

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

PROPERTY OF
*University of
Michigan
Libraries*
1817

ARTES SCIENTIA VERITAS

RODOLPHI

AGRICOLAE PHRISII DE

INVENTIONE DIALECTICA LIBRI OMNES ET

integri & recogniti, qui iam olim quidem in publicum prodierunt,

sed trunci ac mutili nec minus item deprauati, nunc demum

ad autographi exemplaris fidem, per Alardum Aem-

stelredamum accuratius emendati, & additis an-

notationibus illustrati.

CVM ALIIS NON PARVVM

MVLTIS EODEM PERTINENTIBVS,

(atq; ijs sanè iam nunc primum editis) quæ uersa

monstrabit pagina.

PA-

8450

A 28

D3

1539a

C O L O N I A E

IOANNES GYMNICVS EXCVDEBAT

Anno à Christo nato. M. D. XXXIX.

John van der Linde
D.F. 1844
Pis. in *Van der Linde*
112

TOMI PRIORIS

I N D E X.

R O D O L P H I A G R I C O L A E, de inuentione dialecti
calibri omnes.

R O D O L P H I A G R I C O L A E singulares aliquot de
Vniuersalibus quæstiones, quas inuenies pag. tricesima septima.

P R O P A E D E V M A T V M dialecticæ Inuentionis opuscu
lum in primis frugiferum iuxta ac necessarium, circumstantias
siue attributa personarum & rerum ad locos Rodolphi Agrico
læ Phrisij redacta, simul & exemplis aliquot omnis generis ad
ditis enodatus explicata compendio pertinet.

S C H O L I A in orationem pro lege Manilia, quibus ea potissi
mum, quæ ad dialecticam, hoc est, inueniendi iudicandiq; ratio
nem attinere uidentur, breuiter explicantur.

A V C T A R I V M in eandem.

ALARDVS AEMSTELRE

DAMVS CONRADO GOELENIO

literatissimo moderatissimoq; collegij trilinguis apud inclytum Loua

nium professori, canonico Antuer

pienti. S. D.

QUENADMODVM agricola, quum non sine labore quidem semina deposuit, ubi uidet terram feracem segetemq; prouentu exuberantem, superiorum laboru obliuiscitur, atq; ad reliquum opera conseruationeq; lucri expectatione excitatur. Ita & ego in disseminandis Rodolphi Agricolae lucubrationibus. Verum haec agricolatio quanto feracior quantoq; lucrosior est? Nam illa quidem frugum sensibilibus copiam adferens corporibus reponit alimoniam. Haec uero dum Inventionis depromit doctrinam literariorumq; donorum abundantiam adfert, cum diuitias recondit, alimoniam quae neque consumi neque uiuari potest, reditus qui neque percunt neque corrumpuntur, sed arcana quadam providentia conseruantur, quorum ususfructus mente percipitur. Hic est meorum laborum prouentus, haec sunt opes, quas Inventionis dialecticae candidatis recondimus. Has itaq; quum considero in studiosis augescere, gaudeo semper, ut qui non frustra sementem fecerim, ut qui non in cassum labores pertulerim, ut qui in frugiferam pinguemq; terram & ad fructificandum impense idoneam, semen iecerim. Vnde igitur hoc lucrum fore coniectos? unde perspicio Inventionem dialecticam? Ad opes proficere? nimirum ex eo, quod ex quantumuis deprauato exemplari, nobis primum Dauentria Louanium usq; perlato, alia atque alia formulis ubiq; excuduntur, ex eo item quod dialecticam Inventionem, uiam aditumq; & organum omnium artium complures sane quam studiose amplectuntur. Ad haec, quemadmodum si agricola crassum & pinguem agrum inueniat, nihil sui officij intermittit, sulcos secat, aratru ducit, fentes excindit, largiter seminat, spe pascitur, quotidie agri fertilitatem considerans, sementis geminae segetem & messem expectat. Ita & nos cum uideamus alacritatem studiosoru Inventionis dialecticae incrementum, desiderium uigere, & ipsi quoq; maiori studio & promptitudine, quantum uires suppetunt, in commodum auditorum, Deiq; gloria nonnihil asferre debemus. Atq; hoc est in causa, cur hunc uidere semper optauimus diem, cum ex eruditioribus, hoc est tui ordinis professoribus, haud segnius in philosophia literatis ac bonis literis egregie uersatis, tandem aliquando prodirent qui Rodolphum non minus oratorem quam philosophum, cum dignitate, quam meretur summam, profiterentur, idq; Louanij. Atq; utinam tempus hoc sit unquam, quo tu per hasce uacationes publicitus auspicareris, perinde atque mihi semel iterumq; super ea re tecum serio agenti, pollicitus es te id breui praestaturum. Credo equidem non esse quod iure praetexas, cur minus stes promissis tuis. Tua enim unius eruditio abunde satis huic faciet professioni, ut magnifica, ita a paucis seu potius nullo tentata. Egregium cum primis te artificem superioribus annis praestitisti. Principio in pralegendis rhetoricis Herennianis. Deinde in M. Tullij partitionibus oratorijs. Ad extremum in eiusdem Maniliana pariter & Miloniana. Nunc quae so eundem aut illo magis industriam

6 2 praesta

EPISTOLA.

præstia in inuentione dialecticæ, uberrimum fructum auditorio tuo frequentissimo literatissimo que allatura. Aggredere ò magnos (aderit iam tempus) honores. Audendum cum ipsa uocat res, forti ac fidenti aîo auspicare, Minerva quæ tibi tum suggessit ~~tristis~~ flexanimâ, eadem nunc profecto aderit & hoc quidem præsentius aderit, quo honestior est professio. Perge itaq; pulcherrimis ceptis dignum imponere colophonem. Ac tum quoq; planè fortunatum esse Louanium nostrum non iniuria deprædicarim. Ad hæc ut gaudio prorsus exilit animus quum reputo mecum, quâta sit in prouehendam Inuentionem dialecticam propensio Rodolphi, quâq; eam cuius parabilem esse uoluerit: Ita ingens dolor oboritur cordi meo, quoties contemplor, quam rarum sit inter studiosos studium inuentionis dialecticæ. Si uere studiosi eius essemus, etiam in Academijs publicitus eâ profiteremur & priusquàm profiteremur, auditores inflammaremus per amplificationem ostendentes, quâta sit illius dignitas, à quibus uiris exulta, quid magni promittat quantam adferat utilitatem, in cælum laudibus ucheremus, & quanta præcellentia sit eius exponeremus, quantâq; ijs qui sunt eam consequuti dignitatem adferat, exaggeraremus. Sic nimirum M. Tullius prius in Hortensio laudata philosophia accendit ad illius amorem, quàm eam docuit. Hoc sine ulla dubitatione confirmâtes, inter omnia studiorum genera quæ, uel publice uel priuatim perquam necessaria sunt, nihil esse prius Inuentione dialecticâ. Proinde merito uoce magna, & bonis lateribus hanc sedulo deberemus suadere, omniq; qua possumus cohortatione adniti, ut studiosos huius capeßenda artis omnes efficiamus. Hæc compendiaria esset uia, qua potissimum, si ulla alia præterea hinc inde studiosa iuuentus certatim in nostra commigraret gymnasia. Hisce rudimentis fideliter gradum iaceret ad ter admiranda Aristotel. arcana. Degustato enim Inuentionis dialecticæ dulcore pariter ac philosophiæ, ad iurisperitiâ, ad medicinâ, ad sacrosanctâ theologiâ denique consortiũ accederet, & coruq; collegia allegeretur. Nunc dialectici dialecticæ professores rixis, obtreffationibus, sycophantijs crudelius incesimus, atque adeo diuexamus, quam ullæ fera genus inimicũ infestant, augendiq; questus causa, mutuo laniatu uiuimus, piscium ritu. Quid etiam stultius, imo perniciosius quàm studiorum professoribus inuicem sese lacerantibus collabi omnes honestas disciplinas? At sine his uita hominum non est hominum, sed ferarum. Quis compendioli gratia non paratus est imponere iuuenturi, quibus nescio uncis in nassam pertractâ, cuius studijs uel gratis debeamus succurrere? Quanta præceptorũ ergo discipulos incuria ne dicam oscitantia, & indulgentia? Quanta discipulorum licentia? Quam nusquam uel sincera uel libera docendi ratio? Quinetiam uix ægrèq; credas amicissime Cocleni, quam ab istis dissentiam, qui nolunt ab uno quolibet, sed tantum laurea magistrali donatis aut legi, aut profiteri Inuentionem dialecticam. Siue quasi Rodolphus tam inuoluta tamq; spinosa prodiderit, ut uix ac ne uix quidem ea, nisi à pauculis professoribus, ijsq; Aristotelicis possint intelliigi. Siue quasi Inuentionis dialecticæ ratio, in hoc sita sit, si argutissimas aliquot argutias utcuq; per somnium teneas. Atque uinam autorem hunc annotaciunculis aliquot & exemplis omnis generis ita facilem reddere possumus, ut non solum à ter admirandis istis artium doctoribus, sed ab adolescentibus quoq; legi, cognosciq; & teneri possit. Aristot. arcana quasi scilicet Eleusina celari fortasse præstiterit, at Rodolph. sua mysteria quàmmaxime cupit euulgari. Quæ (malam) ista inuidentia, doctrinam professionem que omnium communem, & ad omnes ex æquo pertinentem, ad pauculos istos relegare, quos hodie uulgus dialecticos uocat? quos tamen, ipsos optatim maiorem in modum esse quod audiunt, uerum in præsentia hos ualere

EPISTOLA.

ualere sinamus. Non enim hoc nobis agitur, ut iam nunc cuiusquam insipientiam traducamus, sed ad optimam studij rationem adolescentes præmuniamus. Hoc quod optamus, non alia res commodius adiuuabit, certiusue præstabit, quam si principio illud in genere lectorem admoneamus, in auspicandis hisce libris frequenter errare quosdam. Siue quod multa ascita, detorta quæ, ~~extra olea~~ (ut est in Græcorum proverbio) currentes huc adferant, magis ad ostentationem ingenij quam ad fructum auditorum. Videatur hoc odiosus à nobis dictum, nec habeant item pondus quæ dicimus, nisi id ita habere uel ipsius D. Erasmi uerbis in quadam ad Haionem epistola clarissime doceri potest. Opus inquit, de inuentione Rhetorica quidam onerauit commentarijs, iuuenis ut apparet nec indoctus nec insaciundus, sed insunt multa πᾶσι πρᾶ, quædā etiā odiosiora iuueniliterq; destomachata. Malim xόλια docta et ad rem facientia. Ni tot oneribus essem oppressus, non grauarer hanc suscipere prouinciam, adeo fauco Rodolphi memoria. Hæc ille. Sic enim his obscurant reconditam hanc doctrinam, quemadmodum Plato suis illis numeris obfuscavit philosophiam. Etenim dum ostentandæ eruditionis suæ studio, in ipso statim operis limine proluxa quædam insulciunt, quæ fortasse post erant tradenda, nimirum rudes discipulos odiosius retundunt, et alienant, quos allici inescariq; potius oportuit commoda breuitate, luce, ordine, alijsq; id genus illecebris. At unus omnium Agricola uir ubique sui similis, in quauis materia insignis artifex non minori iudicio quàm fide discens agit negotium, non id statim captans, ut ipse doctus appareat, sed ut lectorem doctum reddat. Siue quod sint, qui secum adferant saluam à pueris imbibitam, hoc est magistrorum decreta. Quicquid enim à præceptoribus acceperint, siue id doctum sit siue indoctum, nullo delectu, nulloq; iudicio solent sequi, ac claudi more, quod aiunt pilam retinere: et priuatis opinionibus infecti his seruire cogunt inuentionem dialecticam, cum ex hac potius petenda sunt omnia omnium artium organa. Alij non parum multi præmansum in os inferunt, hoc est rem docendo nimis enucleate, nimisq; frustillatim tradunt. Quod facere quidem assolent qui uelut ingenijs auditorum diffidant, ita nihil omittunt inculcantes etiam minutissimas nugæ. Iam uere quod multis in locis, maxime famigeratis aliquot Academicjs hi libri uix permittantur publicitus enarrari, partim fit culpa maiorum qui putant professioni suæ detrahi, si quid nouæ eruditionis accedat iuuentuti, contenti his quæ pueri didicerunt, alia nec doceri patiuntur nec sustinent discere, uel quia piget, uel quia pudet. Ita enim fere solet accidere plerisq; nostrum, ut quicquid dissideat ab ijs quæ primis annis imbibimus, protinus displiceat. Partim etiam ex uitio qui hosce libros prælegunt. Sunt enim in hoc ordine quidam intolerabili insolentia, qui simulatq; tenuerint duodecim uerba Græca, et quinq; Aristotelica, Demosthenes et Aristoteles sibi uidentur, liberales disciplinas omnes miro fastu aspernantur, et in harum professores scurriliter debacchantur. Atque hoc refero non quo cuiquam aspergam labem, qui neminem noto, sed professores admoneam, quo permodeste profiteantur autorem omnium modestissimum et perinde grauissimum. Neque sugillatum uolo solennem Academicarum usum, sed dialecticæ inuentionis abusum. In his enim quæ præleguntur aut disputantur in Academicjs, medicina, iurisperitia, et theologia pertractantur, in cognitione uero inuentionis dialecticæ alijs opus est prælectionibus, alijs disputationibus. Deinde ut qui hodieq; siue domi, siue in scholis inuentionis dialecticæ minus auspicandum suscipiant, quibus adminiculis oporteat inprimis esse instructos, quibus item rudimentis diligenter præmuniendi sint auditores intelligant. Ne quid sit (ut ferè fit) quo aliquis ἡπώτερος in ipso operis exordio, ab hoc studio, partim difficultate ceu claua re-

percutus resiliat, partim immensa præceptionum mole deterritus resistat omittat'ue, in qua summa cum utilitate uersari poterat. Id ne qua fiat, uideor uidere mihi operam sumpturus haud quaquam fortassis aspernandam, si epitomen primi libri de inuentione dialect. concinnem, additis sane q̄ appositis in singulos locos exemplis. Si locos probabiles (quos attributa personarum iuxta ac rerum uocant rhetores) ad locos Rodolphi redigam, simul & exemplis aliquot adiectis, enodatus explicem. Quis enim non uideat quibus rationibus inuentio dial. nata, aucta, constabilitaq; iisdem esse nouandam ac uindicandam, ubi collapsa sit. Et haud scio an uel præcipuum allaturus sit in hos accessionem, si quis pulcherrimam pro Milo ne orationem, ita exacte scriptam, ut iure prima habeatur, accuratius expendat. Quandoquidem in astruendis Clodij insidijs paratum sit colligere uoluntatem, facultatem, euentumq; non defuisse, quæ porro tria, ut omnium coniecturalium causarum sunt capita, ita & in hac oratione, ordine mirifice tractantur. Principio enim uoluntas demonstratur, deinde facultas ostenditur, ad extremum euentus indicatur. Atque hoc est illud quod multis autoribus, & in his potissimum Quintiliano placet. Ducitur, inquit, coniectura primum à præteritis, in his sunt persone, causæ, consilia. Nam is ordo est, ut facere uoluerit, potuerit, fecerit. Quid genus est, an uoluerit, an potuerit, an fecerit insidias Clodius, an huic Milo, quibus demum probatis, explicata est coniectura omnis. Porro autem ratio inueniendi multis constat partibus, quarum sicuti prima, ita facillima est, ut imperitiores ante omnia ediscant attributa. Quorum usus patio latissime patet, ad plurimamq; conducit, quæ quisquis studiose percurrerit, iam illi ad inuentionem dial. properandum. Proinde mea quidem sententia conuenerit, non ositanter in attributis exerceri iuuentutem, id nisi fiat, ubi primam inuentioni dial. afferret manum ὁρίσθαι ἀπὸ τῶν πρὶν ἡρώων, καὶ ἀλλοῦ κ. καὶ ἀπὸ τοῦ. Iam quemadmodum utilius est studiosis dialecticæ inuentionis expendere Rodolphi locos, quam Aristotelis: Ita non paulo facilius est, eo quod pleraq; ne dicam omnia de quibus præcipit Agricola, primum sint digestioris ordinis. Deinde maioris perspicuitatis, ut præ his omnia quæ tradit Aristoteles, udis indigestaq; moles (ut absit inuidia dicto) esse uideantur. Præterea cum multa sint inueniendi adminicula, tum e multis præter attributa, hæc tria sunt maxima, acumen, deinde ratio, quam licet si uolumus appellemus artem, tertium diligentia. Sed de his quisq; ut uidebitur statuatur, illud res ipsa conuincit, quod quisquis molitur enarrare Rodolphum pluribus illi opus esse adminiculis, & ut inquit Hesiodus ἵνα τὴν ἑρμηνείαν ἀμείψῃς. At dictu mirum quam conuincant adeoq; necessaria sint Aphthonij progymnasmata, quæ uel ad uerbum edidicisse plurimum momenti attulerit. Non mediocriter etiam adiuuabunt M. Tully partitiones oratoriae. Adiuumenta erunt & absolutissima rhetoricæ artis præcepta, ex postrema eius dialogi parte, qui Platonis Phædrus inscribitur, desumpta Bessarione Card. interprete. Nec illud opinor inutile fuerit, si inuentioni dialecticæ destinatus adolescens diligenter exerceatur in Ἰσαγόρῃ Porphyriana, quæ non ita magno negotio ediscitur etiam, idem fiat in Aristotelis categorijs, Topicis Elenchiq;. Neque in postremis habeat, quamuis barbara, quamuis ἀντισυνορισμῶν, quæ in Academijs traduntur dialectica, ut quæ olim ipse Rodolphus Louanijs didicit, & sic quidem didicit ut nemo citius, nemo felicius, nemo exactius, quorum pleraque meo quidem iudicio perpolita Latinitateq; donata tribus hisce libris obiter inferat. Super hæc non mediocrem adferet utilitatem, si quis diligenter euoluat posteriorem copie commentarium scholijs nostris illustratum, & in præfationis iue descriptiones aliquot iuxta omnes locos Rodolphi à nobis fusius explicatas. Quod si cui uisum erit, poterit excutere & audire.

EPISTOLA.

Audacia nostra in orationes aliquot Ciceronis, atque Rodolphi, quibus potissimum indicamus, quod ad dialecticum munus attingere uidetur, idq; maxime iuxta Rodolphi Agricola de inuentione dialectica praecepta. Equidem non uideo quid praeterea magnopere amplius desideret, quo uno uiciat fasce complexa inuentionis dialectica rudimenta consequatur, et in hunc gradum ad inuentionem dialecticam iaciat. Hiscē iam instructus adminiculis inuentionis dialecticae, tyro, iugi meditatione uersetur in inuentione dialecticae. hanc nocturna curet uersare manu, uersare diurna. Haec semper in manibus, semper habeat in sinu: ex hac semper aliquid aut inspicat, aut oculis occurrat, aut animo obuersetur. In naturā ibit, quod usu perpetuo fuerit infixum. Quod si quē deterret hic labor, illud quā se secū cogitet, quo conueniat, ut dialecticus futurus Aristotelicus, quorū nescio dictata ediscat, ediscat qualescūq; summulas, aut sordidos tractatulos, aut alia id genus (ut uocant) copulata iam sexcenties aliunde alio confusa, ac refusa. Et idem operae grauetur dare inuentionis dialecticae libris, ex quorum fontibus uniuersa scaturit eruditio, quā modo uere sit eruditio. Qui nimirum libri in omni doctrinae genere praecellentes, incredibile dictū quantum utilitatis allaturi sint, non solum ad inueniendum atq; indicandum aliquosque, uerum etiam ad benedicendum, siue in forensibus causis, siue in concionibus popularibus militariibusque, siue consensibus, siue in uitae functione, quā maxima ex parte lingua prudentis officio temperatur. At quanto satius est semel hoc laboris (nec enim dixerim tardius) deuoare, quā semper recurrentibus in orbem laboribus, quoties inueniendum, aut scribendum aliquid ad indices confugere. Perisse profecto confitendum est praeteritum laborem, cui semper idem laborandum est Quintiliano autore. Neque uero mihi protinus hic lector resistat, operis difficultate ceu claua repulsus. Equidem si non desit praceptor idoneus, nec ea quā indicauimus προπαιδευματα minore penae negotio haec inuentio dialectica dissectur, quam hodie discitur in Academijs aliquot pudenda sophistices argutatio. In omnibus enim disciplinis quas humana prodidit industria nihil est tam abditum, ac reclusum, quod non peruestigarit ingenij sagacitas, nihil est tam difficile quod non expugnarit labor improbus, nihil est deniq; quod non efficiat humanus animus modo sibi imperarit, modo impense uelit. Puto me satisfecisse si hac mea cohortatione studiosam capeffendam inuentionis dialecticae effecero iuuentutem. Quemadmodum etiam apud Aristophanem in Nebulis Socrates adhortatur Strepsiadem ut philosophiae daturus operam, omnia tum faciat, tum patiat: Ita quisquis inuentionem dialecticam auspicabitur, quā summam diligentiam curamq; desideret, non grauabitur identidem occidere ὅτι οὐδ' ἀπὸ τοῦ πολλοῦ οὐ μὲν τῶν. Nec enim pigebit huius laboris, ut sapius eadem repetat, quo crebra admonitio harum rerū rudes reddat tutiores, ne praceptorū prolixitate deterriti resiliāt. Non praetermittā, ne illud quidē tametsi nemo tradidit inueniendi dialecticam absolutius, felicius, adminiculatius quā unus Agricola, tamē multa reperiuntur in aliorū quoq; monumentis, quā cū huius doctrina consentiāt, et quā uice commentariorū esse possint, quāq; his ad plenum intelligēdis multum momenti attulerint. Quorum est in primis mea quidem sententia Fab. Quintil. quem non minus habuit familiarē Rodolphus quā Tertullianū suū Cyprianus, deinde Aristotelis, Ciceronisq; Topica, et utriusque rhetorica, praeterea commentarij Boetij, Georgijq; Valla in Topica Ciceronis. Atq; huius generis flura sunt ex neotericis potissimum, quā ut numerum eorum persequi laborem. Satis nobis fuerit iterum capita monstrasse, et nondum satis exercitatis, et adhuc prorsus ignaris adeūdi negotij uia subindicasse, ut maturius quo tendūt perueniant, utq; minore labore ac tardio quod sequuntur assequantur tandem. Nec enim mi-

finis

nimi negocij fuerit, continuo exactius intelligere, quæ Rodolph. autor unus omnium grauissi-
 mus, & perinde utilissimus (quippe qui summam philosophiæ scientiâ, cum historicorum elo-
 quentia coniunxerit, ut in eo non solum historiæ fidem, uerumetiam auctoritatem & iudicium
 sanctissimi doctissimiq; philosophi spectare ualeamus, qui elegantium uerborum delectum
 cum præstantis argumenti exacta simul & dilucida enarratione coniunxerit, qui inuentio-
 nem dialecticam omnibus numeris omnibusq; partibus absolutam reddidit) ex abstrusissi-
 mis philosophorum omnis generis decretis placitisq; deprompsit, quæ ab intimis naturæ
 arcanis perscrutatus est, quæ è penitissimis disciplinarum omnium adytis eruit, quæ ex innu-
 meris Rhetorum præceptionibus compendio perscrinxit, quæ ab eruditis eloquentium poë-
 tarum fabulis subodoratus est, quæ à nobilium historicorum monumentis mutuatus est, id
 quod perspicuum uel mediocriter eruditus esse potest, quum ex uarijs aliorum testimonijs,
 tum præcipue ex D. Erasmi Roterod. Ecclesiasta. De his, inquit, accuratissime nostro seculo
 scripsit uir immortalis gloria dignus Rodolphus Agricola. Scripsit autem exactissima cura,
 phrasi uero qua nihil esse potest expolitius, sed acumina quædam affectata, uelut de prima
 materia ac digressiones, quibus nunc à Boëtio, nunc ab Aristotele, nunc ab alijs magna quidẽ
 subtilitate dissentit satis declarant illum hoc opus non cudisse pueris ediscendum, sed eru-
 ditis uiris admirandum. Hæc ille. Iam uero ut insignis sculptor, quo durior em ac minus ob-
 sequentem nactus est materiam, hoc maius artis suæ miraculum præbet: Ita Rodolphus ac-
 curatius atque magnificentius ostendit industriam suam in hoc parum splendido parumq;
 tractabili argumento. Quæ quidem in re ut duplex est difficultas, ita gemina laus debetur
 Agricola. Primum illud ipsum nonnihil peruestigasse, quod sit egregium, neque uero minus
 est quodprehenderis concinniter accommodare. Quemadmodum enim est aliquid pri-
 mum insignem reperisse gemmam, deinde nonnulla laus repertam apte sceptris aut annulis
 addidisse. Ac ut laudatur in hoc Timanthes quod in omnibus eius operibus, plus intelligitur,
 quam pingitur: Ita non possunt non esse optimi hi Agricola libri, in quibus plurima co-
 gitationi relinquuntur, pauca narrantur, & plus inest sensuum quam uerborum.

Caput hoc est, si quisquam est qui dialecticæ cum eloquentia coniunxit certe
 Rodolphus is est. Verum ut illud opus est spectatissimum in quo simul
 & ars commendat materiam, & materia uicissim artem: Ita li-
 bri hi sunt optimi necessum est, ut in quibus & argumen-
 ti utilitas commendat eloquentiam, & auctoris fa-
 cundia commendat argumentum. Bene

uale. Louanij Calend.

Septemb.

ALARDVS AEMSTELRE

DAMVS CONRADO GOELENIO

literatissimo moderatissimoq; collegij trilinguis apud inclytum Loua

nium professori, canonico Antuer

piensi. S. D.

VENADMODVM agricola, quum non sine labore quidem semina deposuit, ubi uidet terram feracem segetemq; prouentu exuberantem, superiorum laboru obliuiscitur, atq; ad reliquum operæ conseruationeq; lucri expectatione excitatur. Ita & ego in disseminandis Rodolphi Agricola lucubrationibus. Verum hæc agricolatio quanto feracior quantoq; lucrosior est? Nam illa quidem frugum sensibilibus copiam adferens corporibus reponit alimoniam. Hæc uero dum Inventionis depromit doctrinam literariorumq; donorum abundantiam adfert, cum diuitias recondit, alimoniam quæ neque consumi neque uiuari potest, reditus qui neque percunt neque corrumpuntur, sed arcana quadam providentia conseruantur, quorum ususfructus mente percipitur. Hic est meorum laborum prouentus, hæ sunt opes, quas Inventionis dialecticæ candidatis recondimus. Hæ itaq; quum considero in studiosis augete, gaudeo semper, ut qui non frustra sementem fecerim, ut qui non in cassum labores pertulerim, ut qui in frugiferam pinguemq; terram & ad fructificandum impense idoneam, semen iecerim. Vnde igitur hoc lucrum fore coniecto? unde perspicio Inventionem dialecticam ad opes proficere? nimirum ex eo, quod ex quantumvis deprauato exemplari, nobis primum Dauentria Louanium usq; perlato, alia atque alia formulis ubiq; excuduntur, ex eo item quod dialecticam Inventionem, uiam aditumq; & organum omnium artium complures sane quam studiose amplectuntur. Ad hæc, quemadmodum si agricola crassum & pinguem agrum inueniat, nihil sui officij intermittit, sulcos secat, aratru ducit, sentes excindit, largiter seminat, spe pascitur, quotidie agri fertilitatem considerans, sementis gemina segetem & messem expectat. Ita & nos cum uideamus alacritatem studiosorum Inventionis dialecticæ incrementum, desiderium uigere, & ipsi quoq; maiori studio & promptitudine, quantum uires suppetunt, in commodum auditorum, Deiq; gloriâ non nihil asserre debemus. Atq; hoc est in causa, cur hunc uidere semper optavi diem, cum ex cruditionibus, hoc est tui ordinis professoribus, haud segnius in philosophia literatis ac bonis literis egregie uersatis, tandem aliquando prodirent qui Rodolphum non minus oratorem quam philosophum, cum dignitate, quam meretur summam, profiterentur, idq; Louanij. Atq; utinam tempus hoc sit unquam, quo tu per hæc uacationes publicitus auspicareris, perinde atque mihi semel iterumq; super ea re tecum serio agenti, pollicitus es te id breui præstaturum. Credo equidem non esse quod iure prætexas, cur minus stes promissis tuis. Tua enim unius eruditio abunde satis huic faciet professioni, ut magnificæ, ita à paucis seu potius nullo tentata. Egregium cum primis te artificem superioribus annis præstitisti. Principio in prælegendis rhetoricis Herennianis, Deinde in M. Tullij partitionibus oratorijs. Ad extremum in eiusdem Maniliana pariter & Miloniana. Nunc quæ so cundè aut illo magis industriam præsta

præsta in inuentione dialectica, uberrimum fructum auditorio tuo frequentissimo literatissimo que allatura. Aggredere ò magnos (aderit iam tempus) honores. Audendum cum ipsa uocat res, forti ac fidenti aïo auspicare, Minerua quæ tibi tum suggessit *πῶτον* flexanimā, eadem nunc profecto aderit & hoc quidem præsentius aderit, quo honestior est professio. Perge itaq; pulcherrimis ceptis dignum imponere colophonem. Ac tum quoq; planè fortunatum esse Louanium nostrum non iniuria deprædicarim. Ad hæc ut gaudio prorsus exilit animus quum reputo mecum, quāta sit in prouehendam Inuentionem dialecticam propensio Rodolphi, quāq; eam cuius parabilem esse uoluerit: Ita ingens dolor oboritur cordi meo, quoties contemplor, quam rarum sit inter studiosos studium inuentionis dialecticæ. Si uere studiosi eius essemus, etiam in Academicis publicitus eā profiteremur & prius quàm profiteremur, auditores inflammaremus per amplificationem ostendentes, quāta sit illius dignitas, à quibus uiris exulta, quid magni promittat quantam adferat utilitatem, in cælum laudibus uheremus, & quanta præcellentia sit eius exponeremus, quātaq; ijs qui sunt eam consequuti dignitatem adferat, exaggeraremus. Sic nimirum M. Tullius prius in Hortensio laudata philosophia accendit ad illius amorem, quàm eam docuit. Hoc sine ulla dubitatione confirmâtes, inter omnia studiorum genera quæ, uel publice uel priuatim perquam necessaria sunt, nihil esse prius Inuentione dialectica. Proinde merito uoce magna, & bonis lateribus hanc sedulo deberemus suadere, omniq; qua possumus cohortatione adniti, ut studiosos huius capessendæ artis omnes efficiamus. Hæc compendiaria esset uia, qua potissimum, si ulla alia præterea hinc inde studiosa iuuentus certatim in nostra commigraret gymnasia. Hisce rudimentis fideliter gradum iaceret ad ter admiranda Aristotel. arcana. Degustato enim Inuentionis dialecticæ dulcore pariter ac philosophiæ, ad iurisperitiæ, ad medicinæ, ad sacrosanctæ theologiæ denique consortiū accederet. *ἄ* corūq; collegia allegeretur. Nunc dialectici dialecticæ professores rixis, obtreccionibus, sycophantijs crudelius incesimus, atque adeo diuexamus, quam ulla fera genus inimicū infestant, augendiq; questus causa, mutuo laniatu uiuimus, piscium ritu. Quid etiam stultius, imo perniciosius quàm studiorum professoribus inuicem sese lacerantibus collabi omnes honestas disciplinas? At sine his uita hominum non est hominum, sed ferarum. Quis compendioli gratia non paratus est imponere iuuentuti, quibus nescio uncis in nassam pertractæ, cuius studijs uel gratis debeamus succurrere? Quanta præceptorū ergo discipulos incuria ne dicam oscitantia, & indulgentia? Quanta discipulorum licentia? Quam nusquam uel sincera uel libera docendi ratio? Quinetiam uix ægrèq; credas amicissime Cocleni, quam ab istis dissentiam, quinolunt ab unoquoque, sed tantum laurea magistrali donatis aut legi, aut profiteri Inuentionem dialecticam. Siue quasi Rodolphus tam inuoluta tamq; spinosa prodiderit, ut uix ac ne uix quidem ea, nisi à pauculis professoribus, ijsq; Aristotelicis possint intelligi. Siue quasi Inuentionis dialecticæ ratio, in hoc sita sit, si argutissimas aliquot argutias ut unq; per somnium teneas. Atque uinam autorem hunc annotaciunculis aliquot & exemplis omnis generis ita facilem reddere possumus, ut non solum à ter admirandis istis artium doctoribus, sed ab adolescentibus quoq; legi, cognosciq; & teneri possit. Aristot. arcana quasi scilicet Eleusina celari fortasse præstiterit, at Rodolph. sua mysteria quàmmaxime cupit euulgari. Quæ (malam) ista inuidentia, doctrinam professionem que omnium communem, & ad omnes ex æquo pertinentem, ad pauculos istos relegare, quos hodie uulgus dialecticos uocat? quos tamen ipsos optatam maiorem in modum esse quod audiunt, utrum in præsentia hos ualere

EPISTOLA.

uolare sinamus. Non enim hoc nobis agitur, ut iam nunc cuiusquam insipientiam traducamus, sed ad optimam studij rationem adolescentes praeueniamus. Hoc quod optamus, non alia res commodius adiuuabit, certiusue praestabit, quam si principio illud in genere lectorem admoneamus, in auspicandis hisce libris frequenter errare quosdam. Siue quod multa ascita, detorta quae, *extra olea* (ut est in Graecorum prouerbio) currentes huc adferant, magis ad ostentationem ingenij quam ad fructum auditorum. Videtur hoc odiosius à nobis dictum, nec habeant item pondus quae dicimus, nisi id ita habere uel ipsius D. Erasmi uerbis in quadam ad Haionem epistola clarissime doceri potest. Opus inquit, de inuentione Rhetorica quidam oneravit commentarijs, iuuenis ut apparet nec indoctus nec insacundus, sed insunt multa *πάππυ*, quaedam etiā odiosiora iuueniliterque destomachata. Malim *χόλια* docta et ad rem facientia. Ni tot oneribus essem oppressus, non grauaret hanc suscipere prouinciam, adeo fauco Rodolphi memoriae. Haec ille. Sic enim his obscurant reconditam hanc doctrinam, quemadmodum Plato suis illis numeris obsuscavit philosophiam. Etenim dum ostentandae eruditionis suae studio, in ipso statim operis limine prolixa quaedam insulciunt, quae fortasse post erant tradenda, nimirum rudes discipulos odiosius retundunt, et alienant, quos allici inescarique potius oportuit commoda breuitate, luce, ordine, alijsque id genus illecebris. At unus omnium Agricola uir ubique sui similis, in quauis materia insignis artifex non minori iudicio quam fide discens agit negotium, non id statim captans, ut ipse doctus appareat, sed ut lectorem doctum reddat. Siue quod sint, qui secum adferant saluam à pueris imbibitam, hoc est magistrorum decreta. Quicquid enim à praeceptoribus acceperint, siue id doctum sit siue indoctum, nullo delectu, nulloque iudicio solent sequi, ac claudi more, quod aiunt pilam retinere: et priuatis opinionibus infecti his seruire cogunt inuentionem dialecticam, cum ex hac potius petenda sunt omnia omnium artium organa. Alij non parum multi prae mansum in os inferunt, hoc est rem docendo nimis enucleate, nimisque frustillatim tradunt. Quod facere quidem assolent qui uelut ingenijs auditorum diffidant, ita nihil omittunt inculcantes etiam minutissimas nugae. Iam uere quod multis in locis, maxime famigeratis aliquot Academicis hi libri uiu permittantur publicitus enarrari, partim fit culpa maiorum qui putant professioni suae detrahi, si quid nouae eruditionis accedat iuuentuti, contenti his quae pueri didicerunt, alia nec doceri patiuntur nec sustinent discere, uel quia piget, uel quia pudet. Ita enim fere solet accidere plerisque nostrum, ut quicquid dissideat ab ijs quae primis annis imbibimus, protinus displiceat. Partim etiam ex uitio qui hosce libros praelegunt. Sunt enim in hoc ordine quidam intolerabili insolentia, qui simulatque tenuerint duodecim uerba Graeca, et quinq; Aristotelica, Demosthenes et Aristoteles sibi uidentur, liberales disciplinas omnes miro fastu aspernantur, et in harum professores scurriliter debacchantur. Atque hoc refero non quo cuiquam aspergam labem, qui neminem noto, sed professores admoneam, quo permodeste profiteantur autorem omnium modestissimum et perinde grauiissimum. Neque sugillatum uolo solennem Academicarum usum, sed dialecticae inuentionis abusum. In his enim quae praeleguntur aut disputantur in Academicis, medicina, iurisperitia, et theologia pertractantur, in cognitione uero inuentionis dialecticae alijs opus est praedicationibus, alijs dissertationibus. Deinde ut qui hodieque siue domi, siue in scholis inuentionis dialecticae munus auspicandum suscipiant, quibus adminiculis oporteat imprimis esse instructos, quibus item rudimentis diligenter praeueniendi sint auditores intelligant. Ne quid sit (ut fere fit) quo aliquis *ἐμπροσθεν* in ipso operis exordio, ab hoc studio, partim difficultate ceu claua re-

EPISTOLA.

percutus resiliat, partim immensa præceptionum mole deterritus resistat omittat uel, in qua
 forma cum utilitate uersari poterat. Id ne qua fiat, uideor uidere mihi operam sumpturus
 haud quaquam fortassis aspernandam, si epitomen primi libri de inuentione dialect. concin-
 nem, additis sanè q̄ apposis in singulos locos exemplis. Si locos probabiles (quos attributa
 personarum iuxta ac rerum uocant rhetores) ad locos Rodolphi redigam, simul & exem-
 plis aliquot adiectis, enodatus explicem. Quis enim non uideat quibus rationibus inuentio
 dial. nata, aucta, constabilitaq; iisdem esse nouandam ac uindicandam, ubi collapsa sit. Et
 haud scio an uel præcipuum allaturus sit in hos accepcionem, si quis pulcherrimam pro Milo-
 ne orationem, ita exacte scriptam, ut iure prima habeatur, accuratius expendat. Quando-
 quidem in astruendis Clodij insidijs paratum sit colligere uoluntatem, facultatem, euentumq;
 non defuisse, quæ porro tria, ut omnium coniecturalium causarum sunt capita, ita & in hac
 oratione, ordine murifice tractantur. Principio enim uoluntas commansratur, deinde facul-
tas ostenditur, ad extremum euentus indicatur. Atque hoc est illud quod multis autoribus,
 & in his potissimum Quintiliano placet. Ducitur, inquit, coniectura primum à præteritis, in
his sunt persone, causæ, consilia. Nam is ordo est, ut facere uoluerit, potuerit, fecerit. Quid
 genus est, an uoluerit, an potuerit, an fecerit insidias Clodius, an huic Milo, quibus demum
 probatis, explicata est coniectura omnis. Porro autem ratio inueniendi multis constat par-
 tibus, quarum sicuti prima, ita facillima est, ut imperitiores ante omnia ediscant attributa.
Quorum usus patio latissime patet, ad plurimaq; conducit, quæ quisquis studiose percurrerit,
iam illi ad inuentionem dial. properandum. Proinde mea quidem sententia conuenerit, non
 oscitanter in attributis exerceri iuuentutem, id nisi fiat, ubi primam inuentioni dial. afferret
manum ἐπιθεὶς ἀπὸ τῶν πρὶν τοῦτοῦ ἰσχυροῦ, πολλοὶ καὶ χαλεποὶ. Iam quemadmodum utilis est
 studiosis dialectica inuentionis expendere Rodolphi locos, quam Aristotelis: Ita non paulo
 facilius est, eo quod pleraq; ne dicam omnia de quibus præcipit Agricola, primum sint dige-
 stioris ordinis. Deinde maioris perspicuitatis, ut præ his omnia quæ tradit Aristoteles, udis
 indigestaq; moles (ut absit inuidia dicto) esse uideantur. Præterea cum multa sint inueniendi
 adminicula, tum è multis præter attributa, hæc tria sunt maxima, acumen, deinde ratio,
 quam licet si uolumus appellemus artem, tertium diligentia. Sed de his quisq; ut uidebitur sta-
 tuat, illud res ipsa conuincit, quod quisquis molitur enarrare Rodolphum pluribus illi opus
 esse adminiculis, & ut inquit Hesiodus ἱκανὸν ἂν πρὸς δούρατ' ἀμάρτυς. At dictu mirum quàm con-
 ducaut adeoq; necessaria sint Aphthonij progymnasmata, quæ uel ad uerbum edidicisse
 plurimum momenti attulerit. No; mediocriter etiam adiuuabunt M. Tully partitiones
 oratorie. Adiuumento erunt & absolutissima rhetoricæ artis præcepta, ex postrema eius dia-
 logi parte, qui Platonis Phædrus inscribitur, desumpta Bessarione Card. interprete. Nec
 illud opinor inutile fuerit, si inuentioni dialecticæ destinatus adolescens diligenter exercita-
 tur in Isagoge Porphyriana, quæ non ita magno negotio ediscitur etiam, idem fiat in Ari-
 stotelis categorijs, Topicis Elenchisq;. Neque in postremis habeat, quamuis barbarâ, quam-
 uis ἀπρὸς δούρατ', quæ in Academijs traduntur dialectica, ut quæ olim ipse Rodolphus
 Louanij didicit, & sic equidem didicit ut nemo citius, nemo felicius, nemo exactius, quorum
 pleraque meo quidem iudicio perpolitâ Latinitateq; donata tribus hisce libris obiter infer-
 sit. Super hæc non mediocre adferet utilitatem, si quis diligenter cuoluat posteriorem co-
 pie commentarium scholijs nostris illustratum, & in præfationis huc descriptiones aliquot iuxta
 omnes locos Rodolphi à nobis fusius explicatas. Quod si cui uisum erit, poterit excutere &
 aucta-

ad inuentionem
 uel ad
 1. ad inuentionem
 2. ad inuentionem

EPISTOLA.

auxilia nostra in orationes aliquot Ciceronis, atque Rodolphi, quibus potissimum indicamus, quod ad dialecticum munus attingere uidetur, idq; maxime iuxta Rodolphi Agricola de inuentione dialectica praecepta. Equidem non uideo quid praeterea magnopere amplius desideret, quo uno uiciat fasce complexa inuentionis dialectica rudimenta consequatur, & in his gradum ad inuentionem dialectica iaciat. Hisce iam instructus adminiculis inuentionis dialecticae. tyro, iugimeditatione uersetur in inuentione dialecticae. hanc nocturna curet uersare manu, uersare diurna. Haec semper in manibus, semper habeat in sinu: ex hac semper aliquid aut instrepat, aut oculis occurrat, aut animo obuersetur. In naturam ibit, quod usu perpetuo fuerit infixum. Quod si quae deterret hic labor, illud quae seculo cogitet, quo conueniat, ut dialecticus futurus Aristotelicus, quorum nescio distata ediscat, ediscat qualescunq; summulas, aut sordidos tractatulos, aut alia id genus (ut uocant) copulata iam sexcenties aliunde alio confusa, ac refusa. Et idem opera grauetur dare inuentionis dialecticae libris, ex quorum fontibus uniuersa sciet eruditio, quae modo uere sit eruditio. Qui nimirum libri in omni doctrinae genere praecellentes, incredibile dictu quantum utilitatis allaturi sint, non solum ad inueniendum atq; indicandum aliquosque, uerumetiam ad benedicendum, siue in forensibus causis, siue in concionibus popularibus militaribusue, siue consiliis, siue in uitae functione, quae maxima ex parte linguae prudentis officio temperatur. At quanto satius est semel hoc laboris (nec enim dixerim tædij) deuorare, quam semper recurrentibus in orbem laboribus, quoties inueniendum, aut scribendum aliquid ad indices confugere. Perisse profecto confitendum est praeteritum laborem, cui semper idem laborandum est Quintiliano auctore. Neque uero mihi protinus hic lector resistat, operis difficultate ceu claua repulsus. Equidem si non desit praceptor idoneus, nec ea quae indicauimus ἡποταυδίσματα minore pene negotio haec inuenticio dialectica dissectur, quam hodie discitur in Academicis aliquot pudenda sophisticae argutatio. In omnibus enim disciplinis quas humana prodidit industria nihil est tam abditum, ac reerusum, quod non peruestigari ingenij sagacitas, nihil est tam difficile quod non expugnarit labor improbus, nihil est deniq; quod non efficiat humanus animus modo sibi imperarit, modo impense uelit. Puto me satisfecisse si hac mea cohortatione studiosam capeffendam inuentionis dialecticae effecero iuuentutem. Quemadmodum etiam apud Aristophanem in Nebulis Socrates adhortatur Strepsiadem ut philosophiae daturus operam, omnia tum faciat, tum patiat: Ita quisquis inuentionem dialecticam auspicabitur, quae summam diligentiam curamq; desideret, non grauibit identidem occinere ὕπνῳ δ' ἀπίσω γλυκύθυμον ὄμματων. Nec enim pigebit huius laboris, ut sapius eadem repetat, quo crebra admonitio harum rerum rudes reddat tutiores, ne praceptorum prolixitate deterriti resiliat. Non praetermitta, ne illud quidem tametsi nemo tradidit inuen. dialecticam absolutius, felicius, adminiculatius quam unus Agricola, tam multa reperiuntur in aliorum quoque monumentis, quae cum huius doctrina consentiant, & quae uice commentariorum esse possint, quaeque his ad plenum intelligendis multum momenti attulerint. Quorum est in primis mea quidem sententia Fab. Quintil. quem non minus habuit familiarē Rodolphus quam Tertullianum suum Cyprianus, deinde Aristotelis, Ciceronisq; Topica, & utriusque rhetorica, praeterea commentarij Boetij, Georgijq; Valla in Topica Ciceronis. Atq; huius generis plura sunt ex neotericis potissimum, quam ut numerum eorum persequi laborem. Satis nobis fuerit iterum capita monstrasse, & nondum satis exercitatis, & adhuc prorsus ignaris adeundi negotij uiam subindicasse, ut maturius quo tendunt perueniant, utq; minore labore ac tædio quod sequuntur assequantur tandem. Nec enim mi-

BIBLI

EPISTOLA.

nimi negotij fuerit, continuo exactius intelligere, quæ Rodolph. auctor unus omnium grauissimus, & permixte utilisimus (quippe qui summâ philosophiæ scientiâ, cum historicorum eloquentia coniunxerit, ut in eo non solum historiæ fidem, verumetiam auctoritatem & iudicium sanctissimi doctissimiq; philosophi spectare ualeamus, qui elegantium uerborum delectum cum præstantis argumenti exacta simul & dilucida enarratione coniunxerit, qui inuentio- nem dialecticam omnibus numeris omnibusq; partibus absolutam reddidit) ex abstrusissi- mis philosophorum omnis generis decretis placitisq; deprompsit, quæ ab intimis naturæ arcanis perscrutatus est, quæ è penitissimis disciplinarum omnium adytis eruit, quæ ex innu- meris Rhetorum præceptionibus compendio perscrinxit, quæ ab eruditis eloquentium poë- tarum fabulis subodoratus est, quæ a nobilium historicorum monumentis mutuatus est, id quod perspicuum uel mediocriter eruditus esse potest, quum ex uarijs aliorum testimonijs, tum præcipue ex D. Erasmi Roterod. Ecclesiasta. De his, inquit, accuratissime nostro seculo scripsit uir immortalis gloria dignus Rodolphus Agricola. Scripsit autem exactissima cura, phrasi uero qua nihil esse potest expoliti- us, sed acumina quædam affectata, uelut de prima materia ac digressiones, quibus nunc à Boëtio, nunc ab Aristotele, nunc ab alijs magna quidẽ subtilitate dissentit satis declarant illum hoc opus non cudisse pueris ediscendum, sed eru- ditis uiris admirandum. Hæc ille. Iam uero ut insignis sculptor, quo durior em ac minus ob- sequentem nactus est materiam, hoc maius artis suæ miraculum præbet: Ita Rodolphus ac- curatius atque magnificentius ostendit industriam suam in hoc parum splendido parumq; tractabili argumento. Quia quidem in re ut duplex est difficultas, ita gemina laus debetur Agricola. Primum illud ipsum nonnihil peruefligasse, quod sit egregium, neque uero minus est quod deprehenderit concinniter accommodare. Quemadmodum enim est: aliquid pri- mum insignem reperisse gemmam, deinde nonnulla laus repertam apte sceptris aut annulis addidisse. Ac ut laudatur in hoc Timanthes quod in omnibus eius operibus, plus intelligitur, quam pingitur: Ita non possunt non esse optimi hi Agricola libri, in quibus plurima co- gitationi relinquuntur, pauca narrantur, & plus inest sensuum quam uerborum.

Caput hoc est, si quisquam est qui dialecticæ cum eloquentia coniunxit certe Rodolphus est. Verum ut illud opus est spectatissimum in quo simul & ars commendat materiam, & materia uicissim artem: Ita li- bri hi sunt optimi necessum est, ut in quibus & argumen- ti utilitas commendat eloquentiam, & auctoris fa- cundia commendat argumentum. Bene

uale. Louanij Calend.

Septemb.

RODOLPHVS

AGICOLA THEODORICO PLINIO

suo. S. D. P.

Abſolui tandem libros, quos de inuentione dialectica tuo ſuaſu rogatuq; aggreſſus ſum ſcribere. Sciſtu quidem eos partim paranti iter, partim in itinere, excidiſſe mihi uerius, quàm ſcriptos eſſe. Suntq; uni tibi ſcripti, cui ſi ſatisfacient, defuncti erunt munere ſuo. Non

addo huc ſi non ſatisfacient: quippe cum tibi beneuolentia noſtri, omneis etiam nugas meas approbare poſſit. Quanquam autem uni tibi deſtinauerim eos (ut qui populi os iudiciuq; in re præſertim tam ſcrupuloſa reformidem) memor tamen eius quod dici ſolet, oratorem nulla alia re tam excitari ad dicendum, quàm audientium corona, ſcripſi eos tanquam populum mihi lectorem abhbiturus, quo maiorem ipſe mihi diligentiam ſolicitudinemq; operis circundarem, minus que indulgerem deſidiæ cauſis, & conarer (ſi qua poſſem) non ſolum iudici tibi fidere, ſed in cauſa ſpem aliquam habere. Quod ſi, quemadmodum Lucilius dicebat, Conſentinis & Tarentinis ſe ſcribere, ſic ego poſſem dicere, ſolis me Phriſijs meis iſta ſcripſiſſe, minus eſſet uerèdum fortasſe, ut populum admitteremus. Nunc (quando ſtudiorum partem, mentione potius quàm uſu peruulgatam, tractauimus more minime peruulgato, & contra ueterem uulgatamq; perſuaſionem auſus ſum nonnunquam libere proferre, quid mihi uideretur) multorum fortasſe ſubeunda nobis eſſet cenſura. Quod ſi quis eos in manus ſumpſerit, uel Philoſophus, uel ex magnis profeſſoribus his, patronis Latinæ linguæ: quid tu? nōne tibi protinus uideris audire: Quis nouus hic noſtris ſuccellit ſedibus hoſpes? Ergo (ut initio dixi) tibi deſtinati, tibi dediti ſunt, hæc opera tibi eſt impenſa: Et quemadmodum ſecundum uos Iuriſconſultos, filius qui in adoptionem datur, omnia ſanguinis, gentis que exiit iura, & in alterius tranſit nomen: alius in eum uitæ necisq; accipit poteſtatem: ſic ego iſtos manu mea emiſſos, tuo poſthac permitto arbitrio. Ego omnem pro ſcis ſolicitudinem depono, tu ſi uo-

b les

les,emittes. Quod si bene cesserit, nec laudē putabo meam, nec dedecus: si secus, tuum in utranq; partem æstimabitur consilium: ego dicar obsequutus tibi, dicar præstitisse quod potuerim, plurimum certe si potuissem præstiturus. Vale.

Fragmentum epistolæ Rodol. Agrico. ad Adolphum
Oconem Phrisium medicum.

Cæterum in hoc opere, præterquam quod stilum exercui, plane uideor mihi operam perdidisse. Nam nisi quis meliores literas attigerit, non uideo magnopere quid possit prodesse ei, propter multitudinem exemplorum, quæ ab eruditioribus scriptoribus erant eruenda: & idcirco negligetur ab eis, ut qui balbi præter balba nihil intelligant. Contra eorum qui eruditi sunt, uel uideri uolunt, quousquisq; ulla artis præcepta attingit? aut si attingat, nonne tibi uideris ad primum protinus conspectum audire, unde nobis ex ultima barbarie nouus Anacharsis iste, qui post Aristoteles, Cicerones, Quintilianos, aliquid inuenturum se credat? Quemadmodum apud poetam tamen scriptum est: Victurus genium debet habere liber: ita multos libros hoc solo credo uiuere, quia genium habeant. Qui si nobis sit, uiuemus etiam: sin minus, feram æquo animo interitum eius, quem tot tam que præclara subierunt ingenia: quibus ut laborem eruditionis diligentia que suæ impartirent, mortalium ignauia fuit indigna. Vale.

ALARDI AEMSTELREDAMI ANNOTATIONES, IN
omnibus Rodolphi Agricolæ Phrisij de inuentione dialectica libros, adiectis
sane quam appositis in singulos locos exemplis, atq; ijs plane di-
uersis ab Epitome prius additis per eundem.

In epistolam.

Quos de Inuentione Dialectica.) Non ociosum est, quod addidit Dialectica. Nam mihi quidem sententia illorum minime uidetur improbanda, qui quicquid Orator sibi de Inuentione usurpat: id omne proprium esse Dialecticæ putant. Beneuolentia nostri.) Passim capicndum. Sic Verg. 4. Georg. Quo tibi pulsus amor nostri. Et Horat. in epist. Ne pecces studio nostri. Quam audientium corona.) Hoc ipsum testatur & in secundo de Oratore Cicero: Quemadmodum, inquit, tibi cen sine tibijs canere. Sic Orator

SONNEN

nisi multitudine audiente eloquens esse non possit. Idem in oratione pro Deiotaro: Dico extra conuentum, & eam frequentiam in qua Oratorum studia niti solent. Huc respicit, quod Quintilianus quoque lib. institut. orator. primi cap. 3. prodidit: Non esset in rebus humanis eloquentia, si tantum cum singulis loqueremur. Rodol. Agricola libro 3. cap. 7. Nec sane est ulla maior eloquentia fax, quae acriores subijciat dicenti stimulos, quam latissima audientium corona. Minusq; indulgerem.) Quintilianus 10. lib. cap. 3. Non est, inquit, indulgendum causis de iudiis. Lucilius dicebat.) De Lucilio uaria fuere iudicia, Horatius Lutulentum uocat, in scribendisq; carminibus incompositum. Qua in re ab eo dissentiunt Aulus Gellius & Fab. Quintilianus qui lib. 10. capite primo ab eruditione impensus cum commendat. Cicero in comediocrem esse eruditionem fatetur. Historia huius praeter ceteros meminit & Plinius in praefatione natur. hist. Tractauimus more minime per uulgato.) Id significat quod in arte poetica praecipit Horatius: ut uulgatum & a multis tractatum argumentum, ita tractemus, ut nouum reddatur. Publica materies priuati iuris erit. Quod se fecitasse scribit & D. Hieronymus in quadam ad Gerontiam uiduam epistola: In uetere uia nouam seruitam quaerimus, & antiqua detritaq; materia rudem artis excogitamus elegantiam, ut nec eadem sint, & eadem sint. Vnum iter & perueniendi quo cupias: multa compendia. Haec ille. Iam uero ut facile est demoliri quod alius extruxit. At difficilium eadem aut melius aliquid exstruere: Ita aliorum scripta reprehendere in proclui est. At eodem modo meliusue scribere non est perinde facile. Recte igitur Demosthenes in prima Olynthiaca: *ἢ ὡς οὐτ' ἐπιτιμᾶν ἴσως φησὶ τὸς ἀν' ἐδρίαν, ἢ πάντες ἵναι, ὃ δ' ὑπὲρ πάντων ὅ, τι δὴ πράπειν ἀποφαίνεται, τοῦτ' ἵναι συμβόλου.* Quid tu?) Eadem utitur phrasi, in quadam ad Barbarianum epistola: Quid tu? oppidi uestri pulcherrimi quidem illius &c. Nec id annotassem, nisi cum primum amico cuidam autographon ostendissem, & is plusquam perfracte contendisset legendum, ut emendarat. Quid ni? ac proinde uniuersum opus a me illius precibus Coloniam usque perlatum, idq; non sine magno studioforum incommodo, clancula ijs de lationibus apud typographos ceu supposititium sortum damnasset, hoc commonstrato loco, illi silentium imposuissim, huius pudore ne aspiceret quidem unquam sustinuit, tanquam contumaciam suscepit a me hoc ipso quod germanam lectionem indicauerim. Nec reclamante autographo caecus in caeci sententiam pedibus ire uoluerim. Memor tamen eius quod dicitur. Amici mores noueris non oderis. Nihilominus ut olim, amicum pergebam amare. Amicitia enim quae desijt, nunquam uera fuit. Patronus Latina lingua.) *ἰπὸνις* est.

Quis nouus hic hospes.) *ἔστι ἱστῆμα.* Sic ferè Homerus *οδίσ.* α. & ξ. *τὸς πόδων ἰς ἀνδρῶν πόδοι τοῖς ἰδὲ τοῦκας.* Id est, Dic quis, & unde uenis, tibi ubi patria, atque parentes? Secundum uos Iurisconsultos.) Hic loquendi color haud est insulens etiam apud ueteres Latinos. Cicero in quadam ad Trebatium iureconsultum epistola. Hoc, inquit, quemadmodum uos scribere soletis in uestris libris, idem Q. Cornelio uidebatur. Est autem Enallage siue *ἰνίσωσις* numeri. Filius qui in adoptionem datur.) Adoptare est alienum aliquem in ius & nomen filii sibi assumere, quod in Italia hodieq; usitatum est, apud nos minus notum habetur ff. de adop. & emanci. L. Si paterfamilias. Item de liberis & posthumis. Vita neq; accipit potestatem.) Rodolphus Agricola commentario in primam Seneca declamationem: An nomine parentis sit censendus qui abdicauit filium eum, qui & ab alio adoptatus sit: quum enim iam omnia iura parentis per abdicationem recu-
sauerit, & expulerit filium domo, & hereditate accipienda exclusit, patriam in co-

potestatem, quam apud Romanos pater in filiū uitæ & necis habebat, deposuerit, quæ omnia per adoptionē pater etiā adoptiuus acceperit, uidetur lex eū uoluisse nemine patri contineri. Maſſenus Agricola. Demosthenes autor est apud No. legem fuisse, quæ uitæ necisq. potestatem patres in liberos habebant, id quod Plinius alicubi quoq. testatur. Et Aulus Gellius lib. 5. cap. 19. Vtiq. ei uitæ necisq. in eum potestas fuit. Multa sane possent ad hanc rem adduci, sed hæc uisa sunt accommodatiora. Annotet igitur in hunc locum quod quisque uolet. Porro ego de hac sententia non temere dimicuebor, ut credam Rodolphum Agricola iurisperitorum eloquentissimum, & eloquentium iurisperitissimum, id quod hic & παρὰ suo accommodat inſtituto, suffugisse atq. adeo prorsus ignorasse, plane diuersum esse à iurisperitorum sententia: ut uidere est inſt. de adop. Equidem non uideo, quid in hisce Rodolphi uerbis inſit, quod tam acriter debeat inſeſſi. Nam cum Rodolphus (quod negari non potest) uir integerrimus, acutos præditus ingenio, seculo natus infelicitissimo sit. Adde quod nihil minus unquam cogitarit quàm sua ederentur, & ita ederentur inemendata. Proinde si quid etiam laberetur uir alioqui ter maximus non erat tamen conuiſijs inſectandus, idq. à ſciolis aliquot ſiniſtra Minerva natis. Si quid fortassis erratum eſſet per incuriam, danda erat uenia. Neq. enim hominis est ut ſemper exactam præſtet diligentiam. Scite illud ab Homero dictum est, οἰδῖς. τ. ἀλλ' οὐ γὰρ πῶς ὁδὸν ἀνθρώπων ἴμμεναι ἀνὴρ ἀνθρώπων, id est, haud quaquam fieri potis est, ut per uigil uſque mortalis duret, & Cicero libro primo de ſinibus: Quamobrem, inquit, differentium inter ſe reprehensiones non ſunt uituperandæ, maledictæ, contumeliæ, tum iracundiæ, contentiones, concertationes, quod in diſputando pertinaces, indigne philoſophi mihi uideri ſolent. Auguſtinus in prolo. lib. hypenſicon. Si qua uero ſunt & cæ. Eant nunc eant inquam pede inſauſto, qui ex hoc loco, alijsq. item ſed paucis eiſdem ſarina, odio Rodolphi Agricola inflammati liberius quædam in illum mire ubique modeſtum debacchantur, quam uerius, quorum est Alciatus, de quo infra lib. 2. cap. 7. Ut enim & ingenuum est, & ad eruditionem conducibile, non diſſimulare ſibi laſſi ſunt autores: Ita probi hominis officium exiſtimo à conuiſijs temperare, & ita mederi malo, ut (quoad licet) non lædas hominum exiſtimationem. Quod enim contumelioſe diſſentit, duplex ſumit ac facieſcit negotium, geminumq. malum accerſit. Dum & famam lædit alienam, & ſibi ipſe maledictæ ſuſpitionem conciliat. Feliciſſimum quidem est placuiſſe omnibus, uerum id cum nulli adhuc contigit, proximum est placuiſſe optimis, quorſum nos tranſuerſos abriſit quorundam improbitas arrogantiaq. Sed deſino ἴσθ' οὐκ ἔστι βάλαν. Si potuiſſem præſtiturus.) Priſcianus. Compoſita, inquit, à ſto uarie uetuliſſimi protulerunt. A ſto aſtitum, & aſtatum, præſto præſtitum & præſtatum C. Trebonius: Cui nos à charitate & amore tuum officium præſtatuſ non debes dubitare. C. Plancus: Ne quid detrimenti fiat dabitur opera à me, idq. me præſtaturum ſpero.

In fragmentum epiſtolæ poſterioris.

PLane uideor mihi operam perdiſſe.) Quid audio? Profecto nihil minus. Sic hanc Venerem exorſus es, ut nemo poſt te auſit manus admoliri. De horridis enim rebus nitida, de ieiunis plena, de peruulgatis noua quædam est oratio tua. Nam ſi nemo quiſq. te uno adhuc attulit meliora, in hoc dūtaxat argumēti genere, aucto diſſeſſate non prorsus operæ luſiſſe, ſi quis fortassis afferet, gemina tibi debetur gratia, primū quod extimularis exemplo, deinde quod uueris præſtrudā uia. Nā niſi quis meliores literas attigerit.) Cic in ora. ad B: uti:

Quod

Quod si quem aut natura sua, aut illa præstantis ingenij uis forte deficiet, aut minus instru-
 tus erit magnarum artium disciplinis, teneat tamen eum cursum quem poterit. Prima enim
 sequentem honestum est in secundis tertijsq; consistere. Propter multitudinem exemplo-
 rum.) Infra lib. 3. cap. 16. Exemplis &c. Coactus est exemplorum turba, ut in hoc argumen-
 to, ob diffidentem ac morosum lectorem in rem præsentem perducendum, prolixam ac mole-
 stem operam sumere apud eruditorem paulo lectorem etiam inanem. Quæ ab erudi-
 tioribus.) Rodolphus lib. 2. cap. 19. præceptis enim ferè imbuuntur aures exempla docent
 oculos. Et idcirco negligetur ab eis qui.) Galenus περί φυσικῶν συνάμνων lib. 3. τὸν δ'
 ἄλλοις ὄντω γινώσκῃ τὸ γράμμα περιττὸν, ὥς τι ἐ μὴν ὄντως λῖγαι, id est, Reliquis uero tam
 inutile fuerit scriptum, quam si quis asino narret fabulam. Indocti negligent, semidocti ride-
 bunt, docti si paucos exceperis præcipuos quidem illos, sed tamē paucos, partim inuidebunt,
 partim microsus carpent, ac dissimulatis tā multis, quæ recte dicta sint, sicubi forte fortuna
 semel aut iterum lapsus fuerit, quis autem non labitur aliquando, id solum annotabunt id so-
 lum meminerint. Ut qui balbi præter.) Aristoteles (ut hoc obiter adducā) treis facit par-
 teis turbide loquentiū, τρεῖς αἰῶνες, id est, blesos qui certā literā exprimere nequeunt. Et si qui
 busdā est τραυλισμός extrema syllabæ geminatio φιλλους, id est, balbos, q̄ proferendo aut
 literam aut syllabam prætereunt ἰχθυόωντες, id est, hesitantes qui nequē syllabam sylla-
 bæ connectere, qualis dicitur fuisse Battus, qualis fuit & Chærephon Socratis familiaris. He-
 sitantia autē quæ sit uehementioribus affectibus, ut ira, pudore μοιμαλία dicitur κολοβάτῃ
 qui deglutiant extrema syllabam. D. Eras. Adagio Balbus balbum rectius intelligit. Bar-
 barie nouus Anacharsis.) An potuit paucis plura false iuxta ac apposite dicere. Lucianus in
 Scythæ Libanius sophista aduersus Euagrium πῶθεν δὲ ἡμῖν οὗτος ὁ νῶτις ἀνὰ χερσὶ.
 Huc faciunt quæ scribit Plutarchus Chero. in uita Solonis ἀνὰ χερσὶ παρὰ ἀθηναίους σελοικί-
 σαι ἀθηναῖοι δὲ παρὰ σκύθαις. Non obstitit Anacharsidi Scythæ quo minus sit in admiratione,
 & inter sapientes numeretur tametsi genere Barbarus esset. Huic quum quidam exprobra-
 ret quod genere barbarus esset ac Scythæ: Multis quidem, inquit, patria dedecori est, tu ue-
 ro patriæ, pulchre retaxans hominem ex sese nihili, nec alia re superbientem quā patriā.
 Athenæus lib. 10. Quidam ē conuiuiis dixerat Anacharsidi uxorem duxisti admodum de for-
 mem. At ille, prorsus, inquit, idem mihi uidetur sed heus puer, porridge poculum meracius
 ut illam faciam formosam, non solum igitur amanti, uerumetiam ebrio τὰ μὴ καλὰ καλὰ
 πῖσται, quemadmodum inquit Theocritus. Neq; ita longe huic dissident, quæ Plutarchus
 predidit in Symposio septem sapientum ποίει καλὸν τὸ εἶναι ὅπως ἡμῖν ὦνται ὡν μὴ φε-
 βερὸς ἢ τὴν ὀφειλὴν μὴ δὲ ἄσπιος. Sed hæc ἀπαρρηγὰ. Aristoteles, Cicero, Quintilia-
 nos.) Festiuitatis gratia numerum singularem mutauit in pluralem Martiales, Pythagoras,
 Zenonæ, inexplicitesq; Platonæ. Idem: Qui loquitur Curios, assertoresq; Camillos. Nolito
 fronti credere nupsit heri. Victurus genium.) Genius autore Censorino de die natali de-
 est, in cuius tutela, ut quisq; natus, uiuit, siue etiam quod ut generatur curat, aut quod nobiscū
 gignitur, seu natos suscipiat, ac tueatur. Certe is Deus nobis assiduus asseruator existit, ut ne
 puncto quidem temporis longius abscedat. Genium cum Lare eundem fuisse uetusas prope
 uniuersa credidit. Apuleius quoq; nunc Genios, nunc Lares appellat. Sunt igitur Genij qua
 si interpretes, atq; salutigeruli, qui concepta à nobis uota ad Deos, illincq; ad nos diuina mu-
 nera referunt, auctor Cælius lib. 1. cap. 24. antiqu. lect. Vetus præterea opinio fuit singu-
 lis binos esse genios, quorum alter perniciem molitur, alter uitæ commoda adferre studeat.

Est enim & malus Genius quem Græci ἀλάστωρ nuncupāt, de quo Plutarchus in uita Bruti meminit. Et Vale lib. 1. Quinetiam Plato testatur, Socrati peculiarem fuisse Genium. Per suus Saty. 2. Funde merum Genio &c. Horatius u. l. epist. Scit Genius natale comes. Vergilius lib. Aeneid. 5. Incertus genium uel loci famulum uel parentis Esse puit. Iuuenal. Genialis agatur iste dies. Ouid. 5. Fast. Mille lares, genium ducis &c. Apul lib. 9. Militaris etiam sacramenti Genium uerebatur. Inde est quod Genialem lectum dicimus, qui, ut Festus Pompeius ait nuptijs sternitur. Angel. Pol in Mysella. cap. 39. & D. Erasmus in adagio. Genius malus. Quem tot tamq; præclara subierunt ingenia.) Hæc iactura debet omnes extimulare bonis addictos autoribus, ut id certe quod super est tanto legant auidius quanto minus est quod temporum ruina mortaliumq; ignauia nobis fecit reliquum.

DE INVENTIONE

Dialectica liber primus.

Proœmium	Cap. 1
Quid sit locus	2
Quomodo ab Aristotele, reliquisq; autoribus tractati sint loci	3
Diuisio locorum	4
Definitio quid sit, & quō definiendum	5
De genere & specie	6
Quæ diuidendi, & quā uaria sit ratio	7
De proprio	8
De toto & partibus	9
De coniugatis	10
De adiacentibus	11
De actibus	12
De subiecto	13
De causa efficiente	14
De fine	15
De euentis	16
De loco	17
De tempore	18
De connexis	19
De antecedentibus, cōsequētibus, & adiunctis quid Cicero, quid Boëtius dixerit.	20
De contingentibus	21
De nomine rei	22
De pronuntiatis	23
De comparatis	24
De similibus	25
De oppositis	26
De differentibus	27

Communis ratio locorum, uel ad aliorū traditionē additorū, uel prætermissorū 28
 Conclusio libri, & de maximis quas singulis locis Boëtius addidit 29

DE INVENTIONE

dialectica liber secundus.

Proœmium, quā corruptus sit hodie omnis usus dialectices	Cap. 1
Quid sit dialectice	2
Quis sit finis dialectices	3
Quod mouendi ratio, à docendo inuentione non differat	4
Quod item in delectando, non sit alia inuentionisquā in docendo ratio	5
Materiam dialectices quæstionē esse: & quid alij de hoc senserint	6
Respondet prædictis, docetq; quō dialectice, quomodo reliquarum artium singula singulis de rebus differant	7
Quid sit quæstio, & quas diuisiones eius fecerit Cicero, quas Aristoteles fecerit	8
Diuisio quæstionis ex rerum quæsitarum diuersitate	9
Diuisio quæstionis ex uario quærendi mō	10
Diuisio quæstionis ex diuerso genere artium ad quas pertinent	11
Quomodo status quæstionis cuiusque inueniendus	12
In quauis re quo pacto summa quæstionis cōstitucunda	13

Quo-

Quomodo una quæstio in multas diducitur
quæstiones 14

Orationis ex uaria struendi ratione diuisio 15

Alia diuisio orationis, & quid sit expositio,
quid argumentatio 16

Quam multiplex sit paranda fidei ratio 17

Quot argumentandi species sint, & quæ sin-
gularum specierum partes 18

Quibus in dicendo speciebus utantur 19

Quomodo confirmanda argumentatio 20

Quam multis modis argumentatio soluat 21

De exponendi ratione, quæ ad credentem sit
auditorum 22

Quomodo alterius rei confirmanda gratia
exponendum sit 23

Quæ sint partes orationis, & quando, qui-
busq; utendum 24

Quod nulli proprij rhetorices sunt inuentio-
nis loci 25

Quomodo cognoscenda proposita argumen-
tatio ex quo ducta sit loco 26

Quomodo posita apud autores argumentatio-
nes colligenda sint & formæ suæ reddenda 27

Ratio cuiuslibet rei per omni. locos descri-
benda 28

Inter duas res propositas consentanea: & di-
screpantia quomodo ex locis inueniantur 29

Ordo totius inuentionis in summa breuiter ue-
lut aspectui subiectus 30

DE INVENTIONE DIA- lectica liber tertius.

De affectibus quod sunt, & unde oriuntur 1

Quot modis à dicente tractentur affectus 2

Quomodo augetur, & diminuitur oratio, & quomodo
soluitur affectus 3

De delectatione quibus rebus fiat, & de di-
grediendi extra rem propositam ra-
tione 4

De copia in dicendo quomodo pareatur 5

Quam sit ad breuiter dicendum uia 6

Quis sit optimus in dicendo copia breuita-
tisq; modus 7

De dispositione quid sit & quotuplex ordo
rerum 8

Quis potius ordo, quis historia, quis traden-
dis artibus conueniat 9

De eis quibus libera est ordinis instituendi fa-
cultas 10

Qua ratione partium orationis faciendus
est ordo 11

Quomodo ordinanda in dicendo quæstio-
nes 12

Quo pacto disponenda argumentatio 13

De uertendis argumentationum formis, deq;
partibus earundem uaria collocatione
disponendis 14

Cautiones aliquot inter argumentandum di-
ligenter obseruanda 15

De usu & exercitatione 16

Cap. Loc.	Pag.	Cap. Loc.	Pag.	Cap. Loc.	Pag.
5 1 Definit.	26	12 9 Actus	70	21 18 Contingentia	110
6 2 Genus	34	13 10 Subie.	75	22 19 Nomen rei	117
2 Species		14 11 Efficiens	78	23 20 Pronuntia.	126
		15 12 Finis	83	24 21 Comparata	132
8 4 Proprium & differen.	49	16 13 Effecta	87	25 22 Similia & Dissimi.	142
		14 Destinata	88		
9 5 Totum				16 23 Opposita	154
6 Partes	53	17 15 Locus	93	27 24 Different. sue distant.	161
10 7 Coniugata	57	18 16 Tempus	98		
11 8 Adiacentia	62	19 17 Connexa	108		

ERRATA, QVORVM PRIMVS NVMERVS PAGINAM SE-

-cundus aut uersum suae lineae, tertius uero ueram subindicat lectionem.

Pagina 3. 4. quid' ue. ibidem. 19. diuicit & Cicero. 1. Off. 5. 24. quod prouerb. 7. 22. post, si neq;e, margini adijciendum est uidetur desiderari, no. 10. 28. astysmus 11. 24. re-
ferri. 21. 16. fuit, 29. 19. adeo. 30. 5. indicia. 31. 13. cum. 33. 30. excellenti. 36. 8. differen-
tiarum. ibidem in f. Quoties 42. 13. praecipue. ibidem. 27. Δελῶν. 48. 14. duris. ibide.
19. αὐτίς. ibid. 27. dispunge. Sit hoc primum exemplum. 52. 5. Tu. 53. 21. rei. 55. 1. offer-
ri. ibid. 2. elaboret. 56. 26. circumfilit. ibid. in f. resecto. 61. 20. ceteriq; ibi. in f. ca. saq; ab.
62. 27. plurium sens. 65. 31. dispunge, Cato. ibi. 33. quam incred. & eamq; 66. 19. Galata.
ibi. 22. profusio. ibi. 28. Athanasio 68. 24. quantitates qualitatesq; 75. 34. αὐτίς. 76. 17.
calidum. 77. 36. doles. 79. 19. uri. ibid. 28. posse. 81. 31. animantia. 82. 17. passionem. & c.
ibid. 19. dispunge, ut statim & c. usq; naturales. 85. 4. nauticum. 87. 16. seruus. 88. 6. dice-
mus. 97. 11. Fauni. 101. 5. mutationem. ibid. 9. obstrepebat. ibi. 15. proprio. ibi. 20. λίαν ibi.
27. χρίσμιον. 104. 4. comexa 107. 28. ductum. 114. in calce, fornicata est. 115. 22. tui cr-
roris. 116. 27. serius. ibid. 33. surgentes. 118. 8. facete. 120. 31. Arnæus. 129. 24. frangeret.
130. 18. uniuersum. ibi. Euanomius. Et mox, aut uirū, & per impluuiū. 132. 14. lib. de. 136.
in fine, admouit. 138. 10. accepisti. 141. 14. balenam. 145. 16. assimilabimus. ibid. in calce
assimilauit. 147. 32. Idem in his. ibid. in calce, obnoxii, & mari. 148. 22. uiuant. 149. 22.
eundemq; 158. 10. impijs. 159. 27. desipere. 164. 30. differre. 165. 8. fecit tredecim. ibi. en-
chiridio. 166. 17. generi. 169. 12. quomodo sine. 178. 8. maxima 182. 26. modo ad id. ibi.
in fine, habere. 185. 27. inconsulta. 186. 39. pertrahat. 193. 35. finitionibus. 194. 21. miles
armandus. 200. 8. gladiatorum ibid. 16. priuatim. 201. 32. Quid ni. 202. 16. alteri. ibid.
sequant. uers. ut propinquū. 206. 4. affectant. 207. 17. Nam sine 208. 25. concilio. 213. u.
à f. 2. redargueret. 225. 18. secutus. 226. 22. tribuatur ei. 230. u. à f. 3. substantiam. 238. u.
à f. 7. morales. 243. u. 1. prius. ibi. 18. longū sit. 244. 14. uel amici opes. 246. in m. δύο
φάρυ. 248. 6. eundum. 252. 5. possint. 254. 24. eudemonas. ibi. u. à f. 7. dispunge, planè
uariam esse legēdum cōtenderim. 255. u. à. calce 4. inuenire. 256. in m. diffissa aut discissa.
257. 12. & te uolente. ibi. u. à f. 10. alternis. 261. 1. dispunge, inter narrationem & c. usq;
nulla sanè & c. 261. u. à f. 4. alijs. 264. u. ultimo. Quam nihil & c. & mox ibi. Quod non.
265. 2. quæ si aliter. ibi. u. 11. cum desinat. ibid. sequenti uer. at quæ. 273. u. à fine 14. po-
tèa fuisse. 275. u. à f. 7. loquens pictura, pictura. 287. 13. negari. 289. u. à f. 14. graculi.
ibi. annuū. 295. u. à f. 12. fallacia. ibi. mox seræ. 300. u. 10. auditorib. 316. u. à f. 10. explicā
24. 320. 15. παρὰ πῶλον, ibi. uer. à f. 2. καὶ. 321. 6. τὸν καὶ. ibi. u. à f. 10. confessum.
ibi. 8. Epimenides. τῶσαι ἄγνοι. 322. 8. Hæthrusca. 324. δυῖας. 326. ἀπὶ δούλους. 237. 2. εὐ-
τρίδακτον. 328. ebric. ibi. diuina. 329. u. 10. hæc forminarū. 331. u. à f. 16. depriuat. 333. in
m. ὁ νόμος. ibi. ceruinū. ibi. u. à f. 3. occupatus. 335. αὐτίς. 336. Pāmachiū. ibid. in medi. sic se
res. ibi. u. ult. iudiciorum. 343. in m. quem impune. 347. 13. Romanum. ibi. paulo post, ore
reieciantē. 348. 8. moratam. 345. in m. clypeoq; ac mox, Bina manu. 346. u. 1. sceleri. ibi.
mox, & sunt. 355. u. à f. 7. aliquid quod. ibi. 5. proprius. 357. 15. mente cōceperunt. ibi. u. à
f. 9. disputari uidentur. 358. 17. Non inutile fuerit hic. 361. in m. ad hortum. 365. u. à f. 2.
ducuntur. 364. 5. minor sit. 366. u. à f. 11. uendum esse. 367. 7. tum aliquot. ibi. u. 13. Vide
libri. ibi. u. 13. deficiemus. ibi. u. à f. 3. rebus. 368. 2. etiam res altera. ibi. 4. uero. 374. 10.
māserint. 381. 13. dispūge, se. 386. 20. uiolētior. 392. 13. desinit. ibi. laudum. ibi. u. à f. 7. aug-
mentandi. 404. 30. cum partibus. In epistola liminari lege, debebamus.

RODOLPHI

AGRICOLAE PHRISII DE

INVENTIONE DIALECTICA, LI-

BER PRIMVS.

Prologus, proœmiumue operis sequentis.

RATIO QV AE CVNQVE DE REB
 quaq; instituitur, omnisq; adeo sermo, quo cogita
 ta mentis nostræ proferimus, id agere, hocq; pri-
 mum & proprium habere uidetur officium, ut do-
 ceat aliquid eum qui audit. Cuius rei quod certius
 quis propiusq; capiat indicium, quàm quod soli o-
 mnium animantium homini, ut rationis doctrinæq; capaci, parens
 ille & autor rerum Deus, loquendi atq; orationis indulserit munus.
 Quod si est signum rerum, quas is qui dicit animo complectitur, ora-
 tio: liquet hoc esse proprium opus ipsius, ut ostendat id atq; explicet,
 cui significando destinatur. Nec me præterit maximis autorum pla-
 cuisse, tria esse quæ perfecta oratione fiant: ut doceat, ut moueat, ut de-
 lectet: & docere quidem rem facilem esse, & quam quisq; tatum non
 inertissimæ mentis præstare possit: concutere uerò affectibus audien-
 tem, & in quæcunq; uelis, animi habitum transformare, allicere ite,
 audiendiq; uoluptate tenere suspensum, non nisi summis & maiori
 quodam Musarum afflatu instinctis contingere ingenijs. Nec sanè
 inficias iuero, esse ista præcipua bene dicendi præmia, sequiq; oratio-
 nem: uerum sequi uerius quàm effici, potiusq; accessione esse ipsius,
 quàm proprium opus. Sed de his alio loco explicatius dicendū erit.
 Hoc in præsentia dixisse sufficiat, posse docere orationem, ut nō mo-
 ueat, non delectet: mouere aut delectare, ut non doceat, non posse.
 Itaq; precantes, conquerētes, sed & interrogātes quoq;, quanq̃ aliud
 agere uident, hoc tamē primum efficiunt, ut discant audientes, cuius
 desiderio teneantur, quo urgeātur dolore, quid sit quod scire uelint.
 Docemus autem nonnunquam hoc tantum pacto, ut intelligat audi-
 tor: quandoq; ut fiat illi fides. Fidem facimus, uel credenti, & uelut

Proprium en
 12 Den

directio

Simile

Amplexi don
 ra fio

A spon-

sponte sequentem ducimus: uel peruincimus non credentem, atque repugnantem trahimus. Alterum expositione fit, alterum argumentatione conficitur. Expositionem uoco orationem, quæ solam dicentis mentem explicat, nullo, quo fides audienti fiat, adhibito. Argumentationem uero, orationem, qua quis rei de qua dicit, fidem facere conatur. Cum uero nulli dubiæ rei queat ex se constare fides, sed ex alijs quibusdā notioribus atq; magis exploratis de unoquoq; certitudinē colligamus necesse sit: iamq; alij mentis acumine freti, uberrius expeditiusq; argumentū, id est (ut inquit Cicero) probabile inuentum ad faciendam fidem excogitent: alij contrā hebetiore mētis ui, ad rerum obtutū caligent, & uel nihil, uel serò quid quaq; de re dici possit, inuenire queant: utilissimum uidētur fecisse, qui sedes quasdam argumentorum (quos locos dixerunt) excogitauēre: quorum admonitu, uelut signis quibusdam, circumsferremus per ipsas res animū, et quid esset in unaquaq; probabile aptumq; instituto orationis nostræ, perspicereamus. Vtilem autem esse hanc locorum rationem apparet, cum magnæ parti humanorum studiorum (quādoquidem plæraq; in ambiguo hærent, & dissentientium certaminibus sunt exposita. Exigua enim portio eorum quæ discimus, cerra & immota est, adeoq; si Academiæ credimus, hoc solum scimus, quod nihil scimus. Certè plæraq; pro cuiusq; ingenio, ut accommodatissimè ad probandum quisq; excogitare potuerit, aliò atq; aliò trahuntur) tum uero eis præcipue confert, qui tractant illa, quorum nullæ traditæ sunt artes, dico: qui consilio Rempublicam gubernant: quos de pace, bello, cæterisq; ciuitatis negotijs in rem præsentē, sæpè senatui, sæpè populo fidem facere oportet: quiq; in iudicijs itē accusare, defendere, petere, abnuere, quiq; populum docere iusticiam, religionem, pietatem, in professo habent. Quanquam enim & istorum nonnulla comprehensa sint artibus: subtiliora tamen illa & ex medijs scholis deducta, uelut exilia nimium, uel non intrāt crassiores uulgi animos, uel non hærent: rudioribus & ex medio depromptis, tanquam popularibus robustioribusq; mouentur magis. Utq; deliciores aures lyra citharaue delectat, ita militem non nisi tuba accenderis. Crassis enim (quod in prouerbio est) crassa conueniunt. Nec instruere solum os facultas ista, & tantum dicendi copiam subministrare: sed prouiden

tiam

niam animi, & rectè consulēdi quoq; aperire uiam uidetur. Quando non alia re prudentiam constare apparet, quàm perspicere quid in qua; re sit positum, & consentanea repugnantiaq; & quò quicq; ducat, quíue euenire possit, colligere. Indicio fuerint duo utriusq; linguarū disertissimi, Demosthenes & Cicero: quorum ut prudentissima fuit oratio, ita (quanq̃ nonnulla æmuli reprehēdenda sibi in ipsorū uita sumpsere) consiliorum tamen prudentiæq; laus ipsis est uel inuidia consentiente concessa. Nanq; dicere prudenter, nisi qui prudēter cogitarit, non potest. Fit enim, ut quod prouiderit quis, nō faciat: dicit certè quod nō prouiderit, nemo. Sed hæc de origine locorum, deq; ipsorum utilitate, hætenus præfatos esse sufficiat.

I N P R O O E M I V M S I V E I N C A -
P V T P R I M V M.

QUEM ADMODVM M. Tullius prius in Hortensio, laudata philosophia, accendit ad illius amorem, quàm eam docuit: Sic Rodolphus traditurus inuentionem dialecticam, prius inflammat lectorem, ostendens quanta sit illius dignitas, à quibus uiris excolta, quid magni promittat, quantam adferat utilitatem.

O R A T I O quacūq; de re qua;.) Compendio qua; traditurus sit, uelut oculis subiicit, ostenditq; ordinem rerum dicendarum, & in parteis deducit. Primum enim subindicat, ecquid sit oratio. Nam in omni rerum cognitione, primas sibi meritò uendicat definitionis. Cic. Offic. libro: Omnis qua; à ratione suscipitur de aliqua re institutio, debet à diffinitione proficisci, ut intelligatur id de quo disputetur. Deinde quibus causis constet, tū qua; partes, præterea qua; specierum inter se comparatio, qua; forma, quod officium, qua; eucata, qua; accidant, qua; cohæreant, qua; pugnent: ad extremum, qua; propria. Quæ nimirum singula perspicuis rationibus definit, ac hisce orationis ornamentis auget, qua; confirment atq; illustrent auctoris sententiam. Illud dictu mirū, q̃ mire concinna sit hæc expolitio, cuius uirtutem Quintilianus non uno tantum loco laudibus uehit. Inest enim dictioni Rodolphi genus eloquij pressum, nitidumq; & acutum, puritate Tulliana pariter & maiestate Pliniana, crebrum in sententijs, magna rerum consequentia, pendente altero ex altero. Totus item sermo qui sequitur, scatet schematū flosculis: qua; prætermitto, ne lectore onerem, & longis ambagibus ultra quàm satis est, morer. Quid multis? Diligenter obseruauit id quod infra lib. 2. cap. 24. præcipit: Oratio (inquens) qua; credentem habet auditorem, & sola expositione constat, sola expositione potest esse contenta. Instruementum autem dialectices est oratio: per eam nanq; disserit, fidemq; conatur facere de illo, quod sibi docendum assumpsit. Sed de his explicatius multo in sequentibus, maxime lib. 2. cap. 15. Quo cogitata mentis nostræ præferimus.) Id est, quod sentimus, efferimus. Minutius quidem, haud tamen indignum quod admoneatur, quod uulgus dialecticorum nostratium more suo dicit: Exprimimus mentis conceptum. Terentius Phor. Postquam ad indices uentum est, non potuit cogitata prolo-

qui ita eum timidum obstupescit pudor. Omnisq; adeo sermo.) *παρισθεσεν* est. Id agere, hocq; primum & proprium.) Quod dicit, istiusmodi est: Orationem omnem in id paratā esse, ut animi sui participē quisq; faciat alium. Vide Isocratē in oratiōe quā inscribitur Nicodes, in ipso statim frontispicio. Ut doceat aliquid eū qui audit.) Vel hinc apparet, quā turpe sit obscure loqui, cum orationis munus sit docere. Nonne satius est mutum esse, quā quod nemo aut ferē nemo intelliget, scribere? Oratio etiam ad conciliandos homines est reperta, praeinde & qui abigit homines cesso Veneris, à Venere uidetur alienus: sic qui oratiōe molestus est, & reddit inimicos, à Musis est alienus, & utendi ignarus. Autor est Plutarchus *πρὸς Σοκράτην*. Eras. Rot. in lib. Ecclesiast. 1. Humanā mentis imago quā dā est oratio, quā nihil habet homo mirabilius aut potētius, unde & Hesiodus eā appellat præstantissimum hominis thesaurum, quā si disideat ab animo unde proficiscitur, ne orationis quidem meretur uocabulum, nihilo profecto magis, quā persona meretur dici facies, aut fucus, hominis color. Hilarius in Psal. 51. Nouacula ad nitorem uultus acuitur, ut abradens hirsutam atq; horrentem faciem leuiget. Hæc si potius uulneret, dolum fecit, quippē cum præparata ad ornatum, ministerium suum præbuerit ad uulnus: Ita lingua impij in malitia potentis, quā natura ad eloquendas rationabiles cogitationes consulti præparauit, ipsa potius irrationabiles cogitat iniquitates. Loquendi atq; orationis indulserit manus.) Id ita habere, uel ipsius Ciceronis testimonio doceri potest. Hoc autem uno (inquit) præstamus uel maxime feris, quod colloquimur inter nos, & exprimere dicendo sensa possumus. Quint. 2. Inst. Oratio. lib. Et Hercules deus ille princeps, parens rerum, fabricatorq; mundi, nullo magis hominem separauit à cæteris (quā quidem mortalia essent) animalibus, quā dicendi facultate. Damasus in quadam ad Hieronymum epistola: Nam cum idcirco, ut ait præcipuus orator, homines à bestiis differamus, quod loqui possumus: quā laude dignus est qui in ea re cæteros superat, in qua homines bestias antecellunt? Tria esse quā perfecta.) His planè consentiunt ea quā habet Quintil. lib. 3. cap. 5. Tria autem sunt quā præstare debet orator, ut doceat, moueat, delectet. Cicero in Oratio. ad Brutum: Erit igitur eloquens is, qui in foro cauisq; ciuilibus ita dicet, ut probet, ut delectet, ut flectat. probare, necessitatis est: delectare, suauitatis: flectere, uictoria. Nam id unum ex omnibus ad obtinendas causas potest plurimum. Idem de optimo genere oratorum: Optimus est enim orator, qui animos audientium & docet, & delectat, & permouet. Docere, debitum est: delectare, honorariū: permouere, necessarium. Tantum non.) Tantum non, Latini eleganter usurpant proferē, propemodum. Id quod Græcis est familiarius *μᾶλλον οὐχ*. Lege Guil. Budæum in annotationibus in pandect. de usu negationis. Conculcare uerò affectibus.) Porro hoc artificij multò narratur effusius infra libri 2. cap. 5. Sed de his alio loco explicatijs.) Nempe eo quem modo citauimus, & lib. & cap. Itaq; precantes, conquerentes.) Hæc uerba Rodolphi cum illis congruunt quā scribit libri 2. cap. 3. Docemus autem nonnunquam.) Hoc ipsum est quod infra dicit libri 2. cap. 4. Fidem facimus.) Quā de re potè apertius scribit lib. 2. cap. 17.

Expositionem uoco.) Lib. 2. cap. 16. Argumentationem.) Vide primum Ciceronis rhetoricum. Nam & argumentatio nomine uno, res duas significat. Ideo quod & inuentū ali quod in rem, probabile aut necessarium, argumentatio uocatur, & eius inuenti artificiosa expositio. Vehementer ab istis dissentio, qui nolint uel minimum esse discrimen inter argumentum, & argumentationem: cum tamen tota diametro repugnent. Non posularim ut mihi quisquam habeat fiduciam, nisi Cicero mecum per omnia sentiat. Argumentum enim res est,

melius

mel (ut inquit Cicero) probabile inuentum ad faciendam fidem: Argumentatio uerò, argumenti est per orationem explicatio. Seneca tamen in prologo declamationum, argumenta pro argumentationibus ponit: Nec his, inquit, argumenta subtexā, ne & modū excedā. Illud certe negari nō potest, uulgus Dialecticorū ubiq; ferē abuti argumēto pro argumentatione, cū dicunt: Argumentum ab autoritate negatiue sumptum, non ualeat, & est proprium hæreticorum. Item, argumētum ex puris particularibus aut negatiuis nihil cōcludit. Vtilissimum uidentur fecisse.) Vide infra libri 1. caput de applicitis. Ad rerum obtutum caligent.) Id quod sæpe facile in alterius sensum irrepit, ab altero percipi nullo modo potest. Sunt enim qui ne ignem quidem calere putant, nisi eum manu contrectarint. Quibus nihil credendum esse placet, quod supra progredientem uideatur naturam. Quando pleraq; in ambiguo hærent.) Rodol. crebris interdum periodis in longum producit sententiam. Dissentientium certaminibus.) Tale quiddam subaperit lib. 2. cap. 5. Vtilem autem esse.) Quò studiosa iuuentus propensoribus animis in hoc studium incumbat, quas ad res conducat, paucis aperit. Si academia credimus.) Philosophis nouæ academia ἀκαδημία illa sua tam impense placebat, ut negarent omninò quicquam sciri posse. Cuius rei, ut cæteros præteream, sæpe facit mentionem Cicero cum in libris de bonorum & malorum finibus, tum in Academicis, ubi sic habet: Rerum natura nullam nobis dedit cognitionem firmam, ut in illa re statuere possimus. Quin uerò & 2. lib. de natura deorum, & rursum 3. lib. de Oratore, ac in calce libri 2. de diuinatione. Rodolp. Agricola lib. 2. cap. item 2. & 6. quoq; Galemus item de optimo docendi genere contra Academicos & Pyrrhones, probat esse certam alicuius rei cognitionem. Plutarchus in libello quem scripsit aduersus Stoicos: Multo uerò illud indignius, & à cogitationibus sciunctius, nihil à quoq; comprehendere, nec se testudine, id quo prouerbio dicitur, à tergo insequaret A. drausti celer equus. Hoc solū scimus.) Etia illa quæ sensibus exposita sunt, Academici uocant in dubium: sed nemo dubitat, an quinque sint plura tribus, & an senarius cōtineat quaternarium cū eius dimidio. Quod Academicorum nihil erat scire, ostendit Seneca lib. Epist. 14. episto. 90. Nec inscite dixit quidam, qui Athenas se contulissent, primum reddi sapientes, mox philosophos, hoc est, sapientiæ cupidos, postremo idiotas & indoctos, quòd usu uenerit, ut ubi quàm maxime profecissent, tum demum intelligerent sese nihil scire. Hoc sanè docuerunt ueteres illi Academici & Pyrrhones, nulum datum esse homini iudicium à natura, quo collatis inter se rebus omnibus, exacte possit dignoscere. Eoq; nulla de re pronunciandum esse censebant, sed semper de omnibus suspendendam esse sententiam. Huc referat qui uelit illud D. Hieronymi in cōmentarijs in Ezechielem: Sciētia pars est scire quod nescias. Idem Hieronymus in epistola aduersus Vigilantium: Non parum est scire quod nescias. Prudentis hominis est nosse mensuram suam, nec zelo diaboli cōcitati, imperitiæ cunctum orbem testem facere. Huc item illud facit quod est apud Laëtantium de falsa sapientia libi 2. cap. 6. Didimus τὸ ἴδιον πρὸς τὸν ἀποκρίσας ἔστιν. Illud omnium maxime celebratur, quod Socrates dicebat se nihil scire, nisi hoc unum quod nihil sciret: inquit ebat enim de singulis, tanquam ambigens, non quòd reuera nihil haberet certo cognitum, sed hac ironia & suam declarabat modestiam, & aliorum redergucbat arrogantiam, qui se profitebantur nihil nescire, quum reuera nihil scirent. Sophistæ quidam publice profitebantur sese ex tempore responsuros ad omnē propositam materiam. Horū arrogantem insitiam sæpenumero confutabat Socrates. Atq; ob hoc ipsum, ut ipse quidem interpretatur, ab Apollinē iudicatus est sapiens, quòd quantum omnium rerum ignorantiam cum cæ-

teris haberet communem, eo nomine tamen illos superaret, quod suam inscitiam agnosceret, quum illi hoc quoque nescirent, se nihil scire. Erasmus Roterod. libro ecclesiasticæ secundo: Accedit huc quod &c. Hodie à senatu & foro ferè exultat omnis eloquentia. Vetus oratorum consuetudo peruenit ad Ecclesiasticos, qui sacra docent. Quod de re copiosissime differit D. Erasmus. Rot. in lib. de ratio. Concio. Sæpe senatus.) Apud T. Liuium, Pacuvius Calanius suadens Campanis, ne senatores mutare uellent, populum iam re doctum dicere compulsi. Notissimum quodque malum maxime tolerabile esse. Nasica uir optimus caueam theatri senatum construere molientem, ab hac dispositione, & cupiditate compescuit, persuasitque oratione grauißima, ne Græcam luxuriam uirilibus patriæ moribus paterentur obrepere, & ad uirtutem labefactandam eneruandamque, Romanam peregrinæ consentirent nequitia. Hæc D. Augustinus lib. 1. ciuitatis diuinæ cap. 30. Lege Lucam in Actis cap. 5. de consilio Gamalielis. Vide Iosephum in 3. libro de bello Iudaico in oratione Iosippi Iotapatenorum ducis, qua post expugnatam à Romanis Iotapateni socijs in abdita secum spelunca delitescentibus admittitur persuadere, ne ipsi sibi manum inferrent mortemque consciscerent. Sed nã ega ineptus, qui unum aut alterum exemplum adduco, ubi tam multa suppetunt. In rem præsentem.) Frequenter obuium est apud Rodolphum in rem præsentem. Proinde nõ inutile diximus super ea re paucis quædam annotare. In rem præsentem, non tempus, sed locum significat. Cicero lib. Offic. 1. Ut si constitueris cuiuspiam aduocatum te in rem præsentem uenturum, id est, ad locum de quo controuersia est. Et Quintil. lib. 6. cap. 2. Quarum rerum ingens plerumque uis est, uel ut in rem præsentem animos hominum ducentium. Guiliehnus Budæus in Pandectis: In rem præsentem olim tum ueniebant, cum locum oculo ac digito designare uolebāt. Dico qui cõsilio.) Videtur abesse eos: Ut legamus: Eos dico qui. Quando non alia re prudentiam constare apparet, quàm perspicere.) An liceat sic loqui: Non alia re constet eruditio quàm studere: aliorum esto iudicium. Non instruere.) Cicero lib. 3. de Orat. Non enim solum acuenda nobis neque procudenda lingua est, sed onerandum complendumque: pectus maximarum rerum & plurimarum suauitate, copia, uarietate. Quàm perspicere quid in quaque re.) Quintil. lib. 6. cap. item 6. & Rodolp. Agricola lib. primo cap. de euentis. Quorum ut prudentissima fuit oratio.) Cicero in oratorijs partitionibus Nihil est enim aliud eloquentia, nisi copiose loquens sapientia. Quintil. lib. 12. cap. primo. Nisi qui prudenter cogitauit) F. Quintil. Dicer enim bene nemo potest, nisi qui prudenter intelligit. Cicero de Oratore: Utillissimum est, si subinde mentem eiiciamus ad id de quo dicturi sumus. Ita futurum est, ut & causæ satisfaciamus, & nihil quod uel obfit illi, uel certe non profit, asseramus. Fit enim, ut quod.) Apud Rodolphum sæpenumero capita epiphonemate clauduntur, & in clausulis arguta addita feriunt aurem.

Quid sit locus. Cap. II.

Vando igitur de locis dicturi sumus, commodissimum fuerit definire quid sit locus. Id quò cuncta magis in aperto sunt, altius repetentes, paulò uberius explicemus. Dictum est nobis paulo ante, nullam rem de qua ambigitur, ipsam per se probari posse, quod clarius sanè arbitror esse, quàm ut ostend-

ut ostendendum sit: non minus, quàm tenebras si uisum oculosq; admittere debeant, illato alicunde lumine indigere. Relinquitur ergo, quicquid confirmandum est, ex aliquo alio fidem assequi. Nec tamen omnia probandis omnibus cōueniunt. Quid enim differenti de optimo ciuitatis statu, & utiliùs ne sit eam principis unius arbitrio, quàm populi consensu regi: profuerit scire, respirent nec ne sub aqua pisces? Quid item suadentem Cæsari ut inferat bellum Pompeio, adiuuerit, ecquid habitent ex aduersa nobis regione orbis terrarum homines, quos *ἄνθρωποι* Græci uocant? Itaq; differētibus à re præsenti abhorrentia, neq; ulla ex parte coniuncta instituto orationis suæ, dici solet, Quorsum hæc? Et, Video quid dicas: quid uelis dicere, non uideo. Facetum est hac de re Demonaestis philosophi illud, qui quum uidisset differentes duos, quorum alter, quæ ad rem nihil attinerent diceret, alter non minus absurde responderet: quàm inquit, pulchrè isti: uidetur hircum ille mulgere, hic cribrum subdere? Quanquam autem sit apud Aristotelem, omne uerum uero consentire, neq; possint plura uera discrepantia esse: aliud tamen est consentire ipsa, aliud fidem astruere. Ergo ut ad alterius cōfirmationem aliquid possit adhiberi, coniunctum quadam ratione, & uelut cognatum esse oportet illi cui probando adhibetur, talèq; uideri, ut non subsistere res sine illo, si affirmes: non subuerti, si neges, possit. Id quò facilius accipi possit, crassiore quidem, sed apertiore exemplo ostendamus. Videmus in metienda rerum magnitudine, si duo sint proposita quæ æqualia esse uel inæqualia ostendere uelimus, si huiusmodi res sint, ut applicari altera alteri nequeat, accipitur tertium aliquod, quod possit utriq; adhiberi: neque temere illud aut quoduis, sed quod alteri saltem illorum sit æquale. Id deinde alteri adhibitū, si fuerit & illi æquale, iam æqualia ea inter se dicimus: sin inæquale, inæqualia. Quoniam certam exploratumq; est, eam magnitudinum esse proprietatem, ut quæcunq; duæ cuiquam tertiæ sint æquales, sint & inter se æquales: & quarumcunq; duarum altera tertiæ alicui æqualis sit, altera inæqualis: sint & inæquales inter se. Quorsum hæc? Vt ostendam, quemadmodum in magnitudinibus dixi, sic in omni rerum natura esse: ut quæcunq; duo cuiquam tertio consentanea sint, inter se quoq; esse cōsentanea. Consentanea autem

uoco, quorum possit alterum de altero dici. Vt homini & substantiæ conuenit in animali, quoniam omne animal est substantia, & omnis homo est animal: sequitur ergo conuenire ipsis inter se, hoc est, omnem hominem esse substantiam. Et contrà, quorumcunque duorum alterum consentaneum est alicui tertio, alterum dissidentis: ea quoq; inter se dissident. Vt lapidi & homini. Lapidi quidem animal dissidet: homini uerò conuenit: certum igitur est, lapidem & hominem inter se dissidere. Si qua duo itaque uelis perspicere conueniant inter se nec ne, si sint eiusmodi, ut quemadmodum magnitudines diximus applicari non posse, sic & ista cōsentanea sint an dissidentia, ex ipsis perspicere nequeat: necesse est tertium aliquod inuenias, quod alteri horum consentaneum esse certius sit: idq; alteri deinde comparatum, proinde ut illi fuerit consentaneum uel dissidentium, ita esse inter se ambo, quæ proposita fuerant, sciamus. Id tertium, tum medium argumentationis dicitur: quoniam proposita uelut extrema duo coniungit: tum quia probabiliter propositis iungitur, instrumentumq; est faciendæ de illis fidei, uocatur argumētum. Hanc partem excogitandi uel mediij uel argumenti, uocant dialectici inuentionis. Altera est pars quæ iudicandi uocatur. Ea cuiusmodi sit, ex prædicta itidem similitudine indicemus. Cum mensuram aliquam metiendarū duarum magnitudinum sumpserimus, ea si proba debeat esse, necesse est certa & firma sit. quòd si aut extendi possit, aut in arctum contrahi, & quemadmodum ait Aristoteles de regula Lesbia, quæ ad parietis flectitur formam, sic ista aptetur magnitudini metiendæ: fallax nimirum erit. Hoc pacto, unum illud cui uel consentanea, uel dissidentia ea quæ proponuntur, diximus esse debere, id si opinione solum atque aspectu, & non reuera sit unum, falleretur argumentatione: euenietq; ut quæ consentanea esse ostendi argumentatione credimus, dissideant maxime: & contrà, pro dissidentibus consentanea capiamus. Vt si dicamus, aliquod animal est irrationale, homo est animal, ergo homo est irrationalis: uidentur quidem iungi in animali irrationale & homo: sed perspicuum est, non esse idem animal, de quo irrationale dicitur, & quod dicitur de homine: sed nominis tantum ambitu, & generis similitudine idem uideri. Quòd si adhibito iudicio legem syllogismi obserues, dicāsque:

Omne

Omne animal est irrationale, homo est animal, ergo homo est irrationalis: iam quando pro consentaneis accipiuntur ea quæ dissident, ut omne animal, irrationale esse: nihil mirum est, homo & animal quanquam consentanea sunt, hominem tamen & irrationale dissidere. Vt ergo certum sit atq; liquidum, id quod in argumentum assumimus, non facie, sed reuera unum esse: adhibita est inuentioni hæc iudicij pars, cui omnis de modis figurisq; syllogismorum præceptio, & cautio omnis captiosarum argumentationum, quas fallacias dixere, subseruit. Sed nos de priore illa quæ ad inueniendum pertinet, his libris loquemur. Intuentem ergo illa quæ de ea diximus, nō latebit uerum esse quod proposuimus: omnia quæ uel pro re quaq; uel contra dicuntur, cohærere, & esse cum ea quadam (ut ita dicam) naturæ societate coniuncta. Res autem numero sunt immentæ, & proinde immentæ quoq; proprietates atq; diuersitas earum. Quō fit, ut omnia quæ singulis conueniant aut discrepent, singulatiim nulla oratio, nulla uis mentis humanæ possit complecti. Inest tamen omnibus (tametsi suis quæq; discreta sint notis) communis quædam habitudo, & cuncta ad naturæ tendunt similitudinem, ut quod est omnibus substantia quædam sua, omnia ex aliquibus oriuntur causis; omnia aliquid efficiunt. Ingeniosissimi itaque uiro- rum, ex effusa illa rerum uarietate, communia ista capita: uelut substantiam, causam, euentum, quæq; reliqua mox dicemus, excerpserunt. uelut cum ad considerandam rem quampiam animum aduertissemus, sequētes ista: statim per omnem rei naturam & partes, perq; omnia consentanea & dissidentia iremus, & duceremus inde argumentum propositis rebus accommodatum. Hæc igitur communia, quia perinde ut quicquid dici ulla de re potest, ita argumenta omnia intra se continent: idcirco locos uocauerunt, quod in eis uelut receptu & thesauro quodam, omnia faciendæ fidei instrumenta sunt reposita. Non ergo aliud est locus, quàm communis quædam rei nota, cuius admonitu, quid in quaque re probabile sit, potest inueniri. Sit ergo nobis locus hoc pacto definitus.

IN CAPVT SECVNDVM.

NEc tamen omnia probandis.) Illud in primis cauendum, ne citra delectum uel ex acervo, quicquid primum occurrerit, in quolibet loco inferciamus. Quintilia. lib. 2.

B

cap.

cap. 15. Propter hoc quoque interdum uidentur indocti copiam habere maiorem, quod dicant omnia: doctis est & electio & modus. Rodolp. Agricol. libri primi cap. 21. Nec enim excidit nobis, id quod praediximus: non omnia probandis omnibus apta esse. De optimo amicitiae statu. Plutarchus in uita Homeri τῆς ὁμοφροσύνης ἐν τῷ τολπιῶν, & cetera. βασιλεῖα, ἀποστολή, ἀμύνη. Respirant nec ne. Et an pisces sentiant morbos, & an uniuerso piscium generi incidat pestis? quemadmodum frequenter accidit hominibus, ac ceteris animantibus, non cicuribus modo, uerum etiam feris. Plinius libro nono capite septimo. An spirent pisces, an dormiant. Idem libro 11. capite tertio: Vtrum spirent, an habeant sanguinem infecta. Non spirare animal, cui non sit sanguis calidus, autor est Theophrastus. Omnia item retrorsum spirare, quae fisiulam habent & recipiunt aërem, testis est Aristoteles libro de nat. ani. cap. 12. Quid item suadentem Caesari. Is erat C. Curio Tribunus plebis, ut memoria prodidit Caesar in calce oclauii comment. suorum. E. Velleius Patricius historiae Romanae posteriori uolumine à medio: Bello autem ciuili & quae deinde per continuos uiginti annos consecuta sunt malis, non alius maiorem flagrantio remque, quam C. Curio Tribunus plebis subiecit facem, uir nobilis, eloquens, audax, sua alicuique & fortuna & pudicitiae prodigus: homo ingeniosissime nequam & facundus malo publico.

Quos ἀντίποδας Graeci uocant. Quæstio est impeditior, neque prorsus adhuc à quoquam satis explicata. Rodolphus ut nescit nodum, ita non soluit. Cicero lib. 4. Academica. Quæst. Nonne etiam dicitis esse è regione nobis, id est, è contraria parte terræ qui aduersis uestigijs stent contra nostra uestigia, quos antipodes uocatis? lege Ioachamini Vadiani Heluetij epistolam ad Agricolam iuniorem de Antipodibus, & Plinium in lib. 2. cap. 65. Video quid dicas. Video pro intelligo positum est: sic dicimus, non satis uideo quid his uerbis tibi uelis. Terentius: Hic uideo me esse inuisum omnibus. Idem: Non fratrem uidet rei operam dare. Quid uelis dicere non uideo. Id est, non satis intelligo quorsum hæc tendant, & quid dicendo uelis colligere. Quid tandem promouet qui currit extra uiam, ueluti per iocum Græco apophthegmate ridetur nonnulli his uerbis: καλῶς ἰδὼν τρεῖς ὁδὸν ἀλλ' ἑνὴν ἴδῃ id est, bene currunt, sed extra uiam. Demonaestis philosophi. ἀσυσμὸς, id est, astissimus, hoc est, inexpectatus iocus, adeoque urbana derisio de re quapiam uehementer absurda, quale est illud Vergilianum:

Qui Bauium non odit, amet tua carmina Mœui:

Atque idem iungat uulpes & mulgeat hircos.

Vide adagium: Mulgere hircum. Omne uerum uero. Lege libri sequentis caput 20. Et Aristot. lib. 2. οὐκ ἔστιν ἀναδύμενον. Ut non subsistere res sine illo, si affirmes, non subuertere, si neges possit. Equidem ad hunc modum reperi scriptum etiam in autographa exemplari, uerum ex his uerbis non uideo quæ sententia possit exsulpi. Dicam igitur quid mihi uero proximum uideatur, non quod alios uelim protinus sequi nostram diuinationem, sed ut eruditis coniectandi ueri qualicumque suppeditem occasionem. Horum uerborum hæc est (ni fallor) sententia: Medium siue argumentum in affirmatiua argumentatione, debet esse tale, ut res probanda sine illo subsistere non possit: & in negatiua tale, ut res probanda sine eo subuertere aut tolli non possit. Cæterum (ut ingenuè id quod sentio dicam) si quis hæc diligentius paulò expendat, uidebit (ut absit inuidia uerbo) utrumque prorsus esse falsum. Si enim alicui uelim probare unum item per se expectendam, assumam argumentum, siue medium ali-

quam

quam uirtutis speciem, ut iustitiam aut temperantiam per se dicam expetendam: igitur uirtutem per se expetendam. Item si debeam ostendere aliquam substantiam esse mortalem, dicam hominem esse mortalem; item plantas, & arbores grammæq; interire, igitur & substantiam aliquam esse mortalem. Constat tamen res probandas, id est, substantiam, & uirtutem in dictis argumentationibus posse esse, & si iustitia, homines, similiter & plantæ non sint. Idem in negatiua argumentatione ostendetur hoc modo: Est bona firmaq; ratiocinatio, si dicam: nullum corpus est immortale: ergo nullus homo est immortalis. Item, nulla fortuita per se sunt expetenda: ergo non sunt per se expetendæ diuitiæ: & tamen res probandæ in his, homo scilicet & diuitiæ, possunt tolli subuertiq; non sublato tamen fortuito bono, & corpore. Proinde si quid licet refragantibus uel omnibus exemplaribus immutare locum hunc, hoc, aut alio simili modo libens legerim, sit tamen interim cuique liberum, quod uelit sequi: Ut non subsistere res sine illo, si affirmes: non subuerti si neges, non possit, idq; haud paulo est uerius q̃ quod nostro placet AGRICOLAE. Id est, medium tale erit, ut ipso posito, res probanda ponatur, & ipso sublato, tollatur quoque aut certe debet tale uideri, quod addendum uenit propter has argumentationes: Est mater, ergo amat filium. Est nouerca, ergo edidit priuignum: est auarus, ergo negligit iusurandum. Est philosophus, ergo contemnit opes: Item & has: autumnus est serenus: ergo hyems erit uentosa, sol oritur rubescens, ergo imminet tempestas. occidit rubicundus, ergo cras erit serenitas, & dolentem sopor occupauit, igitur tristitia somniauit, & item de reliquis id genus argumentationibus. In quibus medium non habet necessariam illam quam diximus cum re probanda cognationem, creditur tamen, quia ferè habet, unde et si huiusmodi ratiocinationibus non firmatur planè fides: stabilitur tamen, & si per has non in totum creditur propositum, minus tamen de eo dubitatur. Quanquam haud nesciam quid mihi possit fortasse respondere, nempe utrumque non præcedens ad ultimum uerbum possit, posse præferri, probandè; non desiderari aliud. Atqui id euidentior aliquantò nullus credit. Longum sit hic recensere quàm diuersa super huius loci intelligentia opinentur quidam. Quanquam autem hic locus propemodum obscurior est, quàm ut ad plenum possit intelligi ab his qui parum sunt uersati in dialectica quam xpm̃m uocant: tamen ut lucem aliquam ostendam, ac uiam commonstrem iuuentuti, quo rationem excogitandi uel mediū uel argumenti utcumque percipiat: Meo quidem indicio nihil est omnium quod æque conducatur ad hæc probe intelligenda, quàm quæ docet RODOLPHVS libro secundo capite decimo octauo, & libri tertij capite secundo circa medium. Plurimum etiam momenti attulerit accuratius exp̃sus locus de dispositione in secundo Philippi Melancthonis Rhetorico, ubi id & latius & clarius aliquanto exprimit, quod subobscurè hic AGRICOLA uelut in transcurso attingit. Quæ quidem loca non oscitanter euoluenda erunt. Profuerint enim cum ad hunc locum præsertim, tum ad alia permulta in hisce libris tribus explicanda, in quibus mirum hodieq; quàm sudent quidam & tamen frustra, multaq; multis in locis dicunt, sed aqua hæret (ut aiunt) Caterum tempero mihi, ne longius extra septa euehar: hic demum dignus est apparatus exercendis ingenijs. Ut non subuerti nō possit.) Sic usurpatur subuerti in regula Iuris ab Ulpiano profecta: Omnis definitio in Iure civili periculosa est, rariū est enim ut non subuerti possit. Sed apertiore exemplo ostendamus.) In exemplari (quod ne è prima quidem repurgauit schedula RODOLPHVS) Dauentriæ apud ALEXANDRVM HENRICVM suum relicto, offendimus in marginali spacio ascripta quæ sequuntur, id quicquid

regione, horum uerborum, sed a fertiore exemplo ostendamus: Vt si probare uelis, expetendam esse homini uirtutem, non temere id neque ex obuiio, quo illud efficias, fumes: sed intuerberis rem ipsam, dicesque expetendam esse iustitiam, expetendam ergo esse et uirtutem. Neque enim fieri posset ut iustitia expetatur, non expetatur et uirtus. Sic quoque uitia fugienda esse, ergo uirtutem expetendam. Neque enim posse istorum alterum sine altero fieri. Sic et gloriam expetendam, at ea à uirtute paratur: sic et tranquillitatem animi amplectendam, at ea non sine uirtute contingit: sic et quicquid aliud in hanc sententiam poterit dici. Qui uero contrarium tuebatur, non deerit sibi, uidebitque si quid et sibi res ipsa ostendat: inueniet ergo naturam hominibus omni ex parte uoluptatis ingenisse curam, cui minime cum uirtute conueniat: igitur uideri relinquendam esse uirtutem, uitanda etiam hominibus esse pericula, tormenta, mortem, in qua per sepe uirtutis studio deuecamur. Iam coli ab omnibus expetiturque diuitias: contra uirtutem, paupertatem, amplecti, iustitiam quomodo non esse auersandam, quum si nos homini circundet, nec quò uires quæque suæ ratione industriaeque possint proferre, permittat: quid non uitandam fortitudinem, quæ sudorem, labores, periculaque suadeat, non spernendam temperantiam, tristem atque omni nos dulcedine usque uitæ fraudulentem: prudentiam uero si non eo quò libet ire, nos ducat, sed ista nobis subinde speciosa subiiciat uirtutum nomina, eam quam maxime fugiendam, quando perpetuis nos alliget curis, neque unquam dies noctesue respirare patiat: atqui uel sine uirtute ista omnia, uel non est sine istis uirtus, quid ergo quum hæc sint fugienda, uirtutem expetimus? Vt quæcunque duæ cuiquam tertiam sint æquales, sint et inter se æquales.) Galenus de optimo docendi genere: Itaque Cernacades ne illud quidem quod est omnium euidentissimum, concedit esse credendum, quòd magnitudines, unicuique æquales, sint etiam inter se æquales. Quæcunque duo cuiquam.) Id mathematici nostri temporis dicunt hoc modo: Quæcunque sunt eadem uni tertio, eadem et inter se sunt. Si duo sint proposita.) Boëtius in Arithmetica capite uigesimo primo. Proinde ut illi fuerit.) Proinde idem est quòd ideo, uel potius ideoque: semper enim dependet à superiori sententia. Minutius isthuc ego esse ducere quam ut annotaretur, nisi passim audire inueniunt in hoc et ambigere et errare. Proinde hoc ceu *πάριον* adicimus. Non confundendum puto discrimen inter proinde et perinde, etiamsi non pauci scriptores, sed recentes id faciant, nec sequendam in hoc exemplarium ueterum quidem perfidiam, quæ inscitia superiorum etatum inuecta est. Tertullianus de præscriptionibus hæreticorum: Mentior, inquit, si non etiam à regulis uariant inter se, dum unusquisque proinde suo arbitrio modulatur quæ accipit, quemadmodum de arbitrio ea composuit ille qui tradidit. Quanquam nesciam *RODOLPHVM* ad Quintiliani phrasim proinde uti pro secundum hoc, ut libro tertio capite octauo: utcunque alia alij aptissime ex dicendi occasione subtexi potest, proinde subiungitur. Quintilianus libro quarto capite tertio: Proinde enim magis aut minus hoc erit necessarium. Rescriui itaque hic perinde ut, id est, similiter ut, quæ quidem particula uidetur impendio delectatus *RODOLPHVS*, adeo subinde usurpat. Vocant Dialectici inuentionis.) *ARISTOTELES* certe partis utriusque, teste *CICERONE*, facile princeps, inueniendi artem, quam Topicen uocauit, octo libris prosecutus est, eosque non minori cura, quam quibus Dialecticam, quæ iudicandi continet rationem, perscripsit. Neque enim docuit eam partem, quæ ad usum erat potior, et ordine natura altera prior, negligere: quid enim indicabit Dialecticus, si nequeat iudicanda inuenire? quid aut connectet, aut colligat

aut colligabit, si desint ex quibus argumentatio componetur. Verum facile contemnitur, cuius usus ignoratur. Quamobrem id solum crediderunt suum esse partium Dialectici quidam, ut quam maxime & argute et spinose de rebus differerent, & crebris diuerticulis uiam breuem redderent longissimam. Vnde Fabius recte fieri existimat, quod plerisque uideamus in disputationibus mire callidos, qui si ab illa cauillatione discesserint, non magis poterunt in graui aliquo actu sufficere, quam parua quædam animalcula quæ in angustis mobilia, campo deprehenduntur. Quintilia item rerum inuentionem, appellat orationis ossa. Sumpta similitudine ab animantium corporibus, quæ ossibus continentur, colliguntur neruis, æstuantur carnibus, & pelle coherent, anima mouentur. Hinc uetus illud prouerbum: ὅς ἐν ἰσσι τῷ λόγῳ ἵ. Sermoni inest os ac uigor. Sed hæc pæterga. Altera pars est quæ iudicandi.) Aristoteles partim in analyticis posterioribus, partim in Topicis. Quintil. in calce libri 5. & lib. 6. cap. 10. sub finem. In proœmio lib. 2. de utraq; parte uberius differit, & Agricola: Quod Heraclius lapis est probando auro, uerum ne an adulterinum sit, id iudicatiua dialectica est iudicandis argumentis, uerum ne an falso coherent, an consentiant, an dissentiant, an apte, an inepte rei aut probandæ aut improbandæ adhibita sint. Sed nos de priore illa quæ ad inueniendum pertinet, his libris loquemur.) Quod si libeat audire, unde profectus sit rumor ille multo uanissimus, Rodol. Agricola præter hos tres, alios præterea tres de inuent. dialect. scripsisse commentarios: legas licebit quæ adnotauimus in epistolam Rodol. de formand. stud. Necessæ est certa & firma sit.) Plutarchus: Regula primum recta sit oportet, deinde quæ applicentur corrigat. De regula Lesbia.) Vide adagium: Lesbia regula. Plutarchus: Ut ad lineam applicandus est lapis, non ad lapidem linea. Legem Syllogismi obseruet.) Quæ est hæc: Propositiones nunquam possunt esse ambæ negatiuæ. Si propositionum altera negatiua fuerit, necessæ est et conclusionem negatiuam esse, & contrā. Propositiones item nunquam possunt esse ambæ particulares: si una particularis fuerit, necessæ est et conclusionem particularem esse, & e contrario. In syllogismis necessæ est unam aliquam uniuersalem esse, præstiteritq; maiorem uniuersalem esse, si naturam syllogismi recte introspicias. Et cautio omnis captiosa.) Quicquid serè apud Aristotelem fallaciarum est, ambiguo expósito, & obseruata syllogismi forma, facile deprehenderis. Per omnem rei naturam & partes, perq; omnia consentanea.) Rodol. Agricola lib. 3. cap. 7. Ut dicatur quæ sit substantia. Tum quæ partes sint rei. Hinc ea quæ propriæ naturæ cuiusq; adiacent. Vitur hoc artificio Rodolphus in oratiōe dicta in nouatione studiorum ad hyemem, siue de laude philosophiæ. Lege primum Philip. Melanch. rhetoricum, ubi agit de inueniendis organis, an sit, quid sit, quibus causis partibus uel constet, unum aut multa, quæ partes, quæ comparatio partium, quæ officia, quæ affinia, quæ contraria. Omnia aliquid efficiunt.) Nulla est res, quæ frustra sit condita. Cicero: Non potest cogitari, quid sit id quod nihil agit. Non ergo aliud est locus.) Cicero in Topicis: Locus est sedes argumenti. Idem in partitionibus orat. Loci sunt, in quibus latent argumenta. Rodol lib. 2. cap. 26. Cum sint enim loci notæ, & tanquam indices inueniendarum rerum. Idem lib. 3. cap. 2. Cuius admonitum, quid in quaq; re probabile sit.) Alludit ad illud fortasse quod est apud Cicronem lib. de Orat. 2. Hæc ut breuissime dici potuerunt, ita à me dicta sunt. Ut enim si aurum cui quod esset multifariam defossum, commonstrare uellem, satis esse deberet, si signa & notas ostenderem locorum, quibus cognitis, ille sibi ipse foderet, & id quod uellet, paruo labore, nullo errore inueniret: sic ego has argumentorum notas, quæ illa mihi querenti demonstrant, ubi reliqua

atra & cognitione cruantur. Cic. lib. 4. de finibus bonorum & malorum: Cum duæ sint artes, quibus perfecta ratio & oratio compleatur, una inueniendi, altera differendi: hanc posteriorem & Stoici & Peripatetici: priorem autem hi egregie tradiderunt, illi omnino ne attigerunt quidem. Nam & quibus locis quasi è thesauris argumenta depromerentur, uestri suspicati quidem sunt, superiores autem artificio & uia tradiderunt.

Quomodo ab Aristotele, reliquisque autoribus tractati
sint loci.

Cap. III.

Ossum equidem uideri crassius, effusiusq; aggressus esse istis de rebus dicere, quàm uel pro natura ipsarum, uel pro more illorum qui ante nos ista tradiderunt. Nec ego quidem sum tam rudis ueri, ut nesciam posse subtilius ista spinosiusq; dici: cum sit nihil alioqui facilius, quàm suæ quodq; relinquere naturæ, & de obscuris obscure differere: contra uerò magni sudoris esse, Cerberum ab inferis extrahere, hoc est, abstrusa & in rerum interiore recessu latentia, proferre in lucem, & tanquam spectanda proponere. Sed cupio explicare ista meæ turbæ, id est, crassioribus atq; harum rerum imperitis, quando doctis quidem superuacuu est præceptor. Vellem itaq; me non dicere modo ista, sed uel pingere si res id caperet, uel sculpere etiam posse, & tum quoque pulchre mecum agi putarem, si non sic etiam mihi soli ista uiderer elaborasse: sed aliquibus profuturus labor meus, aliquorum esset studia iuuaturus. Quæ mens utinam fuisset plerisque maximis & pari ingenio facundiaq; uiris: haberemus profecto in philosophia apertiora illustrioraq; omnia. Ut enim eos trāseam, qui rerum omnium naturam uel ad numeros conati sunt, uel ad figuras redigere: ut eos etiam, qui omnia inuolucris atque ambagibus quibusdam uelut mysteria texerunt: iam qui obscuritatem in dicendo secuti, rerum lumen orationis tenebris obruerunt: credas eos illa quæ sciebant, noluisse prodere, & reticere nequiuisse. De Aristotele dicam. Hic enim propemodum solus omnium præcæ ætatis philosophorum permansit in manibus: hunc solum qui philosophiæ destinantur, attingunt: hunc primum pueri discunt: huic ultimum senum studium immoritur: hunc artes omnes, omnia studiorum generat, terunt, trahunt, discerpunt. Magnus utique uir, & quem iure omnis miretur posteritas. Nec enim uel memoriæ uiri, absolue[n]dis omni-

bus

bus philosophiæ partibus optimè de studijs meriti, obiectum quicquam uelim: uel laudi, quam tot seculorum firmavit opinio, putem quicquam detrahi posse. Sed uidetur mihi dolendum esse, sedisse illud animo grauissimi hominis, ut non simpliciter atq; aperte proferret, quæcunq; inuenerat: ut præter laborem quem ipsa rerum esset habitura obscuritas, alia nobis etiã ex ipso obijceretur difficultas, quo necesse haberemus mentem ipsius uelut oraculi suspensam & ambiguam, indagine perquirere. Themistius itaq; autor est, longe aliter omnia foras esse ædita ab illo, quàm sunt domi tradita: dementiaq; simile esse, si quis legendis libris ipsius speret illius se sententiã consecuturum. Sed quid Themistium dico? Ipse de se locupletissimus est testis. Scribit enim quadã ad Alexandrum epistola, ædidisse se quæ ad philosophiam pertinent: sed perinde tamen, nisi qui ab eo audierint eadem ista, ac si ædita non essent, futura. Nos tamen omneis illius non sententias modo, sed uerba etiam pertinacissime & mordicus tenemus: ac si quis mouere quicquam tentet, aut discedat transuersum (quod aiunt) digitum ab eis, non aliter atq; qui secantur urunturq; clamamus: faciliusq; tulerimus, de mysterijs summaq; religionis aliquid auferri. Ego Aristotelem summo ingenio, doctrina, eloquentia, rerum peritia, prudentiaq; (& ut semel dicam) summum quidem hominem, sed hominem tamen fuisse puto, hoc est, quem & latere aliquid potuerit, quiq; ut non omnia primus inueniret, ita alijs post se inuenienda aliqua reliquerit: qui etiam non omnia quæ inuenerat, crediderit in uulgus prodenda: & nonnunquam fortasse contradicendi studio, quo maxima ferè tentantur ingenia, non tam quid ipse sentiret, quàm contrà quod alius sensisset, dicendũ putaret. Plurima ille rectè, sed & alius aliquid nõ malè. Quò iustiore ego ueniam credo illis esse oportere, si qui fuerunt, qui putarent non utiq; illi tanquam scopulo usquequaq; adhærescendum esse, neq; de suis desperarunt ingenijs: cum ingrati possit & iniquè de parente omnium natura existimãtis uideri, credere ipsam omnia sua in uno illo partu effundentem munera, reliquæ posteritati humani generis in omne æuum sterilem effectamq; manere uoluisse. Verum ut de re nostra dicamus, scripsit de locis octo libros, cruditè & disertè, sicut omnia: sed angustius uidetur eorum conclusisse materiam. Voluit

luit enim cuncta de quibuscunque differeremus, intra quatuor quæstiones contineri: ut quæreretur, definitio ne esset, an genus, an propriū, an accidens. ut sunt hæ quæstiones eiusmodi: sit'ne animal rationale, diffinitio hominis: sit'ne hominis genus animal, sit'ne propriū hominis docibile esse: sit'ne accidens eius album esse. Sanè quicquid ulla de re quærimus, intra aliquod horum quatuor recidit, neq; enim plura sunt, quæ possunt ulla de re dici. Sed non id agimus, ut de istis semper quæramus sub nominibus illis, quæ ab Aristotele sunt posita, nec enim quæro semper, sit ne album accidens hominis: sed simpliciter, sit ne homo albus. Sic etiam non, sit ne definitio defectus solis, interpositio lunæ inter solem & aspectum nostrum: sed, sit ne solum hoc illud. Nam fuerunt etiam qui aliud aliquid crederent esse defectum solis. Sic de alijs etiam non quærimus, sit ne hominis genus animal, & proprium docibile: sed per se, sit ne homo animal, & sit ne docibilis. Verum hæ quæstiones omnes, de quibus nos loquimur, quoniā solum id agunt, ut sciamus, sit ne hoc in illo: ut cum quæro, sit ne homo animal, id percontor, insit ne animal in homine, & reliqua in hunc modum. quia etiam insit nec ne, de accidente primū solet quæri: poterat idcirco uideri, quod ad has quæstiones pertinet, satis esse accidentis tractatu explicatum. Esset hæc aliqua ratio, si omnia quæ ad ostēdendum inesse aliquid accommodata sunt, recensuisset Aristoteles, cum de accidente loqueretur. Sed neq; locos describit, neq; numerum ipsorum facit, aut nomina: sed deducta ex locis argumenta quæstioni propositæ applicat. Deinde pleraq; pro locis ponit, quæ nullius propria sunt loci. ut cum dicit, inspiciendum esse, quibus insit aliquid omnibus, uel quibus nullis, id est, de quibus uniuerſaliter aliquid affirmetur uel negetur. Ea de quibus affirmatur, dicit esse species. Quid ergo? definitio, genus, proprium, non omnibus insunt? Iam pleraq; etiam accidentia, (si debemus accidens uocare, quicquid non est aliquid trium illorum) insunt omnibus. Nam quod non de aliquibus non negetur uniuerſaliter, nihil propemodum est. quicquid enim affirmatur de aliquo, de aliquo etiam diuerso naturæ suæ negatur. Iam quod dicit, præscribendum esse differenti, quas res oporteat uocare ut uulgas, quas contrā: sic etiam, si proposita sit res tenuior ad differendum, quo pacto ad ube-

rio-

riorem aliquā elabendū: sic pleraq; alia, quæ non res nobis subiicitur unde deducere argumentum possumus, sed differentis tantum astus artēsque continent: haud uideo quo pacto ista possint loci uocari. Quid ergo? non utiliter præcipiuntur ista? Vtilissime certè. Quis neget? Sed non tamen quicquid differēti utile est, locus erit. Nisi & didicisse multa, & diligenter id quod in disceptationē uenit perspexisse, & contentiosius aliquando aliquid affirmare, locos credere uelimus: cum sine prioribus illis nemo commode differere queat, et constans assueatio persæpe argumenti impleat fidem. Adde, quòd uidetur nimis arctos dedisse fines dialecticæ, qui ijs quatuor quæstionibus terminauit eam. Quum doceat enim rationem argumentandi, uel (quod idem est) probabiliter differēdi dialecticæ: uidetur tam latè distentos habere terminos, quàm sunt omnia de quibus ratione atq; uia aliqua differi possit, neq; ullam certam sibi præfinire materiam: sed arma tantum dare, quibus parati instructiq; simus in omne certamen. Sed de his quisque ut uidebitur, statuatur: illud res ipsa conuincit, magni & immensi laboris esse, auulsos ab illis quæstionibus quas ipse instituit, locos, in alium aliquem differendi usum traducere. Qui qui itaq; philosophiæ hodie nomen usurpant, cupiuntq; paulò uideri doctiores, libros illos legunt quidem, cumq; Peripateticos & haberi se, & dici uelint, quæ præcipua semper Peripateticorum fuit laus, de qualibet re proposita in utranq; partem apte expediteq; differendi: tam tamen ut præstent, multum utiq; abest. Dictata potius (ut inquit Cicero) & in scholis multis iam seculis per manus tradita decantant. Qua id causa credam fieri, nisi quod (opinor) difficillimum est maximiq; negocij, ex instituta Aristotelis locorum ratione, facultatem prompte copioseq; differendi expedire? Secuti ergo alij, certos definitosq; in omnem usum disputandi fecere locos. E quibus Cicero, & in libro quem ad Q. fratrem de oratore scripsit, & in partitionibus ad filium, enumerare eos satis putauit. Ad Trebatium autem, libro uni huic rei destinato, copiosius omnia executus est. Sed uir ut multarum magnarumque artium, ita Iuris etiam peritus, habita præsertim Trebatij ratione ad quem scribebat, qui & ipse inter primos Ius profitebatur: omnia ex Iure ciuili exempla deduxit. Quò fit, ut nonnulla paulò obscuriora sint, non assuetis auribus.

C

Quin-

Quintilianus deinde in quinto institutionum, tradidit cos, magis (quantum uidetur) ut obseruatum alijs sequeretur morē, quā quia putaret ad institutum suum magnopere pertinere. Itaq; est uidere, ab dialecticis rhetoribusq; acceptos locos, permixtos ab eo, et in unum confusos aceruum. Themistiū post hos & Boëthius eandem rem tractauerunt. Boëthius non aliū dīsanē uidetur egisse, quā ut relatum Ciceronem & Themistium, quēq; per se primum, deinde conferret, & singulos utriusq; locos, alterum alteri hinc inde coaptaret. Themistiu: n, qui post Boëthium scripserunt, maiuerunt sequi. Omnes tamen satis crediderunt, locos uel nominare, uel paucissimis signare, quid essent uerbis. Credo, quod arbitrati sint, altiore locorum notitiam ex penitiorē philosophia petendam. Quod haud dubie uerum est: sed longum id est, nec omnibus uceat, & breuius aptioreq; compendio, (quantum ad præsentem rem necessarium est) id confici potest, ut dicatur hic quid, & cuiusmodi potest quæue proprietas uniuscuiusq; sit loci. Ratio autem fidesq; rerum, ab illis quæ-ratur unde sunt ista deprompta. Ego, ut qui in nullius iurauerim uerba, ut quisq; placuit autor, aut sicubi nemo fatis, pro autore rationem sum secutus. Non equidem, quod melius aliquid effecturum me sperem, quā maximi illi doctissimiq; uiri (qui possem enim?) sed ut crassius effusiusq; ista (ut prædixi) tradam: assequarq; ut si minus hæc subtiliter disputata esse, saltem (quod uoto meo sufficit) apertius explicata uideantur.

I N C A P V T T E R T I V M .

ET de obscuris obscure differere.) Cicero: Omnium autem ineptiarum, quæ sunt innumerabiles, haud scio an ulla sit maior, quā illorum qui solent quocunq; in loco, quosq; inter homines uisum est, de rebus aut difficillimis, aut non necessarijs argutissime disputare. Apud Lucilium differens Neptunus de re difficillima, ostendit non posse id explicari, nec si ipsum Orcus remittat Carneadem. Cerberum ab inferis.) Hercules leonis exuio lectus. Deinde altera manu clauam, altera gestans arcum descendit ad inferos Cerberum extracturus. Plinius ca. 2. lib. 27. Et Seneca in tragedia quæ inscribitur Hercules furens. Isocrates in encomio Helenes: Siquidem huic boues ex Erythea adferre, oues Hesperiorum abducere, Cerberum ab inferis extrahere, alijsque id genus labores damnavat Euristheus ex quibus nulla ad mortales commoditas, ad se uero periculum tantummodo redituru erat. Sed uel pingere si res id caperet.) Vt nō est optima imago quæ materia testatur opes loca toris aut artem pictoris, sed quæ rem proxime repræsentat: ita optima est præceptionum ratio, quæ non ostendat ingenium docentis, sed rem aptissime ostendit. Memoria proditum est

Ezechielem quoq; sacerdotem picturis olim docuisse, autore Hieronymo in commentarijs in Ezechielem cap. 12. Quæ mens utinam.) Digressio est cum primis ad rem præsentē appo-
sita, de cuius artificio uide Agric. lib. 3. ca. 10. Vel ad numeros conati sunt.) Ioan. Capnion
de verbo mirifico lib. 2. & Ioan. Picus natura delitiæ in apologia de magia & philosophia
pythagorica quæst. 5. Vel ad figuras.) Plato in Timæo et Nicolaus à Cusa in ludo sphaeri-
co alijsq; item opusculis. Qui omnia inuolueris.) Ut Lucretius apud Latinos & apud Græ-
cos (ut multorum est opinio) Democritus, certe Orpheus cum toto poetarū grege. Iam qui
obscuritatem.) Ut Heraclitus cui cognomen additum exstitit & adagio Delius nator.

Noluisse prode & reticere nequiuisset.) D. Hierony. in epistola ad Oceanū: Primū, inquit,
spinosus noster obmutuit, postea uero Pisoniano uitio cū loqui nesciret, tacere nō potuit.
Ut non simpliciter atq; aperte proferret.) Perinde, inquit quidā quasi puderet Aristotelē pa-
rū tenebrosū uideri, ita tenebras, et obscuritates alijs atq; alijs reddidit obscuriores, qua-
si certamē ipse secū sumferret, ut q̄ possit obscurissime dici dicat. Nōne quo sæpius Aristoteles
uidetur spinge inuolutior, an nō hoc uidebitur intollerabilior? Videbitur opinor. Libet et iter
& Socratis Apophthegma hoc loco subscribere quo taxat obscuritatē. Cum enim huic Euri-
pides librū obtulisset Heracliti, cui cognomē additū exstitit, propter affectatam scriptoris
obscuritatē, rogaretq; cuiusmodi uideretur, respondisse fertur hoc pacto: Quæ quidē intellexi,
præclara, arbitror aut et ea quæ nō intellexi quāq; natatore Delio opus, ut ne quis in eo præ-
focetur. Hæc Socrates alludens simul et ad prouerbium & ad Heracliti sensus nimium abstrusos
ac profundos, ut nisi nator insignite peritus contigisset, periculum esset ne lector in eo libro
suffocaretur, mergere iurq; Hic fortassis aliquis non omnino sine causa interrogabit: Ecce quid
continuo ne dācimus obscuriū scule conscripta? Cui hoc responsum uelim: nihil minus, quan-
doquidem duobus modis id sine reprehensione fit, si aut de industria facias, ut Heraclitus co-
gnomento Sotinos perhibetur, qui de natura nimis obscure memorauit, aut cum ei ū obsu-
ritas, non uerborum facit, ut non intelligatur oratio, qualis est in Timæo Platonis. Cicero lib.
2. de finib. bon. & malorum. Aristoteles eodem ubiq; dicendi genere usus est, rebus de quibus
tractauit accommodato, quāq; interdum apertior est, interdum obscurior siue præ rei uim
difficultate, seu ne passim quibuscunq; hominibus grauissima philosophiæ rationes patefice-
rent. Themistiū itaq;.) Qui solitus est dicere de Aristotele: Quemadmodū, inquit, sepiā
cū sentit retiacula piscantium, liquorem fundit quo fallit oculos piscantium ne capiat: sic
& ipse Aristoteles obscuritatem effundit ne coarzuatur. Ad hunc modum & Plato numeris
Pythagoricis obscurat suam philosophiam, ac ueluti nebulas quasdam offundit, præcipue in
Timæo. Nam Pythagoras omnem seie philosophiæ rationem ad numeros pertraxit. De qui-
bus multa Macrobius in commentarijs quos addidit in somnium Scipionis. Quoddam
ad Alexandrum epistola.) Aulus Gellius libro secun. cap. 4. Illius se sententiam conse-
quaturum.) Cice. in præfatione Topi. orum ad Trebatium: Quod quidem minime sum ad-
miratus cum philosophū rhetori non esse cognitum, qui ab ipsis philosophis præter admodū
paucos ignoretur. Summū quidem hominē.) Quint. lib. 1. cap. 1. Sumi cui n sunt, homines
tamen. Ita alij post se inuenienda.) His finitima sunt, quæ habet F. Quintil. li. 3. ca. 8. Ete-
nim superuacuuū f. erit in studijs longior labor, si nihil liceret melius inuenire præter istū. Idē:
Neq; semper est de sperandū, aliquid illis quæ dicta sunt melius posse reperiri. Et nonnunq;
fortasse contradicere studio.) Nemo ferē est cui idē quod alteri, placeat. Nam & libid. ne co-
tradidit Aristot. à Platone desinit, quē audierat annos amplius uiginti, auctori & Loci. Vide

Rodol. lib. 2. cap. 5. D. Erasmus in epistola ad Christophorum Fischherum: Non omnes omnibus placere. Omnes namque priores philosophos reprehendit Aristoteles: Ciceronis dictionem contempsit Brutus: Maronis ac Liuij Caligula: Senecae Fabius, atque A. Gellius: Augustini Rufinus, Hieronymus: Postremum Quintiliani, Philelphus. Imo Plinius non credit amico librum suum placuisse, nisi cognouerit quaedam displicuisse. Tentatur ingenia. Hic obiter obserua elegans huius uerbi significatum, quo utitur et Verg. in Bucol. Non insueta graues tentabunt fabula fœtas. Idem in Geor. Turpis oues tentat scabies. Horat. itidem: Si latus aut renes morbo tentatur acuto. Sed et alius aliquid non male. Quintil. li. 10. ca. 2. in calce: Longe enim perfectissimus Græcorum Demosthenes, aliquid tamen aliquo in loco melius alij: plurima ille, sed non qui maxime imitandus, etiam solus imitandus est. Si qui fuerunt qui putarent. D. Aug. in calce libri confess. 4. fatetur ingenue sese incidisse in errorem ex lectione lib. predicament. Aristot. Idem quoque sibi gratulatur, quod cum uarijs erroribus adhuc circūferretur, in Platonem potissimum inciderit, quod huius dogmata propius accedant ad Christi doctrinam, et a finitimis cognatisque procliuior est transitus. De parente omnium natura existimatis. Nec illud opinor inutile fuerit indicare, quid sit natura. Senec. li. de beneficijs 4. Natura, inquit, hæc mihi præstat. Non intelliges te cum hoc: dicis mutare nomen Deo. Quid enim aliud est natura, quam Deus et diuina ratio toti mundo, et partibus eius inserta: Sic Aristot. de fabrica mundi et similibus loquens, hoc solum dixit, Deum et naturam nihil frustra agere. Neque de suis ingenijs desperarunt. Cice. de oratore: Neque enim est interdictum aut a natura rerum, aut a lege aliqua atque more, ut singulis hominibus ne amplius quam singulas artes nosse liceat. Quintil. Neque adeo ieiuna et pauper natura eloquentiam fecit, ut una de re bene dici nisi semel non possit. Plutarchus in comment. quomodo iuuenes debeant audire poemata: Veluti si quis ignem petat a vicino, deinde illic luculentio reperto foco desideat, maneatque: Ita quidam semper assident præceptoribus nec accendunt ingenium suum, ut domi suo fruatur igni. Profecto ingenerosum est (ut ait Seneca) sapere solum ex commentario, et quasi maiorum inuenta nostra industria uia præcluserint, quasi in nobis effecta sit uis naturæ nihil ex se parere quod ueritatem si non demonstrat, saltem inuauat uel de longinquo. Credere ipsam omnia sua in uno illo. Home. Iliad. 13. ἀλλ' οὐ πῶς ἄμα τᾶν ἄλφ' &c. Hoc est, neque fas, ut unusquislibet uniuersa pariter ferat, alij enim Deus dedit bellicam laudem, alij cytharā, alij sanam mentem, solersque pectus. Cice. in procenno lib. de inuent. 2. Nihil simplici in genere omni ex parte perfectum natura expoliuit, itaque tanquam ceteris non sit habetura quod largiatur, si uni cuncta concesserit, aliud alij commodi, aliquo adiunctum incommodo muneratur. Tanquam scopulo. Allusum est ad uerba A. Gellij li. 10. ca. 8. Tanquam ad Sirencos scopulos cōsenescas. Usque quaque adhærescendum. Plutarchus in comment. quo pacto iuuenibus audienda poemata: Non quemadmodum omnia religiose metuiamus ac reueremur in sacris: Ita oportet in autoribus omnia uenerari, sed audacter adhibito iudicio probare quædam, quædam improbare. Non sic parendum poetis aut philosophis, quemadmodum pueri obtemperant paedagogis: sed quemadmodum Cato puer, parebat quidem paedagogo iubenti, sed rogabat quod ob causam id iuberet. Ita fides habenda autoribus, si causam idoneam reddiderint. Cice. 1. de nat. Deorum: Non enim, inquit, tam autores in disputando, quam rationis incrementa quæreda sunt: Quinetiam obest plerumque ijs qui discere uolunt, autoritas eorum qui se docere profitentur. Desinunt enim suum iudicium adhibere: id ratum habent, quod ab eo quem probant, iudicatum uidet. Intra aliquod horum. Aristoteles lib. 1. topic. cap. 3. Sit ne definitio defectus solis. Plin. lib. 2. Plutarchus in uita Pauli Aemilij, et Nicias. Macrobius item in somnium Scipionis libro 1. cap.

cap. 15. Sed neque locos describit.) Cicero in secundo de Oratore paulo diuersius mihi uidetur sensisse: Aristot. inquit, is quem ego maxime admiror proposuit quosdam locos, ex quibus omnis argumenti uia non ad philosophorum disputationem, sed etiam ad hanc orationem qua in causis utimur inueniretur. Idem quoq; serè recenset Cicero in præfatione 2. libri de Inuentione. Quid ergo definitio.) Merito hæc refellit Agricola, quod in eo loco ubi de accidente agit Aristot. ponit ea. Cæterum si præsius rem introspectiam, non accidenti solum: sed & reliquis quoq; prædicatis, non pessime poterunt accommodari. Si debemus accidens uocare.) Arist. 2. Top. dicit accidens esse, quod non est genus, neq; species neq; proprium, inest autem rei. Iam quod dicit.) Aristot. lib. Topic. 2. cap. 3. Nonnihil uult dandum esse uulgi opinionibus, loquendumq; in aliquibus ut uulgus, sentiendum ut pauci. Cicero ad Brutum de Oratore: Vsum loquendi populo concessi, scientiam mihi reseruauit. Laurentius Valla lib. 2. dialectices cap. 31. Si proposita sit res tenuior.) Sicut Licophoron fecit dum propositum esset lirā extollere. Arist. in calce primi Elench. Paulo obscuriora sint.) Quæ porro scholijs suis post Marium Victorinum, Boëthiumq; Georgius Valla, Claudius Cantuincula, Ioannes Apellus, & Christophorus Hegendorphinus illustrarunt. De qualibet re proposita in utranque partem.) Quæ tamen magis sint Academicorum consuetudo, non a peripateticis, sed à Platone profecta. Cicero de finib. lib. 5. Ab Aristoteleq; principe de singulis rebus in utranq; partem dicendi exercitatio instituta ut nō contra omnia semper sicut Arcefilaus diceret, & tamen ut in omnibus rebus quicquid ex utraq; parte dici posset exprimeret. Socraticorum consuetudo fuit, ut ex utraque parte quod dici posset exponerent. Hæc D. Hieronymus. Peripatetici.) Hammonius Categoriarum Aristotelis interpres: οὗτοι τοιαύτην ἀρίστην ἐκλογὴν πλάττωντες καὶ γυμνασίαις ἐνέκινον περιπατητῶν, ἐπὶ οἷς τὰς πρὸς τοὺς ἰταίρους συνοχίας ὄν ὁ Ἀριστοτέλης διαλέξαμεν. ἔχει τὸ ἐν τῇ ἐνργασίᾳ, ἐπὶ τῷ συζητητικῷ ἐπὶ τῷ συζητῶν. Hoc est, peripatetici hanc ob causam ita dicebantur: Plato exercitationis causa obambulans, sic ad discipulos uerba faciebat, cui succedēs Aristoteles, ex ipsa re, aut quia successor erat, cognomen hoc obtinuit. Ut obseruatum alijs sequeretur morem.) Id quod uel unus locus (ut cæteros transeam) satis indicare poterit, qui est apud Quintilianum lib. 5. cap. 14. Omnia animalia, inquit, meliora sunt quam inanima, nihil autem melius est mundo, mundus igitur animal. Nam cum in proposita ratiocinatione medium terminum & in propositione, & assumptione prædicari faciat, idq; ita ut assumptio sit negatiua, iuxta Aristotelis sententiam in Analiticis: Nihil aliud inferri poterat quam negatiuum, hic autem affirmatiue concluditur mundum animal esse, & per hoc haud dubium quin improba sit ratiocinatio. Huc pertinet quod hodieq; Dialecticorum uulgus tradit, conclusionem semper de terriori præmissarum inhaerere. Nam si altera harum fuerit negatiua, & conclusio negabit, & si particulariter proponatur in altera, conclusio quoque eandem rationem imitabitur.

Nullius additus.) Immane quantum absint ab hoc instituto, qui sibi mutuo assentantur & collidunt in disputatione, uelut quum Scotista Scotistice, Albertista Albertistice, nominalis iuxta decreta nominalium, ut non queratur ueritas, sed theatrica quædam fabula peragi uideatur. Quidam ridicule insani, quorum studio tenentur omnibus ad insaniam fauent.

Quam ut relatum Ciceronem.) Inditio poterit esse tabula à Boëthio desumpta, & ab Rodolp in calce libri primi instructius reconcinata. Et constans asseueratio per sepe argumenti impleat fidem.) Rodol. lib. 2. cap. 15. Quò fit, ut per sepe. &c. Eras. Rot. in 2. de rerum copia commentario, De partium historicarum multiplicatione: His non absimiles sunt

Asserutiones quæ cum argumenta nõ sint, tamen sæpenumero pondus habent argumēti, si probationibus admisceantur: ut quis tam cæcus qui hoc non uideat? Quis tam impudens ut neget? &c. Idem libro 2. de ratione concio. ad calcem sanè quàm appoſita affert testimonia.

Diuiſio locorum.

Cap. IIII.

Vm (ut diximus) nihil ad faciendam de altero fidem possit assumi, quod non aliqua parte cum ipso sit co-hærens, illud imprimis sciamus oportet, quædam ita cohærere rebus, ut ipsis sint infixæ rebus, alia ut extra ipsas sint. In ipsis sunt rebus, ut si probem moriturum Ciceronem, quod homo est, quod ex corruptibilibus cõpositus est elementis, quod doloribus morbisq; obnoxius est. Hæc omnia plannu est inesse Ciceroni. At si dicā, mortali patre mortaliq; matre natum, & omnes ante ipsum homines mortuos esse, nihilq; nisi deum & diuina esse immortale: Hæc omnia, pater materq;, & cuncti ante ipsum homines, & deus diuinaq;, extra Ciceronem sunt. Hanc itaq; faciamus primam diuisionem locorum, ut alij interni sint, alij externi. Rursus ea quæ in rebus sunt, alia in substantia earum, alia circa substantiam sunt. In substantia sunt, è quibus res id ipsum quod sunt accipiunt, qualis est definitio. Quanquam ea non tam in substantia uideatur, quàm ipsamet rei esse substantia. Præterea illa quæ complectitur definitio, ut est genus, & propria rei notio, quam differētiā uocamus. Atq; ea quoniam uel idem est ei quod propriū dicimus, uel pro ea proprio maxime utimur, locum illius proprii quoque significemus nomine. Partes etiam in substantia sunt totius, quando nisi ex ipsis confici res non potest. Tum etiam quæ cõiugata dicuntur, id est, quæ solo nominis quodam deflexu distant, ut sunt sapiens & sapientia, candidum & candor. Tametsi enim sapientia non sit in substantia sapientis quatenus homo est: cum tamen de sapiente differitur quatenus sapiens est, certum est esse in substantia ipsius sapientiam, & nec intelligi quidem, nedum esse sine ipsa posse. Addamus etiam istis, speciem & totum. E quibus species, quamuis non uideatur in substantia esse generis, tamen quia pars ipsius est, & genus quamuis sine singulis speciebus fortasse, sine omnibus tamen esse non potest: & totum itidem, quamuis possint sine ipso permanere partes nonnullis in rebus, hoc ipsum tamen quod partes sunt, sine

toto

toto habere non possunt. Pleræq; etiam partes eius sunt conditionis, ut manere sine toto non possint: neq; enim defectam manum, neq; euulsum oculum, magis dixeris esse id, quod ante fuerunt, quàm eadem uel picta, uel ære, aut alia quauis materia expressa. Verùm hæc utcunq; sint, haud ita multum in præsentia retulerit nostra. Id quod sufficit (quando cognatissima sunt ista, iunctumq; habent tractatum) nos in eundem ea ordinem redigamus. Circa substantiã sunt ea, quæ cum rei insint, modum quendam ipsi affectionemq; afferunt. Ea duplici est conditione accipere. Aut manent enim quietisq; habent faciem: ut sunt decor, robur, sanitas. Aut in agitatione fluxuq; quodam sunt posita: ut pugnare, dormire, currere. Vocemusq; illa adiacentia, hæc actus. Iungamus istis illa, quibus hæc insunt. Ea sunt quæ ὑποκείμενα. Aristoteles, nos usitato sanè uerbo subiecta dicimus. Sic eloquentiæ subiectum dicimus Ciceronem, & seueritatis Catonem, & quanq; rē, prout quodq; adiacens aut actus in ipsa est. Internorum itaq; locorū, hæc sit nobis enumeratio. Externi uero ad hūc maxime sese modum habent. Quædam nanq; eorum quæ sunt extra rem, necessario quodam uinculo coniuncta sunt rei. Ea q; sunt huiusmodi, ut per ipsa res fiat, quæ causæ uocantur: uel efficiens, ut ædium faber: uel finis, ut ædium habitatio. Quibus etiam iunguntur ea, quæ Cicero tum effecta uocat, tum euenta: mihi maxime placet euenta dici. Vt sint proprie, quæ ab efficiente fiunt, effecta, ut à sutore calceus: quæ propter finem, destinata, ut calceus ob tutandos pedes. Hæc q; uno nomine possunt uocari cognata. Alia sunt quæ dicimus applicita, quæ sunt eiusmodi, ut non fiat quidē per ipsa res, sed habitudine quandam nomēq; accipiat ab ipsis. Eorumq; aliud rem ipsam complectitur, ut locus. Aliud actus ipsius metitur, ut tempus. Aliud alio quodam modo cū ipsa re cohæret: ea sunt quæ cōnexa dicere placuit, qualia sunt, diuitiæ, regnū, amicitia. Rursus autē, alia eorum quæ extra rē sunt, necessitate nulla rei cohærent. Quorū quædā eius generis, ut & ea ipsa, & res, cum altero alterū, & sine altero, esse & non esse possit: ea q; dicimus accidentia. Alia sunt, quorum alteri infestum est alterū, inq; mutuā uicissim perniciē tēdunt: ea repugnātia uocamus. Et accidentium quidem, aliqua hoc pacto se habent, ut unū uni cōferat. Idq; uel res rei, ut iurgiū cædi, pallor ægritudini: ea

dici-

dicimus contingentia. Vel uerba rei, quod uel singulis fit dictionibus, ut cum nomen rei cum re componimus, uel orationem rei, ut laus uiro forti, uituperatio sceleri, ea uocamus pronūciata. Aut duo conferuntur in uno tertio, quorum alterum altero uel maius est, ut rex populari, opibus: uel minus, ut discipulus magistro, eruditione: uel par, ut iustus iusto, probitate. Aut duo in duobus cōferuntur, ut hyems & senectā, in frigore & segnicie: tēpestas & ira, in iactatione maris & perturbatione mentis: uocanturq; hæc similia, illa uero cōparata. At repugnantium, quædam dicuntur opposita, quorum unū aduersatur uni, & certa resistit lege, ut frigidum calido, cæcitati uisus. Quædam, uel (ut uulgus) disparata: uel (ut Seneca uidetur uelle) distantia dicuntur. Ea sunt, quæcunq; non possunt id ipsum esse alterum quod alterum, ut homo, equus, bos. Item homo & candor, candorq; & uelocitas, distant, quia nullum eorum aliud est aliq; idem. Hæc est ergo locorum summa, ut sint interni qui in substantia, definitio, genus, species, proprium, totum, partes, coniugata. Qui circa substantiam sunt, adiacentia, actus, subiectum. Externi autem: quæ cognata dicuntur, efficiens, finis, effecta, destinata. Quæ applicita, locus, tempus, connexa. Quæ accidunt, contingentia, pronūciata, nomen, comparata, similia. Quæ repugnant, opposita, distantia. Non ignoro autem alios autores alia nonnullorum locorum quàm nos nomina tradidisse: quosdam plures, etiam pauciores quosdam fecisse. Qui si quibus magis placebunt, nihil impedio, habent quos sequantur. mihi naturam ordinemq; rerum sequenti, uisum est apertissime eos, simul & distinctissime hoc pacto posse explicari.

IN CAPVT QVARTVM.

Locorum noticia i. duobus scè posita est.) Quæ Rodol. lib. 2. cap. 26. compendio perstringit: Prius est, ut numerum naturamq; locorum quot sint, & quæ cuiusq; sit uis, & proprietates explore planeq; teneatur, &c. Prout quodq;) Prout, Latinum esse quis negat: cum Plinius naturalis historia lib. 34. in calce sit usus, & itidem T. Liuius. lib. 7. de bello Maced. & Asiatico: Proprius cumulatiusq; si quo possit, prout eius merita sint senatum facturum. Alia in substantia earum.) Cicero lib. de Orato. 2. duplices recenset locos, à substantia, & circa substantiam, & locos externos, & à tribus probationes. Locum alius proprii quoq; significemus nomine.) Sed hoc improprie captis uocabulis. Differentia enim, aiunt, rem denotat quæ intrinsecus in substantia est: Proprium autem, quod ab interiori potentia extrinsecus in actum fluit. Ita ut differentia magis potentiam quandam actus interiori, & proprium fluxum significet actus possibilis à potentia. Certum est esse in substan-

substantia ipsius.) Impropr̃ie. i. intrinsecus connotatū, non tanq̃ aliunde extrinsecus adueniens. Et propria rei notio, quā differentiā uocamus.) Non prætermittā ne illud quidem non parū multos esse; qui cōstanter affirmant, effectum & officium (sic enim isti loquuntur) in animi habitib. uerā pariter & propriā esse differentiā. Vt perinde atq; differentiā hominis est, ratioe ac intellectu præditū esse, ita iustitiæ differentiā aut certe proprium esse, cuius quod suum est tribuere: teperantiæ, frugaliter uiuere: legis, imperare, uetare, punire, permittere: iuris, agere iuxta legum præscripta: tutoris, tueri pupillum, & bona administrare: curatoris, curare res adulti decoctoris, & furiosi. Pro meo quidē more, quid alijs uidetur, in mediū protulimus, hac quidē lege, ne cuiq̃ sit præclusa uia, si quid habeat melius, asserendis

Locorū	Alij interni sunt, & hi rursū	Partim in substantiā rei, ē quibus residipsum qd sunt, accipiunt, ut	{	Definitio	1			
				Genus	2			
				Species	3			
				Propriū & differentia	4			
				Totum	5			
				Partes	6			
				Coniugata	7			
	Aut necessitate quapiā rei coherent, ut	Partim circa substantiā, qui cum rei insint, modum quendā ipsi affectio nemq; asserunt, ut	{	Adiacentia	8			
				Actus horum	9			
				Subiectum horum	10			
				Cognata, quæ sunt alteris altera nascē di ac pueniendi origine coniuncta, ut	Causæ per quas res fit	11		
					Efficiens	12		
					Finis	13		
					Euentu quæ sunt p causas	14		
				Alij externi at que hi	Applicita, quæ addita rei extrinsecus, habitudinem quandam ac denominationē ei præbent, ut	{	Effecta	15
							Definata	16
							Locus	17
Tempus	18							
Connexa	19							
Aut nulla necessitate sunt rei cōiuncti, ut	Accidentia, quæ eius sunt generis, ut & ipsa, et res, cū altero alterū et sine altero esse possit, ut	{	Contingentia	20				
			Nomen rei	21				
			Pronunciata	22				
			Comparata	23				
			Similia & dissimilia	24				
			Repugnantia, quorū alterum dici id esse quod alterum non potest, ut	Opposita	25			
				Distātia seu diuersa	26			
			D	Defini-				

D

Defini-

Definitio quid sit, & quomodo definiendum. Cap. V.

IN hunc modū uelut semina quædam, & initia, & numerus locorū descriptus sit. Nūc rursus à capite ordientes, singulos exactius & uberius exequamur. Primus locus (ut dixim⁹) est definitiōis. Ea ē oratio, qua quid sit res explicat. Conuenitq; inter omnes, debere confici eā ex genere & differētia, ut sit definitio hominis, animal rationale: in qua, animal, est genus: rationale, differētia: homo, id scilicet qd definitur, species dicit. Genus est qd de pluribus specie differentibus in quid est prædicat, ut quæretī, quid est homo? quid est asinus? quid est bos? bene respōdetur, homo est animal, asinus est animal, bos est animal. Species, in quā sub se cōprehensam diuiditur genus: ut homo est species animalis. Comprehenditur enim sub animali. Nam qui omne animal dicit, etiā dicit & hominē, & diuiditur in ipsum: animalium enim dicimus, aliud homo est, aliud brutum. Differentia est propria rei nota, qua secundum id ipsum quod talis est, ab alijs distinguitur rebus. Estq; nobis uel maxime omnibus ē rebus uerarum differentiā penuria: adeoq; putant nonnulli, nō cognosci ullius à nobis rei propriā ueramq; differentiam: habere autem nos (quod ferē in reliquis rebus facere solemus) pro uera, quæ proxima ueræ uidet accedere. Ea est in homine rationale. Est enim rationale, propria hominis nota, nulli quippe animali nisi homini inest, conuenitq; homini, quatenus talis est, hoc est, homo eo maxime uidetur homo esse, quod sit capax rationis. Reliqua enim, ut est bipedem esse, & erectum ingredi, & manus habere, aut nō sunt propria soli homini, aut ut sunt propria, non tamen hominis, sed partis: hoc est, corporis sunt notæ. Et de rationali paucisq; admodum alijs, sunt nec ne uerę differentię, sunt qui putent, sunt qui negent. In reliquis nemo ferē est, qui constanter ullius rei differentiam ueram cognosci posse affirmet: ambitu quodam & loquendi circuitu aliquid quod locum eius teneat, effingimus, multaq; persæpe colligimus, quorū quodq; latius pateat, quā hoc ipsum quod definitur: iuncta tamen æquantur, & proprium quiddam ipsius efficiunt. Vt si definiam asinum esse animal solidis pedibus, auritum & sæcundum: nihil est istorum quæ post genus quod est animal, sumūtur, quod non genera-

generalius sit quàm afinus: nam & equus & mulus solidis sunt pedibus, & mulus lepusq; auriti sunt, & omnia ferè animalia fœcunda: eo tamen quod solidis pedibus dictum est, omnia præter equum & mulum excluduntur: quod auritum, equus: quod fœcundum, mulus excluditur. Itaq; tandem uelut gradibus quibusdam ad id quod definitum est, peruenitur. Quidam hanc definiendi formam, descriptionem uocauerunt. Ego cum hoc nomine Ciceronem atq; Aristotelem Græce quidem sed idem significante, usos uideam, nō est quod maiores requiram autores. Neque enim aliud uidetur esse definire, quàm rem intra fines naturæ suæ conclusam explicare: quod si alia ratione facere possemus, esset fortasse ratio mutandi nominis: nunc pro uera definiendi uia, eam quæ sola est, optimum fuerit accipere. Descriptio enim, quæ poetis crebro, nōnunquam oratoribus in usu est, ea uerbosius rem exprimit, nec in id adhibetur, ut quid sit res indicet: sed qualis sit, uelut inspicendam ante oculos ponat. Tradere uulga inueniendæ definitionis præcepta, haud in prōptu est. Illud est certū, quisquis definire quippiā uolet, utilissimum esse, cognitā sibi naturam eius & diligenter perlustratā habere. Id si fuerit, facile inueniet primum in ipsa re commune quiddam, in quo cum alijs quæ simili sunt natura conueniat. Sumamus exemplo nobis Ius definiendum. Inuenimus primum, ius uim quādam in se habere cogēdi & iussum, unde nomē uidetur traxisse. Itaq; erit Ius, nobis uel placitum, uel decretum quoddam. Verum tamen non omne decretum ius erit: nam & domini seruis, & patres filijs, & philosophi discipulis decreta addunt, quæ tamen ius non uocamus. Cogitemus igitur aliquid, quo ista excludamus. Videmus potestatem quandam esse istis, sed minorem, q̃ ut iura facere possint: addamus ergo, esse placitū maioris potestatis, hoc est, uel populi, uel in quē populus potestatem suam trāstulit, ut senatus, ut princeps. Quid ergo? Quicquid iusserit princeps, si seruis ut lectum sternant, ut cœnam instruant, ius erit? non uidetur: sed quod ciuitati iussum est, idq; quod ad statum eius tuendum pertinet. Sed neque id quidem ius erit, si uel partem aliquam ciuitatis grauius premat, uel finitimos contra fas naturæ gentiūmue lædat. Acquum ergo esse oportebit. Circumferamus diligenter oculos, uideamusq; ecquid intra complexum definitionis possit uenire, quod

D. 2 nomine

nomine definiti non contineatur: sed & contrà quoque, contineatur aliquid definito, quod definitio non admittat: quæ si non uidebuntur, colligamus iam à capite omnia, dicamusq;: Ius est decretum maioris potestatis, ad tuendum ciuitatis statum, ex æquo & bono institutum. Tradamus & aliud exemplum, iuuenusq; quantum possumus, prima discendum studia. Quæramus quid sit ciuitas. Certum est ex hominibus constare eam, nec posse ex uno tantum homine confici: itaq; relinquitur multitudinem esse, critq; id genus ipsius. Sed multitudo, si passim uaga, ruri aut in syluis agat, ciuitas non erit: idcirco collectam facimus. At ne illa quidem, si decem aut centum sint, ciuitatem efficient: quoniam eò conduntur ciuitates, ut mutuis succurrere casibus, communia pericula depellere, utq; ipsi præsidio sibi & adiumento esse sine expectatione opis externæ possint, quod quidem in tali numero contingere non potest: necesse igitur erit eam esse frequentiam, ut statum rerum suarum per se tueri queat. Iam uerò ut sint quamuis multi, sed dissideant animis, non cōsulant in commune, non uitæ genere conueniant: illam non ciuitatem dicas, sed hostes potius tanquam feras unam in caueam coniectos: quapropter uinculo quodam legum, concordiam ipsorum firmatam esse oportet. Quòd si iam nihil aliud deesse nobis putamus, erit nimirum expleta definitio. Dicemus itaq; ciuitatem esse multitudinem collectam, ad statum rerum suarum tuendum per se sufficientem, quæ consensu sit legum uitæq; coniuncta. Sunt autē in summa rectè definiendi leges, ut definitio neq; plura cōplectatur quàm definitum, neq; pauciora: sed de quocunq; unum dicitur, dicatur & alterum. Deinde, ut quid sit res, hoc est, substantiam eius explicet. Præter hæc, ut aperta, hoc est, neq; ambiguis nominibus, & quæ in multas ducantur significationes: neque obscuris aut ex longinquo translatis, constet. Profuerit ad hanc rem, crebras aliorum definitiones soluere, & rationem singulorum uerborū exigere, iudiciumq; parare, & usu tractandæ rei uiam nobis patefacere. Iuuabit etiā notas res atq; explicatu faciles definire: quod si diligenter & cum ratio ne fiat, paulatim & difficiliorum spes erit. Vtilis est hæc definiendi ratio, cum propter rerum cognitionem, quæ definitione explicata, mirum est quo pacto uelut certum quoddam signum destināda

rum

rum cogitationum proponant animo : tum quòd parat auctoritatem differenti. Neq; enim melius rem noscere uidetur, quàm qui quid ea sit, breuiter et apte possit explicare. Verum de definitione hactenus.

IN CAPVT V.

GENUS est quod de pluribus specie.) Hæc & copiosius & apertius à Seneca differuntur lib. epistolarum 8. epist. 59. Conuenitq; inter omnes.) A. Gellius noct. Atticæ lib. 4. cap. 1. Nam hoc quidem per uulgatum est, definitionem omnem ex genere & differentia consistere. Si hoc intelligamus de philosophis, uerum est. Oratores enim angustias illas, & quasi orationis compedes oderunt. Nam seruitus est, ut ait Fab. lib. 7. cap. 4. ad certa se uerba astringere, & res nimium periculosa, si uno in uerbo sit erratum, propterea de tota cadere causa. Eadem serè secundo de Oratore Antonius assert, contra eos qui uocabulum quod controuersiam facit, tradunt in initio orationis esse definiendum, ait enim puerile esse id, & genere ipso redolere quandam doctrinam & exercitationem, tum etiam definitionem in sensum & mentem iudicis intrare non posse, quòd prius præterlabatur, quam percepta sit. Definit tamen multa orator, sed id facit non tam presse, & anguste, quàm in philosophorum disputationibus id fieri consuevit, sed cum explanatius, tum etiam uberius, & ad commune iudicium & popularem intelligentiam accommodatius: breuiter, ita ut res explicentur, & uerba non periclitentur. Libertas enim oratoria non artificis statera, sed trutina populari uult expendi: philosophorum longe alia est sententia. Siquidem Aristoteles 6. Topic. lib. à Deo uult eam fieri præscriptis uerbis, ut ob uocabulum unum non ex necessitate additum, aut si necessarium fuerit, sed longius petatum, aut non satis uulgatum, negat ualere definitionem. Has enim definitiones rejicit: Temperantia, est consonantia appetitus concupiscibilis, cum parte rationali. Item hanc: Lex est mensura, & imago eorum quæ natura iusta sunt. Propterea quod consonantia, & imago, metaphorâ habeant paulo longius ductam. Item hanc: Phlegma est humor indigestus primus exundans ex alimento, propterea, quòd primum non erat necessarium, tamen si non falso addatur, cuiusmodi leges definiendi, & his multò angustiores præscribit in eo quem diximus lib. Aristot. quas oratores in totum rejiciunt. Homo eo maxime uidetur esse homo.) Ioannes Chrysostomus homil. 13. in primam ad Titum episto. Externæ sapientiæ hominem definiunt, animal rationale mortale, rationis ac disciplinæ capax. Nos ab illis hominis definitionem nequaquam mutuabimur. Sed unde? Ex diuinis literis. Vbi nam igitur quid sit homo illæ definiunt? Homo, inquiunt, fuit iustus, uerax, pius, abstinentes ab omni opere malo. Nempe hoc est homo. Et alibi: Magnum quiddam homo est & pretiosum, uir misericors. Cæteros uero qui eiusmodi non sunt, quâtuilibet rationis participes fuerint disciplinæq; capaces: non nouit scriptura appellare homines, sed canes & equos, & uiperas, & serpentes, & uulpes, & lupos, & si quid hisce feris ignobilis est. Eras. lib. 1. Eccle. Nihil est in homine præstantius mente, quâ parte longissime absumus à natura pecudum, & referimusq; quandam diuinæ mentis imaginem. Et mox: Sed tum illud recte perspexerunt, hominem non alia re propius accedere ad naturam numinis, q̃ mente et oratione, quam Græci πῶν ἢ λόγον appellât. Idem ad populum homil. 21. quæ inscribitur κατὰχρῆς ad illuminandos: Si enim, inquit, commune generis nostri nomen cogitaueris, maximam ad uirtutem capies disciplinam & exhortationem. Hoc enim nomen homo, nos non secundum alienigenas definimus,

sed ut diuina iussit scriptura. Nam homo non est, quicumque simpliciter manus habet & pedes humanos, nec quicumque tantum rationalis est, sed quicumque potestatem & uirtutem cum fiducia exerceat. Audi namque quid de Iob dicit: Cum enim dixisset quod in terra Hufitide homo erat, non ex his describit terminis, quibus alienigena, nec hoc dicit, quod duces pedes habebat & ungues latos, sed iudicia pietatis illius præbens dicebat: Simplex & rectus ac timens Deum & recedens à malo. Demonstrans quod hoc est homo, sicut scilicet & alius inquit: Deum time & ipse mandata custodi, quoniam hoc est omnis homo. Si autem hoc nomen homo tantam ad uirtutem præbet exhortationem, multo magis fidelis. Fidelis enim propterea uocaris, quoniam & credis Deo, & ab eo creditam ipse iussitiam habes, sanctitatem, munditiam animæ, in filium adoptionem, & hæc tibi commendauit &c. Auritum & secundum.) Fortasse possit addi supra quam dici possit uerberum & fustuariorum patiens, ut est apud Homer. ea de re similitudo lib. Iliad. 11. Et Ouid. 2. lib. amor. eleg. 7. Aspice ut auritus miserande sortis asellus, Asiduo domitus uerbere tardus eat. Eras. lib. ecclesiastæ 4. Dei natura explicari non potest uerbis humanis. Describi utcumque potest, ueluti si dicas: Deus est summum bonum. Deus est infinita uirtus. Deus est quo aliquid melius est maius esse potest. Idem libro 4. Ecclesiastæ: Definitioni cognata sunt, quæ uerbo nomen Deus designetur in sacris literis, & singulorum etymologia apud Hebræos, Græcos, & Latinos, præterea quot modis Dei nomen usurpetur in arcanis literis Idem lib. 2. Eccl. Incidit interdum &c. Atque Aristotelem.) Is 5. topic. lib. proprii uocabulo sic utitur, ut eius etiam nomine eam comprehendat, quam nostri sæpe descriptionem appellant. Docetque in eo quem citauimus lib. proprium illud cuiusmodi esse debere, ut non indicet quid sit res: alioqui futurum esse, ut definitio sit, non proprium. Vnde abunde satis colligere est apud Aristotelem eam orationem quæ indicat quidditatem rei, non posse uocari proprium. Rodol. lib. 3. cap. 4. Aphthonius Sophista in præexercitamentis cap. de descriptione. D. Erasmi. in posteriore copia commentario. Quod nomine definiti non contineatur.) Hoc præcipit ratio atque doctrina, ut uis eius rei quam definias sic exprimatur, ut neque diminutum sit quicquam neque redundans. Proinde A. Gellius lib. 2. cap. 25. subindicat M. Varronem duobus modis lepide magis atque iucunde, quam plene aut probe inducias definiuisse. Cice. lib. de finibus: Hic si definire, si diuidere potuisset: si loquendi uim, si denique consuetudinem teneret, nunquam in tantas salebras incidisset. Idem: Definitio primum reprehenso uerbo uno, aut addito, aut dempto sæpe extorquetur è manibus. Inuenimus primum ius uim quandam in se habere cogendi, & iussum, unde uidetur nomen traxisse. Hunc locum oblique traducit Alciatus lib. τὰ περὶ τὴν 1. cap. 30. Qua de re infra lib. 2. cap. 7. Ius est decretum.) Ioannes Apellus in quarto definiendi genere: Pari negligentia Rodol. Agric. definiendo ius, uoluit definire legem: Neque enim ius decretum est, sed lex ipsa, quæ est pars ipsius Iuris, non species. Quod non perinde prædicetur totum de partibus, ac genus de suis speciebus. Definiendo ius uoluit definire legem.) Tibi quidem, at alijs fortasse non ita, quando ea oratione abunde satis, quid sit ius explicatur. Neque enim ius decretum est, sed lex ipsa.) Si idcirco putas legem esse decretum, quod interprete Budæo ita descripserit eam Demosthenes in oratione, quæ ad Aristogitonem prior inscripta est: Lex est cui omnes homines obtemperare conuenit, quum ob alia multa, tum uel ea maxime, quod lex omnis inuentum quidem ac munus deorum, decretum uero prudentum hominum, adhuc flagitiorum consultorum, inconsultorumque emendatio, conspirantis denique ciuitatis conuentum, ad cuius præscriptum omnes in ciuitate agentes uitam institueret par est. Quid tandem respon-

respondebis ad alios ex quo literatos, aliter atq; aliter descriptores? In primis Aristotelem in præceptis ciuilib. ad Alexandrum cap. de genere deliberatiuo: Lex autem est omnis ciuitatis consensus, qui scriptis præceperit, quemodo unumquodq; agendum sit. Ac mox ibidem: Leges sunt (ut summam dicam) ciuitatis publici consensus, qui scriptis terminant aut imperant, quid unicuiq; agendum. Et 3. politicôn. Deinde Cice. lib. de legib. 1. Lex est ratio summa, insita à natura, quæ iubet ea quæ faciendæ sunt, prohibetq; contraria. Et Philippica 11. Est enim lex nihil aliud, nisi recta, et à numine deorum tracta ratio, imperans honesta, prohibens contraria. Papinianum: Lex est commune præceptum, prudentium consultum, delictorum, quæ et sponte, uel ignorantia contrahuntur coëctio, communis rei sponsio. Postremo Aphthonium in progymnasmate de legislatione: Lex autem est inuentum deorum, communis constitutio ciuitatis, correctio utriusq; errorum. Eodem arcte conuellas atq; labefactes licebit et Ciceronis definitionem de Oratore: Ius, inquit, est legitima atque usitata in rebus causisq; ciuium a qualitate conseruatio. Dicamq; cum definiendo ius, uoluisse legem definire. Quasi non possent eiusdem rei plures esse definitiones, et cæ sanè quàm apposita. Id quod uel ex Seneca paratum est colligere libro de uita beata capite quarto: Quemadmodum idem exercitus modo latius panditur, modo in angustum coarctatur, et aut in conuina sinuata media parte curuatur, aut recta fronte explicatur: uis illi, ut cunque ordinatus est, eadē est, et uoluntas pro iisdem partibus standi: Ita definitio summi boni aliàs diffundi potest et porrigi, aliàs colligi et in se cogi. Idem utiq; erit si dixerō: Summum bonum, est animus fortuita despiciens, uirtute latus, aut inuicta uis animi, pericia rerum, placida in actu, cum humanitate multa et conuersantium cura. Idem li. 2. de clementia cap. 3. Clementia est temperantia cū potestate ulciscendi, uel lenitas superioris aduersus inferiore in constituendis pœnis. Plura præponere est tutius, ne una definitio parū rem comprehendat, et (ut ita dicam) formula excidat. Itaq; dici potest et inclinatio animi ad lenitatem in pœna exigenda. Et quæ sequuntur. Quæ est pars ipsius iuris non species.) Posteaq; extra te unum, nemo quod sciam, hæcenus repertus est iureconsultorum, qui non uno ore fateatur Ius esse generale nomen, et legem, Iuris speciem: ob id non uideo, quid habeas, cur Rodolphum negligentia suggilles Si uel partem aliquā ciuitatis.) Phil. Melan. in epitome philo. moral. Vinculo quodam legum.) Eadē quam modo diximus, epitome. Tradamus et aliud exemplum.) Vide Cicer. in Top. ubi inquit quid nam sit hæreditas, et qui dicantur gentiles, et D. August. lib. 1. de ciuitate dei cap. 21. quid populus, quid item respub. Et eundem lib. 19. de ciuit. dei cap. 21. Quid sit ciuitas.) D. August. lib. 15 de ciuit. dei cap. 8. Cice. in paradoxis. Plato in lib. de repub. Cice. in oratione pro P. Sextio: Tum conuenticula hominum, quas postea ciuitates nominauerunt, tum domicilia coniuncta, quas urbes dicimus. Eras. lib. 4. Eccle. Nihil enim aliud est ciuitas, q̃ multorum amicitia, iisdem legibus concorditer parentium, ac mutuis auxilijs sese tuentium. Ut sint quamuis multi.) Ut, sanè quàm elegans est uerbum Latinis auribus pro quamuis, et quamuis item pro quamlibet siue quantumlibet. Cice. in orat. Ut enim quæras omnia, quomodo Græci ineptum appellent, non reperiēs. Syllius libro 4. Ut sit magna, tum certe lenta ira deorum. Neq; ambiguis nominibus.) Quintil. lib. 7. cap. 10. Neque obscuris aut ex longinquo translatis.) Arist. imprecatur definitionem omnem quæ per translatione fiat, propterea scilicet quod summam perspicuitatem poscat ratio definiendi, et translatio serè habet quiddam obscuritatis. Crebras aliorum definitiones.) Quales longe accommodissimas inuenire est in fronte lib. 3. ad Herennium lib. de Inuent. 2. In partitionibus orat. In 3. Tuscul. quæst. libro, apud

apud Aristot. in principio 3. Rhetoricorum. Feruntur notæ quædam nomine Theophrasti, non omnino reiiciendæ, sed uix dignæ tanto autore. Circumfertur & Galeni liber definitio-
num medicinalium. Vide insuper & D. Augustinum in lib. definitionum, Georgium Vellam
Placentinum de exper. & fig. 4. uolumine. Et D. Eras. Roterod. de conscribendis epist.
lib. cap. de epist. suasoria. Cæterum ut iuuentus fontes aliquot habeat, e quibus rerum fini-
endarum rationes hauriat, plurimum adferet adiumenti, si prædicamentorum ordines in nume-
rato habeat, qui uniuscuiuslibet rei finiendæ perquam exactam uiam suppeditant. Sunt
in summa recte definiendi leges.) Neq; uero mediocriter contulerit ad hos aliosq; item com-
plures huius operis locos impeditores, Epitome philosophiæ moralis per Philip. Melan.
& summa totius rationis differendi Bartholomæo Latino Arlunensi autore. Est etiam in E-
rasmi de conscriben. epist. libro, caput de argumentationum oratoriarum generibus non pa-
rum ad hæc conducturum. Iuuabit etiam notæ res.) Lucianus in dialogo qui inscribitur
parasitus, ubi Simon parasitus præposita artis definitione, argutissime inde colligit, parasiti-
cen esse artem. Augustinus libro 2. de ciuitate Dei ca. 21. Scipio ad intermissa reuertitur, re-
colitq; suam, atq; commendat breuem reipub. definitionem, qua dixerat eam esse rem populi.
Populum autem non omnem cœtum multitudinis, sed cœtū iuris consensu, & utilitatis commu-
nitione sociatū esse determinat. Docet deinde quanta sit in disputando definitionis utilitas &c.
Quoniam ex uno atq; altero exemplo non facile coniecturū cætera parum exercitatum mi-
hi persuasi, ob id coactus sum onerare lectorem turba exemplorum. **ANTIDOTVS.**
Si quis exemplorum multitudine offendatur, legat Rodol. Agricolam lib. 5. de inuent. diale.
cap. 16. Exemplis, inquit, deinde omnia non impluimus, sed onerauimus etiam, ut quocumque
possemus modo, cuncta, quantum in nobis erat, ueluti in plano conspicuūq; poneremus. Non
alicuium fuerit ab hoc instituto post prophana, etiam locorum exempla in diuinis literis indi-
care, tanetsi ea res infiniti est laboris, & nisi fallor, magnopere grati, ob rerum subtilitatem,
& admodum necessarij, quod non nisi ab exercitatisimo facile deprehendantur.

E X E M P L A.

Aristoteles: Virtus est habitus electius, qui mediocritatem efficit, quam ratio præscribit,
sicut sapiens iudicat. Virtus est habitus inclinans uoluntatem ad obediendum rectæ rationi.
Vel: Virtus est obedientia uoluntatis erga rectam rationem. Cicero in Paradoxis, à defini-
tione ciuitatis probat se ciuitate pulsū non fuisse: Quæ est enim ciuitas? &c. Cicero in orato-
rijs part. Eloquentia aliud nihil est, quàm bene loquens sapientia, siue ut Fabius habet, bene
dicendi scientia. Orator est uir bonus dicendi peritus. Rhetorice, nihil aliud est quàm dicen-
di prudentia. Plato in Gorgia: Mors quidem est (ut mihi uidetur) nihil aliud quàm animæ
atq; corporis inuicem dissolutio. Horat. Mors ultima linea rerum. Νῦν ἴσι οὐκ ἔστι γῆς. Plin. libro
10. cap. ultimo: Somnus est recessus animi in seipsum. Plato in dialogo de Ente: Ratio itaq;
nunc ostendit, Sophistam nihil esse aliud, quàm artificem quæstus gratia contentiosum, con-
tradictionibus ambigentem, in pugnando certantem, lucri præ cæteris studiosum. Isocrates
in Encomio Helenes in ipsa statim fronte. Idem rursus in oratione aduersus Sophistas. Cice.
4. lib. acade. quæst. Sophistæ appellātur hi qui ostentationis aut quæstus causa philosophantur.
Cicero in 8. Philip. Tumultus, est perturbatio tanta, ut maior timor oriatur. Idem lib. offic.
3. Hanc qui expetunt, igitur philosophi nominantur. Nec quicquam aliud est philosophia (si
interpretari uelis) quàm studium sapientiæ. Sapientia autem est (ut à ueteribus philosophis
definitum est) rerum diuinarum et humanarum, causarumq; quibus hæc res continentur, scien-
tia, cu-

illa, cuius studium qui uituperat, haud sanè intelligo, quid nam sit quod laudandum putet. Inuentio, est excogitatio rerum uerarum aut uerisimilium quæ causam probabilem reddunt. Cicc. lib. 1. de inuent. August. lib. 1. contra Cresconium Grammaticum cap. 15. Quid enim est aliud dialectica, quàm peritia disputandi? Ambrosius lib. de paradiso capite 8. Quid est enim peccatum, nisi præuicatio legis diuinæ, et cœlestium inobedientia mandatorum? Augustinus de utilitate credendi: Hæreticus est (ut mea fert opinio) qui alicuius temporalis comodi, et maxime gloriæ principatusq; sui gratia, falsas ac nouas opiniones uel gignit uel sequitur.

Alcxi:

Ἡρώ μοι Δοκῶσιμ' ἀγνοῖμι διζωγράφου
τοῦ ἐρώτα, συντομώτατον γ' εἶπερ, ὅσοι
τῷ Δαίμονι τ' οὗ ποῶσιμ' εἰκόνα
ὅστις γούρ οὔτε δὴ λυε, οὔτ' ἄρσκη, πάλιν
οὔτε θεός, οὔτ' ἀνθρώπος, οὔτ' ἀέλιος
οὔτ' ἀσθερ ἐμφερων, ἀλλὰ συνενγκυλίω
πανταγόθεν ἐν τῷ τύπῳ.

Lucianus: τίχη ἐστὶ σῶσιμα ἐγκαταλήτων ἐγγυμνασμένων, πρὸς τιτλῷ ἐχρησῶν ἐν βίῳ. Id est, Ars, est ordo certarum propositionum exercitatiōe cognitarum ad finem utilem in uita. Vide Fab. Quintil. lib. 2. cap. 18. Cicc. ad Plancum: Is qui uere adpellari potest honos, perpetua uirtutis est præmium. Basilius in principium prouerbiorum: Prouerbum, est sermo utilis sub umbra figuræ, idonea expressus, multum quidem et usus et grauitatis com-
plectens, in recessu quoq; multum alta sententiæ contegens. Nobilitas, est honesta fama uir-
tute parta. Plato: ἀρετὴν inquit ἐστὶν ἡ καὶ αὐτὴν ἐπαντιῆξις καὶ ἡ ἴσχυς ἀγαθὸν λήγειν. Id
est, Virtus, est habitus per se laudabilis, secundum quem id quod illam habet, bonum dicitur:
ἀρετὴν ἐκ τῆς ἐρώτης τί ἐστὶν ἐρωτῆς: ἐφ' ἧς περιμαργίας ἀφορμὴ. Antisthenes quaerenti quid esset se-
stum: Respondit, uentris farciendi occasio. Basilius: ἐπανῶν ἐν ὑπὸντα: τὰς ἐλπίδας εἶναι γρηγο-
ροῦτων ἐνύπνια, id est, Haud immerito huius ego dictum probauerim, qui spes uigilantium
insomnia esse definiuit. Διογένης ἐρωτῶν τί ἐστὶν, μίση δὲ γῆρας εἶναι ἀπικρίνατο τῷ ζῆν χιμῶνα,
id est, Diogenes quaerenti quid esset senectus: Respondit, uita brumalis tempestatibus obno-
xia. Cicero 3. Tuscula. quæst. Est gloria solida quædam res et expressa, non adumbrata, ea
est consentiens laus bonorum, incorrupta uox bene iudicantium de excellentiâ uirtute, ea uir-
tuti resonat tanquam imago. Seneca epist. 84. Nihil aliud est ebrietas, quàm uoluntaria in-
sania. Galenus in exhortatione ad bonas artes: Habitus, est affectio quædam stabilis ac per-
petua. Ira, iuxta Stoicos, nihil aliud est, quàm furor breuis. Verecundia, est timor quidam
reducens animum ab ijs quæ faciendæ sunt. Cicero: Qui aut tempus quid postulet non uidet,
aut plura loquitur, aut se ostentat, aut eorum quibus cum est, uel dignitatis uel commodi ra-
tionem non habet, aut deniq; in aliquo genere aut inconcinnus, aut multus est, ineptus esse di-
citur. Idem: Est autem amicitia nihil aliud, nisi omnium diuinarum humanarumq; rerum cum
beneuolentiâ et charitate summa consensio. Idem 2. rhetor. ueteris: Amicitia, est uoluntate et
erga aliquem, bonarum rerum illius ipsius causa quem diligit cum eius pari uoluntate. Idem in
Laio. Valerius Max. li. 4. cap. 7. Eodem Baptista Campo fulgosus. Seruius Sulpitius: Tu-
telæ, est uis atque potestas in capite libero constituta, ad iuendum eum, qui per ætatem sua
E sponte

sponte se defendere nequit, iure civili data ac permessa. Lib. 1. De tuto. Iustinianus lib. instit. primo, de patria potestate: Nuptiæ autem siue matrimonium, est uiri & mulieris coniunctio, indiuiduam uitæ consuetudinem continens. Iustinia. lib. institut. quarto, de actionibus: Actio autem nihil aliud est, quàm ius persequendi in iudicio, quod sibi debetur. Modestinus libro 3. ff. de ritu nuptiarum: Nuptiæ sunt coniunctio maris & feminae, consortium omnis uita, diuini & humani iuris communicatio. Libertas, est naturalis facultas eius, quod cuique facere libet, nisi quod ui aut iure prohibetur. L. libertas. ff. De sta. homi. Metus, est instantis uel futuri periculi causa mentis trepidatio. ff. quod metu cau. Vis, est maioris rei impetus, qui repelli non potest. L. 2. eod. tit. Hieronymus libro primo aduersus Pelagianos: Semper insidiosa, callida, blanda est adulatio. Pulchræque adulator apud philosophos desinitur: Blandus inimicus.

De genere & specie.

Cap. VI.

Genus, species, differentia, quid sint, prædiximus. Illud quod ad nomen generis & speciei pertinet, non ab re fuerit annotasse: eos, qui exactius ista distinguunt, addere istis indiuiduum. Vt sit genus, quod in quid de pluribus specie differentibus: species, quæ de pluribus numero differentibus: indiuiduū, quod de solo uno dicatur. Vt animal de homine, de boue, de leone dicitur. Homo de Scipione, Cicerone, Catone. Cato de se solo Catone. Quamq̃ autē et Censorius Cato, & Vicensis, uterq; Catones dicantur, illud tamen non fit propter communem in ipsis speciem: propter hanc enim homines dicuntur, non Catones: sed ob solam nominum similitudinem. Res quidem hoc pacto se habet: sed quod ad speciem attinet, ea indiuiduis comparata, hoc nomine fortè parū aptè notatur. Speciei nanq; nomē istud, sola comparatiōe ad genus uidetur inditum: dictamq; speciem esse, uel (ut Cicero maluit) formam, quod confusum & informe genus expoliret, & speciendum (sic enim ueteres loquebantur) nobis exhiberet. Indiuiduis autem comparata, non iam speciei retinet, sed generis potius accipit faciem. Ad argumentandi rationem, nihil prope modum differre uidentur, genus & species, species & indiuiduum. Quemadmodum enim si omne animal currit, hominem necesse est currere: & si homo non currit, aliquod animal non currit: sic etiam, si omnis homo currit, Ciceronem necesse est currere: & si Cicero, necesse est & aliquem hominem currere. Nobis ergo, ne inter di-

cen-

cendum cogamur subinde sine ullo usu perturbare nomina, uocentur promiscue in recensendis locis, genus, quicquid de pluribus prædicatur in quid: & species, illa de quibus id prædicatur. Sed genus quemadmodum de speciebus dicitur, sic etiam diuiditur in eas. Diuiditur autem adiectione differentię. Animal enim rationali & irrationali assumpto, diuiditur in hominem & brutum. Et differentiarum uerarum (ut superius diximus) quia propemodum egeni sumus, consilium (quod in inopia fieri solet) oportet ex necessitate sumamus: ut quemadmodum in definiendo, sic in diuidendo, aliquid quod locum ipsarum expleat, mutuemur. Ut si diuidere brutum uelimus, dicamus aliud in terra, aliud in aëre, aliud in aqua uita ducere. Vel item dicamus, bruta omnia aut natate, aut uolare, aut ingredi, aut repere.

IN CAPVT VI.

Sed ob solam nominum similitudinem.) Id quod in procliui animaduertere est, modo ab intellectu nomina secludas: eo enim facto, nihilo plus conuenientiæ Catoni cum Catone erit, quam cum Cicerone. Cæterum longe secus habet in specie: si enim hæc nomina secludas, plus tamen conuenientiæ inter duos homines erit, quam inter hominem & bovem: quod sane ob aliam rem non fit, quam communem in eis speciem. Addendum illud etiam si minutius (Nec id mihi apud eruditulum lectorem uitio kerti debet, ut qui rudioribus hac nostra opella consultum cupimus) omnem terminum communem duo habere significata, unum primum, secundarium alterum, ut animal primario suo significato significet uniuersalem quandam naturam omnibus animalibus communicatam: Secundario uero, omnia supposita animalis, in quibus ea natura reperiatur. Ita homo significat primum, humanitatem siue humanam naturam, uel (ut multorum est sententia) omnes homines communi quadam intellectu. Secundario, omnia individua hominis. Quando ergo terminus communis in propositione subiicitur tali prædicato, propositio erit singularis, ut hæc sunt singulares: Virtus est summum bonum: Vitium est summum malum. Item & in his subiecta uidentur accipi pro primariis significatis: Solum animal sentit. Solus homo est rationalis. Tametsi uulgo aliter sentiant logici. Item in his homo est uniuersale: Animal est genus hominis: Iustitia est species uirtutis. Et ita de similibus propositionibus dicendum est, quorum prædicata competunt solis naturis, & non ipsis indiuiduis uel suppositis.

Nobis ergo.) Erasmus Roterdamus libro Ecclesiasticæ secundo: Illud admonendum, apud scriptores genus frequenter usurpari pro specie, interdum & pro differentia accidentali. Veluti quum distinguunt genera aquilarum, aut genus dicunt pro specie, sit tamen ulla aquila ab aquila differt specie. Aut genus appellant accidentalem differentiam. Sic medici diuidunt apium in uaria genera. Et Vergilius dicit, quod hoc genus hominum, quum loquatur de moribus inhumanis. In ipse magnam affert utilitatem methodica dialecticæ ratio per Ioannem Apellum capite de definitione, ubi plurima hinc inde congesta exempla uocum, & genus & speciem significantium. Vocentur promiscue in recensendis lo-

ch.) Quae de re legito libri tertio caput quartum: Nihil propemodum differre) Indiuidua quoque species dici, documento potest esse uel illud exemplum, quod adducit ex Luciano Rodol. libro 1. capite de comparatis, quod a specie deductum esse contendit: Romulus Remum fratrem imperij consortem ferre non potuit: Ergo nemo in summo imperio constitutus, patiens consortis erit. Diuiditur autem.) Boetius censet utilissimum esse, ut a summo genere per differentias ad ultimam eandemq; propriam, usque progrediamur, quod genus est, homo est substantia corporea, animata, sentiens, intellectualis. Sic etiam diuiditur in eas. Et differentium.) Erasmus Roterdamus libro Ecclesiastica 2. Nec dubium est, quin unaquaeque res habeat formam internam, per quam est id quod est, & non aliud. Verum ea quoniam ferè proprio nomine caret, abutimur ijs quae proxime ad differentiae naturam accedunt. Nam cuiusque genus inuenire non est difficile. Veluti si quis quærat, quid sit homo, facile occurrit animal. Sed quid est hoc quod facit, ut hic homo sit, non asinus aut simius? Si respondeas rationale, animalia erunt angeli & demones: ut enim corporibus careant, non tamen expertes rationis. Quamquam Platonici tribuunt & illis corpora naturalia. Diuiditur autem.) Ad huius loci intellectum & illud in primis pertinere contenderim, quod legitur apud Senecam libro epistolarum octauo, epistola quinquagesima nona: Sed sunt quaedam quae animam habent, nec sunt animalia, & cetera. Adiectione differentiae.) Rodolphus differentiae uocabulo complectitur & proprium, & quia quid sit quo rerum discrimina proprie notamus: Equidem alij dubitant, an Rodolphus tam late extensum uoluerit differentiae uocabulum, cum subiiciat carum nos laborare inopia, quamquam addit uerarum.

Quam multa res in philosophia nequaquam satis adhuc explicatae sint, tum per difficultates & subobscura quæstio est de uniuersalibus, circa quae inexplicabilis & dialecticis inter ipsos pugna est. Proinde non ab re fuerit hic referre censuram Rodolphi Agricolae de uniuersalibus, licet non in hoc conscriptam, ut a deretur unquam. Ut enim qui parant statuant facere, prius rude quoddam simulacrum fingunt è trunco, postea dolant ac polium: Ita cum Rodolphus Agricola librum aliquem de uniuersalibus instituisse conscribere, hanc futuri operis sylulam delincauit. Vtinam hanc simul & scripturam absoluisset, ut utriusque ceu gustulum quendam præbuit. Iam uero quum Ioannes Viues Valentinus, & Iacobus Volcardus Bergensis præter philosophiæ professionem undecumque doctissimi, non minime nobis adiumento fuerint, ut hanc censuram plane deprauatam, imò mutilam utcumque restitueremus, illisq; uiris acerrimi sanè iudicii non indigna uisa sit, quae in apertum proferretur, & huic loco inferci retur: libens admodum obsequutus sum, uel hoc nomine potissimum, quod nihil sit eius uiri planè diuini, quamuis ex tempore, quamuis alieno stomacho scriptum, quod non diuinitatem quandam præ se ferat. Quod si cui uideatur parum conuenire inuentioni dialecticæ censura de uniuersalibus, ei hoc ego responsum uelim, quod mea quidem sententia, longe secus res habet, & quod magnopere adiuuabit cum ad alia permulta, tum ad hunc maxime locum de genere, specie, & indiuiduis, quo ferè loco quæstio hæc impeditior, neque prorsus adhuc à quoquam satis explicata tractatur, constetque magnum esse huius apud dialecticos usum, ac proinde non inutilem uisam fuisse, cuius nos peruestigatio hic angeret. Quotiens dialectici Aristotelici Porphyrianam auspicantur Isagogen, mox in ipsa statim operis fronte: Existit autem, inquiunt, hoc loco quæstio subdificilis, utrum uniuersalia, Sit ne dialectica scientia speculatiua an practica & cat.

Quasi

Quasi sui obliti, uidentur propemodum iuxta Græcum prouerbiū: ὁ ἄνθρωπος τὰς πράξεις αὐτοῦ ἐπιπλανῶν, & profectiōnem in diuerticulo cōsumpsisse. Quāquam ista quæstio quā-
tula tandem est portio portentosissimarum quæstionum, quas plenis plaustris, alii super a-
lias transuersum ingerunt, quarū uel sola recordatio nauscam moueat, remoramq; faciat ge-
nerosis ac bene natis ingenijs. Nescio si uel Crassus ipse, quē semel tantum risisse memorat,
continere se posset à risu, quotiens harum recordaretur assaniarum. Etenim dum osientan-
dæ cruditionis suæ studio, in ipso statim operis limine perplexa quædam insulciunt, quæ
post erant tradenda: nimirum rudes discipulos retundunt, & alienant, quos allici, inescariq;
potius oportuit commoda breuitate, luce, ordine, simplicitate, alijsq; id genus illecebris. Por-
rò dialectici, ut nesciunt nodum, ita non satis explicant: uerum hunc tantum alioqui nodum
plusquam Herculanum, Rodolphus nō aliter expedit atq; dissoluit, quā Alexander ille Ma-
gnus ἱππάλου ἀμμοῦ ense dissecat. Vetus admodum quæstio hæc est iam inde à Parmene-
de, Zenone, Cleante in medium adducta. Plato uniuersales quasdam posuit Idæas: Anthiste-
nes Cinicæ sectæ antesignanus uniuersalia dixit esse à singularibus seiuncta. Atq; hæc sunt
quæstiones illæ à quibus Porphyrius ille in initio sese scribit uelle supersedere. Extat ac ma-
net etiamnum circa uniuersalia inextricabilis dialecticis inter ipsos pugna, simul & diuersi-
tas, nec adhuc suum inuenerunt Oedipodem, quæ tamē haud magno negotio bonam partem
ex hac censura redigi potest in concordiam.

RODOLPHI AGRICOLAE SINGVLARES ALIQVOT DE VNIVERSA- LIBVS QVÆSTIONES.

DE VNIVERSALIBVS hæc in primis solent quæ-
ri, sint ne aliquid extra animam, id est, extra cogitatio-
nem, figmentumq; mentis nostræ. Deinde, si sint, an
distinguant à singularibus. Quā in re ut dicamus quā-
tum nobis coniectura consequi licet, quodq; uerissimi-
limum uideretur: antè omnia dicendum arbitror quid sit uniuersale.
Dicimus ergo uniuersale esse, quod unum existēs per essentiam, est
communicabile multis, ut animal unum esse genus dicimus, quod
est in equo, in asino, in boue, in homine. Sanè unum non simpliciter
dicimus: nam & unum dicitur collectione, ut multi lapides unus cu-
mulus dicuntur. Et dicitur unum coniunctione, ut corpus & anima
coniuncta, unus homo dicitur: & unum abnegatione, id est, quia nō
est multa: sic unam dicimus esse passionē entis propriam, & omne
quod est, unum esse, & idem esse dictu hominem, & unum homi-
nem. Dicitur præterea unum assimilatione, uel communitate, uel ra-
tione: sic & alba dicimus habere unum colorē, quia sunt similia colo-

E 3 re, &

re, & duos homines esse unam speciem, id est, habere similem in se speciem, uel formam, uel naturam humanitatis: hocq; ultimo modo uniuersale est unū. Nihil em̄ uidetur aliud esse uniuersale, quā aliquid quod in substantia aut essentia alicuius est, cuius simile potest in alterius itidem essentia reperiri. Quemadmodum enim si duas eiusdem rationis aut speciei qualitates in duobus inuenimus subiectis, dicimus ea subiecta similia: itidem si duas quantitates, dicimus esse æqualia. Siq; duas formas, uel naturas eiusdem rationis uidemus in subiectis duobus esse, uocamus ea unum ratione. Id quod in utrisq; est eiusdem rationis existens, uniuersale dicimus: ut sit uniuersale nihil aliud, quā essentialis quædam in multis (ut ita dicam) similitudo. Singulare uerò est, quod huic opponitur: uidetur etiam & hoc non uno modo dici: nam & singulare dicimus unitate. Sicut dicimus angustū iter esse, per quod nisi singulis pateat aditus, & unū, & non multis. Idq; singulare est, quod unū numero, id est, non multa esse dicimus, quodq; hoc uocamus. Itaq; hac ratione & humanitatem quæ est in Platone per se acceptam, hanc humanitatem & singularem, & unam numero humanitatem dicimus. Ergo hæc singularitas, & unitas naturalis, & esse hoc: non uidetur esse ea quæ opponuntur uniuersali. Imò tam latum esse ambitum horum quā est entis: & in omni ente eandem istorum inueniri rationem. Dicitur aliter singulare in causabilitate uel incommunicabilitate: ita dicimus singularem amorem, qualis inueniri in nullo alio posset: & singulare lumen solis, quoniam nullum aliud astrum tale lumē præbet. Sic Platonem dicimus singularem hominem, quoniam proprietas illa substantialis qua Plato ab omnibus hominibus, qui sunt, fuerunt, erunt, differt: eiusmodi est, ut ei nulla alia possit similis inueniri, idcirco incommunicabilem dicimus. Non enim communicabilitatem aliud dicimus esse: quā esse eius naturæ, aut generis, aut habitudinis, ut possit aliquid quod ei simile sit, reperiri: humanitas ergo quæ est in Platone, singularis quidem est unitate, nequaquam uero incommunicabilitate. Quare unitate? Quoniam & hæc est & una per se. Quare nō incommunicabilitate? quia eiusdem rationis uel naturæ inuenitur in Socrate, in Critone. Hoc ergo singulare est quod arbitror opponi uniuersali. Singularia ergo prioris modi, factis est

is est esse diuersa. Secundi modi, nedum diuersa, sed & differentia esse oportet. Sanè modi distinguendarum rerum tres uidentur esse. Quæcunq; enim distinguuntur, aut diuersa sunt, id est, quando uerum est dicere, hoc non est illud. Aut differentia sunt, hoc est, quū non solum uerum est dicere, hoc non est illud: sed hoc habet certam proprietatem aut notionem adiunctam, qua ab illo discernitur. Tertius distinguendi modus est, quando discreta sunt quæ distinguuntur, id est, quodq; seorsum per se, ab alio diuersum subsistit. Sic duas substantias, Socratem & Platonem distingui dicimus, & nō solum ita distinguuntur, sed & differunt etiā, & sunt diuersi. Quæ quō facilius accipiantur, paulò explanatius dicam. Est pannus unus totus candidus, huius quidem duæ partes dimidiæ ambæ sunt candidæ. Et quamuis utraq; candida sit, sunt tamē diuersæ, quoniam hoc candidum, non est illud: non tamen quantum ad candorem pertinet, differunt. Nullum est enim in candore in eis discrimen. At si dimidiam unam nigro tingamus, iam non diuersa solum hæc dimidia, sed & differentia erunt. Habentq; utraq; notam, qua possint alterum ab altero discerni: quòd si iam hæc duo dimidia, quæ adhuc coniuncta, unus sunt pannus, discindantur: iam non solum diuersa, non solum differentia sunt: sed discreta. Hæc dicta sunt non quidem *πρὸς τὴν ἀκριβολογίαν, καὶ τὸ λεπτομερέα τῆς ἀληθείας*: sed nostra, hoc est, pingui Minerua: quò nō exactius distinguantur hæc, sed capiantur facilius.

Esse ergo aliquid uniuersale extra animam, quale nos suprā definiuimus, ociosi uideat esse quærere, cæci negare. Quis enim non uideat Socratem & Platonem, & Critonem, quemlibet horum hominem esse, & quatenus homines sunt, essentialiter uel eiusdem rationis, uel (ut ita dicam) similes esse. Semota animi cogitatione aut mentis operatione, sanè artes omnes, omnis doctrinarum genera distinguuntur: perinde ut distincta sunt ea quæ tractant: ea uerò sunt res. Neq; physicus cōceptus omnium generabilium, & corruptibilium considerat aut perquirat: sed ea quæ sunt uera generabilia & corruptibilia, quæque sunt composita ex forma & materia. Eademque aut elementa, aut ex elementis commista sunt, quæ nescio qua ratione quis uelit dicere figmentum aut opus animi no

mi nostri. Quum autem omnes doctrinæ aut scientiæ sint circa uniuersalia: necesse est uniuersalia aliquid esse extra animam, si quæ tradantur ab artibus, sunt extra animam aliquid. Præterea decreta legum, philosophorum præcepta, iussa medicorum omnia, uniuersalia & communia sunt, ea ergo necesse aut ad nullos pertinere, si nihil commune est in rebus: aut ad unum tantum pertinere: cum cuius uel proprietate, uel singularitate, commune illud conueniat: aut si ad omnes pertinent: necesse est in omnibus esse commune illud, quo posito, omnia comprehenduntur: quod si in omnibus est, & necesse est extra animam aliquid esse. Ad hæc si sint uniuersalia tantum in anima, utrum dicemus aliquid eis extra animam in re respondere, aut nihil? Si nihil, non dicemus quicquam interesse inter conceptum Chymeræ, & hominis, quæ perinde uterq; sit inanis, & cui nihil in re solidi aut certi subsit de quo formetur. At si dicimus subesse aliquid in re: illud aut dicimus tale esse quale conceptum est, aut alterius habitudinis: si tale dicamus, quum sit uniuersale, conceptum erit & uniuersale. Si alterius habitudinis, nihil intererit rursus inter hominem & Chymeram: quum enim sit quod cōcipitur uniuersale, unum, multa comprehendens aut ambiens, & quæcunque sunt in re, singularia sunt (nam esse aliquid uniuersale, id in controuersia est.) Quid enim refert utrum mens nostra ea quæ prorsus differunt, & in nullo conueniunt, in uno communi coniungat, quum inter se penitus discrepent? an partes Chymeræ dissidētis, & quæ in unam formam cogi non possunt, in unius corporis formas coactas esse confingat? Quod si ergo inter Chymeræ conceptum, & hominis reliquorumq; uniuersalium, multum interest, & quæ à legibus, philosophis & medicis statuuntur in commune, cōplectuntur multa, & traduntur multis communiter faciunda, non solum de multis concipiuntur: & artes scientiæq; quæ de rebus extra animam & de uniuersalibus idem differunt uniuersaliaq; tractant. Et Socrates, Plato, Crito, unam habent in se communem uel uniuersalem naturam humanitatis, quod uniuersale diximus uocari, omni etiam animæ aut intellectus opere semoto: erit nimirum uniuersale extra animā, quod omnia inter se clausa habeat, nec per ulla exteriorum cognitionem, aut inquisitionem nec recte intelligi possit, nec complecti quale

quale sit, quale omni animi ministerio cessante uidetur esse.

Quòd si est uniuersale extra animam, uidebitur diuersum quiddam à singularibus id esse oportere. Neq; enim uidetur fieri posse, ut duo aliqua in eodem quatenus idem est, conueniant & differant. Sed singularia in uniuersali conueniunt: ut Socrates & Plato conueniunt: quatenus uterq; est homo. Differunt autem singulari, quatenus hic est Socrates, ille uero Plato, uterque scilicet ab altero, notione uel proprietate addita humanitati, cuius simile non est in ullo alio inuenire. Quam, qui Ioannis Scoti sectam tuentur, differentiam indiuidualem uocant. Quum ergo in uniuersali conueniant & differant singularia, necessario uidetur aliud esse uniuersale, aliud particulare. Ad hæc quæcunq; prorsus eadem sunt: impossibile est alterum eorum cognosci, ut alterum ignoretur. Sed possumus in Platone de longinquo prospecto, cognoscere hominem, ut ignoremus Platonem esse; ergo in eo diuersum quiddam Plato & homo sunt. Præterea impossibile est idem esse cōmunicabile & incommunicabile: sed uniuersale communicabile esse ostendimus, singulare uerò incommunicabile. Qua in re semper uelim in mentem redeat, quid communicabile, quid unum in uniuersali, quid singulare uniuersali oppositum uocemus. Haud difficile erit uidere, non posse idem singulare esse & uniuersale. Postremo possemus multa testimonia maximorum in philosophia uirorum proferre, multa ab antiquis scholis decantata, & uelut per manus tradita, colligere: nisi non tam propositum esset nobis, quæ quisque dixerit tueri, quàm quærere, quicquid rectissimè, & ad rerum naturam aptissimè dicatur. Hactenus Rodolphus.

EXEMPLA GENERIS, SPECIEI, ET INDIVIDVI.

Cyprianus lib. 3. epistol. ad Fidum: Porro autem si etiam grauissimis delictoribus & in deum multum antè peccantibus, cum postea crediderint, remissio peccatorum datur, & à baptismo atq; gratia nemo prohibetur, quanto magis prohiberi non debet infans, qui recens natus nihil peccauit, nisi quòd secundum Adam carnaliter natus, contagium mortis antiquæ prima natiuitate contraxit. Qui ad remissionem peccatorum accipendam hoc ipso facilius accedit, quod illi remittuntur non propria, sed aliena peccata. Et idcirco, frater charissime, hæc fuit in concilio nostra sententia à baptismo atq; à gratia Dei (qui omnibus misericors, & benignus, & pius est) neminem per nos debere prohiberi. Quod

cum circa uniuersos obseruandum sit atq; retinendum, tum magis circa infantes ipsos & recens natos obseruandum putamus, qui hoc ipso de ope nostra ac de diuina misericordia plus merentur, quod in primo statim natiuitatis suæ ortu plorantes ac sientes nil aliud faciunt quàm deprecantur. Hilarius ad Constantium Augustum: Sed memento tamen, neminem hæreticorum esse, qui se nunc non secundum scripturam prædicare ea quibus blasphematur, mentiatur. Hinc enim Marcellius uerbum Dei cum legit, nescit: hinc Plotinus, hominem Iesum Christum cum loquitur, ignorat: hinc & Sabellius, dum quod ego & pater unum sumus, non intelligit, sine deo patre, & sine deo filio est: hinc & Montanus per insanas feminas suas, paracletum alium defendit: hinc & Manichæus & Marcion legem odit, quia litera occidit, & mundi princeps diabolus est. Omnes scripturæ sine sensu loquuntur, fidem sine fide prætendunt. Scripturæ enim nō in legendo sunt, sed in intelligendo: neq; in praua ratione sunt, sed in charitate. Quintilianus lib. 11. cap. 1. In primis enim omnis sui uitiosa ratio est, eloquentiæ tamen in oratore præcipua, offertq; audientibus non fastidium modo, sed plerumq; etiam odium. Cicero in Bruto: Nos autem non desistebamus quum omni genere exercitationis, tum maxime stilo, unum illud quod erat, augere quantumcunq; erat. Lactantius lib. 3. de falsa sapientia cap. 20. Quis enim non sentiat hunc mundum tam mirabiliratione perfectum aliqua prouidentia gubernari? Quandoquidem nihil est, quod possit sine ullo moderatore cōsistere. Sic domus ab habitatore deserta, dilabitur. Nauis sine gubernatore, abit pessum. Et corpus relictum ab anima, desluit: nedum putemus tantam illam molem, aut cōstrui sine artifice, aut stare sine rectore posse. Cicero pro Rabirio: Multas equidē C. Cæsaris uirtutes, magnas incredibilisq; cognoui, sed sunt cætera maioribus quasi theatris propositæ & penè populares. Castris locum capere, exercitum insti aere, expugnare urbes, aciem hostium profligare: hanc uim frigorum hyememq; quam nos uix huius urbis tediis sustinemus, excipere: his ipsis diebus hostem persequi: tum cū etiā fera latibulis se tegat, atq; omnia bella iure gentium conquiescant. Idem in Verrem: Nam cum omnis arrogantia odiosa est, tum illa ingenij atq; eloquentiæ multo molestissima. Homerus Odyss. μ. τῶντις μὲν τῶν γὰρ θάνατος δὲ λῶσι βροτέων: λῆμψ δ' ὀκτίσειν θανάτῳ καὶ τῶν μὲν ἰπὶ πᾶν, id est, dura quidem miseris mors est mortalibus omnis: At perisse fame res una miserrima longe. Columella de re rustica: Sed quū oīa in agricultura strenue faciēda sunt, tū maxime semen tis. Cice. Quū omnis solertia admiranda est, tum ea quæ efficit ut inanima quæ sunt, uiuere & spirare uideantur. T. Liuius lib. 4. de bello Macedonico & Asiat. Omnes alij ordines, omnes homines mutationem in meliorem statum Reipub. sentient: ad coniuges tantum nostras pacis & tranquillitatis publicæ fructus non perueniet. Prima ad Corinthios 6. cap. An nescitis, quod iniusti regni Dei hereditatem nō consequentur? Cicero pro lege Manilia: Et qui, quā dubitabit, quid uirtute profecturus sit, qui tantū autoritate profecerit? aut quā facile imperio atq; exercitu socios & uectigalia conseruaturus sit, qui ipso nomine ac rumore descenderit? Terent. in Eunu. Parmeno: Egone ut Thaidi me dedā, & faciā quod iubeat? Gato. Quid est Thraso, quo minus quā Hercules seruiuit Omphale?

Quæ diuidēdi, & quā uaria sit ratio. Cap. VII.

Quia diuisionis locus nos admōet, quid sit ipsa, & quo pacto tractanda exequamur. Perquam utilis enim est diuident

uidendi ratio, tum ad rei quæ diuiditur naturam demonstrandam (proximum enim est, ut cum quid sit unumquodq; dixeris, deinde quotuplex sit ostendas) tum ad definiendum. Definire nanq; non aliud uidet, quàm ex genere per differētiās diuiso, in speciem descēdere. Præcipue uerò ad differendi orationisq; copiam: ut si unū aliquid quod multa ambitu suo complectitur, in partes spargas: late enim funditur, quod in parteis spargitur, quēadmodum multa si in unū colligas, in angustum aguntur. Diuisio igitur est generis in species per differētiās diductio. Placuitq; omnem diuisionem duabus differentijs ediuerso positis debere perfici. Deinde, ut repugnent eæ differentiæ, hoc est, ut nequaquam in idem conuenire possint. Postremo, ut quicquid in genere continetur, id totum differētiæ explicent. Aequa quidem lex, sed difficilis obseruatio. Et corpus sane per animatū & inanimum diuidi hoc pacto uidetur. Animal etiam per rationale & irrationale. Sed contingit, ut uideantur sub uno genere multæ esse species. Vbi ergo diuidere id uolumus, capimus unius alicuius speciei differētiā: deinde aliarum specierum, quia unā aliquā communē differētiā nō inuenimus, circūimus ipsam differētiā alterius negatione, quemadmodum in diuisione animalis uidemus fieri. Irrationale enim non nisi negationē rationalis explicat: quamobrē uera differētiā esse nō potest: cū omnis species ex differētia constituatur: nihil autem constituitur ex negatione. Labascit ergo continuo uera illa diuidendi lex. Deinde cuius felicitatis est, ut uel prior differētia uera sit, quando uel paucas, uel planē nullas esse ueras in confesso est? Ergo & hanc undecūq; datur arcessimus, sitq; ut altera nō sit uera, altera nullo modo differētia sit, appareatq; multo ista dici speciosius, quā rectius posse obseruari. Accedit istis, quòd cū unā fortasse differētiā aliquo modo eloquantur, ut sit uerbi causa uolatile, & speciem quoq; inueniemus, quæ est auis. Ediuerso, quorūdam cū differētiā aliquā inueniamus, desit speciei nomē: ut bipes esse, animalis sit differētia fortasse, nullā tamen ei speciem tribuere possis. Sic & piscis nota est species, in reddenda differētia fortasse laboretur. Nobis sicut primum esset, & uoto forsan optandum, ut legitimis duabus differentijs diuideremus: ita proximum erit, ut qualibuscunq; duabus tamen: sui minus poterimus duabus,

at quotcūq; poterimus, diuidamus: dūmodo uniuersam eius quod diuiditur, complectamur latitudinem, quamobrem non per ea modo quæ in substantia eius sunt quod diuiditur, sed per omnes locos qui circa, quicq; extra substantiam sunt, ducitur diuisio. Sanè eorum quæ in substantia sunt, aptissima per quam diuidatur est forma, quod ea perfectæ differentiæ origo est. Nam corporum, aliud animatum est, aliud expers animæ, hæc ex forma ducta est diuisio. Deinde proxima, quæ ex materia ducitur: Vt arborum, aliæ ex semine sunt, aliæ sponte nascuntur. Hinc iam ab adiacētibus accipitur: Vt animalium, aliud mansuetum, aliud ferum. Et contrā quoq; diuiduntur adiacentia in ea quibus adiacent: Vt feritas, alia serpentis, alia auis, alia reliquarum belluarum est. Et per actus sit diuisio: Vt hominū, alius studio, alius lucro, alius uoluptati operam dat. Et per efficientia: Vt animalium, aliud parentis efficacia, aliud calore solis, aliud putrefactione gignitur. Et per effecta: Vt animalium, aliud foetum, aliud ouum, aliud uermem parit. Et ex fine: Vt rerum domesticarum, aliæ ad necessitatem, aliæ ad uoluptatē, aliæ ad usum pertinent. Contrā quoq; ex ijs quæ ad finem pertinent: Vt opum parandarum causa, alij iustam operam nauant, alij scenerantur, alij ui rapiunt, alij fraude subducunt. Iam uerò, animalium aliud terra, aliud mari degit: ex loco est. Et flores, aut hyberni sunt, aut uerni, aut æstiuī, aut autumnales: ex tēpore est. Et homines, alij serui sunt, alij domini, alij neutrum: ex connexis sumitur. Contingentia etiam diuisioni conueniunt: ut musiconū, quidam literas sciunt, quidā ignorant. Et pronunciata, ut quidam hominum laudati sunt, quidam uituperati, quidam silentio latent. Attulerit etiam aliquid comparatio: Vt populares, quidam infra regem sunt opibus, aliqui pares, nonnulli superiores. Et à similibus diuisionem expresseimus: Vt aliorum uitæ propositum industria formicam imitatur, aliorum segnicies similis est muscis.

Opposita & differentia prorsus à diuidendi ratiōe abhorrēt. Necessè est enim, ut quicquid diuiditur, de ijs prædicet in quæ diuisum est. Nihil autem de his quæ repugnant sibi prædicatur: quò fit, ut ne diuidi quidem possit per ea quæ sibi repugnant. Nomen rei præterit, quoniam parum accommodatum credidi diuisioni. Quāquam fuerunt, qui facerent diuisionem eius in res significatas. Vt taurū di-

uidrent

uiderent in domesticum animal, & sidus, & montem. Quod qua ratione diuisionem appellant, non uideo: cum id uel ratio loquendi coarguat. Nec enim quisquam tam ineptus sit, ut dicat: taurorum, alius animal, alius sidus, alius mons est. Similiter longe minus diuisio est rei in nomina. Vt non patiar, non feram, non sinam. Nisi quis diuisionem etiam putet esse, Anna soror, soror Anna: cum hic, quemadmodum & illic, idem diuerso sono, quanquam non uerborum, constructionis tamen, repetatur. Diducitur tamen unum, & in multa explicatur. Diducitur quidem, sed non ita, ut id diuisio uocari possit. Neque enim ignorandum nobis est, posse tripliciter aliquid quod unum sit, in plura diduci. Diuisione, quæ quomodo fiat, diximus. Partitione, quam mox dicemus. Et enumeratione: Ea sit, quoties multa, quæ uni alicui insunt, recensemus: ut cum dicimus, Cicero eloquens fuit, & prudens, & uindex appetitæ dominationis: & reliqua, quæ in imensum extendi possunt. Certum est non diuidi in ista Ciceronem, quoniam Cicero indiuiduus est, nec partes etiam esse Ciceronis ista. Enumeratio ergo est multorum, quæ ad unum aliquod rediguntur. Hoc pacto & multa unius uerbi significata, & unius rei nomina, non diuidendo diducimus, sed enumerando recensemus. Nonnulli arctis admodum finibus clauferunt totam hanc rationem diuidendi, ut omnem diuisionem quæ non fit per ea quæ in substantia sunt, dicerent: aut subiecti esse in accidentia, aut accidentis in subiecta, aut accidentis in accidentia. Liberum est & suum cuique iudicium. Mihi uisum est quàm copiosissimè possem, aperire rem istam, quoniam usus eius latè patet. Nec ignoro, posse eis quorum aures non sint res audiendis imbutæ, uideri rem perplexior rem esse: quod tamen, quamuis exigua animi intentio, molliet: modo non pigeat tantisper subsidium petere à communi studiorum artifice labore: fructus certe laborum, quod affirmare aulam, non pœnitebit.

IN CAPVT VII.

Quo pacto tractanda.) Rodol. lib. 3. cap. 5. Idq; tribus illis maxime fit modis, quibus diximus rem unam in multa diduci: diuisione, partitione, & enumeratione. Cicero separauit à distributione διὰ διαφορῆς siue diuisionem, nec id temere: nam in distributione exponimus commune quiddam, aut confusum: ut, Iudices corrupti sunt, alij gratia, alij pecunia. In diuisione simpliciter diuersa proponimus, sine aliquo communi: ut, uel auaritia

impulit, uel inopia, deinde ratio subiicitur: Non auaritia, à quo uitio fuisse semper aliquid declarat uitæ ratio: non inopia, quia largæ suppetunt facultates. Difficillimum est apte diuidere, siquidem nisi propositiones scite repertæ fuerint, nullo modo recte partiiri potes. Iam illis repertis, est apte aliquid collocare. Et ne statim nimis anxia sectione molestus sis, quædam postea suo loco rursus sunt diuidenda, quod appellant subdiviſionem. Erasmi. Roterod. lib. 2. de ratio. concio. Porro usq; adeo non est facile rectam partitionem inuenire, ut M. Tullij partitiones ab eruditis quædam improbatæ sint, quædam in dubium uocatæ, una tantum sine exceptione laudata. Qualis est illa partitio M. Tullij pro Muræna, citra exceptionem laudata: Intelligo iudices treis totius accusationis partes fuisse, & earum unam in reprehensione uitæ, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus esse uersatam. Nihil hac partitione lucidius, neq; quicquam ei superfluum, quum uniuersam causam completatur. In causa est difficilis partium principalium inuentio, & inuentarum in ordinem commo- dum digestio. Magnopere iuuabit & illa diligenter expendisse, quæ de diuisione D. Erasmi lib. de ratione concio. 2. circa mediū habet. De diuisione quædam admonēbimus &c. Idem loco iam citato: Quidam ita partiuntur, ut bis eadem dicant, & ita præmittunt quæ sint dicturi, ut simul dicant quæ præmittunt. Vnde recte præceptum est à uiris eloquentissimis, ut partitio sit dilucida ac breuis, nec obscuris inuoluta uerbis, nec onerata superuacancis. Perquam utilis est diuidendi ratio. Boetius in lib. de diuisione, inquit, Andronicum scriptum reliquisse, diuidendi scientiam summo in honore apud Peripateticos fuisse, quia nulla res sine hac, dilucide ac perspicue explicari posset. Plato in dialogo cui titulus de regno: *παιδείας καὶ ἀμύνης καὶ νόμιμα καὶ τὰ κατὰ τὴν πόλιν* &c. Id est, Effecit enim ut nunc quoq; nobis acciderit, quod prouerbio dicitur: Quod nunc: Vt dum parum recte per ocium diuidimus, serius perſecerimus. Quintili. lib. 4. cap. 3. Idem lib. 11. cap. 1. Nam qui recte diuiserit, nunquam poterit in rerum ordine errare. Socrates in Phædro Platonis ait, se maxime cupidum esse diuisionum, quod sine his nihil neq; explicari dicendo, neque intelligi possit, ac si quem deprehenderit peritum diuidendi, hunc, inquit, se affectari, cuiusq; tanquam Dei uestigia sequi. Et iubet diuidentem in ipsis articulis membra secare, ne quod membrum mali coqui more, quassatum frangat. Seneca epistola octogesima nona, cuius initium: Rem utilem desideras. D. Hieronymus in 6. cap. Amos propheta: Nihil fugatius seculo rebusq; seculi, quas dum tenemus, amittimus, & per infantiam, pueritiam, iuuentutem, ac uirilem, & ingrauescentem, ac maturam ætatem annosq; ultimos senectutis, in quæ septem spatia Philo uitam describit humanā, mutamur & currimus, & nescientes ad mortis terminos peruenimus. Lærtius in uita Platonis. Deinde cuius felicitatis est, ut uel prior differentia uera sit. Id est, An non præcipua atq; singularis cuiusdam felicitatis &c. Sic D. Hierony. lib. 1. aduersus Pelagianos: Deinde cuius est temeritatis, iniquos & peccatores impijs iungere. Vt unum aliquid. Tametsi uel exemplar autographum sic habet, non dubitem tamen deesse si, ut hoc pacto legamus: Vt si unum aliquid, &c. cui rei inditio esse potest quod sequitur, spargas, subiectiuum uerbum. Quanquam non sum nescius ita posse accipi, ut tota dicta oratio nominatiui uice ponatur, repetaturq; utile est. quod mihi quidem coactius uidetur. Quicquid in genere continetur. Cicero in Oratore ad Brutum: Cum res (inquit) postulabit genus uniuersum in species certos, ut nulla neq; prætermittatur, neq; redundet, & partietur & diuidet. Meminisse etiam conuenit id quod est apud Ciceronem libro 2. de finibus bonorum et malorum, uitiosum esse in diuidendo, partem in genere numerare. Quid?

re. Quid? quod dialecticorum præceptum est, partes diuisionis cuiusq; eiusmodi esse debere, ut ne de pluribus dici queant, quam ipsum illud quod diuiditur. Merito igitur pro suo iure Rodol. lib. 2. cap. 7. suggillat Iureconsultos, & in his cum primis Vlpianum, quod ius priuatum, in naturale, & gentium, & ciuile diuiserint, cum tamen ea diuisio non magis priuati sit iuris quam publici. Circuimus ipsam differentiam alterius negatione. (Laurentius Valla lib. 2. dialectices cap. 32. Undecumq; datur arcesimus.) Valla lib. 1. dialect. cap. 3. & 7.

Apertissima per quam diuiditur est forma. (Salustius: Sed omnis nostra uis in animo & corpore sita est: animi imperio, corporis seruitio magis utimur: alterum nobis est cum dijs, alterum nobis commune cum belluis est. Et D. Paulus in priore ad Corinth. cap. 2. Hominem diuidit in partes tres, carnem, animam, spiritum. Et rursus 1. Thessal. 5. Ex tempore est.) Huius generis est illud: Animalium quædam melius noctu q̃ interdiu uident, quædam cõtr.

Quidam silentio latent. (Plautus in Captiuis: Ut sæpe summa ingenia in occulto latent.

Populares.) Cic. in oratione pro P. Sextio. Ex loco est. (Plautus: Tres unam percunt adolēscētes mulierem: Rure unus, alter urbe, peregre tertius. Formicam imitatur.)

Prouerbiorum sexto: Vade ad formicam o piger. D. Hieronymus in uita Malchi captiui monachi: Aspicio formicarum gregem ferre maiora onera quam corpora. Philip. Melanthon Declamatione quæ inscribitur, Formica. Similis est muscæ. (Lucianus in encomio muscæ. D. Erasmi. adagio: Muscæ. Homerus Iliad. 25. Et per actus fit diuisio.) Seneca lib. 3. natu-

ralium quæstionum: Aut stant omnes aquæ, aut fluunt, aut colliguntur, aut uarias habent uenas. August. lib. 1. contra Cresconium grammaticum, cap. 23. Cum eadem luce, & sani oculi persunduntur & sauci, istis adiumentum est, illis tormentum. Idem cibus alijs ualitudines alit, alios lædit. Idem medicamentum hos curat, illos debilitat. Eadem arma alios muniunt, alios impediunt. Eadem uestis, alijs tegumento est, alijs implicamento. Sic & baptisimus alijs ualet ad regnum, alijs ad iudicium. Prouerbior. 11. Alij diuidunt propria, & ditiores fiunt, alijs ui rapiunt non sua, & semper in egestate sunt. Plutarchus in commentario: Quo pacto quis deprehendat se profecisse in uirtute: In philosophiæ studio ceu per metamorphosin quandam quidam uelut aues facti, conferunt se ad contemplationem naturæ, quidam ceu catellæ ad rixas ceu morsus sophismatum & quæstiuncularum. Animalium aliud est sanum, aliud ægnum. Huc uidetur pertinere diuisio subiecti in propria: ut, animalium aliud est risibile, aliud hinnibile, aliud rudibile. Nisi forte malimus huiusmodi diuisiones reducere ad diuisionem generis in species, eò quod pro differentijs subinde uti soleamus proprijs. At adiacentibus.) Prouerb. 13. Diuites quidam sunt, tametsi nihil habeant: pauperes alijs sunt, tametsi magnas opes habeant. Iob 21. Iste moritur robustus, & sanus, diues & felix. Visceræ eius plena sunt adipe, & medullis ossa illius irrigantur. Alius uerò moritur in amaritudine animæ absq; ullis opibus. Necessè est enim ut quicquid diuiditur.) Si per hanc rationem excludentur à diuidendi ratione opposita & differentia, reijcienda erunt effecta & efficientia, item locus & tempus. Nihil enim potest prædicari de his rebus, quæ per ipsum fiunt, aut per quas fit. Domus enim, & statua, uestis, uas, & id genus reliqua, hominis effecta sunt: non potest tamen de horum aliquo prædicari. Sic animal omne generatur, aut à parente, aut alio ante genito animali, aut calore celesti putrem materiam uiuificante, aut aliquo occultiorum syderum influxu, & cæca (ut ait Plinius) origine. De nullo tamen horum efficientium dicitur animal, quare neq; per hoc diuidi debebit. Idem de diuisione quæ à fine ducitur, aut à destina-

tionis, diu potest. Coniugij enim finis sunt liberi, aut uitæ commoditas, aut sæpe dotis spes de nob.

de nullo tamen horum dicitur coniugium. Sanè si tam angustam diuidendi rationem praescriberet hic auctor, ut nihil uellet nos adferre in dictas diuisiones praeter nuda uocabula, effectuum, efficientium, locorum, aut temporum: essent tunc excludenda: sed cum permittat nobis ista in alia nomina commutare, aut complexu plurium uerborum exprimere, per quem diuisi ad membra ipsum diuidentia significetur cognatio: potest et per haec fieri diuisio. Id quia in repugnantibus, et differentibus fieri non potest, merito in diuidendi ratione semota sunt.

Vt Taurum diuiderent.) De monte Tauro lege Plinium 27. cap. lib. 5. natu. histo. Strabonem lib. 16. Solinum cap. 5. Dummodo uniuersam eius quod diuiditur.) M. Tullius in 1. offic. lib. Vitiissimum est in diuisione quicquam praeterire. Partitione.) Fab. Quintil. lib. 4. cap. 5. Enumeratione.) Hanc lib. 5. cap. 5. uocat Dinumerationem. Et reliqua quae in immensum.) Cice. pro P. Sylla: Ego consul, et c. Rodol. lib. 5. cap. 11. ubi ostendit uirtutem Ciceroni temp. trafranti, aptissimam esse. Quamuis, id est, quamlibet, siue quantumlibet. Plautus Epidico: Quamuis malam rem queras, ilico reperias. Artifice labore.) Vergilius: Labor omnia uincit Improbus, et diris urgens in rebus egestas. Vide adagium: Paupertas sapientiam sortita est.

E X E M P L A.

Homerus: Ἰλιάδ. v. ἀλλ' οὐ πῶς ἄμα πάντα Δυνήσσει αὐτὸς ἐλίσσει
 ἄλλω μὲν γούρ' ἔδωκε δέῃ πολεμικὰ ἔργα,
 ἄλλω δ' ὄρεχ' ἔτ' ἐρω κίταρ' ἢ ἄκιδ' ἦν,
 ἄλλω δ' ἐν σῆταςι τίθει νόον ἐνδύοπα ζεύς.

Id est, Neque enim fas est, ut unusquilibet uniuersa pariter ferat. Alij enim Deus tribuit bellam laudem: Alij saltationem, cytharam et cantum, alij sanam mentem solersq; peccus Διὸς κτιστῶν τὴν τι σὺ θρηῖον καί τις: βλάπτει τὸν μὲν ἀγροίκων συνοφάντης, σὺ δ' ἐρίων νόδας. Diogenes interrogatus ecquae scire omnium maxime laederent: Ex agrestibus, inquit, scyrophanta, ex domesticis autem adulator. Celsus in 3. Ex phrneticis alij hilares, alij tristes sunt, alij facilius continentur, et intra uerba desipiunt, alij consurgunt, et uiolenter quaedam manu faciunt. Sit hoc primum exemplum. Cicero lib. epist. famil. 9. ad Papyrium Patum: Vi deo igitur nihil esse nisi ineptias, turpitudinem nec in uerbo esse, nec in re, ita nusquam esse. Ouid. de remedio amoris: Poma dat autumnus, formosa est messibus aestas, Ver praebet flores, igne leuatur hyems. Ecclesi. 7. Est enim amicus secundum tempus suum, et non permanebit in die tribulationis. Est et amicus qui conuertitur ad inimicitiam: et est amicus, qui odium ueritatem et conuicia denudabit. Est autem amicus socius mensae: et non permanebit in die necessitatis. D. Hierony. ad Paulam Urbicam de interpretatione Alphabeti Hebraici: Quomodo philosophi solent disputationes suas in physicam, Ethicam, Logicamq; partiri, ita et eloquia diuina: aut de natura disputare, ut in Genesi et in Ecclesiaste: aut de moribus, ut in Proverbijs, et in omnibus sparsim libris: aut de Logica, pro qua nostri rhetorice sibi uendicant, ut in Cantico canticorum, et in euangelijs, licet Apostolus saepe proponat, assumat, conformet, atq; concludat, quae proprie artis dialecticae sunt. Cic. pro Cluentio Habito: Animaduerti iudices omnem accusationem in duas diuisam esse partes, et c. Isocrates in oratione de pace, a diuisione orsus est. Philosophia in tres partes est distributa, in naturae obscuritatem, in differendi subtilitatem, in uitam atq; mores. Cic. lib. 1. de orat. Idem de diuinatione: Aliae agrorum partes quae acuta ingenia gignant, aliae quae rectusa. Varro de re rust. Aliae enim loca

loca apposita sunt ad scœnum, alia ad frumentum. Arborum alia tarde crescunt, alia celeriter. Plinius libro septimo: Omnis lex aut præcipit, aut uetat, aut permittit: talis est diuisio apud Fabium de statibus. Arborum alia gaudent montibus, alia uallibus, alia siccis locis, alia riguis, & aquosis. Indicat Aristoteles tres esse res, quæ dicenti fidem conciliant: *ᾠσις*, *ἀπαρξία*, *ἰσχυρία*, id est prudentiam, uirtutem, & beneuolentiam. Erasmus libro secundo Ecclesiastica: Quatuor autem præcipua sunt ad dicendi facilitatem consequendam accommodata: Natura, ars, imitatio siue exemplum, & usus siue exercitatio. Seneca in epistolis: Quædam ingenia facilia & expedita, quædam manu (ut aiunt) arcenda, id est, arte, curaque formanda. Vinum alios hebetiores reddit, alios acutiores, alios elingues facit, alios loquaculos pro corporum habitu. Plinius: Terrarum orbis uniuersus in tres diuiditur partes: Europam, Asiam, Africam, capite octuagesimo nono. Lege scholia nostra in priorem Copiæ commentarium capite sexagesimo tertio. Usquequo claudicatis in duas partes? Si dominus est Deus, sequimini eum, si autem Baal, sequimini illum, tertio Regum decimo octauo. Lactantius libro quarto de uera sapientia, capite 30. Fuerunt quidam eorum uel minus stabilita fide, uel minus docti, uel minus cauti, qui dissidium fecerunt unitatis, & ecclesiam dissiparunt.

De proprio.

Cap. VIII.

Aristoteles proprium uocauit, quicquid omni & soli inesset & semper. Vt sit homini proprium, natum esse ridere. Omni enim inest homini, & soli inest, & semper homo natus est ridere. Diuisitque in definitionem, & id quod communi nomine (quoniam aliud non suppetebat) proprium dixit. Eodemque proprii nomine complexus est differentiam. Sane differentia, quod ipsum nomen præ se fert, dicetur commodius, quoties generi quod diuidit comparatur. Rationali enim & irrationali, animal ab animali differt. Aut quoties species cui definiendæ adhibetur, reliquis confertur speciebus ab illa differentibus. Sux enim speciei comparata, cuius substantiæ pars est, rectius proprium dicitur, quàm differentia. Nec ego istud sic accipi uelim, tanquam idem putem esse differentiam, & id quod propriam uocamus passionem (quæ quid sit, & quo pacto à differentia distet, persequi non nostri est instituti, nec enim satis de eo conuenit omnibus) sed ut ostendam placere mihi, in præsentia dici proprium, quo pacto Aristoteles uoluit, quicquid de eo cui id proprium esse uolumus, conuersim dicitur: ut quemadmodum dico, omnis homo est capax disciplinæ, sic dicam, omne capax di-

G sci.

sciplinæ est homo : & sicut omnis uirtus est expetenda, sic omne expetendum est uirtus . Porphyrius in Isagoge quadrupliciter dixit proprium dici . Quandoque enim quod soli inest & non omni, ut nautam esse uel musicum, homini : nihil enim præter hominem dici potest nauta uel musicus : nec omnis tamen homo nauta uel musicus dicitur . Quandoque quod inest omni & non soli: ut uiuere omni inest homini, sed non soli, nam & omnia animalia & plantæ uiuere dicuntur . Tertio, quod inest omni, soli, sed non semper : ut caluescere homini, quod non nisi senio contingit. Quarto quod omni, soli & semper inest, ut crudibilem esse homini : de solo enim homine, & de omni, & semper dicitur, idque uere est & exacte proprium, quo modo & nos hoc loco accipi proprium uolumus . Quoniam autem (ut prædiximus) in reddenda sua cuique rei differentia laboramus, propriam fere passionem, quam uulgo proprii significamus nomine, quoniam differentiæ nomen usus à proprio secreuit, eam in locum differentiæ subdimus : & eam quoque si pro arbitrio & ubicumq; res posceret, paratam & ad manum haberemus, esset quaecunque quidem, sed aliquid tamen: minus enim in definiendis distinguendisque fluctuaremus rebus. Nunc pro differentia ponimus proprium, neque id unum, aut satis firmum, aut certum, sed sæpe ex multis collectum, & tum quoque ambiguum, & anceps . Notum est quid Platoni acciderit, qui cum diligenter hominis proprium reddidisse uideretur, bipedem esse & implumem, & definiret hominem esse animal bipes implume, Diogenes Cynicus gallinaceum, cui dempserrat plumas, in auditorium illius proijciens : hic est (inquit) homo Platonis. Ergo (ut dicimus) nobis proprium cui hunc locum tribuimus, sit illud, quod quarta huius nominis significatione Porphyrius posuit . Idq; siue differentia sit, siue passio, uel suis posita nominibus, uel dicendi circuitu explicata, non multum referet . Reliqua quæ alijs proprii modis comprehensa sunt, inter adiacentia aut actus numerabuntur.

I N C A P V T V I I I .

Aristoteles proprium uocauit.) Vall. libro dialect. primo, capite uicesimo. Porphyrius in Isagoge, Aristoteles in quinto τῶν ὀντων quadrifariam etiam diuidit proprium,

LIBER PRIMVS.

prium, sed alia ratione quam Porphyrius: Proprium, inquit, aliud est per se, aliud ad alterum, aliud est semper proprium, aliud proprium aliquando. Per se proprium uocat, quod separat suum subiectum ab omni alio, ut susceptibile discipline, & loqui posse, est hominis proprium: Hinnibile, equi. Ad alterum est, quod separat rem à quibusdam, ut bipes est proprium, si ad equum & asinum, & reliqua quadrupedia conferatur. Semper proprium est, quod subiectum omni tempore ab omni alio diuerso distinguit, ut compositum esse ex corpore & uita, animalis proprium aliquando, quod solum aliquo tempore subiectum ab altero distinguit, ut ambulare in foro, esse in Lycæo. Sed hoc ultimum inter accidentia numerandum est. Ut caluescere homini quod non nisi senio contingit.) Atqui nulli non notissimus est uerus ille cum primis elegans, partim ab Hesiodo, partim ab Homero, idq; non uno loco adductus:

Αἰψὰ γὰρ ἐν κακότητι βροτοὶ κακά γκράσκουσι.

Hic illud, ut nihil ad Bacchum faciens, adijcere ridiculum putarem: nisi in eo passim uulgo dubitaretur creberrime, quod prodidit Aelius Spartianus de Antonio Octa: Familiarē, inquit, illi fuit has quæstiones Grammaticis proponere: ut dicerent singula animalia quam uocem emitterent, uelut agni balant, porcelli grunniunt, palumbes minariunt, ursi scruunt, leones rugiunt, leopardi rictant, elephanti barrunt, ranæ coaxant, equi hinnunt, asini rudunt, tauri mugiunt, cæque de ueteribus approbare. Et id quod propriam uocamus passionem.) Non enim nego plurimum interesse inter ueram differentiam, & propriam passionem: cæterum in præsentia nos ita (inquit) proprii uocabulo utemur, quasi nihil aut fere nihil discriminis inter proprium & differentiam sit. Et plantæ uiuere dicuntur.) Aristoteles libro tertio de anima, & Themistius in commentariis in eundem capite uicesimo septimo. Augustinus libro ciuitatis diuinæ octauo, capite sexto: & idem libro primo de doctrina Christiana. Cæterum Laurentius Valla putat id esse ridiculum. Atqui deridens alios, non inderisus abiuit. Quoniam differentia nomen usus à proprio.) Differentia, est propria & essentialis rei nota, qua secundum substantiam suam ab alijs distinguitur rebus. Substantiam hic uocant rei cuiusque essentiam, siue ea reuera substantia sit, siue quantitas, siue qualitas, siue relatio. Diogenes Cynicus.) Laërtius in uita Diogenis: Narratur & illud uix credibile. Plato sic definierat hominem: Homo est animal bipes absq; pennis. Ei definitioni quum discipuli Platonis applauderent: Diogenes gallum gallinacum pennis ac plumis nudatum produxit in scholam: En inquit, hic est homo Platonis. Itaque definitioni adiectum est, latius unguibus, quod aues eiusmodi non habent. Quum Zenon in schola disserens, acutissimis rationibus probaret nullum esse motum, nec esse posse: Diogenes surgens, cepit inambulare. Id admiratus Zenon, Quid, inquit, agis Diogenes? Consuto, inquit, tuas rationes. Taxans interim inanem ingenij ostentationem. Platonis Ideas, id est, formas risit & Aristoteles. Quodam igitur tempore quum Plato multa de Ideis dissereret, & rem consistam consilijs uocabulis explicare conaretur, subinde in ore habens mensitates et cyathitates, per quas uoces intelligebat species mensæ & cyathi: Diogenes irridens subtiles nugæ, Mensam, inquit, ac cyathum uideo, mensitatem & cyathitatem non uideo. Tametsi sunt & hodie, qui Sorticitatibus & echeitatibus sibi uidentur acuti.

EXEMPLA.

6

2

Dioge-

Diogenes quodam die quum populus theatrum egrediretur, ipse aduersus populum nitens ingrediebatur. Interrogatus quur id faceret: Hoc, inquit, in omni uita facere studeo. Sentiens hoc esse proprium philosophi, in omnibus actionibus quàm maxime à multitudine dissidere, propterea quod uulgus hominum cupiditatibus agitur non ratione. Cicero in paradoxis: Tum cum tibi deus siue mater (ut ita dicam) rerum omnium natura dederit animum, quo nihil est praestantius, sic te ipse abijcies atq; prosterne, ut nihil inter te atque quadrupedem aliquid putes interesse. Seneca libro secundo ad Serenum capite decimoquarto: Non respicit quid homines turpe iudicent aut miserum, non ita quia populus, sed ut sydera contrarium mundo iter intendit: Ita hic (sapiens) aduersus opinionem omnium uadit. Seneca epistola quadragesima: Quemadmodum qui per procliuē currentium, non ubi uisum est, gradus sistitur, sed incitato corporis pondere se rapit, ac longius quàm uoluit fertur: Sic ista dicendi celeritas, nec in sua potestate est, nec satis decora philosophiæ, quæ ponere debet uerba, non proijcere, & pedetentim procedere. Scilicet semper peculiare fuit, ut reges & principes per adulationem ad se traherent. Hieronymus libro primo aduersus Pelagianos: Frustra seruis dei blanditiis & dulcedine: reseruasti, cum hoc proprie hæreticorum sit & eorum qui decipere cupiunt audientes, dicente Apostolo: Huiusmodi enim Christo domino nostro non seruiunt, sed suo uentri. Et per dulces sermones & benedictiones seducunt corda innocentium. Rodolphus libro primo, capite primo: Quod si est signum rerum, quas is qui dicit, animo complectitur, oratio: liquet hoc esse proprium opus ipsius, ut ostendat id atq; explicet, cui significando designatur.

De toto & partibus.

Cap. IX.

Totum & partes sequuntur, quorum nonnunquā cum genere & specie confunduntur nomina, ut genus totum, species partes uocemus, & diuisionem, partitionemque inuicem alteram pro altera accipiamus. Sed iam quid inter res intersit quærenti, etiam ipsa distinguenda sunt nomina. Et simile fortasse quiddam habent, quod quemadmodum genus species suas comprehendit, ita totum intra se partes suas complectitur. Sed hoc differunt, quod quemadmodum genus ad constituendam singularum specierum substantiam adsit oportet, sic totum non singularum partium substantiam constituit. Plerumque enim, ut interierit totum, permanere tamē possunt. Et contrā, quemadmodum ad conficiendam totius substantiam, unamquamque partium est adhiberi necesse: sic ad explendam generis substantiam, non utique unamquamque speciem adesse natura illius exposcit. Præter hoc quoque, genus de speciebus suis affirmatur, totum de partibus nequaquam. Quanquam enim & carnis partes, carnem: & ligni, lignum esse dicamus, non tamen uel ea caro, uel id lignum sunt, cuius sunt partes.

Acute

Acute itaque, ut omnia, & breuiter Quintilianus ista distinxit, ita definiens, Diuisio est plurium rerum in singulas: partitio, singularum in partes discretio.

Partium autem & proinde totius etiam non una est ratio. Quædam pertinent ad substantiam: Quædam ex quantitate nomen habent: Quædam uirtutis sunt atq; efficaciarum cuiusdam. Substantiarum sunt, ut paries, domus est pars, ligna nauis. Quantitatis, ut in ijs quæ extenta sunt, pedale, bipedale, tripedale, dicimus decompedalis rei partes: & in tempore, præteritum, instans, futurum: & in numeris, denarij sunt partes, unum, duo, tria, quatuor. Virtutis autem sunt partes, quemadmodum dicimus plus roboris Achilli fuisse quam Aiaci, & duplo plus luminis soli esse quam lunæ. Sic quoque animæ quatuor partes facimus, uiuificandi, sentiendi, mouendi, & intelligendi. Ex uero quæ substantiarum sunt partes, aliarum de proximo substantiam constituunt, ut sunt materia & forma, qualia sunt in homine corpus & animus, in arbore uita & lignum: quarum huiusmodi conditio est, ut si qua partium desit, non esse res, non tueri nomen suum possit. Aliarum ad integritatem rei explendam pertinent, quarum nonnullarum deesse rei queant, ut non intercidat, ut pedes, manus, caput, hominis sunt partes: nam pedes aut manus deesse homini possunt: ut quantum uel mutilus uel mancus, homo tamen sit & dicatur. Atque etiam quidem, ut breuiter dicatur, constitutarum ei sunt partes, illarum constitutendarum. Est & alia quædam partium differentia, quod hæc quidem eiusdem sunt generis, quas *ὁμογενεῖς* Græci uocant, nos cognatas dicere possumus. Ut partes ligni omnes sunt lignum, partes lapidis lapidis. Hæc rursus, *ἑτερογενεῖς*, hoc est (ut ita dicamus) multigenarum, quæ non in idem genus ueniunt: ut partes domus, ligna & lapides, non sunt domus: partes hominis, carnes, nerui, ossa, quæque sunt istis similes, non sunt homo. Sed de materia & forma, quia hæc uel maxime omnium præcipuæ sunt partes, exactius explicare ad physicum pertinerit: nos satis habebimus, quoniam crebro per os redit mentio earum, quomodocumque datur, pingui (quod aiunt) Minerua ipsas indicare. Materia ergo est subiectum ex quo aliquid generatur primum, & in quod corrumpitur ultimum. Itaque ipsa nec generari potest, nec corrumpi. Forma est modus quidam materiae, quo sibi contingit,

G 3 ut huius

materia

forma

ut huius uel illius speciei capiat nomē. Volenti igitur scire cuiusmodi res sit materia, hoc pacto proximum fuerit rimari. Demus in exemplum hominē. Semoueamus intellectu animam. Facile id quidem est, quod quotidianæ nos mortis conspectus docet. Difficiliora sunt quæ sequuntur. Separemus tamen intellectu omnem colorem, deinde omnem habitudinem corporis, ut est calor, frigus, durum, molle, & reliqua id genus. Deinde figuram, ut quod diductos habeat pedes, quod distentus in brachia est, quod in caput erectus. Postremo omnem magnitudinis modum mensuramq; demamus. Id quod iam reliqui habemus, materia est. Dices fortasse, nihil uideo relictum, neq; tale quicquam concipere possum animo, quod omnibus istis priuatum sit. Dabo ut cōcipi possit. Est uidere in monumentis operosius extructis, in quibus conditum sit corpus aliquod, tādē temporis diuturnitate nihil præter pulueres terramq; remanere: & hoc idē quod homo fuit (ut loquimur) terra est. Certumq; est quiddam ibi esse, quod antè humanitatis habuit in se speciem: idq; ipsum terræ iam faciem habere, & posse ipsum postea quandoq; uel igne excoctum in lapidem durescere, uel in herbas excultum uirescere, uel aliam quamuis naturæ formam accipere. Vides item non colorem, non figuram, non ullam habitudinē corporis, quæ conspici tangiue possit, candem, quam prius esse. Ergo perpetuum illud, quod prius homo, postea terra est, in aperto est, nihil esse eorum quæ tangi cerniue possunt, cum hoc māsērit, illa cuncta interciderint. Solidum itaq; illud & omnibus iactationibus permutationibusq; rerum naturæ expositum, ipsum immutatum manens, est materia uera illa & quam primam uocant. Quod uero carnem & ossa hominis uocamus materiam, & lapides ac ligna, domus: similitudine quadam dicimus. At forma est in hoc assumpto corpore, quemadmodum cum homo fuit, anima (ex ea enim habuit, quod homo erat) ita iam cum mutatum est in terrā, id à quo habet quod terra est. Sic & si deinde solidetur in lapidem, id quo lapis est: si in aquam diluatur, id quo aqua erit, erit & forma ipsius. Cerni ista nō possunt, concipi tamen posse, non quidem qualia sunt, sed quod aliquid sunt, in perspecto est, & materiam semper manere, formam uero aliam alia fluctuum in morem continenter propelli, & nouam
ab ipsa

ab ipsa rebus subinde faciē afferre. Dicitur & aliter materia, id quod negotio alicui propositum est, circa quod laboret, ut materiam infamix dicimus impudicitiam, sic & uirtutem materiam laudis: & curarum materiam, & libri, & studiorum dicimus. Sed nos quoque ne nimis longo materiae tractatu, fastidio materiam præbeamus pergemus ad reliqua.

IN CAPVT IX.

VT genus totum, species partes uocemus.) Illud haud indignum quod admoneatur: hanc rem diligenter annotasse D. Augustinum in opere de doctrina Christiana lib. 3. in 4. Ticonij regula. Iulius Paulus in L. Recte ff. De uerb. signifi. partē appellat speciem. Negat enim usumfructum dominiū partem esse, quum tamen sit ipsissima eius pars, uoluit autem dicere non esse dominiū speciem. Sic itidem Iustinianus in § Plebs. instit. de iu. natu. Gen. & ciui. genus appellat totum, & speciem partem. Idem quoque quum scire alias, tum maxime lib. de Oratore accidit Cicroni. Et ligni lignum esse dicamus.) Quod lignum prædictetur de partibus ligni, id non fit quatenus totum est, sed quatenus genus: si enim accipias lignum decempedale, dicasque huius partem aliquam lignum esse, certissimum est partem illam non esse speciem ad lignum cuius pars est, nempe decempedalis. Diuisio, est plurium rerum in singulas &c.) Infra lib. 3. cap. 5. Quintilianus ista.) Ea tamen si difficile non sit alterum ab altero secernere, si quis ad finitionem tanquam ad gnomonem & regulam unumquodque norit applicare: tamen quō faciam satis etiam imperitiōribus, haud graua bor rudius, & pinguiore (quod aiunt) Minerua, rem explicare. Cicero in Topicis: Atque etiam definitiones, alia sunt partitionum, alia diuisionum. Partitionum, cum res ea quæ proposita est, quasi in membra discribitur, ut si quis ius civile dicat id esse, quod in legibus, senatusconsultis, rebus iudicatis, iuris peritorum autoritate, edictis magistratuum, more, æquitate consiliet. In partitione quasi membra sunt, ut corporis caput, humeri, manus, latera, crura, pedes, &c. In diuisione formæ sunt, quas Græci σίμια uocant, nostri, si qui hæc forte tractant, species appellant, non pessime id quidem, sed inutiliter ad mutandos casus in dicendo. Constitutæ rei sunt partes illæ constituendæ. Partes rei constituendæ sunt, quibus ablatis, res etiam ipsa esse desinit, ac nomen suum amittit, ut si corpus tollas ab homine. Partes rei constitutæ, quibus subtrahtis, læditur quidem res, at neque tamen omnino esse desinit, neque nomen suum amittit. Ut fundamentum, tectum, parietes, in domo. Sed de materia & forma.) Cicero primo lib. de finib. bo. & mal. In rerum natura duo quærenda sunt, unum quæ materia sit, ex quo quæque res efficiantur, alterum quæ uis sit, quæ quidque efficiat. Materia ergo est subiectum.) Materia ab Aristotele primo lib. de naturalibus principiis dicitur subiectum uniuscuiusque; primum ex quo quippiam fiat, minime ex accidenti, uel si corrumpatur quippiam, in quod tanquam ultimum resoluatur, ex quo sunt, quæcumque sunt, & in quod ea ipsa corrumpantur. Hæc ille. Vide Ioannem Franciscum Picum Mirand. de appetitu primæ materiæ lib. 1. Quāto planius ac fortasse melius Aristotele Rodolphus. Erasmus Rot. lib. Eccles. 2. Item nulla res est quæ non constet his duobus, materia & forma. Materia, quæ ueluti receptaculum est omnium formarum: forma, quæ efficit ut hoc sit, nō aliud, uelut anima rationalis, dathumano corpori ut sit homo, & ipsa anima quoniam substantia est, habet suam formam in-

Partes
re
partes sp.

nam innominatam per quam anima est, non angelus. Quid sit autem materia, docet Seneca lib. 20. Epistolarum epistola 66. Materia pene nulla res est, ut testis est Augustinus lib. Confess. 12. Rursus de materia uide eundem contra Faustum lib. 20. cap. 14. & contra eundem lib. 22. cap. 4. Graeci autem ὑλὴν uocant quandam rerum materiam, nullo modo formatam, sed corporalium formatū capacem. Vide Vallam lib. primo dialect. cap. 11. Quemadmodum ex eodem luto licet fingere animantia, ac rursus confundere, atque continenter aliud ex alio facere: Sic natura ex eadem materia genuit maiores nostros, his extinctis, nos deinde alios atque alios. Plutarchus in παρὰ μὴν ἑπὶ ἀποδείξεσιν. Dicitur & aliter materia.) Horatius in arte: Publica materies priuati iuris erit. Forma est modus quidam.) Forma ab affirmando secerandoque & interstinguendo, quanquam à μορφή Græco nomine per metathesim deriuauere nonnulli. Species autem à spectando uidetur deducta, sed siue hoc, siue illud maius, ab efficiendo operandoque, noticiam sui longe lateque diffundit. Eadem ratio nuncupata est, quod ex ea (ut proditur à quibusdam) uera sumitur definitio. Rei etiam imago dicta est, & exemplar, & Græco uocabulo εἰδία: id autem est dicere species, sicut μορφή forma. Hæc Ioannes Franciscus Picus. Formam essentialem Aristoteles aliquando uocat μορφήν, aliquando εἶδωσιν, aliquando ὑπερτέλειαν, quanquam μορφήν interdum usurpat pro forma accidentali. Forma est.) Sapientia. 3. Si autem & aliquis lignator faber cum rectam arborem secuerit, docte circumrasit omnem eius corticem, & arte usus decore præparauerit utile uas in ministerium uitæ, & quæ sequuntur. Vide ite Esaiæ cap. 44. Formam uero aliam alia fluctuum in morem.) Ut ex alto undarum iactus, alijs atque alijs superuenientibus in litoris extrema franguntur: ita in aliam atque aliam faciem materiam semper materia, succidia alliduntur atque uariantur formæ.

E X E M P L A.

Lucanus lib. 2. Auulsa cecidere manus, excelsaque lingua palpitat, & multo uacuum scribit æra motu. Hic aures, alius spiramina naribus adunca amputat, ille canis euoluit naribus orbes. Iuuenalis Satyra 10. Circumfulsit agmine facto Morborum omne genus: Ille humero, hic lumbis, hic coxa debilis, ambos Perdidit ille oculos. Hieronymus in epistola ad Paulum Concordiensem: Ecce iam centenus ætatis circulus uoluitur, & tu semper præcepta domini custodiens, futura beatitudinem uitæ per præsentia exempla meditaris. Oculi puro lumine nigent, pedes imprimunt certa uestigia, auditus penetrabilis, dentes candidi, uox sonora, corpus solidum, & succi plenum, cani cum rubore discrepant, uires cum ætate dissentiant. Non memorie tenacitatem (ut in plerisque cernimus) antiquior senectus dissoluit, non calidi acumen ingenij frigidus sanguis obtundit. Non contractam rugis faciem arata frons asperat. Non denique tremula manus per curuos ceræ tramites errantem stilum ducit. Futura nobis resurrectionis uirorem in te dominus ostendit. Præcipuam utilitatem asseret, si eos quibus à ueteratoribus impositum est admoneas omni studio reducas. Quod si mordicus pergant tueri errorem, seuerius obiurgandi sunt atque publicitus in frontem coarguendi, quo ceteri timorem inde concipiant. Hac si nihil queat profici, puniendi sunt damnis pecuniarijs, carcere, media. Tum ferendi anathemate, ut pudore correcti, ad metem redeant tandem. Quod si omnibus frustra tentatis infracta illorum pertinacia retundi nequeat, sed castiganti ecclesie insanem digitum (quod aiunt) ostendant: tum demum efficiendi sunt morte, ne non resecto membro insanabili, malum latius serpat. Quæ est enim ciuitas? Omnis ne conuentus etiam ferorum & immanium, omnis ne etiam fugitiuorum ac latronum congregata unum in locum

In locum multitudo? certe negabis. Non igitur erat illa tum ciuitas, cum lezes in ea nihil ualebant, cum iudicia iacebant, cum mos patrius occiderat, cū ferro pulsus magistratibus, Senatus nomen in Rep. non erat. Prædonum ille cōkursus, & te duce latrocinium in foro constitutum, & reliquæ coniurationis à Catilinæ furijs ad tuum scelus furoremq; cōuersæ, num ciuitas erat? Itaq; pulsus ego ciuitate non sum, quæ nulla erat, accersitus in ciuitatem sum, cum & esset in rep. consul, qui tum nullus fuerat, essetq; senatus, qui tum occiderat, esset consensus populi liberi, esset iuris & æquitatis (quæ uincula sunt ciuitatis) repetita memoria. Nullū est ius scriptū, quod ille non ad unguē perdidicerit, & ita perdidicerit, ut in unoquolibet laborasse uideatur: adeo mire plebiscitorum omnium omnes uarietates tenet: adeo singulis senatusconsultorum secretis abundat: adeo diuersa principum placita excusbit: adeo arcana magistratum edicta peruestigauit: adeo deniq; abditæ prudentum responsa penetrat. Lepide accurauit satisfactionem, tuitionem, administrationem, & rationis redditionem: Merito igitur censendus est tutelam omnem probe exhibuisse. Habet imperium, exercet patriam potestatem, & fungitur dominio: habet igitur potestatem. Possidet aurum, argētum, ferrū, plumbū, &c. habet ergo metallū. Fideliter administrat munera ciuilia siue publica, igitur & personalia, patrimoniorum, & mista. Paries est meus, fundamentum meum, tectum meum, reliquæq; partes meæ sunt: ergo domus mea est. Pau. ad Corinth. 1. Obsecro autē uos fratres per nomen domini nostri Iesu Christi, ut idem loquamini omnes, & nō sint inter uos dissidia, sed sitis integrum corpus eadem mente, eadem sententia. Damnum, uincula, uerbera, talionem, ignominia, exilium, seruitutem, mortem deniq; perpeßus est. Igitur omnia genera peccatorum in legibus statuta. Auguſt. de ciuita. Dei 21. cap. 11. Terent. Heauto. Quid reliquū est, quin habet, quæ quidem in homine dicuntur bona, parentes, patriam incolumem, amicos, genus, cognatos, diuitias. Boëtius colligit res humanæ prouidentia regi, ex cōsideratione totius: mundus, inquit, prudentia regitur, & res humanæ sunt pars mundi, igitur res humanæ prudentia reguntur. Rursum ex cōsideratiōe omnium partium ostendit medicinam esse utilem: Morbos, inquit, depelli, salutem seruari, mederiq; uulneribus utile est, igitur medicina est utilis. Ex his enim constat & integratur medicina. Chrysost. in Euang. Mat. ex cap. 8. homilia 28. Vbi non oculi, non manus, non pedes, non alia membra suis officijs funguntur, quomodo hunc hominem putabis, præsertim cū anima etiam eius peccatorum scditate obruita idolum magis quàm anima esse uideatur? Erasmus lib. 2. Ecclesiastæ: Vbi non est monarchia, nec democratia, nec aristocratia, nec oligarchia, ibi non est ciuitas. Item: Si Deus nec loco mouetur, nec generatur, nec corrumpitur, nec alteratur, constat omnino non moueri.

De coniugatis.

Cap. X.

Ocorum qui in substantia sunt, postremus sunt cōiugata, quæ nomen istud acceperunt, quod ipsa uocis similitudine sub unum sunt iugum deuincta, ut est sub sapientia sapiēs & sapere, & sub iustitia iustus & iusta. Aristoteles istis addidit quæ casus uocauit. Vt sint uerbi causa, cōiugata ea, quæ cum eo conferuntur, ex quo primū denominantur: quæadmodū diximus. Casus uero ea, quæ à primo illo decidētia deriuataq; cū eo ipso cōponuntur, ut sapiens & sapienter, iustusq; & iuste, for-

H uis forti-

tis fortiter. Nos Ciceronē secuti, quādo tenui admodū limite discreta sunt ista, cōiugata in cōmune dicemus: quod non incōmode fieri posse, Aristoteles ipse etiā uidetur sensisse. Sunt autē nonnulla, quorū coniugata facilius in re intelligas, q̄ inuenias in nomine, ut uirtutis, ut officij, ut somni: quēadmodum enim à calore calidū, & ab industria industriū dicimus: & in quocūq; calor est, & industria, hūc calidum & industriū uocamus: sic à uirtute quod deducas nomē nō facile sit inuenire: nāq; ut à somno, somniculosum, & ab officio officiosum, sic à uirtute uirtuosum dici, latine loquēdi ratio fortasse nō permiserit. Vtq; etiā ita loquare, non tamē conueniunt nomina ista nostro instituto, nec em̄ in quocūq; somnus est somniculosum: nec qui officium quoduis faciat, officiosum: nec uirtuosum dixeris, quā unā aliquā habet uirtutē: itaq; quod ad argumenti inueniendi rationē pertinet, quārendū in talibus est nomen, quod uō idē sonet, sed idē significet: & à uirtute quidē uoces probū, à somno dormiētem, ab officio industrium. Sane loci istius non tā creber est ad argumentandum, q̄ aliorum plerorūq; usus: quando enim à proximo distant coniugata, & nō re modo, sed nomine plerunq; arctissime iunguntur: ex æquo ferē uel nota sunt utraq; uel ignota. Fitq; , ut frustra altero coniugatorum coneris aduersus eum, qui alterum auerfetur: aut quisquis alterū det, de altero non dubitet. Qui enim negat, quisquis bonus uir est, eum felicē esse: difficulter illi persuaseris hac uia, quod in bonitate sit posita felicitas: tātundē enim laboris in utrouis horū sibi approbando sumes: aut quantum assentiatur huic parti, cōsistere in bonitate felicitatem, tantum etiam eadē opera de eo, quod omnis uir bonus felix sit, contentionis remittat. Vbi tamē res dederit ut eo uti possimus, non negligendus erit. Quandoq; enim acuminis, quandoq; uirium multum, quandoq; utrunq; habebit. Elegāter itaq; apud Terentium est: Homo sum, humani nihil alienum à me puto. Inspiciendus tamen locus & pertractandus est. Aliquid forte uel ex seipso, uel quod ad alios locos pertineat, dabit, & quod in altero coniugatorum quārentes nō inuenissemus, illius in altero nos admonebit. Vt qui potentia uel bona uel mala, uel si qua alia insunt perquirere uolet, facilius in nomine potentium & magis ad manum posita consequetur, eorum cum pericula, cautionem, beneuolentiam,

lentiam, inuidiam, uirtutes, scelera, honestos fœdosq; exitus, aliâq; huius conditionis in utranque partem spectauerit: ad definiendum quoque nonnihil profuerit. Apertius enim utcunque ex sapientis persona, & actionibus, officijsq; peruideas, & eruas quid sit sapientia, quàm ex ipso sapientiæ nomine. Sic & amicitia quid sit, ex amicis: & anima quid sit, ex animatis: & contrà etiam, si qua uia altera horum cognita tibi fuerint, facile ad altera definienda regrediare. Eorum autem argumentorum, quæ exempla uocant rhetores, non nullorum uis ex hoc pendet loco. Nam cum dicat quis, uirtutem sufficere ad tuendam felicitatem, idq; probet, quòd in paupertate Curius, in exilio Rutilius, in tormentis Regulus, miseri non fuerint, ista non solum ex eo capiunt uim docèdi, q; in omnibus ijs uirtus fuerit, quodq; uiri boni sint habiti: sic si quis regnare malum esse confirmet, doceatque exitu Cyri, Cambysis, Alexandri, Pyrrhi: in promptu est uidere, hic à regnandi nomine, ad reges orationem esse deflexam.

IN CAPVT DECIMVM.

QVAE nomen istud acceperunt.) Rodolph. libri huius capite secundo: Tum etiam quæ cōiugata dicuntur, id est, quæ solo nominis flexu distant, ut sunt sapiens & sapientia, candidū & candor. Casus autē quoniā tenuissimo à coniugatis discrimine se cernuntur, estq; similis & rarus proinde usus ipsorum, quoniam Cicero in coniugatis inclusit, ego excludenda non putavi. Rodolph. huius libri capite 20. Casus uerò ea quæ à primo illo decidentia deriuataq; cum eo ipso componuntur.) Deprehendimus ex ipsius autographi plurimum; exemplarium inter ipsa collatione, sic ubique scriptum. Proinde demorror ego quid secuti quidam per febrim somnient, exemplar manu Rodolphi scriptum extra me unum (quod equidem sciam) à pauculis ijsq; Pompeio Occoni, & mihi unice charis uisum, nedum lectum, habere hoc modo: Inter se componuntur. Caterum deinde nesciunt, quam ob causam mutatum. Illud magis mirum, nullum tam impudens mendacium esse, ut teste careat. Atque hoc est in causa, cur locum hunc ita conentur interpretari. Videmus, inquit, ab uno quopiā principali alia quædam cum nomina, tum etiam aduerbia deflecti. Hæc itaque omnia inter se collata, coniugatorum nomine comprehenduntur. Nomen igitur coniugatorum latius se extendit, ut complectatur tam nomē ipsum principale, quàm ea quæ indidem deriuantur. At casus dicuntur ea tantum quæ à principali aliquo nomine deducta sunt, quatenus tamen inter se componuntur, hoc est, quadantenus secum conferuntur. Inuitus & reluctanti animo hæc annotauimus. Primum quòd in hac quidem parte non subscribo quorundam iudicio, etiamsi aliàs eruditissimis pariter ac diligentissimis libens assentiar. Deinde, quòd ego nulli detrachere ausim Hærentem capiti multa cum laude coronam. Deinde quòd ἀδράσι δι' ἀπορίων ἰπρίμην διὰ ἰδὲν. Postremo quòd sciam multis lapsibus candide facendum. Vnde ueteres iuxta M E R C Y R I I statuum,

H z Gratia

Gratiarum item posuere. Verum cum quidam astuta malitia, malitiosa'que astutia, quo mihi autographi exemplaris eleuarent auctoritatem, tragulamq; (ut dici solet) inijcerent, publicitus subinde constanter affirmarent id legisse in autographo, quod nusquam est, ut sibi fragile falsa choragium gloriolæ compararent, quæstuiq; studerent: non sum passus eos diutius mendacia ad sese attrahere, ut Cecias nubes, alios ue cogere pedibus in sententiam, imò in somnium descendere. Vide Laurentium Vallam lib. dialect. secundo cap. uigesimo-primo. Sic à uirtute uirtuosum dici.) Ab industria autem non habemus industriosus, sed industrius, nec à uirtute uirtuosus, more Græcorum, ἀπὸ τῆς ἀρετῆς non deriuant ἀρετῶς, licet id uocis habeant, uerum pro illo dicunt τὸ ἀγαθόν, id est, bonus, tum ἀσπιδῶς, id est studiosus, Aristotele quoq; & alijs quibusdam testantibus, quod Cicero ad Herennium imitatus est dicens: Ideoq; bonis uiris & studiosis amicus erat. Lege Laur. Val. lib. eleg. 8. cap. 23. Gellium lib. primo cap. 9. Non tam creber.) Laurent. lib. 1. dialect. cap. secundo. Quandoq; enim acuminis.) Acute itaq; Aurelius Augustinus contra Iulianum Pelagianum lib. quarto cap. tertio: conuicit nullam prorsus uirtutem inesse infidelibus, sed nec posse itidem inesse, proinde Vergilium falsò suum de prædicasse Aeneam insignem pietate uirum. Quandoque uirum multum.) Cicero pro lege Manilia: Etenim si uectigalia neruos reip. esse semper duximus, cum certe ordinem qui exercet illa, firmamentum cæterorum ordinum recte esse dicemus. Quandoq; uirumque habebit.) Plautus Amphitruone: Iustam rem & facilem esse oratum uolo. Nam iuste ab iustis, iustus sum orator datus. Nam iniusta ab iustis impetrari non decet. Iusta autem ab iniustis petere insipientia est. Apud Terentium.) Retulit quod est in ἰατροτεχνικῶν βιβλίων. Hanc sententiam iugiter præcipit Seneca oportere hominem habere in pectore & ore. Ut qui potentiæ uel bona uel mala.) Aristoteles libro rhetorices secundo cap. de moribus potentium. Cautionem.) Valla dialect. lib. primo cap. decimo. Ex sapientis persona, & actionibus officijsq;.) Sic Cicero in quarto quæst. Tusculana definit, æquis sit uere sapiens. Eodem recidunt quæ habet secundo de finib. Plato in dialogo de scientia. Angelus Polit. in Lania. Erasmus in Moria, & D. Ambrosius hoc artificio fusius explicat illud prouerbij: In bonis iustorum exaltabitur ciuitas, & in perditione impiorum erit laudatio. Quæ exempla uocet rhetores) Vide huius lib. cap. 24. & Aristotele lib. rhet. 2. cap. 20. Nam cum dicat quis uirtutem sufficere ad tuendam felicitatem.) Vide secundum Ciceronis paradoxon: In quo uirtus sit, ei nihil deesse ad beate uiuendum. Vbi ostendit M. Regulum crumosum non fuisse, igitur nec uirtutem crumosam esse, & C. Marium in aduersis non succubuisse, ergo nec uirtutem ulli fortuna succumbere. Nam & Regulus pro bono uiro, & Marius pro forti accipiuntur, quæ sunt coniugata uirtutis. Curius.) Cicero in senect. Iuuenalis Satyra 11. Valerius li. 4. ca. 3. Rutilius.) Liuius lib. 70. ab Vrbe cond. Valerius lib. 2. cap. 5. Regulus.) Liuius ab Vrbe condita lib. 18. Cicero lib. de finib. 2. Idem in Pisonem. Valerius Maximus lib. quarto cap. item 4. Aulus Gellius lib. sexto capite quarto. Cyri.) Iustinus libro secundo & in calce libri quinti. Cambysis.) Vide Plutarchum in uita Alexandri. Alexandri.) Is teste Q. Curtio perijt ueneno dato ab Iolla Antipatri filio, qui & ipse post successit Alexandro. Pyrrhus.) Eutropius lib. 2. Tale quiddam memoriæ proditum est de Abimelech occidente septuaginta fratres suos obregnandi libidinem, qui & ipse postea à fera iactu lapidis occisus est, Iudicum nono. Nonnullorum uis ex hoc pendet loco.) Exempla cum coniugatis artissime coniuincta sunt, adeo ut hoc serè solū intersit, quòd in coniugatis idem prope

nomen paulò deflexum repetitur, in exemplis uerò, non idem nomen, sed in eius locum aliud quiddam sufficitur, in quo eadem inesse uis intelligatur. Ut si tyrannidem periculosam esse doceas, quòd Dionysio, quòd Phalari, Tarquinijs, cæterisq; id genus principibus exitio fuerit. Hic Dionysius, Phalaris, Tarquinijs, cæterisq; eiusdem turbæ principes, in tyranni locum concedunt, quod nomen si ad tyrannidem referas, coniugatum esse deprehendas.

EXEMPLA.

Plautus Curculione: Sibi sua habeant regna reges, sibi diuitias diuites. Demosthenes contra Aristogitonē: A iustitia cognomen obtinctis iudices, proinde prospicite iusta censeatis in iuditijs. Euripides in bacchis: *μωρὰ γὰρ μωρὸς λέγει*, id est, stultus stulta loquitur Ennius: Illud semper memento: Qui sibi ipse sapiens prodesse nequit, nequicquam sapit. Paulus ad Romanos 8. Qui carnales sunt, quæ carnis sunt curant: at qui spirituales, quæ spiritus sunt. Terrent. Adelp. Quæ uos facillime agitis, quàm estis maxime potentes, dites, fortunati, nobiles: Tam maxime uos æquo animo æqua noscere oportet. Euripides: *ὄντας δὲ θεοὺς, θύειν δὲ, φρονέειν χράν.* Id est, cum sis faber, opera haud facis fabrilia. Cice. pro lege Manil. Hoc iam se re sic fieri solere accepimus, ut regum afflictæ fortunæ facile multorum opes alliciant ad misericordiam, maxime eorum, qui aut reges sunt, aut uiuunt in regno, ut regale ijs nomen magnum et sanctum esse uideatur. Plautus: Iustum est tuus tibi seruus tuo arbitratu seruiat. Cicero pro Milone: Viri fortis est ne supplicij quidem moueri ut fortiter fecisse pœniteat. Qui busdam in spolijs barbarorum demirantibus pretiosas uestes: Præstit erat, inquit Pausanias, ipsos esse multi pretij q̄ possidere pretiosa. Cicero in Paradoxis: Sed si seruitus fit, sicut est, obedientia fracti animi, et abiecti, et arbitrio carētis suo, quis neget omnes leues, omnes cupides, omnes deniq; improbos esse seruos? Cice. pro M. Marcello: Nam cum ipsius uictoriæ conditione, iure, omnes uicti occidissimus, elemētæ tuæ iuditio cōseruati sumus. Idem pro codē: Ingratus est, iniustusq; ciuis, qui armorū periculo liberatus, animū tamē retinet armatum, ut etiam ille sit melior, qui in acie cecidit, quàm qui in causa animam profudit. T. Liuius ab urbe cond. lib. 2. Romanus sum, inquit, cuius C. Mutium uocant, hostis hostem occidere uolui, nec ad mortem minus animi est, quàm ad cædem fuit, et facere et pati Romanum est. Quum Annibal apud Cannas felicissime pugnasset, amicus suadentibus, ut fugientem hostem insequens in urbem irrumperet, non obtemperauit. Quam rem Barcha Carthagenensis adeo indigne tulit, ut exclamarit: Vincere scis Annibal, uictoria uti nescis. T. Liuius lib. 2. decad. tertio. Hilarius libro secundo ad Constantinum: Dum per speciosum pacis nomen in unitate perfidiæ subripimus, et scripturarum uocabulo non scripta mentimur. Cyprianus de passione domini: Quis enim non timeat, si timet ille quem omnia timent, si paucaat ille cui omne genu curuatur, si ille qui mors est, mortis et morsus inferni morte propinquante pertimescit. Stultus enim fatua suæ stultitiam, ut habet Hebraica ueritas: loquitur, Esaiæ 32. Aristoteles: Stultū est stultas sententias accurate refellere. Auguſt. lib. 1. de ciuit. dei cap. 15. Sed quid faciemus hominibus, qui gloriātur talem se habuisse ciuem, qualem timent habere ciuitatē? Cic. lib. epistol. 7. Qui ipse sibi sapiens prodesse nequit, nequicquam sapit. Auguſt. lib. 4. de libero arbitrio, cap. 10. Quid enim tam opus habens misericordia, quàm miser? Et quid tam indignum misericordia, quàm superbus miser? Si cædua sylua est, ius est cædere, aut certe in hoc habetur, ut cædatur, cæsas ab integro è stirpibus atque radicibus nascatur. Si pascua sylua est, ius est pascere, ut quæ pascuis pecorum sit destinata. Si glans caduca est, igitur ex arbore cecidit. Si testamentum est, et testatio mentis. Si publicani sunt, sunt et qui publico

fruantur. Si infitor es, par est negotijs obeundis insistas. Si municeps es, munera ciuilia capias licebit. Plau. Milite: Nam hospes nullus tam in amici hospitium diuertere potest, quin ubi triduum continuo fuerit, iam odiosus fiet. Antiphones: ἡ θνητὸς εἰ βέλτε, θνητὰ καὶ φθόνη. Si mortalis es, mortalia & curato. Cice. 2. de orat. Si pietati summa tribuenda laus est, debetis moueri, cum Q. Metellum tam pie lugere uideatis. κινεῖ κινὰ βελόνῃς, id est, inaniū inania consilia, καὶ κινεῖ κινὰ λογιστάς, id est, inanium inanes cogitationes. Matthæi 21. Malos male perdet. Ioan. 8. Si uos filius liberauit, tunc uere liberi estis Menander: Σοφὸς παρ' ἀνθρώπων καὶ θεῶν μακάριος. Daniel. 12. Et impie agent impij. Iob 24. Detrahit fortitudinem suam. In Calisthenem nequaquam sese accommodantem aulae regiae moribus, sed et dictis, & gestu prae se ferentem, nihil ibi placere, Alexander dixit hunc uersiculum:

μὴ σοφιστὴς εἶ, ἀλλ' οὐχ ἄνθρωπος σοφός. Id est,

Sapientem ego odi, qui sibi sapit nihil.

Porus rex ab Alexandro deuictus, quum ab eo post pugnam rogaretur dicente: Quomodo te tractabo? Regaliter ait: Rursus subiicienti Alexandro, num quid etiam aliud? Omnia, inquit Porus, completur hoc uerbum, regaliter.

De adiacentibus.

Cap. XI.

Irca substantiam diximus esse adiacentia & actus. Adiacens uocamus modum rei inexistentem, quo aliquid aliud quàm secundum substantiæ suæ denominationem uocatur. Ut prudentia est modus quidam hominis: cum enim interrogas, cuiusmodi uir sit Cato: recte respondeas, prudens. Itaque capit ex prudentia nomen aliud quoddam quàm substantiæ suæ: neque enim Cato à substantia sua prudens, sed homo uocatur. Multiplex est hic locus, uariosque flexus habet. In summa quidem omnia, quæ adiacent rebus, aut sensibus comprehenduntur, aut cognoscuntur intellectu. Sensu comprehenduntur, primum communia illa pluria sensuum. Multitudo, id est, numeri omnes. Magnitudo, quæ tribus in rebus posita est, in longitudine, latitudine, & crassitudine. Figura, cuiusmodi est planum, iniquum, rectum, curuum, triangulum, quadrangulum, circulare, & reliqua id genus. Comprehenditur & motus: sed hic alterius loci est, ad actus enim pertinet. Deinde quæ singulorum sensuum sunt propria: Ut uisus, lucidum, obscurum, perspicuum, opacum, coloratum: auditus, sonus: gustus, sapor: olfactus, odor: tactus, calidum, frigidum, humidum, siccum, durum, molle, asperum, lene, & reliqua quæ tactu percipiuntur. Hæc sunt semina omnis nostræ scientiæ: hæc omnis humanorum ingeniorum iactatio. Ex his uarie coniunctis coag-

eoagmentatisqꝫ, omnium rerum species, multitudinem, uarietatēqꝫ discreuimus. Itaque dubitet quis, querela ne dignius sit tam in arcto humani ingenij uim esse conclusam, an potius admiratione, quòd tam exiguis inijs, ad tantam rerum inuestigationem licet dubiam, licet incertam, ad inuestigationem tamē potuerit peruenire. Intellectu uero cōprehenduntur, quęcunqꝫ ex istis animus, agitatione mentis, colligit atque decerpit. Vt in magnete colorem quidem & figuram uidemus: uim qua ad se ferrum rapit, intellectu deprehēdimus. Sic in hæmatite, sic in smaragdo, alterius ruborem, alterius uirorem oculis est cognoscere; causam autem qua hic impudiciæ impatiēs est, ille sanguinem sistit, mens sola, perspexit. Velocem esse cursum uisu quidem diiudices: uelocitatem in quiescente non nisi intellectu, uel ex cursu quem uidisti, uel ex membrorum argutia agilitatēqꝫ colligas. Sic robur etiam in eo qui nihil ferat, sic reliqua.

Adiacentium quædam natiua sunt, quædam parantur & accedunt. Natiua sunt, u. in igne calor, in aqua humor, in terra siccitas. Accedētia sunt, qualia in aqua calor, cum igni adhibetur: rigor, cum uehementius perfrixit: in cera liquor, cum funditur. Quæ accedunt autem, eorum quædam facile dimouentur ab eo, in quo sunt. Vt ruborem ex pudore contractum, pallorem ex metu, continuo ubi causæ desierint, etiam deficere uideas. Quædam uero difficulter auferuntur, qualia sunt, quæ uel in aliquod, quod natura capax sit eorum ueniunt, ut additus nonnullis rebus uel color uel sapor, & in nonnullis animis pauor semel acceptus, uel amor, uel odium, non nisi morte finitur, qualia etiam quæ longo usu exercitioqꝫ firmata uerterunt in consuetudinem, ut sunt studia & artes humanæ, ut animi motus, qui crebro repetiti, prope in naturam transeunt. Sed natiuorum, cum in omnibus rebus, tum præcipuus est in eis quæ sensus sunt expertia, locus. Qualis est uis quædā tuendi conseruandiqꝫ sui, tum aliud aliquid simile sibi efficiendi. Vt ignis calore, aqua se frigore tuetur, terra duritie resistit, aër liquiditate elabitur. Iam cuncta aliquid gignere simile nituntur, ut ignis ignem, aqua aquam, in herbis arboribusqꝫ fruges sunt, & fructus producendarum aliarum semina. Iam in lapidibus gemmisqꝫ, iam in reliquis omnibus, quęcunque terra mariqꝫ nascuntur, uaria potestas, noxia reliquis rebus,
uel

uel salutaris, pro cuiusq; naturæ diuersitate. Sic in animalibus, alia ad corpus pertinent, alia ad animam. Ad corpus, ut fœcunditas, ut prosperior naturæ ualetudo, robur, uelocitas, pulchritudo, contrariâq; istis. Ad animā, sentiendi memorandiq; uis, feritas, mansuetudo, docilitas, indocilitas, astus, socordia, istisq; similia. Natiua enim est quædam omnibus adiacēs uis, qua cuncta in destinatū debitumq; naturæ feruntur opus. Neq; enim autor ille rerum segne quicquam aut sine usu esse uoluit: sed tanquam in prudentis patrisfamilias domo, cuncta ut essent in officio effecit. Accedunt & eis quæ sensuum expertia sunt multa, plura tamen animalibus, quoniam naturæ uigore in plures se conatus attollentia, in plura incurrant oportet. Ergo in corpore est ægritudo & sanitas, & melior deteriorq; habitudo, fames, sitis, saties, somnus, uigilia, & meditatione parata uelocitas, & usu robur firmatum, & cultu decor additus. In anima, ut in equo, institutio formandi gradus ad certum numerum, in cane uenatio: & in reliquis animalibus, quæcunque uel homine monstrante, uel rerum usu percipiunt. Nam & efferatiora quædam fiunt usu, quædam contra mansuescunt, & uitare pericula, & insidias struere consuetudine addiscunt. Homo quoniam maxime (ut dici solet) animus est, maxime quoque hac parte conspicitur: ergo prima ferè in eo peruidentur animi affectiones, ira, amor, metus, spes, gaudium, dolor, inuidia, misericordia, & reliqua. Et ista quidem nonnunquam sic intelligi possunt, ut sint natiua. Quoniam plærique, alius ad aliud istorum, naturæ instinctu sunt propensiores. Quandoque ut sint usu parata. Cuicumque enim istorum frequentius regendum se quis auferendumq; permiserit, id totum demum occupat hominem, iurisq; sui facit: & sequitur illa quam *ἔξῃς* Græci, nostrorū nonnulli uerbum è uerbo habitum: qui optime fortasse, consuetudinem dicunt. Tum etiam accipiuntur ista, ut sint temporariæ & ueloces quædam animi affectiones. Vt dicimus permotione aliqua efferuisse, quem ira, metu trepidasse, amore exarsisse. Itaque pro hac diuersitate, haud difficile fuerit discernere, quorsum, id est, in quod adiacentium genus, oporteat ista conferri. Post ista sunt quæ ratione duce consequimur, ut sunt artes omnes hominum. Quarum alię ad solam pertinent rerum cognitionem, alię ad actionem.

Ad

Ad cognitionem pertinent, quæ naturam rerum, qualitatesq; & causas omnium, quæ terra, mari, cœloq; fiunt, scrutantur: quæq; differendi emendate, credibiliter, polite, rationem tradunt. Actionis artes sunt, quæ uel ea docent, quibus corpus tuetur: ut est agricultura, ut militia, ut mercatura, & fabriles omnes, & manuariæ (ut ita dicamus) artes. Vel ea tradunt, quibus emendatur animus, & mores hominum uitæq; formatur. Nec ipsæ solum artes huc referuntur, sed etiam quæ hauriuntur ex eis uirtutes, prudentia, religio, pietas, beneuolentia, iustitia, tolerantia, magnanimitas, temperantia, modestia, benignitas, & quæcunq; aliæ sunt, quibus legitime nos & secundum rectæ rationis præscriptum, tales aduersum deum, homines, nosq; ipsos quales ius fasq; est esse, præbemus. Vt ergo cuncta quasi in summam redigamus: Adiacentia, quæcunque ad rationis intelligendiq; uim pertinent, in solo homine quærantur. Sensus, & mouendi uis, & quæcunque circa ea sunt, in omnibus spectantur animalibus. Alii, crescere, firmari, consumi, cōmania sunt omnium uiuentium. Nam quæ corpori insunt, in omnibus reliquis, quæ uideri tangiq; possunt, est inuenire. Et horū, quædā natiua sunt rebus, quæ perpetuo insunt ipsis: quædam diuturnitate firmantur, quædam permutantur subinde, & uelut in diem eunt atq; redeunt. Horum omnium, alia sensu, alia intellectu comprehenduntur: non quòd quicquid sentitur, non & intelligatur etiam: aut quicquam in intellectu sit, quod non aliqua uia ad ipsum sit per sensus profectum: sed quod alia sunt quæ prima sese nobis cognoscēda offerunt, uiamq; mentis per sensus aperiunt: alia ui intellectus ex ijs ipsis colliguntur. Itaque illa ei ad quod primum, hæc ei ad quod potissimum pertinent, attribuire uisum est.

IN CAPVT XI.

Cuiusmodi uir sit Cato.) Cato senior, liber, submorosus ac iurgabundus. Recte respondet prudens. Rectius fortasse grauis & integer: Nam utriusq; Catonis, & senioris, cui nomen Censorio, & iunioris, cui cognomen Uticensis, grauitas, pariter atq; integritas uulgo celebratissima quondam fuit, adeo ut è cœlo demissi dicerentur, quo bellum cum uicinis gererent. Iuue. Habeat iam Roma pudorem: Tertius è cœlo cecidit Cato. Nota est Catonis Uticensis peruiacia, qui sibi manus adferre, quàm Iulium uictorem agnoscere maluit. Cicero: Catoni autem quid incredibilem tribuisset natura grauitatem, iamq; ipse perpetua constantia roborauisset, semper in proposito susceptoq; consilio permansisset, moriendum potius

potius quàm tyranni uultus aspiendus fuit. Cicero pro L. Murena: In quo ego accusatorem dices, primum illud deprecabor, ne quid expectatio tribunatus, ne quid totius uitæ splendor & grauitas noceat, & cæt. Cicero pro Deiotaro: Frugi hominem dici, non multum laudis habet in rege, fortem, iustum, scuerum, grauem, magnanimum, largum, beneficum, liberalem: hæc sunt regia laudes, illa priuata est. Sic si interrogas cuiusmodi uir sit Agamemnon, probe respondeas, ambitiosus potius quàm cordatus. Profuerit plurimum legisse epitomen philosophiæ moralis per Philippum Melanth. cap. Quid uocet habitum electiuum. Sunt autem hi gradus, *ῥῆσις, λόγος, βούλησις, ἡσυχία*. Et mox: Sic constans fuit Atticus, & cæt.

Cuiusmodi Achilles, acer, inexorabilis, simplex, insensu. regibus, insensus mēdacibus, pēdi-
tus uelox. Vlysses uaser, mendax, dissimulans, oīa tolerans. Agamemnon aīo mitiore, sed im-
perij cupidus, timens populum, uoluptatis audior quàm belli. Hector animo sublimi, mor-
tis & auguriorum negligens, patriæ omnia posithabens. Ajax factis magis quàm ratione
strenuus, contumeliæ ac repulsæ impatiens. Sic dicitur Aeneas pius, Orator Drances, im-
potens animi iuuenis Turnus, cunctator Fabius, audens Scipio, crudelis Hannibal, cru-
delis Scylla, Traianus mitis, simulatæ clementiæ Iulius, popularis Publicola, Appius ad-
uersus plebi, timidus Plutus, huiusmodi Aristophanes inducit Plutum, atque hunc imitatus
Lucianus in Timone omnia formidantem nulliq; fidētem. Phocion, sententiosus, serius, san-
ctus, liber minimq; adulans. In Hortensio comitas & elegantia. Romani Imperio tumidi,
Corinthij opulenti & auari, Tralææ stupidi, Ephesij curiosarum artium studiosi. In fœ-
mina inconstantia, futilitas & infirmitas. In uiro ferocia. In meretrice rapacitas & blan-
dices. In seruis furacitas & odium in dominos. In senibus morositas, parsimonia, & in re-
prehendendis iuuenum moribus censoria seueritas. In milite perfusio & iactantia, in leno-
ne periurium. In Italo ciuilitas & eruditio, in Germano belli studium, atque item de cæte-
ris quæ sunt infinita. Hæc Erasmus libro tertio ecclesiastæ. In Iob insignis est patientia. In
Abraham hospitalitas, fides & obedientia. In Moise mansuetudo, sicut in Dauide, in Paulo
flagrantissima charitas ac seruor mirus propaganda Christi gloriæ. In Ioseph atque eun-
dem in modum de cæteris. Idem libro Ecclesiastæ secundo: Docilitas, celeritas, ingenij so-
lertia naturalis, quæ laudatur in Manasio, natiua in dicendo gratia, fidelis ac tenax me-
moriam. Quæ tribus in rebus posita est,) Val. libro dialectices primo, capite decimo-
septimo. Sensu comprehenduntur.) Scribunt philosophi tria requiri ad operationem
quancunque sensualem potentiam. Vim ipsam sensitiuam, hoc est (ut Scotus ait) quiddam mix-
tum ex parte corporis cōuenienti ratione compacta, & portione quadam animæ, quam fôr-
malitatem uocant. Requiritur secundo loco obiectum ipsum, id est, rem quæ sensum mouere,
& terminare nata est. Postremo decens medium, ac iustum intercapedinis spacium, inter-
utrumque. Aliter certe res maior quàm minor, aliter distans quàm proximum, lucidum
quàm obscurum, in aëre uel aqua existens conspicitur à potentia. Democritus & Epicu-
rus (ut etiam Plutarchus recenset) uisus per imaginum insertus, uisualē arbitrantur
potentiam accidere, radiosque quosdam ab oculis exertos, simulatque subiectæ rei instite-
runt, rursus in eodem redire inserta. Empedocles imaginibus radios immiscuit, idq; con-
iunctum imaginis radios uocauit. Hipparchus existimat ab utroque oculo ad corporum li-
niamenta exporrecto. Plato per corradiantiam autumat uisum fieri lumine ab oculis qui-
dem exerto, ad aliquantulum interualli per cognatum sibi aërem effluente. Leguntur si-
mililia & apud Gellium capite decimosexto, libri quinti. Deinde quæ singulorum sen-
suum

suum sunt propria.) Cognitio sensitiua est, quæ aliquid apprehendit & cognoscit aliquo sensuum interiorum uel exteriorum, circa suum obiectum uersante, aut post primam & propriam sui obiecti apprehensionem, ex his aliquid indicante, & conditionem aliquam componente, quam quidem cognitionem in animalibus brutis instinctum uocamus, ut est prouidentia formica, & studium apum. Est alia cognitio apprehensitiua, sine sensu & motu aliquo cognitiua, ipsa uidelicet natura cognoscente quid sibi proprium conueniens ue sit, neque enim in naturam suam res ferretur, ut graua deorsum, aut in loco suo quiesceret, si nulla certa esset eius cognitio. Cicero libro primo quæst. tusculanarum: Nos enim nunc quidem oculis cernimus ea quæ uidemus, neque est ullus sensus in corpore, sed ut non solum physici docent, uerumetiam medici, qui ista aperta & patefacta uiderunt, uia quædam sunt ad oculos, ad nares aut aures, à sede animi perforatæ, itaque persepe aut cogitatione, aut aliqua ui morbi impediti apertis atque integris & oculis & auribus, nec uidemus nec audimus, ut facile intelligi possit animum & uidere & audire, non eas partes, quæ quasi fenestræ sunt animi, quibus tamen sentire nihil queat mens nisi id agat & adsit. Quid quod eadem mente res dissimilimas comprehendimus, ut colorem, saporem, calorem, odorem, sonum, quæ nunquam quinque nuncijs animus cognosceret, nisi ad eum omnia inferrentur, ut idem omnium iudex solus esset. (Vt usus lucidum.) Timæus Agrigentinus, Democritus Abderitanus, & Empedocles, reliquique non parum multi philosophi constanter assueuerant reliquos sensus fieri per passionem, solum autem uisum per actionem: Nam dixerunt ignem quendam esse in oculis nostris, qui per radios quosdam emissos circumlustrat omnia loca, atque hoc est fortasse quod ait Cicero libro quinto tusculana. Quæ autem aspectu percipiuntur, ea non uersari in oculorum uisuali iucunditate, ut ea quæ gustemus, olfaciamus, tractemus, audiamus, in ea ipsa ubi sentimus parte uersentur: in oculis tale nihil quicquam fit. Hæc sunt semina omnis nostræ scientiæ.) Cicero de finibus: Quicquid porro animo cernimus, id omne oritur à sensibus. Et Aristoteles primo posteriorum libro: Omnis doctrina & omnis disciplina ex prioribus fit cognitione. Itaque dubitet quis querela ne dignus sit.) Plinius libro septimo, et Lactantius libro quarto institut. Intellectu uero comprehenduntur.) Omnia quæ ab hominibus cognoscuntur, aut sensibilia sunt aut intelligibilia. Sensibilia uno modo cognoscuntur tantum per tactum rei sensibilis in sensum, id est, per impressionem rerum sensibilibus in uim sensitiuam, uel in organum sensus. D. Hieronymus libro tertio commentariorum in Oseam caput decimum tertium: Quod si e contrario obiecerit, quare non alijs quæ minora sunt, periturum Ephraim assimilauerit, uerbi gratia, pulci qui omnia membra habet, caput, oculos, pedes, uentrem, & cætera, quæ licet oculis non uideamus, tamen sensu intelligimus, in tantum ut os pulicis ac dentes non uidentes oculis, morsibus sentiamus. Sic auctore Augustino contra Iulianum Pelag. libro sexto, capite secundo: Paruuli ablutio ab originali, non carne nec mente sentitur, sed fide creditur. Intellectus uarijs rationibus intelligibilia percipit, interdum ex similitudine, aut ex re altera cognata. Sic Sociatem ex imagine aut ex pictura cognoscimus. Quædam ex analogia sive proportionem (ut uocant) idque cum quodam argumento, ut cum Cyclops aut Polyphemus intelligitur: interdum cum quadam minutione aut decremento, ut dum Pygmeus. Sic centum terræ depræhensum est ex proportionem minorum sphaerarum ad sua centra. Alia ex transpositione, ut si intelligemus alicui oculos esse in pectore, interdum ex compositione

tione quædam intelligimus, ut Hippocentaurum, Chimeram, Cerberum, alia per contrarium, sic mortem ex uita, tenebras ex luce. Intelligimus quædam transitione, ut spatium & locum & ante narratum sermonem. Plutarchus quomodo quispiam sentiat se in uirtute profecisse: Ut qui in dimenso nauigant mari, ex ipsa uentorum uicursusq; tempore coniungunt se promouisse, etiam si nondum appareat portus, nusquam tamen consistunt donec attingerint. Ita non conquisendum in philosophia, donec ad perfectum illum sapientis habitum peruentum sit. (Qua cuncta in destinatum debitumq; naturæ suæ feruntur opus)

Aristoteles politicorum libro primo subindicat naturam non gigneret singula ad plures usus, sed unumquodque ad suum peculiarem propriumq; finem. Neque enim natura tale quippiam, quemadmodum ararij fabri gladium Delphicum, quasi per inopiam, sed unumquodque ad singula. Vide prouerbiū: Delphicus gladius. Ut in Magnete.) De hisce lapidibus lege quæ adnotauimus in nostris in Marbodæum Gallum scholijs de lapidibus pretiosis. Ex membrorum argutia.) Id est, commoda membrorum compositione, quomodo Vergilius dixit: Argutumq; caput. Vbi causæ desierint.) Id est, ubi deserimus aut pudere, aut metueret. Ut ruborem ex pudore contractum.) Ouidius sexto metamorphoseos: Sed tamen erubuit, subitusq; inuita notauit Ora rubor, rursusq; enauit ut solet aer, Purpureus fieri cum primum aurora mouetur, Et breue post tempus candescere solis abortu. Ruborem non semper esse ueræ cundiæ signum, multis docet arguementis Seneca epistola undecima. Quædam uero difficulter auferuntur.) De ijs lege Seneca epistolam undecimam, libro episto. primo: Quæcunque (inquit) attribuit conditio nascendi & corporis temperatura, cum multum se diuq; animus composuerit, hærebunt. Lege item Aristotelem in prædicamento (ut uocant) qualitatibus. Sunt autem adiacentia ea ferè quæ quantitatis qualitatibusq; ab Aristotele in categorijs dicuntur, quatenus ad sua referuntur subiecta. Vel amor.) Sic anima Ionathæ conglutinata est animæ David, & dilexit cum Ionathas quasi animam suam 1. Regum 18. Vel odium.) Genesios tricesimo septimo capite: Videntes autem fratres eius, quod à patre plus cunctis fratribus amaretur, oderunt eum, nec poterant ei quicquam pacifice loqui. Tuendi conseruandiq; sui.) Hic aperit sese campus & quidem latissimus, de quo qui plura uolet scire, legat Ciceronem libro de finibus quinto. Natura est quædam hæc.) Hæc penitus uidetur superesse.

Neque enim autor ille.) iniquior est. Segne quicquam.) Sunt qui segre ad agendum, secors ad consulendum referant. Meditatione.) Id est, exercitatione. In cane uenatio.) Canes apti sunt ad uenatum, qui norunt quando debeant mutare uocem, & quibus ambagibus feram in casses domini protinus uocet. Horatius in epistola ad Lollium: Fingit equum tenera docilem ceruice magister. Ire uiam, quam monstrat eques: uenaticus ex quo Tempore ceruinam pellem latrauit in aula, Militat in syluis catulus. Insidias struere.) Seneca in Thyeste:

Sic cum feras uestigat, & longo sagax
Loro tenetur umber, ac presso uias
Scrutantur ore dum procul lentum suum.
Odore sentit, paret, & tacito locum
Rostris pererrat: præda cum propior fuit,
Ceruice tota pugnat, & gestu uocat
Dominum morantem.

Lucas

Lucanus 4. Nec creditur ulli Sylua cani qui presso uestigia rostro Colligit, & præda nescit latrare reperta, Contectus tremulo monstrasse cubilia rostro. Et in reliquis animalibus.) Plin. lib. 8. Maximū animal est cicphas, proximūq; humanis sensibus. Id quod ipse late persequendo docet. Idē de tigride quæ cæteris fœcis truculenta, atq; ipsa etiā elephanti uestigia spectat, homine uiso, uel hominis etiam uestigio, transferre catulos dicitur. Nimirum hæc natura est rerum, hæc potentia eius, fauissimas ferarum maximasq; quæ nunquam uidissent, quod debeant timere, statim intelligere cur sit timendum. Cicero lib. de finib. 5. Sunt autem bestia quædam, &c. Homo quoniam maxime.) Quintil. Sicut aues ad uolatum, equi ad cursum, ad sæuitiam feræ gignitur: ita nobis propria est mentis agitatio atq; solertia, unde origo animi cœlestis creditur. Cicero: Hi non uiderunt ut ad cursum equum, ad arandum bouem, ad indagandum, canem: sic hominem ad duas res (ut ait Aristoteles) ad intelligendum & ad agendum esse natum, quasi mortalem deum. Affectiones.) Val. libr. 4. elegantia. cap. 78. Ira, amor, metus, spes, gaudium.) Hinc metuūt, cupiunt, gaudentq; dolentq;. D. Augustinus lib. 9. de ciuitate Dei, cap. 4. & 5. Rursus lib. 14. cap. 9. Natura instinctu sunt propensiores.) Cicero de fato: Stilponem Megaræum philosophum, acutum sanè hominem, & probatum temporibus illis accepimus, hunc scribūt ipsius familiares & ebriosum & mulierosum fuisse, neq; hoc scribunt uituperantes, sed potius ad laudem. Vitiosam enim naturam ab eo sic edomitam & compressam esse doctrina, ut nemo unquam uiolentum illum, nemo in eo libidinis uestigium uiderit. Huc adde illud Genescos 8. Sensus enim & cogitatio. Et Ciceronis illud ex ipsa statim fronte lib. 3. Tusculana. Ut penè cum lacte errorem suxisse uideamur. Id totum demū occupat hominem.) Nusquam ferè magis locum habet Horatianum illud Satyra 3. Neglectis urenda filix innascitur agris, Nec facile repurgatur, ubi semel occuparit. In nobis fortasse situm est, uitia quemadmodum mare non admittere, uerum ut admissio limitem præscribamus, id non est cuiquam in manu, semel receptum utrumuis, haud nostro ducitur arbitrio, sed suo fertur impetu. Eodē spectat & illud prouerb. 29. Qui delicatè à pueritia nutrit seruum suum, postea sentiet illum contumacem. Et Ecclesiastici 26. Difficile exiit negotians à negligentia, & non iustificabitur caupo à peccatis laborum. Ac huic illud Terentianum affine est: Vbi animus semel sese cupiditate deuinxit mala, necesse est consilia sequi consimilia. Plutarchus in commentario, Vtri magis absurda dicant, Stoici an poetæ: Qui diu in uinculis fuerunt, cum soluuntur, tamen claudicant adhuc: Ita diu uitij assueti, etiam cum ea deserunt, quædam retinent uestigia. Cicero: Qui semel uerecundia fons transierit, cum bene & gnauius oportet esse impudentem. Quam ἱξῖν Græci.) Leniores animi seu corporis affectiones, quidam diabolos appellant: infixas uixq; mobiles ἱξῖν, id est, habitus, ut ira affectio est, iracundia habitus. D. Erasmus in Annotationib. epistola ad Hebræos cap. 5. διὰ τὴν ἱξῖν, id est, propter habitum. Quanquam interpres non male rem explicat, si dixisset pro assuetudine siue assuefactione. Nam habitus in hunc sensum, uox est philosophis peculiaris. Et Philippus Melancthon in Dialecticis in prima specie qualitatis explicat quid sit ἱξῖν. Temporaria & ueloces. Lauren. lib. dialect. 1. cap. 10. Post ista sunt.) Ut apud Politianū in oratione, cui titulus Panepistemoni, uidere est. Quarum alia ad solam pertinent rerum cognitionem.) Acute ut omnia & breuiter D. Augustinus hanc artium diuisionem edidit lib. 2. de doctri. Christ. cap. 30. Rodolph. lib. 2. cap. item 2. Cicero in Topicis. Finis.) Id est, colligere, id est, debitum naturæ robur, melius habere, uiresq; recuperare. Consumi.) Extinguiq; et mori. Itaq; illa. Porro illud leuiculum,

illa quidem referre sensibilia, hæc uero intelligibilia. Noxia reliquis rebus.) Plutarchus *ὑπὲρ ἀδελφίας*: Qui de natura queritur, quod quædam genuerit homini noxia, distulatis tot bonis: perinde facit, ac si quis Nilum calumniatur, aliqui frugiferum Aegypto, quod Crocodilum habeat, aut aspidem: nec postea uelit frui prognatis frugibus, sed tantum queratur de uenenis, quæ nutrit. Aut si quis in copiosa oratoris oratione, quæ multis exuberet uirtutibus, de pauculis uoculis temere elapsis cauilletur. Nam & effratoria sunt usu.) Plutarchus in præceptis connubialibus: Ut tigrides circumstrepentibus tympanis aguntur in rabiem: Ita quæ bonas mentes compeſcunt, feras & agrestes iritant & effrant. Ut sint natura.) Eras. Rot. lib. Eccle. 1. Accidit tamē interdum, ut homines eximys illis uirtutibus præditi, &c. Quæ diuturnitate.) Seneca epistola 12. Quemadmodum lana, quosdam colores semel ducit, quosdam nisi sæpius macerata & recocta non perbibit: Sic alias disciplinas ingenia quum acceperere, protinus præstant, hæc nisi altè descendit, & diu infedit, animum non colorauit, sed infecit, nihil ex his quæ promiserat, præstat.

E X E M P L A.

Terentius Phorm. Quia egens relicta est misera, ignoratur parens, negligitur ipsa: uide auaritia quid faciat. Plautus Milite: Licuit uxorem dotatam genere summo ducere, sed nolo mihi oblatricem in ædes intromittere. Idem Aulularia: Multum loquaces merito habemus omnes mulieres. Qui in rebus ridiculis seriam operam ponerent, eos dicebat Cato in serijs fore ridiculos. Significans assuetos ridiculis, ob habitum collectum, in serijs negocijs ita se gerere, ut non solum rideantur, sed etiam derideantur. Cicero pro Milone: Adde inscientiam pransi, poti, oscitantis ducis, qui cum à tergo hostem interclusum reliquisset, nihil de eius extremis comitibus cogitauit. T. Liuius: Munditiæ ornatus & cultus, hæc forminarum insignia sunt, his gaudent & gloriantur. Ad dicendum uero magis apppositi sunt, quibus sedatius est ingenium, quam quibus ad iram præceps. Hos Plato putat ad perdiscendas disciplinas idoneos, illos ad gerendam rempublicam. Prouerb. 27. Similis est stillicidio esiduo, cum pluit, rixatrix mulier: qui cohibet eam, uentos cohibet. Hieremia 49. Arrogantia tua, & superbia cordis tui decepit te. Periander Corin. initio moderate imperium regere, postea tyrannice agere cepit. Id simul atq; Pittacus Mytile.) esuiuit, deposito magistratu, in exilium abiit, dicens difficile esse probum esse propter mutatum Periantrum. Genesis 16. De Hinnæle: Hic erit ferus homo, manus eius contra omnes, & manus omnium contra eum, & e regione uniuersorum fratrum suorum figet tabernacula. Hiere. 13 Si mutare potest Aethiops pellem suam, aut pardus uarietates suas, & uos poteritis benefacere, cum didiceritis malum.

De actibus,

Cap. XII.

Badiacentibus oriuntur actus. Vnumquodque enim pro modo naturæ suæ, utq; aliter aliterue affectum est, agit. Actus autem in præsentia nō ita accipiendus est, ut à passione distinguatur: sed ut sit actus id quocunque aliquo modo exerceri afficiq; dicimur. Ita & timere, & dolere, & ægrotare, quiescere etiam & uacare, nobis actus erunt: omnia enim, cum actus rei scrutamur, uenient considerata, & argu-

& argumenti aliquid in hanc illamue partem dabunt. Possumus (si uidetur) actus pro adiacentium, è quibus nascuntur, uarietate distinguere: Vt sint alij qui pueniant ex natiuis, ut in igne calere, lucere in sole, in animali pasci, moueri, natare, uolare, dormire, ingredi, uigilare. Alij, qui à consuetudine firmatis ueniant, ut scribere, orare, mederi, iaculari, gubernare. Alij, qui ex subitis prodeant affectionibus, & breui momento prætereuntibus: ut rubere ex pudore, ex metu concuti, ex lætitia gestire. Sunt etiam qui nihil efficiunt, sed intra se consumuntur: ut sunt currere, ambulare, uolare, uidere, audire, intelligere. Quidam, qui præter seipsos opus absoluunt: ut ædificare, domum efficit: texere, pannum: scribere, literas. Et hi quidem, qui nihil extra se efficiunt, alij quidem propter finem aliquem fiunt: Vt qui ambulat, uel idcirco id facit, ut aliquò perueniat, uel sanitatis causa: qui uidet, ut aliquid percipiat: qui dormit, ut lassitudinem ponat. Alij, uel carent fine, uel in prospectu non habent. Vt gaudere planè caret fine: nemo enim est, qui quem in usum gaudeat, dicere possit, nisi ut gaudeat. Sic etiam dolere, ægrotare, metuere, sperare, irasci. Si quem enim interrogas, quem in usum irascatur, in nullum dicat: sed quia iniuria prouocatus sit, facere aliter non posse. Sic etiam qui amat. Quanquam hic fortasse possit dicere, finem sibi esse, potiri re concupita: & irascens ita dicat, finem sibi esse uindictam. Verum hi forte fines sunt eorum, qui amore atq; ira perciti agunt: Amoris certe & iræ non sunt fines: cum utrunq; assequi & commodius fortasse possent, ut non amore & ira sese torquerent. Inconsultus est enim omnis animi subitus affectus: & ad eam partem animi pertinet, quæ rationis est expeis: neq; prospicere finem possunt. Et alij quidem ex præteritis nascuntur tantum, uel præsentibus: Alij etsi oriantur ex futuris, & partem aliquam percipiant futuri: non tamen ut fiant illa, sic afficimur: sed quia illa uentura arbitramur, concutimur animo & cōsistere nequimus. Quod in timore apertius est & inuidia. Quæ tamen certum est eiusdem naturæ & conditionis esse, quæ reliquos omnes. Causa huius est, quoniam ista agendi uoce passionem significant. Omnis autem actio (non illa quam nos iam communi uocabulo actum dicimus, sed ea, quæ proprie physicis hoc nomine signatur) finē aliquem respicit, propter quem suscipitur ipsa. Isq; fi-

nis, uel

nis, uel res ea est, quæ patitur, uel circa ipsam est. Patiens autem non ad aliud, quatenus patiens est, sed ad agens respectat. Itaq; finem habere non potest. Neq; enim agens ei finis est, cum ipsum sit agentis finis. Nisi fortè ea sit rei conditio, ut id quod patitur, actione aliqua in agens recurat. Vt nauem fabricanti qua ipse sit nauigaturus, finis primum quidem fabricationis est nauis. Deinde rursus, quia nauis portat tueturq; ipsum qui fabricatus est, ipse inuicem finis est nauis. Hoc enim pacto fieri potest, ut agens atq; patiens uicissim alteri finis fiant, cum perinde utrunq; agat atq; patiatur. Sed uel scrupulosa fortasse sunt ista, uel non ita multum præsentis rerum tractatui necessaria. Illud annotandum uidetur, quædam nomina agendi faciem habere, cum reuera adiacentia sint. Quædam contrà, adiacentium uoce actum significant. Neq; enim calere & albere aliud sunt, quàm calidum esse & album; quæ certum est esse adiacentia. Sic, & scire, et cognoscere, & quiescere. At ediuerso, cursus, currèdi actum, & sermo locutionem, & locutio, loquendi actum significat. Quod igitur proprie actus est, id oportet ut sit in quadam agitatione (hoc quod Græci *ἐντελέχεια* uocant) positum, id est, ut uel fieri aliquid, aut perire, uel item augeri aut diminui, uel qualitati alteratione permutari, uel in transpositione aliqua lociq; commutatione intelligatur. Quod enim in uno fixoq; gradu consistit, certum est nequaquàm agi posse. Magno usui sunt hi loci eis, qui de rerum proprietate naturaq; differunt. Vtq; etiam de alijs disseratur, plurimum tamen fidei parant ducta hinc, hoc est, ex interioribus rerum penetralibus argumenta, atq; è natura eorum (de quibus oratio est) deprompta. Aut hæc enim rerum natura est, aut si qua alia est, ignoram nobis esse (nisi me tamen caligo ingenij mei fallit) fatèdum est. Hæc enim ferè uidentur esse illa, quæ mentis humanæ possit complecti uis. Reliqua, ut intra altiores rerum naturæ sinus recondita, aut ignoramus, aut ex istorum comparatiõe, magis quid nō sint dicere, quàm quid sint, comprehendere ualemus.

IN CAPVT XII.

ACTVS autem in præsentia non ita accipendus.) Nec ut hodieq; nostri dialectici nusquam non inquinatè usurpant. Rodolp. Agricola in commentario in primam Senecæ declamationem: Potentia ad facultatem magnarum rerum pertinet, ut est regnum, principa-

principatus, ducatus. Potestas ad vires nostras. Inde dicimus, fac mihi potestatem dicendi, & filios dicimus in patria potestate esse, non potentia. Sic Hieronymus in præfatione veteris testamenti: Cetera multum ad fingendum facilis, etiamsi plebs manus cessent, potestate tamen totum est, &c. Ideo traductores textuum Aristotelis omnes corrupte dixerunt potentiam & actum, quum debuissent dicere potestatem & consummationem, id est, perfectionem uel completionem. Hæc ille. Porro Gilbertus Porretanus, actionem, interprete Hermolao Barbaro, ita finit: Actio siue factio, est forma, per quam in subiectam rem denominamur agere uel facere. Verbi gratia: Qui secat, in eo quod secat, denominatur secare, qui amat, in eo quod amat, denominatur amare. Verum h forte fines.) Aliud est amor, seu actus amandi, & aliud qui amat, ac proinde potiri re concupita, potest esse finis eius qui amat, ut tamen inde non consequatur quo sit finis amoris. Quæ rationis est expertus.) Nam, ut Cicero inquit, ira est inimica consilijs. Quod apud Platonem & ceteros itidem Græcos est vñ, id est, mentem, hoc Agricola pro iure suo rationem uocat. Non tamen ut fiant illa.) Bisariam aliquid facimus respectu futurorum. Primum ut futura illa eueniant, ut qui ambulat gratia futuræ sanitatis, at hoc modo futurum illud propter quod actus fit, potest finis dici. Secundo propter futura nonnihil agimus, non ideo ut illa eueniant, sed quia opinamur illa uentura. Quod in timore.) Aristoteles libro rhetoricorum 2. cap. 5. Timor (inquit) est ex imaginatione futuri mali corruptiui, aut dolorem inferentis perturbatio quædam. Inuidia, est dolor quidam, quoniam similes similis boni aliquid adepti uideantur. 2. rhetorico. cap. 10.

Quædam nomina agendi faciem habere.) Sic itidem sentire, uidere, audire, non actionem, sed passionem significant, aut simplices (ut ita loquar) qualitates. Qui enim uidet, non secundum quod agit uidet, sed secundum quod patitur. Sensus enim (ut uulgato more loquar) est potentia passiva, & sensatio acta fit per hoc, quod ab obiecto sensus patitur. Contrà uerò sentiri, uideri, audiri, actionem potius significant, non (ut uidetur) passionem. Vide Aristotelem in locis sophisticis de fallacia (ut uocant) figuræ dictionis. Omnis autem actio.) Valla lib. dialect. 1. cap. 16. Quæ tamen certum esse eiusdem naturæ.) Ut quæ prima statim facie uideantur in finem aliquem referri, ut ceteræ actiones omnes. Causa huius est.) Nempe quod non habeant finem. Finem aliquem respicit.) Arist. primo Polit. 1sq; finis uel ea res est.) Vulgus philosophorum finem actionis uocat, terminum ad quem actionis, usq; semper est uel in patiente, uel circa ipsum. Ut gaudere caret fine.) Aristot. in 6. τὸ πικρὸν meminit obiter quarundam affectionum quarum nullus est finis, sed ipsæ sunt fines aliarum operationum. Plautus Epidicæ: Iam ego ex corpore exi. iam omnes maculas nauorum tibi, gaude audacter: cui respondet Egeo: Gaudeo, & si nihil sciam quod gaudeam. Simile est huic illud Homericum: ἀντὶ τῶν ἰσχυρῶν καὶ τῶν πενιχρῶν ἀφρονέοντες. Quidam odere rhetoricen, aut Græcas literas, cum hoc ipsum ignorent quod oderunt. Quidam illam aut illam oderunt gentem, cum nesciant quamobrem oderint. Sæpe numero etiam uidemus euenire, ut ab hoc dictum aut factum placeat uniuersis: si idem tentet et alius, etiamsi doctior peritiorq; nemo tamen ferat. Id cū quotidie uidemus accidere, tamē cur accidat, ratio reddi nō potest. Patientis autem non ad aliud quatenus.) Quandoquidem quatenus quis se punit, finem habet cuius præ conditionem, non autem quatenus punitur. ἰντὸ δὲ χεῖρας.) Origines in epistolam ad Romanos existimat idem pollere ἰντὸ δὲ χεῖρας & ἰντὸ δὲ χεῖρας, hoc est actum & uim ex se mouentem organum Erasmus in commentarijs epistolæ ad Galatas cap. 2. Laurentius Valla primo dialect. cap. 6. & 16. Diogenes Laërtius in uita Aristotelis. Angelus Politianus Miscell.

laniorum capite primo. Philip. Beroaldus in primam Tusculanam quaestionem. Suidas, Beroaldus de asse libro primo. Lucianus in accusatione 6. ad uocales. de T. Cum proinde utrumque agat.) Et hic fortasse legendum perinde, quanquam non nescio Rodolphum & alias proinde pro perinde dicere solitum. Id est, ut uel fieri aliquid aut perire.) Expressit sex nominum genera, nempe generationem, corruptionem, incrementum siue accessionem, decrementum, alterationem, & loci mutationem. Atque ea natura eorum.) Videlicet *ὑποστάσεων*, id est, thematum & propositorum. Reliqua ut intra altiores natura.) Haec est sententia Cotta apud Ciceronem in primo libro de natura deorum. Magis quid non sunt dicere, quam.) Augustinus libro de Trinitate 5. Intelligimus Deum, & cetera. Ioannes Capnion lib. secundo de uerbo mirifico ubi scribit de Hierone tyranno siscitante à Simoide quid esset Deus.

E X E M P L A.

Plautus Milite, ubi actus & gestus anxij atque cogitabundi Palestionis sub oculos ponit. Vide quemadmodum sitit seuera fronte curas cogitans. Pectus digitis pultat, cor credo euocaturus foras. Ecce autem auertit nixus laeva, in femore habet manum Dexteram, digitis rationem computat feriens femur Dexterum, ita uehementer quod facto opus est a gre suppetit. Concrepuit digitis, labor et crebro, commutat status. Ecce autem capite nutat, non placet quod repperit. Cicero pro lege Manilia: Qui saepius cum hoste confligit, quam quisquam cum inimico concertauit, plura bella gessit, quam ceteri legerunt, plures prouincias confecit, quam alij concupiuerunt. Cicero quo non alius eloquentiam melius nouit, in oratorij partitionibus ad hunc modum fruit: Eloquentia aliud nihil est, quam bene loquens sapientia. Et Fabius ex uarijs scriptorum finitionibus maxime probat illam Cleanthis & Chrysippi, qui bene dicendi dixerunt esse scientiam. Tum autem autore Platone bene dicimus, quoties quae dicenti & audienti utilia sunt, dicuntur, seruato orationis modo, habita ratione & temporis & dignitatis eorum apud quos differendum erit: non ergo mentiri, decipere, circumuenire, praestigiari, ut Picus Mirandula in epistola qua Barbaris patrocinatur contra Hermolaum scripsit, Rhetoris est officium: Sed id quod Flaccus inter tria poetarum munera postremo loco posuit: Scilicet & iucunda, & idonea dicere uitae, lectorem delectando pariterque mouendo. Hieronymus libro primo commenta. in Osea cap. 4. Nunquam haeretici suo errore satiantur, nec cessant à fornicationis turpitudine, & quotidie non custodiendo legem & scripturas sanctas, dominum derelinquunt, insaniunt & inebriantur, & perdito mentis iudicio, adorant idola, quae de suo corde finxerunt, fornicationisque spiritu possidentur. Idem: Vigilando timor omnis excluditur, fiducia nascitur, caro maceratur, uirtus tabescent, charitas roboratur, recedit stultitia, accedit prudentia, mens acuitur, error obtunditur, criminum caput diabolus gladio spiritus uulneratur. Ioannis octauo: Si filij Abraham essetis, opera Abraham faceretis &c. Vos ex patre diabolo estis, & desiderijs patris uestri uultu obsequi. Terentius Andria: Nam qui cum ingenijs conficiatur eiusmodi, Neque commouetur animus in ea re tamen: Scias posse habere iam ipsum suae uitae modum. Scipio senior si quando uacans à negocijs bellicis, in literis uersaretur, dicere solet, se nunquam minus esse ociosum, quam quum esset in ocio. Alexander Suerus autore Suetonio militibus suis uinum usum interdixit, qui quum à Sarracenis deuicti essent, & dicerent, uinum non bibimus, destituerunt nos uires nostrae: Erubescite, inquit, quum illi qui uincunt, aquam bibant.

De subiecto

De subiecto.

Cap. XIII.

Subiecti nomen, in uarias significationes ductum est. Dicimus enim subiectum (unde origo est nomini) id quod iactum est sub aliud. Vnde inquit Poëta: Pedibusq; rotarum Subijciunt lapsus. Item per translationem: Parcere subiectis, & debellare superbos. Iam in pronunciatis subiectum est, de quo aliquid dicitur: ut cum dicimus, homo est animal: homo est subiectum. Sic etiam subiectum, in quo est aliquid: ut prudentiæ subiectum, hominē dicimus, & subiectum formæ, materiā. Dicimus etiā id, circa quod tractatus, actioq; rei cuiuspiam uersatur: sic subiectum uisus, colorē dicimus: subiecta artium, ea quæ præcipue sibi considerata sumpserunt. Dicitur & aliter: octo enim significationes fecere, sed quomodo uel plures fieri possent, & quæ omnes recidant in eas quas diximus. In præsentia autē nobis fit subiectum, adiacentium quidem id, cui aliquid inest: actuum uerò, & istud ipsum, & illud etiā qd actioni alicuius est obiectum. Illi nanq; actus, qui aliquid extra se efficiūt, necesse est habcāt subiectum ex quo proficiscantur: deinde aliud, quod expositum sit ipsis, & in quod tendant: ut calefacere, primum oportet in igne esse, is enim est qui calefacit. Deinde nisi sit aliqd in quod explicet uim suam, & in quo efficiat calorem, non poterit calefacere. Agentium enim actus (inquit Aristoteles) in patiente sunt accommodato. Sentiendi autem, & intelligendi, ea quæ obiecta dicuntur, non sunt forte nisi nominis similitudine subiecta. Sentiendi enim subiecta, efficientia uerius dicētur. Color enim, per aëra perspicuū, inuisibilibus quibusdam simulacris, & imaginē ipsius perferentibus, sparsus, ubi incurrerit in oculum, ferit ipsum, & ad uidendum excitat. Sic sonus auditū mouet, & odor olfactum: & reliqua quæ sentiuntur, ubi partem illam corporis nostri, qua percipi possunt, attigerunt, euocant animæ uim, quæ per eam se partem exerit, & ad se apprehendenda impellunt. Quæ mēs nostra deinde accepta à sensibus, cognoscit primum, deinde uariè, multipliciterq; composita inter se atq; diuina, formas omnes rerū habitudinesq; & genera, ordinemq; cunctorū elicit, discernit, disponit, inq; uarios artiū, sciētiarumq; distribuit usus. Hæc ergo si intuebimur, facile nobis liquebit, sensum quidē reuera

K 2 ab ijs

ab ijs quæ sentiuntur: pati: mentē ab ijs quæ intelliguntur, imaginem quandam & simulachrum patiendi accipere. Quò sit, ut existentia tantum & præsentia sentiri possint: intelligantur autem & absentia, & quæ interierūt, quæq; nondum sunt nata. Sic ea quæ sensibus obijciuntur, similia sunt efficientibus. Artes omnes sciētiaq; eis circa quæ uersantur comparatæ, pronuntiatis poterunt ascribi. Ea cuiusmodi sint, suo loco dicetur. Subiectum autem proprie omnium id est, quod ex decem primis rerum generibus, Græci *ὀντία*, nos essentiam (si per grammaticos liceret) uerbū ē uerbo diceremus, nūc substantiā dicimus. Huic enim reliqua omnia sunt innixa, hæc receptaculum est fundamentumq; omniū. Magnitudo autem, quam inter adiacentia numerauimus, si substantiæ cōparetur, adiacentibus accedit: sin reliquis conferatur adiacentibus, subiecti habet uicem, non quidem ut in ipsa sint adiacentia, sed quòd nequeant nisi illius interuentu, ea præsertim quæ corpori adiacent, in substātia reponi. Neq; enim quicquā albū uel nigrū sine ulla magnitudine cogitare possumus, nec callidum uel frigidum, nec durū uel molle, nec aliorū huiusmodi quicquam. Quare si dicam, musicum, album esse: musicum certū est à musica dici, id autem est adiacēs. Patet ergo, nō esse subiectum albi. Sic iustum probum esse, iustus non est subiectum probitatis: iustus enim à iustitia nomen habet, iustitia uerò non subiectum est probitatis, sed species. Si autem dicam hominem prudentē esse, homo est subiectum: substātia enim est homo. Ita aquam frigidam, aqua substantiæ est nomē. Ita bouē occidi, bos substātia est, in quam tendit occidendi actus, sic, ut in ipsam se recipiat. Ex quibus facile perspicitur id qd diximus, ea quæ sensibus, mētisq; agitationi exposita sunt, non satis rectē ad hanc nostram rationem posse subiecta dici. Quid ergo, si quis cum quærat de illis, per hunc se querere locum credat: erratū erit? Erit quidem, sed cuius iubeam securum esse eum qui inuenire cupiet. Id enim agat, ut inueniat: si potest ex proprijs locis, optimum quidem erit: certiore nanq; cursu intentionem mentis diriget. Sin minus potest ex proprijs, at undecunq; potest, dummodo inueniat. In artibus enim, quæ operis gratia discuntur, non quàm exacte præceptionum fines distinguas, sed quàm commode illis utare, solet æstimari.

IN CA

Subiecta artium, ea quæ præcipue.) Infra lib. 2. cap. 6. Illud admonitum uelim, materiam artium quandoq; dici id quod artibus docetur, et circa quod uersatur cura considerata; illarum, quod & subiectum uocari priori libro diximus. Iam in pronuntiatis subiectum est.) Lege Petri Mosell. annotationes in A. Gellium lib. 18. cap. 8. In quo est aliquid.) August. lib. 6. contra Iulianum, cap. 8. ubi disputat ecquid sit reatus, substantia ne an accidens, & si accidens, in quo subiecto. Idem probat uitam actiuam non fore in patria, ex eo quod non inuenietur illa materia, circa quam hic modo uersatur. Modo, inquit, quia esuritur, quia sititur, misericordia miseris necessaria est. Frangis panem esurienti, quia inuenisti esurientem. Tolle famem, cur frangis panem? Tolle nuditatem, cur præstas uestem? Ac postea concludens sic ait: In futuro non erunt ista mala, ergo nec ista ministeria. Consideranda sumpserunt.) Quæ uulgo uocant subiecta attributionis, ad quæ nimirum omnia quæ in ea arte tractantur, habent reduci: sic ut isti loquuntur. Ut calefcere, primum oportet in igne esse.) Tametsi ita habeat *ἀντὶ τοῦ πυρὸς*, tamen omnino persuasissimum est mihi, legendum esse calefacere. Color enim per aëra perspicuum.) Visus extra mittendo cum Platone, non intus suscipiendo iuxta Aristotelis sententiam, generatur. Vall. lib. 1. dialectices cap. 9. 13. 14. & 15. Et Cicerotuscul. Nos enim ne nunc quidem oculis cernimus, ea quæ uidemus, neq; est ul-
lus sensus in corpore, &c. Vbi incurrerit in oculum, ferit ipsum.) Vall. lib. 1. dialect. cap. 17. sub finem: Peripateticis placet colores tendere ad uisum, sonos ad auditum. Macrobio cum multis item philosophis, nec non Laëtantio uidetur uis ipsa cernendi tendere ad obiectum, nec id sine causa uidetur. Et præsentia sentiri possint.) Est tamen quibusdam bi-
tis memoria, meminerunt & absentium & præteritorum: Idq; sensu, sed interiore, tametsi spe-
cies eorundem sint res præsentis, & per eandem agunt res præteritas. Græci οὐσία, nos
essentiam (si per Grammaticos liceret) Seneca lib. epist. 8. epistola 59. Quid enim fiet mi Lu-
cili? quomodo dicetur οὐσία res necessaria natura, continens fundamentum omnium? Rogo
itaque permittas mihi hoc uerbo uti, nihilo minus dabo operam, ut ius a te datum parcissime
exerceam, fortasse contentus ero, mihi licere. Quid proderit facilitas tua, cum ecce id nullo
modo Latine exprimere possim, propter quod linguæ nostræ conuitium feci. Magis damna-
bis angustias Romanæ, si scieris unam syllabam esse quam mutare non possim. Quæ hæc sit
quæris? *ὅτι*. Duri tibi uideor ingenij, in medio positam posse sic transferri, ut dicam, quod est.
Sed multum interesse uideo, cogor uerbum pro uocabulo ponere. Sed id si necesse est, ponā quod
est. D. Hieron. in epist. ad Damasum in expositione fidei catholicæ. Petrus Longobardus lib.
1. collectionum theologicarum distinctione 25. Vall. lib. 1. dialect. ca. 5. Grammaticos li-
ceret.) Utitur consilio Fab. Quintili. lib. 8 cap. 4. ubi agit *περὶ τῶν προπινδύτων*. Nunc
substantiam dicimus.) Ea est quæ per se subsistit, alio neutiquam indigens. Porro prima sub-
stantia est, quæ neque in subiecto est, neq; de subiecto dicitur. At undecumq; potest.) Non
alienum est, quo facilius hic locus intelligatur à iuuentute, rationem huius uerbi at, expone-
re. Significat enim quandoq; saltem, ut Cicero pro L. Flacco: Si non propinquitatis, at ætatis
suæ: si non hominis, at humanitatis rationem præberet. Ouid. 1. de ponto: Et mala Nasorem
quoniam meruisse uidetur, Si non ferre dolet, at meruisse dole. Non quàm exacte præce-
ptionum.) Quomodo nihil refert, quoniam diuerticulo uenias in urbem, modo nihilo
plus accedat negotij, & hoc tam prouum tamq; expeditum sit iter, quàm alia.

7 Hiero. lib. 7. comm. in Esaiam ca. 22. Doctrina hæreticorū non in sensu, sed in multiloquio & clamore uersatur. Vnde ob multitudinem deceptorum, frequens ciuitas appellatur: & exultans propter superbiam. Inflati enim tument, & sacratior a se inuenisse gloriantur. Quemadmodum uidemus in quorundam catholicorum oculis ac fronte quasi relucere spiritum sanctum, placidum, mitem ac fuci nesciū. Agnoscas in illis iam nunc meditari uim numinis, quod in resurrectione perficiendum est, ut spiritus potentior corpus ipsum quodam modo in se transformet: Sic ediuerso hæretici, qui pro suis abiecto timore dei, conuulsaq; maiorum auctoritate, semet ad omniem impietatem, omneq; scelerum genus dediderunt, ipsa corporis specie diabolus uidentur exprimere. Hieronymus in Ecclesiasten cap. 8. Omnis hæreticus & falsum dogma defendens, impudenti uultu est & odietur. Plato in Phædro: Fieri non potest, ut Aspasius, qui omnino deformis est, bonus sit. Homerus Odyssæ 10. & 9. lib. Ore nigra, latissimis humeris, crispisq; capillo. Plautus Capti. Sed qua facie est tuus sodalis Phylocrates? dicam tibi, macilentio ore, naso acuto, corpore albo, & oculis nigris, subrufus aliquantum, crispus, concinnatus. Home. Ilia. β. de Therpse. Et Eras. lib. 3. Eccles. An non uobis uidetur &c. Hieronymus comment. in Hieremiam cap. 4. Omnia autem hæc mala ueniunt propter malitiam cogitationum siue adinventionū uestrarum. Vbi sunt qui in cogitationibus dicunt non esse peccatum, cum omnia uitia iuxta euangelicam ueritatem de corde procedant? Matth. 15. Nam ex corde exeunt cogitationes malæ, cædes, adulteria, stupra, furti, falsa testimonia, conuicia. Hæc sunt quæ impurant hominem. Cæterum illotis manibus capere cibum, non inquinat hominem. Sic D. Hieronymus formæ deus laudat in Paula Eustochij matre, quam nec morbus, nec mors extinxerat. Sic in Paulo Concordiensi laudat floridam senectutem, immortalitatis imaginem, ac resurrectionis simulachrum. Diogenes conspecto quodam inclita facie, sed mente improba: In hospitio, inquit, pulchro hospes deformis.

De causa efficiente.

Cap. XIII.

Xterni loci sequuntur, quorum prima sunt quæ cognata dicuntur. De quibus dicturus, ueniam mihi uerbi istius impetratam uelim: quemadmodum in reliquis nonnullorum nominibus, non aduersas optauerim lectoris aures. Vt enim traderē locos alia distinctione & ordine, quam sunt ab alijs ante me tractati, res ipsa mihi persuasit. Oportebit itaq; penēs illam, ut huius facti mei, sic etiam nomen ipsorum, uel rationem esse uel culpā. Nec inueni sanè quo alio nomine complecterer causas & euenta, q̄ cognatorum: cum sint alteris altera nascendi ac proueniendi origine coniuncta. Sunt ergo cognata (ut diximus) causæ & euenta. Causas Aristoteles quicq; secuti sunt eum, quatuor fecerunt: materiam, ex qua res est: formam, per quam est: efficientem, à qua fit: finem, propter quam fit. Sed materia & forma in partibus dicta sunt: efficientem & finem dicemus. Causam

sam igitur in præsentia dicimus rem, cuius ui euenit aliquid. Ut autem aliquid eueniat, necesse est esse id, quod uim efficiendi habeat, cuius efficacia fieri formariq; res possit. Deinde id, si non aliquo ad agendum moueatur stimulo, iners segneq; manebit: adeo nihil fit in rerum natura temerè, & cui ratio non constet: omniaq; propositum sibi destinatumq; finem habent, propter quem faciant cuncta. Qui tametsi rebus ipsis nonnunquã sit ignoratus, ut sunt ea, quæ expertia sensus, naturæ tantum in agendo sequuntur impetum: auctor tamen ille conditorq; nouit, cuius in agendo numini & iussis parent. Id ergo quod faciendę rei præbet operam, efficiens est. Id cuius gratia fit res, finem uocamus. Vltimum est enim in agendo, et quod ubi consecuti sumus, desinimus ulterius tendere. Est autem potissima causarum omnium finis. Nam materia formæ expers, rudis est & inculta, nec in ullius rei transit nomen. Forma si desit efficientis uis, prouenire nequit. Efficiens nisi finis cupiditate permotum, manet otiosum. Facile itaq; liquet, finē, quanq̃ usu effectūq; postremus sit, omnium tamen esse proposito atq; institutione primum. Efficientiū duplex est conditio: Alia nanq; necessitatē in agendo sequuntur, alia delectum. Necessitate agunt, quæcunq; consilij iudicijq; expertia sunt: ut ignis proposito sibi quod urit possit, nequit non urere. Et terra uerno tempore non herbam, non quicquid aliud pro loci, cœli uel ingenio solet, potest nō procreare. Delectu agūt, quibus liberū est agere uel non agere, ut homines illis in rebus, quas cōsilio, rationeq; administrāt: fortasse & brutorū nonnulla, quæ docilia sunt, et iudicium quoddā quandamq; deliberationis imaginē habent. Quanq̃ Aristoteles putat, non agere ea, sed agi potius: proinde enim ut specie rerum perceptarum mouentur, rapi, nec contra id quod uidetur obniti posse: opinionemq; sequi, non quā uelint, sed quam à rebus acceperint: nec possi non trahi eò, quod expetendum ipsis uidetur: nec non fugere, quod apparet uitandum. At uerò si nonnunquam inter duo uelut in ancipiti pendeant, id non euenire, quia consilio in hanc uel illam deducantur partem: sed quia duabus propositis rebus, & ex æquo ferè ad se rapientibus, non aliter quàm nauis inter diuersos dissidentesq; deprehensa fluctus, incerta & dubia uidetur cui potissimum cedat: utq; illa persæpe, non qua gubernatori uisum est agitur, sed

sed qua undarum uiolentior rapuit cumulus : sic ista non suum num-
 tum habent, sed inditam tantum à rebus commodi aut incommodi
 speciem sequuntur . Hominem autem cum diu multumq; pensitata
 re deliberauerit, non tamen quod res suadet, sed quod animus iubet,
 sequi crebrò uidemus . Potest enim in ea quæ deliberando damna-
 uit, præceps contra consilij sui sententiam ruere: & contrà, toto im-
 petu fugere, quæ sibi maxime expetenda sunt uisa . Verum hæc ut-
 cunq; sint, non planè liberum esse brutis agendarum rerum arbitri-
 um, non uidetur abhorrere uero: delectu tamen agere, quando bo-
 narum est ipsis malarumque rerum discrimen, nemo (quod equi-
 dem credam) repugnet. Rursus quæ necessitate agunt, eorum quæ-
 dam naturæ conatu, alia externa ui agunt. Conatu naturæ agunt ea,
 quorum agendi principium est intra ipsa, nullo externo adiuuante.
 Ut ignis urit, quoniam caloris uis qua urit, natiua est ipsi. Itaq; non
 deficit res istas agendi uis, neq; cessant agere, quamdiu est copia ipsis
 alicuius, in quod efficaciam suam explicare possint. Violentè uel (ut
 diximus) ui externa agere dicuntur, quibus ab alio uis est agēdi in-
 ferta. Ut aqua feruens calefacit: uerum non sua, sed ignis ui, à quo ca-
 lorem accepit . Sic lapides, & si qua alia mittuntur tormentis, supra
 se & in sublimi posita disijciunt, non proprio impetu, sed eo qui ia-
 cientium uiolentia ipsis est intortus . Itaq; non est diuturna uis isto-
 rum, sed reuoluntur, franguntq; quantum possunt inditum sibi cona-
 tum, & statim redduntur naturæ suæ. Inde fit, ut initio uehementissi-
 mus sit ipsorum motus, ut qui sit impellenti proximus, spacio dein-
 de paulatim amittat uires, & elanguescat . Sed eis quæ necessitate
 agunt, ad agēdum sufficit, ut possint agere: quæ uerò delectu aut con-
 silio, ut etiam uelint, est opus. Quæ causa est, quòd in cōtrouersijs ijs,
 quibus factum nec ne sit aliquid, quæritur, colligi solet, uoluerit: de-
 inde potuerit ne quis facere id, quod arguitur fecisse: quæ si probata
 fuerint, facillima est ei quod tertium sumi solet, id est, quòd fecerit,
 probandi uia. Est & alia efficientium discretio . Quædam enim
 sunt (ut Græci aiunt) κύρια, hoc est, præcipua & imperantia: quædam
 obsequuntur & ministrant. Et horum, alia agunt, alia agendi sunt in-
 strumenta: ut in domo facienda, architectus imperat: qui quomodo
 fieri quicque debeat, iubet. Is qui lapidem sculpsit, qui parietē extruit,
 qui

qui cædit aptatq; materiam, ministrat. Instrumenta sunt, secures, te-
rebra, mallei, & quæcunq; sunt alia, quibus opus suum explicat. Sic
in bello, ciuitas uel princeps autor rerum gerendarum imperat: mi-
les obsequitur: equi, arma, omnisq; copia impedimentorum milita-
rium, instrumenta sunt belli. Sed de efficiente hætenus.

IN CAPVT XIII.

Veniam mihi uerbi istius impetratam uelim.) Cicero lib. 1. Academicarum quæstion.
Dabitur enim profecto, ut in rebus inusitatis, quod Græci ipsi faciunt, à quibus hæc iã
diu trahantur, utamur uerbis interdum non auditis. Erasmus Roterod. lib. ecclesi. 2.
Neq; uero parum difficultatis attulerunt, qui in tradendis artis præceptionibus innouant
uocabula, quod insigniter studio fuit Quintiliano: quiq; inuertunt ordinem, ne nihil noui ad-
ferre uideantur. Quatuor fecerunt.) Cicero in partit. orat. Causarum autem genera
sunt plura. Nam sunt aliæ, &c. qui locus diligenter est euoluendus: nam maxime facit ad hanc
rem. Plato adiecit Idæam illam suam uniuersalem formam, quam necesse est intueri arti-
ficem ut exemplar. Seneca lib. epist. 8. epist. 66. accurate simul & copiose, de numero causa-
rum, deq; alijs quæ non parum huic capiti conducunt differit, adductis uniuscuiusque causæ
exemplis aliquot. Efficientem.) Seneca alicubi uocauit opificem. Si non aliquo ad agen-
dum moueatur stimulo.) Egregia est Plutarchi in symposio septem sapientum de uentre sen-
tentia, qui nisi identidem esset mire famelicus, irrueretq; latrans stomachus, plerique omnes
desides essemus, iuxta atq; ignaui. Huius ergo gratia probe saburrandi, alij alio excitamur.

Nec in ullius rei transit nomen.) Complete scilicet ut uocant. Adeo nihil fit in rerum
natura temere.) Augusti lib. ciuit. diuinæ s. cap. 1. & proxime sequentibus. Cæliue in-
genio.) Hoc est, innata terræ proprietate, indoleq;. Ingenium, nec inusitatum, nec inelegans
est pro natura. Exemplorum ubiq; est satis. Delectu agunt.) Tria sunt eligibilia: nimi-
rum honestum, utile, delectabile. Plinius lib. 8. cap. 5. de intellectu & memoria elephanto-
rum. Ibidem cap. 12. de solertia animalium. Idem libro 9. cap. 4. de aquatiliu sensu. Idem
lib. 10. cap. 43. Fortasse & brutorum nonnulla.) Castor ob uitæ conseruandæ spem, al-
terum testiculorum euellit insequenti. Elephas item mauult duorum pati dentium, quàm to-
tius uitæ dispendium. Quaquam Aristoteles putat.) Aristotelis opinio est, in biuitis nul-
lam prorsus esse deliberationem, proinde nec prudentiæ particulam: cui fortiter reclamat Plu-
tarchus Chæro. in commentario ubi edisserit, utra animatia prudentiora sint, terrestriane
an marina, & in eo libello an biuitis insit ratio, ac Lucianus in metamorphosi. Vide Vall. lib.
1. dial. cap. 9. At uerò si nonnunquã.) Dispice lector optime, num satis occurrat obiectioni
per ὁμοίον illud, quod meo quidem iudicio (ut pace tati uiri dixerim) magnam partem potius
uideatur ἀνὸς ὁμοίον. Nec me fugit esse permultos, qui habere uidetur, quod occurrat obiectioni,
si uera narrent de cane uenatico, qui leporem insequens si forte incidit in biuiu, nec sciat utra
fugerit lepus, alteram uiam ingressus, si odorem non persentiscat leporis, ea relicta, cõijcit se
in alteram: quod non absq; deliberatione fieri uidetur. Hoc ideo dixerim, ne quis me temere
tantum uirum suggillasse calumniatur: ce te Rodolphi iudicio admodum confido, uel in hac
sane parte. Verum liberum esto suum cuiq; iudicium. Non aliter quàm nauis.) Eadem aut
ferè eadem extat similitudo apud Homerum Iliad. 4. & 10.

ὥς δ' ὅτι πορφύρεϊ πέλκῳ μέγα κύματι κωφῷ

δωόμενον λογίων ἀνιμῶν λαίηρὰ κέλινθα
 αὐτῶς οὐδ' ἔρατι προκυλινδισαοὺς ἱτίρωσι
 πρίττινα κυριμίνον καθάξιμιναιξ διῶ- ὤρον.

Potest enim in ea quæ deliberando damnavit.) Ut Davus ille Horatianus in lib. sermo. 2. saty. 7. hero suo loquens. Non videtur abhorreere uero.) Rodol. ubiq; ferè usurpat abhorreere, citra præpositionis interuentum. Sic & Plinius quoq; lib. 37. cap. 8. Viliori est turbæ Præsius, cuius alterum genus sanguineis abhorret. Cicero adiicit præpositionem, ut lib. 13. epist. Aducenda uxore sic abhorret, ut quicquam libero lectulo neget esse iucundius. Tercat. in Hecyra: Nam omnino abhorreere animum huic uideo nuptijs. Sucto. in Calig. Nec abhorret à ueritate. Catul. Scuaq; abhorrebas prisce præcepta Catonis. Ut ignis urit, quoniam caloris.) Dicitu mirum quàm falsè nec minus item erudite dixit Hesiodus:

οὐ μὲν γάρ τι γυναῖκός ἀνὴρ λυγρὸν ἄμεινον,
 τῷ δ' ἀγαθῷ, τῷ δ' αὖτε κακῷ οὐρίγον
 διαπυλόμενος, ἢ τ' ἀνδρα καὶ ἴφθιμόν περ ἔχοντα
 ἔνα δ' ἱερὸν δαδὸν καὶ ὡμῶς γέρας δάκνιν.

Violente, uel ut diximus.) Violentum autore Aristot. 3. ἀναῶν, cuius principium est exterum, passo conferente uim, ut est motus grauis sursum, & contra leuis deorsum. Naturale est illud, quod fit à principio intrinseco passo conferente uim, ut est motus grauis deorsum, leuis itidem sursum (ut statim redduntur) hoc est, redeunt ad qualitates, motusq; sibi naturales.

Vehementissimus fit ipsorum motus.) Aristoteles 8. Phys. Motus naturalis uelocior est in fine, quàm in principio. Violentus uerò motus uehementior in principio, quàm in fine.

Voluerit, deinde potuerit ne.) Quintil. lib. 7. cap. de coniectura, primum à præteritis in hijs sunt personæ, causæ, consilia: nam is ordo est, ut facere uoluerit, potuerit, fecerit.

Exempla efficientis causæ.

Cicero quum Voconiu forte obuiū haberet cum filiabus tribus insigniter deformibus, tacite ad amicos dixit uersiculum Græcum: οὐβου πὸρ' οὐκ ἰαὼν ἰαπερὶν τίνων: Id est, Phœbo haud sinente, hic seminauit liberos. Senties illum inuito Apolline liberis operam dedisse, siue quòd Apollo pulcher à poetis fingitur, siue quòd oriente sole sortus existiment concipi felicio res. Augustinus libro 3. contra Academicos cap. 18. Eruditio artium liberalium modesta sane atq; succincta, & alacriores, & perseuerantiores, & comptiores exhibet amatores ample flenda ueritati, ut & ardentius appetant, & constantius insequantur, & inhaereant postremo dulcius. Orator quidam Aristippum reum descendit in iudicio, uicitq; licem. Is quum uelut artem suam præferens philosophiæ, diceret, quid tibi profuit Socrates Aristippe? Hoc, inquit, quod oratio quam pro me dixisti, uera fuit. Defenderat ut uirum bonum & innocentem. Ut autem talis esset, qualis ab oratore prædicabatur, Socrates præstiterat, à quo philosophiam didicit. Orator non hoc efficit, ut quis sit uir bonus, sed ut talis uideatur iudicibus, etiamsi non sit. Præstantius igitur est quod præstat philosophus, quàm quod orator. Terentius Eunū. Videm' ocium & cibus quid faciat alienus? Plautus Curculione: Flamma fumo est proxima. Fumo comburi nihil potest, flamma potest. Esaiæ 47. Non sunt pruna quibus calescant, nec focus ut sedcant ad eum. Ibidem 66. Nunquid ego qui alios parere facio, ipse non pariam? Prouerb. 20. Subsannatores facit uinum, & tumultus parit ebrietas. Quisquis illa delectatur, non erit sapiens. Prouerbior. 18. Hilaris animus fmit agritudinem. Matthæi 23. Non quod ingreditur. Rom. 11. Quod si primitiæ sanctæ, Danie. 2. Deus transfert & con-

stituit

fituit regna. Cice. 11. Philip. Lex, inquit, nihil aliud est, nisi recta & à numine deorū tracta ratio, imperans honesta, & prohibens contraria. Prouerbiorum 8. Per me reges regnant, & iusta constituunt. Hierony lib. 1. comment. in Oseā cap. 2. Hæretici matrem habent iniquitatis suæ superbiam, dum semper aliena se scire iactitant, & in ecclesiæ contumeliā debacchantur. Sed infirmabitur arrogantia eorum, & populus ac magister pariter corruent. Domus & diuitiæ dantur à parentibus: à domino autem propriè uxor prudens, Prouerb. 19. Terent. Adel. Pueri inter se se quàm pro leuibus nexis iras gerunt: Quapropter? quia enim qui eos gubernat animus, infirmum gerunt.

De fine.

Cap. XV.

Inem potissimum esse causarum diximus. Is enim est cuius gratia omnia agunt. Agunt autem omnia boni alicuius gratia: & quicquid bonū esse sibi, uel natura monstrauerit, uel ratio persuaferit, in id feruntur. Quo pacto ergo ratio boni in rebus discreta erit, eodem & finium sumemus diuersitatem. Quædam enim sunt per se bona, quædam quia alijs conferunt, bona dicuntur. Quæ per se sunt bona, ea certum est summa esse, & supra quæ nihil sit expetendum. Ea sunt (ut breuissimè dicamus) status uniuscuiusque rei in suo genere perfectissimus. Summū itaque ignis bonū est, & supra quod nihil requirat, esse maxime calidum & siccum: & aquæ, maxime humidam esse & frigidā. Sic arboris, sic bouis, sic equi, perfectissima illa absolutissimaque habere, quæ sibi tribuit in suo genere rerum natura. Hominis etiam, non qua uiuit, qua sentit, spectandum est summum bonum, sed qua mentis est atque consilij capax: hac enim maximè censetur homo. Conferentia dicuntur, quæ ad summa consequenda adiumento sunt, ut cibus, potus, uestis, & reliqua quæ tuendę hominis uitæ conducunt. Nec enim perfectè, id est, feliciter, uiuere potest quis, si ea conditione sit, ut uiuere omnino non possit. Sed bonorum atque proinde finium quandoque ratio initur pro singularum rerum conditione, quam habet in genere suo quæque: quemadmodum iam prædiximus: & sicut dicimus ædificantis finem esse domum, & belli finem uictoriam: quæ quidem esse in suo genere ultima uidentur: neque enim ædificat amplius ille, neque hic bellum gerit, ubi domum fuerint atque uictoriam consecuti. Quòd autem ille extruendo parieti calcem parat, lapides congerit: certum est parietem finem quandam esse, sed non ultimum: quia domus causa paries

L 2 para-

paratur: sic & hic, cum tormenta instituit subruendis muris proturbandisq; defensoribus, oppidorum expugnandorū gratia hæc agit: ergo & hic finis quidem est, sed mediū & uictoriæ conferēs. Quandoq; uero fines accipimus ex toto ordine rerum, quo cuncta, alterū alterius usibus, uidentur addicta, quoniā omnia melioribus seruiūt. Sic si omnia quęcunq; sunt, uno uelut complexu colligamus, quęadmodum unū est summē, & sine ullo perfectionis detrimento bonū, sic unus est ultimus omnium finis. In eis uerò, quę in media sunt rerum serie sita, alterū incumbit alteri, prout est cuiusq; magis minusue cōsummata natura. Sic igitur in equo est duplicē intelligere finē: alium naturę suę: itaq; ferocē, indomitūq; esse, & nullis obnoxiiū habenis, optimum in ipso fuerit, q; naturę suę accommodatius id est, q; sessorem pati, fodi calcaribus, & freno flecti, frangiq; in giros. Nec enim omnibus tātus ingenuus esset libertatis amor, si serua nasci melius ipsis fuisset. Alium contrā finem in ipso accipimus, ut humanis usibus accommodatus est. Sic bonum esse dicimus, non quod sibi maxime cōuenit, sed quo maxime satisfaciāt ministri nōstri. Sic terra herbis, arboribusq; uestita, perfectissima uidetur: quippe quod nō procreandis est nata: at nobis, in fora, in uicos disposita, in edium templorumq; areas æquata, sterilis & nuda, aptior est. Istud etiam prætereundum non uidetur, posse unius plures esse fines, ut alius sit operis, alius operātis, alius iubentis. Sic ædificationis quidem, quod ad ipsam pertinet, finis est domus: quod ad ædificantem, merces locatæ operæ: quod ad iubentem, uel ut habitet domum, uel ut donet, uel ut uendat. Sic studiorum proprius est finis eruditio: at eius qui studet, potest etiam quidam finis esse eruditio, sed fortasse est uel gloriæ, uel lucri spes. At patris qui sumptum studentī præbet, amor, incrementaq; filij. Amici quoq; qui suasisit, ut aliquando opera fortasse & eruditione studentis utatur. Illud etiā dicendum est, ut quicque in agendo primum est: ita finem sibi destināt postremū. Mediā quanto magis à primo recesserūt, tātum citra postrema subsistunt. Prima enim ad agendum potissima sunt, postrema ad expetendum: illorū enim gratia alia expetuntur. Sic in faciendā naue, primæ sunt partes eius qui impensas præbet, cuius finis sunt opes quæ ex subuectis parantur mercibus. Illum nauta sequitur; is nanq; non cōsulq; se porrigit,

rigit, uerum lucrum ex nauigandi mercede spectat. Iam qui nauem fabricatur, non id quærit, ecquis ipsa sit nauigaturus, modo extruat nauem. Sic qui ligna cædunt, qui ancoras, funesq; parant: non illi nauem spectant, sed ut materiam solam præbeant, instrumentū nauicum parent. Quò sit, ut uirtus, quoniam optima est, laboribus & sudore quærat, ut quæ in arduo sit & longissime posita, cuiq; parandæ omnia alia sint destinata. Vitia uerò & uilia omnia, ad manū sint, & (ut inquit Hesiodus) cumulo liceat accipere.

IN CAPVT XV.

Finem potissimum esse causarum. Capite proximo superiore ante medium, & lib. item 2. cap. 11. Finis inquit potissimus est rerum omnium &c. Cuius gratia omnia. Cicero lib. 2. Offi. Finis est, cuius gratia aliquid fit: ut domus construitur gratia tuendi se aduersus iniurias cæli. Augustinus lib. de morib. monachorum cap. 13. Finis enim, quò referuntur ea quæ facimus, id est, propter quem facimus, quicquid facimus, si non solum inculpabilis, sed etiam laudabilis fuerit, tunc demum facta etiam nostra laude aliqua digna sunt. Sin ille uere meritoq; culpatur, quem spectamus & intuemur, quum in aliquo uersamur officio: id quoq; officiū nemo improbandū uituperandumq; dubitauerit. Agunt autē omnia boni. Aristot. in ipsa statim fronte lib. 1. 1. D. August. lib. 11. de Trinitate cap. 6. Et belli finē uictoriam. Cicero ad Atticū lib. epistolarum 8. Ut enim gubernatori cursus secundus, medi eo salus, imperatori uictoria: sic moderatori reipublicæ beata ciuium uita proposita est, ut opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, uirtute honesta sit. Sic arboris, sic bouis. Val la lib. dialect. 1. cap. 11. Nec enim perfecte. Aristot. li. Rhetor. 1. cap. 5. Sine ullo perfectionis detrimento. Is nimirū est, opt. maxi. Omnis enim perfectio, ex ipso, & in ipso est, & ultra quē non est quò spes se extendit. Augustinus de uera innocentia, cap. 198. Finis hominis iuxta philosophiā morālē, est obedire rationi. Hæc est actio uirtutis, sed magis philosophicum est constituere eundem finem, quem lex Dei constituit, scilicet obedire Deo. At secundum euangelium, finis hominis est Deum agnoscere, amare, timere, mandata eius seruare, & accipere misericordiam oblatam propter Christum, & uicissim pro illo beneficio gratum esse, deo obedire, & Dei gloriam illustrare. Sic igitur in equo est duplicem intelligere. Ioannes Chrysost. Homel. 30. Quod nemo læditur nisi à seipso: Quæ sit uirtus, similitudinem ex corporeis substantijs capiamus Verbi gratia: Videamus quæ sit equi uirtus. Nunquid in argenteis frenis, pulchrisq; tapetibus, ac sericis flammulis, phalerisq; gemmatis, iubaq; aureis intexta funiculis equi uirtus iudicatur, an uelocitate cursus, fortitudine pedum, gressusq; cautela, ac pectoris firmitate, cunctisq; quæ itineri faciendo apta uidentur, aut prælijs peragendis, ut uel interritus hostem petat, uel in aduersis proprium possit ab exitio liberare sefessore. Nonne in his potius equi uirtus, quàm in illis, de quibus supra dictum est, declaratur? Quod autem est reliquorum animalium, nonne in eo omnis probitas habetur, si uel ferre onera fortiter, uel robusta possunt mouere carpenta? Nunquid uolens aliquis probare animal, ad ea respicit, quæ ei superposita uiderit, an (ut diximus) si non potius membris, ungulis ualidum sit, inspicitur? Item si uineam probare uolumus, nunquid ad hoc inspicimus, si latus habeat pampinos, aut flagella magis diffusa? An ad illud potius aspiciamus, si densior ei fructus sit

stus sit, & uua fecundior. Similiter de oliua & huiusmodi arboribus contemplamur. Igitur eo modo quoq; de hominib. agamus, discutientes quæ, & ubi sit uera hominis uirtus, & tunc cum lædi putemus, quæ in ipso fuerit læsus. Itaq; ferocem indomitumq; esse.) Columella lib. 7. cap. 27. Plutarchus in uita Themistoclis: Immites pulli, optimi equi euadunt. Nec enim omnibus tantus ingenitus esset.) M. Tul. lib. 5. de finibus bo. & malo. Ne bestia quidem, quas delectationis causa concludimus, cum copiosius alantur, quàm si essent liberae, facile patiuntur sese contineri, motusq; solutos & uagos à natura sibi tributos requirunt. Non quod sibi.) Rodolphus aliquoties, contra ac Lauren. Vall. docet, utitur sibi, sed tamen ita ut eo doctissimi quiq; non raro usi fuerint. Qui uerò in aureolis hisce libris, qui tantis exuberant uirtutibus, de pauculis uoculis cauilletur: idem facili querenti de natura, quod quædam genuerit noxia, dissimulatis tot bonis. Quis est etiam qui non quandoq; in pulchro corpore aut uauum, aut uerrucam habeat? Posse unius plures esse fines.) Meminit eiusdem rei idem quoq; autor libro secundo capite quarto: sanè quàm apposita similitudine de cibo desumpta. Sic & belli fines sunt, medij quidem, hostis profligatio & uictoria: ultimus autem, pax & reipub. incolumitas. Amor incrementaq; filij.) Non satis apparet, quoniam pacto amor filij dicatur finalis causa, cum potius efficiens sit causa, nisi forte sic accipias, proinde à patre filio sumptum suppeditari, ut à filio ametur, uel ut filius ametur ob doctrinam à patre, uel ali quot item alias singulares ingenij dotes. Ut quæ in arduo sit.) Atque hoc est quod dicit Homerus, μῶλεν ἑρβᾶν ῥαδίᾳ ῥιζὴν ἰσχυρὰν, sed flore læticio mortalibus inuentu esse difficillimam: & quæ de aureo ramo commemorat Verg. in sexto. Vitia uerò.) Ut quæ præclara sunt, uix multo cultu proueniunt, contra cape, allium, & quædam huiusmodi, etiam reposita aut suspensa proferunt sese: Ita quæ sunt egregia, non nisi multo contingunt labore, quæ mala, passim sunt obuia. Habet autem hoc fere perpetuum ac peculiare Rodolph. ut in calce locum aliquem trahet quàm maxime amicum, quo lectorem uoluptate alliciat, & inuitet ad sequentia libentius legenda. Cumulo licet accipere.) Fertur & huiusmodi sententia: ἄλγεα μὲν οὖν τ' ἀγαθὰ μὲν παρὰ γινέσθαι, τὰ δὲ κακὰ καὶ μὴ ἀλγεμῖνοι, id est, bona uix accidunt ijs, qui querunt: mala uel non querentibus obtingunt. Σύντομος ἡ ποικίλη, βραδύα ἡ ἀργάτη. Adag. Compendiaria res improbitas, uirtus longa. Quò fit, ut uirtus quoniam optima est.) Vide adagium: Difficilia quæ pulchra. Demosthenes: οὐδὲ τῶν πόνων ἀλγεον, ἀφ' ὧν τὰ μεγάλα καὶ λαμπρὰ γίνονται τοῖς ἀνθρώποις. Eras. Rot. lib. Ecclesiast. secundo: Multos deterret à cultu uirtutis illud undiq; iactatum, eam circa difficilia uersari. Hoc enim in totum negari non potest, elcuandum est, si dixerimus magnam difficultatis partem abesse, si toto pectore uelinus esse boni. Amanti enim nihil difficile. Tum quod initio submolestum est, breui assuetudine primum fit leuius, mox etiam iucundum.

E X E M P L A.

Cicero Philippica septima: Si pace uolumus frui, bellum gerendum est: si bellum omittimus, pace nunquam fruimur. Rursus octaua Philippica: Quæ causa iustior est bella gerendi, quàm seruitutis depulsio: in qua etiam si non sit molestus dominus, tamen est miserimum posse si uelit. Terentius Andria: Feci è seruo ut esses libertus mihi, propterea quod seruibus liberaliter mihi. Terentius Phormione: Nostrapte culpa facimus, ut malos expediat esse, dum nimium dici nos bonos studemus & benignos. Quintilianus lib. 10. caput septimo: Qui stultis eruditi uideri uolunt, stulti eruditius uidentur. Cicero Tusculana, disput. Socratem ferunt

runt quum usq; ad uesperam contentius ambularet, quæsitumq; esset ex eo, quare id faceret, respondisse, se quo melius cenaret, obsonare ambulando famæ. Cicero in Tuscul. Noctu ambulabat in publico Themistocles, quod somnũ capere non posset, quærentibus respondebat: Milciadis trophæis se somno suscitari. Hier. 32. In charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miserans. 1. Regum decimoquinto: Pro eo quod abiecasti sermonem domini, abiciet te dominus, ne sis rex. Osæ quarto: Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi. Prouerb. uigesimo: Propter frigus piger non arat, & mendicabit in messe, & nihil impetrabit. Prouerb. decimosexto: Omnia facit dominus propter se, etiam impium ad diem malum. Prouerb. 31. Date siceram ad siccis, & uinum mæstis, ut poti obliuiscantur inopia sua, & ærumnarum. Ad hunc ordinem referendum est, quod sanctiss. dixerunt Stoici, omnia condita esse hominum causa, homines uero decorum causa. Alexander ille Magnus dicebat, se urbes capere, non ut homines occideret, & aedificia exureret: sed ut eis meliores leges præscriberet, ut iam non hostis, sed deus aliquis uideretur aduenisse. Gregorius Nyssenus in mystica Mosaica uitæ enarratione: Ut agriculturæ finis est frugum perceptio, & edificationis ædium est habitatio, & nauigationis diuitiæ, certaminis corona: Sic uirtuosæ uitæ finis est, ut seruis Dei sis & uociteris. Cicero lib. de Oratore. 1. Sit ergo in iure Ciuili, inquit, finis hic, legitime atq; uisitate in reb. cauissq; ciuium & qualitatis cõseruatio. Matthæi. 5. Sic luceat lux uestra coram hominibus, ut uideant opera uestra bona, glorificentq; patrem uestrum, qui est in cœlis. Hieronymus in prima ad Algasiam quæstione: Et quia omnis prædicationis falsa, sectatur lucra, & gloriam quærit humanam, ut per gloriam nascantur compendia, asserit eum camelorum uestitum pilis, nulli posse adulationi succumbere, & qui locustis uestitur ac melle syluestri, opes neque alias terrenas delicias quærere, rigidaq; & austera uita aulis uitare palatii, quas querunt qui purpura, bysso & mollibus uestiuntur. Augustinus de utilitate credendi ad Honorium: Hæreticus est (ut mea fert opinio) qui alicuius temporalis commodi, & maxime gloriæ, principatusq; sui gratia, falsas ac nouas opiniones uel gignit, uel sequitur. Hieronymus libro primo Commentariorum in Hieremiam capite tertio: Nulla enim hæresis nisi propter gulam uentremq; cõstruitur, ut subuertat mulierculas oneratas peccatis, semper discentes, & nunquam ad scientiam ueritatis peruenientes.

De euentis.

Cap. XVI.

Oterant (quod ad euenta pertinet) uideri sufficere quæ de causis diximus. Neq; enim melius ratio uarietasq; euentorum cognosci aut tradi potest, q̃ ex causis: nos tamen si quid uel proprium est huius loci, uel hic diceẽ fortasse cõmodius, exequamur. Euentorũ autẽ primum nobis est sumenda pro causis differẽtia. Vt enim sunt causæ efficiẽs & finis: sic euenta possumus dicere esse effectũ & destinatum. Quod enim sit ab efficiẽte, effectum dicere libet, quando effectus nomen aptissime efficiẽti coniungitur. Cicero quidem promi-

promiscue effecta, & euenta ea quæ à causis fiunt uocat, sed causam (id quod ex uerbis illius perspicere licet) ad sola efficientia redegit. At uulgo effectus nomen tam late extendimus, quàm causam. Mihi ad loquendi usum, & ad propriam nominis uim, euenta commodius uidentur dici, quæcunq; ex causis oriuntur. Euentaq; efficientium, rectissime effecta uidemus: quando efficientis & effectus nomina iuncta sunt arctissime: & in eodem genere, alterum agentis, alterum patientis præ se fert faciem. Eritq; hic locus nobis quemadmodum causarum, duplex: sicut enim ille diuiditur in efficientia & finem, sic iste diuidetur in effecta & destinata. Fiunt autem ista plerunq; causæ & euenta, prout uarie ultro citroq; comparantur: suntq; eadem etiam persæpe & fines, & efficientia, & effecta, & destinata. Vt in ædificatione, is cui struitur domus, primum efficiens est, & domus finis est ultimus. Quæ autem media sunt, architectus, fabri, instrumenta, si domum ut effectum accipimus, efficientia sunt: domino uero comparata, effectorum obtinent locum: si domum statuiamus finem, destinata sunt: at domini respectu, quia paradisi ipsis infumitur opera, medij quidam sunt fines. Idem enim finem esse & efficiens, nihil repugnat, non modo diuersis, sed eidem etiam, dummodo diuersa ratione, comparatum: ut qui domum ædificat qua ipse utatur, efficiens est domus, quatenus eam ædificat: & finis, quatenus eam propter se, hoc est, habitandam sibi parat. Sic forma & finis idem esse possunt: forma enim omnis ferè actionis proximus est finis. Materia & finis, materia & forma, efficiens & materia, efficiens & forma, nequaquam possunt in idem conuenire. Neq; enim nauem fabricati, finis esse possunt ligna, è quibus ipsam fabricatur: neq; idem esse ligna possunt, quod forma nauis: sed neq; ligna, neq; forma nauis, neq; alia quæuis huiusmodi queunt ipsa sese efficere: quod necesse esset, si idem & efficiens esse, & uel forma uel materia posset. Huius etiam admonendi sumus, cuiuslibet euentus in suo genere unam esse causam: & contra quoq; causæ cuiuslibet, unus est per se & proximus euentus. Quod prædiximus autem, esse nonnunquam plures unius rei fines, id nõ obstat isti quod iam dicimus, quod uel ex uerbis illis perspicij poterit. Aedificans enim finis unus & solus, est domus: ad quem cum peruenierit, cessat. Quod autem præter domum,

uel lu-

uel lucrum, uel aliud quicquam pro opera petit, id non facit quatenus ædificans est, sed quia uel inops uel auarus est. Sic etiã forte gloriam sperat ex opere: uerum non quantum ædificans, sed quia aliqua id sibi putat profuturum. Potest itaq; quis, ut non sequatur ista, ædificare; ut non fiat domus, ædificare non potest. Copiosus est hic locus causarum & euentorũ, & in uarios patens usus. Huc enim ferè redeunt cuncta, quæcunq; in consilio hominũ deliberationeq; uersantur. Duo enim ista in consulendo maxime sequimur, expediat nec ne, & an fieri possit: quorum quid expediat, ex fine colligimus: quid fieri possit, ex efficientibus. Quicquid enim utile, id alicui rei consequendæ utile oportet esse. Sic quicquid fieri posse uolumus, maxime ex efficientis facultate poterit ostendi. In laude etiam & uituperatione, præcipuas hi loci obtinent partes, cum utraq; illa, non alia re certius, ueriusq; constent, quàm effectis, & fine. Ad uirtutis uero rationẽ præcipue pertinet finis, quando multis in rebus nõ tam refert quid facias, quàm ob quam causam facias. Et idem factũ, alius ut ob iram, inconsultumq; mentis impetũ uituperabit, alius ut magnanimitate & constantis uiri proposito dignũ laudabit: sic honestum, quia per se expetendum dicimus, quod ultimi finis propriũ est, ex destinatis uel maxime dignoscetur. Neq; hæc tamen eò pertinent, ut uel hos locos à reliquis quæstionibus, uel ab his quæstionibus reliquos locos excludendos putem: neq; si maxime conuenire istis dico, idcirco solum cõuenient. Varia est horum omnium ratio, & de quibus perpetuũ nihil semel poterit præcipi: sed quid optimum sit, rerum præsens usus melius docebit.

IN CAPVT XVI.

Huius admonendi sumus.) Euentum uocat, quod prouenit ex causæ actione, quod nostri causationem appellant, barbare quidem, ut pleraq; omnia, sed tamen non pessime. Nec enim sunt in hoc solliciti, dum res ipsa uolentibus discere appareat. Effecta, cuncta seu opera & tanquàm fructus efficientium. Atque horum quædam propria seu proxima sunt, quædam accessoria, seu (ut ita dicam) secundaria, ut ignis calor proximus effectus est. Quod autem hinc in luto sequitur induratio, in cera mollities: accessiones sunt primi illius euentus. Destinata, quæ in certum finem aliquem ordinantur, ut quos medios fines esse diximus. Fiunt enim eadem plerumque causæ, & euenta, prout uarie comparantur.

In laude etiam & uituperatione.) Cum utraq; illa non alia re certius ueriusq; constent, quàm effectis, destinatis & fine, ut cũ quo animo curaq; aliquid factum sit ostenditur.

M enim

enim ista in consulendo.) Quintil. lib. 4. cap. 10. refert quibusdam placuisse in suasionibus tria esse spectanda: sit ne utile, sit honestum, & an sit necessarium. Ceterum ipse Fabius extremum hoc membrum reijcit. Nā ubi necessitas est, ibi consilio locus esse non potest. Lege Isonem in Philippico, cuius orationis status est negocialis. Qualis est itidē eiusdem oratio de pace. Et idem factum aliis ob iram. Ut uidere est in Iulij Caesaris cæde, & in morte Catonis, & Bruti filiorū, quas alij laudant, alij uerò immane quiddā esse putant. Et idem factum, aliis ut ob iram inconsultumq;. Eras. lib. 2. de ratione concionandi: Tantum autem momenti habet furor, ut commutet facti nomen. Dauid reprehenditur, quod occiderit Uriam, quia scelus erat quod appetebat. At Phinees duob. occisis, laudē meruit: quia nec odio, nec liuore, nec prædæ gratia occidit, sed ut populum à turpi exemplo deterreret, & legi diuinæ suā uindicaret auctoritatem. Constantis uiri.) Quod genus est, si quis Achilles in bello cessationem, aut uituperet propter iram, aut laudet, quod uir magnanimus iniurias ferre non possit. Suntq; eadem etiā per sepe & fines, & efficientia, & effecta, & destinata. Sæpenumero hæc in idem recidunt, ne tam re, quā comparatione distinguuntur, ut domus, & effectum, & destinatum, tum finis quoq; & efficiens esse potest. Efficiens, quatenus præstat ut ab iniuria tempestatū tuti simus. Quid fieri possit ex efficientibus.) Non sunt autem tentanda, quæ fieri nō possunt. Quædā honesta sunt ac magnifica, sed magno recip. malo tentantur, si nequeas perficere. Atq; hæc est præcipua pars boni consultoris, dispicere nō solum quid per se optimum sit, sed quid pro temporum ratione possit obtineri. Expediat nec ne, & an fieri possit.) Cum de Græcorum libertate quidam in medium adduxisset magnifica quædam, sed factū per quā difficilia: Tua, inquit Agis, uerba hospes opus habent uiribus & pecunia: per quæ scite declarans frustra de his uerba fieri, ad quæ perficienda non suppetit facultas. In consultationibus enim non solum spectandum est quid sit factū pulcherrimum, sed quid fieri possit. Septem ab Aristotele ad Alexandrum numerantur, de quibus in ciuili statu seu republica consultatur atq; deliberatur: Sacra uel religio, leges, reipublicæ instauratio uel institutio, fœdus sociale, bellum, pax, prouentus seu uectigalia. Vide adagium: Qui bene coniunct, uatem hunc perhibeto optimum. Quæcumq; in consilio hominum deliberationeq; uersantur.) Erasmus Rot. lib. 2. de ratione concionandi: De genere suasorio illud in summa præcipitur, ut dicturus expendat quid & quale sit quod persuadere destinat, quæ sint quibus consultit, & quis sit ipse qui suadet: & quæ sequuntur. Ac mox: Quod Fabius suasorium appellat, alij uocant deliberatiuum. Dubitari potest, an expediat coniugatos ad cōtinentiæ uotū recipere uiuente ciuimū ætate. Item, An phas sit profiteri uitam monasticam in scijs aut inuitis etiā parentibus, quibus liberorum officio opus sit. Item: Quanquam autem quod nullo fieri potest modo, nō cadit in genus suasoriū: tamen in primis spectandum, an hoc de quo deliberatur possit fieri &c. Quorum quid expediat, ex fine colligimus.) Theodorus Chius Ptolemæi regis in arte rhetorica præceptor, in consilium ascitus, cum deliberaretur, utrum Pompeius ab Aegypto repellendus esset, an admittendus, cū sit receptum occidendū, addens hoc dictū: Mortuos non mordere. Lege apud T. Liuium M. Furij Camilli dictatoris concionem, de nō migrando Veios, ad pop. Rom. contra Trib. pleb.

EXEMPLA EFFECTORYM.

Cicero de claris oratoribus: Pacis est comes, utiq; socia, etiā bene cōstitutæ ciuitatis quasi alumna quædam, eloquentia. Hierony. Quibus ferè nihil solet cū literis conuenire. Est enim alumna pacis eloquentia, lætis ac tranquillis rebus efflorescit. Primi reg. 24. Ab impijs egredietur

Pietur iniquitas. Matthæi 7. Omnis arbor bona, si uetus bonos facit: putris autem arbor, fructus malos facit, &c. Igitur ex fructibus ipsorum agnosceitis eos. Matth. 13. Cum autem germinasset herba, & fructum fecisset, tunc apparuerunt & zizanias. Aeschines aduersus Timarchum: ἐκ κατὰ τὴν πρᾶξιν τῶν ἀνδρῶν ῥημάτων, ἐκ τούτων τῶν λόγων, ἴδιον οἱ παλαιῶν. Ex malis moribus leges bonæ sunt factæ. Plautus: Sparsi aquam, iam rediit animus. Ouidius de Ponto: Et iam deficiens sic ad tua uerba reuixi, Vt solet infuso uena redire mero. Cicero lib. Tuscul. disputa. primo: Mentem hominis quamuis eam non uideas, ut deum nā uidēs, tamen ut deum agnoscis ex operibus eius: sic ex memoria rerum, & inuentione, & celeritate motus, omniq; pulchritudine uirtutis uim diuinæ mentis agnosceito. Cicero lib. quinto Tuscul. 4. Sic enim princeps ille philosophiæ diserebat: qualis cuiusq; animi affectus esset, talem esse hominem: qualis autem homo ipse esset, talem eius esse orationē, orationi autem facta simillima, factis uitam. Affectus autem animi in bono uiro laudabilis, & uita igitur laudabilis uiri boni & honesta. Ergo quoniam laudabilis, ex quibus bonorum beatam uitam esse concluditur. Matth. 12. Progenies uiperarum, &c. 1. Ioan. 2. E nobis profecti sunt, sed non erant ex nobis. Iacobi. 3. Quod si amulationem amarā habetis, &c. Gal. 3. Hoc solum cupio discere a uobis, utrum ex operibus legis, spiritum accepistis, an ex prædicatione fidei. Ab effectū: sue energia scripturam sacram commendat Erasmus Rot. lib. 4. Ecclesiast. Quintilianus lib. 2. cap. 22. Posim hic Ciceronis respondere uerbis, apud quem hoc inuenio: Mea quidem sententia nemo esse potuit omni laude cumulatus orator, nisi erit omnium rerum magnarum atq; artium scientiam consequutus. Seneca epistola. 34. Si agricolam arbor ad fructum perducta delectat: si pastor ex sortu gregis sui capit uoluptatem: si alumnum suum nemo aliter intuetur, quam ut adolescentiam illius suam iudicet: Quid euenire credis his, qui ingenia educauerunt, & quæ tenera formauerunt, adulta subito uident? Seneca episto. 74. Semina in corporibus humanis diuina dispersa sunt, quæ si bonus cultor excipit, similia eriguntur prodeunt, & paria his ex quibus orta sunt surgunt: Si malus, non aliter quam humus sterilis ac palustris necat, ac deinde creat purgamenta pro frugibus.

EXEMPLA DESTINATORVM.

Cicero: Philippus omnia castella expugnari posse dicebat, in quæ modo asellus onustus auro posset ascendere. Plautus Mercatore: Non potest quæstus consistere, si cum sumptus superet. C. Licinius Caluus quum cōtra Variū magna eloquentia apud iudices orasset, adeo ut in capitis periculum sua facundia induxisset, Varius dixisse dicitur: Rogo uos iudices, nūquid ego quia iste disertus est, dānandus sum? 1. Tim. 4. Attende tibi ipsi, & docti in, perseste in his. Nam si id feceris, te ipsum seruabis, & eos qui te audierint. Tertullianus lib. aduersus Marcionem tertio: Desinat nunc hæreticus à Iudæo aspis (quod aiunt) à uiperâ mutuari uenenum. Cassianus quarto cap. collatiōis primæ: Itaq; & uita nostra finis quidem est regnum Dei: qui uerò sit scopus, debet diligenter inquiri. Qui si nobis similiter compertus non fuerit, frustra nitendo fatigabimur: quia sine uia tendentibus, labor est itineris, nō profectus. Ad quod obstupescunt nobis, senex intulit: finis quidem nostri & professionis, ut diximus, regnū Dei seu regnū cælorum est: Destinatio uero nostra, id est, scopus, puritas est cordis, sine qua ad illum finem impossibile est quempiam peruenire. Eras. Rot. lib. Ecclesiast. 1. Itidem Germanus dabit operam, ut uita immanitate sit fortis, & ad impia illabescibilis: Hispanus Christi gloriam sitiāt: Italus sobrietatem, quam in cibis potuq; præstat, in cæteris etiā adhibeat: Galius natiuam facilitatem sic stat in obsequium Dei: Gelius natiuam astutiam

uertat in Euāgelicam prudentiam: Hollandus natiuam simplicitatem, Euangelica prudentia condit. 2. Paralip. 19. Videte, ait, quid faciatis: non enim hominis exercetis iudicium, sed Domini, & quodcūq; iudicaueritis, in uos redundabit: sit timor Dei uobiscū. 2. Paral. 31. de Ezechia: Præcepit etiam populo habitantium in Ierusalem, ut darent partes sacerdotibus & leuitis, ut possint uacare legi domini. Hilarius lib. de trinitate. 8. Ut uerò bonis & prudentibus uiris natura ac studij est, totos se ad beatæ spei alicuius obtinendam, uel rem, uel tempus præparare, ne in aliquo minor sit expectatione procinctus: Ita istis hæretico furore amētib; sollicitudinis maximæ est, toto aduersus piæ fidei ueritatem, impietatis suæ ingenio laborare, ut aduersus eos qui religiosi sunt, uincant esse irreligiosi, & ultra spem uitæ nostræ uitæ suæ desperatione potiores sint, & plus impendant cogitationis ad falsa, quàm nobis doctrinæ aptantur ad uera. Fortasse non iniuria dixerit aliquis, eequid hæc exempla uelint, non uideo, quando possent id genus myriades innumeræ undecunque ceu cum puluisculo conuerri, oiosumq; esse in re aperta exempla inculcari, quæ uulgo sunt decantatissima. Equidem hæc ut pleraq; alia an adscriberem dubitauimus, utpote à breuitate proposita diuersa, nisi idcirco planè ascripsimus, quòd propositum fuit nobis semidoctulorum quoq; potius seruire commodis, quàm nostro stomacho obsequi. Quancquam hæc non ita multum adferunt momenti, adiuuant tamen. Quòd si quis dissentiat, cum hoc non contenderim. Malui itidem hoc operæ male ponere, quàm quibusdam parum eruditis non satisfacere. Super hæc cum uideam à quibusdam annotatoribus atq; scholasticis, quædam uelut obtorto (quod aiunt) collo in annotationum acruū trahi: cur uerrear eiusmodi recensere, quæ præter annotationum legē ita uenuste dicta sunt, ut uenustius dici non possint? Sed priusquam ab his digrediamur, uisum est etiam illud paucis admonere: Materiam & formam, quas causas fecit Aristoteles, Rodolphum in partes suprā retulisse.

De loco.

Cap. XVII.

Applicata placuit uocare, quæ addita rei extrinsecus, non sunt quidem causa eius, præbent tamen illi denominationem. Ea sunt, locus, tempus, & quæ dicimus connexa, tria uidelicet è primis rerum generibus, id est, prædicamentis, illa ferè, quæ ubi, quando, & habere dicuntur. Et Cicero quidem adiunctorum nomine ista completitur: nos adiuncta credimus illa esse, quæ inferius dicemus contingentia: quæ quantum ab his distent, suo loco cum explicabuntur nobis, haud erit difficile uidere. Equidem inueniendorum locorum hanc unā mihi persuadeo fuisse causam, ut quæcūq; uel in rebus sunt, uel attingunt ipsas, uel quæ undecūq; accita ad ipsas, aliqua parte ad faciendam de illis fidē profint: ea in certū, conclusumq; redigeremus ordinem, pro cuiusq; qualitate quā habent, propositæ rei comparata. Sic enim facillime posse animum certa & non fallenti uia, quæcūq; de re quaq; dicenda sunt, eruere: si quàm minimo errore per-

rore perplexa, & suæ quæq; reddita naturæ, intuenda sibi darentur. Placuit ergo mihi, quàm exactissime simul & quàm apertissime possem, cuncta distinguere: Quæ fuit etiam causâ mihi addendi noua plerisq; nomina, ne si in eadem subinde reuoluerer, aut aliqua manerent non nominata, aut diligentiae ratio, quâ in secernendis sumpseram rebus, ea confundendis rursus nominibus uel omittendis, mihi periret. Itaq; ista & applicita uocauimus, & ab adiunctorum uel genere diduximus, uel exemimus acerro. Cum pateat enim latissime, & per omnem ferè rerum eant naturam (nec ut Cicero sensit, ad solum pertinet oratorem ista, sed multum philosophis etiam, cum qui naturas rerum scrutantur, tum uel maxime qui mores hominum formant, quodq; consequitur, & medentibus, & respondentibus de iure, locus, tempus, & reliqua connexa tractantur) non est ergo uisum mihi, cum sint ista genere diducta, nomine confundere: & inueniendi copiam, quam rerum nobis amplitudo ostendit, tradendo angustius, ad inopiam redigere. Pendent itaq; totæ quæstiones, plerq; ex loco, plerq; ex tempore. Vt, an reddat Arethusa fons Alphæum amnem, ex Elide subter maria transmissum: tota ferè ex loco spectatur quæstio. Sic etiâ, Nilus oriatur ne ex montibus Aethiopiæ, quod Aristoteles negat, Ptolemæus ait: an, ut Iuba autor fuit, circa Atlantem habeat fontes. Iam temporis propemodum uidetur esse, possint ne diuturnitate siccare maria, & sicca rursus obrui aquis. An ad ultimum habitantibus orientem Indis, sol in exortu continuo supra uerticem sit positus, ut Herodotus credidit. An sint populi: quibus perpetua dimidio anno nox, dimidio sit dies. Et de connexis tanto plura possunt quæri, quâto per plura sparguntur, quàm locus & tempus. Quis dubitet ergo, cum uideat extra rhetoris fines quæri de istis, quin possint etiam ex eis argumenta deduci? Locum autem in præsentia non uelim tam scrupulose accipi, quàm ab Aristotele acutissime quidem, sed astrictius quàm nostro instituto conueniat, definitus est. Ille enim dixit locum esse extremum illud circumfusi unicuique rei æris, uel aquæ, uel quocunque alio contineretur, quod quantum ad loci rationem pertinet, sit immobile. Quod esse quidem reuera proprium cuiusque rei locum non est negandum: sed nos de loco loquimur, quemadmodum Vergilius, qui ait: Est locus,

M 3 Hesper-

Hesperiam Graij cognomine dicunt. Et: Deuenere locos, ubi nunc ingentia cernes Moenia. Et sicut uulgo quærētibus quo in loco quis sit, respondemus, in foro, & in urbe, & ruri esse. Sane multa sunt locorum discrimina: sed ea in capita quædam colligamus, quo facilius queant perspicui. Locorum igitur discretio, uel ex ipsis quatenus loci sunt sumitur, uel ex ijs quæ circa ipsum sunt ducitur. Et eorum quædam naturæ sunt, alia hominum opere uel opinione accesserunt. In locis ipsis differētia est, qua rem uel hic uel ibi esse dicimus: & qua alium locum distantem, alium uicinum: & alium amplum, alium angustum: & alium sublinem, alium humilem uocamus. Ex eis quæ accedunt loco à natura, sunt, maritimus'ne an terrestris, an aërius sit: aquosus an inaquosus, & planus an montosus, & asper an mollis, & occultus an cōspicius, lucidus an obscurus, adustus sole, an frigore rigens, an inter utrunq; temperatus, pestilens an saluber, sterilis an fœcūdus. Ab hominibus, alius celeberrimus, alius desertus dicitur, sacerq; & prophanus, publicus & priuatus, cultus & neglectus, pudendus & honestus. Iam urbs, rus, domus, forum, templum, uicus, pro locis sunt. Iam prouinciæ: ut in Italia quem, in Germania, in Hispania esse dicimus. Iam singulæ urbes, ut Romæ, Capuæ, Tarenti esse. Sic in ciuitate, & in patria, & peregre esse. Sed multa est adhuc (præter hæc quæ recensimus) diuersitas, & propemodum immensa. Per omnes enim argumētorum locos, & quidem uarie numero seqq; possunt ista diduci: sed nobis omnia complecti, nec animus est, nec est necesse. Satis fuerit hac in re quærere uolentibus, hæcenus aperuisse uiam. Non enim in abstruso latet res, sed in proximo posita, nisi conuiuere uelimus, non potest nos fugere. Huius loci est, quicquid in laude & uituperio, de patria, de ciuitate in qua natus quis, educatus, eruditus est, ponitur. In consilijs etiā persæpe ualet. Hinc illa Macedonū interrogatio, Eequid Romani uolare possent? aut quo pacto Macedonia montes essent transituri: Hinc Annibal in Italiam transgressi exhortatio militum, ut acriter pugnarent, quippe qui à tergo Alpibus, à latere duobus maribus clausi, nulla sperarent effugia: at contra Romanis, timidis esse licere, qui in tuta fugā suam conferre possent. Hinc Milonis inuidia, quòd P. Clodium in monumentis maiorum suorum occiderit. Clodij quoq; de uiolatis

Bonæ

Bonæ deę cęremonijs accusati defensio, quòd eo tempore non Romæ, sed Interamnæ fuisset.

IN CAPVT XVII.

Applicita placuit.) Mea quidem sententia non paulo commodior uidetur, hoc in loco præsertim, antiqua capitum distinctio. Cateru quando ita in indice capitum per Rodol. descripto habetur, non ausus sum uel latum digitum discedere ab autographo. Vel genere diduximus.) Hoc adiciens, innuit ea nimirum, quæ Cicero adiuncta uocat, plura esse, quàm ut commode sub unum genus cogi possint. Nec ut Cicero sensit.) Hoc per parenthesim legendum usque ad tractatur, alioqui non bene cohærebit, ob id quod mox sequitur: Non est ergo. Ciceronis autem uerba sic habent: Est igitur magna ex parte locus hic oratorius, non modo non Iureconsultorum, sed ne philosophorum quidem: quæ Ciceronis uerba facile commonstrant, cum non in ea fuisse opinione, ut putaret locum hunc penitus alienum esse à philosophis, & iureconsultis, sed duntaxat magna ex parte. Id quod nec ipse negare potest Agricola. Ut enim demus locum, tempus & connexa ad ceteros quoq; pertinere: tamen hoc constabit, contingentia ad solum ferme oratorem pertinere, maximamq; partem adiunctorum esse contingentia. An reddat Arethusa.) Gregorius Nazian. in Monodia in magnum Basilium: Ego uerò quando corpi, si quid miru in orbe terrarum reperitur, ad nostræ amicitie comparationem adducam, ut est Alphæus fluuius, qui ex Peloponeso ad amarum Arethuse fontem in Siciliam, per aquas marinas ingreditur, nec propterea ex eius dulcedine quicquam commiscendo amittit. Meminit utriusq; Ouidius s. transformationum. Vergil. lib. Aeneid. 3. Alphæum fama est hunc Elidis amnem Occultas egisse uias subter mare, qui nunc Ore Arethusa Siculis confunditur undis. Et Cicero 6. in Verrem ad actione. Item: Si queratur ubi terrarum sit paradysus, in quem Deus collocarat Adam: Et ubi sit purgatorium, in centro ne terræ, an alibi? quando constat omnino alicubi esse. Nilus oriatur ne.) Prodigij simillimum est, quod de fluuio Sabbatici memoriæ prodiderunt. Iosephus de bello Iudaico lib. 7. capite 35. Plinius lib. 3. Petrus Galatinus lib. 11. de arcanis catholicæ ueritatis capite 9. Homerus de Titaresio flumine, & Ouidius s. metamorphoseon: Clitorio quicumq; sitim de fonte leuauit, Vina fugit, gaudetq; meris abstemius undis. Extra rhetoris fines.) Rodol lib. 2. cap. 25. Extremum illud circumfusi.) Locus, ut Aristoteles 4. Quæq; definit, dicitur omne corpus continens & circumdans, iuxtaq; circumstans ipsum locatum, & secundum aliquam sui partem ipsum tangens. Verbi gratia dictum sit, ut quod uolumus perspicuum fiat, si sphaeram siue globum in aquam immergas, tum extremitas illa aquæ quæ globum undique contingit, ipsius globi locus est. Fortasse non minus uerè, atque haud scio an etiam uerius dixerit, quisquis is fuit: Locus nihil aliud est, quàm alteri corpori cõpisse spatium. Item locus non est cœlum, sed cœli quiddam, ultimus scilicet, & tangens mobile corpus, terminus quiescens, & ob hoc terra quidem in aqua est, hæc uerò in aëre, hic autem in æthere, & æther in cœlo, cœlum autem non amplius in alio est. Sanè multa sunt locorum discrimina.) Origenes homilia 2. in Hieremiam. Georgius Trapezum. lib. rhet. 3. Eras. Rotero. in opere de conscribendis epist. de demonstratiui generis epistolis. Qua alium distantem.) Homerus octauo Iliad. lib. in ipso statim exordio de Barathro: quod ut pleraque alia imitatus est Vergilius:

Vires pigri. Cicero in principio de fato. Aphthonius cap. de uituperatione in Philippum: Nec quamuis media in Græcia uerseretur, mores animi conuictu mutēs, ad meliora deflexit: sed barbaricam semper impotentiam inter Græcam retinuit institutionem. Educatus.) Horatius lib. 2. epist. Boetum in crasso iurares aëre natum. Iuuenalis: Veruecum in patria crassosq; sub aëre natos. Ecquid Romani uolare possent.) Hoc non in Romanos, at à quibusdam barbaris in ipsos Macedones dictum esse legitur. Huic simile scribit quiddam et Q. Curtius lib. 7. Eius, inquit, superbiam haud immerito illudens, pinnas ait habere milites. Hinc Milonis.) Cicero in epist. 15. lib. 1. epistolarum. Et Iuuenalis multis quoq; in locis. In monumentis maiorum.) Matthæi 23. Quia edificatis supulchra prophetarum, &c. De uiolatis Bonæ deæ ceremonijs.) Bonam deam Romanæ mulieres colebant. Eam Græci Gynæciam, Romani Dryada uocant puellam, Fanni uxorem existimant. Sacra ei à Romulo pro salute Pop. Rom. instituta, urbi Romæ æqualia sunt. Hæc sacra in domo consulis per eius uxorem Vestalesq; uirgines quotannis fiebant. Mulieres quæ sacra facturæ erant, coma, mitra, mulieribus solcis, purpureis fasciis, strophio, psalterio ornatae erant. Ad ea sacra ne imprudenti quidem uiro intrare licet. Suntq; à uiris tam aliena, ut eius deæ nomen Latinum scire uiris nefas existimatum sit: à matronis tantum ei sacrificabatur, non uiris modo, sed et picturis masculis remotis. Cicero in Paradoxis: Familiarissimus tuus Cornificius de te priuilegium tulit, ut si in opertum Bonæ deæ accessisses, exulares. At te id fecisse etiam gloriari soles. Quod eo tempore non Romæ.) Apud Liuium M. Volsus falsi testimonij conuincitur: dixerat enim M. Volsus à Cæsone in Saburra fratrem eius interfectum, at alij constanter affirmabant, Cæsonem eo die quando frater Volsij interfectus esset, Romæ non fuisse. Sed Interamnæ.) Est autem Interamna urbs in Umbria, ubi prata quater in anno secantur, etiam non rigua, ut ait Plin. cap. 28. lib. 28.

EXEMPLA.

Plautus Mercatore: Sum'ne ego miser, qui nusquam bene quiescere? Si domi sum, foris est animus: sin foris sum, animus domi est. Ita mihi in pectore, atq; in corde facit amor incendium. Hierony. lib. 2. aduersus Pelagianos: A sagitta uolante per diem, à negotio perambulante in tenebris, qui nostrum poterit liberari? Ecce enim peccatores intenderunt arcum, ut sagittet, obscuro rectos corde. Nolunt prauos uulnerare, sed rectos corde. Sagitta per diem uolitat, per hæreticos in sanctarum intelligentia scripturarum. Negotium in tenebris in nocte perambulat per philosophos, qui per obscuritatem sermonum inuolucere cupiunt ueritatem. Terent. Eunu. Quis homo pro mœcho unquam uidit in domo meretricia deprehendi quenquam? Cicero ad Atti. Ne uiuam mi Attice, si mihi non Tusculum ubi certe sum libenter, sed μακάριον νῦν tantum sunt, ut sine te sim totos dies. Plautus Asinaria: Num me illuc ducis, ubi lapis lapidem terit? Cice. in 5. Philip. Illud uero deterrimum auditu, non modo aspectu, in Cella conordiæ collocari armatos, è templo carcerem fieri. Hieremiæ 11. Quid est quod dilectus meus in domo mea fecit scelera multa? Hierony. in epistola ad Damasum: Quoniam uetusto oriens in se populorum furore collisus, indiscissam domini tunicam et desuper textam minutatim per fusta discerpit: et Christi uincam exterminant uulpes, ut inter lacus contritos, qui aquam non habent, difficile tibi fons signatus, et hortus ille conclusus sit, possit intelligi: Idco mihi cathedram Petri et fidem apostolico ore laudatam censui consulendam: inde nunc meæ animæ postulans cibum, unde olim Christi uestimenta suscepi. Eusebius Ecclesiast. histor. lib. 4. Et sunt adhuc etiam nunc qui audierunt à Polycarpo, quod Ioannes Apo-

solus discipulus domini, apud Ephesum cum balneas lauandi gratia fuisset ingressus, & pisset ibi Corinthum, exilucrit continuo, & discesserit non lotus, dicens: Fugiamus hinc, ne & balnea ipsa corrumpant, in quibus Corinthus lauatur, ueritatis inimicus. Aeschines in Demosthenem: ὁ γὰρ μισότακτος καὶ πατὴρ πονηρὸς οὐκ ἂν πώποτε γίνετο διμωγῶτος χρηστὸς οὐδὲ οἱ τὰ φίλτατα, καὶ οἰκιστάτα σώματα μὴ σιγῶν οὐδέποτε ὑμᾶς περιπλήξοντο ποιήσας τοὺς ἄλλοις οὐδέ τις οἰσία πονηρὸς οὐκ οὐποτε γίνετο διμωσία χρηστὸς οὐδὲ ὅστις ὅστις οἶκος θαυλὸς οὐδὲ πῶτ' ἢν ἐν μακεδονία τατὰ πῶτ' πρὸς ἑαυτὸν καλὸς καὶ γὰρ οὐκ ἂν κρόπον, ἀλλὰ τὸν κρόπον μόνον μετέλλαξεν. Id est, Qui enim filios odit, & malus pater est, nunquam bonus gubernator populi esse potest. Nec is qui charissima & familiaribus corpora non amat & fouet, nunquam nos alienos pluris aestimabit. Nec qui priuatim est malus, unquam publice bonus esse potest. Nec qui domi est improbus, in Macedonia atque legatione probus est. Non enim mores, sed locum mutauit. Cuidam Atheniensis sic apud Antalcidam gloriantur, ueruntamen nos saepe numero uos a Cepheo propulimus: Sed nos, inquit, uos nunquam ab Eurota submouimus. Significans hoc ipsum esse fortitudinis argumentum, quod Lacedaemonij frequenter ausi fuissent usque ad Cepheum flumen Atticam progredi, quum Athenienses nunquam iustinuissent accedere ad Eurotam Sparta fluuium. Cicero pro Milone: Etenim palam dicebat consulatum Miloni eripi non posse, uitam posse. Significauit hoc saepe in senatu, dixit in concione. Quin etiam Fauonio &c. Hierony. aduersus Vigilantium: Si agnus ubique est, & hi qui cum agno sunt, ubique esse credendi sunt. Et cum diaboli & daemones toto uagantur in orbe, celeritate nimia praesentes sunt: quomodo martyres post effusionem sanguinis in arca inclusi tenebuntur, ut exire non possint? Aggai 1. Nunquid tempus nobis est, ut habitetis in domibus uestris laqueatis, & domus ista deserta?

De tempore.

Cap. XVIII.

Tempus definiri solet, esse numerus motus secundum prius & posterius. Nos apertius dicemus, esse ex caeli, solisque uertigine deductum spacium, quo rerum omnium agitationem, uicissitudinemque metimur. Inde horam sumimus fere continentem spacio uigesimam quartam diei partem. Dies, spacium est illud, intra quod caelum raptu suo solem nobis eo loco quo proxime abstulerat sistit. Ex diebus mensis fit, intra quem a sole luna profecta, spaciumque omne caeli emensa, rursus redditur soli. Et annus, quo sol percurso duodecim signorum orbe, ad eam qua fuerat, caeli partem redit. Potest nobis tempus eadem ratione diuidi, qua locus diuisus est: ut alia in tempore spectentur, quae propria sunt ipsius, ut praesens, praeteritum, futurum, ut nunc, tunc, modo, mox, pridem, sero, nuper, olim, cito, tarde, diu, breui. Alia ex ijs quae a natura accedunt ipsi, ut dies, nox, mensis, annus, hyems, uer, aestas, autumnus. Se-

reperum

renum quoque & nubilum, turbidum & tranquillum, pluuium, niuofum, uentofum, & feruens æstu, & molestum frigore, temporis sunt discrimina. Ex hominibus sumuntur, & quæ ad ætates hominum pertinent, ut pueritia, adolefcentia, iuuenta, uirilis ætas, senectas: & quæ conueniunt agendis rebus, quales sunt festi profecti que dies. Et messis, uindemiæ, arandi, ferendi, terendi tempus: & pacis, & belli, & famis, ubertatis, pestilentia, sanitatis dicimus. Et sumitur in tempore quoque commoditas quædam ad conficiendum aliquid, quam occasionem uocant, cuius (ut inquit Liuius) oportunitas momento præteruolat, nunquam reditura. Vnde & tempestiue, & intempestiue, & oportune & importune fieri aliquid iudicatur. Nec minor est temporum quàm locorum uarietas. Latissime quoque & sine modo spargi possent ista, si quis dicere, quantum res caperet, non quantum satis est, uellet. Multum ad fidem, multum ad affectus, & tempora contulerint diligenter inspecta. Ergo pro Milone est, non esse credibile sumpsisse ipsum consilium occidendi Clodij, tempore quo petebat consulatū. Et Ciceroni obiectum est ab Antonio, quod in medio armorum ciuiliū fremitu dicax fuerit. Quid Vergilius? Hic Priamus, quanquam in media iam morte tenetur, Non tamen abstinuit, nec uoci iræq; pepercit. An ulla re potuit magis exprimere magni, & inuicti animi uirum, cuius libertatem, spiritumq; ne extremi quidem temporis necessitas comprimeret? Iterumq; Quin etiam hyberno moliris fidere classem, Et medijs properas Aquilonibus ire per altum. Alia quæ dixit Dido, aptiora forte fuerint affectui Aeneæ: hoc ad suadendum utilitatis ratione fuit potissimum. In summa, ut in usu rerum præcipua est temporum obseruatio, sic ad fidem faciendam maxime est accommodata: quandoquidem ut plurimum quidque habet uirium in agendo, ita ad fidem maxime contulerit in differendo.

IN CAPVT XVIII.

Tempus definiri solet.) Cicero libro de Inuentione primo: Tempus autem est id quod nunc utimur (nam ipsum quidem generaliter definiri difficile est) pars quædam æternitatis, cum alicuius annui, mēstrui, diurni, nocturni uel spacij certa significatione. D. Aurelius 11. confessorij lib. cap. 14. fatetur ingenue, quid nam sit tempus, explicare se nescire. Plato tempus χρόνον κίνησιν, hoc est, mundi motum. Zeno, ut est apud Diogenem Laërtium in uita Zenonis, dicit spacium motionis uniuersi esse tempus, à qua sententia minimum

N 2 atq;

abest Rodolphus. Esse numerus motus.) Valla lib. dialect. 3. capite 5. Non placet, nos metiri magnitudine motus tempus, & magnitudine temporis motum, quod quomodo fiat, non uideo. Nos apertius dicemus.) Ita fere finit Themistius paraphrastes in lib. Aristot. de physica auscultatione 4. Illud te nolim lateat lector, circumferri tabulam de temporum ratione per Ioachimum Antuuerpianum, non temere à magno illo omnis eruditionis antistite D. Erasmo nostro commendatam, qua nihil memini legere conducibilius. Inde horam sumimus.) Lege Eras. Roterod. annotationes in Matthæum capite 11. Nonne duodecim horæ sunt dici? Ut dies, nox, annus.) Seneca epistola 53. Dies & nox, aeris infimi uices sunt. Marcus cap. 13. Vigilate igitur &c. Non otiosum est item quod apud Homerum est, de partibus noctis, Iliad. 10. Hyems, uer, æstas, autumnus.) Ouidius de remedio amoris: Poena dat autumnus, formosa est mensibus æstas: Ver præbet flores, igne leuatur hyems. Scærenum quoque & nubilum.) Matthæi decimo sexto: Cum coeperit esse uespera &c. Sed desino λέχρον ἐν μέση ἡμέρᾳ ἀνάγειν, id est, lucernam accendere in meridie. Et quæ ad ætates hominum pertinent, ut pueritia.) Eras. Roterod. in Methodo ueræ theologiæ, acute uarietatem temporum ecclesiæ dei præscribit, quæ obseruata, obscuritatem discutiatur in sacris literis. Et Laëtan. de diuino præmio lib. 7. cap. 15. Non inscite (inquit) Seneca Romanæ urbis tempora distributa per ætates, & quæ sequuntur. Pythagoras ille Samius apud Nasonem lib. metamor. 15. pueritiam confert ueri, iuuentutem æstati, autumno uirilem ætatem, hyemi senectutem. Initium carminis est: Quid non in species secedere quatuor annum? Quales sunt festi profesti quæ dies.) Dies auspiciati & inauspiciati. Home. odys. 21. ὅτε μὲν κατὰ δῆμον ἔσπετο τοῖο θοῖο. Lege adag. Nephesti dies. Ter. in Heau. Nunc si commodum est, Dionysia hic sunt, hodie apud me sis uolo. Diogenes grammaticus sabbatis Rhodi disputare solitus. Tiberiū ad se uenientem, ut ipsum extra ordinem audiret, non admisit, sed per seruulum suum in septimum distulit diem. Is quum Romam uenisset, & pro Cæsaris foribus adstarat, cupiens illum salutare: Tiberius iussit, ut post septimum annum rediret. Nec alia poena tantam grammatici superbiam ultus est. Cice. pro Cælio: Si quis forte nunc iudices adsit, ignarus legum, iudiciorum, consuetudinis uestræ, nuretur profecto quæ sit tanta atrocitas huius causæ, quod diebus festis, ludis quæ publicis, omnibus negocijs forensibus intermissis, unū hoc iudiciū exerceatur. A temporum item periculis orsus est pro Sexto Roscio. Opinor hoc loco posse obiter accommodari, quæ referuntur de Iubileo, quomodo celebretur, Leuit. 26. & Num. 8. Vide Origin. homel. super Numeros 23. & rursum in calce lib. 3. super Iob. Et mensis.) Scen. epist. lib. 3. epist. 22. Ab ipsa messe discedam. Nec minor est temporum, quàm.) Nam utrumque tam uarias suscipit denominationes, quàm sunt res quæ in loco & tempore geruntur. Quam occasionem uocant.) Vide adag. Nosce tempus. Valla lib. dialect. 1. cap. 17. Eras. in annotat. ad Roma. cap. 15. Oportunitas.) Quam Græci uocant καίρος: quid autem proprie καίρος, & quomodo differat ab eo χρόνος, lege F. Quintil. lib. 3. cap. 7. & Eras. in annot. Acto. cap. 1. Cic. O brute, ubi es? quantam uicariam amittis? Homerus: ὅτε κεν ὑπὸ δῖον Δῶκε καίρος ἔσσοιτο. Plautus Persa: Ea nunc occasio decidit de cælo. Nam ipsa oportunitas non potuit oportunius aduenire. Eras. Roterod. lib. 2. de ratio. concion. Ducuntur enim laudes à tempore præterito, ueluti quum referuntur oracula, miracula, aut præsentia quæ natiuitatem præcesserunt. Momento præteruolat.) Liuius lib. 3. primæ decad. Puncto temporis rerum momenta uertuntur. T. Liui. ab ur. cond. Puncto sæpe temporis maximarum rerum momenta uerti. Idem de bello Maced. Versa momento temporis fortuna pugna est. Gregor. Nissenus:

μήτις ἀθυμῶν ἀπὸ πίστεως ἐν μερίαν, μήτις καλῶς πράτων ἀθυμῶν ἐν ἰσχυρῶς τίσασθαι ἄρας ἔχει, μία καὶ ῥῶπὴ πολλὰς πραγμάτων μεταβολάς, id est, sicubi aduersa laboris fortuna, ne futuram desperes felicitatem, deniq; in rebus prospere cedentibus, suspecta tibi semper sit aduersitas. Annus unus quatuor consistit partibus, unicum temporis momentum, uariam secum affert rerum imitationem. Multum ad fidem, multum ad affectus.) Mirum est quanto artificio id testetur Hieremias cap. 8. Miluus in caelo cognouit tempus suum, turtur, & hyrundo, & ciconia custodierunt tempus aduentus sui. Populus autem meus non cognouit inditium domini. Lege Linguam D. Eras. ubi Zenonis silentij pertinacis miraculum exaggerat, quod senex, quod inter pocula, & ut nihil aliud, quod Athenis solus omnium, nihil obstrepat. Nondum legisse memini, quid magis faciat ad hanc rem, quam oratio plane diuina Rodol. Agric. de tempore, nocteq; qua natus est puer Iesus. Tempestiue & intempestiue.) Ouid. Quinetiam accendens uitia irritesq; uitando, Temporibus si non aggrediare suis. Dicax fuerit.) Cicero lib. de orat. 2. Dicere enim aiunt Ennium, flammam à sapiente facilius ore inardentem opprimi, quam bona dicta teneat, hæc scilicet bona dicta quæ falsa sunt: nam ea dicta appellantur propria iam nomine. Quid Vergilius.) Vergil. 7. Iam mediam nigra carpebant nocte quietem. Eras. in. 2. Copiæ commentario, de temporis descriptione, aliud habet exemplum Vergilianum, huic loco saneq; appositum. Virium habet in agendo.) ὁμοιοπλῶτον est. Præcipua est temporum obseruatio.) Teren. in Heauton. Datur modo, fruare dum licet, nam nescias, cui sit potestas posthac an unquam tibi.) Demosthenes: ὁ μὲν οὖν παρὶν καιρὸς μόνον οὐχ' ἵζει φωνὴν ἀφ' οὗ, id est, præsens occasio tantum non dicit uocem amittens. Adagic: Nosce tempus.

E X E M P L A.

Primæ Thessa. 5. Non sumus noctis neq; tenebrarum, igitur non dormiamus sicut ceteri, sed uigilemus & sobrii simus. Quum quispiam gloriaretur se multos annos audisse Carneadem, alius quidam subiecit, non quandiu audisset spectandum, sed an senem audisset, quum iam Carneadis disputationes non ad ostentationem & captados plausus comparatæ essent, sed ad utilitatem & rerum explicationem, seu, ut Plutarchus ait, πρὸς τὸ χρησικον καὶ κοινόν. Cicero in 2. Philippica: Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate, tantum uini in Hippici nuptijs exhauseras: ut tibi necesse esset in populi Romani conspectu uomere postridie. Teren. And. Nunc hæc dies aliam uitam affert, alios mores postulat. Idem: Nostri mores mulierum: dum moliantur, dum comuntur, annus est. Plau. Iam quasi uulturij tri duo prius prædiuinant quo die esuri sient. Horatius: Sub galli cantum consulator ubi hostia pulsatur: Nescis quid serus uesper uehat. Cicero pro Milone: Videte nunc illum egredientem è uilla subito, cur uesper, quid necesse est tarde qui conuenit præsertim id temporis. M. Voltricius Pitholarus, cum C. Seruilius uno tantum die consul fuisset: Antè flamines, inquit, nunc cōsules diales sunt. Secundæ Thessalonicenses quinto: Semper gaude, &c. In Vatinius qui paucis diebus consul fuit, ita iocatus est Cicero: Vatini anno magnū ostentum fuit, quod eo consule nec bruma, nec uer, nec æstas, nec autumnus fuisset. Nam his horis annus totus distinguitur, quarum unaquæq; tres menses occupat. Iubium Curtium, quo iunior uideretur, multa de annis ætatis suæ mentientem ita redarguit: Ergo, inquit, cum uia declamabamus, non eras natus. Quati Regum 4. Quam ob causam uadis ad eum? hodie non sunt calendæ, neq; sabbatum.

Onnexa dicimus, quæ nō circumstant quidem rem, quemadmodum locus & tēpus, sed extrinsecus tamē in ipsam incumbere uidentur. Vt diuitiæ connexæ sunt diuiti: sunt enim extra illum, habet tamen diues ab eis quod dicitur diues. Sic & coniugium in connexorum est numero: nam ut maritus quis dicatur, non nisi ab uxore: nec quòd uxor, nisi à marito cōtingit. Quid ergo? dicat aliquis, esse maritū, nōne est in eo quē uocamus maritū? sic & diuitē esse, in eo qui diues dicitur? quid obstat ergo, quò minus adiacētia uocētur ista? Haud difficile est uidere, quid inter ista & adiacentia intersit. Quanq̃ æque insit ei qui maritus est, maritum esse: ut ei qđ calet, esse calidum, quod adiacēs esse apertū est: tamen nō solum calidum esse, sed & calor à quo calidum nomē accepit, inest rei quæ calet: ita non fit autē in marito: nam esse maritū, inest ei quem maritum dicimus: uxor tamen, à qua habere quòd maritus dicatur, nemo dubitauerit, extra maritum est. Sic regiū nomen in rege est: à regno tamen quod est extra regē, ut rex dicatur, necesse est sibi contingere. Est præterea hæc quoq; differentia, quòd in adiacētibus, ea quæ dant denominationem, non possunt sine eo qđ denominatur, esse. Vt calor nullo pacto permanere potest, eo quod est calidū sublato: nec perempto homine, sapientiæ quæ in illo fuerat, permanere nec res, nec nomen potest. In diuitijs contrā: potest enim manere id unde diuites sumūt nomen, tametsi nemo sit diues. Quanq̃ enim nomen diuitiarū non retinet aurum, si in nullius sit possessione: res ipsa tamen durat, unde & dicti fuerunt diuites, & rursus queant dici. Possunt diuidi connexa, ut alia dicantur in proximo posita, & tanquā attingentia rem: ut in aëre nebulosum dicimus, & uentosum; in aqua limosum, piscosum: sic in terra herbidum, arboribus refertum. Eiusq; generis item sunt, altum, humile, mons, uallis, tumulus, lacus: quorū nihil per se intelligi potest, sed omnia ex alio spectantur. Sic in corpore hominis, armatū, uestitū, præcinctum, calceatum dicimus, & sanguine cōpersum, & luto oblitum, & puluere oppletum. Alia sunt connexa quæ uelut è regione & de longinquo rem aspiciunt: ut sunt pleraq; eorum, quæ non tam sensu possunt in re deprehendi, quàm intellectu. Vt

Et. Vt sunt quæ uel in possessione intelliguntur, ut diuitiæ, opes, regnum, imperiū, potestas, dominium, seruitus, obsequium: quæq; reliqua huiusce sunt cōditionis, ut magistratus omnes, & omne id quo uel in homines, uel in res imperiū iusue habere intelligimur, & quæ aliam quandam coniunctionem significant rerum: ut amicus, hostis, ciuis, peregrinus, domesticus, exterus, familiaris. Sic cōiugium, id est, maritus & uxor: sic ciuitas, id est, consentientes ciues: sic reliqua, quorumcunq; cum sit in aliquo nomen, id ab alio tamen quod extra ipsum est oritur. Aequalitas autem uel inæqualitas, ut sunt à philosophis definita, differentium rerum eadem uel diuersa quantitas: ut tripedale tripedali comparatum, æquale est: & tripedale bipedali, & maiora minoribus sunt inæqualia: similia etiam, ut dicuntur diuersa eandem habentia qualitatem, ut album albo: & dissimilia, quæ diuersas qualitates habent, ut sunt album & nigrum: hæc omnia huius loci poterant uideri, si acciperetur ueris & his ipsis quibus comparantur nominibus: & talibus etiam, quæ proprie essent connexa, & non imaginem potius connexorum haberent, hoc est, quæ eiusmodi essent, quorum cum esset unum, etiam alterum esset. Nunc pro eo quod dicendum erat, minus potens potest, ergo magis potens potest: &, doctior huius rei nescit, ergo indoctior nescit: quæ sane uera connexorum sunt nomina: pro eo nos dicimus, miles potest, ergo rex potest: & præceptor nescit, ergo discipulus nescit: cum horum quoduis alterum possit sine altero esse, & rex potentior milite, & contrā miles potētiore rege: & discipulus præceptore, & eruditior discipulo præceptor esse possit. Sic etiam si dicatur, Annibal non potuit capere Romam, qui potentior fuit, ergo Gothi imbecilliores non poterunt capere: nomina sunt connexorum ista, sed res nequaquam: non fuerunt enim eadem tempora Annibalis & Gothorum: quare cum simul non sunt, similia sunt connexis, connexa non sunt. Si quis tamen ad legem quam prædixi argumentetur, ductum erit hoc è loco argumentum. At cum rarissima hæc sit obseruatio, sintq; hæc reliquis eis quæ comparata dicimus, usu tractatūque similia, in eundem cum illis locum contulimus æqualia & similia, diuersaque istorum dissimilia & inæqualia. Nam ea quæ nos postea dicemus similia, separatum habent ab alijs accidentibus

locum

locum: non enim in hanc significationem similia dicuntur: quod cum diceretur de ipsis, non erit difficile perspectu.

IN CAPVT XIX.

Connexa dicimus.) Sunt autem illa conxa, quæ neq; sunt in re, neq; sunt causa rei, neq; rem circumstant: sed tamen quoquo modo in rem inclinant atq; incubunt. Quod genus sunt, patronus, libertus, tutor, pupillus, senatus, populus, causa, effectus, fauor, gratia, uxor, maritus, socer, gener, nurus, socrus, nouerca, priuignus, cliens, patronus, locator, conductor, &c. Vide copia caput 26. Ita non fit autem in marito.) Reclamant fortiter, qui hodie in philosophia reales uocantur, dicunt enim respectum hic esse, ut illic calorem. Ut in aëre nebulosum.) Tametsi enim nebula in aëre sit, non tamē ibi ut in subiecto.

Eiusq; generis item sunt altum.) Merito posset fortasse quispiam putare, altum potius adiacens esse, quàm connexum, cum dicatur ab altitudine, quàm ipsi rei inesse constat, perinde atq; prudentia inest. Verum scire conuenit, altum relatiuum esse, nec ullam rem absolute altam dici, sed alteri comparatam, proinde id cui comparatur extra eam est. Sic ciuitas, id est, consentientes ciues.) Cicero in somnio Scipionis: Nihil est enim illi principi Deo qui omnem hunc mundum regit quod quidem in terris fiat acceptius, quàm concilia ceterisq; hominum iure sociati, quæ ciuitates appellantur. Eandem habentia qualitatem.) Videlicet in specie. Si acciperentur utris his ipsis.) Quod si utamur his uocabulis quæ sunt, & quale, inæquale, simile dissimile, tum sanè ad hunc locum spectabunt. Caterum si his nominibus omis sis, alia supponamus, ut uerbi causa pro inæqualibus magistrum & discipulum, in ceterisq; eodem modo: iam sane argumentum non ex hoc loco, sed a comparatis ductum putabitur.

Nunc pro eo quod dicendum erat.) Lege libri huius caput 24. Et discipulus præceptore.) πολλοὶ μαθηταὶ πρῆσβυτοι διδασκάλων, id est, pleriq; discipuli magistros antecunt.

Ad legem quam prædixi.) Ut scilicet potentior & imbecillior sint. Aristot. lib. rhetor. 2. cap. de locis enthymematum: Est & alius locus ex his quæ ad inuicem. Nam si alteri iuste ac bene agere inest, alteri pati incrit, & si imperasse, etiam fecisse. ut de publicanis Diomedon publicanorum princeps: Nam si uobis locare turpe non est, nec nobis conducere.

E X E M P L A.

Veteranus quidam quum uocatus in ius periclitaretur, adiit in publico Casarem, rogās ut sibi uellet adesse: Caesar è comitatu suo selectum ilico dedit, eiq; litigatorem commendauit. Hic miles uociferans, at non ego Caesar periclitante te Actiaco bello uicarium quæsiui, sed pro te ipse pugnaui, simulq; detexit cicatrices. Erubuit Caesar, atq; ipse descendit in aduocationem, ueritus ne non modo superbus, uerum etiam ingratus uideretur. Cuidam graui amico suadenti, ut se ad exemplum paternæ frugalitatis componeret, satis procaciter Iulia, ille inquit, obliuiscitur se Casarem esse, ego memini me Caesaris esse filiam. T. Liuius Decad. 3. lib. 8. de Scipione Africano castigaturo legionem quæ defecerat: Corpora, inquit, ora, uestitum, habitum, ciuium agnosco: facta, dicta, consilia, animos hostium uideo. Lysimachus in Thracia superatus à Dromòcheta, quum ob sitis impatientiam, tum se, tum exercitum dedisset, posteaquam bibit iam factus captiuus: O Dii, inquit, quàm breuis uoluptatis gratia ne ex rege feci seruum. Antiochus quum Annibalem quanquam exulem inuitante occasione iuberet hostes aggredi, sacerdos consultis extis minime conuenire significabat. Cui Annibal: scilicet tu facies quod carumcula, non quod exercitatusissimus imperator dicat? Lucius Philip-
pus con

pus consul L. Crasso summa dignitatis & eloquentia uiro, manum iniici iusserat, eò quòd uocem illius indigne ferret, qua dixerat sibi alio senatu opus esse. At Crassus reiecto licitore, non es, inquit, mihi tu Philippe consul, quando ego tibi non sum senator. Lege F. Quintilia. lib. 8. Hierony. in epistola ad Nepotianum: Scitum est illud oratoris Domiti. Cur ego, inquit, te habeam ut principem, quum tu me non habeas ut senatorem? Idem lib. 2. aduersus Louinianum: Quoscumq; formosos, quoscumq; calamistratos, quos crine composito, quos rubentibus buccis uidero, de tuo armento sunt, imò inter tuos suos grunniunt. De nostro grege tristes, pallidi, sordidati, & quasi peregrini huius seculi, licet sermone taceant, habitu loquuntur & gestu. Vide quid intersit, si inique Castorem Domicio comparo, sed tamen ille inimico seruum remisit, tu ab auo abduxisti. Ille incorruptum audire noluit, tu corrupisti. Ille ad tutorem seruum contra dominum repudiavit, tu etiam accusatorem adhibuisti. Hæc Cicero pro Deiotaro. T. Liuius ab urbe cond. lib. 6. Quot enim cliētes circa singulos fuisti patronos, tot nunc aduersus unum hostes eritis, ostendite modo bellum, pacem habebitis. Cicero in Verrem: Seruus nemo est tam domini, quàm tu libidinum, neq; seruus tam fugitiuus à domino, quàm tu à iure, à legibus, à castimonia: nec quisquam tam barbarus lingua, & natione, quàm tu natura & moribus, neq; tam hostis hominibus, quàm tu dijs immortalibus. Terent. Andria: Quandoquidem tam iners, tam nullius consilij sum: Seruon' fortunas meas me commisisse tam futili? Ego precium ob stultitiam fero. Plautus: Tu proreta isti naui es, ego gubernator ero. Terent. And. Fidelem haud fermè mulieri inuenias uirum. Idem Heauton. Quàm iniqui sunt patres in omnes adolescentes iudices, Qui & quum esse censent, nos iam à pueris ilico nasci senes: Neq; illarum affines esse rerum quas fert adolescentia. Ex sua libidine moderantur quæ nunc est, non quæ olim fuit. Cicero pro lege Manilia: Non enim potest exercitum is continere imperator, qui seipsum non continet, neq; seuerus esse in iudicando, qui alios in se seueros esse iudices non uult. Secunda Timoth. decimo: Arma militiæ nostræ non carnalia sunt. Anui cuidam pauper culæ, Philippum appellanti ut causam ipsius cognosceret, quum hac flagitatione frequenter obstreperet illi: respondit sibi non esse ocium: cumq; anus inlammasset: Proinde ne rex quidem esse uelis: Philippus admiratus aniculæ liberam uocem, non illi solum præbuit aures, uerum etiam alios audiuit. Hoc idem Latini tribuunt Adriano imperatori. Plinius in laud. Traia. Tibi tua salus inuisa est, si non sit cum reipub. salute coniuncta. T. Liuius lib. quarto de bello Macedonico & Asiatico: Omnes alij ordines, omnes homines, mutationem in meliorem statum reipub. sentient, ad coniuges tantum nostras pacis & tranquillitatis publicæ fructus non perueniet. Serui, inq; Mem. tribunus pleb. apud Salustium, ære parati iniusta imperia dominorum non perferunt, uos Quirites in imperio nati & quo animo seruitutem toleratis. Non posthac dico uos seruos, Ioannis decimoquinto. Terentius Adelph. Quid hoc est negoci? hoc est patrem esse? aut hoc est filium esse? Si frater aut sodalis esset, qui magis morem gereret? Hic non amandus, hiccine non gestandus in sinu? hcm. Itaque adeo magnam mihi iniecit sua commoditate curam, Ne forte imprudens faciam quod nolit, sciens cauebo. Liuius libro quarto de bello Macedonico & Asiatico: Et cum tibi uiro liceat purpura in ueste stragula uti, matrem familiam tuam purpureum amiculum habere non sines? & equus tuus speciosius instratus erit, quam uxor uestita?

De antecedentibus, consequentibus, & adiunctis, quid Cicero, quid Boëtius dixerit. Cap. XX.

Olim quisquam credat me ignorare, propter hanc in solitā accidentis appellationem, quid uulgo hoc nomine philosophi significant: ut sit accidens id nōnunquam omne, quod non sit substantia: nonnunquam uero, quod abesse rei & adesse, ut non corrumpatur res, potest: ut calor accidens est aquæ, potest enim adesse aquæ & abesse, ut tamen permaneat aqua. Ego accidentia uoco in præsentia, quorum utrumuis & esse, & interire, sine alterius perniciæ possit: quemadmodum dicimus in rebus accidere ea, quæ temere, & nullo delectu aut providentia uidentur fieri. Ex qua significatione Seneca inquit: Non accidunt (ut putas) omnia, sed eueniunt. Et Quintilia. in Aggro redempto: Poteram (inquit) nihil ex accidentium meorum nouitate mirari. Sic nos ea quæ temere & nulla sunt existendi necessitate coniuncta, uocamus accidentia. Ea in quinque diduximus species, contingentia, pronunciata, nomen rei, comparata, & similia. Esse autem hæc omnia ex accidentium genere, hinc facile perspicitur potest, quod omnes hi loci, non solum in ijs sunt, quæ sunt coniuncta cum re, & quæ simul esse oportet: sed & in eis, quæ antecedunt rem, & quæ consequuntur. Sic ea quæ contingentia uoco, ut iurgatum esse, antecedit quādoque cædem, & expalluisse, aut latebras quæsisse, aliquando consequitur cædem: utraq; uero cædis sunt accidentia: quia & illa sine cæde, & cædes sine illis potuit euenire. Nomina etiam rerum & pronunciata itidem de rebus, existentium nō solum sunt rerum, sed & futurarum, & earum quæ fuerunt. Similiter comparationes similitudinesq; nō modo ex ijs ducimus, quæ rebus coniuncta sunt: sed persæpe ex ijs, quæ præcesserunt: nonnunquam & ab ijs, quæ temporum ordine sequuntur. Quoniam autem adiunctorum, antecedentium, & consequentium, locus iste nos admonet, apusillum uidetur hic recensere, quid istis nominibus Cicero uoluerit accipi. Sane ille, nō locum, nō tempus, nō connexa, non contingentia, posuit inter locos: sed hæc omnia nomine adiunctorum complexus est. Ego, de loco, tempore, & connexis, cum de illis diggerem, rationem reddidi. Contingentia uero recte illum locum,
quem

quem adiunctorum uocari Boëtius putauit, intra se claudere uidentur: quoniam eiusmodi sunt, ut esse cum re proposita & sine ea possint, malui tamen contingentia ea quàm adiuncta uocare, quoniam ut modo ostendi, adiunctorum, & antecedentium & consequentium nomen, uelut tres sunt gradus, per quos omnes accidentium loci ducerentur. Sed quæ antecedentia & consequentia uocauerunt Cicero, Quintilianus, & Boëtius, additaq; eis etiam repugnantia, loci non sunt, sed argumentandi formæ quædam, quas licet per omnes locos colligere. Qua in re, quo litem hanc Ciceroni & Quintiliano remittam, quos diuersa ab istis magnorum studiorum ratio facile tuetur, ut hæc ab alijs accepta, aliena quoque traderent fide: Boëtij certe non immerito desiderauerim diligentiam, quia nullam studiorum partem uideri potest impensiore tractasse cura. Nam & Aristotelis Topica ex Græcis Latina fecit, & in Ciceronis Topica ædedit commentarios, & quatuor Topicorum libros ipse conscripsit. In eorum librorum tertio de antecedentibus sic ait: Antecedentia sunt, quibus positis, necesse est ut aliquid sequatur: uelut cum dicimus, si homo est, animal est. Quod si uerum est, etiam animal antecedens erit ad hominē. Licet enim dicere, si omne animal est, homo est: eruntq; hinc inde, animal homini, & homo animali antecedens. Ad hoc, quo pacto distinguetur hic locus ab alijs, cum sit ex omnibus ferè locis tale aliquid sumere, quo posito, sit necesse aliquid sequi: ut posita definitione, sequitur definitum: posita specie, sequitur genus: posito toto, sequitur partes: & ad causas euēta, & ad euēta causæ, & ad omnes ferè locos aliquid necessario sequitur. Quid ergo fuit opus nomen antecedentium secernere, si sunt ea reliquis locis, non uni alteriue, sed propè omnibus communia? Præterea libet quærere, an si dicam, homo est, ergo animal est: sit dictum argumentum ab antecedentibus. Quod si aiat, haud uideo quod dicetur à specie ductum. Sed negat Boëtius, dicitq; solum ab antecedentibus sumi argumentum, cum per conditionem effertur: ut, si homo est, animal est. Primum ergo magnæ infelicitatis damnat antecedentia, cum possit ex reliquis omnibus depromi argumentatio, ex antecedentibus non possit. Cum enim antecedentia aliter pronuntiari nequeant, quàm quo pacto ipse præscribit, non poterit uti-

que ex ipsis confici argumentatio. Nec enim est argumentatio: si homo est, animal est: sed pars solum argumentationis, quæ quidem, si addideris, sed homo est, ergo animal est: tum demum erit expleta. Deinde, cum locorum distinctio, pro diuersa habitudine rerum sumatur, quam accipiunt aliæ alijs comparatæ, ut animal homini comparatum, genus est: uirtuti uero sentiendi, subiectum est: corpori & animæ, est totum. Cum ergo inter ista, si homo est, animal est: & homo est, ergo animal est: nullum sit rerum discrimen: qui potest fieri, ut dicantur è locis diuersis sumptæ argumentationes? Quæ fuit igitur causa tradendi Boëtio ista hoc pacto? Dicam equidem. Vir ingeniosus, qui uidebat, si antecedentia faceret omnia, ad quæ simpliciter illata, aliud sequeretur, non habiturum se quo consequentia inueniret: undecumque enim duceret argumentum, si necessario sequeretur aliud, oportebat id ab antecedentibus dici: non habebat ergo, quod à consequentibus uocaret. Instituit ergo, ut antecedentia per conditionem (ut dicimus) pronunciarentur, & consequentia essent eadem illa, mutato tantum ordine, & per contradictionem, & asseuerante prolato. Ut sit ab antecedenti, si homo est, animal est: deinde à consequenti, sed nullum animal est, ergo homo non est: fietque ex duobus locis argumentatio una. Mihi persuasum est, multo aliter sensisse Ciceronem, & uoluisse ex antecedentibus argumentationem duci, quoties proposita conditionali, ab eo quod per conditionem antecedens fecimus, quo ordine propositum erat, duceretur argumentum: ut si homo est, animal est: deinde ab homine quod antecedens fecit, ducit argumentationem, quam ab antecedente uocat: sed homo est, ergo animal est. Sic cum conuerso ordine, ab eo quod ex conditione consequens erat, duceretur argumentationem, à consequentibus uocabat: ut si homo est, animal est: animal hic est consequens: ducitur ergo à consequenti, sed nullum animal est, ergo nullus homo est. Verum ista, quomodocumque libeat accipere, non loci sunt, sed formæ argumentandi: cum non rerum inueniendarum ratione, sed certa colligendæ argumentationis lege consent. Repugnantia quoque Boëtius uoluit esse contraria consequentium. Sed quoniam hæc etiam per tot locos spargi possunt, per quot consequentia sparguntur, & ad certum argumentandi modum sicut cōse-

quentia

quentia trahuntur, neque suum poterunt proprium habere locum, & ad iudicandum potius quàm inueniendum pertinebunt. Nos ergo, antecedentia, consequentia, adiuncta, ita putamus accipienda, ut temporum ea distinguamus ordine: hocque semel in omnes accidentium locos admonitum uolumus, posse ex quolibet eorum per tres istos gradus duci argumenta, & quenque locum in quærendo hoc ordine excutiendum esse. Tria autem nomina ista, quoties per se ponentur, poterunt quidem & ad pronuntiata referri: sed accommodatissime naturæ proprietatibusque contingentium accedent.

IN CAPVT XX.

Nolim quis credat.) Εἴ τι ποῖός τε siue προκαταλήψις, quam Fabius præsumptionem uocat. Quæ temere & nullo delectu aut prouidentia.) D. Aug. lib. 5. de trinit. ca. 21. ubi explicat illud Mat. 10. Non ne duo passeresset uenirent, & unus ex illis non cecidit super terram sine patre uestro? Ex qua significatione Seneca inquit, non accidunt.) Seneca in lib. de diuina prouidentia: Idcirco fortiter omne ferendum est, quia non (ut putamus) incidit cum ceteris, sed eueniunt. Ad hunc modum legitur in Seneca per D. Eras. nouissime castigato. Idem in eodem libro, quare multa bonis uiris aduersa eueniunt: Nihil accidere bono uiro mali potest. Plaut. Most. Insperata accidunt magis sæpe quàm quæ speres. Sed eueniunt.) Ter. Phor. Quàm sæpe forte temere eueniunt, quæ non audeas optare. Plaut. Spero ego mihi quoque tempus tale euenturum, ut tibi gratiam referam parem. Vergil. 6. Aeneid. Sed non euenisse uolent. Contingunt bona, accidunt mala, eueniunt utraq. Sic ea quæ contingentia uoco.) Vtitur figura, quæ uocatur à Græcis ἀπὸ κοινῆς, id est, à communi, quæ fit, cum dictio semel prolata, sæpe subintelligitur, ut: Sunt nobis mitia poma, Castaneæ molles, & pressi copia lactis. Aliiter sensisse Ciceronem.) Id quod eius exempla satis commonstrant atque declarant. Ex antecedentibus: Si omne argentum legatum est mulieri, & pecunia numerata est argentum, igitur pecunia numerata legata est mulieri. Ex consequentibus: Si non argentum est legatum, & numerata pecunia non est legata, non est ergo numerata pecunia argentum. Haud scio num satis apposite uulgius dialecticorum uocet hanc argumentandi rationem: Ab antecedentibus quidem, à tota conditionali cum positione antecedentis ad positionem consequentis. A consequentibus uero: ab tota conditionali cum destructione antecedentis, ad destructionem consequentis. Si omne animal est, homo est.) Imò prorsus inuolidam esse sequelam aiunt quidam, nisi syllogismus absolutus, id est, que subsumptione minoris: & omnis species animalis est, ergo homo est.

Quoties proposita conditionali.) Rodol. Agricola contendit tum duci argumentum ab antecedentibus, si proposita conditionali argumentatione, ab eo quod in conditionali antecedens est, mox inferimus: ut si homo est, animal est: sed homo est, ergo animal. Boëtius putat exemplum quod adfert Cicero, esse argumentum ab antecedentibus potius, quàm consequentibus. Cæterum Rodolp. consequens esse dicit, quod ex conditionali manat, hoc modo: Si mulier nupserit ei quo cum connubium non esset: Agnoscis antecedens: qui nati sunt patrem non sequuntur. Hoc consequens. Iam ex consequenti sic colligitur: Si qui liberi patrem non sequuntur, efficitur: Ergo pro liberis nihil a patre remanebit. Porro totus hic locus, ut prima

fronte nonnihil uidetur obscurior, ita aliquanto lucidior erit, si huc adhibeatur illud: Argumentatio ab antecedentibus est, cum in propositione conditionali sumitur id quod est antecedens, & ab eo contexitur argumentatio. Exemplum. Si homo est, animal est, homo est antecedens, ab hoc sumitur argumentum: Atqui homo est, igitur animal est. Exemplum Cicronis. Si pecunia signata argentum est, legata est mulieri. Pecunia signata, antecedens est, inde argumentum sumitur. Sed pecunia signata argentum est, igitur legata. A consequentibus autem fit argumentatio, quoties ex conditione hypothetica, id quod consequens est, sumitur in argumentatione, ut si sentit, animal est: animal est consequens, inde sic colligitur: Sed non est animal, igitur nec sentit. Exemplum Cicronis: Si numerata pecunia non est legata, non est numerata pecunia argentum. Non numerata pecunia est consequens. Est autem numerata pecunia argentum, legata igitur est.

E X E M P L A.

Cicero lib. de inuent. 1. Si summopere sapientia petenda est, summopere stultitia uitanda est: summopere autem sapientia petenda est, summopere igitur stultitia uitanda est. Si rhetor est, est & uir bonus dicendi peritus: sed est uir bonus dicendi peritus, igitur est rhetor. Si mutuum est, obligatio est: sed est obligatio, ergo est mutuum. Si res furto subtrahita est, usucapi non potest: sed res furto subtrahita est, igitur usucapi nequit. Inst. de usucapioni. §. Furtiuus quoque res Boëtius lib. 5. Topic. diff. Si peperit, cum uiro concubuit: peperit autem, ergo cum uiro concubuit. Si peperit, cum uiro concubuit, non autem concubuit cum uiro, quare ne peperit quidem,

De contingentibus.

Cap. XXI.

Rimum accidentium genus contingentia diximus, quoniam circa rem contingat, id est, eueniant, ea quidem conditione, ut siue ista non eueniant, res existere: siue res non existat, ista euenire possint. Vt pallor ante ægritudinem. Nam potest quis pallere, ut non ægrotet: & ægrotare, ut non palluerit. Sic iurgium ante cædem: potest enim iurgatus quis esse, ut non occiderit: & alius occidisse, qui non sit iurgatus. Sic forma ad luxuriam. Nam & formosus frangi, & deformis potest esse profusus. Miretur forte quis, cum uideat pallorem, ægritudinem, formam, luxuriam, adiacentia esse, & iurgium & cædem actus, quare ea iam contingentia faciamus: aut quid hoc loco sit opus, si illo satis fuerunt hæc explicata. Non est ergo nobis ignorandum, locorum fines non tam pro rerum uarietate, quam ex seipsis accipiunt, quam pro habitudine eorum quibus applicantur, distinguui. Sic candor, adiacens est niui, & caloris species, & contingens pulchritudinis. Nec est inutile, etiam si id natura rei non cogeret, plures tamen esse locos, hoc est, aditus et uias unius inue-

inueniendæ rei: ut si minus unus perducatur nos ad id quod quærimus, altero tamen tertio uel tentatibus, aliqua parte procedat. Differunt autem à connexis contingentia hoc pacto, quod connexa uno significantur nomine, quod continuo ut prolatum est, & eam rem indicat in qua est, & id quod extra ipsam est, unde id oritur nomen. Nam cum diuitem dicis, accipis statim eum qui est diues, & diuitias à quibus diues uocatur: sic contrà, in diuitiarum nomine illico & opes ipsas, & eum qui possidet agnoscis. At in contingentibus, uel potius in omnibus accidentibus, necesse est, ut duo conferamus, quo ea intelligamus esse accidentia. Nam si astutiam per se dicas, adiacens uidetur: si seruum, cōnexum erit: si coniungas seruum astutum, contingens est. Et connexum connexo contingit, ut seruus diues. Et adiacēs adiacenti, ut astutus medicus. Et in summa, quēadmodum prædiximus, omnia quæcunque huius sunt generis, ut alterum sine altero possit ultro citroq; esse & perire. Non tamen hoc sic accipi uelim, ut omnia quæcunq; sunt rei contingentia, conferre putem ad inuentionem, aut ad hunc locum credam pertinere. Nec enim excidit nobis id quod prædiximus, non omnia probandis omnibus apta esse. Verum illa demum contingentia nostri sunt negotij, quæ uelut indagine uestigijs que quibusdam ad ipsam rem nos possunt perducere: cuiusmodi sunt, uel unius efficientis facta, uel subiecti unius adiacentia, uel quæ in eodem sunt loco, uel tempore, uel quomodolibet aliquid commune inter se habent, quo de uno possit in aliud fieri transitio. Apud Quintilianum itaque in Mathematico, uir fortis, hoc ipsum quod fortiter fecit, in argumentum adfert futuri parricidij, quoniam utraq; ait opus esse imperus & furoris cuiusdam, ut ambo unius animi possint uideri. Terentius quoq;: Nō dubium est (inquit) quin uxorem nolit filius, Ita Dauum modo timere sensi. Nam quid per se timor Dæui ad nuptias filij, nisi id esset, quod omnia communi inter ipsos consilio agerentur, & eadem omnia uellent atq; nollent? Huc pertinet etiam, quod solebāt qui accusabant in foro quàm maxime premere uitam antea tām: quod non eò modo spectabat, ut inuidiam reo conflarent, uerum quoniam uidebatur animus à quo illa fuerant profecta, nec à præsentis quoq; sceleris abhorre fide. Huius sunt generis, quæcunq; sunt

mon-

monstra ostentatq; rerum, ut defectus solis lunæq;, & stellæ crinitæ, quæq; alia uel uideri solent uel audiri: quibus insignium populorum urbium uel clades auguramur. Ita in cæde uultus turbatior, implicati animi index, minæ, uitata colloquia, spreti congressus. In ægritudine uero, spontanea membrorum lassitudo, fastidium cibi, inquietudo peruigiliarum: quæq; reliqua huiuscemodi rem antecedunt. Ex adiunctis collegit Asdrubal apud Varum fluuium auctas esse copias Romanas, quoniam strigiosiores equos, & coloratiora uideret corpora. Annibal etiam cum exercitum admouisset urbi, nondum fractas esse res Romanas, quoniam ager in quo tum castra locauerat proscriptus sit, & inuenerit emptorem. Et Quintilianus, non esse cæci, aut solliciti percussoris uulnus: quoniam solum unum sit, certiorq; loco, quàm pro cæci, uel festinantis trepidatione factum. Cicero quoq; Catilinam docet malum aliquod publicum meditari, quoniam angustia rei familiaris prematur. Sic ex consequentibus ducitur, sceleris aliquos agitalle consilia, quoniam diducti non constiterint inter se uerbis: furtum fecisse, quoniam res inuenta domi ipsius: eadem admisisse, quoniam fugam, uel latebras, uel arma circumspexerit. Illa quoq; quæ ἐκόντα dicuntur, id est, consentanea uel uerisimilia, huius sunt loci, quale est, fortem esse, quia lato sit pectore: & quia pauper sumptuose uiuat, furari: & si qua matrona sola per uiam noctu pergat, moechum expetere. Signa quoq; nonnulla possunt huc referri: ut futuræ postridie serenitatis, uespertinus occidentis rubor: & speratæ sanitatis, oris exulceratio. Pleraq; tamen uel ad actus, ut uiuum esse, quia spiret: uel ad effecta, ut ignem esse quia sit fumus, referuntur. Quæ quidem si magis latius uel pateant quàm ea quibus adhibentur, communi nomine signa uocantur: ut quod percussus sit, quia cicatricem habeat: potest enim cicatricem, uel quia ceciderit, uel ex ulcere habere: & grauidam esse, quia tumescat uterus, quia uel ueneno, uel morbo potest tumescere. Sin uero uel minus pateant, ut ignem esse, quia fumus sit: potest enim & sine fumo ignis esse, uel item ex æquo, ut foetam esse quia habeat lac, τεκμήρια, id est, indicia uocantur. Ea Quintilianus inter argumenta non putat habenda, quia nihil post se dubij relinquunt. Quod quidem acutissimo uiro miror potuisse in mentem uenire. Ergo sibi nihil eorum, quibus mathema

tici

ticū inuenta sua colligunt, argumentum esset, cum certis & de quibus ambigi non possit rationibus omnia demonstrarent. Cumq; id agamus argumentando, ut quāminimū dubitandi reliquamus locum, qui potest fieri, ut qui ad liquidum indubitatumq; rem perduxerit, uideatur non esse argumentatus? At nos incerta pleraque pro manifestis argumenta sumimus, quanto melius igitur res ipsa nostro cōsultuit pudori, ut faciat ipsa per se fidem, ne cogatur in locum eius is qui dicit suo succurrere mendacio.

IN CAPVT XXI.

Contingētia diximus.) Videntur hæc esse facti alicuius circumstantiæ, aut prioris, aut præsentis, aut consequentis, quæ quasi indagine quadam, per uestigia nos ad rem perducunt: ut iurgium ante eadem, et post eadem titubatio ob conscientiam sceleris.

Vt pallor ante ægritud.) Opino esse legendum ad pro ante: nam pallor collatus ad ægritudinē, est accidens eius, sicut forma ad luxuriam. Et alius occidisse, qui non sit iurgatus.)

Sic Ioab confodit Amasā. n. 2. Reg. 20. Et deformis potest esse profusus.) Cic. pro Rosc. Comædo: Oro atq; obsecro, & quæ sequuntur. Quo de uno possit in aliud.) Huius generis est illud: Omnes congruunt, unum cum noris, omnes noris. Apud Quintil.) Hoc exemplo explicantur utrius efficientis facta. In mathematico.) Declamatione 5. Nam quid per se timor Dauri.) Contingētia, ergo filiū odisse nuptias, et Daurū idē timere ait. Hic est cōmune illud in utroq; Monstra, ostentaq;) Ter. in Phor. Quot res, inquit, post illa mōstra euenire mihi. De asina locuta lege Nume. 22. Defectus solis lunaq;) Matth. 24. Stellæ cōmitæ.)

Silius Italicus libro primo:

Crinem ut flammifero terret fera regna cometes,

Sanguineum spargens ignem, uomit atra rubentes

Fax cælo radios, & sua luce choruscum

Scintillat sydus, terrinq; extrema minatur.

Suetonius in Nerone: Stella crinita quæ potestatibus exitium portendere uulgo creditur, per continuas noctes oriri cœperat. Plin. lib. 2. Arist. in meteoris. Claudianus:

Augurium qualis laturus in orbem,

Præceps sanguineo delabitur igne cometes,

Prodigiale rubens: non illum nauita tuto,

Non impune uident populi, sed crine minaci

Nunciat aut trabibus uentos, aut nubibus ignes.

Vel uideri solent.) Danic. 5. & Mat. 24. Sub excidium urbis Hierosolymitanæ, sydus gladii figura in cælo apparuit, urbi imminens, & die Azymorū cum bos ad arā traheretur, medio templo peperit. Vel audiri.) Lege Plutarchū q. oracula defecerunt, & de ea uoce passim audita, Pan mortuus est. Euseb. de præparatione euangelica. Et Theodæctū de curatione Græcarū affectionū sermone de oraculis. In excidio Hierosolymitano, nocte Pentecostes, sacerdotes audierūt uocē ē proximo dicētis: Migremus hinc. In ægritudine.) Eodē pertinent signa letalia, quæ recenset Plin. lib. 7. ca. 21. Quæq; reliqua huiusmodi.) Sen. epist. 103. Tempestas minatur anteq̃ surzat, crepant ædificia anteq̃ corruant, prænunciat fumus incen-

incendia: subita est ex homine perniciēs, et cō diligētius tegitur, quō propius accedit. Annibal etiā cum exercitū admouisset urbi. Cum Corinthiorū urbem obsideret Archidamus, uidit ē solo mœnibus proximo exilire lepores, moxq; uersus ad commilitones, habemus, inquit, hostes expugnati faciles. Quod fortuitu acciderat, ueluti in omen rapiens. Molles enim ac parū uiros, Græci leporis uocabulo notare solent, argumento est illud ē comœdia: Tute lepus es, et pulpamentū quærns. Apud Varum flumen. *μυκρονὶς ἀμαρτυρία* ἔστι. Nam non Varum, sed Metaurum constat esse legendum. Liui. 2. belli Puni. lib. 7. Alter in destinatis iam inde ante animo latebris sub sedit, alter per uada nota tranauit Metaurum. Strigosiores equos. Id est, exhaustos atq; macilentos. Cic. in Bruto de claris oratorib. Etiam et in Lysia, sunt sæpe etiam lacerti, sic ut et fieri nihil possit ualentius, uerum est certe genere toto strigosior. Neq; ita longē hinc distācent, quæ in arcanis literis memoriæ prodita sunt, primum q. Noë collegerit aquas nondū subsedisse super faciem terræ, q. columba posteaq; non inuenisset ubi requiesceret pes eius, reuersa est in arcē. Gene. cap. 8. Deinde q. Salomon ei nutrici iussit dari infantē, cuius cōmota sensisset uiscera. 3. Reg. 3. Postremo quod Achias propheta prophetauit Hieroboā per pallij scissionem, diuisionem regni Salomonis, 3. Reg. 14. Sic apud Aristophanem in nubibus, Strepsiades filium Socratica ē schola redeuntē, ex ipsa fronte conicit malā causam agere posse, quod nescio quid Atticæ astutiæ simul atq; impudentiæ præferret. Sic apud Terent. Chremes, ex multis simul coaceruatis, acute colligit Bacchidem filij sui Clitiphonis amicam esse, q. in cubiculum lectus sit allatus, q. ingressi pessulum ostio obdūt. Sic etiam Plato lib. de legib. 1. colligit ex Atheniensibus qui probi sint, eos egregie probos esse, quod in male instituta malēq; morata repub. qui boni sint, eos natura et insignite bonos esse oportere. Quippe qui neq; fingere putandi sunt probitatem, nimirum inter improbos, quibus morum similitudine poterant etiam commendari: neq; corrumpi queant deprauatis aliorum moribus. Simili argumento Simo Terentianus colligit probitatem filij sui. Et Plau. Aul. Cerebrin' mi Strobile hi sunt facturi nuptias? Qui? Quia tunc mihi nihil allatum intelligo. Non consisterint inter se uerbis. Legitur in historia Susanna de duobus presbiteris. Daniel. 13. Arist. in 1. ἀνάλυτον lib. Illa quoq; quæ uicē dicuntur. De uerisimilibus, signis et indicij, lege Erasmi librum secundum de ratione concionandi, ubi ista sane quā appositis declarat exemplis. Signa quoq; nonnulla. Quæ de re explicatius nemo, quod sciam, egit, quā unus D. August. lib. de doctri. Christiana 2. cap. 1. omnia sunt signa euidētia et necessaria, hoc est, ex quibus necessario colligi potest, ut sol oritur, ergo dies est: ita signum uerisimile, ut mulier pallet, ergo peperit. Omnis autē confirmatio constat aut ex consequentibus, aut ex repugnantibus. Quædam autem necessario consequuntur, ut coisse cum uiro quæ peperit, aut moriturum, cui cor sit uulneratum. Quædam probabiliter: ut esse impudicam, quæ iuuenum conuiujs delectatur. Eadem de repugnantibus differentia est. Necesario repugnant, spirare et mortuū esse. Probabiliter, odisse filium quæ mater est. Quia pauper sumptuose uiuat. Euclio Plautinus: Nam uerisimile non est hominē pauperē pauxillum parui facere quoniam minimū petat. Vespertinus occidentis rubor. Matth. 16. Cum cœperit esse uespera, dictis serenitas erit, nam rubet cœlū. Lege Plinij lib. 18. cap. ultimū, et Ambro. 5. lib. 1. *ἐκ μὲν* cap. 13. Vel ad effecta. Matth. 24. Ab orbore autem fici discite similitudinem, cum iam ramus eius tener fuerit, et folia fuerint enata, scitis q. prope sit aestas. Gravidam esse quia intumescat uterus. Gene. 38. Formica est Thamar nurus tua, et uidetur uterus illius intumescere. Apud Senc. in 2. de clamat. conuertit contradiçione aduersarius in eam ipsam, pro qua

LIBER PRIMVS.

115

qua posita est, sumpto ex coniunctis argumento: ut, omnes exorauit, ergo blanda est. Blanda est, ergo meretrix. Est sane hoc genus argumentandi acerrimum, quando datur aliquid ex his quæ aduersarius pro se posuit, couertere et retorquere in eum, et suo illi gladio iugulare, ita tamen si uehementis et firmum argumentum possit dici, alioqui friuolum uidetur et hominis uerba caillant: et hoc quod hic positum est non satis dignum argumentum uidetur ingenio et fama Portij Latronis, cuius hæc est declamatio. Comuni nomine signa uocant.) F. Quintil. lib. 5. cap. 9. *τιμωρία*, id est, indicia.) Eras. in 11. locupletandi ratione posterioris Copiæ commentarij. Ea Quintil. inter argumenta.) Lib. 5. ca. 1. Cum id agamus argumentando.) Hoc obiter hic annotandum, ridicule à quibusdā credi, simul et affirmari, omnia argumenta topica tantum esse probabilia, cum à definitione ad definitum, et uicissim, necessaria sit probatio, similiter à differentiis et proprijs ad speciem, rursus à genere ad speciem remouendo, et à specie ad genus affirmando: ex his enim fontibus sumuntur illæ demonstrationes, quæ proprie dicuntur apud dialecticos demonstrationes: nam ab enumeratione partium seu formarum ad totum, necessaria collectio est. Quinetiam ex causis et effectis, ex repugnantibus, et adiunctis, sæpe necessaria collectio est, tametsi non perpetuo. Ad liquidum indubitatumq;.) Accumulatus est Fabium lib. 5. cap. ultimo: Et ad liquidum confessumq; perducunt.

EXEMPLA.

Stratonicus cum esset Pella, et in puteum descendisset, rogauit num esset aqua potabilis: quum dixissent qui aqua hauriebant, nos istam bibimus: Non est igitur, inquit, potabilis, quod illos uideret pallidos luridosq;. Nam id interpretabatur malæ uoletudinis argumentum, quæ ex aqua contraxerāt. Hippomachus tibicen quum discipulū suū in arte peccare conspiceret, ab auditoribusq; laudari, fuste admonuit, ut desisteret, hoc inquit erroris maximū est indicium, te uulgus laudat tui, Aelianus. Sylla iactanti se respōdit quidā: Quomodo uir bonus esse potes, qui tantas possideas opes, quum à patre nihil tibi sit relictum? Refert Plutarchus in illius uita. Lucius Sylla cognomento Felix, quum cogitaret de occidendo C. Cæsare, amicis ne id faceret dehortantibus, indignum enim esse talem necare puerum: Desipitis, inquit, si in hoc puero non uidetis multos inesse Marios. Deprehendit in eo excelsam indolē nullis honoribus satiandā, ut qui uixdum pubescēs sacerdotiū ambierit. Idem populum Romanū subinde monere solet, cauerent puerum male præcinctum. Plau. Pseud. An inuenire possules queng coquum, Nisi miluinis, aut aquilinis unguis? Idem: Perinde ut quisq; fortuna utitur: Ita piæ celat, atq; exinde sapere cum omnes dicunt, hominē cautum cum esse declarāt, stultum autē illū cui male uerterit. Teren. Heau. Id quod est consimilis moribus, Conuincens facile ex te natum, nam tui similis est probe. Nam illi nihil uitij est relictum, quin id itidem sit tibi. Tum præterea talem nisi tu, nulla pateret filium. Idem Adel. Erubuit, salua res est. Idem Phor. Nam si te senserit timidum pater esse, arbitrabitur commeruisse culpam. Iuuen. saty. 14. Si damnoſa senem iuuet alea, ludit et hæres. Plau. Aul. Non temerariū est ubi diues blande appellat pauperem. Plaut. Stichus: Nam curiosus nemo est, quin sit maleuolus. Teren. Phorm. Ecce similia omnia, omnes congruunt, unum dum noris, omnes noris. Plau. Si hic homo sinapi uiderit, nō censet tam esse tristem posse. Acetislaus: *ὥπιρ ὅπου φάρμακα πολλὰ ἔχεται, ἐν ταῦτα νόσος πολλή, ὅπου ἔσται τόμου πολλοὶ ἐνθαῦτα πλείους καὶ ἐνταῦτα κίρκος ἐστὶ, ἔσται δὲ καὶ μύριον*, id est, Perinde atq; medicorū frequentia, plurimāq; pharmaca non paucos significant loci alicuius morbos: Sic ubi innumeræ uideris leges, illic certum est homines esse impios, et inexhaustā morum iniquitatem. Cic. in Salust. Neq; enim qui ita uiuit ut tu, aliter ac tu loqui potest: neq;

P 2 qui

qui tam illoto sermone utitur, uita honestior est. Διὼν δ' ἡ χρυσόσεμος ἰδὼν ἰνὰ φθονεῖν οὐκ ὀφείλει
 ἀκροῖτα, ἀπὲν ἢ τοῦτο μίγα κακὸν συμβιβῆναι, ἢ ἄλλω μίγα ἀγαθόν. Archidamus Zeusiippi
 filius, cum quidā sibi commēdaretur hoc nomine, quod bonus esset cantor: At hic, inquit, apud
 nos bonus cupediarius. Tacitus lib. 17. Nemo enim unq̄ imperium flagitio quāsitū bonis ar-
 tibus exercuit. Quintil. lib. 5. cap. 9. Hermagoras putat non esse uirginem Atalantam, quia
 cū iuuenibus per syluā uagetur. Quod si receperimus: uerborum ne omnia quæ ex factō ducun-
 tur, signa faciamus. Eadem tamen ratione, quā signa, tractantur. Nec mihi uidentur Arcopa-
 gitæ, cum dannauerunt puerum coturnicum oculos cruentem: aliud indicasse: q̄ id signum es-
 se perniciossimæ mentis: multisq̄; malo futuræ, si adoleuisset. Vnde Sp. Melij, Marciq̄; Man-
 lij popularitas signum affectati regni fuit existimatum. Cice. in Philipp. 9. Declarauit q̄ odise-
 set senatū, cum autore senatus extinctum late atq̄; insolenter tulit. Plato in Phæd. Fieri non
 potest (ut Aspasius inquit) ut qui omnino deformis sit, bonus sit. Cic. pro Milo. Sin hoc & ra-
 tio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & seris natura ipsa præscripsit, ut omnem
 semper uim quacūq̄; ope possent, à corpore, à capite, à uita sua propulsaret: non potestis hoc
 facinus improbum iudicare, quin simul iudicetis, omnibus qui in latrones inciderint, aut illo-
 rum telis, aut uestris sententijs esse percundum. Seneca epistola centesima decima quinta.
 Quomodo conuiuiorum luxuria, quomodo uestium ægræ ciuitatis indicia sunt: Sic oratio-
 nis licentia (si modo frequens est) ostendit animos quoque à quibus uerba exeunt procidisse.
 Hieronymus aduersus Iouinian. lib. 1. Nam, inquit, cum monachum esse se iactitet, et post sor-
 didam tunicam et nudos pedes, et cibarium panem, & aquæ potum ad candidā uestem & niti-
 dam cutem, ad mulsum & elaboratas carnes, ad iura Apitiij & Paxami, ad balneas quoq̄; &
 fritilla, & popinas se conferat: manifestum est, quod terram cælo, uitia uirtutibus, uentrem
 præferat Christo, & purpurā putet regna cælorū. Et tamen iste formosus monachus, cras-
 sus, nitidus, dealbatus, & quasi sponus semper increscēs &c. Mater est, gaudet ergo alere quod
 genuit. Mater est, non odit ergo filium. Nouerca est, non igitur amat priuignum. Nouerca
 est, male igitur uult priuignis. Mater est, ergo indulgentia corrumpit liberos. Seruus est, igi-
 tur hero clam obmurmurat. Male partum est, male igitur disperit. Puer seruis incipit fari,
 ergo firmiore lingua plectro euadet. Ingenio est ad iram præcipiti, igitur ad perdiscendas
 disciplinas idoneus est. Sedato præditus est ingenio, ergo natus gerendæ reip. Iob cap. 5. Eli-
 phas ob id colligit certum esse, Iob non esse sanctum, sed sceleratum, quia cum deus ita graui-
 ter afflisset: quasi diceret: Deus neminem unq̄ sanctum afflixit, neq̄; etiā afflictum ostendes.
 quenq̄ sanctorum, quocūq̄; te uertas. At cum te deus grauius affligit, certum est te non san-
 ctum esse, sed sceleratū. 4. Reg. 3. Primoq̄; mane surgentis, & orto iam sole ex aduerso aqua
 rum, uiderunt Moabitæ contra aquas rubras quasi sanguinē, dixeruntq̄;: Sanguis gladij est,
 pugnauerūt reges contra se, & cæsi sunt mutuo, nunc perge ad prædam Moab. 2. Machab.
 5. Visus armatis equitibus per aëra discurrentibus, atq̄; per ordines suos concurrentibus, col-
 ligit populus noui & magni quippiam imminere. Vide Vale. Maxim. de prodigijs. Prouerb.
 16. Qui multum fingit, machinatur malum: qui labra componit, mala perpetrabit. Plin. lib.
 10. cap. 36. Mares negātur anno diutius uiuere, argumento quia nulla ueris initio appareat
 nigritudo in rostro, quæ ab æstate incipit. Ter. And. Importunitatem spectate aniculæ, quia
 copotrix cius est. Ter. Ego nō ueritus sum dudū abste cauere, ne faceres quod uulgus seruatorū
 solet, dolis ut me deluderet. Idem Heau. Anus foribus obdit pessulū, ad lanā redit. Hinc sci-
 ti potuit (aut nusq̄ alibi Clinia) Quo studio uitā suā te absente excegerit. Plant. Epid. Satur-
 homo

homo est, habet profecto in uentre confidentiam. Idem Menech. Folia nunc cadunt. Nunc si triduum hoc hic erimus, tum arbores in te cadent. Terent. Adelp. Omnes quibus res sunt minus secunda, magis sunt nescio quo modo Suspiciosi ob contumeliam, omnia accipiunt magis propter suam impotentiam. Prouerb. 16. Præit deiectioni superbia: Et anteit ruinam superbia. Sapientia decimo septimo: Semper præsumit sua perturbata conscientia. Ecclesiastici 19. Amictus corporis, & ingressus hominis, & risus dentium, enunciant de illo. Prouerbiorum 11. Vbi superbia, ibi contumelia: ubi humilitas, ibi sapientia. Hieronymus in epistola ad Heliodorum: Sed ubi honor non est, ibi contemptus est: ubi contemptus, ibi frequens iniuria: ubi autem iniuria, ibi & indignatio: ubi indignatio, ibi quies nulla: ubi quies non est, ibi mens à proposito sæpe deducitur. Vbi autem per inquietudinem aliquid aufertur ex studio, minus fit ab eo quod tollitur: & ubi minus est, perfectum non potest dici: ex hac supputatione summa illa nascitur, monachum perfectum in patria sua esse non posse: perfectum autem esse, nolle delinquere est. Luca 12. Cum uideritis nubem orientem. Ecclesi. 22. Ante ignem uapor camini & fumus: sic ante sanguines conuitia. Cato apud Plin. lib. 7. testatur senile iuuentam præmatura mortis signum. Idem Plin. scribit quæ spectatissime florent, celerime marcescere. Ut luxus depræhenditur è cantu, è tibicine, è coronis proiectis, ac similibus indiis: Ita iracundum intelligas è seruatorum uultibus inuisis. Hieronymus in Ezechielem: Pro signo sunt interioris hominis uerba erumpentia. Vnde libidinosum aliquando turpis sermo demonstrat, auaritiæq; latentem paruula rei cupido signat. Minoribus enim maiora monstrantur, uultuq; & oculis dissimulari non potest conscientia. Dum luxuriosa & lasciuia mens luget in facie, & secreta cordis motu corporis & gestibus indicantur. Vnde:

Heu quàm difficile est crimen non prodere uultu.

Roma. 10. Quisquis enim inuocauerit nomen domini, saluus erit. Ut loci salubritas incolarum colore depræhenditur: Ita muneris sanctitas eorum arguitur uitæ, qui in eo uersantur. Sanguis crassus & niger est, uitiosus est igitur. Rubet & pellucet, igitur integer est, autore Celso. Viuido est ingenio, caput ergo erigit. Capite est deiecto, hebetiore igitur ac segnior animo est. Obæratu est, igitur mentitur. Quidam Metapontinus Laconi obijcienti ignauiam, atqui inquit, non parum alienæ regionis possidemus. Ergo, inquit Lacon, non solum ignaui estis, uerum etiam iniusti. Significans non posse fieri, ut quis meticulosus & imbellis, multum taceat alienæ ditionis, nisi fraude partum. M. Callidius Gallum accusauit, M. Tullio defendente: quumq; accusator affirmaret se testibus, chirographis, quæstionibus probaturum, sibi à reo fuisse præparatum uenenum, sed interim rem tam atrocem, remisso uultu, languida uoce, nec reliquo gestu parum concitato pronunciaret: M. Tullius: Tu, inquit, nisi fingeres M. Callidi sic ageres: Ex actione colligens illum non ex animo loqui.

De nomine rei.

Cap. XXII.

Omen quoq; rei rectè mihi inter accidentia conferri uidetur. Nec enim est aliud nomē, quàm uox ad rem significandam consensu hominum instituta, quod, si quid aliud, uel maxime accidentium naturam habere manifestum est. Nam & rei antequam fit, & postquam facta est, nomen est, & aliud quoq; nonnunquam eiusdem rei nomen est: ut Romulus

P 3 post mor-

post mortē dictus est Quirinus: & apud poëtas, Hippolytus, postea quam redditus à Pallade est uita, Virbius. Cicero quidem ab Ety-
mologia, hoc est (ut ipse dixit) uerbū ē uerbo, à ueriloquio: ut aptius
& mollius putauit, à notatiōe: ut uulgo dicimus, ab interpretatione
nominis: separatim locum descripsit. Quod fieri posse non abnuo,
& nonnunquam argumenta inde duci apertius est, quàm ut osten-
dendū sit. Vnde & multa in nomē Verris cauillatus est, & in Chry-
sogonum pro Sex. Roscio. Et facere dictorum crebra sumitur occa-
sio, ut Augustus de eo qui locum paternæ sepulturæ arabat, hoc (in-
quit) est patrem colere. Et qui filius ex ancilla suscipiebat, dictus est
uerus familiæ pater. Quod autem locum nomini inter ea quæ sunt
in substantia fecerint, nō uideo quam rationē sint secuti: cum rerum
apud oēs gētes eadē sit substātia, nomina diuersa. Quinetiā & apud
eosdem populos, idem nomen, persæpe aliud apud maiores, aliud
apud posteritatē significet. Vt latro prisco sermone qui mercede mi-
laret significabat: Hostis, qđ nūc peregrinus: & parricida, quisquis
hominem necasset: hodie quid significant, nemo nescit. Ad hæc ut
quædam interpretationes conueniant, ut toga à tegendo, & dux
quia ducat, & quia regat rex: ita pleræque aut in aliquo non conue-
niunt, aut discrepant omnino. Prætorium à prætore dici manife-
stū est: tamen & in castris ubi consul tendebat, & in ciuitatibus item
ubi ius reddebat, dicebatur prætorium. Sic codicis & libri nomina
si reddantur originibus suis, neutrum hodie congruet ei quod signi-
ficat: quorum alterū à caudicibus, hoc est, tabulis ductum est: alte-
rum arboris significat corticem: quod his primū maternjs rudis ue-
tustas ad inscribendas literas uteretur. Quamobrem cum ex his li-
quere uideatur, nequaquam nomen inter ea quæ sunt in substantia
numērari posse, non inueni quem sibi locum putarem uerius ma-
gisq; ē natura sua conuenire. Usus eius non simplex est: Quan-
doq; enim ex ipsa ui aut interpretatione nominis. Vt qui dicat, ani-
mam constare ex aëre, quem inspirando haurimus: quoniā anima,
quod uentum significat, sit uocata. Sic pecuniam in instrumento do-
mestico esse, quia ipsa instruat domus. Alius est usus, cum du-
cimus ex δμωνυμία, id est, agnominatione, uel (ut uulgo loquimur)
ex æquiocatione argumentum. Vt expectādas esse humanitatis ar-
tes, quia

tes, quia nihil tam proprium sit hominis, quàm ipsa humanitas. Et pessime facere qui plebem contra patres cōcitant, quoniam nullum in terris nomen uenerandum magis sit quàm patrum. Et Isocrates in Helenes laude, pulchritudinem inquit admirandam maxime laudandamq; esse: eiusq; inter reliqua signum facit, quòd uirtutem maxime probamus, quoniam pulcherrima rerum sit omnium. Facile est perspectu, quomodo humanitatis, & patrum, & pulchritudinis nomen in diuersas flectatur significationes. Quod si occultius fiat, aut rebus in idem tendentibus, captiosa fit argumentatio. Sin apertius, in ridiculum persæpe euadit. Vt certam esse progeniē Aeneæ Neronem, quoniam patrem Aeneas sustulerit, Nero matrem. Sic & in eis quæ paulò ante diximus, in quibus colendi & familiæ nominum ambiguitas (quemadmodum hic quod sustulisse dicitur) causam ridiculo præbēt. Alius præterea est huius loci usus, cū trās lato nomine, deinde ducimus ex re, non quam hoc in loco, sed quam proprie significat, argumentum. Quale est apud Ouidium: Quis enim celauerit ignem, Lumine qui semper proditur ipse suo? Ignem pro amore posuit: deinde ex lumine argumentatur, tanquam de uero igne loqueretur. Sic apud Terentium Phormio: Hisce ego dictis illam tibi tam incēsā dabo, ut ne extinguas lachrymis, si totus extillaueris: incēsā pro irata dixit, deinde reliqua subiecit, uelut uere ardentē crederet. Ergo propter eas quas dixi causas, nomē ab eis quæ in substantia sunt remouei, protuliq; iudicium meum, quorum diuersa si quis putabit accedere propius uero, nihil obstat, quo minus non me, sed quæ credat optima, sequatur.

IN CAPVT XXII.

NEc enim est aliud nomen.) Aristoteles lib. 1. τῶν ἰσχυρίων: Nomen igitur est uox significatiua, secundum placitum, sine tempore, cuius nulla pars significatiua est separata. Nomen autem cum dicimus, cognomen quoq; & agnomen intelligatur oportet. De hominis enim certo, ac proprio uocabulo agitur, ut si dicamus aliquem calidum uocari, quòd temerario & repentino cōsilio sit. Cicero lib. de inuēt. 2. Et aliud quoq; nomen quam eiusdem rei.) Genesios cap. 17. Non uocabitur ultra nomen tuum Abram, sed erit nomen tuum Abraham, quia patrem multitudinis gentium dedite. Principio enim fuit pater Aram, & ideo uocatus est Abram: Deinde uero pater totius seculi, & proinde dictus est Abraham. Ingens aperiret se hic campus, si quis mysteria Hebraicarum literarum, quibus scriptura arcana passim utitur, uel paucis subindicaret, & rebus, & effectibus respondere, eamq; ob rem accurate esse exsutienda, in quibus interpretandis ut inam tam essemus circumsecuti,

spēti, quā sumus frequentes, & audaculi. Hieronymus ad Paulam Vrbicā, de interpretatione Alphabeti Hebraici: Nomina quidem Hebraica identidem omnes ubique occurrunt, usum tamen eorum etymonq; tam pauci norunt, quā multi cum se nosse a bitrantur. Mirabor enim si quisquam illa scite interpretabitur, omnis antiquitatis ignarus: ita ut ferē sunt isti, qui tantum uersantur in plusquam mutis literis, ac spinosis quaestiuiculis. D. Eras. in argumento epistolae ad Romanos, de nomine Pauli. Eras. Roter. lib. Ecclesiast. 2. Nec oportet Hebraica nomina quamuis non intellecta, cum tēdio audire, quam in canonicis literis ne apex quidem unus temere positus sit. Cicero ab etymologia. Eras. Rot. lib. 2. de ratione concionandi: Iam quibusdam etymologia uidetur habere speciem definitionis, quod pleuraq; nomina ab ipsa rerū natura sumpta sunt. Inde enim nomen habet etymologia, quod uerba sit aptaq; rei nota quam significat, & quae sequuntur. Profuerit plurimum diligenter expendisse Ioannis Apelli cap. de definitione, ubi agit de equiuocatione. Sub qua etiam argumentandi modus ab æquiuocis comprehenditur, quotiens translato nomine, postea in priore nominis significatione persistimus etiamnum. Romulus. Ouidius Metamorphoseos 13.

Hippolytus. Ouid. 15. Metamor. Hieronymus lib. Comment. 2. in epistolam ad Ephesios, cap. 4. Finge aliquem uenire tantæ scientiæ medicum, qui iuxta fabulas ethnicorum, Aesculapium possit imitari, & in nouam figuram, nouumq; nomen posset Virbium suscitare, &c. Est & hoc quoq; ex hoc albo eorundem. Daniel desideriorum uir appellatus est, quia paucem desiderij non manducauit, & uinum concupiscentiæ non bibit. Nemroth uenator, Genesis 10. Orig. homilia in numeros 25. Nomina hominibus sæpe pro rebus imponuntur, ut Ioseph, Dauid. In malis item Io. Chrysostomus homilia in Gene. 34. Nominum impositio sanctorum sæpe ab actibus. Idem in eandem homil. 50. Nomina sanctorum non fortuito imponuntur. Cyprianus de cardinalibus operibus ad Cornelium Episcopum: Solent matres infantulis nuper editis in ipso uitæ introitu aptare uocabula, & ex aliquibus præcedentibus uel circumstantibus causis, uel ex genere, uel ex euentibus imponere nomina, ut in ipsis primordiis initijs quædam præfigerentur communitoria ingredientibus uitam, ne nomen esset ad ignominiam, si originalis naturæ traductio à consuetō limite deuiaret, & uirtute patrum degenerans indigna successio, monstri, non hominis faciem exhiberet, &c. Plato in Cratylo, Dialectici dicunt esse munus, imponere rebus nomina, quod is colligere sciat atq; diuidere, nec ab alio quā à dialectico, commode id fieri posse existimat. Irum nomen suum inopia permittasse, cum antea diceretur Arugus, Lege Homerum Odys. 19. Vnde Vlyssi inditum sit nomen: & Demosthenes Aeschinem ἀνισμύδην appellauit contumelioso uocabulo, quod ad quaestum quiduis diceret, quo conuitio nos rabulas dicimus. D. Erasmus in priore Copiæ Comment. cap. 15. de etymologia. Nonnunquam argumenta inde duci. Hieronymus aduersus Vigilantium: Quis martyres unquam adorauit aut martyrum ossa? Non omnis qui colit aut ueneratur aliquid, mox illud adorat. Veneramur martyrum reliquias, non adoramus. Ouidius in epistola Cydippes ad Acontium: Mirabar quare tibi nomen Acontios esset, Quod faciat longe uultus acumen habes. Et Theocritus quoq; ἵππος κρυονδανπῆς. Plautus in Menæchmis: Huic urbi nomen Epidaurio inditum est, quia nemo ferē huc sine damno diuertitur. Sæpe etiam in calumniam trahimus, ut hic uero nonnunc Niger, nomen ex re habet, credo hoc nomen, non fortuito, sed præsagio quodam & omine contigisse. Aut inuertimus nomen, ut falso nomine Innocentius, cum nihil sit eo nocētius. Candidus, cum præter nomen nihil habeat candidi. Aut per ἀντίπαλον: ut Vigilantius dictus, cum Dormitantius merito debeat appellari.

Jari. In nomē Verris iocatus est Cicero quasi sic dictus esset, & omnia uerreret, hoc est, nihil reliqui faceret homo furax. Quo genere iocandi quidam furcm pro Tullio Tullium dixit. Erasmus lib. 2. Ecclesiast. Fabius putat ex nomine sumi materiam iocorum potius quàm argumenta, quemadmodum Cicero multa iocatur in Verris nomen, quòd homo furax omnia conuerteret. Sic iocatur in testem Phormionem, & Plinius Maior in historicū quendam qui bibaculus dicebatur, & erat, inquit, & quæ sequuntur. Cicero in Verrina actione: Sed repente ex homine tanquā aliquo Circeo poculo factus est Verres. Quoniam tyro in castris cuius dius bibebat uinum, militari ocio pro Tiberio, Claudio, Nerōe, dictus est, Biberius, Caldus, Mero. Et in Chrysogonum. Chrysogonus est appellatus, quòd aurum undecunq; pariat: nam χρῆσος Græce aurum, γόνος sortum significat. Chrysostomus de sancto & adorando spiritu: Venit Manes uerē ueritas, hoc est, insaniens suæ seductionis nomen habens, & dicit: Ego sum paracletus quem promisit saluator Apostolis. Ab hac etymologia nō ita multum abhorret illud Plauti in Bacchid. Credo hercle adueniens nomē mutabit mihi, Facietq; extemplo Crucisalum me ex Chrysalo. Cicero in 11. Philippica: Lysidicum ipsum, inquit, in Græco uerbo qui omnia iura dissoluit, nisi forte iure germanum Cymber occidit. D. Paul. in epistola ad Philemonem: Qui tibi aliquando inutilis, nunc autem & mihi & tibi utilis. Cicero in oratione de responsis aruspiciū de sacris Bonæ deæ uiolatis atq; absoluto Clodio sic iocatur: Fit, inquit, ei deæ, cuius ne nomen quidem uiros scire fas est. Quam iste idcirco Bonā ducit, quòd in tanto sibi scelere ignouit. Non ignouit mihi, non nisi fortē tibi ignotum putas, quod te iudices dimiserūt excussum & exhaustum, suo iudicio absolutū, omniū condemnatum. Sunt qui scribant olim Anaxagoram recitantem apud Thebanos librum Thebaidos, cū uidisset attentum neminem, clauso codice dixisse: ἰκόντος καλῶς τοῖσιν τοῖσιν γὰρ ὦρα ἴχεται, id est, iure uocamini Booti, qui quidem aures habeatis boum, uidelicet alludens ad etymologiam nominis: βῆς enim bos, & ὦρα aures, atq; ex his Boëtorum nomen uidetur esse compositum. Sustulit. T. Liuius lib. primo Decad. 1. Nā & expositos iussu regis infantes sciebat, & tempus quo ipse eos sustulisset, ad ipsum congruere:

Quis neget Aeneæ magna de stirpe Neronem?

Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem.

Valla libro quinto capite decimotertio. Ouidius de tristibus:

Non peto quas quondam petij studiosus Athenas,

Oppida non Asia non mihi uisa prius:

Non ut Alexandri claram delatus in urbem,

Delitias uideam Nile iocose tuas.

In prioribus enim uerbū peto, pro adeo accipitur: in posteriore, pro postulo. Quod si oculitius fiat, aut rebus in idem tendentibus. Cicero lib. 4. ad Hercennium de permutatione. Et Erasmus lib. 3. Ecclesiastæ de Ironia. Aut quum alio sensu cōfitemur quòd obiectum est. Saluius Liberalis in defensione diuitis rei dixit: Quod ad Cæsarem si Hipparchus sextertium possidet, & quæ sequuntur. In quibus colendi. Olim erat magna sepulchrorum religio, eaq; pars agri quæ sepulchro erat dicata, non proscindebatur aratro. Vetus itaq; quum nihil hac religione deterritus, patris monumentum exarasset, Augustus facete iocatus est: Hoc, inquit, est uere patris monumentū colere. Lusit ancipiti uerbo. Colimus ea quæ ueneramur, & colitur ager aut aliud simile. Gemina fuisset amphibologia, si pro monumento dixisset memoriam, quod ab illo dictum a bitror. Siquidem eorum memoria nobis sacrosancta dicitur,

quos

quos uita defunctos ueneramus, & memorias ad Graecorum imitationem uocamus defunctorum monumenta. Curtius eques Romanus delictis diffuens, quum apud Caesarem conaret, macrum turdum sustulit & patina, cumq; tenens interrogauit Caesarem, liceret ne mittere: quumq; is respondisset, quid ni liceat? Ille protinus aum misit per fenestram, iocum arripens ex ambiguitate uerbi. Nam cibus & conuiuium dono mittitur amicis, quod apud Romanos erat solenne: & mittitur qd abijcitur. Nec hoc ioco Caesar offensus est. Herodotus de Apolline Croesum Lydorum regem inducete ad inferendum bellum Cyro Persarum regi: Perdet Croesus Halyn transgressus plurima regna. Perdo significat amitto & destruo. Qui pleriq; rei quos Seuerus Caspius accusabat, absoluerentur, & is cui Caesar forum extruendum locarat, diu traheret illum operis expectatione: Vellem, inquit Caspius, & forum meum accusasset. Iocatus est ambiguo uerbo. Na absoluitur quod perficitur, & absoluitur qui a causa liberatur: absoluit opus architectus, & reu iudex absoluit. Post Pharsalicu confictu quu fugisset Pompeius, Nonius quida dicebat septem adhuc aquilas superesse, proinde bono animo essent hortabatur. Recte, inquit Cicero, hortareris, si nobis cum graculis bellum esset. At ille aquilas dixit uela Romana aquilis insignita. Et facete dictorum.) Cicero lib. 2. de Orato. Quintilianus lib. 6. cap. 13. Macrobius lib. Saturnal. 2. cap. 20. Verus familiae pater.) locus est in aequiuocatione uocabuli patris. Nam pater & cum significat qui genuit, & qui familiae columnen est. Faustus Sylla filius, in sororem qua eodem tempore cum duobus adulteris haberet consuetudinem, Fuluius fullonis filio, & Pompeio cognomine Macula, facetissime lusit: Miror, inquit, sororem meam habere maculam, quum fullone habeat. Inter ea qua sunt in substantia fecerint.) Quoru est Petrus ille Hispanus. Siquidem ille tria ponit: Descriptionem, summationem, & interpretationem. Aliud apud maiores, aliud apud posteritatem.) Sic latrae nomen apud gentiles non religionem, sed seruitutis genus quoddam obstrictius significabat, quod hominibus nota superioris ab inferioribus exhibebatur. Nunc apud Theologos significat cultum, quem soli Deo attribuimus. Ad eundem quoq; modum & multa alia uerba translata a nostris, in alio usu, siue uno, siue praecipuo remanserunt. Iam Dei nomen, & angelis, & sanctis apud illos tribuebatur. Angeli hominibus nuncio, Apostoli clausi, sancti, uiro cuique pietate antecellenti, Ecclesia, conuentui populi, Euangelij, nuncio fidei, crucis, uallo, martyris, testis. Adde dulciam simul & hyperdulciam, qua nos alio modo, quam illi, accipimus. Longum esset hic omnia enumerare, qua nostri alium in usum transfuderunt. Quod uel ideo subiungere uisum est, ut nomen sacrificij (quod iam nunc abolere manibusq; & pedibus nequicquam moluntur propudia ista) non idem hoc tempore apud nos, atq; olim apud ueteres illos significare constet. Constatq; proinde sacrificia esse opera, qua reddimus Deo ad honorem, non tantum, ut agamus pro accepto beneficio gratias: sed quo mereamur accipiendum beneficium, remissionemq; peccatorum, quibus item reconciliemus seu placemus iratum Deum. Sunt autem ea duplicia: quaedam propiciatoria, alia dicuntur *ἱεροσυνήκτα*. Verum de ijs copiosius in nostra parascue. Latro significabat apud ueteres eum qui mercede militabat.) Quem hodie stipendiarium uulgo uocat: autor est Festus Pompeius. Deinde apud posteriores eum significat qui uias obsidet, & uiatores spoliatur. Nam qui occidit homines, grassator dicitur. Iuuenalis: Interdum & ferro grassator agit rem. Haec Rodolphi commenta. in prologum Senecae. Plautus Milite: Videtur tempus esse, ut eamus ad forum. Ut in tabulis mihi quos consignauimus hic heri latronibus ego denumerem stipendium. Sed de his quid attinet pluribus dicere, quando in omnium manibus sunt, qua ea de re scripsit Chceroboscus grammaticus. Hostis quod

nunc pe-

nunc peregrinus.) *Horatius lib. 1. Epist. Non qui ciuem dignosceret hoste. Hodie sunt per-*
duelles. L. quos nos hostes. ff. de verb. sig. Quod si quis plura eiusmodi uolet scire, legat Io-
annem Apellum sub calcem de diuisione. Cicero in Bruto de Theophrasto: Cum per cuncta
retur ex ancilla quadam, quanti aliquid uenderet, & respondisset illa atq; addidisset, hospes
non potes minoris, tulisse eū molestie, se non effugere hospitis specie, cum atate ageret Athe-
nis. Cicero 1. Officio. Hostis enim apud maiores nostros dicebatur quem nunc peregrinum
dicimus. Vall. lib. elegantiarum 4. cap. 83. Quid? quod is qui hodie dicitur propheta, olim
dicebatur uidens. Primi Reg. 9. Olim in Israel sic loquebatur unusquisque uadens consulere
Deum: Venite, & eamus ad uidentem. Qui enim propheta dicitur hodie, uocabatur olim ui-
dens. Ut quædam interpretationes conueniant.) Quintil. lib. 6. cap. ultimo: Nam & sæ-
pe plurimū lucis affert ipsa translatio, cum etiam ipsi iurisconsulti, quorū summus circa uerbo-
rum proprietate laborat, litus esse audeant dicere, quod fluctus elidit, & pleraq; alia id ge-
neris inuenire est apud eundem Fabium lib. 1. cap. 10. sub calcem. Ut toga à tegendo.)
Sic non prorsus Valæ in hoc assentior, poenitere à poena dictum, sed magis arbitror à pone
tenendo, hoc est ab intelligendo post factum, unde & Græcis dicta est πῦρ ἀπὸ τῆς πόνος. De appella-
tionib. à uirtute aut à uitio impositis, uide Sabellicū in exemplis lib. 5. Itaq; pleraq; aut
in aliquo.) Cicero lib. de natura Deorum 3. In enodandis autē nominibus, quod miserandum
sit, laboratis. Saturnus, quia se saturat annis: Mauors, quia magna uertit: Minerva, quia mi-
nuat, aut quia minatur: Venus, quia ad omnia uenit: Ceres, à serendo. Quam periculosa con-
ductudo: In multis enim nominibus hærebitis, quid Veioui facies, quid Vulcanus? Quanquam
quoniam Neptunum à nando appellatis, nullum erit nomen, quod non possis una litera expli-
care, unde dictum sit. In quo quidem magis tu mihi natare uisus es, quā ipse Neptunus.
Magnam molestiam suscepit, & minime necessariam, primum Zeno, post Cleantes, deinde
Chrysippus, commenticiarum fabularum reddere rationem: Vocabulorum cur quiq; ita ap-
pellati sint, causas explicare Quintil. lib. 1. cap. 10. Valla lib. 6. elegantiarum cap. 36. &
37. carpit illud: Oratio dicta est, quasi oris ratio. Quanquam dicat D. Hieronymus in epi-
stola ad Cyprianum in expositione Psal. 89. Oratio, est oris ratio. Reliquos quæ Varronis
etymos, quibus ipse & lusit, & lusus est. Eras. in annota. prioris ad Corinth. tertio sugillat
D. Thomā, quod interpretetur benignitatem quasi bonam igneitatē. Quandoque e-
nim ex ipsa ui aut interpretatione.) Ouidius:

Victima quæ dextra cecidit uictrice uocatur.

Hostibus à donitis hostia nomē habet.

Idem in sexto Fastorum:

Stat in terra sua instando Vesta uocatur:

Causaq; par Graij nominis esse potest. isia Cicero primo Officiorum: Credamus,
 quia fiat quod dictum est, appellatā fidem. D. Augustinus lib. 2. q. 2. ad Simplicianum: Mi-
 sericordia quoq; hominis habet nonnullam cordis miseriam, unde etiam Latina lingua nomē
 accepit. Idem quoq; lib. de utilitate credendi, plura habet, quæ faciunt ad etymologicon. La-
 tius lib. 6. de uero cultu cap. 17. Sicut aqua quidē semper iacēt: & quæta, insalubris est, &
 magis turbida est: Sic animus immotus ac torpens inutilis est etiā sibi, nec uitam ipsam tue-
 ri poterit, quia nec faciet quicquam, nec agitat, quum ipsa cogitatio nihil aliud sit, quā men-
 tis agitatio. Augustin. in Psalm. 43. Merito & gratia nominatur, quia grātis datur. Exigi-
 tur ergo à te, ut & tu grātis eū colas, nō quia dat temporalia, sed quia præstat æterna. Idem
 in Psalm. 70. Merito & negotium dictum est, quod negat ocium.

Vbi consul tendebat.)
 Q 2 Id est,

Id est, tentoria habebat. Virgil. Aeneid. secundo: Hic saeuus tendebat Achilles. Animam constare ex aëre.) Aristot. in primo de anima, et Cicero in prima item Tusculana, comprehendit perstringunt diuersas de anima opiniones. Anima aura.) Horatius: Nam corpus onustum Hesternis uitij animam quoque prae grauat ipsum, Atque affigit humo diuinam particulam auram. Quod uentum significat.) Plautus de Euclyone: Qui quum it dormitum, sollem obstruxit ob gulam, ne quid animam amittat dormiens. Ut expetendas esse humanitatis artes.) Augustin. ad Memoriam: Literas, quas uariarum serui libidinum, liberales uocant, nihil in se habent congruum liberalitati. Isocrates in Helenes laude.) Helenes encomium extat apud Isocratem in oratione quinta, Ioanne Lonicero interprete.

Quod si occultius fiat.) Primi Regum 20. Iratus autem Saul aduersum Ionathan, dixit ei: Fili mulieris, ultro uirum rapientis, nunquid ignoro, quia diligis filium Isai? Saul Ionathae matrem pro adultera: appellat mulierem ultro uirum rapientem, significans eum non esse legitimum, sed supposititium. D. Aurelius Augustin. lib. 2. de doctrina Christiana. cap. 31. Cellius lib. 18. cap. 13. Et idem libro item eodem cap. 2. Fabius lib. 1. cap. 16. Seneca lib. episto. 5. Politianus Miscellanorum cap. 54. Nec raro in odium, imò in exitium.) Iudic. 12. cap. Cum quispiam dixisset Gebolet pro Schcholet, impurissime praefocatus est. Hoc in eum porro funem retuli, ne temere cuiusquam nomen impetamus. Et familiae nominum.) Si diligenter expendas, potius nomine patris quam familiae esse aequiuocationem, fortasse non male deprehenders. Cum translato nomine.) Fusius explicantur ista apud D. Augustinum libro secundo de doctrina Christiana cap. decimo, et apud eundem libro tertio de doctrina. cap. decimosexto et decimosextimo. Quale est apud Ouidium.) Quin illud eiusdem poetae non ita multum huic diuersum est lib. primo Tristium: Utque comes radios per solis eum tibus umbra est, Cum latet hic pressus nubibus, illa fugit: Mobile sic sequitur fortunae lumina uulgus. Sic apud Terentium.) Fortasse non pessime dici possit, Terentium in metaphora probe perstitisse, quando et lachrymis iram restringimus.

E X E M P L A.

Genesis 2. ἀνὴρ καλεῖται ἄνδρῃς, ὅτι ἐκ τῶ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη αὐτή. Haec uocabitur uirago, quia ex uiro sumpta est. Vide D. Hieronymi quaestiones siue traditiones Hebraicas in Gene. Genesis 30. Et uocauit Adam nomen uxoris suae uitam, siue Heua, quae ipsa fuit mater cunctorum uiuentium. Matthaei 1. Pariet autem filium, et uocabis nomen eius Iesum: is enim saluum faciet populum suum à peccatis suis. Alexander Macedonum rex, miserat epistolam ad Antipatrum, per quendam nomine Athliam: quum id temporis forte adesset Diogenes, qui Cinico more dixit, Athlius per Athliam ad Athlium. Porro Athlius Graece miserum sonat, multisque laboribus afflictum, unde et Athletis nomen. Sensit philosophus principes ob ambitionem a studiis bellis tumultuantes, uerè miseros esse. Aequè miseros, qui illorum cupiditatibus inservirent. D. Hieronymus in commentarijs in epistolam ad Titum cap. 3. Nunc ipsum nomen uidetur plenissime uentilandum. Haecesis Graece ab electioe dicitur, quae scilicet unusquisque id sibi eligit, quod ei melius esse uideatur. Philosophi quoque Stoici, Peripatetici, Academici, Epicurei, illius uel illius haereticos appellantur. Palladas:

ῥῶτος λάμβδαν, μόνον κόραϊας, κόλακας τε λυγρὰ.

ὅκυν, τ' αὐτὸ κόραξ βωμολόχῃ· τὶ κόλαξ

τοῦ καμνοῦ βίλτις, ἥ δὲ ζῶν τιφύλαξ,

ὡδὸς καὶ ζῶντων τῶν κόλακας, κόρακας.

Id est,

Id est, Literæ hæc duæ ρ & λ, separant coruos & assentatores. Idem in reliquis est coruus, scurræq; assentator. Quamobrem optime amice beluam istam obseruato, cum scias adulatores uiuentium esse coruos. Lucianus: ποδάρτα καλοῦμαι γιγνομένην ποδάρτηρα. Podagra uocor, cum sim pedum præda. ἄνθρωποι μόνον, τὶ τοσοῦτοι τοσοῦτοι, πῶς πάλι μόντοι ὥπλων μόνον, τὴν ἀνθρώπων μόνον. Cicero Id enim est sapientis providere, ex quo sapientia appellata est prudentia. Vide Gellium lib. 16. cap. 10. Plin. lib. 8. cap. 3. Locupletes dicebant, hoc est, agri plenos. Ouid. 5. Fast. Aut pecus, aut latum diues habebat agrum. Hinc etiam locuples, hinc ipsa pecunia dicta. Idem:

Ingenium magni liuor detraxit Homeri.

Quisquis es, ex illo Zoile nomen habes.

Dum petit infirmis nimium sublimia pennis,

Icarus Icaris nomina fecit aquis.

Plau. Pseu. Forum coquinum qui uocant, stulte uocant. Nam non coquinum est, uerum furinum est forū. Cicero pro domo sua, in nefarium P. Clodij stuprum cum sorore germana designatum cauillatur: Vide (inquit) ne tu te debeas Iouem dicere, quod tu eandem sororem & uxorem appellare possis. Suetonius in Claudio: Nam illa eius quotidiana, & plane omnia horarum & momentorum erant, quid ego tibi Theognius, id est, dijs genitus uideor. Ruth 1. Ne uocetis me Noemi, id est, pulchram, sed uocate me Mara, id est, amaram, quia amaritudine ualde repleuit me omnipotens. Egressa sum plena, & uacuam reduxit me dominus. Cur ergo uocatis me Noemi, quam dominus humiliavit, & afflixit omnipotens? Hierony. Heliodoro: Quid facis in turba, qui monachus es, monachus enim solitudinis nomen est. Cicero lib. 3. de finibus bon. & malor. Nam sine hac arte (dialectica) quemuis arbitramur à uero abduci falliq; posse. Recte igitur si omnibus in rebus temeritas ignoratioq; uitiosa est, ab his ea quæ tollit, hæc uirtus nominata est. Physicæ quoq; non sine causa idem tributus est honos. Si Ariani iure optimo uocati sunt Christomachi, quod uiderentur cum Christo belligerari, sicut Macedoniani merito dicti sunt Pneumatomachi, ob pugnam cum spiritu sancto, cui in dicendo resisterunt, secus de eo sentientes atq; ecclesia. Eadem libertate Lutheranos non iniuria licebit appellamus Euangeliomachos, quod cum Euangelio pugnent, torquentes illud ac laniantes. Marci 5. Et interrogabat eum: Quod tibi nomen est? Et respondit dicens: Legio mihi nomen est, quia multi sumus. Galenus in exhortatione ad bonas artes: Vnde non iniuria quis dixerit eos generoso cognomine notari dictos Athletas, uel quod ab Athleta cognomine habent, ἄθληται, id est, miseri: uel quod utrique communiter ab Athliotete, id est, miseria, uelut ab una terra cognomen sortiti sunt. Marci 3. Et imposuit eis nomina Boanerges, quod est filij tonitru. Hierony. ad Cyprianum in explanatione psal. 89. Oratio iuxta Grammaticos omnis sermo loquentium est, cuius etymologiam sic explicant: Oratio, est oris ratio. Ioan. 1. cap. Tu es Simon filius Iona, tu uocaberis Cephas, quod sonat, si interpreteris, lapis. Genes. 25. Plantam fratris tenebat manu, & idcirco appellauit eum Iacob. Exodi 2. Vocauitq; nomen eius Moses: quia de aqua tuli eum. Gene. 32. Ait ergo: Quod nomen est tibi? Respondit, Iacob. At ille: Nequaquam inquit, Iacob appellabitur nomen tuum, sed Israël: quoniam si contra deum fortis fuisti, quanto magis contra homines praualebis? Vide D. Hieronymum in quaestionibus siue traditionibus Hebraicis in Genesim. Et Erasmus libro quarto Ecclesiastica, sub finem.

Ocum, qui fumitur ex eis, quæ quisquam de re proposita uel dixit, uel (quod perinde est) sensit, eum quidam à iudicio, nonnulli ab autoritate, Cicero testimonia uocauit, Aristoteles & itidem quandoq; Cicero & Quintilianus probationes inartificiales dixerunt. Nos (si quicquam nobis post tantos uiros licet) pronunciata appellare maluimus, quoniam reliqua nomina adductiora erant: & ab arte (quatenus ad nostrum utiq; institutum pertinet) non credidimus semouenda. Pronunciata autem dicimus, quæ quisquam ulla de re, ut affirmaret aut negaret, est elocutus. Ea quidem (ut modo diximus) Aristoteles, quicq; ipsum secuti sunt Cicero & Quintilianus, remota dixerunt ab arte, exemeruntq; numero locorum. Quapropter ne cui negligētius uideamur uel imperitiū fecisse, qui coniiciamus illa in hunc locum, facti nostri paucis reddenda nobis est ratio. Si quis igitur testimonia, id est, quæcunque aliquis ea de re de qua differimus dixit, sic accipiat, ut inter differendum tractantur à nobis, fideiq; parandæ sunt instrumentum: non uideo, quid minus ista contineantur arte, quàm reliqua cuncta, quæ uel effecta sunt rerum, uel contingentia, è quibus argumenta sumuntur. Cumq; ea, & quæri à dicentibus, & inueniri uideamus, & alius alio melius & commodius eis utatur: constanter ipsa & artis, & huius esse loci, contenderim. Aristotelē uero, quicq; alij autores ista tradidere, credo equidem sensisse arte carere testimonia, non quatenus à differente confirmandis adferuntur rebus: sed ut ab eis ipsis quorum sunt testimonia, presentem in rem dicuntur. Foro nanq; & ciuilibus attribuerunt ea certaminibus. Et testis sane oratio, in quantum probatur ab ipso res, nihil ad differentis rationem pertinet: nec iam ut inueniendi argumenti locus potest accipi, cum non dicentis arte, non argumentatione, sed etiam qui dixit tacente, hæc peragatur probatio. Sic tormenta, sic chirographa, sic leges, sic plebiscita, quæ ad rem pertinet, non oratoris expectant uocem, sed ipsi sibi iudices oculis auribusq; faciunt fidem. Non magis sunt itaq; differēdi artis ista, quàm si quis cum multa se pro republica pertulisse dicat, idq; probare uelit, diducta ueste, filcus demonstrat in aduerso pectore cicatrices, & conspi-

cien-

tiendum concionis oculis, id quod erat animis probaturus, ostendat. Quando uero in orationem sibi assumit ista qui dicit, tum artis esse, declarat eorum, qui uel in scholis eruditionem tradunt, uel in publico de ciuilibus negocijs disputant, labor: quem sumunt, quò uel confutent eos qui diuersa dixerunt, uel eorum qui secum sensere, uerba confirmant. Quinetiam tradita sunt ab autoribus præcepta testium interrogandorum: & astruendæ testimonijs infirmandæq; fidei, prout res poposcerit, ratio monstrata; & testium quoque æditæ scorsum interrogationes, & confutationes ipsorum, & asseuerationes perpetuarum orationum monumentis comprehensæ. Qui potest ergo fieri, quod arte sit traditum, quod præscripto tractetur artis, ut id esse possit ab arte semotum? Nisi sine arte credimus dixisse Lucanum: Quis iustius induat arma Scire nephas, magno se iudice quisq; tuetur. Victrix causa deis placuit, sed uicta Catoni: cum diuinum & humanum testimonium pariter sit una argumētatione complexus. Ad artem pertinent igitur (ut semel finiam) testimonia, quoties ex ipsis à dicente, non per ipsa fit à teste probatio. Sunt ergo pronunciata omnia, aut diuina, aut humana. Diuina sunt, quæcunq; dei uel numinis uoce proferuntur: ut quæ per quietem, quæq; locis sacris, aut uiris flagrantiore diuinorum amore afflatis, aut postremorum etiam nonnunquā scelerum obnoxijis territamenta solent reddi, quæq; item diuinarum rerum ministri sacerdotes uatesq;, uelut interpretes & cœlestium arcanorum conscij, prædicant. Humana sunt, quorum prima est à nobis origo. Quæ uel in scriptis sunt posita, ut chirographa, instrumenta, epistolę, libri: uel in oratione, ea que uel libera, ut laudationes, res iudicatæ, dicta testium, pacta, conuenta: & doctorum, clarorum aut magnorum uirorum sententię, & rumor, fama; populi, uel in oratione expressa: aut religione, ut iurata: aut tormentis, ut quæ sita. Videtur hic locus similitudinē quandam habere illorum, quæ superius uocauimus connexa: quoniam ab oratione res uel dicta uel pronunciata dici potest: estq; extra rem oratio. Verum hoc interest, quòd (quemadmodum cum de connexis loqueremur diximus) necesse est, connexa si tueri nomen suum debeant, simul utraq; esse: quod in pronunciatis non cuenit: nam dicimus de re aliqua, quando non est ipsa: dicimus etiam ueluti de re;

quæ

quæ tamen ipsa non modo non est, sed ne fuit quidem unquam, nec unquam est futura. Quo facile perspicitur, & posse rem sine oratione, & orationem sine re esse, & pronunciata recte inter accidentia numerari. Itaque sunt etiam & antecedentia pronunciata, ut prædictiones uatum, famæ expectatio. Et consequentia, ut rumor opinioq; de rebus ad posteritatem diffusa. Et adiuncta, ut laus uituperatioq; extantium, & iacta in omnem partem de præsentibus uerba.

Possunt etiam inter pronunciata numerari quædam, quæ non in oratione, sed in re sunt posita, qua quid dicere quis uelit significat. Ut qui interrogatus, qualis esset hominum uita, cum parumper se ostendisset subito abscondit: quod solum in eius locum fecit, quo uolebat breuem esse ipsam pronunciare. Et Tarquinius Superbus, cum eminentiora papauerum capita baculo decuteret, non dixit quidem, sed signo quocunque potuit pronunciauit, primores Gabiorum à Sexto filio auferri debere. Nobilitas quoque huius loci esse poterit, quandoquidem non aliud esse uidetur, quàm uel maior uirtus, uel opes, uel res gestæ, fama hominum celebrata. Diuerbia etiam, ut: Ne quid nimis, Modus optimus, Tempori seruiendum: quæq; alia huius generis publico hominum iudicio firmata sunt, & locum habent testimoniorum: non iniuria quis numerauerit in pronunciatis.

IN CAPVT XXIII.

PRobationes inartificiales.) Cicero in Topicis: Quæ autem extrinsecus assumentur, & maxime ex autoritate ducuntur. Itaq; Græcitalis argumentationes ἀπίχτους uocant. Aristoteles lib. rhetoricorum 1. cap. 15. Quintil. lib. Institut. 5. cap. 1. D. Eras. 11. locupletandi ratione posteriore Copiæ commentario. Testimonia.) Testimonium est omne illud quod ab aliqua re externa sumitur ad faciendam fidem. D. Erasmus in paraclesi: Hunc autorem nobis non schola Theologorum, sed ipse pater cælestis, diuinæ uocis testimonio comprobauit, idq; bis, primum ad Iordanem in baptismo, deinde in monte Thabor in transfiguratione. Hic, inquit, est filius meus dilectus, in quo mihi complacitum est, ipsum audite. Sic cherographa.) Ad hunc modum ubiq; inueni descriptum ab Agricola, & dipthongus aliquoties uel in i uel in e Latinum uerti potest. Commodius tamen in i ut λόγιον lycium siue lycæum. Diducta ueste silens demonstrat.) Hæc historia eleganter explicatur apud Fab. Quintil. lib. 6. cap. 2. Extat & apud Iustinum lib. 2. exemplum non ita dissimile, de Pisistrato, qui hoc pacto tyrannidem inuasit apud Athenienses. Quin etiam tradita sunt ab autoribus.) Cic. in rhetoricis lib. 2. & Quintil. lib. 5. cap. 7. Fideiq; paranda sunt instrumentum.) Cic. lib. 1. tusc. 1. Autoribus quidem ad istam sententiam quamuis obtinere uti optimis possumus, quod in omnibus causis, & debet, & solet ualere plurimum. Huic loco ex-
actius

ad ius intelligendo, non minimum momenti attulerint ea, quæ D. Augustinus præcipit de moribus ecclesiæ: Cum aliquid, inquit, discutimus, rationem præcedit autoritas. Nam potest infirma ratio uideri: quæ cum reddita fuerit, auctoritatem postea per quam firmetur, assumit. Lactantius & Hieronymus prodiderunt, non recte D. Cyprianum fecisse, quod Demetrianum hæreticum oblatrantem ueritati, diuinis eloquijs confutarit, quibus non obaudiebat solum, sed insultabat Demetrianus. Cum ante omnia fuisset agendum & eis, quas non contemnebat, rationibus, & ijs quæ recipiebat, gentium monumentis. Antecedentia, pronunciata, ut prædictiones.) Cicero lib. de diuinatione primo: Platoni cum in cunis paruulo dormienti apes in labellis consecidissent: responsum est, singulari illum suauitate orationis fore. Ita futura eloquentia præuisa in infante. Pausanias in Atticis: σωκράτης τῷ προπαιδείᾳ τῆς ἡπλῶτος ἑλλάδος ἰσθῆς μαθητὴς, ἰσθῆται οἱ κούροις ἵς ἐν νόλων ἐῖς ἄνδρῶν, id est, Socrates priore nocte, qua Plato futurus esset discipulus, inuolare ei cygnum ad sinum uidit somnio. Diuina sunt quæcumq; dei.) Porro autem cogimur hic uel multi extra oleas: (ut aiunt) currentes, paucis & ἀκριβῆς respondere ijs, qui continuo quiduis reijciendum esse iuxta ac fastidiendum uociferantur, nisi statim per scripturam fuerit utcumq;, imò euidenter atq; manifeste probatum. Quorum errorem cum sæpe alias, tum maxime in epistola aduersus Luciferianos refellit D. Hieronymus: Exigis, inquit, ubi scriptum sit: in Actibus apostolorum. Etiam si scripturæ autoritas non subesset, totius orbis in hanc partem consensus instar præcepti obtineret. Idem in epistola ad Marcellam de dogmate Montani, & in epistola ad Licinium. August. de natura & gratia cōtra Pelagianos cap. 39. Credamus igitur, inquit Pelagius, quod legimus: & quod non legimus, nefas credamus asstruere: Contra ego, inquit August. dico: Nec omne quod legimus, credere nos debere, propter illud quod ait Apostolus: Omnia legite, quæ bona sunt tenete: & asstruere aliquid etiam quod non legimus, nefas non esse. Cice. lib. 1. Tuscul. quæst. 1. Ve enim rationem nullam Plato afferret (uide quid homini tribuam) ipsa auctoritate me frangant. Idem lib. 1. de natura Deorum: Eodem spectat & id, quod de Pythagoreis accepimus, quos ferunt, si quid affirmarent in disputando, quæ ex eis quæreretur, quare ita esset, respondere solitos: αὐτῶν ἴδη, id est, ipse dixit. Ipse autem erat Pythagoras. Tantum opinio præiudicata poterat, ut etiam sine ratione uoleret autoritas. Quantum magnorum autoritas uiuorum in rebus ualeat, satis patet ex Noctibus Gellianis lib. 11. Sed longum sit recensere hic omnia: qui uelit plura super hac re cognoscere, legat licebit Basilium de spiritu sancto. Ioan. nem Cocleum lib. 1. de auctoritate ecclesiæ & scripturæ, cap. 5. ubi probat non omnia quæ recipit ecclesia, in scripturis expressa esse. Legat Edoardum Pouelum lib. 2. in propugnaculo summi sacerdotij euangelici, ac septenarij sacramentorum. Legat Cornel. Crœcum in libro quem inscripsit ecclesiam. Hæc uel idcirco adscribenda putauerim, ne quis parum prudens fidem habeat libellis ἀνομοῖς, qui hodieq; super hac re circumferuntur, qui uix dici queat, quam inepte hoc tractent argumentum, neq; terram attingentes neq; cœlum. Dixerat omnes, & tempora Tullius olim. At quanto nunc iustius exdamemus, adeoq; ingemiscamus, reperi eos esse sæculo nostro haud grandes homunculos, qui de cunctis ecclesiæ quæstionibus uno lingue rotatu sole clarius coruscent, homines non satis eloquentes omnia una salua contaminant, & (ut inquit ille) domestico præconio plures suæ stultitiæ testes colligant. Iam uerò ut nullus aut fere nullus locus crebrius inter dicendum incidit, sic haud scio, an sit alius quisquam quo maxime hoc sæculo astuta malitia, & malitiosa astutia abutantur quidam. Quocirca ut recta argumentandi ratio melius obseruetur, operæ pretium mihi facturus uideor, si paucis

R.

quæ

quæ ad id faciant, ut legitime per eum argumentemur, illustrem obseruationculis. Principio illud non indignum obseruatione, locum ab auctoritate negatiue desumptum prorsus inutilem esse, adeoq; persæpe omnino erroneum. Atq; hoc est cur D. August. in lib. de hæresibus refert, hæresim genuisse quosdam, quod per hunc locum negatiue argumentantes, asserbant Melchisedech non fuisse hominem, cæterum uel filium dei, uel angelum. Ex eo nimirum, quod in epistola ad Hebræos dicitur, scripturam non meminisse, uel patris, uel matris, uel genealogiæ ipsius Melchisedech. Consentaneum igitur fore censebāt, eum nec patrem, nec matrem, nec genealogiam habuisse. Quandoquidem id nusquam literis proditum esset. Proindeq; non fuisse hominem, quia constat hominem omnem, præter primos parentes, & patrem, & matrem habuisse. Eadem argumentandi ratione, ut autor est August. lib. de natura & gratia, non parum multi conati sunt conuincere Cayn è matre sua Eua filium genuisse, quia aliarum fornicarum nondum meminerat scriptura. Sic itidem Pelagius cum suis (ut idem August. in eodem, quem modo citauimus, testatur lib.) constanter assuecrabant, iustos quorū bona opera scriptura deprecatur, peccata autem silentio transit, totam uitam citra peccatum transigisse. Lege D. Hieron. in 26. caput Ezechi. prophetæ, lib. comment. 8. Eant nunc inquam eant pede infanso, puri puti sycophantæ, magni quidem nominis professores, nouorumq; dogmatum autores, ueterū instauratores, sed φιλοῦ, τιοχαρῆς καὶ ἐδολοχῆς, ipsissimi sophistæ, qui hæc atq; his similia uerborum portenta, plusquam sophisticas argutias per uniuersam terrarum orbem non uereantur disseminare. Sed pene exciderat omnium uulgatissimum & perinde appositissimum exemplum Ioannis Vberstemij Dalemensis è libro de purgatorio, ubi sic habet: Quæ sui iam multis annis aliò atq; aliò absconditum thesaurum, & non potui inuenire, ergo nusq; thesaurus est absconditus. Hæc dialectica q̃ sit elumbis & impotens, nemo non uidet, nisi tam sit lippus ut nihil uideat. Et tamen non facile dixerim, quantum Ecclesiæ confluat pernicii, & quot ad orcum pertraxerit incallidas animas. Siquidè illud omnium ferè hæreticorum extitit semper promptissimū argumentum. Hinc Heluidius Mariæ perpetuā castitatē negauit. Hinc Arrius, Marcion, Basilides, Ennomius, & Manichæi, plurimā erroris partē furcularūt. Hinc sibi Lutherus abstulit sacramenta. Et habet sibi tā familiarē hanc dialecticā homo ille, ut nullus apud Vuitenbergā, ne infantulus quidē sit, qui non pernoscat hinc argutari cōfidentius. Non legitur, inquiūt, in Euāgelio, ergo sic nō est. Cauillātur et hinc nostrates aliquot obstreperæ mulierculæ. Non est hoc, aiunt, in libro meo, ergo sic non est, neq; etiam credamus commatercula. Hæc ille. Aut iuris flagrantiore diuinorum.) Ecclesi. capite 37. Anima uiri sancti annunciat aliquando uera, quā circumspectores sedentes in excelsis. Proinde locus hic (ut ait quidam) duntaxat efficacia & uirtute sermonis tenet in eo qui nec fallere, nec falli potest, cuiusmodi est deus solus, uel alij à deo illuminati. Iuxta illud Hieronymi, quod citatur in decretis canonicis distinct. 9. cap. Ego solis, & cap. libellis, dist. 20. Territamēta solent reddi.) Terent. Phorm. Quot res post illa monstra cucnere mihi? Introijt in ædes ater alienus canis: Anguis pes impluium decedit de tegulis: Gallina cecinit, inter dixit ariolus, Aruspex uetuit ante brumam autem noui negocij incipere, quæ causa? f. iustissima, Hæc fient. T. Liuius libro 1. decad. 1. Ad Ianiculum forte uentum erat, ibi ei carpento sedenti cum uxore aquila suspensus demissa leuiter alis pileum aufert, superq; carpentum cum magno clangore uolitans, rursum uelut ministerio diuinitus missa capiti apte reponit, inde sublimis abiit. Cicero in Pisonem: Nolite enim putare P. C. ut in scena uidetis homines sceleratos impulsu deorum terri, furia uenit & diis ardentibus, sua quæq; fraus, suum facinus, suum scelus,

las, sua audacia de sanitate ac mente deturbat. Hæ sunt impiorum furia, hæ flamma, hæ fa-
ces. Idem in oratione de aruspicum responsis. Sacerdotes.) Χρῖστος Apollinis sacerdos,
Iliad. α. Vatesq; uelut interpretes.) Spurina aruspex admonuit C. Cæsarem, cauere disci-
men ingens quod ultra Calendas Martias non proferreretur. Eo die quum iret in senatum, Spu-
rina forte obuius, quid ais, inquit, non ne uenire Calendæ Martiæ? Venire, inquit, sed non-
dum præterire. Nam eodem die cæsus est Cæsar. Actorum 17. Sicut & quidam uestra-
tium poetarum dixerunt: Nam huius progenies etiam sumus. Secundæ Petri primo: Non
enim uoluntate hominis allata est olim prophetia, sed à spiritu sancto impulsus, locuti sunt
sancti dei homines. Humana sunt.) Quintilianus libro Institut. 5. cap. 10. in calce, pro-
nuntiata humana in plura secant capita. Namq; primum locum dat eis, quæ omnibus uera es-
se uideantur. Quemadmodum omnium mentibus insitum est esse deos, parentes esse ueneran-
dos, beneficium esse dandum amicis. Secundum ijs, quæ ab unaquaque gente approbata sunt.
Deinde si quid à sapientibus uiris sit dictum. Postea quæ quis in sua arte peritus dixerit. De
quæstionibus per tormenta, Valerius lib. 8. capite 4. De testibus, Valerius lib. 8. capite 5.

Vel in oratione, cæq; uel libera.) Cicero in partit. orat. Ex oratione aut libera, aut ex-
pressa. & quæ sequuntur. Expressam intelligit, ubi quis coactus fateatur aut testatur. Orationem,
intelligit sermonem. Match. 8. Quid rei nobis tecum est Iesu fili dei? uenisti huc crucian-
dum nos ante tempus. Res iudicatæ.) Cic. 2. rhetor. lib. Iudicatum est, de quo iam ante sen-
tentia ciliuius, aut aliquorum constituta est. Asconius Pædianus: Præiudicium certe aliud ni-
hil est, quam res quæ cum statuta fuerit, affert iudicaturis exemplum quod sequantur. Cice.
in oratione pro Cluentio, ubi iuræ Oppianicum ueneficij damnatum fuisse, duobus ostendit
præiudicijs. Instrumenta.) Laetan. lib. 4. cap. 20. Pæctæ.) Aristot. primo rhetorices
cap. 15. Magnorum uiuorum sententiæ.) Ad Titum 1. Dixit quidam ex istis proprius ipso-
rum propheta: Cretenses semper mendaces, malæ bestię, uentres pigri: Testimonium hoc est
uerum. Lege quæ annotauimus in Aphthonium cap. de sententia. Quæ non in oratione,
sed in re sunt posita.) Heradetus cum in seditione rogaretur à ciuibz, ut pro concione suade-
ret concordiam, ascendit pulpiti, & calicem impleuit frigida, ac farinam infusam iudice
miscuit ac bibit, itaq; discessit, uidelicet ipsa re loquens, plerunq; seditiones ex luxu superflua-
rumq; rerum appetentia nasci. Melitius quod ore eloqui non finitur, manu designat: Tribus
enim apertis digitis, & denuo clausis, & uno tantum digito rursus extenso, populo figura di-
uulgabat, quod tres unum sint. Tripartita historia lib. 5. cap. 48. Arcefilaus quum arderet
podagra doloribus, eumq; Carneades inuississet, atq; exiret tristis, mane, inquit, Carneade, ni-
hil enim illinc huc peruenit, ostensis pedibus & pectore. Sentiens pedes quidem dolere, sed ani-
mum dolore uacuum esse. Legebat Alexander epistolā à matre missam, quæ arcana quædam
& calumnias aduersus Antipatrum continebat, simulq; ut solet, cum rege legebat Hephæstion,
acc eum uctuit legere, sed perlecta epistola anulum signatorium ē digito detractum ori illius
apprehisit, hoc gestu admonens, ut arcana contineret. Sic in Act. Apostolorum: Agabus apud
Cæsareā detracta Paulo zona stringens sibi pedes, prædixit fore, ut is cuius esset ea zona,
Hierosolymis uinciretur à Iudæis, ac gentibus traderetur. Rumor, fama; populi.) Marci
11. Timebant populū: omnes enim habebāt Ioānem, q. uere propheta fuisset. Ioan. 5. Si enim
credidissetis Moysi, credidissetis utiq; mihi: de me enim ille scripsit. Si autem illius scriptis non
creditis, quomodo uerbis meis credetis? Ut qui interrogatus.) Aphthonius Sophista cap. de
Χρησῖ: Pythagoras interrogatus quanta esset hominū uita, parumper uidendum se præbens,

subito abscondit: uitæ humanæ naturam conspectus breuitate indicans. Xenocrates cum legatus ab Alexandro 50. ei talenta attulissent, quæ erat pecunia temporibus illis, Athenis præsertim, maxima: adduxit legatos ad cornam in Academiam, eis apposuit tantum quod satis esset: cum postridie rogarent, cui numerari iuberet. Quid uos hesternæ, inquit, cornula non intellexistis me pecunia non egere? Apud Laërtium Diogenes hospitibus quibusdā Demosthenem uidere cupientibus, non indice, sed medio porrecto demonstrauit, parum uirum inueniens, & effeminatum. Nobilitas.) Aristoteles 4. Polyicon cap. 4. Iuuenal. saty 8. Iudocus Clichtourus in libello de uera nobilitate. Publico hominum iudicio formata sunt.) Cicer. in orati. pro domo sua: Ut est autem in Græcis artificibus, eos aulædos esse, qui citharæ di fieri non poterunt: sic nonnullos uidemus, qui cum oratores euadere non potuerunt, eos ad iuris studium deuenire. Dicta item factaq; hominum, quorum memoria religione quadam occupauit mentes hominum, oraculorum instar habentur. Diuerbia etiam.) Seneca epistola 76. Tamdiu discendum est, quādiu nescias, & si prouerbio credimus, quādiu uiuas. Cicer. de libro finibus tertio: Quæq; sunt, inquit, uetera præcepta sapientum, qui iubent tempori parere, & sequi deum, & se nescere, & nihil nimis. Cicero pro L. Murena: Inuentus est scriba quidam Cuci Flauij, qui cornicum oculos confixerit. Idem pro L. Flacco: Vtrumq; igitur nostrum, an uestrum est prouerbum: Phrygem plagis fieri solere meliorem. Idem in 3. in Catilinam: Factum atq; transactum est. Vide D. Erasimum ante Chiliades suas, ubi bene prolixè hæc prosequitur. Et posteriorem Copiæ commentarium de Iudicijs.

De comparatis.

Cap. XXIII.

Omparatio frequens est, & magno usui rhetoribus locus. Paratus enim fere & ad manum est. Et quoniam ex ijs sumitur, quæ non alte sunt eruenda, sed propemodum nota sunt atq; conspicua: etiam expeditam proinde uim habet ad rudiores animos permouendos. In nomine uero non usquequaq; consentit usus. Namque apud poetas comparisonem uocant grammatici, quam nos similitudinem dicimus: quale est: Ac ueluti magno in populo cum sæpe coorta est Seditio: & quæ sequitur: notus est enim apud Vergilium locus. At quam comparisonem nos, illi plerumq; exemplum dicit: quo nomine utitur & Aristoteles. Et est sane exemplum inter comparata, sed non omnibus comparatis conueniet hoc nomen. Quamuis enim illud apud Ciceronem: An uero uir amplissimus, P. Scipio Pontifex Maximus, Tiberium Gracchum mediocriter laefactantem statum reipublicæ priuatus interfecit, L. uero Catilinam, orbem terrarum cæde & incendijs uastare cupientem, nos COSS. perferemus: quamuis enim illud inquam exemplum sit, nō tamen istud quod subiiciemus dici poterit exemplum; Ego te confulem

fullem putem, cum tu me non putes consularem? Et apud Quintilianum in milite Mariano: Tu si tribunus esses, hoc fecisses? si miles, hoc tulisses? comparationem fieri certum est: probare enim uult, quia aduersarius, nec si tribunus fuisset, hoc conari: nec si miles, hoc perpeti uoluisset: ergo nec illum tribunum qui occisus est, id debuisset tentare: nec militem qui occidit, perpeti: exemplum uero istud esse nemo dixerit. Iam illud multo apertius apud Vergilium: Capti quoque dolis, lachrymisque coacti, Quos neque Tyrides, nec Larissæus Achilles, Non anni domuere decem, non mille carinæ: indignitas rei comparatione, non exemplo colligitur. Hoc enim uult efficere poeta, indignissimum fuisse, capi unius fraude & artibus eos, quos nullæ uires superare potuerunt. Explicemus ergo quid differant comparatio & exemplum: quomodo item à comparatione similitudo discernatur. Comparationem uocamus, cum duo, aut plura, in tertio aliquo conferuntur, quod commune sit eis. Vt Catoni licuit sequi bellum ciuile, ergo & Ciceroni licebit sequi. Commune est hic ambobus, sequi bellum ciuile. Exemplum, est species quædam comparationis. Est enim uel aliquid maius, uel par, uel minus, quod ad imitandum, uitandumue sumitur. Estque ea non solum huius loci, sed etiam à specie ducitur: ut apud Lucanum: Omnisque potestas Impatiens consortis erit. Subiicit: Nec longe factorum exempla petantur, Fraterno primi maduerunt sanguine muri. Romulus enim & Remus, primi Romæ reges, ostendunt regnum non posse in consortium mitti. Et à coniugatis etiam prædiximus duci. Similia sunt, quando iunguntur aliqua, non in tertio quod sit ambobus commune (quemadmodum fit in comparatione) sed utrumque in singulis, quorum quemadmodum hoc in isto, sic illud se habeat in illo. Vt si dicam, quemadmodum uascula oris angusti superfusam humoris respuunt copiam, sensim autem instillantibus, replentur: sic tenera puerorum ingenia, grandia non percipiunt, modica & uiribus suis apta commodius addiscunt. Hic uascula oris arcti, & minora puerorum ingenia conferuntur, non in uno aliquo: sed illa, in coquod est, non admittere ea quæ impetu superfunduntur: hæc in coquod difficiliora subito nequeunt amplecti. Ducitur omnis comparatio aut à maioribus, aut à minoribus, aut à paribus. A maioribus, ut

R 3 bus, ut

bus, ut rex non potest, ergo nec miles : & ausus est uulnerare, ergo & maledicere. A minoribus, ut ediuerso, miles potest, ergo & rex potest : & non est ausus maledicere, ergo nec uulnerare est ausus. A paribus : ut, si potuit manes arcessere coniugis Orpheus : Si fratrem Pollux alterna morte redemit : quid Thesea magnum ? quid memorem Alcidem ? Ex his enim colligit Aeneas, sibi quoque ad inferos ius esse descendere, quoniam par illis : & mihi, inquit, genus à Ioue summo est. In inueniendis autem istis ad ea præcipue respiciendum est, quæ eiusdem sunt generis, cum eo quod nostri est propositi. Neque enim quicquid quomodolibet maius erit : nec si quid par aut minus, ad hunc locum pertinebit, ut si de eruditione quæratur, non in hac parte rex maior erit plebeio : sed magister discipulo, & exercitatus rudi. Sic si quæretur de regum uiribus : non qui maius saxum tollere, aut grauiorem perferre poterit laborem, maior erit : sed cui opes ampliores, cui numerosior popularium manus. Cum dixerim autem comparisonem in uno fieri, quod sit comparatis commune : nolo quenquam id fallat, quod nonnunquam eis quæ comparantur, sua singulis tribuuntur propria : Vt si Didonem decet habitare Africam, decebit & Aeneam petere Italiam. Quanquam autem non in uno proximo conferuntur ista, non tamen argumentandi uis in singulis est posita, sed in communi quod ista coniungit. Neque enim hoc nititur Aeneas, quod uel Dido in Africa habitet, uel ipse Italiam petat, sed eo quod subiicitur apud poetam : Et nos fas extera quærere regna : ut sit argumentationis huius iste uelut neruus, Didonem decuit peregrina regna quærere, ergo Aeneam item decebit. Sic etiam Iuno : Pallas ne extirpere classem Argiuum potuit, & quæ sequuntur. deinde subiecit : Ast ego una cum gente tot annos bella gero : commune ambobus quo Iuno nititur, est ulcisci inimicos : ut si Pallas potuit ulcisci inimicos suos, & Iuno poterit. Causa uero propter quam sic diducuntur ista potius, quam commune in utrisque ponatur, non est negligenda nobis. Quanquam in nonnullis ad eloquendi magis, quam inueniendi rationem pertineat : in plerisque tamen præcipua est & acris in istis inuentio. Primum, quod latius & minus dialecticè, hoc est perplexe, spinosèque dicuntur ista : & latitudine atque diuersitate decorem quandam accipiunt : quod solum fere

lum fere sectatus uidetur Virgilius in exemplo, quod priore posuimus loco. Deinde, quod ea quæ poterant alioqui paria fortasse uideri, explicatione quid in singulis intersit, ingens plerunq; in alteram partem capiunt incrementum. Vt in secundo exemplo, cum posuisset primum Pallada, nihil adiecit Iuno, quò minorem illam monstraret, quasi turpe putaret, quærere maiorem se alterius deæ conuicio fieri. At cum ad personam suam uenisset, non solum opposuit se Palladi, ut diceret: Ast ego, sed adiecit, quæ diuûm incedo regina. Nec id satis putauit: addidit etiam: Iouis & soror & coniunx: ut uel ex hac magnitudine sua admoneret, minoris numinis & uelut priuatam deam esse Pallada. Postea subiecit: Palladæ exurere potuisse, hoc est, funditus euertere classem Argiuorum, quodque plus sit, id unius solum Aiadis iniuria permotâ fecisse, deq; ipso grauissimas sumpsisse pœnas: se uero non unum odisse, sed gentem: neq; tamen euertere potuisse, aut pœnas sumere: sed etiam bellum cum cõtumacibus gerere, & quidem tot annos. Sic in exemplo Ciceronis quod diximus, cum simpliciter diceretur, P. Scipio rectè seditiosum ciuē interfecit, ergo nos rectè interficiemus: paria propemodum hoc pacto fiebant. Diduxit ergo, & singula sua apparatu instruxit. P. ergo Scipio cum T. Gracchum mediocriter labefactantem statum Reip. priuatus interfecerit, quid nos? Catilinam, non statum Reip. sed orbem terrarum: non labefactantem, sed uastare cupientem: non mediocriter, sed cæde & incendijs: cum nos, non priuati, ut Scipio: sed Coss. non interficiemus, sed perferemus? Si tamē hæc acrius intueamur, satius fuerit dicere, duplicatis è locis constare has argumentationes. Vt sint hinc ductæ à minoribus: Pallas potuit, ergo Iuno poterit. Scipioni priuato licuit, ergo Coss. licebit. Hinc uero ducantur à maioribus: potuit ob noxam unius euertere classem Argiuûm, ergo indignum erit me tot annos una cum gente frustra contendere: & potuit occidere T. Gracchum minus obnoxium, ergo poterimus Catilinam sceleratissimum.

IN CAPVT XXIIII.

ET quoniam ex ijs sumitur quæ non altè sunt eruenda.) Elucidandorum obscuriorum causa, comparationes adhibentur: notissima ergo esse debent, nihil habentes ambiguitatis. Ad xxi, inquit Aristoteles, ὅτις ἂν ἀφ' αὐτῶν τοῖς φανερῶς μακροῦς ἔχουσιν. Quintilianus lib. 8. cap. 3. At q; id scitè negari non potest, præcipue obseruandum, ne id quod

quod comparationis, similitudinis, uel gratia asciimus, aut obscurum sit, aut ignotum: debet enim quod illustranda alterius rei gratia assumitur, ipsum esse clarius eo quod illuminat.

Ad rudiores animos permouendos.) M. Tullius in tertio de Oratore: Tum illa quæ maxime mouent, similitudo & exemplum. Quintilianus lib. 9. cap. primo: Duo maxime mouent, similitudo & exemplum. Dictum mirum, quantæ sint efficaciæ ethnicorum cum instituta, tum exempla, quando talibus uelut efficacissimis, dominus Iesus percellere solet suæ gentis duritiem, ingerens illis Cananæam, Centurionem, publicanos, peccatores, reginam Sabæ, Niuiitas, Tyrios ac Sydonios. In nomine uero non usquequaq; consentit usus.) Cicero in Rhetoricis lib. 1. Comparabile autem est, quod in rebus diuersis similem aliquam rationem continet: eius sunt partes tres, Imago, Collatio, Exemplum. Imago, est oratio demonstrans corporum aut naturarum similitudinem. Collatio, est oratio rem cum re ex similitudine conferens. Exemplum, est quod rem autoritate aut casu alicuius hominis, aut negotij confirmat, aut infirmat. Vocant Grammatici.) Lege Iulium Ruffinianum de figuris sententiarum & elocutionum, Diomedem lib. 2. Porro grammatici comparationem quamlibet ad imitationem uel reprehensionem uitæ pertinentem, exemplum uocant: nobis aliter usurpatur, nempe pro comparatione qua uel ex una specie genus, uel ex parte totum colligitur, atque adeo quo cuncta ex uno aliquo, uel uniuersa ex singulis ostenduntur: propter aliquam in omnibus similitudinem, quæ in uno uel singulis eorum satis intelligitur. Quam Rodolph. uocat comparationem, Grammatici exemplum, quod etiam in comparatione continetur. At non omnia comparata in exemplis. Quam sanè alij comparationem, hanc ipse similitudinem: quod alij pleriq; omnes à maiori, à minore, aut à simili deductum existimant, hoc ipsum Rodolph. pro uere suo uocat comparationem. Est autem comparatio, duarum rerum aut plurium in uno tertio collecta. Vide supra lib. huius cap. 4. Quam nos similitudinem dicimus.) Hac in re, ut ferè pleriq; alijs omnibus, acerrimo Quintiliani iudicio subscribit, qui hunc ad modum accipit similitudinem libro institutionum 3. cap. 1. Qua ratione se Lucretius dicit præcepta philosophiæ carmine esse complexum: namq; hac, ut est notum, similitudine utitur:

Ac ueluti pueris absynthia tetra medentes

Cum dare conantur, prius oras pocula circum

Aspirant mellis dulci flauoq; liquore.

Ac ueluti magno in populo.) Qua similitudine Seruius, & Quintilianus perfecti oratoris simulacrum expressisse putant Maronē. Quo nomine utitur & Aristoteles.) Libro Rhetorices 1. cap. 2. Et est sanè exemplū.) Rodolph. lib. 2. cap. 18. Argumentatio quæ naturam habet inductionis, exemplum uocatur, quod genus est, quotiens una aut altera parte, aut specie enumerata, non genus aut totum, sed aliam quampiam partem speciem uel inde colligimus. Atq; hæc demum ea est, quam rhetoricam inductionem uocant: quæq; alio nomine dici solet exemplum: quod nomen ab Aristotele ijs etiam argumentationibus datur, ubi ex pluribus particularibus unum particulare colligitur. Quamquam non me clām est, exempli nomē illis propriè tribui solere, ubi res gestam alteri rei probandæ refellendæ uel accomodamus. Sed nō omnibus comparatis.) Est autem comparatio tanquam magis comune ad exemplum, & non contrā. An uerò uir amplissimus P. Scipio pontifex maximus T. Gracchum.) Plutarchus in uita Gracchorū, Appianus libro bellorum ciuiliū primo. Velicius Paterculus & T. Liuius lib. 58. 60. 61. Et apud Quintilianū in Milite Mariano.) Lusus Mario ex sorore nepos, quum Marius iterum Consul esset, uim admonuit militi cui-

dam ado-

dam adolescenti, nomine Trebonio. At is Lusum interfecit. Id factum multis incusantibus, non inficiatus est adolescens se ducem suum interfecisse, sed causam addidit ac probauit. Marius itaq; quum iussisset adferri coronam, pro facinore in bello præclare gesto dari solitam, Trebonio imposuit, graui exemplo monens cæteros, ne simili modo tentarent adolescentium pudicitiam, quando non solum absoluit, uerum etiam coronauit eum, qui & imperatoris cognatum, & ducem suum ferro necasset. Enodatus locum hunc explanat Agricola libro tertio cap. 2. Simile quiddam narratur de Iphicrate duce: is cum apud populum Atheniensem prodicionis reus perageretur, percunctatus est Aristophontem accusatorem, num ipse proditurus esset Rempub. si quis pecuniam dedisset: cumq; in se facturum negasset, quod igitur, inquit, tu facturus non eras, ego feci. Lege Appianum lib. primo. Valerium lib. sexto de fortitudine, & Plutarchum in uita Marij. Exemplum est species quædam comparationis.) Aristoteles libro Rhetoricorum secundo capite uigesimo: Diomedes libro itidem secundo: *παράδειγμα* est enarratio exempli, uel rei præteritæ relatio, significans adhortationem dehortationemue. Virgilius:

— An non sic Phrygius penetrat Lacedæmona pastor,

Ledeamq; Helenam Troianas uexit ad urbes:

Lucæ nono: Domine, u. dicamus ut ignis descendat de cælo, & consumat illos, quemadmodum & Helias fecit: Co. uersus autem Iesus, increpauit illos, dicēs: Nescitis cuius spiritus estis uos. Filius enim hominis non uenit ad perdendum animas hominum, sed ad seruandum. Erasmus Rot. lib. Eccle. secundo: Exempla idem efficiunt quod similia, nec quicquam interest, nisi quod hæc sumuntur à factis cum autoritate: ut, quemadmodum equus si paulatim exerceas, redditur ad ferendos summos labores tolerantior: ita corpus hominis si per gradus assuescat maioribus, tolerat quæ alius non auderet attingere: Simile est. Exemplum erit. Milo Crotone nates, qui singulis diebus ad aliquot stadia gestando uitulum, eundem post taurum factum, ad tantundem spacij facile gestauit. Et deinde, Porro quando exemplaria. &c. Idem lib. Ecclesiast. 3. Illud artis est, ut exempla quæ per se sunt imparia, &c. Est enim uel aliqd maius uel par.) Quintilianus lib. 5. cap. 11. plura significata, & acceptiones huius nominis enumerans, ita tandem subiungit: Potissimum autem est inter ea quæ sunt huius generis quod proprie uocamus exemplum, id est, rei gestæ, aut ut gestæ utilis ad persuadendum id quod intendis, commemoratio. Quemadmodum uascula oris angustæ.) Si quis aliud desideret exemplum, huic illud fuerit affine, quod est apud D. Hieronymum in epistola ad Gaudentium de infantulæ institutione: Ut enim aqua in arcola digitum sequitur præcedentem: Ita *παις* mollis & tenera, in utriusq; partem flexibilis est, & quocumq; duxeris, trahitur. Et illud item Grego. Nazian. in principio libri tertij de theologia: Quemadmodum aqua quæ non certis canalium marginibus dirigitur, sed per arcæ diffunditur planiciem, euanescit: Ita & res per sermonis uasitatem diffusa, lectorem fallat. Ducitur autem omnis cōparatio aut à maioribus, aut à minoribus.) Aristoteles lib. Rhetoricorum 2. cap. 23. de locis enthymematum. Cicero lib. de Orat. 2. Maiora autem, & minora & paria comparabimus sic. Ex maiore: Si bona existimatio diuitijs præstat, & pecunia tantopere expetitur, quanto gloria magis est expetenda? Ex minore sic: Hic parua consuetudinis Causa, huius mortem fert tam familiariter: Quid si ipse amasset, quid hic mihi faciet patri? Ex pari sic est eiusdem, & cupere contra Remp. & largiri pecunias. Sic etiam Iuno, Pallas ne exurere.) Vergilius libro 7. Aeneid. de eadem: — Mars perdere gentem

Immanem Lapithum ualuit, concessit in iras
 Ipse deum antiquam genitor Calydone Dianæ,
 Quod scelus aut Lapithis tantum, aut Calydone merente:
 At ego magna Iouis coniunx, nil linguere inausum
 Quæ potui infelix, quæ memet in omnia uerti,
 Vincor ab Aenea. — Eodem spectat & illud eiusdem Poëtæ:
 Antenor potuit medijs elapsus Achiuis, &c.

E X E M P L A.

Salustius: Maiores uestri parandi iuris & constituendæ maiestatis gratia, per secessionem, armati Auentinum montem occupauere: uos pro libertate quam ab illis accepistis, nonne summa ope nitimini: atq; eo uehementius, quod maius dedecus est parta amittere, quam omnino non paruissse. Si Scipio, Petreius, & Cato Uticensis leuius duxerunt sibi mortem consciscere, quam Iulio Cæsari uiro sic suis honesto debere uitam: An Cicero uir optimus, qui semper oderat tyrannos, uitam debere potuit Antonio crudelissimo, & omnium hominum terribilissimo, huic potuit supplex agere gratias, ac seruatorem appellare, poterit sceleratissimo latroni, ac publicæ libertatis oppressori suam incolumitatem acceptam ferre: qui inter pocula exprobrat quod dedisse uideri uult, quia per scelus non eripuit, qui leuissima causa prouocatus, quod dedit eripiat. Hieronymus in apologia aduersus Luciferianos: Si enim propter unum uerbum aut duo quæ contraria fidei sunt, multæ hæreses abiectæ sunt ab ecclesia, quanto magis hic inter hæreticos habebitur, qui tantas peruersitates & tam multa dogmata contra fidem adinuenit, Deiq; & ecclesiæ hostis extitit. Ambrosius lib. 5. epist. 33. Arruinos peiores esse quam Iudæos certum est, hi enim quærebant utrum soluendum sit Cæsari tributum, illi imperatori uolunt dare ius Ecclesiæ. Irenæus 4. lib. contra hæret. Hæretici alienum ignem afferentes ad altare Dei, id est, alienas doctrinas, à celesti igne comburentur, quemadmodum Naath & Abin. Qui uerò exurgunt contra ueritatem, & alteros adhortantur aduersus ecclesiam, remanent apud inferos uoragine terræ absorpti, quemadmodum circa Oreb, Dathan & Abiron. Qui autem scindunt & separant unitatem ecclesiæ, eandem quam Hieroboam pernam percipiunt à Deo. 2. Timoth. 3. Quemadmodum autem Iannes & Iambres resistebant Moysi: ita & hi resistunt ueritati, homines mente corrupti, reprobi circa fidem: sed non proficient amplius, siquidem amentia istorum euidentis erit omnibus, quemadmodum & illorum fuit. Theodosius episcopus Synædesis usq; adeo insectatus est hæreticos quos Macedonianos appellant, ut etiam è possessionibus suis eos deturbaret. Contra quos uniuersos tam clericos q̃ iudices prouinciales armabat. Super hæc Constantinopolim usq; profectus, omnes Cæsaris præfectos aduersus hæreticos persequendos sibi adiunxit. Et nos eos intra domesticos parietes impune grassari sustinemus, nec uel pedem è limine proserimus, ut præfectorum auxilia increamur? Si fures licet cum reipub. necessitas exigit, in crucem sublimes rapere, cur non liceat ubi publica animarum salus exposcit, & uehementer quidem exposcit, hæreticos crepitantibus urere flammis? Gelasius pontifex Rom. libros combussit, & hæreticos ablegauit in exilium: ergo idem poterit & Hadrianus pontifex. Valentinianus atq; Martianus hæreticos ad unum omnes asseruantes libros contra Calcedonensem concilium perpetuo damnarunt, exilio primum. Deinde & rursum libros maderunt comburendos: Et quisquam audebit exposulare cum Carolo, quod similia tentarit? Theodosius imperator Manichæos hæreticos, publice combussit eorum libris omnibus exuens fortunis, successione omni priuauit ultimisq; sup-

moq; supplicio tradendos mandauit: Ergo idem poterit & Carolus imperator semper Augustus. Sapiens ille rex Hiram alienigena & suū mulieris uidua uidelicet pauperis consilium in extruendo templo non est de dignatus, & consules aliq; peritos in qua; re in consilium de dignabuntur adhibere, si forte de ea deliberent, ut theologos, si de re Theologica, nempe de hæreticis pariter & anabaptistis comburendis aut certe capite truncandis. Terent. Eunucho, scena: Nunquis hic est: Deum se in hominem couertisse: at quem Deum? qui templa &c. Ego homuncio hoc non facerē. Oportuit Christū pati, nos ergo quid segniter agemus? Augustin. in Psal. 34. sermone. 2. Si ille, quid ad nos? Chrysost. in Ioannem, Homil. 85. Si asinum deus loqui fecit, & per uatem benedictiones spirituales nobis largitus est: multo magis per sacerdotes, etiamsi prauī sunt, Deus omnia efficit. Origenes in homilijs in Lucam: Si Iesus filius Dei subditus est Ioseph & Maria, ego non subijciar Episcopo, qui mihi à Deo ordinatus est: non subijciar presbytero, qui mihi domini dignatione præpositus est: Hieronymus aduersus Rufinum: Demosthenes à cane quomodo p̄ littera exproba esset, discere non crubuit: & nos pudebit, si homines homine præceptore utamur?

A MAIORI.

Terent. Adelph. Nam qui mentiri aut fallere insucuerit patrem, aut Audebit, tanto magis audebit ceteros.

Idem Andria: Si illum obiurges, uita qui auxilium tulit, Quid facies illi qui dederit damnum, aut malum?

Idem Hecyra: Nam ut hic laturus hoc, ipsam rem ut fiet, rescruerit, Non ad pol dam me est, cum hoc quod leuius sit, Tam animo iracundo tulit.

Idem Heauton. Quem feret, si parentem non fert suum?

Cicero in Antonium: Quid faceres domi tuæ, quū aliena tam sis insolens? Cicero in Philip. Qui familiarem iugulat, quid hic data occasione faciet inimico? Ouid. lib. 2. Amorum:

Quod decuit reges, cur mihi turpe putem?

Genescos cap. 32. Si contra Deum fortis fuisti, quantò magis contra hominem præualebis? Iob 4. Ecce qui seruiunt Deo, non sunt stabiles, & in angelis suis reperit prauitatem, quantò magis qui habitant domos luteas? Idem Iob. 25. ca. Ecce luna etiā nō splendet, & stella non sunt munda in conspectu eius, quantò magis homo putredo, & filius hominis, uermis. Matt. 12. Si ipsum patrem familiās uocauerunt Beelzebub, quantò magis domesticos eius? Hieronymus 6. Comment. in Ezech. ca. 18. Astra quoq; non sunt munda in conspectu eius, & aduersus angelos suos peruersum quid excogitauit. Si autem sublimis illa natura peccato nō caret, quid dicendum est de hominibus, qui fragili carne circumdati, debent loqui cū Apostolo: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Iudicū 14. Patri meo & matri nolui dicere, & tibi indicare potero? 4. Regum 5. Pater, si rem grandem dixisset tibi propheta, certe facere debueras: quantò magis quia nūc dixit tibi, lauabere & mūdabere? Prouer. 15. Cum infernus & perditio Deo pateant, quantò magis corda hominum ei patent? Barbarus ille & gentilis Ephron offert Abraham ignoto hospiti gratuitū sepulchri munus, & uix adduci precibus potest, ut oblatam accipiat pecuniam: & sacerdotes sepultura ius uendimus in alieno? Vel potius quod publicū est, id eū priuatū ære locamus. Rom. 8. Qui proprio filio nō pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit, qui fieri potest, ut nō & cū eodē oīa nobis donet? Priori Petri 4. Et si iustus uix saluus efficitur, impius & peccator ubi cōparebūt? Hiero

nymus in 3. cap. Malachiæ propheta: Si sacer dotes purgandi sunt, & colandi, ut purum aurum remaneat & argentum, quid de cæteris est dicendum? Si Christo putet elata doctrina & fastuosa eloquentia, quanto magis oderit arrogantem ac superciliosam inscitiam, & san-ctimoniæ fuco personatam infantiam.

A M I N O R I.

Cicero pro lege Manilia: Et quisquam dubitabit quid uirtute profecturus sit, qui tantum auctoritate profecerit: aut quàm facile imperio, atq; exercitu sacios & uectigalia conseruatus sit: qui ipso nomine ac rumore defenderit? Ibidem: Maiores nostri sæpe mercatoribus ac nauiculatores iniuriosius tractatis bella gesserunt: Vos tot ciuium Romanorum milibus uno nuncio atq; uno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis? Idem pro Pub. Sestio: Ergo hominis desperati, & proditoris Reip. casum lugelunt fortasse qui uolent, ciuis florantissimi & optime de Rep. meriti periculum lugere senatui nõ licebit? Idem pro Archia: Saxa, & solitudines uoce respondent, bestia sæpe immanes cantu fleuntur, atq; consistunt: nos instituti rebus optimis, non poetarum carminibus moueamur? Terentius: De psalteria hac audiuit, id illi nunc dolet alieno, pater in nihilo pendit. Plautus Menechmis: Folia nunc cadunt, nunc si triduum hoc hic crimus, tum arbores in te cadent. Teren. Phorm. Quid faceres, si aliquid grauius tibi modo ferendum foret? Cum hoc non possum, illud minus possem. Ibidem: Adcon hoc indignum tibi uidetur, filius homo adolescens, si habet unam amicam, tu uxores duas: nihil pudere, quo ore illum obiurgabis? responde mihi. Horat. lib. epist. 1.

Quæ lædunt oculos, festinas demere, si quod

Est animum, differs curandi tempus in annum.

Ouid.

Vt corpus redimas, ferrum patieris & ignes,

Arida nec sitiens ora lauabis aqua.

Vt ualeas animo, quicquam tolerare negabis?

At pretium pars hæc corpore maius habet.

Ouid. in Epistolis:

Quid facies præsens, quæ nondum uisa placebas?

Cicero pro Milone: Neq; in ijs corporibus, atq; in hac imbecillitate nostra inest aliquid quod uigeat & sentiat, & non inest in hoc tanto natura tam præclaro motu. Hieremie 35. Nunquid nõ recipietis disciplinam. Matth. 6. Quod si gramen agri, &c. Posterioris ad Corinth. 3. Quod si administratio mortis, &c. Primæ ad Timotheu 3. Stulte, tu quod seminas, nõ uiuificatur. 1. Corinth. 3. Quod si quis propriæ domui præesse nõ nouit, quomodo ecclesiam Dei curabit? Exod. 4. Filij Is: ac non me audiuit, & quomodo me audiet Pharaos? Deut. 17. Qui superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, morte moriatur homo. Quid igitur futurum ei, qui blasphemio ore incesserit? D. Hieronymus in epistola ad Theodorum in epitaphio Lucini Beticæ: Et si adhuc in carne positi & renati in Christo, non sumus Græci & Barbari, serui & liberi, masculi & femina, sed omnes in eo unum sumus: quanto magis cum corruptione hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem, non nubent neq; nubentur, sed erunt sicut angeli in cælis? Primæ Ioannis 4. Qui enim non diligit, &c. Ad Hebræos 10. Qui aspernatus fuerit Moysi legem, &c. Lactantius lib. 5. de iustit. capite 19. Quod si seruorum nequissimus habetur, & cat. Hieronymus libro 1. aduersus Pelagianos: Si damnatur in lege ignoratia, quanto magis in Euangelio conscientia? Si ad serui Eliæ iniuriam ignis descendit de cælo, & non Samaritas, sed Iudæos consumpsit incendiū: quanto magis ad contemptu filij Dei, in impios Samaritas debet flamma serui ei? Hieronymus in 5. ad

in 5 ad Algasiam quaestione. Cyprianus: Si per unum hominem mors potuit introire, quanto magis per unum hominem, qui & deus erat, potuit uita restitui? Cice. Si gladiatorum miseret eo magis, quò minus sunt supplices, quanto rectius fortissimus uir contumax periculorum nos mouebit? Hieronymus in epistola: ad Demetriadem, de uirginitate seruanda: Solent miseri parentes & non plenæ fidei Christiani, deformes & aliquo morbo debiles filias, quia dignos generos non inueniunt, uirginitati tradere, tanti (ut dicitur) uitrum, quanti margaritum. Si Saul deo unice charus, è regno suo turpissime semel profligatur, quòd contra mandatum domini pepercerit Agag Amalechitarum regi, cur non uel optimo iure debeat in ultimas usque terras protrudi, qui contemptis imperatorijs sanctionibus & pontificijs cautionibus, adeoque sacrosanctæ matris ecclesiæ traditionibus, ad pestilentissimos hæreticorum errores conuiceat? T. Liuius ab urbe cond. lib. 5. Obsecro uos, uenandi studium ac uoluptates, homines per niues ac pruinas in montes syluamque rapit: belli necessitatibus eam patientiam non adhibemus, quam uel lusus ac uoluptas elicere solet? Piscatores, inquit Aristippus, aqua marina totos se madesieri non recusant, ut exiguum capiant gobium: & ego ut balonam ingentem capiam, uino paulum diluto leuiter aspergi non feram? Sic respondit Aristippus, cum in eum expuisset aliquando Dionysius. Cice. Tuscul. 2. Hæc pueri possunt, uiri non poterunt? Cice. lib. de finib. 2. Quòd si in ipso etiam corpore multa uoluptati præponenda sunt, ut uires, uelocitas, ualetudo, pulchritudo: quid ni idem in animis fiat, in quibus doctissimi illi ueteres ecclesie ac diuinum quiddam inesse putarunt?

A P A R I.

Cicero pro A. Cecinna: Si quis me exire domo coëgisset armis, habere actionem: si quis intrare prohibuisset, non haberem? Teren. in Eunu. Parmeno. Ego ne ut Thaidi me dedam, & faciam quod iubeat? Gnato. Quid est Thraso, quò minus quam Hercules seruiuit Omphale. Cice. pro Sexto Roscio: Ut illud incredibile est, mortem oblata esse patri à filio, sine plurimis & maximis causis, sic hoc uerisimile non est, odio fuisse paræti filium, sine causis multis, et magnis & necessarijs. Si enim ex eo quòd quis comptus est, aut noctu errabundus, adulterum arguere per Aristotelem, primo ἐλλυξὼν libro prohibemur, neque comatam, ut uoluit Ioannes Picus in quadam ad Hermolaum Barbarum epistola orationem omnem dicemus esse cinadam. Iacobi 5. Elias homo erat, similiter obnoxius affectibus ut nos, &c. Themistocles Simonidi poetæ petenti quiddam à se parum æquum, respondit ad hunc modum: Neque tu bonus esses poeta, si præter cantum caneres: Neque ego bonus princeps, si præter leges iudicem. Cic. Neque enim ratio asferri potest, quur si cuiquam nouo ciui poterit adimi ciuitas, non omnibus patricijs, omnibus antiquissimis ciuibus possit. Primæ ad Corinthios cap. 9. An non habemus potestatem. Sed nã ego ineptus, qui hisce exemplis nusquam non obuijs lectorem oneratum uelim. Possum iam dudum ignarus, decoris ac iudicij expertus uideri, nodum, quod aiunt, in scyrpo, uel potius in mari aquam querere. Pergamus igitur, ac quæ reliqua sunt, breuiter recenseamus. Ut rex non poterit. Lege lib. huius cap. 19. de connexis, sub calce, ubi deprehendes quæ ad hunc faciant locum argumenta. Et non est ausus maledicere, ergo nec uulnerare est ausus. Ex hoc nimirum exemplo nequaquam difficile est uidere, non satis exacte præcipi à dialecticis Aristotelicis quibusdam, à maiori per negationem duntaxat argumentum duci, à minori per affirmationem, à pari utroque modo, quandoquidem hic à minori per negationem, & à maiori per affirmationem Rodolphus argumentatur, & Cice. quoque lib. Offi. 3. Neque est contra naturam. spoiliare cum si possis, quem honestum est necare. Si potuit manes arcessere. Locus est Acnei

dos 6. *Præcipua est & acris in istis inuentio.*) Vide infra 2. libr. cap. 15. circa medium.

Et minus dialecticè, hoc est, perplexe spinosèq;.) D. Hierony. in comment. super epist. ad Titum: Dialectici, quorum princeps Aristoteles est, solent argumentationum retia tendere, & uagam rhetoricæ libertatem in syllogismorum spineta concludere. Lege lib. sequentis cap. 15. & undeuigesimum. Explicatione quid in singulis intersit.) Commonstrat hoc artificij D. Erasmus in opire de epistolis conscribendis, cap. de amplificatione, & in posteriore copiarum commentario, eodem titulo. Ibidem de tertio modo locupletandi exempla: Qui copiosissime uolet exemplum tractare, is singulas similitudinis & dissimilitudinis partes explicabit, atq; inter sese comparabit. Diduxit ergo, & singula suo apparatu.) Quintil lib. 5. capite 10. Eras. posterioris Copiarum comment. 9. dilatandi ratione. Sed omnium instar est quod D. Ioan. Chrysost. tam graphice, tamq; copiose nobis delincauit exemplum, Homelia ad Neophitos 25. Non enim sumus tantum liberi, sed & sancti, & non tantum sancti, sed & iusti: nec solum iusti, sed & filij, nec solum filij, sed hæredes: nec solum hæredes, sed & fratres Christi: nec tantum fratres Christi, sed & cohæredes: non solū cohæredes, sed & membra: non membra tantum, sed & templum: nec templum tantum, sed organa spiritus. Benedictus deus qui facit mirabilia solus. Eodem spectat amplificatio à minore ducta, qua utitur Erasmus Roterod. lib. 3. eccles. de amplificationum modis: Si quis homo gratis tibi donaret, &c.

De similibus.

Cap. XXV.

Quoniam locorum è quibus ducuntur argumenta, nulli fere minus est uirium contra renitētem auditorem, quàm similitudini: ad eum uero qui sponte sequitur, docendumq; se præbet, accommodatior nullus est. Aperit enim rem (si recte adhibeatur) & quādam eius imaginem subiicit animo: ut cum assentiendi necessitatem non afferat, afferat tacitum dissentiendi pudorem. Quapropter ad probandum non ita crebro, ad explanandum illustrandumq; sæpe ab oratoribus, à poëtis sæpius adhibetur. Habet tamen persæpe probantis speciem similitudo, eo ipso, quòd rem qualis sit indicat. Itaq; cum legis Quintiliani illud: Vascula oris angustis superfusam humoris copiam respuunt, sensum autem influentibus uel instillantibus etiam replentur: non conficitur utiq;, debere propter hoc terrena puerorum ingenia pro modo uirium suarum doceri: sed tamen concipiendo quisq; rem apud animum suum sub hac imagine, persuadet sibi, aliter fieri non posse. Apud Lucanum egregia uidetur similitudo pro argumento posita: Cæsaris an cursus uestre sentire putatis Damnum posse fugæ? ueluti si cuncta minentur Flumina (quos miscet) pelago subducere fontes, Non magis ablatis unquam decreuerit equor, Quàm nunc crescit aquis. Placuit uidere, si quis sic argue-

tur:

tur: flumina subducta mari non minuunt ipsum, ergo nec uos deserentes Cæsarem, retinebitis cursum rerum suarum, frigidum esse & plane enerue argumentū. Quando uero sumitur non ad peruincendam rem, sed docendam, rapitq; mentes ad se similitudo: non iam quisquis hæc audit, cogitat de Cæsare uel militibus id quod sunt; sed in specie maris, Cæsarem: in fluminum, milites capit: quodq; in proprijs Cæsaris, militumq; personis incredibile fuisset, abrepto iam transformatoq; in alienam imaginem animo, uelut perspectum in similitudine accipit, prorsusq; sic esse sibi ipsi persuadet. Quid sit similitudo, & quemadmodum distinguatur à comparatione, iuperius diximus. Quia uerò tota extra rem est, difficilior uidetur inuentu. Quod nanque confertur, extra rem esse certum est: ut mare extra Cæsarem. Id etiam in quo fit collatio, extra est, cum (ut prædiximus) non in uno aliquo conferatur: nanq; incrementa, & decrementa maris, in Cæsarem cadere non possunt, tametsi enim de utroq; fortasse in proposita similitudine crescere dici posset & decrescere, non tamen una in utrisq; est ratio istorum: sed eadem nomina erunt, res liquet prorsus esse diuersas. Demus ergo si possumus, uiam aliquā, quo paratius ista inueniri queant. Primum uideamus in re proposita, cui similitudinem quærimus, quid sit id quod exprimere similitudine uolumus, idq; quale sit, & quid efficiat, diligenter intueamur. Deinde rem quampiam quæramus, quæ habeat in se aliquid, cui sit similis in ipsa uis, qualis est in proposito nostro eius, quod cupimus imitari. Neq; si primò nō occurrat, desistamus: sed subinde alias res excutiamus et alias: non erit quisquam tam infelicitis conatus, ut quāuis semel iterum uel non succedat, tertio tamen aut quarto non eruat aliquid. Aperiamus igitur primum hac uia similitudinem, quam nobis in exemplum ex Lucano desumpsimus. Cæsar repressurus militum seditionem, quid eos similitudine docere uoluit? nempe amplitudinem rerum suarum ex illis non pēdere. In re quidem sunt Cæsar & milites Cæsari deseruientes: docendum autem est, non esse milites, quibus magnitudo Cæsaris sit innixa. Ante omnia ergo quærendum habuit Cæsar aliquid, cui numerus quidam rerum deferuiret, quemadmodum sibi laborabāt milites, quodq; non crescat earum rerum ministerio. Id fuit mare, cui quidem se, fluminibus ue-

ro mi-

ro milites contulit. Circumspiciamus aliud. Forte tam omni ex parte accommodatum non inueniemus. Tenuis enim esset ingenij laus, si passim posset ex obuiio sumi. Inueniemus tamen aliquid. Fingamus, ut dicant homines, admittere se nolle solem, sed lucis omnibus receptaculis occlusis, exclusuros ipsum. Sic enim quanquam ueneratio solis quæ ex hominum usu tribuitur, sibi peritura sit: lumini tamen reuera maiestatiq; suæ nihil decrescet: sic ne Cæsari quidem quicquam de sua peribit amplitudine, licet deserant ipsum milites sui. Sed protinus à prioris similitudinis ui desciscimus, quòd quemadmodum ibi flumina aliquid mari inferunt, ita hic nihil est quod homines afferant soli: nisi uelimus dignationem in eius locum recipere & admirationem hominum. Quæramus aliud in hoc ipso proposito. Quid agunt milites seditione? ut concutiendo statum rerum Cæsaris, etiam ipsum atterant Cæsarem. Scrutemur aliquid, quod sine damno concutitur. Scopuli quibus fluctus perpetuè illiduntur. Sed segnius illud, hoc uiuidius: ignem cōcuti uentis, & non decrescere, sed ali uidemus. Rursum milites quid præstant Cæsari? Ornant quidem augentq; decus rerum Cæsaris: ex illo tamen opes sunt ipsis, & dignitas, & singulorum magnitudo. Quæramus quod ornatur alio, & id ipsum sustineat & tueatur. Terra uiret herbis, gratiamq; ab ipsis habet: ex ipsa uerò herbæ recipiunt uigorem. Itaque in similitudinem transferemus: quemadmodum istas non sine periculo suo reuelli transferriq; possit: terram uero sua fœcunditate facile alias sibi ipsi herbas reddituram: sic Cæsaris militum defectionem ipsis periculo fore, Cæsari ex opibus suis alios milites facile reddituros. Sic etiam qui fœcundum agrum ignauia deserāt, sibi quidem imminere egestatem, agrum celeriter alie cturum sua ubertate qui colant. Facile est uidere has omnes similitudines eò ducere, quod initio ostendendum sumpsimus, nihil militum defectione Cæsari perituum de sua magnitudine: quæ eò latius diximus, ut uel ipsa copia ostenderemus quomocunq; aliquam similitudinis inueniendæ uiam. Multum autem profuerit in hac re intueri, quæ de eo cui similitudinem quærimus, per tropum (quam translationem uocamus) efferuntur. Dabit nanq; similitudinem nobis sine cunctatione id, in quo translata illa propria sunt uel natiua. Ut si amorē quod

malus

malus sit, similitudine quæras effingere: uide quæ de amore translatione soleant dici. Vulgo itaque iam usurpatur, ardere quem amore. Paratam nobis continuo similitudinem uidemus ab igne, in quo uerus est ardor. Et quoniam ardere in bonam etiam dici partem potest, licebit etiam ignis similitudine ipsum laudare. Vt uel uituperando dicamus, quemadmodum omnia consumit ignis ac destruit quæcunq; complectitur, sic amorem mentium nostrarum robur, uiresq; omnes consumere, & uelut in cinerem redactas dissipare. Vel laudando, ut quemadmodum ignis rebus immixtus, calorem ipsis uitæq; præbet uigorem: sic amorem nobis industriam strenuæq; agenda stimulos subijcere, nec quenquam rem ullam recte sine operis amore conari. Sic etiam quia dicuntur homines premi amore, similitudo ab oneribus duci potest. Iam astrictos etiã amore dicimus, similitudo à uinculis & compedibus sumetur. Ita si insanire dicantur, furentibus: si consumi, in ignem impositis: si languere, & grotantibus assumulabimus: Contra uero si laudare instituimus, similitudinem ab eis quæ in laudem dicuntur trahemus, ut tenacem esse amorem, solidum, non fractum, dulcem dicimus. Poterit ergo ex eis, quibus horum unumquodque reuera inest, similitudo depromi. Delectus adhibendus est, ut pro rei qualitate ipsam adaptemus. Vt si docere uolumus, aperta sit similitudo: si laudare, splendida: si uituperare, pudenda: si rem attollere, magnifica. Liquidius nanque oportebit rem quanq; talem uideri, qualem imagine sua uolumus aliam esse monstrare. Dissimilium non ita creber est usus. Quid sint autem, facile est deprehendere ex similibus. Non enim aliud est dissimilitudo, quàm contraria eius, quod ostendere uolumus, similitudo. Itaq; & idem est eorum cum similitudine locus. Coniunxit utrunq; Quintilianus: Non enim uox (inquit) illa præceptoris, ut cœna, minus pluribus sufficit: sed ut sol, uniuerfis idem lucis calorisq; largitur. Tractatur uarie hic locus: & uberius uel astrictius pro iudicio dicentis effertur. Poëtarum itaque nonnunquam fabulæ, & illæ quas uocant Aesopicas, latius nonnunquam narrantur, nonnunquam contrà breuiter colliguntur similitudines. Vt in Quintiliani illis exemplis. Sic & Aeschines, qui cum Demosthenem diceret omnem in oratione fiduciam habere, tibijs assumulauit eum, quibus si collum dematur,

T reli-

Reliquum corpus inutile est. Et ille contrà Aeschinē trutinę similem: quę à quacunque parte infunditur, eò inclināt. Sumuntur autem utraque, & comparata & similia, ex antecedentibus, consequentibus & adiunctis. Ex antecedentibus est, An uir clarissimus P. Scipio: & quę sequuntur. Et, Pallas ne exurere classem. Ex consequentibus. Vt Iuuenalis: Tantum igitur muros intra toga contulit illi Nominis ac tituli. Notus est locus. Comparat enim Ciceronis rebus Augusti bella. Ex adiunctis. Si te Carthaginis arces Phœnissam Libycę quę aspectus detinet urbis. Antecedentia uero similia sunt, ut apud Ciceronem pro lege Manilia, Medea, quę membra fratris discerpfit, quo colligendis illis persequentem moraretur patrem, assimilatur Luculli exercitus, opibus Mithridatis à persequendo ipso Mithridate distentus. Adiuncta sunt: Vt pro Roscio, anseres & canes qui in Capitolio alebantur, ut fures detegerent: quibus accusatores similes dixit orator, ut nocentes in R. P. ad pœnas scelerum dandas in ius uocarent. Ex consequentibus Lucanus sumpsit, cum perturbationem ciuitatis explicaret, confusione ea quę sit in fine mundi rerumq; omnium futura. Copiosi sunt hi duo loci, & uulgi opinioni sensibusq; aptissimi. Nam ut comparatis facillime peruincuntur rudiores animi (nec enim facilius quisquam credit, quàm quod iam in alio uideatur probasse) sic similitudo ad explanandum est iisdem maxime accommodata. Hebetes enim mentes, & quę in ipsas res penetrare nequeunt, ut quale sit quicque possint perspicere, non alia re aptius, quàm imagine & figura notiorum aliarum rerum, in id quod ostendere uolumus ducuntur. Acriora ingenia, uelut qui uident, oculis sequuntur: contrà hebetes, tanquam cæci, tactu explorent iter oportet.

I N C A P V T XXV.

Nulli ferè minus est uirium contra renitentem auditorem. Cicero lib. 1. rhetoric. cap. de reprehensione: Cum autem pro comparabili aliquid inducitur, quoniam id per similitudinem maxime tractatur, in reprehendendo conueniet simile id negare esse, quod conferetur ei, qui cum conferetur. Id fieri poterit, si demonstrabitur diuersum esse genere, natura, ui, magnitudine, tempore, loco, persona, opinione. & quę sequuntur. Lege Georgium Trapezon. lib. 1. hectori. 3. cap. de locis dialecticis. Laetantius lib. 7. de diuino premio cap. 9. Sicut oculus euulsus à corpore ac separatus, nihil potest uidere: Ita & anima separata nihil sentire, quia & ipsa pars corporis: falsum hoc & dissimile est. Anima enim non pars corporis, sed in corpore. Sicut id quod in hase continetur, uasis pars non est, nec ea quę in domo sunt,

mo sunt, partes domus esse dicuntur: Ita nec anima pars est corporis, quia corpus uel anima est uel receptaculum. Ibidem ca. 13. Sed sicut in fidibus ex intentione neruerum effici concordem sonum atq; cantum, quem musici harmoniā uocant: Ita in corporibus ex compage uiscerum ac uigore membrorum uim sentiendi existere, quo nihil dici deterius potest. Et quamdam eius imaginem subijcit animo. Arist. lib. rhetic. 3. cap. 4. Illud orationis genus maxime probat Quintilia. lib. 8. cap. 6. in quo trium permista est gratia, similitudinis, allegoria, et translationis: ut Cice. pro Murena: Quod fretum, quem Euripum, tot motus, tantas, tam uarias habere creditis agitationes, commutationes, fluctus: quantas perturbationes et quantos aestus habet ratio comitiorum? Dies intermissus unus, aut nox interposita, sæpe et perturbat omnia, et totā opinionem parua nonnunquam commutat aura rumoris. Cic. pro Cn. Plancio: Sin hoc per sæpe accidit, ut et factos aliquos et non factos esse miremur, si campus ille unda comitiorum, ut mare profundum et immensum, sic effervescent quodam quasi aestu, ut ad alios accedant, ab alijs autem recedant, in tanto ros impetu studiorum, et motu, temeritatis modum aliquem, et consilium, et rationem requiramus? Ad explanandum illustrandumq;.) Nul- lum autem familiarius docendi genus, nec efficacius quā similitum collationē. Proinde similitudines siue parabolas à rebus uulgarissimis sumet, qui suam doctrinā quā maxime popularem esse uelit. Neq; uerò tātum ad docendum ac persuadendum efficax est similitudo, uerum etiā ad commouendos affectus, ad delectandū, ad perspicuitatem, ad eādem sententiā ne possit elabi, prinitus insigendam animo. Qua de re lege præfationē Erasmi in parabolas. Et adagio: Culicem colant. Et, Purpura iuxta purpuram iudicanda. Testamur et nos hoc ipsum in opere cui titulum nuncupauimus, Similia sacra. Quintil. lib. 8. ca. 3. A poetis sæpius adhibetur.) Id quod abunde satis à nobis indicatū est in libello nostro de poetice similitudinibus.

Itaq; cum legis Quintil. illud: Vascula oris angusti superiusam.) Chrysost. homil. de Lazaro 2. Mater amans quum infantem lactantem parat ad solidum cibum adducere, ut si simul multum uini infundat ori, nihil prodest puero, refundente puero quod datur, ac tuniculā qua pectus tegitur irigante: quod si sensim ac paulatim infundat, puer quod traditum est, absq; molestia transmittit: Sic et concionator non multam uerborum exaggerabit copiam, ac audientium opprimit ac de lassabit crebris clamoribus aures, uerum indices sermonem protrahere, et subinde quæ salubriora sunt, magisq; mentes illorum recipere uidentur, inculcare. Seneca epistola 85. Alimenta quæ accipimus, quæ diu in sua qualitate perdurant, et solida innatant stomacho, onera sunt. At quum ex eo quod erant, mutata sunt, tunc demum in uires et sanguinem transseunt. Item in his quibus aluntur ingenia præstemus, et quæcunque hausimus, non patiamur integra esse, nec aliena sint, sed concoquamus illa, alioqui in memoriam abeunt non ingenium. Apud Lucanum egregia uidetur similitudo.) Huc ad scribendum quod refert Plutarchus in uita T. Flamini: Is dehortans Achaicos, ne sibi uindicarent insulam Zacynthiorum, dicebat: κινδυνεύει ὁ πόλις αἰ χυλῶν π' ὀρεῖσσι τῶ πῶσι πεφάλην τ' ἀποπνέουσι προτείνοισι, id est, periculum ipsis fore, quemadmodum testudinibus si longius à Peloponneso profferrent caput. His non dissimilia Titus Liuius de bello Macedonico libro sexto, ubi sic loquitur Quintus: Si utilem possessionem eius insula censerem Acheis esse, autor essem S. P. Q. R. ut eam uos habere sineret: cæterum sicut testudinem, ubi collecta in suum tegumen est, tutam ad omnes ictus uideo esse, ubi exciit partes aliquas, quodcumq; nudauit, ebnoxū atq; infirmū habere: Haud dissimiliter uobis Achaici clausis undiq; maris, quod intra Peloponnesum est termino, ea et innigere uobis, et iuncta tueri facile,

si semel auiditate plura amplectendi hinc excedatis, nuda uobis omnia quæ extra sint, & exposita ad omnes ictus esse. Non magis ablatis unquam decreuerit æquor) apud Lucanum lib. 5. est descenderit, sed hæc lectio pugnat cum Rodolphi contextu Reperitur enim postea crescere & decrescere, in clementia & decremenda maris. . . Velut per speculum in similitudine accipit.) Elegans cum primis est hæc Lucani similitudo, cæterum meo quidem iudicio elegantior, & ad inueniendi rationem accommodatior ea, quæ est apud Plautum in *Moscellaria*, ubi *Philolaches* adolescens sic exorditur: Recordatus multum & diu cogitavi, argumentaq; multa In pectus institui ego, atq; in corde meo, si quod est mihi Cor, eam rem uolutavi, & diu disputavi hominē cuius rei Quando natus est, similem esse arbitrari, simulachrumq; habere, iam id reperi exemplum, nouarum esse ædium arbitror similem Ego hominem, quādo hic natus est. & quæ sequuntur. Dictū mirum in quot locos hæc similitudo longe festiuissima possit diduci: & haud scio an exercendæ iuuentuti magis appositum possit exemplar suppeditari. Idē in *Captiuis*: *Parasitorū* genus simile est cochleis: Nam cum humor est, labunt: si non, suo uiuunt succo. Ac ne quis mihi nasutior obijciat allatam ē *Moscellaria* similitudinem prorsus esse reiiciendam, quod Rodolphus loquatur de similitudine quæ habet probantis speciem: legat licebit ex *Truculento* *Plauti* & hoc affine *Lucani* exemplo habens quandam probantis speciem. Nam hoc assimile est: Quasi de fluuio qui aquam deriuat sibi, nisi deriuetur, Omnis aqua abeat in mare: Nam hoc in mare abiit, miserq; Perijt, sine bona animi gratia: hæc cum uideo fieri, suffuror, *Suppilo*, de præda prædam capio: Meretricem ego esse reor, Mare ut est, quod des deuorat, nunquam abundat. Terra uiret herbis, gratiamq; ab ipsis habet.) *D. August.* de uera innocentia cap. 3. & 4. Ita sunt palmites in uite, ut uitæ nihil conferat, sed inde accipiat unde uiuat. Sic quippe uitis est in palmitibus, ut uitale alimentū subministraret eis, nō sumat ab eis. Ac per hoc & manentē in se habere: *Christū*, et manere in *Christo* discipulis utrumque prodest, non *Christo*. Nam præciso palmitē potest de uiua radice alius pullulare: qui autem præcisus est, sine radice uiuere non potest. Per tropum.) *Verecunda* debet esse translatio, ut *Cice.* lib. 3. ad *Q. Fratrem* scribit, ut deducta esse in alienum locum, non iruissē, atq; ut præcario, non uiuuisse uideatur. Idem docet auctor ad *Herennium* lib. 4. ubi de translatione scribit. Idemq; *Cicero* in oratore perfecto. *Quintil.* lib. 8. cap. 2. & 6. *Eras.* *Roterod.* in priore copię comment. cap. 17. *Trapezontius* lib. 5. rhetor. Dabit namq; similitudinem nobis sine cunctatione.) Tale est & illud prioris ad *Corinthios* 9. Omnis autem qui certat, per omnia temperans est. Illi quidem igitur ut perituram coronam accipiant, nos autem ut æternā. Metaphora est sumpta à certamine pugilum, unde *D. Paulus* non illibenter solet similitudines ducere. Vide *Budæum* in annotationibus in *Pandectas* circa medium, ex *L. Athletas*. Quo loco *Apostolus*, inquit, eleganti metaphora usus est, quam semel susceptā ad extremum pertulit, ubi uitam nostram instituentiam esse docet ad exemplar athleticæ. Ut si amorem, quod malus sit, similitudine.) *Plaut.* *Cistellaria*: Credo ego amorem primum apud hominem carnificinam commentum, & quæ sequuntur. Vide quæ de amore translatione.) Ea in *Trinummio* *Plautina* *Lisiteles* adolescens sic recenset: Multas res simul in meo corde uerso, &c. *Cicero* 4. *Tusculana*. Ardere quem amore.) *Plutarchus*: Τὸ ἰπὴρ πῶς ἔχουσιν καὶ ἰλαροὺς καὶ διακρυμνίους, id est, Amor facit calidos, & hilares, & effusos. *Plautus* *Menechmis*: Quaquā tangit, omne amburit, si propius astat, Aestu calefacit. Idem *Mercatore*: Sum: ne ego miser, qui nusquam bene quæo quiescere: Si domi sum, foris est animus: si foris sum, animus domi est. Ita mihi in pectore atq; in corde facit amor incēdium.

Nix

Ni ex oculis lachrymæ descendant, iam ardeat credo caput. Terent. Eunuchus: Et amore ardeo, & prudens, sciens, uiuus, uidensq; pereō, nec quid agam scio. Vide Vallam lib. elegantiarum 6. cap. 11. Omnia consumit ac destruit.) Plutarchus in commentario, Ignis ne an aqua sit utilior. Siue operis amore conari.) Aristot. 10. Ethico. Qui namq; cum uoluptate operantur, singula magis discernunt atq; exactius comprehendunt. Cicero 2. Tuscula. Negligenda lectio quæ caret delectatione. Vide prouerbium: *μουσικὴν ἴσως διδάσκει*, Id est, Musicam docet amor. Premi amor e.) Plautus in Trinūmo: Ita est amor, balista ut iacitur. Nihil sic celerē est, neq; uolat, atq; is mores hominum moros & morosos efficit. Dulcem dicimus.) Plautus Casina: Omnibus rebus ego amorem credo, & nitoribus nitidis anteuenire. Demiror, qui tot utuntur condimentis, eos eo Condimento uno non utier, quod præstat omnibus. Nam ubi amor condimentum inierit, cuius placitum credo. Neq; salsum proisus, Neq; suaue esse potest quicquam, Vbi amor non admiscetur, sed quod est amarum, id mel faciet. Ut pro rei qualitate ipsam adaptemus.) Fabius Quintil. lib. Instit. orato. 3. cap. 3. D. Erasmus lib. Ecclesiast. 3. Similitudo uero siue collatio, est explicata metaphora, &c. Idem ibidem: Porro quot modis adhibetur similitudo, &c. Liquidius nãq; oportebit.) Quintil. De bet enim, quod illustrandæ alterius rei gratia sumitur, ipsum esse clarius eo quod illuminat. Eras. lib. Ecclesiast. 2. Vitandæ sunt insuper similitudinis, &c. Coniunxit utrunq;.) Huius generis est illud: Ut breuis est rosa nitor, ita fugax est iuuentus: Properas carpere rosam priusquam marcescat, & non adniteris, ne sine fructu tibi effluat iuuentus. Et illæ quas uocant Aesopicas, latius nonnunquam.) Apuleius in lib. de Deo Socratis, apologum illum Aesopicum de uulpe & cane mira uerborum parisonia perstringit, eandemq; rursus plurimis uerbis quam effusissime explicat. Breuiter colliguntur.) Quò autem paratus sit totum hunc locum plenius adsequi, ascribam huc similitudines aliquot euangelicas pariter & apostolicas. Ut, Nocturnus suffosor, pecunia fornicatori debita, dispensator iniquus, uitis & palmites, & pueri in foro canentes, sepulchra dealbata, uos estis sal terræ & lux mundi, ipse erat lucerna ardens, menses quidem multa, &c. neq; unum nouum in utres ueteres mittunt, caute à fermento phariseorum, quod est hypocrisis, colantes culicem, glutientes camelum, sanctum non esse canibus dandum, lucerna corporis tui est oculus, modicum fermentum totam massam inficit, canis reuersus ad uolutabrum. Persæpe non undiq; respondet collatio, est ubi summam similitudinis siue parabola satis sit attigisse. Id quod declarat Erasmus in compendio Theologiæ pluribus adductis parabolis euangelicis. Hieronymus contra Iouinianum lib. 2. Idē epist. cuius hoc initium, Lugentis nūcio. D. Augustinus lib. 2. ca. 7. ad inquisitiones Ianuarij. Cyprianus in symbolum Apostolorum: Cum proferuntur exempla, non per omnia si militudinem seruare possunt rei illius, cui præbere reputantur exemplum: sed unius alicuius partis, pro qua uidentur assumpta, similitudinem tenent, &c. Lege Ioannem Driedonem de regulis & dogmatibus sacre scripturæ, lib. 3. cap. quarto. Sic & Aeschines in oratione contra Ctesiphontem: *καὶ νῦν τὸς θεὸς τὸς ὀλυμπίους ὡς ἰσὺ πανθένομαι Δημοσθέναν λίσσεν, ἰσὺ τῷ νυνὶ μέλλω λίσσεν ἀγακτῶν μάλιστα ἀφομιῶ καὶ μὲν πῶς φέρονται τὰς σεῖρήναι ὡς τοικε, καὶ καὶ ὑπ' ἐκείνων οὐ κληῖς φησὶ τὸς ἀκρωμένους, ἀλλ' ἀπόλυτος Διόπιρ οὐκ ἐνδοκιμῶν πῶς ἦν ἐνδοκίμων μουσικὴν καὶ διὰ τῶν ἰμῶν λόγων ἐμπειρίαν καὶ πῶς φύσιν μὲν γυγνῆς ὡς βλάει τῶν ἀκούοντων*, Id est, Audio insuper Demosthenem (quod per deos coelestes grauate dicam) uocem meam Syrenibus comparare uelle. Etenim ut ab illis non mulcentur qui eos audiunt, sed perducuntur, ex quo fit, ut non omnibus earum musica placeat: Sic dicendi facultas

tem meam atq; quòd natus sum, fuisse ad calamitatem audientium dicit. Demosthenes cōtra in oratione pro Ctesiphonte, qua in mores Aeschini inuchtur, ubi tragicā simiam illum nominat: Homines tantum pingues ac robusti duriq;, similes sunt gymnasiorum columnis, ut dixit Aristoteles. Quum Leosthenes ciuitatem Atheniensium ad bellum perpulisset, magnificis spebus ad nomen libertatis ac principatus erectam, Phocion illius uerba dicebat esse cupressis similia, quæ sublimes cū sint ac pulchræ, fructum non habēt. Nihil potuit dici accōmodatius in sermonem splendide magnificq; pollicentem, sed infrugiferum: quemadmodum cupressus arbor sublimi compositaq; in conum uertice, procul egregium quiddam polliceri uidetur, at uix ulla sterilior. Cato usuras comparauit homicidio. Interrogatus enim quæ esset optima ratio rei familiaris, quum de agricultura respondisset, et alius interrogasset de usuris: quid inquit, est hominem occidere? Oratores qui inter dicendum uociferantur, Cicero dicebat claudis esse similes, qui sic ad clamorem, ut illi ad equos confugerent. Hoc genus homines et hodie uidere est, qui quum sentiunt se causa inferiores, ad furiosa iurgia confugiūt, ut quoniam rationibus persuadere non possunt, improbitate metuq; extorqueant. Aristonem Chium (auctor est Laërtius) dixisse dialecticorum disputationem araneorum telis similem, quòd egregie esset subtilis, sed parū utilis. Demetrius uitā perpetuo tranquillam, et sine ullis fortunæ incursionibus, mari mortuo comparauit. Demosthenes diuites indoctos appellauit oues onustas aureo uellere. Diogenes autem dixit eos similes fici arboribus in præruptis locis stantibus. Nam harum fructibus non homines, sed coruos uesci: Sic horum pecunias nulli esse usui uiris probis, uerum ab assentatoribus absumi. Diogenes Cynicus opulentum quendam, ceterum indoctum, πρὸ βατον χρυσόμαλον, id est, ouem aureo uellere dixit. Plura eodem spectantia referuntur ab Aristotele li. Rhetoricorum 3. ca. 4. de imagine. Obijcit item Aeschines Demostheni, quod subinde mutata factione, Euripum ipsum inconstantia sua uicisset. Diogenes animaduertens Olympionicem quendam oculos defigere in sortum, adeo ut præteritum capite reflexo intueretur: Ecce, inquit, ut aries Martius a puella publica obtorto collo uictus abducitur. (Trutina similem.) Demosthenes in calce orationis in Aeschinem, Leonardo Aretino interprete: Nec instar uestrum quemadmodum state ra ad eam partem unde capit, inclinans consului, sed omnia integre, sine ulla animi corrupte la, peregi. Medea, quæ membra fratris discepit. Ouidius 7. Metamor. Cicero de natura deorum 3. Iuuenalis Saty. 6. Seneca in tragediis. Opibus Mythridatis a persequēdo. Plutarchus paulò diuersius hanc rem narrat: ratio eius sic habet de Mithridate fugiente: Aderant à tergo Romani, quàm proxime incumbentes, et celeritate quippe præstantes, Mythridatem ipsum cepissent, uerum cæca militum auaritia, quæ situm tot laboribus, tot periculis, tot quippe præliis hostem Romanis eripuit, et Lucullum ipsum partæ uictoriæ præmio priuatum fecit, iam enim ad ipsum Mithridatis equum uentū erat, tum onustus auro mulus, sue sponte, seu Mithr. industria, sequentibus Romanis obiectus, eos ab insectatione aliquantum continuit. Et ad diripiendum aurum certatim intenti, fugiendi ei ocium præstiterunt. et quæ sequuntur. Lucanus sumpsit. Lib. Pharsalia 1. Sic cum compage soluta,

Secula tot mundi suprema cōgerit hora

Antiquum repetens iterum chaos, omnia mixtis

Sydera syderibus concurrent, —

Et uulgi opinioni sensibusq;. Vide præfationē

nostrā in Similia sacra. Io. Chrysost. homilia in Ioā. 33. ex cap. 3. super illo: Videte regiones quæ albæ sunt iam ad messē, subindicat cur per totum, aut scē totum euangelium seruator noster

noſter Ieſus Chriſtus utatur trãſlationibus, & ſimilitudinibus: Idem & propheta. Origenes homilia in Leuiticũ 10. Chryſoſt. homilia in Geneſim 13. Auguſtin. in principio li. 2. de doctri. Chriſt. D. Grego. 3. Moral. cap. 36. Eraſ. in Methodo ſtudiũ theologiæ. Idem Adagio: Culicẽ colant. Bilibaldus Pircheimerus in præfatione ante Charontẽ. Nam ut cõpa ratis facillime peruincuntur rudiores animi.) Cicero in de Oratore: Commemoratio autẽ antiquitatis, explorũq; prolatio, ſumma cũ delectatione, & autoritatẽ orationi adfert, & fidem. Quint. lib. 3. cap. 10. Itaq; quamuis exẽpla plurimũ in conſilijs poſint, quia facillime ad conſentendũ hoies ducuntur experientis: refert tamen quorũ autoritas & quibus adhibetur. Rodolph. Agric. lib. 2. ca. itẽ 2. Præceptis enim aures ſerẽ imbuuntur, exẽpla docet oculos. Auguſtin. de correptione Donatiſtarũ ad Bonifaciã ca. 20. Sed ſi aliter nõ meruit pacẽ habere domus Dauid: niſi Abſolon filius eius in bello, quod cõtra patrẽ gerebat, fuiſſet extinctus: quĩs magna cura mandauerit ſuis, ut eũ quãtum poſſent, uiuũ ſaluũq; ſeruarent: & eſſet cui poenitenti paternus affectus ignoſceret: quid ei reſtitit niſi perditũ ſcere, & ſui regni pace acquiſita, ſuã mortificiã conſolari: Sic ergo catholica mater bellantibus aduerſus eam quid aliud q̃ filiis ſuis: quia utiq; ex ipſa magna arbore, quæ ramorũ ſuorũ porrectione toto orbe diffunditur: iſte in Africa ramuſculus fractus eſt: cũ eos charitate parturiat, ut redeant ad radicẽ: ſue qua uerã uitã habere non poſſunt: ſi aliquorũ perditione cãteros tã multos collegit: præſertim quia iſti non ſicut Abſalon caſu bellico, ſed ſpontaneo magis interitu pereunt, dolorẽ materni cordis lenit, & ſanat tantorũ liberationẽ populorũ. E X E M P L A.

Vt enim nulla materies tã facilis ad exardeſcendum eſt, quæ niſi admo:to igni ignẽ concipere poſſit: ſic nulla mens eſt tã ad cõprãhendendam uim Oratoris parata, quæ poſſit incẽdi, niſi inflammatus ipſe ad eã, & ardẽs acceſſerit. Cicero lib. 2. de Oratore. Idẽ in 2. Philip. pica: Vt quidã morbo aliquo, & ſenſus ſtupore ſua uitate cibi non ſentiunt: Sic libidinoſi, auari, facinoroſi, uerã laudis guſtum non habent. Idẽ 8. Philip. In corpore ſi eiufmodi eſt, quod reliquo corpori noccat, uri ac ſecari patimur membrorũ aliquod potius, quã totũ corpus intereat: ſic in Reip. corpore ut totum ſaluũ ſit, quicquid eſt peſtiſerũ, amputatur. Cicero de reſponſis Aruſpicũ: Etenim ut P. ille Scipio natus mihi uidetur ad interitũ exitiũq; Carthaginis, qui illã à multis imperatorib. obſeſſam, oppugnatã, labefaſtatã, penẽ captã, aliquando quaſi fatali euẽtu ſolus euerit: ſic T. Annius ad illã peſtem comprimendã extinguendamq; funditus delendã natus eſſe uidetur, & quaſi diuino munere donatus Reip. Cicero: Tanq̃ leuia quãdã uina nihil ualeat in aqua: ſic Stoicorũ iſta, magis deguſtata q̃ potata delectãt. Idẽ: Vt enim pictores, & ij qui ſigna fabricãtur, & ueri etiã poẽta, ſuũ quiſq; opus à uulgo cõſiderari uult, ut ſi qd reprãheſum ſit à pluribus, id corrigatur, idq; ſecu, & cũ alijs quid in eo peccatũ ſit, exquirunt: ſic aliorũ iudicio permulta nobis faciendã, aut non faciendã, imitandã & corrigendã ſunt. Cic. pro L. Murena: Nam ut tẽpẽſtates certo aliquo cœli ſigno cõmouentur, ſæpe improuiſo nulla ex certa ratione obſcura aliqua ex cauſa concitantur: Sic in hac comitiorum tempeſtate populari, ſæpe intelligas quo ſigno commota ſit, ſæpe obſcura eſt, ut caſu excitata eſſe uideatur. Idem libro primo familiarium epiſtolarum: Nunc ut Apelles Veneris caput & ſumma peſtoris politiſſima arte perſecit, reliquam partem corporis inchoatã reliquit: Sic quidam homines in capite meo ſolum elaborant, reliquum corpus imperſectum ac rude reliquerunt. ἡ γὰρ φύσις τοῦ καὶ τοῦ ὡς ἡ φύσις τῷ αὐτῷ Id eſt, Vt ignis aurum, amicum ita tempus arguit. Cicero lib. familia. epiſto. 9. Nam eſi non facile dijudicatur amor uerus & fictus, niſi aliquod incidat eiufmodi tempus, ut quaſi aurum igne, ſic beniuolentia fidelis pericu

periculo aliquo perspicere possit. Cætera sunt signa communia. Lucianus: Charon: Tibi ergo o Mercuri dicere uolo, cui nam mortales adsimiles mihi uideantur, atque horum uita omnis. Vidistis aliquando bullas illas in aqua torrente aliquo cum strepitu scaturiente, existentes? Tumores illos inflatos dico, quibus cogitur spuma. Earum sane quædam sunt parua & cixles, quæ iam statim dissolutæ euanescent. Aliæ uerò diutius durant, atq; alijs ad se coactis uehementius instantur, ac in maximum surgunt tumorem. Tandem & hæc dissoluantur omnino pereuntq; neq; enim secus fieri poterit. Hæc tibi hominum uita, singuli statu tumescunt, ita ut alij sint maiores, alij autem minores. Postremo alij quidem momentaneam moxq; deficientem sentiant inflationem, alij uerò prius deficiant quam omnino constituentur. At omnes destitui & euanescere necesse est. Mer. Nihil tu quidem infelicius hominum naturam similitudine expressisti, quam uel ipse Homerus, qui uniuersum mortalium genus arborum folijs comparat. βίας: ἰοικᾶσι τοῖς ὀμμασι τῷ γλαυκὸς οἱ πῶ τῶ ματαίων σοφίαν ἡχοληκότες, ἢ καὶ ἰκίνας αἰὶ τοῖς, νεκρὸς μὲν ἰζέονται, ἡλὶον δὲ λάμψαντες ἀμαυρῶντες, ἢ τὸ πῦρ ἢ διανοία ὀφθαλμοῖς μὲν ἰσὶν πρὸς τῶ ματαϊότητι διαρίαν πρὸς δὲ τῶ τῷ ἀληθείᾳ φάτι κατακίνησιν ἱεραμαγόντες. Id est, Non admodum absimiles sunt uana disciplinæ intenti, uis qui cæsis sunt oculis. Nam sicut ij interdum ad solis splendorem nihil uident, noctu uerò firmior ipsis redditur uisus: Ita illi quum circa inanem speculationem sint oculatissimi, ad ueram disciplinam & lucidissimam cæcutiunt. Aristot. ἱς: ἀπὲρ καπνὸς ἐπὶ δάκνων τὰς ὀφθαλμοὺς ἐκ προσβλήπεν ἢ καὶ μὲν ἐν ποσὶν οὕτως ὁ θυμὸς ἐπὶ ἐρχόμενος τῷ λογισμῷ ἐπισκοπῇ, ἢ συμπεσόμενος ἐξ αὐτῶ ἀτόπῃ οὐκ ἀφίσι τῇ διανοίᾳ προσβλήπεν. Id est, Perinde atq; fumus oculos commordet, & aspectum ita conturbat, ut neq; ea nobis uidendi potestas fiat, quæ sunt ante pedes: Ita eborata ira rationi caligo offunditur, ut se delinquere nulla cogitatione deprehendere possit. ὁ ἀνάχαρξος πῶτι ἀσπραγλίζων ἢ ἐπιτιμηθεὶς ὅτι παῖς οἱ φηκατάπρ τὰ τόξα ὅς τῶ παντὸς ἐν τῇ λαιμῇ ἐγγύτῃ ἐπὶ ἀνδρὶ ἐν χερσὶ γίγνεται πρὸς τὰς χερσὶς ὄντω ἢ, ὁ λογισμὸς αἰεὶ ἐν τῷ αὐτῷ μῆνῳ, id est, Anacharsis quum ad talos ludens à quopiam alconem se esse male audiret: Perinde, ait, atq; arcus semper intensus rumpitur, si uerò remittatur, utilis redditur & tractabilis: Ita & de animo sentiendum est: si nunquam ab instituto deflectat, hebetiorem fieri. Terentius Hecyra: Pueri inter se quàm pro leuibz noxiz iras gerunt: quapropter: quia enim, qui eos gubernat animus, infirmum gerit. Itidem illa mulier es sunt ferme, ut pueri, leui sententia, fortasse unum aliquod uerbum inter eas iram hanc cōciuerit. Plautus Afsinaria: Non tu scis, hic noster quæstus aucupij similis est, &c. Idem in eadem: Quasi itidem est amator, lenæ nequam est, nisi recēs, &c. Familiare. Regnante Gallo in Sicilia, insulares illi ad defectionem spectantes cupiebant omnes Gallos dare internicioni, uerum non inueniebatur aptus modus. Quidam igitur iurisperitus cæteris longe callidior, iussit alios bono esse animo, promisitq; die Iouis futura se omnes Gallos extirpaturum, perrexitq; domū, & caua arundine capta, indutus est uestem morionis, inq; forum sese coniecit saliens, clamans, cæteraq; morionis officia agens. Mirabantur cum Galli, tum Siculi, hominem alioqui sapientem in hanc miseriam incidisse. Ille interim adeo facetum morionem agebat, ut omnes ad cachinnos prouocaret. Accedebat ad Gallum, & iniecta arundine in eius aurem, aut narrabat histioliolam, aut prophetice loquebatur, aut dicebat aliquid quod Atticis salibus condiretur. Gallus, ut est natura iucundus, prorumpebat in risum. Omisso Gallo accedebat ad Siculum, in cuius domo Gallus ille diuersabatur, & per arundinem dicebat: Decretum est die Iouis futura ante solis ortum dare Gallos internicioni. Siculus, ut pote uerfutis, effusus ridebat quam

Gallus

Gallus, ac si rem iucundissimam audisset. Venit dies Iouis, nec unus quidem Gallus euasit. Nam morio ille totam perambulauerat Siciliam: Ita nostrates histriones in actionibus publicis, fictis personis impostorum, disseminant sua hæretica semina, & adducunt populum, qui capitur fabellis & facietis in nouam sectam, ut desciscant à catholica ecclesia. Et cum iuxta Solomonem, innumerus sit numerus stultorum, complures reperiunt quos capiant: quæruunt enim similes labra lactucas. Ille morio ex ore in aures tantum, hi etiam in oculos uenenum suum efflant. Vtriq; palliati, utriq; occisores. Ille corporum, isti animorum. Vtriq; histriones agunt, utriq; scurrantur. Dormientes inuadunt utriq;, illos corpore, hos animo sopitos. Si simplex Gallorum animus non indulsisset facietis plus satis, non fuissent tam misere trucidati. Discamus ergo alieno periculo esse paulo uigilantiores. Venenum æque nocet, siue solum, siue melli permistum sumatur.

D I S S I M I L I A.

Plutarchus Comment. πῶς ἄντις διακρίνει τὴν κολακίαν τῷ φίλῳ: Simia dum hominem imitari conatur, sæpe capitur: at adulator idē faciens, alios capit & allicit. Idē de Alexandri uirtute siue fortuna: Athletæ abstinent à laboribus necessarijs, ut in non necessarijs ualeant, nobis contra faciendum. Basiliius Homilia 2. de ieiunio: his qui bellicis in rebus exercentur, quiq; in palestris luctando desudant, conuenit, ut copia ciborum reddant seipsos corpulentos, & obesos: uidelicet quo ualidioribus neruis labores queant capeffere. Contra uero quibus non est colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus, aduersus potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, aduersus spirituales malitias: hos oportet per sobrietatem & ieiunium ad certamen exerceri. Idem: Famulus profugit ab hero uerberante: Tu uero non recedis à uino, quod contundit caput tuum. Vide principium lib. 1. de ratione concionandi per Erasmus. Cicero pro Cn. Plancio: Quanquam dissimilis est pecuniæ de bitio, & gratiæ. Nam qui pecuniam dissoluit, statim non habet id quod reddidit: Qui autem debet, æs retinet alienum. Gratiæ autem, & qui refert, habet, & qui habet, in eo ipso quod habet, refert. Idem in Oratore: Nam omnium magnarum artium, sicut arborum, altitudo nos delectat, radices, stirpesq; non item, sed esse illa sine his non potest. Demades autore Plutarcho, dicere solebat, Athenienses nunquam decernere de pace, nisi pullatis uestibus indutos. Inuicem eos esse bellandi cupidiores quam sat esset. Nec nisi clade suorum admonitos, de pace cogitare. At nos quanto sumus Atheniensibus uicioriores, qui ne tot annorum malis docti, bellum odimus, & de pace, quam inter Christianos perpetuam esse oportebat, tandem incipimus cogitare. Cicero Philippica 3. Certus autem dies, non ut sacrificij, sic consilij expectari solet. De mosthenes: ὑμῶν δὲ ὧ ἀθηναῖοι οὐκ ἀιχύνεσθε ἐν τῷ μὲν τὰς πορθμίας τῆς ἐν σαλαμῖνᾳ πορθμύοντας τὸ μὲν θέσθε, ἰὰν τις αὐτῶν ἔκων ἐν τῷ πῶρῳ πλοῖον ἀνατρίψῃ τὸ τῶ μὴ ἔξῃναι πάλιν πορθμῆν γινέσθαι ἵνα μηδὲς αὐτοχυσίασιν τὰ τῶν ἑλλήνων σώματα τῇ δὲ πᾶσι ἑλλάδι ἐν πᾶσι πόλιν ἄρδιν ἀνατίτραφῶτα τῶν ἐν ἰστέι πάλιν ἀπερδίνεω κοινά, Id est, Vos autem uiri Athenienses non pudet super eos quidem qui in Salamina uelunt, lege cauisse, si quis eorum imperitus nauem subuertit, huic non licere iterum rectorem esse, ne Græcorum corpora per imperitiam perdat. Qui autem rempub. uestram & uniuersam Græciam funditus euertit, ei rursus permittere rerum publicarum tractationem! Chrysost. homilia in epistolam ad Hebræos decimo: Ut fundus, inquit, optimus sit, cuncta molimur, eumq; fideli uiro magno cum studio tradimus: cæterum quod nobis charissimum omnium est, omnino negligimus neque curamus, quemadmodum filium nostrum fideli cuiquam uiro permittamus, qui ipsius tueri ac

seruare pudicitiam possit. Et certe nulla nobis possessio, nullus fundus & que nobis gratus atque charus esse debet: quippe hæc omnia filijs quaruntur. Igitur maior nobis possessionum cura est, quam eorum quorum illa gratia comparantur, quod profecto absurdissimum est. Et quæ sequuntur.

De oppositis

Cap. XXVI.

Non debet cuiquam mirum uideri, si repugnātia (cum iuperius non putauerimus ex Boëtij uel Ciceronis potius sententia inter locos ponenda) nunc ipsi uelut obliti nostri, inter locos numeremus. Equidem non id tunc egi, ut docerem repugnantia locum non esse: sed ostendere uolui, in eam conditionem, qua Boëtio uisum est, ut esset repugnans, quicquid contrarium esset consequentis, non posse hoc pacto certum eis & sciūctum ab alijs locum attribui. Repugnantiam autem in præsentia definimus, ut sit rerum per se dissidens habitudo, qua fit, ut alterum dici id esse quod alterum, nō possit. Quod autem (per se) addidimus definitioni, id eò pertinet, ut ostendamus, non quicquid de altero negatur, repugnans esse. Nec enim etsi dico Ciceronem non esse infantem, ideo infantem esse repugnans est Ciceroni; nec si dico Catonem non auarum fuisse, repugnat idcirco auarum esse Catoni. Non enim per se ista, hoc est, Cicero quatenus Cicero est, & Cato quatenus Cato, tales negantur esse: sed quia Cicero eloquens est, cui repugnat esse infantem: & Cato uir bonus, cui repugnat itē auarum esse. At homo & irrationale repugnant: quoniam rationale quod repugnat irrationali, in substantia est hominis: ergo homo per se, hoc est, per substantiam suam, ab irrationali dissidet. Sic homo & uirtus repugnant, quoniam homo per se existentium generis est, uirtus uero inhaerentium: neq; enim dici potest, homo est uirtus. Adeoq; longe magis repugnant, quātum ad se, id est, ad substantiā suam, homo & uirtus, quā homo & irrationale. Ista enim in proximo & sub eodem genere posita distant: utrunq; enim intra animalis est complexum: at illa toto rerū ordine, hoc est, prædicamentis sunt diducta. Quod autem uulgo dicimus, nō repugnare homini uirtutem aut uitium, id in eam sententiam dicitur, non ut alterum dici possit id esse quod alterum, sed quia nihil obstat, quominus inesse alterum alteri possit.

Repugnant autē, aut unum
uni,

uni, aut uni plura. Illa opposita, hæc differentia uocamus. Et quæ nos opposita, Cicero contraria dixit. Boëtius commodius opposita putauit dici, quoniam ea quæ τὴν ἐναντίαν Græci uocant, aptius contraria dicerentur: quæ Cicero quidem dixit aduersa. Vtunque uocentur, haud multum intererit: nos Boëtium (quando usus magis in hunc morem triuit ea nomina) sequamur. Opposita sunt, quæ repugnant unum uni, sic, ut neque alterum de altero, neq; ambo de tertio dici possint. Ea Aristoteles his ferme uerbis diuidit. Alterum inquit, alteri opponi dicitur quadrupliciter, uel ut quæ sunt ad aliquid, uel ut contraria, uel ut priuatio & habitio, uel ut affirmatio & negatio. Vt ad aliquid opponuntur, sicut duplum dimidio. Vt contraria, sicut malum bono. Vt secundum priuationem & habitationem, sicut cæcitas & uisus. Vt affirmatio & negatio, sicut sedet non sedet. Vtq; paucis dicamus, omnia aut relata sunt, aut contraria, aut priuatiua, aut contradicentia. Ad aliquid (quæ & relata dicuntur) sunt ea, quæ secundum hoc ipsum quod sunt, aliorum dicuntur: Vt seruus, domini dicitur seruus: & dominus, serui dominus: sic pater, filij pater dicitur: & filius, patris filius: & totum, dicitur partibus totum: & partes, totius esse partes dicuntur. Potest autem dubitatione dignum uideri, cum tantum unum uni dixerimus opponi, quomodo id constare possit in relatis, cum unius domini multos uideamus seruos, unius patris multos filios esse. Certum est enim, hunc patrem & hos filios relata esse, similiter hunc dominum & hos seruos. Sunt qui credant filios referri ad patrem, & seruos ad dominum, multos ad unum, non quatenus multi sunt, uel hi singuli, sed quatenus cõmunis ratio est unaq; in omnibus & filiorum & seruorum, quemadmodum in istis, patris & domini. Scotus oĩm qui philosophiam tractauerunt disputator multorum consensu accerrimus, uoluit in patre qui multos haberet filios, multa proinde nomina respectusq; esse patris: quemadmodum si iurisperiti, patri suam in quenq; filium describerent patriam potestatem: & domino in quenque seruum, proprium discretumq; ius mancipij. Sed reconditiora sunt hæc, neque nostræ (quod aiunt) farraginis: ergo reliqua prosequamur. Contraria, sunt opposita, quorum utiunque potest simul existere, & alterum sine altero esse. Vt calidum

& frigidum contraria sunt, existuntq; utraq; simul. Quod quidem in contradictione fieri non potest, nec in priuatione: quorum si est alterum, non potest alterum esse. In relatis uero non potest alterum sine altero esse: non enim potest esse dominus, ut non sit seruus: nec ediuerso seruus, ut non sit dominus. At calidum nihil repugnaret esse, ut non esset frigidum: nec nigrum, ut non esset album. Priuatio, est defectus alicuius, in eo, quod id natum est habere: Vt cæcitas est defectus uisus, non in quouis, nec enim lapis cæcus dicitur, sed in eo quod natum est uidere. Sic mutum esse, non cuiusq; est, sed eius, quod natum est loqui: & demens, eius quod sapere: & mortuum, eius quod uiuum esse posset. Contradicentia sunt, quorum negatur uno id ipsum, quod est altero affirmatum. Vt sedere non sedere: currere non currere. Quod dicimus autem negari uno id ipsum, quod est affirmatum altero, hoc cò pertinet: nam si dicas hominem aliquem currere, & aliquem hominem non currere, non contradicunt ista: potest enim utrunq; esse uerum: nam potest aliquis homo currere, ut Cicero: & simul aliquis non currere, ut Cato: uerum non negatur uno, quod erat affirmatum altero. Quare ut contradicant, necesse est id ipsum neges quod affirmasti: ut quoniam dixisti aliquem hominem currere, neges currere aliquem, hoc est, nullum dicas currere. Estq; ea perpetua & iminota contradicentium lex, ut de omni re necesse sit uere alterum dici, utraque de nulla.

IN CAPVT XXVI.

Cum superius non putauerimus.) Lib. huius cap. 20. sub calcm. Quæ repugnant unum uni.) Illud non indignum obseruatione, unum eadem ratione uni tantum opponi: at si diuersas species rationes, potest fieri, ut uni plura sint opposita, quomodo auaritia non liberalitas modo, sed & prodigalitas etiam repugnat. Quod autem (per se) addidimus: Per se, hoc est, secundum substantiam suam. Nam Cicero, & infantem esse, disident, at non secundum substantiam, sed secundum accidens: quia cum eloquens sit Cicero, non potest esse infans, & e conuerso. Secus de Cicerone & infantia, si utrunque absolute species: Nam cum genere rerum hæc differant, nunquam alterum de altero per se absoluteq; dici potest. Repugnantia igitur sunt, quorum alterum ab altero secundum substantiam suam disidet, nec unquam de se inuicem dici possunt, ut homo & asinus, Cato & Cicero, uirtus & uitium. Aliiter ab Aristotele definiuntur ad aliquid, hoc modo.) Ad aliquid sunt, quibus hoc ipsum est esse, ad aliud quodammodo se habere: id est, sunt talia uocabula, quorum principale significatum nihil aliud est quam ad alteram rem habitudo, ut emptio, uenditio, senatus, plebs, potestas, consuetudo, ius, tutela, occupatio, inuentio, traditio, usucapio, locatio,

tio, mutuum, stipulatio, furtum, contumelia, obligatio, exceptio, magistratus, ciuitas, libertas, feruitus, ingenuitas, libertinitas. Inter cetera quæ monet Aristotel. in conuertendis & relatiuis seruanda, multis uerbis præcipit & hoc, ut accurate diligenterq; uocem conuertentem excogitemus: uidetur enim prima fronte alam posse referri ad auem, tanquam ad conuertens, et non tamen potest. Nam etsi omnis auis alata sit, non tamen quicquid alatum est, auis est. Apes enim & muscæ, uespertiones, & scarabei alata sunt, aues tamen non sunt, conuertens ergo ala erit alatum, ficta conuersione, hoc modo: Ala alati ala. Alatum ala alatum. Similiter caput rectius ad capitatum, quam ad animal refertur. Nam etsi caput in solis animalibus reperitur, non tamen ad animal recte referatur. Nam sunt multa animalia teste Arist. capite carentia, ut conchæ & ostrea. Sunt qui credant, Pater per se ad unum quiddam refertur, nempe filium: nam inde habet ut pater dicatur: quod autem hic filius Petrus sit, aut Paulus, aut plures, id sanè accidit. Proinde pater (ut diximus) per se ad unum quiddam refertur, quanquam per accidens ad plura referri contingat. Ad eò uerò mutuo se respiciunt pater & filius, ut penè eadē persona intelligantur. Contraria sunt opposita. Contrariū est, quod positum in genere diuerso, ab eodem cui contrarium esse dicitur, plurimum distat, ut frigus calori, uita mors. Disparatum autem est id quod ab aliqua re per appositionem negationis separatur, hoc modo: sapere & non sapere. Cicero lib. 1. de inuentione: Vulgus dialecticorum sic finit: Contraria, sunt quæ sub eodem genere posita, plurimum à se inuicem distant, & eadem subiecto (modo eorum sit capax) uicissim insunt, à quo mutuo se expellunt, nisi alterum eorum insit à natura. Illud haudquaquam prætereundum silentio, quod est apud Augustinum in Enchiridio ad Laurentium cap. 14. Et item in sententijs Theologicis lib. 2. distinctione. 24. Quapropter, inquit, in ijs contrarijs, quæ mala, & bona uocantur, illa dialecticorum regula deficit, quæ dicunt nulli rei duo simul inesse contraria, nullus enim aer simul est & tenebrosus & lucidus: nullus cibis aut potus simul dulcis & amarus: nullū corpus simul ubi album, ibi & nigrum: nullum simul ubi desolatus, ibi & formosus, & hoc in multis ac penè omnibus contrarijs reperitur, ut una in re simul esse non possint. Cum autem bona & mala nullus ambigat esse contraria, non solum simul esse possunt, sed etiam mala omnino sine bonis, & nisi in bonis esse non possunt, quamuis bona sine malis esse possint: potest enim homo uel angelus, non esse iniustus, iniustus autem non potest esse, nisi homo uel angelus, & quæ sequuntur. D. Hieronymus aduersus Iouinianum ita ratiocinatur, ex prioribus ad Corint. cap. 7. Si bonum est non tangere, malum est igitur tangere, cum bono malum sit contrarium. Hanc Hieronymi ratiocinationem ita refellit Augustinus, in quadam ad Hieronymum epistola, ut dicat quædam esse indifferentia, quæ nec bona sunt, nec mala, ueluti nasum emungere, aut saluam iacere. Quod si in uerbis Hieronymi malum & bonum utriusq; consimiliter sumantur, recte procedit illius argumentatio, iuxta propositam à Corinthijs questionem. Si commodum est non ducere uxores, ob sarcinas curarum, ob uincula affinitatum, incommodum est igitur ducere. Ut cæcitas est defectus uisus, non in quouis. Lege adag. Canis festinans cæcos parit catulos.

RELATA.

2. Corinth. 11. Siquidem isti smodi pseudopostoli, operarij dolosi sunt. sumpta persone apostolorum Christi, atq; haud mirum, quandoquidem ipse Sathanas transfiguratur in angelum lucis. Non magnum est igitur, si & ministri illius personam in se transferunt, quasi sint ministri iustitiæ, quorum finis est iuxta opera eorum. Sapientiæ 4. Multigena autem im-

Y 3 piorum

piorum multitudo non erit utilis, & adulterinae plantationes non dabunt radices altas, nec stabile firmamentum collocabunt. Et si in ramis in tempore germinauerint, infirmiter posita à uento commouebuntur. Confringentur enim rami inconsummati, & fructus illorum inutiles, & acerbi ad manducandum, & ad nihilum apti. Ex iniquis enim omnes filij qui nascuntur, testes sunt nequitiae aduersus parentes in interrogatione sua. Augustinus de spiritu & littera cap. 30. Nec attendunt in ipso nomine liberi arbitrij, utique liberi tatem sonare, ubi autem spiritus domini, ibi libertas: si ergo serui sunt peccati, quid se iactant de libero arbitrio? Cyprianus ad Iubaianum: Si cuius patri aliquis conuitium fecerit, si contumeliosus & prociac pudorem eius & honorē maledico ore lacerauerit, indignatur filius & irascitur, & lassi patris iniuriam quibuslibet modis uindicare conatur. Tu Christum putas in pijs & sacrilegis, & in patrem suum blasphemis impunitatem dare, & eis in baptismo peccata dimittere? Lactantius libro 5. de iustitia, capite 20. Nam si is qui in hac terrestri militia regi suo fidem seruat, in aliquo egregio facinore, si postea uixerit, acceptior sit & charior, si perierit, summam consequitur gloriam, quod pro duce suo mortem occubuerit: Quāto magis imperatori omnium Deo fides seruanda est, qui non tantum uiuentibus, sed & mortuis potest praemium uirtutis exoluere? Esaiæ 24. Et erit sicut populus, sic sacerdos, & sicut seruus, sic dominus eius, & sicut ancilla, sic domina eius. Sicut emens, sic ille qui uendit. Sicut scenerator, sic is qui mutuum accipit. Sicut qui repetit, sic qui debet. Ioannis octauo: Si filij Abrahæ essetis, opera Abrahæ faceretis, &c. Vos ex patre diabolo estis, & desiderijs patris uestri uultis obsequi. Ioannes Chrysostomus aduersus Iudæos oratione quinta: Ergo famuli quidem fuerunt dominos, filij parentes frequenter et præter æquum punientes: Tu uero non sustines deū te corripientem, qui plus habet in te iuris, utpote uere dominus, qui plus te diligit quàm pater, quia nihil per iracundiam, sed omnia facit in utilitatem tuam.

C O N T R A R I A.

Hieronymus lib. secundo aduersus Iovinianum: Pseudopropheta semper dulcia pollicentur, & ad modicum placent. Amara est ueritas, & qui eam prædicant, replentur amaritudine. Augustinus libro primo de Ciuitate dei cap. 12. Si aliquid prodest impio sepultura preciosa, oberit pio uilis aut nulla. Michea 3. Hæc dicit dominus super prophetis qui seducunt populum meum, qui mordēt dentibus suis, & prædicant pacem. Et si quis non dederit in ore eorum quippiā, sanctificant super eum prælium. Ad eum qui patrem despiciebat: Non te pudet, Diogenes inquit, eum contemnere, cui debes hoc ipsum quod tibi places? Dicti gratia sita est in allusione contrariorum. Pugnant inter sese, de speculū esse, & sibi placere. Demonax autore Stobæo, cum quidam suggillato apud se amico diceret: Non æquum est ut inimici mei tu sis amicus: Neque rursum, inquit, par est te amici mei hostem esse. Augustinus de ciuitate libro 5. cap. 12. Marcus Cato in oratione de præda militibus dispartienda: Fures inquit, priuatorum furtoium in neruo atq; in compedibus ætatem agunt: fures publici, in auro atq; purpura. Cicero in Topicis: Si stultitiam fugimus, sapientiam sequamur, & bonitatem, si malitiam. Prouerbiorum 10. Iustitia integri dirigit uiam eius. At in impietate sua cadit impius. Seneca epistola 40. Si imagines nobis amicorum absentum iucunda sunt, quæ memoriam renouant, & desiderium absentia falso atque inani solatio leuant: Quāto iucundiores sunt literæ, quæ uera amici absentis uestigia, ueras notas afferunt? Si mutare potest Aethiops pellem suam, aut pardus uarietates suas: & uos poteritis benefacere, cum didiceritis malum. Hier. 4. Quia stultus populus meus me non cognouit, filij insipientes sunt, &

uocorē

recordes, sapientes sunt ut faciant mala, bene autem facere non nouerunt. *Esaia 5.* Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum, ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras, ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum. Hiero. lib. commen. in *Eccles. cap. 9.* Videas enim in ecclesia imperitissimos quosq; florere: & quia nutrierunt frontis audaciam, & uolubilitatem linguæ consecuti sunt: dum non recogitant quid loquantur, prudentes se & eruditos arbitrantur: maxime si fauorem uulgi habuerint: qui magis dictis leuioribus delectatur & commouetur. Et e contrario eruditum uirum latere in obsiuro, persecutiones pati: & non solum in populo gratiam non habere, sed inopia & egestate tabescere. Hæc autem sunt, quia incerto statu feruntur omnia: & non est in præsentia retributio meritorum, sed in futuro.

P R I V A N T I A.

Cicero libro *Tuscul. quæst. 5.* In surditate uerò quidnam est mali? Erat sudaſter M. Cræſus, sed aliud molestius, quod male audiebat, etiamsi (ut mihi uidebatur) iniuria Epicurei nostri Græce fari nesciunt, nec Græci Latine: ergo hi illorum, & illi in horum sermone surdi, omnesq; id nos in his linguis, quas non intelligimus (quæ sunt innumerabiles) surdi profecto sumus. At uocem citharædi non audiunt, ne stridorem quidem ferræ cum acuitur, aut grunatum, quum iugulatur fus, nec cum quiescere uolunt, fremitum murmurantis maris. Socrates scientiam dicebat unicum esse bonum, contra unicum malum ignorantiam, quod quicumque committunt rem iniustam, hoc peccant, quod ignorant quid cuique sit tribuendum: & qui fortes sunt, non alia re fortes sunt, nisi quod sciunt ea expetenda, quæ uulgi existimat horrenda, & qui intemperantes sunt, hoc errant, quod ea putant suauia aut decora, quæ minime sunt. Summum igitur bonum esse dicebat scientiam rerum expetendarum ac refugendarum. Timotheus dicebatur dux fortunatus. Huic inuidentes nonnulli pinxerant ciuitates ultro se reti implicare, ipso dormiente. Hæc contumelia nihil offensus Timotheus, ciuilitate respondit: Si tantas urbes capio dormiens, quid facerem uigilans? *Lactantius libro 3.* Institut. Vnaquæque enim secta omnes alias euerit, ut se suamq; confirmet, nec ulla alteri sapere concedit, ne se decipere fateatur. *Esaia 30.* Filij mendaces, filij nolentes audire legem dei, qui dicunt uidentibus: nolite uidere, & aspicientibus, nolite aspicere nobis ea quæ recta sunt. Loquimini nobis placentia, uidete nobis errores. Augustinus ad Eleusium: Sacrificant in dissentione & schismate, & pacis nouum populum salutant, quem à pace exterminant. Hieronymus libro decimo commentarior. in *Ezechielem capite tricesimo secundo:* Pulchre q; ecclesia appellatur terra uiuentium, ut e contrario hæreticorum conciliabula mortuorum terra esse credantur. Idem in *Ecclesiasten cap. 9.* Verba sapientium in quiete audiuntur, plusquam clamor potestatem habentis in stultis. Quemcunq; uideris in ecclesia declamatorem, & cum quodâ lenocinio ac uenustate uerborum excitare plausus, ac risus excutere, audientes in affectus lætitiæ concitare, scito signum esse insipientiæ, tam eius qui loquitur, quam eorum qui audiunt. Verba quippe sapientium in quiete, et moderato audiuntur silentio: qui uerò insipiens est, quamuis sit potens, & clamorem siue suæ uocis, siue populi habeat acclamantis, inter insipientes computabitur. August. lib. 18. de ciuitate dei cap. 51. Qui ergo in Ecclesia Christi moribundum aliquid prauumq; sapiunt, si correpti, ut sanum rectumq; sapiant, resistunt contumaciter, suamq; pestifera & mortifera dogmata emendare nolunt, sed defensare persistunt, hæretici sunt.

C O N T R A D I C E N T I A.

Aristip. Diog. offendens lauante olera, dixit illi ad aurem: Si Dionysio more gessisses, profecto non laueres olera. Dioge. uicissim in aurem dixit: Si tu laueres olera, Dionysio non inferuies. Aug. ad ha-

ad hæreticos loquens: Vndiq; inquit, tergiuersatio uestra contunditur. Aperte dicite, non uos credere Christi euangelio. Nam quod euangelio, quod uultis creditis, quod uultis non creditis, uobis potius quam euangelio creditis. Idem ad hæreticos Faustinianos: Sicut te Manichæus impiam docuit peruersitatem, ut ex euangelio quod hæresim tuam non impedit, hoc accipias, quod autem impedit, non accipias: Sic nos Apostolus docuit piam prouisionem, ut quisquis nobis adnunciauerit præter id quod accepimus, anathema sit. Orige. aduersus Celsum: Videtur Celsus ut Christi calumniatur doctrinam, sacris literis ubi libitum fuerit, fidem præstare. Diuinitatem uerò ex libris aperte nunciatam quando non admittit, euangelicis literis nihil credere.

DISTANTIA SIVE DIVERSA.

Hierony. lib. 1. aduersus Iouinianum: Redempti sumus precioso sanguine Christi, immolatus est pro nobis agnus, & aspersi calidissimo rore hyssopi, omnem pituitam noxia uoluptatis excoimus. Quibus in baptismo mortuus est Pharaó, & uniuersus eius suffocatus est exercitus, cur rursum Aegyptum quarimus, & post manna angelorum cibum, allia, & cepe, & pepones, & carnes uarias suspiramus? Cicero pro Archia poeta: Ergo ille corporis motu, tantum amorem sibi conciliat à nobis omnibus: Nos animorum incredibiles motus celeritatemq; ingeniorum negligemus? Idem pro lege Manilia: Non enim illum eximia uis remigum, aut ars inaudita quædam gubernandi, aut uenti aliqui noui tam celeriter in ultimas terras pertulerunt, sed hæ res, quæ ceteros remorari solent, non retardarunt: non auaritia ab instituto cursu ad prædam aliquam uocauit, non libido ad uoluptatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas urbis ad cognitionem, non deniq; labor ipse ad quietem. Postremo signa & tabulas ceteraq; ornamenta Græcorum oppidorum, quæ ceteri tollenda esse arbitrabantur, ea sibi ille ne uisenda quidem existimauit. 2. Corinth. 6. Quod enim consortium iustitiæ cum iniustitiâ? aut quæ communió luci tenebris? aut quæ concordia Christi cum Belial? aut quæ pars fidei cum infidelis? aut quid conuenit templo dei cum simulachris? Tertullianus de præscrip. hæret. Quid ergo Athenis & Hierosolymis? quid Academia & ecclesiæ? quid hæreticis & Christianis? Idem libro aduersus Marcionem tertio: Desinat nunc hæreticus à ludæo, aspice (quod aiunt) à uisera mutuari uenenum. Augustinus in F. anichæos: Sed uestrum oculum maleuolus error in solam paleam nostram segetis ducit. Nam & triticum ibi cito uideretis, si & esse uelletis. Eusebius eccles. histo. libro quarto. Idem etiam ipse Polycarpus, Marcioni aliquando cum occurrisset, dicenti sibi: Agnosce nos: Respondit, agnosco. Agnosco primogenitum Satanæ. Tanta tunc Apostoli atque eorum discipuli in religione cautela utebantur, ut ne uerbi quidem communionem cum aliquo eorum qui à ueritate deuiarant, habere paterentur. Sicut & Paulus dicit: hæreticum hominem post unam & alteram correptionem deuita, sciens quia peruersus est huiusmodi, & peccat, cum sit à semetipso damnatus. August. lib. 3. contra Donatistas de baptismo cap. 10. An uero solis, uel etiam lucernæ lux quum per cernosa diffunditur, nihil in sordidum contrahit: et baptismus Christi si potest cuiusquam sceleribus inquinari?

De disse-

De differentibus.

Cap. XXVII.

Differentia sunt, quæ sic repugnant, ut non certo ductu unum contra unum dirigatur, sed satis est substantijs inter se esse dimota. Vt Cicero & Cato differunt, quoniam non est Cicero quod Cato: non tamen sic differunt, ut calidum & frigidū: calido enim nihil opponi potest aliud, quod eodem modo cum ipso quo frigidum pugnet: at quemadmodū Cato à Cicerone distat, sic etiā Scipio, sic Lælius, sic quemcunq; aliū hominē sumas distabit. Quapropter neque colores quos medios uocāt, contrarij inter se erunt: Quæadmodum enim flauius cœruleo, sic etiam Indicus, & ruber & uiridis distat: & potest ex quolibet colore in quēuis, & per quemlibet ex albo in nigrum fieri transitus. Similiter saporū etiā diuersę species contrarię non sunt, sed uerius differentes. Sic quęcunq; alię sunt multę species, sub uno genere cōprehensę: non magis censendę sunt contrarię, q̃ iustitia, temperantia, fortitudo, reliquæq; species uirtutum. Differunt autem omnia aut solum ut singula: ut singuli inter se homines, singuli equi, & quęcunq; indiuidua sub una continentur specie. Aut specie: ut quęcunq; indiuidua sub diuersis sunt speciebus, uel ipsę inter se species diuersę, ut hic homo & hic equus, & homo & equus. Aut genere: ut quę diuersorum sunt generum, ut uitis & equus: quorum hic animalis est species, illa plantæ: & ipsa quoque genera diuersa, ut animal & planta. Possumus addere istis ea, quę prædicamentis differunt, ut homo & candor, quorum homo substantia, candor est qualitas. Quęcunq; ergo prædicamentis differunt, genere differunt: & quę genere, etiam & specie: & quę specie, singulatim differunt. Contra, quęcunq; singula sunt eadem, hoc est, quę numero una dicuntur, etiam specie sunt eadem: & quę specie, ea genere: & quę genere, prædicamento quoque sunt eadem. Quò fit, ut maxima differentia, & minima unitas sit in prædicamento: contra, minima differentia, maxima unitas sit in singularibus. Quorumcunq; autem duorum, alterum de altero negatur, ea ut minimum singulatim, hoc est, numero oportebit differre. Nolim autem quenquam fefellerit nominis huius ambiguitas, qua dicimus aliqua singulatim uel numero eadem esse, uel differre. Quandoq; enim aliqua

X

nume-

numero eadem uocamus, quantum ad substantiam suam pertinet: ut idem numero dicimus hominem & animal rationale, quoniam eadem est utriusque substantia: & Ciceronem unum numero dicimus, quoniam nulla est ipsius ad seipsum differentia. Quandoq; uero denominatione dicimus eadem: ut idem numero dicimus Ciceronem & eloquentem: non quod idem sit Ciceronis & eloquentiæ substantia, sed quòd insit Ciceroni eloquentia, atq; ob id, idem & Cicero, & eloquens uocetur. Verum in præsentia de eis solum dicimus, quæ substantijs eadem sunt atq; differunt, quoniam denominatione idem differens à se dici potest: ut Cicero uir, à Cicerone puer, non substantia, sed ætate differt: & contrà, quæ maxime differunt, denominatione eadem dicuntur: ut idem & homo, & musicus, & pater dicitur, cum substantijs hæc tria & prædicamento differant. Sane omnia argumenta huiusmodi: In foro est, ergo non est ruri. Et illo tempore factum est, ergo non est hoc tempore factum. Et mea res est, ergo non est tua. Et huius est filius, ergo non illius, ad hunc locum rediguntur. Quoniam enim ea natura est rerum, ut tantum unum aliquid istorum de re dici possit, (nec enim potest aliquid nisi in uno loco esse, nec nisi in uno tempore factum esse, quæq; reliqua similis sunt conditionis) ergo cum unum aliquid de re affirmaueris: reliqua omnia, quæ ab eo in eodem genere differunt, negabuntur de eadem.

Erit fortasse, cui uideatur neque repugnantia ab alijs locis, neque ipsa quidem inter se opposita & differentia, satis diligenter esse discreta. Nam ut prius de hoc dicamus, quod posterius sumpsimus, pater & filius quæ relata sunt, & calidum & frigidum quæ contraria, nemo est qui dixerit ista non esse differentia. Deinde priuantia quæ & contradicentia, cum eadem esse non possint, differant necesse est. Iam quod ad reliquos locos pertinet, calidum & frigidum in adiacentibus diximus, & patrem & filium numerauimus inter connexa, & partium & totius sui sunt loci: ita etiam homo & equus species sunt, & animatum & inanimatum propria: ut uideatur (id quod antea in Boëtio annotauimus) repugnantia per omnes ductum iri locos. Non negauerim uera esse quæ contra dicuntur. Verum non ob id efficitur, ut perturbentur loci: quod facile uidebit, qui meminert eius quod diximus etiam ante: locorum discrimen, non tam

ab re-

ab rerum naturis, quas habent per se quæq; accipi: quàm ab habitu-
dine, quam sumunt inter se comparatæ. Quod itaq; ad opposita
& differentia attinet, certum est contraria specie inter se differre: &
relata quidem quomodo differant, haud temere affirmauerim. Ve-
rum utcunq; sit, cum certa inter se lege differât, ut uni tantum unum
opponatur, opposita dicimus ea, propter certam & destinatam ex
natura sua repugnâtiâ, qua uelut singula è regione alterum contra
alterum certo sunt structu locata. Pater itaq; & filius, opposita sunt
inter se comparata: comparatus autem quantum ad substantiam su-
am, pater domino, filius seruo, non opponi dicuntur ista, sed differ-
re. Sic calidum et frigidum inter se contraria sunt: calidum, & dulce,
frigidum & humidum differentia. Relata igitur & contraria (ut dici-
mus) quanquam inter se comparata opponi proprie dicantur, differ-
runt tamen etiam: sed opposita potius dicuntur, quod certioris est
& acrioris repugnantiæ nomen. Contradicientia autem & pri-
uantia differentia nomen non accipiunt. Cum sit enim differre di-
ctum, quasi in diuersum ferre, non potest id nisi inter rem & rem
fieri: at contradicientia & priuantia, una quidem parte res sunt, ut
uisus & sedens: alia parte tantum negationem rei significant, ut cæ-
citas & non sedens. Non magis ergo possunt ista inter se differre,
quàm (quod dici solet) uiui cum mortuis bellum gerere. Haud
ab simile ijs, quæ dicta sunt, fuerit, quod responderi possit ad eam
partem, qua dicebatur, repugnantiâ per alios sparsa locos esse. Pos-
sunt enim ea quæ repugnantiâ dicuntur, nonnunquam accipi scor-
sum quodlibet, uel saltem sic, ut non componantur inter se, & uel
alterum de altero dicantur, uel ambo de tertio aliquo: hoc enim mo-
do suis quæque redduntur locis. At cum uel in tertium aliquod inci-
dunt, uel alterum de altero dicitur, repugnantiâ sunt, huiusque lo-
ci propria fiunt. Totum itaq; & pars, pater & filius, nisi de altero di-
catur alterum, aut ambo de tertio aliquo, nequaquam repugnant:
quippe quorum alterum altero constat, neque sine altero uel fieri
possit uel esse: cum uero quis dicat, exempli causa, irascibile in ani-
ma partem esse ipsius, alius discretam per se distinctamque esse ani-
mam: certum est repugnare ista, quod idem totum esse faciant et par-
tem. Sic album & nigrum quibus insunt comparata, non contraria

X 2 sunt

sunt, sed adiacentia. Sic currere non currere, non contradicunt: sic quiescere & moueri, non priuatiue repugnant: si de homine illa, ista de lapide dicantur. Illud tamen prætereundum non est, contradicentium priuatorumq; partes eas, quæ negant, non posse in aliū conferri locum. Cum enim negatio, non significari, non intelligi sine affirmatione possit: semper repugnantia eius quod negat, præ se ferat necesse est. Non currere nanq; sine cursu, nec cæcitas sine uisu, intellectu comprehendi nequit. Cumq; negationem significant, semper in eis & negatio, et cursus uisusq; intelligitur: habentq; uelut innatam quandā in se repugnātiā ad id, cui contradicunt, aut cui priuatiue repugnant. Habent autē hi loci proprium hoc, quod non potest ex ipsis quicquam confirmari directe, sed ē diuerso: ut si in uno neges, in altero affirmandum est: contraq; alterius affirmatione negandum est alterum: ut si dicas, iste pater est, sequitur non esse filium: & filius est, certum est patrem non esse: sic, cæcus est, ergo non uidet: contra quoque, uidet, igitur cæcus non est. Complectimur tamen nonnunquam hincinde repugnantia, atque directe probamus. Vt si lucrum est habere, damnum est perdere: Si utile est possidere, inutile est amittere. Illud uero argumentandi genus: An perdere possim quæris? seruare potui: &, Cui totum dederam, illi negarem partem? non ex repugnantibus est, sed à maiori: neque enim ut repugnantia hic sumuntur, sed consentanea ad id, quod instituis confirmare: & ut sit alterum altero maius & difficilius effectu. Neque enim quia seruare repugnat ei quod est perdere, probaturam se putat Medæa, perditum ire se posse Iasonem: sed quia difficilius maiorisq; negocij est, seruare, quàm perdere. Sic etiam, quia maius est totum donare quàm partem, probabit non se cunctaturum in parte, cum dederit totum.

IN CAPVT XXVII.

Quemadmodum enim flauus cæruleo.) Porro cum oppositorum unum unidumtaxat repugnet, & medij colores plures eidē possunt repugnare, consentaneū est eos differri posse, opponi non posse. Sic etiā Indicus.) Is est supra modū nigricās, & atramenti serē retinens colorem. Qui plura uolet cognoscere de coloribus, is legat Plato. in *Tymæo* Gellium libro 2. capite 26. Antonij Thylesij libellum de coloribus, Scholia nostra in Marbodæum Gallum de lapidibus preciosis, Lazarū Baysium de re uestiaria cap. 2. Similiter

liter saporum etiam diuerse species.) Theophrastus in sexto de causis plantarum: septem proprie & per se saporum discrimina numerans, dulce, pingue, amarum, austerrum, acre, acidum, & acerbum, mox ait addere aliquos octauum, salsum scilicet, & præter hos credere quosdam, uinosum saporis discrimen & genus esse: quoniam in multis terræ fructibus inueniatur, & ex terris aliquibus effluat hic sapor. Verum tamen ut in lacteo sapore accidit, qui ad dulcis genus refertur, sic etiam uinosum ad aliquid prædictorum referendum esse. Siquidem dulcia uina, austera & acida inueniuntur. Plinius numerum eorum auxit, generaq; fecit: uidelicet, dulcis, suauis, pinguis, amari, austeri, acris, acutiq; nos acidum diximus, acerbi, acidi, & salsi: & præter hæc tria genera, alia: Vnum quo plures sentiuntur sapor, ut in uinis: namq; in his & austerrus, & acutus, & dulcis, & suauis: omnes alieni, ut ille ait. Alterum item in quo sit & alienus quidem, sed & iuus quidam, & peculiaris, ut in lacte: quoniam ut idem ait, inest ei, quod tamen iure dici non potest, dulce, & pingue, & suaue, obtinente lenitate: quæ ipsa succedit in saporis uicē. Et hæc Plinius pro saporibus quo diximus loco. Ex quibus ratiocinari facile est, quatenus & quomodo à Theophrasto discrepet: Suauem enim & acutum non numerat Theophrastus, sed oxin tantum. Videturq; Plinius æquiocam ad acutum & acidum saporem, uocem illam, non ad alterum, sed ad utrumq; explicuisse. Veruntamen credendum est in dulci suauē intellexisse Theophrastum. Non probauit præterea Theophrastus salsum saporem dici: cuius manifesta est causa: quoniam alterius qualitatis communicatione, non propria ui tale dicitur, & quoniam in nullo fructu inuenitur: octauum tamen fieri hunc ab aliquibus dixit. Vinosum deinde per se saporem non esse, & lacteum ad dulcem referrī, & quem Plinius lenem uocat, in dulci numerandum fuisse ab eo, uerisimile est. Plinius lib. 10. cap. 29. In lusciniæ cantione sonorum discrimina demonstrat. Quia dicimus aliqua singulatim.) Vide censuram Rodolph. de uniuersalibus in annotationibus libri huius capite 6. Quam ab habitudine quam sumunt. Imo ex nominibus, titulis uel, quos ex illa rerum adinuicem habitudine sumunt. Nolim autē quenq; fecerit.) Quæ alijs nomine, iuxta ac definitione eadem appellant, ab Rodolpho dicuntur eadē substantijs, ac rursum quæ partim proprio, partim accidentē eadē uocāt, ea uocat eadem denominatione. Irascibile in anima partem esse.) Plato ita diuisit animum, ut tres eius essent partes, mēs, irascētia, concupiscētia. Autor Apuleius in lib. de Platonica philosophia, & Diuus Paulus in priore ad Thesalonicensēs epistola cap. 5. partitur hominis animum in tres partes, in summam ac Deo proximam, quam uocat spiritum, in imam, qua trahitur ad turpia, quam appellat corpus, in animam mediam, qua diligimus parentes, qua de re copiosius differit Erasmus in Enchiridio militis Christiani. Aristote. libro Politic. 1. Duæ sunt animæ partes, rationalis, & quæ ratione destituta est. Sunt item gemini animarū habitus, quorū prior est appetitio, posterior mēs. Ut autem corpus in generatione antecedit anima, sic pars irrationalis antecedit eam partem, quæ habet rationem, patet id in pueris, quibus statim ira & uoluntas & concupiscētia existit. At ratio & mens procedente ætate in illis fieri natæ sunt. Quapropter corporis curam necesse est prius suscipere quam animi. Quæ maxime differunt, eadem dicuntur.) Videtur hic mihi duobus locis aliquid abesse, altero: Quæ maxime differunt, eadem dicuntur, ubi legendum puto, denominatione eadem dicuntur. Altero, hæc tria prædicamentorum, ubi legendum censeo, & prædicamento. Atq; directe probamus.) Quintil. libro 12. capite. 1. Verum & uirtus quid sit, aduersa ei malitia detegit, & æquitas fit ex iniqui cōtemplatione manifestior, & plurima contrarijs probantur. Iam uerò tametsi non sit proprie huius

instituto, tamen quia contrariorum diuersorumque incidit mentio, quorum comoda inter se relatio non vulgariter confert ad inuentionem dialecticam, et inde multum aculeorum accedit orationi, ad hæc quum uix aliud amplificandi genus crebrius occurrat, tum apud profanos, tum apud sacros etiam autores, quam nobile illud schema, quod Græci partim ἀντίθετον siue ἀντίθεσις, partim ἐναντιώσις appellant, facturus operæ precium mihi uideor, si huc adscripsero. Id autem est, quum contrarijs opponuntur contraria, quod fit inter im uel singulis uerbis, sic Cicero in inuentione 2. in Catili. Ex hac parte pudor pugnat, illic petulantia, hinc pudicitia, illic stuprum, hinc fides, hinc fraudatio, hinc pietas, illic scelus. Teret. Adelfhis: Illum amat, me fugiunt, illi credunt consilia omnia, illum diligunt, apud illum sunt, ego deserui sum: illum ut uiuat, optant, meam autem mortem expectant. Idem in Phorm. in fine sce. Ita ne patris: Te ne à symbolo uenire unctum, &c. & D. Paulus in Ro. cap. 2. 8. 11. Cicero lib. de finibus primo: Bonum liberi, misera orbitas, bonum patria, miserum exilium est, bona ualetudo, miserum morbus: Bonum integritas corporis, misera debilitas: incolumis, bonæ acies, misera cæcitas. Terentius in Heauton. Quid cum illis agas, qui neque ius, neque bonum, atque æquum sciunt, melius, peius, profit, obsit, nihil uident nisi quod lubet. Rodolphus lib. 2. cap. 18. Plerique rhetores enihymema uelut dignatione quadam uocantes, dederunt ei argumentationis genus, quod ex contrarijs conficitur: quale est, quem alienum fidum inuenies, si tuis hostis fueris: & quæ sequuntur. Fab. lib. 9. cap. 3. in fine: Contrapositum autem, uel ut quidam uocant, contentio (ἀντίθετον dicitur) non uno fit modo &c. Erasmus Roterod. lib. 3. Ecclesiastæ de contentione. Idem libro tertio: Ecclesiastæ de amplificatione: Est autem alius usus contrariorum ad uerementiam faciens, & cæte. Huius generis plura recensentur ab autore ad Herennium libro quarto cap. de contrario siue de contentione, quam Græci appellant ἀντιμυταβολήν, sed omnium instar est copiosissima perinde ac saluberrima D. Iohannis Chrysostomi comparatio monachi & regis, per contentionem. Erasmus in sexto locupletandi ratione de Copia rerum. Interim integris orationibus. Quocirca ut plenius utrumque intelligatur, & facilius à iuuentute, cui hæc potissimum parantur, ad inueniendi quoque rationem utcumque possint accommodari, familiaribus aliquot illustrabo exemplis. Esaias 65. cap. Ecce qui seruiunt mihi, manducabunt, uos autem esurietis. Ecce qui seruiunt mihi, bibent, uos autem sitietis. Ecce qui seruiunt mihi, lætabuntur, uos autem confundemini. Ecce qui seruiunt mihi, exultabunt, uos autem clamabitis ob dolorem cordis, & propter contritionem spiritus ululabitis. Huc refer argumentum à contrario sensu, quod autore Alciato in lib. 2. de uerborum significatione, quatuor argumentorum genera complectitur. Dum scriptura ueteris instrumenti sermonem suum ad populi rudes affectus attemperat, modo minitans externa incommoda, modo pollicens huius seculi commoda, quid aliud quam antithetorum exemplum nobis proponit? Huc item accommodandi sunt loci duo, quos nostri Aristotelici uocant à contrario, & in ipso: quod genus est, quoties duo uicissim coniunguntur in antecedente, & his duobus opposita uicissim coniunguntur & in consequente. A contrario enim dicitur illis argumentum, quando ordine contrario locantur opposita in antecedente & consequente. In ipso uero, quando in eodem ipso ordine consequens habet opposita quod in antecedente, ut: Qui timet dominum, faciet bona: igitur qui bona non facit, non timet dominum. Iustitia est uirtus, igitur quod non est uirtus, non est iustitia. Si humilitas est uirtus, igitur superbia uitium. Si grata est ciuitas, ingrata est rusticitas. Vera scientia humilem facit & benignum: Sophistice igitur inflatum reddit & iracundum. Iacobus cap. 3. Non est

enim

enim ista sapientia è supernis discendens, sed terrena, animalis, dæmonica. Vbi enim æmulatio & contentio, ibi inconstantia, & omne opus præuū. Quæ autem è supernis est sapientia, primum quidē casta est, deinde pacifica, modesta, tractabilis, plena misericordia & fructibus bonis, absq; dijudicatione, sine simulatione. In hoc autem genere argumentationum ferè sit ut diuersi generis opposita inter ipsa confundantur atq; permisceantur. Vt si non sunt expetendæ diuitiæ, paupertas est fugienda. Labor bonus & sanctus est, ocium igitur malum & execrandum. Huiusmodi autem exemplis plena est omnis scriptura, maxime eorum librū qui sapientiales nominantur, in quibus id peculiare passim occurrit, ut quod in priori sententiæ cuiuslibet membro dicitur de iustis, pijs & sapientibus, eius oppositum in altera parte de iniustis, impijs & insipientibus. Cuius rei appositissima sunt exempla apud Salomonem in Prouerb. cap. 10. Sapiens filius patrē gaudio adficit: At stultus filius matrē adfligit. Aegestatem adfert manus ociosa, sed manus sedulorū dicit. Qui colligit in aestate, prudens est. Qui dormit in messe, confunditur. Impius ceu tēpestas præterit: At iusti fundamentū perpetuum est. Item cap. 11. Benedictione iustorum fortunatur ciuitas: At impiorū consilijs eueritur. Qui non cōmunicat frumenta, ei maledicetur in populo: At benedicetur uendenti. Cum iustus in terra perfoluat: Quāto magis impius & peccator? Huc pertinet & illud quod apud Esaiam 3. ca. præuaricatrici genti dicitur: Erit pro suauī odore, fetor: & pro zona, funiculus: Et pro crispanti crine, caluitiū: & pro fascia peccatori, cilicium. Itē & illud, quod in Apocalypsi de damnata Babylone dicitur: Quantum glorificauit se, & in delicijs fuit, tantum date illi tormentum & luctum. Nec dissimile est quod diuiti illi pater Abraham respondit: Fili recordare, quia recepisti bona in uita tua, & Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu uero cruciaris. Iob. cap. 29. & 30.

EXEMPLA.

Cicero in 4. accusationis Verrinæ: Confer te hanc pacem cum illo bello, &c. Idem pro domo sua ad pontifices: Vt quæ admodum discessu meo, &c. Idē in oratione in Luciu Pisonē: Atq; tuū latissimū diē cū tristissimo meo conferā, &c. Idē pro Cluentio. Terent. in Heauton. Nonne id flagitiū est, te alijs consiliū dare, foris sapere, tibi nō posse auxiliari? Demosthe. contra Aristogitonē: Quid enim existimatis hūc facturū esse, abolitis legib. qui saluis illis tantum sibi permittit? Cicero pro Milone: Age nūc iter expediti latronis cū Milonis impedimentis cōparate. Cice. in Pisonē: Confer nūc Epicure noster ex hara pducte, nō ex schola: confer, si audes, absentia tuā cū mea. Cice p Pub. Sex. Hæc oīs oratio est mihi cū his qui se patriā, q suis ciuib. q laudi, q gloriæ, non q somno, & cōuiujs, & delectationi natos arbitrātur. Vergil.

O genitrix quō fata uocās, aut qui d petis istis,

Mortali ne manu facta immortalē carinā

— Fas habcant certusq; in certa pericula lustrēt.

Horat. lib. 2. Serm. Saty. 2. Accipe nunc, &c. Martialis:

Insequeris, fugio: fugis, insequor, hæc mihi mens est.

Velle tuum nolo, Dindime, nolle uolo.

Et Angeius Politianus ad amicam:

Allicis, expellis, sequeris, fugis, es pia, & es trux.

Me uis, me non uis, me crucias & amas.

Salustius in orat. Catonis Uticensis aduersus coniuratos. Nolite inquit existimare maiores, & cæt. Doni industria, foris iustum imperium, animus in consulendo liber, neq; libidini, neque delicto obnoxius. Pro his nos habemus luxuriam atq; auariciam, publice egestatem, priuatim opulentiam. Gallum quendam à Casare Iulio ad se transfugientem Pompeius ciuitatē donauit.

donauit. Exclamauit Cicero hominem bellum, Gallo ciuitatem promittit alienam, nobis nostram reddere non potest. Athanasius de passione domini: Ac mihi qui uolet, expendat consideretq; quis sit dominice mortis fructus, quod contra lucrum Iudearum insidiarum. Mors enim &c. Isocrates: ὁ κακὸς διατεχνῶν πλεονεκτημάτων οὐδὲ ποτε καλῶς βεβλήσκει πλεονεκτημάτων. Qui inops consilij est in rebus proprijs, is neminem recte consulat alienis. Ezechiel 33. Iustitia iusti non liberabit eum in quacumq; die peccauerit, & impietas impij nō nocebit ei in quacumq; die conuersus fuerit ab impietate sua. Prouerbiorum 12. Fatuus statim indicat iram suam, qui autem dissimulat iniuriam, callidus est. Prouerbiorum 11. In bonis iustorum exaltabitur ciuitas, & in perditione impiorum, erit laudatio. Rursus 16. Ante ruinā exaltabitur cor, & ante gloriam humiliatur, & 18. Fugit impius nemine persequente: iustus autem quasi leo confidens, absq; terrore erit. Prioris ad Corinthios 6. An nescitis, quod qui agglutinatur scorto, &c. Quod Origenes super Numeros homilia 20. sic explicat: Ut dominus sit uirtus omnis, contra meretrix, malitia & iniustitia. Eiusdem epistolæ cap. 7. Qui celebs est, &c. Et Corinth. 3. Sapientia mundi, &c. In Galatis ca. 5. Et caro concupiscit, &c. Prima ad Timotheum 6. 2. Thessalo. 2. Et ad Ro. Si secundum carnem uixeritis, moriemini: si spiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Et illud eiusdem: Litera occidit, spiritus uiuificat. Affectus carnis mors est, affectus spiritus, uita & pax. Gala. 2. Si enim per legem iustitia, ergo gratis Christus mortuus est. Ibi Hieronymus: Oportet, inquit, syllogismum complere, sed Christus non est gratis mortuus, ergo per legem non est iustitia. Cum sæpe alias, tum mire apposita est inuariationis apud D. Paulum 2. Corinth. 5. & 6. cap. In Roma. cap. 8. & 13. D. Hieronymus in epistola ad Marcellam, ut relicta Roma fugiat in Bethleem, subindicat quantum habeat incommodorum Roma, quantum commodorum Bethleemiticum rus. Idem in epistola ad Eustochium: Audi filia, circa illud: Beatus qui habet semen. Idem in calce uite Pauli primi heremita. D. Augustinus lib. 4. de ciuitate Dei cap. 3. Hieronymus: Doctissimi quique uix singulas questionēs explicare possunt multis uoluminibus, & indocti quiduis audet? D. Hieronymus in epitaphio Paulæ matris ad Eustochium uirginem: O beata rerum commutatio, fleuit, ut semper rideret. Ad extremū illud hoc loco monere inter necessaria uisum est, nulla esse firmiora, quam quæ ex dubijs facta sunt. Proinde optimum uideri ex pugnantibus cathymema, cum proposito dissimili, uel contrario, ratio subiungatur, autore Quintil. lib. 5. cap. 14. Quale est illud Demosth. contra Aristo. οὐ γὰρ ἐπὶ πάντοτε μὴ κατὰ νόμους ὑπάρχειν, οὐδὲ τὰς ἐμμενέω δὲ τὸ ἀπὸ φύγεν σοι προσκεῖ, ἀλλὰ τὸναντίον, πολὺ μᾶλλον ἀλλοιοῦσι δὲ ταῦτα. ὥστε γὰρ ἐν ἐκείνων ἰσχυρὸν οὐ τὰς οὐκ ἀν᾽ ἔργα, οὕτως ἂν οὐκ ἔαλλας ἄλλω. οὐ γὰρ τὰς. Id est Quintiliano interprete: Non enim si quid unquam contra leges factū est, idq; tu es imitatus, idcirco te cōuenit pœna liberari. Quin è contrario damnavi multò magis. Nam ut, si quis eorum damnatus esset, tu hæc nō scripsisses: ita damnatus si tu fueris, non scribet alius. Eodem fere constat artificio Violatio, quàm Græci βίαων appellant: quæ conficitur quotiens ex aduersariorum ratione, non id quod ipsi uolunt, sed quod nobis utile est, sequi demonstramus L. Valla in dialecticā lib. 3. cap. 55. Cicero pro lege Maniliæ refutauit Q. Catuli sententiam, qua contendebat, non omnia esse ad unum Pompeium deferenda, quod Pompeio diuturnior uita esse non possit: Imò, inquit, uel hoc nomine in unum Pompeium omnia conferenda. Nam si Pompeio diuturnior uita esse non possit, ideo curandum esse P. R. ut, dum licet, eius hominis uita & uirtute fruatur. Hieronymus in epitaphio Nepotiani, mire torsit argumentum in diuersam partem: Non est nobis lugendus Nepotianus, cum

mus, cum sit felix. Imò tanto magis lugemus, non illum, sed nostram uicem, qui non sumus cum illo simul felices. Idem in calce epistolæ ad Furiam de uiduitate seruanda. Idem in epistola ad Augustinum: Porro quod dicis non debuisse me interpretari post ueteres, & nouo ueris syllogismo: Aut obscura fuerunt, quæ interpretati sunt septuaginta, aut manifesta. Si obscura, te quoq; in illis falli posse credendum est: Si manifesta, illos in eis non falli potuisse perspicuum est. Tuo tibi sermone respondebo, & quæ sequuntur. An perdere possum quæris.) Ouidius libro secundo Amorum, elegia decima octaua meminit Satyræ unde ea sunt desumpta:

Sceptra tamen sumpsi, curaq; tragedia nostra

Creuit, & huic operi quamlibet aptus eram.

Augustinus epistola centesima sexta ad Paulinum: Cum igitur sine gratia Dei salutem non posset custodire quam accepit, quomodo gratia Dei potest reparare quam perdidit? Rodolphus Agricola in orat. De natali Christi: Nec difficile uideri debet illi, ut uitam reddat defunctis, quam amiserant, qui etiam, quam nondum habuerunt, potuit præbere. Complectimur tamen nonnunquam hinc inde repugnantia, atq; directe probamus.

E X E M P L A.

T. Liuius in oratione F. Camilli de non migrando Veios: An ex hostium urbibus Romanam ad nos transferri sacra religiosum fuit, hinc sine piaculo in hostium urbem Veios transferemus. D. Hieronymus in prologo Esaiæ: Si iuxta Apostolum Paulum Christus Dei uirtus est Deiq; sapientia, igitur ignoratio scripturarum, ignoratio Christi est. Aulus Gellius lib. decimo septimo capite octauo: Ad hoc, si istæ quæ calidiora sunt difficilius gelu coguntur, congruens est, ut quæ frigidiora sunt, facile cogantur. Rodolphus libro de Inuentio ne dialectica secundo, capite item secundo: Decipi est inutile & perniciosum, itaque utilis est ea ars quæ docet cauere ne fallamur, id autem dialectica præstat, est igitur utilis. Cicero libro De finibus primo: Si summum malum est uiuere cum doloribus, consentaneum est, summum esse bonum uiuere cum uoluptate. Quintilianus libro quinto: Frugalitas bonum, luxuria enim malum. Si malorum causa bellum est, erit emendatio pax. Si ueniam meretur qui imprudens nocuit, non meretur præmium, qui imprudens profuit. Lactantius libro de ira Dei: Quia Deus gratia mouetur, ergo & irascitur. Nam si Deus non irascitur impijs atque iniustis, nec pios utique iustosq; diligit. Est uirtus, & non natura, opinio, uoluntas: Ergo non recipis. Est argentum, & non in massa, neque in lamina, neque in signato, neque in suppellectili, neque in ornamentis est: est igitur argentum factum. Mutuum est contractus, qui non solennitate uerborum, neque literis, neque solo consensu contrahitur: Ergo recipis, uidelicet numeratione, adpensione, aut certe mensuratione rei fungibilis, si sic loqui liceat. Simonides factus est liber, non censu, neque uindicta, igitur testamento. Est domesticum patrisfamilias instrumentum, quod non argento, auroue, neq; uesti adnumeratur. Ergo est suppellex. Est locus non sacer, neq; sanctus, neq; religiosus: Ergo purus.

Y Commu-

Communis ratio locorum, uel ad aliorum traditionem additorum, uel prætermisſorum.

Cap. XXVIII.

Ræter hos autem quos hætenus executi ſumus locos, alij quidem alios quàm nos quosdam fecerunt, & quosdam traditos à nobis præterierunt: neque uel eiſdem nominibus omnes, uel eodem diſpoſuerunt ordine. Cicero quidem antecedentia, conſequentia, repugnantia poſuit: quæ ſi ita capiantur, quemadmodum ille uoluit ea accipi, oſtendimus inter locos nequaquam poſſe poni. At ea quæ nos propria, quæ finem, quæ deſtinata, quæq; etiam in tres diuiſa locos applicita diximus, in nullum Ciceronis locum poterunt includi. Quod quidem de fine & deſtinatis per omnes eunti locos facile eſt uidere: ſed proprij locus inter antecedentia ponetur fortaſſe: ſed eò pacto, quo oſtendimus omnes fere locos inter antecedentia poſſe numerari, & quo antecedentia non eſſe locum docuimus. Applicita autem, ut locum & tempus, uoluit Cicero ut inter adiuncta ponerentur. Sed Boëtius ex ijs credidit probabile ſolum duci argumentum: at ex loco & tempore ſæpe neceſſarium ducitur. Vt, quod non uiolauerit Clodius ſacra Bonæ deæ Romæ, cum ſacrorum tempore, non Romæ fuerit, ſed Interamnæ. Simul hic ex loco & tempore ductum eſt, & quidem neceſſarium argumentum. Non poteſt culpa male conſultorum ante Phocenſe bellum in Demotheſenem conferri, nondum enim rempublicam attigerat: ex tempore eſt. Non poſſunt ſidera ali humore, nullus enim humor eo peruenire poteſt: ex loco ſumitur. Ita ex connexis: non eſt imperator meus, quoniam non ſum miles tuus. Quæ omnia argumenta cohærent recte, & neceſſario conſciunt. Ergo fortaſſe iam dicemus ea ex antecedentibus eſſe ducta: quòdque ineptiſſimum eſt, cū locū ex quo inuenire debeas, cognitum antè eſſe oporteat, quàm inuenire ex ipſo queas, nos contra, cum inuenerimus conſtituerimusq; neceſſarium ſit an probabile argumentum, tum demum ex quo ductum ſit loco cognoscemus. Adiacentia etiam, actus, & ſubiecta, iſdem in adiunctis eſſe cenſebuntur: ſimiliter & contingentia, ſex loci in unum, hoc eſt, quàm ampla facultas in quan-

quantas coacta angustias: Themistius forte hos inter communiter accidentia posuerit: nisi tamen subiecta ad materiam maluerit referre. Ego istos locos exactissime distinguendos arbitror, ausim'que constanter affirmare, nullos omnium crebrius aut expeditius usu uenire. Quod non solum qui poetas oratoresque reuoluet, uerum esse sciet: sed & qui philosophos eos excutiet, qui intimam & in abdito positam scrutantur rerum naturam, nedum qui mores hominum tractant, quorum omnis circa ista ex professo uersatur labor. Nanque ex eis quæ in substantia sunt, atque ex causis, ut certissima & indubitata eruuntur argumenta, ita raræ felicitatis est, ut sit eorum nobis copia parata. Cum sint enim arctissime coniuncta rebus, plerunque perinde sunt ac res ipsæ, aut cognita nobis, aut ignorata. Locum quem ex partium enumeratione Cicero, & Themistius ex diuisione uocauit, non putauì ponendum. Nam si partes omnes cum collegero, ad totum deinde progrediar: paries, tectum, fundamenta, quæque reliqua sunt, mea sunt, tota ergo domus mea est: apertum est id argumentum è loco qui à partibus dicitur, duci. Sic si dicam, habet iustitiam, fortitudinem, modestiam, prudentiam, ergo omnes uirtutes habet: à specie est. Sin dixero, est uirtus, & non prudentia, iustitia, temperantia, ergo fortitudo: sic etiam, est pars domus, & non tectum, paries, tabulatum, ergo fundamentum: à differentibus ducta erunt hæc argumenta. Cumque non sit alius diuisionis & partium enumerationis apud autores ullos usus, mihi haudquaquam necessarius uidetur locus, qui ex istis descriptus est: cum proprie & aptissime ad illorum quos dixi locorum naturam accommodentur. Tum locus qui Themistij est de generantibus, ab efficientibus nobis erit: non est enim aliud generare rem, quàm efficere. Corruptentia uero priuantia sunt: corrumpere nanq; nihil est efficere, sed solum id quod est, ut non sit, eniti. Vsum etiam inter locos posuit, cum recte dicemus à fine: quantum enim ad utentem pertinet, idem est finis rei qui usus. Descriptionem quam inter locos qui in substantia sunt ille numerauit, ego, quia hoc solum definiendi genus relictum nobis puto, à definitione non discreui: quod cum de finitione dicere, plenius sum prosecutus. Præterea quem locum Cicero à no-

Y 3 tatione

tatione, Themistius ab interpretatione, ego à nomine rei malui dicere. Quoniam (ut docuimus) non solum ex interpretatione argumentum nobis præbet nomen, sed in plures patet usus. Quæ uero similia Cicero, quæquæ Themistius similia itidem dixit, & esse in qualitate & quantitate, & maiora etiam esse & minora, ea comparata dixi: quemadmodum Cicero. Nanque quem locum Cicero similitum fecit, is in eum qui est inter comparata à paribus recidit. At quæ nos similia dicimus, Cicero ea non habet, Themistius uocauit à proportionem. Quam formam autem dixit Cicero, cum speciem maluisset, nisi quia specierum & speciebus credidit latine non posse dici, cum nunc locum omnes recte an secus speciem appellant. Iam contraria maluisset dicere (ut Cicero) ea quæ opposita uocant omnes, nisi omnes ita uocarent. Casus autem quoniam tenuissimo à coniugatis discrimine secernuntur, estq; similis & rarus proinde usus ipsorum, quoniam Cicero in coniugatis incluserit, ego excludenda non putavi. Transsumptionem, uel (ut nos) translationem, in rei nomine ad quod pertinet, rectius posuisse uidemur, quàm ut proprium illi daremus locum. Ordo quoque non idem est apud Ciceronem locorum, qui apud Themistium: ne ego quidem sum utrumuis horum secutus. Utque paucis rationem ordinis mei reddam, ita iudicaui primum quenque locorum ponendum, ut esset arctissime quisque cum re coniunctus: & proinde ut longius defluxit à substantia rei, posteriorem posui: quò factum est, ut repugnantia ultima fierent, quoniam non modo non arcte cum re cohæcant, sed dissidètia etiam infestaq; tollant ipsam atque subuertant. Quo facilius autem sit omnia uidere, dispoenam ordine uelut in tabula, Ciceronis, Themistij, nostrosq; locos: eritq; præscriptus omnibus numerus, quem in suo ordine habent: deinde subiicientur alij numeri qui indicent, ad quem cuiusque locum aliorum unumquemlibet conferri oportebit. At si quis apud quempiam sit locus, qui non sit apud alios, numerus proinde in aliorum ordine apud quos non est, non sit ascriptus: si qui loci etiam in plures aliorum conueniant locos, plures numeros subscriptos habebunt.

IN CA-

NOS contra cum inuenerimus.) Quemadmodum ridiculum sit, tum demum spelæa ferarum uestigare, simulatque captæ sint feræ: Ita prorsus absurdum, tum uelle diiudicare e quo loco profectum sit argumentū, posteaquā inueneris. Nam prius certe notū esse locū conueniebat, & post deinde argumēta eruenda. A ciure desiderari diligentia potest in professoribus quibusdā qui tot seculis iuuentutē docuerūt, et infinitas disputationes adeoquā παραδιὰ τῆς τῆς de rebus nihili reliquerunt. Neque tamen dederunt operam, ut locos qui poterant iuuentutem non rudem fideliter instituere uel patefacere, uel explicarent, uel denique usum manifestarent. Quantas autem utilitates habeat hæc pars, non possum pro dignitate paucis explicare. Necessesse est enim uim horum præceptorum de locis esse maximam, cum non solū dialēctici, sed multo ante Rhetores iudicauerint eos diligentissime inculcandos esse discipulis. Nam utrique de locis præceperunt. Et fuerunt nonnulli, qui pertinere eos proprie ad Rhetoricam senserunt, quia materiam offerunt dicendi. Hi enim dialēctica nihil relinquebant, nisi formas connexionum, quibus inuentam materiam includimus, cum de ea iudicaturi sumus, faciebantque dialēcticam non inueniendi, sed iudicandi scientiam. Nos siue ad Rhetoricam proprie pertinere, siue communes utrique arti esse uelint, existimamus non tantū in Dialēctici libellis recensendos esse, sed etiam in omnibus parietibus scribendos atque sculpendos esse, ut semper ob oculos uersentur. Nulla enim de re dici, de nullo scripto recte iudicari potest, nisi referat se animus ad hos locos, eosque tanquam duces sequatur. Ordo quoque non idem.) Tria initio huius capituli sibi proposuit Agricola, ex eis primum fuit locorum numerus, secundum nomina, tertium ordo. De prioribus duobus hæctenus, nunc de tertio. Dispositam ordine uelut in tabula.) Totā hæc tabula in exemplaribus omnibus habebatur confusissima, nec uno modo deprauata. Non parum multa etiam hinc inde, & superis & inferis oris decurtatis aberant autographo quoque. Proinde diu multumque me torseram eliciendo ordine e tabulis impressis. Neque procedebat, neque tamen continuo abijciebam, memorius quod dici solet: Dies diem docet: & nihil tam difficile esse, quin quaerendo inuestigari possit, ac ne quencquam sua fraudemus laude, non poterat mihi commode restitui, nisi adeo unius Cor. Crōci Aemstelredami, et Ioannis Recklinchusani, uiuorum ut in omnibus, ita et in inuentione dialēctica exercitissimum, adiutus fuisset opera. Nos igitur collatis ac persculatis diligentius omnibus, ita disponendam esse censuimus.

X 5. Loc

174. Loci	Ciceronis	Them.	Nostri	Ciceronis	Themistij	Nost. The. 18
1	totum	1	1. 5	10 adiuncta	15	8. 15. 16
2	partes	7	6	11 antecedentia		
3	notatio	3	19	12 consequentia		
4	coniugata	20. 21	7	13 repugnantia		
5	genus	4	2	14 efficiens	8	11
6	forma	6	3	15 effectum		
7	simile		21	16 comparatio	17. 18.	15
8	differentia	19	24	17 iudicium	15	21
9	contraria	19	23			20
Loci	Themistij	Cicc.	Nostri	Themistij	Ciceronis	Themist. nost.
1	definitio	1	1	12 generatio		9
2	descriptio			13 corruptio	9	23
3	interpretatio	3	19	14 usus		12
4	genus	5	2	15 communiter acci	10	8
5	integrum	1	5	16 iudicium (des)	17	20
6	species	6	3	17 simile	16	21
7	pars	2. 14	6. 11	18 proportio	9	23. 24
8	efficiens	2		19 opposita	4	7
9	materia		6	20 casus	4	7
10	finis	2	12	21 coniugata		
11	forma		6	22 diuisio		
Loci	Nostri	Cicc.	Them.	Nostri	Ciceronis	Themistij
1	definitio	1	1	13 effecta	15	
2	genus	5	4	14 destinata		
3	species	6	6	15 locus	10	
4	proprium			16 tempus	10	
5	totum	1	5	17 connexa		
6	partes	2	7. 9. 11	18 contingentia	10	15
7	coniugata	4	20. 21	19 nomen rei	3	5
8	adiacentia	10		20 pronunciata	17	16
9	actus			21 comparata	7. 16	17
10	subiecta			22 similia		18
11	efficiens	14		23 opposita	9	19
12	finis			24 differentia siue diuersa	8	

Conclusio libri, & de maximis quas singulis locis Boëtius
addidit. Cap. XXIX.

Hoc pacto sint loci nobis descripti, & proprietates eiusque naturæque explicata: intra quorum complexum quicquid ulla de re dici cogitari ue potest, uenire mihi uidetur: siue argumentemur, & aperta directæque fronte certemus: siue turbemus affectibus audientem, & medium inter argumentationem, expositionemque cursum quemdam sequamur orationis. Quin etiam suos habebit expositio locos, quando probabilius aliud alio atque uerisimilius exponi certum est, quod nisi locis non fieri (quâdo ex ipsis omnis ducitur fides) nemo (quod arbitror equidem) negabit. Est autem (ut initio diximus) necesse, quicquid ad faciendâ ulla de re fidem assumitur, aliqua parte ad ipsam pertinere: nec enim ex eo quod nihil attinet, doceri quicquâ potest. Quæ attinent autem, aut intra rem sunt omnia, aut extra: unde primam locorum duximus differentiam, ut alios internos, externos alios uocaremus. Et generalia locorum uelut capita sex fecimus. Duo interiorum, ea quæ in substantia sunt, & ea quæ circa substantiam sunt. Exteriorum quatuor, cognata, applicita, accidentia, repugnantia. In substantia septem fecimus, definitionem, genus, speciem, proprium, totum, partes, coniugata. Tres circa substantiam, adiacentia, actus, subiecta. Externos cognatorum quatuor, efficiens, finem, effecta, destinata. Applicitorum tres, locum, tempus, connexa. Quinque accidentium, contingentia, nomen rei, pronuntiata, comparata, similia. Repugnantium duos: opposita, & differentia. Fiuntque isti in summa loci uiginti quatuor, è quibus in omnem rem quacunque erutum inuentumque ratione ducitur argumentum. Idque qua uia, quoque modo faciendum, proximo dicetur libro: quoniam iusto maior huius uoluminis modus excreuit: finisque sit, si illud addiderimus: Boëtium, qui post eum scripserunt de locis, singulis locis addidisse quandam (ut uulgo loquimur) maximam, id est, pronuntiatum quoddam, una sententia multa complexum, cui indubitata sit fides: Ut, de quocunque definitio dicitur, de eo definitum. De quocunque species, de eo genus. Quod non faciendū mihi, non ideo, quia id Aristoteles & Cicero non fecissent, putauit: sed quia in nullo

lum id usum fieri arbitrabar. Primum, quod ut possint istę maximę fingi illis in locis, qui necessarium prębent argumentum: tamen in eis qui probabile faciunt, parum cōueniet, quorum maior sane pars est. Deinde, quod multi sunt loci, in quibus in nullam certam & satis conuenientem formam concludi hęc maximę possint. Itaque uideas Boëtium, dum cuilibet loco maximam suam reddere cupit, in angustias quasdam detrudi: ut cum locus latissime sit fusus, maxime in arctū prorsus agatur. Et ne per omnes locos sequamur, cum de efficientibus dixisset, subiecit maximam: quorum efficientia naturalia sunt, eorum effecta sunt naturalia. Sic de materia, cuius materia deest, & id quod ex ea efficitur deest. Et sic de fine, cuius finis bonus est, ipsum est bonum. Et de forma, tantum quęque agere posse, quantum naturalis forma permiserit. Quasi uero hi loci, quorum amplissimus est ambitus, intra hos conclusi sunt terminos, ut pertineant omnia argumenta ex efficientibus ad esse naturale uel non naturale: & ex materia, ad deesse uel suppetere: & ex fine, ad bonum uel malum: & ex forma, ad agere uel non agere. Adde, quod si quis exacte & penitus cognitam habuerit locorum naturam, nihil erunt ei opus hęc maximę, quoniam ultro fere in animum incurrunt, & apertiores sunt quā ut sint discendę. Aut si quis tam prorsus expers ingenij sit, tamque à communi sensu rerum abhorrens, ut apertissima illa propemodum per se nota docendus sit, illi ego nihilo magis quę de locis pręcipiuntur profutura crediderim, quā Cimmerijs (quos perpetua nebularum caligine opertos tradunt poëtę) ea quę de positione siderum deq; ipsorum figuris motuq; traduntur.

IN CAPVT XXIX.

Sed quia in nullum id usum fieri arbitrabar.) Additę sunt locis regulę à Boëtio, quę uocant Maximas, hoc est sententias quasdam certas, quę admonent quis sit loci uniuscuiusq; usus. Eamq; ob causam diligenter mandari memorię debent: Cui definitio conuenit, ei conuenit & definitum, & cui item adimitur definitio, ei adimitur & definitum, & contra. Boëtius: Ideo autem uniuersales & maximę propositiones loci sunt dictę, quoniam ipsę sunt quę continent ceteras propositiones, & per eas fit consequens & rata conclusio. At sicut locus in se corporis continet quantitatem, ita hęc propositiones quę sunt maximę, intra se omnem uim posteriorem atq; ipsius conclusionis consequentiam tenent. Ex his tamen colligit concionator, quantam dicendi materiam suppeditet definitio: Dialecticus unam modo sententiam adducit, de quo prædicatur definitio, de eodem prædicatur definitum, & contra. At

Eccle-

Ecclesiastes circa quenaq; locum plurimas inuenit sententias. Hæc *Erasmus* lib. 2. *Ecclesiastica*. Quamuis haud nesciam cruditiorem esse *Rodolphum*, quam à cuius sententia, hac utique in re temere sit recedendum, tamen cum hæc non usquequaq; consona esse uideatur ijs, atque adeo dissent, κατὰ διὰ μίτρον ὅλην μᾶλλον δὲ ἐν τῇ κῆρ, & διὰ μίτρον μεσόνως ἢ οἷον τὴν φῶνα, quæ alijs de hisce maximis sentiât, & id repræhendat, quod hodiçq; longe decantatissimū est apud oēs Dialecticos, maxime Aristotelicos, cogimur in mediū proferre, ecquid sit in causa, cur hac quidem in parte, cum multis alijs de causis, tum ob hæc præcipue, longe lateq; quidā ab *Agricola* dissentiant: In omni, inquit, argumentatione, duo minime agantur oportet, nimirum inuenire, & iudicare. Inuenire quidem uolumus, diligenter peruestigantes quæ nostrum conseruent atque stabiliant propositum, quæq; subuertant ea, quæ asserta sunt ab aduersario. Hoc sanè non fiet unquam sine acri subactioq; iudicio. Itaq; loci argumentorum, ad inueniendum quæ pro nobis possumus dicere, ne cadamus causa, traditi sunt: quibus rectè eorum sententia adhibita sunt quædam, quas uocant maximas, ad iudicandum rectè ne an secus argumentemur. Ex eodem item fonte manasse contendunt accuratius obseruandas inter argumentandum cautiones atq; fallacias. Quod porro ipse *Rodolphus*, qui maximas abfluit, ut quum maxime haud potuit dissimulare. Siquidem capite de repugnantibus, cum dicit: In repugnantibus à negatione ad affirmationem procedere necesse esse, & e regione: Itaque hanc argumentationem non esse huius loci: Cui totum dederam, illi negarem partem. Iam uerò quod *Rodolphus* addat causam, quia id *Aristoteles* & *Cicero* non fecissent, id secus haberi uel ipsius *Ciceronis* testimonio in *Topicis* conantur asseuerare. Quod in re maiore ualeat, ualeat in minore. Contraq; quod in minore ualeat, ualeat in maiore. Quare oportet quasdam figere leges, & quasi linutes, atq; compedes, ne nimium inter argumentandum uagentur, ac prorsus Protei in morem in omnem sese faciem uertant, sursum ac deorsum proficientes. Quorum opinio si cui magis probabitur, liberum ei per me quidem erit sequi quod uelit. Alij in hac sunt opinione, ut putent maximas non necessario quidem esse addendas, commode tamen sibi uidebitur, eis utendū esse. Tamen in eis qui probabile faciunt.) Forsitan dicat aliquis, *Boëtium*, ceterosq; recentiores propterea esse hallucinatos in dandis maximis, quoniam putarunt proba, firma, atq; adeo indubitata semper esse debere argumenta omnia, quæcunq; aliquo istorum locorum utcunq; seruari, cum tamen id solus syllogismus tanquam peculiare iure suo sibi uendicat: cumq; potius argumenta sint admodum inualida iuxta ac debilia, & magna ex parte duntaxat uerisimilia. Et *Aristoteles* Dialecticas argumentationes uocat, ut quas non ipsa natura rerum gignit, sed ars, & uasitutes ingenij, quæ multa uerisimilia quamcumq; rem descendendam suscepit, colligit, etiam cum desint necessaria probationes. Quæ de re, ut ne plura in præsentia dicenda putemus, illud in causa est, quod uerear ne & hæc multa nimium uideantur in re perspicua. Sed ignoscere par est, quando indolis dicuntur hæc. Nec id mihi apud eruditulum lectorem fraudi esse debet, qui quidem rudioribus hac nostra opella consultum cupimus.

F I N I S.

Z

RODOL-

RODOLPHI

AGRICOLAE PHRISII DE

INVENTIONE DIALECTICA, LIBER

SECUNDVS, DE

locorum usu.

Prooemium, quàm corruptus sit hodie omnis usus dialectices, Cap. I.

PRINCIPEM Græcæ facundiæ uirum Demosthenem, cum ad bellum cōtra Philippum, Macedonũ regẽ, maiori apparatu atq; cura gerendum, populũ hortaretur Atheniẽsem: doceretq; quidquid incrementi, magnitudinisq; Philippi rebus accessisset, nõ tã illius esse uiribus, q̃ desidia & inanibus Atheniensium concionibus effectum: in hanc inter cætera locutum esse constat sententiam: solere reliquos homines, cum consuluisent, agere: contrã uero Athenienses, ubi res actas acciperent, tumi demum consulere. Quorsum hæc? inquis. Non uideor equidem mihi magis apta propinquaq; imagine, quàm istac ipsa, posse nostrorum temporum dialecticos figurare. Cum sit enim solum istud propriumq; dialectices munus, posse de qualibet re probabiliter, quantum ipsius natura patitur argumentari: quod totum (ut prædixi) duabus comprehensum est partibus: quarum una excogitandi argumenti uiam docet, quam inueniendi uocant, cui parti omnis de locis destinatur disputatio: altera, cum inuentum est argumentum, formam quandam argumentandi, hoc est, certam explorandi argumenti tradit regulam, qua ueluti nummi moneta, probum ne sit an nequam, falsaxq; dignoscatur: ea dicitur iudicandi pars: cumq; prior illa consilij teneat uicem, & deliberet quid sit de re quaque dicendum: altera quod assumere ad probandam rem placuit, in argumentationem tanquam in expeditionem, & ad conficiendam fidem audienti deducit.

deducat: noster dialceticus contra, cum oblatam temere, & undecunq; dederit casus, effectam iam & formatam habuerit argumentationem, tum si forte addubitet aduersarius, dicatq; uel non cohære-
re eam, uel res sese non consequi, tum ad id quod consilij erat, post
rem factam reuertitur, & inueniendi partem transfert ad iudican-
dum, conaturq; ostendere, bene se argumentatum esse, quoniam sit
argumentum uel à maiori, uel simili, genere speciei uel deductū. Nec
intelligunt doctissimi uiri (sic enim modestissimum mihi est ipsos
uocare) nullam argumentationem, quia à specie, uel genere, uel quo-
uis aliorum locorum ducatur, necessario cohære: quoniam ex om-
nibus istis ineptæ & minime cohærentes duci queant, sed tum demū
cohære argumentationem, cum est ea rerum inter se conditio, ut
possint conijci in syllogismi uel aliam quampiam formā argumen-
tandi probatam, per quam cohærentes inter se res, & necessario con-
nexas esse colligatur. Scio uero quid à nonnullis mihi possit respon-
deri. Minus hanc dialectices iacturam indigne ferendam, in tanta
omnium studiorū colluue: cum cuncta, uelut feræ caueis effractis,
in proximorum ius & fines irruerint, nec quicq; ferme discatur hoc
tempore suo loco. Sic iurisconsulti, perplexa & inuoluta disputandi
præcepta balbutiunt. Sic medicinæ studia magna ex parte redacta
sunt ad superuacuas instituto suo physices quæstiones. Sic physice
mathematicas arripuit. Vnde uerbosa illa est de maximo & mini-
mo, & de calculandi (ut aiunt) ratione iactatio. Nam mathematice
ipsa, ueluti quæ minime ad inanes faciat contētionem circulariū, neq;
clamorū sit capax, sed puluere & radio contenta, mutā potius oculo-
rum, q̃ loquacē aurium sequatur fidē, deserta est: & idcirco etiā tanq̃
non accessā prophanis mysteria, minime contaminata. De theolo-
gia uero quid dicere oportet? cui si metaphysicen, si physicen, si dia-
lecticen hodie demas: nudā porro & destitutā, & quæ nomen suum
tueri nequeat, reddas. Ergo cum docendus erit populus, & ad reli-
gionem, iusticiā, continentiam adhortandus, ex illis artibus inextricabi-
lis aliqua eruitur disputatio, quæ tempus extrahat, & inani strepitu
audientium feriat aures. Docent itaq; quemadmodum pueri solent
in ænigmate proponere, quæ ne tum quidem quum docuerint, uel
ipsimet qui docent, uel illi qui didicerunt, sciāt. Has ego persēpe que

relas audiui grauiſſimorum, doctiſſimorumq; hominum, quos uel grādiſſior ætas, uel acrior ingenij uis, meliorū admonebat: qui ferebāt grauiſſe pulcherrimarum artium ordinem turbari, membra cōfundi. quę uera eſſe quemadmodū affirmare non audeā, ſic eſſe falſa uel maxime optauerim. Mihi utiq; committendum non eſt, ut cum uidear uelle aliorum ſtudiorum crimini culpā dialecticorum cōdonare, prouocem grauiorē uiribus meis aduerſarium. Quin agi perpulchre mecum putabo, ſi cum quo contuli pedem, contingat ſine periculo mihi luctari. Si quem ergo eorum quos doctores artium uocāt, arripias, rogesq; dic quęſo uir doctiſſime de dialectice (quando illam uel ſolam, uel maxime omnium artium, quas uos numeratis liberales, uideris præ te ferre) cui uſui diſcendā putas? Cum enim de genere non ſit principum artium, & quę idcirco tantum ſunt diſcendæ ut ſciantur, neceſſe eſt ut miniſterio & uſibus aliarum ſit addicta. Iſtam uero miſeram & cauilloſam loquendi ſolicitudinem, quam tu doces, certum eſt, non modo reliquis artibus diſcēdis non prodeſſe, ſed etiam obeſſe plurimum. Primum, quòd diſputandi morem ad illas tuas ieges exigenti, non loquendum modo ſolicite, ſed plane eſt obmutefcendum. Deinde, quòd omnis artium uſus, omnis loquendi ratio, pleriq; illorum quę doces repugnat. Poſtremo, quicquid ſemel fuerit extenuatus ad iſta, & cōfractus auditoris animus, nunquam deinde tollere ſe, & ſicut pes ſpinis confixus, nullum libere ueſtigium ponere audebit. Hoc ergo pacto ſi quem interroges, dicat fortalle: ut pleraq; quę in ipſa dialectice præcipiuntur, uel non proſint ad percipiendas reliquas artes, uel ita præcipiantur, ut non proſint: hoc tamen iuuāt, quod agitatione quadā & uerſatione mentem exacuant, & flexibilem præbeāt, quo facilius reliquis ſe poſſit accommodare. Alius qui liberius uolet uerum fateri, dicet, præterquam quę de ſyllogiſmis præcipiuntur, cætera non magni ſane momenti eſſe: ſed ideo docere illa quenq; quia quiſq; didicerit, & quia doceant omnes. Sic ſit, ut dux illa directrixq; omniū artium dialectice, uelut latiſſima poſſeſſione excluſa, ſoli ſibi diſcatur: & ne ſibi quidem (ſi uerum dicere libeat) quandoquidem ſi eo modo diſcetur, non ſibi, ſed omnibus ipſam ſtudijs prodeſſe oportebat. Sed de illa parte quę ad iudicandum pertinet, poſt Ariſtotelem plena

sunt omnia, quæ longe minus negocij habet, cum certis quibusdam neq; illis ita difficilibus numerosisq; legibus constet. Inueniendi rationem, post Boëtium, qui legi sit dignus, nemo (quod equidem sciam) tradidit literis. Priores illo (qui in manibus sunt) Quintilianus, & ante eum Cicero, princepsq; omnium Aristoteles, hanc rem complexi sunt. Sed illi omnes locorum explicuere naturam uarie, & suo quisq; modo. Quod autem maximum in re quaq; est, rationem tractandi ipsos, unus Quintilianus conatus est explicare: & ostendere, quomodo inueniendum sit ex ipsis. Et quemadmodum in re militari solet, non satis putauit arma dare, sed docendum quoque credidit, quomodo ipsis esset utendum, & militem in procinctum aciemq; ducendum. Nunc autem quotusquisq; Quintilianum attingit eorum, qui philosophiæ sibi nomen asserunt? Deinde, quæ tradita sunt ab illo, quoniam ad ciuiles quæstiones astricta sunt, non facile potest ea quisquam inde sibi diuellere, rebusq; suis in diuerso quæstionum genere aptare. Iam si quis est alius ista scrutatus, quiq; oēs iustæ eruditionis numeros impleuerit, (ut sunt pleriq; hodie docti disertiq; uiri) ille sibi ferè ista musisq; (ut dicitur) discit: prophanium certe uulgus quàm longissime à sacrario suo putat arcendum.

Fuit patrum nostrorum memoria Raimundus quidam, cognomento Lullus, Hispanus, uel (quod proximum est) Balearis: qui artem quandam, quam ex nomine illius Lulli uocant, extulit: acuti quod equidem non negauerim & non segnīs ingenij indicium: sed quoniam (quod ultro quoque studiosi ipsius solent eius nomine gloriari) non literas sciebat, non ullam aliam dignam docti uiri nomine perceperat doctrinam: & hoc ipsum quod inuenerat, quale esset perspicere: & si forte perspexit, eloquendo aperire, & ut perspexisse uideretur, consequi nequibat. Obscuritas ergo ingens est in discendo & horror incultus, qui etiam eos qui didicerint ubique sequitur, nisi alioqui eruditione ipsum ingenijq; bonitate uincant. Copiam sanè, cuius sola est ipsis cura, suppeditat, sed talem, qualis in omnibus rebus esse solet, eorum, qui numerant, nō iudicant. Quod autem non est difficile uidere, loci sunt nonnulli ex his, quos tradidimus, uerum non satis diligenter expliciti, quibus omnis artis eius materia continetur. Vsus deinde illorum tam perplexe obscureq;

traditus, ut hæc ars, quæ reliquis aperiendis parata debebat esse, maioribus quàm ulla circumfusa tenebris sit, penitioribusq; latebris eruenda: ut ausim contendere, nisi quis maiori mentis vi superet difficultates, non modo non iuuari ab ipsa, sed etiam ingenij aciem (nisi sit acerrima) retundi. Donandus tamen sic quoq; uir ille ingenij præstantis testimonio, nec merita honestissimi propositi laude fraudandus: qui cum plurimum studijs conferre cuperet, contulit certe quod potuit, quodq; recte factis satis est. Si quid animo suo parum responderit, uoluntatem quidem laudes, ignoscas ingenio. Nobis uero statutum est, quando superiore libro locorum proprietatem & differentiam enarrauimus pro uiribus, nunc quis sit usus ipsorū, & quomodo disserendi paranda facultas ex ipsis, quàm maxime possumus sub oculos ponere: & protrahere in medium, quæcunq; utilia instituto nostro arbitramur: quæ uel legendo, uel obseruando, uel undecunq; eruendo potuimus afferre: contingetq; mihi, si minus iuuare studia, at certe (quod magis cupio) doctiorum ingenia curamq; ad tradenda rectius ista perinouere: securusq; huius operæ meæ, æquo ipsam animo perdam: dummodo prodesse, quod mea conor, uberius aliena consequar industria. Optanda enim est iactura, quæcunq; lucro maiore pensatur.

IN PROOEMIUM SIVE

CAPVT PRIMVM.

PRINCIPEM Græcæ facundia uirum Demosthenem.) Erasmus Rot. lib. Ecclesiast. 2. Nec illa displicet exordiendi ratio, quam uidemus et oratoribus ethnicis usurpatam, ut ab insigni quapiam historia, nec inamœna summentes initium, auditorem ipsa alacritate reddamus attentum, imò ad id quod acturi sumus sit accommoda. Sic enim M. Tullius secundum lib. de inuentione rhetorica exorsus est, cognitu iucundam ac festiuam historiam fusius ac uerbis amoenius prænarrans de pictore Zeuxide, quam mox eleganter applicat ad suum negotium. Hæc ille. Habet autem hoc ferè perpetuum Rodolphus, ut initijs locum aliquem tractet quàm maxime plausibilem et amœnum, quo lectorem uoluptate alliciat, atq; inuitet ad cætera libentius legenda. Solenneq; illi est: posteaquàm euasisse iam falsis e uadis, et scopulos præteruectam uidetur oratio, *ποτὶ μὲν λόγῳ τὸν ἀλμυρὸν ἀνοῖν ἀποκλύσας*. Id est, sermonem uelut insuauem marinumq; fluuiali ablueri sermone. Illud haud scio an sit annotandum, Rodolphum Agricola cum alijs sæpe, tum hoc loco (nisi me fallit natus) Quintiliani phrasim expressisse. Videatur hoc incepte à me dictum, nec habeant item pondus quæ dico, nisi id ita haberi

Uel ipsius Quintiliani uerbis clarissime doceri potest. Porro locus ad quem hic allusum est, inuenitur apud Quintilianū lib. 12. cap. 2. quo in loco uerba illius sic habent: Siquidem & Periclem Anaxagoræ physici constat auditorem fuisse, & Demosthenem principem omnium Græciæ oratorū dedisse operam Platoni. Vide Demosthenem in prima aduersus Philippum oratione, & T. Liuium in 4. Decad. Athenienses, inquit, interim uerbis & cōcionibus bellum gerebant cum Philippo. Contrā uerò Athenienses.) Accommodata est usus similitudine. Quemadmodum enim ridicule agebant Athenienses, ut qui tum demum consulerēt, ubi res actas acceperant: ita etiam merito ridendi sunt ij, qui prius argumentationem formant, & uelut in expeditionem educunt, quā probe teneāt, quoniam ex loco quicquid id sit argumentationis, de promptum est. Siquidem contrario ordine (nisi uelimus Andabatarum more pugnare) prius inueniendum est argumētum, post deinde formandum, ac uelut in aciem producendum. Plato lib. de rep. 3. An non isti artifices, & iniusti idem faciunt, quod solent cursores quidam, qui bene quidem currunt ab inferiore loco, à superiore uerò nequaquā. Primum quidem celeriter profiliunt, ceterum in fine cursus ridiculi, atq; auriculas in humeris habentes, incoronati semetabripiunt. Hactenus Plato. Quā similitudine quid aliud admonet, quā instituyendo studio non tam celeritatem, quā curam adhibendam esse, ne postea sit in mora, quod in study ingressu fuerit erratum. Nēue usu ueniat, quod prouerbio dicitur: Qui nimium properat, serius abscluit. Obnoxij sunt Prouerbio, qui dum compendij gratia dialectica inuentione præterita, protinus ad *ἔργον*, hoc est, iudicandi studium insiliunt, ac dum stulte captant compendium, in maximum incidunt dispendium. Fit enim ut hi dum repente dialectici student euadere, nunquam dialectices scientiam assequantur, cumq; se iam ad metam peruenisse credunt, denuo sit ad carceres redeundum, denuoq; à linea, quemadmodum Græci aiūt, exordicdum. Plato in Litigiofo: Sed uelut in labyrinthū delapsi dum prope finem esse iam sperabamus, retrogradi rursus ad principium reuertebamur, eodem modo affecti, quo in quæstionis initio fueramus. Huc pertinet & illud quod est apud Puararchum in præceptis connubialibus: Athenienses nunquam de pace consultabant, nisi pullati, quemadmodum dicebat Demades. Vide prouerbium: Atheniensium consulta temeritas. Vbi res actas acciperent, tum deinum consulere.) Prouerbio: Machinas post bellum adferre. Non uideor equidem magis apta propinquāq; imagine) Cicero pro Cn. Plancio: Non possum magis pedem conferre (ut aiunt) aut propius accedere. Eandem imaginem schemate prouerbiali minus quidem modulato, minusq; rotundo, sed tamen (quisquis tandem u fuerit) apposito expressit ad hunc modum: *ἄλ' ὅπως τὸ πρῶτον ἐπὶ τοῖς πόλεσι δὴ δὴ δὴ μάταια παῖσι*, id est, nondum enim à capra, at iā ludit in ædibus hœdus. Quod non inepte in eos quadrabit, qui postrema, perfectaq; iā aggrediuntur, præteritis ijs quæ præcessisse oportuit. Aut qui gloriatur iā affectos sese, cuius ne fundamenta quidem sunt iacta. Aut qui rem agunt præpostere, prius est enim peperisse, quā ut hœdus ludat in tectis. Ad eandem pertinet sententiam quod Agathon Tragicus apud Athenæum: *ὅτι δὴ τὰς πρώτας ἐργασίας τῶν πολεμίων τὸ δ' ἐργον ὡς τὰς πρώτας ἐργασίας*, Id est, Quod obiter faciundum erat, ei principalem operam impēdimus: quod principalis est opéra, id obiter curamus. Nostrorum temporum Dialecticos.) Stomachatur hoc loco nōnihil Agricola in pseudodialecticos, fortasse liberius aliquanto, q̃ ut quorundam aures ferre possent, uerū non omnino abs re. Ceterū hoc excusatus fuerit Rodol. quod non incesat artium professione, sed demiratur in tali professione reperiri, qui suæ professione tam non respondeant, ut necdum quam personam teneant, aut quid profiteantur, intelligere

potuerunt. Tantūq; absint à perfectione summorum studiorum, ut fundamenta quæ cogitant nondum iecerint. Cum istud solum proprium.) Nihil mirum quosdam hoc nescire, illud mirum magis, inueniri tam impudentes, qui quod prorsus non intelligunt, tanta cum autoritate doceant. Iam uero quorsum attinet hic commemorare quid somnient recentiores Dialectici quidam, nimirum hoc impudentiores, quo indoctiores, quos inuitus tanquam uulnera attin- go, sed nisi tacta tractataq; sanari non possunt: Nec enim reflorescent uera studia, nisi Dialecticorum impuras & indoctas nugæ prorsus deponamus. Sed quò me recipit sermonis calor? Non mihi tempero, quin effundam quicquid est in animo, bene consule quod iustissimum animi dolorem in tuum sinum effuderim. ἄλλα τὰ μὲν προτιτύχθαι ἔδειξεν ἀχρὺ ἡδονῆς.

An nequam.) De uoce nequam Aulus Gellius lib. 7. cap. 11. Plautus in Asinaria: Quasi piscis itidem amator lenæ: Nequam est nisi recens. Idem: Neq; dependes neq; propedes quin malus nequam sis. Nec intelligunt doctiss.) Dictū mirum quo artificio Rodolphus sermo nem suum ubiq; moderetur. Et haud scio, an potuit paucis plura planè proloqui, uere tamē, nec minus item modeste, ut merito dicamus illud ex Homero Iliad. 13. οὐδὲ τίτῃ σιόπῃ ἤσπαστο, & illud eiusdem: καὶ κὴ ταῦτ' αἰ ψάπτα γίγινε κατὰ μοῖραν ἱππῆς. Nec quicquam ferme discitur hoc tempore suo loco.) Galenus de diffinitione fullonū libro secundo: ὅστις δὲ ἀκριβῶς τοῖσι πικρῇ βόλῃ, γυμνασθὲς πρότερον χρὴ πρὸς τὰς κατηγορίας, ἢ καὶ τὴν ἀκροατικὴν καλὸν, ὡς οὐδὲν πικρὸν ἐν γυμνασθῇ φέρει τὰς καὶ ἐν ἡμέρῃ ἐργασίας οὕτως καὶ μαθημάτων διδασκαλίας. Id est, Quod si quis hæc exacte uelit assequi, prius exercitatum esse oportuit circa prædicamenta. Nam scitum est quod dixit Arcefilaus: Nemo defert laqueam in officinam fullonis. Quemadmodum enim est ordo in operandis lanis: ita est & in disciplinis. Refert hunc inter Academicos Laërtius, qui solitus sit non ferre eos qui liberales disciplinas non suo tempore attingerent, ut si quis uelit discere poetice aut rhetoricen ignarus grammatices. Georgius Trapezuntius in præfatione quinti rhetoricorum. Philippus Melancthon in sermone de corrigendis adulescentiæ studiis. Et in declamatione de arte dicendi.

Disputandi præcepta balbutiunt.) Quæ D. Nicolaus Euerhardus Middelburgensis Hollandiæ præses lib. de locis legalibus. Claudius Cantimacula, Ioānes Oldendorpius, Apellus, & Christophorus Hegendorphinus tanquā πύλαιον βεσάριαν repurgantes, si non omnia, at certe bonam partem pro uiribus conati sunt remouere. Sic physice.) Πάγωξ Socratica est. Ad superuacuas instituto suo physices quaestiones.) Recte uero notat & illos, quibus illud semper in ore uersatur: ubi physicus desinit, ibi medicus incipit. Neq; ab hoc genere abhorret, etiam philosophiam à ueteribus simpliciter traditam, postea ambitione mutata, à posterioribus ab imo corruptā, admixtis ineptis hyperbolis, & multiplici sophistica, pleneq; degenerasse philosophos, perinde ut Homerus inq; homines degenerasse: παῖδες καὶ γὰρ παῖδες ὁμοῖον πᾶσι πῶλονται. Nam & mathematicæ ipsa.) Porro illud quàm est festiue argutum? De theologia uerò quid dicere oportet.) Vberius ista commonstrat D. Erasmus in methodo studij theologici & in lib. de ratione cōcionandi. Quid quod plerique theologi hodièq; maxime neoterici inepte commiscunt spiritualem doctrinam, seu eam partem, quæ est euangelij propria, cum civilibus disputationibus. Inexplicabilis, aliqua.) Quod genus est: An deus creare possit hominem ἀναμάρτητον, id est, impecabilem, & alia sexcenta ijs multo absurdiora quæ in scholasticis παραδιατριβαῖς ad manum sunt, & (ut inquit Hierodorus) cumulo liceat accipere. Quæ tempus extrahat.) De hoc uerbo lege Cardinale Hadrianum de sermone Latino. Notat eos qui in sophistici trichis, & illiteratis literis

ne dicam somnijs tam anxie distorquentur, nō solum nullo fructu, sed magno temporis dispendio, ut ne quid addam grauius, tamen iam hoc ipsum ut nihil accedat, grauissimū. Hæc ego persæpe querelas.) Quæ (opinor) abunde satisfaciunt, qui sibi fieri satis ullo modo patientur. Cæterum qui sibi obturant aures ne cognoscant, qui occludunt oculos, ne cernant, frustra canitur hæc fabula. In quos non male quadrabit illud Esaiæ 59. Palpauimus sicut cæci parietem, & quasi absq; oculis attraximus, impeginus meridie. Membra confundi.) Non alio modo ac inquit Plautus Cæsi.

Ibo inquit, intrō, ut quod alius condidit coquus,

Ego uicissim alio nunc pacto condiam.

Quicquid paratum est, ut paratum ne fiet.

Sitq; ei paratum, quod paratum non erat.

Idem Moficlla.

Quæ uitia corporis fūco occultant,

Vbi sese sudor cum unguentis consociauit,

Illico itidem olent, quasi cum unā multa iura confundit coquus,

Quod oleas nescias, nisi id unum male olere intelligas.

Confundere autem non idem significat quod pudefacere, uel incutere pudorem, ut male quibusdam persuasum est, sed commiscere, & nonnunquam perturbare aut consternare. Liuius: Confusam eam ex recenti morfu animi cum pater forte uidisset. Val. Max. lib. 3. Cum tristē sedentem uidisset, interrogauit quid ita tantam in uultu confusionem gereret. Dic quæ so uir doctissime cui usui descendam putas? Eras. li. 2. de ratione cōcionandi in fine. Quas uos numeratis liberales.) Seneca in libello de artibus liberalibus: Studia liberalia hæc ætæ uilia sunt, si præparent ingenium, non detineāt. Et paulo post: Quare ergo liberalibus studijs filios erudimus? non quia uirtutē dare possunt, sed quia animum ad accipiendam uirtutē præparant, neq; perducunt ad uirtutē animum, sed expediunt. Neceffe ut ministerio & usibus aliarum sit addicta.) Cicero de Seruio Sulpitio ad Brutū: Sic Brute existimo iuris ciuilis magnum usum, & apud Scæuolam, & apud multos fuisse, artem in hoc uno Sulpitio, quod nunq̃ effecisset ipsius iuris scientia, nisi eam præterea didicisset artem, quæ doceret rē uniuersam tribuere in partes, latente explicare definiendo, obscurā explanare interpretādo, ambiguā primū uidere, deinde distinguere, postremo habere regulā qua uera & falsa iudicarentur, & quæ quibus propositis essent quæq; nō essent consequentia: dialecticā mihi uideris dicere inquit Brutus, respondit Cicero: Recte inquā intelligis. Istā uero miserā & cauillosam.) Sed hæc de sophistice uetus est querela, quam hic nouare non est huius instituti, præsertim hisce temporibus, quibus adeo pudendis argutijs passim summus habetur honos, ut syncera quoq; dialectice cōtemnatur à quibusdam. Mirum esset profecto huc usq; prouectas sophistarum ineptias: nisi hæc esset omnibus in rebus maloru conditio, ut paucissimis orta initijs primum: deinde cuncta uenerint ad nimum. Plato in Gorgia. Cælius lib. 10. cap. 22. Laertius in uita Theodori. Idē in uita Chryssippi. Seneca epistola 49. Idē epistola 50. 88. 106. 117. & 117. D. Martinus Dorpius in oratione in prælectionem D. Pauli. Ioannes Viues Valentinus in pseudodialecticos. Philip Melanch. in epitome philosophiæ moralis. Et ipsa cōsuetudo sophistices multis modis pernitiōsa est, corrumpit iudicia, abducit animos ab amore & studio proprietatis & simplicis ueritatis: assuefacit ingenia, ut ament monstruosas opiniones, ut non explicare res, sed inuolucrare studeant. At in Aristotele methodus gubernat disputationem, & quasi intra metas coerces, ne à demonstrationibus & à recta uia decurratur, quare

truit ueras sententias, easq; ordine & proprie explicat. Proinde & propter ueras sententias, & propter methodi exemplum Peripatetica sunt utiliora. Tertullianus de præscriptionibus hæreticorū. Et quod proxime Valentinus proposuit, Vnde Deus? Scilicet & de enthymesi, & ectromate sequitur Aristotelem, qui illis dialecticam instituit, artificem struendi & destruendi, uersipellē, in sententijs coactam, in coniecturis duram, in argumentis operariā, contentione molestam, etiam sibī ipsi omnia tractantem, ne quid omnino tractauerit. Hinc illa fabulæ & genealogiæ indeterminabiles, & quæstiones infructuosæ, & sermones serpentes uelut cancer: à quibus nos Apostolus refrenans, nominatim philosophiam & inanē seductionem contestatus, caueri oportere, scribens ad Colossenses: Videte ne quis sit circumueniēs uos per philosophiam & inanem seductionem, secundum traditionem hominum, præter prouidentiam spiritus sancti. Fuerat Athenis, & istam sapientiam humanam, adfectatrice & interpolatricem ueritatis, de congressibus nouerat: ipsam quoq; in suas hæreses multipartitam uarietatis sectarum inuicem epugnantium. Quid ergo Athenis & Hierosolymis? quid Academia & ecclesiæ? quid hæreticis & Christianis? Nostra institutio de porticu Solomonis est: qui & ipse tradiderat dominum in simplicitate esse querendum. Viderint qui Stoicum, & Platonium, & dialecticū Christianismo prætulērunt. Nobis curiositate opus non est post Christum Iesum, nec inquisitione post Euangelium. Gregorius Nazianzenus de modestia in disceptationibus obseruanda: Alius autem paruus est intellectu & pauper lingua, sermō uq; uersutias ignorat, ac captiones sapientium & ænigmata, nec non Pyrrhonis instatias ac prohibitiones, uel oppositiones, syllogismorum uel Chrysippi resolutiones, seu ex Aristotelis artibus artes malas, aut Platonice facundiæ incantamenta quæ male in ecclesiam irrupere nostram, non secus ac flagella quædam Aegyptiaca. Hieronymus in Nahum cap. 3. Omnia hæreticorum dogmata fidem sibi & requiem inter Aristotelis & Chrysippi spineta reponunt. Inde Eunomius profert: Quod natum est, non fuit antequam nasceretur &c. Hieronymus super illo Psal. Et cyniphe in omnibus finibus eorum. In equite, inquit, Dialecticæ artis stimulus intelligitur, quæ licet paruum habere uideatur seductionis aculeum, grauius tamen sauciāt mentes humanas. Hieronymus aduersus Luciferianos: Arii hæresus magis cum seculi sapientia facit, & argumentationum riuos de Aristotelis fontibus mutuatur. Hæc ille. Quem admodum ignaui cibiq; audi canes, domi ferarum pelles mordent ac uillos uellunt, feræ ipsæ in uenatu non attingunt: sic quidam dialectici Aristotelici præpostere studiosi de sophistis nugis agunt, caput disciplinæ non attingunt. Ut Bonoso cornua oneri sunt tantum, nulli autem usui, adeo sunt in se reflexa: Ita sophistæ dialecticam habet, sed qua neminem reuincere possunt, adeo est intorta. Ut cibi male olentes non uidentur male olere his qui ederint: Ita spurcæ sophistarum literæ cum alios melioribus imbutos literis uehementer offendant ac nauseam moueant, eos qui nugæ istiusmodi imbiberunt nihil offendunt, imò belle uidentur & elegantes. Ut panthera bene olet, sed non nisi bestijs quas ad se trahit, hominibus non item olet: Ita sophismata bonis ingenijs grauius sunt, stupidis istis & bardis quouis aromate gratiora. Intelligit ergo Rodolphus sophisticam dialecticam, insynceram, garrulam & prope dixerim Parisiensem, quæ nihil nisi res futiles, nihili argutias, technasq; pertrebat, de qua hac tempestate tot ad nos librorum plaustra perferuntur, quot ne Ptolemei bibliotheca facile capiat, quanquam ne Chrysippus quidem ipse quamlibet acer sophista intelligat. Olim & Romanorum quidam philosophos Græcos urbe populere, quod curiosi discipulis auerterent iuuentutem ad ocium & ignauiam, redderentq; ad differendum quidem in-

fructuosos, ad gerenda uero reipub. munia inutiles. Quid illi dixissent si sophistarum gryphos, si nominalium & realium frigidissimas argutias audissent? Loquendi sollicitudinem.) Cicero Rhetoricorum secundo: Dialectici dum & caute & expedite loqui uolunt, infantissimi reperiuntur: Ita dum metuunt in dicendo nequid ut ambiguum dicant, nomen suum pronunciare non possunt. Sed plane est obmutescendum.) Quintil. lib. 12. cap. 2. Itaq; reperiunt quosdam in disputando mire callidos, cum ab illa uero cauillatione discesserint, non magis sufficere in aliquo grauiore actu, quam parua quædam animalia, quæ in angustiis mobilia, campo deprehenduntur. Cum seriel fuerit extenuatus ad ista.) Taxat perplexas sophistarum argutias, ac syllogismorum inexplicabiles labyrinthos. Philippus Melanchthon primo Rhetoricorum libro: Nec erudiuntur utiliter qui hodie in philosophia argutias tantum pauculus aliquot opinionum sic discunt, ut à præceptoribus utcunque exceperint, quas in scholis iacent, cæterum si quæras quid sit id de quo loquuntur, lapidi uerba facies. Quo fit ut nullo deinde iudicio sublimia studia inuadant, & eius contenti autoritate factionis, nihil ultra conentur, nec tam habeatur ratio ueri, quam uulgaris consensus. Atq; ita me Drusus amet, aliquot milia errorum docemur, è quibus si ad ipsa rerum capita redeamus, facile expediri liceat. Ne aduersarium grauiorem.) Hoc est quod prouerbiali schemate iactitatum est: μηδὲν ἵππῳ ἀντιπάρῃ ἀλεονεῖα, Id est, ne cum leone caprea pugnam sumpsero. Et confractus auditoris animus,) Quemadmodum qui diu in uinculis fuerunt, cum soluantur, tamen claudicant adhuc nec ingredi possunt: Ita diu sophisticis nugamentis affucti, etiam cum ea deserunt, quædam retinent uestigia. Et sicut pes spinis confixus.) Quemadmodum qui per spinosa ingrediuntur loca, suspensis pedibus eant necesse est: Ita ij de rebus friuolis, & molestis semper obstrepentes, si quando cogantur, breuiter transliunt ad uberiora gratioraque studia. Hoc tamen iuuant quod agitatione quadam & uersatione mentem exacuant.) Dicit quod hodie longe decantatissimum est apud omnes dialecticos, maxime Aristotelicos. Plato Parmenidem in hæc uerba loquentem inducit: Antequam exercitatus sis ô Socrates, definire aggredieris, quid pulchrum, iustum, bonum: cæterum collige teipsum, diligentius que te dum iuuenis es in ea facultate exerce, quæ inutilis esse uidetur, & à multis nugatio siue garrulitas nuncupatur: alioqui ueritas te fugiet. Et paulo post: Ignorant multi quod absque hoc dialectico discursu ac peruagatione per omnia impossibile est mentis ueritati coniunctæ compotem fieri.

Hæc ego persepe querelas.) Non libet in præsentia, efrire querelam illam non omnino nouam, sed heu nimium iustam, & haud scio an unquam iustiore, quam hisce temporibus, cum tam ardentibus animis etiamnum in hæc incumbant studia quidam. Hanc unam inuenticnem dialecticam à nonnullis etiam dialecticis rideri, à plerisque negligi, à paucis tractari, sed frigide, non enim dicam insyncre. Præterquam quæ de syllogismis præcipiuntur.) Hæc uerba quæ hic leguntur, abunde efficax telum arbitror, ad fundendas uniuersas sophistarum phalanges. Quod si nobis placeret hæc grauissimi philosophi sententia, nimirum bona pars scholastica palestra, maxime Sortonica haberetur superuacanea, & qui ad sacræ doctrinæ cognitionem enituntur, maxima parte subleuantur. Seneca epistola quadragesima nona ubi agit de dialecticorum argutijs quas abunde satis existimat leuiter attigisse: Nec ego inquit, nego prospicienda, sed prospicienda tantum & à limine salutanda. D. Augustinus libro secundo de doctrina Christiana capite tricesimo primo, uehementer probat si quis connexionum rationes teneat, modo absit pecu-

liari huic arti morbus, pertinax contentio, ac libidorixandi. Non tamen omnis omnium dialecticorum labor in formandis syllogismis pugnacibus, aut neclendis compendiosis enthymematis infumitur. Verum bona atq; adeo potissima pars cognitioni datur, quæ ut est utilis, ita à præposteris nostri seculi dialecticis aut negligitur, aut (quod negari non potest) frigidissime tractatur. Quia quisq; didicerit.) Non horum studium damnat, qui in argutijs huiusmodi pro tempore non sine laude exercuerint ingenij sui vires, sed quod existimet, et uere quidem existimet, puram ac germanam illam dialecticam, non aliunde facilius hauriri quàm ex inueniendi ratione. Et quia doceant omnes.) Quemadmodum Anacharsis dixit Athenienses ad nihil aliud uti nummis nisi ad numerandum: Ita quidam docent quæstionum et sophismata tantum, ut ostentent, ac in his nos consensimus, proinde tales euadimus ipsi, quales sunt ij in quorum nugamentis assidue uersamur. Ut dux illa directrixq; omnium artium Dialectice.) Hæc aut non legunt quidam, aut plus suo tribuunt iudicio quàm maximorum autorum, qui pro suo quisq; iure impensissime commendant Dialecticam, quorum sunt Plato in Phædro. Cicero ad M. Brutum de oratore, à medio ferè eius uoluminis. Quintilianus lib. 12. cap. 2. Cicero in calce libri 3. de finibus bonorum et malorum. D. Augustinus lib. contra Cresconium Grammaticum primi cap. 13. et 14. cæterisq; proxime coherentibus. Idem contra eundem lib. 2. cap. 2. Idem lib. 2. de doctrina Christiana cap. 31. Cicero in Bruto: Eram cum Stoico Diodoro, qui quā habitauisset apud me, mecumq; utxisset, nuper est domi mea mortuus, à quo cum alijs rebus, tum studiosissime in dialectica exercebar, quæ quasi contracta quædam et constricta eloquentia putanda est. Sine qua etiā tu Brute iudicauisti te illam iustam eloquentiam, quam dialecticam dilatatam, putant, consequi non posse. Augustin. lib. 3. contra Academicos cap. 17. Plato uir sapientiss. et eruditiss. temporū suorum, qui et ita loquutus est, ut quæcunq; diceret, magna fierent, et ea loquutus est, ut quomodocunq; diceret, parua non fierent, dicitur post mortē Socratis magistri sui, quē singulariter dilexerat, à Pythagoricis etiā multa didicisse. Pythagoras autē Græca philosophia nō contentus: quæ tunc aut penè nulla erat, aut certe occultissima: postq; cōmotus Pherecydæ cuiusdam Syri disputationib. animū esse immortalē credidit, multos sapiētes etiā longē lateq; peregrinatus audierat. Igitur Plato adijciens lepōri, subtilitatiq; Socraticæ, quā in moralib. habuit, naturalū diuinariūq; rerum peritiā, quā ab eis, quos memorauī, diligenter acceperat: subiungēsq; quasi formatricē illarū partiū iudicē Dialecticā, quæ aut ipsa esset, aut sine qua sapiētiā omnino esse nō posset, perfectā dicitur philosophiæ cōposuisse disciplinā. Infra huius lib. ca. 6. Aristot. itaq; dialecticam tribus his utilē putauit, quæ sequuntur. Et eodē lib. cap. 7. circa mediū. Augustin. de cognitione ueræ uitæ ca. 3. Dialectica nāq; discernēdis potēs, potenter quæq; dubia diffiniens, cunctas scripturas euibrans, et euiscerans, cunctam humanam sapientiam annihilans &c. Augustinus aduersus Felicianum hæreticum Arianum contendens ita dialectica arte eum conclusit, ut hæreticus nō ualens ferre locorum ac syllogismorum multiplicitas atq; implicantes connexiones, publica uoce exclamarit dicens: Aristotelica mecū subtilitate contendis, et omnia quæ à me dicuntur, torrētis more præcipitas. August. de Ciui. Dei lib. 18. de Iuliano Augusto apostata: An ipse nō est ecclesiam psequutus, q Christianos liberales artes docere aut discere uetuit? Elegāter Plato dialecticā scripto reliquit oculos humanos in Barbaricū cornū infossos sensim altollere, et abstergere, ut in iudiciō acutius uideāt, equidē ita antepōnit oībus artib. alijs Plato hæc, ut alias neget res intueri ipsas, sed somnare de rebus, hanc unā dicat uidere (ut ipsius uerbo utamur) τοῦτις. Nam hæc unā id, quod in

quaq; re certissimum est, demonstrat, & nos tanquam in rem præsentem ducit. Lege Platonem in Dialogo 7. de repub. Iam uerò cum nulla controuersia sit, quæ non sit conferta argumentis, quid intelligent hi, qui non norunt argumenta iusto ordine connectere, aut uidere quo modo singula membra cohæreant? Mihi quidem tanquam cæca nocte nauigantes, nullam certam sententiam isti tenere posse uidentur, qui ad lectionem cuiuscunq; scripti hoc instrumentum non afferunt. Eras lib. Eccles. 2. Sed has disciplinas Ecclesiasten didicisse oportet, non discere, & didicisse potius quàm perdidicisse: ne quod multis euenit, indies magis ac magis adlubescente studio, illic uelut ad Sirenium scopulos consenscat. Primæ adolescentiæ congruunt hæc studia, quanquam ut magni interim refert quàm sobrie tradantur, ita plurimum interest qualis sit exercitatio. Neq; enim parum officium puerorum ingenijs, qui Dialecticæ reliquisq; philosophiæ disciplinas tradunt, non perinde spectantes ad discipulorum utilitatem, quàm ad propriæ eruditionis ostentationem, tum eos magis exercent ad palestram quàm ad bellum. Itaq; dum teneros animos torquent difficultatibus & gryphis non necessarijs, triplici illos afficiunt incommodo. Primum ingenia ingeniosiora frequenter deterrent ab his disciplinis, deinde frustra conerunt ætatem, ut optimam, ita fugacissimam, quum interim licuisset alia quædam utilia cognitu discere. Postremo efficiunt, ut quum ad seria uentum fuerit, inepti uerius quàm instructi uideantur, quemadmodum uix alij sunt ad uerum prælium ineptiores, quàm qui per omnem uitam artem dimicandi gladijs didicerunt ac docuerunt. In ludo norunt sagittam in se missam. ense dissecare, priusquam eò, quò missa est perueniat. At in bello qui parat mittere, non præmonet illum quem petiturus est, nec ibi seruantur ludi gladiatorij leges. Profuerit tamen has disciplinas à primis statim annis sobrie didicisse, & exercitationem adhibuisse ad eam functionem, ad quam destinatus est adolescens. Neque enim in eadem licet disciplina, eodem modo exercendus est, qui destinatus est agendis causis forensibus, aut obeundis principum legationibus, & qui præparatur sacris concionibus. Quemadmodum in dialectica aliter exercendus est qui scholæ educatur, aliter qui theologia. His porro disciplinis sobrie traditis & apposite exercitatis, paratur quædam ingenij dexteritas, tum ad recte iudicandum, tum ad commode differendum. Hæc ille: Sunt qui fastidiunt omnia dialectica, tanquam argutias futes, leues ac frigidas. A quibus ut uehementer dissentio, cum palà sit his egregie instructos ueteres ad unum omnes fuisse, cum constet Christum dialectice usum & Paulum. Item cum uidcam absq; his plectosq; sensus in arcanis literis, aut absurdos esse aut perniciosos: Ita non possum non improbare quorundam inepta sophismata. Post Boetium.) Themistius nobis intercidit. Hoc seculo complures non infelicitè hanc iudicandi partem conscribere, quorum est Georgius Trapezontius, & huius scholiastes Ioannes Nouiomagus, Philippus Melanchthon in tribus rhetoricis libris, & quatuor dialecticis, Bartholomæus Latomus Arlunensis, Ioannes Cæsarius, Christophorus Hegendorphinus. Vnus Quintilia.) Libri 5. cap. 10. Ille sibi ferè ista mususq; (ut dicitur) discit.) D. Hieronymus in præfatione in librum Paralipomenon: Mihimetipsi, & musis iuxta Ismeniam canens, si aures surdæ sunt cæcorum. Historiæ meminit Valerius Max. libro rerum memorabilium 3. cap. 7. Fuit patrum nostrorum memoria.) Dicitur memoria nostra, & memoria patrum nostrorum. Cæsar: Hic pagus cum unus causa domo exisset, patrum nostrorum memoria L. Crassum consulem interfecerat, pro intra memoria. Raimundus quidam cognomento Lullus, Hispanus, uel (quod proximum est) Balearis.) Lucanus lib. 1. Et torto Balearis uerberare fundæ Otior, & missa Parthi post terga sagitta. Carolus Bouillus in quadam ad

Remundum Boucherium epistola Raimundi uitam depingit. Remundus, inquit, cognomine Lullus, natione Maioricensis. Est enim Maiorica Hispania insula, cum apud Maioricarum regem gerebat magistratum, quem uulgo senescallum appellant &c. Non literas sciebat.) Lege quam modo citauimus epistolam. Copiam sane cuius sola est ipsis cura.) Quintilianus lib. 2. cap. 15. Propter hoc quoque interdum uidentur indocti copiam habere maiorem, quod dicunt omnia. Doctus est & electio & modus. Eloquendo aperire.) Qui uero eleganter loqui nescit, & cogitationes suas literis mandat, in theologia praesertim, circa quam Lullij industria defudat, impudentissimus est, et si id consulto facere se ait, insanissimus. Lege adagium: Illotis manibus. Obscuritas ergo ingens est in discendo.) Eam (si dijs placet) Henricus Agrippa bene prolixis in artem breuem Lullij commentarijs luculenter nobis explicabit. Et horror incultus.) Quod genus est, ut ex innumeris unum aut alterum proferamus. Homo est ens cui proprie competit hominificare. Imaginatio est id cui proprie competit imaginificare. Cum quaerimus quoties modorum, quot ubi locorum, quotennis annorum, differentabile, differentiare, temporificatuum, notionabilia, bonibilia. Atque huius elegantiae totus est sermo reliquus & artis breuis & longorum commentariorum infans, incompressus, insulsus, diffuens, sordidissimis uerborum portentis scatens. Quorum uel recordatio nauseam moueat generosis animis ac bene natis ingenijs. Lulliana copia prima fronte magna quaedam & admiranda proficitur, sed si penetres altius (ut absit inuidia dicto) plane carbones pro thesauro reperiis. Diuersa est dialectica inuentionis natura, longe plus habet in recessu, quam fronte praeseferat, & quo penitus fueris ingressus, hoc splendidiore ostendit opes. Lorci sunt nonnulli ex his quos tradidimus.) Ad haec omnia plenius intelligenda plurimum adiuuenti attulerit Isagoge Raimundi in Rhetoricen, & alia item Isagoge in artem breuem. Qui numerant non iudicant.) Cic. lib. de Orat. 2. Equidem cum colligo argumenta causarum, non tam mea numerare soleo quam expendere. Plinius iunior: Sed hoc pluribus, inquit, uisum est, numerantur enim sententiae non ponderantur. Hieron. in epist. ad Domitianem: Non considerat quid dicat, sed quantum dicat. Quintilianus lib. 8. cap. 5. Non potest esse delectus ubi numero laboratur. Voluntatem quidem laudes.) Nam iuxta poetam, in magnis & uoluisse sat est. Ouidius: Ut desint uires, tamen est laudanda uoluntas. At certe.) Hoc loco, at, saltem uidetur significare. Ouid. 1. de Ponto: Et mala Nasonem quoniam meruisse uidetur, Si non ferre dolces, at meruisse dole. Optanda est iactura.) Clausula est.

Quid sit dialectice.

Cap. II.

Tatutum est igitur nobis hoc libro usum tradere locorum, hoc est, (ut idem apertioribus dicamus uerbis) explicare, quo pacto paranda sit differendi facultas illa, quam dialecticen uocant. Id commodissime facturi uidemur, si ostenderimus, quae sit materia eius, quod instrumentum, quis rerum tractatus. Materiam dico rem, de qua differimus. Instrumentum, orationem, qua, quod dictum esse ea de re uolumus, explicamus. Tractatum, quomodo haec paranda sint, & quae cuique rei aptanda. Haec quo facilius sit uidere, optimum

num fuerit initio definire, quid sit dialectice, & cui usui (hic enim finis eius erit) destinata sit. Et nomen quidem dialectices nonnulli Latine tentantes dicere, disserturam, uel disputaturam, quemadmodum & grammaticen literaturam dixere. Verum quando & illa asperiora sunt, atq; usu minus recepta, & Græco perinde sunt usi plerique Latini tanquam suum esset, nos etiam Græco melius utemur.

Dialecticen quidam ex artium genere uoluerunt esse, quidam facultatem quandam uocauere. Verum utro dicatur modo, non est quod in præsentia ualde nos sollicitos habeat. Artem esse communis accepit opinio, & artem disserendi uulgo dicimus, hocq; nomine æditi de ea inscribuntur libri. Eritq; nimirum indignum, artium eam excludere numero, quæ reliquarum dux sit & itabilitrix artium, & sine cuius præsidio tueri fines suos reliquæ non satis commode possint. Quod si ars est (ut quidam definiuere) collectio multarum de una re comprehensionum, ad finem aliquem utilem uitæ. Vel (ut alij) recta ratio rerum faciendarum: nemo ipsam dubitauerit artem uocare: nam & multas comprehensiones colligit, quo pacto inueniendum sit argumentum, & quomodo iudicandum ubi inueneris: & faciendorum istorum rectam tradit eatenus rationem, quatenus faciendi uerbum potest istis aptari. Vtilemq; esse certum est, si falli, decipi, uera pro falsis, falsa pro ueris accipi, inutile putamus. Fallit tamen nonnunquam dialecticus, & pro ueris falsa tradit. Euenit id quidem, sed & nauem gubernator euertit, & medicus aliquando perimit. Hominum sunt ista, non artium. Atque uel eo magis fatendum erit, utilem esse dialecticen, cum et qui oratione seducunt, astu id persæpe, nulla etiam instructi arte faciant: & qui fallitur, si artem calleret, uel nequaquam id, uel minus utiq; pateretur. Sane sicut reliquæ artes, quæ remedio sunt inuentæ humanis necessitatibus, non potuerunt succurrere incommodis, nisi prius ea detegerent: sic dialectice, cum magna ex parte in eo sit posita, quo pacto laqueos captionum, fraudumq; in dicendo uitemus, necesse habuit aperire insidias, & ostendere quàm uarie quis capi posset. Quæ si quis inde deprompta, utenda sibi putauit: non artis hæc est culpa, uitare fugienda monstrantis: sed improbitatis, sectari uitanda cupientis. Aperienda enim sunt, ut caueantur mala: & nemo artifex tan-

tum remedia nouit. Relictum ergo nobis sit, artem esse dialecticam.

Artium autem aliarum ad naturas rerum cognoscendas, aliarum ad uitam hominum emendandam, aliarum ad orationis dicendiq; regulam pertinent: huiusq; generis dialecticam esse apparet. Orationem omnem initio diximus in id paratam esse, ut animi sui participem quisque faceret alium. Tria ergo constat in omni oratione esse oportere, eum qui dicit, eum qui audit, & rem de qua habetur oratio: tresq; proinde in dicendo obseruationes, ut percipi possit, quid sibi uelit qui dicit; ut cupide audiat, cui dicitur: ut probabile sit, habcaturq; fides ei, quod dicitur. Primum grammaticæ docet, quæ emendate & aperte loquendi uiam tradit. Proximum rhetoricæ, quæ ornatum orationis cultumq; & omnes capiendarum aurium illecebras inuenit. Quod reliquum igitur est, uidebitur sibi dialecticæ uendicare, probabiliter dicere de qualibet re, quæ deducitur in orationem. Itaque quæcunque ad inuentionem pertinebunt, huius (si uerum fateri uolumus) erunt negotij. Quoniam autem pleraq; sibi rhetores de inuentione, & plura etiam quam quisquam dialecticorum dicenda sumpserunt, quale id sit dicemus post paulum. Id nunc dicamus; quia uolumus dialecticæ esse, posse de quolibet dicere probabiliter: probabile in disserendo non solum id esse, quod reuera probabile est, hoc est, quemadmodum Aristoteles inquit, quod uel omnibus uidetur, uel plurimis, uel sapientibus, hisq; uel omnibus, uel plurimis, uel spectatis probatisq;. Vt sit exempli gratia quod omnibus uidetur, religiose colendum esse deum, exhibendam pietatem parentibus. Quod plurimis, parandas opes, honores expetendos esse. Quod sapientibus omnibus, meliorem esse opibus eruditionem. Quod plurimis, uirtutem maxime expetendam esse. Quod spectatis, ut quod Plato dixit, quod Aristoteles, quod Theophrastus. Sed quoniam consulto nonnunquam talia ad dicendum sumuntur, ut difficile sit huiusmodi quicquam eis accommodari: in his igitur abunde nobis erit probabile, quod apte consentaneæq; de re proposita dicetur: quemadmodum multa de rebus quæ prorsus fieri non possunt, dicuntur: qualia de commentis fabularum suarum poetarum, qualia etiam apud nos Apuleius duodecim libris de Metamorphosi sua, & apud Græcos Lucianus libris eis quos ueræ historiæ

inscribit, quibus ea sumpturum se dicit, quæ neque ipse, neque quisquam alius uidit, neque quisquam sit crediturus. Non quòd nesciam, posse etiam reuera probabiliter de re eiusmodi dici, quæ non solum à fide rerum, sed facultate etiam abhorreat: ut Lucianus idem, possint ne homines in aues mutari: & apud Macrobiū, fuerit ne prius ouum an gallina: quorum utrumuis sumas, incredibile uidetur: de utroque credibiliter tamen differitur. Nam bonum & malum idem esse, quod Heracletus, quodq; post eum aliq; et nihil sciri posse, quod noua Academia dixit: permulta que alia eiusdem notæ, non solum qui credibiliter dicerent, sed maximos autores qui crederent ista habuerunt. * Probabile ergo dialectices erit & probabiliter dicere, quod pro conditione rei propositæ, quàm aptissime ad fidem dicetur. Erit ergo nobis hoc pacto definita dialectice, ars probabiliter de qualibet re proposita differendi, prout cuiusque natura capax esse fidei poterit.

*ordo inuersus, uide annotationes.

IN CAPVT II.

Optimum fuit initio definire quid sit Dialectice.) Primi lib. cap. 5. Rodolphus docuit quo nam pacto colligendæ essent definitiones, & quæ præcepta tum tradidit atque præscripsit, eis ipse nunc utitur. Disserturam.) Nam dicta est dialectice ἐπεὶ τοῦ διαλογισμοῦ, id est, differo: nempe quòd ipsa unumquodq; thema propositum exacte tractare doceat, atq; probabiliter de qualibet re, prout cuiusque natura capax esse possit, edisserat. Martianus Capella: At prius illud compertum uolo, mihi Romanos togat amq; gentem uocabulum nondum nouare potuisse, ac Dialecticen sicut Athenis sum solita nuncupari, meiq; prorsus iuris esse, quicquid artes ceteræ proloquuntur. Nam neq; ipsam quam aures uestræ probauere grammaticam, neq; alteram opimiori præclucem facultate, uel illam formarum diuerso radio ac puluere luminantem sine meis posse rationibus explicari quis dubitet? Et Græco perinde.) Vide finem cap. 11. lib. 1. de Copia. Vel disputaturam.) August. lib. de ordine: Illo, inquit, modo perfecta dispositaq; Grammatica, admonita est ratio quærere hæc ipsam uim quæ inuenerat artem. Nam definiendo, distribuendo, colligendo, non solum digesserat Grammaticam atq; ordinauerat, uerum etiam ab omni falsitatis irreptione defenderrat. Quando ergo ratio, ad alia fabricanda transiret, nisi sua ipsius prius machinamenta distingueret, notaret, dirigeret, proderetq; ipsam disciplinam disciplinarum, quam Dialecticam uocant: Hæc docet docere, hæc docet discere. In hac seipsam ratio sibi demonstrat, quæ scit, quid uelit, quid ualeat. Scit autem scire, uult sola scientes facere: nec solum uult, sed etiam potest. Quintil. lib. 12. cap. 2. Orat. Instit. Pars hæc, inquit, Dialectica, siue illam dicere malimus disputatricem, utilis est sæpe & functionibus, et comprehensionibus, & separandis, quæ sunt differentia, & resoluenda ambiguitate, & distinguendo, diuidendo, illiciendo, implicando. Quòd si est ars.) At istoteles artem tribuit mechanicis, scientiam speculabilibus, prudentiam practicæ materiæ, ut uocant. Utilemque esse certum est.) Complectitur hinc inde

repugnantia, atq; ex his directe probat, quomodo docuit lib. 1. cap. de differentibus. Vt, si lu-
crum est habere, damnum est perdere: si utile est possidere, inutile est amittere: sic & hic col-
ligit, decipi est inutile, & perniciosum, itaq; utilis est ars ea quæ docet cauere ne fallamur:
id autem dialectica præstat, est igitur utilis. Fallit tamen nonnunquam dialecticus, &
pro ueris falsa tradit.) Maligne de dialectica iudicare uidentur, qui ob hoc damnamdam pu-
tant, quod ingenia mala praua q; hac abuti possunt: eodem calculo artes omnes damnamus,
in eodem cum dialectica sunt crimine, omnes enim ut usu profunt, ita obsunt abusu. Arma &
gladios nemo contingat. Alexander amicos, Romulus fratrem, Clitemnestra maritum, Oedi-
pus patrem ferro occidit. Corporis robur quàm multis attulit exitium. Formosa facies ma-
gnum libidinis irrimamentu: prececur ut in sumis transfoi memur, & in scarabcos. Sed &
nauem gubernator cuertit.) Seneca epist. 67. Quintil. lib. 2. cap. 17. D. Aur. August. lib. 1.
contra Cresconium Grammaticum cap. 1. Idem in ipso statim exordio libri 4. de doctrina
Christiana. Theodoritus Cyrenensis episcopus lib. 12. in calce. Ouid. 2. tristium: Et latro &
cautus præcingitur ense uiator, Ille sed insidias, hic sibi portat opem. Discitur innocuus ut
agat facundia causas. Protegit hæc fontes, immeritosq; premit. Celsius Rhetor: ἡ φιλοσοφία
δογμάτων δύναμις τῆς μὲν ἐπιεικείας ἀρετῆς ὅπλον τοῖς δὲ μοχλοῦσι τοῖς κέρτοις
κακίας γινώσκουσα, id est, Doctrina eius quam philosophia suppridat uis, bonis quidem ad uirtu-
tem arma ministret: uerum flagitiosis, ad malitia exercitium stimulos relinquit. Sic quis igno-
ret non ex se, sed ex hominum uitio, posse proferri colligiq; multa confessionis mala, quæ per
occasionem tanti boni nascuntur. August. lib. 1. contra Cresconium Grammat. cap. 1. Neque
propterea pro patria non est miles amandus, quia contra patriam nonnulli arma sumpse-
runt. Aut ideo uti non debent boni, doctiq; medici ferramentis medicinalibus ad salutem,
quia his ad perniciem etiam indocti pessimi q; abutuntur. Quis enim nescit, sicut utilia uel in-
utilia fuerint ea, quæ quaruntur: Ita eloquentiam, hoc est, peritiam facultatemq; dicendi sit
esse utilem uel inutilem, ut fuerint utilia uel inutilia, quæ dicuntur? Plutarchus de audien-
dis poetis: Si multi inebriantur uino, non ob id incidenda uites: ita ut fecit Lycurgus, sed pro-
pius adinouendi fontes: Ita si multi abutuntur poetica, non protinus abiicienda, sed adhiben-
da cautio, ut fiat salutaris. Hominum sunt ista, non artium.) Augustin. lib. 2. de doctrina
Christi. cap. 36. Sunt etiam quædam præcepta uerborum disputationis, quæ iam eloquentia
nominantur: quæ nihilominus uera sunt quamuis eis possint falsa persuaderi. Sed quia & ue-
ra esse possunt, non est facultas ipsa culpabilis, sed ea male utetium peruersitas. Cic. lib. 2. ad
Heren. Vitiosum est artem, aut scientia, aut studium quodpiã uituperare, propter eorum ui-
tiam qui in eo studiosi sunt: ueluti qui rhetoricam uituperant, propter alicuius oratoris uitu-
perandam uitam. Cum & qui orationem seducunt.) Cicero: Quid est tam inhumanum,
quàm eloquentiam à natura ad salutem hominum & ad conseruationem datam, ad bonorum
pestem perniciemq; conuertere? idem lib. 1. epist. ad Q. Fratrem: Multis enim simulationum
involucris tegitur, & quasi uelis quibusdam obtenditur uniuersiusq; natura, frons, oculi, uul-
tus persæpe mentiuntur, oratio sæpiissime. Titus Liuius lib. 4. de bello Maced. & Asiatico:
Sicut ante morbos necesse est cognitos esse, quàm remedia eorum: sic & cupiditates prius na-
te sunt, quàm leges, quæ ijs modum facerent. D. Hieron. in epist. ad Pammachium aduersus
errores Ioannis Hieroso. Et tamen antequam uultum draconis euoluam, & dogma Origenis
de resurrectione breuiter exponam (non enim poteris uim scire antidoti, nisi uenena perspe-
xeris) illud diligenter observa. Quintil. Iniquorum ratio noscenda est, ut melius & qua tæea-

mur. Ioan. Campanus in oratione de ingratitude fugienda: Sunt itaq; uitia omnia atq; flagitia, non committenda illa quidem, cæterum nequaquam ignoranda, ut uel si qua insunt nobis à natura, deponere industria, atq; abijcere ualeamus: uel fugere si occurrant, atq; euitare. Artium autem alia ad naturas rerum cognoscendas. Eadem est diuisio apud Senecam lib. epist. 14. epistola 90. & lib. 13. epistol. epistola 89. Quatuor ait esse Possidonius artium genera: Sunt uulgares & sordida, sunt ludicra, sunt pueriles, sunt liberales. Artes liberales hinc dicuntur, quod ijs ingenui incumberent, utpote quibus & ocium & res suppetebat. August. lib. de doctrina Christ. 2. cap. 30. Rodol. in oratione dicta in studiorum ad hycmem in nouatione non ita procul à medio. Ut percipi possit, ut cupide audiat, ut probabile sit. Cicero in part. orat. de principijs: Sumuntur autem trium rerum gratia, ut amice, ut intelligenter, ut attente audiamur. D. August. lib. 4. de doctrina Christ. cap. 1. Et isti uera sic nar rant, ut audire tædeat, intelligere non pateat, credere postremo non libeat. Prout cuiusque natura. Non raro occurrunt res, id quod uel ipse Rodolphus proximo testatur capite, de quibus parum apposite iuxtaq; consentanee dicere possis. In his si pro rei natura quam possumus apertissime ad fidem dixerimus, officio fungemur dialectici. Probabile in differendo. Cicero lib. de inuentione 1. Probabile autem est id, quod ferè fieri solet, aut quod in opinione positum est, aut quod habet in se ad hoc quandam similitudinem, siue id falsum est, siue uerum. Si mater est, diligit filium Si auarus, negligit iusiurandum. In opinione: Impijs apud superos poena sunt parata. Ut Lucianus idem possint ne. Dialogus hic unde id testimonij desumptum est, inter supposititia Platonis opera connumeratur, ubi sic habet: Scribo igitur de ijs, quæ neque ipse uidi, nec mihi acciderunt, nec ab alijs audiui. Præterea uero quæ nec omnino sunt, neque à principio fieri potuerunt. Quare etiam illud oportet, ut si quis forte in hæc incidat, nequaquam in eis fidem habeat. Plautus τῶςδῃ: Sed quasi porta fabules cum cepit sibi, Quærit quod nusquam gentium, reperit tamen, facit illud Verisimile quod mendacium est. Vide posteriorem Copia commentarium cap. de fictis narrationibus.

Quod Heraclitus. Is dicebat eandem esse rationem boni & mali. Autor Aristotel. primo naturalis auscultationis. Quod noua academia. Plato in Menone. Au. Gellius in notis Atticis lib. 11. cap. quinto. Lege quæ annotauimus in primi libri, caput item primum.

Probabile ergo dialectices erit, & probabiliter. Qua causa, quæ casu acciderit equidem nescio, illud scio, hic non posse non inuersum esse ordinem. Itaq; sic legendum puto: Probabiliter ergo dicere dialectices erit, & probabile quod pro conditione &c. Quam aptissime ad fidem. Eras. lib. 1. Ecclesiastæ: Rhetores negant quenquam bene dicere, nisi dicat apte, etiamsi alioqui dicat ornate, copiose, & splendide, & artis præceptiones iubent prudenter cedere, quam illi diuidunt in iudicium & consilium, quæ præceptis tradi non possunt, sed ex oratoris petuntur ingenio, & è negocij circumstantijs sumuntur, & quæ sequuntur.

Quis sit finis dialectices.

Cap. III.

Inc iam haud difficile fuerit uidere, quis sit dialectices finis, ad quem sint illi cuncta referenda. Si enim fines sunt artium, opus cuius gratia discuntur: ut quæ contemplationis causa discuntur, earum finis sit contemplatio: quæ propter formandam uitam, probitas:

quæ propter aliam aliquam actionem, hanc ipsam actionem cui destinantur finem habent: crit nimirum dialectices finis, probabiliter de re proposita dicere: quâdo huic soli rei est instituta. Id scilicet est quod initio dixi, docere aliquid eum qui audit. Neq; istud tamen sic accipiendum est, ut quisquis aliqua ratione docet, dialectices munire fungatur. Nam & grammaticus, qui fabulam poëtæ explicat, qui historiam recenset, qui uerba interpretatur, docet: sic etiam qui interroganti, est uel non est, respondet, docet: nihil tamen uterq; horum agit, quod ad dialecticum pertinet. Quoniam enim satis habet ab eo qui audit intelligi, quod ut prædiximus, aperte emendatq; loquendi præceptis constat: potest grammatices finibus, quæ ista docet, esse contentus. Sed qui ita docet, ut fidem fecisse oratione uelit, & dicendo auditoris ad se trahere mentem, quatenus id facit, dialectici negotium agit. Oratione autem istud & dicendo fieri uelim, nam qui stulta auditoris credulitate abutitur (ut sunt plerique, qui non dictioni credunt, sed dicenti, quanquam dicat incredibilia, quanquam repugnantia) hic non magis dialectici præstare officium uidebitur, quàm imperatoris ille, cui non sua uirtus, sed hostium metus uictoriam tradit. Quod dicimus autem, aperte dicendi rationem ad grammaticum pertinere, illud non erit ignorandum nobis, perspicuitatem orationis uerbis constare & rebus. Verbis, ut non sint uel improprietate, uel uetustate, uel nouitate obscura: (quâquam nouandis uerbis apud Latinos nullus fere relictus sit locus) ne uel contra naturam suam perplexius constructa. Hæc quidem perspicuitatis pars ad grammaticum pertinet. At perspicuitas quæ in figuris ornatuq; uerborum est posita, ea rhetorices præceptis constat. Rerum autem perspicuitas, partim in natura illarum, partim in tractatu consistit. In natura, quoniam aliæ natura obscuriores sunt, aliæ apertiores, & cognitioni nostræ magis expositæ. Ea ad dicendi rationem non pertinet, quoniam cum rebus ipsis in orationem qualiscunque est affertur. Alia est, quam ordine disponendisq; consequimur rebus: quoniam ut aliquid ante postea uel dictum est, ita plus minus uel intelligendo alteri confert. Hæc ex dialectici est institutis, quoniam non modo percipiendis rebus ordo plurimum præbet adiumenti, sed nonnunquam etiam fides earum magna ex parte huic ipsi est innixa.

Quem-

Quemadmodum enim nemo pictorem quempiam, aut fictorem consummatum dixerit, qui omnia quidem seorsum membra exacte exprimeret, iungere autem ea nesciret, & in eam habitudinem componere, ut motus aut actus alicuius quam uellet imaginem imitarentur: sic ne dialectici quidem nomen sibi uendicabit; qui omnia faciendæ fidei inuenire sciat: sed disponere, & in ordinē redigere, ut fidem cui destinantur facere possint, nesciat. Hic itaque finis erit dialectices, docere pro facultate rei de qua differitur, id est, inuenire quæ fidei faciendæ sunt apta, & inuenta disponere, atque ut ad docendum quàm accommodatissima sint ordinare. Iudicandi enim partem, hoc ipso quod faciendæ fidei apta inuenire debere præscribo, comprehensam in præsentia uelim. Nanque perinde uidetur, non inuenire, & inuenire eiusmodi, quæ iudicentur instituto nostro apta non esse.

IN CAPVT III.

VT fidem fecisse oratione uelit, & dicendo auditoris.) D. Augustin. lib. 4. de doctrina Christiana cap. 13. Oportet igitur eloquentem ecclesiasticum, quando suadet aliquid quod agendum est, non solum docere ut instruat, & delectare ut teneat, uerum etiam flectere ut uincat. Oratione autem istud & dicendo fieri uelim.) Lege lib. huius cap. 17. in ipsa statim fronte. Ut quisquē aliqua ratione docet.) Ludouicus Viues lib. 2. de ratione dicendi: Docere non simpliciter sumitur, nam interdum est patefacere ac ostendere, aliās argumentis probare & planum facere. Ut non sint uel improprietate.) Aliquot discrimina uerborum enumerat Erasmus 1. de Copia cap. 11. Hoc ipso quod faciendæ fidei apta.) Fabius libro 3. ca. 3. Ego porro ne inuenisse cum credo qui nō iudicauit. Nec enim contraria, communia, stulta inuenisse dicitur quisq. sed non uitasse. Qui stulta auditoris credulitate.) Quintil. lib. 10. cap. 7. Qui stultis eruditi uideri uolunt, stulti eruditus uidentur. Qui non dictioni credunt sed dicenti.) Vide adagium: Ipse dixit. Perspicuitatem orationis uerbis constare.) Quintilia lib. 10. cap. 11. & lib. 8. cap. 2. Idē lib. 2. cap. 3. Nam & prima est eloquentiæ uirtus perspicuitas. Aphthonius in progymnasmatibus de narratione. Verbis, ut non sint uel.) Erasmus Roterod. in priore Copiæ comment. cap. 11.

Quoniam non modo percipiendis rebus ordo.) Infra lib. 3. cap. 8. Lege libri 3. cap. 13. sub calcem. Quemadmodum enim nemo pictorem.) Alius ita opinor ad similitudinem, quæ est apud F. Quintilianum in proœmio lib. 7. Huius & hoc esse possit exemplum, quod Georgius Trapezontius lib. Rheto. 5. cap. de formis elocutionis, scriptum reliquit.

Quod mouēdi ratio, à docendo inuēctione nō differat. Cap. III.

Ed quia inuentionem, docendi subieciimus officio, uideatur autem suam etiam habere inuentionem qui mouet & qui delectat, quæ distincta à ratione docendi auto-

Bb 3 res fece-

res fecerunt, non immerito uidebimur angustioribus terminis quam fert natura inuentionis, hanc partem terminasse. De hoc quoniam exactius initio dicturum me sum pollicitus, hic locus uidetur aptissimus huic rei explicandæ. Definienda ergo erunt ista, & ostendendum quid sint, quo facilius queant distinguere. Docere ergo est res ex ignota facere notiore. Mouendi quidem generale est nomen, & quod late patet: sed in præsentia tantum ad mentem referimus: ut sit mouere, pacatam tranquillamque mentem, affectibus perturbare. Delectare est tale aliquid adhibere, cuius sensu atque perceptione, is qui accipit, gaudet. Vel, est aliquid facere, quod sit sensui eius qui id percipit, accommodatum. Istaque uel rebus fiunt uel oratione. Nam & redocemur, quoties rei alicuius experimentum sumimus, uel prærentem aliquem præmonstrantemque sequimur: ut pictor qui ostendit quomodo ductis lineis, uel tumens uel cauum aliquid exprimat, quis color umbram reddat, quis lumen: quomodo subsistentes res & uisui sese longinquitate subtrahentes, in plano sint imitandæ: hic rebus docet. Possunt & hæc eadem oratione fieri, ut non monstrantur, sed tradantur uerbis. Erudite itaque Plutarchus inquit, poema picturam loquentem esse, picturam esse tacens poema: illud significans, docere ambas, & persæpe res easdem: sed alteram loqui, id quod altera ostendat. Sic & affectus, rebus & oratione mouentur: multo autem maxime rebus. Neque enim crediderit quisquam, tam paratas fuisse Po. Rom. lachrymas, ut qualibuscunque epilogorum Ciceronis uerbis, in fletum prorumperet (quanquam sint illa quidem ingeniosissime & aptissime ad commiserationem composita) nisi tamen insignium reorum ante oculos posita calamitate, & actione flebilibusque modis quibusdam, & ante omnia manantibus ubertim lachrymis Ciceronis ista commendarentur. Delectari nos rebus simul & uerbis, notius est, quam ut indicari oporteat. Nobis autem de his rebus tantum est ratio, quatenus fiunt oratione: hæcque uia (quod ad inuentionem pertinet) minime uidetur à docendi ratione esse discreta. Sane Aristoteles ait, cum commouere quis audientem uelit, superuacuum esse argumentationem. Id quod haud dubie ita est, si accipimus argumentationem, quo puram nullisque corruptam affectibus fidem conamur facere.

Tenet

Tenet enim argumentatio intentam, & uelut expergefactam mentē, ut nullus facile subrepere & auferre ipsam possit affectus. Quin etiam tenue illud & sedatum argumentandi genus, turbulentæ affectuum agitationi minime conuenit: non quod eadem res & ad docendum & ad mouendū apta esse non possit: sed quia argumentandi illa quies, rapiendo extra sedes suas animo accommodata non est. Ad hæc, si capimus argumentationem, ut id ostendat & colligat, cuius mentione uolumus commouere auditorem, certum est affectibus eam non conuenire. Nemo enim sperauerit quenquam ea in re commoueri posse, de qua, sit ne ita, nec ne, prorsus addubitet. Quod si omne id uocemus argumentationem, quo dubia, incertaq; colligimus, non modo opus ea esse ad affectus euocandos crediderim, sed crebriorem etiam desiosoremq; esse oportere. Viribus enim opus est, & rapienda mens, auferendusq; ipse sibi animus, & uelut extra se ponendus. Imitantur hoc in eloquendo autores: ut si minus sine ipsis plura quæ dicant, idem tamen, mutatis subinde uerbis, uelut plura perferant. Quid aliud Virgilius expressit, cum dicit apud eum Dido. Per ego has lachrymas, dextram que tuam te, Per connubia nostra, per inceptos Hymenæos. Idem erant dextra & connubium & Hymenæi: non enim aliud quàm fidem coniugij his tribus significat: repetendo tamen alijs uerbis, tanquam plura inculcauit. Sed adhiberi motibus argumentationem facile sciet, si quis poëtas omnis generis, qui δραμάτικον aliquid, hoc est, qui actum, personasq; habent, uersauerit. Tum uero præcipue poterit ostendere tragœdia, apud quam ex professo omnia ardent affectibus. Sed & historici & oratores etiam quatenus res permisit, hac laude ingenij poëtis non cessere. Cicero ut omnibus eloquentiæ partibus, omnibus alijs fuit superior: ita hac parte ipse sibi comparatus uidetur supra cæteras laudes suas eminere. Ne ergo uerbis colligamus, quod apud illum exemplo demonstrare in promptu est, ab eo potius huius rei fides nobis petatur. Longum est per omnes ire affectus, commiserationem uideamus. Vna enim est omnium in cōmune naturā: & quod in hac ostenderimus, facile liquebit in reliquis. Duo sint oportet in misericordia mouenda, acerbus alicuius casus, & cum qui perferat, indignum illo uideri.

Quid

Quid ergo? non omnibus commiserationibus Cicerō, uel utraque hæc, uel si alterum apertum putat, alterum multis argumentis prosequitur? Pro Milone, Clodij primum inuidiam è tota uita illius, omnibus factis eruit. Sed omittamus hanc, atq; quæramus id quod sumpsimus. Quo magis potuit ostendere indignum exilio Milonem, quàm quod fortissimus uir erat: atq; præsentis periculi metu, non animum, non uultum, non orationem mutabat? Ergo subiicit iam formatam, & expressam argumentationem à minori deductam. Si enim gladiatorem miseret eo magis, quo minus sunt supplices, quanto rectius fortissimus uir contumax periculorum nos mouebit? Profert enim se primum affectus, utq; animus dicentis, ita etiam pacatior adhuc est oratio. Deinde datis Miloni uerbis, liberius erumpit: Valeant (inquit) ualeant ciues mei. An non Milo hoc erga Populum Rom. animo, quem ista uerba præferunt, indignissimus tali casu uidebitur? Iam reliqua plenis (quod aiunt) uelis: O frustra (inquit) suscepti mei labores, nō spes fallaces: merita habent Milonis erga omnes ordines. Deinde priuatum beneficium Ciceroni in reditu illius uelut populi uoluntate datum. Post hæc egregia est omnium ordinum de Milone opinio. Iam animus illius omnia ex uirtute æstimantis: quod recte factorum præmium sint ipsa recte facta. Iam gloriæ amplitudo: De me (inquit) semper Populus Romanus, semper omnes gentes loquentur. Quid his omnibus agitur, nisi ut ostendatur indignissimum esse Milonem eo casu, quem intentent aduersarij? Adco, ut si quis coniungere in syllogismos ista uelit, & disputantium more colligere, nihil expeditius aut facilius fieri possit. Pro eo qđ reliquū erat, ut ostenderet grauissimum esse hunc Milonis casum, orator tractandorum animorum artifex peritissimus, transfert in se hanc calamitatem: proq; Milonis persona, suam, hoc est, amici, qua nihil fauorabilius esse potest, substituit: ut lachrymæ eius querelæq;, non iam Milonis uitæ, sed suam dolentis deslentisq; fortunam, iustissime fluere uideantur. Quid ergo potuit grauius contingere Ciceroni, quàm eo se priuari amico, pro cuius salute suam ipse paratus sit dependere: cupiatq; mori, priusquam tantum mali uideat: eo amico, cui cum sint omnia à se officia amicitia tributa, in irritum sint omnia præsentibus casu

casu recasura? eo etiam amico, cuius fortunam ipse suam ducat: & in cuius casu, omnia in se iudicum beneficia uelit extincta: & qui sibi, qui liberis suis, qui fratri, omnibus in uno conseruatis, autor fuerit salutis? quodq; omnium acerbissimum est, pro cuius incolumitate, non uitam modo Clodij pacisci uelit, sed prætorem etiam cum consulemq; & dictatorem uidere. Respicit autem subinde orator ab affectu ad causam. Neq; enim id agit solum, ut misericordiam moueat: sed ut per misericordiam, id quod cupit, iudicum animis extorqueat. Hinc ergo sunt illa: Quid uos iudices? quo tandem animo eritis? Et, uos uos appello fortissimi uiri. Et quæ paulo post sequuntur: at in qua causa non potuistis? & à quibus non potuistis? & quo deprecantes? Verum hæc ad institutum nostrum nihil pertinent: neq; enim hoc loco inueniendi rationem explicamus, sed illud uoluimus ostendere, ea quibus concitantur affectus, omnia ex eisdem duci locis, ex quibus ea, quibus docemus. Est enim amplificatio (ut inquit Cicero) uehemens quædam argumentatio, ut illa docendi causa sit, hæc commouendi. Illud non negauerim, latere plerunq; argumentationem in istis, & impetu uehementiaq; dicentis obrui, fieriq; similiorem expositioni orationem, quàm argumentationi: & quod ad dicendi figuram pertinet, plurimū inter ista interesse, & rhetori quidem multum differre, dialectico propemodum nihil.

IN CAPVT IIII.

QVAE distincta à ratione docendi autores fecerunt.) Cicero in Bruto: Tria sunt enim, ut quidem ego sentio, quæ sint efficienda dicendo, ut doceatur is apud quem dicitur, ut delectetur, ut moueatur uehementius. Fab. Quintilianus libro 3. cap. 5. Tria sunt autem quæ præstare debeat orator, ut doceat, moueat, delectet. Augustinus libro quarto de doctrina Christiana cap. 12. copiosius explicauit quicquid inter ista tria sit distinctum. Tèpore B. Augustini adeo fastidiosus erat populus, ut ab episcopo concionante exegerit etiam delectationem, quam Tacitus queritur suo seculo, & à iudicibus exigi solere. Erasmus Rot. lib. Eccle. 2. Queruntur prophani rhetores, præsertim Fabius & Tacitus, ita fuisse corruptos olim hominum mores, ut iudices ab oratore requirerent delectari, non contenti didicisse quæ ad causam pertinebant. Quod ne fieret, interpretabantur se contemni non sine periculo causæ. Ad hæc multitudo tum erat assueta theatriæ fabulis, ac mimis, quæ omnia uoluptatis causa gerebatur. Ibi populus spectator, sibilis, supplicationibus, pollicibus, applausibus, & acclamationibus iudicem agebat. Ut pictor qui ostendit.) Lege Plinium lib. 35. & Quintilianū lib. 2. cap. 14. Poëma picturam loquentem.) Est autem plurimum cognationis inter poëticam & picturam. Hinc est quod Simonides autore Plutarcho: τὸν μὲν

ἡγορεῖται πῶς πᾶσαν προσηγορίαν, πῶς δὲ πῶσιν (ωρεῖται λαλῶσαν. Id est, Picturam tacitam poësim appellauit, poësim autem loquentem picturam. Proinde Horatius inquit: Vt pictura, poësis erit. Multo autem maxime rebus.) Horatius in arte: Segnius irritant animos demissa per aures, Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus. Et Lucretius in sexto: Quia semper ad aures Tardius adueniunt, quàm uisum quæ moueant &c. Nisi tamen.) Equidem non uideo quid hoc in loco magnopere facit ad contextum, tamen, quæ uox ut non addatur, concinnior aliquanto erit oratio. Lachrymis.) Interdum lachrymæ pondera uocis habent. Insignium rerum ante oculos.) Infra lib. 3. cap. item 3. De hoc paulo explicatius Fab. Quintil. lib. Instit. Orato. 2. cap. 16. & eiusdem operis lib. 6. cap. 2. Erasmus lib. Eccles. 3. Ridetur is qui pupillum cuius causam agebat, sublatum in ulnas deportauit in tribunal, quo iudicibus moueret misericordiam, uerum idem admodum frigide, nec sine populi risu reportauit puerum suum. Sane Aristoteles ait.) Lib. Rhet. 1. Vinibus enim opus est.) Quintil. lib. 2. cap. 18. Iacobus Volcardus Bergensis in orat. de usu eloquentiæ, id sane q̃ appositis declarat exēplis. Quid aliud Virgilius.) Non ita dissimile his forte fuerit, quod idem quoq; poeta eodem Aeneid. lib. 4. ait: Per sydera testor, per superos, atq; hoc cœli spirabile numen: Tollite me Teucri. Viribus enim opus est.) Erasmus Roterod. lib. Eccles. 3. Rhetores huic parti palmam tribuunt, posse dicendi uiribus, iudicibus uim facere, eosq; sibip̃s eripere, ut lachrymis, totoq; uultu de causa pronunciet, antequàm pronunciet. Hoc in iudicijs Aristoteli non probatur, pronūciaturo tenebras offundere, præsertim quum qui dicit, raro uir bonus sit, hoc unum spectans, ut causam uincat. Idem tamē mutatis subinde uerbis.) Cicero in 4. ad Heren. de expolitione. Duo sint oportet in misericordia.) Arist. in præceptis ciuilibus cap. de suadendi speciebus. Cicero lib. ad Heren. 2. sub calcem. Idem sub finem libri primi de inuentione. Quintil. lib. 6. cap. 1. non ita procul à medio. Georgius Trapezon. lib. Rhetori. 3. Rodolp. Agrico. huius lib. cap. 24. Philip. Melanch. Epitome philosophiæ moralis, cap. Est ne probanda Stoicorum ἀπάθεια, qui simpliciter omnes affectus improbant. Commiserationem uideamus.) Aristoteles 2. Rhetoricorum: Sit ergo commiseratio, dolor quidam ex apparenti malo corruptiuo alterum dolorem inferēte, in nō dignum pati, quod ipse putabit se pati uel suorum aliquem, idq; sic ut periniquum uideatur. Acerbus alicuius casus & cum qui perferit indignam.) Cicero in Verrē 7. act. Hucine tandem hæc omnia reciderunt, ut cuius Romanus in prouincia Po. Ro. in oppido fœderatorum, ab eo qui beneficio Po. Ro. fœsces ac secures habet, deligatus in foro uirgis cedere tur? Vide Gellium lib. 10. cap. 3. Verg. Aeneid. 7. Rex genus egregiū Fauoi. Eundem in 9. Hunc ego te Euriole. Eras Rot. lib. Eccles. 3. Quidam exaggeratis Christi doloribus, quo maiorem excitaret commiserationem, subito prompsit signum crucifixi: Ecce, inquit, Christum maligne tractatum. Antonius quum oratione funebri C. Cæsarem laudasset apud populum, eiusq; præclara gesta, quantum potuit, uerbis extulisset, ostendit chlamydem illius multis uulncribus pertusam, multoq; sanguine contaminatam: En, inquit, qualem uirum, quàm crudeliter necarunt coniurati. Orationem sat æquis auribus audiebat multitudo, sed conspecto pallio, tantus exortus est tumultus, ut coniuratis fuerit profugiendum, ne discerperentur. In Actis apostolo. cap. 16. Paulus autem dixit eis: Lascios nos publice, indicta causa, cum simus Romani, coniecerunt in carcerem. Et nunc occulte nos eiciūt? Et infra ibidem cap. 20. Vos scitis à prima die, &c. & cap. 22. Deutero 22. de puella desponsata, & ab alio oppressa. Genes 26. Iudicum 9. Hester 7. Vide quæ annotauimus in Aphthonij exempla de Ethopica. T. Li-

peia. T. Liuius libr. 8. ab urbe condita: Licet deliga ad palum &c. Quod genus est, si dicat coactam puellam bene natam, pudice educatam, sanctis moribus, illibata fama, ut perpetuo uitam agat cum eo qui dolo prædicatus sit honesto genere natus, quum sit lenonis cuiuspiam filius, aut si quid hoc etiam magis pudendum, qui dictus sit opulentus, quum animam quoque debeat, qui dictus sit probus ac fama inculcata, quum sit omni facinorum genere coopertus, qui promissus sit sano corpore, quum uel lepram habeat, uel aliquid lepræ simillimum, quam nunc Gallicam scabiem uocant. Aliud: Agamemnon tot exhaustis laboribus in expugnanda Troia, pro dignitate Græciæ, domum reuersus, ueste inexplicabili inuolutus, interfectus est à Clytemnestra, auxiliante Aegistho adultero. Augustinus libro quinto de ciuitate Dei capite duodecimo. Ajax Cassandra è templo Palladis raptam, ui construprauit. Diana Ephesiæ templum uiginti annis à tota Asia, tot regum impendio, tot artificum ingenijs confectum, Herostratus obscurus homo, nocte una funditus exussit. Iudicum 19. de uxore Leuitæ, quam Gabaonitæ tota nocte incredibili furore libidinis affligunt, & denique mortua est. Profert enim se primum.) Hoc est, prodit exercitūque. Quintilianus libro undecimo cap. primo: Profert enim mores plerumque oratio, & animi secreta detegit. Deinde datis Miloni uerbis liberius erumpit.) Vide Quintilianum lib. sext. caput primum sub finem, & eiusdem lib. cap. ultimum. Quod recte factorum præmium sint ipsa recte facta.) Basiliius: ἐπεὶ τὸν ἀρχαῖον τίμιον λόγον κτῆμα τῶ ἱεροῦ ἰδὼν ἂν βλάψαται τὸν ἑαυτοῦ δόξαν. Cicero pro Milone: Addidit huic quæ cetera uera sunt, sortes & sapientes uiros, non tam præmia sequi solere recte factorum, quam ipsa recte facta. Ouid. 2. de Ponto:

Ipse decor facti, recti si præmia desunt,

Non mouet, & gratis pernitet esse probum.

Vt si quis coniungere in syllogismos.) Quanquam copiose sic satis interim argumentatur cum mouent, non tamen aperte, sed id dissimulant, ut in animaduertentem & minus renitentem trahant auditorem. Vide libri huius operis tertij caput nonum. Ut inquit Cicero.) Et Aristoteles itidem libro Rhetoricorum primo capite nono. Est enim amplificatio, ut inquit Cicero.) Ad uerbum retulit, id quod est apud Ciceronem in partitionibus. Quanquam alienissimum est ab ingenio moribusque meis, uestigandis aut insectandis aliorum erratis operam conterere, tamen non possum hoc loco mihi temperare, quin ridendi magis quam insectandi causa proferam cuiusdam apud N. non infimi nominis inscitiam dicam an fœcordiam: præsertim cum is tantum sibi sumat in philosophia, ut arrepta ueluti censoria uirgula, Rodolphum Agricola uirum modis omnibus & incomparabilem, & immutabilem, cui præceptor quispiam flagellet atque emendet, qui hunc locum non satis intellectum, ut plane deprauatum clamitare, turpiterque lapsus esse Agricola perfrastè cōten debat: Quippe qui non obseruasset discrimen inter hoc & illud, ac proinde iubeat esse legendum, ut hæc docendi causa sit, illa mouendi: cum apud Ciceronem illa referat confirmationem, hæc uero amplificationem. Lege quæ congesimus in Auctarijs nostris circa hunc locum in oratorias partitiones. Qui ἀγαπᾷται aliquid.) Diomedes libro tertio capite de tribus poematum generibus.

CC 2

Quod item

Quod item in delectando, non sit alia inuentionis quàm
in docendo ratio. Cap. V.

Ed de motu haftenus. Delectare (quod ultimum è tribus ponitur) ut sit à mouendi docendiq; officio seiunctum, finis esse nulli orationi potest. Omnis enim oratio docet. Quoniam, sicut modo ostendi, motus à docendo nullam habet (quod inuentionis est) differentiam. Docet autem quantum in ipso est. Neq; dislerere quèquam dicas, qui non aliqua de re affirmare aut negare aliqd, & certiores nos (quàtum ipsius est orationis) facere uelit. Ergo ut oratio probet aliquid, ex natura rerum dispositioneq; & ordine quem habet inter se contingit: ut delectet uero, in eius tantum qui audit ingenio est positum. Docendi itaq; ratio eadem ferè est apud omnes: quemadmodum res sunt, quæ uel per quas docetur: delectandi non ita, quoniã diuersa sunt hominum ingenia: & sic se (ut inquit Cicero) res habent: me mea, te tua delectant. Nemo fere est, cui idem quod alteri placeat. Et pleriq; ab alijs dissident, nō ut melius, sed ut aliud sequatur. Cupit enim quisq; suū esse, quod probat: & probat quisq; maxime, quod suum est, hoc est, quod naturæ sensibusq; suis est accommodatissimum. Non est ergo finis orationis delectare: quoniã non ex oratiōe, sed ex audientis id animo cōtingit. Quid ergo? Non multa uoluptatis auriumq; gratia dicuntur? Non poëma, non historia, non actio ciuilis, id maxime agunt, ut delectatione legentem de tineant: admiratione suspendant? Illa etiam austerior, seueriorisq; supercilij philosophia, horrorem rerū mollire uerbis, & benignius influere in aures animosq; concupiscit? Vera sunt ista, fiuntq; ut dicitur, & oratione quidem fiunt. Non tamē dictionis sunt finis, sed dicentis. Quemadmodum enim cibi finis est explere famem: at cōuiuator, quo gratius excipiat cōuiuiam, si lautius apparauit, idq; prospexit, quo pacto non satietati illius, sed gulæ satisfaceret: quāquam id cibo quoque fiat, non tamen quatenus est cibus, sed in instrumentū explēdæ luxuriæ est à domino translatus. Ut ergo cibi est alere, & firmare corpus: contrā qui uoluptatem spectat, persæpe ingerit noxia, & magnorum irritamenta morborum: sic quæ aliquando rerum dictionisq; ordinem sequenti possent uideri culpanda, dum audien

audientis captamus uoluptatem, inter laudes numerantur dicentis. Quale est strictim & breuiter dicere, & solum pro necessitate, ea, quæ capita sunt & firmamenta rerum. Aut quibus prope nihil est opus, dum modo excoli ornariq; possint, latissime fundere. Quinetiam digredimur ab eo quod instituiamus, ut in aliquid quod plausibiliter dici queat deferamur: & quæ semel paucisq; dicta percipi poterant, ea repetimus, trahimus, longo uerborum ambitu enunciamus. Poëtæ quoque persæpe à fide rerum ad incredibilia delabuntur. Confundunt etiam ordinem rerum, ut quod prius erat, dicant posterius: quod posterius, prius. Hæc aliaq; permulta id genus, quæ rerum essent nimirum uitia, atque proinde orationis, quia significandis ea rebus est instituta: ingeniorum tamen sunt (quoniam placent) uirtutes. Sunt tamen & ista persæpe coniuncta, ut quæ delectat præcipue, optime etiam doceat oratio: sed & fidei quandoque locum occupat uoluptas. Diuersa tamen sunt, & diuersas habent causas. Docere ergo, uel (si id malimus) probabiliter dicere, proprium est differentis (quod probare uoluimus) munus. Mouere (quantum ad inueniendi rationem) ostendimus cum docendi officio coniunctum esse. Delectare, quoniam auditoris gratia expetitur, ad rhetorem rectius pertinebit. Nec enim habet aliquid cum inuentione negotij: aut si quid habet, ad docendi officium ea parte redigetur. Quid igitur dialectice, & quod finis eius sit docere, quid etiam ab eo mouere & delectare distent, hoc pacto satis sit executos esse.

IN CAPVT V.

Finis esse nulli orationi potest.) Cice. in partit. orat. Quia, inquit, quibus in orationibus delectatio est finis. Et sic se (ut inquit Cicero.) Atqui cum Ciceronis uerba hic referat Rodol. mirum cur inuersus sit ordo. Sic enim Cicero: Sic se res habet (non habent) te tua, me delectant mea. Quemadmodum res sunt.) Aristoteles primo xpi i quæuias.

Nemo ferè est, cui idem quod alteri placeat.) Sunt quos pudet usquam cum quoquam consentire, quasi nihil uerum sit, nisi diuersum sit. Talem fuisse Lycum quendam prodidit Galenus. Lactantius lib. 3. institut. Vnaquæq; enim secta omnes alias euerit, ut se suamq; confimet, nec ulla alteri sapere concedit, ne se desipere fateatur. Quintil. lib. instit. 3. Plurimi autores quamuis eodem tenderent, diuersas tamen uias inuenerunt, & in suam quisq; induxit sequentes. D. August. lib. confess. 3. Hieron. in comment. epist. ad Titum cap. 3. Frequenter accidit, ut habeamus pugnas legis, non ob desiderium ueritatis, sed ob instantiam gloriæ, dum apud eos qui audiunt, docti uolumus asstimari, aut certe ex hoc rumusculo turpia sectari lucra. Rodol. lib. 3. cap. 13. Et Erasmus in lingua circa medium. Horrorem rerum mollire.) Cicero

Cc 3 libro

libro de finibus. Illa etiam austerior seueriorisq; supercilij philosophia) Quintil. Minus indulgere eloquentiæ Stoici ueteres: sed quum honesta suaserunt, tum in eligendo probandoq; quod instituerant, plurimum ualuerunt: rebus tamen acuti magis, quàm (id quod sane non affectari) oratione magnifici. Confundunt omnium rerum ordinem.) Rodolphus Agricola libro 3. capite 15.

Materiam dialectices, quæstionem esse, & quid aliq de hoc
fenserint. Cap. VI.

Vnc igitur ea de quibus hoc libro dicturos nos prædiximus exequamur, eo quo proposuimus ordine. Tria erant quibus differendi facultatem constare uoluimus, materia, instrumentum, & tractatus. Materia ordine est prima: primum ergo illa nobis explicetur.

Ne quem fallat autem nominis huius ambiguitas, illud admonitum uelim, materiam artium quandoq; dici id quod artibus docetur, & circa quod uersatur cura consideratioq; illarum, quod & subiectum uocari priore libro diximus: sic materiam dialectices possumus dicere argumentationem, ut pleriq; uel ut nos, dictionem probabilem: quanquam parum hæc ipsa diuertant. Dicimus etiam materiam artium id, in quod opus suum explicant, quemadmodum statuarij materiam dicimus æs, marmor, gipsum, cæram, omne id deniq; ex quo simulacrum aliquod aut imaginem effingere potest: & figuli materiam, lutum: & fabri, ligna. Lignis autem proprium est materiæ nomen: ab his enim ad reliqua similitudine traductum est, nosq; in hanc significationem in præsentia de materia dialectices quærimus. Istam, quæ sit, uideamur commodissime ex opere dialectices posse perspicere. Si enim est opus illius, quod prædiximus, probabiliter dicere: quicquid id est, in quod hoc opus suum exercere & experiri possit, id uidebitur utiq; materia illius esse. Probabiliter autem dicere de omni eo quod in orationem deducitur, possumus, aut reuera probabiliter, aut quatenus res de qua dicimus permittit: quod cuiusmodi sit, prædiximus. Omne igitur id, de quo ordine apteq; ad fidem dici potest, id erit dialectices materia. Quod si uno nomine complecti uolumus, haud erit difficile. De quocunque enim fidem conamur facere, id necesse est accipi tanquam dubium incertumq; sit: nemo enim rem apertam, quatenus est aperta, sumit docendam: sed ut contendi de ea & ambigi possit. Quicquid
autem

autem tanquam dubitatum in medium profertur, id uocant quæstionem: erit ergo quæstio materia dialectices. Nec inuenio quā illi certiore aliam aut arctioribus circumscriptam terminis assignem.

Scio tamen esse, quibus aliter uidetur, quorum non est dissimulanda nobis sententia. Hi putant, si tam late tendamus materiam dialectices, ut de quocunq; probabiliter possit dici, id subiiciamus curæ ipsius: omnes fere artes, aut superuacuas futuras, aut intra dialectices ius possessionemq; uenturas. Omnes enim propemodum probabiliter de eo quod docendum sumpserunt, disserunt. Nam eorum, quæ necessaria & indubitata esse possint, à nobis comprehendi non ita magna est copia: & (si Academiæ credimus) prorsus nulla. Id quod nemo negat, quæ ad uitam moresq; pertinent: quæ item ad rerum naturæ notitiam, nihil est quod non sit cōtrouerſium, & magnis ingenijs omnes in partes iactatum. De his ergo omnibus probabilia utcunq; disseruntur: quoniā necessaria non possunt. Nam si probabilia quidem possent, nemo uel disceret ea, uel doceret. Quod si probabile dicimus, non modo quod ambigue & in utranq; partem dici potest: sed ut, quo certius quicque est, eo probabilius sit: & quod indubitatum sit, id maxime uideatur probabile: omnes artes quæcunq; demum sunt, ex probabilibus constabunt. Quum singulæ ergo de his rebus quas profitentur, probabiliter dicant, quid iam loci dialecticæ de omnibus rebus dicendi relictum erit? Aut quid opus est per omnes ire nos diripiç artes, si quod cunctæ pollicentur, poterit dialectice sola præstare? Aristoteles itaque dialecticentribus his utilem putauit, exercitationi differendi, confutando aduersario, & probandis primis artium principijs eis, quæ oportet quamlibet artem uelut explorata certaçq; habere. Quia enim prima sunt, artes ipsæ nequeunt ea probare, uelut præcedentia illas, & credenda discenti. Ab hac itaque uelut publica quadam omnium ministra, petendam eis fidem est arbitratus. In reliquo scientiarum progressu, nihil loci reliquit dialecticæ. Duos tamen libros, qui posteriorum resolutiorum inscribuntur, ædidi, quibus ea complexus est, quæ ad rationem tradendarum artium pertinent. Ergo quod attinet ad institutum nostrum, non quæstionem dialectico uult propositam esse, sed id, quod *πρωτελμια* Græci dicunt, quod nos uel sciscitationem

nem uel percontationem dicere possumus: pleriq; Græco maluerunt uti. Percontationem uult esse id, de quo pariter, est ne, an non est, quæritur. Vt, est ne mundus æternus an non? est ne sol maior tota terra an non? Id autem quod solum in unam partem effertur, ut ecquid est immortalis anima? ecquid uirtus est summum bonum? id *πρότασις*, hoc est, propositiōem uocauit: & propositionem quidem non omnem dialecticam esse, sed eam solum, quæ neque fidei prorsus, neque dubitationis sit expers: neq; enim quenquam proponere, sit ne nix nigra? aut sit ne homo animal? nihil autem inter percontationem & propositionem interesse, nisi efferendi diuersitatem. Quibus colligere paratum est, Aristotelem uoluisse ea sola pertinere ad dialecticum, de quibus ambas in partes differi posset, & ea posset uia, qua non essent certis artium finibus comprehensa.

IN CAPVT VI.

Possumus dicere argumentationem ut pleriq;.) Id ab alijs, his ferme uerbis consuevit explicari. Dialecticæ bifariam posse spectari. Principio quatenus ipsa docetur, ac discipulis à præceptore traditur. Et hoc sensu materiam eius esse argumentationem. Deinde eandem considerari posse, quatenus in usum uenit. Atque hoc modo certam ei materiam non esse, cæterum omne id hoc sensu eius materiam, quo de probabiliter posset disputari.

Lignis autem proprium est materia nomen.) Valla lib. elegant. 6. cap. 52. Et lib. 2. in institutionum de rerum diuisione: Appellatione autem ligni omnis materia significatur. Si Academia credimus) Vide annotationes nostras in lib. primi, cap. item primum. Vt ecquid est immortalis anima.) Plinius lib. naturalis historia 7. cap. 55. plane negat animæ immortalitatem. Quid? quod apud Italos quoq; adeo fere semper dubitatum est de animæ immortalitate, ut supremo Romæ celebrato consilio, publicitus hoc oportuerit determinatū asserere? Eras. Roterod. lib. de rat. concion. 2. sub calcem ferē, ubi agit de antistrophorum genere, quod Græci uocant βίαιον: Quum Romæ, inquit, agerem, &c. Sed id quod *πρότασις* Græci dicunt.) August. in psalmum 77. Propositiones quæ Græce appellantur problemata, quæstiones sunt habentes aliquid quod in disputatione soluendum sit. Velut explorata certaq; habere.) Leges naturæ, sunt notitiæ diuinitus impressæ mentibus hominum, nobiscum nascentes, hoc est, iudicia quædam de moribus, quæ sunt quoddam mentis lumen, sicut oculis suum lumen inditum est: philosophi uocant eas principia practica, & conclusiones ex his ortas uenas inuicias *πρόληψες*, quia natura cernuntur, hoc est, natura eis assentimur admoniti, nec est opus probatione. Nemo enim rem apertam.) Arist. primo Top. cap. 9. Non oportet autem omne problema, neq; omnem positionem considerare, sed quam dubitabit aliquis ratione indigentium, & non pœna uel scissu. Nam dubitantes utrum oporteat deos honorare, & parentes amare, an non, pœna indigent: qui uero utrum nix alba, an non, sensu. Neque profecto quorum propinqua est demonstratio, neq; quorum ualde remota: illa enim non habent dubitationem, hæc uero maiorem quàm secundum gymnasticam.

Respon-

Respondet prædictis, docetq; quo modo dialectice, quo modo reliquarum artium singulæ, singulis de rebus differant.

Cap. VII.

Icamus ergo, quo pacto reliquæ artes, & quo dialectice de rebus differit: & quid intersit, distinguamus.

Primum constat, artes omneis paulatim & per incrementa repertas esse: neque quisquam idem, artem aliquam cœpit & absoluit. Prima autem initia à sensuum obseruatione profecta sunt: ut cum uiderent homines aliquid iterum tertioe & sæpius itidem fieri, experimento sumpto, ausi sunt tandem affirmare, prorsus sic se rem in omnibus habere. Vt cui primum curæ fuit scrutari rerum naturam, cum uideret plantas animaliaq; non nisi è semine procreari: deinde ducto per radices humore, aut cibo per os hausto, augescere: laterem nisi luto non excoqui, cinerem non fieri nisi ex aliquo quod ureretur: sicq; reliqua, quæcunq; gignerentur, prius aliquid ex quo fierent habere: tanquam firmum exploratumq; demum constituit, nihil ex nihilo gigni. Simili uia collegit, etiam omnia quæcunq; fiunt, efficientis alicuius ui fieri. Deinde cum per singulas res duceretur animus eius, uelletq; etiã naturas proprietatemq; uniuscuiusq; perquirere, ad communia illa rediens, quæ iam ueluti leges fixerat, conferensq; illa cum singulis, ratiocinando, reputando, colligendo (id est, quod argumentari dicimus) fidẽ de unaquaq; sumpsit, & ambiguitates explicuit. Illa ergo, & quæ secutus est uelut firmamenta inquisitionis suæ, & quæ ex illis collegit, propria sunt instituti artisq; suę: uia autem & ratio colligendi parandæq; fidei, ad dialecticum spectat. Dialectice enim in commune ostẽdit ea, quibus inspectis, & animo pertractatis, promptum sit inuenire fidem de eo quod quærimus. Vt uerbi causa, dialectice dicit inspiciendam in argumento inueniendo esse substantiam rei, & causas, & euenta, & quæ reliqua in locis descripsimus: quatenusq; facit id qui differit, munere illius utitur. Quæ sit autem definitio rei propositæ, quæ causæ, quæ euenta: ea oportet ex proprijs artibus rei cuiusq; depromat. Rursus uero, in uniuersum quid sit definitio, & quo pacto definiendum, quid item genus, quid species, quid causæ, quid euenta, & reliqua id genus, non est dialectices explicare: sed

Dd eius

eius scientiæ, quæ prima rerum principia tractat, quam Methaphysicæ dicunt; à qua dialectice mutuatur ista, quia ad inueniendi rationem sunt accommodata. Vtq; dicat, quid sint ista, aliena tamen id facit fide: ratio rerum iudiciumq; penes illam est. Non uidentur itaq; satis exacte, satisq; perspecte dialectices descripsisse officium, qui dixerunt id esse, definire, diuidere, uerū à falso discernere. Priora enim illa (ut dicimus) metaphysices sunt opus: hoc posterius, omnium est artium commune. Dialectice differendi probabiliter rationem tradit, hoc est, instrumentum tantum ueri falsiq; discernendi: cuius usu ministerioq;, expeditius cuncti artifices, quid ueri aut falsi sit in rebus sibi propositis, explorent. Quod si ita uolumus istud accipere, ut sit discernendo uero & falso destinata: non abnuerim id quidem, non ut ipsa discernat, hoc est iudicet, (hoc enim singularum est artium) sed ut instrumentum præbeat, sine quo nullo pacto ista discerni possint. Quid ergo dicat aliquis. Nonne & ante inuentam dialecticæ fuerunt artes, & disputatum est, & inuentum est uerum: & nunc quoque quotusquisque eorum qui disputant, dialecticæ tenet?

Non est quod negem hæc ita esse. Illi tamen, quod dialectice docet, & faciunt et fecerunt: multo commodius (si hanc didicissent) fortasse facturi. Quemadmodum & ante traditam rhetoricæ diferti uiri fuerunt: & priusquam literis comprehensa est musice, cecinerunt homines; nec Hippocrates, ut primus in artis imaginem medicinam coëgit, sic & primus cognouit morbum, profutura meditatus est, egrum leuauit. Facta sunt hæc anteq; artes fieret, & ob id ipsum quod crebro sunt facta, longa recte secusq; factorum annotatione, artes esse cœpere. Prouenire deinde præclara ingenia, quæ dispersa colligerent, confusa disponerent, explerent imperfecta, rudia perpolirent, & omnia complecterentur, non modo quæ facta essent, sed quæ fieri etiam possent. Sic quod casus ante fuerat, cœpit deinde ratio esse. Et secutus est, ut non quia factum iam esset, aliquid debere fieri: sed quia deberet fieri, crederet esse faciendum. Qui priores ergo fuerunt artibus, similia his ipsis quæ nunc præcipiuntur (si quando recte fecerunt) secuti sunt. Sicut hodie plerique faciunt quod artis est, sed non ex arte, (quippe quam nullam habent) sed uel longa obseruatione, uel ingenij quodam præstanti uigore. Quanto rectius tamen, quantoq; melius
expe-

expedirent illa, si certa artium ratione ducerentur? Duratura enim seculis ingenia, & quibus non presentes solum plaudant, sed quæ omnis posteritas miretur, ea tum demum fiunt, quoties cum optima natura ars perfecta coniungitur. Sic quod dialectices est, inuenerunt argumēta homines, & errorē male inuentorū aliquādo deprehenderunt: antea quā essent omnia præcepta illius in artis formā collecta. Aristoteles tamē, quicq; post eū alij instructi ea fuere, facile libris suis ostēdunt, q̄ magnus sit usus eius, & q̄ tractādis omnibus rebus accōmodatus: utq; sine ea, non solū singula de quibus in artiū decursu dubitetur, explicari nequeāt: sed ne artes quidē colligi possint, et in hāc quā acceperūt redigi formā. Hæc est illa sciētia, quā apud Ciceronē Crassus necessariā formādis artibus putat: quāq; cupit esse in Iuriscōsultis, quo non essent apud eos omnia actorū similia: Quæsitū est à Titio, & Labeo ait, etiā Celsus respondit, & apud Trebatium scriptū est. Ex eadē nota sunt definitiones illæ: Ius est sciētia æqui & iniqui. Et, Iustitia est constās & perpetua uolūtas. Et diuisiones itidē, Iuris, aliud publicū, aliud priuatū: Et priuatū, in naturale, & gentiū, & ciuile diuiditur: quasi Ius publicū, neq; naturale esset, neq; gentiū, neq; ciuile. Sed illis semper satis placuerūt sua: & iustior alioquin est eis uenia: quoniā ut doctissimus quisq; fuit, ita maximis semper occupationibus distētus est, ne uel oculū perpoliēdis inuētis suis haberet. Sed ut ad Aristotelē aliquando ueniā, qui artiū finibus exclusit dialecticen: aptāq; uel solum, uel maxime certaminibus disputationū credit, paucis dicā quod sentio: quod sentio inq, nā ille ueriora forsitan, ego tamē quod sentio. Equidē artiū decreta, et disputationū contētionēs, non inueniēdi, nō iudicādi ratione discreta puto. Ex eisdē em̄ locis hauriūt utraq; hæc argumēta, eadē expendēdorum argumentorum utrisq; est uia. Cupit æque qui docet, quicq; certat, probare quod sumpsit: sed ille reuera cupit, bona enim fide agit, & cū eo qui docendū se præbet habet negociū: certator, probat quidem, si potest: sin minus, satis habet, si modo uideatur probasse: uictoriam enim spectat, quā si potest, uiribus auferre malit: quod si res negabit, artibus pugnet, & insidias struet. Dolus enim an uirtus (ut inquit pōeta) quis in hoste requirat? Ergo si ex uulgaribus, & longius petitis, nec satis constāter probabilibus, & sæpe etiā in speciē tantum probabilibus dispu

Dd 2 tator

tator probationes petet, id non ideo fieri credo; quia id lex disputandi postulet: nec enim quenq̃ tam segnis conatus puto, ut cum posset certis exploratisq̃ sententiã suã tueri, ad infirmiora potius delabere tur. Sed quoniã talia ad disputandũ sumuntur plerũq̃, quę nequeunt aliter obtineri, & de quibus nihil potest satis probabiliter ad ueritatẽ dici, rerũ hæc est conditio, non disputandi ratio diuersa. Opus itaq; habet undecũq; datur præsidium petere: & ubi in re parũ auxilij est, offundere tenebras aduersario: & huius ignorance probationis loco abuti. Non magis autem sunt dialectici ista, q̃ medici, qui sanandum ē pedũ dolore suscepit laborãtem: ut i uetus iam morbus, & qui radices altius q̃ ut euelli possit egit, nulla ratione leuior fit, satis putat stuporem ægris membris inducere: utq; huic pro sanitate est, non senti ri dolorem: sic certatori, pro probatione est, non intelligi fraudem. Si quis igitur cum eo aduersario contulit pedem, qui sit captionum omnium peritus, & contra quem nihil proficiant astus, redeundum est nimirum ad rem ipsam: quæ si artibus comprehensa sit, ex his ipsis utique quæ artibus de ipsa traduntur, argumenta ducemus. Da Aristotelem & Aristippum, de summo bono contēdentes: da Chrysippum & Carneadē de comprehensionibus, id est, possit ne aliquid sciri: da reliquos in omni genere philosophos, de decretis suis ambigentes: an non hinc firmamentum roburq; disputationum suarum proment, quæ æditis eisdem de rebus (quisq; pro captu suo) artibus forent inclusuri? Ut finem ergo faciam, si (quemadmodum prius ostendere conati sumus) dialectices officium est, probabiliter dicere: ut de quoq; certissima & percepta maxime dicetur, licet ex medijs deducta sint artibus, ita maxime ex dialectices instituto iureq; fiet. Proximo loco erunt, quæ ad hæc arctissime accedent. Subdola uero & captiosa, non magis ex dialectices sunt ratione, q̃ monstramorbisq; ex constitutione naturæ. Materiam igitur dialectices sciamus omnẽ id esse, de quo probabiliter est differere, hoc est, quod proposuimus, quęstio omnis, quæcũq; demũ ea sit, dum tamẽ meminerimus, res, & de quibus & per quas differimus, ex singulis cuiusq; artibus sumi: differendi autem ordinem rationemq; ad dialecticen pertinere. Sed quæ sit materia dialectices, & quid alijs afferat artibus, quidq; ab eis accipiat, istis sit satis, & nimium etiam fortasse. Sed

igno-

ignosci æquum est paulo pluribus uerbis. Varie tractantur hæc, nec apud omnes conuenit, suntq; fundamenta & uelut scopuli artis, ad quæ reliqua diriguntur: reddenda idcirco de eis paulo exactius fuit ratio: nec enim ubi summa labat, possunt inter se partes consistere.

IN CAPVT VII.

Primum constat omnes artes paulatim. Documento potest esse uel prisca illa rudis pictura, quæ cepit ab umbra rerum lineis circumducta. Nec fuit aliud primò pictura, de inde cultiore arte *μονοχρώματα* ceperunt, id est, singulis coloribus depicta, deinde lumen & umbras adiecerunt, differentia colorum alterna uice se se excitante, deinde adiectus est splendor alius q̃ lumen, quem *τόνν* appellant, commissuras & transitus colorum, *ἐμμεγρίν*. Hæc Plinius lib. 35. Mirum esset profecto huc usq; prouectam esse artium accessionem, paucissimis ortam initijs, nisi nihil quicquam esset, quod non efficiat humanus animus, modo sibi imperet, modo impet se uelit. Gloriatur Aristot. in calce lib. de sophisticis elenchis, ceteras quidem artes omnes paulatim ceppisse, & ab alijs quidem earum esse inuenta principia, ab alijs auctas esse, ab alijs tandem aliquando absolutas: quæ autem à se tradita sint de ratione syllogismorum, ea omnia à se uno & inuenta, & perfecta absolutaq; esse. Prima autem initia à sensuum obseruatione. Aristoteles 1. Metaphysicorum cap. item 1. Fit autem ars, cum è multis experientialibus conceptibus una de similibus uniuersalis opinio fiat, &c.

Ccepit & absoluit. Cicero lib. 3. ad Herennium sub calcem: Nihil est enim quod aut natura extremum inuenerit, aut doctrina primum: sed rerum principia ab ingenio profecta sunt, & exitus disciplina comperantur. Lege Senecam lib. epistolarum 8. epistola 65. cuius initium, Fuiſti heri. A sensu obseruatione. Aristoteles: Nihil est in intellectu, quin prius fuerit in sensu. Experimento sumpto. Galenus lib. 9. Therapen. omnis artis & scientiæ duos facit partes: Methodon, & ascēsin, id est, uiam & exercitationem: Neq; enim possumus, inquit, alicuius nobis artis scientiam comparare, nisi & commutationum in uniuersum uiam quandam pernouerimus, & per singularum rerum exempla, artis meditationem exercuerimus. *χαρίσ τῷ μέθοδον ὡς τινὰ διὰ τοῦ καὶ δὸν λεγομένων διαγρημάτων, ἀσκήσιν δὲ τῶν ἐν μίσει λαμβάνειν παραδειγμάτων.* Cicero: Assiduitate cotidiana & consuetudine oculorum assuescunt animi, neq; admirantur: neq; requirunt rationes earum rerum, quas semper uident. Idem: Ita notatio naturæ & animaduersio peperit artem. Quintil. lib. 3. cap. 2. Plinius lib. 26. cap. 3. Seneca epistola 125. Quemadmodum omnis scientia atq; ars aliquid debet habere manifestum, sensuq; comprehensum, ex quo oriatur & crescat: Sic & beata uita fundamentum & initium à manifestis ducit, eò quòd sub sensum cadit. Ut cui primum cura fuit scrutari. Quintilian. lib. 3. cap. 2. Initium ergo dicendi dedit natura, incrementum artis obseruatio. Homines enim sicut medicina, cum uiderent alia salubria, alia insalubria, alia utilia, alia inutilia deprehenderent, notauunt ea ad imitandum uitandumq;, & quædam secundum rationem eorū adiecerunt ipsi quoq;. Hæc confirmata sunt usu, tum quæ sciebat quisq; docuit. Augusti. lib. 4. de doctrina Christiana. cap. 7. Nihil ex nihilo gigni. Metissus: Ex nihiloq; nihil fieri sententia perstat. Lactan. lib. de Ira Dei, cap. 10. Deniq; Lucretius quasi oblitus atomorū, quos assererat, ut redarguerent eos, qui dicunt ex nihilo fieri omnia, his argumentis usus est, quæ contra ipsum ualerent. Sic enim dixit:

Dd 3 Nam

Nam si de nihilo fierent, ex omnibus rebus

Omne genus nasci posset, nil semine egeret.

Nil igitur fieri de nihilo posse fatendum est.

Semine quando opus est rebus, quo quæq; creatæ

Aëris in teneras possint proferrier auras.

Tanquam firmum exploratumq; demum constituit, nihil ex nihilo gigni.) Apud Aristotelem pro principio habetur, nihil fieri ex nihilo. Proinde non immerito Auicennam reprehenderit Auerroës Arabs, quod ex nihilo aliquid fieri posse contra philosophorum opinionem existimauerit. Legat qui id cupit exactius intelligere, lib. Bessarionis Card. Niceni 3. ca. 19. contra calumniatorem Platonis. Persius Saty. 3. Gigni de nihilo nihil. Lucretius lib. 1. Nullam rem è nihilo gigni diuinitus unquam. Id est quod argumentari dicimus.) Quintilianus lib. 5. cap. 10. in calce. Qui dixerit id esse definire, diuidere, uerum à falso discernere.) Hæc non usquequaq; consona esse uidentur his, quæ Quintil. habet lib. 12. cap. 2. Ita hæc pars, inquiens, dialectica, siue illam dicere malimus disputatricem, ut est utilis sæpe, & resoluenda ambiguitate, & distinguendo, diuidendo, illiciendo, implicando. D. Augustin. lib. 4. de doctrina Christiana cap. 31. Cicero in 4. de finibus, & calce lib. 3. eiusdem operis. Item de Oratore lib. 1. Sic Brute existimo &c. Multò commodius si hanc didicissent.) Quintilia. lib. 10. cap. 2. Virtus etiam si quosdam impetus à natura sumit, tamè perficienda doctrina est. Lege prologum D. Augustini in opus de doctrina Christiana. Quod si tamen nolumus istud accipere, ita ut sit.) Plane, uolumus, legendum censemus, uel reclamante autographo. Illud expendas uelim, num locus hic corruptus sit paulum. Videtur enim tò tamen, abhorrere ab hoc loco, atq; irrepsisse pro ita, ut hæc fuerit germana lectio: Quod si ita uolumus istud accipere, ut sit. Quemadmodum & ante traditam rhetoricen.) His plane cõsentiunt ea quæ Cicero habet primo de Oratore, quem Ciceronis locum & Budæus citat in annotat. in Pandect. Eras. lib. Eccles. 2. Iam ut donemus fuisse nonnullos tam felici donatos ingenio, ut absq; cognitione Dialectices & perspicaciter iudicarint, & acute collegerint, & absq; rhetorum præceptis eloquenter dixerint: tamen quoniam perquam rara est ista inter homines felicitas, naturæ imbecillitas non mediocriter adiuuatur præceptis & exercitatione: præceptis ad iudicandum, exercitatione ad agendum. Quoties cum optima natura ars perfecta coniungitur.) Erasmus Roterod. lib. primo Ecclesiast. Prudentia uerò quanquã tum institutione, tum usq; cõfirmatur, tamen à natura potissimum proficiscitur. Hinc est quod uere dicunt, dicendi artem aut cito disci, aut nunquam Si adsit naturalis illa prudentia, præceptiones agnoscuntur potius quam discuntur. Si non adsit, ars efficit ut peius ac molestius dicamus. Quemadmodum enim nulli ratiocinantur ineptius, quam ij qui natura stupidi dialecticen superstitiose didicerunt: Ita nulli dicunt ineptius ijs, qui inuita, ut aiunt, Minerva, præcepta rhetorum religiose obseruant, quum sæpe summa sit ars, artem negligere. Cicero pro Archia poëta: Etiam illud adiungo sapius ad laudem atque uirtutem, naturam sine doctrina, quam sine natura ualuisse doctrinam. Atque idem contendo, cum ad naturam eximiam atq; illustrem accesserit ratio quædam confirmatioq; doctrina, tum illud, nescio quid præclarum ac singulare solere existere. Augustinus lib. de ciuitate Dei 11. cap. 25. Tria enim sunt quæ in unoquoq; homine artifice spectantur, ut aliquid efficiat natura, doctrina, usus. Natura ingenio: doctrina scientia, usus fructu diiudicandus. Plato in Phædro: Consensaneum est ô Phædre, forte etiã necessarium, quæ admodum in cæteris rebus, ita & in hoc cer

tanine

tamine peragendo perfectum esse. Quippe si tibi natura ut sis orator tribuerit, accedente doctrina, & exercitatione, excellens eris orator. Si quid uero horum defuerit, mancus eris. Cicero lib. 4. de finibus bonorum ac malorum: Quod etsi ingenijs magnis præditi quidam dicendi copiam sine ratione consequuntur, ars tamē est dux certior quā natura. Aliud est enim poetarum more uerba fundere, aliud ea quæ dicās, ratione et arte distinguere. Quintilianus lib. 2. oratoriū Instit. Consummatos in arte, plus doctrinæ debere, quā naturæ putabo: sicut in solo fecundo, plus cultor, q̄ ipsa per se bonitas soli efficiet. Iustitia est constans & perpetua uoluntas.) Andreas Alciatus lib. τὰς πρῶν 1. cap. 31. Iustitia, inquit Vlpia. est constans & perpetua uoluntas, ius suū unicuiq; tribuens. Negat Rodol. Agri. li. de in uentione dial. 2. iustitiā esse constantē & perpetuā uoluntatem: excusatq; egregius, scilicet, patronus Vlpianū, qui ut doctiss. fuit, ita maximis semper occupationib. discentus est, ne uel otii perpoliendis inuentis suis haberet: sed profecto nec tali auxilio, nec defensorib. istis nosser eget. Age doctē uir, dic tu qui otiosus es, quā rationem opinionis tuæ habeas. Cicero certe iureconsulto nostro cōsentit: siue eā diffinitionē sequamur, quā lib. de Inuent. 2. tradit: siue eā, quā ad Herenniiū lib. 3. describitur. Altero enim loco: Iustitia, inquit, est habitus animi cōmuni utilitate conseruata, suā cuiq; tribuēs dignitatē. Altero, iustitia est æquitas, ius unicuiq; tribuens pro dignitate cuiusq;. Atqui etiā melius uidetur ab Vlpia. constans uoluntas appellata, quā à Cicerone habitus animi, uel æquitas tantū, quū, ut suprà ostendimus, non in solo æquo consistat, sed in bono quoq;, & in eo quod publice utile est. Assentiantur huic diffinitioni & Peripatetici oēs post Aristot. sic finietes: Iustitia, est habitus electionis compos, in his circa quæ bonus uir publicæ utilitatis legumq; seruandarū causa uersatur: quas diffinitiones si diligēter intuearis, idem ab omnib. dictum deprendes, sed non eodē modo, q. scilicet præsius, elegantius ἡµαρτορῶς noster, tametsi non uideatur iureconsultis in diffinitionibus minus indulgendū, quā ipsi sibi tribuunt inuicem alij professores. Gellius lib. 1. Non fuit, inquit, negotiū Varroni, ut superstitiose diffiniret, & legib. rationibusq; omnib. diffinitionū inferuiret. Satis enim uisum est eiusmodi facere demonstratiōē, quod genus Græci τῦπὸς μαγὶς & ὑποπαρὰς, quā ὁρίσµας uocant. Subiicit idem Agricola, non recte ab Vlpiano ius diuisum, quum aliud publicum, aliud priuatum dicit: Deinde priuatum, in naturale, gentium, & ciuile diuidit: quasi (inquit ille) ius publicū, neque naturale esset, neq; gentium, neq; ciuile. Quo argumento apparet non legisse eum iureconsulti uerba, sed ab aliquo discipulo suo accepta protinus damnassee. Si enim Vlpianum à fonte ipso, non à riuiulis degustasset, potuisset cognoscere non omnium gentium ius ab eo describi, sed illud tantum, quo Romani utebātur: Id autem erat duplex, publicum, quod ad statum rei Romanæ spectat: priuātū, quod ad singulorum utilitatem. Id priuatum collectum est, inquit, ex naturalib. præceptis iuris gentium, aut ciuilibus, quæ naturalia iuris aliarū gentium præcepta nihil ad statū pop. Rom. pertinebant. Nec enim ex eis magis imperium Romanis in alias gentes concedebatur, quā alijs gentibus in Romanos. Hæcenus ille. Negat Rodolphus.) Et merito quidem negat, idq; multis de causis. Primum, q. Aristot. 6. Topicon lib. adeo uult definitionē fieri præscriptis uerbis, ut ob unum uocabulum ambiguum, & quod in multas ducatur significationes, aut non ex necessitate additum, aut si necessarium fuerit, sed longius petitum, aut non satis uulgatum, neget eā ualere. Has enim definitiones reuocat. Temperantia est consonantia appetitus cōcupiscibilis, cū parte rationali. Itē hanc: Lex est mensura & imago eorum, quæ natura iusta sunt. Propterea quod consonantia & imago metaphoram habeant paulo longius ductam. Item

hanc

hanc: Phlegma est humor indigestus primum exundans alimento. Propterea quod primum non erat necessarium, tamen si non falso addatur. Cuiusmodi leges definiendi, & his multo angustiores prescribit in eo, quem diximus, libro, Aristoteles, quas hic non obseruat Vlpianus. Primum, quod iustitiae non simplex sit significatio. Deinde quod nondum satis conuenit inter iurisperitos, quae nam iustitia hac definitione describatur, commutatiua ne an distributiua: generica an specifica. Deinde quod non minus sit ambiguum pariter & obscurum, quoniam pacto iustitia dicatur esse uoluntas suum cuique tribuendi, quam quomodo ius appellatur a iustitia, caque nominetur, quod uim sistat, nec progredi patiatur, quandoquidem usque adeo se uariant negotia, ut uix, ac ne uix quidem inuenias, quod in tanta uarietate iudices esse iustum. Praeterea quod pauci admodum sunt, semperque fuerunt, qui ducuntur recto iudicio mentis, hoc est, certa & perpetua illa notitia naturali, aut certe notitijs, quae sunt consentaneae illi naturali iudicio, quales nimirum regentis uoluntate, docentisque quae actiones conueniant homini, & conseruent humanam societatem, deberent adesse, si definitioni fuerit satis, ac ut maxime adsit, tamen posteaquam (ut ferè fit) uoluntas non obtemperat, ideo iniuste agunt, non ergo suum cuique tribuunt. Ad extremum, quod iustitiam ex equo, imò impense plus tueatur aequitas atque uoluntas. Et hoc illud est, quod in Codice de iudicijs scribitur: Placuit in omnibus rebus potiorum esse iustitiae aequitatisque, quam scripti iuris rationem. Aequitas enim probabili ratione incertis circumstantijs legem moderatur. Excusat egregius, scilicet, patronus.) Papae, ἡρωία tua haec quantum in te rectius competit utpote qui dum singularem Rodolphi modestiam eleuas, tuam prodis inanem loquendi profluentiam, atque adeo domesticum praeconio plures arrogantiae tuae testes colligis. Cicero iureconsulto nostro consentit.) Admodum scilicet. Quin tu sentis Rodolphum in definiendi diuidendisque ratione non loqui ciuili modo, & ἐπιδάτῃ (ut iureconsulti more loquar) sed dialectico physicoque, neque illi magnopere probari alias definitiones, quam, ut uocant, essentiales, quae explicant rei differentiam propriamque. In quibus solenne est apud Aristotelicos post uerbum est, mox genus subiici, deinde differentiam, aut certe proprium. Id quod Cicero pro uetere consuetudine semper, aut ferè semper obseruat. Vlpianus alijque sua turba non obseruant. Tamen si non uideatur.) Atqui Rodolphus in tradenda inuentione dialecticè legens subinde titulum suum, plane exacteque perspicxit, quid scribendum sumpserit, non quatenus alijs indulgendum fuerit. Ad haec praecipit ratio atque doctrina, ut uis eius rei, quam definias, sic exprimat, ut neque diminutum sit quicquam, neque redundans. Proinde Gellius lib. 2. cap. 25. subindicat M. Varronem duobus modis lepide magis atque iucunde, quam plene aut probe inducias definiuisse.

Subiicit idem Agricola.) Si diuisio est generis in species per differentias diductio, placuitque omnem diuisionem duabus differentiis e diuerso positis debere proficisci. Deinde ut repugnent eae differentiae, hoc est, ut nequaquam in idem conuenire possint. Postremo ut quicquid in genere continetur, id totum differentiis explicent: non possunt non subuerti hae diuisiones. Quod autem reprehendit Rodolphus, hoc est, quod (ut ipse uult) iureconsulti ius priuatum in naturale, gentium, & ciuile diduxerunt. Quum tamen ea diuisio non magis priuati sit iuris quam publici. Quae de re non inutile fuerit legi e Laurent. Vallam 4. Elegan. lib. cap. 49. Quod argumento apparet, non legisse cum iureconsulti uerba.) Neque te (ut absit inuidia dicto) dialecticas praecceptiones, quae praescribunt partes cuiusque diuisionis eiusmodi esse debere, ut ne de pluribus dici queant, quam ipsum illud quod diuiditur. Iam si ius publicum est, id certe aut naturale, aut gentium, aut ciuile sit oportet. Quo fit, ut partes quidem posterioris diuisionis de iure publico

publico uere dicantur: ipsum autem quod diuiditur, nequāq. Atq; hoc esse illud, quod fugilandum existimat Rodolphus, ipsius quæ continuò subiungit uerba ostendunt: Quasi, inquit, ius publicum, neq; naturale esset, neq; gentium, neq; ciuile. Sed ab aliquo discipulo.) Er-
 ras si credas tam stupidi fuisse ingenij Rodolphum, ut more hominum, quiduis ab alijs utcū-
 que acceptum, minimeq; satis expensum, continuo traduceret. Si enim Vlpianū a fonte.)
 Nullum omnino doctrinæ genus est, in quo non fuit exquisitè uersatus Agricola. Non igitur ē
 siccib. hausit, sed ē capite, unde premanant omnia, arcessiuit. Quid: quod apud religiosum
 Hollandiæ Aemstelredamum in ædibus Pompeij Occonis etiamnum asseruatur instructissimā
 bibliotheca Rodolphi, in qua præter ceteros omnis genus libros, hodieq; ostenduntur &
 Pandectæ per eundem accuratius expensæ. Quid hic referā, quod scribit in quadā ad Ioan-
 nem fratrem epistola: Hodie proficiscor in Hollandiā, nomine reip. nostræ, &c. Eloquar an-
 sileam: præcipuum cōsiliariorū ornamentum fuisse unū atq; ad eū unum Rodol. Agricolam.
 Idq; primum apud Sigismundum, deinde apud Maximilianum Imper. quum in alijs comi-
 tijs, tū potissimū apud Brugas celebratis. Iam uero quando in Agricola nullius nō artis aut
 perfectæ, aut certe non dubia uestigia reperiuntur: consentaneum erit eum etiam legisse Vl-
 pianū. Legisse: Imō uerò accuratius memoria tenuisse, posteaq; religio sit apud Phrysijs iuris
 ignarū esse. Documēto sunt & recondita eiusdem lucubrationes, in quibus obiter toties iuriscō-
 sultorū decreta tā appositè accommodat. Desino esse prolixior in re manifesta. Verum eā enim
 quod Aristot. inquit: Stultū est stultas sententiās accurate refectere. Sed iā dudum tempus, ut
 audiamus Vlpianū dig. lib. 1. tit. 1. Huius studij duæ sunt positiones, publicū & priuatū. Pu-
 blicum ius est: & quæ sequuntur. Ius est scientia æqui & iniqui.) Andreas Alciatus libri
 παρρησιᾶς primi, cap. 30. Inclamant in nos quidam literatores, & ius inepte Vlpianum diffi-
 niuisse aiunt, quum dixit esse artem boni & æqui, quem tamen si rectè intellexissent, non arbi-
 tror tam temere damnaissent. Igitur sciendum id Latine æquum dici, quod Aristoteles τὸ ἐν
 ἀλλοτρίοις uocat, estq; naturalis quædam moderatio, quæ in pectoribus hominum residet, nec satis
 lege præscribi potest. Tranq. in Calig. de iuris quoq; consultis, quasi scientiæ eorum omnem
 usum aboliturus, sæpe iactauit se effecturum, ne quid respondere possent præter æquū: hoc
 uidelicet significans, iuris scripti libros se aboliturum, quod immanissimi Tyrāni dictū habet
 etiamnū declamatores aliquos, quibus maxime arrideat: quorū in iureconsultis (ut apparet)
 eadem sunt uota, quæ libitinariorum in medicis. Sublato enim iure scripto, quid aliud super-
 rit, quàm ut omnes pro stultitiæ suæ captu iudicent, sententiāsq; in cuiusq; gratiam uel odiū
 arbitratu suo ferant, uniuersaq; litium trichis inuoluant. Nam quid arrogantius ineptiusq;
 existimari potest, quàm semel tot sapientibus decreta, summaq; cū ratione mille & amplius
 annorum usu stabilita rescindere, & iudicum præsertim nostri temporis uoluntati permitte-
 re: quorum non multos reperies, qui bonis artib. potius, q̃ ambitu & commendatione in ordi-
 nē adsciti sint? Sed hæc satis, qd ad æquū attinet. Bonū accepisse uidetur Accursius eā æqui-
 tatem, quæ ex ancipiti hinc atq; inde inclinantis animi motu præuallet, & scriptis mādari po-
 test: qualis est usucapionis materia, & apud Cic. ius quod Iupiter sanxit, ut omnia quæ reip.
 salutaria essent, legitima & iusta haberentur, ut bonum etiam id significet, quod in quacūq;
 ciuitate utile est, tamen si non semper cum æquitate concordet: Videtur quæ Græce δίκαιον
 dictum: ut Grammatici attestantur, παρὰ τὸ δίκαιον, quod ex duabus partibus secer-
 nat, quid præualere debeat. Igitur ius ipsum est ars, id est, collectio omnium præceptorum
 boni & æqui. Diffinit autem Vlpianus ius nostrum, ostenditq; id fecisse nostros iure consul-
 tos, quos

tos, quod tantopere exoptauit uidere. Cic. de oratore libro primo: Dum si, inquit, aut mihi facere licuerit, quod iam diu cogito: aut alius quisquam, aut me impedito occuparit, aut mortuo effecerit: ut primum omne ius ciuile in genera digerat, deinde eorum quasi membra disperiat: tum propriam cuiusque uim diffinitione declaret: perfectam artē iuris ciuilis habebit. Nihil aliud igitur est ius, quā æquitatis bonitatisque huius in artem redacta à iure consulti nostris collectio. Hactenus ille. Si unquam alias, nunc certe maxime, idque pro iure suo Titanicum obturbetur, atque (dicam enim Græce, quod dicam melius) *μακρόν βλέπειν*, adeoque impendio plus semper inclamabunt: Ecquid ni inclament uero? Posteaquā tu nobis nouus Aristarchus, Rodolphum Agricola uirum planè diuini ingenij uitamque inculpatam, non uereris citra causæ cognitionem (quod uos iure consulti uocatis *ἱκανοῦς*) damnare iuxta ac ceu aliquem è trivio literatorem uocare, quem Hermolaus ille Barbarus ingeniosissimus et perinde literatissimus tam admirabatur, quā qui maxime. Quæque D. Eras. Rot. Ch. Christiana pictatis et politioris literaturæ uindex constantissimus, adagio: Quid cani et balneo: hominem quantum alium neminem doctum deprædicat. Nam illud quid attinet commemorare, quod idem de eodem refert lib. de ratione cōcionandi 2. De his, inquit, accuratissime nostro seculo scripsit uir immortalis gloria dignus Rodolphus Agricola. Scripsit autem exactissima cura, phrasi uerò qua nihil esse potest expolitius. Testatur hoc ipsum et Philip. Melanch. in epistola non minus prolixa quam literata, qua compendio perstringit Agricolæ uitam, mores et eruditio nem. Agedum quid tandem prætexas, cur unicum illum Germaniæ nostræ Phœnicem appellas literatorem, an quia lib. 1. Inuent. dial. cap. 6. ita scripsit? Inuenimus primū ius uim quamdam in se habere cogēdi, et iussum, unde uidetur nomen traxisse. Quis non malit hoc etymon, quam tuum plane detortum et coactum sequi? Si Plinio præsum dicitur, quia paratum, libro 18. cap. 5 Si taberna, quod tabulis claudatur. Si sylua cædua, quod uel cædatur, uel excisa rursum ab integro è stirpibus iuxta ac radicibus renascitur. Si testamentum est testatio mentis. Inst. de testa. in princip. Cur Rodolpho non erit ius, quod uim quamdam in se habet cogēdi, et iussum, unde nomen uidetur traxisse? Cur impensius arrident tibi tuorum declarationes, si tamen eo uerbo fas est uti in uerbis tam ambigue dictis, quam Rodolphi notatio, allusio, et etymologia, siue (ut ipse uocat) nomen rei? Verum age quo corporis pede pergamus paucis etiam manifestius ostendere. Mutuum, quia ex meo tuum fit. Inofficiosum testamentum, quia ante officium patris factum. Damnum infectum nondum factum, sed quod futurū ueremur. Interdictum, inter duos dictum. Agrum, quod nondum habeat annum. Diuertium, diuersitas metium, nimirū quia in diuersas partes itur. Ad hæc ut quædam interpretationes conueniant, ut toga à tegendo, et dux quia ducat, et quia regat, rex: Ita plerumque aut in aliquo non conueniunt, aut discrepant omnino. Id quod prolixius subnotat Agricola cap. de nomine rei. Verum præstiterit ascribere uerba Cice. lib. de natu. d'orum: In enodandis autem nominibus quod miserandum sit laboratis. Saturnus, quia se saturat. Maiores, quia magna uertit: Minus uia, quia minuit, aut quia minatur. Venus, quia ad omnia uenit: Ceres, à ferendo. Quam periculosa consuetudo: ac mox: Magnam molestiam suscepit et minime necessariam: Primum Zeno, post Euantes, deinde Chrysippus commentitiarum fabularum reddere rationem, uocabulorum cur quique ita appellati sunt, causas explicare. Adde huc, quod Valla pro iure suo carpit Varronis etymos, quibus ipse et lusit et lusus est. Et ius inepte Vlpianum diffinisse aiunt. Profecto nisi fingeres, non sic narrares. In confesso quidem est Celsum hunc in modum ius finisse: Ius est ars boni et æqui ff. iustitia et iure. Quam finitione fufius explicat

explicat Guilicinus Budæus lib. 1. annotationū in Pandectas. Et ut eleganter defmierit Celsus, non erat, quod adeo impotenter, ne dicā impudenter cū Rodolpho longe modestissima expositulares. Quandoquidem ille neminē quenq̃ uel definitione uel diuisione nominatim infamat: sed tū in gñe dūtaxat, idq̃ quā pōt modestissime sugillat, & nō iniuria quidē sugillat. Sed operæ fretiu est illud prius audire, Bartolum improbare Placētini definitionem, Labronē Tuberonis, aliosq̃ itē aliorum. Quid igitur uetat, quo minus dialecticus parū dialecticos coarguat, idq̃ non minus erudite q̃ ciuilitē? Illud etiā prāterire nec possum, nec debeo, te libri sex. paradoxorū cap. 9. cōtra Angeli sententiam nō admodum probare definitionē filij, nempe hanc: Filius est qui ex uiro & uxore nascitur. L. filiū. de ijs qui sui uel alieni. Quando abunde satis constat Domitiū Vlpianū filium naturalem, nō etiam ciuilem definire uoluisse, quū fere lex naturaliter potius sit intelligenda q̃ ciuilitē L. Si quis. C. de ijs que. et a. impe. partim quod parū liqueat, qua ratione ius ars esse dicatur: partim q̃ illi etiā ipsi, quorū glossa semata extāt in Pandectas, uix, ac ne uix quidē cōstituere possunt, quodnā ius hac definitione describat. Ius enim in multas partes distribuitur, & nō simpliciter usurpatur. L. pe. & si. de iust. & iure. Partim q̃ fieri possit, ut illud, cui tribuatur, quod nen sit honestum, ex iustitiæ administratione ita proficiens. Partim q̃ uel citra omnem artem ius sue (ut habet Rodolphus) sciētia & qui & inq̃ potest constare, atq̃ hoc in reb. ipsis. Quē tñ si recte intellexissent.) Rectissime meo quidem iudicio, (ut si quis alius) intellexit Rodolphus, lib. de Inuentio. dialect. 1. cap. 5. hoc pacto definiens: ius est decetum maioris potestatis, ad tuendum ciuitatis statum, ex equo & bono institutum. Quanto explicatius iuxta ac luculentius Celsi siue Iulianiano uestro Rodolphus noster? Ad hæc an est quisq̃, cui non magis arrideat Simonian de finitio: Iustitia est uirtus, quæ suū cuiq̃ tribuit. Qua in re prætereo illud, qđ mihi non minimo argumēto ad huius rei testimoniū esse poterit, Ioannē Apellū in quarto definiendi genere ita scripsisse: Iurisprudentia est diuinarū & humanarū rerū notitia, iusti atq̃ iniusti sciētia. Vel, est ars boni & æqui. Neq̃ enim uoluit Iurisconsultus hac posteriore definitione ius definire, sed ipsam iurisprudentiā, quæ est habitus animi ipsius uidelicet intellectus. Ius uero nihil aliud est, q̃ relatio. Nā & obligatio est ius, & actio est ius, & dominiū, & ususfructus & pleraq̃ in Legib. infinita nimirū spēs ipsius iuris. Quod iuxta triū definiendi genus siue primū etiā sic exacte definiris: ius est facultas & autoritas agēdi secundū legē. Nō arbitror tā temere dānassent.) Quid audio? Vsq̃ adeone tibi desipere uidet Rodol. ut non possit rationē reddere, cur minus ei placeat iuriscōsultorū finitiones? An est quisq̃ diligētē in iure uersatus, cui nō exploratū sit, unāquālibet iuris ciuils definitionē parū efficacē eē mō exigat ad dialecticas pariter & philosophicas finitionū leges? Vtpote q̃ cōueniat inter omnes debere cōfici definitionē oēm ex gñe & differētia. Docet hoc ipsum & Gel. li. 2. ca. 1. Nā hoc qui dē, inq̃t, peruulgatū est definitiones ex gñe & differētia cōsistere. Atq̃ nobis maxime omnib. ē reb. uerarū differētiarū penuria est. Proinde nisi iureconsultus ppriā uerāq̃ rei quā definire cupit, asserat differētiā, quæ rē ipsam ab alijs speciebus distare faciat, ut eā exacte cognoscamus q̃qd finierit (mō accuratius expendat ad dialecticorū prāscriptū) nullo negotio cōtinuo subuerteret. Viācat hoc inepte à me dictū, nec habeat itē pondus quæ dico, nisi id ita haberi ipsius etiā uestri Vlpiani uerbis clarissime doceri potest. Vlpianus in L. Oīs ff. de regulis iuris: Oīs, inq̃t, definitio in iure ciuili periculosa est, rarū est enī, ut subuertere nō possit. Age uero ad sp̃rdiū quorūdā glossema ueniamus. Nos uero, inquit nō uidemus Vlpianū de definitione loq̃. sed de regula potius, quæ est Accursij interpretatio. Quid nō ē Andabatarū more

pugnare, si hoc non sit! Inuitus dicam. Sufficiebat Accursium toties in Græcis coniectandis plusq̃ anilia somnia attulisse, nisi in Latinis quoq; definitionē nobis regulā interpretaretur, & eā plane Lesbiam. Einghamus Accursij interpretamentū posse consistere. An non præter q̃ difficile est rem quandam in iure ciuili exacte definire, etiā rarū est ita regulam (si mihi permittas uulgato more loqui) ex legib. colligere, ut non aliquoties parū sibi consistat? Si quāpiā est regula, quæ pro uarietate circumstantiarū non raro fallit, & in aliquo uitatur, atq; perdit officium suū (cur enim nō utar uestris uerbis) ceti iurisperitorum ea est. At definitionū, de quibus loquitur Rodolphus, non longe alia est ratio. Inunc, & dicetere damnaſſe literatores, quod tot retrō seculis Vlpianus ipse, tam prudens ut parem non inuenias, constanter affirmauit. Huic consue est illud Ciceronis de finib. Definitio primum reprehēso uerbo uno aut addito, aut dempto sæpe extorquetur ē manib. Iam uerō quum ubiq; fere iuriconsulti solenne sit omisso dialecticorum præcepto de genere differentiāq; definitioni adhibenda, more suo quidū promiscue definire: Qua fronte audebis eos temere damnaſſe pronuntiare? Definit aut potius describit quidem multa iurecōsultus pariter & orator: sed id faciet nō tam presse & anguste, q̃ in dialectica inuentione id fieri consueuit: sed ita ut res explicentur, & uerba non periclitentur. Si enim Ciceroni respondere licuit Ebutio dicenti, se non deiecisse Cecinnam fundo, sed obstitisse intranti, à uerbisq; recedendum esse, & æquitate iuris utendum, ne non equitate defensionis, sed in uno litera ius latuisse uideatur: cur non liceat iuriconsulto? Igitur sciendum id Latine.) Ecquis est, qui credit hoc ignorasse Rodolphum literatorum studiosissimum, & studiosorum literatissimum? Quæ in peccatoribus hominum resedet.) Nec satis lege præscribi potest. Non erit igitur illa moderatio, ars. Quādoquidem Aristoteles artē tribuit mechanicis, scientiam speculabilibus, prudentiam uero practicā (ut uocāt) materiā. Quinetiam Luciano defnitor: Ars est ordo certarum propositionum exercitatione cognitarum, ad finem utilem in uita, ut testis est Fabius lib. 2. cap. 18. Verum ut ad pauca redeam, condonamus tibi Alciatē hanc tam pudenda errata conuictā que, sed ea lege, ut ne in libros, quibus dedisti titulum prætermisorum, prætermittas referre. Verbum nō amplius addam, quando nimium altercando amittitur ueritas, memineris uelim eius, quod est apud uos iureconsultos decantatissimum: Lata culpa est nimia negligentia, id est, non intelligere, quod omnes intelligunt. Omnia actorum similia.) Nec tot nobis commentarios reliquissent, ut & Cleantem etiam aliquem φιλόνομος ab instituto queant detertere. Nec in Saluū Iulianū Marcellus & Iulius Paulus, in Papinianum idē Paulus & Vlpianus discipuli autore Aelio Lampridio, in Antistium Labconem Paulus & Iabolenus, in Marcellum Martianus, in Serbidiū Scauolam Paulus & Triphonius notas scripſissent. Ne uel otium perpoliēdis inuentis suis haberet.) Qui uere diligens est in negotio, nunquam sibi satisfacit semperq; uidet aliquid quod operi cōcepto adiciat, cum ignauis quicquid agant nimium uideatur. Ut enim ignauis semper sunt ferī: ita gnauis nunquam non multis & magnis distinentur occupationib. Atq; hoc opinor in causa esse, cur nihil aut ferē nihil ex tot tantis planē diuinis Rodolphi Agricola lucubrationib. uel ex prima quidē scheda satis repurgatū habeamus. Qui sanandū ē pedum dolore laborantē suscepit.) Nec hic locus mendo caret. Quis unq̃ dixit laborat ē febri. Laboro enim uocabulo morbi nunquā addit præpositionem, sed bene ablatiuus partis laborat ē pedibus. Nec repugnat Terent. illud in Andria: laborat ē dolore & eat. Nam illic nō morbum significat, sed partus dolores, quasi dicat partus doloribus corripitur, ex dolore, hoc est morore ac solitudine quod in hunc tibi diem cōstitutæ sunt nuptiæ.

Satis

Satis putat stuporem agris membris inducere.) Experientiores medici, quoties aegroti usq; adeo tentantur, ut tolerando cruciatui, uix aut ne uix quidem pares esse possint, solenne habent stupefacientia adhibere remedia, uerum modice, atq; id quidem non nisi in presenti periculo, sic enim eos docuit Hippocrates, *ῥαπὴν μὲν γὰρ ἐν δυνάμει*. Victoriā enim expectat.) Ita fit in rebus humanis, ubi semel studiorum adeoq; disputationum pugna incaluit, non hoc agit quisq; quod ad rem aut concordiam faciat, sed quod ad uictoriā. Da Aristotelem & Aristippum de summo bono contendentes.) Vide Laurentij Vallæ declamationes de uoluptate ac uero bono. Ergo si ex uulgaribus & longius petiti.) Sane huiusmodi dialēcticus in topicis Aristotelis instruitur. Da Aristotelem.) Is felicitatem summam in triplicibus bonis positam esse opinatus est, & præterea in contemplatione summæ potentiæ, aut circa summum obiectum. Epicurorum Stoicorumq; disidium uidere est apud Senecam in calce libri de uita beata. An non hinc firmamentum roburq;.) Hæc eò spectant, ut intel ligamus nihil esse discriminis inter disputationem & artium traditionem, quod ad argumentorum attineat inuentionem. Nam si quisquam de re quāpiam disputat, quatenus potest, & illis ipsis utitur argumentis, quibus uteretur si res ea artibus esset comprehensa. Velut scoli artis.) Politianus in præfatione Suetonij eodem modo usurpauit. Cumq; eundem, inquit, quasi in scopulum uterq; aspiciat.

Quid sit quæstio, & quas diuisiones eius fecerit Cicero, quas
Aristoteles. Cap. VIII.

Quæstio igitur, quoniam circa eam omnis differentis uersatur labor, quid sit, & quæ species partes ue illius, & quomodo inuenienda (nam & in hoc nonnunquā laboratur) explicemus. Quæstionem Boëtius definiuit esse dubitabilem propositionem. Quod si propositio est id, quod hoc nomine prædiximus Aristotelem accipere, non inuenio equidem, quid inter quæstionem & propositionem interfit, ut uideatur Boëtius pro genere, quod idem sit posuisse. Sin propositionis nomen capimus, ut uulgo nunc accipitur, pro eo, quod Aristoteles *ἐκ μὲν τῆς*, Cicero pronunciatum interpretatus est, non omnis dubitabilis propositio est quæstio. Hæc nanq; uirtus est summum bonum, solus sapiens est diues, dubitabiles quidem propositiones erunt; quæstiones tamen non sunt: affirmant enim aliquid; qui quærit autem, nihil affirmat. Rectius uel explicatius utcunq; uidebitur dici: quæstio est cum interrogatione elata * oratio. Ut, utrum uir

* Dubitabilis, uidetur desiderari.

sufficiat ad bene uiuendum? utrum consummata uirtus uoluntate an opere constet? Diuiduntur autem quæstiones non uno tantum modo. Nanque & pro rerum de quibus quæritur differentia, & pro diuerso modo quærendi, & pro artium ad quas pertinent diuer

Ec 3 sitate,

sitate, aliæ fiunt atq; alię quæstionum diuisiones: quę cuiusmodi sint,
 ordine prosequamur. De rebus quærimus primum, sint'ne om-
 nino' nec ne sint. Vt, sit'ne anima. Antea enim quàm esse res detur,
 nihil est quod ulterius possit quæri. Primum enim omnium quod
 cogitationi notitiæq; nostræ de ulla re obijcitur, est esse. Quo fit, ut
 hæc prima sit quæstio, & quam nulla alia queat præcedere. Quine-
 tiam si de his quæ non sunt, suscipiatur nobis aliqua disputatio, quæ
 ad hanc quæstionem non pertinet: fingimus semper hanc præces-
 sisse quæstionem, & tanquam de existentibus differimus, ideo' que
 suspensi semper ex ea conditione, si res sit, agimus: quam ubi abstu-
 lerimus, mox omnia quæ huic uelut fundamento incumbabant cor-
 ruunt. At ubi rem esse persuasum est, proximum est quærere de
 substantia eius, hoc est, quid res sit. Vt sit ne id ipsum anima, quod
 uis illa qua cuncta uiuunt, quod definitione explicatur. Ea quid sit,
 superiore libro diximus. Deinde iam quærimus ea, quę circa uel
 extra substantiam rei sunt. Vt, sit'ne anima indiuisibilis. Vtq; etiam
 sint intra substantiam eius, non tamen id agimus quæstione, ut id ex-
 quiramus: ut qui quærat, sit'ne anima uis illa qua cuncta uiuunt, po-
 test hoc quæri sic, ut inuestigetur, sit'ne id uerum an non: deinde, ut
 uerum sit, reliquum adhuc est, sit'ne hæc animæ definitio. Tria hæc
 quæstionum genera Cicero uocauit, primum quidem an sit, secun-
 dum quid sit, tertium quale sit. Et qui rhetorica post Ciceronē scripse-
 runt, Quintilianus utiq; & Hermogenes, hanc diuisionem sunt secu-
 ti. Aristoteles tribus his quartum addidit genus, quod uocauit
 propter quid. Vt sit ordo quæstionum, uerbi causa, de deo quæri-
 mus primum, an sit deus. Quod si negetur, nihil est, quò ulterius
 progrediamur: sin detur, tum quærimus, quid est. Id ubi constiterit,
 tum qualis est, ut sit'ne æternus. Quod ubi acceptum est, tum postre-
 mum, propter quid sit æternus: quam quæstionem (si Ciceronem au-
 torem sequimur) ad quale est redigemus. Si enim explicetur hæc
 quæstio, ut si quærat, propter quid deus est æternus, dicaturq; quo-
 niam quod est, ex se ipso habet, si de hoc differere uolemus, hæc erit
 quæstio, sit'ne habere esse à se ipso causa æternitatis dei: uidebitur ni-
 mirum hæc quæstio de qualitate esse: quoniam esse causam uel non
 esse, qualitas (ut nos iam de qualitate loquimur) uidetur. Quod
 autem

antem Cicero tria hæc quæstionum genera, de ciuilibus rebus differenti subiecit, non satis exacta ratione uidetur factū. Quicquid enim rhetor quærit, ad qualitatem pertinet. Nec enim an est, aut quid est, ut sint quæstionum capita, in forum uenire possunt: nec quicquid coniectura exquiritur, pertinet ad quæstionem an est, ut ipse uoluit. Vt diximus enim, an est, primum est quod potest ulla de re quæri, cuiusmodi certum est nihil quæri in foro. Nec enim an fecerit furtum Trebius, primum est quod in hac quæstione quæri possit. Prius enim dicet reus (ut inquit Quintilianus) proba te habuisse, proba perdidisse: deinde, proba mea fraude perdidisse: hoc postremum est id de quo quæritur, ad quod tamē nisi prioribus quæstionibus explicatis perueniri non potest. Sed neq; an habuerit rem, prima est quæstio: natura enim præcedat oportet, an sit Trebius, an sit res quæ dicatur ablata: deinde sequitur iam primū, an Trebius hanc rem habuerit. Sic etiam, occiderit ne per insidias Clodium Milo, coniecturalis est quæstio: prius tamen est, an Milo occiderit Clodium, an occisus sit Clodius: & quod primum est, an fuerit omnino Clodius, hæc sola enim est (an est) quæstio, reliquæ qualitatibus sunt. Definitionis etiam quæstio ad forum non poterit afferri. Quicquid nanque quæritur in foro, aliquid horum trium esse oportet, sit ne factum quod aduersarius intendit, sit ne id nomē facti quod ille dicit, sit ne iuste factum. Primum ad qualitatis quæstionem pertinere modo docuimus: de postremo nemo est qui dubitet: secundum uoluerunt esse definitionis quæstionem: quod non esse uerum, facies ipsa quæstionis ostendit. Qui quærit enim, an rem prophanā de sacro subducere sit sacrilegiū, an poculū amatorij sit uenenū, non quærit definire aliquid istorum: sed neq; sacrilegium esse definitionem eius quod est subducere rem prophanam de sacro, neq; uenenum definitionem esse poculi amatorij, nemo nisi qui nesciat quid definitio sit, ignorat. Sed scio quid respondeatur, ut quæstio enim non sit de definitione, status tamen quæstionis, hoc est, id in quo tota uis est quæstionis, est ex definitione. Esse enim subductionem rei prophanæ de sacro, sacrilegium: & poculum amatorium, uenenum: apertissime ex definitionibus istorum perspicietur. Perspicietur quidem, si de definitione istorum inter partes conueniat. Sed primum quisque suo arbitratu

tratu definitionem dabit: alioquin si de ea dubitari non posset, non maneret utique quæstio: ut, si sacrilegium definiatur esse ablatio cuiusvis alienæ rei de sacro, certum est nullam hic futuram quæstionem. Verum hoc æque dubium est, atq; id, de quo ambigitur. Ergo inter locos ponetur quidem definitio, caput esse quæstionis non poterit. Sed alijs etiam uberioribus & aptioribus argumentis quæstionem explicabimus quàm definitione: quod apud autores, usu, certissimo rerum magistro, paratum est deprehendere. Cicero contra Antonium, quod nomine actorum Cæsaris, libelli & chirographa non contineantur, probat usu loquendi, æquitate, exemplis. Definitum esse ab eo quid sint acta, nusquā in ea uideo oratione. Quintilianus item in odij potione, definire quidem uisus est uenenum, ut sit quicquid dari non licet: sed nihil iuuabit hæc definitio causam suam: æque enim est incertum, sit ne odij potio uenenum, & liceat ne dari odij potionem: in eo præsertim rerum casu quem themate declamationis expressit: sed alijs multis & uarijs argumentis acute colligit id, quo maxime nititur, rationem (quæ anima legis est) huic facto conuenire: & æquitate, quæ ad qualitaris utiq; statum pertinet, præcipue pugnat. In hancq; omnes quicunq; id genus quæstionis tractauerunt autores, uideo omne robur dictionis suæ contulisse. Quod si ergo neq; caput cuiusquam quæstionis ciuilis definitio erit, neq; præcipue firmamentum illius, non poterit ulla definitionis sibi accipere nomen.

IN CAPVT VIII.

Quæstionem Boëtius definiuit.) Boëtius sanè tam ridiculus nō fuit, ut crederet omnem propositionem, quæ quoquo modo dubitabilis esset, continuo uocari debere quæstionem. Caterum uerba eius referantur oportet ad proponendi modum, ut sit hic sensus: Quæstio est propositio ita in medium adducta, ut ipso pronunciandi modo significet quispiam se d. ea dubitare. Atqui cum ita dicitur: Virtus est summum bonum, nam etsi res ipsa inter philosophos controuersa est, tamen quia ita pronuncio, perinde ac de ipso non dubitem, sed certo sciam uirtutem esse summum bonum, ideo nondum est quæstio: tum deum quæstio futura, ubi significauero me de ea re dubitare, hunc in modum: Est ne uirtus summum bonum? Quæstio est cum interrogatione elata dubitabilis oratio.) Dubitabilis nullum exemplar habuit, sed ut adijcerem, autor fuit ingeniosiss. pariter & doctiss. sacræ theologie professor D. Hermannus à Gauda &c. ac plane hic dormitauit Homerus, uel Aristoteles potius hic Phrysius, imò adeo uix credo quin sic aut scripserit aut certe scriptum uoluerit, nam quod ita senserit, & res ipsa & exempla loquuntur. Quæstio est cum interrogatione.)

tionem.) Oratio inquam non quævis, sed ad quam commode responderi queat, esse ita, aut non esse. Quod genus est: Dū ne hunc ardorem mentibus addunt? Euriole, an sua cuiq; deus, sit dira cupido? An expediat uni committi summam rerum? Et, an summus pontifex possit aliquid statuere aduersus apostolorum decreta? De his quæ non sunt suscipiatur.) Lege Thomam Morum in Vtopia. Quò sit, ut hæc prima sit quæstio.) In ijs quæ homo hominem docet, quæstio (ut aiunt) nominis est prima: scilicet quid significet anima, deinde sequitur quæstio, sit ne anima, & cæ. Cæterum in ijs quæ ipse homo suapte inuenit indagare, quæstio, sit ne res eiusmodi, quam mente concipit, prima est. Ut sit ne id ipsum anima.) Anima est substantia incorporea, pars substantiæ hominis. Nos peculiarem substantiam & separabilem a corpore facimus. Vergilius sensit esse vitales spiritus, qui sunt in sanguine: Purpuream uomit ille animam Idem senserunt qui animam ignem esse dixerunt. Vergil. Igneus est illis vigor. Nam vitales spiritus sunt calidi & humidi, & qui harmoniam esse uoluerunt, qualitatum temperaturam animam uocarunt. Extat cruditum iuxta ac compendiarium Casiodori senatoris opusculum de anima, ubi præter alias definitiones, hanc quoq; perstringit. August. de anima & eius origine libro 4. cap. 16. Idem epistola 28. quæ est ad Hieronymum. Ambrosius lib. 6. Hexameron cap. 7. & 8. Plutarchus in libello: Sic uiue, ut nemo te sentiat uixisse. Et Hermogenes.) Sunt qui malint legere Hermogoras, quod Quintil. lib. 3. instit. cap. ultimo dixerit: Paulum in his secum etiam Cicero dissentit. Nam in rhetoricis, quem admodum supra dixi, Hermogaram est secuti. Cicero etiam optime in Bruto: Sed ad inueniendum, inquit, expedita Hermogara disciplina. Sed hi suo se iugulant gladio, quod is non scripserit rhetorica post Ciceronem, sed multo ante. Testis est Quintil. eo quem modo citauimus loco, & Trapezontius lib. rheto. 5. Philostratus item lib. 2. de uitis sophistar. Dicebat enim uerba sine arte apud Homerum euolare, mox ea Hermogenem tanquam pennas obseruasse. Non satis exacta ratione.) Quamquam si quis rem paulo pressius introspectat, huic non deerit fortasse quod pro Cicerone respondeat. Nec enim an est, aut quid est, ut sint quæstionum capita.) Alijs aliter uidetur, equidem cum tria soleant quæri in iudicijs, sit ne factum quo accusatur reus, sit ne id facti nomen, & sit iuste ne, an iniuria factum. Illud porro primum, sit ne factum, uolunt uocari in causis, disputationibusq; ciuilibus quæstionem si est. Non tamen esse id tam exacte iudicandum, perinde atq; in philosophia, quando quæstio an sit, non solius est præsentis, sed etiam præteriti, futuriq;. Quid igitur, inquirunt, est discriminis si quis quærat, fuerit ne hoc quo accusatur, & factum ne fuerit. Ad hæc, quod attinet ad definitionem, sub qua & descriptio comprehenditur, sæpe totus cardo, statusq; causæ uersatur in nomine rei, quam uocemus appellatione. Sic etiam occiderit ne per insidias.) Quintil. lib. 3. cap. ultimo. Aliquid horum trium esse oportet.) Idem eodem quem modo citauimus loco. Definitionis etiam quæstio. Quæstio definitionis ea est, qua quæritur definitio de definito. Atqui hoc non fit cum quæritur de nomine facti, proinde quæstio quæ fit de nomine, non est quæstio definitionis. Et si hæc quæstio definitionis non est, tum necesse est eam quæstionem non uenire in forum. Sed scio quid respondeatur.) Hoc est, Dicet quispiam, non ideo uocari hanc quæstionem definitionis, quod de definitione quærat, sed quod ex definitione facile perspicui possit, uerum ne an falsum sit de quo ambigitur. Atq; hoc ipsum etiam uoluisse Ciceronem, nempe quæstionem definitionis per definitionem utcumque posse explicari. Non quod in quæstione ipsa quæratur definitio, cui rei potest esse inditio Cicero pro A. Cecinna: Deiecasti Ebuti Cecinnam ex fundo, in cuius possessione erat hominibus ar

matris. Cui Ebutius: Non deici ex fundo, sed à fundo. Ago igitur, inquit Cicero, interdictis prætoris &c. Non enim, inquiunt, uult Cicero in quæstione ista definitionem peruestigare; cæterum quod ea utcumque innotescat ex definitione. Ad quod respondit Rodolphus, posse quidem id ex definitione perspicui, si modo quænam rei definitio sit inter partes coueniat. Cæterum in huiusmodi controuersijs non minus ambigi solere de definitione ipsa, quàm de eo, quo de principalis est quæstio. Proinde definitionem ad hanc rem non sufficere, sed alijs quoque argumentis utendum. Status tamen quæstionis.) Quintil. lib. 3. cap. 8. Ergo inter locos ponetur.) Sane inter locos ponunt & definitionem, ac indidem nituntur colligere, rem tali nomine donandam, nec definitionem habent caput quæstionis, sed quæstionem, quid est, id est, quo nomine res sit appellanda. Atque ob id statum finitium dederunt, quod rem explicarent aliqua definitione in medium adducta. Quod si aliud adferrent, tota argumentatio spectaret ad quæstionem quid est. Id est, nō quæ sit rei definitio, sed quo nomine uocetur.

Cicero contra Antonium.) Cic. in 1. Phil. dicit sibi placere, ut acta Cæsaris non abolerentur, cæterum actorū nomine leges à Cæsare latas intelligi uult, nō libellos, nō chirographa, quæ ab Antonio proferebantur. Quæ anima legis est.) Quod autem ratio sit anima, sue mens legis, legere est. ff. de actio. rer. amot. l. Si mulier ff. de leg. 2. Cum pater. Ne rerum. Item ff. de iure patro. l. Adigere. Diuiduntur autem.) Aristoteles in 2. libro ἐπιστολῶν ἀναλυτικῶν, ubi docet exacte examinare & excutere id de quo dubitatur, quæstiones quatuor facit. An sit, ut sint ne Pygmæi, sint ne Cometa. Quid sit, ut quid Pygmæi sint, homines an bestiole, quid Cometa sit, accensus ne uapor, aut stella, ut & Lucanus uocat, cinemq; timendi Syderis. Quod sit, non est interrogatio, sed ad circumstantias pertinet, & significat, quod tribuantur ei de quo loquimur, scilicet, loquantur ne Pygmæi, qua figura sint, quo colore, qua magnitudine. Aristotelis interpretes ita explicat, quod sit, ὅτι ἀπὸ χόρου τῆς κατὰ φύσιν οὐρανίου, id est, docet quod aliquid themati tribuatur. Quare sit, cū causæ rei quæruntur, ut ex cuiusmodi uapore constet Cometa, quibus ex causis tā pestilens uapor cōtrahatur.

Diuisio quæstionum ex rerum quæsitaram diuersitate.

Cap. IX.

Aec Aristoteles de quæstionibus, hæc Cicero. Dicam & quod mihi uidetur, uerum illi sequendi erunt. Primum itaque uidetur mihi (si quæstionem uocemus id quod prædiximus) orationem per interrogationem elatam, cui esse uel non, potest responderi: quatuor illa quæ ab Aristotele numerantur, non esse quæstiones, sed modos quosdam quærendi, & prolestantia (ut ita dicam) quæstionem. Quod in ea quidem, quam (an est) dicimus, dubium potest esse: quoniam ipsa quæstio, cum eo quod modum quærendi dicimus, in id ipsum recidet. Vt si interrogas, an est homo, respondeaturq; esse hominem, idem erit quæstio, est ne homo? & interrogatio, an est homo? quo sit, ut de hac interrogatione in hanc uel illam partem pos-

fit differi. In reliquis apertius est: si dicas enim, quid est homo? nihil de hoc possis differere, nisi respondeat is, qui interrogatur, homo est animal rationale. Iam quæstio erit, sit ne homo animal rationale: deinde, sit ne animal rationale definitio hoīs. Nec enim satis est, uerum esse quod in hac quæstione respondetur: sed ad certam legem uerum esse oportet. Si quæras enim, quid est homo? & respondeatur, est animal binos habens oculos: uerum quidē est quod respondetur, sed non recte responsum dicas: quoniam equus binos habet oculos, non tamē est homo. Oportet ergo respōderi aliquid, quod definiat hominem: quod an fiat, hoc genere quæstionis differetur. Sic & qualis est sol, nihil possis de hoc dicere, nisi respondeatur obscurus, uel globosus, aut simile quippiam. Et, propter quid est obscurus? nihil iudem habes, quod dicas, nisi dicatur, uel hoc, quoniam luna obiectu suo illius aspectu nos prohibeat: uel aliud aliquid in hāc sententiam. Non igitur quæstiones sunt primæ interrogationes illæ, quando nequit de eis uel in hanc uel in aliam partem dici: sed responsum aduersarij, interrogationi datum, cum in dubium uocatur, sit quæstio. Quæstionum igitur genera duo uidentur, simplex & composita. Simplex est, quæ unum quærit de uno. Vt, sit ne mundus æternus. Composita, quæ plura de pluribus. Vt, sit ne mundus æternus, & idem ex indiuiduis compositus corpusculis. Simplicium tres sunt differentię. Prima est, quæ quærit, an sit res. Ea cuiusmodi est, prædiximus. Prima enim hæc est, quæ ulla de re quæri potest: ut, an sit deus, an sint demones. In hac complectimur, non solum, quæ an sit, sed an erit, an fuerit, quærit. Hęc autem, an fuerit bellum Troianum, non est huius generis. Idem enim est quærere, an fuerit bellum Troianum: &, an Troia gesserit bellum: quod utique horum uerborum quæstio prima esse non potest, quum possit quæri prius, an fuerit Troia, quippe quod etiam autores quidam crediderint, omnem rem Troianam & Troiam ipsam inania poetarum esse commenta. Quanquam autem in hac quæstione, an est homo, prius possit quæri, an est animal: (nam si nullum animal sit, non potest homo esse) istud tamen in quæstione uelut confessum non ponitur. Vt enim concedamus esse hominem, non continuo ex huius quæstionis ratione concedemus, hominem esse animal: sed antea-

ff 2 quam

quàm concedamus fuisse bellum Troianum, necesse ex uerbis quæstionis fateri, Troiam fuisse. Secunda quæstio est, ubi datum est rem esse, ut quæramus, an res sit illud. Vt an homo sit animal, an sit capax disciplinæ. Huius etiam generis mihi uidetur, quam Aristoteles uocat propter quid, ut cum quærimus, sit ne interpositio lunæ inter solem & nos causa defectus solis. Tertia est quæstio, quomodo hoc sit illud, id est, quo pacto hoc de illo dicitur. Quod quadruplex est. Quorumcunq; enim alterum de altero dicitur, aut sunt definitio & definitum, aut genus & species, aut propriū & subiectum, aut accidens & subiectum. Priores quatuor ergo pro hac diuersitate fiunt quæstiones. Prima est, an hoc definitio sit illius: ad quam redit, an illud definitum sit huius, simul enim explicantur ista: si enim hoc est definitio, necessario illud est definitum. Secunda, an sit genus illius: qua comprehenditur, an illud sit species. Tertia, an sit propriū. Quarta, an accidens: quibus etiam quæstiones subiecti continentur.

Priores duæ, interrogationem (quid est) explicant: posteriores, quale est. Id est enim quod Aristoteles ὅτι τίς uocat: quod interpretis eius Latine nesciens, quia est dixit. Cur hunc ordinem fecerim quæstionum, id causæ fuit mihi, quod necesse est præcedere semper, an est, & an illud est: anteaquàm quid sit res, aut qualis, explicari queat. Nec enim hæ interrogationes, quid est homo, aut qualis est, harum quæstionum explicatione, an homo sit animal rationale, an sit erudibilis, finiuntur. Vt enim detur hominem esse animal rationale, & esse erudibilem, manet adhuc quæstio, sit ne erudibile qualitas hominis: sit ne animal rationale id ipsum, quod est homo, id est, definitio hominis: uel quidditas eius. Vteremur enim & hoc uerbo, si nobis per grammaticos liceret: quemadmodum Cicero Lentulitatem & Appictatem, & Pollio Patauinitatem dixit. Aptus est utiq; eius & prope necessarius usus. Nec enim ullo alio satis commode explicare possumus ὅτι τίς nisi id (ut uulgo solet) quod quid est interpretari uelimus, quod nec Græci sermonis proprietatem retinet, & segne planeq; expers usus et intellectus sit apud nos. Sed (ut ad rem redeam) manere has quæstiones hinc perspicuum est. Si interrogetur enim, qualis est homo, dicaturq; animal rationale, quid dicemus: recte ne an secus esse responsum: si recte, eadem

eadem erit quæstio, quid est & quale est: cum sine controuersia id recte etiam interroganti quid est homo, respondeatur. Sin minus recte responsum est, non erit error, quoniam non sit homo animal rationale: id enim in confesso est: sed quoniam pro qualitate responsum est, quod non qualitas est, sed substantia eius de quo rogabatur. Quod dicimus autem, quæstionem generis, esse interrogationi quid est inclusam, id uerum est, quoniam bene respondetur, quid est homo: est animal: ueruntamen non sic, ut totam interrogationem absoluat: nisi addideris enim uel differentiam uel proprium, non uideberis satisfacisse quæstioni. Quo fit, ut cum de solo genere quæramus, solitum sit interrogari, non quid est, sed cuius generis rerum est. Vt, cuius generis rerum est lumen? substantia ne an accidens? Et sentire, non quid est interrogamus, cum scire tantum uolumus, agere ne sit an pati: sed ad quod genus pertineat, actionis ne an passionis. Qualitatem etiam uocamus in præsentia, non ut sit unum ex decem prædicamentis: sed ut qualitas sit, quicquid non est substantia rei. Sic, & quantus est sol? & ubi sunt Nili fontes? & quando fuit Homerus? quæstione qualitatibus continentur. Simplicium ergo quæstionum hæc tria sunt capita, an sit, an sit illud, & quomodo sit illud. Compositarum quæstionum, alia est copulata, quoties duæ plures uel simplices coniunctione copulatiua iunguntur. Vt, an sit uirtus summum bonum, & anima sit ne mortalis. Disiuncta alia, cum simplices disiunctiua coniunctione conseruntur. Vt, sit ne mundus æternus, uel an quandoque sit igni conflagraturus. Diuersa est de his quæstionibus ratio pronuntiandi. Nam copulata, uera pronuntiari (nisi fuerint ambæ omnes uel simplices ex quibus componitur, ueræ) non potest: sin autem una fuerit falsa, tota dicetur falsa. In disiunctis contra, si una fuerit uera, totam pronunciamus ueram esse: falsam autem, nisi ambæ fuerint falsæ, dicere nequimus. Tertia est, quam assertam uocare placet: ea est quæ constat coniunctione, quam subaduersantem uocant, ut an quamuis homo quiescat, non tamen sedeat, & An quanquam Aristot. inambulet, disputet tamen: huius hæc est natura, ut ueram eam pronunciemus, si modo inter se quæ coniunguntur, non repugnent. Possemus & aliam addere istis, quæ simul ex disiuncta, & copulata aut asserta constaret: nisi superuacuum uideretur, quoniam

ff 3 naturam

naturam copulatæ retinet; efficacior est enim coniunctionis copulatæ uis; & disiunctiæ post se rapit potestatem. Vt an homo sit lapsus, & animal uiuat, uel uiuum sit animatum. Licet enim disiunctæ huius utræque partes ueræ pronuncientur: tamen quia prior pars copulatæ falsa est, totam dicimus falsam. Sed de ueritate & falsitate pronunciatorum non huius est loci tractare, sed ad iudicandam partem aprius referetur. Interim satis sit, quod huius materiæ est, hæc tenus attigisse.

IN CAPVT IX.

Verum illi sequendi erunt.) Fab. Quintilianus: Honestus est error, magnos duces sequentibus. Omnem rem Troianam & Troiam.) Dion Prusensis in libro de Troia non capta: Quidam, inter quos est Aristoteles, scribunt illum nunquam fuisse à Græcis captum. Eusebius quoque libro temp. affirmat à primæ Olympiadis tempore Græcam tantum historiam creditam: Cum, inquit, ante hoc ut cuiq; uisum est, diuersas sententias tulerunt. Mihi uidetur longe aliud sensisse D. Augustinus cum sæpe alias, tum maxime libro primo ciuitatis diuinæ capite secundo. Circumferuntur hodieq; Dictys Cretensis de bello Troiano ac reditu Græcorum uolumina sex. Extat Daretis Phrygiæ de excidio Troiæ liber. Extat & Ilias nobile opus Homeri, quo Troiæ captæ historiam libris uigintiquatuor explicat, quum Virgilius duodecim libris complexus sit quod ex utroque opere uisum est decerpere. Huius etiam generis mihi uidetur.) Equidem cum quæro, propter quid sol patiatur deliquium, nondum constituta est quæstio, cæterum ubi aduersarius responderit, ideo solem deficere, quod luna interposita sit inter solem & aspectum nostrum, tum primū quæstio 1. existit, exoritur nempe hæc: An interpositio lunæ sit causa defectus solaris. Et dubium non est, quin hæc quæstio eius sit generis, quo quæro an hoc sit illud. Vide Plinium libro secundo capite decimo & septuagesimo. Id est enim quod Aristoteles.) Secundo posteriorum, cap. primo. D. Erasmus in annotationibus epistolæ ad Romanos capite quarto & septimo. Quæmadmodum Cicero.) Lib. famil. epistolarum tertio, epistola septima. Et Pollio Patavinum.) Quintilianus lib. primo cap. decimo. Idem libro octauo cap. primo. Meminit eiusdem rei & Rodolp. in quadam ad Hegium epistola. Non uideberis satisfecisse quæstioni.) Laurent. Val. lib. in dialecticæ 1. cap. 21. Non ut sit unum ex decem prædicamentis.) Alcuinus Leuita lib. de Trinitate ac mysterijs Christi ca. 16. Alexander Aphrodisiensis nobilis è Peripateticis philosophus, decem uoces elementa τὰ στοιχία philosophiæ nominat, nimirum ob id, quod in oratione docētis methodica primas sibi definitio uindictet, quæ nisi ex prædicamentis, nulla constitui potest. Quintilianus lib. 3. cap. 7. Quam subaduersantem uocant.) Aduersatiæ coniunctiones sunt, quibus non obflare nec impedimento esse quod dicimus significamus: ut etsi, quanquam, quamuis, licet, tamen, etsi. Redditiæ earundem sunt, tamen, attamen, sed tamen. Hi rerum ordines κατηγορίαι Græcis uocantur, uulgus nostrum prædicamenta nuncupat, substantiua, quantitatem, qualitatem, ad aliquid, agere, pati, ubi, habitum, siue ut alijs numerantur, essentiam, motum, statum, alterum, idem. Prior enumeratio uulgarior est, nempe Aristotelica, posterior non pau-
lo eru

lō eruditior. Sed non refert quibus utaris nominibus, modo scias capita rerum esse, & modos internoscendi singula. Sunt qui tantum quatuor numerant, substantiam, quantitatem, qualitatem, & relationem, sub qua cætera ab Aristotele addita comprehenduntur. In disjunctis contrā.) A. Gellius libro quinto capite undecimo. Laurentius Vall. libro tertio capite quinquagesimo quinto. Aristoteles libro rhetoricorum secundo, capite uigesimo tertio.

Quoniam naturam copulatiuam retinet.) Scholastici fortasse dicerent eiusmodi orationem esse amphibologicam, pro eo quod uel copulatiua, uel disjunctiua intelligi potest, pro ut copulatiua aut disjunctiua coniunctio, pro principali orationis copula sumitur. Imo fortassis & triplici amphibologia multiplicem.

Diuisio quæstionis ex uario quærendi modo. Cap. X.

Odi quærendi sunt duo generales. Aut enim asseueranter quærimus, aut cum conditione. Asseueranter quærimus, cum dicimus, an administranda sit Respublica. Cū conditiōe, ut, an sit administrāda Respublica, si prouidentia mundus non regatur. Primam uocant Græci κατηγορικὴν, quam nos possumus prædicatiuam dicere. Secundam ὑποθετικὴν, quam nos conditionalem. Est autem quærere cum conditione, & simplici quæstione, & composita. Simplici, ut, an sit bene agendum si deus est. Composita, ut, an si uirtus est summum bonum, curanda sit Respublica, & honores expetendi: Sic & simplici quæstioni compositam addere cōditionem possumus, & compositæ compositam: quæ clariora sunt, quàm ut egeant exemplis. Hoc autem annotandum est, in prædicatiuis pronunciari uerum uel falsum, ex eius quod quæritur, natura. Ut, si quæratur, an sit deus, pronunciamus esse, idq; uerum esse, quoniam sit. In conditionalibus autem, non ex natura eius quod quæritur, sed ex conditione: idq; non ex ueritate aut falsitate conditionis, sed ex cohærentia solum & uinculo, quo est ei, de quo quæritur, alligata. Potest enim conditionale pronuntiātū uerum esse, sic, ut neq; id de quo pronūciatur, neq; conditio sit uera: modo ea sit habitudo eorum, ut data conditione, consequens etiam sit dari pronūciātū. Si dicas enim, mundus non deficiet, si non cœpit: uerum est hoc, quamquam utrunq; & non defecturū eum, & nō cœpisse, sit falsum. Si tamen dederimus istud, quamuis falsum sit, & uerū fingamus esse, nō cœpisse mundum, consequens est etiam dicere, non esse defecturū.

Eadem

Eadem ista, quæ diximus prædicatiuam & conditionalem quæstionem, sunt (nisi tamen me fallit opinio) quæ rhetores uulgatis nominibus *δέσας καὶ ὑποθέσας* uocant. Quorū illud est, quod Cicero propositum uel consultationem interpretatur: hoc causam uel controuersiam. Et esse propositum, quod nullis certis finibus temporum, locorum, personarum concluditur. Controuersiam uero, quæ definita sit uel omnibus uel pluribus horum, quæ attributa uocantur personarum & negotiorum: quæ cuiusmodi sint, post dicemus. Vt sit propositum, an sit ducenda uxor, an accedendum ad reipublicam. Controuersia autem, sit ne Catoni ducenda uxor, sit ne Socrati accedendum ad rempub. Non pertinet autem nec omnis controuersia, nec sola ad rhetorem. Namq; curari ne possit ab hac uoletudine Augustus: ut multa habuisset Antonius Musa medicus quæ diceret, ita nihil fortasse Messala. Quam tamen controuersiam esse, ex priorē descriptione nemo negauerit. Et de proposito etiam in foro quæretur: ut qui se sustulisse de sacro rem profanam fateatur, furtumq; fecisse non sacrilegiū contendat, nempe quæretur, nō utrum hic aut alius fecerit, sed solum utrum rem profanam de sacro subducere sit sacrilegium. Et propositū quidem esse idipsum quod prædicatiuam quæstionem, posita hinc inde de eis exempla, facile declarant. De controuersia est quod posset ambigi. Videntur enim omnes aut plurimæ asseueranter efferri, ut: Struxerit ne Clodius infidias Miloni. An priuato consilio Annibal obsideat Saguntum. An delenda Carthago. Quod uerum esse non abnuo. Quocirca quo hunc eximamus scrupulum, huius admonendi sumus. Quemadmodum sunt pronunciata quædam, quibus est discreta adiecta conditio: ita quædam sunt, quæ fere cum intellectu conditionis efferuntur. Itaq; quamuis per se falsa sint, tamen interpretatione quadam, reiectaq; ad conditionē mente, pro ueris sumuntur. Vt si quis interroget, quid sit defectus solis? dicimus esse obscuritatem proueniētem ex lunæ obiectu, prohibētis nos aspicere solem: & cuiusmodi sit rosa? dicimus florem candidum & odoratum densis crispātibusq; folijs. Ista, cum neq; sol deficit, neq; ulla rosa est, uera non sunt: semper tamen quoniam ueluti præsentē cōditione proferimus ea, pro ueris accipiuntur: suntq; uera in eam sententiam qua proban-

probantur, non in eam quam præbent. Id est, si sunt, erunt utique talia. Hoc pacto etiam controuersæ, tacitæ semper extra id quod quaeritur, adiectam habent conditionem. Pleræque uero apertam, ut propemodum declamationes omnes. Proponimus enim leges esse, deinde hæc aut hæc facta esse. Vt lex sit, uir fortis optet præmiū quod uolet. Alia item, qui in acie locum deseruerit, capite plectatur. Quidam in bello patriæ fortiter fecit, idem antequam præmium optaret, deseruit: poscitur ad poenam: tum si hæc ita se habeant, quaerimus, debeat ne huic in gratiam prioris meriti, præsens crimen remitti: quis non uidet hic reuera totam quaestionem ex conditione pendere? Sic etiam, si quis, recte ne Cato Martiam uxorem dimiserit, percotetur. Cui enim ignoratus sit Cato, ignorata Martia, quid habebit hic, quod dicat, nisi de communi proposito, an quisquam recte dimittat uxorem: nihil enim aliud substantia eorum quæ sunt in quaestione complectitur. Interrogabit ergo, quis uir fuerit Cato, quæ mulier Martia: quod ubi acceperit, Catonem ciuem Romanum, senatorem, Stoici personam præ se ferentem: Martiam foemina nobilem, spectatæ pudicitiae, trium liberorum ex Catone matrem: iam dicet nimirum, sint ne hæc ita nec ne, haud queam affirmare, possunt enim aliter esse: uerum si sint (ut dicis) tum uideri, uel recte dimisisse, uel non recte, utcunque de re sentiet: non quidem de Catonis persona, quatenus Cato, hoc est, hic homo est, sed quatenus talis, qualem illum expressit: posset enim & Cato talis homo non esse, & alius quam Cato esse talis. Ergo hæc omnia ex conditione ducuntur in hanc quaestionem. Propositum uero solum id est, quod in eorum (quæ sunt in quaestione) substantia ponitur, hoc est, an ne quisquam homo recte dimittat uxorem, siue is hic homo sit siue ille, siue quemcumque fingere uolumus, in quantum ad substantiam suam pertinet, hoc est, in quantum est homo, nihil est quod in quaestione propterea mutetur. Quamobrem fit, ut plerumque necesse habeant narrare, qui in foro dicunt, præsertim, si ueram controuersiam, & non propositum dicant. Quoniam condiciones eas, quibus causa innititur, perceptas ante & uelut datas oportet. Quod nisi fiat, nihil sit quod de proposita quaestione queant satis constanter dicere. Sed in propositis etiam explicandis, persæpe ad controuersiam

Gg

fiam delabimur: quod Quintilianus uocat argumentum καὶ ἰπὸ-
 θέτω; hoc est secundum conditionem: mihi quidem non argumen-
 tum, sed illata noua quæstio uidetur. Vt qui differat, non esse ducen-
 dam uxorem: & labores & solitudines matrimoniorum explicet:
 dicat deinde, quid si pauper sit? quid si studio deditus? quid si im-
 probior uxor? nouæ fiunt quæstiones, an pauperi ducenda uxor,
 an student, an improba: quæ utique in proposito primo non conti-
 nentur, sed non secus atq; in reliquis controuersijs inseruntur quæ-
 stioni, extra eius, de quo quæritur, substantiam. Omnis itaque (ut di-
 cimus) controuersia, conditionalis quæstionis habet naturam: utq;
 non eodem modo efferatur, idem tamen ualeat. Quocirca hoc ipso
 quod quæstionem in prædicatiuam & conditionalem diuisimus,
 satis uidemur eam diuisionem quæ est in propositum & controuer-
 siam, esse complexi. Prædicatiua igitur quæstio & conditionalis
 huiusmodi sunt. Sunt etiam alij duo modi quærendi, cuiuslibet isto-
 rum cōmunes, quorū uno pure quærit, sit' ne hoc, an non sit: & sit' ne
 hoc, si hoc est. Id uulgo de inesse uocant, nos purum possumus uo-
 care. Altero uero modo quæritur de certa lege existendi: cum non
 dicimus pure, sit' ne hoc, sed an possit esse, an necesse sit esse. Eas quæ-
 stiones uocant modales. Modi autem sunt quatuor, possibile: hoc
 enim nomine utamur oportet, quod quanquam durius est, tamen
 (ut inquit Quintilianus) solum est eius quod Græci ἀναξυ uo-
 cant: id est, quod siue sit siue non sit, nihil refert, dummodo possit es-
 se. Necessarium, quod non potest non esse. Contingens, quod po-
 test esse & non esse. Et impossibile, quod nequaquam potest esse.

Est autem prædicatiua modalis, ut, an homo potest currere? an
 hominem contingat mori? Est & conditionalis, ut, an si uirtus sit
 summum bonum, necesse sit animam esse immortalem? Idq; dupli-
 citer fit. Quandoque enim modum afferimus ei, de quo quærimus
 ex conditione. Vt, si homo currit, an hominem necesse sit moueri.
 Quandoq; uero ad consecutionem quæstionis & conditionis refe-
 rimus modū. Vt si dicamus, necesse est, si homo currit, ut homo mo-
 ueatur. Multumq; differunt hæ quæstiones. Primā enim falsam pro-
 nunciamus, secundam autem ueram. Falsum enim est, homo currit,
 ergo necesse est eum moueri. Potest enim non moueri, quia potest
 non cur-

non currere. Sed uerum est, necessarium est quia homo currit, idcirco eū moueri. Sed ista tenuiora sunt, nec huius instituti. Alijs libris, si quando de argumentationum lege, hoc est de iudicandi parte scribendi ocium dabitur, copiosius simul & apertius ista dicemus.

IN CAPVT X.

Quam nos possumus prædicatiuam dicere.) Prædicare quicquam de aliquo, est dicere tribuereq; Terentius: Duras patris partes prædicat. Hinc prædicabilia & prædicamenta. Hoc autē annotandum.) In categoricis quæstionibus ueritas & falsitas expendenda est ex natura eius rei de qua quæritur. At in cōditionalibus, ueritas & falsitas spectatur ex nexu coherentiaq; ipsius quæstionis cum conditione. Quotiescunq; enim conditio ipsa uera esse potest sine quæstione, tum totum pronunciatum falsum est, etiamsi utriusq; partes sint uera. Vei bi causa, si deus est homo, est animal. At si ea sit partium habitudo cōditioq;, ut ipsa sine quæstione nullo modo uera esse possit: tū totū pronunciatū est uerum, etiamsi ambæ partes falsæ sint. Ut si nox est, dies est. Quæ rhetores uulgatim nominibus *βίαις* & *ὑποβίαις* uocant.) Rodolphus Agricol. in comment. in prolo. in Screcā: Thesis dicitur apud nos positio. Cicero propositum uel consultationem uocauit, est genus quæstionis commune sine circumscriptione personarum, locorum, & temporum, ut: An colenda sit amicitia, an ducenda uxor. Alia est quæ uocatur hypothesis, id est, suppositio, quam Cicero in lib. partitio. controuersiam uel causam uocat, quæ habet in quæstione certas personas, loca, tempora, & reliqua genera attributorum, ut: An Ciceroni iungenda sit amicitia cum Cæsare: an Cato tempore belli ciuili recte duxerit Martiam uxore. Totus hic locus ut prima fronte nonnihil uidetur obscurior, ita lucidissimus erit, si huc adhibeantur ea, quæ sunt apud Fab. lib. 3. cap. 5. & apud M. Tullium in opere de Oratore perfecto ad Brutum. Hæc, inquit, igitur quæstio à proprijs personis & temporibus ad uniuersi generis orationem traducta, appellatur thesis. In hac Aristoteles: adolescentes non ad philosophorum morem tenuiter differendi, sed copiam rhetorum in utranque partem, ut ornatus & uberius dici possit, exercuit. Et esse propositum.) Cicero libro secundo de Oratore: Ostendit, inquit, duo genera quæstionum esse, in quibus eloquentia uersaretur: Vnum infinitum, alterum certum. Infinitum mihi uidetur id dicere, in quo aliquid generatim quæreretur, hoc modo: Expetenda ne esset eloquentia, expetendi ne honores? Certum autem, in quo quid in personis & in constituta re, & definita quæreretur. Cuiusmodi sunt quæ in foro, atq; in ciuium causis disceptationibusq; uersantur. Idem in partitionibus: Duo sunt, ut initio dixi, quæstionum genera, quorum alterum finitum temporibus & personis, controuersiam, causam appello. Alterum infinitum, nullis neque personis, neque temporibus notatum, propositum uoco. Quod si plura super hac re desideres, legito quæ annotauimus in Aphthonium de thesi, & in partitiones oratorias Ciceronis. Post dicemus.) Libro secundo capite uigesimo quinto.

Vt sit propositum.) An improbitas sufficiat ad parandam homini infelicitatem. Bel-latores ne ciuitati utiliores sunt, an agricolæ, & contrā. Num inter pocula philosophandum. Vtri magis inopinabilia dicant, STOICINE, an poetæ? An brutis insit ratio? Controuersia autem.) An recte PLATO de ciuitate sua expulerit Ho-

merum? An Claudius bene egerit, quod Iudæos à Roma profligarit? An Ezechias rex Iuda recte fecerit, quod confregerit serpentem æneum. 4. Regnorum 18. an Lucretia propter illatum sibi stuprum, ipsa se transfodit & occidit. Non pertinet autem nec omnis controuersia.) Non desuerunt qui putarent ad rhetorem spectare, ut de hypothesebus tantum, non etiam de thesibus diceret, quod hic reprehendit Agricola, & ante eum Cicero iuxta ac Quintilianus ab eis dissenferunt. Antonius Musa medicus.) Antonius Musa Augusti Caesaris medicus, & frater Iuba regis, ut auctor est Plinius libro uigesimo quinto capite septimo. Suetonius in Augusto: Medico inquit, Antonio Musa cuius opera ex ancipiti morbo conualuerat, statuum ære collato, iuxta signum Aesculapij statuerunt. Et de proposito etiam in foro quaereretur.) Quintilianus libro decimo capite quinto. In hoc optime faciunt infinitæ quæstiones, quas uocari Theses diximus, quibus Cicero iam princeps in republica exerceri solebat. Et propositum quidem esse id ipsum.) Si exactius expendere quæ subdit Rodolphus de proposito, nimirum perspicuum erit (ni fallor) cum hanc modo thesin appellare, quæ prima sit quæstio in secundo genere, nempe an hoc sit illud, uerbi causa, si adulterum occidere licet, iccirco cum fas est & loris cedere, propositum non est. Prius est enim quærere de utraque prædicatiua, quam de eorum coherentia, deinde utranque prædicatiuam diceret causam non propositum. Prius est enim an liceat hominem occidere, an loris cedere, quam quærat de adiectis substantiæ, adulterum non licet occidere. Quocirca quemadmodum apud rhetores latius patet quæstio an est, ita strictius loquitur de proposito. De controuersia est quod possit ambigi.) Obiectio est contra prædicta, cuius hic est sensus: Pleræque hypotheses assuecriter proferuntur, quomodo itaque uerum esse potest, omnem hypothesein conditionalem fore quæstionem: ad quod ita respondet, & si uoce tenuis assuecriter proferri uideantur hypotheses, tamen si sensum magis quam uerba rimeris, facile animaduertes, semper tacitam subesse conditionem, sine qua quæstiones ipse commode explicari non queunt. Ut propemodum declamationes omnes.) Quintilianus libro septimo capite tertio. Rectene Cato Martiam.) Quintilianus libro tertio capite quinto. Catonem ciuem Romanum.) Lege infra libro tertio capite sexto.

Modi autem sunt: quatuor.) Aristoteli subscribit Rodolphus, cæterum Laurentius Valla libro in dialectico secundo capite trigesimonono, longe aliter hac de re præcipit. Idq; dupliciter fit.) Bisariam quæstioni conditionali potest addi modus. Interdum ita, ut tantum ad alteram eius partem referatur: quandoque uero sic, ut non referatur ad alteram partem, sed ad coherentiam illam qua quæstio ipsa cum conditione coheret, ut si quæras: An sit necessarium, si homo currit, tum etiam moueatur: nam hic altera pars dicitur esse necessaria, uerum hoc significatur, priorem, hoc est, conditionem, ueram esse non posse, nisi sit uera & pars posterior, hoc est, quæstio. Illud non indignum quod hic obiter annotetur, argumentationes rhetoricas, ut plurimum, fieri conditionalibus, quorum formæ quatuor sunt usitatissimæ, de quibus Fabius libro quinto capite octauo, Cicero in Topicis, Boëtius ex Theophrasto in libro de hypotheticis syllogismis, Gellius libro decimo, capite octauo, Georgius Trapezontius, Martianus Capella, Georgius Merula in Topica Ciceronis, Christophorus Hegendorphinus libro secundo dialecticorum, ubi agit de speciebus tribus propositionis hypotheticæ, copulatiuæ, conditionalis & disiunctiuæ.

Alijs libris si quando de argumentationum lege.) Lege quæ annotauimus in epistola RODOLPHI de formando studio, quibus refellimus argumentis, non plures esse tri-

esse tribus hisce de dialectica inuentione commentarijs. Quibus est diserte adiecta conditio.) Ad eundem quoque modum utitur & Liuius 1. decad. Cum in Lucretij sordere diserte additum esset. Quod superuacaneum fuisset addere, nisi quidam essent, quibus dictum mirum, quàm non placeat, imò quàm lapidetur particula hæc, diserte, hoc significatu. Vt si quis interroget.) Defectus solis sanè quàm pulchre descriptus est apud Plutarchum in vita Scueri.

Diuisio quæstionis ex diuerso genere artium ad quas pertinent.
Cap. XI.

Ertiam quæstionum uarietatem diximus accipi, pro artium, quarum considerationi sunt expositæ, diuersitate. Artes omnes, aut ad cognitionem referuntur, aut ad actionem. Cognitionis artes sunt, quarum finis est scientia: ut sunt mathematicæ, physicæ & reliquæ id genus, ex quibus sola rerum petitur cognitio. Aliæ sunt, quæ earum sunt rerum, quæ actioni arbitrioque nostro sunt additæ: ut sunt eæ, ex quibus animus ad uirtutem dirigitur, quam moralem philosophiam dicimus: aut quibus corporis necessitati succurrimus, quæ operariæ dicuntur. Tertiæ & uelut medijs sunt generis, quas λογικὰς Græci, nos rationales dicimus: quæ ad formandam orationem pertinet, de quibus sumus cum dialecticem definiremus, locuti: quarum radix origoque propius ad cognitionis uim accedit: uidenturque intra fines suos positæ, cognitionis uerius esse, quàm actionis. Quia tamen communes sunt aliarum omnium ministræ, tamque late funduntur, quàm oratio, hoc est, quàm humana ipsa natura: promiscue uidentur & actionis & cognitionis nomen accipere posse, quemadmodum ratio uel mens cui seruiunt, est in actiuam & cognitiuam ab Aristotele diuisa. Sumetur pro hoc artium numero etiam numerus quæstionum. Sed de his exactius dicere, ad singulas pertinet artes, uel si ad unam aliquam, non est id dialectices: hæc autem uelut uelut capita attigisse dialectico sufficiat. Illud quidem haud est difficile uidere, eos qui rhetori omne id de quo bene dici posset subdudere, deinde omnem materiam finiuerit tribus quæstionibus, sit ne ab hoc factum quod dicitur, sit ne iustum, sit ne scripto legis comprehensum: nihil satis dignum tanto promisso suo protulisse. His enim tribus quæstionibus sunt omnia quæ in iudicijs aguntur conclusa. Nam deliberatiuam breui quæstione an expediat absoluerunt. Et Aristoteles

Gg 3 teles

reles quidem copiose eam diligenterq; explicat: reliqui breuiter attigere, quidam adeo ne numerauere quidē inter ciuiles quæstiones. Nam laus & uituperatio sit ne omnino quæstio nec ne, fuerunt qui dubitarent. Quod ut iure reprehendit Quintilianus, ita recte uidetur apud Ciceronem sentire Crassus, qui per se uenire eam non putet in forum: iudicialibus autem & deliberatiuis persæpe accedere.

Quod autem Cicero in topicis, an sit, quid sit, quale sit quæstiones, ad cognitionem retulit: deinde qualitatem uoluit iuris & iniuriæ tractatu explicari: utrunque diligentius fieri fortasse poterat. Primum enim non satis est uerum, secundum etiam repugnans. Nam & moralis philosophus an sit uirtus quærere potest, & quid sit quæriri utique. Qualitas uero si ad cognitionem pertinet, quomodo iuris & iniuriæ tractatu finita est? Quoniam ius & iniuria ad actionis partem, non ad cognitionis partem reducuntur. Tametsi enim multa sit uariâq; de iure & iniuria ambiguitas, ingentemq; rerum cognitionem sit horum notitia complexa: non tamen cognitionis nomen accipit eorum tractatus, sed actionis. Contemplantur enim (ut inquit Aristoteles) etiam qui agunt, sed alium in usum. Non enim in id contemplantur, ut contemplentur: sed ut pro eo quod contemplatione instituerunt, dirigant actiones. Sic etiam mathematicus, describet circulos radio, figuras lineasq; in puluere ducet, summas motuum & magnitudinum cœlestium numeris colliget, quæ sunt actiones: non tamen ut agat, hæc facit, sed ut scientiam eorum, quæ agendis istis scrutatur, acquirat. Finis potissimus est rerum omnium: utq; omnibus agendi est existendiq; causa, ita plurima etiam ex ipso accipiunt nomen. Multa enim uocantur bona, non quia sunt, sed quia bonis destinantur.

IN CAPVT XI.

PRO artium quarum consideratione.) Aristot. 1. Top. cap. 12. Sunt autem (ut figura sit completi) propositiones & problematum partes tres. Nam aliæ sunt memoriales propositiones, aliæ naturales, aliæ rationales. Artes omnes aut ad cognitionem referuntur. Vide prioris libri caput 11. Et huius libri caput 2. 5. atq; 6. Quam moralem philosophiam.) Eusebius libro de Euangelica præparatione 11. cap. 1. Omnem philosophiam Plato in tres partes, physicam, ethicam, logicam, partitus est. Seneca in epistola ad Lucilium 89. Quemadmodum est aliqua pars philosophiæ naturalis, est aliqua moralis, est aliqua rationalis: Sic & hic quoq; liberalium artium turba locum sibi in philosophia uendicauit. Philosophiæ tres partes esse dixerunt & maximi, & plurimi auctores, moralem, naturalem, &

lem, & rationalem. Prima componit animum, secunda rerum naturam scrutatur, tertia proprietates uerborum exigit, & structuram & argumentationes, ne pro uero falsa surrepāt. D. Aurelius Auguſt. lib. de ciuitate Dei 8. cap. 4. Itaque cum ſtudium ſapientiæ in actione & contemplatione uerſetur, unde una pars eius actiua, altera contemplatiua dici poteſt, Quarum actiua ad agendam uitam, id eſt, ad mores inſtituendos pertinet, contemplatiua autem ad conſpiciendas naturæ cauſas, & ſynceriſſimam ueritatem. Socrates in actiua excelleſſe memoratur. Pythagoras uero magis contemplatiuæ, quibus potuit intelligentiæ uiribus inſtituiſſe. Proinde Plato utruſq; iungendo, philoſophiam perſeciſſe laudatur, quam in tres partes diſtribuit: Vnam moralem, quæ maxime in actione uerſatur. Alteram naturalem, quæ contemplationi Platoni deputata eſt. Tertiam rationalem, qua uerum determinatur à falſo. Quæ licet utriq; id eſt, actioni & contemplationi, ſit neceſſaria, maxime tamen contemplatio perſpectionem ſibi uendicat ueritatis. Auguſt. de ciuitate Dei lib. 11. cap. 25. Ex his propter obtinendam beatam uitam, tripartita, ut dixi, à philoſophis inuenta eſt diſciplina, naturalis propter naturam, rationalis propter doctrinam, moralis propter uſum. Plutarchus in exordio lib. 1. de placitis philoſophorum. Quæ logicæ Græci.) Cicero lib. de ſinib. 1. Iam in altera philoſophiæ parte quæ eſt quærendi ac diſſerendi, quæ logice dicitur. Boëtius in commentarijs ſuper Topica Ciceronis: Hæc eſt igitur diſciplina, quaſi diſſerendi quædam magiſtra, quam Logicen ueteres Peripatetici appellauerunt, quam Cicero definiens, diſſerendi diligentem rationem uocauit, Stoici uero dialeſticen eam nuncupauerunt. Hieronymus: Eſt enim Logice & (uelut nos dicimus) rationalis, quæ uerborum, dictorumq; uidetur continere rationes, proprietatesq; & improprietates, generaq; & ſpecies, & figuras ſingulorum quorumcunq; dictorum, quam utiq; diſciplinam non tam ſeparari, quam inſeri cæteris conuenit & intexi. Et mox: Salomon aſtutiam quandam nominat hijs quos imbuat neceſſariam. Eam credo per quam ſophiſmatū intelligi aut declinari poſſit argutia. Et ideo dicit innocentibus per ſapientiam dari aſtutiam ſine dubio, ne in uerbo dei decipiantur fraude ſophiſtica. Sed in hoc mihi uidetur rationalis diſciplinæ meminiffe, per quam doctrinæ uerborum dictorumq; ſignificata diſcernuntur, & uniuiſcuiusque ſermonis proprietas certa cum ratione diſtinguitur, in qua præcipue erudiri conuenit pueros, hoc enim hortatur Salomon cum dicit: Ut det puero iuniori ſenſum & cognitionem. Sunt qui hæc artes ſermocinales Latine dici malint quam rationales, nam λόγος utruſq; ſignificat, & rationem (quod negari non poteſt) & ſermonem, uerſanturq; certe eæ artes iuxta ſermonem. Plutarchus libro 1. de placitis, Dialeſticen ſermocinatricem uocat. Videnturq; intra fines ſuos.) Atq; hoc eſt quod Rodolphus lib. 1. cap. 11. Hæc in eorum retulerit numerum, quæ cognitionis eſſe dicuntur. Eos qui rhetori omne id.) Quintil. lib. 2. cap. 22. Materiam eſſe rhetorices iudico omnes res quæcunq; ei ad dicendum ſubiectæ erunt. His enim tribus quæſtionibus.) Cicero 2. de oratore: Ita tria ſunt omnino genera, quæ in diſceptatione & controuerſiam cadere poſſunt. Quid fiat, factum, futurum ue ſit, aut quale ſit, aut quo modo nominetur. Nam illud quidem, quod quidam Græci adiungunt, recte ne factum ſit, totum in eo eſt, quod quale ſit quærimus. An expediat abſoluerunt.) Quintil. lib. 3. cap. 10. Rodol. lib. 1. cap. 16. Et Ariſtoteles quidem copioſe.) Lib. rhet. 1. cap. 4. Et in lib. item de præceptis ciuilibus ad Alexandrum. Laus & uituperatio.) Infra lib. 3. cap. 18. Quod autem Cicero in Topicis.) Duo ſunt quæ reprehendit Rodolphus. Alterum, quod Cicero hæc quæſtiones cognitionis eſſe uult, cum nihilominus actionis eſſe poſſint. Quippe quæ uerire ceu incidere poſſunt.

possunt in moralem philosophiam, quæ utiq; actiua magis, quàm contemplatiua merito dicenda est. Alterum, quòd quæstionem quale est, esse cognitionis, & tamen explicari tractatu iuris & iniuriæ. Nam hæc duo (ut ait Rodolphus) planè repugnant. Quod enim ad ius, & ad iniuriam pertinet, id actionis potius dici debet, quàm cognitionis. Quæ e fieri non potest, ut quæstio, quale est, cognitionis sit, & tamen iuris & iniuriæ tractatu explicetur. An sit, quid sit, quale sit.) Cicero in Oratore: Nam quoniam quicquid est quod in controuersia, aut in contètionè uersatur, in eo aut sit ne, aut quid sit, aut quale sit quæritur. Sit ne cygnus? quid sit definitionibus, quale sit, rectè, prauèq; partibus. Eras. lib. 2. Ecclesiastæ: Incidit interdum controuersia de scripto & sententia, de scripturæ locis inter se in speciem pugnantibus, sicut de uocabulo rei, quod definitione quæritur, ut quum quæritur quid sit usura, quid lex, quid gratia, &c. Similiter an filie Loth peccauerunt, è patre temulento suffurata paritum. Hic est status qualitatis. Et si peccauerint, an commiserint incestum. Constat enim Adæ posteritatem non potuisse propagari, nisi per coniugium fratris ac sororis. Hic est status definitiuus. Hoc genus innumera sunt in literis diuinis.

Quomodo status quæstionis cuiusque inueniendus.

Caput XII.

Vando igitur omni differenti proposita est quæstio, non eis modo qui disputationibus res ambiguas iactant, aut qui tradendis artibus, uel certiores, uel (quod discantibus perinde est) meliorem fidem facere conantur: sed & historia, & poëma quoq; quæstionem explicant. Si quis enim interroget, quomodo gestum sit bellum Peloponessiacum, nihil poteris rectius respondere, quàm quæ Thucydides ea de re conscripsit. Nec quomodo pugnatum sit cum Iugurtha, quàm quæ Sallustius monumentis earum rerum reliquit. Sic & quomodo Græcia ad Troiam bellauerit, & Aeneas uenerit in Italiam, nemo melius quàm Homerus & Vergilius explicarit. Cum hæc ergo ita sint, diligenter est nobis etiam atque etiam intuendum, quæ sit quæstio, hoc est, quod sit caput, summaq; rerum omnium, ad quam dicenti sint cuncta referenda. Nec enim abs re credendus est admonuisse Plinius Nouocomensis scriptorem, ut legat subinde titulum suum, & plane exactèq; perspiciat, quid scribendum sumperit: & M. Antonius itidem putauit, nihil æque iuuare dicturum, quàm respicere quàm creberrime ad id, de quo sis dicturus. Quod nedum in id prodest, ut quæ lateant in eo, facilius acriori mentis intentione eruas: sed uti obserues (quod plerisq; difficillimum) ut nec plura quàm opus est, nec pauciora, nec quæ nihil ad rem attinent, dicas.

cas. Hoc autem facere nemo potest, qui non antè fixam, exploratamq; quæstionem habuerit, de qua sibi sit dicendum: quod quo facilius fieri possit, quomodocunq; poterimus conabimur explicare.

Omnis dictio, aut aduersarium habet, & inter duarum partium certamina consistit: aut unius solum est partis. Duarum partiũ sunt, ut contentiones uel scholasticæ, uel ciuiles, quæ inter dissidentes fiunt. Vnam solum partem habet, quæ fit ad obsequentem auditorem: quales sunt cohortationes, consolationes, laudationes, conciliationes, quæq; reliqua huius sunt generis. Non quod nequeat & in his in ambas disseri partes, neq; enim aliter quæstio intelligi posset: sed quia cum illis fere negocium est, qui ultro uinci se cupiunt, & non modo non repugnant, sed laxissimas etiam (quod dici solet) habenas sequuntur. In his ergo dictionibus, quæ positæ sunt in contentione, expeditissimam rationem inueniendæ quæstionis aduersarius dabit. Quoniam semper petitur aliquid ab altero, cui alter contradicit. Quamdiu enim consentanea dicunt, certum est quæstionem esse non posse. Vbi cœperint consistere, ita ut alter non progredi longius alterum patiatur, quæstio erit. Sed hæc quæ sit, in scholasticis quidem dubium esse non potest: quia expositum semper certumq; est, de quo dubitatur. In ciuilibus uero quæstio quidem, hoc est, caput certaminis semper est apertum. Neq; enim deliberat quisquam, qui non certam habeat deliberandi summam: neq; qui in iudicium uocat aliquem, ignorat qua lege reum faciat, hoc est, quid petat ab eo, uel quas expolcat pœnas. Sed de statu quæstionis persæpe ambigitur, in iudicijs præsertim. Status autem quæstionis id est, quo uel probato, uel confutato, in hanc uel illam partem de quæstione pronunciari oportet. Vt Laterensis ait, ambitu assecutus est ædilitatem Plancius. Plancius negat: quæstio est, assecutus'ne sit Plancius ædilitatem ambitu: hoc est enim de quo pronunciare iudices oportebit. Non potest autem istud ex se probari. Dicit igitur Laterensis: Dignitate enim à me uincebatur. Quòd si det id Plancius, uidebimus an idcirco necesse sit, ipsum ambitu superiorem fuisse. Quod si est, hic erit status: hinc enim tota pendebit quæstio, fuerit'ne dignitate Laterensis superior. Sin uero poterit Plancius cedere dignitati Laterensis, et causam tamen tenere, non erit hic status: ut dicat, non uti-

Hh que

que si Laterensis dignitate superauit me, idcirco ego ambitu illum uici in petitione : non solum enim populus alterum horum sequitur, sed studio diligentiaq; candidatorum, sed amicorum precibus, sed officiorum commendatione, permouetur. Ergo iam ab eo statu quem Laterensis fecit, detorta est à Cicerone quæstio: & huc delata, an soleat his rebus moueri populus, & an fuerit Plancius istis superior: hicq; fit status huius quæstionis. Sic etiam aduersarius dicit. Milo tenetur lege Cornelia de sicarijs. Milo negat. Quæstio, an teneatur. Probat aduersarius: occidit enim Clodium. Quod si Milo negat, hic erit status quæstionis, an occiderit: sin fatetur, ostendat oportet, non teneri ea lege, quisquis aliquem occiderit, ut insidiatorem, aut latronem. Id ergo quoniam grauius ab aduersarijs pressum erat, Cicero disputandum etiam sibi credidit: deinde Clodium insidiatum fuisse, qui præcipuus eius quæstionis fit status: fitq; adeo perfectus syllogismus. Quisquis insidiatus est, iure occiditur: Clodius insidiatus est, iure ergo Clodius occiditur. Quemadmodum contingit autem plures quæstiones eodem peragi iudicio, ut in Cluentij causa, quæstiones iudicij corrupti, & ueneficij: ita contingit unius quæstionis plures esse status. Vt in eadem iudicij corrupti causa, nec id iudiciū à Cluentio corruptū esse, nec si esset, idcirco tamen lege corrupti iudicij Cluentiū teneri. Sed in Verris repetundarum iudicio, quæstio utrū in legē repetundarū admiserit Verres: statuc sunt tot, quot sunt crimina: quodlibet enim per se defendendum est, quemadmodum & probandum. Et diuersa est interim defendendi ratio: cum aliud negatur factum, aliud in legem repetundarum non uenire: aliud recte factum docetur. Status ergo est (ut diximus) id, quo dato, necesse est de causa in hanc uel illam partem decerni. Quæ si plura erunt, quorum unum probando alteri non adhibetur, possitq; quodlibet firmamentum esse quæstionis, plures erunt & status,

IN CAPVT XII.

Plinius Nouocomensis.) Quamuis illud nemo inficias iucrit, Plinium minorem suæ nepotem fuisse Nouocomensem, tamen interim gratia matris & auunculi, ipse se Veronensem facit, ut in quarto epist. Recte fecisti, inquit, quod gladiatorum munus Veronensibus nostris promissisti. Plinius autem lib. 3. natural. histo. Italiam in plures diuidit regiones. Nouocomium in nona regione, Veronam in decima constituit. Vt legat subinde titulum suum.) Dionysius Halicarnasæus in epistola: Qui aliquid, inquit, argute & exacte scribere uelit,

uelit, hic ante omnia curabit, ut summas rerum intellectus iudicio primus aggrediatur, deinde ubi paululum à principio excefferit, titulū operis sui perlustrare, mox iterum atq; iterū, quō magis promouerit, repetere, et seipsum consulere, an à titulo res producta, multū diueriet. Hæc illa. Sex. Pōpicius autor est, Catonē in originibus, id est, in libris quos inscripsit de singularū Italiae urbium origine, non respondere suo titulo. Nam cum professus esset, se de origine urbium scripturum, exactius laudē Italiae, et res gestas persecutus est, q̄ autores. Quod plerisq; difficillimū.) Diogenes notauit Platonem, ut immodice loquacem, quod idem in illius scriptis notauit Aristoteles. Verū est Quintiliani illud: homines plerumq; ob dicendi cupiditate uanissimos de seipsis lusus præbere, quoniā ex suo arbitrio respondent quæ nunq̄ aduersarius diceret. Ambrosius 1. offic. lib. cap. 10. Loqui quidem cuiuslibet est, et facile: sed cui, et quantum, et quando, et quomodo, et gratia cuius oportet, non cuiuslibet est, neq; facile. Adeo uero sollicitus erat M. Tullius bene dicendi, tamq; anxium huic rei studiū impendit, ut quum causam oraturus esset apud centumuiros, iamq; dies instaret, Erotā seruū manumiserit, eò quod nunciasset cognitionem in posterum diem fuisse prorogatam. Ut nec plura q̄ opus est.) Phocion uir apud Athenienses incorruptissimus, cum ambularet in foro cogitabundo similis, et ex amicis quidam illi dixisset: Videris cogitabundus o Phocion: Istuc uero recte coniectas, inquit. Nam apud me perpendo, nunquid ex his, quæ dicturus sum apud Athenienses, rescare possim, aut prætermittere. Quo dicto taxauit acriter aliorum studia, qui magna sollicitudine meditantur, ut quā copiosissima sit oratio. Qui mihi uidentur non minus inepte facere, quā qui solliciti sunt, non ut lautum, sed ut longum sit conuiuium. Eam curam uir prudens iuxta ac probus ad sermonis compendium transtulit. Alij sic referunt. Phocioni in concione sedenti, quidam dixit: Videre cogitabundus o Phocion, recte, inquit, coniectas. Cogito enim si quid queam detrachere his quæ dicturus sum apud Athenienses. Alij solliciti sunt ut quā plurima dicant, quō uideantur disertī: illi diuersa erat cura, nimirum ut quæ ad rem faciebant, uerbis quā paucissimis complecteretur. Quodam laudante rhetorem hoc nomine, quod mirifice res exiguas uerbis amplificaret. Ego, inquit, ne sutorum quidem arbitror bonum, qui paruo pedi magnos inducat calceos. Veritas in dicendo maxime probanda est: et is optime dicit, cuius oratio congruit rebus, ex quibus petenda est orationis qualitas potius quā ex artificio. Lacōnes Ctesiphōtem eiecerunt, qui se profitebatur de re quauis totum diem posse dicere, dicentes boni oratoris esse, sermonem habere rebus parum. Nulla in re iustius putarunt adhibendam frugalitatem quā in oratione, quā Hesiodus non aliter quā preciosum thesaurum parcissime censet esse depromendam, ad usum, non ad ostentationem. Alius quum audiret rhetorem magnos sermonis circuitus connectentem: Per Geminos, inquit, fortis sanē homo, qui quum nullum habeat argumentum, tamen egregie uoluit linguam. Lacedæmonijs nulla placebat oratio, nisi breuis et uera, et ad rem seriam pertinens. Proinde ridiculum existimabāt, quod orator in ficto themate tantam uerborum copiam profunderet. Adde huc illud Ambrosianum ex officijs: Alliga, inquit, sermonem tuum ne luxuriet, sit restrictior quā laxior, et ripis uel alueis suis coherescatur. Cito enim lutum colligit amnis exundans. Et illud item: Dicturus intueatur, quid, apud quem, pro quo, contra quem, quo tempore, quo loco, quo rerum statu, qua uulgi fama dicendum sit. Quintil. lib. 4. capite 1. Status ergo est.) Ad huius loci declarationem, lege quæ sunt apud Eras. Rot. lib. Eccles. 2.

In quauis re quo pacto summa quæstionis constituenda.

Caput XIII.

AT in negocijs illis, quæ unius tantum sunt partis, nonnunquam plus aliquanto curæ habet inuenire quæstionem. Idcirco quatenus possumus, iuuenimus & hac in parte quærentis curam. Mihi quidem uidetur quæstio omnis, in huiusmodi causis trium istarum rerum consideratione inueniri expeditissime posse, personarum, rei, & (ut ita dicā) conatus. Personas dico nunc eas, inter quas agitur, ut sint beneuolę aut infensę, alienę aut coniunctę, pares aut dignitate discretę, quęq; aliæ maxime in congressu hominum perspicui solent. Qui perferunt autem mandata, personam semper sustinent mandantis. Res considerata est quæ euenit, aut futura est, cuius causa dicere statuimus. Vt in cōsolatione, uel propinqui, uel amici, uel opes amissæ. In gratulatione, honores accepti. In gratiarum actione, beneficium collatū. Conatus deinde est id, quod ob hanc rem uelinus dicendo conficere. Vt in consolatione, uidemus hunc desideratę rei lactura dolere: hæc quidē res est. Personæ deinde sunt, hic nobis, nos huic amici: quo fit, ut offendamur eius dolore. Conatus ergo sequitur, quo damus operā, ne huic doleat, idq; dicendo consequi laboramus. Ergo si conatū atq; rem coniungas, quæstionē habebis. Ea est, sit ne huic dolendum huius rei amissæ causa. In gratulatione personās primum necesse est beneuolas esse. Res uero erit, ut aliquid eius cui gratulamur, commodis aut dignitati accesserit. Conatus autē, quoniā ob beneuolentiā fauimus rebus illius, ut offendamus nos lætari. Quæstio ergo erit, an illius præsentī comodo lætemur. In gratiarum actione, personæ sunt itidem amicæ. Res est meritum uel munus ab eo cui aguntur gratiæ tributum. Conatus, ut grato ob id animo doceatur esse qui accepit. Quæstio erit, sit ne hic illi huius meriti causa gratus. Agendarum autem gratiarum, cum multa apud Ciceronem, tum pulchrum mihi propriūq; uidetur esse apud Aufonium exemplum, in ea oratione, qua Gratiano ob consulatum agit gratias. Sunt autem diligenter expendendæ personę ad quas habetur oratio. Vt enim quandoque certæ sunt & singulares, sicut in his exemplis quæ propoliuimus: ita nonnunquam, uel qui dicit, multo-

rum

rum sustinet personam: ut qui populi nomine cum principe uel magistratu agit, uel cum multis unus agit, ut Cicero, qui senatui, qui P. Rom. gratias agit de reditu suo. Aristides, qui Rhodo terræmotu subuersa, ciues consolatur. Qui diligenter enim personam uel eius qui dicit, uel cuius nomine dicitur, & eius cui fiunt uerba, perspexerit, siue singulæ sint hæ, siue plures: deinde rē cū persona contulerit, & uiderit quid ea personæ intersit, uel qua parte contingat eam, facile id quod diximus conatum explicabit. Ut qui in nuptiis dicit (Humilibus enim oportet utamur exemplis, quoniam in huiusmodi rebus, quæ ad morem magis quàm ad usum spectant, eo facilius erratur, quo habentur negligentius. Necessitas perspicax est, neque (quod dici solet) docenda est fames.) Quid petet is ergo qui dicit in nuptiis? Si nuptias quæ fiunt conferat nubentibus, hocq; oratione prosequi uelit, quia sunt eis expetendæ nuptiæ, quemadmodum & expetuntur, in hortationem flectetur oratio, eritq; quæstio, an sint istis expetendæ nuptiæ. Sin turbæ amicorum circumstantiū nuptiæ conferantur, nihil ad eos pertinebit, præterquam ex nubentibus gaudium: conabiturq; ostendere gaudendum eis esse, & fiet quæstio, sit' ne tam felici nubentium matrimonio gaudendum. Unde est in promptu uidere, quomodo in eadem re, eodem in loco, mutatis personis, mutari oportebit etiam quæstionem. In funebri laudatione, plerosq; uideas orationem ad consolationem conferre: quæ primum oratio sola cum propinquis haberi potest. Contra uidetur laudatio magis ad alienos qui adsunt funeri pertinere. Deinde intempestiuum uidetur, tam recentem dolorem, & in ipso (ut dicitur) ictu uelle consoliando mulcere. Aut enim frustra tentabimus ibi siccare lachrymas: aut si quis tunc cōsolationis est capax, is consolatione non eget. Mihi uidetur (quia res quæ in manibus est, mors est præstantis uiri, ex qua ad præsentem hominum numerum honor tantum funeris pertinet) ostendendum id' esse, merito tam laudato uiro hunc honorem haberi. Fit tamen, ut in fine ad consolationem aliquam respectet qui dicit, quemadmodum apud Thucydidem Pericles, cum eos qui primi in eo bello ceciderant laudaret, in fine consolationem subiicit: quod quidem à grauitate personę Periclis, & temporis interuentu, quo primus doloris impetus defer.

Hh 3 bucrat

buerat, haud erat alienum. Quinetiam cum mors eorum qui laudabantur ad exemplum pertineret audiētium, quæstionem à laude ad hortationem deflexit. Itaq; omnis uis ingeniumq; dicentis eò tendit, ut ostendat tam fortes uiros, qui tam constanter pro tam insigni patria ceciderunt, uiuis esse sectandos. Sed de his satis. Nec enim omnia exempla complecti in animo est, nec possem. Sufficiet hoc patet quærere uolentibus, aperuisse uiam.

IN CAPVT XIII.

IN consolatione.) D. Hieronymus in epistola ad Heliodorum in epitaphium Nepotiani, cuius initium, *Grandes materias &c.* Vide in eam epistolam scholia D. Erasmi circa locum eum, ubi D. Hieronymus recenset autores qui de consolatione scripserunt. Lege D. Fulgentium in epistola ad Gallam, de consolatione super mortem mariti. Ciceronem in fine tertiae & quartae Tusculanae disput. Erasmus in opere de conscribendis epistolis, de consolatoria epistola. In gratulatione.) Lege Rodol. Agricolæ gratulatoriam orationem dictam Innocentio 8. pont. Eras. Roterod. de artificio gratulatoriae epistolae. Extant et apud D. Paulum exempla sane quàm appositae, posterioris ad Corinth. cap. 8. & 9. Ad Philipenses item 4. Nec non apud D. Hieronymum in epistola ad Demetriadem, de seruanda uirginitate, cuius initium est, *Inter omnes materias.* In gratiarum actione.) Erasmus in eo, quem modo citauimus libro, non ita procul à fine. Cicero in Rhetoricis lib. secundo nonnihil attingit, & Trapezontius lib. Rhetor. 5. Cum multa apud Ciceronem.) Compendio perstringit ea Erasmus in opere de conscribendis epistolis sub finem. Necessitas perspicax est.) Ignaua est opulencia, inopia multarum rerum repertrix est. Vide adagium: Paupertas sapientiam sortita est. *πνία ὁ δόφῃς μὲν τὰς τέχνας ἐγίγνετ' ἀντατὼ μύθοιο διδάσκαλος, οὐδὲ γὰρ ἐν δὲν ἀνδραγῶν ἐργατῶν καὶ παρὶχοντι μίμῃνα.* Theocritus: Paupertas Diophante sola artes excitat, Ipsa laboris magister est. Neq; cū dormire uiris operatorib. male præbēt angustia. Non est docēda fames.) *πολλὴν ὀλὴμὸς γίγνεται διδάσκαλος.* Id est, Fames magistra est artium compluriū. Ouid. Ingeniū mala sæpe mouent. Suidas ex Carchedonio citat hoc prouerbiū *χρεία διδάσκει καὶ ἀν' ἀμύσσης ἡ σοφία.* i. D. Eras. interprete: Catū ē rudi redit magistra necessitas. Tempus, rerum usus, ipsa que necessitas excitat ingenium ad discendas artes. Idem indicat Graecorum sententia: *σοφία πνίαν ἔλαχεν,* & apud Aristophanem Penia iactat se artium inuentricem. A Persio ueter dicitur magister artis ingenijq; largitor. Qui dicit de nuptijs.) Lege Dionysij Halicarnasei præcepta, de epithalamio, oratione nuptiali, atq; natalitia. In funebri laudatione.) Fuit omnino hic mos olim apud priscam ecclesiam, ut episcopi non raro funebrem haberent concionem, qua defuncto unoquoque fratrib. gratulabatur. Cuiusmodi de Theodosio habuit Ambrosius. Laudabat populus Dei misericordiā q. fratrē bona fide ē mūdo uocasset, precabatur idē ut hoc modo etiā ipsi ē uiuis discederent. Hanc plusq. receptissimā & perinde laudatissimā apud maiores nostros consuetudinem nunc manibus & pedibus conantur abolere propudia quædam. Lege orationem funebrem in Athanasium Alexandriæ episcopum per Gregorium Nazianzenum.

num. Item per eundem habitam orationem in fratris sui *Cæsarij*, in funere sororis suæ *Gorgoniæ*. In funere *Basilij magni*. In funere patris. *Erasmus Roterod.* libro *Eccles.* secundo: Videmus & illud receptum apud priscos Christianos, ut quemadmodum insignes uiri, oratione funebri publicitus laudabantur apud populum, ita præsul defunctus aut princeps ore sacerdotis publicitus in templo laudaretur. Declarant hoc duæ funebres orationes *Ambrosij*, altera in laudem *Theodosij* imperatoris, altera in laudem *Valentiniani*: declarat monodia *Nazianzeni* in laudē *D. Basilij*, & aliquot homilia *Chrysost.* Et si credimus libello de excessu beatissimæ uirginis, omnium apostolorum qui aderant encomijs celebrata est. Item liber qui *Ecclesiasticus* inscribitur, laudes insignium uirorum de prædicat, sed eorum dūtaxat quorum pietas sacris uoluminibus est commendata. Plerosq; uidetas orationem ad consolationem conferre. *Plato* in *Menexeno*, uel epitaphio: Bene siquidem rebus gestis ex ipsa uerborum exornatione ad eos qui gesserunt apud auditores memoria perennis, splendorq; prouenit, ea uero opus est oratione quæ defunctos satis laudet, superstites benigne moneat, filios eorum fratresq; ad uirtutis ipsorum imitationem hortetur, parētes autem, & maiores alios, si qui super sunt consoletur. Extat in hoc consolandi genere conscripta *Lysia* oratoris funebri oratio pro his *Atheniensibus*, qui *Corinthijs* aduersus *Lacedæmonios* auxilium ferētes, prælio interire. Merito tam laudato uiro hunc honorem haberi.) Sic *Egesippus* siue *Demosthenes* in funebri oratione laudat ciues *Atticos* in prælio pro patriæ salute desideratos. Vide *Quintilianum* lib. tertio capite quarto. Circumsertur & *Iacobi Locheri* libellus de componenda oratione funebri.

Quomodo una quæstio in multas
diducitur quæstiones.

Cap. XIII.

Quemadmodum autem (sicuti modo ostendimus) quæstio quandoq; latet, & ratione quadam eruenda est, sic alius est labor propositam iam quæstionem in multas quæstiones (quas intra se plerunq; completitur) diducere. Persæpe enim quæstio quæ in speciem simplex est, ui atque effectū in multas dilabitur quæstiones. Id quomodo fiat dicemus. Diuiditur igitur quæstio in plures quæstiones, quæ uel trahuntur ex uerbis, quæ posita sunt in quæstione : uel ex eis quæ uerbis continentur. Ex uerbis, ut qui quærit (ut notum sumamus exemplum) an *Cato* recte tradiderit *Martiam Hortensio*. Quæstio est, ex tribus quæstionum generibus illis quæ prima posuimus secundi generis, id est, an hoc sit illud. Præcedat ergo oportet, an est quæstio, quam per omnia uerba propositæ quæstionis ducere possumus, hoc pacto, an fuerit

fuerit Cato, an fuerit Hortensius, an fuerit Martia, an sit etiam rectū. Namq; non defuerunt philosophi, qui nihil neque rectum neq; prauum esse per se dicerent in rebus. De uerbo autem tradiderit, non est quod formetur fortasse quæstio an est: quia est uerbum, quod qui dem semper pronunciati prædicatum est: de quocunq; autem dicetur, semper faciet quæstionem, an hoc sit illud. Neq; tamen credat quisquam, per omnes has eundem esse quæstiones. Sed admoneamus in præsentia, quàm multæ ex una possint elici quæstiones. Iudicij autem est uidere deinde, quæ quæstionum illarum habeat aliquid, quod sit proposito nostro cōueniens. Quemadmodum enim in hac quæstione, ista quæ diximus, inquirere ineptum sit & superuacuum: ita est alias dare quæstiones, in quibus plurimum loci sibi uendicent. Vt si quærat, uicerit'ne Amazones Hercules: primum quæras, an fuerint Amazones, an fuerit Hercules. Sic etiam, an pugnent cum gruibus Pygmæi: non absurdum erit primum quærere, sint'ne Pygmæi. Vbi ergo quæstionem an est, explicauerimus, proximum est, ut partes quæstionis propositæ. coniungamus. Primum est ergo, an Cato tradiderit Martiam. Deinde an Hortensio tradiderit eam. Postremo id quod summa quæstionis complectitur, an recte tradiderit. Hæ quæstiones ergo hætenus omnes positæ sunt in uerbis. Quæ continentur autē in uerbis, duplicis ferè sunt generis. Quædam enim necessario continentur in uerbis, quemadmodum genus specie continetur: aut alioqui, quæ certum definitumq; est inesse uerbis. Aliæ continentur uelut ex conditione quadam & nō necessario. Ea cuiusmodi sint, facilius exempla ostenderint. Catōis ergo nomine (quoniā nihil aliud est Cato, quàm hic homo) uelut genus homo continetur. Tradendi uero uerbum, tria necessario complectitur. Quisquis tradit enim aliquid, habeat primum oportet, deinde dimittat, tum conferat alteri. In Martia (quoniam id nomen isto loco pro hac singulari uxore ponimus) uxor in commune intelligitur. In Hortensio, quemadmodum in Catone, hominē accipimus. In recti nomine, quia generaliter ponitur, non est quod aliud in eo quæramus. Verum quia aduerbium est, & ad tradendi uerbum ponitur, uidetur posse ferri ad ea, quæ uerbo illo clauduntur. Vt an recte habuerit, recte dimiserit, recte alteri concessit.

concesserit. Erit igitur prima quæstio ex generalibus omnibus, hoc pacto. An quisq̃ recte tradiderit uxore suā alteri. In qua continent̃ adhuc, an quisquā habuerit uxore, an habuerit recte, an dimiserit, an recte dimiserit, & an tradiderit. Nam an recte tradiderit, ipsa totius generalis quæstiois est summa. Hinc paulatim pro generib. species subiicimus: proq̃ eo, quod (an quisq̃) diximus, dicimus iā an Cato. Iterumq̃ omnia de illo, quēadmodum de genere quærimus. Vt sit, an Cato habuerit uxorem, an Cato habuerit recte, reliquaq̃ in hūc modum, quæ sequuntur. Deinde pro uxore, hanc uxore, id est Martiam ponimus, similisq̃ rursus fit ordo, an Cato habuerit Martiam, an recte eam habuerit, an dimiserit eā, eodē sanē ordine quo prius. Postremo, pro eo quod ultimo loco positum erat, an alteri homini, ponimus Hortensium: fitq̃ quæstio, an Cato tradiderit Martiā Hortensio. Vltima hinc sequitur ea, quæ primum proposita est: an recte Cato tradiderit Martiam Hortensio. Quæstiones ergo quæ in uerbis necessario clauduntur, in hunc ferē inueniuntur modum. At quæ conditione quadam in uerbis latent, eæ sunt, quæ fiunt de his, quæ propositam quæstionem ab eo, quod propositum antea, id est, *δέσπῳ* diximus, deflectūt eò, ut fiat *ὑπὸ τῷ*, id est cōtrouersia. Si quis enim Catonem accipiat, ut sit hic homo, neq; ferat aliò mētem, nihil intererit, de Catone quæramus tradiderit ne recte, an generalem faciamus quæstionem, an quisq̃ recte tradiderit. Cum circūdamus autem Catoni ea, quæ dicuntur de illo: talemq̃ effingimus eum, qualem nobis qui res scripserunt tradunt fuisse, id est, non solū hunc aliquem hominem, quod necessario fuit: sed ciuem Rom. & senatorij ordinis, & Stoicæ sectæ philosophum, spectatæ seueritatis, quæq̃ reliqua esse in Catone in confesso est: quot sunt illa quæ tribuuntur hoc modo Catoni, tot possunt fieri quæstiones. Vt, an ciuis Rom. recte habeat uxorem, recte dimittat, recte tradat alteri. An si senatorij sit ordinis, hæc eadem recte faciat. An si philosophus, an si Stoicæ sectæ: perq̃ reliqua, quæ non necessario sunt in Catone, ducuntur quæstiones eo ordine, quo proposuimus, cum eas quæ necessario insunt uerbis, paulo ante ordinaremus. Deinde in uerbo tradiderit insunt, quam ob causam tradiderit, quomodo, quo tēpore, quo loco, quæquē alia in ipso tradendi actu poterunt per conditio-

nem assumi. Post hæc ex Martiæ persona quæritur, an debuerit nobilem mulierem habere, dimittere, tradere alteri: an opulentam, an uitæ genere concordem, an pudicitia conspicuam, an trium ex ipso liberorum matrem. Tum demum ex Hortensio quærimus itidem, quæ insunt illi: an recte tradiderit nobiliori, liberius uiuenti, consulari, opibus, gratia, facundia claro. Et ut semel dicamus, omnia argumenta quæ primum ex re ducuntur, si dubia adhuc probandaq; sunt, in quæstionem uertuntur. Si dicas enim, philosophus non recte dimittit uxorem, non ergo Cato recte dimisit uxorem: argumentum est quod dicitur, philosophum non recte dimittere uxorem. Quod si iam in dubium uocetur, quemadmodum potest id copiose longaq; oratione disputari, an philosophus recte dimittat uxorem, quæstio erit, primæ subseruiens quæstioni. Hinc fit, ut non eadem quæstiones oriantur semper ex utraq; parte differentibus: sed proinde ut hæc uel illa pars plura habuerit pauciora uel firmamenta eius quod tuctur, plures etiam nascuntur paucioresue quæstiones. Quod in hac controuersia haud difficile erit uidere. Alexander subuersis Thebis, Thessalis quorum erat usus commilitio, tabulas inuentas dono dedit, quibus continebatur, Thessalos centum talenta mutuo à Thebanis accepisse. Restitutis postea à Cassandro Thebis, Thebani Thessalos apud Amphictyonas centum talenta repossunt: quæstio est, an debeant Thebanis Thessali centum talenta. Ex Thessalorum parte, si uideamus quid sit, quo se defendunt, aperta erit quæstio. Negant debere se. Atqui accepisse eos & non reddidisse certum est. Quid dicunt ergo? Dono ea se accepisse ab Alexandro. Quæstio igitur erit, an Alexander Thessalis donauerit centum talenta debita Thebanis: quod cum probatum fuerit, nihil habebunt Thessali, quod amplius ex sua parte dicant. Reliqua enim omnia, quæcunq; disputabuntur, ab aduersario potius nascuntur: qui quæret, an potuerit Alexander dare ius crediti, rem incorporealem, & quæ uenire in arbitrium uictoris non possit. Primum ergo quæretur, an dederit. Et quia tabulas dedit, an idem ualeat tabulas dare, quod debitum: quæ quidem quæstio ex Thessalorū defensione (ut diximus) nascitur. Deinde an iure dederit, quæ potest per generales quæstiones diuidi, an quisquam iure possit auferre rem

alienam

alienā, an donare alteri, an Alexander, an à Thebanis, an Thessalis donare. Sequitur hinc alia quæstio ex conditione proposita, quæ sumitur ex restitutione: an sit perinde habenda restitutio, ac si nihil esset actum omnibus his, quæ præcesserunt eam. Videmus hic nihil habere Thessalos, quod tanquam proprium dicant, quodq; robur sit causæ suæ, nisi id quod initio dixi, quod Alexander donauerit: reliquæ omnes quæstiones ex contradictione Thebanorum oriuntur. Communiter tamen utriq; parti disputandæ sunt. Neq; enim potest quisquam satis constanter sua confirmasse, nisi quæ dicuntur ab aduersario, diligenter confutauerit. Sunt autem aliæ quæstiones alijs fecundiores, & quæ in plures spargi quæstiones possunt. Alię tenuiores sunt, & minus (ut ita dicam) sinuosæ. Magni autem est acrisq; in primis iudicii, uidere quas ex primis quæstionibus deductas disputandas accipiamus. Pleræq; enim eiusmodi sunt, ut nihil aut minimum summę rerum afferant, exequiq; eas fastidium potius quàm fidem parat. Aliæ contra sunt, quę totum prope euentum intra se uictoriæ continent: circa quas diligentissimus incumbit deferenti labor. Cicero in quinq; Tusculanarum disputationū libris, cum solum (quantum mihi uidetur) id efficere uoluisset, solam ad bene beatęq; uiuendum sufficere uirtutem: uidebat plurimum ad id docendum adiumenti sibi collaturum, si docuisset animorum immortalitatem. Quia tamen id difficile probatu uidebat, subiecit homo ingeniosissimus in locum eius, id quod proximum erat, nihil mali esse in morte: ex quo uelut excursu quodam delatus est cō, ut tentaret efficere, quod præcipue cupiebat, non interire animos. Quod iam si minus posset obtinere, ne nihil tamen egisset, id peruiucebat utiq; malum non esse mori. Hinc iam tribus sequentibus libris subdidit, non cadere dolorem in sapientem, non ægritudinem, non perturbationem. Quæ cum probata sunt, quis non uidet facillimum permanere ad probandum, si mors non est mala, si reliqua quæ mala putantur, non cadunt in sapientem, ei cui hæc mala non sunt, uirtutem summum esse bonum? Sic si quis quærat, an manes nocturnis molesti apparitionibus, possint carminibus coerceri. Primū utiq; fuisset in hac quæstione excutiendum præcæ philosophiæ, qđ totius disputationis difficillimū fuisset, an sint ulli manes,

• Accusatiui
isti absoluti
sunt, itaq; uer-
tendos appa-
ret in nomina
liuos.

at nobis religio hanc quæstionem superuacuam fecit, quando fide certum est, animas non interire. Deinde est id quod nobis nunc est primum, an appareant. Nam & hoc multi non putauerunt, sed uanam ex nostra cogitatione uel metu imaginem simulacrumq; capere. Post hæc, an noctu possunt apparere: cū etiam ea quæ natura conspicua sunt, delitecant. Iam si manes sunt, quomodo possint esse molesti; uidetur enim si quid noxium habuerint in natura, id è corporibus fuisse, idq; deposuisse cum corporibus. Hinc iā sequitur, an possint ulla ope humana coerceri, an possint quicq; carmina, an possint eos coercere carmina. Hæ autem quæstiones omnes, in ipsis primæ quæstionis sunt positæ uerbis: quod ipsa res indicat. At in prior Ciceronis quæstione, quatuor illæ quatuor librorum quæstiones includuntur in uno eo uerbo (solam) in quæstiōe posito. Si enim solam uirtutem sufficere ad beate uiuendum docēdum est, prius ostendatur oportet, mortē malum non esse. Si enim ea mala sit, opus erit ad beatā uitam immortalitate. Deinde dolor si malus est, cadatq; in sapientē, deerit rursus aliquid uoto ipsius. Cicero igitur conatus est docere, non cadere eum in sapientem: quod ut splendidius erat, ita impetrabilius forte fuisset, propiusq; fidem, non esse malum dolo-rem: *ægritudinem autem & perturbationem, si non ueniunt in sapientem, nihil omnium extra se expetendum esse sapienti, propter quæ ista suscipiuntur, ostendunt. Ergo nudus iam sapiēs, nudę relinquatur uirtuti. Sed de quæstione quotuplex sit, & quomodo status quæstionū, quomodo etiam nonnunq; ipsa quæstio inuenienda sit, & una in plures diducenda quæstiones, hoc pacto nobis sit explicatū.

IN CAPVT XIII.

Propositam iam quæstionem in multas quæstiones.) Rodol. Agricola commentario in prologum de cla. Seneca : Qua in re, inquit, sciendum est, unam controuersiam sæpe aut ferè semper potius in multas diuidi quæstiones. Exempli gratia: Socrates iniuste ad mortem condemnatus fuit Athenis, positusq; in carcere permittitur sibi si fugere uelit occulta è carcere fuga. Deliberat ergo Socrates an fugiat. Hic primum uenit generalis quæstio, an iuste quispiam possit contra sententiā iudicij ciuitatis facere. Deinde an crumpere ex carcere, iam etiam si ad mortem condemnatus sit. Post hæc an ciui Atheniensi hoc liceat, an iam grandi ætate, an philosopho, an uxorem & filios habenti, & reliquæ quæstiones quæ oēs ex persona Socratis ducuntur: hæc oēs quæstiones qui potest in qualibet controuersia peruidere, et in dicēdo exeg. certissimū præstat sine dubio subtilitatis documētū. Hæc ergo quæstiones quæ anteq; inciperet dicere Latro proponeret, et in dicēdo seruari et, ne aberraret ab eis,

et tunc

certum est ei non defuisse subtilitatem. Hæc ille. Max. Tyrius sermo. 29. An recte fecerit So-
crates qui noluerit uti apologia. Erasmus in posteriore Copiæ comment. An Cicero uitam
accipiat ab Antonio exustis philippicis. Diducere.) Est autem diducere, diuidere, distin-
guereq; Cicero in Academicis: Situs earum rerum, & interualla, aut contrahimus aut didu-
cimus. Ouidius in Ibin: Utq; Milo robur diducere fissile tentes, Nec possis captas inde referre
manus. Quomodo autem.) Infra lib. 3. cap. 18. An Cato recte tradiderit.)
Quintil. lib. 3. cap. 5. Huc referri poterit: An Abraham merito laudandus sit, quod filium
suum Isaac satagebat immolare. Id exempli hoc artificio fusiùs explicant, Origenes homilia
in Genes. octaua: & hunc æmulatus D. Erasmus in methodo studij theologici. Philip. Mel. in
epitome philos. morales, cap. Iure ne Constantinus bellum affini & collegæ confederato Li-
cino intulit, exercebat scuitiam in Christianos. Hic considerent studiosi, quàm multi loci com-
munes incidant in hanc quæstionem, uidelicet de officio potestatis, de iure belli, de iure scele-
rum. An religionis causa liceat arma capere principibus, quatenus subditis concessa sit defen-
sio. De uerbo autem tradiderit.) Sunt qui mouent scrupulum de uerbo trado, cui non pu-
tant esse locum, nisi cum res in manum datur, aut potestas traditur. Erasmus in Marcum cap.
4. Traduntur etiam & qui commendantur. Horatius: Ut tibi se laudare ac tradere coner.
Item: Hunc hominem uelles si tradere. Verbum quamuis semper prædicatum sit pronuncia-
ti, nec apte admodum potest fungi uice subiecti: tamen ea porro res, quæ uerbo significa-
tur, in dubium uenire possit. Ut, Num sit aliqua traditio, aut num contingat tradere? Si enim
cum Stoicis agendum, num circulus in quadrangulum redigi, comprehendi uel possit, oportet
bit (opinor) constituere quæstionem, & dare, an sit, & dare comprehensionem aliquam. Qui
docebit se scire quadraturam circuli, primum habebit pronunciare scientiam esse, & in re-
rum natura subsistere, priusquam explicare queat quæstionem, an hoc sit illud, id est, an ipse
teneat. Vicerit ne Amazones Hercules.) Iustinus libro 2. & Herodotus lib. 4. Cum
gruibus Pigmei. Homerus Iliados 7. in ipso statim exordio. Plinius lib. 7. cap. 2. Qua-
dam enim necessario.) Illa necessario uerbis continetur, quæ separari non possunt ab ijs, quæ
uerbis significantur. Quomodo homo necessario cum Catone coheret. Nequit enim esse Ca-
to, quin & homo sit. Ea in uerbis non necessario continentur, quæ à rebus ijs quæ per ea signi-
ficantur, possunt abesse. Cuiusmodi sunt in Catone, esse ciuem Romanum, esse senatorem, esse
philosophum Stoicum. An recte dimiserit, & an recte tradiderit.) Equidem si tradiderit
capiatur pro tertio illo, nempe contulerit, per quod ante locupletauit uerbum trado, in eoq;
contineri dixit: nimirum uidebitur in summa quæstionis utrunq; includi, an tradiderit, & an re-
cte tradiderit. Quæ propositam quæstionem.) Vel hinc abunde satis potest liquere, the-
sin esse Rodolpho id quod primum est in quæstione, an hoc sit illud, esseq; hoc loco thesin,
An Cato recte tradiderit Martiam Hortensio, quæ deinde controuersia fit, num talis Cato,
nempe philosophus, recte tradiderit. Nec hanc, quam thesin uocamus hoc loco, unquam rhe-
tores controuersiam dicerent: nisi quatenus de Catone sub hac uel illa qualitate quærerent.

Tradunt fuisse.) Cicero in oratione pro Murena, & domo sua. T. Liuius lib. 9. de bello
Macedonico, & Asiatico, Aemilius Probus. Et ut semel dicamus omnia argumenta.) Ut
in summa, inquit, doceamus diuersas inueniri quæstiones, quicquid in confesso est, & assumi-
tur firmamentum causa nesti, id ipsum quoque quæstionis erit loco. Sed proinde ut hæc
uel illa pars.) Et hic quoq; sicut alias non raro abusus est pro ferinde. Alexander subuer-
sus Thebis.) Quintil. 5. cap. 10. Georgius Trapezontius lib. 1. hcto. 3. Erasmus posterioris co-

piæ comment. 10. dilatandi ratione. Guiljelmus Budæus in annotat. in Pandec. Instit. de re-
diuis. §. Interdum, & Inst. de libertinis § finali. Apud Amphictyonas.) Vide prouer-
bium: Amphictylonum confessus. Id est, apud commune Græciæ concilium. Cicero secundo de
inventione. Ex contradictione Thebanorum.) Quandoquidem in confutandis aduersarijs,
eorum argumenta infringimus, & id modo spectamus, non ut causam nostram robore-
mus. Licet & firmamentum obiter nostris quoq; partibus nascatur. Cicero in quinq; Tuscu-
la.) M. Tullius in principio libri de diuinatione secundi: Totidem, inquit, subsecuti libri Tus-
culanarum disputationum, res ad beate uiuendum maxime necessarias aperuerunt. Primus
enim est de contemnenda morte: Secundus de tolerando dolore: De ægritudine lenienda ter-
tius: Quartus de reliquis animi perturbationibus: Quintus cum locum complexus est, qui to-
tam philosophiam maxime illustrat. Docet enim ad beate uiuendum uirtutem seipsa esse con-
tentam. Disputationum.) Cicero lib. ad Atticum 5. Quod prima disputatio Tusculana te
confirmat, sane gaudeo. Docuisset animorum immortalitatem.) Anima immortalitatem
ex scripturis probat Ambrosius lib. de bono mortis cap. 9. & 10. Quam Plinius libro 7. ca-
pite 55. fortiter pernegat. An manes nocturnis molesti.) Manes quasi bonos esse dictos
ostendit Eclius. Mana enim bona dixerunt, unde & mater, & poma matura: colebanturq;
propter metum mortis, & manes sacrificantibus noninabantur quasi boni: quemadmodum
immunes ualde non boni sunt. An sint ulli manes.) August. libro 9. ciuitatis dei, capite 11.
Manes autem deos dicunt, sed incertum est, bonorum eos, seu malorum esse meritorum. Plo-
tinus philosophus scribit animas hominum dæmones esse, & ex hominibus fieri lares, si be-
ne meriti sint: Lemures siue laruas, si male. Manes autē dici, si incertum sit, bene an male me-
riti fuerint: Laruas quippe esse noxios dæmones, ex hominibus factos. Hos Græci cacodæ-
monas uocant: Lares autem Endæmonas, hoc est beatos. Iuuenalis satyra 2. Admoncas esse
aliquos manes, & subterranea regna. Animas non interire.) Prioris ad Corinth. 15. &
posterioris itidem cap. 6. An appareant.) D. Aurelius libro de doctrina Christiana 2. ca-
pite 23. Non enim quia imago Samuelis mortui Sauli regi uera pronunciauit, propterea ta-
lia sacrilegia, quibus imago illa præsentata est inferis manibus exercenda sunt. Quem lo-
cum hanc ob causam obiter adscripsimus, quod in omnibus exemplaribus mendose legatur
hunc ad modum, minus execranda sunt. Sicut docuimus in opere de doctrina Christiana à
nobis castigato, & commentarijs illustrato. Vide libellum Iacobi à paradyso, de apparitioni-
bus spirituum post egressum à corporibus. D. Augustinus de spiritu & anima, capite 29.
memoriæ prodidit, per diuinam potentiam mortuos apparere posse uiuentibus, & quisquis
fuit autor ille de cura pro mortuis agenda. Sed uariam ex nostra cogitatione.) August.
lib. 12. de genesi, contendit uisiones nocturnas, & itidem illusiones omnes à diabolo proficisci,
plane uanam esse legendum contenderim. Aegritudinem autem & perturbationem, si non
ueniunt.) Accusatiui isti absoluti sunt, itaq; uertendos apparet in nominatiuos.

Orationis ex uaria fruendi ratione diuisio. Cap. XV.

Roximum est, ut quia de materia dialectices, hoc est,
quæstione diximus, nunc de instrumento ipsius pro-
sequamur. Instrumentum autem eius est oratio. Per
eam nanque qui disserit, fidem conatur facere de illo
quod

quod sibi docendum assumpsit. Orationis multę poterant fieri diuisiones, nobis duę maxime sufficient: quarum altera à structura ipsius accipitur, altera ab effectu. Struitur autem omnis oratio, aut sic, ut continens sit: aut ut sit concisa. Continens est, quales sunt oratorum actiones, laudationes, hortationes. Concisa, ut disputationes, & alternantia scholasticorum certamina. Hanc Zenon contractę in pugnum palmę, illam explicitę manui similem dicebat. Et illam quidem perpetuam orationem uocant, attribueruntq; eam rhetori: hanc uero in foro altercationem, uolueruntq; propriam eam dialectices esse. Equidem cum possit utraque oratione, & concisa, et perpetua, probabiliter ornateq; dici, utranq; etiam ad dialecticum communiter & rhetora crediderim pertinere: cum antea rationem probabiliter differendi, dialectico: ornate, rhetori assignauerim. Ergo & in foro ingens etiam semper fuit oratoribus in altercationibus labor: seu cum testem interrogarent, seu cum ex perpetuę dictiois decursu in id sunt delati, ut per singula argumēta premerent aduersarium, & uel illius silentio confessionem exprimerent. Vnde & ædita adhuc in eum usum à Quintiliano altercationes uidemus.

Comici uero & tragici poëtę, quod nemo negauerit, ciuili orationis generi (si illud proprie rhetoricum esse uolumus) magis sunt uicini, quàm scholastico philosophorum: qui tamen ipsi, inter cisa constant oratione. Contra, quęcunque fere Aristoteles, permultiq; alij præclari in philosophia nominis scripserūt, perpetuo orationis conexa sunt textu. Sed & alius dialogo eandem rem, alius unius tantum personę oratione tractauit. Vt de amicitia Cicero in Lelio personas alternis dicentes induxit: Aristoteles in ethicis eandem rem suis ipse uerbis est executus. Hęc idcirco dixi, quia de oratione & partibus eius dicturus sum nonnulla, quę solent etiam à rhetoribus explicari: ne quis ea cum legat, egressum me terminos instituti mei credat. Cum enim sit (quod sæpe iam diximus) dialectices munus, accommodate ad fidem pro cuiusq; rei natura differere: fatendum utique erit, quoniam id oratione uelut instrumento fit, quęcunque id oratione fieri possit, eam dialectico inter artis suę instrumenta esse numerandam. Neque tamen negauerim multum hęc duo orationum genera distare, cum sint instantiora, magisq; urge-

ant

ant concisa, & plurium utique fraudium sint capacia, earum maxime, quæ aduersario laqueis captiosarum interrogationum struntur. Quo fit, ut persæpe oratores in perpetuis actionibus, si quando acrius premunt aduersarium, imitentur altercantem, interrogentque, ecquid habeat quod respondere uelit: ecquid possit istis contradicere? Perpetua uero dictio, tractu æqualitateque sua iudici est aptior: ut qui non adeo quæ prorsus sunt uera, sed è duobus magis sequatur uerisimiliora dicentem: quique potius ex toto orationis complexu, omniumque corum quæ dicuntur comparatione, accipere malit, quid probet aut auersetur aduersarius. Aduersarius uero nihil uellet prætermisisse, quod ipsum offendere posset: sed potius statim unumquidque apprehendere cupiet, singulisque insistere, neque quicquam è manibus nisi ui dicentis abreptum dimittere. Est itaque (ut sic dicam) in perpetua oratione ueritatis color plerumque speciosior: in alternatione disquisitio exactior. Qualescunque tamen sunt orationum istæ differentiæ, quia utraq; docemus, utraq; intra dialectici ueniet tractatum.

IN CAPUT XV.

S Truitur omnis oratio, aut sic ut continens sit: aut ut sit concisa. Seneca libro 14. epistola 90 Omnis oratio aut continua est, aut inter respondentem & interrogantem difflisa aut desiffa. Hanc διαλυτικήν, illam τομήν placuit uocari. Hæc uerba curat, & sensus & ordinem: διαλυτικήν in duas partes diuiditur, in uerba & significationes, id est, in res quæ dicuntur, & uocabula. Quales sunt oratorum actiones. Huius generis sunt Philippicæ Ciceronis & forenses eiusdem orationes. Item officia, & de rhetoricis pleraque.

Et alternantia scholasticorum certamina. Ut de amicitia & senectute Cicero. Item Tusculanæ quæstiones, de oratore, de natura deorum, de finibus, & oratoris partitiones. Hanc Zeno contractæ in pugnum palmæ. Cicero libro de perfecto oratore: Zeno quidem ille à quo disciplina Stoicorum est, manu demonstrare solebat, quid inter hæc artes (Dialecticam & rhetoricam) interesset. Nam cum compresser at digitos pugnumque fecerat, Dialecticam aiebat eiusmodi esse, cum autem diduxerat, & manum dilatauerat, palmæ illius similem esse eloquentiam dicebat. Cicero lib. de finibus 2. Rhetoricæ igitur, inquam, nos mauis, quam dialecticæ disputare? Quasi uerò, inquit, perpetua oratio rhetorum solum, non etiam philosophorum sit. Zenonis est, inquam, hoc Stoici, omnem uim loquendi, ut iam Aristoteles, in duas distributam esse partes dicere, rhetoricam palmæ, dialecticam pugno similem esse dicebat, quod latius loquerentur rhetores, dialectici autem compressius. Quintilianus lib. 2. oratoriarum insit. Duo, inquit, genera sunt orationis, altera perpetua, quæ Rhetoricæ dicitur: altera concisa, quæ Dialecticæ: quas quidè ita Zenon coniunxit, ut hanc compressæ in pugnum manu, illam explicitæ diceret similem. Diuus Augustinus de doctrina Christi. lib. 2. cap. 36.

Sunt

Sunt etiam quædam præcepta uberioris disputationis quæ iam eloquentia nominatur &c. D. Hieronymus in commentario epistolæ ad Titum: Dialectici quorum princeps Aristoteles est, solent argumentationum retia tendere, & uagam rhetoricæ libertatem, in syllogismo-
rū spineta concludere. Valla in præfatione lib. 2. in dialecticæ. Si quis plenius, quomodo Rhetorica cum Dialectica, uel conueniat, uel discorde uidere uolet, is legat Boëtium Seuerinum libro 4. de differentiis Topicis in ipso statim principio. Vtranzq; etiam ad dialecticum communiter & rhetora.) Vniuersum differendi artificium duabus partibus constare ait Cicero, quarum alteram *λογικὴν*, alteram uero *ῥητορικὴν* recte dici existimat. Inter quas non tantum interest, quantum quorundam traditione male hætenus uisum est interesse. Imò si rem ipsam, non hominum opinionem inspiciamus, idem utriusq; est argumentum, idem finis, diuersa tamen, & prope contraria tractatio. Altera ita tecum aget, ut nolentem inuitumq; trahere uideatur. Altera sic, ut tua sponte, & te nolente quod prius nolebas illi permittas. Altera pauculis uerbis ita te irretitum reddet, ita implicabit, ut aut tacendum tibi sit, aut quod nullis loquendum. Contra altera sic te orationis gratia demulcebit, sic mentis tuæ aciem illius fulgore perstringet, ardore inflammabit, aculeisq; incitabit, ut præcepta educas, quo prius ire formidabas. In altercationibus labor.) Quintil. libro 6. capite 5. Cum aduersarium premunt solent interrogare.) Hoc est, quod aiunt, cum iugulum petunt. Ecquid habeat quod respondere uelit, ecquid possit istis contradicere?) Erasmus libro secundo Copiæ de partium rhetoricarum multiplicatione: His non absimiles sunt assuefactiones. Erasmus libro secundo ecclesiastice sub calcem. Assuectio probationibus admixta habet pondus ac uim argumentorum, &c. Cum hæc ita se habeant quid his possis respondere? Assuectiones tamen si argumenta non sint, tamen sæpenumero pondus habent argumenti, si probationibus admisceantur, ut: Quis tam cæcus, qui hoc non uideat? Quis tam impudens ut neget? Et: Illud stultius est quam ut refelli debeat. Quis enim non intelligit? &c. Et, perfrica frontem & aude negare. Hæc cum ita sint quæ tandem impudentia est? Communiter.) Falluntur qui communiter, pro uulgo aut plerumq; accipiunt, cum significet idem quod pariter, ut si dicas: Communiter utimur hoc libro. T. Liuius 1. ab urbe cond. Iam tum erat inclitum Dianæ Ephesiæ sanum, id communiter à ciuitatibus Asiæ factum fama ferebatur. Comici uero & tragici.) Cicero in Oratore ad Brutum: Itaq; uideo uisum esse nonnullis, Platonis & Democriti locutionem, & si absit à uersu, tamen quod incitatius feratur, & clarissimis uerborum luminibus utatur, potius poema putandum, quam comicorum poetarum, apud quos nisi quod uersiculi sunt, nihil est aliud quotidiani dissimile sermonis, nec tamen id est poetæ maximum, & si est eo laudabilior, quod uirtutes oratoris persequitur, cum uersu sit astrictior. Personas alterius dicentes induxit.) Sic Vergil. in Palæmone utitur: Alternis dicetis, amant alterna camæna. Aristoteles in ethicis.) Libro 9. Et Plutarchus *περί ἀδελφίας*, id est, de fraterna beneuolentia. Fraudum sunt capacia.) Hieronymus in epistola ad Nepotianum de uita clericorum: Verba uoluere, & celeritate dicendi, apud imperitum uulgus admirationem sui facere, indoctorum hominum est: attrita frons interpretatur sæpe quod nescit, & cum male suaserit, sibi quoq; usurpat scientiam, & mox: Nihil tam facile quam uilem plebeculam, & indoctam concionem linguæ uolubilitate decipere, quæ quicquid non intelligit, plus miratur. Veritatis color.) Color in rhetoricis non schema (ut rhetoricis aliquot persuasum est) sed rationem defensionis significat, quod euidentius est, quam ut admoneri necesse sit. Iuuenalis: Dic Quintilianæ colorem. Sic dicimus nullo colore defendi factum posse, cui iusta

excusatio obtendi non queat. Lemma uero (ut hoc obiter addam, commodum enim incidit) est argumentū futile, uulgo blaueum argumentum dicere amant, itidē ut excusatio calua pro futili colore, pulchra uidelicet quotidiana orationis pigmenta, dum hi ridiculi gratia sic loquuntur, illi numerū sequentes, quod dicentes alios audiūt, recte dici putāt. Nec ego tamē.) Puto legendum: Neq; tamen. Vnumquodq; apprehēderem.) Vnumquodq; postulat Grammatica ratio. Quid enim cum suis substantiue, quod adiectiue poni decet, Valla. In altera tione disquisitio exactior.) Ommino hic ex diligēti expensione legendū decerno, alternatione.

Altera diuissio orationis, & quid sit expositio, quid argumentatio. Cap. XVI.

Lteram orationis diuissionem ab orationis effectu diximus accipi. Is est, docere, quoad eius fieri poterit. Qui docetur autem, aut paratus est credere, aut est orationis ui cogendus. Sic & oratio, aut satis habet explicare rem de qua dicit, cuiusmodi sit, secuta fidei, opinionisq; eius qui audit: aut talem esse peruincere etiam renitente auditore conatur. Illud expositione fit, istud argumentatione. Omnis igitur oratio, & prorsus omne quicquid dicitur, aut expositio erit, aut argumentatio. Expositionem priore libro diximus esse orationem, quæ solam dicentis mentem explicat, nullo quo fides audienti fiat adhibito. Argumentationem uero orationem, qua quis rei de qua dicit, fidem facere conatur. Inter narrationem & expositionem, item argumentationem & confirmationem, nulla sane est differentia: nisi quod narrationem & confirmationem duas orationis partes facimus, quibus certus est in causis locus: expositio autem & argumentatio, generalia sunt nomina: & in procemio sæpe exponimus, sæpe argumentamur: & in narratione interim argumentamur, & in confirmatione exponimus, & in peroratione itidem utrumque nonnunquam facimus. Itaq; ut quàm minimum confunderemus nomina ista cum illis, placuit hæc sic potissimum nominare: quāquam sit ea nonnunquam apud autores inuenire confusa. Expositio ergo (quemadmodum dicimus) est, quæ rem recenset solum talem aliquam esse, uelut credenti auditori. Argumentatio, quæ talem esse rem, ratione peruincere nititur. Ut sit expositio: Vrbs antiqua fuit, Tyrin tenuere coloni, Carthago: quæq; sequuntur. Causas enim propter quas oderat Aeneam Iuno, recenset poëta. Easq; si sic accepisset, ut dubium faceret, an odisset Aeneā Iuno, harumq; commemoratione causa-

causarum uellet id docere: argumentatio esset. Nunc quia odium Iunonis uelut certum indubitatumque sumitur, cui causae subditur, non ut ostendatur odisse Aeneam Iuno, quippe pro certo id est, quemadmodum diximus: sed propter quas odium ipsum prouenerit: expositio est. Quod si iam conuertamus orationem, dicamusque, non dubium est quin oderit Aeneam Iuno, quoniam Carthaginem amabat, cui exitium ab Aeneae posteritate uenturum erat, & quia contra Troianos steterat pro Argiuis suis in bello, & reliqua quae poeta subdidit: argumentatio fiet. Ut obiter admoneamus, idem quandoque expositionem & argumentationem, mutata tantum orationis forma fieri posse: cum possit id ipsum, & causa rei esse, & ratio. Rationem in praesentia dico, per quam res cognoscitur: causam, per quam est. Ergo si quis, cum uideat deficere lunam, disseratque id euenire, quoniam terra interposita sit inter solem & lunam, excludatque radios solis, ne missi ad lunam, illustrare possint eam fulgore suo: causam dicit, expositioque erit. Si quis autem cum uideat lunam deficientem, probet terram interpositam esse inter solem & lunam, quoniam aliter deficere luna non possit: rationem tantum reddet. At si cras defectum ire lunam praedices, idque ostendas, quia doceas terram inter solem & lunam interuenturam: idem iam, hoc est, interuentus terrae inter solem & lunam, causa erit defectus lunae, quia per eam eueniet: & ratio quoque fiet, quia per eam euentura esse cognoscetur. Argumentatio autem est, quod paulo post subiecit poeta: Me ne incepto desistere uictam: Nec posse Italia Teucrorum auertere regem? Et reliqua, noti enim sunt loci. Non dicit Iuno sibi ipsi tanquam credenti, nolle se desistere proposito: sed addita ratione, docet ipsa se, quare indignum sit ut desistat: hortaturque, ut in sententia permaneat. Huius autem admonendum uidetur, nonnunquam in expositionem uenire argumentationem, & saepius in argumentationem expositionem uenire. Eaque si per se accipiantur, quicque poterit uocari id ipsum, quod est. Argumentatio erit itaque: Assensere omnes, & quae sibi quisque timebat, Vnius in miseri exitium conuersa tulere. Quo magis enim potuisset probare, omnes assensisse, quam quod gaudebant securitate sua? Ita apud Ciceronem pro Milone: Seruos ex Appennino deduxerat, quos uidebatis: res enim erat minime obscura. Et

paulo post iterum: Quam uocem eius ad hunc M. Catonem statim Fauonius detulit. Et iterum: Vt ante suum fundum (quod re intellectum est) Miloni insidias collocaret: quæ oēs argumentationes sunt breues quidē, sed argumentationes tamen. Contra inter argumentandum expositio est. Vt pro lege Manilia, rerum à Lucullo contra Mithridatem gestarum. Item pro Murena explicatio institutorum philosophiæ Stoicæ, quam Cato sectabatur. Et pro eodem, uerba minæq; L. Catilinæ, & in domestica concione, & in senatu iactata. Laudationes sæpe uituperationesq; totæ propemodum expositione constant. Quæ causa fuit nonnullis, ut crederent in eis controuersiam non esse. Verum quia & inter exponendum argumentatio, & inter argumentandum expositio, utraq; fit alterius rei accessio, transeunt in nomen quoque illius cuius substantiæ iunguntur. Quanquam enim partem quampiam expositionis interiecto nodulo aliquo argumentationis firmemus, non tamen tunc circa id summa consistit instituti nostri. Et expositiones quæ inter argumentandum fiunt, quanquam sint utique per se acceptæ expositiones, tamen quia argumentationum pars sunt, & illis confirmandis destinantur, argumentationes uocantur. Nomina enim data rebus esse uoluit Anaxagoras, non ab eo quod solum, sed quod maxime essent.

IN CAPVT XVI.

A Ut est orationis ui cogendus.) Lege Rodol. lib. 1. cap. item 1. Et hæc per illa, & rursum illa per hæc commodius intelliges, sunt autē subdifficilia, quam porro difficultatē comes pensabit utilitas. Nullo que fides.) Et id quatenus expositio est, nam secus habet si interueniat argumentatio quod tamē sæpe fit. Expositionē priorē libro.) Exponere multis ne dicā omnibus enarrare accipitur, solus (quod sciā) Gell. lib. 9. cap. 3. pro interpretari et uertere usus est. De Græca Philippi Macedonis epistola: Exponēda est igitur, inquit, ad hæc fermē sententiā. Philippus Aristoteli salutē dicit &c. Sed omniū quæ quidē inuenerim proxime accedit Ciceronianū illud 2. de oratore: Sed hæc Crassus aliquādo nobis expediet & exponet descripta generatim, ut non attendentibus loquendi proprietatem, qua dicimus exponere fabulam aut historiam, pro narrare. Quanquam hoc magnam sæpe cum enarrandi uerbo congruentiam habet, ut cum dicimus, exponi populo passionem dominicā nocte sacra Christianæ parasceues. Horatius lib. primo satyra 7. Persius exponit causam. Cicero 3. de Oratore: Fuit uterque ut exposui antea, cum studio atq; ingenio & doctrina præstans omnibus, tum in suo genere perfectus. Alioqui grammaticum est potius quàm Latinum, imo ne grammaticum quidem (nisi me plane fallit natus) ut carentia, crescentia, & quædam alia, ac proinde nec expositio pro enarratione, commentarijs aut scholijs. Quanquam

si quis

si quis dissentiat, cum hoc non contenderim. Inter narrationem & expositionem.) Hæc quatuor orationis partes facit huius lib. cap. 24. Hic sane uult in unaquaq; earum alteram semper esse uel expositionem uel argumentationem, nam quicquid dicitur, aut expositio, aut argumentatio est. Nulla sane est differentia.) Et si omnis narratio est expositio, atq; omnis ite confirmatio argumentatio, non tamen contra: sunt enim quedam expositiones quæ narrationes non sunt, & quedam etiam argumentationes non sunt confirmationes, sed de his copiosius huius lib. cap. 24. Nonnumquam in expositionem uenire.) Quint. li. 4. ca. 2. Et huius lib. cap. 22.

Controuerfiam non esse.) Quod tamen falsum est. Quanquam enim.) Habet & hoc Quintilianus lib. 4. cum dicit argumenta aliquoties uenire in narrationem, argumentari uero nos nunquam. Cum possit id ipsum & causa rei esse & ratio.) Multum discriminis est inter causam & rationem rei, eo sane modo quo loquitur Rodolphus, nam causa est per quam res habet ut sit, siue nobis per eam innotescat, siue non innotescat, at ratio est per quam nobis res innotescat, siue ea causa sit, siue effectus. Si itaq; contingat ut per eandem rem altera res & sit & cognoscatur, tum idem & causa & ratio dicitur. Quia terra interposita sit inter solem & lunam.) Plutarchus in uita Nicias: Atqui singulis seu triginta dierum spatijs completis solem ex opposito lunæ constitutum interuentu terræ adumbrari, atq; ex hoc fieri ut luna lumen amittat suum, & coloribus uarijs infici uideatur: hodie nemo ferme etiam ex media plebe uidetur ignorare.

Quàm multiplex sit parandæ fidei ratio. Cap. XVII.

Ed nos singulatim de utraq; primumq; de argumentatione dicamus, quoniam sunt in ea robur neruiq; differentis. Expositio enim inuenit (ut ita dicam) fidem, argumentatio facit eam. Si quid autem habet expositio, sicut habet utiq; artis, quod dialectico præcipiendum sit, id fere ex argumentandi ratione descendit. Cum petatur autem fides argumentatione, dicendum uidetur in primis, fidem orationi dupliciter contingere, rebus scilicet, & oratione. Rebus contingit fides, quam is qui audit, uelut tacita apud animum suum argumentatione colligit: & ex persona eius qui dicit: quia uel is putatur, cui tuto possit credi: uel affectus aliquis, ut beneuolentia, ut ira, ut misericordia, propensiolem facit animum audientis ad credendum. Et ex reliquis, ut sunt tempus, locus, res, & ipsius etiam qui audit persæpe cupiditas, uel æquitas utcunq; animi, cuius parui refert, siue ita esse, siue aliter credat: & ipse dicendi modus. Vnde & persæpe dubitatio dicentis, nostram opinionem confirmat, non quia id uerba efficiant, sed quia credendum uidetur maxime ei, qui nihil improbius affirmet. Contraq; argumentosius & sollicitè dicenti, minus

Kk 3 habetur

habetur interim fidei. Putamus enim, non fuisse de fide nostra dubitaturum, nisi fidem sibi ipse non haberet: & quia sciret non dicere se uera, in eam persuasionem uenire, ut ne uerisimilia quidem nobis putaret uisum iri. Vnde ductum etiā in prouerbum est, neminē satis credibiliter alijs mentiturum, nisi qui fuerit antea sibi mentitus. Sinon ille Vergilianus, nihil habet in uerbis suis, quo fidem faciat eis, quæ de casu suo, deq; fabricatione equi confingit. Vnde ergo fides illi uenit? Primum credebatur auctos hostes: unde dimoto metu, libertas iam Troianis negligentius omnia & securius audiendi, minusq; suspecta uerba Sinonis accipiendi, ut quæ nihil possent nocere. Deinde Sinonem relictum hostibus, non uideri nisi offensum suis & inimicum esse posse. Ad hæc præsens pro uiro fauor, & misericordia ex periculis. Palamedes Troianis Vlyssis æmulatione & uetandis bellis acceptior. Vlysses contrā Troianis astu dolisq; inuisus. Troiani cupientes uera esse quæ dicebātur: & paratiores ad credendum, quia nullum uidebant esse præmium mendacio. Præterea palladium à Græcis è Troia furto ablatum. Equus animal aptum bellis, & deæ præfidi bellorum sacrum. Pōst Laocoon à draconibus peremptus, qui equum uiolauerat. Quia narrantur omnia consentanea istis, quanquam nihil sit in oratione, quo uera quæ dicuntur probentur, ipse tamen auditor collectione collationeq; rerū, & earum inter se ordine & congruentia, sic esse sibi persuadet. Ergo creduntur alia, quia uera esse certum est, quale est quod primum narratur de Palamede: Quem falsa sub proditione Pelasgi Infonem infando indicio, quia bella uetabat, Demisere neci. Et iterū: Omnis spes Danaum, & cœpti fiducia belli Palladis auxilijs semper stetit. Alia creduntur, quia sunt per se probabilia. Vt: Sæpe fugam Danaï, Troia cupiere relicta Moliri, & longo fessi discedere bello. Et: Eripui (fateor) leto me, & uincula rupi. Et: Assensere omnes, & quæ sibi quisq; timebat, Vnius in miseri exitium cōuersa tulere. Alia creduntur, quia alijs ueris similia sunt. Vt: Sanguine quærendi reditus. Creditur enim, quia simile illius est: Sanguine placastis uētos & uirgine cæsa: quod certum est. Sic etiam: Hinc semper Vlysses Criminibus terrere nouis, hinc spargere uoces In uulgum ambiguas. Certum erat antea talia solitum illum facere. Quædam uelut in numerum.

merum creduntur, quia non est cur falsa ea putemus. Vt: Illi me comitem & consanguinitate propinquum, Pauper in arma pater primis huc misit ab annis. Et: Bis quinos silet ille dies, tectusq; recusat Prodere uoce sua quenquam, aut opponere morti. Et: Limosq; lacu per noctem obscurus in ulua Delitui. Non enim est, cur ista uel sic, uel potius non sic facta credamus. Quædam etiam fidem habent, quia inter duo prorsus uera, uelut uia uel transitus quidam statuuntur: occupantq; ea mentem, quia ad alia non respicimus, ut hæc uera credamus. Vt Palamedem fraudibus Vlyssis occisum esse professus est, & Sinonem relictum à Græcis in patriam profectis, res ipsa indicat. Connectit hæc duo capita Sinon, hinc sumpto fundamento fraudis, quod consanguineus esset Palamedis. Quod cum uideatur nihil summæ rerum allaturum, & uelut extra rem, & nihil ad rem pertinens: pro uero accipitur, originem que fidei præbet omnibus illis quæ postea dicuntur. Vt interim admoneamus, nulla parte illum qui contra nos disserit, acrius inspiciendum, quàm ubi minimum urgere nos, uel etiam ridiculus nobis firmare partes nostras uidebitur. Ea nanque quæ palam nos premunt, uelut aperta uis, ui repelluntur, ipsaq; uel indormientes nos impetu suo excitant. Quæ uero tanquam stolidæ, & nonnunquam etiam ut profutura, proferuntur, quo tectius plerunque, eo grauius difficiliusq; uitatu periculum ferunt. Postremo creditur dicenti ipsi, quia uel grauis uir, uel beneuolus putatur. Ad id figurandum pertinet quod dicit: Fas odisse uiros. Et: Quod diu prius omen in ipsum Conuertant. Quanquam sint autem hæc omnia in ipsa oratione, non tamen altera adhibetur alteri, tanquam fidem factura: sed singulæ per se positæ, reputatione audientis, & apud animum suum comparantis eas, parant fidem. Pleraque uero se ipsis, sola rerum æstimatione, quia apte accommodatæq; omnia naturæ suæ dicuntur, idcirco uidentur credibilia. Hocq; fidei genus quum omni orationi nonnunquam, tum est expositiōi maxime necessariū, cum nō habeat ea fidem nisi ex rebus. Fides autem quæ fit oratione, est, quæ conficitur argumentando, cum rem dubiam probabili colligimus argumento. Id uero, quo simul complectimur rem quam probare uolumus, & illud inuentum quo probare conamur, eam argumentationem esse dicimus.

mus. Sane quò pacto argumentum rei probandæ argumētando adhibeatur, in commune, prioris libri initio, quàm potuimus apertissime conati sumus explicare. In hoc loco, quæ argumentationis, hoc est, orationis sunt propria, dicentur.

IN CAPVT XVII.

EX persona eius qui dicit.) Cicero in Topicis: Persona autem non qualiscunq; testimonij pondus habet. Ad faciendam enim fidem autoritas queritur, sed autoritate aut natura aut tempus affert, naturæ autoritas in uirtute inest maxime, in tempore autem multa quæ afferunt autoritatē, ingenium, opes, ætas, fortuna, ars, usus, necessitas, eō cursio etiam nonnunquam rerum fortuitarum, nam & ingeniosos, & opulentos, & ætatis spacio probatos dignos quibus credatur putant, nō recte fortasse, sed uulgi opinio mutari uix potest, ad cæq; omnia dirigunt, & qui iudicant, & qui existimāt, qui enim his rebus quas dixi excellunt, ipsa uirtute uidentur excellere. Quintilianus lib. 4. cap. 2. Ne id quidem præteribo, quantam afferat fidem expositioni narrantis autoritas, quam mereri debemus ante omnia quidem uita, sed ipso genere orationis. Quod quo fuerit grauius, sanctiusq; hoc plus habeat necesse est in affirmando quoq; ponderis. Vnde & per sepe dubitatio dicentis.) D. Erasmus in lingua: In uniuersum uero quisquis dicit frustra dicit, si desit fides, & attentio, sed utrumq; sibi conciliat suspendens expectationem cantatiuncula, quod ipsum etiam proditū est ab his qui diligentius de rhetorica conscribere. Quisquis enim sic incipit, caret suspitione fuci, quod inibi ex re nata cogitare uideatur, quid sit dicendum: non secum attulisse commentū quo falleret, & in concilijs præsertim graue quiddam, minimeq; uulgare dicturus uidetur, qui prius meditatur quid dicat. Itaq; qui docent esse caput artis artem dissimulare, simulant hanc contationem quo magis attentos, magisq; credulos habeant auditores, talem Homerus inducit Vlyssēm. Quid? quod nonnunquam in epistolis post dictum uale, subiicimus quod nos fugerit, aut quod ideo fingimus nos fugisse quo tenacius insideat animo, cuius generis est illud, Sed heus heus nunc nouum quiddam sese offert memoriæ, proinde non possum cōmittere, quin id subaperiam. Huiusmodi figuræ nō hoc tantum in loco, uerum aliās etiam hanc habent gratiam, si quid Fabio credimus, nam & amouent suspitionē fuci, & artificij, lectoremq; dormitandum uelut ad rem nouam expergesciant. Accipere.) Videtur legendum accipiendi.

Non uideri nisi.) Hoc uideri plane redundat si grammatice consulimus. Qui nihil improbius affirmet.) Tribus maxime persuadetur, uita dicentis, ueritate rei, sobrietate orationis. Aristoteles libro rhetoricorum secundo cap. primo: Ut igitur dicentes ipsi fide digni uideantur, tres causæ sunt. Tria enim sunt quæ præter demonstrationem fidem faciunt, prudentia, uirtus, beneuolentia, & quæ sequuntur. Erasmus libro Ecclesiast. 2. Repertis igitur propositionibus superest argumentatio, siue probationes, Græci &c. Contraq; argumentosius & sollicitè dicenti.) Quintilianus libro 4. de narratione: Optimæ, inquit, præparationes erūt quæ latuerint iudices, ut à Cicrone sunt quidem utilissime omnia prædicta, per quæ Miloni Clodius, non Clodio Milo insidiatus esse uideatur, plurimum tamen facit illa callidissima simplicitatis imitatio: Milo autem quum in senatu fuisset eo die quoad senatus est dimissus, domum uenit, calceos & uestimenta mutauit, paulisper dum se uxor (ut fit) cōparat, commoratus est. Quod nihil præparato nihil festinato fecisse uidetur Milo. Quia nō
solum

solum rebus ipsis uir eloquentissimus Cicero, quibus moras, & lentum profectiōis ordinem ducit: sed uerbis etiam uulgaribus & cotidianis, & arte occulta consecutus est, quæ aliter dista essent, strepitu ipsum iudicem, deinde patronum excitassent. Frigida uidentur ista plerisque. Sed hoc ipsum manifestum, quomodo iudicem fecerint, quod uix à lectoreprehenditur. Hactenus ille. Cuius ex uerbis cognosci possit in ea parte narrationis, in qua cause nostræ momentum præcipuum sit, etiam simpliciter loquendum uerbisq; cotidianis utendum. Quintil. lib. 4. cap. 2. sub finem: Effugienda ergo in hac præcipua parte omnis calliditatis suspitio. Quintil. lib. 4. de exordio: Præterea detrahenda, inquit, uel confirmanda opinio, si quam præcipue domo uidebitur iudex attulisse. Neq; enim se usquam custodit magis iudex. Nihil uideatur fictum, nihil sollicitum, omnia potius à causa, quàm ab oratore profecta credantur, sed hoc pati non possumus, & perire artem putamus, nisi appareat ars, cū desinit ars esse si apparet, pendemus ex laude, atq; hanc laboris nostri ducimus summam, atq; circumstantibus uolumus ostentare, iudicibus prodimus. Idem eodē lib. cap. 5. Pleraq; gratiora sunt si inuenta subito, nec domo allata, sed inter dicendum è re ipsa nata uideantur, unde illa non iniucūda schemata: Pene excidit mihi, & fugerat me, & recte admones. Idem Fabius differēs de genere locutionis: Optima (inquit) minime accersita, & simplicibus, atq; ab ipsa ueritate profectis similia, nam illa quæ curā fatentur, & ficta, atq; cōposita etiam uideri uolunt, nec gratiā consequuntur, & fidē amittunt, propter id, qd sensus adumbrat, & uelut læto gramine sata strangulant. Minus habetur interim fidei.) Cic. 2. Offi. Harum igitur duarū ad fidē faciendā iustitia plus pollet, quippe cum ea sine prudentia satis habeat autoritatis, prudentia sine iustitia nihil ualet ad faciendam fidē: quo enim quis uersutior, & callidior est, hoc inuicior & suspectior detracta opinione probitatis. Idem ius proficetur etiā qui nesciunt, eloquentiā autem illi ipsi qui consecuti sunt, tamen se ualere dissimulant, propterea quod prudentia hominibus grata est, lingua suspecta. Erasmus Rot. lib. 2. Eccle. Libentius enim illis credimus, quibus peccus potius quàm ars suggerit dictionis copiam, & gratiora sunt, quæ uelut ex tempore nata, nouitate commendantur, quàm promissa & expectata. & quæ sequuntur. Neminem alijs satis.) Inditio est Sosia ille Plautinus: Sed quomodo, & uerbis quibus me deceat fabularier, prius ipse mecum etiam uolo hic meditari, sic proloquar. Simon ille Vergilianus.) Apud Terentium in iquor. narratio est coniecturalis in primis elegans, qua Syrus Clinia tollit suspicionem corruptæ Antiphilæ suæ amasiæ. Iam pridem omnium ubi uentum ad ædes est. & quæ sequuntur. Haud dissimile ijs quæ dicuntur de Simone, fuerit & hoc quod est Iosue 9. cap. de Gabaonitis & Iudith 11. Vnde ergo fides illi.) T. Liuius lib. 8. decad. 3. Et fraus fidem in paruis sibi præstruit, ut quum operæ pretium sit, cum mercede magna saluat. Georgius Trapezontius lib. Rhetor. 1. nonnihil de eadem hac re cōmeminit. Quā ubi minimū urgere nos.) Aristot. 3. Rhetor. li. ca. 5. Eam argumentationē esse dicimus.) Cic. in rhetoricis lib. 1. Nam & argumentatio uno noīe res duas significat, ideoq; & inuentū aliā in rem p̄babile, aut necessariū, argumentatio uocatur, & eius inuenti artificiosa expositio.

Quot argumentandi species sint, & quæ singularum specierum partes. Cap. XVIII.

Ides omnis quæ fit argumentando, aut à sensibus primum cœpit, desinēq; in mentem, in qua necesse est fi-

LI dem

dem omnem consistere. Aut ipsa per se mens, alterum ex altero, res perceptas conferendo, collegit. Prius est, ut quia uidimus lunam iam plenilunio deficere, & iterum, tertio, quartoq; itidem fieri, dicimus: luna tunc & tunc & alio item alioq; tempore plenilunio deficit, nec unquam aliter est uisum: colligimus, ergo luna nunquam nisi plenilunio deficit. Priora enim illa sensu percepta sunt singulatim, posterius autem quod est, lunam nunquam nisi plenilunio deficere, mente sola percipitur. Secundum, cum mens alterum colligit ex altero: ut cum dicimus, luna nunquam deficit nisi plenilunio, ergo necesse est id fieri interuentu terræ lunam obumbrantis. Horum enim utrunque, nisi mente percipi nequit. Pro hac diuersitate duæ natæ sunt perfectæ formæ argumentandi, quarum alteram inductionem, alteram uulgo uocant Græco nomine συλλογισμόν. Cicero apte (ut omnia) & prope ad uerbū, ratiocinationē dixit. Mihi rectissime uidetur inductio dici, enumeratio: quemadmodum Cicero dixit argumentationem quandam esse ex partium omnium enumeratione. Inductionis uero nomen magis conuenit imperfectæ enumerationi, cum duobus tribusue propositis inducitur auditor, ut in omnibus ita credat esse. Est autem inductio uel (ut nos dicimus) enumeratio, argumentatio, qua ex pluribus uel partibus, uel speciebus, unum uel totum, uel genus uniuersaliter colligitur. Genus in præsentia uoco, quod aliqua ratione in plura diuiditur. Species, in quas id diuiditur. Ex partibus hoc modo: Paries est meus, fundamentum meum, tectum meum, reliquæq; partes meæ sunt: ergo domus mea est. Et hoc item: Plebs Romana optime de Milone sentit, & equester ordo, & senatus: totus ergo Populus Roma. optime sentit de Milone. Ex speciebus hoc modo: Pompeius habet uirtutē, habet peritiā rei militaris, auctoritatem, felicitatem: habet ergo cuncta Pompeius in summo duce spectanda.

Ratiocinatio (si latino malumus uti nomine) est, ut inquit Aristot. oratio, in qua positis quibusdā, necesse est aliud præter ea quæ posita sunt euenire. Vel, est argumentatio, in qua positarum duarum propositionum duo termini sic iunguntur in tertio aliquo, ut necesse sit eos eodem modo inter se coniungi. Ut, omnis insidiator iure occiditur, Clodius est insidiator, ergo Clodius iure occiditur.

Hic in

Hic in his duabus propositiōibus, iure occidi: & Clodius, iungunt affirmatiue, in eo qđ est insidiatorē esse: iungunturq; inter se etiam affirmatiue. Sic etiā negatiue: nullum qui fatetur à se hominem occisum, fas est uiuere, Milo hoc fatetur, ergo Miloni fas non est uiuere. Hic Milo & fas esse uiuere disiunguntur negatiōe, in eo quod est fateri hominem à se occisum: disiunguntur ergo itidem inter se. Sed quæ sit lex ratiocinationum, quotq; sint earum figuræ, exacte prosequi, ad iudicandi pertinet rationem. In præsentia, quoniam necesse est usu uenire nomina ista, ne sint ignorata, obiter quantum præsentis rei sufficit instituto, dicantur. Id ergo quod efficitur argumentatione, aliq; conclusionem, aliq; intentionem uocant: quoniam sit id, quod intendimus argumentando conficere. Ea uero, per quæ conficimus conclusionem, propositiones dicuntur. Et in inductione quidem nullum inter se discrimen habent propositiones, nec numerum præfinitum. Pro multitudine enim partium aut specierum, crescat is necesse est, & quælibet ex æquo adhibetur conclusioni conficiendæ. In ratiocinatione autem duæ tantum sunt propositiones. Quarum altera plus uirium habet ad cōficiendum, quia conclusionem fere intra se cōplectitur, & idcirco ea uel maior propositio, uel expositio uocatur. Altera minus habet uirium, quam uocant minorem propositionem, uel assumptionem. Et omnis quidem propositio duobus cōtinetur uel extremis uel terminis. Quorum hic subiectum dicitur, de quo dicitur aliquid. Hic uero prædicatum, quod dicitur de aliquo. Necesse est igitur in duabus propositionibus ratiocinatiōis, quatuor esse terminos: interq; hos quatuor, quia unus bis semper accipitur, usu quidem & ministerio quatuor sunt, reuera tamen non plures sunt tribus. Quorum qui bis sumitur, medium dicitur: quoniam in eo aliq; duo iunguntur. At qui cum medio sumitur in maiore, maius extremum: in assumptione uel minore, extremum minus uocatur. In hac ergo ratiocinatiōe, omnis insidiator iure occiditur, Clodius est insidiator, ergo Clodius iure occiditur: conclusio est, Clodius iure occiditur: ea est enim quā probare uolumus. Maior est, omnis insidiator iure occiditur. Minor, Clodius est insidiator. Mediū est insidiator: quoniā in eo, iure occidis, quod est maius extremum, & Clodius, quod est minus, iunguntur.

Ll 2 Præter

Præter has duas species argumētandi perfectas, aliæ sunt imperfectæ duæ: quæ nisi captiosæ sint, & non in speciem tantum, sed vere conficiantur, ad istas semper redigi possunt. Quarum quæ ad rationationem ducitur, enthymema dicitur, id est (ut Quintilianus interpretatur) commentum. Quo quidem cum possint omnia mentis nostræ signari cogitata, argumentationem significauerunt ex altera rationationis propositione, hoc est, maiore uel minore, & conclusione compositam. Ex maiore, ut insidiator iure occiditur, ergo Clodius iure occiditur. Ex minore, ut Clodius est insidiator, iure ergo Clodius occiditur. Quæ uero naturam habet inductionis, exemplum uocatur. Quid sit exemplum, superiore libro, cum comparata tractaremus, à nobis est dictum. Sed non omne exemplum redigitur ad inductionem, nec omnis imperfecta inductio est utiq; exemplum. Illud enim, P. Scipio occidit iure Gracchum, ergo Cicero iure occidet Catilinam: nemo negauerit exemplum esse. Non est inductio tamen, sed ratio. Nec enim Scipio pars est Ciceronis, nec species illius. Sic & quanquam sit exemplum hæc imperfecta inductio: Omnis potestas impatiens consortis erit, quoniam fraterno primi maduerunt sanguine muri: hæc tamen argumentatio: Quid satis est, si Roma parum? quæ sic explicatur: Roma non est satis, ergo nulla res est satis: inductionis quidem similitudinem habet, nemo tamen dixerit eam exemplum. Aristoteles autem dixit exemplum rhetoricam inductionem, enthymema rationationem rhetoricā: definiuitq; enthymema esse rationationem ex uerisimilibus & signis, Sunt itaque, qui putent Aristotelem non discreuisse forma argumētandi à rationatione enthymema: sed certo tantum rerum genere enthymema constare uoluisse. Pleriq; rhetores hoc nomen uelut dignatione quadam dederunt ei argumentationis generi, quod ex contrarijs conficitur. Quale est: Quem alienum fidum inuenies, si tuis hostis fueris? Et id quod modo dixi: Quid satis est, si Roma parum? Et apud eundem autorem: Audes fulcire ruinam, Sub qua Roma iacet? Et, Cum meretricis sit quod amator odi, cuius putatis esse, quod pauper admaui? Sed hæc plerunq; magis constant eloquendi, quàm inueniendi. ratione uel argumētandi forma.

IN CA

Fides omnis.) Illud non indignum quod hic obiter adnotetur, inter alia & illud uerissime dictum esse ab Rodolpho in fronte huius libri: Alius, inquit, qui liberius uelit uerum fac-
teri, dicet præterquam quæ de syllogismus præcipiuntur, cætera non magni sanè mo-
menti esse. Proinde hoc iam capite, obiter re ipsa commonstrat quàm sit utilis connexio-
num ratio. Duæ natæ sunt perfectæ formæ argumentandi.) Præter eas quæ sunt ex
hypotheticis, quales infra cap. 20. ductus appellat, aliæ; id genus pleraq; quæ flexuosa uo-
cat infra cap. 30. Aut à sensibus primum cœpit.) Lege lib. huius cap. 7. Cum duo-
bus tribus uel propositis inducitur auditor.) Prioris ad Corinthios 9. Quis militat suis sti-
pendijs unquam? Quis plantat uincam, & de fructu eius non edit? aut quis pascit gregem, &
de lacte gregis non edit &c. Amos item cap. 3. D. Erasmus Roterod. libro 2. Ecclesiastica.

Qua ex pluribus.) Hoc est, omnibus enumeratis sigillatim, aut aliqua certe particula co-
rum uice adiecta. Quod genus sunt: Et ita deinceps, & sic de singulis, reliqua; id genus, atq;
in cæteris eodem pacto, neq; quicquam est quod non hoc pacto se habeat. Cicero præterea
in primo de inuentione, ubi agit de inductione Socratica: tradit præceptiones aliquot in in-
ductione accuratius obseruandas, quas qui uelit, inde petat licbit. Ex partibus hoc modo.)
Leges sunt, plebiscita sunt, senatusconsulta sunt, principum placita sunt, Magistratuum edicta
sunt, responsa prudentum sunt: ergo ius scriptum est. Non est quod hoc argumentum quis è
speciebus opinetur esse profectum, siquidem populus Romanus non diuiditur in hæc par-
tes, sed patitur, qua de re lege primi libri caput 7. & 8. Ex speciebus hoc modo.) Sic
& Cicero in exordio 1. lib. Tusculanae disputationum, dictu mirum quàm apposito utatur ex-
emplo. Habet ergo cuncta Pompeius.) Imperatorem quæ scire oporteat, lege Xeno-
phontem libro 3. de dictis & factis Socratis. Ut necesse sit eos eodem modo inter se con-
iungi.) Hoc ita accipiendum est: Si duo cuidam tertio consentanea sunt, inter se quoq; con-
sentanea esse dicimus, & ratiocinationem item consentaneam esse affirmamus. Consentanea
uero appellamus, quorum possit alterum de altero dici, ut uoluptati & bono in appetitu con-
uenit, quoniam quicquid appetitur, est bonum, uoluptas appetitur, igitur est bonum: sic conue-
nit homini & substantiæ, quoniam omne animal est substantia, & omnis homo est animal, se-
quitur ergo: omnis homo est substantia. Vnum etiam his adijciendum est, terminum hic uo-
cari non unicam tantum dictionem, sed orationem etiam, siquidem terminus hoc loco nihil
aliud significat, quàm extremum propositionis, quod autore Boëtio potest esse & oratio. Est
autem terminus singularis is, cuius significatio non potest nisi uni rei conuenire, ut Ioannes,
Nicolaus. Contra communis terminus, cuius significatio pluribus potest communicari, ut ho-
mo, lapis. Item sol, luna, Deus Nam licet plerisque harum rerum repugnet plures inuenire,
non tamē repugnat significationi uocabuli, eas esse uel infinitas. Sed heus propemodum præ-
terieram, quod in primis annotatum oportuit: Locum hunc satis alioquin obscurum maxime
parum exercitatis posse teneri, & quidem facillime, modo libri primi cap. 2. accuratius ex-
pendatur. Sed quæ sit lex ratiocinationum post Aristotelem.) Hanc iudicandi partem,
satis accurate tradiderunt Georgius Trapezontius, Philip. Melancthon, Ioannes Cæsa-
rius, Christophorus Hegendorphinus, & Bartholomæus Latomus. Quotq; sint earum
figure.) Quid sit Aristotelicis figura, quid item modus, Petrus Mosellanus annotauit in Au-
lum Gellium libro 2. capite 8 & 9. Rationem contextendi syllogismos, indicat Aristoteles in
lib. priorum, & summa est: In syllogismis loco propositionis maior is esse ponendam causam,

Et 3 hoc

hoc est, sententiam quandam communem, quæ causa sit et firmamentum totius syllogismi. Rhetores uocant $\kappa\rho\iota\nu\omicron\mu\alpha\tau\omicron\varsigma$. Deinde cum hac causa subiectum minoris propositionis componetur, & erit minor propositio. Postremo conclusio sequitur. Quia duæ tantum sunt propositiones.) Proponere quandoque significat aliquid præmittere, unde conclusio inferatur: sic propositiones dicuntur apud dialecticos, id quod hodie uulgo præmissas uocamus. Nam id quod uerum aut falsum significat, quod Petrus Hispanus, & reliqui propositionem uocant, id Boetius enunciationem interpretatus est. Cicero melius pronunciatum uocauit, estque simile, si omne id propositionem uocemus, quale est, si omne substantiuum subiectum dicamus, quemadmodum ex omni pronunciato propositio fieri potest, si in syllogismis ponatur: sic ex omni nomine substantiuo potest fieri subiectum, non tamen dicitur substantiuum, nisi ex relatione ad prædictum, hoc est, quum in pronunciato ponitur. Hæc Rodolphus Agricola in commentario in secundam Senecæ declamationem. Propositio proprie dicitur ea pars argumentationis, quæ ab Aristotelicis maior dicitur, non quemadmodum isti præue abutuntur, enunciatio: unde apud doctos autores frequenter legimus propositionis probatio, assumptionis probatio. Erasmus Roterodamus libro Ecclesiæ 2. Admonendus est & lector, uocem hanc apud eos qui de dicendi facultate, &c. In inductione quidem.) Loquitur hic ut prius de perfecta inductione. Vel maior propositio, uel expositio uocatur.) Dialectici, & hos sequuti rhetores, tres partes faciunt perfectæ argumentationis. Prima est, quæ exponitur summa argumentationis: hæc est expositio siue propositio: altera, cum propositione assumpta rem continet specialius, de qua aliquid uolumus colligere, hæc assumptio: Tertia, quæ rationationem claudit, complexio. Cicero enim in prior de inuentione libro, uocat complexiorem, quam dialectici appellant conclusionem. D. August. libro de ciuitate Dei 2. capite 13. In hac disceptatione huiusmodi ratiocinatio summam quæstionis absoluit, proponunt Græci: si dii tales colendi sunt, profecto etiam tales homines honorandi sunt: assument Romani, sed nullo modo tales honorandi sunt: concludunt Christiani, nullo igitur modo dii tales colendi sunt. Quæ nisi captiosa sint.) Seneca epistola 49. Aulus Gellius libro 5. capite 10. Idem libro 16. capite 2. Politianus miscella. capite 54. Quæ uero naturam habet inductionis, exemplum uocatur.) Quoties aut una tantum, aut pluribus etiam, non tamen omnibus partibus enumeratis: non totum, sed aliam inde partem colligimus, hoc genus imperfectæ inductionis, Aristoteles in rhetoricis uocat exemplum. Omnis insidiator iure occiditur.) Collectio syllogistica est, secundum dialecticos, constans propositione, adsumptione, & complexione. Rhetores $\kappa\rho\iota\nu\omicron\mu\alpha\tau\omicron\varsigma$ & $\alpha\iota\tau\iota\omicron\upsilon$ uocant, hoc est, iudicationem & causam, & tertium quod ex his conficitur, nonnulli statum. Id sanè intentio est & finis totius defensionis, quod ex propositione & adsumptione concluditur. Nam si insidiatorem occidere ius est, & Clodius fuit insidiator, utique igitur iure est casus. Verum huius generis aliquot exempla annumerare non inutile fuerit. Ac in primis iure hic (quando iam nunc dogma hoc multorum animos peruasit) refellamus id quod dicunt omne opus bonum esse peccatum. Omne opus bonum peccatum est: Ut credamus in deum, opus bonum est: est igitur peccatum. Ioannis 6. Hoc est opus dei, ut credatis in eum quem misit ille. Et hæc ipsa sententia stat contra illud euangelici istius. Nam ibi Christus opera bona, uocat opera dei. Sed opera dei non sunt cum peccato, ergo &c. Interrogant enim Christum turbæ: Quid faciemus, ut operemur opera dei? & respondetur: Hoc est opus dei. Marci 3. Omne regnum aduersus se diuisum, non potest stare. Sathanas aduersus se insurgens, est diuisus: Proinde regnum sathanæ non poterit stare.

Item

Item: Omnis domus contra seipsam diuisa, corrui: sathana domus contra se diuisa est, ergo corruiet. Sic Chrysippus uincit, eliminatorem arcanorum, impium esse scribens: Quicumque mysteria prophanis dicit, impius est: Hierophanta prophanis illa dicit, ergo impius est Hierophanta. Hæc Suidas. Demosthenes in orat. contra Aristogitonem: Non est in urbe tolerandus, qui leges infringit: Aristogiton leges infregit, ergo Aristogiton non est in urbe tolerandus. Idē in 2. Olynthiaca: Imperia scelere parata non sunt stabilia: Philippi imperiū est scelere paratum, non ergo stabile erit. Præter has duas species argumentandi. Illud quoque (quando in argumentationum mentionem incidimus) non grauabor ascribere, mire efficacem esse, & nusquam non obuiam argumentandi rationem, a nonnullis dictam coacervationem, cum res eiusdem prædicamenti, cu gradatione coacervantur: Græcis uero σώρον, seu σώριτυ, cuius meminit & Aristoteles in ipso statim κατηγοριῶν frontispicio: pleriq; rhetores vocāt ἀπὸ ἀρχῆς μέχρι τέλους: Vulgus autem dialecticorum a primo ad ultimum. Et sic exprociunt: Quicquid de superiore dicitur, idem quoq; de inferiore dici potest, ut omnis homo est animal, omne animal est corpus, igitur omnis homo est corpus. Valla libro dialect. 3. cap. 54. κὸς μὲν πῶλεϊ μὲν ἰναδρία, σώματι κάλλει, ψυχῇ σοφίᾳ, πράγματι δὲ ἀρετῇ λόγῳ, δὲ ἀλίθεα. τὰ δὲ ἰναντία ἀποσμία ἀνδρα ἐ, γυναικα καὶ λόγῳ, ἐ, ἔργῳ, ἐ, πόλιν, ἐ, πράγμα, χρῆ δὲ μὲν ἄξιον, ἐπίτιον τιμῶν. τῷ δὲ ἀναξίῳ μῶμον ἐπιτιθῆναι, ἴση γὰρ ἀμαρτία καὶ ἀμαρτία, μίμφοισθαί τε τὰ ἰκαντὰ, ἐ, ἰκαντῶν τὰ μωμκτὰ. Hæc Gorgias Leontinus. Plato in Litigioso: Nonne qui pauciora agit, rarius errat: minus errans, minus male agit: minus male agens, minus miser est. Cicero libro 5. Tuscula. quæst. Atqui etiam omne bonum lætabile est: quod autem lætabile, id prædicandum, & præ se ferendum: quod tale autem, id etiam gloriosum: si uero gloriosum, certe laudabile: quod autem laudabile, profecto etiam honestum: quod bonum igitur, id honestum. Idem in 3. Tuscula. Præterea necesse est, qui fortis sit, eundem esse magni animi: qui magni animi sit, inuictū: qui inuictus sit, cū humanas res despicere, atq; infra se positas arbitrari: despicere autem nemo potest eas res, propter quas ægritudine affici potest, nisi fortis: ex quo efficitur, fortem uirum ægritudine nunquam affici: omnes autem sapientes fortes. Non cadit igitur in sapientem ægritudo. Et rursus libro de diuinatione primo: Deorum, inquit, sunt omnia, boni uiri deorum sunt amici, & amicorū inter se omnia sunt communia, ergo & bonorum sunt omnia. Erasmus Roterod. libro Ecclesi. 2. Nam quod philosophus non inepte collegit, bonos uiros esse amicos deorum, amicorum autem esse omnia communia, dijs porro adesse omnia bona: Viris igitur bonis nihil bonorum deesse: multo rectius quadrat in eos qui per fidem in Christum unum cum Deo facti sunt. Cicero 5. lib. Tusculanarum questionum: Sic enim princeps ille philosophiæ differebat: Qualis cuiusque animi affectus esset, talem esse hominem: qualis autem ipse homo esset, talem eius esse orationem: orationi autem facta simillima, factis uitam. Affectus autem animi in bono uiro laudabilis: & uita igitur laudabilis uiri boni & honesta. Ergo quoniam laudabilis: ex quibus bonorum beatam uitam esse concluditur. Cato senior obiurgans aliquando summam uxorū impotentiam: Omnes, inquit, homines uxoribus dominantur, nos omnibus hominibus, nobis autem uxores: hoc modo colligens, mulieres esse rerum omnium dominas. Ex sacrificio, epulum: ex epulo, facta est potatio: ex potatione, comessatio: ex comessatione, facta est subatio siue ludus: ex subatione seu ludo, lis: ex lite, condemnatio: ex condemnatione, compedes, sphacelus & multa. Lege adagium: Nephaliū sacrū Apud Plutarchum uulpecula ad motis glaciū quibus ita ratiocinatur: τὸ τοῦδ' κινεῖται τὸ δὲ κινούμενον ἐν πίπτει τὸ δὲ μὴ πίπτον οὐ γὰρ

ἔστι δὲ ἡ ὑπὸ τῷ ἰδῶσι, id est, quod obstrepat atque præterlabitur, moucatur necesse est: at qui quod motum est, nondum satis probe solideque gelatum est: quod non satis gelatum est, id liquidum est: quod autem liquidum, id cedit, patitur impressionem, et peruium est. Plinius libro 8. capite 28. In Thracia locis rigentibus, et uulpes animal alioqui solerti auditu, amnes gelatos lacusque non nisi ad pastus itura redituraque transiunt: Obseruatum eam aure ad glaciem apposita coniectare crassitudinem gelu. Plato in Phædro: Animus seipsum mouet: quod seipsum mouet, semper mouetur: quod semper mouetur, immortale est: animus igitur immortalis. Filium quem mater adamabat atque in delitijs habebat, plurimum omnium Græcorum posse colligebat Themistodes hunc in modum: Athenienses, inquit, dominantur Græcis, ego Atheniensibus: mihi mater, matri filius. Ambrosius de bono mortis: Itaque si plena oneris uita: utique finis eius allcuamētum. Allcuamentum autem bonum, mors autem finis: mors igitur bonum est. Hæc ille. Institutio sacrosanctæ Eucharistiæ pertinet ad Christi testamentum, testamentum autem inuoluit mortem testatoris: mors autem testatoris Iesu Christi, fuit sacrificiū et hostia pro peccatis nostris Deo oblata: itaque testamentum hanc inuoluit oblationem. Cupe-rem in hoc amœnissimo huius argumenti diuerticulo posse diutius immorari, sed annotationum lex monet, in eam unde digressus sum, redire uiam. Vulgus igitur (ut corpimus dicere) dialecticorum, hanc argumentandi rationem ita ferè tradit: Quando alterum de altero, ut de subiecto prædicatur: quacumque de prædicato dicuntur, omnia etiam de subiecto dicuntur. Hæc argumentatio uulgo dicitur prima regula antiprædicamentalis, quam hoc pacto intelligunt. Quando alteru scilicet prædicatū, prædicatur de altero, scilicet subiecto: omnia quæ de prædicato dicuntur, etiā de subiecto dicuntur, ut: Asinus est brutū, brutū est irrationale, ergo asinus est irrationalis: non tamē ualet: Homo est substantia, substantia est incorporea, ergo homo est incorporeus. Item nec: Homo est animal, animal est asinus, ergo homo est asinus. In quo errore excludendo conuenit scire hanc argumentandi rationem in hoc consistere, quod necesse est, si duo extrema conueniant cum eodem tertio, ea etiam inter se conuenire: hoc hic non fit, non enim est idem animal quod dicitur de homine, et de quo prædicatur asinus, neque eadem substantia quæ dicitur de homine, et de qua dicitur incorporeum. Quare necesse est secundam propositionem esse uniuersalem, aut certe uniuersaliter ueram, id est, talem quæ salua ueritate possit fieri uniuersalis. Præterea obseruabitur, ut totum prædicatum primæ propositionis, fiat subiectum secundæ. Ob id non sequitur: Ioannes habet animam rationalem, anima rationalis est immortalis, ergo Ioannes est immortalis. Item nec, Ioannes habet bouem, bos habet cornua, ergo Ioannes habet cornua. Et, Plato habet equum, equus habet quatuor pedes, ergo Plato habet quatuor pedes. Item, Simo amat Pamphilum, Pamphilus amat Glicerium, ergo Simo amat Glicerium: non enim totum prædicatum primæ propositionis fit subiectum secundæ: sed duntaxat pars. Oportebit ergo sic argumentari, si uolemus argumentationem perpetuo esse bonam, et in omni genere elocutionis ualere: Simo amat Pamphilum, quisquis amat Pamphilum, etiam amat Glicerium, ergo Simo amat Glicerium. Ioannes habet bouem, quisquis habet bouem, habet cornua: ergo Ioannes habet cornua. Huius ratio est, quia prædicatū primæ propositionis, est medium huius secundæ argumentationis. Hæc enim ratio argumentandi conuenit planè cum Syllogismo, adeo ut si ponas secundam propositionem priorem, habebis syllogismum. Deus imperat imperatoribus, imperatores imperant populo, ergo deus imperat populo. Est quidem uera argumentatio, sed ipsa argumentationis ratio non ualet. Hæc enim argumentatio, homo est animal, omne animal substantia, ergo homo

homo est substantia: est facta secundum rationem huius regulæ. Si contra dicat, omne animal est substantia, homo est animal, ergo homo est substantia: erit syllogismus primæ figuræ, in quo necessario id quod erat subiectum primæ propositionis, est prædicatum in secunda. Neque tamen sufficit hoc prædicatum primæ propositionis esse idem cum subiecto secundæ ratione, nisi etiam significatione, et acceptione: unde non ualet hæc argumentatio, homo est rationalis: rationale est immortale, ergo homo est immortalis: nec hæc: Brutum est sensibile, sensibile est differentia animalis: ergo brutum est differentia animalis. Item, aqua est humida, humidum est de genere qualitatis, ergo aqua est de genere qualitatis. Nam prædicatum primæ propositionis in istis accipitur (ut uocant) concretive, id est, adiective, subiectum uero secundæ si propositio erit uera, accipitur abstractiue, pro anima rationali, pro anima sensibili, pro humore, et non pro subiectis hæc res in se habentibus. Id etiam debet in primis caueri, ne uarietur ita copula, ut aliquis terminus pro pluribus accipiat in antecedente, quàm in consequente. Unde non ualet: Omnes liberi fuerunt serui, omnes serui sunt capite diminuti, ergo omnes liberi sunt capite diminuti. Bene ualet si dixeris, fuerunt, &c. Item nec hæc: Quisquis est exul, olim fuit ciuis Roma, omnes ciues Romani sunt liberi, ergo quisquis est exul, est liber. Tota basis huius argumentationis est, ut duo extrema conueniant cum eodem tertio. Minor et conclusio in hac formula argumentandi, et maior et conclusio in syllogismo, eandem omnino copulam desiderant. Breuiter, quicquid præcipitur seruandum in syllogismo, hoc hic seruabitur, est enim hæc argumentatio, inuersus (ut dicitur) syllogismus. Quando medium est prædicatum in prima propositione, subiectum in secunda, obseruatur hæc regula prima antepredicamentalis, ut homo est animal: animal est substantia, ergo homo est substantia. Quando autem medium est subiectum in prima, prædicatum in secunda: est primæ figuræ syllogismus, ut quodcumque est animal, etiam est substantia: homo est animal, ergo homo est substantia. Aliquando medium in utraq; prædicatur, ut homo est animal: Substantia est idem animal: ergo homo est substantia, et hoc secundum secundam regulam syllogismi: aliquando medium in utraq; subiicitur, ut: quod est animal substantia, et idem animal est homo, igitur homo est substantia: hoc secundum tertiam regulam syllogismi. Nulla uxor erit uirgo, hæc uxor erit uirgo, ergo hæc uirgo erit aliquando non uirgo. Aliquando addendum est, nam erit simile ut in hac argumentatione: Ioannes fuit indoctus, ergo non fuit doctus, non ualet. Nam secundum fuit, magis distribuitur, quàm primum: potuit enim antea fuisse doctus. Lapis est sensibilis, nullum sensibile est incorporeum, ergo lapis est incorporeus. Fiunt præterea argumentationes penes hanc rationem, in quibus secunda propositio est negatiua, ut homo est animal, nullum animal est lapis, ideo homo non est lapis. Ioannes est grammaticus, nullus grammaticus est illiteratus, ergo Ioannes non est illiteratus. Primam autem propositionem non licet esse negatiuam, non enim sequitur: nullus homo est asinus, omnis asinus est animal, ergo nullus homo est animal. Item, nullum animal est insensibile, omne insensibile est corpus, ergo nullum animal est corpus, Ratio est, quia argumentatur à non distributo ad distributum terminum eundem. Prædicatum enim secundæ propositionis, non distribuitur in antecedente, et tamen ipsum distribuitur in conclusione. Etiam argumentatur in diuersis argumentationibus à negatione inferioris, ad negationem superioris, uel magis communis, non enim oportet, si aliquis terminus de aliquo negetur, propterea omnia illa quæ illi termino competunt, aut de eo prædicantur, de eodem negari: diuersæ enim species uerè de seipsis negantur, genera tamen illarum de utraque libet frequenter prædicantur: si quis tamen hoc modo omnino uelit argumentari, fiet hoc modò

do: Nullus homo est asinus, omnis asinus est animal, ergo omnis homo quoddam animal non est. Item, nullum animal est insensibile, omne insensibile est corpus, ergo omne animal aliquod corpus non est. Iam enim prædicatum secundæ propositionis non distribuitur in conclusione. Nullus seruus fuit ingenuus, omnis seruus fuit homo, ergo nullus ingenuus fuit homo. Nullus cœlebs est maritus, omnis maritus habet uxorem, ergo nullus cœlebs habet uxorem, non ualet. Omnium harum argumentationum caput hoc est, ut duo extrema cum eodem tertio consentanea sint: tertium autem est medium, quod quasi duo inter se colligat, et præposita uelut extrema duo coniungit, id si opinione solum atq; aspectu, non reuera sit unum atque idem, fallimur argumentatione: quare accuratum et exactum in his argumentationibus iudicium esse debet, et diligens cautio, ne te captiosa istæ argumentationes, uel parum recte iudicantem decipiant, uel parum prouidentem fallacijs huiusmodi intricatis cogaris id uerbo fateri, quod animo aliter esse existimas. Medium debet accipi pro eodem, in relatione ad utrumque extremum, et cum hoc non fiat, secundum uulgarem rationem dicitur medium non distribui. Terra est sub aëre, aer est sub cœlo, ergo terra est sub cœlo, bene ualet: quanquam totum prædicatum primæ propositionis, non fiat subiectum secundæ: sed ipse ordo rerum sic habet, et idem est in similibus argumentationibus, siue partem repetas, siue totum. Plato est philosophus, philosophia est cognitio rerum diuinarum et humanarum, ergo Plato est cognitio, et cætera. Hic prædicatum primæ propositionis non fit subiectum secundæ: prædicatum enim in prima propositione concretive, in secunda subiectum abstractiue. Sed his longius extra oleas excurrens sum immoratus, cætera paucis ac dilucide expediam, si unum illud adiecero. Non me dâm est, te pluribus onerasse exemplis, quam necesse uideatur, quippe tam friuolis: uerum id mihi propositum, nullam argumentandi rationem non excussam, non exquisitam, non perquisitius inuestigatam prætermittere. Proinde quæso ne pigeat, ut huc usque fecisti, attente legere, dum argumentationum naturam omnem, quam possem breuissime simul et apertissime perstringo. Sed non omne exemplum redigitur ad inductionem. Nempe dialecticum, licet bene rhetoricum.

Nec omnis imperfecta inductio utiq; est exemplum. Capit exemplum proprie ut lib. 1. cap. 24. descripsit, aut tam pro exemplo proprie dicto, quam pro exemplo, id est, inductione imperfecta, alioqui fortasse diceret nullum exemplum, nulla imperfecta inductio. Nemo negauerit exemplum esse. Proprie scilicet capiendo. Non est inductio. Id est, exemplum, prout capiat pro inductione perfecta. Sic etiam quanquam sit exemplum. Sumitur exemplum pro imperfecta inductione, quia colligitur uniuersale, omnis potestas impatiens, &c. quod sic et potest, et debet explicari: Romulus fratrem suum imperij consortem pati minime potuit, ergo nemo quisquam rerum potitus, consortem pati potuerit. Hæc inductio est imperfecta, nam fit processus (ut uocant) à specie, nempe Romulo, ad genus, quod est omnis qui rerum potitur: est etiam exemplum, nam argumentum constituitur à re gesta. Omnis que potestas impatiens consortis erit. Sic dicimus: Eadem domus non alit duos canes. Idem regnum non fert duos tyrannos. Eadem respublica non fert duos expilatores. Idem munus non fert duos ambitiosos, quorum uterq; conetur tenere primas. Enthymema dicitur. Aristoteles libro rhetori. primo: Enthymema, inquit, est syllogismus imperfectus: in τινὸς καὶ ἐκ τινὸς constitutus. τινὸς αὐτὸς uocat ὅς ἐστι τὸ ἀπὸ τοῦ ὑποκείμενου (sic enim inquit) id est, ea quæ ut plurimum accidere solent. Enthymema ab ἐνθυμιομαι Græco, id est, cogito dicitur, quasi cogitatum, uel animo conceptum. Et hoc nomine aliud Aristoteles

teles significat, aliud Cicero, & Seneca, & qui circa eos fuerunt: aliud nostræ ætatis dialectici. Aristoteles enim definiit enthymema esse syllogismum ex uerisimilibus constantem, adeò nulla alia re differt enthymema à syllogismo, nisi quod genere materia constet. Cicero uoluit nomine enthymematis, accipi genus argumentationis ex contrarijs ducta, ut: Quem alienum fidum inuenias, si tuis hostis fueris? Quid satis est, cui Roma parum? Si hostis Catilina, cur tu ciuis? Nostri dialectici uolunt enthymema esse syllogismum imperfectum, cui altera propositio, hoc est, maior aut minor, deest, ut: Hunc ego si tantum potui sperare doctorem, & perferre soror potero. Hic autem enthymema accipiendum est pro eo, quod secundo loco dixi, hoc est, argumentatione ex contrarijs ducta. Hæc Rodolphus Agricola in commentario in prologum declamationum Senecæ. Erasmus Roterodamus libro Ecclesiæ secundo: Hoc dialectici uocant enthymema, quæ est sententia cum adiuncta ratione, & cæt.

Quid satis est, si Roma parum.) Meminit eiusdem poetæ carminis & D. Hieronymus in quadam ad Geruntiam epistola: Potentiam inquires, Romanæ urbis ardens poeta describens ait: Quid satis est, si Roma parum est? quod nos alio mutemus elogio: Quid saluum est, si Roma perit? Nec est quod quisquam putet, mirum debere uideri, si hoc non possit dici exemplum, quando ex particulari non ad aliud particulare, sed uniuersale fit progressio. Siquidem hæc non uidetur esse ratio Rodolphi, sic enim nec præcedens inductio esset exemplum, scilicet: fraterno primi, &c. ergo omnis potestas, & cæt. Sed uidetur hoc posterius exemplum Rodolphus negare exemplum propriè, quia scilicet: si Roma parum, id non proponitur tanquam uel imitandum uel uitandum: est tamen exemplum, capiendo generaliter exemplum, pro quauis inductione imperfecta. Cicero pro Ligario: Quorum igitur impunitas tuæ clementiæ laus est, eorum ipsorum ad crudelitatem te acuet oratio? Lege Demetrium Phalerum de epiphonemate: Videte ne erretis, Cæsarem uestris inimicis iratum fore putetis, qui ignouit suis? Plerique in hæc uocant hoc nomen.) M. Tullius auctor est in Topicis, omnes quidem sententias apud Græcos enthymematis nomine comprehendendi, attamen propriè sibi uendicare hanc appellationem eas sententias, quæ sunt simul breuissimæ, simul & augustissimæ, ut quæ colliguntur ex contrarijs. Ex hoc (inquit) illa rhetorum sunt ex contrarijs conclusa, quæ ipsi enthymemata appellant: non quod non omnis sententia proprio nomine enthymema dicatur, sed ut Homerus propter excellentiam, commune poetarum nomen efficit apud Græcos suum: sic cum omnis sententia enthymema dicatur, quia uidetur ea quæ ex contrarijs conficiatur acutissima, sola propriè nomen commune possidet. Eius generis hæc sunt: Hunc metuere, alterum in metu non ponere. Eam quam nihil accusas, damnas: bene quam meritam esse autumas, dictis male mereri. Id quod scis, prodest nihil: id quod nescis, obest. Vnde & Aristoteles motus, tum in dialecticis, tum in rhetoricis, syllogismum imperfectum uocat enthymema, ut qui sit breuior & acutior. Huius finis est commutatio, Fabio ἀντιματάζωσι, alijs μεταθέσις dicta, cum inuertitur aliqua sententia per contrarium, ut: esse oportet ut uiuas, non uiuere ut edas. Si poema loquens, pictura tacitum poema debet esse: cuiusmodi poemata uolebam facere, non possum: cuiusmodi possum, nolo. Enthymema rationationem rhetoricam.) Aristoteles libro rhetoricorum primo, enthymematum duo genera tradidit. Vitur autem Cicero in Miloniana enthymemate, hoc est, syllogismo oratorio siue rationatione rhetorica. Quod si XII. inquit, tabulæ nocturnum furem quoquo modo. & quæ sequuntur. Vide Quintilianum ultimi cap. lib. 5. Aristoteles autem dixit.) Vbi scilicet ex fide unius speciei aut partis, ad alter-

rum sit collectio, sic inductionem capit Rodolphus initio huius capituli. Nam ipse hanc rhetoricam inductionem non habet inter eas, quas inductiones siue enumerationes imperfectas uocat, ob id quod non colligatur totum aut genus, sed pars uel species: ut paratum est colligere ex his quæ prope finem huius capituli adiecit. Quod ex contrariis conficitur.) Infrâ lib. 2. cap. 29. Hinc etiam nascuntur argumentationes. Cicero 4. ad Heren. lib. de contrariis siue contentione. Supra lib. prioris cap. de contrariis, hanc argumentandi rationem fusius quidem explicauimus, cæterum (ne mihi sim ipse Sussenus ille Catullianus) ea quæ ibi tum coactius annotauimus, fortasse hic rectius quadrarent.

E X E M P L A .

Plato de providentia diuina: Non medicus, inquit, non gubernator nauis, non dux exercitus, non pater familiæ, non rector, moderatorq; reipub. non quiuis alius ratione, consilio quæ aliquid agens, grauiora negotia administrat, leuiora contemnit, sed tum demum suo quisque officio fungi arbitrat: cum singulis studio, et diligentia, ut cuiusque ratio poscit, incumbit, quod si homines ne leuiora quidem prætereunt, profecto nec deos existimandum est exigua quæque ac minima negligere. Cicero pro Murena: Finxit enim te ipsa natura ad honestatem, grauitatem, temperantiam, magnitudinem animi, iustitiam, ad omnes denique uirtutes magnum hominem et excelsum. Cicero Rabirio: Sed ego in hoc tandem Posthumo non ignoscam homini mediocriter docto: qui uideam sapientissimos homines esse lapsos: uirum unum totius Græciæ facile doctissimum Platonem, iniquitate Dionysij Siciliæ Tyranni, cui se ille commiserat, in maximis periculis insidijsq; esse uersatum accepimus: Callisthenem doctum hominem, comitem Magni Alexandri, ab Alexandro necatum: Demetrium et ex reipublica Athenis, quam optime digesserat, et ex doctrina nobile et clarum, qui Phalereus uocatus est, in eodem isto Aegypti regno, aspide ad corpus admotæ, uita esse priuatum. Seneca lib. epistolarum 2. differens non esse cessandum à bene merendo, quod aliquando inciderimus: in hominem ingratum: Et post malam, inquit, segetem ferendum est. Sæpe quicquid perierat æstidua infelici soli sterilitate, unius anni restituit ubertas. Est tanti, ut gratum inuenias experiri et ingratos. Nemo tam certam habet manum, ut non sæpe fallatur. Aberrent ut aliquando hæcant: post naufragia, maria tentantur. Fornicatorem non fugat à foro coactor. Cito inertio oio uita torpedit, si relinquendum est quicquid offendit. Apthonijs de Thesi: Agendum singulas excutiamus artes, etc. Acrior est cupiditas ignota cognoscendi, quam nota repetendi, hoc in histrionibus, in gladiatoribus, in oratoribus, de quibus modo aliquid fama promissit, in omnibus deniq; rebus uidemus accidere, ad noua omnes concurrunt, ad noua conueniunt, Seneca lib. 4. declam. Egregia argumentatio est apud Senecam in 2. declamat. qua doctet indignitate, quæ omni ratione semper contempta fuit, estq; genus inductionis, ut: hæc uelut forma argumentandi illis et illis contempta fuit, ergo omnibus est contemnenda. Contemnenda est, ergo indigna sacerdotio est. Hæc Rodol. Quidam Aristippo uitio dabat q; cum meretrice haberet consuetudinē: Huc Socratica isagoge sic cōsultauit: Age dic mihi, num referre putas: utrū quis accipiat domū, quā multi inhabitant, aut quā nemo? Cum negasset referre: Quid, inquit, refert? ne utrū ueharis nauis, quæ multos uexerit, an quæ nullos? Cū negasset et hoc: Quid igit interest, inquit, utrū consuetudinē habeas cū muliere, quæ multis sui fecerit copiam, an quæ nulli? Et hoc dictū ut festiuū, probari potest apud illos apud quos simplex stuprū nō habetur pro crimine. Iudith 8. Ad eloquiū uestrū corda eorū erigite, ut memores sint, quia tētati sunt patres nostri, ut probaretur, si uere coleret deū suū. Memores esse debet, quomodo pater no-

flet

per Abraham tetatus est, & per multas tribulationes, probatus Dei amicus effectus est. Sic Isaac, sic Iacob, sic Moyses, & oēs qui placuerunt Deo, per multas tribulationes transierunt fideles. Christus aliena fide sanauit surdū ac mutū, filiū Cananæ, paraliticū, puerū lunaticū, serū Centurionis, atq; ita de cæteris: iure ergo paruulos omnes. Empedocles, Plato, Socrates, Aristoteles, & ita deinceps, melancholici: omnes igitur qui in philosophia, uel poetica, uel liberalibus disciplinis, uel etiam Reip. administratione claruerūt, melancholici fuerunt. De fructu arborem cognoscimus, de rostro auem, de cauda uulpeculam, de fimbria texturam, de uultu Aethiopem, de unguibus leonem, de gustu sumpto iudicamus, atq; ita de cæteris: ergo ex tunica commercium, ex barba philosophum, ex coma cinædum. Cice. pro lege Manilia: In Fabio Max. in Marcello, in Scipione, in Mario, in reliquis item huiusmodi, habita fuit ratio felicitatis: proinde in omni imperatore deligēdo, felicitatis ratio habenda est. Duo filij Aaron, quod præter Moyſi præscriptum ignem prophanum adhibuerunt sacris, cœlesti incendio fuerunt absumpti. 2. Paralip. 26. Ozias rex ob simile facinus lepra percussus. 2. Reg. 6. Oze qui labentem arcam manibus non uentis fulcire conatus est, subita morte periit, & sic de alijs: quotquot igitur ē prophanis hominibus præter licitum sacris manus admoliti sunt, infelici fato adimuntur. Peripatetici tenent Aristotelis placita: Platonici, Platonis decreta: Epicurei tenent Epicuri scita, neq; quisquam est qui non serē hoc pacto se exerceat: Proinde multo magis conuenit nos Christianos Christi tātī autoris tenere dogmata. Cornelius Tacitus in dialogo de Oratore: Sic Corneliam Gracchorum, sic Aureliam Cæsaris, sic Adriam Augusti matrem præfuisse educationibus, ac produxisse principes liberos accepimus, &c. Inter Cain & Abel, inter Iacob & Esau, inter Romulum & Remum, inter Antonium Seueri imperatoris filium, & Getam, acerbissima fuerunt ira, atque ita de cæteris: omnium igitur fratrum inter se ira sunt acerbissima. Pix illa fallax, per Pandoram à Ioue Prometheo missa exitio fuit, uelut qua Medæa nouam nuptam Iouis donauit: Rursum uelut illa quam Deianira misit Herculi, atq; item deinceps: ergo quæcumq; dantur ab ijs qui nobis male cupiunt, exitio sunt. Pandora, Helena, Deianira, Danaides, Lemnæ mulieres, Cleopatra, Eua, uiris suis exitio fuerunt. & ita deinceps: omnes igitur mulieres omnium calamitatum seminaria fuisse uiris in cōfesso est. Depotant nepotes, decoquit lurco, digladiatur miles, perierat leno, mentitur aduocatus, idem quoq; cæteri faciunt: constat igitur quenq; facere quæ se digna sunt. Ouium nulla utilitas si pastor absit, nihil recte faciāt ministri nisi adsit herus, inutiles discipuli, quoties abest præceptor, inutilis populus, nisi principis autoritate gubernetur, neq; quicquam quod non hoc pacto se habeat: igitur in cōfesso sit, ἀναρχία rem esse omnium perniciosissimam. Beneficentiam & amicitiam gratis coluerunt primum Pythagorei, Damon, & Pythias, quorum alter pro altero respondit, se pro eo oppetiturū esse mortē, si is non reuersus fuisset ad dictum diem. Deinde Pylades & Orestes, quorum uterq; se ipsum interfici uult, ut alter seruetur. Præterea Ionathas & Dauid, in quibus Ionathas, cum uitæ periculo amicum afflictissime defendit: atq; ita de cæteris: Omnes igitur amicitia colendæ sunt non utilitatis causa, sed humanitatis. Sotades:

Λῦτὸς καὶ ἰὼν παντογυῖς, ὃ πάντα γινώσκει
 Οὐ κρίνει δίκαιως τὰ κατὰ ἀνθρώπων ἔκαστον
 Καὶ κατὰ γαῖαν τὰ κακὰ πείθει καὶ αἰ
 Καὶ τοῖς μεγάλοις αἰ κακοῖς γένηται ὁ κόσμος
 ὅτι πάντες ὄντι πείθειν ἀνθρώπων ἑαυτοὺς

ἡ μηχανικὸν πόνημα, ἡ σοφὸν μάθημα:
 οὗτοι καὶ οὕτως ἦν θάνατον τίλθ' ἐποίησαν
 ὑπὸ τῷ γιγνέσθῳ κόσμον κακῶς παθόντες.
 Σωκράτην ὁ κόσμος περιποίησεν σοφὸν εἶναι,
 καὶ κακῶς ἀγῶνι ἦν Σωκράτην ὁ κόσμος
 ἐν τῇ φυλακῇ κῶνεν ὅτι πῶν τίθηκεν.
 πολυπόδα φασγὼν ὁ Διογένης ὤμον τίθηκεν.
 Αἰχὺλῳ γράφοντι ἐπιπίπτωκε χιλῶν.
 Σοφοκλῆς ῥᾶγα φασγὼν σαφελὴς πνίγες τίθηκεν.
 Κύνες οἱ κατὰ θράκην εὐριπίδην ἔτρωγον.

τὸν θῶν ὁ μὲν λιμὸς κατασπάνκειν. Id est, Idem existēs omnigena, qui omnia gignit.
 Non iudicat iuste res humanas. Etenim in terris mala sunt semper. Et magnis semper malis
 gaudet mundus. Quoniam oēs quicunq; excellenter uoluerūt inuenire Vel mechanicū opus,
 uel scitam disciplinam, Illi malum finem in mortem fecerunt, A parente mundo male affecti.
 Socratem mundus fecit sapientem esse, Et male sustulit Socratem mundus. In custodia cicu-
 tam quoniam bibens mortuus est. Polypum crudum edens Diogenes, mortuus est. Aeschyla
 scribenti incidit testudo. Sophocles acinum uis comedens suffocatus perijt. Canes Thracij
 Euripidē dilaniarunt, Diuū Homerū fames absumpsit. βίας ἔλας τὸς αἰτομένους παρὰ τῷ
 θεῷ φρίνας ἀγαθὰς καὶ μὴ αὐτὸς παιδίζοντας, ἀναισθητός εἶναι οὗτε καὶ ὥς γράφον ἐυχόμενον
 τοῖς θεοῖς δῶναι αὐτῷ εὐχόριας, γραμμὴν λαβὼν ἂν μὴ μάθῃ τὴν τέχνην, οὗτε μουσικὸν γινώσκον
 ποτ' ἂν ἔικεν ἐυχῆς, εἰ μὴ τὰ μουσικὰ μάθῃ τὸν δ' αὐτὸν τρόπον, οὗδ' ἂν φρόνιμον γινώσκον τινα
 ἐυχόμενον, εἰ μὴ τέτῳ τὴν μάθησιν λάβῃ. Id est, Bias ait eos qui mentem sibi adeo bonam
 largiri precarentur, nec tamen disciplinam capesserent, parum cordatos esse. Quando ne-
 que ut pictor quisq; bonus euadat, dari sibi adeo bonos colores et lincam exoptat, quin ma-
 gis artem perdisit. Sicut nec uotis proficit, qui musicus esse cupit, nisi artem conficietur. A-
 deo nihil prodest circa preces occupari, nisi recte uiuendi studio tenearis. Homerus Iliados
 + appositissima inductione demonstrat, in omni negotio, nimio plus habere momenti ratio-
 nem consiliumq;, quam corporis uires.

μήτι τοι δρυτόμῳ μὲν ἀμείνων ἢ βίῃφι,
 μήτι δ' αὐτὲ κυβερνήτης ἐνὶ ὄνοπι πότιφ;
 νῆα δὲν ἴθουσι ἱριχθόμενῃ ἀνέμοισι
 μήτι δ' ἠνώχῳ περιγίγνεται ἠνώχου.

Id est, interprete D. Eras. Roterod.

Consilio sanè multo, quam robore praestat
 Hirsutam quicunq; parat succidere syluam.
 Consilio rursum nauclerus in aquare nigro,
 Consilio auriga aurigam uincitq; praetitq;.

Aelius Spartianus in Seuro Caesare, utitur inductione, multis exemplis declarans, ita ferè
 usu uenisse, ut uiri, seu uirtute, seu litetis, seu fortuna indulgentia insignes, aut nullos omnino
 liberos habuerint, aut tales reliquerint, ut magis ex usu rerum humanarum fuerit, illos abs-
 que liberis discedere. Vide adagium: Heroum filia noxia. Hieronymus ad Paulinum de in-
 stitutione monachi: Habet unumquodq; propositum principes suos. Romani duces imitantur
 Camillos, Fabricios, Regulos, Scipiones: philosophi proponāt sibi Pythagoram, Socratem,
 Platonem

Platonem, Aristotelem: Poëtæ æmulantur Homerum, Vergilium, Menandrum, Terentium: Historici, Thucydidem, Salustium, Herodotum, Liuium: Oratores, Lysiam, Gracchos, Demosthenem, Tullium. Et ut ad nostra ueniamus: Episcopi & presbyteri habeāt in exemplā Apostolos, & apostolicos uiros: quorum honorem possidentes, habere nitantur & meritum. Nos autem habeamus propositi nostri principes Paulos, & Antonios, Iulianos, Hilarionem, Macarios. Et ut ad scripturarum auctoritatem redeam: noster princeps Helias, noster Heliæus, nostri duces filij prophetarum: qui habitabant in agris & solitudinibus, & faciebant sibi tabernacula prope fluentia Iordanis. Hæc ille. E duobus primorum parentum filijs, alter paricida fuit, è tribus filijs Noë qui proluuiem illam totius orbis deuastatricem euaserāt, unus patri suo illusit. Duodecim filios genuit Iacob, electæ plebis futuros propagatores: & eorum undecim apud patrē accusati sunt criminis pessimi. Quid Abraham familia sanctius? hinc eijcitur puer Ismaël unā cum matre. Isaac duos habuit gemellos: Horum alter placuit, alter displicuit Deo. Quid domo Iacob religiosius est? & hæc habet, qui non ueretur incestare patris concubinam. Dauidis prophetæ pia mansuetudo, mansueta pietas, non effugit hanc infelicitatem, cuius alter filius sororem incesto coitu constuprauit, alter impiā seditione patris exitium molitus est. Inter Apostolos fuit Iudas: Inter diaconos è tot milibus recens ad fidem conuersorum, electos, Nicolaus hæreticus diuina uoce in Apocalysi dānatus est. Queritur & Paulus apostolus sibi negocium exhiberi à falsis fratribus, &c. Nec est ullum mundi collegium, neq; ulla monachorum examina, quæ non ita querantur, itaque se habeant: ergo mali à bonis nunquam absuerunt, nec aberunt item unquam. Arius ambiens summum ecclesiæ Alexandrinæ sacerdotium, hæresim excitauit. Nouatus presbyter Romanus cupiditate summi pontificij inflammatus, schisma aduersus Cornelium uirum & pium, & legitime electum intulit ecclesiæ. Paulus Samosatenus episcopus ob superbam ambitionem, & ambitionem superbiam incidit in hæresim, & ita deinceps: Igitur omnia schismata sacrosanctam ecclesiam miseris modis dilacerantia ex cæca cathedræ sacerdotalis ambitione, ceu uirulentæ radice pullularunt.

Quibus in dicendo speciebus utantur.

Cap. XIX.

Mnis autem ratiocinatio perfecta q; inductio, si modo legitime riteq; fiant, certæ semper explorata q; fidei sunt in colligendo. Si nanq; uera sunt, quæ proponuntur in eis, necesse est & ea esse uera quæ colliguntur. Ex falso em̄ uerū potest effici: cōsequens est em̄, si homo est asinus, hominē esse animal: ex uero autē nihil nisi uerū efficit. Estq; idcirco usus eorum, ut efficacissimus, ita crebro difficillimus etiā: qm̄ facillime perspicitur in eis, expositis omnibus per quæ sit probatio, uelut in corpore cuius omnia deteguntur mēbra si quid uitij erroris ue subsit. Deinde, quæadmodum in inductione per-

sæpe

sæpe enumeratio omnium partium aut specierum difficilis est, sed duabus quandoq; tribus uel iam propositis, reliquarum fides ex eis facile colligitur: sic in ratiocinatione frequenter, aut proposita maiore, minor: aut minore proposita, maior apertior est, quàm ut proponenda sit, sed ultro incurrunt in animum, altera q; ex altera perspicitur. Quapropter non rhetores modo quibus imperfectas has argumentandi formas Aristoteles attribuit: sed & dialectici (si quid tamen hi diuersum habent in argumentandi ratione ab alijs) & mathematici, & physici, & (ut uno uerbo dicam) quicumq; disserunt, siue uerbis in altercatione, siue scriptis posteritati tradendis, creberrime enthymemate, nonnunquam & inductione imperfecta colligunt comprehensiones suas. Rhetor uero persæpe plena ratiocinatione probationes complectitur, si maior utiq; res, & fufius sit atque latius demonstranda. Sed obruuntur copia & orationis ubertate singulæ propositiones, nec ad scrupulosam illam argumentandi legem, quæ uulgo præcipitur, explicantur: dicunturq; populi auribus parata populariter. Ergo (ut alio loco diximus) tota pro Milone oratio in ratiocinationem coniecta est: & pro Plancio itidem. Quid pro lege Manilia? An non sunt hæ argumentationes: hoc in bello agi dignitatem populi Romani: quod multis primum uerbis ostenditur. Hinc probat omne bellum esse suscipiendū, in quo agitur dignitas populi Romani: quod suis argumentationibus colligitur: estq; hæc maior propositio, quæ secundo loco ponitur: minor, quæ priore. Ex quibus apertum est, si iungamus eas, ratiocinationem fieri. Ut sit, omne bellū est suscipiendū, in quo agitur dignitas Populi Romani. hoc bellū est in quo agitur dignitas Populi Romani. hoc ergo bellum est suscipiendū. Continuo iterū. Hoc in bello agitur salus sociorū, est autē omne tale bellū suscipiendū: ergo hoc bellū est suscipiendū. Rursus, quisquis præcipue habet quatuor illa, uirtutem, scientiam rei militaris, auctoritatem, felicitatem, maxime est ad hoc bellum deligendus imperator: Cn. Pompeius præcipue habet quatuor illa, ergo est ad hoc bellum maxime deligendus imperator. Loci quidem communes (ut rhetores uocant) non sunt aliud quàm maiores ratiocinationum propositiones: ut quæ in proditorem, in ueneficū, adulterum, sicarium, dicuntur. Cum uolumus enim probare, Cæ-

lium

lium damnandum, ostendimus ueneficum cum esse : quod ubi explicatum est, quid restat aliud, quod ratiocinationi desit, nisi maior, omnis ueneficus est damnandus? Hoc autem (ne quem fallat) an notandum uidetur. Quoniam uniuersaliter pronūciata, qualem plerunq; maiorem ratiocinationis propositionem faciunt, supina sæpe uidentur, & ociosa, & distantia magis à re proposita, idcirco solere oratores, quo arctius rebus adhæreant, in particularia in dicendo conuertere. Et cum dicendum esset, omne bellum est suscipiendum, in quo agitur salus sociorum: & omnis ueneficus est damnandus: ut instare magis premereq; uideantur, dicere malunt: hoc bellum est suscipiendum, quia agitur in eo salus sociorum: & hic ueneficus est damnandus. In quo & hoc meo iudicio ingeniosissimi homines sequuntur, quòd uniuersalia uelut late sparsa, sint animo audientis tanquam in aëre, interq; nubes apprehēdenda: cum uero ad rem præsentem astricta, & ante oculos interq; manus sunt posita, mouendis affectibus aptiora sunt, qui soli in audientium dominantur animis: quos nihil æq; ut aspectus rei primum, & imago proxime, uelut præsentis negocii, animo subiecta irritat. Nihil est ergo, quod quisquā putet, certis altium generibus has quidē uel illas argumentandi formas addici posse. Rerum ipsa præsens conditio, ut quæq; diligentius est & constantius affirmanda, consilium præbebit. Et quemadmodum in plerisq; rebus semel potest in perpetuum præcipi, quid fieri oporteat: ita in hoc, ut in alijs multis, hoc solum perpetuum est, quod perpetuum statui nihil potest. Cum ergo (ut prædiximus) in ratiocinatione & inductione nulla in cōcludendo possit esse dubitatio: necesse est, si qua repugnet eis aduersarius, idcirco id euenire: quoniam quæ proponuntur, uera esse neget. In enthymemate & imperfecta inductione, utrunq; est quod dubitari possit, an uerum sit quod propositum est, & an quod intendimus, ex eo efficiatur. Vt cum dicitur: Cluentius pecunia fidem iudicum subuertit, ergo lege corrupti iudicii tenetur. Primum negat Cicero Cluentium subuertisse fidem iudicum. Quod si ipsum uerum nō est, neq; habetur ei fides: non potest alteri quod probandū est, fidem parare. Deinde, ut uerū sit subuertisse eū iudiciū fidem, non tamen cōsequitur, teneri eū lege, quoniā non utiq; quisquis iudicium pecunia ten-

Nn tauerit,

tauerit, lege iudicij corrupti tenetur. Sic & in inductione imperfecta negare potest aduersarius, uel non esse uerum quod proponitur, uel non enumerata esse omnia, ex quibus colligi intentio possit: ut nihil sit necesse, quanquàm dentur uera esse quæ sumuntur in probationem, consequi tamen idcirco, quod efficere conamur.

IN CAPVT XIX.

EX uero autem nil nisi uerum efficitur.) Aristoteles τὸν πρῶτον ἀναλυτικὸν capit. 2. 3. & 4. manifestissime probat seruata recte argumentandi forma in omni figura, ex falsis quidem datis colligi posse uerum, at ex ueris nō nisi uerum. Proinde subolet mihi inendum esse in uerbis Fabij lib. 5. cap. ultimo: Est enim, inquit, assumptio. quæq; sequuntur, & in priore parte legendum, falsa intentio, & postea uera connexio, in hūc modum: sed ut ipsa esse falsa, si illa uera sunt, nunquam est falsa connexio. Aristoteles tribuit.) Li bro rhetoricorum primo capite secundo. Ergo ut alio loco diximus.) Huius libri capite decimo octauo. Nec ad scrupulosam illam argumentandi legem quæ uulgo præcipitur, explicantur.) Lege infra libro 3. cap. 12. circa calcem. Dissimulatur autem altera propositio de industria, aliàs studio breuitatis, cum ociosum & longum uidetur referre propositionem quæ se ultro offert, aliàs cum parum firma uidetur, ut profuerit eam non exprimi: ut, Alexander est ebriosus: Igitur parum strenuus est: ebriosi non sunt strenui. Apud T. Liuium: Ille ne qui temulento agmine comessabundus incescit, par esset Romanis: Sunt in his uerbis ratiocinationes, si quis explicet: Temulentum agmen est in bello, ergo non est par Romanis. Et, comessabundus dux non est fortis, ergo non est par Romanis. Egregium sanè huius generis extat exemplum apud Ouidium libro Metamorph. decimotertio in orat. Aiachis ad duces, ac uulgum dextra leuâq; circumstantem: Agimus pro Iuppiter (inquit)

Ante rates causam, & mecum confertur Vlysses?

At non Hectoris dubitauit cedere flammis,

Quas ego sustinui, quas hac à classe fugau.

Quæ Aiachis oratio in hanc potest conijci ratiocinationem: Nemo iure poterit contendere cum eo qui seruauit locum, cū ille eundem deseruerit: Vlysses quas ego tutatus sum, nauesq; locumq; deseruit. Vlysses igitur iure non poterit mecum contendere. Item: Si nisi quæ facie poterit te digna uideri, Nulla futura tua est. Est enim integrum: Si nulla poterit te digna uideri, nisi quæ facie est te digna, nulla futura est tua. Nec admodum huic disidet illud Horatij quæto libro carminum:

Fortes creantur fortibus, & bonis

Est in iumentis, est in equis patrum uirtus,

Nec imbellem feroces prognerant aquilæ columbam.

Et primæ Ioanis quinto: Omnis qui credit Iesum esse Christum, ex Deo natus est. Et omnis qui diligit cū qui genuit, diligit et cū qui natus est ex Deo. Ita ratiocinatur: Omnis qui diligit Deum, diligit & filium Dei, omnis qui credit Iesum esse Christum, est filius Dei: igitur omnis qui diligit Deum, diligit & eum qui est filius Dei. Loci quidem communes.) Cicero libro de oratore tertio: Consequenter etiam illi loci, qui quanquam proprii causarum & inhaerentes in eorum neruis esse debent: tamen quia de uniuersa re tractare solent, communes à ueteribus nomi-

bus nominati sunt, ut in depeculatore, in proditore, in parricidam. Quintil. lib. instit. secundo cap. 1. & 4. & eiusdem operis lib. 10. Lege quæ annotauimus in Aphthonij præexercitamenta de loco communi, ubi copiosius hac de re locuti sumus. Qualia plerumque maiorem rationationis. Sic quidem habebat. αὐτίπαρ, sed uix, aut ne uix quidem tolerabile uidetur. Nam relatiuum accidentis cum substantiuo sequenti (si quid grammaticis credimus) debet concordare. Horatius tamen in Epodo antecedenti retulit:

Sed incitat me pectus, & mamma putres, Equina quales ubera.

Quoniam uniuersaliter pronunciata.) Aristot. secundo Rhetoricorum ca. de possibili & impossibili. Singularia ad usum præstantiora sunt uniuersalibus. Primo item metaphysicorum cap. 1. Supina uidentur sæpe & ociosa.) Vide infra lib. tertij cap. 12. sub calcem. In particularia in dicendo conuertere.) Valla lib. 2. dialectices, huiusmodi prologia indefinita, lac igne spissatur, frigore screscit, & quæ sunt similia id generis axiomata, assu mat esse uniuersalia. Sic cum dicimus, lac igne spissatur, significare omne lac igne spissari, id quod etiam Plinius asserit, item animali parienti lac suppetit, quod tantum ualet, quantum si dicerem omni animali parienti lac suppetit. Sic pari ratione dicimus: iustitia est uirtus: & omnis iustitia est uirtus. Pietas est iustitia, & omnis pietas est iustitia. Homo est capax disciplina, & omnis homo est capax disciplina. Quid? quod propositionibus indefinitis magna admodum cognatio est cum uniuersalibus, cum scilicet solum speciei, aut generis uocabulum usurpatur pro omnibus indiuiduis, ut cum dicitur, hominem decet pium esse, significat omnem hominem pietatem decere, æquum esse hominem callidum esse ad suum quæstum, par est mulierem esse subiectam uiro suo. D. Augustinus lib. de doctrina Christiana 1. cap. 29. Ita quoque Paulus docet, cum dicit, non adulterabis, non homicidium facies, non furaberis, non concupisces, & si quod est aliud mandatum in hoc sermone, recapitulatur, diliges proximum tuum, tanquam teipsum, dilectio proximi malum non operatur: quisquis ergo arbitratur non de omni homine Apostolum præcepisse, cogitur fateri (quod absurdissimum & sceleratissimum est) uisum fuisse Apostolo non esse peccatum, si quis aut non Christiani, aut inimici adulterauerit uxorem, aut eum occiderit, aut eius re concupierit. Vel non esse uerum quod proponitur, uel non enumerata esse omnia.) Vide Trapezontium lib. rhetoricorum 3. de inductione.

Quomodo confirmandæ argumentationes. Cap. XX.

T ergo cōfirmandæ per argumētationē rei cuiusq; rationē paucis absoluamus, & ostendamus etiā ubi perfectis opus sit argumētationibus, ubi sufficiāt imperfectæ: hæc primū lex proponēda est argumentationū oīm, ex uero nihil colligi posse nisi uerū. Quare si falsum est qd colligit, necesse est falsum esse qd antecedit, si rite collectū sit. Hinc ergo cōsequitur, ut semper quæadmodū ex proposito cōclusio colligit, ut si uerū sit propositū, necesse sit uerū esse qd cōcludit: sic ex cōtradicante cōclusionis, semper propositi contradicēs colligatur. Nam cum nequeat in legitima argumentatione colligi falsum ex uero, quoties tanquā uerū proponimus id quod cōtradicit cōclusioni, necesse est cōclusio-

Nn 2 nem

nem falsam esse, cum duo contradicentia simul esse uera non possint. Falsum erit ergo propositum id, ex quo collecta est ea conclusio. Consequitur igitur, contradicens propositi esse uerum. Vnde fit quod intendimus, quemadmodum ex proposito conclusio, sic ex contradicente conclusionis, propositi colligitur cōtradicens. Vt si hominem esse detur, necesse est demus & animal esse. Quod si animal esse, falsum esse dicamus: uerum erit cōtradicens eius, quod est, nullū animal est. Falsum ergo id est, ex quo animal esse colligimus, quod erat hominem esse. Ergo uerum iūdem contradicens istius, quod est, nullus homo est. Itaq; quemadmodum necessario consequitur, homo est, ergo animal est: ita consequitur, & nullum animal est, ergo nullus homo est. Duplex est ergo ductus cuiusq; rei probandæ. Vnus directus, ut cum proposito aliq̄ uelut recta uia colligimus id quod probare uolumus. Vt qui probare uolet sapientem esse diuitem, dicat: Sapiens nullius indiget, ergo sapiens est diues. Alius est ductus obliquus. Vt cum accepto contradicente eius quod probare uolumus, colligimus ex eo aliquid quod falsum sit, unde regressi, docemus falsum id esse, ex quo collectum est: idq; quia contradicens est eius quod intendimus probare, consequens est, istud ipsum esse uerum. Vt, sapiens est diues. Si enim non sit diues sapiens, cupiet aliquid, sed falsum est hoc: falsum ergo ex quo colligitur id, hoc est, non esse diuitem sapientem: uerum igitur erit, quod intendimus, sapientem esse diuitem. Non sunt autem hæ argumentandi formæ: per omnes enim formas quas exposuimus, duci possunt: sed uia quædam colligendæ intentionis. Quapropter ductus eos uocauimus. Quo pacto autem uerum esse aliquid ostendimus, eodem etiam in contradicente suo falsum esse monstramus. Cum probauerimus enim, contradicens suum uerum: necesse est, ut id quod intendebatur, apertum sit falsum esse. Vbi fuerit igitur exposita argumentatio, si sit imperfecta, ut enthymema, aut inductio, quemadmodum prædiximus, duo sunt quæ dubitari possunt. Aut enim negatur consequi hoc ex illo, aut uerum esse, quod propositum est. Consequens ostendemus esse, ut imperfectas argumentationes ad perfectarum formam, ut si enthymema sit, ad ratiocinationem: si inductio, ad enumerationem, conferamus.

Ratiocina-

Ratio cinatio & enumeratio, si præscripto suo recteque fiunt, nullum possunt admittere consecutionis incertum. Enthymema est: Clodius intruxit insidias, ergo iure cæsus est. Ratio cinatio fit cum subiicimus, omnis enim insidiator iure occiditur. Ea est enim maior profuturatio ratio cinationis. Sic in inductione: Pisistratus accepto publico præsidio tyrannidem inuasit, & Phalaris itidem: ergo quisquis è publico præsidium poscit, tyrannidem uult inuadere. Quia difficile est hic omnes enumerare, pro reliquorum enumeratione ponimus plerumque, neque quisquam est qui non hoc pacto fecerit, aut simile quicquam in eam subdimus sententiam. Deinde colligimus iam, quod intendimus. Unde solent plerumque altercantes, quandoque etiam perpetua dicentes oratione, cum difficile sit affirmare, in omnibus alijs similiter se rem habere: propterea ab aduersario, ut ille dicat, in quo non ita sit: & confessionem illius uel ignoracionem pro sua ponere asseruatione. In quibusdam etiam, quia non tam quaerimus quid uerum sit, quam utrum uerisimilius: idcirco quanquam non possimus inductionem perfectam facere, sufficit tamen audientis fidei: quanquam non semper & in omnibus, aliquando tamen & in aliquibus factum esse, & fieri solere, quod tum nos ostendere conamur. Quod in deliberationibus & coniectando futurorum exitu plerumque satis esse solet documenti. Consequi ergo quod intendimus, ad id quod propositum est, hoc pacto docetur. At si uerum esse negat aduersarius quod proponitur, id ipsum rursus alia colligendum erit argumentatione, simili uia, qua id cui probando adhibetur, iam colligi debere monstrauiamus, idque tam diu fiat oportet, donec tandem ueniamus ad aliquid, quod certum sit, taleque ut negare id aduersarius non possit. Ex quo cum fidem parauerimus ei quod proxime colligitur ex ipso, deinde ex hoc iam collecto rursus aliud probamus, & ex illo aliud, donec tandem perueniamus ad primum illud, quod efficere reliquarum argumentationum serie conamur. Ut Stoicus qui probare uolet diuitem esse quisquis sit sapiens, dicat primum, quoniam nullæ opes desunt sapienti. Quod ipsum etiam est dubium: probat ergo, quoniam habet opes quantascunque uult, certum est ergo nullas sibi deesse. Sed & id propositum probandum est: subiicit igitur, nullas enim cupit opes. Probat & hoc, quia nullas.

Nix 3 bonas

bonas putat. Quod iam pendet ex eo, quod Stoico tanquam foci & aræ defendendum est: id est autem, solam in bonis esse uirtutem. Ergo iam ex hoc quod postremum est, priorum omnium sumitur fides. Nam si sapiens solus in bonis numerat uirtutem, non putat opes esse bonas, non ergo cupit eas, habet igitur quantascunque uult: quo fit, ut nullæ defint sibi: certum est ergo diuitem esse, quisquis sit sapiens. Quia sunt autem hæc enthymemata cuncta, per quæ ductæ sunt hæ argumentationes, idcirco si de eorum consecutione dubitet aduersarius, necesse erit singula, quæ parum cohærere uidebuntur, in ratiocinationis formam coniungere. Ut si dicat aduersarius, non utique quia nihil desit sapienti, diuitem eum esse: addat oportet qui disputat, maiorem ratiocinationis propositionem, quæ est, cuicumque nihil deest, is est diues. Quæ (quoniam negabit eam aduersarius) alia rursus est argumentatione colligenda. Quæ causa fuit plerisque, ut quinque partium facerent ratiocinationem, cum cuiuslibet propositionis probationem pro parte numerarent. Quod si sequimur, quamuis multarum partium ratiocinationem facere licebit: cum & unaquæque probatio suam possit iterum habere probationem, & hæc rursus aliam. Quapropter probationes propositionum non sunt argumentationis partes, sed nouæ per se fiunt argumentationes. Sicut autem recto ductu cepimus probare, quod quisquis est sapiens, est diues, primumque caput totius probationis fecimus id, quod confessum est, solam uirtutem à sapiente bonum æstimari: sic per obliquum ductum, accepto contradicente eius quod probare cupimus, licebit eisdem gradibus colligere, sed uerso ordine contradicens eius, à quo primum directe probationis duximus initium. Quod colligere conamur est, quod quisquis est sapiens, diues est. Id ergo si non est, erit ex aduersarij sententia aliquis sapiens, qui non sit diues, ergo deerit illi aliquid, non habebit igitur quantas opes uolet, cupiet ergo opes: quod si facit, bonas eas putabit, ergo iam sapiens aliquid præter uirtutem habebit inter bona: quod si falsum est, falsa sunt necesse est, ex quibus id collectum est: ergo uerum erit, quisquis sapiens est, eum diuitem esse. Nihil differunt autem hi ductus ad argumentandi euentum: quamlibet enim argumentationem paratum est utrouis horum ductuum explicare. Sed aduersarius forte discrimen

men aliquod in his faciet, in altercationibus præsertim. Confidens enim & qui se decipi parum timeat, facilius directo capietur ductu, si per multas probationes ducenda sit confirmatio eius quod intendimus. Ea enim quæ longius distant, & nihil cum re negotij habere uidebuntur, facile concedet, securus, & firmus (ut sibi persuadet) aduersus insidias. Contra qui metuet fraudes, illi quæ uelut tutissima proponuntur, erunt maxime suspecta: putabitq; periculosissime credi eis, in quibus minime se prodant pericula. Hic ergo proximis & sensim à proposito deflectentibus, facilius accedat. Acrius & instantius uidetur urgere obliquus ductus, cum per eum falsa intentantes aduersario & neganda, grauius premere uideamur, quàm si directo ductu colligentes uera ueris, uelut ducere ipsum docereq; credamur. Directus itaq; monenti, obliquus est exprobranti similior. Ex his nequaquam difficile est uidere, ubi perfectam necesse sit adhibere argumentationem, ubi sufficiat imperfecta. Nam sicubi explicata re per imperfectam, consequutio sit indubitata, nihil erit opus perfecta, etiam in eis rebus de quibus scrupulosissime disputatur. Sic si quando hæreat uel orator in conficienda argumentatione: quia dubitetur, an sit consequens, quod efficere uoluit: ad perfectam argumentandi formam tunc esse redeundum, & res ipsa, & eloquentissimorum uirorum usus ostendit.

IN CAPVT XX.

Quare si falsum est quod colligitur, necesse est falsum esse quod antecedit. Cicero lib. 4. de finibus sub calcem: His propositis, tenuit prorsus consequentia, rectè dicis: negare enim non possunt, sed ita falsa sunt ea quæ sequuntur, ut illa è quibus hæc nata sunt, uera esse non possunt. Docent enim nos (ut scis) dialectici, si ea quæ rem aliquam consequantur, falsa sint, falsam illam ipsam esse quam sequantur, ita fit illa conclusio non solum uera, sed ita perspicua, ut dialectici ne rationem quidem putet reddi oportere, si illud hoc, non autem hoc, igitur ne illud quidem, sic consequentibus uestris sublati prima tollantur quæ sequuntur. Augustinus lib. 2. de doctrina Christi. cap. 31. & 32. Sic etiam qui dicit cum falsum est quod consequitur, necesse est ut falsum sit quod præcedit, uerissime dicit. Ex hac regula illud est, quod de Apostolo Paulo commemorauimus, præcedit enim non esse resurrectionem mortuorum, &c. Nihil est ea ratiocinatione artificiosius, proinde diligenter excutiendam esse crediderim. Hieronymus comment. in Nahum prophetam cap. 1. Quid ergo, ait, contra dominum cogitatis: ipse qui creauit mundum, & consummationem eius faciet? Quod si uobis uidetur crudelis, rigidus & cruentus, quod in diluuiio genus delcuit humanum: super Sodomam & Gomorram ignem & sulphurem pluit: Aegyptias submersit fluctibus: Israelitarum cada-

ucta

uera prostravit in cremo: scitote cum idco ad præsens reddidisse supplicia, ne in æternum puniret. Certè aut vera sunt quæ propheta loquuntur, aut falsa. Si vera sunt quæ de severitate eius videntur dicere: ipsi dixerunt: Non vindicabit dominus bis in idipsum in tribulatione. Sin autem falsa sunt, & falsum est hoc quod dicitur: Non consurget duplex tribulatio, falsa est ergo & crudelitas quæ in lege descripta est. Quod si verum est, ut negare non poterunt dicente propheta: Non vindicabit dominus bis in idipsum in tribulatione: ergo qui puri sunt, postea non punientur. Si autem illi postea punientur, scriptura mentitur, quod dicere nefas est. Receperunt ergo & qui in diluvio perierant, & Sodomitæ, & Aegyptij, & Israëlita in similitudine, mala sua in vita sua. Hieronymus in Hieremiæ cap. 31. Quomodo autem illud impossibile est, ut cælorum summitatem, & terræ fundamenta noscamus: sic & hoc impossibile erit, ut abiciam uniuersum semen Israël. Sin autem abiicero uniuersum semen Israël, ergo mensurabitur cælorum summitas, & extrema terrarum. Hic syllogismus & in Euangelio textitur, quādo impossibile impossibili cōparatur, facilius camelus intrabit per foramen acus, q̄ diucs intrare possit in regna cælorū: quomodo enim illud fieri non potest: sic nec hoc fieri poterit, quod si hoc factum fuerit, ergo fiet illud, quod impossibile putabatur. Cicero in rhetoricis libro 1. cap. de inductione: Si summo opere sapientia petenda est, summo opere stultitia vitanda est, summo opere autem sapientia petenda est, summo opere igitur stultitia fugienda. Per deductionem ad impossibile, Plato animi immortalitatem defendit. Nisi principium sit, inquit, nec ipsum ex alio, nec aliud ex eo fieri aut moueri potest. Si quidem ex principio omnia fieri debent. Hoc autem sequitur ut cælum omne, omnisq; generationis ratio corruat, & rursus creatur. Quod cum impossibile sit, ipsa quoq; suppositio, quæ principium tollit, erit impossibilis.

Alias est ductus obliquus. Insuper lib. 3. cap. 13. ubi huius rei appositissimum reperies exemplum. Quo pacto autem verum esse aliquid ostendimus. Omnia autem quæ hic dicuntur, ex lege illa contradicentium oriuntur, quæ dicit, contradicentium eam esse naturam, ut nunquam simul aut ueræ, aut falsa esse possint: sed semper unius ueritas, alterius falsitatem ostendat, & rursus falsitas unius, alterum uerum esse conuincat. Est ergo sententia Rodolphi hæc: Quomodo modum falsitas contradicentis ostendit ueritatem propositi nostri, ita è diuerso eadem contradicentis ueritas, falsitatem propositi nostri ostendat. Enthymema est. Tale quiddam est ad Galatas 2. Si enim per legem iustitia, ergo gratis Christus mortuus est, uerum (ut inquit ibi in commentarijs Hieronymus) oportet syllogismum complere, sed Christus non est gratis mortuus, ergo per legem non est iustitia. Traditur & ab Aristotele rationandi ratio his fere uerbis: Si ad antecedens sequitur consequens, ad oppositum consequens sequitur oppositum antecedentis. Ut si omnis homo est animal, omne quod non est animal, non est homo. Antecedens autem est in huiusmodi argumentatione terminus inferior, uel conuertibilis. Consequens, terminus superior uel conuertibilis, homo est animalis antecedens, & animal hominis consequens, similiter uisibile rationalis, & è contrario. Hanc argumentationem uocant conuersionem per contrapositionem, propterea quod antecedens & consequens mutatur in sua opposita. Conuertitur hac specie conuersionis uniuersalis affirmatiua & particularis negatiua. Nam in his solis significantur extrema se habere per modum antecedentis & consequentis. In uniuersali enim propositione affirmatiua, quia significat prædicatum omni supposito subiecti inesse, necesse est prædicatum esse latius aut generalius subiecto, aut certe æquale, & ita consequens, tametsi si quid urgeat inter æqualia antecedentis & consequentis ratio non potest constare, ualet tamen in ipsis argumentationibus æque ac in anteceden-

cedens

cedentibus & consequentibus, ut omnis homo est uisibilis, ergo omne quod non est uisibile non est homo, id est, est non homo. Et si quoddam animal non est homo, ergo aliquid quod non est homo, non est non animal. Conuersio particularis negatiuæ non potest ita commodè ex ratione antecedentis & consequentis ostendi, sed apertius deducetur ex eâ ratione argumentandi, quæ fit mutatione affirmatiuæ de prædicato finito in negatiuam, de prædicato infinito, & e contrario à negatiua, de prædicato finito in affirmatiuam, de prædicato infinito posita existentia extremorum, ut: non est animal, ergo homo non est non animal, & homo non est lapis, ergo homo est non lapis. Si quis ergo particularem negatiuam mutet in affirmatiuam, de prædicato infinito, & illam conuertat simpliciter, uidebit statim sequi prædictam consequentiam conuertentem primæ propositionis. Sequitur enim, homo non est lapis, ergo homo est non lapis: & rursus, ergo non lapis est homo, & per supradictam consequentiam sequitur, ergo non lapis non est non homo. Item animal non est homo, ergo animal est non homo, & simplici conuersione sequitur, ergo non homo est animal. Deinde per consequentiam uel per argumentationem, quæ fit ab affirmatiua de prædicato finito, ad negatiuam de prædicato infinito, sequitur, ergo non homo est non animal: aut uocetur illa media ratiocinatio facta penes terminos contradictorie oppositos. Cuicumque enim competit unum contrarium, ab illo remouetur reliquum, & e contrario. Verum de his accuratius disquirere, magis ad *κρίσις* pertinere uidetur. Cæterum ad huius loci intellectum satis arbitror, obiter paucis attigisse. Nam coniuncte dicere de utroque non facile est. Pisistratus accepto publico præsidio.) Aristoteles primo rhetoricorum lib. cap. 2. Per insidias Dionysius ad tyrannidem præsidium petit, nam & Pisistratus ad tyrannidem per insidias petijt præsidium, quod cum impetrasset, tyrannide ciuitatem oppressit, & Theogenes in Megaris, alij etiam quos id fecisse sciunt exemplo, de Dionysio sunt, quoniam nondum sciunt iccirco petere, quæ omnia sub eodem sunt uniuersali, qui præsidium petit, insidiosè tyrannidem affectat. Aut simile quicquam.) Cuius generis sunt illa: & ita deinceps, & sic de singulis, reliquaq; id generis, & sic de cæteris, atq; in cæteris eodem pacto, neq; quicquam est quod non hoc pacto se habeat. Ad hanc formam ex Plinio lib. 8. cap. 27. & Ambrosio lib. 6. hexa. cap. 4. potest figurari exemplum. Cerui pastu dictami, excutiant corpore sagittas, hyrundines uexatis pullorum oculis chelydonia succurrunt, angues forniculi succo abiciunt exuium, hedera apri sibi medentur in morbis, palumbe, græculi, merulæ, perdices, folio lauri annum fastidium purgant. Atque in cæteris eodem pacto, nullum est animal quod non intelligat sua remedia, solus homo nescit unde uel corporis uel animi remedia petere debeat. Plato in Hipparcho: Socrates agens cum Hipparcho: Tibicen tibiam, & cytharæ dus cytharam, & arcifer arcum, & (ut breui complectar) quicumq; artifex, aut alius quisquam uir peritus organa ac reliquum apparatus nullius precij habeat, putat ne aliquando ex his se lucraturum? Hipparchus. Non apparet. Socras. Quos itaq; lucrî cupidos nuncupas? Et Lucianus in sermone aduersus indoctum longa librorum suppellectile tumentem. Hieronymus in calce epistolæ ad Eustochium de custodia uirginitatis: Quis sanctorum sine certamine coronatus est? Abel iustus occiditur, Abraham uxorem periclitatur amittere, & (ne immensum uolumen extendam) quare & inuenies singulos aduersa perpeffos, solus in delicijs Solomon fuit, & forsitan ideo corrui: quem enim diligit dominus, corripit, castigat autem filium quem recipit. Alius est ductus obliquus.) Adagio, obliquus cursus, & adagio: Sphæram inter se reddere. Vnde solent plerumque altercantes.) Lege infra lib. 3. cap. 13. Petere ab aduersario.) VI Cicero pro Cæcili-

na interrogans quæ actio sit, si hæc non sit. Simul enim, ut inquit Fabius, omnia remouentur.

Quod in deliberationibus.) Aristoteles lib. rhetoric. 1. cap. 4. Vt quinq; partium.) In autographo erat quinque partitam, fortasse legendum quincupartitam. Sunt qui Cicero-
nem de Senectute usum esse hac quincupartita argumentandi ratione contendunt, eo loco ubi
dicit: Nulla capitalior pestis, quam uoluptas corporis, hominibus à natura data est. Memi-
nit huius ratiocinationis Cicero in rhetoricis, lib. 1. circa medium. Idem in secundo ad He-
rennium, & in 4. ad eundem de expolitione. Eras in posteriore copia comment. Trapezon-
tius libro 3. rhetoricorum. Eras in opere de conscribendis epistolis, & autor ad Herennium
lib. 4. ubi id artificij hoc explicat exemplo, sapiens nullum periculum pro repub. uitabit, at
Quintilianus lib. 5. cap. 14. treis partes facit, cui & Boëthius subscribit, & hoc loco Rodol-
phus. Quamuis multarum.) Id est, quamlibet. Erunt maxime suspecta.) Vide libri hu-
ius cap. 17. circa calcem. Proximis & sensum à proposito.) Infra libro 3. cap. 13. in initio.

Obliquus est exprobranti similior.) Lege D. Paulum prioris ad Corinth. 15. cap. & Tra-
pezontium lib. rhetoricor. 3. cap. de inductione. Sic si quando hæreat uel orator.) Vide-
tur hoc uel dispungendum, aut aliquid addendum.

Quàm multis modis argumentatio soluitur.

Caput XXI.

Icut est autem disputantis confirmare id, quod proban-
dum sumpsit: ita eius qui diuersa tuetur, est dissoluere
quæ confirmata sunt. Soluitur ergo argumentatio
eisdem, quibus struitur modis. Quemadmodum nan-
que probamus unumquidq; per aliquid quod uerum
esse uolumus, & ex eo consequi docemus, quod probare nitimur:
sic dupliciter effectam soluimus argumentationem. Aut enim fal-
sum esse dicimus, quod propositum est. Aut si res id non finit, non
confici ex proposito, quod aduersarius uoluit, indicamus. Idq; uel
quia imperfecta sit argumentatio: aut si sit perfecta, uideri potius ta-
lem esse, quàm quia reuera sit talis: & esse aliquid in ea, quod multi-
pliciter dicatur, nec eandem seruet significationem utrobique in ar-
gumentatione positum. Id est autem quod dici solet, omnem argu-
mentationem solui, aut negando eo quod propositum est, aut mul-
tiplici distinguendo. Vt si dicatur: Sapienti nullæ desunt opes, er-
go sapiens est diues. Prima solutio est, ut respondeatur, non esse ue-
rum quod proponitur, sapienti nullas deesse opes. Quod si probe-
tur, quia nullas cupit: reliquum iam est, ut negetur, ex hoc quod nul-
læ sibi desunt opes, consequi, diuitem esse eum. Id si probetur, adie-
cta maiore propositione, quia cuiusq; nihil desit, is sit diues, fortas-
se ne-

se negabitur & ista. Quam etiam si probabit, dicetq; Quisquis habet omnia quorum indiget, est diues: cuicumque nihil deest, habet omnia quorum indiget. Expleta iam ratiocinatio est, cuius utraque probata est propositio. Vltimum itaq; solumq; remedium est, ut qui soluere uolet, dicat hoc uerbum deesse dupliciter dici. Aliter dicitur enim deesse quidquid modo non adest. Aliter, quicquid modo desideratur. Quod si priore significatione dicatur, uera est maior, minor falsa. Si secundo modo, minor est uera, falsa maior. Quare nihil iniri esse, si quæ iungere uolumus, in conclusione non iungantur: cum id medium in quo illa iungebātur in propositionibus, non uero, sed specie solum fuerit unum. Soluendi autē uerbum, quanq̃ commune sit neganti & distinguenti, rectius tamen distinguenti conueniet. Nam quisquis negat, non patitur confici argumentationem: quæ autem confecta non est, proprie solui dici non potest. At cum multiplex distinguitur, est utiq; in speciem confecta: rectius igitur solui dicetur. Nos tamen omnem rationem discutiendæ argumentationis, in præsentia soluere uocamus. Et hæc quidem solutionum differentia quas diximus, ueræ sunt, & ad rem ipsam feruntur: id' que ipsum etiam uulgo uocantur. Sunt aliæ soluendi uel (si magis proprium uolumus eis nomen dare) elabendi rationes, quæ uulgo dicuntur solutiones ad hominē. Ad eas refugimus, quando ex re parum speramus auxilij. Quia firmior est argumentatio, quàm ut aliqua parte infringi labefactari ue possit. Vel quia datur occasio de aduersario dicendi, quem quia possumus acrius retundere, malumus in ipsum orationem, quàm in rem ingerere. Elabimur autem his fere modis. Vel quia regerimus aliquid aduersario, quo reprimimus eum: uel eleuamus, quod obiectum est: uel digressu à re facto, illataq; alterius alicuius mentione rei, auocamus auditoris mentem à propositæ argumentationis cura, & alterius obruimus commemoratione. Re gerimus, uel in rem ipsam, per quam disputator probauit quod instituerat: uel in personam aduersarij. In rem regerimus, cum rem parem aliquam ei quæ nobis obijcitur reponimus, ut quantum urget nos aduersarius, tantum uideamur nos eum ediuerso eo quod referimus urgere. Quale est pro Cælio, cui cum obiecta esset luxuria maior, q̃ ut eam defendere auderet Cicero: apertior, q̃ ut posset eam ne-

gare: mollit quidem aures quantum potuit orator, & partim temporum magis ea uitia dixit q̄ hominis, partim contēdit aliquid esse concedendum etati. Tum (quod huius loci proprium est) uelut remedium inuidiæ opposuit, spem futurę industrię & probitatis in ætate nētura, ex actionibus laboribusq̄, quos Cœlius iam suscipiebat, sustinebatq̄. Tale est etiā, quod apud Vergilium Iuno dicit: Indignum est Italos Troiam circumdare flammis Nascentem. Non negat, sed eleuat quantum potest. Deinde indigniora regerit: Quid face Troianos atra uim ferre Latinis? & quę sequuntur. Huius etiam est generis, quod inquit Turnus: Et nos tela pater ferrum que haud debile dextra Spargimus, & nostro sequitur de uulnere sanguis. Et in Bucolicis: Dic quibus in terris (& eris mihi magnus Apollo) Treis pateat cœli spacium (nō amplius) ulnas. Alter cum nequeat respōdere, aliud par obijcit. Dic quibus in terris, inscripti nomina regū Nascuntur flores, & Phyllida solus habeto. In personam regerimus, cum dimissa re, ostendimus, qualiscunq; sit, non conuenire tamen aduersarij personę obijcere eam, neq; recte hæc ab eo dici. Cuiusmodi est pro Ligario, quod Tubero accusator Ligarij, in eadē causā fuerit, cuius Ligarium accusabat. Simile est in Salustii: Quasi uero tu sis ab illis uiris Salusti ortus. Et paulo post: Ecquid te tui piget homo leuissimē, cum ea culpas, quę in historijs mihi glorię ducis? Et iterū: Quid enim mentiri turpe ducis, qui mihi ausus sis eloquentiam ut uitium obijcere, cuius semper nocens eguisti patrociniō? Sic & Vergilius: Meq̄ timoris Argue tu Drance. Et: Tantumq̄ nefas patrio excidit ore? Et apud Tragicum Iason inquit: Medœa amores obijcis? Hęc omnia, non de re, recta nec ne sit: sed de homine dicuntur. Eleuamus, quoties cōtemnimus rē quę obijcitur, & uelut nullius momēti aspernamur. Qualē totā Cœlij accusationē Cicero uoluit uideri, magis iras & iurgia dissidentium in amore, querelasq̄ amantiū esse, q̄ uera crimina. Sic & apud Vergiliū: Italiam petijt fatis autoribus, esto, Cassandrę impulsus furij. Maiestātē fatoriū Cassandrę furore elusit. Et paulo post, quod modo diximus: Indignū est Italos Troiam circumdare flammis Nascentē: subiicit cōtinuo: Et patria Turnum consistere terra, Cui Pelumnus auus, cui diua Venilia mater. Indignioris comparatione eleuauit, ostenditq̄ non oportere id ita indignum uide-

uideri. Digrediendi rarum est apud autores exemplum, sic ut digressu aduersarij uitemus laqueum. Quod enim presentis temporis & utilitatis laus est, quiduis dicere, ut de re non dicas, cum nihil possit utiliter de ea dici: id postea cum legeretur, posset auctoris uideri culpa factum, qui dilaberetur ab instituto, & grauius crimina non diluta dimitteret. Pro Cœlio tamen uidetur mihi Cicero hoc soluendi genus expressisse: cum responsurus ei crimini, quo obijciebatur paratum habuisse domi uenenum, & uim eius in seruo expertum esse, digressus est ad mortem Q. Metelli, suspicionemq; iacit, Clodij scelere ueneno sublatum illum fuisse, ipsamq; mortem gemitu & la chrymis prosequi: simulq; reprimit aduersarios, uelut simili ictos crimine: simul impetu dictionis & affectu, mentem iudicum ad huius criminis cogitationem diuertit. Sicut autem non satis commode modus hic elabendi in literas mittitur, sic inter disputandum, & in foro, & in scholis, creberrime solet expeti.

IN CAPVT XXI.

A Ut negando eo quod propositum est, aut multiplice distinguendo.) Et si apud Platone crebrior est usus dialecticæ rationationis, tamē hoc etiam captionis genus adhibitum est, ut in Enthymemo patet, ubi omnes ferē cauillationum modos attigit, quemadmodum fecisse Aristoteles uidetur in libro quem de Elenchis, hoc est coargutionibus scriptum reliquit. Cum rem parem aliquam ei quæ nobis obijcitur reponimus.) Matth. 15. Quare & uos transgredimini &c. Et Christus captiose seiscitantibus oblique respondet, & cautim, ueluti Pharisæis, de repudianda uxore seiscitantibus, de censu Cæsari reddendo, de magno præcepto. Est ubi nihil respondeat, sed quæstionem quæstione ceu clauum clauo retundat, ueluti cum interrogatus quam auctoritate faceret ea quæ faciebat, uicissim rogat: Baptismum Ioannis utrum e cælo censerent esse, an ex hominibus. Matth. 21. Et cum uenisset in templum accesserunt ad eum docentes principes sacerdotum, & seniores populi dicentes, qua auctoritate hæc facis, & quis tibi dedit hanc auctoritatem? Respondens autem Iesus dixit eis: Interrogabo uos & ego quiddam, quod si dixeritis mihi, & ego uobis dicam qua auctoritate hæc faciam. Baptismus Ioannis unde erat, e cælo an hominibus? Ioannes Faber episcopus Viennensis sermone 2. aduersus anabaptistas: Vbi (inquiunt illi) apostoli infantes baptizauerunt? Respondeo: Vbi illi ipsi prohibuerunt? Et quæ sequuntur. D. Hieronymus contra Rufinum: De tanta librorum sylua, unum circulum ac fruticem proferre non potes, hi sunt ueri fumi, hæc nebulae. Nam Rufinus opprobrait Hieronymo, quod poetarum literas quasi fumos obijceret uirginibus non intellecturis. At Hieronymus prouerbijs telum imperite tortum, in eum retorquet doctius, indicans eo uerbo non obscuritatem, sed inanem ac falsam ostentationem significari. Prædebat in foro Diogenes, proinde ab his qui astabant canis appellatus: uos, inquit, canes estis qui me frangentem circumstatis. Cicero in oratione pro lege Manilia uelut clauum clauo pellens, Q. Catuli & Q. Hortensij auctoritatibus multorum aucto-

titates opponit. D. Eras. Rot. lib. Eccle. tertio: Eiusdem superstitionis erat, quod Donatistæ quâ iussu Cæsaris conuenissent, ut cū catholicis sub iudice delegato de controuersis dogmatibus conferrent, iussi sedere à comite Cæsaris, recusarunt tam pertinaciter, ut & iudex præter morē, stans coactus sit causam cognoscere. Rogati quur nolent sedere, responderūt se cōmoueri psalmi uerbis, Non sedi cū consilio uanitatis, & cū iniqua gerentib. nō introibo. Hoc sermone notātes catholicos quibuscū erat disputandū, nā hos habebāt pro uanis ac mendacibus & impijs. Salse uero superstitionē aliorū illustit, qui respondit: Si uos mouebat psalmi uersiculus, nec introisse in hoc consiliū oportuit. Ibidē enim addit, & cū iniqua gerentib. nō introibo. Per q̄ festiū est quod Laërtius refert in Zenone qui seruū in furo deprehensum cædebat, seruus interim clamabat, in fatis fuisse ut furaretur. At Zeno: Illud etiā ut cedereris. Seruus quoniā audierat herū disputantē de necessitate fatorū, eā prætexuit suo comisso, sed scite retorsit philosophus. Antiquitus superstitione creditū est, esu leporinæ pulpæ conciliari formā, unde extat iocus Martialis in Gellia quæ misso lepore ex uulgata opinione ad muneris cōmendationē: Formosus septē Marce diebus eris. Id poëta in ipsam torquēs quæ deformis esset: Si me non fallis, inquit, si uerū lux mea dicis, Edisti nunq̄ Gellia tu lepore. Huc pertinet etiā illud cuiusdā apud Fabiū: Ne faciē quidē liberi hominis habet. Quod cū à quodā esset dictum deformi specie, retorsit aduersarius affirmans rectē dictū, cū non esset liberū, cui non sit facies liberalis. Quale est pro Cælio.) Lege Gel. lib. 12. cap. itē 12. de faceta responsione M. Ciceronis amolientis à se crimen manifesti mendaciū. Cicer. lib. de oratore 2. C. Lelius cū ei quidā malo genere natus diceret indignū esse suis maiorib. At hercule tu tuis dignus, inquit. In personam regerimus.) Socrati acrius oburganti familiarē quempia in conuiuio, Plato dixit: Nonne satius erat hæc illi dixisse seorsum? Cui Socrates, & an non tu quoq; rectius fecisses, si hæc mihi seorsum dixisses? Salsissime taxauit hoc ipsum reprehendendo cōmittentē, quod reprehendebat. D. Hieronym. lib. 1. aduersus Iovinianū: Gorgias rhetor librum pulcherrimū de concordia Græcis tunc inter se disidentib. recitauit Olympiæ. Cui Melanthius inimicus eius: Hic nobis, inquit, de cōcordia præcipit, qui se & uxorem, & ancillulam treis in una domo concordare non potuit. Aemulabatur quippe uxor eius ancillulæ pulchritudinem, & castissimū uirū quotidianis iurgijs exagitabat. Ecclesiast. histo. lib. 5. ca. ult. Et in tantū stultitiæ impietatisq; prolapsi sunt, ut si quis eis sermonē de scripturis proposuerit, illi e contrario proponant. Vtrū hic sermo de quo agitur, coniunctū, aut separatū genus syllogismi faciat: & derelinqentes sanctas Dei scripturas, Geometriā tractant. Tanq̄ qui uere de terra sint, de terra loquuntur: & ideo cū qui de sursum est, & de corlis uenit ignorant. Philosophi uulgo hoc nomine male audiebant, quod deos aut nō crederent esse, aut contemnerent. Hoc innuēs Lysias interrogabat Diogenē, crederet ne esse deos: Cui Diogenes: Qui conuenit, inquit, ut non credam, quum per suum habecā te dijs inuisum esse. Hoc dictum quidam attribuunt Theodoro. Non respondit ad quæstionem, sed in contumeliose interrogantem retorsit sermonē. Sic Demæ apud Terent. in Adelph. Mitionē suo iugulat gladio: Postremo non meum uerbū facio quod tu Mitio bene ac sapienter dixisti dudū, Vitium cōmune omnium est, nimium ad rē in scēta attendi sumus, hanc maculam nos decet effugere, dictum est uere res ipsa fieri oportet, suo sibi hunc gladio iugulo. Demonax autem Stobæo cū quidā sugillato apud se amico diceret: Non æquū est, ut inimici mei tu sis amicus: Neq; rursum, inquit, par est te amici mei hostē esse. Huius rei exemplū est sanē q̄ appositū in 2. Philippica. Cuiusmodi est pro Ligario.) Hæc aliāq; id genus multa multo copiosius tractat Georgius

Georgius Trapezontius lib. rhetor. 3. cap. de confutatione, ubi quindecim elabendi rationes pstringit. Huic affinis est ἀντιπαραστήσειν ὑποθέσιν obiectio qua veluti cōcedimus quiddā ab aduersario propositū, sed subiicimus aliud, quo ad nos detorqueamus aduersarij obiectionē, ut difficillimus est labor discendi linguas, sed necessarius. Fit item cū quæstio quæstioni opponitur, quale illud est in Romanis: si iniquitas nostra iustitiam Dei commendat, quid dicemus: nūquid iniquus est Deus? absit: alioqui quomodo iudicabit Deus hūc mūdum? Quasi uero tu sis ab illis uiris.) Quasi dicat, quibuscūq; maioribus ortus sum, id tu mihi obijcere nō debebas, cū tui nihilo meliores meis fuerit. Quæ in historijs mihi gloria ducis.) Fateor equidē Lentulū, & Cethegū, ceterosq; coniuratos meo iussu esse occisos: sed siue ego id recte siue secus fecerim, tu certe id reprehendere nō potes qd antea in historijs laudasti. Meq; timoris argue tu Drance.) Qui de figuris sententiarū scripserunt, referunt istud Vergilij ad ἀντίφασιν, quæ est ὑπερώς species. Tantumq; nefas patrio excidit ore.) In qbus quidē uerbis, haud satis uideo quō huius rei simile sit exemplū: Aeneæ enim timori nihil erat obiectū, dū pater tantū iusserat ut cū ceteris Aeneas abiret, se autē traiceret. Medea amoris obijcis.) Quasi dicat, tu certē mihi obijcere non debes, si qd faciā amoris causa, quæ ipsa tā multa scelera, lōge deterrima ppter amorē designasti. Quoties cōtēnimus etc.) Huius etiam est generis quoties dissimulamus, & aliena parum nos intelligere fingimus. Sic Cicero cum Sex. Annalis testis reum lassisset, & instaret identidem accusator ei: Dic Marce Tulli nūquid potes de Sex. Annali, uersus tunc dicere cœpit, de libro Annali sexto: Qui potes ingentis causas euoluere belli. Cum hodieq; quærūt quidam cū perfidis Iudæis duræ ceruicis & incircūcis cordib; & aurib; Quomō carnē hic suā potest dare ad māducandū? Hæc illorū inperitiā & nos secuti sciscitemur ex ipsis, quō ē nihilo condita sint oīa. Quomō in serpente Mosaica uirga cōuersa fuerit. Quomodo in naturā sanguinis aquæ Aegypti trāsierint. Quomodo ē lapide fontes aquarū fluxerūt. Quomō uia dedit siccis pedibus Iordanis & mare rubrū. Quomō inexpugnabilis Iericho solo clamore corruit. Innumera sunt quibus si quō quæris, euertere uniuersam tibi semel scripturā crit necesse. Vide Ambrosiū in sermone de mysterijs ad Neophycos ubi hoc utit artificio. A. Gel. li. 18. Noct. Act. ca. 13. Libet autē dicere quā facete Diogenes sophisma id genus, quod supra dixi, à quodā dialectico ex Platonis diatriba per contumeliā ppositū remuneratus sit. Nā cū ita regasset dialecticus: Quod ego sum, id tu nō es, & Diogenes admisisset, atq; ille addidisset: Homo autē ego sum, cū id quoq; adensus esset, & cōtra dialecticus ita cōclusisset, hō igit tu non es. Hoc quidē, inq; Diogenes falsum est, & si uerū id fieri uis, à me incipe Hæcenus Gel. Vide quæ in locis sophisticis tradūtur de fallacia accidētis. Vulgus dialecticorū responsionē ad hominē dicūt, quā nimis hōi abūdē fit satis dū ipse depellit & silentiū ei imponit, quis tñ sit in re defectus, nondū exprimit, nec quæ latet difficultas explicat. Et sunt tali responsione maxime digni sophistæ: ut, quī quod nō ad rem argumētent, ob id nec ad rē itē accipiūt responsionē, iuxta illud: Cōtra uulpe uulpizabis, & cōtra Cretensem cretizabis. Ut quantū urget nos aduersarius.) Elabimur autē hñ ferè modis.) Quæadmodū ferè quædā miris artib; ex ipsis uenantium manibus frequenter elabuntur: Ita hoīes sophistæ ad elabēdū omnibus modis instructi sunt. Plato in Sophista: Vides igitur uere dici bestia hanc esse uariā: neq; (quod dici solet) unica manu capiendā. Quæadmodū in uenatu persape fit, sepuntur exitus, ut necesse sit feram in aliquas insidias incidere. Quādoquidē, ut auctor est Plato in Sophista ὁ γὰρ οὐκ ἔστιν ἡ παρρησία τὰς ἀπάσας μὴ ἐκείνῃ τῇ διαφύσει. i. Siquidē recte habet p̄uerbium, quo dicit haud facile esse oēs laqueos effugere: Ita

usu uentis

usu uenit inter disputandum quoties nobis res cum sophistis. Qui nescio qua arte quibus uo-
prestigijs circumagunt discipulos, ut quum se putent aliquid didicisse, nihil didicerint, & in
idem recidant unde uolebant extricari. Plato in Charmide: ὁ μὲν γὰρ ἰσχυρὸς πάλαι καὶ πρὸς
πᾶσι καὶ ἀπὸ πρὸς πάντων, Id est, o scelerate inquam iamdudum me in orbem circum-
gis non sentientem. Fit enim hoc arte sophistica, ut qui contra disputat, post asseueret amba-
gibus circumactus, quod prius negabat, aut contra. Quin & illud obiter adijciatur. Sophistæ
uocabantur olim doctores rhetoricæ, qui cum sæpe in disputando breui, & argutaratione ca-
perent aduersarium, sæpe longa oratione nebulas ei offunderent, ars sophistica dicta est,
quæ in altercando, & dicendo callide decipit auditorem. Neq; enim existimandum est Sophi-
sticam tantum uersari in breuibus argutijs. Multo sapius in longa oratione uersatur, sed bre-
uia exempla recitantur in Dialectica, quia dialectici est, longam orationem breui syllogismo
incluere. Philip. Melanch. in Epito. philoso. moral. Aliud quoddam genus est eludendi aut
exacerbandi leges, uidelicet calumnia. Hinc nō proprie uocatur summum ius, sed magis etiā
cū iure pugnat. Interpretatur enim ius cauillatione aliqua sophistica simpliciter contra uolum-
tate, id uocat fraudē legi facere, τὸ ἐκτὸν ueteratorie contra sententiā detorquere aut elu-
dere. Vt qui pactus 30. dierū inducias, noctu populabat hostiū agros. Et mox. At propemo-
dū plus calumniari, & quæ sequunt. Multa pceperunt rhetores de translatiōe, quā uocant,
quum causæ diffidentes, a proposito seu à statu digredimur in locum uberiorem atq; commo-
diorem: quod monet fallacia (sic nostri Aristotelici loquuntur) secundum non causam ut cau-
sam, ut obseruamus, ne offundantur nobis nebula, aliunde accersito loco, qui quū nihil faciat
πρὸς τὸν (ut aiunt) tamen patrocinari aduersario uideatur. Et Aristoteles hoc artificium
uocat transferre metam seu scopum: & Aeschines male metuens, ne, quod accidit postea, De-
mosthenes hac arte superaret, hortatur iudices, ne permittant ei, ut à causa digrediat, sed
ut pugiles de loco inter se decertant, ita dimicent ipsi cum Demosthene de orationis se-
rie. Augustinus lib. Confessionum 11. cap. 12. Ecce respondeo dicenti: Quid faciebat Deus,
antequam faceret cœlum & terram? Respondeo non illud quod quidam respondisse perhi-
betur ioculariter, eludens quæstionis uolentiam: Alta, inquit, scrutantibus gehennas para-
bat: ideo aliud est ridere, aliud uidere. Antequam faceret Deus cœlum & terram, non facie-
bat aliquid. Si enim faciebat, quid? nisi creaturam faciebat: & utinam sit scientia, quicquid
utiliter scire cupio, quemadmodum scio, quod nulla fiebat creatura, antequā fieret ulla crea-
tura. Augustinus lib. 4. de ciuitate Dei cap. itē 4. Eleganter enim & ueraciter ab Alexan-
dro illo magno quidam comprehensus pirata respondit. Nam cum idem rex hominem in-
terrogasset, quid ei uideretur ut mare haberet infestum? Ille libera contumacia quid tibi,
inquit, ut orbē terrarum? Sed quia ego id exiguo nauigio facio, latro uocor: quia tu magna
classe, imperator.

De exponendi ratione, quæ ad credentem fit auditorem.

Cap. XXII.

E argumentatione autem quid ea sit, & quæ species
eius, & quomodo conficiatur (quantum ad inuenien-
di rationem pertinet) hæc sufficere uidebuntur. Ex-
positio sequitur, quam speciem orationis alteram fe-
cimus.

cimus. Exponimus autem fere propter has causas, uel ut audientium uoluptate demulceamus aures, uel ut rem ipsam cuiusmodi sit explicemus, uel ut fidem alicui alij rei expositione quæramus. Primum sequuntur poëtæ. Proximum qui monumentis rerum tradendis, uel præsentibus uel posteritatem conantur docere, ut qui historias, & exempla uirorum rerumque insignium literis mandant. At qui faciendæ causæ fidei de re aliqua exponunt, hi sunt ut oratores, ut philosophi, ut reliqui artifices, quibus persæpe in alterius usum rei alia res uerbosius est recensenda. Trium igitur harum expositionum suus est cuique finis. Qui enim uoluptatem solam spectat audientis, dummodo eam sequatur, uera an falsa, probabilia an incredibilia dicat, nihil sua credit referre. Quod si quando uerisimilia, aut uera dicit, enixiusque colorem tuctur ueritatis, non id tantum ex sua facit persona, quantum ex illius persona, cui talia tribuit: quæ quia sunt illi congruentiora, sic dicuntur. Aut persæpe in his, ubi uana affectus specie mouere cupit auditorem. Aptissima est enim talibus ueri similitudo. Quodque præcipit Horatius, Ficta uoluptatis causa, sint proxima ueris: id non in uoluptate modo, sed in omni affectu præcipue est obseruandum. Scriptores autem rerum e contrario, primam omnium ueritatem expetunt, posterior uoluptatis est cura. Si tamen legem illam, quæ historiæ uidetur Thucydides sanxisse, obseruare uelint, malintque rem perpetuo duraturam conficere, quam gratiam breuem mereri. Vera autem dicunt hætenus, ut sua sint conscientia contenti: neque solícite quærendum putent, quomodo fiat lectori fides eorum quæ recensent. Quin & grandia pleraque & ad incredibile quandoque accedentia, uelut ex periculo petunt, ut admiratione lectorem detineant. Sicubi uero ponuntur aliqua faciendæ fidei, talia fere sunt, ut magis grauitatem auctoritatemque scriptoris commendent, quam rem probent. Cuiusmodi sunt, scire se incredibilia & fidem excedentia narrare, sed ita tamen à maioribus accepisse, ita posteris tradituros: uel compertum sibi, rem sic habere: constanterque se uerum in qualicumque hominum opinione dicturos: quandoque uero ne sibi quidem satis probari, quare quenque pro suo captu dempturum additurumue fidem. Quare probabilitatis abunde est istis, rem tradi sic, ut non sit improbanda, id est, ut uera

Pp   dicant

dicantur. Deinde, ne uideantur falsa. Quod fit, si neq; inter se dissideant, neq; personis, temporibus, locis, ea quæ traduntur, discrepēt. Pleraq; enim uera, turbato ordine coniunctione q; rerum, incredibilia uidentur: contra falsa, disposita ut singulæ inter se partes congruant, uerissimorum implent fidem. Causa autem quamobrem parata sit scriptori fides est, cum ex scriptoris persona, quod nihil tale uideatur, quare debeat potius uelle falsa tradendo lædere existimationem sui, quàm uera dicēdo sancti grauisq; uiri de se opinionem ad posteros transmittere: tum quod lectoris parum aut persæpe nihil interest sic uel sic rem esse arbitrari: præsertim si non aliunde paratum sit, quo possit uanitas scribentis coargui: quale Herodoto & nō nullis aliorum quoq; scriptorum, qui indulserunt ingenijs suis, contigit. In reliquis facile lector accedit. Mauult enim (quod uulgo dici solet) credere quàm exquirere. Aperta ergo sunt apud eos omnia, erecta, sublimia, secura: ut qui non timeant, non timeantur. At in expositionibus eis, quibus fides alicui rei quæritur, non satis est esse uera quæ exponuntur: sed & firma, & uelut fidem sibi ipsis facientia oportet esse: tum ad id cui probando destinatur ita accommodata, ut capita fidei faciendæ confirmandarumq; rerum nostrarū omnia possint inde depromi. Instat enim aduersarius, & suspecta habet omnia, neq; quicquam impune dimittit: & uel negat, quæ nocitura sunt: uel si id nequit, uertere in suos usus, & ad se rapere conatur, efficeretq; ut uel profint, uel utiq; quàm minimum obfint. Omnis ergo disputantis expositio, quæ probando alicui destinatur, necesse est duo præcipue habeat. Prius est, ut probabilis sit: nec enim fides alteri rei per eam parari poterit, si dubiæ sit ipsa & ambigua fidei. Deinde, ut accommodata sit, id est, ut illi rei, quam probare per eam uolumus, apte iungatur: sicq; expositio fiat, ut cōmode fides ex ipsa possit duci. Parū est enim, ipsam per se probabilem esse, si non id quod probare conamur, colligere per eam possumus. Probabilis fit expositio, si sit argumentosa, si consentanea rebus, si per se cōsequens.

Argumentosa est, quæ causas habet rerum. Causas autem ut habeat, non modo summæ rerum quas exponimus (Vt sunt causæ bellici gesti, causæ pestilentia, aliarumq; rerum quæ solent à scriptoribus ante ipsas res explicari. Qualis est etiam pro Milone tota fere narratio. Cau

no. Causas enim habet, primū, quare Clodius annum præturæ suæ in Milonis consulatum distulerit. Hinc, quare Milonē occidendū destinauerit. Demum, quare hoc loco, hoc tempore) sed in singulis etiam partibus expositionis causas addimus: cuiusmodi est: Sæpe fugam Danaï Troia cupiere relicta Moliri: causam addidit: Et longo fessi decedere bello. Quod reuera quidem argumentatio, quanq̃ colorē habeat & faciem expositionis. Sic etiā: Assensere omnes. Quare assenserunt? quia quæ sibi quisq; timebat Vnius in miseri exitium cōuersa tulere. Sed & alia nonnunq̃ ponuntur argumenta. Vt: Sanguine placastis uentos & uirgine cæsa: argumentū est eius quod sequitur: Sanguine quærendi reditus. Et pro Milone: Etenim palam dicti tabat, consulatum Miloni eripi non posse, uitam posse. Subdit orator: Significauit hoc sæpe in senatu, dixit in concione. Quin etiā Faunio. Et reliqua quæ sequuntur. Prioris illius sunt hæc uelut indicia.

Consentanea erit expositio, si personis, locis, temporibus, rebus consentiat. Personis quidem, si quales ex sunt, talia facta earum dictaq; effingantur. Nec enim eadem conuenient Achilli, & Nestori, & Vlyssi uerba: nec eadem facta erunt in his probabilia. Sic & alia foeminam, alia uirum, alia doctum, alia indoctum, alia militem, alia rogatum decebunt. Locis & temporibus accommodabitur: si quo loco unumquodq; quo tempore uerisimile est factum esse, sic exponatur. Rebus uero conueniet, si lætis iucunda, serijs grauis, ridiculis faceta, insignibus ornata, tristibus acerba tribuat expositio. Consequens autem erit, non modo, si prioribus sequentia non discrepēt (id enim potius est uitium fugisse, quā aliquam laudem meruisse) sed si sic exponantur priora, ut uel ex ijs quæ posterius dicuntur expectentur, & propemodum auditor ipse sibi subijciat ea: uel qualiacumque dicentur, quum dicta sint tamen cuncta uideantur ex priorum fide pendere. Quod diligentissime obseruatū est Ciceroni pro Milone. Quanquam enim ancipitis fidei sit, & (ut creditur) ad insidiarū rationem falsa narratio, quoniam fortuitam eam pugnam fuisse traditur: sic tamen omnia per gradus quosdam certa serie feruntur, ut nihil percipere possis, quod non cohæreat prioribus, & ueluti uinculo connexum sit, ut tandem uestigijs quibusdam ad eandem, uelut manū prehendam, ueniat.

Quam speciem orationis alteram fecimus.) Lib. huius cap. 15. Vera an falsa, probabilia, an incredibilia.) Sic Homer. us ille fabularum Oceanus lib. Iliad. 8. suauiss. de terra, mariq; recte attractis, & eiusdem operis lib. 15. de aligeris equis, proinde non iniuria cecinit Quid. 3. amoris:

Exit in immensum fecunda licentia uatum.

Obligat historica nec sua uerba fide.

Sint proxima ueris.) Cuidam iactati se de arte rhetorica, at per Geminos, inquit Lacon, ars nisi uerum attigerit, nec est, nec unquam erit. Notauit rhetores qui se profitentur uerisimilia dicere licet uera non sint. Ficta uoluptatis.) Is summus poetarum merito debet haberi, qui quamfacillime, quorum uelit, autoribus faciat fidem, quapropter & Musæ quoque ipsæ apud Hesiodum in lib. eo qui de decorum generatione inscribitur: ad hunc fere modum de se prædicant:

Scimus falsa quidem narrare simillima ueris,

Scimus item quotiens libitum est & uera profari.

Et nonnullis aliorum quoq; scriptorum.) Aeschines: Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι ἀλάστοι, ὅταν τι φῶντα ἀόριστα, καὶ ἀσαφῆ παρῶντες λέγαν, φοβούμενο ὅτι ἐλίσχον, ἀμωσίνους δὲ ὅταν ἀλάστοι γίνεσθαι, παρῶντων μὲν μὴ ὀρῶν φησὶν. (I. ἐξ ἄλλων ἐπαρῶμενος αὐτῶ, δυνάμιτον δὲ, ἃ ἐν οἷσιν, οὐδ' ἐπὶ τοῖς ἐνομινατοῦ μὲν λέγειν ἀριθμῶν ἐῖς ὁ πῶς ἔσαι, καὶ ὦν τὰ σώματα οὐχ ἰώρακι, τῶν τὰ ὄνομα λέγειν κλέπτων τῶν ἀκρόασι, καὶ μιμνήσκοντες τὰ ἀληθῆ λέγοντας διὸ καὶ μέγιστα ἄξι' ἐστὶ μὲν μὲν, ὅτι πῶς ὦν καὶ τὰ χρῆσθαι σκεῖα διαφύσσει. Id est, Nā alij qñ metiuntur, obscura & indeterminata dicere conant, redargutionē formidantes, Demost. uero quādo metitur: Primū cū iureiurando mentitur sibi euerisionē imprecatus. Deinde quā clare scit nunq̃ esse futura, ea assuerare audet, dinumerās dies & tēpora & quorū corpora nunq̃ uidit, eorū nomina enarrat, & imitans eos qui ueritatem dicunt: quāobrem maximo est dignus odio, quod improbus cū sit, bonorū signa corrumpit. In eum qui falsum perinde quasi uerū sit narret, quadrahit illud ex Odyssē. τ. ἴσκι φησὶα πολλὰ λέγων ἐτιμωσὶν ὁμοία, Id est, Plurima narrabat figmenta simillima ueris. Dictum de Vlyssē. Si tamen legē illam quā historia uidetur Thucydides sanxisse.) Lucianus de ratione conscribendæ historiæ: Admodū igit recte Thucydides sanxiuit, uirtutēq; historicā, ac uicē secreuit, cū uidisset ingenti admiratione Herodotū, adeoq; ut libri eius musarū nominibus appellari meruerunt, quos supellectilem potius esse dicit ad perpetuā scribendi normam, q̃ in præsens certamen, nec fabulositate amplecti, sed ueritatem uerū gestarū posteris relinquere docere asserit. Utilitatisq; rationem assignat, quam prudens quisq; finē esse historiæ censere debet, scilicet si quando iterū similia accidant, ut homines inquit ad præscripta respicere, sic rebus publicis bene uti ualeant. Igitur qui mentem talem sortitus sit mihi scriptor obtingat. Lege Ciceronem in oratore, in ipso statim exordio, eundem libro de oratore secundo, ubi paucis præcipit quæ in historijs conscribendis sunt obseruanda. Et Angelum Politianū in præfatione in Suetonium. Quam gratiam breuem mereri.) Hanc autem gratiam merentur, qui in fauorem cuiuspiam non parum multa falsa historiæ affingunt & admetiuntur, imō mentiuntur. Nam Thucydides in nullius gratiam quidpiam scripsit, sed rem tantum ut gesta sit exposuit. Velut ex periculo petunt.) Videntur enim dum hæc scribunt, uelut periculum existimationi sui facere, dum ea dicunt quæ uix censentur esse credibilia. Quandoq; uero ne sibi quidem satis probari.) Lauren. Val.

libro ele-

libro elegantiarum 6. cap. 54. Illud quoq; quod crebro usurpamus, fides penes autores sit, & in laudem & in uituperationem simul accipitur, quasi laus ueritatis, aut uituperatio falsitatis penes autorem sit, ad quem spectat fides rei, cuius autor, est facere. Ad me certe ista uel laus uel uituperatio non spectat, qui hoc non affirmo, sed ad alterum autorem relego.

Lædere existimationem sui.) Vbi admixtum subolet mendacium, ueritatis ilico minuitur ac labefactatur autoritas. D. Augustinus in quadam ad D. Hieronymum epistola, admissio enim, inquit, semel in tantum autoritatis fastigium, officioso aliquo mendacio, nulla illorum librorum particula remanebit, quæ non ut cuique uidebitur, uel ad mores difficilis, uel ad fidem incredibilis eadem peruersissima regula, ad mentientis auctoris consilium, officiumq; referatur. Vanitas.) Veritati opponitur uanitas. Sic Cicero pro Roscio: Oratori uana crediderunt, & Fabius libro 11. capite 2. Vanitas nimirum fuit atque iactatio circa memoriam suam potius arte quam natura gloriantis. Herodoto.) Quintil. lib. 10. cap. 1. Historiam multi scripsere præclare, sed nemo dubitat, longe duos cæteris præferendos, quorum diuersa uirtus laudem pene est parcm consecuta. Densus, & breuis, & semper instans sibi Thucydides, dulcis, & candidus, & effusus Herodotus, ille concitatis, hic remissis affectibus melior: ille concionibus, hic sermonibus, ille ui, hic uoluptate. Probabilis sit expositio.) Quintil. in 4. de narratione: Multum confert, adiecta ueris credibilis rerum imago, quæ uelut in rem præsentem perducere uidetur. Eras. Roterod. lib. Ecclesi. 2. Vchementius autem afficit narratio si sit probabilis, hoc est, si natura ac mori respondeat, si ordine texatur, si sit euident, rem ueluti depictam oculis subiiciens, si decorum seruet in personis, & in sermocinationibus ac dialogis, hoc est, in affingendo suum cuiq; sermonem, &c. Quæ causas habet rerum.) Erasmus posterioris copię commentarij secunda locupletandi ratione. Causas autem dico ut habeat.) Hoc dicit, non tantum præcipuas rei causas, hoc est, summæ persequemur, sed singulis etiam particulis suas causas, uelut aculeos quosdam subiiciemus. Cicero pro Milone: Subito, inquit, reliquit annum suum, & se in annum proximum transtulit, non religione aliqua, sed ut haberet, quod ipse dicebat, ad præturam gerendam, hoc est, ad euerendam rempub. plenum annum atq; integrum. Non modo summæ rerum quas exponimus.) Quæ deinde sequuntur usque, hoc tempore, mihi legenda uidentur per parentheses.

Quæ solent à scriptoribus antea res ipsas explicari.) Cicero 2. de oratore: Consilia primum, deinde acta, postea cunctus expectantur. Si personis, locis, temporibus, consentiat.) Copiosissime hæc omnia explicantur ab Erasmo in posteriore Copiæ commentario de personæ, loci, & temporis descriptionibus. Rebus uero conueniet.) Cicero in orato. Ut enim in uita, sic in oratione nihil est difficilius, quam quid deceat uidere, & si non appellantur Græci: nos dicamus sane decorum, de quo præclara & multa præcipiuntur, & res est cognitione dignissima. Si lætis iucunda.) Georgius Trapezontius lib. Rheto. 5. cap. de elocutione: singulis hisce membris singula subnectit exempla, & ea quidem appositisima. Eadem fere quæ hic traduntur ab Rodolpho, refert D. Erasmus in opere de epistolis conscribendis capite de habitu epistolæ. Consequens erit expositio.) Quintilianus libro 9. cap. 4. Historia non tam finitos numeros, quam orbem quandam contextumq; desiderat. Namque omnia eius membra connexa sunt, quando lubrica est ac fluit, ut homines qui inuicem apprehensus continent, & continentur.

Quomodo alterius rei confirmandæ gratia exponendum sit.

Cap. XXIII.

Plus habet negotij id quod diximus secundum esse debere in expositione; ut accommodata sit ad id cui per eam paranda est fides. Nam probabilitatis per se facilis est ratio, cum sint omnia quandoque quæ sunt in expositione confessa parti utriq;. Formare autem apte & accommodate instituto nostro expositionem, id est, fundamentum, sedesq; totius nostræ disputationis. Hoc est enim quo præparatur in foro iudex, & ad omnem sequentium argumentationum confirmationem componitur. Ante omnia igitur uideñdum est, quid sit id, quod uolumus expositione colligere, & cui ex ipsa quæritur fides, idq; si cum omnibus expositionis partibus conferamus, facile uidebimus, quid habeat res quod iuuet partes nostras, quid etiam quod offendat. Vbi tota enim pro nobis est, parum est quod metuamus: sic parum est quod speremus, ubi obest tota. Deinde quæ prosunt, danda est opera, ut plurimum iuuent: & eruenda argumenta explicandaq;: quæ tum cum dicuntur, quanquam non cum summa rerum coniungantur, ut ipsam efficiant: ipsa tamen audientis cogitatione, colligentis ea apud animum suum, hoc ipso maxime prosunt tunc, quia minus in id parata uidentur. Quæ uero dubia sunt, & dicentis interpretatione possunt in hanc uel illam distrahi partem, sic tractanda sunt, ut nobis prosint. Quæ nocent, mollienda sunt: curandumq;, ut quàm minimum obstant. Fiunt autem hæc omnia argumentis, quæ sumuntur ex locis, quos superiore descripsi mus libro: sed hic argumenta tantum ponantur: nam ut ueniat quandoque argumentatio in expositionem, breuistanien ea est, sitq; non ita crebro. Quædam autem consulto narrantur à nobis sic, ut plane falsa & incredibilia perspicui possint, quoties ea quæ ab aduersarijs uel pro se exposita sunt, uel alioquin confirmatura partes eorum uidentur, sic deprauantur contraria expositione, ut prorsus detrahatur eis fides. Illud autem ferè uidetur obseruatum, ut undecunq; petiit semper ponant fauorabile primum narrationis ingressum: & ab aliquo quod causam suam commendet auspicentur. Terentianus ille Simo, continentiam filij sui laudaturus, cum tuto etiam

uerfa-

uersatum cum inter ingenia parum modesta uellet ostendere, uideretq; meretricis personam præsentilaudum commemorationi indecentius inferi, & posse uideri obstare existimationi filij, quod talis personæ consuetudinem expeteret, uidemus ut altius petito principio molliuerit omnia: & rem ipsam, & personam, pro suspecta & aspera, fauorabilem reddiderit. Incipit ergo: Interea mulier quædam abhinc triennium ex Andro commigrauit huic uicinix. Ut iam neque ganeonis neq; omnes urbis angulos peruagantis uideri possit, si consuetudinem tertium iam annum uicinix sibi Pamphilus habeat. Reliqua quæ sequuntur, ad commendationem pertinent mulieris: Inopia & cognatorum negligentia Coacta, egregia forma, atq; ætate integra. Videmus hic quanta huic delinquendi excusatio, desertæ à cognatis & inopi: quanta facultas, iuueni & formosæ. Hæc tamen inter ista, primum pudice, nec id solum, sed parce etiam ac duriter agebat, lana ac tela uictum quæritans: ut obstinatio prorsus in ea tuendi pudoris perspicui possit. Hinc iam paulatim uelut gradibus incipit labascere. Sed postquam amans accessit ad iuuenem, precium pollicens ad inopem: non primo tamen congressu uicta est: sed unus & item alter. Quod iam consequens erat, ut diceret proiecisse eam pudorem, quanta id cura molliet, ut culpam eam cum omnibus communicaret, diceretq;: Ita ut ingeniū est omnium hominum à labore procliue ad libidinem. Quod tamen cunctantis signum est, primum accipit conditionem, tum iam demum quæstum occipit. Quemadmodum ergo pictores, qui colorem purum & nulla circumfusus umbra, leniter primum, ut prope sensum fallant, incipiunt adumbrare: deinde paulatim subcrecente obscuritate, cum iam postremo atrum umbræ totum oppressit colorem, nihilq; præter nigrum sit, uidemur tamen nobis primam illam coloris speciem, quam puram accepimus, quia paulatim deficit, nec abruptum usquam, etiam in ipsa umbra ubi nullus iam est, inuenturi. Sic & persuasionē primum acceptam, quia non uidemus in sequentibus eripi nobis, licet defluat etiam paulatim, & tandem quantum ad rem pertinet, deficiat: qui audit tamen, quia nusquam ubi auferretur uidit, uelut adhuc sublit, ita sequitur animo & adhæret. Quamquam ergo poëta à pudica orsus, ad meretricem, hoc est, ab honesti-

stissi-

stissimaperfona orationem ad scēdissimam deduxerit: commenda-
 tionem tamen & fauorem, quem in pudica sumpsit, quia per media
 cuncta quatenus potest retentat, etiam, cum ad impudicam peruenit,
 adhuc tuetur. Circumspicienda sunt igitur diligenter omnia, nec
 utiq; statim ab eo quod in præsenti est quæstione incipiendum, sed
 repetēdus plerunq; altius ordo rerum, si sit in eis aliquid quod pro-
 fit. Cicero pro Cluentio, non statim incipit à criminibus corrupti iu-
 dicij, ut ea quatenus tueatur narret: sed à persona matris, quæ maxi-
 me Cluentium premebat. Primumq; à nuptijs filix. Deinde diuor-
 tio, post hæc à nuptijs matris initia duxit: quæ ut ad præsentiū cri-
 minum ordinem nihil attinebant, sic summæ defensionis res ipsa in-
 dicat plurimum ea profuisse. Quintilianus autem, sicut in cæco
 in limine, statim expositionem incipit ab incendio: quia nihil erat,
 quare altius repeteret: & hoc ipsum primum, continuo firmissimum
 pro causa erat: sic in milite Mariano, à seueritate parentum & educa-
 tionis cœpit: Pater, inquit, huic emeritis bello stipendijs. Prius ergo
 iam mentem militando durauerat. Ne tamen ocio molliretur, exau-
 toratas armis manus agresti subegit labore. Hinc est mater prædura,
 priscis moribus, & perusta frigoribus ac solibus, & rustici operis
 difficultates obire cum marito solita. Ab hac educatum filium, ui-
 rum, & qui iam meruerat stipendia, & his assuetum moribus, quis-
 quam de stupro appellabit: cum ne illam quidem quamuis scēmi-
 nam quisquam fuerit appellaturus impune? præsertim, cum & hic
 ipse semper aliquid maius annis conaretur, & omni opere primæ
 ætatis annos contra uoluptates firmauerit. Sic natum, sic educatum,
 quis iam non indignissime ferat tentari de stupro? Similiter etiā
 cum alijs in locis, tum in matris infamia, in parte matris expositi-
 onem petit à natiuitate filij. Incipiens ergo, non scēmina, non mater
 inquit, sed matrona: ut statim ex nominis eius reuerentia fauorem
 aliquem capet. Cuius puellares annos, quo incredibilius iam sit in
 grandiore natu. Et cuius primam rudemq; coniugij mentem: quan-
 to magis igitur assuetam iam & firmatam ad coniugales affectus,
 nulla libidinum respersit infamia. Et cui impudens rumor, qui par-
 surus utique non fuisset ei: & suspicax maritus, quem non potuisset
 latere: nihil unquam potuit obijcere, nisi filium, Quis ergo iam cre-
 dat in-

dat incautiorē & in iuuetā ab omnibus alijs intactam libidinibus, seniorẽm & peritam rerum in filio demum peccare cœpisse? Simile est quod paulo post sequitur. Natum de se continuo (si quid ipsi creditis) impatientius complexa quā̃ reliquæ parentes, non in nutrices nec in ministeria seposuit, suis aluit uberibus, suo fouit amplexu. Quo magis potuit munire sequentis ætatis indulgentiam, & affectum notabilem, quā̃ hac educatione? Ante causam sunt hæc. Sed illud etiam quod sequitur. Accendebat hanc erga unicum optimæ matris impatientiam rigidus pater, asper maritus. Simul itaq; patris suspicionem & rumorem, asperitati patris assignat. Et hi quidem qui præcipui sunt causæ colores, & quibus fere causa est innixa, extra causam sunt. Ducuntur tamen ex his, quæ sunt in ea, fidemq; inde habent. Primæ enim iuuentæ integritas, uelut certa est coram tali marito, qui fuit paratus accepta suspicione filium occidere. Sic quod & ipsa aluerit infantem, reliqui temporis affectus credibiles facit: cum soleat omnium matrum recens natos impatientissimus animus esse. Et patris asperitas & mariti, ex præsentis litis conditione descendunt. Asperum enim maritum fuisse uerisimile est, quem malæ tractationis uxor coacta est facere reum: asperum patrem, qui rumori quæsiuit filij morte satisfacere. Præcipui uero consilij est, uidere, non modo quæ primo aspectu tanquam profutura blandiuntur, uel tanquam nocitura terrent, sed altius cuncta introspicere, & si quid sublit etiam quod possit offendere scrutari. In cæco in limine, quid magis uidebatur esse pro filio, quā̃ si pietas in patrem maxima ostenderetur: qui fuerit autem illud imprudentius secutus, dicet filium cum primum in incendium cucurrerit, extulisse sine cunctatione patrem: & quo plenius sit meritum filij, illam miseriabiliorem, illam debiliorem reliquisse. Quintilianus autem, cum uideret, quantum fauoris accederet ex patre, tantum causæ ex matre periturum: qui etiam uisum iri, patrem illi inuisum quandoque potuisse fieri, qui potuerit eum damno maternæ pietatis amare: facit ergo miseros parentes prope periisse pietatis æqualitate, dum dubitat utrum prius efferat: & dicit tandem orator, quanquam nolente id audire filio, patrem esse electum. Contra uidetur in matris infamia, primo aspectu matri nocitura benignior cum filio cōsuetudo. Non

Qq   puta-

putauit tamen negandum, cum ex persona matris multo possit honestius defendi: amplectiturq; tanquam simplicitatem illam materni amoris. Omnis igitur miseræ cum filio sermo, omnis in publicum pariter egressus. Subdit deinde simplicem innocentiam, nihil metuentis securitatem. Gaudebat etiam quod laudandus occurribus, quod omni frequentia cetuq; conspicuus, populo iam ipse fateretur, quod plus amaretur à matre. In summa, si animum nobis sumamus aduersarij. & subinde singula quæ uenient in expositionem apprehendamus, interrogemusq; nos, quid hoc ad rem? qua parte proderit? tum si uiderimus, quo pacto uolumus ostendere aduersario prodesse: facile uidebimus etiam, quomodo narranda sint ut prosint. Et quo modo quæ uidentur obstare nobis, discutere uolumus: eo etiam excludenda sunt in expositione, ne noceant. Nec est quod quisquam putet, quamuis à solis propemodum oratoribus exempla sumpserimus, idcirco non esse in alijs artibus locum expositioni. Nam & qui in Philosophia disputant, persæpe exponant oportet. Nec enim sicubi recondita res aliqua deducitur in certamen, satis commodè tractari potest, nisi prius exposuerit is, contra quem disseritur, omnem ordinem rei, quomodo habere eam putet, & quo pacto affirmet eam, quoue neget. Vnde uidemus in plerisque disputationibus, in quibus non exposuit mentem suam qui disserit, cum ille aliud defendat, aliud aduersarius petat, argumentationes omnes effundi in uentum, & solum superuacuis clamoribus diem teri. Ioannes Scotus itaque solet persæpe, sicubi perplexior quæstio incidit, uelut expositionis loco præponere formam imaginandæ rei. Quæ quando sic explicatur, ut quadret, consentiq; sibi omnes partes eius, incredibile est, quantum facultatis tuendæ rei adiciat. Id autem non alijs præceptis q̃ eis quæ tradidimus fieri (quisquis experiri uolet) facile uidebit.

IN CAPVT XXIII.

Quanquam non cum summa rerum coniungantur.) Hoc innuit, argumenta in expositione posita non accommodantur principali negotio, sed tamen auditor ea secum reputans, ipse sibi ex illis fidem facit, eoq; facilius credit, quo argumenta illa non uidentur in id adhibita ut faciant fidem. Semper ponunt fauorabilem primum narrationis ingressum et ab aliquo.) Cic. in orat. Vestibula nimirum honesta, aditusq; ad causam faciet illustres, cumq; animos prima aggressione occuparit infirmabit excludetq; contraria, de-
summissi-

famissimis alia prima ponet, alia postrema, inculcabitq; leuiores. Quo in genere est illud Ciceronis in Miloniana. Laudabam equidem incredibilem diligentiam Cn. Pompei, &c. A. Ro. cap. 2. D. Petrus hoc eleganter expresit in concione qua primus ac primum auspicatus est apostolicam functionem. Viri Iudæi &c. Et D. Paulus itidem A. Ro. cap. 17. eodem usus est consilio dum Athenienses studet ab inueterata superstitione reuocare. D. Paulus ut in alijs omnibus, ita in hoc quoq; artificio neminem post se non reliquit, & quidem longo intervallo, id quod deprehendas licebit ex actis apostolicis cap. 24. & 26. D. Eras. Roter. lib. de rat. concio. 2. ubi agit de exordijs. Petrus in actis apost. Ipsa statim appellatione captat benivolentiam. Viri Iudæi, & qui habitatis Hierusalem, & qua sequuntur. Quid? quod autore Hieronymo in epistola ad Cyprianum, omnes Pauli epistolæ in salutationis principio, non prius pacem habent, & sic gratiam, sed ante gratiam, & sic pacem ut donatis nobis peccatis pacem domini consequamur. Terentianus ille Simo.) Non aliud agit hoc loco Rodolphus quam Donatus egit in comædijs Terentianis, dum poëta consilium subaperit. Non frustra placuit Rodolpho hoc testimonium Terentij. Videmus quomodo exaggerat, quam diligenter in eo commoratur, quia uidebat artificium narrationis in hoc facile perspicui posse. Egregia forma.) Iuuenal. satyra 10. Filius autem Corporis egregij miseros trepidosq; parentes Semper habet, rara est adco concordia forma Atq; pudicitia. Ouid. in epist. 9. Non honor est, sed onus, species læsura ferentes Lix est cum forma magna pudicitia. Principui uero consilij est, uidere non modo qua primo aspectu.) Rodol. Agricola commentario in prologum Senecæ: Benedixit fundamentum, nam primum est in omni controuersia uidere, quid in omnem partem possit prodesse, quid obesse nobis, quod quum diligenter dispexerimus, tunc illi subtilitati & acumini iudicij reliquæ uirtutes oratoriæ copia, suauitas, leuitas, ornatus, magnificentia, grauitas, & aliæ accommodantur. Quintilianus libro 4. cap. 1. Hoc adiicio, ut dicturus intueatur, quid, apud quem, pro quo, contra quem, quo tempore, quo loco, quo rerum statu, qua uulgi fama dicendum sit, quid iudicem sentire credibile sit antequam incipiamus. Tum quid aut desideremus, aut deprecemur, ipsa illum natura co ducet, ut sciat quid primum dicendum sit, at nunc omne quod ceperint proœmium putant, & ut quidq; succurrerit, utq; si aliqua sententia blandiatur exordium. Sic natum, sic educatum, quis enim non indignissime ferat.) D. Hieronymus quum à se de pellit intentatam stupri cum Paula suspicionem, alius quædam repetens, totus uersatur in coniecturalibus argumentis, et tractat locum communem a quæstionibus. Malæ tractationis.) Cum enim pater filium occidisset, & matri querenti quid in filio inuenisset, respondere nolle, accusatus est malæ tractationis. Qui rumori quæsiuit.) Cum enim rumor esset de uxoris & filij incestu, pater filium occidit, ut rumori satisfaceret. Si animum nobis sumamus aduersarij.) Quintilianus lib. 12. cap. 8. Sic causam perscrutatus, propositis ante oculos omnibus quæ prosint, noceant uel, tertiam deinde personam induat iudicis, fingatq; apud se agi causam, & quod ipsam mouisset de eadem re pronuntiaturum, id potentissimum apud quemcunq; agatur existimet, & sic cum raro fallat euentus, aut culpa iudicis erit. Idem lib. 7. cap. 2. Cum hæc in conspectu quodam modo collocaueram, non minus pro aduersa parte quam pro mea cogitabam. Cicero de oratore: Tria uidentur oratori quid dicat, quo quidq; loco, & quomodo. Eras. Rot. lib. 1. Eccle. Non igitur satis est scire quid dicendum sit, nisi consilio dispexeris, quædo, apud quos, quomodo, quibus uerbis, quo ordine, quibus figuris, quo uultu, quo gestu sit dicendum. Quid hoc ad rem.) Lege adagium: Stimula equum iuxta lineam siue metam. Nam & qui in philosophia dispu-

tant per sepe exponant oportet.) Lege Maximi Tyrii sermonem 12. Nisi prius exposuerit is contra quem.) Cicero 2. lib. de finibus: Omnis autem inquirendo, quæ uia quadam & ratione habeatur, oratio præscribere primum debet, & quibusdam in formulis ea res agatur, ut inter quos differitur, conueniat quid sit id de quo differatur, hoc positum in Phædro à Platone probauit Epicurus, sensitq; in omni disputatione id fieri oportere. Idem lib. de oratore. 1. Ego uero, inquit, pergā, & id faciā, q; in principio fieri in omnibus disputationibus oportere sentio, ut quid sit illud de quo disputetur, explanetur, ne uagari & errare cogatur oratio, si ij qui inter se dissenserint, non idem esse illud de quo agitur intelligant. Cicero in lib. de perfectæ orat. Nam & ipse Aristot. tradidit præcepta plurima differendi, & postea qui Dialectici dicuntur spinosi ora multa pepererant. Ergo cum censeo, qui eloquentiæ laude ducantur, non esse earum rerum omnino rudem, &c. Hierony. in proœmio aduersus Pelagianos: Cum ille aliud defendat, aliud aduersarius petat. Sic fefellit Pelagius hæreticus catholicos, ut est apud Augustinum, quod aliās aliter gratia nominis utebatur eo uno usus de sperata sepe causa perfugio. Hoc genus exempla in dialogis Platonis admodum crebra sunt. Gregorius Nazian. in principio lib. 3. de theologia: Quemadmodum aqua quæ non certis canalium marginibus igitur, sed per arcæ diffunditur planitiem, euanescit: ita & res per sermonis uassitatem diffusa lectorem fallat. Plato in Phædro: Nisi auditorum quis ingenia nouerit, distinxeritq; atq; res ipsas in species suas discreuerit, rursum singula. Idæa una comprehenderit, nunquam dicendi artem quoad homini licet adipiscetur. D. Eras lib. Ecclesi. 2. Proinde uidemus Aristotel. omnium philosophorum διδασκικώτατος ubiq; tum præcipue in Moralibus fuisse diligentissimum in explicandis ac distinguendis rerum uocabulis. De quibus nisi conueniat, cæca est disputatio, ac prope modum quod dici solet, Andabatarum pugna.

Quæ sint partes orationis, & quando, quibusq; utendum.
Cap. XXIII.

Eliquum est, de oratione, ut dicamus quot sint partes eius. Cicero libris illis, quos de rhetoricis adolescenti sibi rudes et imperfectos excidisse scribit, sex fecit. Eis quos postea uelut exactiori cura compositos ædedit, solum quatuor uoluit esse: quarum duæ rem docerent, narratio & confirmatio: duæ mouerent auditorem, exordium & peroratio. Aristoteles duas tantum (quæ necessariae essent) putauit, propositionem & confirmationem: narrationem pro propositione esse, & non semper necessariam, nisi cum longior & perplexior res incidisset: exordium & perorationem (quemadmodum & Cicero sensit) non ad rem, sed auditorem pertinere: Sed illi de civili tantum orationi dixerunt, nos in uniuersum dicamus. Oratio quæ credentem habet auditorem, & sola expositione constat, sola expositione potest esse contenta. Ut sunt Aristotelis nonnulla.

nulla. Cuiusmodi est prædicamentorum protinus à re sumptum
 initium: Eorum quæ dicuntur, quædam complexim dicuntur,
 quædam sine complexione. Et posteriorum itidem: Omnis do-
 ctrina & omnis disciplina intellectiua, ex priorè sit cognitione. Sic
 Cæsar libros belli Gallici incepit: Gallia omnis diuiditur in partes
 treis. Sed in illis forte alia sit ratio, quoniam commentarios solum
 & indices rerum uoluit esse illis, qui post essent ea scripturi. Vt-
 que, tamen nihil est quod ad absolutionē operis extra desideretur.
 Vt plurimū autē duas ferè partes habet hoc oratiōis genus. Exor-
 dium enim sæpe præponitur ornandi magis operis gratia, quàm
 quia res id exigat. Cicero quandoq; in his præcipue quæ sine dialo-
 go sunt, epilogum adiecit. Sed (ut dicimus) una tantum pars est ne-
 cessaria. Quæ autem argumentatione cōstāt oratio, duas habeat
 partes necesse est, expositionem & confirmationem. Expositionem
 quidem uel latius fusam, uel in propositionem collectam pro rei de
 qua differitur qualitate. Proinde ut uel simplex est ea, uel uarijs par-
 tibus perplexa, & uel cognita est audienti, uel ignorata. Nec alias de-
 siderat partes, si sit eiusmodi quæstio, de qua differitur, quæ cognitio-
 nis sit solum: quanq; sic uel sic accipi, nihil intersit, & dicentis & au-
 dientis. Quin etiam ut actionis sit, si paratam habeat beneuolētiā,
 neq; gratiam sibi ex cuiusquam periculis petat, exordio non indi-
 get: ut sunt laudationes, actiones gratiarum, & reliqua id genus. Ci-
 cero ergo acturus Quiritibus de reditu suo gratias, statim à re cœ-
 pit, Et Ausonius protinus: Ago tibi gratias imperator Auguste.
 Quod si dicentis existimatio ducetur in discrimen, si quid forte au-
 dientis offendet animum, præfandum erit nimirū, & exordio mu-
 niendus contra obstantia qui dicit. Sic si fuerint in decursu dictio-
 nes exasperatę aures, placandę erunt epilogo. Et enumeratione re-
 digenda in summam quæ dicta sunt, si multa mentem memoriāq;
 audientis fugitura dixerimus. At ubi uel res auditoris agetur: uel
 is perinde tanquam agatur, fauebit aut oderit: nec iudicium solum
 audientis, sed prope certantis afferet aut inter dicendum accipiet stu-
 dium: ibi quatuor partes orationis res ipsa poscet, duas captando au-
 ditoris animo paratas, duas rei docendę. Quarum quæ ad docen-
 dum pertinent, narratio & confirmatio: hæc argumentatio est:

illa, expositio: de quibus satis multis (quatenus huius est instituti) diximus. Reliquæ duæ quæ permouendo destinatur auditori, principium & peroratio, partim argumentatione constant, partim expositione. Principij tria ferè constat esse munera: ut beneuolum faciat auditorem, ut attentum, ut docilem. Quorum priora duo argumentatione propemodum conficiuntur, postremum expositione. Perorationis item tria sunt, ut conciliet auditorem sibi, ut aduersario faciat infensum, ut collectis enumeratione capitibus rerum, quæ tota demonstrarit oratione, audientis ea memoriæ affigat. Quorum postremum expositionis habet naturam: priora similia sunt argumentationi. Sane si demus sanctum & incorruptum auditorem, non gratiæ, non offensis obnoxium, sufficiet principio docilitas, & enumeratio perorationi. Ad illos, quorum animos, amor, ira, spes, metus, fauor, inuidia poterit auferre, reliqua adhibentur. Dociles facimus auditores, si breui summa quæ dicturi sumus, uelut oculis subiiciamus, ostendamusq; ordinem rerum dicendarum, & in partes orationem diducamus. Enumerandi quoq; est expedita ratio, si firmamenta singularum argumentationum colligentes, dicamus, cum hæc & hæc probauerimus, non uidere nos, quid amplius quisquam de re dubitet, aut quid istis respondere aduersarius possit: aut aliqua figura alia utamur, cuiusmodi multæ ponuntur ab autoribus, & multo plures possunt fieri. Beneuolentia, odium, misericordia, ira, rebus quidem non distant in principio & peroratione: tractatione uero & eloquendi ratione multum differunt. Lenius enim & modestius in principio proferunt se, nondum conciliato nobis aut ducto in partem nostram auditore. In peroratione uero cum flexus est oratione, accessitq; nobis, & promissis omnia animis accipit: tum ardent affectibus cuncta, tum obijcitur auditoris iræ aduersarius, tum nostras partes miseratione lachrymarq; commendant. Cum fiant autem hæc omnia affectuum perimotione, quo pacto oporteat ea expediri, paulo post aperietur, cum in commune quæ pertinent ad affectuum naturam, & quæ sit ratio eorum tractandorum, dicemus. Ducenda sunt autem exordia, non ex his quæ causam confirmant, aut rem de qua queritur docent: confirmatio enim fiet, non exordium: sed ex eis, quæ circa res personas ue posita fauorem aut aliena-

alienationem audientis paratura uidentur : quibus non tam rem secutus, quàm animum suum, pronunciaturus forte sit de quæstione. Si quis autem peruiderit, quæ sit auditoris, de persona dicentis, de causa, de aduersarijs, opinio: quantum permotus aduersariorum oratione sit, quid in personis rebusq; fauorabile aut infensum : facile uidebit, unde beneuolentia sibi concilianda, quomodo aduersarijs odium offundendum, quomodo conflata iam sibi inuidiæ occurrendum. Nec enim solum datur opera, ut audientis nobis animum adiungamus, sed ut alienatum etiam nobis exasperatumq; placeamus. Quod si quando breuiter in exordio capita aliqua nostrarum aut aduersæ partis argumentationum perstringimus, quod persæpe fieri solet, cum uehementius adductus aduersariorum oratione uidetur auditor, non facimus id tamē, quo probare uelimus ibi, aut confirmare causam: sed ut spem faciamus hac qualicunque labefactione, postea nos omnia demonstraturos. Demetrius itaque apud Liuium Persi fratri responsurus, lachrymas fratris apud patrem, quem iam pridem magis secundum Persen sentire credebat, quoniam uidebatur illis maxime ualuisse, primum inuasit, aliqua tum ex parte. Deinde in reliqua incurrit. Benignius enim oportet audiatur cum uberius in singulis ea prosequitur, ubi omniū simul, quantulūcunq;, aliqua tñ ex parte ante subleuauerit fidē. Sic Quintilianus in pariete palmato, ingēs domus spaciū cruore notatū. & notem electā sceleri, & gladiū adolescentis relictū, & uno uulnere peractum scelus, & institutū filium hæredē, cūcta uelut delibās, aperit sibi iudiciū aures, facilioreq; uia defensionis suæ sternit. Perorationis aut ferè hæc est ratio. Primū causæ fides enumeratione firmat, si tñ ea sit causa, quæ propter magnitudinē suā hanc diligentiam postulet. Postea approbata iā causa, tñ liberius effertur oratio, & scelus rei augendo exaggerandoq; accusator infectat. Quandoq; conditionē eius etiā deflet, qui accepisse iniuriā dicitur. Contra reus, ubi iā defendit se, tñ peroratione durā miserandamq; sortē suam ostendit, cui innocenti immerito pericula struantur: & graues casus, qui se maneant damnatū: & preces lachrymasq;, & omnia mouēdæ misericordiæ experitur. Nonnunq; & conspersionē contra se aduersariorū, & crudelitātē premit; qui odia sua periculis & exitio cupiant

innocentis explere. Quæ omnia suas capiunt quæstiones inueniendiq; ratione (ut prius ostendimus) nihil ab alijs differunt: eloquendi uero genere plurimū. In affectibus enim præcipue regnat eloquentia. Nam quieta compositaq; mens auditoris, quamuis sedata oratione optime docebitur. Vis tamen omnis impetusq; dicendi & fulgura illa ronitruaq; orationis, qualia fuisse in Pericle memorant auctores, quæ non impellant modo, sed auferant eripiantq; sedibus suis animos: ea sunt omnia, mouendis, turbandis, miscēdisq; affectibus parata. Quæ sint ergo species orationis, & quid sit argumentatio, quid expositio, quot partes habeat oratio, & quando usu ueniant, quibus ue consent, hoc modo nobis sit explicatum.

IN CAPVT XXIII.

Quos de rhetoricis adolescenti sibi rudes.) Cicero principio lib. de oratore primi. Cum quædam pueris, aut adolescentulis nobis, ex commētarijs nostris inchoata atq; rudia exciderunt. Quintil. lib. 3. cap. 1. & 3. Nisi & rhetoricos suos ipse adolescenti sibi elapsos diceret Politianus Miscella. cap. 27. Sex fecit.) Cicero lib. de inuentione primo: Hæ partes sex esse omnino nobis uidentur exordium, narratio, partitio, confirmatio, reprehensio, conclusio. Aristoteles duas tantum.) Lib. rhetoricorum 3. cap. 13. de partibus orationis, & citat eundē locū Fabius lib. 12. cap. 10. Arcopagita (ut Trophonius ait) narrationē & cōfirmationē solas admittebāt ad quos cū orator accedebat causam dicturus, præ foribus præcone exordio atq; peroratione uteretur præscribebat, inquit *μη ἀπορμίσσειν μηδὲ ἐπιλογεῖν* ne proemio neue epilogo utare. Epilogum adiecit.) Ut uidere est in calce lib. 3. Officiorum. Nec aliās desiderat partes.) Verbum desiderat pro supposito habet oratio, quæ argumentatione constat. Quæ cognitionis sit solum.) Supra lib. 1. ca. 11. & lib. 2. cap. item 2. Et enumeratione redigenda in summam.) Hunc ad modum: Iam uero cum multa sunt & diffuse tractata, age nos quoq; breui quapiam enumeratione omnia in memoriam reuocemus. Colligamus igitur rerum quas diximus summam. Ut igitur causam omnem in pauca contraham: Ut ergo cuncta quasi in memoriam redigamus. Ut semel finiam, ut semel omnia complectar. Hæc huc tendunt. In summa. Ad summā. Diligenter etiam obseruandum est ut quicq; primum dictum est, primum complectamur, breuiq; concludamus. Ex enumeratione enim certū & constans aliquid relinquamus oportet, ut intelligatur quid propositum in narratione sit, quid deinde ratione, quid cōfirmatione, quid tota deniq; argumentatione demonstratum. Ibi quatuor partes orationis res ipsa poscet.) Lege Platonem in Phædro & Ciceronem in partitionibus, unde ista desumpta sunt omnia. Principij tria ferè constat esse munera.) Cicero lib. de oratore 2. Quæ enim præcepta principiorum, & narrationum esse uoluerunt ea in totis orationibus sunt conseruanda. Nam & ego mihi bene uolum iudicem facilius facere possum, cum sum in cursu orationis, quam cum omnia sunt inaudita, docilem autem non cum polliceor me demonstraturum, sed tum cum doceo, & explano, attentum uero crebro tota actione, excitandis mentibus iudicum, non prima denuntiatio me efficere possumus. Iam uero narrationemq; iubent, uerisimilem esse, apertam & breuem, recte nos

recte nos admonent, quod hæc narrationis magis putet esse propria quam totius orationis, ualde mihi uidentur errare. Vt beneuolum faciat auditorem, ut attentum, ut docilem.) Cicero in partitionibus & in rhetoricis item lib. 1. copiosius simul & apertius ista commemorat. Erasmus Rot. lib. Eccles. 2. Quæ admodum igitur recte faciunt, qui scripturæ locum adhibent pro exordio, modo id faciant apposite: ita nequaquam est illis assentendum, qui putant non esse phas aliter exordiri. Frequenter enim incidunt occasiones, ut expediat aliter exordiri. Quæ admodum M. Tul. dicturus pro Milone, non statim conciliat attentionem, docilitatem ac beneuolentiam, sed prius exprimit metum iudicibus: ita Petrus in Actis Apostolorum, multitudini tumultuanti Christum annuntiaturus, non statim orditur à prophetia Iohelis, sed prius amouet falsum rumorem à quibusdam sparsum, eos qui uarijs linguis loquebantur musto onustos sic delirare. Ad illos quorum animus, ira, spes, metus.) Quintilianus lib. 2. cap. 18. Nam si mihi sapientes iudices dentur, sapientum conciones, atque omne concilium, nihil inuidia ualeat, nihil gratia, nihil opinio præsumpta falsique testes, per quam sit exitus eloquentiæ locus qui prope in sola delectatione ponatur. Sin & audientium mobiles animi, & tot malis obnoxia ueritas, arte pugnandum est, & adhibenda quæ profunt, nec enim qui recta uia depulsus est, reduci ad eam, nisi alio flexu potest. Idem lib. 12. cap. 10. Enumerandi quoque est expedita ratio.) Cicero in calce lib. prioris de inuentione: Enumeratio, inquit, est per quam res disperse, & diffuse dictæ unum in locum coguntur, & reminiscendi causa unum sub aspectum subiunguntur, & quæ sequuntur, unde hæc sequentia mutuatus est Rodolphus. Et hæc probauerimus.) Et illud Ciceronis ex loco modo à nobis citato: Docuimus hoc, illud planum fecimus. Aut aliqua figura utamur.) Nempe, nisi fallor, transitione. Tum ardent affectibus cuncta.) Quintilianus lib. 6. cap. 2. in calce. Misericordia lachrymæque commendant.) Cicero in calce lib. 1. de inuent. Lege quæ annotauimus in huius lib. cap. 4. circa locum cum ubi dicit: Duo sint oportet in misericordia mouenda. Lachrymas fratris apud patrem.) Titus Liuius belli Macedonici & Asiatici lib. 10. Omnia quæ reorum antea fuerant auxilia, pater præoccupauit accusator, simulatisque lachrymis in alterius perniciem ueras meas lachrymas suspectas tibi fecit. Perorationis autem ferme hæc est ratio.) Quintilianus lib. 6. cap. 1. Georgius Trapezontius lib. 3. rhetoricorum sub finem. Quandoque conditionem eius deslet.) Vide libri huius cap. 4. Qualia fuisse in Pericle memorant autores.) De ijs qui uelit copiosius edoceri, legat D. Eras. Rot. Chiliad. adagio: Sedecim pedibus superauit. In affectibus enim præcipue regnat eloquentia.) Cicero in Bruto: Ut enim ex neruorum sono in fidibus quam scienter ijs pulsi sint intelligi solet: Sic ex animorum motu cernitur quid tractandis ijs proficiat orator. Quæ sint ergo species orationis.) ἀναγκασιωδὲς est qua perstringit ea quæ ab huius libri cap. 15. in hunc usque finem fusius edisseruit.

Quod nulli proprij rhetorices sunt inuentionis loci. Cap. XXV.

Vlla ferè quæstio iustius animo lectoris occurrere toto opere potuisset, quam cum omnibus prope locis oratorum poetarumque exemplis simus usi, ecquā credamus esse inter dialecticos rhetoricosque locos differentiam: de qua nunc potissimum dicturi uidemur.

Rr cum tra

cum tractatum locorum, hoc est, quomodo sint ad inuentionem loci accommodandi, sumus tradituri. Nam de inuentione (quam nos his libris aperire conamur, quamq; dialectico tribuimus) rhetores plura quàm dialecticorum quisquam, præceperunt: & locos magna ex parte eosdem quos priore libro descripsi. Cicero & Quintilianus, itemq; alij qui rhetorica complexi sunt, inseruerunt libris suis: & præter hos & alios quosdā, quos attributa personarum & rerum uocant, uelut proprios rhetoris fecerūt locos. Et Boëtius sic esse putauit, sic tradidit: cum in quarto libro Topicorum hanc ipsam tractaret quæstionem. Si uiderimus autem, quod sit proprium dialectici, quod rhetoris officium, quæ sit utriq; præscripta professio, non erit difficile uidere, utrius horū sit disserere de locis: aut si sit utriusque, quo pacto tractandos eos, hic sibi uel ille uendicabit. Et de dialectice quidem, quod credamus esse munus illius, satis multis superius executi sumus. Oratorem uel rhetora (eadem est enim nominis utriusque uis) quidam uoluerunt esse, qui de qualibet re posset apte ornateq; dicere. Quod si statuissent sic, ut commoditas ipsa cultusq; orationis, solius rhetoris esset labor: ea uero de quibus disfereret, suis quæq; artibus relinquerent: esset aliquid fortasse quod dicitur. Sed illis parum uisum est splendide ornateq; dicendi laudem per se amplissimam oratori tribuere: nisi reliquarum omnium artium cumulum prope immensum, iuri illius ditioniq; subdidissent. Neque consummatum eum dignum'ue tanto putauerunt nomine; nisi idem de omnibus rectissime sentiret, optime diceret. Quod si detur, fingamus'que tam felicitis ingenij mortale aliquod esse peccus, ut artes, quibus nec singulis plene perdiscendis ullius hominis sufficit ætas, eas omneis unius studium possit assequi, memoria complecti: fatendum tamen erit, si tum de oratoris officio quærat, non quæsitum iri de eo tanquàm de discretæ alicuius certæ'que artis, sed tanquam de hominis officio, qui cunctas artes teneat animo comprehensas. Sed cum non donemus rhetoris nomine eum, qui reliquas artes omnes perdidicerit: neque quicquam illi ne gocij cum rhetorice putemus esse, nisi uiam rationemq; bene dicendi calleat: contra uero qui sit hac instructus, & solam ciuiliū quæstionum peritiā teneat, minimam utiq; artium humanarum partem:

tem: cum hic laudi rhetoris sibi nomen audeat asciscere, isq; ipse solus sit, quem rhetorum omnium libri doceant & absoluant, multo uidebuntur arctius rhetorices contrahi fines. Aristoteles ergo ciuili scientiæ partem rhetoricen uocat. Hermogenes etiam de ciuilibus solum quæstionibus dicere, rhetoris cēset esse. Cicero & Quintilianus, quamuis aliud disputarint, non aliud tamen docent. Equidem non negauerim eum qui sit de ciuilibus quæstionibus, hoc est, de omnibus quæ in repub. quærentur, prudenter ornateq; dicturus: & qui de pacis belliq; rebus, & de legibus, omni' que iuris diuini, & humani, publici priuatiq; ratione, disserere possit, multis magnisq; instructum artibus esse oportere. Sed quotusquisq; fuit talis? Quamquam enim Cicero, præterq; illum alter tertius' ue possint hoc in genere numerari: reliqui dicere solum sui negocij putabunt. Res si quæ reconditiores essent, ab his mutuari, qui profiterentur, malebant. Et sicut Cicero ait Gallum dicere solitum, si quando quæstio incidisset, in qua non de iure sed de facto quæreretur: nihil hoc ad ius, inquit, sed ad Ciceronem: ita illi, si quando quæstio proferebatur, in qua de iure, non de facto esset contentio: illi tanquam nihil id ad Ciceronem, ad Gallum reijciebant. Vocem tantum uerbaq; commodabat orator, res à iuriscōsulto petebantur. Itaque apud Græcos erant, quos *ῥητορικὸν* uocabant: & Romæ iuriscōsultus aderat, qui dicenti res (ut Quintilianus inquit) uelut telam texenti ministrabat. Aut igitur non erant rhetores isti, aut si fuerunt, cum præstarent id quod solum in rhetorum didicerant scholis, cunq; & ipsi se rhetoras esse uellent, & populus putaret, uideatur sola dicendi ratio ad rhetora pertinere. Et sane qui non habet eam, quantumuis sit aliarum artium cumulum consecutus, non habebitur utique rhetor. Cum ueniat ergo ab ea sola rhetoris nomen, sola uidetur, quam proprium sit præstare rhetoris: cui quidem rhetorices etiam uocabulum consentit, quod à dicendi munere tributum esse Græci nominis indicat origo. Quod si omnia uelimus intra rhetorices ambitum claudere, quæcunque sunt in foro dicturo necessaria: & grammaticam, & iuris uel peritiam uel non inscitiam saltem, exempla, monumentaq; uetustatis, & reliqua id genus rhetorices putabimus partes: quas multum & inter se & à rhetorice di-

stantes, artium discretæ professiones, & rerum ipsa natura demonstrat. Nec me latet, cum qui diceret in foro, semper uocatū esse rhetora: nec uel Homerum, uel Thucydidem, uel Platonem, quamquam fuerint isti quisque in suo genere facundissimi, quisquam hoc nomine uocauit. Sed ut modo diximus, rhetor ad hunc popula-

• Videtur le-
gendum: Nō
hominis mul-
tarū artium
periti, sed ar-
tis unius est
nomen.

rem morem loquendi * hominis multarum artium periti, non artis unius est nomen. Qui uolet autem suis finibus cunctas artes includere, cum uideat omnes quæ uel cognitionis sunt uel actionis, intra præscriptum suarum præceptionum comprehensas esse, haud difficulter perspiciet, eas quæ pertinent ad dicendi rationem (quas λογικὰς Græci, nos rationales uocamus) & materiæ quam docent, & præceptionum genere, ab alijs esse discretas. Cum sunt autem (ut alio loco diximus) tria, quibus perfecta constet oratio, quæ sunt, emendatio sermonis, probabilitas dictionis, & elocutionis ornatus: quorum cum primum grammaticæ doceat, secundum dialecticæ, tertium cui tribuam nisi rhetoricæ, prorsus non inuenio. Nam si dialectices est munus, inuenire, quæ de re qualibet probabiliter dicuntur (quemadmodum Aristoteles magniq; post cum senserunt autores) inuenta q; diiudicare: si recte probe q; doceat id dialecticæ, nihil erit utiq; necesse, nouam ullam de inuentione rhetori inferre mentionem. Sed perspicuitas solum, compositio, cultusq; orationis, suus futura sunt labor. Nec quisquam propterea nudum me putet rhetora & inopem destituere: Nam quisquis uidebit, quantum negocij habeat eloquendi ratio, quantum iudicij: cum & sua poëtis, sua historiæ danda sit: suam philosophia, suam ciuilis oratio postulet: & uniuscuiusque generis uariæ sint adhuc multiplicesq; differentiæ. Maximumq; discrimen est apud poëtas, quomodo Heroici carminis expleatur sonus, quomodo lene illud molleq; elegorū sculpatur, qua dictione tragœdia, qua comœdia, qua lyricorum libertas constet. Sic & in reliquis generibus longa est diuersitas: quæ cuncta quàm magnum habeant negocium, uel hinc facile liquet, quod cum in reliquis quæ pertinent ad dicendum, permulti, qui uel morosissimis satisfacerent desiderijs, reperti sint: sola eloquendi ratio semper fuit, in qua paucissimi potuerunt, consentiente omnium iudicio, laudem mereri. Si sola igitur elocutio propria

rhetorices

rhetorices est, quid ita tam multa de inuentione tradiderunt, quicunque scripsere rhetorica? Dicam quod sentio: Primum puto, eis qui rhetorica tractauerunt, nec inuentionem, nec elocutionem tanquam proprium munus explicandam fuisse. Quoniam qui rhetores uocati sunt, non fuerunt, qui ciuiles tractauerunt quaestiones. Circa quas omnis labor eorum curaque uersata est. Cum utantur autem omnes artes elocutione & inuentione, non poterit utique proprium illorum esse, quod erat omnium commune. Sed quia reliquas artes, quae ad eruditionem pertinent, animi causa quisque discabat: nec quisquam ob id, nisi naturae ingenique ui extimulante, tractabat eas: ideo quisquis non optime sperabat de ingenio suo, ne attingebat quidem. Sic quae inueniendi in eis essent, quomodo eloquendum, quisque cum animo suo deliberabat: in locumque artis exactissimae, succedebat optima natura. Proxima erat artis loco, imitatio eius, qui aliqua cum laude rem eadem tractasset. Ciuilis uero ratio, quoniam coepit in Graecia in quaestu esse, subnixi quoque ciuium clientumque gratia incedebant, ut quisque pollebat plurimum in ciuitate dicendo: incessit passim cupido cunctis: nec quisquam quid posset iam, sed quantum cuperet, spectabat: uolebantque bene dicere omnes, et cito uolebant: quare ab arte fuit eis praesidium petendum, quibus natura segnior erat. Coeperunt igitur disci doceri quoque ista. Vsu enim atque honore, quibus maxime aluntur artes, eisdem natas etiam primum esse certum est. Cum ueniant autem tales plerumque quaestiones in forum, de quibus nihil perpetuum praecipari possit, sed contentione dicendi quoque ui trahantur in quamuis partem: fuit idcirco tradenda communis quaedam inueniendi ratio, conueniens omnibus quaestionibus: quae quidem rectissime peteretur à dialectico, si tradita iam tum fuisset: sed multo post secutus est Aristoteles, qui primus eam in artis formam cogere adorsus est. Sic etiam quia splendor & cultus orationis maxime dominabatur in animis liberorum populorum, apud quos sustulit se primum plurimumque semper ualuit eloquentia: hanc quoque partem adiecerunt, tandemque longa temporis possessione, uelut usucapione, uerterunt in rem suam ista, cum non esset eorum alius assertor. Cum sit enim aliarum artium praecipueque poetarum, sua quaedam & discreta à forensi dictione eloquentia: quam neque Aristoteles,

Rr 3 neq;

neque ueterum quisquam qui rhetorica scripsit attigit: cumq; habeat omnis eloquentia commune quiddam tanquam genus, quod ad unius artis tractatum pertineat: perspicuum est, eos eloquētiam non uelut suum propriumq; negocium, sed quatenus usui rebus que suis conduceret, executos esse. Quod si sit ergo eloquendi ratio (siue rhetorice eam seu quocunq; uelimus alio nomine uocare) & dialectice, cui inuentionē, iudiciūq; tribuimus, inter se altera ab altera, & utraq; à ciuiliū quæstionū ratione discreta, sicut & à reliquis discernuntur artibus, quę sibi utendas eas accipiunt: paratum est uidere, non esse ullam dialecticorum rhetoricorumq; locorum differentiam. Nam elocutio quidem nullos habet locos: rhetor autem forensis ille à dialectico mutuatur eos oportet. Ea uero quę personarum & rerum attributa dixerunt, ad quos locos ex his quos descripsimus redigantur, planum erit, qui singulos uolet scrutari. Conueniūt autem solis coniecturalibus causis. Qui quæret enim, an possit ciuitate R. donari is, cuius populus fundus factus non fuisset, id est, cuius populus Romanis legibus non uteretur: quod in Cornelij causa quæsitū est: & an uis sit, metu armorum à possessione sua deterere quenquam, quod in Cecinnæ iudicio fuit: quid habebit hic, quod ex attributis illis personarū aut rerum dicat? Nihil profecto, quo pacto hæc attributa à rhetoribus describuntur. In his ergo si uolet inuenire ex locis aliquid, & non præparatis argumentationibus uti, quas artium scriptores tradunt, necesse est redeat ad dialecticum. Sic loci & omnis inueniendi doctrina, dialectices opus: eloquendi, rhetorices erit. Ciuiliū quæstionum pars in legibus iuręq; ciuitatis posita, quę iuriscōsultorum libris continetur: & ne eam quidem qui rhetores uocabantur attingebant. Pars in communi sensu, & usu uitæ consistit, quę apertior est, quàm ut artibus sit tradenda: aut si quid discendum est eis, à philosophis petitur. Inuentionem ergo, eam que nec integram nec absolutam, elocutionemq; quatenus instituto suo conducebat, complexi sunt, futuras tamen aliarum artium particulas, si quis totas eas uoluisset explicare. Hęc que pro artibus suis habita sunt, quando sola hæc habuerunt, quę possent artium specie docere. Laudandi tamen, agendæq; in omne æuum gratiæ uiris illis: quippe quod dedissent illi initium, & ni forent hæc ab

eis in

eis in artium formam collecta, nemo forte alius colligere tentasset.

IN CAPVT XXV.

Cvm tractatum locorum, hoc est, quo modo accommodandi sunt ad inuentionem loci.) Vide lib. huius cap. 2. ubi hoc pollicetur se postea traditurum, id quod hic absoluit tandem. Rhetores plura quam dialecticorum quisquam præceperunt. Id ipsum hisce uerbis narratur lib. 2. cap. item 2. Quoniam autem pleraque sibi rhetores de inuentione & plura etiam quam quisquam dialecticorum dicenda sumpserunt. Idem Rhodolphus in oratione in studiorum ad hunc inuentionem: Itaque mihi quidem sententia illorum minime uidetur uero abhorrere, qui quicquid orator sibi de inuentione usurpat, id proprium esse dialecticæ putant. Quod si omnia uelimus: Cicero: Etenim ceteræ ferè artes se ipse per se tuentur singulæ, benedicere autem quod est scienter & perite & ornate dicere, non habet definitam aliquam regionem, cuius terminis septa teneatur. Ea uero quæ personarum & rerum attributa dixerunt. Quoniam huic argumento adhæret circumstantiarum cognitio, quo res tota melius intelligatur, uisum est hic attingere paucis, quæ rhetores de attributis præceperunt, quando in his potissimum uersantur rudimenta inuentionis dialecticæ. Si enim attributa præscripta diligenter perdiscant studiosi, magnam adinueniendi facultatem adiecerint accessionem.

ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΙΣ.

Genus, Natio, Patria, Sexus, Cognatio, Aetas, Educatio siue Disciplina, Habitus corporis, Fortuna, Conditio, Animi natura, Victus, Studia, Affectiones, Affectiones, Antracta dictaque, Commotio, Consilia, Habitus animi, Nomen, Causa, Locus, Tempus, Occasio, Casus, Facultas, Antecedentia rem, adiuncta, Consequentia, Instrumentum, Modus, Signum. Iurisc. in L. aut facta de personis enumerat septem circumstantias, causam, personam, locum, tempus, quantitatem, qualitatem, & cunctum.

PROPAEDEVMATVM DIALECTICAE IN-
uentionis opusculum sanè quàm frugiferum, iuxta ac necessarium, circumstantias siue attributa personarum & rerum, ad locos Rodolphi Agricolaë Phrisij redacta, simul & exemplis aliquot omnis generis adiectis enodatus explicata, compendio pertractans, per Alardum Aemstelredamum.

Ad quos locos ex his, quos descripsimus redigantur, planum erit, qui singulos uolet scrutari. Conueniunt autem solis coniecturalibus causis. Fab. Quintil. lib. 7. cap. 4. Ducitur coniectura primum à præteritis. In his sunt personæ, causa, consilia. Nam is ordo est, ut facere uoluerit, potuerit, fecerit. Rodol. Agri. lib. 1. inuenti dialect. cap. 14. Quæ causa est, quod in ijs controuersijs, quibus factum nec ne sit aliquid quaeritur, colligi solet, uoluerit, deinde potuerit ne quis facere id, quod arguitur fecisse, quæ si probata fuerint, facillima est ei quod tertium sumi solet, id est, quod fecerit probandi uia. Hoc egregie facit Cicero pro Milone, & C. Roscio Amerino.

Causa efficiens, euenta, conuexa, contingentia.

GENUS siue natales. Nam similes aut dissimiles maiorum filij sunt. Nec raro ad honeste turpiterq; uitam institutendam, inde causse fluunt. Cicero pro Sex. Roscio Amerino: Sic se res habet iudices, magnam uini, magnam necessitatem, magnam posidet religionem paternus maternusq; sanguis: ex quo si qua macula concepta est, non modo leniri non potest, uerum usq; eo promanat ad animum, ut summus furor atq; amentia consequatur. Sic & progenitorum infamia grauat improbos filios. Nam Ioannes Baptista in euang. Iudas malos e malis progenitos appellat progeniem uiperarum. Et nobilitati respondisse, aut obscurius genus illustrasse, suaq; sibi uirtute nobilitatem parasse pulchrum. Iliados 14. Diomedes nescio quid persuasurus principibus, primum recenset natalitium splendorem, uirosq; strenuos, unde duxerit originem, ac mox subiungit: Hac ut uera sunt, ita mihi commemoranda, uobis audienda fuerunt: ne uos existimetis humilib. me ortum natalib. esse, ne ue degenerasse credentes, nostram contemneretis adhortationem. Homerus Il. a. παῦροι γὰρ τῷ πῶλῳ ὁμοῖοι πατρὶ οἱ πλεῖστοι κακίους, παῦροι δὲ τὴν πατρὸς ἀρίστους, id est, Pauci gnati similes patri sunt, plures peiores, pauci uero patre meliores. Idem lib. Iliad. 6. οὐκ ἄρα σοὶ γὰρ πατρὶς ἢ ἰππότεα πικρὺς. Iliad. π. οὐδὲ θῆτις μήτις γλαυκὸς δὲ στίχτις θέλασσα, πῆτερ ἄλκιβιτος, ὅτι τοι νόος ἔστιν ἄπινος, id est,

Non eques ipse pater fuerat me iudice Peleus,

Non Thetis est genitrix: glaucum te protulit æquor,

Ætrea rupes, mens quod tibi dura, feroxq;.

Verg. 4. Aeneid.

Nec tibi diua parens, generis nec Dardanus autor

Perfide, sed duris genuit te cautibus horrens

Caucasus, hircanq; admorunt ubera tigres.

Theocri. in Aepolo de Cupidine:

ἡρὰ λαίνας. μασδὺν ἰδύλασι θρυμῶν τιμὴν ἱτρφεῖ μάτηρ, id est, Scilicet ille leane

Vbera suxit, & in nemore hunc genitrix fera pauit. Vergil. lib. Aeneid. 10.

Indignum est Italos Troiam circumdare flammis

Nascentem, & patria Turnum consistere terra.

Cui Pelumnus anus, cui diua Venilia mater. Euripides: φῦ φῦ, παλαιοὶ αἰνέουσιν καλῶς ἔχει οὐκ ἄρ' γίνετο χρῆστος ἐκ κακοῦ πατρός, id est, heus heus ut illud didicant recte, probum patre ab improbo non posse nasci filium. Vergilius: Sate sanguine Diuum. Meccenas atavis edite regibus. Horat. lib. 4. car. Fortes creantur fortibus, & bonis Est in iumentis est in equis patrum uirtus, Nec imbellem feroces progeniant aquila columbam. Terent. in Phor. Bonam bonis prognatam. Διογένης μεράκιου ἐκστατικὸν ἰδὼν καὶ περιφρονεῖν ἱφί νεανίσκου ὁ πατὴρ μεθύων σεῖσπερ, id est, Diogenes adolescentulum stupidum prorsusq; desipientem intuitus, Adolescentule ait, temulentus te pater progeniuit. Cicero pro Sextio: Parente Pub. Sextius est natus iudices homine (ut pleriq; meministis) & sapiente & sancto & sciero. Idem pro L. Murena & pro L. Flacco. Terent. Heauton. Id quod est consimilis moribus, Conuincas facile ex te natum. Nam tui similis est probe, Nam illi nihil uitij est relictum quin id itidem sit tibi. Tum præterea talem nisi tu nulla pareres. οὐ πῶς ἀχίλλῳς ἑλλ' ἀχίλλῳς αὐτὸς εἶ, id est, haud satus Achille, uerum Achilles ipse es. Vergil. 2. Aeneid. At non ille satum quo te mentiris Achilles, Talis in hoste fuit. κακοῦ κόρα κακοῦ ὄψορ, id est, mali corui malum ouum. Præclarus, inquit Plato, thesaurus progenitorum uirtutes, sed præclarior est huic op

ponere

ponere posse Schenei dictum. Atqui nos patribus longe præstamus auiq;. Iuuenalis saty. 8. Quid Catilina tuis natalibus atq; Cethegi. Inuenit quisquam? blimius! Homerus Iliados 4. Iuno ad Iouem: καὶ γὰρ ἐν τοῖς σίμῳ γένῳ· Ἀμμωνίῳ δὲ ἐν, id est, Ipsa etiam dea sum genus inde mihi, Vnde tibi ortus. Verg. lib. Aeneid. 7. Ab Ioue principium generis Ioue Dardana pubes, Gaudet auo, rex ipse Iouis de gente suprema Troius Aeneas. Aëtiorum 17. Sicut et quidam uestratium poetarum dixerunt: καὶ γὰρ καὶ ἡμῶν ἐσμὲν. Nam huius progenies etiam sumus. Ezech. 16. Radix tua et generatio tua de terra Chanaan: pater tuus Amorrhæus, et mater tua Cethæa. Daniel 13. ad presbiterum etc. delinquentem, et adulterio homicidium iungentem, Semén, inquit, Chanaan et non Iuda, species decepit te, et concupiscentia subuerit cor tuum. Roma. 11. Quod si primitiæ sanctæ, sancta est et conspersio. Et si radix sancta, sancti erunt et rami. Vergil. lib. Aenei. 5. Dardanidæ magni genus alto à sanguine diuum. Plaut. Is ex se hunc reliquit, qui hic habitat, filium pariter moratum ut pater atq; auus eius fuit. Plaut. Pseud. Probum patrem esse oportet, qui gnatum suum esse probiorem quam ipse fuerit, postulet. Id ne tu miraris si patriisset filius. 1. Regum 20. Iratus autem Saul aduersum Ionathan dixit ei: Fili mulieris ultro uirum rapientis, nunquid ignoro quia diligis filium Isai. Saul Ionathæ matrem pro adultera appellat mulierem ultro uirum rapientem significans, eum non esse legitimum sed supposititium. C. Lalius cuidam malo genere nato, obijcienti sibi quòd indignus esset suis maioribus. At Herde, inquit, tu tuis dignus es. Id si dicas bono uiro ex bonis prognato laus est, sin malo ex malis prognato graue còuitium est. 1. Reg. 18. Et ait David: Num parum uidetur uobis generum esse regis? ego autem sum pauper et tenuis?

Natio.

Locus.

Nam singularum gentium propria quædam studia, proprii mores et peculiare notæ sunt, et aliud in alio probabile est. Huc refer quod scribit Herodotus in calce libri ultimi, φιλικὸν καὶ ἐν τῇ μαλαχῶν χωρῶν μαλαχοῦς γίνεσθαι, ὃν γὰρ τοὶ ἀντὶς εἰναι κάρποντι θαυμαστὸν φέρον καὶ ἀνδρας ἀγαθοὺς τὰ πόλιν, id est, ex mollibus enim regionibus molles homines nasci solere. Neq; enim eiusdem esse terræ fructum egregium producere, et uiros in re bellica præstātes. Aphthonius sophista in uituperationem Philippi: παλαιὸν μὲν καὶ ἔθνους ὁ τῷ βασιλεῦσι καλῶς χρίσιν, id est, natus est ex ea gente quæ pessima est omnium barbarorum. Plautus in Penulo: Pœnus plane est, quid uerbis opus est. Vergil. 1. Aeneid. Non obtusa adeo gestamus pectora Pœni. Homerus Odysse. 2. διὰ τὸ τὴν φοινίαν ἄλκην ἀνὴρ ἀπατίλεια σιδῶς πρῶτον. Dionysius in epistola ad Rufum scholasticum: λόγῳ δὲ παλαιὸς μὴ ῥαδίως ἀλκιβεῖν τοῦς κίλκας, id est, Vetus uerbum est, Cilices haud facile uerum dicere. Adagio: Siculus uel samia furatur. Cicero 8. philippica: Iudices legit Græcos, concessum iudicium præclarum. Cicero in oratione pro M. Fonticio de Gallis. Idem pro Val. Fla. et L. Murena de Græcis Asiaticisq;. Adagio: Semper ad pocula Leontini. Epimenidis: καὶ τὸν ἀνὴρ φινεῖ κατὰ θυρίαν καὶ ἄλλους, id est, Cretenses uani usq; malæ feræ, alui inertes. Paulus in epistola quam scripsit ad Titum. M. Tullij pater dicebat Italos similes esse Syrorum uenialium, quorum ut quisq; sciri et optime Græce, ita esse nequissimum. Sentiens una cum literis Græcorum mores ad Latinos demigrare. Vnde quod M. Tullius fuit iniquior Græce nationi, prope modum uideri potest illi fuisse hereditarium. Cuidam dicenti Antisthenem philosophum, matre Threicia prognatum esse, ueluti hoc probum impingenti uiro quod Hybrida esset, patre quidem Atheniensi, sed matre barbara. Quid, inquit, an tu putas uirum adeo præclarum ex utroque parente Atheniensi

S

nasci

nasci potuisse? Notās corruptissimos Atheniensium mores, ut citius è Thracæ Scythæ uel nasci posset uir probus, quàm ex Atheniensi. Et hoc quod habebat probitatis Antisthenes, matri tribuendum putauit. Cicero in Verr. 7. actio. Huccine tandem hæc omnia reciderunt, ut ciuis Romanus in prouincia Po. Ro. in oppido fœderatorum ab eo qui beneficio Po. Ro. fasces ac secures habent deligatus in foro uirgis caderetur? Vide Gellium lib. 10. cap. 3. Cice. pro Ligario: Hoc egit ciuis Romanus ante te nemo, externi isti mores usq; ad sanguinem, incitare solent odium, aut leuium Græcorum aut immanium barbarorum. Cicero pro Milone: Comites Græculi quocunq; ibat etiā cum in castra Aethrusca properabat. Thales Milesius triū maxime rerum causa fortunæ gratias agebat, primum quòd homo non bellua, deinde quòd uir non mulier, postremo quòd Græcus natus esset, non barbarus. Philip. 3. Israël ex genere tribus Benjamin, Hebræus ex Hebræis iuxta legem Phariseus. Esaiæ 1. Cognouit, inquit, bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui, Israël autem non cognouit me, & populus meus non intellexit. Gal. 1. Si tu, cum sis Iudæus, gentiliter uiuis, ac non Iudaice, cur gentes cogis Iudaizare?

Patria.

Locus:

Similiter etiam patrij mores, ciuitatum leges, instituta, opiniones, neq; parum differentie neq; nihil momenti habent, uel ad recte uiuendum secus uel, uel ad probandum aut improbandum. Plutarchus in apophthegmatis: ἀλλ' οὐτ' ἂν ἐν ἀνθρώποις ὡς ἐν ζῴων ἐνδεσφός οὐτὶς οὐδ' ἀνθρώπος. Cicero de Senectute: Themistoclem ferunt Seriphio cuidam in iurgio respondisse, cum ille dixisset. Non cum sua, sed patriæ gloria splendorem assecutum. Nec hercle, inquit, si ego Seriphius essem, nobilis, nec si tu Atheniësis esses clarus unquam fuisses. Non obstitit Anacharsidis Scythæ quo minus sit in admiratione, interq; sapientes numeretur, tametsi genere barbarus esset. Huic quum quidam exprobraret quod genere barbarus esset, ac Scythæ. Multis quidem, inquit, patria dedecori est, tu uero patriæ. Pulchre relaxans hominem ex sese nihili, nec alia re superbientem quàm patria. Liuius 7. quartæ decad. Num id aurum in ludos confundis in urbe Rom. Cicero pro Archia: Nam ut primum ex pueris excessit Archias, atque ab his artibus quibus ætas puerilis ad humanitatem informari solet, se ad scribendi studium contulit, primum Anthiochiæ (nam ibi natus est loco nobili, celebri quondam urbe, & copiosa, atque eruditissimis hominibus, liberalissimisque studiis affluenti) celeriter antecellere omnibus ingenij gloria contigit. Persius: Ecce inter pocula quærunt Romulidæ saturi, quid dia poemata narrent. Vergilius libro Aeneid. 3. Sum patria ex Ithacæ comes infelicis Vlyssi Nomine Achæmenides. Seneca epistola 52. Quemadmodum aliqua uestis sapientis ac probo uiro magis conuenit, quàm alia, nec ullum colorem ille odit, sed aliquem putat parum aptum esse frugalitatem prolesso. Sic regio quoque est, quam sapiens uir, aut ad sapientiam tendens declinet, tanquam alienam bonis moribus. Ioannis 1. A Nazareth potest aliquid boni esse? Ioannis 4. Quomodo tu Iudæus cum sis potum à me poscis quæ sum mulier Samaritana? Ioannis 7. Num à Galilæa ueniet Christus? Lucas in actis cap. 16. Cæsos nos publice, indicta causa, cum simus Rhomani, coniecerunt in carcerem, & nunc occulte nos eijciunt. Erasmus Roterodanus libro Ecclesiastice secundo: Niniuitæ populus barbarus, & à dei religione alienus, ad comminationem Ionæ propheta ignoti conuersi sunt ad poenitentiam. Iudæi lege docti, prophetarum uaticinijs instructi, prophetarum dominum, apud ipsos natum, tot miraculis celebrem, tam efficaci doctrina prouocantem ad poenitentiam, non mo-

do con-

do contempserunt, uerum etiam occiderunt. Similiter regina Saba, mulier, & mulier barbara, tantum audita fama Solomonis, & auditum immensis muneribus honorauit. Iudæi ad ipsos ultro uenientem tam admirabilem cælestis sapientiæ doctorem conuitijs & omni genere contumeliarum persecuti sunt.

Sexus. Actus. Adiacentia. Contingentia. Connexa.

Nec enim idem in uiro æque ac muliere, aut probabile aut laudabile est, & contra, ut latrocinium facilius in uiro, ueneficium in femina credas. Titus Liuius libro quarto de bello Macedonico & Asiat: Virorum hoc animos uulnerare posset, quid muliercularum censetis quas etiam parua mouent? Terentius Eunuchus: Iam hæc tibi aderit supplicans ultro. A. Credin? R. Imo certe noui ingenium mulierum, nolunt ubi uelis, ubi nolis cupiunt ultro. Idem ut stulta & misera omnes sumus religiose. Terentius Heautontimorumenon: Matres omnes filijs in peccato adiutrices, & auxilio in paterna iniuria esset solent. Cicero pro Sextio: Mortem quam etiam uirgines Atheniensis regis opinor Erychthæi filij pro patria contempnissæ dicuntur, ego uir consularis timerem? Iuuenalis satyra decimatercia: Vindicta nemo magis gaudet quam femina. Ennius: Vos etenim iuuenes animos geritis muliebres. Illaq; uirgo uiri. γυνή γυναικὸς πῶπορ' οὐδ' ἐν διαφύρῃ, id est, A femina nihil femina unquam discrepat. Homerus il. μ. ὦ μοι ἀπεικνύρης ἀχαιῆς οὐκ ἔτ' ἀχαιοί. Heus Graie neque enim Graij tantumq; minaces. Vergilius sexto Aeneidos: O uere Phrygiae neque enim Phryges. Homerus il. β. ὦ τί ποτε καὶ ἑλίουχι' ἀχαιῆς οὐκ ἔτ' ἀχαιοί, id est, O pepones, mala probra Achiae non enim Achii. Cum Dionysius in conuiuio iussisset, ut singuli in ueste purpurea saltarent: purpura uero tum regum erat gestamen, nunc sutoribus etiam communis: id Plato facere recusauit, his trimetris ē fabula quapiam,

οὐκ ἂν δυνάμην θήλυν ἐδύνατο γόλην,

ἄρῃν πεφυκὸς ἔ, γένος δ' ἄρῃνος,

Muliebri ego haud quaquam indui queam stola,

Vir natus ipse & ex uirili germine.

Aristippus uero non recusauit, sed indutus purpura saltaturus, hos uersus recitauit ex tēpore.

καὶ γὰρ ἐν βαρχύμασιν,

οὐδ' ὁ σάφρων οὐ σφραγίσσει, id est,

Nam in liberi patris sacris,

Mens quæ pudica est nesciet corrumpier.

Erasmus libro tertio Ecclesiastæ: Quid igitur Alcestis mariti sui uice parata mori, erumpunt lachrymæ. Mulierculæ charitas erga maritum sic mouet, & Christi seruatoris erga nos charitas non perinde mouet? Terent. Heaut. Oh pergin mulier esse? Vllam ne ego rem unquam uolui, quin tu in ea re mihi aduersatrix fueris Sostrata. Idem Hecyra: Itaque adeo uno animo omnes focrus oderunt nurus, uiris aduersas æque studium est, similis pertinacia est. In eodem omnes mihi uidentur ludo doctæ ad malitiam. Quintilianus in matris infamia: Non femina, non mater, inquit, sed matrona. Et mox: Cuius puellares annos, & cuius primam rudemq; coniugij mentem nulla libidinum respersit infamia. Teren. Phor. Viduam extrudi turpe est. Terentius Adelphis: In qua ciuitate tandem te arbitrare uiuere

Virginem uiciaſti, quam te ius non fuerat tangere,

Iam id peccatum primum magnum, at humanum tamen

Eccere alij sæpe, item boni, at postquam id euenit, ceda

Nunquid circumspexti? aut nunquid tute prospexti tibi

Quid fieret? qua fieret? si te ipsum mihi puduit dicere

Qua resciscerem hæc dum dubitas menses abierunt decem, &c.

Terentius hecyræ: Quid ais cum uirgine una adolescens cubuerit plus potus.

Cognatio. Adiacentia. Connexa. Relata.

Quibus sit consanguineis. Vergil. 2. Aeneid. Illi me comitem & consanguinitate propinquum. Pauper in arma pater primis huc misit ab annis. Vos ô patricius sanguis, quos uiuere fas est, Vergil. in Bucolicis: Nunc scio quid sit amor, duris in cotibus illum. I smarus aut Rhodope aut extremi Garamantes, Nec nostri generis puerum nec sanguinis adunt. Terentius Phorm. Neq; æquum facere aut illam ciuem esse Atticam, bonam bonis prognatam. Terentius Adelphis: Cognatus mihi erat, una à pueris paruuli sumus educati, una semper militiæ & domi fuimus, paupertatem una pertulimus grauem, quapropter nitæ, faciam, expe-riar, denique animum relinquam potius quàm illam deseram. In Galatis 3. Quod si uos estis Christi, igitur Abrahæ semen estis. Actorum 23. Viri fratres, ego phariseus sum, filius pharisei de spe & resurrectione mortuorum ego iudicor. Vergilius lib. 11. Quin natam egregio genero dignisq; hymenæis. Des pater & pacem hanc æterno fœdere firmes. Vergilius libro Aeneid. 11. Genus huic materna superbum, Nobilitas dabat incertum de patre scerebat. Vergilius libro Aeneid. 12. Et pater Aeneas & auunculus excitet Hector.

Ætas.

Tempus.

Quia aliud alijs annis magis conuenit, ut Horat. ostendit in arte: Puer an adolescens, natus grandior an senex. Cic. pro lege Mani. Quid tam nouum q̃ homini per adoleſcēti, cui à Senatorio gradu ætas longe abesset imperium atq; exercitum dari. Hom. odysſ. π. ὅν ποτ' ἐνὶ σάλμαϊς, μὴ γένῃσι πύλμοις ἐμῇ. i. nam ut maneam in stabulis iam non mea postulat ætas. Vergil. Impositiq; rogis iuuenes ante ora parentū, Pubentesq; genæ iuuenili in corpore pallor. Vergil. de Turno lib. Aene. 12. Miserere parentis longevi. Cicero secunda Tusculanarum quaestione: Hoc pueri possunt, uiri non poterunt? Cicero de Senectute: Quod igitur adoleſcentes, & ij quidem non solum docti, sed etiam rustici contemnunt, id docti senes extimescunt. Cicero pro Deiotaro: Qui igitur adoleſcens nondum tanta gloria præditus, nihil unquam nisi seuerissime & grauissime fecerit, is ea æstimatione eaq; ætate saltauit? Marius Cicero. An quod adoleſcens præstiti, cum etiam errare cum excusatione possim, id nunc ætate præcipitata commutæ, ac me ipse retexā. Cicero in Philip. Etenim si abhinc annos prope 20. hoc ipso in templo negaui posse mortem immaturam esse consolari, quanto uerius nunc negabo seni? 2. Machab. 6. de Eleazaro: Præmitti, inquit, malo in infernum, q̃ patrias leges deserre. Non enim ætatē nostram dignum est fingere, ut multi adoleſcentium arbitrarī Eleazarū nonaginta annorum transisse ad uitam alienigenarū, & ipsi propter meam simulationem, & propter modicum & corruptibile tempus uitæ per me seducantur, & odium ac maculam senectuti acquirant. Quapropter fortiter uita excedens senectute dignus apparebo, adoleſcentibus autem exemplum forte relinquam, ut prompto animo ac fortiter pro grauib; ac sanctis legib; honeste nigri succedant. Quintil. in matris infamia. Omnis igitur miseræ cum filio sermo &c. Quint. in Mili. Mariano: Pater, inquit, huic emeritis bello stipēdys. Item in cæco in limine Salua res est saltante senē. Iuuen. Facies tua computat annos. Martia. In te re clamat sed tua barba, uir es. Terent. And. Nam postq̃ excessit ex phæbis Sofia Liberior uiuendi fuit potestas. Nā antea: Qui scire posses aut ingeniū noscere. Dum ætas, metus magister prohibeant.

Cicero

Cicero pro Roscio: Parricidij crimen ab ætate refellit. Alexander Severus: honores uiris, & gladij nunquam uendi passus est dicens: Qui emit, & uendat necesse est. Hoc ethnicus & iuuenis, quid iam decet principes Christianos: Vergil. lib. Acneid. 11.

Ducitur infelix auro confectus Aetes,

Pectori nunc sedans, pugnis, nunc unguibus ora:

Ἀπαισέτων: ἀντιπρὶς ἐφθὴ μικρὸν ἐν ἄγγει ἡδὶ. ὄνον τις ὄφου τρέπει τὸ τοῦ λατομῆος οὗτος ἀνταλίας πρὸς ὅλον βίον τις βελὴ δ' ἐλθεῖν γήρας ὁ πρὸς οὗτος γίγνηται ὁφύχολος. Cicero lib. 14.

Famil. epistolæ um: Amariorem enim me senectus facit, stomachor omnia, sed mihi quidem βελίωται uiderint iuuenes. Plautus asinaria: Cano capite te cuculum uxor ex lustris rapit. Idem in Bacchidibus: Hoc demū est quod percrucior, me hoc ætatis ludificari, imò & depol sic ludos factum cano capite, atq; alba barba sic miserum me auro esse emunctum. Idem. Sa ppe ista ætate oportet qui capite candido Verg.

Infelix puer atq; impar congressus Achilli.

Item: -Dawni miserrere senectæ.

Afferit aliquam excusationem ætas, qua tum fuit Cicero pro Rabirio. 1. Corinth. 13. Cum essem puer, ut puer loquebar, ut puer sentiebam, cogitabam ut puer, at ubi factus sum uir aboleui puerilia. Teren. Phorm. Adcon' hoc indignum tibi uidetur filius, homo, adolescens, se habet unam amicam, tu uxores duas. Nihil pudere? quo ore illum obiurgabis? responde mihi. Cicero pro A. Cluentio: Se in balneis cum id ætatis filio fuisse. Verg. 5. Acneid.

-Non laudis amor nec gloria crescit,

Pulsa metu, sed enim gelidus tardante senectæ,

Sanguis hebet, frigentq; effæta in corpore uires.

Iuuenalis:

Sexaginta annos Fonteio consule natus,

Et nihil in melius tot rerum proficis usu.

Gen. 18. Postquam consenui, & dominus meus uetulus est, uoluptati operam dabo? Num uerò paritura sum anus. 1. Regum 17. Et ait Saul ad David: Non uales resistere Philistæo isti, nec pugnare aduersus eum, quia puer es, hic autem uir bellator est ab adolescentia sua. 3. Regum 11. Et auerterunt mulieres cor eius, cum autem iam esset senex deprauatum est cor eius per mulieres ut sequeretur deos alienos. Iob. 16. Rugæ meæ testimonium dicunt cōtra me. Paulus ad Philemonem. Tamen propter charitatem rogo, cū talis sim, nempe Paulus senex, nunc autem etiam uinctus Iesu Christi.

Educatio & disciplina, Causa efficiens, Effecta, Destinata,

Adiacentia, Connexa.

Quoniam refert nec parum refert, apud quos & quibus artibus ac moribus cuiusq; arbitrio sit quisque institutus. Adco' que ad excolendos aut corrumpendos animos nihil officia eius. Et ex educatione disciplinaq; & sodalitiō multæ trahuntur suspitiones, cum quemadmodum, & apud quos, & à quibus educatus & eruditus sit, quos habuerit artium liberalium magistros, quos uiuendi præceptores quæritur. Philippus Macedonum rex filium Alexandrū à prima statim pueritia Aristoteli philosophiæ decretis imbuendum tradidit, nimirum intel ligens plus uno die disci præceptis, quam multorum annorum experientia, præsertim quum in ipsis præceptis insit experientia. Cicero in Bruto: Eram cum Stoico Diodoro, qui cum habitauisset apud me, mecumq; uixisset, nuper est domi meæ mortuus, à quo quum alijs rebus,

sf 3 tum flu.

tum studiosissimus in dialectica exercebar. Cicero de Demetrio Phalereo: Ut Theophrasti disputum possis agnoscere. Cicero pro Quintio: Et quemadmodum natus & quemadmodum educatus sum memini, uetus est de scurra diuitem facilius quam patremfamilias fieri posse. Aetorum 7. Et eruditus est Moses omni sapientia Aegyptiorum & erat potens in factis & in dictis. Augustin. de ciuitat. Dei, lib. 18. de Iuliano Augusto apostata: An ipse non est ecclesia persequutus, qui Christianos liberales artes docere aut discere uetuit? Verg. li. Aë. 7.

Hos super aduenit Volscæ de gente Camilla

Bellatrix, non illa colo calathibusq; Mineræ

Femineas assueta manus, sed prælia uirgo

Dura pati, cursuq; pedum prauertere uentos.

Puer quidam apud Platonem educatus, quum ad patrem ex interuallo redisset, cumq; uidisset effusus ridentem, admiratus dixit se tale nihil unquam apud Platonem uidisse. Tanta res est iam inde à teneris uirtuti assuescere. Cicero pro lege Manilia: Qui è ludo atq; puericiæ disciplina, bellum maximis atq; acerrimis hostibus ad patris exercitum atq; in militiæ disciplinam profectus est, qui extrema pueritia miles fuit imperatoris summi, incunte adolescentia maximi ipse exercitus imperator. Cicero in Verrem Aët. 3. Ab hominibus & natura & consuetudine & disciplina leuissimis. Iuuenalis Satyra 1.

Et nos ergo manum scrulæ subduximus, & nos

Consilium dedimus Syllæ. — Vergilius lib. 9. Aëcid.

Durum à stirpe genus, natos ad flumina primum

Deferimus, sæuoaq; gelu duramus & undis,

Et quæ sequuntur, ubi antiquam Italiæ disciplinam describit. Cicero: Sed est magnum id quidem uerum tamen multiplex pueri ingenium, quo ego regendo habeo negotij satis. Terent. Attamen habet bene & pudice educatam, ignaram artis meretriciæ. Idem: Fac periculum in literis, fac in palestra, in musicis, quæ liberum scire æquum est solertem dabo. Pulcherrimum extat exemplum ex Euripidis Hecuba. Adagio: Annus producit non ager. Huc referenda est indoles siue ingenium puerile, referendi & mores. Terent. Sic uita erat, facile omnes perferre & pati. &c. prima scena Andriæ. Idem Andria: Quid isthuc tam mirum est de te si exemplum capit. Cicero ad Quintum Fr. Homo est sua sponte moderatus, & maiorum institutis optimis obtemperans. Salust. in Iugur. Ita inter artes bonas integrum ingenium breui adoleuit. Cicero pro P. Quintio: Memini uetus est, de scurra multo facilius diuitem quam patremfamilias fieri posse Terent. Imperitos rerum, educatos libere, in fraudem illicis? Quintil. in milite Mariano statim narrationem siue expositionem incipit à scueritate patrum & educationis: Pater, inquit, huic enueritis bello stipendijs &c. Aphthonius Sophista in Philippis: Nec quāuis media in Græcia uersaretur, mores conuictu mutans ad meliora deflexit, sed Barbaricā semper impotentiam inter Græcā retinuit institutionē. Cicero pro L. Murena: Iudices hæc bona, quæ uidemus diuina atq; egregia &c. Aeschynes aduersus Timarchum: ἢ, καὶ τῶν τοῦ ἀλλοῦ κακῶς ἀμύσσει τὸν ὄντα, ἢ ἀπαίδευτος ἀνθρώπος ἐστίν, Id est, Nā & præter alia mala, alienus à musis, & ineruditus est homo. Alexāder Seuerus militibus suis uini usum interdixit qui quum à Saracenis deuicti essent & dicerent uinum non bibimus. Destituunt nos uires nostræ. Erubescite, inquit, quum illi qui uincunt aquam bibunt. Cicero 2. Philip. Qui autem tibi uenit in mentē, redigere in memoriā nostram te domi Pub. Lentuli esse educatum, an perirebare ne non putarem natura te potuisse tam improbum euadere nisi etiā accessisset disciplina

Scipina. Cicero Philip. 2. Iam in uideo magistro tuo, qui te tanta mercede quantā iam profēra nihil superdocuit Cornelius &c. Homerus Odysf. χ. ἀντὶ δὲ δακτύλου δ' ὕμνους δ' ἄμους
 ὁ ὅριον ὅμους παρτοῖας ἰνὶ ποσσίν, Id est, A me ipso doctus, Deus autē mihi in mentibus omni
 gena indidit in seuitq; carmina. Vergilius lib. 8. Aeneid.

Hunc tibi præterea spes & solatia nostri

Pallantia adiungam, sub te tolerare magistro

Militiam, & graue Martis onus, tua cernere facta

Assuescat, primis & te miretur ab annis.

Actorum 12. & 22. Cæterum educatus in hac ciuitate ad pedes Gamalielis institutus accu
 rate in patria lege seſſa Dei. 1. Timoth. 4. Enutritus in sermonibus fidei bonæq; doctrinæ,
 quā usq; secutus es. Matth. 3. Porro cibis illius erant locustæ, & mel syluestre. Genesis cap.
 25. Creuerunt pueri, & erat Esau homo agrestis sciens uenari, Iacob autem homo simplex,
 manens in tabernaculo. Zachariæ 13. Non sum propheta, homo agricola ego sum, quoniam
 Adam exemplum meum ab adolescentia mea.

Habitus corporis, Connexa, Adiacentia, Contingentia.

Nam hic sermo quidam totius mentis est, & frequenter in argumētum probitatis aut im
 probitatis adducitur, ut species libidinis, robur uiolentiæ, longitudo ignauia &c. confertq;
 admiratiōi multum infirmitas, ut cū Homerus Tydeæ parū, sed bellatorē ait fuisse. Sic. D.
 Hieronymus formæ decus laudat in Paula Eustochij matre, quā nec morbus nec mors extin
 xerat. Sic in Paulo Concordiēs, laudat floridā senectutē immortalitatis imaginem, ac resur
 rectionis simulachrū. Ad habitū corporis haud uulgariter conducit Efficiēdo species hypoty
 poseos, cuius elegās cū primis extat exemplū apud Eras. Roter. lib. 3. Ecclesiast. In comordijs
 inducuntur seueri patres altero supercilio sublato, altero composito. Et M. Tullius Pisoni ex
 probrat quod in senatu altero supercilio ad frontē sublato, altero in oculos depresso dixit si
 bi non placere crudelitātē. Terent. Haud similis uirgo uirginū nostrarū, noua figura oris, co
 lor uerus, corpus solidū, & succi plenū. Vergil. Nec sum adeo informis nuper me in littore ui
 di, Cum placidum uētis flaret mare. Ouidius: Non formosus erat, sed erat faciendus Vlysses.
 Et tamen æquoreas torſit amore deas. In Galbam oratorē eloquentia clarum, sed gibbo de
 formem ita lufit M. Lelius ut diceret ingenium Galbæ male habitare. Nam animi domici
 lium est corpus. T. Liuius decadis 3. lib. 8. De Scipione Aphricano castigaturo legationem
 quæ defecerat: Corpora, inq; ora, uestitū, habitū ciuiū agnosco: facta, dicta, consilia, aīos ho
 ſtiū uideo. Demosthenes inuidiā conflat Midæ quod in facie ab eo cæsus esset & quidē coro
 natus. In C. Domitiū anobarbū hoīem durū et arrogantē sic lufisse tradit L. Crassus orator.
 Quid mirū si barbā habet ænā Domitius, cū & os ferreum, & cor habeat plumbeū. Plaut.
 Mercat. Cū sis iā ætatis plenus, aīa foetida. Senex hircosus tu osculare mulierē, uti ne ei ad
 ueniēs uomitū excutias mulieri. Verg. li. Aeneid. 8. de Caco, pedibusq; informe cadauer Pro
 trahit, nequeūt expleri corda tuēdo Terribiles oculos, uultū, uillosaq; setis Pectora semise
 ri atq; extinctos faucibus ignes. Cice. pro Sex. Ros. Nōne ipsum caput & supercilia illa penitus
 abraſa, olere malitiā, & clamitare calliditātē uident? qui idcirco ē capite & supercilijs semper
 rasis ne ullū pilū boni uiri habere dicat? Idē in Pisonē. Iā ne uides beluæ? Iā ne sentis quæ sit
 hoīm quærela frōis tuæ? Nemo quærit Syriū nescio quē, de grege nouiciorū factū esse cōsu
 lē: Non em̄ nos color iste seruilis, nō pilosa gena, nō dentes putridi deceperūt, oculi, superci
 lia, frōs, uultus deniq; totus, qui sermo quidā tacitus mētis est, hic in errore hoīes impulit, hic

eos quibus erat ignotus decepit, fecellit, hic in fraudem induxit. Vergilius lib. Aeneid. 3. de Achamenide:

Cum subito è syluis macie confecta suprema,
Ignoti noua forma uiri, miserandaq; cultu
Procedit, supplexq; manus ad littora tendit
Respicimus, dira illuies, immissaq; barba
Consertum tegmen spinis, at cætera Graius.

Vergil. in quinto. Magna ossa lacertosq; Exiit. Ambrosius lib. de uirginibus de deipara uirgine Maria loquens. Nihil, inquit, in oculis toruum, nihil in uerbis procax, nihil in actu inuerecundum, non gestus fractior, non incessus solutior, non uox petulantior, ut ipsa corporis species simulachrum fuerit mentis, figura probitatis. Iulia Augusti filia quæ patrem saluaret, senserat illius oculos licentiore cultu offensos, licet ille dissimularet. Itaque postero die mutato cultu patrem cõplexa est. Tum Cæsar, qui pridie dolorem suum continuerat gaudium cõtineri non potuit. Et quanto magis, inquit, iste cultus deceat Augusti filiam. Tum illa, Nimirum hodie me patris oculis ornaui, et heri uiri. Martialis:

Crine ruber, niger ore, breui pede, lumine laeso,

Rem magnam præstas Zoile si bonus es.

Andromache patriæ fusca colore sua.

Lucanus: Et flauos aquilone Sueuos. —

1. Regum 16. Erat autem Dauid rufus, et pulcher aspectu Samuel in medio fratrum suorum. Cicero in oratione ad senatum: Proceßit madenti coma, composito capillitio, grauib. oculis, fluentibus buccis. Cicero in Verrem. Stetit soleatus prætor Pop. Romani pallio purpureo tunicaq; talari, mulicreulæ nixus in litore &c. Plinius ad gemini 7. Ac primum conspicuus forma, omnes sermones malignorum et puer et iuuenis euasit. Salustius in Catilina: Color ei exanguis, sædi oculi, prorsus in facie uultuq; uerecordia inerat. Suetonius in Vitellio: Erat enim in eo enormis proceritas, facies rubida plerumq; ex uinolentia, uenter obesus, alterum femur subdebile impulsu olim quadrigæ. Homerus Iliad. 1. τυλὸς τοι μέγας μὲν ἔσσι δῖμος, ἀλλὰ λαχὺτῖς: Strenuus in pugna sed corpore paruus Tydeus. Statius:

Maior in exiguo regnabat corpore uirtus.

Vergilius:

Ingentes animos angusto pectore uersat.

Homerus Iliad. 1. Ebriæ cui catuli sunt lumina, cordaq; cerui. Plinius ad Arrium Clemen. Decora facies, dimissus capillus, ingens et cana barba, quæ licet fortuita, et inania putentur, illi tamen plurimum uenerationis acquirunt. Seneca in ludo negat Claudium debere deum fieri, quod non esset corpore diuine maiestatis capaci. 1. Regum 10. de Saule: Stetitq; in medio populi, et altior fuit uniuerso populo ab humero et sursum. Plato in Phædro: Ferri non potest, ut Aspasius inquit, qui omnino deformis sit, bonus sit. Heb. 11. Oberrarunt, ouillis et caprinis pellib. destituti, pressi, afflicti quibus indignus erat mundus. Homerus Iliad. 2. Thersiten omnium qui ad Troiam uenerunt sædissimum fuisse commemorat. Actotum hominem a capite, quod aiunt, ad pedes usq; ita graphice depingit et corporis uitia et animi morbos, ut dicas primum ingenium in domicilio se digno habitasse. Turpissimus, inquit, ad Ilion uenit, strabus erat, claudus alterum pedem humeri ei angustius, in pectus contracti, sed desuper, acuminatus erat capite, rarus autem defloruit capillus. Erasmus Roteroth. lib. 3. Ecclesiastæ: An non uobis uidetur natura mentis turpissimæ imaginem in ipso corpore depinxisse, caput turbinatum

turbinatum, oculi strabi, nasus aducis, os uiperinum, lingua hæsitans, uox gallinæ, gibbus in tergo propemodum capite altior, uenter prominens, crura distorta, pedes utroq; claudicantes. T. Liuius lib. 1. ab urbe cond. Ibi Sex Tarquinius mala libido Lucretiæ per uim stuprandæ capit, tum forma, tum spectata castitas incitat. Suetonius in Claudio: Corpore nec prolixo, nec exili erat, canicie pulchra, optimis ceruicibus. Terentius And. Vide num eius color pudoris signum usquâ indicat? Post Cæsaris uictoriâ interrogatus Cicero, quur in electio ne partiû errasset, præ cinctura, inquit, me fefellit, sentiens se non sperasse uictoriâ à molli & effæminato staturâ. Cæsar enim ita toga præcingebatur, ut laciniam trahens, mollium in morem incederet. Vnde Sylla Pompeiû admonere solet, cauere à puero male præcincto. T. Liuius: Mundiciæ, ornatus & cultus hæ fæminarum insignia sunt, his gaudent & gloriantur. Archidamus princeps Lacedæmoniorum quum in consilio Lacedæmoniorum legatum quendam uidisset, qui canos pinxerat, ut ætatem mentiretur, quid inquit an non putatis eum animo metiri qui etiam capillis metitur? Aelianus. Suetonius in Augusto: Corpore traditur maculoso genitiui notis dispersis per corpus. Velleus Paterculus historiæ Roma. post. uolu. de Vatino: In quo, inquit, deformitas corporis cū turpitudine certabat ingenij, adeo ut animus eius dignissimo domicilio inclusus uideretur. Terent. Heaut. Ac de pol te mea Antiphila laudo & fortunatam iudico. Id cum studiisti isti formæ mores ut consimiles forent. Minimeq; ita me diu amant miror si te sibi quisq; expetet. Homerus 11. Odyss. Latus erat humeris, ore ater, crineq; crispus. Horatius: Talos à uertice pulcher ad imos. Terent. Heauton. Rufam ne illam uirginem Cæsiam sparsa ore, adunco naso Non possum pater. Tranquillus in Cæsare dictatore: Vsum cum lato clauo ad manus fimbriato, nec ut unquam aliter super eum cingeretur, & quidem fluidiore cinctura. Vnde emanasse Syllæ dictum. Optimates sæpius admonentis, ut male præcinctum puerum cauere. Ecclesiasticus cap. 19. ἀπὸ ὁράσεως ἐπιγινώσκει τὴν ἡλικίαν, ἀπὸ ἀπαντήσεως προσώπου ἐπιγινώσκει τὸ νόμιον, Σοφισμὸς ἀνδρὸς ἐν γέλωτι ὁ λόγος τῶν ἐν βίᾳ καὶ ἀνθρώπων ἀναγγελλὰ τὰ πρὸς αὐτῷ. Eiusu cognoscitur uir, & ab occurso faciei cognoscitur prudens, Amictus uiri, & risus dentium, & gressus hominis annūciabit, quæ de eo. Diogenes conspecto quodam formosa oris figura facieq; sed improba mente. In hospitio, inquit pulchro, hospes deformis. Homerus Odyss. 23. νῦν ὅτι εἴπω τοιαῦτα καὶ δὲ χροεῖματά τι μοι τ' ὅντι ἀτιμάζει με καὶ οὐπω φησὶ ἔνι εἶναι. Nunc quod sordidam sordidamq; uestes indutus sum. huius gratia me conuiuiatur eumq; esse pernegat. Homerus Iliad. 8. de Hectorē γογγύσας ὁμοματ' ἔχων ἡδὲ βροτολοῖτ' ἄρνος, Gorgoneos oculos quales & Martis atrocis. Homerus Odyss. 1. οὐ μὲν γάρ τι κακῶς οἷς ὥπα ἰώκει. Ex specie minime improbus ipsa. Esse uidebatur. Homerus cū uiros ut imbelles solutos uel describit. ἱλυσσιπέπλος, Locus est Iliad. χ. ἀιδίεσθαι τρώας ἐν τρωάδασι ἱλυσσιπέπλους. Id est, Vercor Troianos & Troianas uestes trahentes. Frequens est apud cundē epitheton hoc ἱλυσσιπέπλος Plaut. Penulo. Sed carū nutritrix qua sit facie mihi expedit, statura non magna, corpore aquilo est. Ipse est specie uenusta &c. 4. Regum 1. Cuius figuræ & habitus est uir ille qui occurrit uobis & locutus est uerba hæc. At illi dixerunt: Vir pilosus, & zona pellicea accinctus renibus. Qui ait: Elias Thesbitēs est. Huc pertinere arbitror quod euangelista tam sedulo depingit amictum & uictum Ioannis Baptistæ. Matthæi 3. Ipse uero Ioannes habebat indumentum suum ē pilis camelorum & zonam pelliceam circa lumbos suos. Vergil. lib. Acneid. primo.

Restitit Aeneas clarâq; in luce refulsit,
Os humerosq; deo similis, namq; ipsa decoram

Tt Cæsariem

Cæsariem nato genitrix lumenq; iuuentæ
Purpureum, & lantos oculis afflaret honores.

Terentius Phormio.

Virgo pulchra & quo magis diceres,
Nihil aderat adiumenti ad pulchritudinem,
Capillus passus, nudus pes, ipsa horrida,
Lachrymæ, uestitus turpis, & ni uis boni

In ipsa incesset forma, hanc formam extinguerent.

Quintilianus: Longus Sulpitius, insigniter ipse sordus, eū cōtra quem in iudicio liberali aderat, dixit, ne faciē quidem habere liberi hominis. Cui respondens Domitius Afer, Nā tu ex animi mei sententia Longe: Qui malam faciem habet liber non est. Si ideo liber non erat cuius agebatur causa, quod deformis esset, nec ipse Sulpitius habendus erat pro libero quum esset sordissimus. 2. Regū 14. Porro sicut Absolon uir nō erat pulcher in omni Israhel & decorus nimis, à uestigio pedis usq; ad uerticē non erat in eo ulla macula.

Fortuna, Connexa, Contingentia.

Hac enim recte usum esse si felicior contigit laudabile est, certissimum siquidē facit morum experimentum: si infelicior, maiore benefactis gloriā parit. Summa laus est non extulisse se in potestate, nō fuisse insolentē in pecunia, se prætulisse alijs propter abundantia fortunæ, ut opes & copia non superbia uideantur ac libidini, sed bonitati atq; moderationi saccultatem & materia dedisse. Hinc seruus, an liber, pecuniosus an pauper, nobilis an ignobilis, fastuosus an humilis, propinquis, amicis, clientib; abundas, an his omnibus destitutus, felix an infelix, priuatus an cum potestate sit, aut fuerit, aut futurus sit consideratur, & si de non uiuo queritur etiā quali morte sit affectus aut deniq; aliquid eorū queritur quæ fortuna esse attributa intelliguntur. Huc pertinent opes & honores, potentia, claritas & his diuersa, & quō ea peperit iure aut iniuria, quales liberos habeat & huiusmodi. Plautus: Pauci ad modū ex multis sunt amici homini, qui certi sunt. Et perinde ut quisq; fortuna utitur, ita præcellit atq; exinde sapere eū oēs dicunt, hoīem cautum eū esse declarant, stultū autē illum cui male uertit. Verg. li. Aen. 7. Exulibus ne datur ducenda Lauinia Teucris. Cicero in Pisonem: Iamne uides belua? Iamne sentis quæ sit hominū querela si oīs tuæ? nemo queritur Syrum ne scio quem, de grege nouiciorū factum esse consulem. Non enim nos color iste seruilis, non pilosæ genæ, non dentes putridi deceperūt, oculi, supercilia, frons, uultus deniq; totus, qui sermo quidā tacitus mētis, hic in errore hoīes impulit, hic eos quibus erat ignotus decepit, se sellit, hic in fraudē induxit. Verg. 4. Aen. Et nostris illu serit aduena regnis. Bis capti Phryges. Horatius in Epodo: Licet superbus ambules pecunia, Fortuna non mutat genus. Cicero in Verrē: Inueterauit enim iā opinio perniciofa reip. uobisq; periculosa, quæ non modo Roma, sed & apud exteras nationes omnium sermone percrebuit, his indicijs, quæ nūc sunt, pecuniosum hominem quamuis sit nocens, neminem posse dammari. Liuius libro 1. Spernentibus Hetrusis Lucimonē exulem, aduena ortum ferre indignitatem non potuit. Aristophanes in ranis: Ac deinde seruus cum sis portas comam. Plautus: Sed quid tibi nos mendice homo tatio est. Vergilius in quinto: Gaudet regno Troianus Acefes. Quondam fuerunt sortes Milesij. Nos quoq; floruius & fuimus Troes. Vergilius libro septimo: Turnus auis, ataurq; potens. Cicero in Luc. Pisonem: Obrepsisti ad honores errore hominum, commendatione fumo

farina

farum imaginum. T. Liuius 2. primæ decad. Adolescentes nec tenui loco orti. Salustius in Ciceronem: Splendor domesticus tibi animos attollit. Cicero pro Roscio Amerino: Videtis iudices, ut hominem præ se neminem putet. Terentius in Adolph. Quam estis maximi potentes, dites, fortunati, nobiles: Tam maxime uos a quo animo a qua noscere oportet si uos uultis perhiberi probos. ἵππος μὲν φέρει βασιλεὺς μὲν τριψα, Id est: Equus me portat rex alit. Terentius in Andria: Ecce è seruo ut eses liber tuus mihi, Propterea quod seruebas liberaliter mihi. Scipio Africanus quibusdam calumniantibus, quod parum strenuus pugnator esset, Imperatorem, inquit, me mater, non bellatorem genuit. Significans in Imperatore plus habere momenti solertiam ac prudentiam in consilijs, quam uires in prælijs. Cum grauem amicum audisset Iulia Augusti filia suadentem melius facturam si se composuisset ad exemplum paternæ frugalitatis, ille, inquit, obliuiscitur Cæsarem se esse, Ego memini me Cæsaris filiam. Plinius ad Cornutum: Nulla occasione ab insito abstinentiæ amore deflexit, nunquam secundis rebus intumuit. Suidas: οὐδὲν φρονέειν ἀνασχετὸν ἀνδρῶν: Nil cogitat a qui urbanus uir. Serui, inquit Memmius tribunus plebis apud Salustium, ære parati, iniusta imperia dominorum non perferunt, uos Quirites in imperio nati a quo animo seruitutem toleratis? Adagio: Quem fortuna nigrum finxerit, hunc non uniuersum æuum candidum reddere potest. Plautus: Suus rex reginæ placet: sua cuiq; sponsa sponso Cicero pro L. Murena: Sed ex æqualium uetustate cruenta est memoria nobilitatis tuæ. Iuuenalis Satyra quarta:

Prodigio par est in nobilitate senectus.

Iuuenalis Satyra octaua:

Tantum igitur muros intra toga contulit illi

Nominis ac tituli.

Qui semel scurra nunquam pater familias.

Sæpe etiam est holitor ualde oportuna loquutus.

Homerus Odyss.

ἤμισυ γὰρ τὴν νότον ἀπαμειβίζετο λυγρόπα ἰών

ἄνδρῶν οὐς ἀνίστα κατὰ δόλιον ἡμᾶς ἱλυσσι.

Id est:

Dimidio mentis deprauat Iuppiter illos,

Seruiliis quoscunque uir os ceperit unquam.

Plato de legibus lib. 6. Nihil enim integrum, neque sanum habet animus seruilis: Nam nihil oportet credere his, hominem qui sapiat. Siquidem poeta doctissimus ait:

μηδὲ τίς δουλεύσασα γυνὴ δέσπονα γένοιτο.

Si qua ancilla semel fuit haud unquam dominetur.

Terent. 1. scena Heauton. Agrum in his regionibus meliorem &c. Idem: Interea mulier quædam &c. And. scena prima. Vergili.

Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ. &c.

Terentius Heauton. Nam hic Clinia, & si is suarum rerum satagit, attamen habet bene ac pu dice eductam, ignaram artis meretriciæ, Mea est potens, prociæ, magnifica, sumptuosa, nobilis. Plinius Tito Vespasiano: Nec quicquam in te mutauit fortunæ amplitudo in his, nisi ut tantumde prodesse posses, ut uelles. Iphicrates Atheniësis, obijciēte sibi quodā, quod nouus homo esset: mei, inquit, generis splendor a me incipit, tui in te desinit. Cice. in Salust. Ego, inquit, maioribus meis uirtute mea præluxi, ut si prius noti non fuerint a me accipiant initium memorie suæ: tu tuū uitæ, quā turpiter egisti magnas offudisti tenebras, ut etiā si fuerint egre-

At 2 gij ciues

gij ciues certe uenerint in obliuionem. Quare noli mihi antiquos uiros obiectare, satius est enim me meis rebus gestis florere, quam maiorum opinione niti: & ita uiuere, ut ego sim posteris meis nobilitatis initium & uirtutis exemplum. Verg. Tot quodam populis terrisq; superbum Regnatorem Asia. Adagio: Homunculus ex Caria. Verg. 2. Acneid. Nec si me miserum fortuna Sinonem Finxit uanum etiam mendacemq; improba finget. Terent. in Phor. Heus heus quanta haec mea paupertas est, tamen adhuc Curauimus unum hoc quidem, ut mihi esset fides. Philippus Macedonum rex uir alioqui cordatus, quodam tempore cum temulentis bene potus ipse per medium exercitum discurrens agebat choreas, quae Demades Atheniensis orator ad huc increpuit modum. Quid facis o rex. Fortuna tibi imposuit personam Agamemnonis, & tu tibi ipsi sumis personam Thersitae. Conditio, Connexa, Ad aliquid siue relata.

Conditio personae, superiori finitimus locus. Nam & ea non leue discrimen aut momentum habet, ut pater an filius sit, ciuis an peregrinus, liber an seruus, maritus an coelebs & huiusmodi. Terent. in And. Mirum uero impudenter mulier si facit meretrix. Idem: Quam obrem me rogas? homini fugitiuo? Idem: Ut ne addam quod sine sumptu ingenuam, liberalem nactus uxorem sine mala fama. Cicero in Orat. Si histrio quid deceat quaerit, quid faciendum oratori putemus? Terent. in Adel. Neque uendendam censeo quae libera est. Terent. in Phor. Seruum hominem causam orare leges non sinunt. Idem Eunuchus, An paululum est ciuem uirginem uitare. Terent. Eunuchus: Immo haec cogitato qui cum res tibi est, peregrinus est, minus potens quam tu, minus notus, amicorum hic habes minus. Quint. li. 11. cap. 1. Ego te inquit, consulit L. Crassus Philippe, cum tu me non putes esse senatorem. Item illud: Unde tibi fronte libertatisque parentis? Cum facies peiora senex? Cicero pro lege Manilia. Vos cum regem inulium patiemini qui legatum pro Roma consulare necauit? Cicero pro Quinctio. Et quemadmodum nactus inquit, & quemadmodum educatus sum memini. Vetus est de scurra diuitem facilius, quam patrem familias fieri posse. Anicula Theophrastus licitanti quiddam, idque admodum Attice, hospes, inquit, non uendo tanti. Quint. in milite Mariano. Quid dicis? Tu si tribunus esses hoc fecisses, si miles esses hoc tulisses? Terent. Adel. Meretrix & mater familias erit una in domo? Salust. in Cicerone: Quasi unus reliquus ex familia uiri clarissimi Scipionis Africani, ac non repetitus, accitus ac paulo ante insitus huic urbi. Iuuenal. Saty. 8. Hic nouus Arpinas ignobilis & modo Romae Municipalis eques &c. Cicero in Verrum. Seruus nemo est tam domini, quam tu libidinum, neque seruus tam fugitiuus a domino, quam tu a iure, a legibus, a castimonia, nec quisquam tam barbarus lingua, & natione, quam tu natura & moribus, neque tam hostis hominibus, quam tu diis immortalibus. Terent. Eunuchus. Haud decet imperatorem una cum amica ire in uia. Seruus cum sis comam geris? 1. Corint. 7. Seruus uocatus es, ne sit tibi cura, quin etiam si potes liber fieri potius utere. Etenim qui in domino uocatus est seruus, libertus domini est. Similiter & qui liber uocatus fuit seruus est Christus.

Animi natura, Adiacentia interna.

Etenim auaritia, iracundia, misericordia, crudelitas, seueritas, aliaque his similia asserunt frequenter fide aut detrahunt. Acutus an hebetior, memor an obliuiosus, comis, facetus, pudens, officiosus, patiens, prudens, an contra. Eras. lib. Ecclesi. 2. Sublucet interim in adolescentulis, & aliarum uirtutum scintilla quaedam, ueluti pudicitiae, sobrietatis, pietatis, lenitatis erga proximum, amoris bene merendi de re publica. Quemadmodum in Catone etiam puero emicuit infracta uis animi, ac tyrannidis odium. Eras. lib. 2. Ecclesi. Haec autem indoles in primis statim annis sese nonnullis prodit indicijs, si quis aduertat animum. Velut Athanasius est lusu puerili deprehensus esse natus ad gerendum sacerdotium. Nec inscite, Naso patris iussu datus ad agendam causam

causas forenses. Quicquid, inquit, tentabam dicere uersus erat. Cic. pro lege Manilia: Quare etiam si quem habetis, qui collatis signis exercitus regios superare posse uideatur, tamen nisterit idem, qui se a pecunijs sociorum, qui ab eorum coniugibus ac liberis, qui ab auro gazarum regia manus, oculos, animum cohibere possit, non erit idoneus qui ad bellum Asiaticum regiumque mittatur. Cicero pro Milone: Adde inscitiam pransi, poti, oscitantis ducis, cum regiumque mittatur. Cicero pro Milone: Adde inscitiam pransi, poti, oscitantis ducis, qui cum a tergo hostem interclusum reliquisset, nihil de eius extremis comitibus cogitauit.

Homerus Odys. 23. οὐδ' αὖτ' ἀνὴρ παῖς ἐν σισυγίῃ 331. At tibi perpetuo cor saxo durius omni Odys. 1. οὐδ' αὖτ' αὐτὸν θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι σισυγίῃ 331. Neque enim mihi cornea fibra est. Theocritus de pane: Ἀρμυῖα χαλκῷ ἰσθίονι κάρη. Cicero pro Cornelio Balbo: Habetis hominem singulari pudore, uirtute cognita et spectata fide. Cicero in Verrem: Iste sacrorum omnium hostis, religionum praedo. Cice. in Ver. act. 4. Cuius uirtutem hostes, misericordiam uicti, fidem ceteri perspexerunt. Cicero pro domo sua de Clodio: Istius qui non solum aspectu, sed etiam incesto flagitio, et stupro polluit ceremonias, poena omnis oculorum ad caecitatem mentis est conuoluta. Cice. in Pisonem: Ille gurgis atque belluo natus abdomini suo, non laudi atque gloriae. Cicero in Catilinam inuectiua 2. Vino languidi, confecti cibo, eructant sermonibus suis caedem. Cicero in Salust. Quae nota domestica turpitudinis non iniusta uita tua. Cicero: Et auersus et aduersus impudicus es. Aul. Gellius de Alexand. Victi hostis uxorem, facie incluta mulierem uetuit in conspectum suum deduci, ut eam ne oculis suis quidem contingeret. Homerus Iliad. 1. διδοῖς γὰρ κύν' ὄμμα τ' ἔχωρ κρεσσίν' δ' ἰλαφίῳ. Ebrie corninum cor habens, oculosque caninos. Terent. Eunuch: Fatuus est, insulsus, tardus ingenio, sterit noctesque et dies. Cicero in L. Pisonem: Contumax, rapax, fallax, perfidiosus. Impudens, audax, libidinosus, luxuriosus, nequam. Plautus: Purus putus sycophanta est, anguilla est, elatitur. Terent. in Andria: Mala mens, malus animus. Cicero pro Deiotaro: Dilecte perdant fugitiue ita non modo nequam et improbus, sed et fatuus et amens es. Plautus: Id antiquum obtines, tardus ut sis. Vergil. lib. Aeneid. 2. Ipse doli fabricator Epeus. Ibidem: Dixerat ille doliis instructus et arte Pelasga. Cice. in Verrem: Hominem sine re, sine spe, sine fide, sine fortunis, ore, lingua, manu, uita omni inquinatum ire patiamini absolutum? Cice. in Salust. Neque enim qui ita uiuit ut tu, aliter ac tu loqui potest, neque qui tam illoto sermone utitur uita honestior est. Cicero pro M. Caelio: Quis in laboribus patientior, in uoluptatibus inquinatior, quis in rapacitate auarior, quis in largitate effusior? Cicero pro Milone: Cui nihil ne phas unquam fuit, neque in facinore. Liuius: Qui in omnem libidinem uenalis habebatur. Liuius 55. decad. Qui fraude et auaritia parem neminem habuit. Genesios cap. 16. Hic erit serus homo, manus eius contra omnes, et manus omnium contra eum, et ex regione uniuersorum fratrum suorum figet tabernacula. Genes. 37. Videntes autem fratres eius quia a patre plus cunctis filiis amaretur, oderunt eum nec poterant ei quicquam pacifice loqui. Regum 25. Nomen autem uiri illius erat Nabal, et nomen uxoris eius Abigail, eratque mulier illa prudentissima, et speciosa. Porro uir eius durus et pessimus, et malitiosus, erat autem de genere Caleb. Iudicum 16. Quomodo dicis quod amas me, cum animus tuus non sit mecum? Hieremias 5. Emissarii facti sunt, unusquisque ad uxorem proximi hinniebat.

Victus.

Contingentia.

Actus.

Connexa.

In uictu considerare oportet quibus amicis utatur, quo in negotio, qua studeat, artificio occupatus, quomodo rem familiarem administret, qua consuetudine domestica sit. Et ex uictu multae trahuntur suspensiones. Sub quo complector et cultum. Nam et hic coniecturas admodum

Tt 5

dum

Plaut. Pen. Indignum genere quæstum corpore faciunt. M. Cato in oratione quoddam: Frustro, inquit, panis conducitur potest, uel uti taceat, uel uti loquatur. Micheas 3. cap. Et si quis non dederit in ore eorum quippiam sanctificant super eum pretium. Vergil. 9.

Cretea musarum comitem, cui carmina semper

Et citharæ cordi, numerosq; intendere neruis.

Semper equos atq; arma uirum pugnasq; canebat.

Pertinet huc et ars. Verg. Canto quæ solitus si quando armenta uocabat Amphyon.

Cicero pro Murena contra Cato. Uticensem: Accessit his tot, doctrina non moderata, nec mitis, sed ut mihi uidetur paulo asperior et durior, quam aut ueritas aut natura patitur. Cicero de Oratore: Valerius quotidie cantabat, erat Scænicus, quid faceret aliud? Cicero: Themistocles aliquot ante annis quum in epulis recusasset lyram, est habitus indoctior. Cicero in Verrem actione quinta: Itaq; istos inter se per breui tempore mores non ratio, non commendatio aliqua, sed studiorum turpitudine similitudoq; coniunxit. Audax uenali comitatur Curio lingua? Lucanus 9. Cicero decimoquarto epistolarum ad Atticum: Accipe à me, inquit, καθολικὸν θέσπιν μα rerum earum, in quibus sumus exercitati: Nemo unquam, neq; poëta neq; orator fuit, qui quenquam meliorem quam se arbitraretur. Hoc etiam malis contingit, quid tu Bruto putas ingenioso et erudito? Cicero pro Ligario: Hæc ego noui propter omnes necessitudines quæ mihi sunt cum L. Tuberone domi una eruditi, militiæ conubinales, post affines, in omni denique uita familiares, magnum etiam uinculum, quod iisdem studijs usi sumus. Cicero in 2. philip. de uomitu Antonij: Orem non uisu modo sed etiam auditu. Si inter cœnam in tuis immanibus illis poculis hoc tibi accidisset, quis non turpe duceret? In cortu uero populi Romani negotium publicum gerens, magister equitum, cui rustiare turpe esset, is frustis esculentis uinum redolentibus gremium suum et totum tribunal impleuit. Cicero de reditu suo. Cum uero literas studere incipit, et helluo immanis cum Græculis philosophari, tamen est Epicureus. Cicero pro Roscio Amerino: Et in agro colendo uixerit, quæ uita maxime disiuncta est à cupiditate. ἄλλω in ardelionem:

πάττα μὲν ὁδὸν ἀλγέας ἀτελεῖς δ' ἐν πᾶσιν ὑπάρχεις.

ἐν τοῖς μὲν πᾶσιν ὁδὸν ἔχεις ἴδιον.

Cicero libro epistolarum octauo: Iam pridem in eo genere studij, literarumq; uersatur, satisfacere immortalitati cupit &c. Cicero pro Lælio: An ille uir illa humanitate præditus, illis studijs, artibus, atque doctrinis. Cicero: Nec adhuc quam personam teneant, aut quid profiteantur intelligere potuerunt. Homerus odyss. δ. ἦτον μὲν καλὸν ἀνὴρ μιν ἴσιν ἀνδρῶν τοῦ δ' ὄρος δ' ἴσιν τοῖς ἐναλίγκιος ἄνδρῶν, id est, honestum est audire cantorem talem, qualis hic est similis dijs. Persius: Cum primum puido custos mihi purpura cecidit. Me tibi supposui, tencros tu suscipis annos Socratico Cornute sinu. Cicero in secunda Philipp. Agrum Campanum, qui cum de uectigalibus eximebatur, ut militibus daretur, tamen infligi magnam reipublicæ uulnus arbitrabatur, hunc tu compransoribus et collusoribus diuidebas. Zacharias 13. Sed dicet: Non sum propheta, homo agricola ego sum: quoniam Adam exemplum meum ab adolescentia mea. 1. Regum 16. Et respondens unus de pueris, ait: Ecce uidi filium Isai Bethlehemitem scientem psallere, et fortissimum robore, et uirum bellicosum et prudentem in uerbis, et uirum pulchrum, et dominus est cum eo. Verg. libro Aeneid. 12.

Iasides, acri quondam cui captus amore,

Iamq; aderat Phœbo ante alios dilectus Iapin

Ipk

Ipse suas artes, sua munera latus Apollo
 Augurium, citharamq; dedit, celeresq; sagittas
 Ille, ut depositi proferret fata parentis.
 Scire potestates herbarum usumq; medendi
 Maluit, & mutas agitare inglorius artes.

Vergil. lib. Aeneid. 12. De Menæte Arcade: Piscosæ cui circum flumina Lerna. Ars fuerat, pauperq; domus, nec tota potentum Munera, conductaq; pater tellure serebat. Cicero pro Cælio: Atq; scitote iudices eas cupiditates quæ obijciuntur Cælio, atq; hæc studia de quibus disputo non facile in eodem homine esse. Cicero Verrem: Aderat ianitor carceris, carnifex prætoris, mors terrorq; sociorum, & ciuium Romanorum licitor Sextius. Hierony. ad Poma-chium: Plus debet Christi discipulus præstare, quàm mundi philosophus, gloriæ animal, & popularis auræ atq; rumorum uenale mancipium. Plaut. Persa: Equidem te iam scitor quintum hunc annum, cum interim credo canis si in ludum iret, potuisset iam fieri ut probe literas sciret. August. contra Iulianum Pelagianum lib. 1. cap. 2. Nec sanctum Hieronymum quia presbiter tantum fuit contemnendum arbitreris, qui Græco & Latino insuper & Hebræo eruditus eloquio, ex occidentali ad orientalem transiens ecclesiam, in locis sanctis atq; in literis sacris usq; ad decrepitam uixit ætatem. Cicero quinta Tuscul. de Dionysio Tyranno: Musicorum uero, inquit, perstudiosum accepimus, poetam etiam tragicum, quam bonum, nihil ad rem. In hoc enim genere nescio quo pacto, magis quam in alijs suum cuiq; pulchrū. Adhuc neminem cognoui poetam, & mihi fuit cum Aquinio amicitia, qui sibi non optimus uideretur, hic se res habet, te tua, me delectant mea. Actor. 22. Ego quidem sum uir Iudæus natus in Tharso Cilicia, cæterum educatus in hac ciuitate ad pedes Gamalielis, institutus accurate in patria lege, sectator dei, sicut & uos omnes estis hodie. Genes. 10. Porro Chus genuit Nemroth. Ipse cepit esse potens in terra, & erat robustus uenator coram domino. Ab hoc exiuit prouerbiū: Quasi Nemroth robustus uenator coram domino. 2. Regnorum 25. Dixit uir cui constitutum est de Christo dei Iacob egregius psalter Israël. Spiritus domini locutus est per me, & sermo eius per linguam meam dixit. 2. Paralip. 26. de Iosia rege: Erat quippe homo agriculturæ deditus. Iudicum 20. Præter habitatores Gabaa qui septingenti erant uiri fortissimi, ita sinistra ut dextra præliantes, & sic fundis lapides ad certum iacentes, ut capillum quoq; possent percutere, & nequaquam in alteram partem ictus lapidis deferretur. Marci 6. Vnde huic hæc: & quæ est sapientia, quæ data est illi: & uirtutes tales per manus eius efficiuntur? Nonne hic est faber ille filius Mariæ?

Affectus siue affectiones. Proprium. Differentia. Adiacentia. Actus.

Efficiens. Euentus.

Harum enim ratio perspicua solet præ se ferre coniecturam, ut amor, iracundia, molestia, leticia, propterea quod & ipsa uis intelligitur, & quæ res harum aliquid consequantur faciles cognitu sunt. Vergil. lib. Aeneid. 2. Et casum insonis mecum indignabar amici, Si patrios unquam remeassem uictor ad Argos. Promisi ultorem. Sueton. in Vitellio: Pronus ad cuiusq; quacunq; de causa necem. Terent. Eo ne es ferox, quia habes imperium in belluas. Sallust. in Cat. Alieni appetēs, sui profusus, ardens in cupiditatibus. Lucianus de calumniis: Pto-
 tolemæus uero, ut qui cæteris in rebus prorsus animi non ualde potens esset. Daniel 13. Auer-
 terunt sensum suum & declinauerunt oculos suos ne uiderent cælum, id est, cœlestia cogita-
 rent, neq; recordarentur iustiorum iustorum. Erant enim ambo uulnerati amore eius. Ver-
 gil.

gil. Tuāq; exoptata parenti Vicit iter durum pietas, datur ora tueri. Martialis libro 1.

Qui loquitur Curios, assertoresq; Camillos,

Nolito fronti credere nupsit heri.

*Cice. in Vat. testem: Nimum es uehemens feroxq; natura. Teren. Hecy. Vno animo omnes se-
crus oderunt nurus. Verg. Me ne efferre pedē genitor te posse relicto Sperasti? Dido Vergi-
liana: Num fletu ingemuit nostro: num lumina flexit? Num lachrymas uisus dedit, aut mise-
ratus amantem. Verg. in Pharmaceutria: Credimus, an qui amant, ipsi sibi somnia fingunt.
Terent. Phorm. Nostrapte culpa facimus, ut malos expediat esse, Dum nimium dici nos bo-
nos studemus & benignos. Catullus de Suffeno: Neq; idem unquam & que est beatus ac poē-
ma cum scribit. Tam gaudet in se, tamq; se ipse miratur. Teren. Eunuc. Adcon homines im-
mutarier ex amore, ut non cognoscas eundem esse. Teren. Heau. Vbi animus semel se cupidi-
tate deuinxit mala, Necesse est consilia consequi consimilia. Terent. Eunucho: Est genus ho-
minum qui esse primos omnium rerum uolunt. Cic. pro L. Murena: Vides ne tu illum tristem,
demissum, iacet, diffidit, abiecit hastam. Terent. in Heauton. Matres omnes filijs in peccato
adiutrices, auxilio in paterna iniuria solent esse. Cicero ad Attic. lib. 3. ὅταν τις ἀλγὸν καὶ
ἐν τῇ χερσὶ ἔχῃ. Cicero pro lege Manilia: Hoc iam serē sic fieri solere accepimus, ut regum
afflictā fortunā facile multorum opes alliciant ad misericordiam maximeq; eorum, qui aut
reges sunt, aut uiuunt in regno, ut regale ijs nomen magnum & sanctum esse uideatur. Ver-
gil. lib. Aeneid. 12. Miserite si qua parentis, Tangere cura potest, oro, fuit & tibi talis An-
chises genitor, Danai miserrere senectā. Animaduertens Diogenes Olympionicem quendam
oculos defigere in scortum, adeo ut prateritū capite reflexo intueretur: Ecce, inquit, ut aries
Martius, a puella publica, obtorto collo uictus abducitur. Ridiculū existimabat, certare cum
electis uiris, & à uili puella, ueluti captiuum trahi sine funibus. Tertij Regum 3. item capite:
Dixit autem mulier cuius filius erat uiuus ad regem, commota sunt quippe uiscera eius super
filio suo: Obsecro domine, date illi infantem uiuum, & nolite interficere eum. Econtrario illa
dicebat: Nec mihi nec tibi sit, sed diuidatur. Respondit rex & ait: Date huic infantem uiuum,
non occidatur. Hæc est enim mater eius.*

Commotio. Adiacentia. Interna. Accedentia.

Hanc accipi uolunt temporarium animi motum, sicut iram, pauorem, misericordiam. Com-
motio est animi aut corporis ex tempore aliqua de causa commutatio, ut: laticia, dolor, cupi-
ditas, euentus, molestia, gaudium, odium, spes, & alia quæ genere in eodem reperiuntur.
ὅταν καὶ ὁρῇ δαμόνων βλαπτή τινα, τὴν ἀντὶπράτην ἱεραφιστάται φρίων ἢ ἐν τὸν ἰσθλὸν
eis δὲ τὴν χεῖρῳ τριπῶν γράμην, ἢ ἐν τὴν ἀμύλην ὡν μαρτάνει, id est, Postquam deorum
quempiam exagitat furor, Hunc undecumq; mente mox spoliatur sua. Bonamq; commutat
repente in pessimam peccare sese ut nesciat peccet quibus. Olim in Demosthenem hunc Ho-
meri uersiculum: Ἄνδρ' ἀνὴρ ταχέειν καὶ ἀναιτὸν αἰτάωτο, id est, Forsan & innocuum cul-
pet uir saeuus & acer. Vulgo iactatum fuisse multorum testimonijs constat. Propterea quod
accepta pecunia, nonnunquam & malos defenderet, & oppugnaret et bonos. Vergil. in Bucol-
licis: Quod si non aliqua nocuisses mortuus esses. Vergil. lib. 10. Aeneid. Ingemuit miserans
grauiter, dextramq; tetendit. Et mentem patriæ subijt pictatis imago. Idem libro Aenei. 5.
Et uim suscitatur ira. Tum pudor incendit uires, & conscia uirtus. Teren. Andria: Adcon im-
potenti esse animo, ut prater ciuium morem atq; legem, & sui uoluntatem patris Tamen hanc
habere studeat cum summo probro. Teren. Hecyra: Cum puella anum suscepisse inimicitias

V u

non

non pudet: Terent. Adelphis: Nihil pepercit non puduisse uerberare hominem senem. Quem ego modo puerum tantillum gestavi in manibus meis. Plautus Mercatore: Sum ne ego miser qui nusquam bene queo quiescere? Si domi sum, foris est animus: sin foris sum, animus domi est. Ita mihi in iecore atq; in corde facit amor incendium. Genes. 4. Iratusq; est Cain uehementer & concidit uultus eius. Dixitq; dominus ad eum: Quare iratus es, & cur concidit facies tua? Iuuenalis satyra 13. Vindicta nemo magis gaudet, quam formina. Eras. Roterod. lib. 2. Ecclesiastæ: Multos enim impotens pudor aut naturalis timiditas reddit ad dicendum inutiles, quod de Isocrate proditum est literis, quum alioqui scripta hominis mirentur cruditi. Cicero pro Milone & de Aruspicum responsis: Nihil feci iratus, nihil impotenti animo, nihil non diu consideratum, ac multo ante meditatum &c. Terent. Adel. Me miserum, uix sum compos animi, ita ardeo iracundia: nihil est quod malim, quam illam totam familiam dari mihi obuiam. Ut iram hanc in eos euomam omnem, dum ægritudo hæc est recens. Terentius Phorm. Postquam ad iudices uentum est, non potuit cogitata proloqui, ita cum tum timidum obstupefecit pudor. Vergil. 1. Aeneid. Tantæ ne animis cælestibus iræ. Vergil. 2. Aeneid. Furor iraq; mentem præcipitat. Vergil. 9. Aeneid. Spes addita suscitât iras. Homerus il. α. μίτρος δὲ μήτρα φρίξιν ἀμφὶ μίλωναι πικρὰ πλαντ' ὄσ' ἂν οἱ παρὶ λαμπρὴ ῥώτῃ ἱκνῶν. Homerus: ὡς ἔ, ἱμοὶ δὴ χαθυμὸς ὀρώρεται ἔντα ἔ, ἔντα. Cicero pro Milone: At ualuit odium, fecit iratus, fecit inimicus, fuit ultor iniuriæ, punitor doloris sui. Cicero pro Cluentio: Vestram, Iudices, æquitatem & mansuetudinem una mater oppugnat, at quæ mater? quam cæca crudelitate & scelere ferri uidetis, cuius cupiditatem nulla unquam turpitudine retardauit, quæ uitæ animi in deterrimas partes iura hominum conuertit omnia, cuius ea stultitia est, ut eam nemo hominem: ea uis, ut nemo forminam: ea crudelitas, ut nemo matrem appellare possit, & cat. eo iam deniq; adducta est, ut sibi præter formam, nihil ad similitudinem hominis reseruauit. Quare, Iudices, si scelus odistis, prohibete aditum matris à filij sanguine. 2. Reg. 16. Ita autem loquebatur Semei cum malediceret regi. Egredere egredere uir sanguinum, & uir Belial. Reddidit tibi dominus uniuersum sanguinem domus Saul, quoniam inuasisti regnum pro eo, & dedit dominus regnum in manu Absolon filij tui, & ecce premunt te mala tua, quoniam uir sanguinum es.

Antecedentia. Antea facta, dicta q; & consequentia. Actus. Contingentia. Effecta.

Antecedentia sunt ut iurgium ante cædem, colloquium ante adulterium. Adiuncta, ut clamor & strepitus in cæde, cultior habitus in adultero. Consequentia, ut fuga & latebræ post cædem, rubor in uultu, & sparsa coma post adulterij congressum. Valent autem ista non ad coniecturam modo, sed etiam ad qualitatem demonstrandam, ut cum ex antea facta uita, ex dictis & factis crimen colligitur, & cum ad odium, inuidiam & commiserationem persona tractatur. Tota serè peroratio Miloniana desumpta est ex antea facta Milonis uita. Ex præteritis enim æstimari solent præsentia. Facta autem & casus, & orationes tribus ex temporibus considerabuntur, quid fecerit, aut quid ipsi acciderit, aut quid dixerit, aut quid faciat, quid accidat, quid dicat, aut quid facturum sit, quid ipsi casurum sit, qua sit usus oratione. Item facta & casus & orationes, quæ sunt omnia in tria tempora distributa, facile erit uidere: nunquid afferant ad coniecturam confirmandam suspicionis. Cicero pro Milone: Res erat minime obscura. Etenim palam dictabat consulatum Miloni eripi non posse, uitam posse. Significauit hoc sæpe in senatu, dixit in concione, & quæ sequuntur. Ac mox deinde: Quum ante

ante diem tertium prædixerit Clodius Milonem periturum, cum ille non dubitauerit quid esset facturum aperire, uos potestis dubitare quid fecerit? Cicero in Catil. Notat ac designat oculis ad eadem unumquemque nostrum. Plaut. Mercatore:

Nam amorem hæc cuncta sectari solent:
Cura, agritudo, nimiaque elegantia.
Sed amor accedunt etiam præter quæ diximus,
Insomnia, ærumna, error, et terror, et fuga,
Ineptia, stultitiaque, adeo et temeritas
Incogitantia, excors immodestia.
Petulantia, cupiditas, et maleuolentia.
Inhæret etiam auaritia, desidia, inimicitia,
Inopia, contumelia, et dispendium.

Ecclesi. 22. Ante ignem uapor camini et fumus: sic ante sanguines conuitia. Cicero pro Ligario: Principum dignitas erat penè par, non par fortasse eorum qui sequebantur, causa tum dubia, quod erat aliquid in utraque parte quod probari posset, nunc melior certe ea iudicanda est, quam etiam dii adiuerunt. Cicero pro Milone: Vos ex M. Fauonio audistis Clodium sibi dixisse, et audistis uiuo Clodio, periturum Milonem triduo: post diem tertium, gesta res est, quam dixerat. Apthonijs de loco communi: Lique enim immoderata præterita tulisse ipsum, quibus ad tantum flagitij peruenit.

Consilia. Destinata. Effusa. Finis.

Consilia autem et præsentis, et præteriti, et futuri temporis. Consilium est aliquid faciendi, aut non faciendi uere excogitata ratio. Intuenda uidentur et consilia, quæ late patent, an credibile sit reum sperare, id a se scelus effici posse, an ignorari cum fecisset, an etiam si ignoratum non esset absolui, uel poena leui transigi, uel tardiore, uel ex qua minus incommodi consecuturus, quam ex facto gaudij uideretur, an etiam tanti putauerit pernam subire, post hæc an alio tempore et aliter facere, uel facilius uel securius potuerit: ut dicit Cice. pro Milone plurimas enumerans occasiones, quibus ab eo Clodius impune occidi potuerit. Præterea cur potissimum illo loco, tempore, illo modo, sit aggressus, et ipse diligentissime tractatur pro eodem locus. An etiam si nulla ratione ductus est, impetu raptus sit, et absque sententia. Nam uulgo dicitur scelera non habere consilium, an etiam consuetudine peccandi allectus. Cicero pro Milone: Vbi uidit homo ad omne facinus paratissimus, fortissimum uirum, inimicissimum suum, certissimum consulem: idque intellexit non solum sermonibus, sed etiam suffragijs Po. Ro. sæpe esse declaratum, palam agere cepit, et aperte dicere occidendum Milonem. Seruos agrestes, et barbaros, quibus syluas publicas depopulatus erat Etruriamque uexarat, ex Appennino deduxerat, quos uidebatis: res erat minime obscura. Terentius Adelphis: Ego nouus maritus anno demum quinto et sexagesimo fiam, atque anum decrepitam ducam? Id ne estis autores mihi? Etsi hoc mihi prauum, ineptum, absurdum, atque alienum à uita mea uideatur: Si uos tantopere uultis, fiat. Terent. in Andria: Repudiatus, inquit, reparator. Quamobrem? nisi id est, quod suspicor aliquid monstri alunt. Ea quoniam nemini obtrudi potest, itur ad me. Tit. Liuius lib. primo ab urbe cond. Vbi obstinatam uidebat, et ne mortis quidem timore inclinari, addit ad metum dedecus, cum mortua iugulatum seruum nudum positurum ait, ut in sordido adulterio necata dicatur.

Habitus animi. Adiacentia. Subiectum. Efficiens.

Quo tractatur, amicus, an inimicus; & quæ industria comparantur, ad habitum pertinent. Habitum autem appellamus animi constantem & absolutam aliqua in re perfectionem, ut uirtutis & artis perceptionem alicuius, aut quamuis scientiam. Homerus: ἀνὴρ παλαιάτι πολλὰτι ἰδὼς. idus 2. οἷος ἐὺάνθρωπος βουλευόμενος μάχῃς, id est, simul & consilio ualebat & factio. Homerus Iliad. γ. Αμφότερον βασιλεὺς ἀγαθὸς κρατὶς τ' αἰχμῆς, id est, Dux bonus, ac miles præpollens uiribus idem. Plaut. Asinaria: Poeta es ad eam rem unicus. Cicero pro Roscio Amer. Accusant hi, qui in fortunas eius inuascerunt. Cicero 3. in Ver. actione: Non enim furem, sed raptorem, non adulterum, sed expugnatorem pudicitiae: non sacrilegum, sed hostem sacrorum religionumque: non sicarium, sed crudelissimum carnificem ciuium sociorumque inuestrum iudiciū adduximus. Teren. Adel. Tu quantus quantus es nihil nisi sapientia es. Ille futilis, somnii. Ibidem: Homine imperito nunquam quicquam est iniustius. Qui nisi quod ipse fecit nihil rectum putat. In Cn. Domitium Sexti Neronis atauum, cui cognomen fuit Aenobarbo, L. Crassus orator dicebat, non esse mirandum quod aeneam haberet barbā, cui os ferreum, cor plumbeum esset. Os ferreum obijciēs propter summā impudentiā, cor plumbeum ob ingenij stuporem.

Nomen.

Nomen rei.

Nomen est quod unicuique personae datur, quo suo quaque res proprio & certo uocabulo appellatur. Nomen autem cum dicimus cognomen & agnomen intelligatur oportet: Nam & de nomine nonnunquam aliquid suspicionis nascitur. Plaut. Stichus: Gelasimo nomen mihi indidit paruo pater, propter paupertatem hoc adeo nomen reperi. Quia iam inde a pusillo puero ridiculus fui, eo quia pauper es fecit, ridiculus forem. Nam illa artes perdocet, ubi quem attingit. Croconem ancilla hunc sic alloquens. Gelasime salue. Gelasimus: Non est id nomen mihi. Croco. Certo mecastor id fuit nomen tibi. Gela. Fuit, uerum id usu perdidisti. Croconem nunc ex uero uocor μιστρον, id est, micus comedēs. Vide fabulam de Iro, cuius mentionem facit Homerus odyss. 2. scribitque eum publicum fuisse mendicum apud Ithacenses, corpore specieque prægrandi à matre dictum Arnam, à iuuenibus Irum fuisse nominatum, quod iret nuncius quoquo iussus esset. Cum quidam Diogeni referrent Didymonem mæchum comprehensum: dignus est, inquit, ex ipso nomine suspendi. Porro Didymi Graecis testiculi dicuntur: ab ijs igitur unde nomen habebat, & quibus peccauerat aut uult eum suspendi. Ioan. 1. cap. Tu es Simon filius Iona, tu uocaberis Cephas, quod sonat si inter preteritis, lapis. Hieron. in epist. ad Nepotianum de uita clericorum: Igitur clericus qui Christi seruit ecclesiae, interpretetur primo uocabulum suum et nominis definitione prolata, nitatur esse quod dicitur. Si enim κληρικός Graece, fors Latine appellatur, propterea uocatur clerici, uel quia de sorte domini sunt, uel quia ipse dominus fors, ad est, pars clericorum est. Eras. lib. 2. Ecclesi. Licet ipse habitus orthodoxus, tamen uxorē habuit nomine Eudoxam, re cacodoxam uidelicet Arianam. Cice. in 11. Philip. Lyfidem ipsum in Graeco uerbo qui omnia iura dissoluit. Iam uero qui in singula personarum attributa & alia uolet habere exempla, is legat licebit Fab. Quintil. lib. 5. cap. 10. & lib. 7. cap. 4. Consul tum Chirium Fortunatianum artis rhetorices lib. 2. Geor. Trapezon. lib. rhetoricorum 3. circa medium. Erasimum in opere de conscribendis epist. Sulpitium Victorē ad Marcum Silonem.

Attributa rerum.

An uoluerit.

Causa. Efficiens. Destinata. Finis.

Causa per quam, & quamobrem, & cuius rei causa sit quaeritur. Cicero pro Milone: Satis est quidem in illa tam audaci, tam nefaria bellua docere, magnā ei causam, magnā spem in Milone.

Milonis morte propositam, magnas utilitates fuisse. Cicero pro lege Manilia: Quo tandem animo esse existimatis aut eos qui uetigalia uobis pensitant, aut eos qui exercent atq; exigunt, cum duo reges cum maximis copijs prope adsint, cum una excursio equitatus perbreui tempore totius anni uetigal auferre possit, & quæ sequuntur. Verg. 2. Aeneid. Quem falsa sub prodicione Pelasgi Infontē infando inditio quia bella uetabat, Demisere neci. Plaut. Sparfisti aquam iam redijt animus. Aeneas apud Vergilium lib. Aen. undecimo adhortans sepeliri occisos, causam addit:

Interea socios, inhumataq; corpora terræ
Mandemus, qui solus honos Acheronte sub imo
Ite ait, egregias animas quæ sanguine nobis
Hanc patriam peperere suo. —

Terentius in Hecyra: Pueri inter sese quàm pro leuibz noxijs iras gerunt. Quapropter? quia enim qui eos gubernat animus infirmum gerunt. Verg. 5. Aeneid.

Haud equidem sine mente reor sine numine diuū.

Q. Curtius lib. 4. de rebus gestis Alexandri de Optolomino loquens inquit: Causa ei paupertas sicut plerisq; probitas erat. Vergilius lib. Aeneid. 2.

Assensere omnes, quia quæ sibi quisq; timebat,

Vnius in miseri exitium conuersa tulere.

Ecclesiasta 8. Etenim quia non profertur cito contra malos sententia, absq; timore ullo filij hominum perpetrāt mala.

Locus An potuerit.

Locus consideratur in quo res gesta sit, ex oportunitate quam uideatur habuisse ad negotium administrandum. Ducuntur uidelicet argumēta, ut ex loco. Spectatur enim ad fidem probationis montanus, an planus, an maritimus, an mediterraneus, constitus, an incultus, frequens, an desertus, propinquus, an remotus, oportunus consilijs, an aduersus. Frequens est loci usus in laudando & uituperando, tum in consilijs tractandis. Ut cum a patria quis, à loco educationis & studij, laudatur & uituperatur. Item cum facultas rerum gerendarum ex loci conditione queritur. Valet etiam in coniecturis, & in amplificanda re sæpe commode adhibetur. Ut cum factum probatur ex loci facultate, aut cum ex eiusdem circumstantia crimen augetur. Ut obiectum Miloni quod Clodium in monumentis maiorū suorum occidisset. Cicero in Verrem: Stetit soleatus prætor pop. Rom. pallio purpureo, tunicaq; talari, muliercula nixus in littore. Verg. 2. Aeneid.

Fatale aggressi sacro auellere templo

Palladium: cæsis summæ custodibus arcis:

Corripuere sacram effigiem, manibusq; cruentis

Virgineas ausi diuæ contingere uittas.

Cicero pro Roscio Ame. Domus officina nequitia &c. Cicero in 5. Philip. Illud uero teterrimum auditu, non modo aspectu, in cella Concordiæ collocari armatos, & templo carcerem fieri: Aſtorum 16. Paulus apud Philippos laceris uestibus, uirgarum uulneribus, lacero corpore, uinctus in imo carceris, icinius noctu canit cum Sila collega. Seneca in ludo ridet Claudii, quod cum Romæ fuisset audacissimus, in cælo non auderet hiscere: Gallum inquit in suo sterquilinio plurimum posse. Terē. in Eunuchis: Quis homo pro mæcho unquam uidit in domo meretricia deprehendi quenquam. Verg. 3. Aeneid.

Vx 3 Sed quis

Sed quis ad Hesperia uenturos littora Teucros

Crederet. — Verg. 8. Aeneid. — Hæc illum regia cepit. Vergilius:

O felix una ante alias Priamæia uirgo

Hostilem ad tumultum Troia sub mœnibus altis Iussa mori.

Cicero pro Ligario: An ille, si potuisset illinc ullo modo euadere, Vtica potius quàm Romæ cum P. Aëtio, quàm cum concordissimis fratribus: cum alienis esse quàm cum suis maluisset? Vergilius:

Ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros. Verg.

Cum uitam in syluis inter deserta ferarum

Lustra domosq; traho. — Verg. 2. Aeneid. de Cassandra:

Ecce trahebatur à templo adytisq; Minervæ.

Et alibi: Diua armipotens ad aram procubuit. Excipit incautum patriamq; obruncat ad aras. Vide exordium pro Deiotaro in orat. Cicero. Cicero in Verrem act. 6. Sed etiam delubra sanctissimis religionibus consecrata depeculatus est. Plautus in Bacchidibus: O stulte ne scis nescis nunc uenire te, Atq; in eo astas lapide, ubi præco prædicat. Cicero in Verrem: Res illum diuinæ apud eos deos in suo sacrario prope quotidie facere uidisti. Vergilius libro Aeneidos decimo:

Sternitur infelix alieno uulnere, cœlumq;

Aspicit, et dulcis moriens reminiscitur Argos.

Et ecce unus de filiis Israel errauit coram fratribus suis, ad scortum Madianitiden, uidente Moyse, et omni turba filiorum Israel qui fiebant ante fores templi. Num. 25. Alexander Miletii quū uidisset multas statuas eorum qui in Olympijs ac Pythijs uicerant, easq; pergrandes: Et ubi, inquit, erant tam magna corpora, quum Barbari uestram urbem obsiderent?

Tempus

Tempus.

Tempus autem est id quo nunc utimur, hic tractatur tempore uel diurno cum testes plures, uel nocturno cum maior difficultas. Ad suadendi momenta idem ualet sicut locus, nunc, olim, tunc, deniq; præteritum, instans, futurum, æstas, hyems, nox, interdiu, in pestilentia, in bello, in conuiuio. Cicero pro Cælio: Si quis forte nunc iudices adsit ignarus legū, iudiciorum, consuetudinis uestre, miretur profecto quæ sit tanta atrocitas huius causæ, quod diebus festis, ludisq; publicis, omnibus negocijs forensibus intermissis, unū hoc iudicium exerceatur. Homerus Odyss. 21. οὐδ' ἄν' ἔτι κατὰ δῆμον ἰσπῆν τοῖν θείαις. Plaut. Aulu. Tum autem interdiu, quasi claudus sutor domi sedet totos dies. Vergil. 4. Aeneid.

Et medijs properas aquilonibus ire per altum. Verg.

Tertia iam luna se cornua lumina complent

Septima post Troia excidium iam uertitur æstas.

Cicero pro P. Qu. Septingenta millia passuum uis esse decursa biduo. Teren. in seipsum ex-cruciant: Et nosti mores mulierum, dum comūtur dum poliuntur annus est. Plaut. Persa: Sed quid cessamus præliū cōmittere, Dum manet est, oēs esse mortales decet. To. Nimis pene mane est. Sa. Mane quod tu occiperis negotium agere id totum procedit diem. Plaut. in Mufcl. A mane ad noctem usq; in foro expectat. Homerus Iliad. μ. οἳ οὐδ' ἔτι βότοισιν, Id est, ut nunc sunt homines. Cicero pro Milone: Cuius iam pridem testimonio Clodius eadem hora Interamna fuerit et Roma. Terentius in Adelph. Persuasit nox, amor, uinum, adolescentia. Humanū est. Idem in eadem fabula: Amicis opera dari potest interdiu, sed si hic per-noctio

noſto cauſa quid dicam Syre? in conſulatu Vatinij, quem paucis diebus geſit, notabilis Cice-
ronis urbanitas animaduerſa eſt, magnum oſtentum inquit, anno Vatinij factum, quod illo cō-
ſule nec bruma, nec uer, nec æſtis, nec autumnus fuit. Obiurgantibus quod homo ſexagena-
rius puellam uirginem duxiſſet: Cras inquit Cicero mulier erit. Iocans hoc probrum mox
elucendum. Nam poſtridie non poterat obijci, quod uirginis eſſet ſpōſus. Cicero pro Milone:
Videte nunc illum egrēdientem ē uilla ſubito, cur ueſperi, quid neceſſe eſt tarde, qui cōuenit,
præſertim id temporis. Plautus: Iam quaſi uultuij triduo prius prædiuinant quo die eſuri
ſient. Horatius: ſub Galli cantum conſultor ubi oſtia pulſat. Cicero in Piſonem: Inde nocte in
tempeſta crepidatus ueſte ſeruili nauem cōſcendit. Lucianus in Nigrino: ἡ δὲ τὰς καὶ τὸν οὐρανὸν
τάως ἔστῃ, τὰ καὶ τὰς μετὰ τὸν οὐρανὸν αὐτῶν, Id eſt, Iam uer eſt & unde nobis pauo hic? fortaſ-
ſe fieri poſſit uti materna ſit ueſtis. Caſar lib. 3. Naſtus idoneam ad nauigandum tempeſta
tem tertia fere uigilia ſoluit. Cicero pro lege Manilia: Ita tantū bellum tam diuturnum: tam
longe lateq; diſperſum, quo bello omnes gentes ac nationes premebantur, Cn. Pompeius ex-
trema hyme apparauit, incunte uere ſuſcepit, media æſtate conſecit.

Occaſio ſue ἀφορμὰς ἔργων. Tempus.

Occaſio autem eſt pars temporis habens in ſe alicuius rei idoneam faciendi aut non fa-
ciendi oportunitatē. Cicero pro lege Manilia: Quod ſi Romæ Cn. Pompeius priuatus eſſet
hoc tempore, tamen ad tantum bellum is erat deligendus atq; mittendus: nunc cum ad cæte-
ras ſummās utilitates hæc quoq; oportunitas adiungatur, ut in his ipſis locis habeat exerci-
tium, ut ab ijs qui habent accipere ſtatim poſſit quid expectamus: aut cur non ducibus dijs im-
mortalibus eidem, cui cætera ſumma cum ſalute reip. commiſſa ſunt: hoc quoque bellum re-
gium committamus. Cicero pro Milone. Quem igitur cum omni gratia noluit, hunc uoluit
cum aliquorum querela? quem iure, quem loco, quem tempore, quem non impune non eſt au-
ſus, hunc iniuria, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis, non dubitauit occidere? Teren-
tius. Hæc autem. Datur, modo fruarē dū licet, nam neſcias Eius ſit poteſtas poſthac an unquam tibi.
Terent. Adelph. Illuc uide ut in ipſo articulo oppreſſit. Plautus Perſa: Ipſa mihi oportuni-
tas non potuit oportunius aduenire. Ea nunc occaſio decidit de cælo. Cicero: O Brute ubi es
quantam iuxtaipiam amittis. Verg. 3. Aeneid. Iamq; dies alterq; dies proceſſit & auræ Vela
uocant tumidoq; inflatur carbaſus euro. Vergil. 5. Aeneid. Placidi ſtauerunt æquora uenti,
Creber & aſpirans rursus uocat auſter in altum. Vergil. 8. Aeneid. Fatīs huc te poſcentibus
offers. Idem in 8. Euriole audendum dextra nunc ipſa uocat res. Vergilius 11. Aeneid.

Nec ueni niſi fata locum, ſedemq; dediſſent.

Homerus: ἰδὲ κινὶ ἐν πλοίων δῶμα κλύτῃ· ἱνοσιγᾶτος. Homerus: αὐτὸς γὰρ ἐφ' ἡλκίης ἄνδρα σιδῆ-
ρος. Item: προφάσας δὲ καὶ μόνον ἡ πονηρία, Id eſt, Occaſione duntaxat opus eſt malitiæ.
Demosthenes in Olynthia. mirari non oportet nos cunctabundos & rem ſuffragijs decernen-
tes, ſuperatos à Philippo eſſe belligerante, præſente omnibus nec occaſionem ullam ē mani-
bus dimittente.

Casus.

Contingentia.

Casus autem qui & ipſe præſtat argumentis locum ſine dubio eſt ex inſequentibus, ſed
quadā proprietate diſtinguitur, ut ſi dicā melior dux Scipio, quā Hannibal, uicit enim Hanni-
balē, bonus gubernator nunquam fecit naufragium, bonus agricola, magnos ſuſtulit fructus,
& contra, ſumptuoſus fuit, patrimonium exhauiſit, turpiter uixit, ideo uel oib; inuiſus eſt. Ci-
cero pro lege Manilia: Sic Myſthridates fugiens maximam uim auri atque argenti, pul-
cherrimum que rerum omnium, quas & à maioribus acceperat, & ipſo bello ſuperiore
ex tota

ex tota Asia direptas in suum regnum congefferat, in Ponto omnem reliquit. Hæc dum nostri colligunt omnia diligentius, rex ipse e manibus effugit. Ita illi in persequendi studio morror, hos lætitiæ retardauit. Plautus Bacchidibus. Lydus. O baratrum, ubi nunc es, ut ego uisurpem lubens. Video, nimio iam multo plusquam uolueram Vixisse, nimio satius est, quam uicere, Magistrum quendam discipulum minitari? Nihil moror discipulos mihi esse tam plebos sanguinis, Valens afflicta me nunc uacuum uirum. Pimetricio: Eia nunc esse ego opinor Hercules, tu autem Linus. Ly. Pol me tuo magis ne Phoenix tuus factus fiam, Teq; ad patrem esse mortuum renunciam. T. Liuius decad. 1. lib. 1. Quo terrore cum uicisset obstinatum pudicitiam uelut uixtrix libido profectusq; inde Tarquinius ferox expugnato decore muliebri esset. Plautus: Adcon me fuisse fungum, ut qui illi crederem. Idem: Non quod pueri clamitāt in faba se reperiisse. Plautus: Tum deniq; omnes nostra intelligimus bona, quum quæ in potestate habuimus ea amissimus.

Quæ præcesserunt, quæ adiuncta rei, quæ consequuta. Contingentia antecedentia, adiuncta, consequentia.

Principio recensenda sunt ante rem gestam, quæ facta sunt continenter ad ipsum negotium. Deinde in ipso gerendo negotio quid actum sit. Ad extremum quid postea factum. D. Erasmus in tertia locupletandi ratione posterioris copiam commentarij. Cicero ad Herennium lib. 4. de demonstratione in id appositissimum habet exemplum. Cicero 2. de Oratore: Confilia primum, deinde acta, postea euentus expectatur. Terent. in Phor. Persuasit homini, factum est, uentum est, uincimur, duxit. Exempla uero horum omnium nusquam non occurrunt apud Ciceronem præsertim pro Milone et S. Roscio. Terent. Phor. Suspenso gradu placide ire perrexi, accessi, astiti, animam compressi, aurem admoui, ita enim corpori attendere hoc modo sermonem captans. Terentius: Placuit, despondi, hic nuptijs dictus est dies. Sic Liuius primo Punico bello narrat qua fraude circumuentus et captus fuerit Regulus, quomodo Romam missus, quid egerit in senatu: qua fide redierit, quo animi robore, qua constantia, in exquisito tormenti genere, in summo cruciatu ad ultimum usq; spiritum perdurauerit. Cicero Philippic. 9. Declarauit quam odisset senatum, cum autorem senatus extinctum lætè atq; insolèter tulit. Cicero in 2. Philip. Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate tantum uini in Hippici nuptijs exhauseras, ut tibi necesse esset in populi Romani conspectu uomere postridie.

Facultas. Causa efficiens, Destinata.

Facultates sunt aut quibus facilius fit, aut sine quibus aliquid confici non potest. Inueniendæ sunt præcipue in coniecturis et facultates. Credibilis est, occisos à pluribus pauciores, à firmioribus imbecilliores, à uigilantibus dormientes, à præparatis inopinantes, quorum contraria in diuersum ualent. Hæc et in deliberando intuemur, et in iudicijs ad duas res solemus referre, an uoluerit quis, an potuerit. Nam et uoluntatem spes facit. Hinc illa apud Ciceronem coniectura, insidiatus est Clodius Miloni non Milo Clodio. Cicero pro Milo. Itaq; anteuertit. At quo die? quo (ut ante dixi) insanissima cōcio ab ipsius mercenario Tribuno plebis est concitata: quem diem ille, quam concionem, quos clamores, nisi ad cogitatum facinus properaret, nunquam reliquisset. Cicero pro lege Manilia: Hoc tantum bellum, tam turpe, tam uetus, tam late diuisum atq; dispersum, quis unquam arbitraretur aut ab omnibus imperatoribus, uno anno, aut omnibus annis ab uno imperatore etc. Cicero pro Milone: Cū alter ucheretur in rheda penulatus, una federet uxor, quid horum non impeditissimum? uersutus?

fitus an uehiculum, an comes? quid minus promptum ad pugnam? cum penula irretitus, rheda impeditus, uxore pene constrictus esset. Cicero: Philippus omnia castella expugnari posse dicebat in qua modo asellus onustus auro posset ascendere. Plautus: Tam hoc quidem tibi in procliui, quam imber est, quando pluit. Teren. Hæ autem. Sed uereor ne me absente mulier corrupta sit. Concurrunt multæ suspiciones quæ mihi animum exaugeant, locus, occasio, ætas, mater sub imperio cuius est mala. Plautus Curculione: flamma fumo est proxima, fumo comburi nihil potest, flamma potest. Teren. Adelp. Intus psalteria est. Domus sumptuosa, adolefcens luxu perditus, Senex delirans. Ipsa si cupiat salus seruare, prorsus non potest hanc familiam. Verg. Aencid. 10. Non hæc humanis opibus non arte magistra, Proeniunt. Verg. 12. Aencid. Et nodum informis leti trabe necit ab alta. Vergil. 2. Aencid. Patet isti ianua leto. Idem in 3. Aencid. Prosequitur surgens à puppi uentus euntem. Verg. 5. Aencid. Possunt quid posse uidentur. Verg. 5. Aencid. Exigui numero, sed bello uiuida uirtus. Vergilius secundum Aeneidos: Inuadunt urbem somno uinog; sepultam.

Instrumentum & materia. Destinata, Subiectum, Actus.

Hinc illa apud Ciceronem coniectura, insidiatus est Clodius Miloni non Milo Clodio, ille cum seruis robustis, hic cum mulierum comitatu, ille equis, hic in rheda, ille expeditus, hic penula irretitus. Quamobrem si cruentum gladium tenens clamaret T. Annius: Adeste quaeso atq; audite ciues P. Clodium interfeci: eius furores, quos nullis iam legibus, nullis iudicijs frenare poteramus, hoc ferro, & hac dextra à ceruicibus repuli, per me unum effectum est: ut uis, æquitas, leges, libertas, pudor, pudicitia, in ciuitate manerent. Cicero pro Milone: Cum facibus ad curiam cucurrerunt, cum facibus ad Castoris, cum gladijs toto foro uolitarunt. Homerus Iliad. 5. ἀνίας δ' ἐπὶ πύλαις οὐν ἀνδρῶν ἀσπίς μακρὰ, Id est, Obuius Aeneas elypioq; insurgit & hasta. Verg. lib. 12. Bis it Turnus in albis, Ima manu lato crispans hastilia ferro. Verg. de Euriali matre. Excussi manibus radij reuolutaq; pensa euolat infelix. Sic Cicero in Verrinis queritur flammam ex lignis uiridibus factam atque ibi inclusum fumo necatum. Idem facit & quum flagellis cæsum queritur ciuem Romanum. Vergilius: At pater omnipotens densa inter nubila telum Contorsit non ille faces, nec fumea tedis. 1. Regno. 19. Nisusq; est Saul configere David lancea in pariete & declinauit David à facie Saulis, lancea autem casso uulnere perlata in parietem. Cicero pro L. Flacco, Publio Lentulo ferrum, & flammam de manibus extorsimus. Plautus in Penulo, sine pennis uolare haud facile est, meæ alæ pennas non habent. Idem: Dedisti ei gladium qui se occideret. Terentius: Suo sibi hunc gladio iugulo. T. Liuius lib. prima decad. 10. Brutus illis luctu occupatis, cultum ex uulnere Lucretiæ extractum manante cruore præ se tenens. Plaut. in Rudente: Equo ligneo per uias cæruleas estis uecti. Teren. in Phor. Vi coactum te esse inuitum, lege, iudicio, tenes? Verg. 12. Aencid. Densi cuneis se quisq; coactis agglomerant. Verg. 9. Aencid. Fidite ne pedibus ferro rumpenda per hostes Est uia. Verg. 10. Aencid. Irritatq; uirum telis et uoce lacest. T. Liuius lib. primo ab Urb. condita: Vterq; agrestibus ferramentis in uestibulo regia quam potuere tumultuosissime, specie rixæ in se omnes apparitores regio couertunt alter elatam securim in caput deciecit relictoq; in uulnere telo ambo se foras eiciunt Cicero in Pisonē: Quæ ne maiorū quidē more supplicio affecisti, quū miser ille securib. hostitū seu ceruices subijcere gestiret, sed ei medico, quæ tecū eduxeras imperasti ut uenas hoīs incideret.

Signum.

Effecta.

Signum, ut spiculum in corpore inuentum. Sic Quintil. in pariete palmato, ingens domus

X x

spacium

spacium, cruore notatum, & noctem electam scelere gladium adolescentis relictum, & institutum filium heredem, cuncta uelut delibans aperit sibi iudicum aures facilioremq; uiam defensionis suae sternit. Cicero in partitionib. oratorijs de coëctura: Consequentia quaedam signa praeteriti & quasi impressa facti uestigia, quae quidem uel maxime suspicionem mouet, et sint quasi tacita criminum testimonia: Vt telum, ut uestigium, ut cruor, ut deprehensum aliquid, quod ablatum creptum ue uideatur, ut responsum inconstanter, ut haesitatum, ut titubatum, & cum aliquo uisus ex quo suspitio oriatur, ut eo ipso in loco uisus in quo facinus peractum sit, ut pallor, ut tremor, ut scriptum aut obsignatum aut depositum quidpiam. Fabius libro sexto: Non solum autem inquit dicendo, sed etiam faciendo quaedam lachrymas mouemus, unde & producere ipsos qui periclitentur squalidos atq; deformes, & liberos eorum ac parentes institutum & ab accusatoribus ostendi cruentum gladium, & lecta è uulneribus ossa & uestes sanguine perfusas uidemus. Cicero lib. 2. de ora. Si & ferro interfectus ille, & tu inimicus eius cum gladio cruento comprehensus es in illo ipso loco, & nemo praeter te uisus est, & causa nemini, & tu semper audax, quid est quod de facinore dubitare possimus? Cicero in L. Pisonem: Deprehensus cum ferro ad senatum is quem ad Cn. Pompeium interimendum collocatum fuisse constat. Cicero pro Milone: Comprehensus est in templo Castoris seruus P. Clodij, quem ille ad Cn. Pompeium interficiendum collocarat. Extorta est confitenti sica de manibus. Ester 7. En lignum quod parauerat Mardocheo. Cicero in Paradoxis: Non appellatur inimicus qui cum telo fuerit: ante senatum tua sica deprehensa est.

Modus, Adiacentia, Efficiens, Fines, Locus, Tempus.

Modus autem est in quo, quemadmodum, & quo animo factum sit quaeritur, si grauius, si contumeliose, clam, palam, ui, per suasionem, inscitia, casu, necessitate, molestia, iracundia, amore. Cicero pro Milone: Tu P. Clodij cruentum cadaver eiecisti domo, tu in publicum eiecisti, tu spoliatum imaginibus, exequijs, pompa, laudatione infelicissimis lignis scmiustulatum nocturnis canibus dilaniandum reliquisti. Cicero pro Milone: Obuiam sit ei Clodius expeditus in equo, nulla rheda, nullis impedimentis, nullis Graecis comitibus ut solebat, sine uxore, quod nunquam ferre, cum hic insidiator qui iter illud ad eandem faciendam apparasset, cum uxore ucheretur in rheda penulatus, uulgi magno impedimento ac muliebri & delicato ancillarum puerorumq; comitatu. Verg. Voluitur ille uomens calidum de pectore flumen Frigidus infractum hesternum uenos ut semper Iaccho. Idem de Orphco: Latos iuuenem sparsere per agros. Verg.

Mortua quinctiam iungebat corpora uiuis,

Componens manibusq; manus, atq; oribus ora.

Tormenti genus, & sanie taboq; fluenti,

Complexu in misero: longa sic morte necabat.

Vergil. lib. Aeneid. 2. — Altaria ad ipsa trementem

Traxit, & in multo lapsantem sanguine nati

Implicuitq; comam laeua, dextraq; coruscum

Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit enssem.

Verg. lib. Aeneid. 10. — Et terra subleuat ipsum,

Sanguine turpantem comptos de more capillos.

Idem 9. Aenei. Hunc ego te Euryale &c. Ouidius in descriptione somni

Vix oculos tollens iterumq; iterumq; relabens,

Summaq; percutiens nutanti pectora mento,

Excussit

Excussit tandem sibi se cubitoq; leuatus.

Verg. 2. Aeneid. - Cæsis summa custodibus arcu
Corripuere sacram effigiem, manibusq; cruentis
Virgineas ausi diuæ contingere uittas.

Terent. Phor. Nisi mihi prospicio, hæreo, hi gladiatorio animo ad me affectant uiam. Cicero in Pisonem: Meministi ne cornum? cum ad te quinta ferè hora cum C. Pisonem uenissem, nescio quæ gurgustio te prodire, inuoluto capite, soleatum: et cum isto ore foetido teterrimam nobis popinam inhalasses. T. Liuius de cad. 1. lib. 1. Cum post cornam in hospitale cubiculum ductus esset amore ardens, posteaquam satis tuta circa, sopitiq; oēs uidebantur, stricto gladio ad dormientem Lucretiam uenit, sinistraq; manu mulieris pectore oppresso: Tace Lucretia (inquit) Sex. Tarquinius sum, ferrum in manu est, morieris si miseris uocem. Verg. li. Aen. 8. Et scissa gaudens uadit discordia Palla Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello. Cicero quinta in Verrem aditione: Facinus est uincire ciuem Romanum, scelus uerberare, parricidium necare. Quid dicam in crucem tollere? uerbo satis digno tam nepharia res appellari nullo modo potest. Cice. pro lege Mani. Legati, quod erant appellati superbius, Corinthi patres uestri totius Græciæ lumen extinctum esse uoluerunt, uos eum regem tutum esse patiemini, qui legatum populi Romani consulari, uinculis ac uerbis atq; omni supplicio excruciatum necauit? Vergil. 6. Aen. Nec non et Tityon terræ omnipotentis alumnum Cernere erat, per tota nouæ cui uigera corpus Porrigitur, rostroq; immanis uultus adunco Immortale iccur totens, secundaq; patris Viscera, rimaturq; epulis, habitatq; sub alto Pectore, nec fibris requies datur ulla renatis. Vergilius Aeneid. primo:

Ipsa sed insonnis inhumati uenit imago
Coniugis ora modis attellens pallida miris
Crudeles aras, traiecitq; pectora ferro
Nudauit, cæcumq; domus scelus omne rexit. Vergilius
Parte alia fugiens, amissis Troilus armis:
Infelix puer atq; impar congressus Achilli
Fertur equis, curruq; hæret resupinus inani
Lora tenens tamen, hinc ceruixq; comaq; trahuntur
Per terram, et uersa fulus inscribitur hasta.

Vergilius de Darete: Ast illum fidi et quales genua ægra trahentem, Quassantemq; utroque caput, crassumq; cruorem Ore ciestantem. Vergilius: Accræq; cruento Puluere perq; pedes traiectus lora tumentes. Idem:

Huc caput atq; illuc humero ex utroq; pendit.

Liuius 4. tertiæ de cad. Cum integri saucijs, uiui mortuis cumularentur. Astorum 16. Cæsos nos publice, indicta causa, cum simus Romani coniecerunt in carcerem, et nunc occulte nos eieciunt. Reliquas præcisas prudens omitto, quod non admodum ad inuentionem facere uideantur, et nobis propositum sit, ea dumtaxat persequi, quæ proprie pertineant ad id quod instituiimus. Nisi quæ me forte fugiunt hæc sunt ferè de attributis capita. Sunt et aliæ circumstantiarum partes quas Hermagoras *μυσία περιεσώσις* uocat, Theodorus *μυσία περιεσώσις*. Quintilianus libro tertio cap. 7. Idem libro quinto cap. 10. In omnibus inquit, quæ fiant queritur quare, ubi, quando, quomodo, aut per quem facta sunt. Cicero lib. 1. de Inuent. in præceptis confirmationis. Idem in eodem, de coniecturali constitutione fusius

xx 2. expli-

explicit attributa. Lege Consultū Chirium lib. 3. cap. de Thesi. Quis, quid, quando, ubi, cur, quemadmodum, quibus adminiculis. Et huius generis argumenta, quanquā proprie ad Rhetores pertineant, nempe, quæ probabilia fere & non necessaria sunt, tamen dialecticas formas induit, quum aut syllogismis, aut epagogis, aut enthymematis uinciuntur, ut si argumenteris, Traiani adolescentia à bonis magistris formata est, est igitur uerisimile, bonum principem Traianum fore. Addendum illud etiam si minutius, descriptiones rerum, personarum, locorum ac temporum præcipue quidem constare circumstantiarum explicatione earum præsertim quæ rem oculis maxime subiiciunt ac moderatam reddunt narrationem. Quæ tametsi nonnunquam minutæ uidentur, tamen nescio quo pacto mirum in modum rem ob oculos ponunt. Quid quod usus attributorum per se pe necessarius sit & in schematis obscuris, per quæ id quod apertius dictum, non dubiū quin aures alioqui offenderet, tectius occultiusq; dicitur. Cuiusmodi est illud apud Q. Curtium, quum uellet interrogare Darius rex ab uxore sua: Ecquid ei uim intulisset Alexander, ac propter ingenuum ingentemq; scemina amorem puderet id tam obscenis de ea uerbis sciscitari dixit: Ausus ne est quippiam & dominus, & iuuenis? Subindicans in iuvene uoluntatem libidinis, in domino potestatem, quibus duabus rebus omnia designantur flagitia. Significauit quidem id ipsum quod apertius dictum erat, sed interum ab omni uerborum turpitudine abstinuit. Circumstantiæ item ad iudiciales controuersias, & in his quidem coniecturales sunt accommodatiss. Eras. in posteriore Copiæ commentario octaua locupletandi ratione: Conducit autem ad multa circumstantiarum aptus ac temperatissimus usus, primum ad amplificandum atq; extenuandum. Deinde ad euidentiā, præterea ad confirmationem & probabilitatem. Facit enim ut tota oratio densis, ac crebris argumentis undiq; diffusa sit & communita. Quæ tametsi non explices, quasiq; in acie educas, tamen pugnant per sese, causamq; non mediocriter adiuuant. Ut quemadmodum licet aliud agentem, tamen cognoscere liceat, palestricæ aut musicæ peritum: ita ubiuis ex huiusmodi circumstantiis comodesuo loco admixtis, rhetoricem intelligere possis. Gregorius Nyssenus de uoluntario & inuoluntario cap. 2. His itaq; determinatis quænam sint singularia dicendum est, hæc autem sunt quæ à rhetoribus circumstantes particule uocantur: quis, quid, ubi quando, qualiter, propter quid: uidelicet persona, res, organum, locus, tempus, modus, causa. Persona quidem est, quæ facit aliqua circa aliquam actionem: puta si filius patrem ignorans uerberauit. Res id quod actum est, uidelicet si alapas dare uolens, excæcauit. Organum est, puta si lapidem proiecit, putans esse pumicem. Locus est ut si in arcto transitu la sit ignorans obuiantem. Tempus uero, ut si in nocte hostem existimans, amicum interfecit. Modus est puta si percuties sensim uel grauter, occidit: ignorauit em̄ q; uulneratus esset & p id moreret. Causa uero est, ut si hic pharmacū dedit sanatiuū: Mortuus aut est q; accepit, q; ei factū est uenenu & mortiferū. At hæc simul oia, neq; utiq; præcludendo oculos, aliquis ignorabit, qui autē plurima horū uel principaliora ignorauerit: hic per ignorantiā operatus est. Inter hæc uero principalissima sunt, cuius gratia, & qd geritur, hoc est causa, & res. Eras. lib. 2. Eccles. Vsu fuerint & illa quæ tradit de circumstantiis rerū & psonarū è quibus & argumenta sumuntur et amplificationes in quouis argumēti gñe. Idē li. Eccles. 3. Neq; nouū est res easdē ad diuersos usus accommodari, uelut ex omnibus circumstantiis tū rei tū psonæ ducuntur argumenta, sed ex iisdē petunt affectus, siue exaggerationes qd manifestū est demonstratiuo. &c. Idem li. Eccles. codē. Sic Chrysostomus ex omnibus circumstantiis amplificat hospitalitatē Abrahæ, māsuetudinē Dāuidis erga Saulē aliāq; fere oia quæ tractat. Et quæscq; uidentur ex Basilio de 40. martyribus.

Ibidem

Ibidem de amplificatione: Nec ē circumstantiis solum, uerū etiam ē loci, nisi quod ipsa circumstantia loci sunt. Quint. lib. 6. cap. 1. Atrocitas crescit ex his quid factum sit, à quo, in quem, quo animo, quo tempore, quo loco, quomodo, quā omnia infinitos anfractus habet. P. Istū querimus, de re primum ipsa dicendum, tum si senex, si puer, si magistratus, si probus, si bene de repub. meritis, etiam percussus sit à uili aliquo contemptoq; , uel ex contrario à potente nimium, uel ab eo à quo minime oportuit. Et si die forte solempni, aut iis temporibus cum iudicia huius rei maxime exercerentur, aut in sollicito ciuitatis statu. Item in theatro, in templo, in concione crescit inuidia. Et si non errore, nec ira, uel etiam si forte ira, sed iniqua: quod patri affuisset, quod respondisset, quod honores contra peteret. Et si plus etiam uideri potest uoluisse quam fecit. Plurimum tamen affert atrocitatis modus, si grauius, si contumeliose: ut Demosthenes ex parte percussi corporis, ex uultu ferientis, ex habitu inuidiam Midia querit. Occisus est, utrum ferro an igne, an ueneno: uno uulnere, an pluribus: subito an expectatione tortus: ad hanc partem maxime pertinet. D. Eras. posteriore Cop. comment. de 3. modo locupletandi exempla: Quod tamen, inquit, quantumlibet copiose licebit facere, si quis plures circumstantias inter se componat. Vt si quis hortetur aliquem, ut filij mortem moderate ferat, et ē gentiliū exemplis mulierem aliquam obijciat, quā plurium liberorum mortem fortiter tulerit. Post enarratam rem ita comparabit. Quod mulier imbecillis potuit, tu uir barbatus non feres? Illa cum natura uicit et affectum matris, tu ab altero superaberis? Illa complurium liberorum iacturam animo infracto pertulit, tu unum extinctum inconsolabiliter desles. Adde quod illius filij simul omnes naufragio perierunt, morte uidelicet ingloria, tuus in bello fortiter pugnas occubuit. Illa non habebat cui filios honeste imputaret, tu filium impendisti patriā. illi uerē toti; perierunt, tuus immortalī gloria semper uiſurus est. Illa natura gratias agebat, quod aliquando tot liberorum mater fuisset, tu tantum meministi te optimum perdidisse filium. Illa non habebat sarcinā orbitatis spem, quippe maior quam ut utrum iam ferre posset, tibi et uxor fecunda, et ætas etiamnum integra, ualensq;. Ergo quod barbara muliercula præstitit, tu uir Romanus non præstabis? Quod contemnere potuit literarum imperita, hoc te tot præditum literis, tantum philosophiæ professorem frangit? Denique quam animi fortitudinem præstitit pagana, hanc homo Christianus non exhibebit? Illa credens post rogum nil superesse, tamen luctum indecorum existimauit. Tu doctus eos denum uere uiuere, qui cum laude exceſſerint ex hac uita, sine fine clamas tibi perijſſe filium. Et quod illa et quo animo reddidit natura, tu deo repetenti non reddis? Illa fortiter paruit necessitati, tu deo repugnas? Eras. Rot. lib. Eccle. 3. Illud artis est, ut exempla quæ per se sunt imparia, per amplificationem ac diminutionem magis imparia uideantur. Id fit celatis omnibus circumstantiis, ueluti si sacerdotes ad continentiam exhorteris. Primus gradus est in sexu. Agnes et Cicilia formiæ erant: Alter in ætate, puellæ erant: Tertius ab habitu corporis, egregia forma: Quartus in educatione et fortuna est, claris, et diuitibus prognatæ, in delitiis educatæ: Quintus cōditionibus, liberæ erant, nullis astrictæ uotis: Sextus in uariis circumstantiis, ut à parentibus ad matrimonium urgebantur, à prociis egregijs expectebantur, nec ullis tamen machinis expugnari poterant, ut uirginitatem licito etiam matrimonio commutarent. Et isti uiri, quidam etiam proeſtæ ætatis in literis ac monasterijs educati, uotis astricti, dehortantibus amicis, proposita infamia non leui clamant se non posse continere, sed aut arripiunt uxores, aut alunt concubinas, aut quod est omnium sceleratissimum, uago concubitu se contaminant. Tamen si unum aut alterum duntaxat exemplum indicasse his ex-

plicandis attributis, uidebatur esse satis, tamen cum in mentem uenisset, adolescentibus, quibus hæc potissimum scribimus raro suppetere librorum copiam, unde hæc fectant, non sumus gra uati hanc illis impartire operam, ut ex uarijs libris autorum omnis generis exempla huc transcriberemus.

E X E M P L A.

T. Liuius lib. 7. ab urbe condita: Neq; eo minus principio insequentis anni, Q. Scruilio Hala, L. Gemitio Coss. dies Manlio dicitur à M. Pomponio tribuno pleb. Acerbitas in delectu, non damno modo ciuium, sed etiam laceratione corporum lata, partim uirgis caesis, qui ad nomina non respondissent, partim in uincula ductis, inuisa erat, & ante omnia inuisum ipsum ingenium atrox, cognomenq; imperiosi, graue libera ciuitati, ab ostentatione ascitum, quam non magis in alienis quam proximis, ac in sanguine ipse suo exerceret, crimini que ei Tribunus inter cætera dabat, quod filium iuuenem nullius probri compertum extorem urbe, domo, penatibus, foro, luce, congressu æqualium prohibitum, in opus seruile prope in carcerem atque in ergastulum dederit, ubi summo loco natus dictatorius iuuenis quotidiana miseria disceret, uere imperioso patre se natum esse, at quam ob noxam: quod infamandior sit, & lingua impromptus, quod naturæ damnum, utrum nutriendum patri, si quicquam in eo humani esset, an castigandum ac uexatione insignis faciendum fuisse? Ne mutas quidem bestias minus alere ac fouere, si quid ex progeie sua parum prosperum sit, at hercule L. Manlium malum malo augere filij, & tarditatem ingenij insuper premere, & si quid in eo exiguum naturalis uigor sit, id extinguere uita agresti, & rustico cultu, inter pecudes habendo. Omnium potius his criminationibus, quam ipsius iuuenis irritatus est animus, quin contra se quoque parenti causam inuidiæ atque criminum esse ægre passus, ut omnes dij hominesq; scirent se parenti opem latam, quam inimicis eius malle, capit consilium rudis quidem atque agrestis animi, & quanquam non ciuilibus exempli, tamen pietate laudabile, inscientibus cunctis, culro succinctus manet in urbem, atque à porta domum confestim ad Marcum Pomponium pergit Tribunum, ianitori opus esse sibi domino eius conuento extemplo ait, nunciaret T. Manlium L. filium esse, mox introductus. Cæterum percitum iram patrem spes erat, aut criminis aliquid noui, aut consilij ad rem gerendam deferre, salute accepta redditaq; esse ait, quæ cum eo agere arbitris remotis uelit: procul inde omnibus abire iussis, cultrum stringit, & super lectum stans ferro intento, nisi in quæ ipse concepisset uerba, iuraret se patris eius accusandi causa concilium plebis nunquam habiturum, se cum extemplo transfixurum minatur. Pavidus tribunus, quippe qui ferrum ante oculos micare, se solum inermem, & illum præualidum iuuenem, & quod haud minus timendum erat, stolide ferocem uiribus suis cerneret, adiurat in quæ adactus est uerba, & præ se deinde tulit, ea ui subactum se incepto destitisse, nec perinde, ut maluisset plebs, sibi suffragij ferendi de tam crudeli & superbo reo potestatem fieri, ita ægre habuit filium, id pro parente ausum, eo que id laudabilius erat quod animum eius tanta acerbitas patria nihil à pietate auertisset. Itaque non patri modo remissa causæ dictio est, sed ipsi etiam adolescenti ea res honori fuit, & quum eo anno primum placuisset tribunos militum ad legiones suffragio fieri, nam & antea, sicut nunc quos rustulos uocant, imperatores ipsi faciebant, secundum in sex locis tenuit, nullis domi militiæ que ad conciliandam gratiam meritis, ut qui rure & procul cætu hominum iumentam egisset. Titus Liuius libro octauo ab urbe condita: Ut me omnes, inquit, pater,

ter, tuo sanguine ortū uere ferrent, prouocatus, equestris hæc spolia capta, ex hoste caeso, portato. Quod ubi audiuit Coss. exemplo filium auersatus, concionem classico aduocari iussit, quæ ubi frequens conuenit, quandoquidem, inquit, tu M. Manli neq; imperium consulare, neq; maiestatem patriam ueritus aduersus edictum nostrum extra ordinem in hostem pugnasti, & quantum in te fuit, disciplinam militarem, qua stetit ad hanc diem Romana res, soluisti, meq; in eam necessitatem adduxisti, ut aut reip. mihi aut mei meorumq; obliuiscendum sit, nos potius nostro delicto plectemur, quam Respub. tanto suo damno nostra peccata luat. triste exemplum, sed in posterum salubre iuuentuti erimus. Me quidem cum ingenua charitas liberū tum specimen istud uirtutis, deceptum uana imagine decoris in te mouet, sed quum aut morte tua scienda sint consulum imperia, aut impunitate in perpetuum abroganda, nec te quidem, si quid in te nostri sanguinis est, recusare censeam, quin disciplinam militarem culpa tua prolapsam pœna restituas. Lictor deliga ad palum. Exanimati omnes tam atroci imperio, nec aliter, quàm in se quisque districtam cernentes securim, metu magis, quàm modestia quicquere. Itaq; uelut emerfo ab admiratione animo, quum silentio defixi stetissent, repente posteaquam ceruice caesa fusus est cruor, tum libero conquestu coortæ uoces sunt, ut neq; lamentis neq; execrationibus parceretur, spolijsq; contritum iuuenis corpus, quantum militaribus studijs funis ullum concelebrari potest, structo extra uallum rogo, concremaretur. Vide te rentum scena 1. Hæc autem ultima Eunuchi scena Andriæ. Satis iam satis. Scena Hæc autem. Nisi me animus fallit. And. scena: Quid igitur sibi uult pater. Plurimum adseret adiumenti accuratius expensa secunda Ciceronis Philippica. Ad hæc si quis etiam è sacris literis exempla aliquot in primis apposita, nec minus copiosa requirat, is legat Originis homiliam in Genesim octauam de Abraham iusso filium immolare. Legat D. Eras. æe eodem in methodo studij uere Theologici. Legat D. Hieronymum in quadam ad Rufinum epistola cuius initium, plus deum tribuere. Ecce, inquit, puer honestis seculi nobiscum artibus institutus, & cæ. Legat Chrysostomi homiliam in Matth. 76. ex cap. 24. Quemadmodum enim multa peccantes quotidie si ad pœnitentiam redire contemnunt, thesaurum gratiæ sibi thesaurizant, & cæ. Ioan. Chrysost. in epist. ad Hebræos cap. 11. de Raab meretrice loquens: Adfert, inquit, Apostolus historiam de meretricula, ut ex personæ qualitate Hebræis ruborem incutiat q. d. Ecce meretrix uerbis exploratorum fidem habuit, et uos nec deo, nec Christo, nec ulli prædicatori fidem adhibetis. Egredere de terra tua, et cognatione tua, et de domo patris tui, et ueni in terram quam monstrauero tibi. Chrysost. homil. in Gene. 80. Ad hunc modum conueniet è singulis bonorum autorum libris exempla colligere. Nam hæc exempli gratia duntaxat in mediū adduximus: quo uiam indicaremus alijs, haud dubie his longe meliora reperturis. Quisquis igitur horum aut similium exemplorum uim maximam, maximeq; uariam innumerato habuerit, hunc demum non iniuria contenderim gradum fecisse ad inuentionem dialecticam. Hæc equidem propædeumata siue rudimenta sunt inuentionis dialecticæ. quæ quisquis fideliter didicerit, ad inuentionem dialecticam non male uiam præstruxerit, paratq; erit his uberissima inueniendi materia, & non nihil imo plurimū quod dicturi copiam potest instruere hæc ratione colligetur. Verum de his accuratius disquirere magis ad rhetores pertinere uidetur. Cæterum ad inuentionis dialecticæ rationem satis arbitramur hæc crassius attigisse. De circumstantijs plura dici poterant, sed tantū admonuisse satis est. Ex his facile similia atq; etiam meliora reperiet qui pollet ingenio. Atq; hæcenus de circumstantijs satis disertum arbitror, ut studioso inuentionis dialecticæ detur occasio, similia aut his etiam meliora inueniendi exco-

gitant.

pitandiq;. Hæc mihi uisum est de attributis admonere, quod ad inuentionis dialecticæ rudimenta pertinent: nunc ad id quod intermisimus, redeamus. Hominis multarum artium periti.) Videtur contra legendum: Non hominis multarum artium periti, sed artis unius est nomen.

Oratorem uel rhetora, eadem est enim nominis utriusq; uis.) Rodolphus in commentario in prologum Senecæ. Rhetor dicitur Græce, quod Latine orator, qui causas in foro agit. Qui docet artem, Græce Sophistes uocatur, quod nos possumus interpretari doctorem, apud Latinos uero serè obtinet cōsuetudo, ut rhetor qui docet, orator qui dicit uocetur. Hæc ille. Cicero: Tum maxime hoc signabat, eos qui rhetores nominabantur, & qui dicendi præcepta traderent, nihil plane tenere, neq; posse quenquam facilitatem assequi dicendi, nisi qui philosophorum inuenta didicisset. Laurentius Valla lib. 4. cap. 82. Orator est qui causas orat, uel in iudicijs, uel concionibus, qui Græce dicitur ῥήτωρ. Nos tamen rhetorē professore rhetoricæ uocamus non oratorem. Res à iurisconsulto petebantur.) Quū scilicet Sulpitius iuricons. primum locum post Ciceronem obtinisset in orando, & Scauolam super quadam re Clientis causa consuluisse, & quod de iure respondentem parum intellexisset, Scauola respondit, turpe est uiro patricio & nobili scientiam, in qua quotidie uersaretur ignorare: ob quem cauillum postea pertinacissime iuri operam nauauit. Sed illis parum uisum est splendide.) Cic. 2. lib. de natura deorum: Iam uero, inquit, Domina rerum, uos soletis dicere eloquendi uis, quàm est præclara, quàmq; diuina quæ primum efficit, ut ea quæ ignoramus discere, & ea quæ scimus, alios docere possumus: deinde, hæc cohortamur, hæc persuademus, hæc consolamur afflicto, hæc deducimus perterritos, & timore hæc gestientes comprimimus, hæc cupiditates, iracundiæq; restringimus, hæc nos iuris, legum, urbium, societate deuinxit, hæc à uita immani & fera segregauit. Fab lib. 1. cap. 16. & lib. 2. cap. 16. & lib. 12. ca. 12. Cic. 2. offi. Idem in oratore perfecto. Rodol. in oratione in studiorū ad hyemē innouatione.

Nisi reliquarum omnium artium cumulum.) Quintil. lib. 2. cap. 22. Possum hic Cicronis respondere uerbis, apud quem hoc inuenio. Mea quidem sententia nemo esse poterit omni laude cumulatus orator, nisi erit omnium rerum magnarum atq; artium scientiam consecutus.

Aristotelis ergo. lib. rhet. 1. cap. 2. Hermogenes etiam de ciuilibus.) Circumferuntur Hermogenis Tarsensis philosophi, ac rhetoris acutissimi de arte Rhetorica præcepta Antonio Bonifacio Asculano interprete. Hermogenes in Paraphrasi rhetorices carpit hanc Aristotelis definitionem. Rhetorica est uis quædā artificiosa persuadendi, in unaquaq; re. Dicit enim deesse definitioni cum ciuili narratione, & præterea quod non solum rhetorica conuenit, sed etiā dialecticæ definitio. Dialectica, inquit, non solum de politica materia, sed etiam de omni re proposita disputat persuasibiliter cum interrogatione, & responsione absq; narratione, non ergo uidetur Aristotelis definitio ex omni parte constare, melior est itaq; Dionysij Halicarnasæsi. Rhetorica, inquit, est uis artificiosa persuadendi, rationabiliter in negotio ciuili & politico, cuius finis est benedicere. Hæc definitio apud omnes probatissima habetur.

Et sicut Cicero.) In topicis. Vel cognitionis sunt uel actionis.) Vide lib. huius cap. 11. & orationem Rodolphi in studiorum ad hyemem innouatione. Quantum negotij habeat eloquendi ratio.) Aristoteles lib. rhet. 3. cap. de elocutione. Quintil. lib. 8. cap. 1. Cic. in calce lib. 3. de oratore. Maximumq; discrimen est apud poetas.) Hora. in arte. Georg. Trapezont. lib. rhetor. 5. cap. de elocutione. In qua paucissimi potuerunt.) Cic. de orat. lib. 1. Scripsi etiam illud quodam in libello, discipulos me cognouisse nonnullos, eloquentem adhuc neminem. Ciuili uero ratio, quoniam caput in Græcia in quaestu esse.) Quod Rodolphus subno-

fabnotasse uidetur commentario in prologum Senecæ. Igitur & temporibus eis quo primum res Atheniensium, &c. Budæus in principio annotationum in Pand. Et Ioan. Antonius Campanus in oratione studij. Est enim ut apud Ciceronem ait Crassus; domus Iureconsulti totius oraculum ciuitatis, ab illo tanquam Apolline responsa uitæq; consilia postulantur, illi aurea munera tanquam Delphico Apollini offeruntur: illius ianuam frequens semper turba frequentat, & qui dubij ac incerti ad eum accedunt, accepto tanquam à deo responso firmi atque certissimi reuertuntur. Volebantq; benedicere omnes, & cito uolebant.) Cornelius Tacitus in dialogo de orato. Ergo apud maiores nostros iuuenis ille, qui foro & eloquentiæ parabatur, imbutus iam domestica disciplina, refertus honestis studijs deducebatur à patre, uel à propinquis ad eum oratorem, qui principem locum in ciuitate tenebat, hunc sectari, hunc prosequi, huius omnibus dictionibus interesse, utq; sic dixerim pugnare in prælio disceret, magnus ex hoc usus, multum constantiæ, plurimum iudicij iuuenibus statim contingebat in media luce studentibus, atq; inter ipsa discrimina, ubi nemo impune stulte aliquid aut contrarie dicit, quod & iudex respuat, & aduersarius exprobet, ipsi deniq; aduocati aspernentur. Vsu enim & honore.) Cice. pro Cornelio Balbo: A fiduus usus uni rei deditus & ingenium & artem sæpe uincit. Idem in prima disputatione Tuscul. Honos alit artes, omnesq; accenduntur ad studia gloria, iacentq; ea semper quæ apud quosq; improbantur. Maxime dominabatur in animis liberorum.) Cice. in præfatione lib. de inuen. 2. Præcipuq; poetarum sua quædam.) Cice. in orato. Nam etiam poetæ quæstionem attulerunt quidnam esset illud quo ipsi differrent ab oratoribus, numero maxime uidebantur antea & uersu, nunc apud oratores iam ipse numerus increbuit. Laudandi tamen, agendaq; in omne æuum.) Arist. 2. metaphysicorum lib. cap. 1. Non modo ijs agere gratias æquum est, qui nobis præcepta disciplinarum diligentissime tradiderunt, uerum ijs etiam, qui de illis leuiter, ieiuuq; disseruere. Nam hi quoq; aliquid nobis utilitatis attulerunt, dum habitum nostrum exercitatione reddiderunt aptiorem. Enimvero si Timotheus non fuisset, non tantum modulorum habueremus, quod si Phrygius non fuisset, ne Timotheus quidem clariuisset. Eodem modo de ijs existimandum est, qui ueritatem indagare uoluerunt. Accepimus enim ab aliquibus opiniones aliquas, sed hi, ut tales essent, illi causa fuerunt. Quod ueteres illos ætate sequuti sumus quodq; ab his artes ad summum prouectas recepimus, non mediocri fuit prærogatiua, quod facillimum sit ea, quæ multo tempore parata docuerunt priores, paucis annis edicere. Quo facto, licet quod superest ætatis, ad inuenienda quæ restant insumere. Quintil. lib. 5. Adhibenda ijs quoq; gratia est, per quos labor nobis detractus est.

Quomodo cognoscenda proposita argumenta, ex quo ducta sint loco.

Cap. XXVI.

VT ergo dicamus id, quod præsentis est negocij: tractatumq; locorum aperiamus, id est, doceamus, quo pacto sit omnis argumentorum facultas & copia è locis eruenda: primum hoc & præcipuum est, quod rerum ordo præcipiendum monet, ut quisquis inuenire uolet ex locis, diligenter & exacte locos habeat cognitos. Est autem

Yy loco-

locorum notitia fere in his duobus posita. Prius est, ut numerum naturamque locorum, quot sint, & quæ cuiusque sit uis & proprietas, explore planeque teneat. Quod siue nostra descriptione, siue quouis alio consequatur autore, non multum referet. Aut inueniet enim optimum ducem: aut pro optimo crit, quem poterit expeditissime sequi. Nec uero memoria tenuisse locos satis esse credidero: sed paratos, exercitos, & uelut in conspectu & ad manum positos teneat uelim. Sicut enim non potest celeriter quis & inoffenso uerborum cursu, legere aliquid, cui de singulis literis est in consilium eundum: sic neque parate poterit inuenire ex locis, cui cum inueniendum est, prius ipsi quærendi sunt loci. Proximum in locorum noticia est, quodque difficilius est, traditas ab autoribus argumentationes suis locis reddere. Idque non in hoc solum est utile, quod plurimum confert in intelligendis uirtutibus autorum, & discernenda uaria apud eos argumentatione, ut quandoque tanquam crebris densisque ictibus, sic multis argumentationibus celeriter coagmentatis, feriant aduersarios: quandoque argumentatione late copioseque fusa, multarum impetum, unius pondere exæquent: iam confodiant acumine, iam uiribus prosternant, iam de re dicant: iam sicubi parum est in re fiducia, in aduersarium conuersa oratione, uelut flexu eludant. Paratur hinc iudicium, & omne fere artificium perspicitur, non inuentionis modo, quod & ipsum nostri instituti est, & nobis proinde maximum: sed magna ex parte elocutionis, quæ sic plerunque rebus affixa est, ut uix possit inde diuelli: apud Demosthenem præsertim & Cicronem, & ut quisque est istis dicendi iudicio proximus: quorum est ita rebus accommodata oratio, ut nasci uideatur ex illis. Verum non in id solum (ut diximus) utile est cognoscere locos argumentationum apud autores: sed quod hoc usu tractatuque rerum, cum ratio accesserit eis, copia quædam & thesaurus paratur, qui semper nobis in promptu sit, ut quoties ex locis quæremus similibus in rebus, similes nobis argumentationes occurrant. Sicut enim in omni uita, sic in hac quoque inueniendi ratione, primum est scire, quid sit faciendum & quo pacto. Facere uero quæ recta sunt, & quatenus recta sunt, imitatione facillime consequimur.

Præ-

Præceptis enim aures fere imbuuntur : exempla docent oculos. Quanquam sint autem plura, quæ audiendo possumus, quàm uident do discere, latiusq; aurium pateat sensus, certiora sunt tamen, quorum ipsi nobis oculis tradimus fidem. Vnde scite apud Comicum dictum est, pluris est oculatus testis unus, quàm auriti decē. Aures enim alijs, oculi sibi credunt. Non est autem facile, certam dare deprehendēdorum locorum in argumentationibus legem: præsertim cum persæpe, nisi assuetis admodum longo usu lectione que autorum, difficile sit argumentationes explicare : & conclusionem propositionem que earum, ex orationis cumulo colligere. Teguntur enim sæpe, & in ipsa dicendi copia delitescunt, uel uarijs dicendi figuris occuluntur. Quandoque iunguntur, tanquam in unius propositionis speciem, conclusio & propositio. Quandoque pro utrisque sola propositio ponitur. Et quod de Lyfia legimus, cui summæ fuit artis loco, non uideri artem, id crebro est etiam apud reliquos autores uidere, quo grauius ex insidijs incautum aduersarium petant. Viam igitur quandam ad ista, & (ut dicitur) manuductionem fortasse dare poterimus, quo facilius in his loci cognoscantur. Vtilissimum fuerit igitur, incipientem primum ab his initium facere, quæ sunt apertissima perspectu : & in quibus uel iam formatae sunt argumentationes, uel facillime poterunt formari. Eas ubi accepit, uideat primum, quod sit argumentum probationis, id est, quod sit futurum medium, si cogatur in formam rationationis argumentatio. Est autem id, quod sumptum in propositione, in conclusione non sumitur : Vt philosophus non recte dimittet uxorem, non ergo Cato recte dimittet uxorem: Medium argumentationis est philosophus. Deinde conferatur medium cum eo, quod sumitur in conclusione, et in propositione non est sumptū, id est autē Cato: Tum uideatur, significetur ne medio aliquid quo sit in extremo, cum quo confertur, aut extra. Vt philosophus significat aliquid quod est in Catone. Deinde, sit ne substantia eius, aut circa substantiā. Certū est, quod nomē philosophi significatur esse circa substantiā Catonis. Sic per reliquos eamus locos, donec ad eū qui propius est noster, ueniamus: non enim philosophus subiectū est Catonis, nō actus, ergo cum sit circa substantiā eius, adiacens erit. Non

Yy 2 est

est autem ignorandum, medium, etiam non solum comparatum extremo, quod in conclusione colligitur, in loci alicuius nomen transire: sed etiam, si comparatur extremo cui coniunctum est in propositione. Cuilibet enim comparatum, alicuius loci sortietur utique naturam. Vt si dicamus: Cato non recte dimitteret probatum seruum, ergo multo minus Cato dimitteret probatam uxorem, dimittere seruum probatum est medium, quod comparatum Catoni, ad connexorum pertinebit locum, cuius generis sunt, seruus & dominus: comparatum autem uxori, inter comparata erit, minus enim in proposito seruus probatus, quam probata uxor. Quanquam sint autem propiora rei connexa, quam comparata, citius tamen dixerimus hanc à comparatis ductam argumentationem esse, quoniam uis & efficiendi euidentia est apertior ex hoc loco. Nomen itaque etiam iustius inde capiet. Quanquam qui uolet exacte nominare locum argumentationis, facile uitabit errorē, si addat semper extremum id, ex cuius loco ductum uult esse medium. Vt si dicatur: Tarquinius est peregrinus Romæ, ergo non debet Romæ expetere regnum: medium est, peregrinum esse Romæ. Quod si Tarquinio compares, ad locum eum refertur qui ex loco dicitur. Quoniam peregrinum esse nō est aliud, quam aliam habere patriam: patria autem loci nomen est. Sin Romæ conferatur, connexum erit: quoniam peregrinum esse ei cui peregrinus quis est, cōnexum est: Sin ei, quod est expetere regnum, iungatur peregrinum esse: contingens erit: possunt enim iuncta esse utraq; & utrumuis esse sine altero. Ergo si quis argumentum id ductū, uel ex loco, uel ex connexis, uel contingentibus dicat: recte quidem, sed non satis explicate dicet. quod si addat, ex loco Tarquinij, ex connexis Romæ, ex contingentibus regni: iam quod uis horum dixerit, nihil errabit. Licebit igitur ex quouis horum uolet locorum, dare nomen argumento. Promptius tamen & expeditius quærenti, ex Tarquinij nomine inuenietur. Itaque potissimum huius censebitur loci, quem comparatum Tarquinio tenet. Cum sint enim loci (ut diximus) notę quędam & tanquam indices inueniendarum rerum: ex quocunq; loco commodissime inuenitur quidq; eius debet etiam potissimum generis existimari.

In ca-

Quo pacto omnis argumentorum facultas & copia è locis eruenda.) Nec perfecte putet se quispiam rem tenere ullam, nisi per omnes inuentionis dialecticæ locos, aut certe per præcipuos icrit, & ea inquisuerit, quæ iubet unusquisque locus inquiri. Quare semper in cōspectu nobis hi loci debent esse, ut quoties aliquid incidit, statim percurrat eos ordine animus, & quærat, quid dici conueniat. Antonius in 2. lib. de Oratore, inquit, efficiendum esse usu atq; exercitatione, ut quemadmodum scribentibus ultro se literarum figuræ offerunt, ita incurrant in oculos loci nec procul nec diu quæsi, et statim ostendant quid maxime dici oporteat. Explore planeq; teneat.) Cicero libro de Oratore 2. Ut si aurum cui quod esset multifariam defossum commonstrare uellem, satis esse deberet si signa & notas ostenderem locorum, quibus cognitis ille sibi ipse foderet, & id quod uellet, paruo labore, nullo errore inueniret: sic hæc ego argumentorum noui notas, qui illa mihi quærenti demonstrant ubi sint, reliqua cura & cogitatione eruuntur. Sicut enim non potest celeriter quis.) Recte illud quidem, sed hoc non minus appositè dictum est à Georgio Trapezontio cap. de imperfectis syllogismis: Quemadmodum qui literas sciunt, non est necesse quoties legunt, aut scribunt, toties cogitatione literarum uim atq; numerum conquirere: sic qui locos iuste conceperunt, exercitatione firmauerunt, usu innatos sibi esse cerunt, eos necesse non est, quoties quæstio proposita est, toties ad eius sepositos locos reuolui, sed occurrunt ilico peritis ad explicandam quæstionem, ut literæ ad singula uerba scribenda, etiamsi non quæras, ut natura non arte ad eas institutus uidearis. Idem lib. rhetoricorum 5. in calce capitis de elocutione. Sicut in legendo si quis literas omnes, ac syllabas, uerbaq; singula eorumq; accidentia tum secum examinet cū legit, is ne syllabam quidem unam pronunciare possit, quod si prius dabit operam singulas cognoscere literas, deinde ex coniunctione literarum syllabas efficere, primo quidem tardius ac tardius leget, deinde consuetudine ad miram usq; ac pene incredibilem uelocitatem legendi perueniet, cum non amplius in cognoscendis singulis elaboret, ita fit in hac re. Elocutio plerūq; rebus affixa est, ut uix possit inde auelli.) Cicero li. de Oratore 2. Thucydides omnes dicendi artificio mea sententia facile uincit, qui ita creber est rerum frequentia, ut uerborum prope numerum sententiarum numero consequatur, ita porro uerbis aptus & pressus, ut nescias utrum res oratione, an uerba sententijs illustrentur. Sicut enim in omni uita.) Ratio uitæ nostræ præceptis constat & exemplis, ut quisq; sibi authorem proponit ad imitandum optimum: ita fit ipse optimus, pessimus ut pessimus. Præceptis enim aures ferè imbuuntur, exempla docent oculos.) Seneca epistola 6 Longum iter per præcepta, breue & efficax per exempla. Cicero in paradoxis: Sed hæc uideri possunt obscuriora, cum sine appositione exemplorum lentius disputantur, uita atq; factis illustranda sunt summorum uiro- rum hæc quæ uerbis subtilius quam factis disputare uidetur. Imitatione facillime consequimur.) Fabius libro 1. cap. decimonono: Ioannes Franciscus Picus de imitatione. Pluris est oculatus testis unus.) Apuleius lib. 1. floridorum narrat quo pacto Socrates prouerbum inuenerit, pluris est auritus testis unus, quàm oculati decem, nam cum confexisset adole- scentem decorum, sed diutile tacentem, ut te uideam inquit aliquid eloquere. Sensit itaq; So- crates aurium iudicium certius esse quàm oculorum, quod oculis non nisi corporis formam cō- tueramur, ex oratione mentis habitum deprehendamus. Teguntur enim sæpe.) Lib. hu- ius li. cap. 19. Et quod de Lysia legimus.) Quintil. lib. 4. ca. 2. sub finem. Idem eod. li. cap. 5. in principio. August. li. 4. de doctrina Christ. cap. 6. Lysia meminit & Cicero de ora-

tore lib. 1. & de claris oratoribus, & Plato itē in Phædro. Eras. Rot. Eccles. li. 2. Primū igit̃ ex his quæ rhetores statim consideranda proponūt, quid sit ars, quis artifex, quale opus, nos artis nomen libet̃ relinqm̃us, q̃ñ illi ipsi qui de p̃ceptis eloq̃etiæ conscripserūt, ambigūt, nū rhetorice sit ars, & ille summus eloq̃etiæ parens fatet̃ caput artis esse dissimulare artē, qualis aut̃ ars est illa quæ nocet nisi dissimulet̃. Videat primū qd̃ sit argumentū probationis.) His ad plenū intelligendū multū momenti attulerit lectū caput de enthymemate in dialect. Philip. Melanch. Si addat semper extremū id ex cuius loco ductum uult mediū.) Ex his nequaquā difficile est animaduert̃e, unūquemlibet locū ex medio syllogismi suū sumere denominationē, uariatis proinde medijs, locorū quoq; rationes uariari, ut qui dicat Tarquiniū nō debere Romæ regnum expetere, quod sit peregrinus: hic si peregrinus fiat medium i respectu Tarquiniū reducto ad syllogismū enthymemate, locus erit a loco hunc ad modū. Nullus peregrinus debet Romæ regnū expetere. Tarquinius est peregrinus, nō ergo debet regnū expetere, si uero Roma sit medium a cōnexis est, qm̃ relatiue se habet peregrinum esse Romæ ad Romā, sic, Romæ nullus peregrinus &c. Tarquinius est peregrinus Romæ, ergo &c. Sin uero respectu expetere ita ut expetere addatur peregrino, sicut Romæ addebatur, erit a cōtingentibus sic, qui expetit Romæ regnum non debet esse peregrinus. Tarquinius expetit Romæ regnū: Ergo non debet esse Romæ peregrinus. Fortasse noni nūtile fuerit sic accuratiū, expendisse, quæ in locis sophisticis tradunt̃ de fallacia (ut uocant) cōpositionis atq; diuisionis.

Quomodo positæ apud autores argumentationes colligendæ sint, & formæ suæ reddendæ, Cap. XXVII.

On erit autem iam supra spem difficultas, cū in apertioribus & magis expositis argumentationibus fecerimus usum, ut tectiores paulatim deinde argumentationes, nō modo reddamus locis suis, sed quod prius difficiliusq; est, in formā suam colligamus, & ostendamus, quæ propositio sit, & quid conficiatur. Opus est ergo in primis, scire quæ sit quæstio, cui argumentationes adhibētur: quæ quomodo sit inuenienda, si forte non satis aperta fuerit, quāmsimplicissime potuimus, ostensum est a nobis, cum de inuenienda quæstione loqueremur. Nec inueniēda solum generalis est quæstio, in qua omnia cōtinentur ea, quæ dicūtur tota oratione: sed specialis etiam, quæ generali continetur, ad quam præsens argumentatio adhibetur, quam quærimus explicare. Quam cum inuenerimus, tum quicquid id est, quod pro argumentatione propositum est, id si una propositio est, adhibendum quæstioni. Quod si probet ea quæstionem in hanc aut illam partem, pronunciatum quæstionis in eam partem, in quam inclinat probatio, conclusio fiat enthymematis: & quod in probationem assumptum erit, propositio. Sin plures erunt propo

propositiones, tum adhibendæ erunt altera alteri: uidendum quæ, an altera probetur per alteram: quod si fiat, ad summam quæstionis solum erit una argumentatio, ordine tamen probandi plures. Quod si non probetur altera per alteram, sed unaquæque per se probet id quod quæritur, plures erunt argumentationes. Quod si nec altera alteram probet, nec quælibet quæstionem per se, uel erunt plures unius argumentationis propositiones, uel plurium propositionum probationes. Quæ quidem qualia sint, optimum erit sumptis ab autoribus exemplis ostendere. Pro tota argumentatione est apud Quintilianum in milite Mariano propositio posita. Quid dicis? Tu si tribunus esses hoc fecisses? si miles esses, hoc tulisses? Non erit difficile formare hanc argumentationem, qui uiderit, quid ea uelit efficere. Id autem est in summa quæstionis, tribunum iustè occisum esse à milite. Quod si cum hac propositione conferatur, non probatur id quidem continuo ex ea, sed hoc quod ei proximum est, neque hunc tribunum istud facere, neque militem ferre debuisset. Vt sit hæc argumentatio. Tu si fuisses tribunus, non fecisses hoc, ergo nec iste tribunus facere debuit. Sic etiam, si fuisses miles, non tulisses: ergo nec miles iste debuit ferre. Iam apertum est duas esse argumentationes eas, quas dicimus in una composita propositione fuisse conclusas. Crebro quidem usu uenit concisa hæc argumentatio altercātibz, quod ex tragædiarum scriptoribus facile liquet. Apud Senecā cum dixisset Amphitryo, Semperq; magno constitit nasci deū, uolens Herculis affirmare diuinitatē. Subijcit Lycus confutaturus illud. Quemcunq; miserum uideris, hominem scias. Duabus argumentationibus est hic opus, ut perueniamus eò, quod hac propositione colligitur. Quod quomodo fiat, apertū erit, si respiciamus, quid uelit probare Lycus. Vult sane confutare, quod sit Hercules deus. Ergo hæc erit intentio. Hercules non est deus. Propositione autem quam ipse sumit, solum uidetur colligi, hominem esse Herculem. Hanc itaque argumentationem uelut confessam in medio relinquit. Hercules est homo, ergo nō est deus. Quod sit autem homo, probat, quoniam quisquis miser est, homo est. Hercules est miser, est igitur homo. Prius argumentum è diuersis deo ducitur, posterius ab adiacentibus Herculis. Simile est quod subijcit in

cit in proximo Amphitryo. Quemcunq; fortem uideris, miserum neges. Confutat minorem propositionem, quæ erat, Hercules est miser. Vt sit argumentatio. Nemo fortis est miser, Hercules est fortis, non est ergo miser. Plures autem propositiones sunt quarum altera probat altera. Vt apud Lucanum in quinto Pharsaliæ, Orbis Hiberi Horror, & arctoi nostro sub nomine miles Pompeio certe fugeres duce: probat id à pari, Fortis in armis Cæsareis Labienus erat, nunc transfuga uilis, Cum duce prælato terras atq; æquora lustrat. Posterius ergo propositio prioris est. Prius etiam propositio est alterius argumentationis, cuius est ab autore colligenda conclusio, quam reperiemus rursus ea uia, quam prius ostendimus. Quæstio est, an bene sibi consulant milites, deferendo Cæsarem. Capiamus propositionem, quæ est: milites qui sunt fortissimi & clarissimæ apud omnes famæ ductu Cæsaris, timidi atque fugaces erunt si Pompeium sequantur. Hæc propositio si adhibeatur quæstioni, statim uidebitur confici, non ergo bene sibi consulent, si deserant Cæsarem. Quandoq; & in hoc genere, probationes propositionum pro propositionibus ponuntur, quemadmodum & propositiones pro conclusionibus. Quale est apud eundem autorem: Par labor atque metus, precio maiore petuntur. Hæc argumentatio uidetur tota mihi esse ratiocinatio huiusmodi. Quæcunq; minus laboris habent & plus præmij, magis sunt expetenda, bellum ciuile minus laboris habet q̃ Gallicum & plus præmij, ciuile ergo bellum magis est expetendum. Pro maiori propositione posita est probatio, quæ est, Vbi par labor est & præmium maius, id est expetendum, consequitur ergo ubi minor labor est & præcium maius, id est expetendum. Sic pro minore quæ erat, ciuile bellum habet minus laboris quàm bellum gallicum, & maius præcium: quoniam Gallia quota pars terrarum, tenuerit eum bello decem annorum implicitum, ciuile autem bellum, si gesserit pauca felici euentu prælia, cum Roma subiget ei orbem. Cum uero plures sunt propositiones, quarum alteram altera non probat, & utrâq; probat intentionem per se, certum est plures esse argumentationes. Cuiusmodi apud eundem autorem eodem loco: Socrum depellere regno Decretum est genero: partiri non potes orbem. Vel una propositio est, uel id quod prius est (Socrum

cerum

cerum depellere regno Decretum est genero) confirmatio fit eius quod sequitur (partiri non potes orbem.) Hoc autem posterius, neque eam quæ sequitur probat (Solut habere potes) neque probatur ab ea. Ergo hoc ipsum (solut habere potes) altera propositio est. Vt sint argumentationes. Pompeius destinat depellere te imperio, ergo suscipiendum tibi est bellum. Et, solut potes habere imperium, ergo etiam gerendum tibi est bellum. Sic & Quintilianus in apibus pauperis: Decerpebant (inquit) flores meos. Hæc est aduersarij contradictio. Hanc confutat. Subdit itaque: Ecquid intelligitis iudices, quanto dolore dignum sit quod ego perdidisti, si etiam hoc damnum est, flores auferri? Vtitur hac aduersarij confessione ad probandam intentionem suam. Si enim perdere flores est damnum, multo magis damnum est apes perdere. Sequens propositio est hæc. Ita planè: alioquin tu illos in uetustatem seruabas: & durarēt adhuc nisi ad ortum tuum apes uenissent. Priore propositione uelut alligato ad inconueniens aduersario, probauit, uel non esse damnum decerpi flores, uel maius esse quod ipse sit passus in apibus. Hic probat, ne decerpi quidem eos, cum nequeant alioquin durare, quanquā non accedant apes. Sed istud quia semper propemodum fit, ubicunq; uberior est aliqua ad dicendum materia, non fuit ideo monendum, nisi quod plerunq; sic duæ aut plures propositiones elocutionis ratione iunguntur, ut uideantur in unam confundi argumentationem. Idcirco discentis iudicium diligentiori nobis admonitione fuit excitandum. Quod postremum posuimus, cum neutra alteram, & neutra per se conclusionem probet, si sint unius argumentationis propositiones, duæ tantum poterunt esse. Nec enim plures capit ratiocinatio propositiones. In enumeratione uero quanquam possint esse plures duabus, omnes tamen coniunctæ unius propositionis obtinent locum. Plena ratiocinatio uidetur esse apud Lucanum, Ante aciem Aemathiam nullis accessimus armis: & quæ sequitur: sed turbato propositionum ordine. Vt sit minor propositio, nō sumus secuti lætas res Pompeij, cum dicit (Ante aciem Aemathiam nullis accessimus armis.) Deinde sequitur cōclusio, ergo possumus iuste deesse aduersis. Hæc est: Pompeij iam castra placent, quæ deserit orbis? Tum postremo maior, quia quisquis secutus non est læta,

Zz

iuste

iuste potest deesse aduersis. Quod autem ponitur, Nunc uictoris opes & cognita fata laceffis: est uelut alia maior propositio. Plurimum uero propositionum probationes, crebrum est uidere, praesertim cum non nunquam totae causae in duas sint coniectae propositiones, ad quas omnes referuntur probationes. Ut redeamus autem eo unde coepimus, optimum fuerit ab apertissimis incipere, ut usu assuetudineque rerum quae obscuriora sunt, fiant paulatim apertiora. Rerum natura sic se habet. Suis cuncta colligenda sunt gradibus. Et quod festinanti nonnunquam praecipitium est, ad id per singula sequenti uestigia, magna quandoque facilitate parique securitate peruenitur.

IN CAPVT XXVII.

Cum in apertioribus, & magis expositis argumentationibus. Philippus Melancthon in dialecticis cap. de enthymemate, subindicat unum aut alterum exemplum ex Ouidio, quod nonnihil facit ad hunc locum plenius intelligendum. Quae sit quaestio. Hoc est quod sit caput, summaque rei totius. Ostensum est a nobis. Huius lib. cap. 12. & 13. Nec inuenienda solum generalis est quaestio, sed specialis etiam. Lege huius lib. cap. 10. Quid dicis, tu si tribunus esses. Supra li. primi cap. 24. idem citatur exempli. Crebro quidem usu uenit. Lib. 2. cap. 18. in calce. Quandoque & in hoc genere. Infra lib. 5. cap. 6. Quin una quandoque proposita & reliqua. Quemcumque fortem uideris. Terentius Heauton. simile quiddam habet ubi Chremes negat Menedemum esse miserum quod Clitipho affirmarat. Chremes, me miserum: quem minus credere est. Quid reliqui est, quin habeat, quae quidem in homine dicuntur, bona, parentes, patriam incolumem, amicos, genus, cognatos, diuitias. Atque haec perinde sunt ut illius animus qui ea possidet qui uti scit, ei bona, illi qui non utitur recte, mala. Vixit causa deis placuit. Et deorum autoritate iustior Caesaris partem probauit, fecit autem syllogismum in utraque quod probari possit, nunc melior certe iudicanda est, quam etiam dii adiuuerunt. Ea uia quam prius ostendimus. Libro 1. ca. 25. Solus habere potes. Erit fortasse cui non minus apte, una duntaxat argumentatio esse uideatur: quae explicetur hoc modo. Quisquis ob improbitatem alterius, partiri regnum non potest, & tamen solus potest habere, huic bellum pro regno suscipiendum est, atqui tu ob improbam cupiditatem Pompei partiri orbem non potes, solus tamen potes habere, itaque tibi pro uniuerso orbis imperio, bellum suscipiendum est. Sic & Quintilianus in apibus. Subintellige duas habet ad idem propositiones. Rerum natura sic habet. Progressu assuetudineque dulcescunt paulatim etiam acerbæ, quemadmodum ad alta non nisi gradibus ascenditur.

Ratio cuiuslibet rei per omnes locos describenda. Cap. XXVIII.

Droximum est ei, qui diligenter cognitos habet locos, uoletque ex eis inuenire, parare facultatem sibi cuiuslibet rei per locos deducendae, quod uel idem est, uel simile illi, quod solebant qui docebant rhetoricen, inter praexercitamenta ponere puerorum; quod Graece

ἐκπαιδεία

ἔκφρασις, latine à plerisq; descriptio uocatur. Sed rhetores angustius pleraq; quā pro oīm locorum latitudine describebāt: eloquendi uero rationem (quā prācipue spectabāt illi) latius, quā nobis sit opus. Satis enī nobis erit, res singulorū locorū, singulis uerbis uelut capitibus quibusdā annotasse. Si quis tñ ea uolet oratiōe latius fundere: & uel nudā hanc describendi sequi expositionē, uel cōuersa in laudē aut uituperationē dictione, argumentatione tractare descriptionē, poterit obiter & pulcherrime artiū oīm elocutioni cōsulare, dū parat inuentionē. Necesse est aut quisquis uolet rē aliquā describere, ut oēm eius naturā, proprietatēq; exacte perspectam habeat. Quantūq; distabit à notitia rei, tñ à facultate aberit eius describendā, & proinde apte cōmodēq; de ea differēdi. Quēadmodum enī sēpe iam diximus, dialectice solā inueniēdi docet rationē, res ex penitiorib. artiū petēdā sunt penetralibus. Atq; ex eis inueniant oportet, quācūq; inueniuntur. Illā materiā prābent inuentioni, dialectice uia docet: nisi illis in rebus, quā in uulgarī opinione notitiāq; oīm positā, notiores sunt, q̄ ut sint discendā prāceptione, & quā usu quotidie terunt in manibus: quoniā apertā sunt enim, sola prope ad differendū de eis suffecerit dialectice: materiā nobis is quem cōmunem uocamus sensum rerū humanarū, suppeditabit. Qui nouerit aut rē, quam descripturus est, oēm q; eius uim naturā peruide rit, illi promptū est expeditūq; reperire omnes in ea locos: & uidere etiā, qui loci quibus rebus cōueniant aut non cōueniant. Nec enim oēs est in omni re inuenire. Et quidam rebus per se conueniunt: alij cōueniunt quidē rebus, sed non nisi in pronunciato dispositis. Quā cuiusmodi sint, subdito exēplo descriptionis, facile uidebit. Fiet descriptio cōmodissime, si sic instituatur, ut ex eis quā singulis è locis ducimus, & re describenda, pronunciata fiant: sic, ut subiectū res sit quā describitur: id quod ex loco ducit prādicatū. Nisi tñ ei loci erūt, in quibus cōmodius secus fiat, ut cū species rei sumimus. Ibi enī aptius res fiet prādicatū. Genus enī natura de specie, non species de genere prādicatur. Et si qua alia erunt eius conditionis, quā nō erit difficile uidere. Quāq; in reliquis propemodū nihil est qd impedi at, quo minus omnia quā dicūtur ex locis, possint prādicari de eo, à quo ducuntur. Nam & definitum de definitiōe prādicatur: ut ani-

zz z mal

mal rationale est homo, & subiectum de passione, & item adiacente dicitur: ut docibile est homo, album est homo. Contra aptius fieri non abnuerim: uerum hoc tamen nō fiet inepte. Quare in his, quam liberum sit hoc uel illo pacto facere: malim tamen, quo minus sit errori locus, præscriptum prioris legis seruari: ut res de qua quæritur subiectum sit: quod ex loco inuētum fuerit, sit prædicatū. Ut si sumamus exempli gratia describendum hominem. Primum dicimus ex definitionis loco, homo est animal rationale: deinde, quia hominis genus est animal: dicimus, homo est animal. Pro speciebus hominis accipimus omnia, in quæ diuisionis lege ea quam priore libro diximus, homo potest diduci. Non quod possit homo quidem diuidi in ueras species: sed quia ad inueniendi uiam, præstant idem illa in quæ homo diuiditur illo pacto, quod præstant ueræ species, in quas diuiditur genus. In quibus cū habeat homo generis uicem (ut modo diximus) prædicetur de eis oportet. Dicimusq; homo doctus est homo, & homo indoctus est homo. Possumusq; hoc eodem modo per omnes diuisionis ire differentias, ducta (quæ admodum prædiximus) propemodū ex omnibus locis diuisione. Post hæc, propria hominis sunt, homo capax est doctrinæ, homo est rationalis, homo est natus ridere. Ex totius loco nihil erit fortasse, quod de homine dicatur: ipse nanq; per se homo totum est. Nisi uellemus forte dicere, homo totius mundi pars est. Partes autē hominis eo pacto quo partium diuersitatē priore libro fecimus, haud difficile erit inuenire. Cōiugata erunt, humanus, humanitas, humane, ut dicamus, homo est humanus, homo præcipue debet expetere humanitatē, homo debet omnia facere humane. Nemo autem credat hic erratum esse, si uerbis per se repugnantibus, ut fiat ex eis pronuntiatum cum re de qua quærimus, alia addantur uerba, quo possunt commodius in pronuntiati formam cū re cōcludi. Cum enim per se dicat inepte, homo est humanitas: additis aliquibus uerbis, ut sit, homo præcipue debet expetere humanitatē, cōmode dicet. Simili ratione descriptio per reliquos ducetur locos. Nihil enim attinet omnium ponere exempla, quando longum id esset, & facilius sit q̃ ut indicandum sit. Adiacentia & actus maximā & immensam propemodum copiam præbebūt inuentioni. Ex subiecti loco, nihil est quod

quod de homine dicatur. Cum sit enim homo generis earum rerum, quæ per se subsistunt, in subiecto nequit esse. Sic & causæ, & euenta, & connexa, in his præcipue rebus quæ agendi patiendique generis sunt, primas persæpe sibi uendicant partes. Locus & tempus, describendis singularibus rebus, ut Ciceroni, ut Catoni, ut Romæ, ut Athenis, bello Punico, cladi Cannensi, multam suppeditant plerumque materiam. Generibus rerum, quoniam ea fere citra intellectum temporis & loci apprehenduntur ab animis nostris, & efferuntur, minus ideo sunt hi loci accommodati. Quinque accidentium loci, simplici rei describendæ non facile queunt aptari: sed rectius pronuntiatis eis, quæ ex priorum locorum descriptione ducta sunt, adiunguntur. Ut si dicamus, homo loquitur: loqui actus quidam est hominis, cui contingens est, quod psitacus effingit uocem humanam. Psitacus autem homini comparatus, non est contingens, sed specie diuersum. Effingere autem humanam uocem ad loqui genus est. Quicquid enim loquitur, uocem humanam effingit: sed tamen non quicquid effingit uocem humanam, loquitur utique, quoniam animalia quæ citra intellectum id agunt, non loquuntur. Sed hominem loqui, comparatum ei quod est psitacum effingere humanam uocem, contingens est. Sic etiam, tussire hominem ad id quod est, hominem loqui, contingens uocamus. Similiter in loco qui nominis uocatur, si dicas homo uocatur, nil uideris dicere, quod ad eum locum pertineat, nisi addas iam ei pronunciatum id, quod dici solet, quoniam factus sit ex humo: uel simile quiddam. Ex eo quoque loco, qui pronunciatorum dicitur, nihil itidem posse simpliciter dici, hinc patet, quod quisquis de re pronunciaturus est, necesse est pronunciato id faciat: quod quia constare oportebit ex re & eo quod de re dicitur, necessario ex aliorum locorum aliquo ducetur. Comparationes itidem, & similitudines rerum, non fiunt per se rerum ad res, sed semper accipitur aliquid in re, per quod fiat eius ad aliam rem comparatio. Homo per se nulli comparatur, nisi capiamus in eo, uel magnitudinem corporis, uel uires, uel celeritatem, uel quæcunque alia talia capi possunt, in quo reliquis uel animalibus uel hominibus comparatur, ex adiacentibus hominis. Opposita & diuersa, quia solum negatione pronunciantur, nihil est quod per se describendæ rei con-

ferant, nisi alijs locis adhibeantur, ut uel in comparationes uel similitudines transferantur, uel aliorum locorum usum. Ut quemadmodum dicimus, homini est studium honestatis, cura discendi: adiacētia sunt hæc, sic dicimus etiam à contrarijs, homini est odium uitiorum, euitatio ignorantiae. Et ex diuersis hominis, brutis nullus est uitiorum, uirtutumq; delectus, nullus respectus scientiæ aut ignorantiae. Illud etiam admonuisse uolumus, utilissime singulares res, & ut quæq; notissima est, ab his describi, qui primam huic curæ affuerant manum. Vberius enim, quia singularia sunt, omnes intra se locos continent. Et quia nota sunt, faciliorem præbent inueniendi uia. Quia constat hæc facultas usu præcipue & crebra experiendi consuetudine, non sumus ab eis inter principia maxime operis difficultate deterrēdi. Alendus enim spēs est animus, quisquis maius aliquid conatur. Nonnunquam enim maiora propemodum uiribus nostris, uel per hoc solum præstamus, quia speramus commode præstare nos posse.

IN CAPVT XXVIII.

INter præexercitamenta ponere puerorū. Paratū est illud colligere ex rhetoricis Aphthonij progymnasmatibus, ubi inter exercitationis modos quatuordecim, ad augendam eloquentiam cum primis necessarios, ut quos apud ueteres & primos habuit & diu solos prima rhetorices institutio, ponitur etiā descriptio. Galenus in libello quod optimus medicus idem sit & philosophus, utitur hoc artificio contra nolentes fateri medicum esse philosophum, quamquam concedant debere esse temperantem quidem, ac pudicum, pecuniarum contemptorem, ac iustum oportere esse medicum, non tamen esse necesse ut sit philosophus. Si quis tamen ea uolet oratione latius funderet. Quasi dicat, quod ad inueniendi rationem pertinet sat fuerit, singulas res, singulis capitibus annotasse, si quis tamen ingenio indulgere uelit & latius fundere, is frustra sane non laborabit, sed dum hæc agit inueniendi gratia, interim etiamnum consulat eloquentiæ & quidem pulcherrime, nam in omni re plurimum ualet exercitatio. Nemo tamen putet his omnibus quos commemoramus semper petendum esse, uix enim inuenias argumentum in quod incidant omnes, sed ipsa causa docebit qui sint adhibendi. Idem hic faciendum quod in partibus suasorij generis: pulsandæ quidem omnes sed eligendæ quæ possint esse uisui. Hoc secuti consilium descriptiones aliquot exhibuimus primum baptismi, deinde hæretici, præterea uxoris siue mulieris, ad extremum episcopi siue ecclesiastæ. In laudem aut uituperationem. Nullo præexercitamentorum genere Fabio teste felicius exercetur adolescentia quam laudandis aut uituperandis personis. Ut omnem eius naturam proprietatemq;. Supra lib. 1. cap. 5. Eras. in 2. lib. cop. de apologis. Quem communem uocamus sensum. Quintil. lib. 1. cap. 3. Sensum ipsum qui communis dicitur, ubi disiect, cum se à congressu qui non hominibus solum, sed mutis quoq; animalibus naturalis est segregauit. Horatius libro 1. sermo. satyra tertia.

Communi sensu plane caret. Iuuenalis satyra octaua:

Rarus enim ferme sensus communis in illis.

Sed non nisi in pronunciatō dispositis. Vt sequenti docet cap. Non quod posset homo quidem diuidi in ueras species) Prioris libri cap. 6. Rodolphus admonuit speciei nomine ita se esse usurum, ut quicquid minus commune esset id species uocaretur, at quicquid altero esset communius, id genus ipsius diceretur. Humane.) Hoc est, si quando uocabula eiuscemodi sunt, ut scorsum acceptum alterum de altero prædicari non posset, tum aliquod alia nomina adijcienda sunt, per quæ coherere possit oratio. Minus idcirco sunt eis hi loci accommodati.) Nimis Hebraice istud, Latinitas respuit eis, proinde dispungendum esse censemus.

Cum sit homo generis earum rerum.) Obseruat id quod præcipit huius libri cap. 9. sub calcem. Bello Punico, cladi Cannensi.) Augustinus lib. 3. de ciuitate dei cap. 28. 19. Plutarchus in uita Fabij Maximi. Quoniam ea citra intellectum temporis & loci.) Vide librum huius capituli 19. in calce proferendum. Quod psitacus effingit uocem humanam.) Plinius libro decimo, capite 42. Martialis in apophoretis: Psitacus a uobis aliorum nomina discam. Hæc didici per me dicere Cæsar aue. Ouidius:

Occidit illa loquax humanæ uocis imago.

Psitacus extremo munus ab orbe datum.

Theodoricus Cirenensis episcopus: Sicut aues uocales humanam quidem uocem imitantur, non tamen intelligunt, quid loquuntur. Ita philosophi uirtutem nescientes prodiderunt.

Quoniam factus sit ex humo.) Quintilia lib. 1. cap. 10. Quod quisquis de re pronuntiaturs est.) Nam si dicas: Plato autor est animam esse immortalẽ, hic auctoritatem Platonis animæ accommodas, animæ inquā non scorsum, sed in pronunciatō acceptæ, est enim pronuntiatum, anima est immortalis. Comparationes itidem.) Vt si dicas: Cato Pompei partes sequutus est, ergo & Cicero sequi debuit, hic Cato & Cicero comparantur non scorsum, sed in pronunciatō accepti. Et similitudines rerum non sunt.) Diligenter hoc, ut omnia ostendit Erasmus in adagio: Scarabeus aquilam, & dulce bellum inexpertis. Quia speramus commodè.) Verg. lib. Aeneid. 5. Hos successus alit, possunt quia posse uidentur. Quintili. in prologo 4. lib. Prope infinitum mihi laborem prospicio, & ipsa cogitatione suscepti muneris fatigor, sed durandum quia cœpimus, etsi uiribus deficiamus, animo tamen perseuerandum. Crebra experiendi consuetudine.) Oportet hanc describendi rationem sæpius tentare, neque defatigari protinus si quando parum ex animi sententia ceciderit. Futurum enim ut iterum atq; iterum periclitanti felicius aliquando cadat. Vetus est illud: Si crebro iacias aliud aliàs ieceris.

Inter duas res propositas consentanea, & dissentanea, quomodo ex locis inueniantur.

Cap. XXIX.

I uero qui parauit hanc describendæ cuiusq; rei facultatē, hoc est, ut possit uidere, quid de re quaq; ex omnibus locis dici possit, utile erit deinde propositis duabus rebus, quarū altera dicatur de altera, ut cū descripserit utrāq; cōferat inter locos utriusq; rei, unūquēque alterius alterius omnibus: uideatq; quid cōsentaneum possit in eis &

eis & quid dissentaneum inuenire. Quatenus enim consentiunt inter se loci, eatenus enim res altera de altera non negabitur. Quatenus autem discrepant loci, non poterunt etiam ne res quidem inter se conuenire. Si quando uere ducetur idem ex diuersis utriusque rei locis, quemadmodum sæpe fieri supra ostēdimus, si modo id quod ductum est è locis, certum habeat cum re utraque consensum, certo etiam uinculo res inter se conuenient. Quærenda autem erunt per omnes locos iam consentanea, postea rursus dissentanea: tentandumq; hoc pacto, quid in utranq; partem de re proposita possit dici. Sumamus in exemplum, Philosopho habenda est uxor. Hic primum philosophum per suos explicemus locos, similiter & uxorem. Definiamus philosophum esse hominem diuinarum humanarumq; rerum notitiam cum uirtute sectantem. Pro genere erit homo, quanquam exactius intuenti subiectum sit. Species erunt: Stoicus, Peripateticus, Academicus, Epicuræus, & quæ reliquæ sectæ philosophorū numerantur. Propriū est: cura scientiæ cum uirtute. Totū & partes: eadē quæ hominis. Coniugata: philosophia, philosophari. Adiacentia: pallor, macies, horror, & asperitas frontis, seueritas uitæ, morum integritas, amor laborum, rerum humanarum incuria, contemptus uoluptatum, & dolorum. Actus: studere, uigilare, laborare: aliquid tale semper efficere, quo melior ipse, meliores alij fiant. Causa efficiens est: philosophus qui docuit eum, & cura, & iugis intentio studiorum, quibus didicit. Finis: bene tranquilleq; uiuere. Effecta sunt: mores hominum, uitæq; rectis institutis emendata, & ædita præcepta uitæ, conscripti libri usui & memoriæ posteritatis. Destinata sunt: omnia quæ cōsequendæ philosophiæ causa parauit. Connexa sunt: opes eius qualescunq; discipuli, ueneratio, fama. Locus: patria in qua natus, locus in quo uersatur, publicus, & aspectui omnium expositus, ut qui omnibus sit uitæ præbiturus exemplum: item habitatio satis certa, cum debeat urbium populorumq; corrector & emendator esse. Temporis: ut ætas eius, iuuenis an senex. Accidentium loci, ut prædiximus, quia in solam & simplicem rem non ueniunt, melius in toto pronunciato quod sumptum est, perspiciuntur. Hoc pacto etiam erit explicanda uxor per suos locos. Primumq; definienda, ut sit uxor mulier in consortium uitæ, liberorum

causa

causa legitime accepta. Hic pro genere erit mulier. Species erunt, hæc & illa uxor. Proprium, liberos parere. Totum & partes (ut de philosopho diximus) non alię quàm hominis. Coniugata: uxorius, uxorie. Adiacentia: affectus matrimonialis, amor uxorius, cura alenda eius, pudicitia, aut negligentia tori. Actus: blandiri, queri, rixari, suspicari, æmulam metuere, iura genialia reddere, parere, educare, & communem rem familiarem curare. Subiectum (quoniam nunc uxorem sicut & philosophum tanquã substantiam accipimus) non habet. Causa efficiens est: consensus coniunctioq; matrimonij. Finis est: procreatio liberorum conseruatioq;. Destinata sunt: opes, quibus ali possit, reliquarumq; rerum ad toleranda matrimonij onera apparatus. Connexa: maritus, opes, dos, nobilitas. Ipsum etiam uxoris nomen ad connexa pertinet: & earum rerum generis est, quæ ad aliquid uocantur: uxor enim mariti est uxor, & maritus uxoris est maritus. Nos autem in præsentia uxorem non tanquam pro qualitate uxoria, sed pro substantia quæ ab ea denominatur accipimus. Locus & tempus in generalibus his quæstionibus, hoc est, quæ proposita alio loco diximus uocari, per conditionē inferuntur: ut dicamus, quid si peregrina sit? quid si iuuenis? quid si senex? Per se enim nihil horum est in uxoris persona accipere, sed per conditionem potius adducuntur: suntq; & eorum quæ supra memorauimus et in philosophi & uxoris persona pleraque huius generis. Quia tamen crebro insunt eis, & in alterutram partem propensiora sunt, uelut pro certis & non conditionalibus accipiuntur. Accidentium loci quæ sequuntur, eadem ratione se habent in uxoris nomine, quemadmodum in philosophi & hominis habere prædiximus. Verum hi loci, qui ex conditione inferuntur, non incommode ad contingentium referentur naturam. Quāquam enim iuuenem esse uel senem, non sit contingens uxori, cui inest iuuenta uel senectus: huic tamen quod est, philosophum habere uxorem, contingens est, iuuenem habere uxorem, uel habere senem. Sicutq; ista in uxore ad philosophū relata contingentia sunt: sic & in philosopho hæc eadem, relata ad uxorem, sunt contingentia. In eis autem rebus, quibus de certo aliquo singulari q; factō disseritur, hic locus aptius excutitur: plusq; cōfert, antecedentibus, adiunctis, consequentibus inspectis: quæ omnia

Aaa priore

priore libro nobis sunt explicata. Similiter iam inspicimus nomen philosophi, & nomen uxoris, quid eorum uis proposito nostro afferat. Sic pronunciata de hac re, quid quisque magni nominis autor hac de re, in hanc uel illam partem dixerit. Sic comparata sunt ex philosophi persona, ecquid imperatori in exercitu agenti, an seruo, an rectori ciuitatis, habenda sit uxor? Ex uxoris persona, an philosopho habendus sit amicus firmior, an seruus, an concubina. Similia (ut suo loco diximus) nisi simul ex utrisque subiecto & prædicato sumi non possunt; ergo ea continuo aut affirmatiue aut negatiue pronunciare de proposito oportebit: ut doceamus similitudine accepta, philosophum uel habere debere uxorem, uel non habere. Oppositorum, & diderforum nisi in negatiuis, nullus fere est usus. Cum fuerint ergo, quæ describenda sumpsimus, hoc more per locos deducta, tum conferendæ sunt (ut diximus) loci locis: et uidendum, qui quibus conueniant. Ex his enim affirmatiue de proposito statuemus. Qui discrepabunt, hi propositum subuertent. Primumque per omnes locos consentanea scrutemur: ut sumpta definitione philosophi, qui scrutatur diuinas & humanas res cū cura uirtutis: conferamus huic ordine ea, quæ ex nomine uxoris sunt ducta. Definitio uxoris non multum dabit, nisi ea parte, qua ponitur in definitione philosophi, cura uirtutis, & in definitione uxoris, causa liberorum quærendorum. Quærendi enim liberi, cum cura uirtutis, uidentur conuenire: quoniam officium uirtutis uidetur liberos procreare. Deinde genus uxoris, mulier, parum uidetur conuenire definitioni philosophi, nisi in ea intelligamus, quod is uir sit. Vir enim & mulier naturæ ordine iuncta uidentur. Species uxoris, si sumamus clari nominis fœminas, quarum pudicitia & uirtutum inclyta memoria est, etiam non discrepabunt: digna enim consuetudo earum, talibus uiris erit.

Poterimus hoc pacto definitionem philosophi, per omnes locos uxoris circumferre, & tentare omnia. Deinde reliquos ex ordine locos, qui in philosophi nomine sunt, eadem ratione quemadmodum de definitione diximus, cum omnibus locis uxoris coniungere, & experiri, qui conueniant: eos uero qui non conueniunt, intactos relinquare. Hi enim cum postea dissentanea eodem ordine quæremus, quo consentanea quæsiuimus, materiam inueni-

uioni

tionis nostræ dabunt. Quod si etiam contraria sint aliqua inter se, quæ ex altera parte ducentur, inuenienda tamen utrisque consentanea erunt. Quemadmodum Stoicus & Epicureus repugnant, quoniam hic uirtutem expetit, ille aspernatur. Ergo huic, uoluptas tori genialis, & blanditiæ, benigna'que uxoris consuetudo, & gratia formæ, consentanea erunt. Stoico uero, cura procreandorum liberorum, & studium coercendæ libidinis, ne alia quàm qua permissum est rapiat. Hinc etiam nascuntur argumentationes illæ, quæ proprie ἐνθυμήματα rhetores uoluerunt dici: cum diuisa una re per duo opposita, utrumque deinde affirmamus uel negamus: quod in enumeratione supra comprehendimus, Cicero complexionem uoluit id uocari. Quale est, uxor uel decora est uel deformis. Videtur quidem primo aspectu, si altera sit ducenda, alteram ducendam non esse. Qui tamen uolet utrisque consentanea quærere, dicet, decoram ducendam esse, in spem pulchritudinis liberorum: deformem, ut exerceat continentiam mariti. Sic qui dissentanea quæreret, dicet, decoram suspectam esse, deformem inuisam.

Nec uero primo statim conatu desistendum est, si consentanea quærenti, prima duorum locorum collatio parum respondeat. Sed conferendi iterum, adhibendi'que ad eos erunt alij loci, quibus consentanea esse peruincantur. Qualia sunt Thucydidis nonnulla, contra communem sensum opinionem'que dicta: quæ tamen adhibita probatione, confirmat. Agitandum'que hac ratione ingenium: nec acquiescendum solum eis, quæ ultro se proferunt: sed erunt etiam quæ latent eruenda. Sic enim paulatim facultas illa parabitur magna ex parte, quam tribuit orationi Cicero, ut nihil tam improbabile sit, quod non hac uia probabile uideatur. Vfus autem horum exercitamentorum hic præcipuus est: Descriptionis quidem, quòd per eam facilem assequimur omnium locorum in qualibet re uelut uno sub aspectu intuitum. Nec enim satis est, scire locos, & in omni re inuenire posse: sed oportebit promptos esse, & uelut nutum nostrum expectantes. Præterea, qui nequibit rem propositam per locos describere, nihil est quod inuenturum ex locis certa se ratione confidat. Hoc enim primum est totius inuentionis caput: ex quo commode tractato, omnia copiosissime pro-

feruntur. Comparatio uero inter se duarum rerum descriptarum per singulos locos, hanc præstat utilitatem, ut quicquid inuenimus, facile aptemus instituto nostro, & in usum argumenti traducamus, & uideamus etiam, quod inuentum nostrum aptum sit argumento, quod ineptum, & quid in hanc illam uel partem magis profit nobis: & si quid conatui nostro repugnat, ut id ne attingamus quidem. Si dicam enim, cuicumque est cura uirtutis, ducet uxorem, ergo philosophus ducet uxorem: si neget aduersarius id, quod propositum est, hoc est, ducendam esse uxorem cuicumque sit cura uirtutis, iam hac inuentione (quæ ex philosophi nomine ducta est) habere curam uirtutis, nihil egerimus: nisi habeamus aliud ex persona uxoris inuentum, cui hoc sit consentaneum, ut dicamus, cuicumque est cura uirtutis, uolet liberos procreare: ergo cuicumque est cura uirtutis, ducet uxorem. Similiter quod in philosophi descriptione positum est, contemptorem esse eum uoluptatum & dolorum, cuicumque inuentorum ex uxoris persona adhibeas, frigidum & segne argumentum conficies. Id uero quod sequitur in philosophi descriptione, incuria rerum humanarum, dissentaneum fere uidetur omnibus eis quæ ex persona uxoris ducentur. Ergo in his danda erit opera, ut si non proficiunt, obsint quàm minimum. Ut dicamus, philosophum non uxoris molestia, non orbitate liberorum à coniugio deterritum iri: quoniam contemptor sit uoluptatum & dolorum. Sic etiam, cum non amore filiorum, cura que parandæ eis hæreditatis amplioris, aut uxoris desiderio, in uitia cupiditatis aut auaritiæ prolapsurum: quoniam sit sibi incuria rerum humanarum: solum ergo philosophum innoxie bona matrimoniij malaque toleraturum. Sic quæ per se quandoque obstare uidentur, contra obstantia alia munimento sunt. Et quemadmodum reliquis in rebus, sic hic fit, ut quæ per se in malis numerarentur, alijs comparata malis, in remedium habeantur loco. Hæc quidem fundamenta sunt omnis inuentionis: quæ quisquis recte firmiterque iecerit, exiguus in reliquis restabit labor, parataque est his omnis dicendi materia: & quicquid dicturi copiam potest intruere, hac uia colligitur. Sola deinceps opus est ratione, quæ præsentis rerum usui aptet ista, & ordinet ea disponatque, & uelut in aciem producat.

In ca-

Euero qui parauit hanc.) Proximo capite rationem ostendit uniuscuiusq; rei per locos describendæ, hic autem idem quoq; facit, sed in pronūciatis, quia loci sæpenumero cōmodius inueniuntur, cum sunt in pronūciatis dispositi: id quod ipse testatur Rodolphus loco modo citato. Et quædam inquit rebus per se conueniunt, aliæ cōueniunt quidem rebus, sed non nisi in pronūciato dispositis. Philosopho habenda est uxor.) Aphthonius in progymnasmatibus de Thesi, uide quæ adnotauimus in eum locum. Ioan. Chrysostomus homi. in Gen. 20. Eras. in opere de epist. conscrib. Epist. suasoria. similem aut fere similem describendi rationem sequi uidetur & Lucianus in dialogo de mercede conductis, ubi uitam aulicam, uel philosopho, uel erudito nimis prorsus indignam esse persuadet. Quoniam hic uirtutem expetit, ille aspernatur.) Mea quidem sententia, nihil necesse uidetur sic corrigere (ille uirtutem expetit hic aspernatur) ut quidam magni apud Colonienſes nominis emendandum esse pertinaciter contendit, ac proinde uobis esse exēplar per me eius precibus eo perlatum idq; magno meo dāno. Præsertim non suffragante autographo. Id quod & prius libri huius cap. 4. annotauimus. Non enim perpetua est talis illorum pronominum obseruatio.

Stoicus, Peripateticus, Academicus, Epicurus.) Inter Epicuræos & Stoicos maximum est disidium. Nam Epicuræi felicitatem hominis uoluptate metiuntur. Stoici præter honestum nihil ducunt in bonis. Philosophia, philosophari.) Quodam die quum populus theatru egrederetur, Diogenes aduersus populu nitens ingrediebatur. Interrogatus cur id faceret. Hoc inquit in omni uita facere studeo: Sentiens hoc esse philosophari, in omnibus actionibus quàm maxime à multitudine disſidere, propterea quod uulgus hominum cupiditatibus agitur non ratione. Connexa sunt, opes eius qualescunq;.) Lucianus in Timone: ὁλιγαρχία καὶ μετρίων χρησίων τῷ φιλοσοφῶντι, καὶ μὴ ἀνὺπὲρ πλὴν τῶν ἀπαραφραγῶν. Id est, oportet enim philosophum paucis contentum ac frugalem esse, neq; quicquam ultra peram querere. Vide scholia nostra in orationē Rodol. de studiorum ad hyemē innouatiōe. Quæadmodum sæpe fieri supra ostendimus.) Lib. 1. nō semel admonitum est, unam atq; eandem rem rebus diuersis collatā, in diuersos quoq; locos posse referri, sic homo animali collatus species est, fruentiæ, aut colori cōparatus accipit nomen subiecti, & sic de cæteris. Definiamus philosophum esse hominē.) Cicero lib. 1. de oratore: Philosophi deniq; ipsius, qui de sua uia: sapientia unus omnia pene proficitur, est tamen quædam descriptio, ut is qui studeat omnium rerū diuinarum atq; humanarum uim, naturam, causasq; nosse, & omnem bene uiuendi rationem tenere & persequi, nomine hoc appelletur. Publicus & aspectui omnium expositus.) Quidam ob hoc ipsum docti uolunt haberi, quod semet abdunt a uulgi conspectibus. At exemplo ueri philosophi non debemus horrere consortium indoctorū aut imbecillium, modo spes sit ulla uel eruditionis uel resipiscentiæ. Cur enim horreat fidus & amicus medicus homines morbidos, modo spes sit sanitatis? Quidam multa destomachās in philosophos etiam hoc adiecit quod conspiceret illos semper obsideri fores diuitum, cui Aristippus: Et medici inquit ægrotantium domos frequentant, nemo tamē ægrotus esse mallet, quàm medicus. Scite rector sit in diuersum conuiuium, philosophi prædicant felicitatem, quàm uni sapiētī uindicat, & tamen assidue uersantur apud diuites aliquid uenantes ab illis, unde colligebat diuites esse beatioreſ quàm philosophos Sed ille interpretatus est philosophos ideo potissimum colere diuites, quod ob luxum ac delicias cæteris mortalibus & stultioreſ & corruptiores egerēt præceptis sapientiæ, philosophus autem animorum male habentium medicus est. Porro

beatius est esse medicum quam aegrotum. Quamquam exactius intuenti.) Nam philosophi nomen potius qualitatem significat quam substantiam, quamquam nos id uocabuli sic usurpamus, ut hominem cum qui philosophatur intelligamus. Et reliqua sequa.) De quibus lege Ciceronem 3. de Oratore circa principium. Cura alendi eius.) Sunt qui putent legendum cura alendi eius, nempe matrimonialis affectus, alij uero manente structura in columi, proles uolunt subintelligi, fortasse non pessime diceretur, ut cura passim capiat, nam cum dicitur uxor curatur: adiacens est uxoris, nisi forte rectius actus appelletur, nam et passionem actum uocat Rodolphus. Quae proposita alio loco diximus.) Libri huius capite decimo. Quoniam officium uirtutis uidetur liberos procreare.) Prioris ad Timotheum capite secundo, salua tamen fiet per generationem liberorum, si manserit in fide ac dilectione et sanctificatione cum castitate. Quae proprie ἐνθυμήματα.) Lib. huius cap. duodecesimo in calce. Cum diuisa una re per duo opposita.) Aristoteles lib. Rhetoricorum secundo capite uigesimo tertio circa locum a duobus oppositis. Laurentius Valla libro tertio in dialecticam cap. quinquagesimo quinto et quadragesimo primo. Aulus Gellius libro quinto capite undecimo. Angelus Politianus Miscella. cap. quinquagesimo quarto et quinquagesimo quinto. D. Erasmus in opere de conscribendis epistolis cap. de complexione et ceteris argumentationum oratoriarum generibus. Idem adagio: Oleum et salcem oportet emere.

Sic qui dissenteanea querit.) Quorum catalogum bene longum, non minori iudicio quam sedulitate recenset D. Hieronymus contra Iovinianum, et in epistola cuius initium: Vercore officium, ad Saluinam de seruanda uirginitate, et ad Furiam de uiduitate seruanda, in epistola cuius initium: Obsecras literis, et in epistola ad Eustochium de custodia uirginitatis, et in epistola aduersus Vigilantium: cuius initium, multa in hoc orbe monstra. Gregorius Nazianzenus in dictum Euangelij: Cum consummasset Iesus sermones hos Matthaei decimonono. Aphthonius de Thesi. Ioannes Antonius Campanus in oratione de obitu fratris. Erasmus in opere de conscribendis epistolis cap. de genere dissuasorio. Rogatus ab adolescente quodam Socrates utrum melius censeret, uxorem ducere, an non ducere, utrumcumque, inquit feceris, poenitebit, iudicans et coelibatum et coniugium habere suas molestias, ad quas perferendas esset praeparandus animus. Coelibatum comitatur solitudo, orbitas, generis interitus, haeres alienus. Matrimonium perpetua sollicitudo, iuges querela, dotis exprobratio, asinitum graue supercilium, garrula socrus lingua, subessor alieni matrimonij, incertus liberorum euentus, aliaque innumera incommoda. Proinde non hic est electio qualis est inter bonum et malum, sed qualis inter leuiora et grauiora incommoda. Sed oportebit promptos esse, et uelut nutum nostrum expectantes.) Hoc est ut alijs quidem uerbis, eodem tamen aut fere eodem tendentibus referamus, in numerato habere quemadmodum Octauius Augustus (ut refert Seneca) pronunciauit de Vatinius oratore quod ingenium in numerato haberet, propterea quod in causis agendis ingenio esset praesentissimo et quicquid alijs praestaret diutina cogitatio id illi prima statim animi intentio daret. Cicero: Ut omnes eas causas diligentes oratores et memores percursum animo, et prope decantatas habere debeant. Nec satis est scire locos et in omni re inuicire posse.) Neque satis erit huiusmodi locorum mundum comparrasse, nisi non solum in promptu uerum etiam in conspectu habeas ut protinus uel non quasi sit se offendant oculis.

Ordotoius

Ordo totius inuentionis in summa breuiter uelut aspectui subiectus. Cap. XXX.

T ergo demus omnia tanquam sub unum conspectum, totamq; præceptionis huius amplitudinem in unam summam colligamus, ubi materia disserendi fuerit oblata, siquidem sit formata quæstio, nihil est qd in hac parte laboremus. Sin rudis (ut ita dicā) materia dictionis proponatur, qua ratione sit in quæstionis coniicienda formam docuimus, quantum tamen id præceptione potuimus assequi. Cum habuerimus autem formatam quæstionem, tum diligenter est ea etiam atq; etiam expendenda, cuius generis quæstionū sit, ex omni illa (quam supra explicuimus) quæstionum uarietate. Nec enim facile quis inueniet, quò sint probationes oēs referendæ, nisi recte naturā quæstionis cognitā habuerit. Deinde tū uidendum quo pacto hæc quæstio, quæ totius disputationis est caput, in plures diducatur quæstiōes, quod cū hic locus à nobis tractaret, pro uiribus est explicatum. Iam iudicij nostri erit, quas quæstiones inter primā quæstionem comprehensas tractandas putemus: quod tamen ex conditione rerum & utilitate nascatur oportet: cūq; ea deliberādum est ante omnia, quas quæstiones credamus tractandas, quas remittendas: & an solam eam quæ prima est sufficere arbitremur. Vt in quæstione quam modo pro exemplo posuimus, an philosopho ducenda sit uxor: utrum in hac quæstione solū de philosophi persona, de qua quæritur, differere uelimus, an prius generalem in hac inclusam quæstione explicare, an cuiquā ducenda sit uxor. Sic etiam, an optandi philosopho liberi, quod ex hac etiā pendet quæstione, utrū id latius uelimus fundere, & propria quæstione tractare, an solū in simplicis argumentationis formā breuiter colligere. Sic an expectēdē philosopho diuitiæ, an philosopho cura rei familiaris obeunda, & reliqua omnia argumenta ex locis ducta, quæ latius arctiusue tractari pro dicentis arbitrio, & suas quæstiones accipere possunt. Cū fuerit autē cōstitutā nobis quæstio, siue unam siue plures faciamus: eadē erit omniū, quæ cuiusq; cōfirmādæ ratio, ea quam proximo loco diximus: ut acceptis in quæstione omnibus ex quibus argumenti aliquid duci poterit (poterit autē fere ex omnibus quæ ponent in quæstione

stione) describamus ea, perq; locos omnes ducamus, & tum ex consentientium aut discrepantium ratione, prout de quæstione pronunciamus, in hanc uel illam partem argumenta colligamus. Nam de quæstione quæ expositione explicatur, minus suscipitur negotij, præsertim cum de facto aliquo quæritur, cuius tantum ordo, id est, initia, decursus, exitusq; sunt recensendi. In eis uero ubi causæ rerum quærentur, quia possunt unius rei quandoq; esse multæ causæ: aut habitudo qualitas uel rei alicuius inuestigatur, ut qui quærat, quibus rebus, aut quo genere uitæ Cato tantum uirtutis nomen sit assecutus: non oportebit utiq; argumentari eum, qui de hac quæstione differet: sed solum integre, seuerè, iuste, constanter, prudenter, facta dictaq; Catonis expositione colligere. Argumenta tamen & semina omnia confirmandarum laudum Catonis ponentur, ex quibus si quæreretur an fuerit laudandus Cato, idē id colligi posset. Sed quia genus hoc quæstionis credentes habet auditores, non enim quæritur, an fuerit laudandus Cato, sed quibus rebus tantum laudis sit assecutus: idcirco expositionē poterit ea quæstio absolui. Quod in omnibus his ferè rectissime fiet, in quibus auditor non certantis, sed discētis sustinet personam. Hæc ubi fecerimus, peruiderimusq; cuncta, quibus sit nobis opus ad id quod instituimus docendum, tum facile uidebimus, quod ad formādam orationem pertinet, an res ea ex qua nascitur quæstio, quæ per argumentationem est explicanda, simplex sit, & quæ solum proposita quæstione possit intelligi, quales sunt quas proposita diximus uocari, an sinuosa sit & multiplex, quæq; ex uaria & flexuosa rerum oriatur serie, ut sunt conditionales quæstiones & ciuiles pleræque, ad quas rectè percipiendas longior narratio præcedat oportet. Deinde cum nostram auditorumq; personas & rerum de quibus sumus dicturi conferimus æstimationem: & cogitamus, quas aures nobis auditores, quas eis qui contra nos dicent, si qui dicent contra, sint adhibitori: quasq; prius adhibuerint, si qui prius quàm nos dixerint: tum non erit difficile iudicium nobis, an sit exordio parandus aditus ad animos eorum, & cui uel occurrendum incommodo, uel spei incumbendum: cum uiderimus quid sit nostrarum partium, quo uel premamur maxime, uel cui faueatur. Sic & peroratione, an tam multiplex res tantaq; fuerit ar

rit argumentationum copia, ut sit auditoris memoria enumeratione reficienda: an ea sit natura rerum, ut queri de nostra conditione, mouere lachrymas: ira, odio, indignatione miscere auditorum animos debeamus. Omnium nos, rerum personarumq; conditio rectissime admonet, si cuncta consideremus, quemadmodum diximus, cum loqueremur de his partibus orationis. Omnia ex eisdem ducenda locis erunt, ex quibus argumentationes ostendimus duci: siue doceamus, siue beneuolentiam, iram, odium, misericordiam, alios uel moueamus affectus: solisq; cuncta hæc quaestionum capitibus, quod inuentionis est, distant. Validissimi autem affectus persæpe oratione, quæ expositioni quàm argumentationi similior est, mouentur: sæpe tamen & argumentatione, ut alio docuimus loco. Colligendi tamen acumen, omnisq; tenuior illa argumentandi subtilitas uitanda est. Vtq; semel dicam, puritas illa docentis orationis, & impetus affectibus turbantis, sicut inuentione nihil distant, ita eloquendi prope extremis sunt finibus discreta.

IN CAPVT VLTIMVM.

VT ergo demus omnia,) ἐναγκαλιώσας est eorum quæ dicta sunt de locorum usus Siquidem.) De hac uoce uide Vallam lib. 2. cap. 15. Plautus: Saluus sum siquidem isti dicto solida et perpetua est fides. Docuimus.) Libri huius capite duodecimo. Quam supra explicuimus.) Capite nono, decimo, et undecimo. Quod quum hic locus à nobis tractaretur. Libro huius capite decimoquarto. Quæ expositione explicatur.) Lege libri huius capite decimosexto. Quo genere uitæ Cato tantum.) T. Liuius libro nono de bello Macedonico, Marcus Tullius libro primo de Oratore, in oratione pro Murena. Quintilianus libro duodecimo capite undecimo. Quales sunt quas proposita diximus.) Supra cap. 10. Ut sunt conditionales quaestiones.) Lib. huius capite decimo. Dein de cū nostram auditorumq;.) Hac de re, uide huius libri caput uigesimūquart. Ut alio docuimus loco.) Partim libri huius capite quarto, et quinto partim eiusdem lib. capite uigesimoquarto. Sicut inuentione nihil distant.) De quo si quis addubitet legat huius libri caput quartū et uigesimumquart. Ita eloquendi prope extremis.) Fab. Quintilianus libro octauo capite tertio.

F I N I S.

bbb RODOL

RODOLPHI

AGRICOLAE PHRISII DE

INVENTIONE DIALECTICA, LI-

BER TERTIVS.

De affectibus quid sint, & unde oriantur.

Cap. I.

QUONIAM autem de affectibus dicere locus admonuit, & dicturum me de eis priore rerum tractatu pollicitus sum: paucis, quæ natura eorum, quæ uis sit dicam: ut cum cognitos eos teneat, qui inuenire cupit paratum habeat tanquam scopulum uniuscuiusque naturam, ad quem sint omnia argumenta uelut tela dirigenda.

Affectus autem mihi non aliud uidetur esse, quàm impetus quidam animi, quo ad appetendum auersandum uel aliquid uehementius quàm pro quieto statu mentis impellimur. Omnis itaque affectus uel ex appetendarum rerum, uel auersandarum studio nascitur. Appetimusque, quæcunque uel reuera uel in speciem bona sunt: contra auersamur, quæ noxia sunt, uel nocitura creduntur. Nec solum afficimur eis, quæ nobis bona putamus aut mala, sed aliam quoque uicem dolemus, gaudemus, irascimur, miseremur.

In omni autem affectu duo sunt præcipue quibus mouemur: res quæ accidit aut expectatur, & persona ad quam res ea redit. Quæcunque ergo res digno contigerit, siue bona ea sit siue mala, gaudemus. Contra, si qua indigno, ferimus moleste. Et si quidem bona sit, inuidemus, irascimur: si mala, miseremur, & in doloris uenimus societatem. At in his affectibus, qui in suam cuiusque ueniunt personam, res sola plerunque sufficit affectui, & perquam brevis est de persona cunctatio. Nemo enim ferè non sibi fauet. Quicquid bene cesserit, id digno sibi: quicquid secus, indigno id sibi euenisse persuadet. Venit & quandoque in partem rei, persona, non quidè cui contigit, sed à qua profecta res est, Unde persæpe, nō tam
bene

bene aut secus de re quæ facta est existimamus ex ipsa re, quam ex
 animo aut opinione eius qui fecit. Vnde scite apud comicum di-
 ctum est: Vnum hoc scito, contumeliæ nō me fecisse causa, sed amo-
 ris. Et item alio loco. Abs quiuis homine (cum opus est) beneficiū
 accipere, gaudeas: Verumenimvero id demum iuuat, si quem æ-
 quum est benefacere, is facit. Sed in tractatu rei, persona hæc ad ef-
 ficientium locum redigetur. Quandoque persona etiam ad subiecti
 locum pertinet: ut si quis propter uirtutes amet quempiam, uel pro-
 pter decorem: similiterq; oderit in eo uitia, uel deformitatem: res
 quidem sunt uirtus, uel uitium reliqua'ue, quibus spectatis, animus
 præcipue mouetur: persona uero uelut rerum quædam fit accessio:
 quoniam rebus etiam sine persona moueremur, personam sine re-
 bus nihil ad nos putaremus pertinere. Et quoniam rerū subiectum
 est persona, cum tractabuntur res, in eum locum ponēda erit. Quia
 tamen affectus complecti personam uidetur, & nomen affectus illi
 præcipue tribuitur: tametsi prior sit nobis uirtutis uel decoris cura,
 sine quibus personam negligereamus, ipsa tamen persona est quæ a-
 mari dicitur, quam odimus, cui inuidemus: idcirco in his pro re sæ-
 pe accipimus personam, & rem inter locos personæ collocamus.

Nihil autem refert in affectibus, aut sic esse rem, aut sic uideri. Te-
 merarius est enim affectus omnis & præceps, rapit mentem, & ple-
 runq; alius ex alio nascitur. Vnde fit, ut de rebus omnibus, non ex
 uero statuatur, sed bonas eas malasq; putet ex opinione, quam indidit
 alterius affectus error: uel quam leuiore quacunque & inani persua-
 sione secutus est. Sunt & affectuum diuturniores alij, qui longo
 sunt usu firmati: ut amor, odium, inuidia, luctus, metus: & in summa,
 omnis, quicunq; maioris alicuius causæ persuasionem animos obse-
 dit. Alij breuiiores & subiti magis: ut qui cum alijs ex causis, tum ora-
 tionis uento, tanquam in stipula ignis concitantur. Hiq; sicut de im-
 prouiso propemodum prorumpunt, sic celeriter quoq; persæpe &
 quāuis leui causa residunt. Quamq; sit aut capax omniū affectuum
 oratio, & nullus non locū aliquādo sibi uendicet in dicēdo, duo ta-
 men uel maxime oratoribus laudem tulerūt, odiū & misericordia.
 Sane Aristoteles in eis libris quos de rhetorice conscripsit, multos
 enumerat, & quid sit quisque, quibusq; rebus oriatur, extinguiturq;

rursus, copiosissime prosequitur: ut fuit uir ille ingeniosissimus, omniq; rerum copia instructissimus. Quæ quisquis scire uolet, ex illo paratum erit inquirere. Mihi uidetur, quisquis communis sensus planè non erit expertus, cum rem de qua dicturus sit cū auditoris contulerit animo, cunq; perspiciat quid dicendo uelit efficere, non latiturum eum in quod affectus genus sit rapiendus auditor. Deinde quum res cum personis (quemadmodum modo prædiximus) coniunxerit, facile ex re, quod bona ea mala ue sit: facile ex persona, quod ea re illa digna sit aut indigna, deducet.

ANNOTATIONES ALARDI AEMSTELREDAMI IN
tertium Rhodolphi Agricola de dialectica inuentione
commentarium.

QVONIAM autem de affectibus dicere locus admonuit, Plurimas ad res caput hoc, cæteraq; proxime sequentia uel futura sunt, proinde diligenter excutienda. Hoc loco non ab re crediderim illud obiter admonendum, apud Areopagitas oratoribus haud licuisse affectus mouere, ut quibus iudicum animi a ueritatis luce, in falsitatis caliginem sæpe abducuntur, ut autor est Quintilianus in Prologo, libro quinto. Idem lib. sexto capite 1. ubi de Epilogis loquitur: Athenis, inquit, affectus mouere per præconem prohibebatur orator, philosophos minus minor, apud quos uitijs est loco affici, nec boni mores uidentur, sic à uero iudicem auerti, nec conuenire bono uiro, uitijs uti, necessarios tamen affectus fatebantur, si aliter obtineri uera et iusta et in commune profutura non possunt, Lucianus in ἀναχάρι. de Areopago loquens: ἢ ῥ' αὖτις ἢ προῖμιον ἔποι προ τῷ λόγῳ ὥς ἐν νεῖς ῥ' ἀπειράσαστα αὐτὸς ἢ οἱ κτῆρες ἢ δεινῶσιν ἔξω θύρ' ἐκείνῃ τῷ πράγματι, οἷα πολλὰ ῥητόρων παῖδες ἔχουσιν τὸς δικαστὰς μηχανῶνται, πρὸς ἑλθεῖν δ' αὖτις κατιστάσιν ἐνθὺς οὐκ ἔστι λυγρὴν πρὸς τὴν βέλῃν, καὶ περιτρίβειν τὸ πρᾶγμα ἐν τοῖς λόγοις ὥς γυμνὰ τὰ γιννυμένα οἱ ἀριστοὶ ἀγῶντες βλεπῶν. Hoc est, Gulielmo Budæo interprete: Quod si quis, inquit, in auspicanda oratione proœmium ad conciliandos eorum animos, aut commiserationem exaggerationem ue extrinsecus ductam, agenda causæ accommodaret, qualia multa machinamenta oratorum natio, capiendis iudicum animis communisci solet, extemplo præco prodicens, tacere eum iubebat, non ultra sinens inaniter uerba fundere, uerborumq; inuolucris qua de re agitur implicare, ut nuda aperta q; ipsa facta cernere Areopagite possent. Præterea Quintilianus libro decimo de Demosthenis Ciceroniq; comparisonem loquens: Salubris certe, inquit, et commiseratione, qui duo plurimum affectus ualent, uitijs est. Et fortasse epilogos illi mos ciuitatis abstulerit, lex (inquit) aut institutum Atheniensium Demosthenis orationibus commiseratione, et amplificatione abstulit duo acerrima oratoris artis tela. Et lib. 2. ca. 17. Eloquentiā ait Lacedæmoniorū ciuitate expulsam. Athenis uero ueluti recisam orandi potestatem, ubi orator mouere affectus uetabatur. Quint. lib. 2. ca. 18. Affectus si aliter ad æquitatem perducere iudex nō potuit necessario mouebit orator. Igitur Athenis interdicebat præco dicturi in cōtione ne uel præfatiōe uel affectib. uteretur, rē mō exponerent

exponerent ἄνθρωποι καὶ πάθος, id est, absq; procreantibus & affectibus. Eras. Roter. lib. Ecclesi. 2. Porro Stoicorum dogma nullos probantium affectus, non à Christianis modo, uerum etiam ab ipsis Stoicis paulo & quioribus, reiectum atq; exploratum est. Nam quod Athenienses ab actionibus causarum seculi serunt affectus, potest aliquo colore defendi. Tum ad clepsydram dicebatur, nolebant aquam non necessarijs absumi, nec iudicem nimium diu detineri cognitione: præterea quoniam à iudice religione astricto requirebatur incorrupta pronuntiatio, maluerunt abstinere à mouendis affectibus quod ij sæpe nubilum offundunt iudicio, interdum eo rapiunt cognitorem, ut non ex iure sed ex animi commotione ferat sententiam. Et dictum me de eis.) Quod ita testatur lib. 2. cap. 24. Cum fiant autem (inquit) hæc omnia affectuum per motione quo pacto oporteat ea expedire paulo aperientur. Quæ natura eorum, quæ uis.) Quintilia. lib. 6. cap. 2. & 3. Cice. lib. de oratore 2. circa medium. Quot sunt & quomodo definiuntur in dial. Melanch. in 2. specie qualitatis, quæ dicitur habitus explanatur. Nihil aliud uidetur esse.) Affectus est motus, quo se sensus ac uoluntas profertur, aut fugit re, oblat a. Sicut enim pulsata cutis afficitur, ita impellitur cor, quum offertur res aut placens aut displicens. Sunt autem summa genera affectuum, lætitia, spes, dolor, seu tristitia, & metus. Ex his commixtis fiunt ceteri affectus. Seneca epist. 76. Affectus sunt motus animi improbables, subiti, & concitati, qui frequentes, neglectiq; fecere morbum. Sicut distillatio nec adhuc in mortem adducta tuum facit, asidua & uetus. Cicero in Partitionibus: Motus autem animi incitatio aut ad uoluptatem, aut ad molestiam, aut ad metum, aut ad cupiditatem, tot enim sunt motus genera. Partes plures generum singulorum. D. Aufstinus 14. de ciui. Dei lib. cap. 8. Idem in eodem opere lib. 9. cap. 4. Suidas ἡρώδης. Vergilius: Hinc metuunt, cupiunt, gaudentq; dolentq;. Horat. 1. epistol. lib. epist. 6. Gaudeat an doleat, cupiat metuat uel quid ad rem. Siue bona ea sit, siue mala gaudemus.) Gaudemus eundem ea ratione, qua iudicamus eum hominem ea re dignum esse: at aliunde tamen accidere potest, ut ei afficiamur, ut si miseret nos eius, qui ultimo afficiatur supplicio, ea sane misericordia non oritur ex persona illius, quatenus scimus eum dignum esse illo supplicio, sed quatenus alia quædam nobis in mentem ueniunt, nempe fragilitas humana, & cetera quibus in huiusmodi rebus commoueri solemus. Sin mala miseremur, & in doloris uenimus societatem.) Cice. 2. de orato. Iam misericordia mouetur, si is qui uidet adduci potest, ut illa quæ de altero deplorentur, ad suas res reuocet, quas aut tulerit acerbis aut intuens alium crebro ad seipsum reuertatur, ita cum singuli casus humanarum miseriæ grauiter accipiuntur, si dicuntur dolenter, tum afflicta & prostrata uirtus maxime luctuosa est, ut & illa altera pars orationis, quæ probitatis commendatione boni debet speciem tueri leuis (ut sæpe iam dixi) atque summissa, sic hæc quæ suscipitur ab oratore ad commutandos animos, atque omni ratione flectendos intenta ac uehemens esse debet. Similiterq; oderit in eo uitia.) In eodem enim homine sæpe summæ sunt uirtutes, cum summis uitijs coniunctæ, ut auctor est Plutarchus in uita Alcibiadis, ut nescias amore ne an odio persequendus. Quam ex animo aut opinionis eius qui facit.) Thais Terentiana: Et si ego digna hac contumelia, tu tamen indignus qui facias. Pro re sæpe accipimus personam.) Hoc est, inuertimus orationem: Nam cum de re loqui deberemus, & personam inter locos eius enumerare, nos inuerso ordine de persona institutum orationem, & rem inter locos personæ collocamus: ut scilicet homini uel bene uel male afficiamur, quamuis propriè uirtus & uitium est amoris aut odij obiectum. Et rem inter locos personæ collocamus.) Ut cum de homine probo contumelijs affe-

Ro doleamus, quamuis ipsa sit uirtus, quæ indigna sit contumelia, tamen tota rei exaggeratio, in permouendo affectu, pendet ex locis qui accommodantur ad personam, non ad rem.

Sunt & affectuum diuturniores alij.) Lege supra lib. 1. cap. 11. de adjacentibus. Vel maxime oratoribus.) Quia eorum labor ferme in iudicijs desudauit, ubi accusator cõdẽnationem captans, reo inuidiam & odium parit: contra patronus liberando clienti studens misericordiam unliq; uenatur, alioqui in senatu & populo, reliqui affectus crebro locum habet, ut cum metum hostium iniicere animo uolunt, & incolumi fortuna exercitus gaudium gratulantur conciliare. Ea demum uox gignit affectum in animis auditorum, quæ ab animo bene affecto uenit, præsertim uultu gestuq; conueniente adiuta. Laudem tulerunt.) Cicero in Bruto: Ut enim ex neruorum sono in fidibus quam scienter ij pulsati sint intelligi solet: Sic ex animorum motu cernitur quid tractandis ijs perficiat orator. Odium & misericordia.) Vide quæ supra lib. 2. cap. 4. annotauimus circa locum ubi sic habet: Duo sint oportet in misericordia mouenda. Multos enumerat.) Maxime lib. rhetoricorum 2.

Quot modis à dicente tractentur affectus, Cap. II.

Tractantur autem affectus triplici ratione: Prima est, ut exprimamus oratione affectum, hoc est, ut irati, metuentis, amantis, dolentis, nobis assumamus uerba: qualis fere est omnis in comœdia, tragœdiaq; oratio. Sed hæc ardentiores habet motus, quoniam personas habet magis insignes & res grandiores. Illa quietos magis & propius à tranquillitate distantes, quia res personasq; de medio sumit. Qua in parte, necesse est, cogitationes, uota, querelas, desideria, preces, contentiones omnes, pro natura cuiusq; affectus, exprimat oratio. Ante omnia uero elocutionis genere istud conficitur, ut ipsa dictio, tumultum perturbationemq; concitatae mentis imitetur. Et est quidem in hac affectuum imitatione præcipue posita ea uis, quam nonnunquam colorem uocamus dictionis. Ut cum eandem rem multi dicant, siue exponant quidem, siue argumẽtentur, alius tamen monentis solum, alius irati, alius querentis, alius miserantis tueatur colorem. In satyra uidemus, idem tribus illis qui adhuc extant, Horatio, Persio, & Iuuenali, institutum esse, eandemq; rem tractari. Ea est, ut mores uitamq; emendent, & reprehendant uitia. Suum tamen quisq; secutus est colorem. Horatius ridentis speciem, & ingenuo (ut ipse ait) culpam defigere ludo affectauit. Persius seucriorem & prope philosophi personam accepit. Docendo itaq; reprehendit, & reprehendendo docet. Iuuenalis indignantis & irati plerunque præfert speciem. Quare erectior paulo & profluentior carminis compositio,

ludio, magis decuerit eum, sicut & sal amarior plerunque & solutior orationis libertas. Nec ulla alia in re magis positum esse decorum orationis illud crediderim, (quod tantopere in oratore suo laudavit Cicero, tantaq; ubiq; secutus est obseruatione) quàm in eo qui sit ex hac imitatione desumptus color, isq; dicentis personæ, ex sua, auditoris, rerumq; collata existimatione, apte & diligenter accommodatus. Sed plura de his dicere, ad eloquendi magis quàm inueniendi pertinet rationē. Secūda tractandorū affectuū ratio est, cum aliquem affectu aliquo concitū describimus: & quæ fecerit, quæ dixerit sic explicamus, ut ex omnibus affectus possit deprehendi. Cuius rei cum multis in locis multa sunt apud autores exēpla, tum egregium apud tragicum nostrum in Oedipode: Prædicta postquam fata & infandum genus Deprehendit. quæq; sequuntur: notus enim est locus. Huius etiam generis est, cum uel nos uel alium quempiam esse aut fuisse aliqua affectione permotos docemus, quæ utrolibet modo, & argumentatione & expositione possunt explicari. Multum autem interest inter hanc rationē & priorem illam. Quoniam ex priorē solum color assumitur, quem possumus etiam aliud agentes præferre. Sicut enim qui obiurgat, plerunq; irati speciem habet, ita possumus & amantis personam gerentes obiurgare, & indignari, & queri, & reprehendere: quemadmodum apud Vergilium Dido queritur primum: Dissimulare etiam sperasti perfide tantum Posse nefas? Deinde iam flagrat ira: Nec tibi diua parens, generis nec Dardanus autor. Omnia tamen fœminæ furentis amore colorem habent. In hac autem parte, non color orationis, sed res ipsa quæ agitur, hoc est, quam docere conamur, continetur: in hoc enim dictio impeniditur, ut hoc aut illo pacto affectum quempiam esse doceamus. Tertia uia qua tractantur affectus, est, cum auditoris animum tractare nitimur: cunq; non quærit oratio affectum docere nostrum, sed eruere excitareq; cupit alienum. Hocq; est, quod secundo numerant loco, qui tria uolunt oratoris esse munera, docere, mouere, delectare.

Quia nascitur autem omnis affectus (ut diximus) siquidem pro aliena suscipitur persona, ex rei specie, quæ uel euenit, uel expectatur, proinde ut ea bona mala uel creditur: & existimatione personæ, quia uel dignam eam uel indignam eo casu putamus: tertium persæpe accedit

cedit persona, quæ rem opera consilio uel explicuit: quibus uero affectibus pro nobis mouemur, sufficit quidem res, efficientis tamen etiã persona sæpe adiungitur: sæpe etiam & nostra persona, quod ad dignitatẽ indignitatẽ uel pertinet, in his ipsis utimur affectibus, si quid ea alterutrã in partẽ habeat notabile. Ex his ergo, uel omnibus uel singulis argumẽta ducentur, pro rerũ conditione, & affectus quẽ conamur excitare natura. Cicero quidem quandoq; ex persona solum ducit, ut pro Plancio, pro Sylla. Quandoq; ex re, ut in Nauarchorum casu deplorando, contra Verrem. Quandoq; ex utrisq; ut pro Quintio. Pro Milone uero cum personam Milonis indignam eo casu docuisset, pro re (ut alio loco pluribus diximus) suam subiecit personam, & suis lachrymis tanquam iustis maxime que fauorabilibus causam commendauit. Non sunt autem eo deducendæ argumentationes, ut colligere nitamur, miserendum, inuidendum, irascendum, fauendum esse. Satis est de re personaq; demonstrare, id quod natura affectus postulat: ut res bona uel mala, persona digna uel indigna sit. Quod si recte & ex sententia fiat, sitq; auditoris animus, qui oratione possit expugnari, sequetur affectus ultro. Rapidus enim est, & tantum opus est cœpisse. In reliqua, cum semel impetum collegerit, uelut decedentes summis montibus torrẽtes, præcipiti per decliue cursu deuoluitur.

IN CAPVT II.

Triplici ratione.) Triplex est tractandorum affectuum ratio. Prima, quando nobis etiã aliud forte agentibus, oratio tamen nostra affectum quempiam præ se fert. Secunda, quando oratione recensemus dicta, facta uel quæ quispiã affectu aliquo motus aut dixit aut fecerit. Tertia, quando conamur in auditoris animo affectum quempiam excitare, & de hac postrema ratione oratores loqui consueuere. Necesse est cogitationes, uota, querelas, desyderia.) Cicero ad Herennium lib. 1. cap. de narratione. Illud genus narrationis. & quæ sequuntur. Colorem uocamus dictionis.) Color in rhetoricis non schema (ut quibusdam per suum est) sed rationem defensionis significat, quod euidentius est quàm ut admoneri necesse sit. Iuuenalis: Dic Quintiliane colorem. Sic dicimus: Nullo colore defendi factũ posse, cui iusta excusatio obtendi non queat. Horatius ridentis speciem.) Horatius: Discit enim citius, meminitq; libentius illud, Quod quis deridet, quàm quod probat & reuocetur Idem serm. lib. 1. satyra 1. Præterea ne sic, ut qui iocularia ridens Percurram, quanquam ridentem dicere uerum quid uetat. Quintil. lib. 10. cap. 10. de Horatio: Plenus est iucunditatis & genere, & uarijs uerbis, & figuris felicissime audax. Eras. Roter. lib. Ecclesi. 3. Imo ubi sic temere exclamat, uel in medio sermone. Satyricis fortassis istud conurnit, quanquam Horatius omnium laudatissimus, à moderata incipit admiratione. Qui sit Mæcenas, ne nihil haberet

beret ueteris comœdia, in cuius locū successit Satyra. Sic Aristophanes οὐδ' ἀπαλὸν πᾶν μὲν
 Sty. Sumit hoc interdū & noua comœdia. Quid igitur faciam, occidi, perij. Id nmiū bene
 imitatus Persius: O curas, inquit, hominum, o quantum rebus inane est. Aliquanto modera-
 tius Iuuenalis, qui tamen Satyrā corruptit, & uertit in tragicā inuectiuā. Semper ego au-
 ditor tantum? Erectior.) Vt cuius dictio presior, humiliorq; est quā oportet, semper quasi
 iacens, nunquam aut serē nunquam assurgens. Vt ipsa dictio tumultum perturbatio-
 nemq;.) Cicero de oratore 2. Pro diu immortales quæ fuit illa &c. Ad eloquendi magis.)
 Quintil. lib. 8. cap. 3. Secunda tractandorum affectuum ratio est.) Lib. ad Heren. 4. di-
 citur notatio esse, cum alicuius natura certis describitur signis, quæ sicut notæ quædam natu-
 ræ sunt attributa. Cum aliquem affectu aliquo concitum describimus.) Præter alias, ele-
 gantissima est iuxtaq; plenissima affectuum oratio Ciceronis de reditu suo & pro Milone.
 Conuocabat tribus &c. Vergil. lib. Aeneid. 7. de Iunone: Heu stirpem inuisam &c. Idem lib.
 9. Aeneid. Voluitur Eurialus letho pulchrosq; per artus. It cruor, inq; humeres ceruix col-
 lapsa recumbit. Macrobius lib. saturn. 4. cap. 2. Ouid. 9. μεταμορφώσεως lib. in fabula By-
 blidos: Vtitoq; & fratris amore.

Arfit & est laqueo fortiter ulta nephas,

Byblis Apollinei correpta cupidine fratris. & quæ sequuntur: quæ nimirum fabu-
 la poëta ingeniosissimus, cogitationes, uota, querelas, desideria, preces, contentiones omnes
 expresit, & quidem artificiosissime. Idem in fabula Thæci & Prognès. 6. μεταμορφώσεως
 & in principio 7. lib. eiusdem operis. In Oedipode.) Et in Hippolito item. Prædicta
 postquam fata.) Verba sunt nunci recensentis quomodo Oedipus ipse sibi oculos eruerit.

Docere, mouere, delectare.) Lege quæ supra lib. 2. cap. 4. annotauimus. Quia nasci-
 tur autem omnis.) Lib. huius cap. 1. Duo dixit esse quæ in omni affectu nos mouent, rem quæ
 euenit aut expectatur, & personam cui res ea accidit. Iam igitur hoc dicit Rodolphus, inte-
 rim posse moueri affectus ex sola re, nonnunquam ex sola persona, quandoq; ex utrisque.

Vt in Nauarchorum casu deplorando.) Cicero in tertio Verrinarum: Iſocrates in ora-
 tione quæ inscribitur Plataicus, quæ tota est παῖτις. Quintilianus 4. institutionum li. ca.
 2. An nō M. Tullius circa uerbera ciuis Romani omnes breuissime mouet affectus, non so-
 lum conditione ipsius, loco iniuriæ, genere uerborum, sed omni quoque commendatione:
 summum enim uirum ostendit, qui cum uirgis caderetur non ingemuerit, non rogauerit sed
 tantum ciuem se Romanum esse, cum inuidia cædentis & fidutia iuris clamauerit. Non
 sunt autem eo deducendæ argumentationes.) Supra libro secundo capite quarto circa me-
 dium. Velut decidentes summis montibus torrentes, præcipiti per decliue cursu deuolui-
 tur.) Tale est & illud Homeri libro Iliad. 16. in descriptione Cataclysmi, id quod ita per-
 quam iuuenes cum Louanij bonas literas profiteremur, & hæc annotatiunculas meditare-
 mur, utcunque uertimus:

Tota sub horrifono ueluti cum terra fragore.

Subsonituq; gemens oneratur, uiq; dehiscit

Destomachatur ubi, multa effruescit & ira.

Ardet item, magnaq; irarum fluctuat æstu.

Iupiter, ob technas, astus, periuria, fraudes,

Se quibus imponunt, fallunt, falluntur & ipsi,

Obliqua inuidia, stimulisq; agitantur amari.

Corrupteque serunt suffragia, dantque maligne,
 Quod temere statuunt quidvis, uiolantque statutum,
 Ridiculas figunt leges, precioque resigunt.
 Nec metus est superum, nullus respectus et æqui.
 Aequo foro ius omne semel uiolenter abactum est.
 Pestifer Autumnus soleat quo tempore pestem,
 Vndarumque chaos cunctis immittere terris,
 Imbribus asiduus, pluuiaque humectat et austro
 Proluuiem, simul et magnam uim fundit aquarum.
 Omnes mox subitis implentur ab imbribus amnes,
 Et præceps celsi torrens è uertice montis
 In campos ruit, et frustra prohibentibus exit
 Obicibus, resonant permixto turbine tecta
 Illicet aggeribus disruptis spumeus amnis.
 Exilit, oppositasque euincit gurgite moles.
 Fertur in arua furens, cumulo camposque per omnes.
 Cum stabulis subito trahit arua, armenta uirosque
 Sternit agros, sternit sata læta bouumque labores
 Tantisperque ruit, uasto dum gurgite totus
 In mare purpureum uiolenter influit amnis.

Et apud Lucanum libro pharsaliæ 3.

Qualis Rhyphæi cum uertice montis

Abscidit in pulsum uentorum adiuta uetustas Cuncta ruens etc.

Con auditoris animum tractare nitimur.) Erasmus libro 3. Ecclesiastæ de affectibus
 Velut Basilius non sat habet narrare quadraginta martyres frigore interfectos et cat. Et
 mox: Sed hanc miseræ dæmonum faciem ipse prius representauit animo suo, et ante seipsum
 commouit quam alios ad misericordiam accenderet.

Quomodo augetur, & diminuitur oratio, & quomodo
 soluitur affectus.

Cap. III.

ST igitur omnis dicentis in hoc conferenda cura, ut
 affectui, qui dicendo repente nō potest fieri summus,
 paulatim excitemus oratione: demusque operam, ut re
 rum & personarum estimationē, in hanc illam uē par
 tē, uelut gradibus quibusdam ab infimo ad summum
 perducamus. Quod tum amplificationem, tum augmentationem
 rhetores uocant. Sicut autem in rebus, prope laudis suæ est expers
 ea, quæcunque tñ generis sui nomē tuetur, proximūque est à conuicio,
 dici (quod dici solet) est quidem homo, sed solum homo est: est do
 ctus sed præterea nihil. Ingentē rem, spectandā, admirandā esse opor
 tet, & quæ oculos animūque suspēdat, quæcunque debet insigni aliquo
 loco

loco numerari. Sic etiā, ne affectus quidē meretur nomen, quīquis est à mentis tranquillitate proximus. Ergo ut moueri, rapi, ardere dicatur auditor, magnitudo rebus est addenda, perq; omnia quæcūq; possimus res extollendæ sunt incrementa. Sicut autem quantitate magna quædam per se in rerum toto genere creduntur, ut mons omnis, omnis elephas magnus dicitur: alia comparatione magna dicuntur, ut adamas adamantī minori comparatus, & granum milij minori grano milij, dicitur magnum: Sic etiam in his quorum æstimatione iniitur, & quæ nostra opinione magni putantur, quædam per se uidentur talia, quædam cōparatione tolluntur. Per se magna uidentur, ut religio, patria, parentes, coniuges, filij, uita, ualetudo, honor. Et hæc quidem omni hominū generi. Alia sunt magna singulorum opiniōe: ut quicquid est quod unicuiq; maiorem in modum desideratur, ut sitienti potus, esurienti cibus, studenti eruditio, avaro pecunia. Quod si uolumus ergo aliqd augere, docbimus pertinere ad hæc tuenda, uel paranda, uel ad ea quæ obstant istis depellenda. Quantoq; plura in hoc genere coaceruabimus argumenta, & alia super alia congeremus, tanto fiet res maior. Vt cum docuerimus nō posse quem sine eo de quo disserimus, incolumitatem tueri. Deinde addamus, ne uitam quidem in tuto sibi fore. Post hæc, idem periculi parentes manere. Iam patriam quoq; & aras focosq; in discrimen adductum iri. Pro cuiusq; rei natura, ingenioq; auditorum, hæc erunt adhibenda. Videndumq; ad quā partem rerū earum, quæ uel ab omnibus magni putātur, uel priuatim ab his qui audiunt, id quod in orationem uenit, possit accommodari. Nanq; & hoc inter utilissima fuerit, uidere, quid is apud quem dicimus, maxime probet: quid auersetur, in quem sit pronior affectū. Alius enim ab ira facilius aufertur, alius est aduersus misericordiam infirmior, quosdam inuidia torquet, aliquos promptius metu concusseris. Ergo & hæc & quibus rebus facilius in ista ferantur, diligenter erit explorandum: & qua parte facillime uictoriam cedent, ea erunt acerrime oppugnandi. Comparatiōe uero res tolluntur, alias quidem non expressa per orationem comparatione, sed tacite audientis animo collecta: alias aperta, & dicendo demonstrata. Prior ille comparationis modus fit, cum rem de qua disserimus in partes

Ccc 2 spargi.

spargimus, & uelut unam in multas distribuimus. Multa namq; uno, quia plura sunt, maiora quoq; uidentur. Sic qui bellum dixit, omnia quaecumq; solēt in bello fieri cōprehendit. At qui metus hostiles, prędas, incēdiāq; uillarum, expugnationes oppidorum, eadē populariū, impensas militares, uastationē agrorum, famē, egestatē, omniaq; ferro & flamma diruta, omnia sanguine conspersa dicet, quanq̃ nihil ille plus dixerit, id tamen consequitur persæpe, ut cum sic dixerit, dixisse omnia: cum aliter, hoc est, solo belli nomine, nihil fere dixisse uideatur. Præterea maiora uidentur quæ instant, q̃ quæ uel præterierunt ex multo, uel futura sunt. Quoniā hæc, spei metus uel locum admittunt: illa, solatium desiderium uel percipiunt, factō iam tādē fine rerū. Ergo si res de qua differitur præterit, aut adhuc futura est, colligendum tamen est, ea secuta esse uel prouentura, quæ in præsentia bene aut male nos habeant, prout est rei natura de qua dicitur.

Ad hæc, præsens rei conspectus præcipue penetrat animos, nec est res ulla ad mouendos affectus potentior. Segnius enim (ut inquit Horatius) irritant animos demissa per aurem, Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus. Detectæ itaq; sunt in aduerso pectore cicatrices in concione, & uulnera deligata in iudicijs, & parentum cognatorumq; lachrymæ, infantium puerorum ætas, reorum sordes prolata in conspectum, & præsentibus aptata oratio. Quod si minus res patitur fieri, oratione tamen conantur, quammaxime datur, rem uelut in conspectum dare, & oculis subijcere: quod describenda re, & imagine eius uerbis exprimenda, eo (quod ἐνάργεια Græci, nostri euidētiā interpretati sunt) maxime consequuntur.

Aperta uero comparatione res crescunt, quoties alijs quibus eas præferimus adhibentur, & earum collatione magnitudo ipsarum colligitur. Sicut autem in quantitatibus, quoties duæ pluresue conferuntur, maior est ea quæ aliqua parte sola manet, & quam non usquequaq; aliarū magnitudo assequitur. Sic in hac cōparandi ratiōe, quicquid aliquid habet quod non sit sibi cum alijs cōmune, ea parte reliquis maius uidetur, qua sola eminet, reliquasq; (ut ita dicam) à tergo relinquit. Cicero itaque, cum pro M. Marcello restituto, Cæsari gratias egit, præsentem illam clementiam omnibus bellicis Cæsaris prætulit laudib; . Quoniam bellicæ rei æcus, & milites & tri-

& tribuni & auxilia etiam muneri sibi asciscerent: uellentq; cuncti uenire in eius societatem gloriæ: hæc autem clementiæ laus sola sua esset. Et bellicas laudes multa turbulenta, aspera, horrida, qualia fert bellorum necessitas, habere: clementię laudem benignam, fauoris plenam, plenā modestiæ esse. In bello quoq; uires humanas humanis uinci uiribus: clemētiā animos iramq; uincentium, qui inuicti uiribus sint, placare. Hæc itaq; quia clementiæ conueniunt soli, præfertur hac in parte bellicæ uirtuti. Quod si quis è diuerso uolet colligere, quibus rebus bellica uirtus à clementia superetur, poterit eam similiter multis præferre clementiæ. Clemētiā enim pacatis conuenire rebus, & pacis potius ornamētum esse, quàm periculorum præsidium: bellicam uirtutem, rebus in ultimum discrimen adductis succurrere solere: & patriam penatesq; ab his quæ uictori collibuisse defendere. Et clementiæ laudem uelut in medio positam cuius posse contingere: bellorum gloriam non nisi rarissimum quenq; consequi. Sic etiam, nō hominis modo sed omnium animalium esse clementiam: cognoscere enim omnia, & post iras iterum placari: cōtinere autem res nutu ditioneq; sua, omnes quidem solius esse dei, plurimas autem eius uideri, qui deo proximus sit, quod bellica laude in primis paratur. Poterunt autem hæc augmentationis exempla per omnes locos duci. Posuerimq; uel inter utilissimas exercitationes dialectici augendi rationem, cum priores illas, tum hanc postremam ex comparatione. Quando omnis hominum deliberatio, omnia consilia, fere inter magis minusq; bona iactantur. Neq; quicquam est, quod acrius expendere uim rerum, intueriq; doceat, quàm comparatio. Laudationibus in primis augmentatio conuenit. Plæraq; enim quæ laudis loco ponuntur, per se frigida sunt, nisi extollantur oratione, & dicentis ingenio fiant laudanda. Isocrates in Helenes laudatione, cum pulchritudinem eius in maxima laudum illius poneret parte, & pulcherrimam eam fuisse, cum alijs rebus, tum Thesei rapina prudentissimi totius Græcię uiri, & Paridis iudicio docuisset, exiguam tamen laudem conquisisse uidebatur, pulchritudinis quamuis admirandæ, quamuis incredibilis commemoratione, nisi & ipsam pulchritudinem (quam alij fortassis ne laudandam quidem putarent, alij in ultimis

laudum ponerent) omnibus alijs quæ laudantur, prætulisset.

Diminutionis ex augmentandi præceptis parata est ratio. Quibuscumq; enim additis res crescit, eorum rursus oportet detractiōe decreſcat. Ergo commotos augmentatione affectus, detracta rursus magnitudine rebus, ad rationem reuocamus: meliusq; & clementius æstimare res, & iudicare de eis cogimus auditorem. Hæc q; una est ratio soluendorum affectuum, ut pacata rursus compositaq; mēs tranquillitati reddatur. Aliter affectus contrarijs discutimus affectibus, & iram paratam nobis regerimus in autorem: uel conciliata misericordia, impetus eius mollimus: & euocato quādoq; undecūque nouo affectu,, prioris obliuisci cogimus. Potentissimus autem ad soluendos subitos & recens concitatos affectus est risus. Vnde in causa Murenæ Cicero nihil æque uidetur opposuisse Catonis & Sulpitij maximorum uirorum autoritati, quā lætissimam illam suam facete dicendi festiuitatem: sicq; omne iudicium solutum est risu, ut Cato quamuis natura & institutione, ipsa quoque accusatoris persona, quam sustinebat, horridior, cum tamen risum tenere nequiret, feratur dixisse. Dij boni, quā ridiculum consulem habemus. Demosthenem quoq; tradunt cum pro Aristide dicturus esset, in quem uehementissime iudices accenderat accusatorum oratio, reclamareturq; ab omnibus sibi, & uelut prædam nato iam reo silentium imperaretur, orauisse, ut bona illorum uenia liceret paucissima extra causam uerba facere. Quod cum permitterent, ait, Megarensē quendam studijs operatum Athenis, cum redire in patriam uellet, cōducto asino imposuisse sarcinas. Meridie uero, cum nulla umbra, qua solis ardorem leuarent ipse & agaso, præberetur: statuto in uia asino, constituit illius umbra solem uitare, eaq; cum non sufficeret ambobus, agaso sibi illam uendicare, sui illam affirmare iuris esse, operas illi non umbram locatam, contra ille contendere umbram inter operas esse. Cumq; diceret orator, grauissime inter eos de umbra asini altercatum, uideretq; omnes risu quati, & exhilatos iudices esse, tum grauissima eos increpuit oratiōe, qui possent de umbra asini differentem audire, de salute ciuis, quod eos iudicij religio cogeret, audire non possent: tum cœpisse de causa dicere, reumq; liberasse. Constat autem hæc facultas, natura primum, quæ cum in

cum in omni re multum, tum in hac plurimū potest. Deinde, quod proximam post naturam uim habet, crebro usu, Sunt tamen etiam tradita eius rei præcepta, quatenus tradi præceptis potest: quorum autores Cicero & Quintilianus, notiores sunt, quàm ut sint indicandi. Et de affectibus quidem hæc sufficiat dixisse.

IN CAPVT III.

A B infimo ad summum perducamus. Terentius Adelphis: Quem neq; pudet quicquam, nec metuit quenquam. Neq; legem tenere se putat ullam. Quod tum amplificationem tum augmentationem. Cicero in partitionibus de amplificatione Quintilianus lib. 8. cap. 4. Erasmus 2. lib. copię nona dilatandi ratione. Eras. lib. Ecclesiast. tertio: Si quis homo gratis tibi donaret in singulos annos cēsum mille drachmarum, &c.

Quæcumq; tantum generis sui nomen tuetur. D. Eras. priore copię commentario cap. 120. exemplis aliquot explanat. Quidam quum in Luscinia, plumis reuulsis minimum repperisset carniū, Vox quidem, inquit, tu es, præterea nihil. Id in eos dici potest qui præter garulā linguam ac magnifica uerba nihil habent. Ingentem rem spectandam. Lib. huius cap. 12. In hoc itaq; orationis genere, quæuis &c. Pro cuiusq; rei natura. Nam non omnia ad quæuis tutanda uel paranda sunt apposita. Ut sitienti potus. Secundo Regum 23. & 1. Paralip. 11. Desiderauit ergo Dauid aquam de lacu & ait: O si quis mihi daret potum aquæ de cisterna quæ est in Bethlehem iuxta portam. Videndumq; ad quam partem rerum. Ut enim res in medium adducta, plurimam afferat momenti ad quidpiam, hoc tamen iste forsitan pro nihilo ducet. Proinde, quisquis hoc animo fuerit auditor, non intelliget rem magnam, ut quam non attollimus eius rei mentione, quam iste magni alioqui facit.

Cum re de qua differimus spargimus in partes. Quintilianus lib. 8. cap. 3. Eras. in cop. lib. 2. de descriptione rei. Detestaturq; itaq; sunt in aduerso pectore cicatrices. Id Cicero de Antonio dicit quum M. Aquiliū defenderet in oratione, quam dixit pro Quintio, qui uellem eius a pectore discidisse ad commouendosq; iudices honestas cicatrices ostendisse commemoratur. Et huius rei Quintilianus quoq; meminit lib. 6. cap. 1. & 2. ubi agit de affectibus mouendis & Rhodolphus lib. 2. cap. 4. Et oculis subicere. D. Erasmus 2. copię commentario capite de hypotypofi. Quod ἰσάγρυα Græci, nostri euidentiā interpretati sunt. Fab. lib. 4. cap. 2. Sunt qui adiçant his euidentiā, quæ ἰσάγρυα Græcè uocatur Quintilianus lib. 6. cap. 3. Et lib. 8. cap. 3. Budæus in annotationibus in pādectas: Energia per a scribi debet, Id est, euidentiā & rerum representatio, & ut Cicero inquit illustratio. Energia enim per e in secunda syllaba efficientiam significat. Erasmus in quinta locupletandi ratione posterioris copię commentario. Sic qui bellum dicit omnia quæ solent in bello fieri comprehendit. Quintilianus lib. 8. cap. 3. Erasmus in posteriore Copię commentario de descriptione rei. At qui metus hostiles, prædas. Quintilianus lib. 8. cap. 3. Homerus Iliad x. Cicero lib. ad Herennium 4. de tribus dicendi generibus. Nam quis est uerstrum iudices qui satis idoneam &c. Horatius in Arte:

Segnius irritant animos demissa per aures

Quam quæ sunt oculis subiecta fidelibus.

Et Lucretius in 6. Quia semper ad aures Tardius adueniunt, quàm quæ moueant res. Adagio: Oculis magis habenda fides quàm auribus. Aperta uero comparatione res crescunt.

Erasmus

Erasmus in opere de conscribendis epistolis cap. de amplificatione. Aristoteles in præceptis civilibus ad Alexandrum cap. de genere deliberatiuo. Apud Chrysostomum autem appositissimum huius rei extat exemplum in libello quo confert uerum monachum cum principibus, nobilibus ac diuitibus huius mundi. A tergo reliquit.) Hoc est (ut usurpemus interim illud, ex quinto Aeneid. lib.) Proximus huic longo, sed proximus interuallo. Ad quod allusit & Cicero de claris oratoribus. Duobus igitur summis Crasso & Antonio, Lucius Philippus proximus accedebat, sed longo interuallo, proximus tamen. Posuimusq; uel inter utilissimas exercitationes.) Aphthonius progymnasmate de comparatione. Neq; quicquam est quod acrius expendere uim rerum intueriq; doceat, quam comparatio.) Certissimum iudicium ex collatione nascitur. Vnde emptores mercaturi purpuram ne fallantur, alteram adhibent purpuram. Quintilianus libro duodecimo capite de generibus dicendi, agens de dictione, quæ, quod mediocris est, per se habet admirationem, sed ad motus ijs quæ sunt eximia defunt esse admirationi. Habet, inquit, admirationem, neq; immerito, nam ne illud quidem facile est, sed euanescent hæc atq; moriuntur comparatione meliorum ut lana tincta fuco citra purpuram placet: at si contuleris etiam laccræ, conspectu melioris obruatur, ut Ouidius ait. Nisi extollantur oratione.) Vide τανυστιον Erasmi ad Philippum de professione eius in Hispaniâ, & epistolam eiusdem ad amicū quendam qua respondet eis, qui dicebant eum plusquam Gnathonicè adulatum esse Philippo, in illo Panegyrico, quia natura Panegyrici est, magis dicere quæ deceant, quam quæ aliquando fiant. Hæc autem clementiæ laus sola.) Scribit Seneca neminem quenquam magis ex omnibus quam regem ac principem decere clementiam. Theodosius ad Honorium:

Sis pius in primis nam cum uincamur in omni

Munere, sola deos æquat clementia nobis.

Est quidem præcipua uirtus in principe clementia ac mansuetudo, uerum ob malorum ingenium, hæc ita temperanda ut principi sua constet autoritas. Cato senior admonerat ut qui potentes essent, parce uterentur sua potestate, quo semper uti possent. Sentiens potentiam clementia comitateq; fieri diuturnam, ferocia breuem. Cum pulchritudine eius in maxima laudum.) Quintilianus lib. 8. cap. 5. citat locum eum ex tertio Iliados lib. Paris apud Ouidium sic laudat Helenæ pulchritudinem:

Magna quidem de te rumor præconia fecit,

Nullaq; de facie nescia terra tua est.

Nec tibi per totam Phrygiam, nec solis ab ortu

Inter formosas altera nomen habet.

Credis & hoc nobis minor est tua gloria uero

Famaq; de forma penè maligna tua est.

Isocrates in Helenes laudatione.) Circumsertur Helenes Encomion autore Gorgia Leonio interprete uero Christophoro Hegendorphino. Diminutionis ex argumentandi præceptis parata est ratio.) Erasmus lib. 2. cop. in calce 9. locupletandi rationis. Totidem autem sunt minuendi modi quot sunt amplificandi. Eras. Rot. lib. Eccles. 2. Habet tamen locum exaggeratio aut elcuiatio commissorum in consolando & in obiurgando, modo ne quid uero asfingatur aut detrahatur &c. Aliter affectus contrarijs discutimus affectib.) Plutarchus in Tullio. In causa. Q. Ligarij quæ apud Cæsarem dictatorem acta est, fertur Cæsar ita animatus fuisse, ut Ligarium omnino pro cōdemnato haberet, & cum Cicero defensusurus uenit dixisse

dixisse ad amicos. Reum quidem damnare certissimum est, nihil tamen prohibet Ciceronem audire. Verum idem ille qui hoc dixerat mox agente oratore propositum damnandi tenere non potuit, prudentissima & artificiosa oratio cum gratia & plenitudine ad aures eius perueniens, tam uarie mentem eius affecit, ut sæpe uultum coloremq; mutaret. Vbi uero ad commemorationem pugnae deuenit, cum in accusatorem acriter cōuersus illa uerba dixit: Quid enim Tubero tuus ille gladius & reliqua, eo ista dicente Cæsarem extra se positum & mente alienatum ferunt, ut toto corpore excusso libellos quos manu tenebat abiceret, deniq; ui coactus contra propositum animi reū absoluit. Demosthenem quoque tradunt.) Eras. Roterod. lib. Eccles. 2. Postquam autem theatrici mores è templis ciecti sint, tamen non desunt, qui nimium frequenter, ne dicam impudenter imitantur fabulam, quæ iactatur de Demosthene, qui iudices dormientes in causa capitali excitauit ex transuerso inducto loco de umbra asini. Eras. lib. 1. Eccles. Prodis in theatrum ut spectes nugæ, & auscultas, at in concione dormis auditurus quæ & te tibi reddant meliorem, & Deo chariorem faciant. Si ecclesiastes ordiatur fabulam de lana caprina, aut de umbra asini (nam sunt qui studio quædam admiscunt huiusmodi) expergiseris, defricas somnū ab oculis, ac arrigis aures, aduocas animum: Et ad ea quæ faciunt ad ueram perpetuamq; felicitatem aures non habes. Leo Bizantius quum esset supra modum obeso corpore produissetq; in concionem suafurus concordiam Bizantijs seditione ciuili tumultuantibus, statim populi risus obortus est ex ipso corporis habitu. At ille risum uertit in rem seriam: Ridetis, inquit, ciues quum tale corpus habeam. Vxorē habeo multo me obesiorem & tamen concordēs quoduis grabbatulum capit ambos, discordes ne tota quidem domus. Dij boni, quàm ridiculum cōsulem habemus.) Quum M. Tullius Murenam defendens multa false diceret in paradoxa Stoicorum, ridentibus cæteris tandem & Cato exhilaratus proximis dixit: Dij boni quàm ridiculum habemus cōsulcm.

Quatenus tradi præceptis potest.) Quintilianus lib. 11. cap. 3. Et ut uere dictum est caput esse artis decere quod facias ita id nec sine arte est nec totum arte tradi potest. Pro Aristide.) Plutarchus in uita Aristidis, & Philostratus in uitis sophistarum. De asini umbra.) Non ita dissimile quiddam ridiculum refertur & à Philippo Melanchthone in oratione de legibus. Quū aliquando de re seria differens Diogenes, nullum haberet auscultatorem attentum, cepit ineptam cantionem canere ueluti saltaturus. Vbi iam plurimi concurrissent, obiurgauit illos, quod ad stulta & inepta frequentes & alacres accurrerent: ad seria uero & ad bene uiuendum utilia, nec alacriter conuenirent nec diligenter auscultarent. Quorum autores Cicero & Quintilianus.) Extant apophthegmatum siue scite dictorum libri sex per D. Eras. Rot. Extant iocorum ueterum ac recentium centuriæ aliquot per Hadrianum Barlandum. Extant itidem & sales Ottomari Argentini. Tum Thesci rapina prudentissimi totius Græci uiri & Paridis iudicio.) Non putant indignum Troiani principes Græcos propter Helenæ speciem tot mala tanto temporis spacio, tantisq; dispendijs sustinere: quæ nam igitur illa forma fuisse credenda est? Non enim hoc dicit Paris qui eam rapuit, nō aliquis iuuenis aut unus è uulgo sed senes, sed prudentissimi, sed Priamo assidentes. Nec hi tantum uerum & ipse rex decennij bello exhaustus amissis tot liberis imminente summo discrimine cui faciem illam ex qua tot lachrymarum origo fluxisset, inuisam atq; abominandam esse oportebat, & audit hæc & eā filiam appellans iuxta se collocat & excusat etiam atq; sibi esse malorum causam negat.

D d d

De delecta-

De delectatione quibus rebus fiat, & de digrediendi extra rem propositam ratione. Cap. IIIL.

Xplendus erit mihi fortasse numerus. Et quia docendi rationi, mouendi præcepta subiecimus, æquum ui debetur, ut quæ iucundam faciant orationem, subdamus: tametsi alio docuimus loco delectationi nullam inueniendi certam rationem posse accommodari, magisq; præceptionem huius partis ad rhetora quàm dialecticū pertinere. Quia tamen ex rebus etiam nascitur orationi delectatio, res autem præcipue subduntur inuentioni, idcirco paucis etiam de hac parte dicamus. Delectatio (ut diximus) quia permotio est cognitivæ uirtutis, duæ sunt autem uirtutes cognitivæ, sensus & mens, idcirco duplicia sunt quæ delectant: quorum alia sensu percipiuntur, alia mente. Et ij quidem, qui magis sensibus uiuunt, & corporis tenentur uoluptatibus, quorumq; animus corpori seruit, hi magis eam sequuntur delectationem, quæ sensibus obijcitur. Contra, quorū generosior & erectior animus omnem in mēte curam posuit, hi uelut inimicas & infestas instituto suo corporis aspernantur uoluptates, & solum quæ mentem delectant sequuntur. Qui inter utrosque sunt mediij, & suam tribuendam utriq; partem arbitrantur, utriusque etiam uoluptate capiuntur. Quarum itaq; rerum usu quisq; & perceptione gaudet, earum etiam commemoratione præcipue delectat, & his ipsis apud eum maxime captatur orationi gratia. Duplex autem est in summa, quæ percipitur ex oratione uoluptas, quarum alia nascitur ex rebus de quibus differitur, alia ex orationis percipitur genere. Res quæ sensus oblectant notæ sunt. Quisq; enim sensus delectatur eo quod est naturæ suæ proprium. Vt oculi coloribus lætissimis: aures, sonis mitioribus: & reliqui suo quisq; obiecto. Sunt quædam tamen, quæ & ad mentem pertingunt: quia uero propius ad sensuum naturam accedunt, & inter sensuum oblectamēta numerantur. Vt dies festi, spectacula, ludi, choreæ, conuiuia, horti floribus confiti, uerni temporis gratia, fluminum per uirētia prata decursus, primus iuuentæ decor, corpora pulchritudine conspicua, amores, ioci, concentus, saltationes, & omnia lætiorū annorum animorūq; studia: quorū tamen maxime sunt liberalia, quæ oculorum auriumq; studia

studia morantur: reliqua quia crassiora sunt, sordidiora sunt etiā plerumq; ut quorum etiam nonnulla sine honoris non sint præfatione memoranda. Mentem (cuius propriū est opus ueri boniq; perquisitio) delectant omnia quæcunq; docent, quæ magna, admirāda, inopinata, inexpectata, inaudita sunt, reconditarum rerum peruestigatio, uotitia uetustatis, & rerum in longinquo positarum cognitio, egregia magnorum uirorum dicta factaq; , & præclare in omni genere uirtutis acta. Quæ quidem si de eis disseratur, iucundam nimirum faciunt orationem, in suo quodq; genere. Sin asperior & tristior sit res de qua dicitur, tum solent ista auribus expeti. Et uel similitudines docendis rebus hinc sumuntur, uel argumentationes quaruntur, quarum explicationi tale quippiam adhiberi sit necesse: uel liberius etiam digressionem ad ea dilabimur: quod cōmodissime fit, cum fallente transitu, sic ad ea deferimur, ut non secuti ea sed adducti esse uideamur. Transitus autem fit aptissime, cū generale aliquid inuenerimus, in quod parata est uia ex re proposita, & ex quo rursus in quod digredi uolumus facilis est accessus. Vt qui de laudibus musices dicit, si uolet ad describendam ueris gratiam dilabi, dicat musas libertate animi omniumq; rerum securitate gaudere, & syluas fluminaq; expetere. Hic quia iam syluas & flumina, qui dicit habet, & gaudentem eis musicen, facile iam transibit in ueris descriptionē, cum sit in eo summus istorum decor, & præcipua possit ex eis percipi uoluptas. Itaque quantus sit ornatus, quæ gratia florentium uirentiumq; omnium, quis frondibus interstrepentium uolucrum cōcensus, quàm amœnum riuorum per prata labentium murmur, & reliqua id genus, explicabit. Sic in hoc ipso proposito si dicere uolet, quantus sit labor reimp. administrātis, paratum est dicere, musicam leuare curas, & mētem reficere: hæc q; deinde cum reipub. administratione coniungere, quoniam præcipue sit his opus ei, qui rempublicam tractat, cum tot ac tantis prematur laboribus, tot curas sustineat: quas deinde enumerabit. Est autem huius rei cū apud multos uidere exēpla, tū apud Platonē Lucianumq; in dialogis, quo pacto sumpto diductissimo exordio, à re proposita paulatim & occulto gradu ad id quod instituunt adrepant. Vtilis est differenti hæc transeundi ratio, si quando res diuersas una complecti uolet oratione,

D d d 2 sic, ut

fic, ut non turbatam disiectorum membrorum formam, sed unius faciem corporis præstent. Vtilis etiam, si quando de re tali dicendum sit, à cuius prima mentione abhorreant aures, ut tum posito fauorabili aliquo principio, sensim & plumbeo (quod aiunt) pede, ad id de quo dicturi sumus deducamur. Cuius rei est egregium in primis Ciceronis exemplum in orationis exordio, quam contra legem agrariam in concione dixit. Quod exordij genus rhetores insinuationem dixere. Cum enim nihil uideretur magis exasperaturum pop. R. animos, quàm audire contra legem agrariam, hoc est, spem alimentorum suorum differentem, orator dilata omni rei istius mentione, primum hinc cœpit, non ordiri se orationē de laudibus maiorum suorum, ne illis potius quàm populi beneficio consulatum acceptum referre uideretur, & popularem se consulem hoc ipso uelle uideri, idq; in senatu initio consulatus sui dixisse: permultaq; alia in hanc ipsam sententiam: nec esse se qui Gracchanas actiones improbet, nec cui displiceat, si quis de populi commodis ferat. Cunctis multis huiusmodi populi molliuisset aures, paulisper & pedetentim allabi ad rem cœpit, nec statim contra tendere, sed primum uoluisset socium se Rullo adiungere, ferendis agrarijs legibus, isq; cum refugisset, & eo adductum se tandem omnia diligentius inquisisset diceret, tum demum eo delatus est, ut non se cōtra legem agrariam dicere, sed contra Rulli dominatum, qui legis specie parabatur, doceret. Conueniens itaq; fuit hoc in loco transitio latens, ut fauorem quem dicendi initio colligebat, nusquàm abrupta re etiam ad asperiora usq; perferret. Digrediendi autem crebrior & magis permissa poëtis libertas, proxima deinde alijs, ut quisq; est poëtis dicendi libertate proximus. Sed quia digrediendi ratione sumus adducti, ut digrederemur, rursus ad institutum reuertamur. Secundum diximus esse quo delectaret nos oratio, ipsum orationis genus. Quæ in parte primum est, ut habeat oratio motus animorum, colloquia personarum, consilia euentusq; rerum inopinatos. Quæ quidem quanquam ad res pertinere possunt uideri, ex oratione tamen capiunt, quod delectant, Argumento est, quod eadem hæc magna ex parte, si uideamus, non modo non delectent, sed offendant: idcirco in oratione, non tam res ipsa, quàm imitatio orationis qua exprimitur

muntur ista, uoluptati est. Et quemadmodum in pictura, pleraq; gratissima sunt propter solam imitationem, nec tam rem (quæ pictura expressa est) quam ingenium miramur imitantis: sic cum in oratione, personis sua pro cuiusq; natura conditioneq; uerba tribuuntur, & animorum affectuumq; omnium figura effingitur, idq; consequitur oratio, ut non dici sed agi uideatur res, & inani quadam imagine audientis animus uelut medium se ipse intra actum iactationemq; rerum constituit, id quoniam fit orationis uirtute, nō rerum natura, idcirco est etiam orationi iure tribuendum. Cuius quidem gratiæ capacissimum est omnium, poëma. Quia enim non rem sequitur oratio, sed uoluptati orationis res aptatur, utq; maxime placitura sunt sic omnia finguntur, idcirco summa est ei captandæ uenustatis istius in oratione libertas. Proxima est historia, seuerior tamen & contractioris frontis, ut quā, illesa ueritate, ludere oporteat. Ciuilis etiam oratio in narrationibus, sæpe etiam & inter argumentandum, uel ueris personis uel fictis, affectus suaq; uerba tribuit, & non parum hac oratiōis gratia sibi indulget. Ne in dialogis quidem philosophi expertes huius laudis fuere. Est apud Platonem uidere, tam diligenter effictas differentes personas, ut non Platonis, sed personæ, non uerba audire, sed uultus intueri uidearis. In his in quibus ipsa Philosophi loquitur persona, aut si qua sunt quæ posita sunt extra actus rerū, extraq; affectus, exiguus relinquit istis locus. Hocq; præcipue hac in parte, cum ipsi differentis personæ tribuitur oratio, delectat, quod & in alijs omnibus generibus quæ diximus gratissimum est, si boni emineant dicentis in oratione mores, hoc est, si nō sit de se arrogās, si de alijs modesta oratio, si benignū candidumq; de rebus proferat iudiciū. In primisq; placet simplicitas illa omnia in melius flectentis. Iuuat tamen interim libertas, dicētis, sine aliena contumelia, quid sentiat. Harumq; rerum, sicut omnium in dicendo uirtutum, obseruantissimus fuit ubiq; Cicero. Sunt & præter hæc in oratione quæ delectant, quæ propria sunt orationis, sententiæ graues, acutæ, nouæ, expectatæ, dicta facete, amare, false, prudenter. Ornamenta etiam omnia uerborum, sententiarum, & compositionis. Sed hæc eloquendi ratione continentur, & idcirco ab his qui huius rei præcepta tradiderunt expetenda.

Ddd 3 IN

ALio docuimus loco.) Lib. 2. cap. 4. Eras. Rot. lib. Ecclesiastæ secundo: Sed prius q̄ ad partes descendamus illud in summa spectat qui dicit, ut doceat, ut delectet ut flectat. Docendo officimus, ut res intelligatur ac persuadeatur. Id potissimū fit in narratione & argumentatione, atq; item in epilogo. &c. Mentem delectant omnia quæcumque docent.) Plato tertio de rep. lib. Cum enim triplex sit, inquit, genus uoluptatis, suauissimum id est, quod parti animi qua discimus & erudimur tribuendum est, & homo in quo ea pars præcipue dominatur suauissime uiuit, cæterorum autem uoluptates non ueræ neq; syncretæ sunt, sed quasi umbratiles. Homines enim prudentiæ & uirtutis expertes epulis & alijs huiusmodi delicijs obruti humi detinentur, etsi aliquādo paululum emerferint non amplius quam interspersiotā partē attingunt, sicq; tota uita aberrant, nec parte inferiorem que superata, superiorem illā & uere excelsam aut attingere aut suspicere possunt, nec rei ueræ cognitione se satiant aut integram firmam sinceramq; uoluptatem degustant. sed more pecudum proni humum semper spectant & terrestres mensas secuti se cibis ingurgitant & rebus Veneris inuoluuntur, quarum rerum cupiditate alterutrum calcitrant & cornibus aut unguibus ferreis se inuicem percutientes interimunt, utpote qui gustum rei ueræ nullum habent cibo partem sui animi integrā exaturantes. Delectatio ubi & quatenus sit adhibenda egregie docet Eras. in Copia cap. de partiū rhetoricarum multiplicatione sub calce. Et corporis tenetur uoluptatibus.) Prouerb. 23. Seneca epist. centesima 22. Seneca de beata uita cap. 9. Si cut in aruo quod segeti profcissum est, aliqui flores internascuntur, non tamen huic herbæ quāuis delectet oculos, tantū operis insumptū est, aliud fuit serenti propositū, hæc superue nit: Sic uoluptas non est merces, nec causa uirtutis, sed accersio. Nec quia delectat, placet, sed quia placet delectat. Plautus in fine Pseudoli, & Penuli. Cicero 2. de finib. Nolim enim mihi fingere aōōrū, ut soletis, qui in mensam uomāt, & qui de cōiuijs afferantur, crudiq; postea die se rursus ingurgitāt, qui solem (ut aiunt) nec occidentē unq̄ uiderint nec orientem, qui cōsumptis patrimonijs egcant. Tum solent ista auribus expeti.) Planè tum legendum, non tamen solent ista auribus expeti. Est enim sentētia. Quod si res sit auditu aspera, tum istius modi lata expetuntur trifariam, ut sequitur. Quod comodissime fit cum fallente.) De ratione digrediendi extra causam, & excusatione quoties uideris a re proposita uagatus esse Trapezontius lib. 5. rheto. Transitus autē fit aptissime.) Tale quiddam quærat quod utriq; sit cōmune & rei propositæ & illi in quod digredi uolumus, hoc nisi fiat tū transitus erit parū concinnus ac nimis abruptus. Egressio definitore Quint. lib. 4. cap. 3. & lib. 5. ca. 10. est alicuius rei, sed ad uilitatē causæ pertinentis extra ordinē excurrēs tractatio. Præcipit itē Quintilia. ut quoties alio trāscundū est demus operā, ut extrema pars eorū que diximus cohereat aliquo mō cū his quæ dicturi sumus. Vide sextā locupletādī rationē in poster. Copiæ cōmentario. Ciceronē de Oratore. Quintil. lib. 3. cap. 13. Sed nō perpetuo intēdimus in hæc animū, & cupiditate laudis utcūq; acquirēdæ uel dicēdi uoluptate euagamur, quādo uberior semper extra causam materia est. Ut non secuti ea, sed adducti esse uideamur.) Quoties id usu uenit & in sacris, plus erit ueniæ in exhortando, in cōsolando, in repræhendendo, q̄ in asserenda ueritate. Ambrosius uidetur hoc nonnunq̄ tribuisse lætitiæ dici domini ei. Sic enim scribit: Et qm̄ de typo ad moralia defleximus, inter tot credentiū uoluptates, dominica die relaxare animū, festiuitatē admiscere delectat. Zachæus in sycomoro nouū uideli est noui tēporis pomū, ut in hoc quoq; cōpleret illud: Arbor fici p̄duxit grossos suos. Aliāq; quæ disse

quæ differit in hanc sententiã, fatetur esse coactiora, sed tamen data delectandis auribus credentium. In rebus ad ostentationem paratis, nihil uetat quo minus exposita re in locum aliquem quæ maxime plausibile et amœnũ expatiemur. Quo simul et narrationis tediũ abstergamus et uoluptate sermonis ad futurã probationem reddamus alacriores. Quod ita demũ permittit Fabius, si excursus ille sic adhæreat ut sit quasi narrationis finis. Cauendum ne partium ordinem confundamus tumultuaria uerborum congerie, sursum ac deorsum miscentes omnia, ne molestã uocũ turbã nulla conditam gratia conglomeremus, sed uel ordine scito, uel apta distributione uel eleganti descriptione legentis aut audientis tedium excludamus. Quoties digressio longior est, quã ipsa res, uti licebit prouerbio cuius meminit et Eras. in Chilia. Ne maior Thylaco accersio. Si uolet ad describendam ueris gratiã dilabi.) Verg. lib. Georg. 2. cum doceat uere ferendas esse uites concinno trãsitu factio describit uer: Optima uinctis satio est cum uere. Eras. lib. 2. ecclesi. Quod Augustinus crebris digressionibus moratur auditorum animos, suæ gentis ingenio tribuit, uir pius et humanus. Eumque cū refugisset.) Mendosa mihi uisa sunt hæc, emendatius fortasse sic legatur. Isque cum refugisset, eo adductũ se tandem. Cum generatim aliquid inuenerimus.) Hac in re, ut in omnibus alijs sane quæ mirus est artifex D. Hieronymus, nam semper fere statim à principio dilabitur ad iucundã aliquã materiã, et capiat locum communem, in quem expatiatur. Testatur et Fabius id à nonnullis faciliari solere, qui locum commune tractant, ueluti amœnitate rei ad quã digrediuntur, conciliatio sibi auditore. Est autem huius rei cum apud multos uidere exempla.) Cic. actio. in Verrẽ 4. Cum ex oppido Thermitanorum antiquissima signa sublata esse quereretur sic maioris inuidiæ, ac criminationis causa digreditur. Etenim ut simul P. Africani quoque humanitatẽ agnoscatis, et quæ sequuntur. Et Homerus inter prælia deorum hominumque muscæ improbitatẽ describit. Lucianumque in dialogis.) Lucianus undecumque, auspicetur, et quicquid id tandem sit quod in exordio promittat oratio, tamen priusquam institutum absoluat, tam artificiose ad traducendos philosophos dilabitur, ut ipsa reprehensio uix uideatur, etiam citra reprehensionem posse omitti. Sic quando res diuersas.) Cic. in 4. ad Heren. de transitione: Eras. in ratione epistola. cap. de ordine epistolari, et in Cop. de partium rhetoricarum multiplicatione. Vide in eum locum scholia siue potius ἀναμύματα nostra. Cic. ad Attic. Sed hæc fuerit ut ait Thucydides ἐκβαλλόμενος non inutilis. Et magis permessa poetis libertas.) Infra huius lib. cap. 10. Quia enim non recte sequitur oratio.) Poetis talis ferè res ad describendum eligitur, quæ maxime uoluptati orationis cõueniat, nam plerumque magis res orationi quam orationem rebus accommodant, siquidem proponunt sibi aliquid in quo sciãt delectationem et copiã esse, ac deinde ad eã orationem aptant. Proxima est historia, seuerior tamẽ.) Vide supra lib. 2. cap. 22. Ciuilis etiã oratio in narrationibus.) Cic. lib. de orat. 2. Itaque uel narratione exposita, sæpe datur ad cõmouendos animos digrediendi locus, uel argumentis nostris cõfirmatis uel contrarijs refutatis, uel utroque loco etc.

Si boni emineant dicentis in oratione mores.) Cic. in partitionibus orat. Maximeque mouet ea quæ motũ aliquem animi miscet oratio, quæque significat oratoris ipsius amabiles mores, qui exprimuntur aut significando iudicio ipsius ex animo humano ac liberali, aut inflexione sermonis, quũ aut augendi alterius aut minuendi sui causa, alia dici ab oratore, alia existimari uidentur idque comitate fieri magis quam uanitate. Seruat istuc Cic. in oratione pro Murrina contra Seruiũ Sulpitiũ et contra Catilinã alibi, quos certe aduersarios humanissime tractat. Quintili. lib. 4. cap. 2. Ne id quidem præteribo, quantã afferat fidem expositioni narrantis auctoritas, quam mereri debemus ante omnia quidem uita, sed et ipso genere orationis. Si

non sit de se arrogans, si de alijs modesta oratio. Plato in dialogo de sapientia. Verum semper nihil scire me dico propter exiguam quandam amandi disciplinam. Hac utiq; disciplina apud quemlibet uehementior tum superioribus tum etiam praesentibus uiris esse uideor. Cicero 2. de oratore: Sed haec adiuuant in oratore lenitas uocis, uultus, pudoris significatio, uerborum comitas, si quid persequare acrius, ut inuitus et coactus facere uidere, facilitas, liberalitatis, mansuetudinis, pietatis, grati animi, non appetentis, non auidi signa proferre perutile est, eaq; omnia, quae proborum, demissorumq; non acrium, non pertinacium non litigiosorum, non acerborum sunt, ualde beneuolentiam conciliant, ab alienantq; ab his in quibus haec non sunt. Quintilianus lib. 11. cap. 1. lucundissima in oratore humanitas, facilitas, moderatio, beneuolentia. Harumq; rerum sicut omnium. Plutarchus tamen scribit non parum inuidiae Ciceroni inde constatum fuisse, quod ipse res a se gestas nimium extelleret, et cum oratio eius alioqui populi auribus esset gratissima, factum tamen esse nimis crebri a rerum suarum laudatione ut molesta ingrataq; esse inciperet. et Quintilianus haec ita excusat, ut Ciceronem necessitate potius quam arrogantia fecisse haec dicat. Si de alijs modesta oratio. Quintilianus lib. 12. cap. 9. Supra omnia perit illa quae plurimum oratori et auctoritatis et fidei affert modestia. Si benignum candidumq; de rebus. Actorum 24. Ex multis annis et Actorum 26. de omnibus accusor. Obseruantissimus fuit ubiq; Cicero. Nec non et Rodolphus ipse, qui ut in alijs ita in hoc quoq; neminem post se non reliquit et quidem longo interuallo. Lege procerum lib. 2. de inuentione. Sine aliena contumelia. Qui contumeliose dissentit duplex sumit ac facit negotium, geminumq; malum accersit dum et famam laedit alienam, et sibi ipse maledicentiae suspicionem conciliat. Quid sentiat.)

ἡ γὰρ αἰσὶν ἀπὸ τοῦ μῦθου ἀπαιτῶνται ἀπὸ τοῦ πᾶν:

Nam decet ingenue quod sentis uoce profari.

Absit modo procacitas quam foedam et indecoram sibi ducunt et ethnici uersantes in re litteraria. Hocq; praecipue hac in parte cum ipsi. Vide D. Eras. Rot. lib. prim. de ratione concionandi sub calcem. Si paucis inquit admoneamus quibus rationibus, Ecclesiastes sibi potest apud populum gratiam simul et auctoritatem parare partemq; tueri etc. In melius flectentes. Parum digna philosopho uisa est Stilphonis comitas omnia in bonam uertens partem etiam illa quibus hominum uulgus grauiter offendi solet.

De copia in dicendo quomodo paretur. Cap. V.

Copia uero & breuitas in dicendo, quoniam praesertim istis inter caetera delectamus & offendimus, constantq; etiam inuentione ista, non alienum uidetur ab instituto nostro, paucis de his dicere. Constat autem orationis ubertas, uel quia pauca quidem, multis tamen eloquimur: uel quamuis paucis dicamus, congerimus tamen multa, atq; ut non magnitudine, aceruo tamen rerum tendimus orationem: uel quod affluentissimum est, multa dicimus de multis. Si ostenderimus autem, quomodo multa, & quomodo multis dicatur, tria

tur, tria hæc cuiusmodi sint, facile erit perspectu. Multa dicuntur, & expositione & argumentatione. Expositione dicuntur multa, cum non tantum satis habemus, summas rerum explicare, sed partes omnes prosequimur. Qui dicit enim, Iuno quoniam oderat Troianos, nauigante ex Sicilia Aenea classem eius disiecit ui tempestatum: quarum impulsu delatus ad Africam, à Didone hospitio benignissime est acceptus. Hoc qui dicit, totum primum Aeneidos librum complexus uidetur. Qui uolet autem paulo uberius dicere ista, ille quidem causas odiorum, propter quas infensa Troianis erat Iuno, recensabit: deinde, ut è Sicilia nauigarint, sollicitatum à Iunone Aeolum, ut tempestatem classi immitteret. Non tamen ille preces Iunonis effinget, non pollicita Aeoli, nec quo pacto immissa sit Troianis exequetur, aut iactauerit eos tempestas: sufficiet tempestate disiectos fuisse demonstrare, atque diuersos alium ab alio, ad littora portus'que Africanos esse delatos. Nec Veneris ille querelas, nec Iouis responsa, quibus futurus rei Romanæ status explicatur, attinget. Post tempestatem, refectis corporibus atque confirmatis animis sociorum benigno alloquio Aeneæ, tum ut explorandorum locorum gratia profectus sit Achate comitatus, Carthaginem'que perucnerit: cuius urbis condendæ causam, & Didonis casus, breuius qui dicet explicabit suis uerbis: quàm ut describenda Venere, & querelis Aeneæ, iactatis'que hinc inde uerbis caeffingat. Deinde, ut in templo Ilionea & socios reginæ implorantes fidem ne littoribus arcerentur agnouerit, agnoscendumq; se eis & reginæ præbuerit. Nihil hic ad ordinem rerum pertinuerint res Troianæ pictura in templo expressæ: nihil Didonis pulchritudo, aut templi forma descripta: nihil reliqua multa, quæ ut ornandis rebus immensum, ita cognoscendis nullum attulerint momentum. Poëta enim acerrimi ingenij iudicijq; non magni sane putauit, qui fuerint casus, aut ordo rerum Aeneæ, quarum etiam uix tenuis ad ipsum peruenerat fama: sed sumpta illius persona, uoluit tanquam in speculo quodam uarietatem rerum humanarum uitamq; & mores hominum spectandos proponere. Quæ cuncta, ut maiore uoluptate commendaret, late fudit, quo orationis rerumque decorem & gratiam, quæ in angustioribus delitescunt, in ipsa amplitudi-

Ecc ne per

ne per omnes posset numeros explicare. Quin & hæc ipsa multo poterunt effusius dici. Nam in causis odiorum recensendis, singulæ causæ longissimarum narrationum sunt capaces. Et quod postea dicitur: Vix e conspectu Siculæ telluris in altum Vela dabant. hic & quæ sit Sicilia describi potest, & quæ fuerint manendi ibi rursusq; discedendi causæ, & apparatus discessionis, & iam ipsa exprimetur navigatio. Sic uidemus in prælijs narrandis apud historicos, tantum quæ acies cui cesserit, & quarum partium eques pedes ue alterius profligauerit equitem aut peditem. Singulorum rara fit aut perquam brevis mentio, nisi imperatorum, aut eorum qui ordines ducunt. Idcirco in angustum pugne apud eos colliguntur. Apud poetas, singulæ pugnæ singula sæpe implent uolumina. Quoniam non exercituum solum, sed singulorum hominum casus effingunt, quo magis uarietate & rebus sub aspectu ponendis delectent. Sed & singulorum casus quantum possint extendi, Aeneæ & Turni apud Vergilium, Polynicis & Eteoclis apud Statium, facile declarat descriptio. Dicimus uero argumentando multa, & quando propositam quæstionem in multas quæstiones diducimus, & quæstiones numerosis colligimus argumentationibus, argumentationesq; alijs super alias probationibus confirmamus: & si quid exponendum in argumentatione, non contenti caput rei annotasse, totum ordinem eius recensemus, Vt qui probet uirtutis nomen etiam improbitati uenerandum esse, quoniam piratæ fama Scipionis adducti, Liternum ubi exulabat profecti sunt: cunq; conspexissent eum, rursus abierint. Id qui iam uolet eo pacto, quo superius ostendi, uberius exponere, & ubi sit Liternum, & quare illic exulauerit Scipio, dicet: & in reliquo expositionis ordine, Scipioni piratisque suam dabit, si uidebitur, orationem. Multum autem dicimus una de re, id est, quoties libuit, circa unam rem hæremus, quodq; paucis dici potuit, id ipsum late spargimus. Idq; tribus illis maxime fit modis, quibus diximus rem unam in multa diduci, diuisione, partitione, & dinumeratione: quæ quid sint, suo loco diximus. Ergo si quis uolet dicere, uirtutem Ciceroni rempublicam tractanti aptissimam esse, uirtutem diuidet, pròque ea religionem, pietatem, iustitiam, fortitudinem, magnanimitatem, constantiam, temperantiam, mode-

modestiam, prudentiam, fidem, & reliquas uirtutis species ponere potest: pro republica, partes eius, ut sunt patres, & plebs, inopes, potentes, pauperes, diuites. Deinde Ciceronem per adiacētia aut actus aut effecta dinumerabimus: ut qui facundus sit, qui doctus, qui nouus homo, qui consularis, qui causas agat, & quotidie in iuditijs concionibulque uersetur, quæque reliqua sunt huius generis. Possunt igitur hæc omnia, uel inter se coniungi, & unumquodque unicuique prout est cuiusque naturæ maxime consentaneum aptari: uel sic, ut integra cum diductorum numero componantur: ut primum diuisa uirtute, & manentibus reliquis dicamus, certum est religionem, pietatem, iustitiam, fortitudinem, & cæteras quas diximus uirtutum species, necessarias esse Ciceroni tractanti rempub. Deinde rursus dispersita repub. nec quenquam dubitaturum, quin Ciceroni, qui inter patritios, plebeios, potentes, inopes, & reliquas reipub. partes uersetur, opus sit habere uirtutem. Post hæc, dinumeratis his quæ Ciceroni adsunt, non enim fieri posse, ut qui facundus, doctus, & homo nouus, honoribus functus, quæque reliqua huiusmodi sunt, rempub. administret, ut id recte faciat sine uirtute. Probationum habent ista faciem, possuntque probationes esse, si quod primum est propositum tanquam dubium accipiat: nunc tamen non in eum adhibentur usum: alioqui quo minus ociosa & supina uideantur, non inepte probationes aliquæ interspargerentur. Possumus itaque hoc pacto, cum uisum fuerit, unam plurēque res in oratione positas spargere, & unamquamque non uno solum, sed tribus illis quos diximus explicare modis. Quæ quidem propositum respicientibus exemplum, cum tentatu factique haud esse difficilia credam, nihil est necesse singula suis exemplis indicari. Est & alia ratio dicendi copiose, quæ fit, cum unam eandemque rem iterum atque iterum mutatis dicimus uerbis. Quo pacto uidemus apud Ciceronem, non singula modo membra (quod crebrum est uidere apud auctores) sed totos locos repetitos, in eis præsertim orationibus, quas iunior ædedit, qua ætate, sicut semper alioquin, sic tum præcipue, omnis affluentiae cultusque in dicendo cupidus extitit. Sed hæc eloquendi, non inueniendi præceptis comprehenduntur, nec idcirco ad nostram pertinent præceptionem.

Ecc 2 Inca,

SYMMAS tantum rerum explicare.) D. Erasmus in 2. uariandi ratione posterioris copiae commentarij. Apud poëtas.) Potissimum apud Homerum in Iliade. Non contenti rei caput notasse.) Erasmus in eo quem modo citauimus loco. Polynicis & Eteoclis apud Statium.) Eteoclis filij Aedipodis Thebanorum regis cum fratre Polynice plusquam pernitiale disidium prodidit Statius Thebaidos lib. 7.

Nec segnem Argolicæ sensere Eteocleæ turmæ.

Pacior ad ciues Polynicis inhorruit ensis.

Vt qui probet uirtutis nomen.) Cicero: Propter uirtutem & probitatem eos etiam quos nunquam uidimus quodammodo diligimus. Erasmus Ecclesiastæ 2. Habet enim hoc eximia uirtus ut propius inspecta, malis quoque sit ueneranda. & quæ sequuntur. Eras. Rot. lib. 1. Ecclesi. Habet enim eximia uirtus uim admirabilem rapiendi mentes hominum in amore et admirationem sui. Id quod copluribus declarat exemplis. Herodes mectuebat Ioannem sciens cum uirum iustum & sanctum, & custodiebat eum, & eo audito multa faciebat & libenter eum audiebat. Vides quæ uis sit æquitatis & synceræ illibataque integritatis ac sanctimonie, ut quamlibet inimicorum ora obturet aduersus se & omnes post se ducit. Quod si quispiam quo efficacissime adhortetur ad Christianæ philosophiæ studium ex actis apostolorum adducat. Eunuchus ille præfectus Cædaces reginæ uir æthiops, relicta aula ex æthiopia, hoc efficit, ut ait D. Hieronymus. epistola Frater Ambrosius, de extremis finibus mundi, uenit Hierosolyma adoraturus in templo tantus amator legis diuinæque scientiæ fuit, ut etiam in uehiculo literas legerit sacras. Id exempli qui iam uolet uberius exponere præfetur licebit. Accedet admiraculum Eunuchi, quod ea tempestate uel paulo ante magnis itineribus nec non muneribus petebat oracula uana. At intellexit uir ille scripturam esse certissimæ fidei, qua nobis loquitur deus ex adyto suo quoties uolumus. Nos uero si non Eunuchi certe ethnicorum illorum moneat exemplum, ut quod illi opera & impensa in talia oracula insumpserunt, nos ne pigeat per otium & mille occasiones impendere in diuina. Ciceronem per adiacentia.) Libro primo capite 11. Possunt igitur hæc omnia uel inter se coniungi.) Hoc dicit: Facta diuisione, partitione, & enumeratione, duplex est harum rerum tractandarum modus. Nam principio ita tractari possunt, ut singula conferantur cum singulis, uerbi causa, singula uirtutum species cum singulis adiacentibus, effectibus, & actibus Ciceronis, & item cum singulis partibus reipublice. ut si religionem conferas cum Ciceronis facundia, cum patribus ciuitatis Romæ. Deinde ita tractari hæc possunt, ut unum ex hisce tribus sumas totum, & id totum cum reliquorum duorum conferas partibus, ut si uirtutem in genere sumas, & eam compares cum singulis hisce quæ de Cicerone dicuntur, et cum singulis partibus reipublice & contra si Ciceronem ipsum cum singulis uirtutum speciebus, & cum singulis reipublice partibus compares etc. Est & alia ratio dicendi copiose.) Cicero in 4. ad Herennium de expolitione & Erasmus de eadem in posteriore Copiæ commentario. Georg. Trapezontius lib. rhetoric. 5. Quas iunior edidit.) Quarum omnium prima fuit pro S. Roscio. Cicero de claris oratoribus. Itaque prima causa, publicaque; pro Sexto Roscio dicta, tantum commendationis habuit, ut nulla esset, quæ non nostro digna patrocinio uideretur. Idem pro Sexto Roscio: Quod antea causam publicam nullam dixerim. Aulus Gellius libro 15. cap. 18. Cicero de perfecto oratore: Quamvis illa clamoribus adolescentuli diximus de supplicio parricidarum. Qua ætate sicut semper alioqui.) Quintilianus lib. 2. cap. 4. Facile remedium est ubertatis, sterilia nullo labore uincuntur, uolo enim se efficeret in adolescentia fecunditas. Vt qui fecundus sit, qui doctus

Bus.) Socrates dicebat uehementer absurdum esse, quum artes sedentarias nemo profiteatur absq; dedecore qui nō didicerit, neq; quisquam scrinium faciundum locet ei, qui rudis sit eius opificij, ad publicos magistratus admitti, qui nunquā dederunt operam disciplinis sine quibus nemo potest recte magistratū gerere: cumq; nemo nō detestaturus sit cū qui clauo aspidet ignarus artis nauticæ, multo magis detestandos, qui rempub. capefferent ignari politicæ philosophiæ. Neq; cū putabat appellandum impostorem, qui à per suo quopiam pecuniam aut uasculum acciperet, quod non posset reddere: sed illos magis impostores habendos dicebat, qui dolo persuaderent se idoneos gubernādæ reip. quum sint homines nihili. Hoc dictum multo magis ad principes, magistratus & episcopos Christianos pertinet, q̃ ad ethnicos.

Quæ sit ad breuiter dicendum uia. Cap. VI.

Reuitatis ratio facilior est. Quorum enim rerum collectione copia paratur, earum rursus prætermissione breuitatem consequemur, contraria enim (ut in uulgaro uerbo est) contrarijs oriuntur causis. Breues erimus, in exponendo quidem, si trita omnibus breuitatis sequemur præcepta, hoc est, si rem non à primis utiq; initijs, sed solum quatenus instituto nostro sufficit ordiamur. Aeneas utique apud Vergilium narraturus insidias Græcorum, non labores periculaq; bellorum, quibus perfuncti erant, recenseret: sed protinus cœpit, fracti bello fatiq; repulsi. Deinde, ut in reliquo decursu expositionis, quicquid ad rem nostram non pertinet, prætermittamus, cuiusmodi est: (dixit & multa alia, quæ nunc non est narrandi locus) &: (dixit quæ in rem putabat) &: respondit quæ sibi uisum est. Quæ moderatio pleriq; nostra ætate studia tractantibus usq; adeo deest, ut non solum uelint quicquid de re dici possit exequi, sed etiam cuiuscunq; ulla parte potest inferri mentio, id undiq; quæsitum accersant: & quamuis diuersa, quamuis repugnantia proposito suo, uiribus detorta tamen inculcēt: ex quo iam in friuolis pleriq; & leuissimis quoq; rebus nullus scribendorum uoluminum neq; modus neque finis fit. Post hæc, si non singulas rerum particulas dicendo prosequemur, sed satis habebimus summas & uelut fastigia rerum perstringere. Cuius rei, cum multa sunt apud autores exēpla, cuiusmodi est apud Vergilium: Punica regna uides, Tyrios & Agænoris urbem, & tota fundatæ Carthaginiis explicatio quæ sequitur. Item in quinto: Interea Aeneas urbē designat aratro Sortiturq; domos, hic Ilion, hæc loca Troiæ. Et reliqua. Sic apud Terentiū: Placuit, des. ò

Eee 3 di, hic

di, hic nuptijs dictus est dies. Tum præcipue poterunt istud ostendere argumenta comœdiarum, quæ paucissimis uersiculis, totum fabulæ cõplexum tenet. Et declamationũ themata, quæ cū breuia admodũ sint, uerbosis exponunt plerunq; in declamatione narrationibus. Sic & apud scriptores rerũ, crebro uidem⁹ copiose fuscq; res dictas ab alijs, rursus ab alijs in paucissima uerba contractas. Postremo, si quod uel ex præcedentibus aut sequentibus satis potest percipi, ut id ne dicamus quidem. Quod solet autem adijci, ne bis eadem rem dicamus, id cui præcipiendum est, ignarum esse, quid sit breuitas, oportere credam. Ex sequentibus præcedentia intelliguntur, ut apud Vergiliũ in quinto: Gaudet regno Troianus Acestes. Ex eo, quod quidem non dixit poëta, satis perspicitur, imperio Acestæ subdidisse urbem recens conditam, & depositos in ea Troianos. Sic apud Terentium in Andria, ex eo quod dixit Crito, eius morte ad me legē redierunt bona: nec mortuam eam esse, nec cognatam sibi prædixerat, utrunq; tamen ex eo intelligitur. Ex præcedentibus, ut quoties mādāta, cõsilia, causas uel explicuimus, quibus uel ordo sequentium rerum, uel uis facile perspicitur: quale est in Phormione Terentij: Est parasitus quidā Phormio: & quæ sequuntur. Deinde subiicit: Ego te cognatum dicam, & tibi scribam dicam. Non dicit, hoc dixisse Phormionem, quod ipsum ex figura uerborum facile perspicitur. Sed hoc quidem prioris loci exemplum est. Quod autem huius est loci, postquā totum ordinem consiliũ recessit, deinde rem ipsam, quæ hoc pacto gesta est, cum posset hinc cognosci, solum dixit: Persuasit homini, factum est, uetum est, uincimur, duxit. Argumentationum breuitas in eo posita est, si primum uel recidamus multitudinem quæstionum, uel quæ si fusius tenderentur, quæstiones futuræ erant, eæ breuiter argumentationum specie colligantur. Tum si quas sumimus quæstiones, quā paucissimis argumentationibus confirmemus: sed ne argumentationes quidem late, fuscq; colligamus, uerum nonnunquam pro tota argumentatione solam ponamus propositionem. Vt: Quid repetam exustas Erycinio in litore classes? Quid tempestatum regem, uentosq; furentes Acolia excitos? Singulæ argumentationes singulis propositionibus explicantur. Quin una quādoq; propositione singulis prope uerbis densamus

mus argumenta: ut apud eundem autorem. Quin natam egregio genero, dignisq; hymenæis Des pater, & pacem hanc æterno fœdere firmes. Pro eo quod dicere instituit, ut natam daret Aenææ, inquit, natam egregio genero: argumētum est: idcirco enim colligitur dan-
dam eam esse Aenææ, quoniam sit egregius gener. Sic quod subdi-
dit: dignisq; Hymenæis: quanq̃ id priori prope sit idem. Sic etiam.
Des pater, & curam filix, & potestatem uno nomine collegit. Sic
quod postremum posuit: & pacem hanc æterno fœdere firmes. Bre-
uius adhuc est, quod Dido inquit, cum causam quare coniugium a-
uersaretur dixisset, subiecit: Huic uni forsan potui succumbere cul-
pæ. Cum uellet mollire faciem amoris sui, huic uni dixit, quasi iu-
stior esset sibi uenia hac in parte, quæ nulli alteri delicto locum esset
datura. Et culpæ dixit, non peccato, nō crimini. Nec tamen dixit ad-
missuram se: sed, potui inquit, & forsan, & succumbere: ut nō ipsa fa-
ctura istud, sed amoris impetu uictum iri uideretur. Hoc itaq; pacto
consequemur, ut quandoq; quantumuis multa, breuiter tamen ea di-
camus. Nec enim fieri poterit, ut hac densitate stipemus argumēta,
si uelimus singula eis quos superius dixi modis dilatandi, id est, uel
diuisione, uel partitione, uel dinumeratione, diffundere. Breuitas
igitur his rebus maxime constat.

IN CAPVT VI.

SI trita omnibus.) Cicero lib. de inuentione 1. cap. de breui narratione. Idem lib. de Ora-
tore 2. Quintilia lib. 4. cap. item 4. circa medium. In paucissima uerba:) Quæ
Titus Liuius lactea illa sua ubertate diffusissime recenset, ea Lucius Florus paucissimis
complexus est uerbis. Hieronymus in epistola ad Pammachiu aduersus errores Ioan Hiero.
Potest enim fieri, ut quæ per quadraginta dies tradere solebat in ecclesia baptizandis: hæc
sub unius lectionis occasione perstrinxerit. Eiusdē enim eloquētiæ est & pauca multis, & nul-
ta paucis uerbis posse dicere. Basilii Magni ad Libanium sophistam scribens ait: Propriū
rhetorum esse magna parua facere, & paruis magnitudinem opponere atq; demū si ita res
postulet ex musca facere elephātum. Cum Agesilao sophista quispiā hoc nomine laudaretur
quod res minimas dicendi artificio maximas efficeret, negauit is uel cerdonē bonū sibi uideri
qui paruo pedi magnū induceret calcē, significās oportere cū re congruere non aliter quā
uestis cōuenire debet corpori. Sic apud Terentiū.) In Phormiōe: Persuasit homini, factam
est, uictum est, uincimur, duxit. Vi coactum te esse, inuitum, lege, iudicio, tene:) Ci. ei o in Cati-
linam. Abijt, excessit, euasit, & in calce lib. 5. de Finibus in historia Polycratis. Iulius Cæsar
quum Pharnacem primo congressu uicisset, amicis scripsit, ueni, uidi, uici, summam rei gestæ
celeritatē indicās. Id undiq; quæ sit ū accersant.) Erasmus de rōe studiij theologicici. Nul-
lus scribendorū uoluminum neq; modus.) Ecclesiastæ 12. Faciēdi plures libros nullas est fi-
nis. Lucretiali Satyra septima:

-Tene in fa-

-Tenet insanabile multos

Scribendi cacoëthes, & agro in corde senescit.

Hodie tantus est nouorum librorum prouentus, ut periculum sit ne turba cognitioni ueritatis officiat, præsertim cum tanta sit inter ipsos dissensio, ut nobis propemodum acies illas referant, ex serpentis dentibus natas quas poetæ memorant, mox ut extiterant mutuis uulneribus interijisse, nam ut uero uerior est. Mimus ille: Nimum altercando ueritas amittitur: Ita loquacitas immodica citius obscurat ueritatem quam illustret. Verum de his esto suum cuique iudicium. Cuiusmodi illud apud Vergiliū.) Ecquid breuius dici potuit quam illud apud eundem poetam lib. Aeneid. 3. Et campos ubi Troia fuit. Lege Macrobiū Satur. lib. 5. ca. 1.

Si quod ex præcedentibus aut sequentibus.) Si statim mediam in re aggredimur, si præfationes superuacuas uitabimus, si uerbis quam significatissimis utemur, si rerum exitus ita proponemus, ut ex his conijciantur, ea quæ præcesserunt ex præcedentibus. Quintilianus lib. 4. cap. 2. in medio. Eras. de epist. conscriben. cap. de amplificatiōe circa medium. Quod solet autem adijci ne bis eandem rem dicamus.) Cicero in Partitionibus orat. Breuitas autē conficitur simplicibus uerbis semel unaquaq; re dicenda nulli rei nisi dilucide dicam seruiēdo.

Non dicit hoc dixisse.) Id tñ ex hisce uerbis præcessisse intelligitur. Pro tota argumentatione solam ponamus propositionem.) Lib. 2. cap. 19. & 27. Rodol. lib. 2. cap. 5. Quale est strictim & breuiter dicere, & solum pro necessitate ea quæ capita sunt & firmamenta rerum. Aut quibus prope nihil est opus dummodo excoli ornariq; possunt.

Quis sit optimus in dicendo copiae, breuitatisq; modus.

Cap. VII.

Agni est & uel præcipui in dicēdo opus iudicij, quis sit orationis commodissimus modus, & quo fine sit breuitas copiaq; claudenda. Nec sane res est, quam facile præceptis comprehenderis; quoniā autores (quorum obseruatio primam ædendorum præceptorum uiam aperuit) non eundem omnes in dicendo statuere modum: cū alijs plena & quodam affluentiae impetu rapta probetur oratio: alijs astricta & arguta, & neruis magis quam carne commendata eloquentia, placeat. Quoq; difficilior sit hæc in alterutram partem uel damnare uel laudare, duo maximi omnis æui in dicendo uiri effecere, Demosthenes & Cicero: quorum uter fuerit eloquentiæ laude prior, magna fuit semper, eritq; contentio inter utriusq; doctos linguæ, cum quisq; uelut patriā hanc laudem, nō sine magnis atq; diu dicatu difficilibus asserat causis. Cum ergo Demosthenes breuitatis fuerit amantior, Cicero copiae: & (ut Quintilianus iudicio huius à me sententiæ repellam inuidiam) illi nihil possit detrahi, huic nihil adijci, non erit utiq; facile inter dissentientia tantorum uirorum iudicia,

cia, utrum sit potius, inuenire. Si quis tamen certam aliquam & uelut præfinitam postulet legem, haud inuenio quid rectius ei respondeatur, quàm medium illud, quod inter nimium parumq; est, quod modum uocant, id ut in omni re, sic in hac etiam optimum esse. A quo si quis alterutram in partem aberrabit, minus quidem erit mea sententia culpandus, qui in id quod plus, quàm quod minus est, deflexerit. Nam qui minus dicet, aut non intelligetur satis aut non satis probabit: aut utrunq; pariter dicentisq; culpa, rei damno de qua dicitur, luetur. At si plus dicat, quanquam dicenti forte sit quod obijci possit, nullo tamen id rerum uel intelligentiæ uel fidei detrimento constabit. Satiùs itaq; fuerit semper, uel fastidiri potius dicentem, quàm rem parum probari. Modus autem quem dicimus sequendum esse, ex instituto dicentis maxime definiendus erit. Pro cuiusq; enim destinatione, ut uel docere, uel mouere, uel delectare cupit, optimus putandus erit esse modus, quo poterit quiduis horum consequi qui dicit. Ergo in rerum auditorumq; discrimine, tota huius rei posita est ratio. Partem tamen nonnullam sibi uendicabit qui dicet. In his itaq; rebus, in quibus credentem fingimus auditorem, docēdiq; tantum dicimus causa, ut in rebus gestis explicandis, tradenda rerum natura, artium præceptis docendis, reliquisq; id genus, quæ prope expositione traduntur, breuitas ferè gratissima est, quoniam id quæritur solum, ut intelligat qui audit. At cum res est cum aduersario, qui peruincendus est oratione, uiribus est opus, quæ plerunq; mora plus, quàm impetu ualent. Quousque non probauerimus ergo, quod sumus aggressi probare, quatenus tamen rei natura probationem accipiet, non uidebimur legitimā dictionis impleuisse mensuram. Quicquid autem superabit, id huic instituto putabimus superuacuum. Mouendi (quoniam, ut sæpe iam diximus, non est aliud motus, quàm uehementis quædam probatio) idem modus est, qui docendi. Delectationi latius plerunq; indulgetur. Vnde fit, ut quæ poterant persæpe paucissimis absolui, postquàm occupauit aures audiendi uoluptas, nostræ oblectationi largissima demus atq; expectamus tempora, cum rebus alioquin quamuis angusta sufficerent. Ex eisdem causis quas diximus uenit, ut doctis prudentibus, grauibus, seueris auditoribus, breuior oratio parctur. Facilius enim docentur,

Fff ueluo-

uel uolunt uideri discere : minusq; affectibus & dicendi illecebris, obnoxios se præbent. Populus atq; omnis promiscua multitudo, omni copia, impetu, splendoreq; dicendi est demulcendus. Idcirco ad illos cuncti panduntur eloquentiæ sinus. Nec sane est ulla maior eloquentiæ fax, quæ uel aciores subiiciat dicenti stimulos, quam latissima audientium corona. Eis autem qui dicunt, magnanimis quidem, & acribus, & indoctis, siue sint tales, siue affectent uideri tales, aptior est breuis dictio. Quoniam magnanimi natura sunt imperiosi, fidemq; non tam orationi quam personæ debere putant: & principes singula uerba sua uelut legem accipi uolunt, ut quos sæpe quauis pauca grauent uerba, & uel solis nutibus suis debere obsequium credant. Vnde & in Græco prouerbio est, dominos seruis suis monosyllabos esse. Acres, magis urgere uidentur breuitate. Indocti non habent, unde copiam parent. Ergo quamuis persæpe multa sint eis dicenda, singulis tamen breuitas magis conuenerit, ut quanquam longa, accelerata tamen dictio uideatur. Contra humilioribus, sedatis, prudentibus, doctis, sectanda magis est ubertas. Hi sunt enim qui uidentur & uelle posse rem quamlibet exacte docere: & non solum quid sit unumquodq; ostendere, sed rationem quare ita sit afferre debere. Sic rebus etiam perplexis, dubijs, numerosis, grandibus, adhibenda est copia. Tenuēs uero, & nullius momenti, apertæq; & simplices, breuiter dicuntur: breuiter enim possunt doceri. In partibus orationis (siquidem argumentatione constet oratio) longior expediet dictio, ut quæ fidem sit maiori labore factura. Expositioni in uniuersum breuitas est aptior, quanquam expediant nonnunquam etiam in suo genere narrationes uberiores, ut sicubi res repetenda alius, uel præsertim si sit inferendus acrior affectus, siue, quæadmodum solet, retinendus uoluptate sit auditor. Omnis tamen in suo genere expositio, debet argumentatione breuior esse. De exordio & conclusionē cū re deliberandū est, & cū orationis etiā magnitudine: sic ut meminermus partes eas, & uelut accessiones orationis esse, nec rei docendæ sed auditoris conciliandi causa paratas. Facilius itaq; q̄s copia in eis q̄ breuitate peccauerit: nisi tamen præsens rerū cōditio, latiorē etiā in his partibus dictionē poposcerit: tū utilitati nimirū cedent præcepta, quæ in hoc præcipiuntur solum, qm̄ creduntur uilia. Quod si contrariū res ipsa

rulerit,

tulerit, sicut in omni uita solemus, sic in oratione, non quod alias, quanquam sæpe, laudatum: sed quod nunc, quamuis in præsentia solum fuerit optimum, sequemur.

IN CAP VII.

Quis sit orationis commodissimus.) Aristoteles in præceptis ciuilibus ad Alexandrum cap. de facietijs & prolixitate orationis: Qui uero dicendi prolixitate uti uoluerit, opus est re diuidat, & quæ qualibet in parte sint, quæq; naturâ sapiat, edoceat, eorumq; usum omnem tum proprium, tum commune, & ipsas causas enarret, quod si longiorē quoq; uoluerimus orationem efficere, pluribus nominibus circa singula utendum est, eritq; singulis in orationis partibus iterandum, & iteratio ipsarum paucis absolueda in fine uero orationis hæc omnia, de quibus singulatim dixeras, cōgestim ponas, ac de rebus omnibus dicas, cōuenit. Hoc igitur modo prolixiores reddi orationes poterūt. Qui autē dicendi uoluerit breuitate uti oportet totum negocium uno uocabulo complectatur, & hoc maxime quod in ipsa re breuissimum insit, opus est etiam paucis uti copulis, plurima uero coniungere, nominibus ita uti, ut una dictio duabus seruiat rebus, eritq; frequens illa iteratio, partibus amouenda, & in oratione duntaxat finibus iterandum, & hoc quidem modo breues poterimus orationes efficere. Quod si mediocritate uti in dicendo uolueris, partium maximas deligens de hisce uerba facias oportet, est etiam medijs utendū noibus, quæ scilicet neq; longissima neq; breuissima, neq; multa de aliqua una re sint, sed mediocria potius oportet & epilogos ex medijs partibus neq; omnino auferri, neq; ubiq; responsum inferri. Sed quæ maxime auditoribus nota esse uolueris, in his maxime ad finem iterationibus uti conuenit, ex hisce igitur quando-cunq; libuerit, prolixitate uti in dicendo quibimus. Homerus autē teste Fabio lib. 10. cap. 1. iuxta utraq; re mirabilis est tum copia tum breuitate. Quum alijs plena, & quodam affluentiâ impetu rapta probetur oratio, alijs astricta.) Cicero de claris oratoribus: Menclau ipsum, dulcem illum quidem tradit Homerus, sed pauca dicentem, breuitas autē laus est interdum in aliqua parte dicendi, in uniuersa eloquentia laudem non habet. Quintilianus lib. 12. cap. 10. sub finem. Erasmus in calce posterioris copiarum commentarij. Et neruis magis quàm carne.) Ut satius est habere corpus pressum & sanum quàm timidum & malis distentum humoribus: ita oratio melior est quæ pressa est quàm exuberans ac tumēs. Quod modum uocant.) Quintilianus lib. 2. cap. 13. Propter hoc quoq; interdum uidentur indocti copiam habere maiorem, & dicūt omnia, doctis est & electio & modus. Nam qui minus dicit aut non.) Quintilianus lib. 8. cap. 2. Alij breuitatis æmuli necessaria quoq; orationi subtrahunt, & uelut satis sit scire ipsos quæ dicere uelint, quantū ad alios pertineat nihil putāt.

In his itaque rebus in quibus.) Libro secundo cap. 22. Narrationes uberiores.) Cicero lib. 2. de oratore. Si tamen est breuitas cum tantum uerborum est, quantum necesse est, ali quando id opus est, sed sæpe obest uel maxime tamen narrando, non solum, & obscuritatem affert, sed etiam quod cam uirtutem quæ narrationis est maxima, ut iucunda, & ad persuadendum apta sit tollit uidelicet illa. Nam is postquàm excessit ex ephœbis: quàm longa est narratio, mores adolescentis ipsius, & senilis per cunctatio, mors Chrysidis, uultus & forma & lamentatio sororis, reliqua peruariē, iucundeq; narrantur, quod si hanc breuitatem quæfisset. Effertur, imus, ad sepulchrum uenimus. In ignem posita est. In his ferē decem uersiculis totum conficere potuisset, quamq; hoc ipsum: Effertur, imus: concisum est ita ut non bre-

Eff 2 uitati fer

uitati seruitum sit, sed magis uenustati, quod si nihil fuisset nisi, in ignem posita est: res tamē tota cognosci facile potuisset sed & festiuitatem habet narratio distincta personis & interpuncta sermonibus, & est probabilius quod gestum esse dicas quum quemadmodum actum sit exponas, & multo apertius ad intelligendum est si sic constituitur aliquando, ac non ista breuitate percurritur. Hæc ille. Eius generis item est illud ex Phormione Terentiana. Hoc ubi ego audiui, ad fores suspensio gradu placide ire perrexi, accessi, astiti, animam compressi, aurem admoui, ita animum corpori attendere hoc modo sermonem captans. Quam latissima audientium corona.) Vide quæ annotauimus in liminarem totius huius operis epistolam Vnde in Græco prouerbio est: Dominos seruis suis monosyllabos esse) τῶς δὲ ἀπότῳς δὲ δὲ μὲν μονοσύλλαβον. Id est, Omnis herus seruo monosyllabum: Heris & potentibus breuissimo tantum uerbulo est opus, ut uel annuant uel renuant, ναι ἢ οὐ. Sic uolo, sic iubeo, sit pro ratione uoluntas. Seruis autem & impotentioribus multis opus est uerbis ut exorent aut persuadeant. Effertur integre ad hunc modum τῶς δὲ ἀπότῳς δὲ δὲ μὲν μονοσύλλαβον. τὸ δὲ ἰκίπα-στῶν μόνον. Id est, Omnis dominus seruo monosyllabon, at supplicare longū. Hæc Erasmus in adagio. Omnis herus seruo monosyllabus.) Idem adagio. Ad digituli crepitum. Cicero pro Rabirio: Regum autem sunt hæc impéria. Animaduerte, & dicto fere. Et præter rogatum si quærare: & illa mina. Site secundo lumine huc offendero, moriere. Aristoteles primo Politicorum libro: D Erasmo interprete: Etenim si fieri posset, ut unumquodq; instrumentum uel iussum uel per se præsentiens suum opus perageret, quænam modum autem aiunt Dædali statuas facere, & Vulcani tripodes, quos poeta scribit ultro in diuitum certamen prodijisse, iidem & pectines per se texerent & plectra cithara canerent, haud quaquam opus haberent neq; architecti ministris, neq; domini seruis. Ut litati tamen nimirum cedent.) Amentis est enim superstitione contra rationem causæ trahi, inquit, Fabius lib. 4. cap. 2. Populus atq; omnis promiscua multitudo omni copia impetu splendoreq; dicendi est demulcendas.) Cicero in Bruto: nam populo non erat satis uendibilis præceps quædam, & tamen idcirco obscura, & peracuta tū rapida & celeritate citata oratio. Demosthenes & Cicero.) Interrogatus Cicero quæ oratio Demosthenis esset optima respondit ea quæ longissima esset. & idem Quintilianus uerum esse putat de Ciceronis orationibus, quàmuis Cicero & Demosthenes diuersis uis ingressi sunt. Nam Cicero semper copiam affectauit. Demosthenes autem breuitati semper studuit. Lege apophthegmatū, siue scite dictorum librum quartum per D. Erasmus Rot.

De dispositione quid sit, & quotuplex ordo rerū. Cap. VIII.

E ratione inueniēdi, quàm cōmodissimā crediderim, sit nobis hæctenus dictū. Nec solū quibus ex locis faciēda esset, sed q̄ facillime uia nos ad inuentionē eius qd̄ quaq; de re quærere perduceret, q̄ potui conatus sum apertissime tradere: dixiq; quæcūq; utilia huic instituto pro captu meo putauī, ut nō optimo forsitan euentu, optima certe fide. Reliquū est, ut de dispositione pauca subiiciamus. Et sicut quidem pauca, quæ de ipsa dicantur. Nec enim res est, quæ cōstet ita multis

multis præceptis. Aristoteles in rhetoricis ne attigit quidem hanc partē, in octauo topicorum perpauca tradidit. Nec multo plura Cicero & Quintilianus, quique alij de ea re dixerunt. Quo excusatiùs nobis fuerit, si breuius eam perstringamus. Quam quidē si præterissemus in totum, poteramus fortasse Quintiliani autoritate culpā hanc tueri: qui cum de diuisione, id est, de ratione cōtrouersiarum in singula quæstionum capita diducēdarum dixisset, copiosissimeq; esset hunc locum executus, de disponendi deinde arte, nullis perpetuis legibus statui credidit posse, sed consilium sumi ex præsentī rerum conditio-
ne. Ego quemadmodum inueniendi uiam, ita collocandi quæ inuenta sunt, formam etiam quandam esse puto. Quæ quidem ut uaria multiplexq; sit, neque in uniuersum demonstrari queat: dicentur tamen ea, quæ creberrime conueniet facere. Extra quæ si quid res ferat quod faciendum sit, idq; ab his quæ dicta sunt discrepet, eorum tamen collatione quæ plurimum obseruauimus, præsentī quoq; usui aliquod succurret consilium. Vtq; inter sana numerantur morborum remedia, quæ sanitatis tempore alioquin persæpe essent mala: sic inter præcepta putabitur, si quid sit quod legem præceptorum fugiat, in eo ordinem quoq; præceptorum uitasse. At difficile erit inuenire, quod Quintilianus credidit inueniri non posse. Erit quidē difficile, poterit tamen fortasse. Vtq; à nobis non possit, uel in hoc tamen conandū, ut nostro errore alijs causam demus felicius ista tenrandi. Cum sit autem dispositio (ut Cicero inquit) ordo & distributio rerum, quæ demonstrat, quid quibus locis conueniat & collocandum sit, non abs re fuerit fortasse uidere in primis, quotuplex sit ordo rerum, quem in disponendo sequamur. Is mihi triplex maxime uidetur. Aliæ sunt enim res quæ statutum quendam & certum ex se habent ordinem: ut annus prior ad annum sequentē. Aliæ uero sunt res, quæ uel non habent ordinem: uel quanquam posset earum certus esse ordo aliquis, nos tamen nullum sequimur: sed solum utcunq; alia alij aptissime ex dicendi occasione subtexi potest, proinde subiungitur. Quale est apud Liuiū, cum de Papirio Cursore dicit, quod omnes hunc maxime, si Alexander arma in Italiam uertisset, illi parem destinassent: hinc sumpta occasione, quærit, quis fuerit euentus futurus, si bellum Romanis Alexander intulisset. Tercio loco est,

Fff 3 cum

cum rerum ordinem consulto turbamus: & quæ priores sunt, posteriore loco ponimus. Vt cum prius esset dicere, quomodo capta fuerit Troia, deinde quomodo ex longa nauigatione Aeneas ui tempus statum tandem sit in Africam eiectus: quod postremum est, Vergilius primo libro narrat: deinde priora illa sequentibus duobus exequitur. Primus ordo naturalis est. Secundus arbitrarius (si ita uolumus) dici potest. Tertius est, quem artificialem uocant. Et naturalis quidem ordo in quatuor istis positus est, prout aliud alio prius posteriusue quadrupliciter dicitur. Est enim prius aliquid tempore: ut dies hesternus ante hodiernum, & hodiernus ante crastinum. Est et aliud prius existendi necessitate, uel (ut aliter loquimur) prius natura: id est autem huiusmodi, ut si hoc sit, non ideo necesse sit aliud existere: si autem existat aliud, necesse sit hoc utique existere. Hoc ergo prius est, ut si sit animal, non oportet idcirco hominem esse: sed si homo est, consequens utique est & animal esse. Prius ergo animal est homine. Hoc pacto prius est genus speciebus, partes toto, causæ euentis, subiectum adiacentibus suis. Dicuntur & alia alijs priora positione, ut per fretum Gaditanum in orientem nauiganti, prior est Hispania quam Gallia: & hæc prior quam Italia, post quam Peloponessus sequitur. Sic contrarium dirigenti cursum, prior quam Italia Peloponessus erit: & deinceps ut antea quodque fuit prius, ita nunc fiet posterius. Sic & per hominis eunti membra, primum, si descendamus, caput erit, postremi pedes: sic ascendenti, primi pedes erunt, caput ultimum, mediorum uero sic unumquodque prius erit, ut huius uel illius ordinis primo fuerit propius. Postremo dicitur prius, quod est dignatione præstantius. Sic prior est consul prætor, & tribuno prætor, & aurum prius argento, & argentum orichalco dicimus. Conuertimus tamē interim, & ab infimo ordinem ducimus: primumque, non quod optimum, sed quod uilissimum facimus, sic in magistratibus quæsturam primam, postremam dictaturā: & in metallis plumbum primum, aurum postremum numeramus: nisi tamen hunc ordinem malimus non naturalem sed artificialem potius uideri. Pleunque autem fit, ut id quod alia ratione prius dicitur, alia sit posterius. Vt tempore quidem, pueritia prior est quam iuuenta, æstimatione tamen & dignitate pueritiam iuuenta præcedit. Fieri itaque potest,

test, ut ordo qui alia ratione non naturalis esset, alio tamen capto secundum naturam sit institutus.

IN CAPVT VIII.

Quia; alij de ea re dixere.) Scripsit D. Augustinus de ordine libros duos. Extat apud Georgium Trapezontium li. 4. caput de dispositione non minus prolixum, quam accuratum, & Erasmus de epist. conscribendis cap. de ordine epistolarum. His consentanea scribit Philip. Melan. in epit. philos. moral. cap. quæ est partitio uirtutis, de ordine præceptorum decalogi. Formam etiam quandam puto esse.) Cicero in oratore: Iam uero ea quæ inuenerit, qua diligentia collocabit? quoniam id secundum erat de tribus. Vestibula nimirum honesta, aditusq; ad causam faciet illustres, cunq; animos prima aggreffione occupauerit infirmabit excludetq; contraria, de firmissimis, alia prima ponet, alia postea inculcabitq; leuiora. Idem de claris oratoribus: Omnia ueniebant Antonio in mentem, eaq; suo quæq; loco, ubi plurimum proficere, ac ualere possent: ut ab imperatore equites, pedites, leuis armatura: sic ab illo in maxime opportunis orationis partibus collocabantur. Quintilianus libro 9. capite 12. Quæsitum etiam, potentissima argumenta primo ne ponenda sint loco ut occupent animos, an summo, ut inde demittant, an partita primo summoq; ut Homericæ dispositione, in medio sint infirma, an à minimis crescant, quæ prout ratio causæ cuiusq; postulat ordinabuntur, uno (ut ego sentio) excepto, ne à potentissimis ad leuissima decrescat oratio. Fabius in proœmio libri 7. & in fine eiusdem libri. Vt cunque alia alij aptissime.) Lege libr. secund. caput tertium circa finem. Proinde subiungitur.) Id est, secundum hoc, sic Fabius lib. 4. cap. 3. Proinde enim magis aut minus hoc erit necessarium.

Cum rerum ordinem consulto.) Supra libro 2. cap. 5. Confundunt etiam ordinem rerum.

Primus ordo naturalis est.) Fab. lib. 9. cap. 4. Est & alius naturalis ordo, ut uiros ac foeminas, diem ac noctem, ortum ac occasum dicas, potius quam retrorsum. Prout aliud alio prius posterius ue.) Laurentius Valla lib. dialectices 1. cap. 17. Nihil aliud est prius, & posterius, quemadmodum nec præsens nisi in tempore, quum prius posterius ue natura uel ordine, uel dignitate à nemine nisi captiosis, aut certe ineruditis dictum est, si enim alia de re quam de tempore agunt, cur non alijs uocabulis utuntur. Totum est, inquit, prius parte, genus prius specie, species prior indiuiduo, ciuitas prior domo, aut prior singulis hominibus, bonum prius malo, cur non potius dixerunt, satius, dignius, maius, amplius, superius, excellentius, honoratius, præstantius, quanquam prius fuit pars ut sentio quam totum, ut in struendo, & edificando, fingendo, prius unus homo, quam una familia, & una familia quam una ciuitas, & Adam quam species homo, usque adeo enim uidentur philosophi isti uerborum captiionibus passim struere rerum quæstiunculas. Valla libro sexto capite 32. Est enim prius aliquid tempore.) Augustinus libro duodecimo confessionum capite decimoquinto. Sic & per hominis eunti membra.) Quintilianus libro 9. cap. 4. Augeri enim debent sententiæ, & insurgere: ut optime Cicero. Tu (inquit) istis faucibus, istis lateribus, ista totius corporis gladiatoria firmitate, aliud enim maius alio superuenit. At si cœpisset à toto corpore non bene ad latera faucesq; descenderet. Est & aliud prius existendi natura ut animal homine, corpus & uita animali, totum partibus, causæ euentis, subiectu adiacentibus, proœmium narratione, narratio disputatione. Est enim id prius natura, quod alio existente necesse est esse: sed

non retrorsum ut existente homine, necesse est animal esse, non autem si animal sit, necesse est utique hominem esse, est igitur animal natura prius homine. Quod est dignatione præstantius.) Priori ad Corinth. cap. 12. sane quam familiaria sunt exempla. Sic prior est consul prætor.) Fuit & hic ordo castrensis, ut miles centurionis, centurio tribuni, tribunus legati, legatus consulis, magister equitum dictatoris pareret imperio ut autor est Liuius lib. 8. ab urbe cond. T. Liuius decad. 1. lib. 8. In prima acie stabant hastati, in secunda principes, robustior ætas: hos sequebantur scutati maxime insignes armis, post hos triarii & rorarii. Sic apud Homerum in fabula de tribus Saturni filijs. Neptunus sortitus est mare, Pluto tenebras, Iupiter uero cælum. Sic in magistratibus quæsturam primam.) Principio enim quæstura peti solebat, hinc ædilitas, tum prætura, postea consulatus, ad extremum dictatura.

Conuertimus tamen interim.) Id quod fecit & D. August. li. 2. de doct. Christ. cap. 7. ubi accommodat locum, ex Esaiæ cap. 11. de donis spiritus S. quibus recensendis inuertit cum qui est apud prophetam ordinem. Illud hoc loco monere inter necessaria est, autoritate primum deinde ratione disputandum, quandoquidem in libro de moribus ecclesiæ censuit Augustinus naturæ ordinem ita se habere: ut cum aliquid discutimus rationem præcedat autoritas. Nam potest infirma ratio uideri quæ cum reddita fuerit autoritatem postea per quam firmetur assumit.

Quis poëtis ordo, quis historiæ, quis tradendis artibus conueniat.

Cap. IX.

Rdinis ergo hæc sunt discrimina: dicamus iam, quis ordo cui orationis generi conueniat, priusq; de ea quæ expositione, deinde quæ argumētatione constat. Quæ igitur expositionem habet oratio, siquidem rerum gestarum ordinem aliquem decursumq; recenset, naturalem temporum sequitur ordinem. Idq; nedum seuerior & fidem captans lectoris historia, sed lætius etiam liberiusq; poëma, ut quod oblectandis solum auribus sit destinatum. Est tamen differentia poëtice dispositionis ab historica, uel maxima, quòd poëta quantum ad ipsius, hoc est, ad narrantis personam pertinet, in speciem tantum sequitur temporum ordinem: quantum autem est ex rerum gestarum natura, plærunque perturbat eas, atque à medijs orditur rebus: deinde quæ primæ fuerant, earum posterius personæ colore aliquius aut alio quouis commento infert mentionem. Sic Vergilius (ut notissimo utamur exemplo) à nauigatione Aeneæ, qua in Africam tempestatibus delatus est, initium facit, quæ fuit circa finem erroris eius. Troiæ captiuitatem & labores eos, quibus septimum ad id annum, circum maria iactatus, ipse Aeneas, secundo deinde tertioq; libro narrat. Quibus in rebus si sequamur colorem narrandi poëtæ,

poëta, naturalis quidem est ordo: prius enim erat, ut Aeneas tempestate appelleretur in Africam, quàm Troiæ excidium erroresque suos Didoni narraret. Sin uero res ipsas respicimus, non personas, quibus dat orationem poëta, iam uidemus contrarium naturali, id est, artificialem ordinem esse. Prius enim necesse fuit capi Troiam, & Aeneam labores longę nauigationis illius euoluissē, quàm ex Sicilia in Africam ueniret. Proinde quoque artificialem hunc uocamus ordinem. Simile est in comœdia atque tragœdia. Si intuemur enim faciem rerum quæ deducuntur in actum, quæque personarum imitatione exprimuntur, naturalis uidetur ordo. At totum uero fabulæ complexum respicienti, cum persæpe ab his quæ circa finem eius sunt, incipiant scriptores: & quæ priora sunt, personarum uerbis per occasionem explicentur: quæque prima sunt, ea ultimis quandoque iungantur: ut in Andria Terenti, simul naufragium Phœniæ aperitur, & nuptiæ Pamphili Glicerijque confiunt. Hæc qui uideat, facile est cognitu, arte auctoris hunc ordinem, non rerum natura constare. Facillime autem hoc poëmati contingit, in quo actus sunt & personæ quod *Δραματικόν* Græci uocant. Quoniam paratum fere est, quamlibet orationem dare personæ: qua commoditate fit, ut persæpe dialogi quoque lasciuiant, & in quoduis undecunque libuit dessectant: præsertim ij qui paulo lætiores sunt. Cuius rei apud Græcos quidem, cum alios multos, tum in primis apud Lucianum est uidere expressa plurimas in formas exempla. Heroico carmini non est tanta copia huius rei. Ergo & personę quidem ordinem reuocant nonnunquam, iam pictura res exprimuntur: iam uates, manes, oracula, & præterita commemorant, & longe post uentura prædicunt. Danda tamen his omnibus in hac libertate est opera, ut si non rerum quomodo eæ gestæ sunt, temporum tamen, quibus, sub alienis personis eas narrant saluus sit ordo. Historiæ, cuius prima laus est ueritas, naturalis tantum ordo conuenerit, ne si figmentis istis aurium gratiam capter, fidem perdat. Ergo si forte historico narrandæ res essent Aeneæ, non ille incipiet, unde Vergilius est orsus. Sed si uolet utique Troiæ excidium narratione sua completi, ab ea faciet initium. Deinde sequentur errores Aeneæ: hæc que suis, non Aeneæ uerbis erunt dicenda. Tum denique dicet, quo pa-

Ggg   sto in

Et in Africæ littora sit ui tempestatis eiectus. Iam si qua fiet mentio uerborum Didonis, quibus illa Troiæ Aeneæ que casus ab ipso percontata sit, satis erit dixisse, omnia Aeneam illi recensuisse, & urbis ultimam noctem, & pericula quibus iactatus sit. Nec solum erit hic ordo seruandus in ratione temporum, sed etiam eo modo prioris, quo diximus causam priorem esse euentis, & reliquis etiam fere modis prioris. Nam & causæ rerum consiliaq; prius explicantur, & sicubi insignium uirorum mentio interuenerit, describuntur naturæ moresq; eorum, quoniam & ipsi sicuti autores gestoresq; rerum, natura præcedunt eas. Iam in locorum regionumq; situ describendo, diligenter positionem eorum sequatur oportet: & orationem uelut per loca circumferenti sibi, ut primum quodq; occurrit, sic aptissime primum docetur. Quod si plures res, & nullo inter se deuinctas ordine tractet historia, ut cum gesta eodē tempore plura describet bella, quæ quamuis simul geruntur, simul tamen narrari nequeunt, in his fere scriptoris arbitrio steterit, quas res priores, quas deinde explicare uolet: (consuletq; præcipue rerum noticiæ, & quo pacto poterunt illæ commodissime cognosci, eum tradendum faciet ordinem. Sic Liuius, quum res secundo bello Punico & in Italia & Hispania, alijsq; etiam locis nonnunquam uno tempore gestas scribat, si quando Hispanienses res sumat scribendas, longiore nonnunquam tractu prosequitur eas: sicubi uisum fuerit, quamquam & interea aliæ fuerint alijs gestæ locis) quo minus concisa interrim & interrupta mentio rerum, altera cognitioni alterius obstet. Sic Cornelius Tacitus, egregius in primis (si quid ego intelligo) autor historiæ, longiores in Batauis res gestas, & alio item loco multorum annorum in Britannia bella coniungit: tum rursus ad aliarum rerum, quas abruptit, ordinem reuertitur. In tradendis artibus quæ maxime conueniat dispositio, unus ex omnibus Aristoteles libris suis exactissime uidetur effinxisse, uir cum omni ingenij laude multum, tum nescio an ordine rerum plurimum admirandus. Quoniam autem hoc est propositum cuiusque docentis, ut ex notiorum contemplatione, ignotiora scrutetur, (qui solus est ordo nobis discendi) horum que & aliorum ad alia collatione constantem quandam faciat de re rebus fidem. Nequit autem fides ulla

de re

de re fieri, nisi si qua contraria sit accepta mētibus persuasio, ea prius euellatur: primum est ergo, ut si quis dixerit aliquid ea de re quam tractamus aliter atq; nobis uidetur, illius expugnemus sententiam: si modo is sit, cuius mentio iure habeatur. Nam temeraria cuiusquam assertionis permoueri, ineptum est. Vt autem securitatis hoc est, contemnere leuiora: ita modestiæ præbet speciem, dissimulasse eos, quorum usu est opinioneq; cunctorum recepta autoritas: aut quibus alioqui debetur ea ueneratio, ut contradictione illorum magis simus irritaturi audientium animos, quam nobis adiuncturi. Sed hæc iudicij sunt magis. Quod ordinis est, hoc sufficiet dixisse, maxime naturale esse, ut antequam nostra confirmemus, a moliamur aduersa. Deinde cum nostra explicabimus, à generalioribus, quoniam notiora sunt, semper ducendus erit ordo. Deinde per species eundum. Et hæ ipsæ species rursus fortasse (si tam late pateant) genera fient, inq; alias erunt species diducendæ. Singula ergo, ut primum quodque sumimus, sic erunt deinde tractanda: ut dicatur, quæ sit substantia eorum, quod definiendo fit: si tamen eiusmodi res sit, ut sit definita: notiores enim sunt nonnunquam, quam ut hac indigeant cura. Tum quæ partes sint rei, dicendum: si sint ea natura, ut possint aliquæ earum fieri partes. Hinc ea, quæ proprie, naturæ cuiusque adiacent, dicuntur, hoc est, uis illa, qua agit & patitur, & ea ipsa quæ agit quæque patitur, & quæ reliqua substantiam rei circumstant.

Illud tamen meminerimus, solum de re quaque dicendum, id quod eo loco, quo de re dicimus, intra complexum rei ueniet, ea ratione, qua ipsam tractamus. Nam qui de tuenda sanitate hominis, doctrinam instituet, dicet ille quidem de homine, non tamen utique dicenda sibi sumet omnia, quæ tractari de homine possunt, nec quid sit mens hominis, nec quæ sint officia uitæ ad uirtutem ducentia, nec quo pacto paretur homini eloquentia. Pertinent hæc quidem ad hominem omnia, sed non ea ratione, qua sibi hic cum assumpsit, id est, qua sanitatem tueri potest. Adeoq; fortasse non defuerit Aristoteli, qui cauilletur, quod in libris quos de physico auditu inscripsit, de loco dixerit & uacuo. Quoniam his libris de eo quod mouetur in commune disseruerit, ad cuius tractatum,

Ggg 2 locum,

locum & uacuum non uideri pertinere: sed his potius libris debuisset de eo dici, quibus de eo quod ad locum mouetur disserit, qui de cœlo & mundo uocantur. Sed datur fere iusta libertas hæc magnis ingenijs, ut quemadmodum locupletes patresfamilias in domibus suis aliquid licētius citra reprehensionē instituāt, ita & doctissimi uiri indulgeāt quādoq; animis suis, satisq; ratiōis sit, illis ita placuisse.

IN CAPVT IX.

Naturalem temporum sequetur ordinem.) Non parum momenti adtulerit ad locum hunc explicatius intelligendum, sexta Ticonij regula apud Augustinum in opere de doctrina Christiana lib. 3. sub calcem. Emporeus rhetor de Ethopœia: Est enim secundum naturam, ut prius quæ gesta sunt explicemus, deinde quæ nunc gerantur, ad ultimū quæ gerenda sunt, sit exemplo illud Vergilij: Heu stirpem inuisam. & quæ sequuntur. Idq; nedum seuerior.) Valla lib. 2. elegant. cap. 18. Vult nedum postponi. Plerumq; perturbant eas.) Supra lib. 2. cap. 5. Complexum respicienti.) Datius ille referendus est, ad facile est cognitu, qui uersiculis aliquot interpositis sequitur. Quod *Ἀπακτὸς* Græci uocāt.) Dio medes lib. 3. Poëmatibus genera sunt tria etc. Ne si figmentis istis aurium gratiam captat, fidem perdat.) Cor. Tacitus. lib. 17. 18. Ut conquirere fabulosa, & fictis oblectare legentium animos, procul grauitate cepti operis: ita uulgatis traditis quæ adimere fidem non ausim. Cuius prima laus est ueritas.) Cice. 2. de orat. Nam & causa rerum consiliaq; prius.) Cicero. 2. de oratore: Consilia primum, deinde acta, postea euentus expectant. Describuntur naturæ moresq; eorum.) Sic Salustius in bello Iugurth. Syllæ ingenium moresq; describit. Sic Lucanus libro Pharsaliæ 2. mores Catonis. Sic Liuius aliq; item historici in medijs narrationibus rerum, cohibita paulisper instituta oratione, mores illustrium, tamquam in tabula sub oculos ponunt, unde plurimum lucis sequenti accrescit narrationi. Iam in locorum regionumq; situ.) In hac sane parte Macrobius præfert Homerum Vergilio, quod Vergilius sine ordine, loca, regiones recenset, unde auxilia uenerunt, aut Latij, aut Troianis. Aphthonius in progymnasmatibus de descriptione. Vide circa eum locum nostra commentaria. Erasmus in opere de conscribendis epistolis de demonstratiui generis epistolis. Sic ubi uero uisum fuerit.) Fortasse uero dispungendum erit. Egregius in primis autor historiæ.) Tertullianus in apologet. aduersus gentes: At enim idem Cornelius Tacitus, sane ille mendaciorum loquacissimus. Longiores in Batauijs res gestas.) Lege Cornelij Taciti historiæ Augustæ lib. 20. Aristoteles libris suis.) Guielmus Budæus in annot. in pandect. Est enim Aristoteles qui res omnes, ratione & uia scientificè tractare solet, eas etiam quæ sui naturæ artificiosè tractari non posse uidebantur. Vir cum omni ingenij laude. Fab. Quintil. lib. 10. cap. 10. Quid Aristotelem, quem dubito scientia rerum an scriptorum copia, an eloquendi suauitate, an inuentionum acumine, an uarietate operum clariorem putem. Quotum usu est opinioneq; cunctorum recepta autoritas.) Non est contumeliosum à quamlibet probatis autoribus dissentire, si rationibus adductus id facias, hoc interest, sunt quibus hoc reuerentiæ non debetur, & profuerit quosdam aliquot locis taxari quod uideamus solos hos mira fiducia, sed nullo iudicio passim legi. Sed hæc iudicij sunt magis.) Hoc est prospicere ne quem offendamus refellendæ aliorum sententijs. A generalioribus

quor

quoniam notiora sunt.) Aristoteles in principio *Φυσικῶν καὶ ἀναλυτικῶν διωρισμῶν*. Ut primum quodque sumimus.) Quintilianus lib. 4. cap. ultimo: Turpissimum uero est non eodem ordine exequi, quo quidque proposueris. Ut dicatur quæ sit substantia eorum tum quæ partes rei.) Plato in Phædro circa calcem: Nonne ita de natura cuiuscunque rei aduertendum est; primo utrum simplex, an multiplex sit id, cuius artē & ipsi tenere cupimus, & alios artifices facere. Tum si simplex est uis eius considerari debet, quæ nam, ad agendum, patiens dum ne sit, & si pluribus speciebus constat quod in uno, idem in singulis inspicendum, quod ipsum afficere, aut affici possit. Phædrus: Agendum ita uidetur o Socrates & quidem doctrina quæ ijs priuata sit, gressui hominis cæci quàm simillimam arbitror. Hactenus Plato: Porro hic ordo, singulis explicandis adhibebitur, ut primum, si rem esse consiterit, substantiam eius explicemus: quod finitione præstandum est. Circa substantiam causæ spectantur è quibus res oritur, aut quarum gratia comparata est. Deinde partes ostendantur: quæ diuisione explicandæ erunt. Mox officia: quæ ex adiacentibus rerum uiribus, atque adro agendi aut patiendi ui oriuntur. Postremus locus accidentium & comparisonis erit, in quo affinitas, contraria, maiora, minora, paria, tum alia accidentia quædam, ut locum, tempus, connexa, contingentia tractabimus. Vide Aristotelem in Analiticis posterioribus, ubi artificium inueniendi, disponendi, docendique; sanè graphice delinquit. Rodolphus in oratione dicta in studiorum ad hyemem renouatione, circa medium hoc utitur ordine. Philippus Melanch. in dialecticæ & rhetoricorum libris locum hunc sic enodatius explicat. Quid nomen significet, quid res sit, quæ causæ; quæ partes quod officium & quæ sequuntur. Cicero lib. 2. de finibus boni & mali. Omnis autem inquirendo (quæ uia quadam, & ratione habetur) oratio præscribere primum debet, ut quibusdam in formulis ea res agatur, ut inter quos differitur, conueniat quid sit id, de quo differatur. Hoc positum in Phædro à Platone probauit Epicurus, sensuque in omni disputatione id fieri oportere, sed quod proximum fuit non uidit. Negat enim definire rem placere, sine quo fieri interdum non potest, ut inter eos, qui ambigunt, conueniat quid sit id de quo agatur, uelut in hoc ipso, de quo nunc disputamus. Plato in Phædro: Omnibus, inquit, in rebus consilium adolescentule unum illud initio seruandum est ijs qui recte consilium capiunt ut intelligatur quid sit de quo consultetur alioquin aberrant prorsus necesse est. Cicero libro de legibus 2. Videamus igitur priusquam aggrediamur ad leges singulas, uim naturamque legis ne quum referenda sint ad eam nobis omnia labamur interdum errorem sermonis: ignoremusque uim sermonis eius quo iura nobis definienda sunt. Quæ quidem hercule est ista recta docendi uia. Idem totius questionis eius quæ habetur de N. fons reperiendus, quo inuento omnis ab eo quasi capite disputatio ducitur. Ad cuius tractatum locum.) Locustamen simul & tempus ad motum pertinent, in altero quidem fit, in altero mensuratur. Indulgeant quandoque animis suis.) Quintilianus lib. 10. ca. 1. Neque id statim legenti persuasum sit: omnia quæ omnes auctores dixerunt, unumque esse perfecta. Nam & labant aliquando & oneri cedunt, & indulgent ingeniorum suorum uoluptati, nec semper intendunt animum, nonnunquam fatigantur, cum Cicero dormita se interim Demosthenes, Horatio etiam Homerus ipse uideatur.

De eis quibus est ordinis instituendī facultas.

Cap.   X.

T cum uariæ multiplicesq; res in unum quoddam iungētur corpus, quale est, qui historiam animalium, aut plantarum, aut totius etiā rerum naturæ (quemadmodum Plinius) complexi sunt, quale qui facta dicta ue clarorū uirorum memorabilia, quale qui multiplicem & non unius corporis rerum commemorationem contexunt: his per species rerum dispositio instituitur, reddunturq; cuncta suis generibus, quemadmodum Plinio à cœlo ordienti, deinde descendenti in terras, eiusq; naturam in commune reddēti, tum per partes regionesq; omnes prosequenti, deinde animantia & inanima omnia per suas diuisa species explicanti. Sic Valerius Maximus, res memorabiles, per uirtutum officiorumq; humanorum genera dispertit. Hoc pacto medici, morborum faciunt ordinem, ex partibus humani corporis, & à capite ad pedes deducunt. Est etiam in quibusdam, non liberum modo uidere (& quem arbitrarium diximus) ordinem, sed ad res plane solutum, & omnis prorsus ordinis expertem. Vt apud Ouidium in Metamorphosi: qui in summa quidem rerum deductione, temporum quandam seruat imaginem; uerum in fabularum ordine, quando diuersissimæ sunt, nec facile in ordinem redigi possunt, libertate illa, & (ut ita dicam) poetico lusu figurarum omnium uritur, quibuscunq; transitio ad connectendas res fieri potest, quo commissuram quandam rerum nequaquam inter se coherentiū assequatur. Dispositionis itaq; loco in istis, est rerū contextus: nexasq; eas & quidē diligētissime, ordinatas autē dicere nō possis. Similiter Corn. Tacitus in descriptiōe morū Germaniæ, cum dixisset non esse Germanis aurum & argentum, tandem subiicit, ne ferrum quidem superest, sicut ex genere telorum colligitur. Ex cuius uerbi, hoc est telorum mentione, ad arma institutionemq; rei militaris quæ apud Germanos est delabitur. Deinde cum in forminarum mentionem uenit quod hæ spectatrices etiam testesq; pugnantibus adhibeantur, postq; dicat uenerationem haberi plerisque earum, non adulatione, nec tanquam faciant deas, hinc continuo subdit, deorum maxime Mercurium colunt: moremq; religionum hinc

hinc sumpta occasione,prosequitur.Abrumpit tamen nonnunquam hanc texturam, ne nimia & proinde leuior affectatio deprehendi possit.Est quidem hoc ordinis genus accommodatissimum historię, cuius narrationem uolubilem & nusquam insistentem esse conuenit:quod non fieret, si certis finibus distincta concisaq; esset, & singulę partes suis essent discretę spacijs:nunc adeo sunt nexa omnia, ut semel propemodum incipere, semel desinere uideatur. Quod si eadem hæc tractentur, non ab historico, sed uel à laudatore, uel qui alias quomodolibet disputātis præ se speciem ferat, is ea distinguat, digeratq; per species, dicatq; primum, quæ natura regionis, quæ forma hominum: deinde, quis cultus erga diuina, quales bello, quales pace, cum publice tum priuatim, frugalitate uite, seueritate matrimoniorum, cultu liberorum, qua erga principes ueneratione, erga populares æquabilitate, erga hospites beneuolentia, erga omnes fide, reliqua; uel ad hunc modum uel alium quemlibet, dum tamen appareat ordinem certum sequi eum, dicereq; unamquamq; rem non eo loco quo sit oblata, sed quo sit ab initio disposita atq; destinata. Libera tamen & hæc ipsa disponendi ratio est, uel propter hoc: quod ad nullam unam ordinis legem potest alligari. Quisq; enim ordinem qui sibi uisus est instituit: nec rerum naturam, sed animū suum sequitur. Libera ferè est etiam oratoria expositio ea, quam diximus alterius rei docendę gratia parari solere: hætenus tamen libera, ut ordo eius non ex dicentis uoluptate, sed causę utilitate nascatur. Quoties tamen res ipsa non obstat, temporū ordo fuerit aptissimus. Quod si primę narrationis partes asperiores fuerint, fauorabiliore reliquę, non ab re fortasse sit, eis, quę benignius accipiuntur, occupare animos, & ad priora deinde figura aliqua reuerti. Aut si forte festinabit auditor, quo languenti adhuc animo eius morem geramus, optimum fuerit ab eis incipere, quibus notitia causę continetur. At ubi excitatus fuerit, incaluerintq; aures eius oratiōe, tum si qua fuerint altius repetenda, ut sæpe solent, præcedunt enim pleręq; causam longius, quibus præcipuus fauor, maximaq; eius continentur momenta, ea cum quęstiones explicabimus, quibus aptissime iungi poterunt, tum erunt inserēda. Quam quidem rem utilem esse, facilius est ratione colligere, quàm autorum exemplis: quoniā

rectus

rectus ille melior utiq; est ordo, quàm iste necessitate detortus. Qui mandat autem literis actionem, quæ sunt optima, ea scribēdo maxime cupit exprimere, ne si aliter faciat, non auditoris importunitas, quæ ex scriptis cognosci nō potest, defendenda in ea, sed sua ipsius inscitia culpāda uideatur. Iam uero partimur interim narrationem, & id quod alio loco utilius dici poterit, reseruamus: ut in declaratione, quæ (geminī languentes) inscribitur, Quintilianus facit. Cum enim ordo mortis quo alter ex geminis in alterius salutē occisus dicitur, plurimum inuidiæ reo mouere potuisset, ad epilogum maluit deferre eum, quod uehementiori affectui hic aptior esset locus. Cicero item pro Cluentio, cum prioris causæ narrationi, quæ iudiciū corrupti erat, continuo mortem Oppianici, & quæstiones de ea habitas subiungere potuisset, maluit differre ad proprium causæ suæ tractatum, quæ ea de re peragebatur. Contra uero matris odium, quod proprium illius erat causæ, cuiq; nihil negocii cū causa corrupti iudiciū erat, id tamen primum putauit narrandum. Eratq; alioqui temporis ordine primum: quod quanquam non fuisset primum, tamen narrandum fuisse contenderim: quoniam matris, qua tota causa maxime premebatur, detrahenda ante omnia fuit auctoritas. Itaq; quanquam pars narrationis uideri potest, quemadmodum & est utiq; narratio, usum tamē & affectum propemodum eius paratis exordij prebet, qua aduersariorum odio, nobis beneuolentiam conciliamus. Eiusdem etiam prudentiæ consilijq; est, quod non nudum rerum ordinem continua narratione complectitur, sed subinde erumpit affectus: quibusdam uelut digressionibus uel indignationis eam uentis cōturbat. Cuiusmodi est à principio statim: Nam Sallia mater huius Habiti (mater enim à me nominis causa, tametsi in hunc hostili odio & crudelitate est, mater inquam appellabitur) & quæ sequuntur. Deinde nō ita multo post: O mulieris scelus incredibile, & reliqua item. Tum in fine huius partis effusius, Iam initium quod huic cum matre fuerit simultatis audistis. Sic & in Oppianici criminibus recensendis, post nuptias Sallia & Oppianici: Sentio, inquit, iudices uos pro uestra humanitate his tantis sceleribus breuiter à me demonstratis uehementer esse commotos. Et paulo post iterum de Auria fratris uxore prægnante sublata. Rursus

maio-

maiore copia post Scamandri Fabritijq; condemnationem de ratione iudicij corrupti, cum uelut aditum aperit, ut id non à Cluentio sed Oppianico doceat esse corruptum. Videmus itaq; hac narrandi diligentia artificioq; sic iaci ab eo fundamenta causæ, ut si etiã nullas deinde subijceret probationes, nihil tamen ferè plus iudex desideraturus uideretur. Quod autem ordinis est, temporum rectus hac tota narratiõe seruatus est decursus: quod autem artis hic est in disponendo, id in eo est, quoniam subinde cõtextus eius interrumpitur: quod quidem sæpius, quàm ut temporum ordo turbetur, in hoc genere narrandi contingere solet.

IN CAPVT X.

EX partibus humani corporis & à capite ad pedes deducunt.) Plinius lib. 11. cap. 37. Cicero de natura deorum libro secundo. Lactantius de opificio Dei D. Ambrosius libro 1. cap. 6. cap. 9. Alexander Benedictus Physicus ἡ ἀνατομία τῆς ἀνθρώπου. Quibusq; transitio ad connectendos res.) Lib. huius cap. 4. ubi agens de digrediendi ratione, probat uilem esse transitionem. Transitionum formulas uide in rhetoric. ad Herennium lib. 4. Posteriore copię commentario cap. 53. cap. item de partium rhetoricarum multiplicatione & in eiusdem opere de conscribendis epistolis.

Similiter Cornel. Tacitus in descriptione morum Germaniæ.) Extat elegans cum primis libellus Cor. Taciti de situ, moribus & populis Germaniæ per Beatum Rhenanum castigatus & scholijs illustratus. Est quidem hoc ordinis genus.) Non quoniam naturalis ordo rerum deceat historicum, uti probat in medio proximi capituli, sed quod huiusmodi occurrentia, sic compendio atq; digressiuncula quapiam non prorsus inane obiter perstringantur. Quam diximus.) Lib. 2. cap. 22. Hactenus tamen libera.) Sic porro libera ut & hoc, & illo possit ordine res omnis exponi, modo nihil detrahatur causæ cognitionis.

Primæ narrationis.) Id est, Expositionis oratoriæ. Que benignius accipiuntur occipere animos.) Lib. 2. cap. 24. circa calcem. Incaluerintq; aures eius.) Ita ut suspensus sit animus ad audiendum. Qui mandat autem literis actiones.) Quintilianus putat quoad fieri posset eo modo dicendas esse orationes quo postea scribuntur. Iam uero partem interim narrationem.) Quintilianus lib. 4. cap. 2. Itaq; quanquā pars narrationis.) Istud scilicet matris odium, scelusq;. Augustin. de Ciuitat. Dei lib. 20. cap. 4. Prius igitur ipsa causa ponenda est, & postea testes introducendi. Hunc & ipse Iesus Christus ordinẽ seruasse demonstrans. Scriba, inquit, et uditus in regno Dei, similis est uiro patris familias profertenti de thesauro noua & uetera. Non dixit uetera & noua, quod unig; dixisset nisi maluisset meritorum ordinem seruare, &

quàm temporum.

Hhh

Quaratio

Qua ratione partium orationis faciendus est ordo.

Cap. XI.

Liam diximus rationē esse disponēdā orationis eius, quæ constat argumentatione, quales sunt scholasticæ contentiones, ciuiliūq; rerum cōtrouersia, & quæcunq; demum repugnantī auditori sunt approbandæ. In quibus uidendum erit, quis sit ordo quæstionū inter se, quis item in singulis quæstionibus argumentationum, tum quis partium argumentationis cuiusq;. Erit fortasse, qui partium orationis disponēdarum oblitum me putet, credatq; hanc ante alia explicandam fuisse rationem. Nec id sane me latebat, nec præterissem, si ulla huius rei crederem tradenda esse præcepta, aut esset alius ordo earum, quā quo numerari solent, quiq; ex usu earum colligitur, & quem ipsis pene præferunt nominibus: hoc est, ut primum sit proœmium, hinc narratio, tum confirmatio, postremus epilogus. Nam quoties id est orationis genus, ut aliquæ partium istarum sint ei superuacua, tum cum desint, nihil est quod de earum ordine dicatur. Illud uero necessitatis potius q̃ præcepti fuerit, quoties uel occupatio auditoris, uel tēporis angustia cogit nos, ut specie festinationis, fastidium audientis fallamus, incipiamusq; à narratione: tum uelut digressionē quadam, quæ fueramus ante narrationem dicturi, dicamus ante cōfirmationem, subiiciamusq; narrationi proœmium.

Vt tamen non inutiliter huius loci tractatū attigerimus, illud interim admoneamus, non solum in initio dictionis, proœmij usum uenire, sed in medio quoq; orationis decursu, sicubi uel noua quæstio tractetur, uel locus asperior, præmuniri ea, & aliquo quod proœmij uicem habeat solere aures placari: quemadmodum in oratione pro Cluentio, cuius modo sum usus exēplis, Cicero de censoria nota dicturus: & paulo post, cū Cluentiū lege defendere uellet, & ostēdere lege corrupti iudici tantū iudicem, non etiam eum qui ad curripendum coisset, teneri. Sic pro Murena Catoni respōsurus, plurimis uerbis contendit à iudicibus, ut Catonis auctoritatem aduersus reum pro præiudicio ne accipiant. Scio istud à rhetoribus tum ἀπολογία, id est, præsumptionem, tum præmunitionē uocari, numerariq; à quibusdam inter figuras sententiārum, Quod siue hoc, siue proœmij nomi-

mij nomine uocetur, nō magni referre crediderim, dummodo con-
 stet tamen eundem esse usum eius, ex eisdem duci rebus, ex quibus
 proœmiū petitur. Quod tamen cur non ita uocent, non uideo quid
 sit causæ. Nam cū & narrationē præcedere argumentatio possit, cu-
 iusmodi sunt quæstiones quæ pro Milone tractantur ante narratio-
 nē: & epilogus in media dictione fiat, ut in Verrem de Philodami
 supplicio, & de Nauarchorum item, Ciceronē uidemus fecisse: cur
 non etiam & proœmium, & nouum quoddam principium mediæ
 inseratur dictioni, si præsertim noua tractetur quæstio, uel locus ali-
 quis qui curam eam postulet, & in quo magna causæ momenta uer-
 sentur? Id autem quod solet de narratione præcipi, ut ea confir-
 mationē præcedat, sic accipiendum est, ut eius quæstionis cuius nar-
 ratio est, præcedat confirmationē. Quod si quæstionē eam, alias ne-
 cesse sit quæstiones præcedere, nimirū necesse erit priores quoq; cō-
 firmatiōes eam explicari. Quæadmodum eo in loco de quo iā dixi-
 mus pro Milone factum uidemus. Cum enim narratio quæstionis
 eius esset propria, qua insidias struxisse Clodiū probare uoluit, quid
 attinebat narrari, nisi probatū ante foret, insidiatorem & latronē ius-
 te occidi, & nihil neq; à senatu, neq; à Cn. Pompeio contra Milonē
 esse præiudicatum? Similiter pro Cluentio in quæstione ueneficij,
 nullo usu ea quæ ad exitium pertinebant Oppianici, superiori narra-
 tioni subnectebantur, quanq̃ rerū cōtinuus esset ordo, ergo ad pro-
 prium quæstionis suæ tractatum illa reseruauit orator. Quin etiā in
 hac ipsa quæstione, cum ex priore orationis parte notē iā essent Op-
 pianici, Cluentijq; personæ, argumentationes quæ ex causis perso-
 nisq; ducebantur præposuit narrationi. At cum ex re ipsa & tormē-
 torum ordine, quibus aduersarij contra Cluentium utebantur, con-
 futandi essent: tum demum, quoniam ea continebantur narratione,
 subiecit illam, simulq; iudicium consuluit tædio, qui longam iam ora-
 tionem audiendo defessi, si rursus narrare fuisset orsus, quoniā lon-
 gius adhuc dicturum credere poterant, offensiores fuissent. At cum
 in media rerum uelut spacia, ipsos argumentando rapuisset, quan-
 quam tum narraret, apparebat tamen cum rem paucis (id quod fe-
 cit) esse absoluturum. Sed de partibus orationis hæc obiter admo-
 nuisse sufficiat, nunc ergo quod instituimus prosequamur.

Hhh 2 IN

Aliam diximus rationem.) Lib. huius cap. 9. Quis sit ordo quaestionum inter se.) Lege proximum huius lib. caput. Antea alia.) Tria ea quae exposuimus. Vt primum sit prooemium, hinc narratio.) Supra lib. 2. cap. 24. Quam quo numerari solent quique ex usu.) Cicero lib. de Oratore 2. Nam ut aliquid ante rem dicamus, deinde, ut rem exponamus, post ut eam probemus nostris praesidijs confirmandis, contrarijs refutandis, deinde ut concludamus atque ita peroremus hoc dicendi genus natura ipsa praescribit.

Non etiam eum qui ad corrumpendum coisset.) Videtur (ni fallor) uoluisse Rodolphus non continuo eum teneri lege corrupti iudicii quisquis coisset nisi is iudex sit: quo nomine intelligit nominatos in lege. Scio istud à rhetoribus tum πρὸς ἀντι, Id est, Praesumptionem.) Aristoteles in praecipis civilibus ad Alexandrum cap. de praecipitatione erudite, ut omnia tradit hanc praecipuam rationem: Quintilianus lib. 9. & lib. 4. cap. 1. Non inuicilis est etiam ratio occupandi quae uidentur obflare, ut Cicero dicit scire se mirari quosdam, quod is qui per tot annos defenderet multos, laeserit neminem, ad accusandum Verrem descenderit. Deinde ostendit hanc ipsam sociorum defensionem, quod schema prolepsis dicitur, id cum sit uile ali quando, nunc à declamatoribus quibusdam pene semper assumitur, qui fas non putant nisi à contrario incipere. Cicero pro Archia: Querit quispiam quid illi ipsi summi uiri quorum uirtutes literis prodita sunt, ista ne doctrina quam tu laudibus effers eruditi fuerint? Ab hac non multum disidet ἀντιπροσπῆ. Quod si quaestionem eam.) Hoc dicit, contingit in eadem causa plures tractari quaestiones ac proinde cum unaquaque quaestio suam habeat et narrationem et confirmationem: ideo necesse est ut confirmatio quaestionis prior sit ante narrationem sequentis quaestionis. Illa reseruauit.) Nempe quae pertinent ad exitum Oppianici. Offensores fuissent.) Sit exemplo ille in Adelphis cum diceret: Porro autem non herede, inquit, Syrus nunc est mihi otium.

Quomodo ordinandae in dicendo quaestiones.

Cap. XII.

Quaestiones quae ueniunt in orationem (quoniam de earum dispositione primum dicere ordo propositus nos admonet) et quandoque sunt prorsus diuersae, neque ab uno aliquo capite descendunt. Vt omnia in Verrem repetundarum crimina. Singula enim suam capiunt quaestionem: quae suis tabulis, testimonijs, decretis, argumentis confirmantur: nec redigitur alia ad aliam: quandoquidem unaquaeuis per se, repetundarum crimen, in quo summa iudicii uersatur, continet. Tale est cum quaeritur à philosophis, an materia distinguatur à quantitate; & habeat sine illa partem discretam à parte. Vtrumuis enim horum per se quaeri potest, ut alterum aut negetur aut affirmetur. Aliae sunt quaestiones, multae quidem, sed ab una descendentes origine, quemadmodum secundo libro demonstramus.

uimus multas ab una deduci quæstiones, diximusq; nasci alias ex uerbis ipsis quæstionis, alias in uerbis inclusas esse, alias ex conditione quadam accipi. Quæ omnia cuiusmodi sint, illic explicata sunt à nobis. Quoties igitur uenient in orationem diuersæ quæstiones, ipsisq; (ut dicimus) fontibus discretæ, siquidem nihil alteri explicandæ ab altera afferetur, liberum erit utique de qua uolumus primum differere. Nisi sit grauior aliqua, quæ plus ad explicandum poscat laboris, et reliquæ uel ad dicendum tenuiores sint, uel ad probandū faciliores, tum recenti adhuc & nulla audiendi molestia fatigato auditori, rectissime obijciuntur ea, cuius difficultas quæ maxime alacres requirat aures, minoribus postea & uelut appendicibus, uel fessius etiā benignius intendet. Deinde quod promior erit in ista fides, cum dicentis autoritas maioribus approbandis fuerit confirmata. Cum fuerit enim animis accepta ex oratione priore persuasio, incipiemus deinde non dictioni modo credere, sed homini. At cum quæstionis alterius fides alteri quæstioni innixa quomodolibet est, de ea quæ astruendæ, uel subuertendæ alterius in se continet momenta, prius est dicendum. Vt si quæreretur à prisca philosophia, an sit animus humanus immortalis, sitq; summū hominis bonum uirtus: ei quidem qui ueteris Academiæ uoluisset esse, id quod prius est, prius explicandum fuisset, immortalem esse animum: deinde, quod iam hinc probari aliqua ex parte potest, uirtutem esse summum bonū: quoniam manentibus post mortem animis, multum uideatur nostra interesse, recte secus uel uitam peregissemus. Contra uero cum dixisset Epicureus, non uirtutem, sed uoluptatem summum esse bonum, permagno ad id sibi fuisset adiumento, docere cum corporibus interire animos. Ideo enim stultissimum esse uideretur, splendida uirtutum nomina sectari: cuiq; mors supra ceruicem immineret, ultro nos præmori, & exiguis his uitæ bonis fraudare nosmetipsos in uita. Huic ergo idem fuisset ordo seruandus. At Stoico, qui cum uirtutem non summum modo bonum, sed solum putaret, at tamen credebatur interire animam, quandoq; quidem simul cum corpore, quandoque ut post corpus maneret, tandem etiam dissipari tamen atque emori, libera fuisset ei ratio, utram harum quæstionum præponere maluisset: aut si quis eligendus ordo, prius de uirtute dixisset, tum de interitu animi.

H h h 3 ne si

ne si de illo prædixisset, sequētis de uirtute oratiōis detraheret fidei. Sic & in ciuilibus causis uidemus quæstiones eas, quæ magis ad inuidiā reorum quàm ad summam iudiciū pertinebant, quia ab ijs firmari causa, non ex firmari à causa uidebantur, & ab accusatoribus præpositas esse, & à patrono quoq; prius esse confutatas. Vt in Murenæ causa, solutius eum in Asia uersatum esse saltasse' que. Pauciora quidem hæc. At in Cælium tam multa, ut longe maxima pars patrociniū sit de criminibus quæ sunt extra causam. Ergo cum sint adiumenta causæ ista, prius quoq; à Cicerone diluuntur: Pro Cluentio contra, quoniam crimina, defensa corrupti iudiciū causa, liquide poterant uideri ab accusatorum odio profecta, ista autem confutata nihil iudiciū corrupti causam adiuuissent, idcirco Cicero in finē ea coniecit orationis. Cum uero ab una prima quæstione, multas deducimus alias quæstiones, quod pleriq; diuisionem rhetorum uocarunt (quam utilem quidem ante omnia neruis atq; ossibus controuersis inueniendis Quintilianus rectissime simul & eruditissime dixit) tum hæc obseruanda dispositionis erit ratio, ut primas eas ponamus quæstiones, quæ ex ipsis nascuntur uerbis. Proximas, quæ inclusæ sunt in uerbis. Postremas, quæ ex conditionibus accedunt. Quod ita est accipiendum, si rerum de quibus queritur sit ea natura, ut possint ex ijs omnia hæc quæstionum genera deduci. Quod si res ipsæ aliquod horum generum non admittent, in eis tamen quæ suscipient, præscriptus ordo sequendus erit: primum quæ quæstiones eas quæ nascuntur ex uerbis, quæcunq; demum erunt, rectissime excutiemus, antequam sequentium generum attingamus quæstiones. Hæc sunt enim quæstiones, quibus an sit aliquid, queritur: quas ueluti in præsumpto necesse est esse, priusquam quicquam ulla de re querere ulterius possimus. Deinde per singula uerba quæ continentur prima quæstione, ducimus ordinem quæstionum. Primum quidem earum, quæ uerbis inclusæ sunt, ut quæq; maxime generalis est, sic primam facimus. Post sequuntur quæ minus late patent, sic, ut postrema sit, quæ contractissima. Tum conditionales subduntur, quas & ipsas quoq; per generales specialesq; diuidimus singulatim. Conditionalium uero inter se non facile est dare certam ullam dispositionis legem, nisi sit in eis quæstio, quæ possit alij quæstioni firmamen-

ti ali-

ti aliquid præbere, quemadmodum prædiximus, ea semper prius erit tractanda. Quod si non sit, tum primam facimus quæstionem aliquā, quæ maiore ui mentem auditoris occupet: postremam uero, quæ ad probandum plurimum possit: in medium, quod solet in agmine fieri, debiliores recipiuntur. Sumamus exemplum paulo liberius, quo facilius possimus hæc omnia una quæstione complecti. Quæramus sit'ne inter laudes Achillis numerandum, quod Penthesileam ad Troiam occiderit. Primum est, fuerit'ne Achilles, fuerit'ne Troia, fuerit'ne Penthesilea. Nam quæ de Amazonibus Troiæque dicuntur, non defuerunt autores, qui uetustatis hæc cominenta potius, quàm ueritatis monumenta putauerint; utq; non omnino, maxima tamen ex parte scriptorum libertate constare. Deinde iam est, an occiderit Achilles Penthesileam, an occiderit ad Troiam. Hunc sequitur iam id quod quæsitum est initio, an sit inter laudes ei ducendum. Certum est, aduersarijs non posse de hoc ullo pacto conuenire, nisi cōuenerit prius de illis quæ priora sunt. Ergo si quid illorum est quod in dubium uocare uelimus, necesse est præcedat id tractatum huius quæstionis de qua summa contentionis est. Et hæc quidem quæstiōes in uerbis sunt. Post hæc inclusas uerbis tractamus, in quibus fere obseruatum est apud autores, ut ex ordine unumquodque uerbum, proinde ut primum est, per omnes quæstiones explicent: generales primum, deinde conditionales. Mini rectissime ordo ex occidēdi uerbo incipere uidebitur: ut, an fuerit cuiusq; offendere aliquē: deinde, an occidere: post, an occidere Penthesileā. Quam per conditiones iam diuidimus, an occidere mulierē, an mulierē armis conspicuam, an nobilitate memorabilem, an auxilium iure ferētem patriæ, amico, regi, afflicte fortunæ. Iam an fuerint hæc Achillis, cuius generalem quæstionē præposuimus, cum diximus, an fuerit cuiusq;. Ergo & ipsum per conditiones diuidemus: an occidere hanc fœminam fuerit uiri, an uiri fortis: an præstantissimi inter eos, an his maioribus orti, an hoc pacto instituti. Postremo iam sequitur (quia multum interest excusate tātum aliquid facias, & an laudem etiā ex facto uindices) an sit propter ista laudandus. Nec hæc eò pertinent, quo credam has omnes quæstiones, uel etiam alias multo plures, quæ ex quæstione ista possunt deduci, excutiendas esse dicenti: sed ut in eis

quas

quas uisum fuerit, quasq; expediet explicare differentem, ostendamus uberius in copia, quis faciendus sit ordo. Non est quod putemus, solum primarum quæstionum, quæ ex diuisione nascuntur, habendam disponendi rationem, quin & singulæ quæstiones rursus diuisione disponuntur. In declamatione quæ Mathematicus inscribitur apud Quintilianum, quoniam tota prope controuersia ex eo pendet, quod fingitur in themate, mathematicum prædixisse, uirum fortem, deinde parricidam fore, qui nasceretur: quæstio conditionalis est, an satis magna causa uoluntariæ mortis sit prædictio mathematici. Quod si doceatur uerum dixisse, satis utiq; magna erit causa, hocq; est in quod probaturus incumbit. Præmittit tamen quæstionem, an etiam si falsum dixerit, ipsa tamen denunciatio tanti sceleris debeat satis esse causæ consciscendæ mortis. Post hanc iam sequitur, an uerum dixerit. Id autem obtineri non potest, nisi ante probetur, artem esse mathematicam. Quod ex duabus pendet quæstionibus: an siderum motu res humanæ regantur: & an possit is humano deprehendi ingenio. Quæ cum utraq; docuisset, tum colligit, & hunc mathematicum uerum dixisse: id quæ multis argumentationibus peruincit. Cicero similiter in secunda Philippica, cum respondet Antonio obijcienti sibi ingratitudinem, necesse erat, si debebat conuinci ingratitudinis, ut accepisset aliquid ab Antonio. Deinde, ut quod accepisset, beneficium esset. Postremum, illum gratiam non habuisse Antonio. Hunc itaq; ordinem sequitur. At beneficio (inquit) sum usus tuo. Quo? Negat scilicet. Dicit tamen id semper præ se tulisse. Subijcit deinde. Sed quo beneficio? quod me Brundisij non occideris? Docet id, quod acceperit, beneficium non esse. Postremo, sed sit beneficium, quandoquidem maius à latrone accipi nullum potuit, in quo potes me dicere ingratum? Sic etiam continuo post de literis suis, quas Antonium recitasse reprehendit, primum coarguit inhumanitatem eius, qui literas ullas recitandas putet. Deinde, quas si suas esse neget Cicero, probare nequeat illius esse. Demum, quanquam agnoscat eas, sicuti facit, nihil esse in eis quod accusare possit Antonius. Quisquis uiderit ista, diligenterq; perspexerit, facile cognoscet, quo modo cuncta hæc uelut gradibus quibusdam ducantur: utq; perueniri ad sequentia nisi per priora non possit, si modo ea quæ priora sunt,

ra sunt, dicenda credamus. Adeoq; prioribus adiuuantur sequentiâ, ut quamvis priora forte satis constanter teneri non possint, sequentium tamen integra plerunq; maneat fides. Mutatur tamen hic ordo quæstionum, & eiusdem generis quæstionum alia alijs in causis fit dispositio. Vt pro Murena, de criminibus quæ extra causam erant, primum dixit Cicero, quoniam leuia & inania nulliusq; momenti erant, ut subleuatis illis atque contemptis, totius accusationis auctoritatem pondusque primo aditu uideretur subleuasse. Vnde tanquam ex illa fiducia erupit, ut diceret: Bene habet, iacta sunt fundamenta defensionis. Pro Plancio, quoniam in dignitatis comparatione præcipua causæ illius uis, (ut accusator arbitrabatur) nixa erat, inq; eam uehementissime (quod ex Ciceronis defensione perspicere licet) incubuerat, tractat ergo Cicero primam hanc partem: à qua cum deiecisset eam, quod difficile non erat, à tota deiecisse causa uideretur. Ante omnia enim curandum est, ut initio firmum aliquid & quod bene sperare auditorem de tota causa faciat, ponatur. Credendumque, non sine ratione iactari ab omnibus, principium cuiusque rei potissimam esse partem. Euitatur interim perspicuus ille & nimium diligens ordo, quo ars magis in occulto sit, minusque suspecta sit auditori dictio, quæ non ex dicentis astu, sed ex re nata uideatur. Non quod non optimus sit ad rem quanq; docendam ordo exactissimus, quin & decor etiam præcipuus orationi quemadmodum rebus omnibus ex ordine accedit. Sed sicut in uita, qui animorum: sic in oratione, qui aurium gratiam captat, non quæ rectissima sunt, sed quæ persuasioni alienæ accommodatissima, necesse est sequatur.

IN CAPVT XII.

ORdo propositus nos admonet.) Lege principium cap. præcedētis. Quemadmodum 2. lib. demonstrauimus.) cap. 4. & 10. An sit animus humanus immortalis.) Vt de ratione deorū, ita de immortalitate animorum dubitatum est, nisi enim dubitatum foret, cur de ea tam multis in locis disputasset. Cice. Cur sibi mortem allaturus Cato librum Platonis tam diligenter legisset, qui est de animi immortalitate, nisi & cunctantem animam ut egredereetur spe immortalitatis inuitaret? Sapientiæ 2. Epicureorum sententia taxatur, qui intellectum animæ cum corpore asserunt. In qua sententia Plinius secundus fuit lib. 7. cap. 55. Quem errorem subindicat D. Erasmius in Ecclesiasta sue concionatore euangelico, ut secundo quoq; libro demonstratum est. Cicero: Neque enim assentior his, qui hæc nuper disserere

corperunt, cum corporibus simul animas interire, atque omnia morse deleri. Laëtantius libro de diuino premio 7. capite 12. Cicero in prima Tuscula. Quod semper mouetur &c. Anima nimirum ab ipso rerum parente creata principium habens, sine tamen prorsus carebit, cum immortalis (ut philosophis etiam placuit) existat. Hoc Plato, hoc Porphyrius, hoc Proclus, ceteriq; Platonicæ sectæ philosophi satis superq; probasse uisi sunt. Origenes tamen animas ab initio productas esse memoriæ prodidit, easq; corporibus humanis diuina quadam ordinatione uniri, quod antea peccasse crediderit. Animæ immortalitas (si quid Scota fidem tribuamus) in 4. ξατ' ωδ' ων quod sententiarum nuncupant orismis, id est, argumentis demonstratiuis neutiquam ostendi potest. Cui accedit dictum Augustin. libro 13. trinitatis. Capreolus tamen magni ingenij homo dist. 43. q. li. 4. sent. cnixim contendit, & esse & probari posse animæ immortalitatem, cuius sententiæ merito subscribunt scholastici. Missam facio Aristotel. sententiam, qui (ut clare ex eius operibus colligitur) uariius est, nec ubique idem sentire uidetur. Laëtantius adserit de anima inter philosophos nondum conuenisse. Ne si de illo prædixisset, sequentis de uirtute orationis detraheret fidei.) In primis opus est cauere ne in eam incurramus reprehensionem, cui Cyprianus insignis & eloquentia & martyrio clarus olim subiacuit. Siquidem Laëtantius atque Hieronymus prodiderunt non recte illum fecisse, quod Demetrianum oblatrantem atq; obstrepentem ueritati diuinis eloquijs confutauerit, quibus non obaudiebat solum sed insultabat Demetrianus, cum ante omnia fuisset agendum & eis, quas non contemnebat rationibus, & ijs quæ recipiebat gentium monumentis. Laëtantius libro 3. de falsa sapientia capite 13. Qui ueteris Academia uoluisset esse) Ut Chrysippus, uide lib. 2. cap. 7. Et ex ijs his uitæ bonis fraudare nosmetipsos in uita.) Esaiæ 22. φάγωμεν καὶ πίνωμεν αὐριοὶ ἐπὶ τοῦ θανάτου. Ecclesiastæ item 2. cap. Salta saltetq;.) An saltatio semper sit dedecori, uide Macrobius lib. 2. saturnalium in fine ferme. Lucianum περὶ ὀρχήσεως. Bud. in annot. in pand. de tribus saltationis antiquæ speciebus.

Multas deducimus alias quæstiones.) Deduco pro diduco per sepe usurpatur. Quintilianus libro 3. circa finem: Nec discentem per ambages fatigabit, nec corpus orationis in parua momenta deducet, pro diducet. Cicero in academicis: Situs earum rerum & interualla aut contrahimus aut deducimus, pro diducimus. Est enim diducere distinguere, diuidere. Quintilianus in 11. Argumenta diducet in digitos, & propositionum, & partitionum captabit leporem. Idem de pronuntiatione: Stare diductum, uel rigidum, uel supinum, nimirum uitiōsum est: diductum, id est, diuaticis distinctisq; cruribus. In medium quod solet in agmine fieri.) Sic apud Homerum Iliad 4. aciem Nestor instruebat, ut currus quidem in fronte, peditum aut optimos quosq; ubi esset robur belli, atq; subsidium postremis, imbecilliores uero in medio collocauerat: meminit huius rei & Fabius libro 5. capite 12. Cicero in rhetoricis ad Herennium libro 3. Vegetius itidem libro 3. Demosthenes ὡς περ οἰκίας οἰμα καὶ πύλων καὶ τῶν ἄλλων τοιούτων τὰ κάτωθεν ὑσχυρότατα εἶναι δεῖ: οὕτω καὶ τῶν πράξεων τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ὑποθέσεις ἀλυσθῆναι καὶ δίκαιας. Id est: Quemadmodum ædiū nauigijq; bases firmissimas esse conuenit: ita operum initia, ac argumenta ueritati decet æquitatq; maxime esse confinia.

Sumamus exemplum paulo uberius.) Ut hæc ad plenum intelligas lege lib. 2. cap. 14. Erasmus in Copia libro 2. ubi accuratius expendit: An Tullius conditionem accipiet oblatam ab Antonio, nempe ut uiuat exustis Philippicis. Fucrit ne Achilles.) Quæstio an est, de qua lib. 2. cap. 9. Nam quæ de Amazonibus Troiaq; dicuntur.) Quidam inter quos est Aristoteles scribunt Troiam nunquam fuisse à Græcis captam. De bello Troiano uide

T. Liuium libro quinto primæ decadis. Vergilius: Penthesilæa furens medijs in milibus ardet. De Amazonibus præterea scripta omnia, aut fere omnia plusquàm fabulosa sunt. Ignorantia pudore mentiri non piget, haud alio fidei prouiore lapsu quàm ubi falsa rei grauis autor existit, inquit Plinius libro 5. Deinde iam est an occiderit.) Quæstio est an hoc sit illud. An sit inter laudes ei dicendum.) Quæstio est quomodo hoc sit illud, id est, quo pacto hoc de illo dicitur. Sit ne inter laudes Achillis numerandum.) Erasmus libro 2. ecclesiastica: Veluti quum quæritur num recte fecerit Abraham, quod peregrinans in Seraris, Saram uxorem suam dixerit sororem, atque hoc sermone quodammodo prostituerit coniugem suam regi Seraræ. Atq; hic obiter incidet status coniecturalis, quo animo id fecerit Abraham. Similiter an filia Loth peccauerint, è patre temulento suffurata partum. Hic status est qualitatis. Et si peccauerint, an commiserint incestum. Constat enim Adæ posteritatem non potuisse propagari, nisi per coniugium fratris & sororis. Hic est status definitiuus. Hoc genus in munera sunt in literis diuinis. Ex occidendi uerbo.) Nam offendere genus est ad id quod est occidere. An hoc pacto instituti.) Cicero 3. de oratore: Nam uetus quidem illa doctrina eadem uidetur & recte faciendi & bene dicendi magistra: neq; disiuncti doctores, sed iidem erant uiuendi præceptores atq; dicendi, ut ille apud Homerum Phœnix, qui se à Pelago patre Achilli iuueni comitem esse datum dicit ad bellum, ut illum efficeret oratorem uel borumq; actoremq; rerum, Vide Homerum Iliad. 9. Quintilianum lib. 2. cap. 18. & 22. & lib. 11. cap. 1. Cicero similiter in 2. Philippica.) Et Erasmus in cop. ubi tractat an Romanus Pontifex Venetos bello adorietur. Principium cuiusque rei potissimam esse partem.) Vide prouerbiū: Principium dimidium totius. Quo ars magis in occulto sit.) Quintilianus lib. 4. cap. 2. Minusq; suspecta sit auditori.) Vide annotatiunculas nostras in lib. 2. cap. 17.

Quo pacto disponendæ argumentationes. Cap. XIII.

Argumentationum dispositio in eis, quæ ἐπιδαιμονία Græci, Cicero demonstratiua uocauit: quæ uidelicet ad ostentationem tantum uoluptatemq; audientium disseruntur, ex arbitrio fere pendet eius, qui dicit, ab undeq; satis fecit, si decorem, cuius solius est cura sibi, dispositione consequitur. Eiusmodi sunt laudationes, uituperationes, & panegyricorum plerique, qui ex laudatione in suadendi quandam imaginem nonnunquam descendunt. Quoniam autem laudantur bona, uituperantur contraria: in homine quidem primum laudamus animi bona, ut scientias, ut uirtutes. Corporis uero & fortunæ bona laudamus dupliciter, uel quia bonorum animi sunt indicia: ut uires, quia signum continentia: opes, quia frugalitatis: uel quia bene sit eis usus, ut opibus ad liberalitatem, uiribus ad fortitudinem. Contraria quoque interpretatione uituperamus hæc ipsa, & horum contraria. Per se enim, nec bona sunt nec mala: sed ex eius

lii 2 qui

qui habet ingenio accipiunt nomē. In reliquis rebus laudamus utilitatem, quam præbent nobis: & ea præcipue parte bona censemus, qua profunt. Sic deum, patrem, rectorem rerum nostrarum, custodem, protectorem, datorem uitæ, prosperitatis, quietis, omniumq; quæ feliciū expetuntur uotis, fontem originemq; laudamus. Deinde similitudine laudum nostrarum: fortunæ quidem, quod nulli obnoxius sit: corporis, quod malorū omnium quæ in nos incurrunt sit expers: animi humanarumq; uirtutū, unde iustum eum, clementē, longanimē, propitiū, sapientem dicimus. Eadem ratione in equis, ex usu nostro, gestandi arandiq; commoda numerantur: quantū bello, quantum pace nobis præstent. Tum quod alacritate ad pericula, fide aduersus ueteres dominos, patientia laborum, mansuetudine, obsequioque uirtutes nostras referunt. Ita in corporis bonis, robur, uelocitas, decor. Ita in fortuna sunt ornamenta, phalcræ, frenua, cultus, & à maxima quaque fortuna, maxima cura eis adhibita. Similiter, non apes modo, sicut copiosissime Vergilius: nec psittaci, ut Ouidius, ut Statius: sed inanima quoque, sicut urbes, portus, regiones, arbores, plantæ, lapidesque laudantur. Sic Plinius terram laudat, quod propter eximia merita cognomen indidimus ei maternæ uenerationis. Utilitas hæc eius est. Iam mitem, benignam, indulgentem, & usus mortalium semper ancillam uocat. Iam uenena nostri misertam instituisse putat: imitatio quædam est hæc humanæ probitatis. Nec ego sum nescius, ista figurate dici (proprie enim qui possent?) Ideo & imitationem dicimus. Hoc tamen constat, quod initio proposui, similitudine quadam uirtutis ista laudari, cum sint reuera longissime ab ea remota. Sed de laude, quanquam non nostri negotij nunc ea sit, hæc uelut in transcurso non inutile fucrit attingisse. Late patet enim laus, & omnium ciuiliū quæstionum ratio prope ex eo fonte descendit. In iudicijs enim, quid æquum, quid iniquum sit: in consilijs, quid expediat aut noceat, quæ cuncta utilitatis honestatisq; sine quærentur. Quis autem non uideat hæc omnia cum laudatione esse coniuncta: sed tamen laudatio ex dicentis destinatione in aliud transit nomē. Laudationem uero tunc proprie signamus hoc nomine, cum laudamus rem nullū aliū in usum nisi ut laudemus. In hoc itaq; orationis genere, quoniam præcipue uolupta-

luptatem admirationemq; sectamur audientium, quæ non contingit nisi magnis quibusdam recensendis, quæ persæpe cum fidei etiã periculo petuntur, aut minoribus in eum modum extollendis, ut magna uideantur: sic ergo nonnunquam instituitur dispositio, ut argumentationibus alia super aliam incrementibus, uelut gradibus quibusdam augeatur oratio. Qualis est apud Ciceronem laus clementiæ Cæsaris, M. Marcellum restituentis. Et ad Quirites item laus beneficii Pop. Rom. quo ipse est ab exilio reductus. Quæ quomodo fiant, superius diximus. At in earum rerum laudibus recensendis, quarum ipsa sibi sufficit magnitudo: ut in Pompeii laudatione pro lege Manilia, in uituperatione M. Antoni, L. Pisonis, cæterorumq; item: nihil est necesse seruare hanc extruendarum argumentationũ legem. Sed aut dispertimus bona per sua genera, sic, ut de fortunæ bonis, de corporis, tũ de uirtutibus dicamus, singulasq; similiter uirtutes ordine prosequimur, ut quicq; fecit ad unãquamq; pertines uirtutũ, id ad eam redigamus. Quod dicimus autem in bonis, id in uituperatione similiter de malis est accipiendum, aut uitam totam, ut natus, ut educatus est, ut sese gessit, per temporum ordinem digerimus: aut ipsi nobis distributionẽ quandam effingimus, quod pro lege Manilia in laudando Pompeio Cicero fecit. Quod fuit quidem faciendum sibi, quoniam pura laus non fuit in eo loco proposita, sed in suasionem uertebatur laudatio, nec Pompeium bonum uirum tunc probare uoluit, sed utilissimum imperatorem, in quo dixit quatuor illa esse oportere, sciẽtiam rei militaris, uirtutem, autoritatẽ, felicitatem. Aut si multa sint argumenta laudis, quorum magna alia, alia leuiora sint, ne uel leuiora in unum cõgesta locum exilitate sua uim orationis infringãt, uel eam maiora supra modum tollant, ordinem quem arbitrium supra uocauimus, sequimur. Itaque ut maiorum robore, leuiorum fulciatur debilitas: & rursus tenuitate leuiorum, impetus maiorum temperetur: miscemus ea, iungimusq; incredibilia probabilibus, splẽdida obscuris, insignia ignotis, propria cum his quæ sunt aliorum communia: ut hac mistura cõtinuatio quædam & æquabilitas accedat orationi. In eis uero generibus, quæ fidem solam quærunt: fidei quoq; est ante omnia accommodanda dispositio, id est, quemadmodum de quæstionibus

diximus, si sint argumentationes, quæ non solum prodesse causæ
 • *Cuius.* possint: sed ex * quarum asseueratiōe reliquis argumētationibus a-
 liqua parte ueniat fides, ut eas alijs præponamus. Sic Cicero pro Mi-
 lone in ea quæstione cuius sæpe iam meminimus, qua disputat, an
 possit ullus ab altero occidi iure: primū opponit aduersarijs M. Ho-
 ratium, qui sororem occidit, absolutusq; est Pop. Rom. sententia. In
 quo uelut nascentis rei Romanæ exemplo reliqua quæ subiicit exem-
 pla legesq; & testimonium ex fabulis quæsitum, innixa sunt. Simili-
 ter Quintilianus in Mathematico, cum probare uult, mathemati-
 cum dixisse ærum, postquam probauit sideribus regi res humanas,
 & eorū uim posse ab hoībus comprehendī: primū argumentum po-
 nit ipsam mathematici constantiam in respondendo: qui cū ea præ-
 diceret, quibus merito credere consulens eum pater non debuerit,
 tamen nihil texerit, sed omnia sine dissimulatione protulerit, pēdet
 utique præcipue quæstionis istius fides ex mathematico. Quemad-
 modum futurorum omniū prædictiōi, nulla re magis credimus,
 quàm eius scientia fideq; qui prædicit. Recte ergo hoc argumētum
 tanquam firmamentum primum fecit. Præter hæc, si non sit hæc
 in argumentis ordinis causa, tū proxima ratio erit, ut aliquid quod
 apud audientium animos multum habiturum sit uirium, primum
 locemus: deinde debiliora in medium recipiamus: postremum fa-
 ciamus id, quod arctissime auditorem teneat: quoniam eorum, ut
 proxima, sic est efficacissima memoria. Quintilianus itaq; in Milite
 Mariano, in prima quæstione, quā fecit, an licuerit eū qui uim inferret
 occidere, primā cōfessionē causæ aduersario extorsit. Non (inquit)
 me hercule possum tenere, q̄ minus in accusatorē dolor meus prorū-
 pat. Quid dicis? Tu si tribunus esses, hoc fecisses? si miles, hoc tulisses?
 Nihil fere potuit efficacius dici pro causa, q̄ quo uel impudētissimus
 etiā aduersarius cogere fecūdū reū p̄nunciare. In fine uero quæstio-
 nis id posuit, qd ut nō ad firmandā fidem causa, tū quod maius est,
 apud iudicis aīm, potentissimū esse debuit. Itaq; cū inuasisset in lu-
 xuriā nobilitatis, q̄ maxime studebat seueritate uirtutibusq; preme-
 re C. Marius, subiicit in fine: Dij profecto magnitudinē tuam cu-
 rant imperator ac dirigunt, qui tibi super cæteras laudes attulerunt
 tam honestæ sententiæ occasionem. Quod miles fortiter fecit, si ab-
 soluis,

soluis, tuum exemplum est. In affectibus (quod & ante diximus) crescere semper debet oratio, & quæadmodum inter argumentationes, ea quæ affectus est capacissima, sic in ipso affectu quod est potentissimū, recte ponitur postremum. Cum enim sua sponte citissime arescant lachrymæ, turpe est eas dicentis frigore siccari. Quod ut in lachrymis, sic in omni affectu necesse est euenire: quotiens is qui dicit, præpositis efficacioribus & acrius in animum penetrantibus, ad leuiora deinde uelut destituta uiribus oratione deflectit.

IN CAP. XIII.

QUÆ INISTENTIA Græci, Cicero demonstratiua uocauit. (Erasmus Rot. lib. 2. Ecclesiast. Græci genus hoc appellarunt *ἰνιστηνὶν* uidelicet ab ostentatione &c. & quæ sequuntur de partibus generis laudatorij. Panegyricorum.) Panegyris apud Græcos dicebatur sollemnis ille populi conuentus, ad ludos festos celebrandos, uoce hinc composita quod festis diebus uniuersi conuenirent. Eras. Rot. lib. Eccles. 2. Hæc species generis laudatorij nunc frequentior est in templis, quàm illæ superiores, nec apud ueteres fuit infrequens. Indicant hæc orationes panegyricæ Basilij, Nazianzeni, Chrysostomi, Ambrosij, & Augustini. Hic nonnulla sunt usus futura, quæ rhetores literis prodiderunt. Ducuntur enim laudes à tempore præterito, ueluti quum referuntur oracula, miracula aut præsagia, quæ nauitatem præcesserunt. Ut Isaac promissus est Saræ, cui iam defecerat muliebria. Oracula, sicut Rebecca, sensit geminos colluctantes in utero, et ex oraculo discit quales essent futuri qui nascerentur. Itidem Zachariæ promissus est Ioannes Baptista & Elizabetha sensit sortum ad Virginis salutationem gesticentem in utero. Ac Bernardi mater audiuit: Optimi catuli mater erit. Laudantur bona, uituperantur contraria.) Aristoteles in præceptis ciuilibus, ad Alexandrum cap. de laudandi uituperandij; Speciebus & cap. de genere demonstratiuo. Cicero in partitionibus orat. optima atq; utilissima habet præcepta, quæ faciant ad laudandi iuxta ac uituperandi rationem. Fabius lib. 3. cap. 9. Aphthonius in progymnasmatibus cap. de laude.

In homine quidem laudamus primum animi bona. Cuius rei apud historicos quidem, cū alios multos tū in primis T. Liuium lib. 9. de bello Macedonico & Asiatico est uidere exemplum, ubi M. Portium Catonem laudat, apud D. Hieronymum in quadam ad Oceanum epistola, in epitaphio Fabiola & in epistola ad Chromatiū, cuius initiū: Non debet charta diuidere: Bonos laudes refert. Corporis uero & fortunæ bona laudamus. Cicero in calce lib. 2. de oratore: Qui laudabit quempiam intelliget exponenda sibi esse fortunæ bona, ea sunt & reliqua. Contraria quoq; interpretatiōe uituperamus. Hieron. in epist. cuius initiū Samuel quondā. In qua nimirū epist. grauiter obiurgat Sabianū *Διάκονον* impostorē: Apparet hoc quoq; thema declamatoriæ tractatū ab Hierony. Eras. in opere de cōscribendis epist. de epistola exprobratoria. Aphthonius in progymnasmatibus de uituperatiōe. Et horū contraria.) Nepe imbecillitatē & inopiā. L. Pisonis. Hic erat ille Piso q cū loq nesciret tacere nequibat, à D. Hieron. dicit & Iouianus uitio Pisoniano laborare. Aut uitā totā ut natus, ut educatus, ut sese gessit. Apud Aphthoniū ca. de uituperatiōe cū primis elegas extat oratiūcula quædā, in Philippū hoc cōscripta cōsilio. Per se em nec bona sunt nec mala, sed ex eius ingenio. Terent. in Heaut. Atq; hæc pinde sunt ut illius animus qui ea possidet, qui scit ei bq

scit, ei bona, illi qui non uitur recte, mala. Quemadmodum de quaestionibus diximus.) In principio lib. huius cap. 12. Citissime arescant lachrymae.) Cicero in calce lib. ad Herennium 2. Commiserationem breuem esse oportet, nihil enim lachryma citius arescit.

De uertendis argumentationum formis, deq; partibus earundem uaria collocatione disponendis.

Cap. XIII.

Artes argumentationum quam capiāt dispositionem, non est certis ullis comprehendere praeceptis. Quae sint autem partes argumentationis, proximo libro satis multis dictum est. Et naturalis quidem ordo est earum, ut praecedant propositiones, deinde sequatur id, quod ex eis efficitur. In ratiocinatione quoq;, prima sit maior propositio, proxima sit minor, postrema conclusio. Sic in inductione, priores sunt species aut partes, quam genus aut totum quod colligitur ex eis. Velle tamen hanc legem usquequaq; seruare, frigide prorsus est & friuolae cuiusdam nescio an curae dicam an cauillationis, certe infantiae & fastidij. Infantiae quidem, quod nihil potest aut minus disertum, aut magis puerile uideri, quam omnia uelut puerum dictata à magistro ad unam certam legem formamq; dicere. Fastidij quoq;, quod necesse est sequi eos, qui aures nulla unquam uarietate delicatissimam nostri partem tentant reficere. Varietas enim, sicut rerum omnium, sic orationis praecipue leuat tedium. Multarum adeo rerum nobis gratia, non ex se, sed uel ex meliorum etiam satietate uenit. Iam etiam plerq; sunt argumentationes, quarum tota uis aut duabus propositionibus citra conclusionem explicatur, aut altera propositionum pro tota ponitur ratiocinatione. Quae qualia sint, suo loco demonstrauius. Feras tamen utcumq; leuioribus in rebus hanc ludicram uerborum iaculationem, in quibus solum os instruitur, & inanes inter disputandum circulorum clamores petuntur. At in eis rebus, quae non ideo tantum dicuntur, ut dicantur, sed ut animos nostros subintrent & actiones emendent, quaeq; uitijis credendis ex intimis mentium nostrarum sedibus adhibentur, id est, quae moralis philosophiae uocamus, si hac leuitate intra primas subsistant aures, inania profecto inania tantum irritaq; uerba fundentur. Maioribus ergo uiribus instructam orationem, & plenioribus

eam fer-

eam ferri uelis oportet. Auertendus enim est ab eis quæ placent, quæq; multo tempore probauit animus, & ipse sibi (ut ita dicam) est auferendus. Nec tam docendus, ut sciat meliora: quàm cogendus, ut uelit. A qua facultate, quantum absit contrafacta illa & spinosa argumentandi ratio, non est certiore signo colligere, quàm quòd ea posteaquam philosophorum scholas ingressa est, moralis ista quam uere philosophiam dicimus, è scholis prorsus excessit. Veterum certe ne minem nisi Stoicorum horridissimum quenq; sic disseruisse inuenias, neq; id ubiq; tamen. Et si quis huius etiam sectæ paulo lætiore ingenio fuit, uictus est dignitate, & splendidius aliquid dicere concupiuit. Aristoteles certe, Plato, & quorum præterea in philosophia paribus laudibus eloquentia eruditioq; celebratur, rarissime putauerunt utèdum sibi nudis illis & expressis ratiocinationibus, quod ex libris eorum facile perspectu est. At nostri seculi philosophis, si, quæritur & arguitur primo & secundo, & notandum quarto aut quinto, & consequentia tenet in baroco, & reliquas id genus ineptias demas, destitutos prorsus & nihil quod dicant habituros uidebis. Nec hæc eò dico, quod ea putem esse contemnenda. Disci enim illa ab incipientibus in scholis, & quidem exactissima cura, uelim, & exerceri quoque, sed adeo, ut intra scholam mancant. A grauiorum uero rerum tractatu, doctiorumque hominum disputatione: ante omnia, cum posteritati erudiendæ res literis mandantur, crediderim maxime hanc leuem ineptamque dicendi scrupulositatem remotam esse debere. Nunc autem cum sint omnia in leuissimas etiam digesta quæstiones, & cuilibet quæstioni, uelut statutus lege quadam argumentationum & notandorum debeatur numerus, implentur ingentia uolumina librorum, & totis paginis dicuntur, quæ singulis interdum uersibus poterant absolui.

Equidem argumentationem in oratione controuersa censeo necessariam esse, tanquam neruos sine quibus ea subsistere non possit. Sed quemadmodum deforme non modo sit corpus, sed nec corporis quidem speciem habeat, in quo soli sint omni'que carne nudati nerui, sic nec orationis aut faciem aut nomen iure habebunt horridæ istæ & una perpetua specie compositæ argumentationes. Apud Græcos quidem in prouerbio fuit, ut dicerent,

Kkk egregia,

egregia fabula de lente, quoties minor res maiorem in modum tolleretur. Quanto nunc rectius hi notabuntur, cum puerilibus etiā nugis diuina pertractent? Vertendæ sunt igitur formæ argumentationum, & partes earum uaria collocatione disponendæ. Nec tamen adeo uitandus ordo rectus, ut credamus non interdum ratiocinationem totam proferendam: quod & Quintilianus fecit in ea declamatione, quæ inscribitur Ignominiosus contra tres rogationes. Ergo (inquit) si & Lex ignominiosum uult esse eum, qui ter contradixerit nec tenuerit, & hic contradixit ter nec tenuit, quomodo non sit ignominiosus, inueniri profecto non poterit. Sic & Cicero cum multis in locis, tum pro M. Cælio: Si qua non nupta mulier (inquit) domū patefaceret omnium cupiditati: & reliqua multa, quæ subiicit in eam sententiam, quorum omnium hæc uis est: Nemo poterit dici adulter, qui cum muliere omnium cupiditati exposita consuevit. Hoc apertum est maiorem propositionem esse ratiocinationis. Addere deinde debebat minorem: Clodia autem talis mulier est. Variauit id dicendi figura, & in eius locum interrogat eam, fateatur ne talem esse se, an neget. Post ad utranq; partem concludit, si neget se talem esse, ne debere quidem uideri à M. Cælio petulantius quicquam cum ea factum: sui fateatur, non id uideri adulterium ex præcedentium propositionum probatione. At in eadem oratione paulo ante conuertit prorsus totum ratiocinationis ordinem, primamq; conclusionem ponit: In M. Cælio nulla luxuries reperietur, nulli sumptus, nullum æs alienum, nulla conuiuiorum & lustrorum libido, quæq; sequuntur. Hoc est enim, quod probandum est. Deinde cum subdit: Audistis antea cum accusaret: minorem propositionem facit, quæ est, Cælium summa eloquentiæ studiorumq; cura teneri. Postremo maiorem addit: Atq; scitote iudices, eas cupiditates quæ obijciuntur Cælio, atq; hæc studia de quibus disputo, non facile in eodem homine esse posse. Ut sit ratiocinatio: Non possunt in eo in quo est summus studiorum amor, esse & prauæ cupiditates: in Cælio est summus studiorum amor, non possunt ergo in eo esse prauæ cupiditates. Interim proponitur altera ex propositionibus tantum. Vel maior, ut Quintilia, in Mathematico: Ei (inquit) tantum debet mors negari, de quo non sufficit hoc pœnæ genus, ut se ipse potius occidat. Hanc propositionem

fictionem probat. Deinde quod assumpturus erat, & quod ex eis conclusurus, hæc uidelicet, ego uero talis non sum, non ergo debet mihi mors negari: ea uelut in propositione illa satis intellecta prætermisit. Interim proponitur minor, ut in eadem declamatione: Quid quod me futurum dixit parricidam? Ratiocinatio quidem talis sit oportet. Quisquis prædictus parricida est, debet mori: ego prædictus sum parricida, debeo ergo mori. Est ergo quod proponitur minor propositio: quod sequitur, est cōfirmatio maioris, debere mori eum quisquis parricida prædictus est. Quod quanquā posset uniuersaliter pronuntiari, orator singulariter & tanquam de hoc uno pronunciat. Quoniam (ut priore libro dixi) uniuersales propositiones remotiores esse, & minus arcte præmere rem præsentē uidentur.

IN CAPVT XIII.

Proxima lib. satis multis dictum est.) Cap. 18. Velle tamen hanc legem usq; quaq;) Quint. lib. 2. ca. 14. Neq; enim rogationibus plebis, nescitis, sancta sunt ista præcepta, sed hoc quicquid est: utilitas excogitauit. Propter quæ mihi semper moris fuit, quam minimū alligare ad præcepta, quæ natura uocat, id est, ut dicamus quomodo possumus uniuersalia uel perpetua, raro enim reperitur hoc genus, ut non labefactari parte aliqua & subui possint. Qui aures nulla unq; uarietate delicatissimā.) Cic. in Orat. Quamuis enim suaves, graues uel sententiæ & tamen si inconditis uerbis efferuntur effendent aures, quarū est iudicium superbissimum. Varietas enim sicut rerum.) Nihil diu fieri potest quod non aliqua uarietate commendetur. Quæ res non fessellit cantores, qui organis nunc dant uocem clariorem, nunc suffusā, nunc subraucam. Quintil. lib. 11. cap. 3. Ars porro uariandi, cū gratiā præbet ac renouat aures &c. Variari autē orationē magnopere oportebit, nam omnibus in rebus similitudo est satietatis mater. Tantā ubiq; uim habet uarietas, ut nihil omnino tam nitidū sit, quod non squalere uideatur citra huius commendationem. Gaudet ipsa natura uel imprimis uarietate, quæ in tam immensa rerum turba nihil usq; reliquit, quod non admirabili quoda uarietatis artificio depinxerit. Et sicut oculi diuersarū aspectu rerū magis detinentur: ita semper animus cū cūspiciat, in quod se ueluti nouū intendat. Cui si cūcta sui similia occurrant undiq; tædio protinus auertitur, atque ita perit totus simul orationis fructus. Hæc D. Eras. in Chiliad. Aristot. 2. rhetorica. præceptionum lib. Varietas quoq; uicissitudoq; iucunda. Fit enim iuxta naturam transmutatio. Quod autē semper idē, statim perpetuūq; habitus parit satietatē. Vnde illud dictū est. Vicissitudo rei ū emnū iucunda. Fertur & Mimis quidā in hanc sententiā non illepidus. Nihil iucundū nisi quod cōmendat uarietas. Varietas autē tantā in omni re uim habet, ut commendatione nouitatis interdū & pessima pro optimis placeant.

Fastidij quoq; quod necesse.) Quintil. lib. 9. cap. 3. Vna tamen in re maxime utilis, ut quotidiani & semper eodē modo formati sermonis fastidiū leuet, & nos à uulgari dicendi genere defendat. Quo si quis parce, & cū res poscet utetur, uelut asperso quodā condimento iucundior erit. At qui nimium affectauerit, ipsam illā gratiā uarietatis amittet. Quintil. lib. 9. cap. 2.

Sed uel ex meliorū etiam satietate.) Cic. 3. de Orat. Difficile enim dictū est, quæ nā causa

fit, cur ea quæ maxime sensus nostros impellunt uoluptate & specie prima, acerrime commouent, ab his celerrime fastidio quodam & satietate abalienemur: quanto colorum pulchritudine, &c. ac mox infra. Sic omnibus in rebus uoluptatibus maximis, fastidium finitimum est.

Suo loco demonstrauimus.) Lib. 2. ca. 27. Ferat tamen utcumq; leuioribus in rebus.)

D. Augustinus lib. de doct. Christ. 2. ca. 35. Auertendus enim est ab ijs quæ placent, quæq; multo tempore probauit animus.) D. Augustinus lib. 4. de doctrina Christiana cap. 24. Tanquam pium aliquem triumphum, ut re ipsa est iactat in Casarea Mauritania quotannis recurrentem plusq; ciuilem pugnam eloquentiæ uiribus se sustulisse, in qua oratione usum se dicit genere illo dicendi quod Græci ἀδρὸν uocant Latini robustum siue grande: Egi (inquit) granditer quantum potui. Et ipse sibi ut ita dicam est asserendus.) Lege orationem Iacobi Volcardi Bergensis de usu eloquentiæ. Nec tam docendus ut sciat meliora quàm cogendus ut uelit.) Augustinus in Psalmum 116. super eum locum: Concupiuit anima mea de sacrificare iustificationes tuas, &c. Idem in Enchiridio ad Laurent. cap. 8. Ioannes Gerson in sermone habito in ramis palmarum (ut uocant) Oportet sermones fieri (inquit) non solum ut bonum addiscatur, quod prius ignotum delitescbat, sed ad mouendum cor & affectionē ut ament & desiderent & compleant, &c. Hæc ille: Nec me porro suppuet adduxisse testimonium Gersonis Theologi plane pii, quando uideo Rodolphum non semel protulisse Ioannem cognomento Scotum. Vide quæ sunt apud Ciceronem in disputa. Tuscula. de Cyrenaico Hecatesia. A qua facultate quantum absit.) Erasmus in Methodo studij theologi. Eras. lib. Ecclesiast. 2. Officiunt autem iudicio qui dialecticam superuacaneis difficultatibus reddidere re spinosam & inuolutam, perinde quasi ea ars non sit reperta ad rectè iudicandum de ueris & falsis, sed ad ostentationem ingenij. In his tris immodicè exercitatis ferè usu uenit, &c. Lege quæ annotauimus in Augustinum lib. 2. de doctri. Christia. cap. 31. in ἡραδία τριγὰς.

Veterem certè neminem nisi Stoicorum horridissimum quenq; sic differuisse inuenias.) Quintilian. lib. 12. cap. 2. Peripatetici studio quoq; se quodam oratorio iactant. Nam illius dicere exercitationis gratia ferè ab his est institutum. Stoici sicut copiam nitoremq; eloquentiæ ferè præceptoribus suis desuisse contendunt necesse est: ita nullos aut probare acrius aut concludere subtilius contendunt. Et splendidius aliquid dicere.) Lege lib. 2. cap. 5. ubi agit de delectatione. Rarissime putauerunt utendum sibi.) Quintilianus lib. 5. ca. ultimo circa calcem. At nostri seculi philosophis.) Sanequam graphice depingit morem sui æui, quo hodieq; omnia, peragitur, & respondetur libris mandantur: Neq; uero hæc eo dixirim, quod damnem ea studia, quæ nunc ferè uidemus in publicis scholis solennia, modo sobrie casteq; tractentur, neq; sola tamen. Destitutos prorsus & nihil quod dicant habituros uidebis.) Quintilianus lib. 12. cap. 2. Ita reperias quosdam in disputando mire callidos, cum ab illa uero cauillatione discesserint, non magis sufficere in aliquo grauiore actu, quàm parua quædam animalia, quæ in angustijs mobilia, in campo deprehenduntur. Et Cicero lib. ad Herennium 2. Disci enim illa ab incipientibus in scholis.) Quid? quod Rodolph. ipse perquam adolescens hæc olim didicit idq; Louanij, ac multis deinde annis eadem publicitus ibide in sine laude professus est in gymnasio, cui nomen est Falconi. Tandem ab Aristotele cuius signa à pueris secutus erat, desciuit, Lycæoq; & ambulacris illis in Platonicam transmi grauit familiam. Sed adeo ut intra.) Diogenes aliquando Platoni occurrit caricæ edēs, etiq; offerēs dixit, licet degustare: cum acceptas edisset: Gustare, inquit, iussi nō deuorare. Hic locus ad rem seriam potest accommodari, uidelicet in eos qui principis, præceptoris, aut parentum

parentum permisso abutuntur ad inconcessa. Veluti si quis admonitus non esse inutile degustare dialecticam, totam uitam ei impendat studio, ibiq; ostendet ubi quam longissime abesse conueniat. Et quidem exactissima cura uelim.) Augustinus libro 2. de doctrina Christiana cap. 31. Rodolphus in proemio lib. 2. Erasmus in methodo studij theologici. In leuissimas etiam digestas quæstiones. Quorum examina aliquot bene longa recenset Eras. in compendio studij Theologici. Martinus Dorpius in prælectione in epistolas Paulinas, Thomas Morus in epistola ad Martinum Dorpium, pro morte Erasmi. Ioannes Viues Valentinus libro aduersus *ἡυδοσιαστῶν*. Nemo uero sic interpretetur hæc, Rodolphum Agricolam huc tendere, ut in totum damnet eos, qui præter quæstiones nihil nobis reliquerunt: aut certe improbet scholasticas conficiationes, ex quibus sæpenumero non aliter elicitur ueritas, quam ex collisione silicum ignis excutitur: sed modum in his ac delectum requirit. Modus dabit, ne quærat de omnibus, delectus ne de quibuslibet. Alioqui multa sunt & in neotericorum libris digna cognitu, sed ea per ætatem modice degustentur sobrie castiq; tractentur. Tanquam nervos sine quibus.) Eadem quoque metaphora dixit & Fabius libro 8. cap. 8. Non ita quodam inani circa uoces studio senescendum, ut amittamus rerum qui necui sunt à causis diligentiam. Egregia fabula de lente.) Id prouerbij hunc in modum efferunt *ἡ ἰνὸ φάκx μύρον*, id est, In lenticula fabulam, subaudi narras, ubi quis mentionem inducit uilis cuiuspiam, & nihili hominis, alijs de uis egregijs uerba facientibus, ad hunc quidem modum legitur in omnibus uulgatis exemplaribus apud Aulum Gellium libro 12. capite 18. Verum placet Hermolai castigationi subscribere, qui locum hunc ita restituit ut legat, *ἡ ἰνὸ φάκx μύρον*, id est, in lente unguentum. Rodolpho nostro hac in parte non satis conuenit cum Hermolao suo. D. Erasmus in adagijs: Rodolphus Agricola, uir immortalitate dignus lib. dialectices 3. testatur apud Græcos prouerbio dici solere egregia de lente quoties res humilis & pusilla magnificis laudibus attolleretur, perinde quasi lentem minutum ac uile legumen splendidis encomijs efferas. Opinor Græcis efferri hunc in modum *ἡ ἐν τῷ φάκx*. Hactenus Erasmus. Quamquam non male coniectare uerisimile sit Erasmus si ad hunc legas modum. Caterum si (ut habet autographum) legamus, alijs opus est coniecturis. Quoties minor res maiorem in modum tolleretur.) Lactantius de falsa sapientia libro 3. cap. 17. de Lucretio loquens. Itaque pœta inanissimis Leonis laudibus murem non ornauit, sed obruit & obtruiuit. Cicero 2. de Oratore: Ne aut irrisione aut odio digni putemur, si aut tragœdias agamus in nugis, aut conuellere adoriamur ea quæ non possunt commoueri. Quanto nunc rectius hi notabuntur.) Harum sane nugarum sicut & omnium in scholasticis *παρὰσι τρεῖς* affaniarum (ut absit inuidia dicto) acerrimus ubique est reprehensor Erasmus atque adeo (quod dici solet) unguis in ulcere hoc. Qui cum muliere omnium cupiditati exposita consueuit.) Coniecturis aliquot in suspicionem uocor Rodolphum hoc in loco respexisse ad phrasin Plautinam, ac eleganter omisisse coire. Sic enim in Cistellaria Plautina Lena sciscitatur Silenium: Sed tu en unquam cum quiquam uiro consueuisti? R. Nisi quidem cum Alcesimarcho, nemine. Neque pudicitiam meam mihi alius quisquam imminuit. Terentius Phormione: Cum eius consueuit elim matre in Lemno clarculum. Cicero pro domo sua: Cum qua uxore P. consuecebat. Cicero in Verrem actione 7. Mulieres quibus cum iste consueuerat. Ut credamus non interdum ratiocinationem.) Quintilianus libro quinto, capite ultimo in calce. Nanque ego ut in oratione syllogismo quidem aliquando uti nefas non ducō, ita constare totam aut certe confectam esse aggressio-

num & enthymematum stipatione minime uelim. Vertendæ sunt igitur formæ argumentationum.) Plato in Alcibiade iusta pulchra, pulchra bona, ergo iusta sunt bona, minus proloquium, ante maius collocauit. Demosthenes in 2. olynthiaca sic colligit: Imperia scelere parata non sunt stabilia, Philippi est scelere paratum, ergo stabile non erit. In ea sane argumentatione minus proloquium, nempe Philippum imperium scelere peperisse maiori præposuit. Interim ponitur altera ex.) Libri 2. capite 27. Ut priore libro diximus.) capite undeuicesimo.

Cautiones aliquot inter argumentandum diligenter obseruandæ.

Cap. XV.

Offent ista extendi, multiplexq; horum forma proferri ex autoribus. Sed longum id est, & nisi alioqui multa cura quis, legendis, perspiciendisq; scriptoribus ista cognouerit, frustra docebitur. Nam neq; dici omnia possunt; & ex eorum quæ diximus collatione, facile quis reliqua cognoscer. Illud tamen adiecisse uelim. Quod si qua sit propositio, uel aliquid propositionis simile, in quo maius quæstionis momentum sit positum, id rectissime aliquando anteaquam aggredimur quod eo conficere uolumus, in antecessum apud auditores est deponendum, & tanquam aliud agamus explicandum. Minus enim suspectum tunc erit, cum quare dicatur non apparebit: credeturq; facilius, & securos animos blandius subibit. Sicut minus timentur arma, quorum non intelligitur usus. Inde cum possederit mentem, paratamq; semel fidem tunc quoque perferet, cum utendum erit eo. Fauet enim quisque persuasioni suæ, nemoq; uel sibi ipse libenter errorem suum fatetur. Credimusq; multa, non quia uera uideantur, sed quia credimus. Huiusmodi est apud Ciceronem illa principio expositionis matris Cluentij inuidia: quæ quanq; præcipue ueneficij crimini defendendo conueniat, tamen si, cum illud defendendum erat, primum poneretur, poterat tam dubia sicut crimen uideri. Huc pertinent altius repetitæ narrationum præparationes. Et in altercationibus quidem præcipuus est obseruationis istius usus. Ideoq; si qua sunt, quæ plus sint allatura confirmandæ intentioni nostræ, non sunt utiq; protinus cum ea coniungenda. Tergiuersabitur enim & effugia quæret aduersarius, inuitusq; pedem in laqueum quem prospexerit dabit. Ergo dimouenda sunt hæc ab eo quod efficere uolumus, & altius repetenda, & multitudine similium

litum propositionum, quas sine periculo daturus sit aduersarius, ob-
 ruenda. Quæ cuiusinodi sint, ex Platonis dialogis non est difficile
 perspicere. Sed nos interim aliquo exemplo quod dicimus indice-
 mus. Demus Academicū probare uolētem Epicureo: quisquis sine
 uirtute sit, eum esse infelicem. Non sumet ille cōtinuo uirtutem esse
 summum bonum: id enim nihilo probabilius est, quā id quod in-
 tendebatur: nec id etiam unde istud deducitur, uirtutis curam maxi-
 me naturalem esse homini. Altius igitur ordietur. Quæret ecquid fa-
 teatur animam corpore meliorem esse: Sed et hoc quoq; muniendū
 est Socratica inductione. Querendum est, an aurigam curru, & naue
 gubernatorem, & dominum domo, & principem popularibus, &
 in uniuersum quod imperet præstantius esse putet eo quod paret, an
 & animi imperio putet corpus regi. Quæ si concedat, necesse erit
 concedat, animum corpore potiolem esse. Quod ubi constare cœ-
 pit, sequatur hinc necesse est, actiones & quæcunq; animi corporis
 rebus esse potiora. Quod si docuerimus hinc, propriam animi uirtu-
 tem, propriam corporis uoluptatem esse: constabit uirtutem esse
 meliorem uoluptate. Quod ipsum erit fortasse quærendum. Ex lon-
 ginq; rogabit itaque, putet ne eisdem omnibus gaudere corpus &
 animum: quod nimirum negabit. Nam & multa poscit corpus, quæ
 nec indulgenda illi credit Epicurus. Ergo horum aduersis animus,
 qui negat ea corpori, gaudet. Sic & animo multa placent, quæ cor-
 pus auersatur. Cum gaudeat autem diuersis, uoluptas corporis erit:
 quod autem uoluptati contrariū sit, nihil inueniemus, nisi uirtutem.
 Ea pertinebit igitur ad animum. Hæc ergo bona utriusq; erūt. Quod
 si est proprium animi bonum uirtus, erit & summum bonum: cum
 demonstratum sit ante, meliora esse quæ ad animum, quā quæ ad
 corpus pertineant. Cūq; non sint alia propria hominis, quā ani-
 mi & corporis bona. (Nam fortunę bona solum dicuntur, quia istis
 deferuiunt) ergo animi bona, quoniam meliora sunt, summa sint
 oportet. Et hæc quidem cum sint uirtutes, necesse est qui sine eis sit,
 esse cum summo malo, quod uitium erit. Atqui quisquis cum sum-
 mo malo est, infelix est: ergo iam efficitur quod iutendimus, quis-
 quis est sine uirtute, infelix est. Quod si à proximis cœpissēmus, &
 inde digrederemur ad longius posita, insolentior aduersarius nega-

ict

ret omnia, neq; peruenire nos ad aliquid sineret unq̃, quod ipse cōfiteretur. At cum ea proponimus, quę distant multum, neq; fere quicquam negocij uidentur habere cum eo quod proponimus, facilius dat aduersarius tanquam nihil ad se pertinens. Vnde datur confessum nobis aliquid arripere, in quo pedem (quod dici solet) figamus, ad quod si alio perueniremus ordine, negaret id ipsum aduersarius, ne uinculis argumentationum teneri uideretur, & aliquid confiteri, ex quo contra ipsum regredi possemus. Sed quemadmodum à summo quodam cacumine petito initio, ad id postremū, quod probare destinamus delabimur: sic licebit ecōtrario, & hoc ipsum quod intendimus primum facere, & id adhibita argumentatione confirmare, hancq; ipsam argumētationem rursus alia astruere, donec ueniamus ad aliquid tandem, quod inficiari aduersarius non possit.

Similiter etiā poterimus, cum negauerit intētionem aduersarius, proponere aliquid, quod etiā diuersum uideatur à proposito, quod det aduersarius. Idq; cum fecerit, tum ductu eo quem obliquū priore libro diximus, ex contradicente intentionis, contradicens eius quod aduersarius dedit, colligere. Quod quomodo fiat, suo loco nobis est dictum. Huius tamen admonitum altercatorem uelim, ut sciat quam potissimum ex istis disponendi rationē sequatur, duas fere in altercatione figuras esse orationis. Aut enim interrogātes, & aduersarij sententiā percontādo elicientes, differimus: aut asseueramus, & nostrarū argumentationū constātia, in nostrā sententiā cum transire cogimus. Primū genus est, ut cum quærimus, sit ne uirtus propriū animi opus. Quod si dederit aduersarius, rursus quærimus, est ne opus cuiusq; bonū ipsius? Deinde si id quoq; detur, tum quæritur, sit ne animus optima pars nostri? Post hæc, sit ne optimū quod optimo bonū est? Hęc etiā cū data fuerint, tū relinquetur, utiq; optimū, id est, summū bonū esse uirtutem. Secundū genus est, cum dicimus: Virtus est summum bonū, idq; probamus, est enim bonū animi nostri, qui est præstantissimū quod in nobis est. Quod sit autē animi bonū uirtus, id rursus docemus, quoniā propriū opus est ipsius: reliquaq; ad hunc modum asseueramus, donec ueniamus ad postremum aliquid, quod probatione non habeat opus. Cum possit autem duci ordo ille propositionū, aut à primis atq; confessis ad intentionem,

nem, aut ab intentione ad prima & confessa, per utramque figuram: apta tamen est interrogatio priori ordini, estq; genus ipsum differendi tutius atque modestius, & plurium laqueorum aduersus aduersarium capax. Nam si interroganti aliquid non det aduersarius, potest inde sine dedecore referre pedem, quod assueranti turpe fuisset, repulsum se & frustra conatum fatenti. Assueratio uero grauior est atq; instantior, & ordini ab intentione ad confessa ducendo aptior. Urget enim aduersarium, & non illius consensu, sed uiribus quæ uoluit extorquet. Sed rem subesse oportet eiusmodi, quam ab inuito nos aduersario confidamus exprimere posse. Quæ si non sit, satius erit interrogationes experiri. Socrates itaque apud Platonem, ut qui nihil scire se affirmaret, nihilq; habere, quod tanquã pro sua sententia diceret: interrogatione semper est usus, omnemq; omnibus in locis disputationem ex aduersariorum dictis instituit. Et sicut maximorum omnis æui uirorum in philosophia consensu, primæ tribuuntur Platoni, sic omnem altercationum rationem artemq; summo ingenio pariq; cura & acumine in dialogis expressit. Quamquam non destiterit eum Aristoteles incescere, tanquam copia effusum, nouitatis cupidum, eloquendo tumidum, orationis ostentatorem. Fama tamen pro Platone stetit, & sicut multorum fauore Aristoteles æquauit primum: sic maximorū iudicio Plato hunc proximum quidem, sed infra se tamen, sicut omnes reliquit. Quintilianus autem, sicut declamationes, sic altercationum quoq; proprium condidit uolumen, quod & in nostras peruenit manus, egregium quidem, sicut sunt illius uiri omnia. Plato tamen (quamuis sint etiam insignes uirorum utriusque linguæ dialogi) in quamuis uarios usus mihi sufficere uidetur exemplo. Vt ergo quæ ad dispositionem pertinent, in summam quandam redigamus, opus est in primis, quisquis bene disponere uolet: ut totam inuentionis suæ syluam, hoc est, omnia quæcunque dicturus est, uelut conspectui suo subijciat. Tum quid in animo auditoris efficere uelit, diligenter expendat. Deinde res ipsas, rerumq; partes, & uim naturamq; singularum, omniumq;, & inter se conferat, et cum præceptis omnia. Tum non difficulter uidebit, ubi temporum sequenda ratio, ubi per species res digerenda, & quibusdam uelut limitibus singula discernenda: ubi aliud

ex alio, ut quicq; proximū aptissimū ue fuerit, ducendū. Tū quid tribuendū uoluptati, quomodo uictorię certaminiq; seruiendū, q̄s quęstionū ordo, q̄s argumentationū, q̄s propositionū seruandus. Est autē diligenti multaq; cura tractāda dispositio, quādo uerā hęc pars ingenij laudē meref. Sicut em̄ opes, fortunę munere imprudētibus per sepe cōtingunt: recte autē administrare eas, circūspecti cōsultiq; uiri est propriū: sic inuentionis copia indomitis & insanis prope nonnunq̄ datur ingenijs, decor dispositionis & ordo arte iudicioq; formatur. Quorum ut illud naturę felicioris, sic hoc cultioris doctrinę signū est: optanda quidem utraq; istud tamen iustius laudes.

IN CAPVT XV.

NAm neq; dici omnia possunt.) Quintil. lib. 7. cap. ultimo: Tradi enim omnia quę ars efficit non possunt. Vt uere dictum est caput esse atq; decere quod facias: Ita id nec sine arte nec totū arte tradi potest. Quintil. lib. 11. cap. de pronuntiatione. Quod si qua sit propositio.) Aristot. lib. Top. 8. Cum possederit mentē.) Siue q̄ semel in animum induxerimus, id tenerrime hāreat, siue q̄ semel nobis persuasuerimus, id ægerimē ex animis euellitur. Fauet enim quisq; persuasioni suę.) Cice. ad Atti. lib. epistol. 14. Quod me hortaris ut scriptā concionē mittā, accipe à me mi Attice ναβολὸν διόπου καὶ τῶν rerū in quibus exercitati sumus satis, nemo unq̄ neq; pōeta, neq; orator fuit, qui quenq̄ meliorē q̄ se arbitraretur. Hoc etiam malis contigit. Quid tu Bruto putas & ingenioso & erudito, de quo etiā experti sumus nuper in edicto scripserā rogatu tuo, meū mihi placebat, illi suū. Martialis. lib. 8. Aurum & opes, & rura frequens donabit amicus. Qui uelit ingenio cedere rarus erit. Nemo uel sibi ipsi libenter errorē suū fatetur.) Cice. lib. de orato. 3. Quod qualis sit, non est meū dicere. Propterea quod minimē sibi quisq; notus est, & difficillime de se quisq; sentit. Credimus q̄ multa.) Lib. 2. cap. 5. Virtutē esse summū bonum.) Exemplum hoc fusius aliquātō explicatur apud Cice. in lib. de finibus. Quod nimirū negabit.) Nempe eadē esse quibus & animus & corpus deleētur. A summo quodā carmine.) Hoc est principio q̄ longissime posito. Sic licebit e contrario & hoc ipsum.) Istud fere contingit, quotiēs sursum uersum ascendimus, altius altiusq; semper repetentes tantisper dū id sumpserimus in argumentū, quod negare non potest aduersarius. Id quod fere fit cum collectionē atq; intentionē nō negat, sed assumptū siue antecedēs argumentationis nobis probandū est, quia scilicet id negat.

Cū negauerit intentionē aduersarius.) Exactius istud licebit expendas apud Aristotele in ethicis, ubi agit de fallacia quę est secundū nō causam ut causam. Multa præceperunt Rhetores de translatione, quā uocāt, quā causā diffidētes à proposito seu à statu digredimur in locū uberiorē & commodiorē. Idē monet hęc fallacia, ut obseruemus ne offundantur nobis nebule, aliunde accersito loco, qui cum nihil faciat nōs πρὸς τὸ (ut aiunt) tamē patrocinari aduersario uideatur. Et Aristoteles hoc artificium uocat transferre metā seu scopū. Aeschines autē male metuens, ne quod accidit postea, Demosthenes hac arte superaret, hortatur iudices, ne permittāt ei ut à causā digrediat, sed ut pugiles de loco inter se decertāt, ita dimicent ipsi cū Demosthene de orationis serie. Quę obliquū priore lib. diximus.) Lib. 2. cap. 20. Per utraq; figurā.) Quippe & interrogationē et assuetationē. Vt qui nihil scire.) Vide

quę

quantum datur effingendis. Quorum illud est ad artis perceptionem commodius, istud ad efficiendi facultatem efficacius. Sunt autem euoluendi autores, non in hoc solum, ut inuentionis acumen, dispositionis decorem, in omni rerum orationisq; genere noscamus: sed communis rerum humanarū sensus peritiāq; ex eis accipitur, & copia quædam rationum ad omnem usum paratur: unde semper uelut ex thesauro, uel proferamus ea quæ disposuimus, uel eorum similia effingamus. Præter hæc quoq; exempla, sententiæ, diuerbia, & generalis quædam rerum omnium degustatio sumitur, & ad omnem orationis usum apta quædam supellex. Quibus fit, ut iucunda, faceta, grauis, erudita dicatur, oratio. Vnde apud Platonem, Aristotelem, Ciceronem, Quintilianum, reliquosq; quorum in illustri nomen est, omnium artium, omnisq; humanitatis peritiā quædā elucet. Quam quidem eis qui in populo maioreq; ciuiliū negotiorum turba uersantur, usus utcunq; & crebra audiendi experiendiq; consuetudo suppeditat. Qui uero tecto & umbra gaudentes, intra studiorum secreta se condiderunt, nisi ab ijs qui in literas ista miserunt deprompserint, non uideo unde ea consequi possint. Legendum est ergo autorum omne genus, cum propter hæc quæ diximus, tum propter ea quæ propria nostri sunt negocij, ut collatis cum illorum obseruatione præceptis, & ista explicatius intelligamus, & illorum uirtutibus ex præceptionis ratione cognitis, incipiamus & nos ducibus illis proferre pedem, eorū quoq; sequi uestigia, quos quantūlibet de longinquo posse sequi, in hac seculi nostri desidia, uel præcipuam arbitror laudem. Inuitio itaque satis habebit, tractatas ab alijs quos imitari uolet quæstiones etiam ipse tractare, eademq; ferme dicet quæ illi. Interim tamen ne nihil agat, ordinem mutabit (si poterit) quæstionum, argumentationum, partiumq; argumentationis cuiusq; uel omnium horum, uel quatenus res permittet: ita tamen, ut speciem ordinis aliquam & ipse assequatur. Tum uidebit, si qua quæstio aut argumentatio possit à se adijci eis, quas ille, cuius ductū sequitur, sibi sumpsit. Hinc paucis collectam argumentationibus quæstionem pluribus explicet. Quæ strictim breuiterq; dicta sunt ab alio, ipse copiose: quæ ubertim alius, ipse angustius dicat: non quia sua meliora putet, sed ut hoc pacto, sicut pueri solent, proximis qui-

LII ;   busq;

busq; apprehensis, ponere gradum discat. Post hæc quæstionem aliquam quàm simillimam propositæ accipiat, inq; ea omneri inuentionis dispositionisq; rationem quam obseruatam in exemplo uidet, quatenus potest, consequatur. hinc eis quæ dicta sunt ab alijs, contradicere incipiet, aduersarij q; tueri partes. Quod quidem liberrius iam est. Multum tamen iuuabitur inuentione partis diuersæ, cum propositis illius argumentis, facilius admonebitur, quid & ipse pro se dicere debeat. Liberrimum id & consummati roboris, cum relicto (ut dicitur) nido uolare suo arbitratu cœperit: & quacumq; libuit, arripit iter: ipse suo ductu inuenit, quæ dicenda sunt, ipse disponit quæ inuenta, ipse iam suo iure sine exemplo facit, ea quæ collata exempla probent, non emendent. Quod ubi quatenus potest contigerit, tum danda uentis uela, & non solum id ut bene, sed ut celeriter & sine cunctatione ista faciamus, conandum. Id assequemur, si primum locos omnes & omnia præcepta firmiter affixa memoriæ habeamus, ut quotiescunque libuerit, cuncta uelut uno intuitu sine cunctatione perspicere possimus. Deinde, si multo usu assuefecerimus animum, intentos semper & apertos (ut sic dixerim) habere oculos, ut statim possit ex rebus per locorum ordinem descriptis, consentientia discrepantiq; eruere. Quibus rebus, si ullis alioqui, consequemur, ut expedite, copiose, subito, de omni re proposita dicere possimus. Difficile id quidem & arduum, non tamen maius quàm ut fieri possit. Ingens enim, immensa, incredibilis est uis mentis humanæ, & cui nihil propemodum difficile sit, nisi quod non uult. Qua in re ut miracula transeam, quæ uidi, surdum à primis uitæ annis, & (quod consequens est) mutum, didicisse tamē, ut quæcumq; scriberet aliquis, intelligeret, & ipse quoq; tanquàm loqui sciret, omnia mentis suæ cogitata perscribere posset: cæcos item per ingentia urbium spacia, non modo uicorum omnium flexus ambagesq;, sed domuum singularum aditus & ostia sine errore per meare solitos: ea potius quæ quotidie fiunt uideamus, è quibus unū hoc suffecerit è multis, quod in eis qui musicis organis canunt, tantum potest animi uis præstare, ut manus pedesq; membra rationis expertia, & sequentia alieni imperij nutum, non uisos antea canendi modos propositos ex tempore psallant, & cum suum quodq;, & ab
alterius

alterius parte diuersum officium motumq; faciat, omnia tamen in unum iungantur concentum: cum interea ipsa mens præter hæc libro intenta sit, in quo quod canit scriptum est, unde ministris illis mēbris, quod sequi debeant, depromit. Quod si potuit animus istud obsequium alia docere membra, repugnantia etiam & non nisi longo usu domanda: quanto facilius erit ei suum agere opus, & huius rei facultatē non modo imperare sibi, cum sit ei conatus expeditior, sed & perficere quanto est uis sua corporis membrorum efficacior.

Ista ferè sunt, quæ de parte illa dialectices (quā inueniendi uocant) arbitror potuisse dici. Nec me later, hæc omnia, ut in breuem admodum præceptorum summam arctarentur, perfacile fuisse. Sed ego (si quid poterunt ista prodesse) malui spaciosius ea dicere, & legentium utilitati consulere (si qui erunt, qui legendis istis fructum aliquem consecuturos se credent) quàm si per capita tantum rerum irem, uidererq; doctos potius, quid didicissent, admonere, quàm docendis quid discere, & qua uia deberent præscribere. Rectius itaque credidi, cum possem quidem breuiori ducere itinere, sed eo aspero, difficili & impedito, longo potius flexu, sed læto magis, & molliore, minusq; spinis obsito circuire. Nec ista dico, quia laudem huius meæ rationis captem, quam quidem cum ex omni ingenio meo, tum ex hoc præsertim labore minime ausim sperare: sed quo mihi lectoris æquanimitem conciliem, si sciuerit nō mei facti hac in re, sed utilitatis profectusq; sui sequutum esse rationem. Quam si consequimur, boni consultum erit: sin minus, uoluimus tamē, conatumq; præstitimus, qui sicut plerisque in rebus uel solus laudi sufficit, ita mihi non arroganter eum ad ueniam sperauerim suffecturum, Finis. Anno LXXX.III. Non. FB.

IN CAPVT XVI.

Iam uero præterquam quod.) Vel hinc apparet perquam modestum fuisse Rodolphum. Quo minus sola præceptione & artis ratione.) Quintilianus lib. 7. cap. ultimo. Nam & pictor quamuis multa.) Probat exemplis uarijs atq; ijs apposis per *ἱερωγῶν*, artem sine exercitatione parum proficere. De figurarum ratione, & qua linearum ductu.) Lege Pomponium Gauricum Neopolitanum de sculptura seu statuaria. Quæ omnium inter se commensio.) Alij interpretantur commensurationem. *συμμετρία*.) Plinius alicubi. Non quiuis, inquit, autor quauis in parte artis ualet, alius in uultibus reddendis, alius in lineis excelluit, alius in colorū mixtura, alius in symmetria. Basilii sermone in uerba: In principio erat

erat uerbum. Nam & solem hunc sensibilem nemo est qui non laudet, & ipsius magnitudine, simulq; pulchritudinem, & radiorum symmetriam & lucis splendorem admirans. Idem de uita in solitudine agēda *μὴτι ὁφθαλμῶν ἐν χροιάς σωματῶν καὶ συμμετρίας περιεσποντων.* Nec oculi colorum nitores circumspiciunt in corporibus, nec cōcīnne accommodatas membrorum proportionēs. Quam multiplex in corporibus. Idem Pōponius Gauricus de *συμμετρία.* Si non omnia diligens meditatio. Cicero lib. off. pri Sed ut nec medici, nec imperatores, nec oratores quamvis artis praecepta perceperunt, quidquam magna laude dignum sine usu & exercitatione consequi possunt, sic officij conuersandi praecepta traduntur, illa quidem ut faciamus ipsi, sed rei magnitudo usum quoq; & exercitationem desiderat. Ut nisi fuerint longa consuetudine & exercitatione. Quintil. lib. 2. ca. 14. Multo labore, assiduo studio, uaria exercitatione, pluribus experimentis firmata altissima prudentia, praestantissimo consilio constat ars dicendi. Quam non fuerit industria discētis. Quintil. lib. 7. ca. ultimo circa calcem. Quā ut saepe faciamus. Martialis: Omnia cū facias miraris cur facias nil, Posthume rem solam, qui facit ille facit. Marsilius Ficinus tertio epistolarū lib. Persuasit mihi Plato ita demū me q̄ plurimum perfecturum, si semper idem fecero, neq; id quidem iniuria, nempe qui sequitur omnia nihil assequitur. Nisi usus accesserit. Quemadmodum agricola postquam totius uincē uindemiam peregerit nō prius desistit, quā minutos etiam acinos decerpserit: ita nec Agricola non desistit nisi candidus impertiatur omnia quae scit profutura lectoribus inuentionisq; dialecticę studiosis. Vfus rei peritiam potissimum suppeditat. Erasinus adagio: Dicendo dicere discunt. Hermippus in satirā, *ῥάμμα τῶν ὁσῶν, πρὸς δὲ καὶ παρὶς*, id est, filum neuisti, & acu opus, didicisti artem, superest exercitatio. Ut claudus pilam retinet, Sic Aristotelem habent in manibus isti, qui ad eius lectionem non adhibent usum scribendi aut tractandi iudicandiq; graues & subtiles controuersias. D. Eras. Rot. lib. Ecclesiastā 2. Rursus artis praecepta non ita multum iuuant, nisi per frequentem usum transierint in habitum, quasi in naturam. Ut quemadmodum musices perito praestolantur, quo recte moduletur etiam si de modis & harmonijs non cogitet. Ita Cicero pro Cornelio Balbo. Assiduus usus uni rei deditus, & ingenium & artem saepe uincit. *πρῶτον καὶ ἀνεῖς τῆς ὕλης ἐν αὐτῇ.* Stillula mollis aqua lapidem assiduo cauat ictu. Atq; hoc est q̄ uolebat Afranius cum fingeret usu patre sapientiam prognatam esse. Reliquit & hanc quoq; sententiam Anaxagoras, *τὸ χῆρα σοφίας ἰδίαν ἔχειν*, quod uidebat artes omnes usu comparari. Plinius lib. 26. cap. 2. naturalis historiae usum uocat efficacissimum rerum omnium magistrum. Plinius iunior epistola 20. lib. 1. Adiciam quod me docuit usus magister egregius Plinius in epist. 29. lib. 6. Nec me praeterit usum esse & haberi optimum dicendi magistrum Quintilia lib. 10. Ut laboris, sic utilitatis etiam plurimū affert stilus. Nec immerito M. Tullius hunc optimum effectorem ac magistrum dicendi uocat Plinius in epistola 29. li. 6. Multum lege, scribe, meditare, ut possis cum uoles dicere. Quintili. lib. 2. In omnibus fere minus ualent praecepta quā experimenta. Idem lib. 10. Consuetudo & exercitatio facilitatem maxime parit. Idem ibidē, Stilus quoq; intermissione paulum admodū deceleritate perdit. Idē lib. 12. Vires cito facit consuetudo Lactantius lib. 5. cap. 8. Artes ideo discuntur ut exerceantur. Nisi de arte fiat usus. Ouidius 2. artis. Adde quod est senibus rerum experientia maior. Solus & artifices qui facit usus adest. Hinc uetus porta Afranius: Sophia me Graij uocant, Latini sapientiam. Vfus me genuit pater, mater peperit memoria. Deinde Cicero li. epistolarum 9. ad Papyrium Petum: Deinde ipsa illa si qua fuit in me facultas orationis nisi

me

ne ad has exercitationes retuliffem exaruiſſet. Vſum quandoq; pro conſuetudine accipimus. Ouidius in primo de arte: Vſus opus monet hoc Vati parete perito. Quandoq; pro commoda facultate adminiſtrandarum rerum. Horatius: Pauper enim non eſt cui rerum ſuppetiæ uſus, id eſt, adminiſtratio. Quandoq; pro utilitate. Verg. in Bucol. Quin tu aliquid ſaltem potius quorum indiget uſus. Scriptis autorum cuiuſq; generis.) Auguſtinus de uera religione cap. 3. Utamur igitur etiam hæreticis, non ut eorum approbemus errores, ſed ut catholicam diſciplinam aduerſus eorum inſidias aſſerentes, uigilantiores & cautiores ſimus, etiam ſi eos ad ſalutem reuocare non poſſumus. Cicero in oratore perfectio: Omnium bonarum artium ſcriptores ac doctores & legendi & peruolutandi, & exercitationis cauſa laudandi interpretandi, corrigendi, uituperandi, reſellendi. Fabius lib. 1. cap. 10. Rodolp. in epiſtola de formandis ſtudijs. Sunt aut euoluendi.) Quandoquidē in tanta librorum multitudine & in tanta ætatis fugacitate non uacat euoluere omnia, ſuper eſt, ut primum legamus optima. Cūctarum enim artium ſi minus uerſanda penetralia, ueſtibulum certe introſpiciendum. Atq; ut apes non quiduis ex omnibus colligunt, ſed aliunde aliud. Ita non omnia petenda ex eodem autore, ſed ex unoquoq; ſumendum quod habet utiliſſimum. Ex poetis & oratoribus uerborum ſplendor. E dialecticis inueniendi & iudicandi ratio. E philoſophis cognitio naturæ. E Theologiæ præcepta uiuendi. Scientiæ, inquit, quidam ſunt concathenatæ. Ut enim membrum membrum: Ita ſcientia ſcientiæ iuuat. Plato quoq; præcipit omnes ſcientias ediſcendas. Sunt qui putent facilius eſſe multas experiri quàm unam ſecundum omnes ſuas rationes perdiſcere. Quamobrem cum ſingulis artiſtibus de ſingulis artibus debemus philoſophari, hoc eſt: Cum Orpheo tenere plectrum, cum Aefculapio matellam, Cum Archimede circumum, cum Vitruuio perpendiculum, cum Ptolomæo aſtrolabium, cum Alphonſo tabulæ, cum Athlante ſydera, cum Talte pondera, cum Halysio ſpecula, cum Zenone tēpora, cum Pomponio climata, cū Cryſippo numeros, cum Euclide menſuras, cum Ariſtotele Elenchos, cum Didimo literas, cum Vergilio poemata, cum Tullio oratoriam, cum Dionyſio Hierarchiam. Vitruuius: Neq; uero, inquit debet, nec poteſt architectus eſſe grammaticus, ut fuit Ariſtarchus, nec muſicus, ut Ariſtoxenus, ſed nec ἀμύθος. Nec pictor ut Apelles, ſed graphidos non imperitus, nec plaſtes quemadmodum Myron ſeu Polyclethus, ſed rationis plaſticæ non ignarus, nec denuo medicus ut Hippocrates, ſed non amatrolezetos, id eſt, rationis medicæ imperitus, nec in cæteris doctis ſingulariter excellens, ſed in his non imperitus. Sunt autem euoluendi.) Caterum ſine delectu ſine ordine eos legere inſcitia eſt. Socrates apud Platonem in dialogo de honeſto: O amice, inquit, Hippiæ, tu quidem beatus es qui noſti quibus ſtudere hominem deceat, & ipſe abunde ut aſſeris ſtudiſti. Me uero mira quædam fortuna detinet quippe qui ab erro ſemper, atq; medico. Plato in litigioſo: Riſu quiddam dignum nobis accidit. Etenim puerorum more qui galerit & ſue alaudas inſequuntur uehementi. quodam affectu ſingulas ſcientias perſequebamur, & illa ſemper quam capturos nos eſt ueſtigio putabamus ſallebat & repente ſubterfugiebat. Ac mox. Sed uelut in labyrinthum deaſſi dum prope finem eſſe iam ſperabamus retrogradi rurſus ad principium reuertebamur eodem modo affecti quo in quaſtionis initio fueramus. Leguntur quidem hodie ab omnibus ſerè, omnis generis autores ſed quo iudicio, quo delectu, quo deniq; fructu cæteris diuinandum relinquo. Ut plures urbes præternauigaſſe pulchrum eſt, ſed expedit unam incolere optimam: Ita quam plurima ſunt cognoscenda, ſequenda retinendaque optima Cuidam iaſtanti ſe quod eſſet πολυμαθής, hoc eſt multiplici eruditionis, quaſi nihil non didiciſſet, quemadmodum, inquit Ari-

M m

ſtippus

stippus non hi qui plurimū edunt excernuntq; melius ualent his qui sumunt quātum opus est, ita non qui plurima, sed qui utilia legerunt studiosi & eruditi sunt habendi. Grauius taxauit eos qui tumultuaria immodicāq; lectione semet ingurgitant, nec ea quae legunt traiciunt in animum, sed tātum reponunt in memoria, quare nec doctiores euadūt, nec meliores. Quē admodum enim non inscite dixit quidam cum eruditum appellandum esse, non qui didicerit plurima, sed qui optima maximeq; necessaria, ita non est necesse ut futurus inuentionis dialecticae alumnus in quibuslibet consumat operam atq; aetatem quae fugax est ac breuis, etiam si contingat senectus quae non ita multis coepta est, sed ea primum ac potissimum discat quae ad inueniendi munus sunt accommodatissima. Verum quidē dictum est, nullum librum esse tā malum, qui non profit aliqua ex parte, sed quoniam nec aetas nec ingenium hominis ad omnia sufficit, consultum ab optimis exemplū petere. Vide Richardum Paceium de fructu qui ex doctrina percipitur. Omnium artium omninq; humanitatis. Cicero 3. de oratore: Est etiam illa Platonis uera, & tibi Catule certē non inaudita uox, omnem doctrinam harum ingenuarum, & humanarum artium, uno quodam societatis uinculo contineri, ubi enim perspecta uis est rationis eius, quae causae rerum atq; exitus cognoscuntur, mirus quidem omnium, quasi consensus doctrinarum concentusq; reperitur. Cicero pro Archia: Etenim omnes artes, quae ad humanitatem pertinent, habet quoddam commune uinculum, & quasi cognatione quadam inter se continentur Fabius li. 1. cap. 16. Budaeus in paedetia de ἡλικιωπαίδεια.

Initio itaq;.) Vetus est omniumq; communis sententia, si quis ea quae magna sunt recte transigere uelit, in paruis quibusdam isdemq; facilioribus cum debere periculum facere. Plato in dialogo de Ente: Ut qui primo musicen discūt citharas aliquot perdunt & obterūt: Ita qui rudis accedit & imperitus ad intentionem dialecticam. Qui uero tecto.) Dictū mirū quam optauit & Rodolphus umbravili uita delitescere id quod satis cōstat ex quadā ad fratrem Io. Agricola epistola. Incipiamus & nos ducibus illis. Cicero de claris oratoribus nulla restant ad dicendum proficit quantum scriptio. Hieronymus: Lectio sine stylo somnus est. Quos quantumlibet de longinquo.) Rodolp. in epistola ad Alexandrum Hegiū Quintilia lib. 10. Eum nemo potest aequare cuius uestigijs sibi quisq; insistendum putat, necesse est enim semper sit posterior qui sequitur. Si qua quaestio aut argumentatio.) Fab. lib. 10. cap. 5. Nam neq; semper est desperandum, aliquid illis quae dicta sunt, melius posse reperiri, neq; adeo ieiunam ac pauperem natura eloquentiam facit, ut una de re benedici nisi semel non possit. Ingens enim, immensa, incredibilis. Seneca lib. 2. de ira: Atq; nihil est, inquit, tam difficile & arduum quod non humana mens uincat & in familiaritatem perducat assidua meditatio. Cui nihil propemodum difficile.) Vide adagium: exercitatio potest omnia. Qui musicis organis canunt.) Istuc ipsum exemplum est apud Georgium Trapezontium lib. 1. rhetoricorum 5. paulo ante formas elocutionis, & apud Fab. lib. 5. cap. 10. circa calcem. Quam inueniendi uocant.) Nam altera est quae iudicandi dicitur. Porro si quis uelit de his copiosius cognoscere, legat quae annotauimus in lib. 1. ca. 2. Perfacile fuisse.) Idem quoq; testatur lib. 1. cap. 3. Si primum locos omnes & omnia praecepta.) Cicero 1. de oratore lib. Sed profecto studia nihil profunt perueniendi aliquo, nisi illud quod eo quo intendas ferat deducatq; cognoris. Arbitror potuisse dici.) An non uel hinc luce clarius ostendi poterit, non plures tribus scriptos fuisse, & quos scripsit istos ipsos esse quos ad fidem autographi exemplaris emendatos & omnes & integros nostro sumptu & labore curauimus edendos. Eant nunc puti furi sycophantae quos nihil puduit impudentiis suis illis dan

elancularij: fufurrij mendacijq; Coloniensium Typographis perſuadere, non ἀντοψαφει, ſed ſuppoſiticium, nō integrum, ſed plane mutilum exemplar, Alarum ceu noctuam Athenas pertuliſſe Colonia. Quorum Sycophātij acceptū refero, quod bis ue ter ue amplius meſes ſex, non credendis impendijs hāres Colonia, additione reiecta in aliud tempus non ſi ne meo luculento dāno indidem diſceſſi tanā. Nec hoc quicquid eſt iactura cōquereret, tam eſi plus centū ſolidis aureis in Rodolphū fideliter reſtituendum ſimul & addendū Dauitrie primū deinde Louanij, poſtremo Colonia liberaliter inſumpſerim ac proinde (ut autor eſt Paulus) laborantem agricolam opoſuit primum de fructibus percepſiſſe, niſi me puderet, & uehementer quidem puderet quorundam magni alioqui nominis apud Colonia, qui iſthuc nos ampliſſimus euocarunt pollicitationibus. Quauquam illa ipſa quæ falſo polliciti ſint beneficia, ſemper præ me tuli. Malui me illis debere conſiteri, quā cuiquam minus prudenti nō ſatis gratus uideri. In breuem admodum præceptionum ſummam.) Id quod non minore ſedulitate, quā iuditio præſtitit ut ſi quis alius Bartholomeus Latomus Arlunēſis uir haud ſegnius in bonis literis uerſatus, ac omni genere philoſophiæ, in cuius adeo gratiam non ſum grauatus, uel Colonia uſq; per confertiſſimos Geldriorum ſicarios, ſeruentiſſimo æſtu proficiſci, quo communicato illi à nobis autographo, inſtructior ei prodiret Epitome, quā non ita pridē audieram cū meditari, eratq; in aio non parū multa cū hoīe in inuentione dialēcti ea multo exercitatiſſimo ultro citroq; conferre. Id niſi cū primis ſpectaſſem, quoſuis potius alios Coloniēſes ſollicitaſſem. Sed is mihi conatus, nihilo minus inauſpicatus accidit quā priores. Malui ſpacioſius ea dicere.) Si diuinare licet qd ſcriptū uoluerit Rodolphus potius, q̄ quid ſcriptū ſit, auſum cōtendere ſic legendū hunc locū: malui ſpacioſius ea dicere ut legentū utilitati cōſulere (ſi q̄ erūt qui legēdis iſtis fructū aliquē cōſecuturos ſe credent) q̄ ſi per capita tantū rerū irē uideretq; doctos potius quid. Sed eo aſpero, difficili & imprædito.) Quintil. fallit uoluptas & minus longa quæ delectāt uident, ut amcēnū molle iter, etiā ſi eſt ſpaciū ampliōris minus fatigat, q̄ durū arduū q; compendium. Hæc ille: Non minima negotij pars eſt adeūdi negotij uiam noſſe, & ſatis feſtinat qui niſq̄ aberrat à uia, ſepe & ſumptū duplicat & laborem qui crebris erroribus & longis ambagibus cō peruenit quo deſtinari, ſi tamen peruenire contingat. Porro qui latam magis & molliorem minusq; ſpinis obſitam uia indicat is gemino beneficio iuuat uiatorem, primū ut alacris quo tendit pergat, deinde ut minore labore ſumptūq; quod ſequitur & aſſequatur. Tum ex hoc præſertim labore.) Nam præterquam quod ſtilum exercui plane, inquit, Rodolphus ipſe uideor mihi operam perdiſſe. Qui ſicut pleriq; in rebus uel ſolus laudi ſufficit.) Maiora uiribus conatus ſum, & ſi prouinciæ ſuſceptæ magnitudini non fecerim ſatis, tamen hoc ipſo nomine excuſabimur quod rem pulcherrimam tentauerim ἀπαρ δὴ ἐν μυρίαῖς ἐ, καὶ δὴ ἀλλὰ μόνον. Quod ſi deſicient uires, audacia certe Laus erit, in magnis, & uoluiſſe ſat eſt. Modis omnibus & nos quoque admiſi ſumus, ea quæ non ſatis expoſita uiderentur eſſe ijs, qui primam inuentioni dialēctiæ aſſerunt manum, quiq; parum exercitati ſunt, uel in dialēcticorum uocabulis, uel uterūq; hiſtorijs, uel rhetorum præceptionibus compendio perſtringere, iuxta ac loca non parū multa, unde ea poſint peti teſtimonia, tribus interdum uerbis ſubindicare. Ne minimum quidē uerbum (quod equidem ſciam) aut attingens aut reſellens eorum, quæ non minus copioſe quā elegāter explanauit Ioānes Phriſſemius uir ingenioſiſſimus ac perinde erudiſiſſimus. Etenim cum amico tam docto libenter ſentimus, & tanta eſt hominis in literis autoritas, ut ſi quid ille diſſentiret, nō dubitarem calculum (quod aiunt) reducere & recantato ſuffragio no

Unodiā cātātimus. Non em̄ parū cognosse, sed in parū cognito stulte, & diu persēuerasse turpe est. Propterea qđ alterū cōmune hoīm infirmitati, alterū singulari uniuscuiusq; uitio attributū est. Iā uero si locis aliquet nō prorsus ex omni parte cū quibusdā consentiā, hācēnus cōsentio tñ, ut intelligas (opinor) quid uelit ipse Rodolphus. Annotatoris em̄ officiū est, nō qđ ipse uelit, sed quid sentiat ille quem interpretatur, exponere. Proinde hic mihi unicus fuit scopus, ut principio mēdas plusquam prodigiosissimas tollerem, deinde germanam lectiōnem exhiberem. Ad postremum anfractus ὑπερβατῶν explicarem, & locos aliquot non cuiuslibet obuios enodatus explanarem, idq; breuissime simul ac apertissime. Neq; erat consilij minutias omneis expendere, sed eas duntaxat quæ ingenijs remoram facerent. Per multa alia potuissē passim hisce annotatiōibus insulcare, quo magis uolumē uelut allia cresceret in caput, si ambitiose testimonia conquirere studuissē, si uiderer potius habuisse studio, quid ego q̄ quem restituendum, pauciq; enarrandum suscepissē uellet, conatus essem ostendere. Annotatoris enim munus est, non quo ipse disertus appareat, sed quo cum qui lecturus est, sic faciet intelligere, quomodo ipse qui scripsit intellexit. Hoc est, debet ea quæ obscura sunt perspicere, aperteq; dilucidare, & non tam disertitudinem suam ostendere, q̄ senjum eius quem explānat edisserere. Deniq; ut semel finiam, si hoc spectāssē ut annotationes nostræ alio interprete indigerent, quod pleriq; nimium disertis accidere solet, ut maior sit difficultas in eorum explanationibus, q̄ in his quæ explanare conantur. Peruasit quidē iam multos ista persuasio, ut id denum eleganter atq; exquisite dictum putent, quod interpretandū sit. Hanc adijcere coronidem superuacuum erat, nisi hoc seculo nihil non arrodere calumnia.

TLLQ.

SCHOLIA IN ORATIONEM PRO

LEGE MANILIA. QVIBVS EA POTISSIMUM,

quæ ad dialecticē, hoc est, inueniendi iudicandiq; rationem attingere uidentur, breuiter explicantur.

Argumentum orationis Cicronis pro lege Manilia.

Vum populus Romanus multos iam annes aduersus Mithridatem regē Ponti bellum gessisset, usq; à Romanis ducibus subinde uictus esset, & nihilominus pulsus regnaret, tandem legem tulit Manilius, qua Pompeius ei bello imperator præficeretur, quæ lex cum magnis uiris in primis Hortensio, & Catulo displiceret, Cicero tamen hac oratione ita eam suasset, ut & persuaserit.

Tamen hoc aditu laudis qui semper.

Duæ fuerunt ciuitates, in quibus maxime floruit eloquētia. Athenæ & Roma. Apud Romanos & Athenienses nulla erat uia facilior ad consequendos honores, q̄ frequenter in concionibus uerfari, & quam quisq; dicendo erat promptissimus, tam facillime honores ei demandabantur. (Industria) quam Græci φιλοπονηα, id est, studium quoddam laboris, aut laborandi, hinc industrius, qui est propensus ad laborem. Cicero tempora in numero multitudinis sæpenumero pro periculis ponit, ut temporibus meis semper forti animo fuit. Tēporibus tuis nunq̄ defui neq; decro. Priuatus apud Latinos est quod apud Græcos idiota, qui scilicet nullū publicum magistratū gerit. Cicero sere semper defendit, neminē unq̄ accusauit extra unū Verrē, quo factū est, ut populo gratissimus semper fuerit, defensores nāq; acceptiores erant accusatoribus. Comititia dicebantur, quibus populus coibat ad ferenda suffragia in rem quampiā, inbēdo uidelicet aut uetādo, dicta comitia quasi coitia, sed uocalitā

M m

3

tis

in causa interponitur m. hæc autem comitia duplicia erant, Curiata & centuriata, ad quod intelligendum nosse oportet populum Rom. à Servio Tullo rege, in classes distributum fuisse, & singulis classibus aliquot fuisse centurias subiectas. Porro centuria unus centum homines iustus erat numerus, dicebantur ergo centuriata comitia, quibus singula centurie singula suffragia ferebant. Curiata autem quoties à populo uniuerso uiritim suffragia ferebantur, magistratus autem solebat creari centuriatis comitijs qua de re Plinius lib. 33. capite 2. & lib. 8. capite 3. & Gellius. Legionis iustus numerus erant milia. Competitores sunt riuales. Autoritas est opinio quædam qua fit ut facile subscribant. Honores pluraliter sunt magistratus & dignitates. Facultas in rebus est id quod facilitas in moribus. Estq; facilitas uirtus illa qua fit ut alios facile ad colloquium nostrum admittamus. Po. Ro. tribus hominum generibus constat patricio, equestri, plebeio ordine. Cice. de 2. ordine fuit. Suscipere pœnam non ita frequens loquendi genus, dare pœnam frequentissimum. Belli Achaici, quo est deleta Corinthus, Critolaum quendam fuisse causam scribit Lucius Florus, is enim libertate ab Romanis data aduersus ipsos abusus est, legatosq; eorum dubium an & manu, certe oratione uulnerauit, quæ res in causa fuit ut deleteretur Corinthus. Hunc legatum Manium Attilium fuisse, autor est Oppianus, quem cum Mithridates rede gisset in manus suas, in asino uinctum circumduci iussit præcedenti tibicine, qui uidentibus hunc Manium esse annunciar et, deinde in Pergano os eius liquefacto auro oppleri iussit, auaritiâ Romanis exprobrans atque his modis uirum excruciatum interfecit. Ius legatorum erat, ut impune essent, irent atq; redirent, legati enim sacrosancti erant. Tarentinum bellum opinor significari, hic enim cum classem Romanam contumeliose tractassent, ac deinde legatos quinque ob id missos non minore iniuria affecissent, indictum est bellum. Calamitatem, autore Donato, rustici prope grandinem uocant, eo quod calamos comminuat, accipitur tamen per translationem pro quouis dispendio, & sterilitate: in summa, calamitas apud Latinos fere idem est, quod ærûna apud Græcos. Publicani sunt qui rebus ad populum spectantibus utuntur, atque omnes qui à fisco aliquid conductum habent, recte publicani nominantur. Hæc sumpta ex Vlpiano iurconsulto. Salina fossa sunt quibus sal fit. Sunt qui dubitant num fructuosum sit uox latinis auribus recepta. Sunt qui putant utiq; Latine dici, quod hoc in loco Cicero eo utatur. Secundum ius ciuile non sunt prohibita, & hoc meminisse hic oportet: hinc habebant olim trapezitas suos. Cicero in officijs: Fides inde dicta quod fiat id quod diximus. Autore Plutarcho Mithridates in aduentum Luculli coegerat centum uiginti milia peditum, decem & sex milia equitum. Quum Lucullus Mithridatem Media debellare statuisset, ille prima uigilia noctis castra egressus, Ciricium Asia urbem obsidere cepit, à qua illum obsidione desistere non tam armis quam fame & inedia coegit Lucullus. hanc rem ad longum Plutarchus in uita Luculli. Scribit Plutarchus 13. quinquere mium classem à Lucullo deletam fuisse occiso duce classis Isidoro. Porro Appianus autor est uiginti hominum milia quinquaginta nauibus imposita fuisse, eamque classem fuisse commissam Varo duci Sertoriano. Quum Mithridates partem exercitus sui in Bithyniam misisset, Lucullus eos adsecutus apud Rindacium fluuium multos occidit, atque cum sex milibus equorum, quindecim uirorum milia cepit, dein de apud Granicum fluuium captis rursum quam plurimis, uiginti hominum milia trucidauit. Oppianus scribit Ponti ciuitates primo statim aduentu Luculli cessisse præter Sinopen, quam Lucullus cepit ac liberam esse iussit, deinde eodem Oppiano autore ad Amisum supra Sinopen castra posuit, eamque captam suis legibus uiuere permisit. Alexander ille magnus

dice-

Legati quod
erant appel-
lati superbius.
Qui legatū
P. R. consula-
rem.

Sæpe nauicu-
latoribus.

Dico eius ad-
uentu maxi-
mos Mithri-
dis. Vrbemq;
Asia clarissimam.
Magnas ho-
stium præterea
copias.

Sinopen, atq;
Amisum.

dicere solebat, se urbes capere, non ut homines occideret, ædificia exureret, sed ut eis meliores leges præscriberet, ut iam non hostis, sed deus aliquis uideretur aduenisse. Templum religiosum est quod uenerationis plenum est. Nam Sextilius Luculli legatus Ariobarzane à Tigra-
 Et præliis usi
 crāt secundis.
 ne missum tumultuario certamine uicerat, deinde Lucullus ipse maximū Tigranē exercitum minimo negotio profligauit, ac magna ex parte delcuit, adeo ut autor sit Plutarchus plusq̃ centum milia peditum in eo prælio concidisse, equitum porro paucos effugisse. Monet Fab. Quintilia. Cicronem sape uti hac clausula & quidem in fine, quod uel ex hac oratione animaduertere est. Sanctum id dicitur quod uiolari non debet. Hanc cladē de qua Cicero
 Qua tanta
 fuit ut eam
 loquitur Triario duce Romani acceperunt. Tacitus in uita Neronis scribit Pompeium fuisse
 ad aures.
 duce exercitus anno ætatis suæ 18. Extremam pueritiam uocat extremam pueritiā par-
 Incunte ado-
 tem. Certare concertare ad uerba. Configere ad factum proprie spectat. Hoc est quod ipse
 lescētia.
 Pompeius aliquando apud censores gloriatus fuit. Romæ mos erat, ut equites qui legitimū
 Non alienis
 tempus militassent, equum in forum deducerent, ad duumuiros quos censores appellant, &
 præceptis
 commemoratis expeditionibus ac ducibus sub quibus meruissent, pro meritis aut collaudaren-
 sed suis im-
 tur, aut uituperarentur. Itaq; Pompeius quum esset consul, ipse equum ad censores Gallium
 peris.
 ac Lentulum deduxit. Quibus ex more percontantibus, an omnia militaria munia obisset,
 omnia, inquit, sub me ipso imperatore. Significans se sic gessisse duce, ut nihilo fecius omnes
 militis partes gnauiter præstaret. Idem & imperator bonus, & miles strenuus, qua laude
 nulla principi maior potest contingere: autor Plutar. in uita Pompei. Fortitudo proprie uir-
 tus ea, qua habita ratione, pericula, ac mori tem contemnimus, aut sic: periculorum cum ratio
 ne contemptus. Quum Pompeius Syllanis partibus se adiungere decreuisset, maximū ipse
 Testis est Ita-
 exercitum ex Picenis comparauit. Neq; prius ad Syllam uenit, quàm multis præliis diuersos
 lia quam ipse
 duces aduersariorum deuicisset. Quamobrem ut primum in Syllæ conspectum uenit, impera-
 uictor.
 tor ab eo salutatus est. Sylla porro pacata Italia eo usq; demiratus est uirtutem Pompei, ut
 affinitate quoq; cum sibi adiungendum putaret ac proinde priuignam suam illi in matrimo-
 niū locauit. Pompeius posteaquam Aenuliam Syllæ priuignam duxisset, declaratus fuit dux
 contra Perpennam qui occuparat Siciliam, uerum ille non expectato aduentu Pompei ex
 Testis est Si-
 ea insula excessit. Vix pacata erat Sicilia, cum Pompeio à senatu licet adferuntur ut in
 cilia quam.
 Asiam traiceret, ibi bellum gesturus aduersus Domitium, quam rem tam prospere con-
 fecit, ut inde reuersus à Sylla ipso primum magnus saluaretur, ac præter consuetudinem
 iuuenis uix pubescens triumpharet. Imperatores non dicebantur ab exercitu, nisi egregium
 facinus, aut stratagemata confecissent. Noueris orientem solē à pluribus honorari quam oc-
 cidentem, uerbum Pompei & quidem audax ad Syllam. Triumphet ergo Sylla, inquit, Vide
 Plutarchum in uita Pompei. Oppianus scribit Pompeium per Galliam in Hispaniam pro-
 fectum fuisse. Cæterum de prælio cum Gallis commisso non meminit, quemadmodū ne Plu-
 tarchus quidē, quo fit ut credā solū Ciceronē hoc loco eius prælii auctore esse. In Hispania Po-
 Testis est Gal-
 peius uicit Sertoriū, contra quem diu iam bellū gesserat Metellus. Quum Crassus bellum ge-
 Testis est
 reret aduersus Spartacum latronem, diuq; id bellum traheretur, & quotidie horribilius fi-
 Hispania
 ret, fuerunt apud Romanos quibus placeret accersi Pompeium, & quanquam Crassus egre-
 qua.
 gie uicisset, tamen Pompeius ex Hispania reuersus reliquias eius belli de medio sustulit,
 Testis iterū
 quo factum est ut non minor gloria eius belli ad Pompeium, quàm ad Crassum redierit.
 & saepius Ita-
 Hac Plutarchus in uita Crassi & Pompei. De bello Piratico loquitur quo omnia ma-
 ria omnia
 ris loca tam infesta erant, ut nemini prorsus tuto usquam nauigare liceret, quod bel-
 lum bre-

Quam mul- lum breuissimo tēpore consecit Pōpeius ut infra audiemus. Autore Plutarcho Piratæ quæ
tas existima- dringentas sibi urbes subegerāt, Oppianus de piratis loquens, nam neq; inquit, appropinquā-
tis nisi. do Murenæ ad eos, neq; Scruiliij Isaurici aduentus post illū quiq; profecerat, sed iam Italiæ.
Cum exerci- maritimā oram circa Brundisiū, & Tyremā audacter inuaserāt, & mulieres nobiliū hinc in-
tus nostri. de transeuntes, simulq; duos exercitus cum signis interceperant, Scribit Plutar. duos præto-
Cum 12. se- res à piratis captos fuisse, quod & Cicero hic innuit, quū dicit 12. secures in illorū uenisse po-
taures in præ- testatem, quandoquidem singulis prætoribus seni fasces præferri solebāt, ut cōsulibus duode-
do. ni Misenu promontoriū est ab Aenæa tibicine sic appellatū, autor est Pompeius Sextus. Ho-
Nam quod stia urbis nomen est, ubi & tempore Ciceronis portū fuisse ex hoc loco apparet. Postea certe
ego Hostiēsi. Claudius imperator portū ibi faciendū curauit. Obsides ij homines qui uicti in manum uictō-
 ris tradi solent, hac lege ut si pax conuenta à uictis non seruetur, tum uictori ius sit scuien-
 di in corpus ac uitam istorū obsidū. Deprecatores sunt qui precibus student culpam diluere,
 ueniā culpæ impetrare. Cēturiatus aliud non est, q̃ cēturionis officiū. Efferre calamitatem ra-
 rū loquendi genus. Accipere calamitatem frequens. Per hyberna intellige tempus illud quo
 milites frigoris uitandi causa in urbes sociorū secedere solebant, aut locū, aut tempus in quo
 hybernabāt aut hyemabāt milites. Excellere ceteros frequentius, excellere cæteris rarius,
 & Ciceronianū. Annona est annuus cibus. Referre ad senatū, est rem in senatu proponere,
 ita ut singulorū senatorū audiantur sententiæ. Intercedere est sese opponere, ne quid decer-
 natur aut fiat. Nam consuetudo habebat ut ordo quidam in adipiscendis honoribus seruare
 tur, ita ut primū fierent quæstores, deinde ædiles, hinc prætores, tum deinde consules. Pom-
 peio autem mandatus fuit consularis, anteq̃ aliorū magistratū aliquem per ætatem gere-
 re posset. Vulgatum uerbū est, contraria iuxta se collata magis elucescere, quale quiddam &
 in Pompeio fuisse hic innuit Cicero, qui tametsi suis uirtutibus magnus erat, tamen maior esse
 uidebatur cum ipsius uirtutes, cum aliorū uitijs cōferrentur. Docent Grāmatici extare idem
 esse quod eminere, & recte quidem docent, uerū si quis non præterea aliud significare dixerit,
 errabit nimirū quando pro fui, fuisti quoq; capitur. Initio quum hanc orationem auspi-
 caremur, duo polliciti sumus, principio nos in hac oratione functuros munere grammatici,
 deinde sub oculos, id quod ad dialecticū pertinet, posituos. Defuncti itaq; grammatici mu-
 nere utcūq; reliquū esse uidetur ut aggrediamur, id quod ad dialecticū attinere uidetur, idq;
 maxime iuxta inuentionis dialecticæ præcepta. Neq; hoc prorsus alienū à rhetore esse uide-
 bitur. Tria sunt genera causarum, demonstratiuum, est quo laudamus aut reprehendimus:
 deliberatiuum, est quo suademus aut dissuademus. Iudiciale quo accusamus aut defendimus.

An hybernis
sociorum ci-
uitates esse
delectas.

De quo legā-
do Coss. Spe-
ro ad senatū.

Quasi uero
Cne. Pom. nō
cū suis uirtu.

Quāq; no-
ster semper
frequens.

Hæc ergo oratio tota uersatur in genere deliberatiuo. Suadet enim Cicero, ut Pōpeius præ-
 ficiatur bello Mithridatico. Neq; mirū uideri debet, si in media oratione, nonnihil ad genus
 demonstratiuū defleat, quū hæc tria genera usq; adeo diuersa non sint, quin demonstratiuū
 reliquis duobus sæpenumero admisceatur, ut est uidere, cum in multis Ciceronis orationibus,
 tū uero maxime simul & apertissime in oratione eius pro Archia poëta, quæ uersatur in ge-
 nere dicendi iudiciali, quod cōstat & accusatione & defensione, obiter tamen in genere quo-
 que demonstratiuo uersatur, quo Archias, & cæteri poëtæ in cælū usq; laudibus uehuntur.
 Constat oratio hæc, quemadmodū & ceteræ fere, 4. partibus: Exordio, Narratione, Confir-
 matione, & Epilogo. Qu. m̃q; aut tria fieri consueuerūt in exordio, ut auditor reddatur be-
 neuolus, attentus, docilis, in hoc tamen exordio solū illud agit ut compar et sibi auditorum
 beneuolentiam, propterea quòd sciret per se satis attentos fore, neque de docilitate curan-
 dum

dum erat cum res seu causa nullam in se habeat obscuritatem. Omnis autem beneuolentia ducitur ex persona, uel nostra, uel alterius & re. Porro beneuolentiam auditorum dupliciter hic capiat. Principio oblique ac indirecte remouendo ea quæ ob stare sibi uidebantur, deinde directe atq; aperte spondens Pop. Rom. officium suum quibus in fine subiungit personam Pompei, sciens nihil tam placere populo, quam audire de laudibus uiri illius. Narratio est eius rei de qua agitur expositio: porro ea quæ ad causas pertinet debet in primis esse breuis, debet esse perspicua, debet & probabilis esse. Omnia hæc sunt diligentissime à Cicero obseruata, non autem satis est narrationem per se esse probabilem, nisi etiam rei propositæ ita sit accommodata, ut firmamenta totius causæ hinc duci possint. Id quod diligentissime in hac oratione præstitit Cicero, hisce de rebus uide Fabium libro 4. capite de narratione. Partitio pars quædam & uelut ingressus, ac principium est confirmationis, solet ea duo habere capita, quorum altero explicari consuevit, quid nobis cum aduersario conuenit, & quid in controuersia relinquatur. Altero proponi solet, quid nos in præsentī controuersia acturi sumus. Cicero hoc loco 2. tantum capite utitur, cum proponit sibi explicanda hic esse &c. Quæstio principalis quam tota hac confirmatione tractat Cicero, est: An Cn. Pompeius sit à Populo Romano ad Mithridaticum bellum deligendus. Verum hæc quæstio multas in se inclusas habet quæstiones, quasi subsidiarias, quæ quomodo ex ea possunt educi docemus libro secundo capite 14. Cicero tamen ex omnibus illis, solas duas sibi disputandas sumpsit, quæ ex earum genere sunt quæstionum, quæ per conditionem quandam inferuntur, quarum tamen duarum quæstionum hic mire utilis explicatio erat, nisi enim constitisset bellum hoc esse necessarium, nihil causæ futurum erat, cur ad id bellum ullus deligeretur imperator, & rursum nisi magnum fuisset ac proinde periculosum, tum necesse non fuisset Pompeium huic bello ducem creari, quoniam alius quiuis ei bello sufficere potuisset. Ac proinde dum singula diligentius inspicio, putem priorem illam ex his duabus quæstionibus non de earum esse quæstionum numero, quæ per conditionem inferuntur, sed potius de genere illarum, quæ ex his quæ necessario in uerbis latent.

QUID SI BELLUM SIT,

Magnum. Necessarium.

Ponitur assumptio, id est, minor propositio loco totius argumentationis, quam Cicero ipse paulopost explicat, potestq; tota ratiocinatio in hunc modum absolui: Illud bellum necessarium uobis gerendum est, in quo agitur salus sociorum: At in hoc bello Mithridatico salus sociorum agitur, proinde hoc bellum necessario uobis suscipiendum atque gerendum est. Huius argumentationis medium est, salus sociorum, quod si conferatur cum hoc bello, spectabit ad locum causæ finalis. Bellum enim hoc ideo gerendum, ut conseruetur salus sociorum, atqui si idem hoc medium cum Romanis conferas, argumentum erit ex loco connexorum, nam socij seu societas è nominum grege est quæ ad connexa pertinent. His uerbis probatur maior ratiocinationis iam dictæ. Potestq; enthymema perfici hoc modo. Maiores nostri, sociorum causa, multa & magna bella gesserunt, proinde ea nobis suscipienda, in quibus salus sociorum. Argumentatio ducta est à comparatis. At negauerit aliquis huius enthymematis propositionem, quod ne fiat Cicero probat argumentatione ducta à speciebus belli, eo quod gestum fuit cum Philippo, item quod cum Actolis, Item quod cum Carthage. Primæ ac principalis argumentationis assumptio hæc fuit: in hoc bello agi salutem sociorum, quam si quis neget Cicero eam in summum probat, argumentatione ducta à speciebus, socij enim generale nomen est, species autem sunt hi

Nun & illi

Aguntur cer- et illi socij, nempe Ariobarzanes, & ciuitates Asia, & Græcorum. Hæc est secunda argu-
tissima P. R. mentatio principalis, quam hoc modo explices licet. In quocunque bello aguntur maxima &
uectigalia. certissima uectigalia Pop. Rom. id bellum uobis suscipiendum: Atqui in hoc bello aguntur
Quibus maxima ac certissima populi Romani uectigalia, proinde hoc bellum uobis suscipiendum at-
omis et pa que gerendum. His uerbis probat maiorem propositionem iam dicta argumentationis, quasi
cis orna. hoc dicat: Quæcunque res sunt eiusmodi, ut ex amissis & ornamenta pacis & belli subsidia
sint requisiti, ea res uobis armis ac bello tutanda sunt. Atqui uectigalibus amissis, orna-
menta pacis & belli subsidia requiretis, proinde uectigalia uobis armis ac bello defendenda
sunt. Argumentatio ducta ex fine ipsorum uectigalium. Apud Cicronem serè semper minor
propositio ponitur loco totius argumentationis, quod cum sit frequenter, probat maiorem,
quam non explicauit. Quod facile animaduertit quisquis Cicronem non oscitanter excusse-
rit. Rursum suo more Cicero loco maioris omis, probationem eius subiungit. Fit argumen-
tatio hoc modo: Quoruncunq; utilitati uos & imperatores uestri consulere debetis, propter
eorum etiam bona defendenda bellum est uobis suscipiendum. Atqui ciuium utilitati uos &
imperatores consulere debetis, proinde ad defendenda bona multorum ciuium, bellum est
uobis suscipiendum. Probatio hæc est minoris tertie argumentationis principalis, ducta à
specie. Ciuium enim nomen generale est, sub quo continentur publicani, ceteri ciues, quasi spe-
cies quædam. Quarta argumentatio principalis: In quocunque bello gloria uobis quaerenda
est, & ignominia delenda id bellum omnino suscipere debetis. Atqui in hoc bello & paranda
semper appe est uobis gloria, & ignominia delenda, proinde hoc bellum uobis suscipiendum. Habet hæc
tates gloria argumentatio plus in specie quam re ipsa. Huius argumentationis medium, nempe gloria &
Sed pro ue- ignominia, si cum Romanis conferas ducta ex hoc loco comparatorum. His uerbis probat
stri imperij maiorem propositionem iam dicta argumentationis quasi hoc dicat: Ob quasunque cau-
dignitate. sas maiores uestri bella susceperunt, ac gesserunt, ob easdem & uos bellum & suscipere & ge-
rere debetis. Atqui maiores uestri plurima bella gesserunt ad parandam gloriam, & igno-
miniam aboleri dam, proinde uos quoque gloria paranda & ignominia aboleri causa, bel-
lum suscipere ac gerere debetis. Porro medium huius probationis est, maiores uestri, quod
si conferas cum Romanis certum erit totam hanc ratiocinationem duci ex loco comparato-
rum. Hisce uerbis probatur minor quarta argumentatiocis. Videturq; argumentatio
à specie ducta si diligentius inspicatur, nam ignominia uocabulum generale est, ignomi-
nia autem à Mithridate accepta, species quædam ignominia esse uidetur. Tacita obiectio
est, per quam uideri poterat bellum hoc non esse magnum aut periculosum, argumentatio
ducta à remotione causæ efficientis. Magnitudinem belli una ratione ostendit ducta
argumentatione à causis efficientibus. Quod enim bellum duo magni reges gerunt, quod mul-
ta ac bellicosa gentes suscipiunt, id magnum ac periculosum sit oportet. Atqui hoc bellum
duo potentissimi reges Mithridates & Tigranes gerunt, similiter & bellicosissima gen-
tes eis sese adiungunt, proinde hoc bellum magnum sit necesse est. Duplici argumentatione
est opus, ut ex his Ciceronis uerbis intelligatur id quo hæc tendit oratio, quarum prio-
rem uelut notam iam accipit Cicero, potestq; ea formari hoc modo: Ad bellum necessa-
rium ac periculosum deligendus est imperator optimus, hoc autem bellum, & necessarium
& periculosum est, proinde ad hoc bellum optimus imperator deligendus est. Altera est:
Is demum huic bello præficiendus est, qui imperator sit optimus. Atqui Pompeius opti-
mus nostro hoc æno est imperator, proinde solus Pompeius huius bello præficiendus est.

Quod

Quod autem Pompeius sit optimus imperator, id ostendit Cicero eiusmodi syllogismo. Ille dnm optimus imperator censi debet, in quo hæc quatuor potissimum insunt rei militaris scientia, uirtus, felicitas, autoritas. Atqui hæc quatuor potissimum insunt Pompeio, ergo Cn. Pomp. optimus censi debet imperator. Hæc argumentatio ducta ab adiacentibus Pompei, nam scientia, uirtus, felicitas, autoritas, &c. quædam Pompei sunt adiacentia, quæ si ad imperatorem referas iam aut destinata aut secundaria quædam efficiencia sunt. Hæc profectio in militiam si Pompeio comparatur actus est, at si ad scientiam referas, iam destinatum est.

Hoc fuisse militem, si comparatur ad scientiam iterum destinatum est, at si ad Pompeium referatur, tum mihi potissimum inter actus connumerandum uidetur, etiamsi me minime lateat nomen militis de genere esse connexorum. Non sine causa adjicit summi imperatoris. Imperator enim comparatus scientiæ militis, causa efficiens est, quemadmodum præceptor efficiens est eius cruditionis, quæ est in discipulo. Hoc fuisse imperatorem, si Pompeio comparatur potest referri ad numerum connexorum: est enim imperator connexum, at si comparatur ad scientiam militarem, iam trifariam considerari potest, principio quasi effectus quidam scientiæ, nam scientia optimum imperatorem solet efficere, & hac ratione pertinebit ad locum effectorum, potest deinde considerari, quatenus Pompeius ideo id ætatis exercitum duxerit, quo rei militaris peritus fieret, & secundum hunc modum destinatum esse uidebitur, potest tertio considerari tanquam certum signum scientiæ, atque hoc respectu non immerito referretur ad locum contingentium. Iam illa, cum hoste conflixisse, bella gessisse, provincias consecisse, omnia actus quidam Pompei sunt, sed scientiæ indicia & signa quæ plerunque pertinent ad contingentia,

Atq; in militiæ disciplinâ Miles fuit. Imperatores summi. Maxime exercitus ipse imperator.

Probat idem quod supra, nempe præcipuam quandam rei militaris scientiam inesse Pompeio. Ratiocinatio effingi potest hoc modo: Quisquis in omnibus pene bellis exercitatus atque uersatus est, huic præcipua quædam rei militaris scientia inest. Atqui Cn. Pompeius in omnibus pene bellis exercitatus atque uersatus est. Proinde Cn. Pompeio necesse est præcipuam quandam rei militaris scientiam inesse. Huius argumentationis extremum minus est Pompeius, maius autem, scientem esse rei militaris, medium autem, in omnibus reip. bellis exercitatum esse, quod mediū si conferas cum Pompeio actus est, sin uero cum rei militaris scientia iam trifaria considerari potest, primū quasi inditiū ac signū quoddā scientiæ atq; hoc modo pertinebit ad locū contingentium, at si mediū idem spectetur quasi ideo Pompeius sese exercuerit, ut rei militariæ scientiam assequeretur ex loco erit destinatorū, potest tertio idē hoc mediū accipi tanq̃ causa quædā secundaria, quod cum sit haud dubie ad locū spectabit efficiendum. His uerbis probat assumptionē, argumentatione ducta à speciebus belli. Fuit paulo ante à Cicerone dictū, ideo Cn. Pompeium esse summū imperatorem, quod in eo inesset scientia, uirtus, felicitas, autoritasq;. Posteaquam ergo probatum est, scientiam rei militaris minime ei deesse, reliquum est ut demonstret & uirtutem eidem inesse, quod facit argumentatione ducta à speciebus uirtutis, cum dicit, in Cn. Pompeio inest labor in negocijs, fortitudo in periculis, industria in agendo, celeritas in conficiendo, in providendo consilium. Item, in eodem est innocentia, temperantia, comitas, fides, humanitas: Proinde omnes uirtutes in Cn. Pompeio imperatore inueniuntur. Omnia quæ sequuntur per uersus aliquot actus sunt Pompei, at si cum uirtutibus prædictis conferantur earum uideri possunt indicia, ac proinde ad contingentium locum referenda, quanquam etiam accipi possunt, tanquam effecta quædam dictarum uirtutum, quod si fiat ad euentorum locum pertinebunt.

Quod deniq; genus belli.

Ciuile Africæ. Iam uero Cn. Pom. uirtut.

Testis est Italia, Gallia, Hispania, &c.

Quem enim Oſtendendum eſt in Pompeio ſummam ineſſe innocentiam quod commodiſime ſe factu
poſſumus im- rum putat Cicero, ſi cum alijs conſerat, & ſi paulo intimius rem totam intueamur, argumen-
perato. tatio erit ducta ex oppoſitis. Cum dicit in quorum imperatorum exercitu ceturatus uendun-
tur, qui pecuniam magiſtratibus diuidunt uel Roma in qua ſum relinquant, item ſocijs plu-
ra damna quam hoſtibus inferunt, hi ſunt nocentes, ergo Pompeius in quo nihil tale eſſe uidi-
mus eſt innocens: eodem modo argumentetur: Anima qua peccat morietur, ergo qua non
peccat uiuet. Si amicis benefaciendum, ergo inimicis male, uerum hoc uetat Chriſtus. Tem-

Vnde illa tā perantiam in Pompeio eſſe oſtendit ex contingentibus, nam celeritas illa belli conſiciendi re-
tā celeritatē. lata ad temperantiam contingens eſt, & indicium quoddam temperantiæ. Argumentatio fi-
gurari poteſt hoc modo: In quocunq; eſt ſumma quaſdam bellorum conſiciendorum celeritas,
in eo & ſummam temperantiam ineſſe neceſſe eſt. Atqui in Cn. Pompeio ſumma quaſdam bel-
lorum conſiciendorū ineſt celeritas, proinde in eodem Pompeio ſummam ineſſe teperantiam

Non enim il- neceſſe eſt. Hiſce uerbis id agit, ut ex remotione cauſarum oſtendat hanc celeritatem Pom-
lum eximia pei non fuiſſe aliud quam temperantiam, nam remiges & ars nauigandi, & uenti noui po-
quaſdam uis. terant uideri in cauſa fuiſſe, cur Pompeius celerius nauigaret quam ceteri, ergo hiſce cau-
ſis remotis illud ſuper-eſt, ut temperantiam eius huiusce celeritatis cauſam fuiſſe dicamus.

Quaquam ſi uim argumenti attendamus, ductum uidebitur ex loco differentium, po-
teſtque eſſingi hoc modo. Hanc celeritatem aut à temperantia, aut ab eximia quadam ar-
te nauigandi, aut à nouis uentis quibuſdam proſectam eſſe oportet, apud philoſophos no-
ſtri ſeculi eſſet ductum ex loco diuiſionis, uerum illum locum comprehendimus ſub differen-
tium loco. Confirmat idem ex remotione earum cauſarum, qua in reliquis imperatoribus

Nō auaritia inducere ſolent tarditatem, cum dicit ceteris intemperantia ſua eſſe ſelect cauſa tarditatis,
ab inſtituto curſu. proinde Cn. Pompeio ſua temperantia fuit cauſa celeritatis, argumentum ab oppoſitis.

Iam uero ita Facilitatem in eodem Pompeio ineſſe oſtendit ex proprio ipſius facilitatis effectu, nam faci-
facilis aditus litas qua & comitas dici poteſt eſt uirtus illa qua neminem facile à colloquio noſtro arceamus,
ad cū priua. ſed pauperes & que atq; diuites ad colloquium noſtrum admittimus. Mos eſt oratorum ut
Et quiſq; du- quanquam in præſentia aliud agant, hoc eſt, minus principalem aliquam quaſtionem tra-
bitabit quin- dent, tamen ſubinde reſpectent ad cauſam principalem, id quod hoc loco diligenter obſer-
huic.) uat Cicero. Nam oſtendendum erat in Pompeio ineſſe omnes uirtutes eas, qua in ſummo im-
peratore requirantur, quod quū ſatis probaſſet, deinde uelut impetu quodam orationis huc
delatus, addit id quod tota oratione docere inſtituit, nempe Pompeiū huic bello præficiendū

Vehementer eſſe. Oſtendit in imperatore autoritatem requiri, idq; argumento ducto ex effectu auto-
autē pertine- ritatis, ſiquidem autoritas imperatoris id efficit ne imperator contemnatur ab hoſtibus.

re ad. Oſtendit in Pompeio autoritatem ineſſe, ratiocinatio concinnari poteſt hoc modo: Cuius-
Quod igitur- cunq; hominis illuſtre nomen, & magnæ res geſtæ, & de quo uos magna ac præclara iudicia
feciftis, in eo homine ſumma nimirum ineſt autoritas: nomen Pomp. multo eſt illuſtriſſimum,
res autem geſtæ maximæ & de eodem uos magna ac præclara iudicia feciſtis, ergo in
Pompeio ſumma nimirum ineſt autoritas. Huius argumentationis extremum maius eſt au-
toritas, minus Pompeius, medium uero eſt, illuſtre nomen, & res geſtæ & iudicia Populi Ro-
mani, qua omnia ſi conſerantur autoritati, procul dubio ſpectabunt ad locum cauſarum.

Itaq; ut plu- Si quis hæc diligentius paulorimetur, uidebit ea ad duo accommodari poſſe, nam prin-
ra non dicā. cipio hinc conformatur maior illa, qua propoſuimus in ſummo imperatore ineſſe de-
bere autoritatem, quod hiſ uerbis oſtendit Cicero, argumentatione ducta à ſpecie,
ac ſi

ac si dicat: Pompei autoritas plurimum in bello potuit, Ergo uniuscuiusq; imperatoris autoritas multum in bello potuerit si adsit. Possunt eadem uerba applicari ad probandam minorem, qua diximus in Pompeio summam inesse auctoritatem, quod cum sit, argumentatio ducta uidetur ex effectibus auctoritatis, nam uilitas ista annonæ, & repressus Mithridates, & deditio hostium, & Cretensium ad Pompeium profectio, & legatus missus a Mithridate, hæc inquam omnia uelut effecta quædam sunt maximæ cuiusdam auctoritatis in Pompeio. etiamsi me non latet, hæc eadem tanquam inditia quædam accipi posse, quod si fiat pertinetunt ad locum contingentium. Duo hæc parte uult ostendere Cice. primum felicitatis rationem habendam esse in deligendo imperatore, secundum in Pompeio. felicitatem inesse, primum illud ostendit hoc modo: in Fabio Maximo, in Marcello, in Scipione, in Mario habita fuit ratio felicitatis, proinde in omni imperatore deligendo felicitatis ratio habenda est, hic constat argumentationem duci ex loco speciei, nam imperator genus est, cuius species sunt, Fabius, Scipio &c. Hanc probationem si quis accuratius intueatur, ductam uidebit ex finitione felicitatis, & eiusdem proprijs, nam felicitas hoc quidem loco aliud non est quam optatus quidam in rebus gerendis successus. Hic autem successus in eo consistit, si cui ciues assensuant, socij obtemperant, hostes obediant & uenti obsecudent. Hoc dicit, multi alij sunt hæc breuifimè dicā nemi ne unquam. haud quaquam tam felices quæ est Pompeius, & tamen hos felices iudicamus, proinde nobis esse non dubium non debet, quin in Pompeio summa quædam felicitas insit. In omni confirmatione duo exiguntur, ut nostra confirmemus, & ut ea quæ ex aduerso dicta sunt aut dici possunt diluamus. Cice. ergo posteaquæ sibi uisus est suas partes satis idoneis argumentis confirmasse, digreditur iam ad refellenda ea quæ huic suæ orationi aduersari uidebantur. Ac prima quidem obiectio ducitur ex loco pronüciatorum. Nam opponitur huic legi auctoritas Q. Catuli Hortensij, quam obiectiōnem bisariam refellit Cice. Principio docet in hac causa magis obtemperandum esse rationi, quam auctoritatibus, deinde, quasi clauo clauum pellens, multorum aliorum auctoritates Hortensij & Catuli auctoritati ex aduerso opponit. Quasi dicat tunc demum recurrendum est ad auctoritates, quum nulla ratio satis efficax in hac uel illam partem adduci potest, at in hac causa satis aperta ratio res ipsa, proinde hic uidendum non est quid multi dicant, sed quid res ipsa posulet. Hæc argumentatio supponit, non fuisse monarchiam aut aristocratiam, sed democratiam. Porro democratia est cum populus imperat, & multitudinis iussu omnia fiunt, ac geruntur, hoc posito, Hortensij argumentatio figurari potest hoc modo: Vbiunq; populi imperium est, ibi ad unum omnia referri non debent, iam omnia deferre ad unum aliud non est, quæ monarchiam quandam constituere, monarchia autem & populare imperium differunt specie, quo fit si mediū argumentationis cum maiori extremo conferas tum ex loco differentiū ducta sit argumentatio. Si uero conferas ad Romanos iam ad locum conexorum fortasse pertinebit. Hanc obiectiōnem diluit Cice. docens minorem illam non semper ueram esse, quin uero etiam in populari imperio omnia ad unum deferenda esse, si id ex prima oragat utilitas Reip. docens id nunc quoq; faciendum esse, eo quod sæpius facilitatum iam fuisset. Arguta interrogatio Catuli, qua uult ostendere non satis prudenter facere pop. Ro. qui omnia ita deferat ad unum Pompeium, quasi in uno illo omnem spem suam habeat, propterea quæ is semper uiuere non posset & tamen pop. Rom. habere oporteat, etiam post mortem eius in quo spem suam ponat. Tota uis huius interrogationis pedit ex causa finis, uult enim ostendere Catulus idcirco non esse omnem spem pop. Rom. ponendam in uno Pompeio, ne idem pop. Rom. post mortem Pomp. neminem habere uideatur in quo possit spem suam ponere.

Nun 3 Huic in-

Ego enim existimo.

Non modo ciues assensent.

Hoc breuifimè dicā nemi ne unquam.

At enim uir clariss. recip.

Sed in hac causa.

Quid igitur ait Hortensius.

Obsoluit iam prima oratio.

Quæ cū ex uobis quæret.

Huic interrogationi bisariam occurritur primum ex responsione ipsius pop. Rom. dicentis se in Catulo spem habiturum, si aliquid accidisset Pompeio, quum dicit non se ita omnia ponere in Pomp. quasi nemo præterea sit, in quo spes sit habenda, sed q. huius uirtus tanta esset, ut quam diu is uiucret tum in eo potissimum omnia ponenda essent.

At esse, inq., noui nihil.

Ductum uideri potest ex comparatis, ac si dicat: maiores nostri non sunt soliti omnia deferre ad unum, proinde ne nos quidem omnia ad unum deferre debemus. Ut autem appareat qua ratione Cicero hanc argumentationem resellat constringamus in formam syllogismi, idq. hoc modo: Nihil à nobis fieri decet quod sit contra instituta maiorum nostrorum: Atqui unum omnibus bellis præfici, est contra instituta maiorum, proinde unum aliquem à nobis omnibus bellis præfici non decet. Huius ratiocinationis Cicero ostendit utramq. propositionem esse falsam, ac minoris quidem falsitatem ex eo probat q. maiores semper in primis spectandam putarunt utilitatem Reip. ac proinde necessitate compulsi, sæpe à recepta iam consuetudine recesserunt, quo fit ut non faciat is contra exempla et instituta maiorum: si quis nunc quoq. utilitatis publicæ causa, à ueteri illa obseruatione ac consuetudine recedat. Ostendit deinde et maiorem propositionem esse falsam, qua dicebatur, nihil esse faciendum contra exempla et instituta maiorum, docens iam contra exempla et instituta illa sæpe factum esse et proinde nunc quoq. contra fieri posse exigente id utilitate publica. Conclusio est omnium eorum quæ dixit contra auctoritate Catuli et Horten. Antea monuimus à Cice. bisariam Catuli et Hortensij auctoritatibus occurri, nam principio docet hic rem ipsam potius inspiciendam esse q. maximorum etiam uirorum auctoritates. Nunc secundo loco, uelut clauo clauum pellens, multorum auctoritates istorum duorum auctoritati opponit: quod genus solutionis libro secundo cap. uigesimo primo, regectione uoco. Peroratio est artificiosa conclusio, ea duabus partibus constat enumeratione, et affectu. Enumeratio est breuis ac summaria eorum quæ tota oratione sparsim dicta sunt repetitio. Affectus est uehemens animi commotio. Nemo tamen credat hisce duabus partibus semper esse utendum. Nam oratores ita demum uti utrisq. solent, cum ea res de qua uerba sunt id postulat, quæ etiam causa fuit Ciceroni, ut in hac peroratione, enumerationem plane omitteret, neq. multum operæ insumeret mouendis affectibus, nam solum hoc agit ut animum C. Manilio addat ad legem hanc perferendam, deinde ut populi beneuolentiam, etiam ante in proœmio captatam, erga se confirmet, reddatq. constantiorem. Quamquam autem hæc tota peroratio consistit expositione, tamen argumentis non caret, etiam duas quaestiones hic tractat Cicero, quarum prior est: An C. Manilius debeat perstare in lege hæc ferenda neq. uim, aut minas cuiusq. pertimescere. quod illi esse faciendum triplici argumentatione ostendit Cicero. Primum quod in ipso Manilio satis est animi, et consilij, deinde quod Pop. Rom. hunc eius conatum summopere adiuturus, postremo quod ipse etiam Cicero nunquam eidem sit defuturus. Horum argumentorum primum ducitur ex adiacentibus Manilij, reliqua duo ducuntur ex causis secundarijs ipsius legis ferendæ. Altera quaestio quæ tractat est: debeat ne P. Rom. ob suasionem huius legis erga Cice. esse beneuolus, quod docet, argumentum ex fine ducens. Ideo se hanc legem suasisse ut per hoc consuleret inilitati pub. Quod autem publicæ utilitatis causa id fecerit, probat eiusmodi complexione, Quod, inquit, hanc legem suasi, id feci aut propterea quod aliquis precibus me ad eam sollicitarit, aut ut gratiam deemerat, aut ut præsidia in periculis quererem, aut honores ambirem, aut deniq. ut publicæ inilitati consulerem, atqui neq. cuiusq. rogatu hoc feci, neq. quod gratiam mihi conciliarem, neq. ut pericula euiem, neq. ut honores facilius consequar, ergo necessum est pub. utilitatis causa

Quare nolite dubitare.

Quod si auctoritatibus hanc causam

Quiri.

Quæ cum ita sint C. Manilij.

causa hoc à me factum. Tertia hæc argumentationum ratio: neq; mirum, quandoquidem longe obscuriora, atq; tectiora sunt argumēta quoties auctores exponunt quam cū aperto Marte rem agunt, hoc est, cum aperte argumentantur.

AVCTARIUM IN ORATIONEM CICERONIS pro lege Manilia per Alardum Aemstelredamum.

CICERO in Oratore: Is erit eloquens (ut illud idem iteremus) qui poterit parva summis, modica temperate, magna grauitate dicere. Tota mihi causa pro Cecinna de uerbis interdicti fuit, res inuolutas de finiēdo explicauimus, ius ciuile laudauimus, uerba ambigua distinximus. Fuit ornandus in Manilia lege Pompeius, temperata oratione ornandi copiam persecuti sumus. Ius omne retinendæ maiestatis Rabirij causa cōtinebatur. Ergo in omni genere amplificationis exarsimus. Dicendum est enim de Cn. Pompei singulari eximia; ut tute.) Rodolphus Agri. libro de Inuēctione dialectica tertio cap. 12. Sed pro uestri imperij dignitate.) Rodolphus Agricola libro 2. de inuēctione dialectica cap. 18. Quid pro lege Manilia? &c. Quare uidete num dubitandum uobis sit omni studio ad id bellum incumbere.) Vide Erasmus in posteriore copia commentario de partium rheticarum multiplicatione. Neq; ex scriptura uestigial conseruari potest.) Scriptura (ut arbitror) ea erat, præter alia significata, quam exercebant qui agris pascuis aut pecoribus præerant: & tam ij quam qui portus dicebantur. Plautus in Truculentio: Ob meam scripturam pecudem accipit. Deinde respondet Astaphium ancilla: Pleriq; idem quod tu facis faciunt, rem male gerentes: ubi non est scriptura unde dent, incusant publicanos. Collatas habent.) Fortasse emendatior esset lectio collocatas. Dico eius aduentu maximas Mithridatis.) Rodolphus Agricola libro de Inuentione dial. 2. cap. 16. Contra, inter argumētandum expositio est ut pro lege Manilia rerum à Lucullo contra Mithridatem gestarum. Ut ex eodem Ponto illa Medora quondam profugisse dicitur.) Rodol. Agri. libro 1. de Inuentione dialectica cap. 25. Antecedentia uero similia sunt, ut apud Ciceronem pro lege Manilia.

Ergo enim sic existimo in summo imperatore quatuor has res esse oportere.) Rodolphus Agri. libro 2. de Inuentione dial. cap. 13. circa medium. Aut in earum rerum laudibus recensendis quarum ipsa sibi sufficit magnitudo, ut in Pompei laudatione pro lege Manilia & quæ sequuntur. Non terrore belli sed celeritate consilij explicauit.) Aulus Gellius lib. 1. cap. 7. Sicuti est hercle quod explicauit dicere maluit quā explicuit &c. In prædonū potestate peruenierint.) Gell. ibidē: Idē autē ille amicus noster in eiusdē M. Tul. Ciceronis oratione, quæ est de imperio Cn. Pompei ita scriptum esse à Cicerone dicebat, atq; ipse ita lecti tabat: Quum nostros portus, atq; eos portus quibus uitam ac spiritum ducitis, in prædonum fuisse potestatem sciatis &c. Legati quod essent.) Scholiastes in Iliados quartum refert hoc proverbum: πρῖος οὐ τῶν ἰταῶν οὐδ' ἰβηρῶν. Id est, Legatus nec percutitur nec uiolatur.

F I N I S.

Agricola sequens Epitaphium Viglius Zuiche-
mus, vir celeberrimus, posuit Heidelbergæ.

Epitaphium Hermolai Barbari Veneti
Patriarchæ Aquilegiensis in obitum
Rodolphi Agricola Frisij.

Invida clauserunt hoc marmore fata Rodolphum
Agricolam, Frisij spemque deusque soli.
Scilicet hoc vivo meruit Germania, laudis
Quicquid Sabet Latium, Græcia quicquid habet.

Rodolphi Agricola Phrysij
memoria posuit Viglius
Zuichemus.

obijt anno M. CCCC. LXXXV.
Die XXVIIJ. Octob.

Vixit annos XLJ. menses. ij.

Tollenti anathema.

Relinquenti benedictio.

RODOLPHI

AGRICOLAE PHRISII LV.

CVBRATIONES ALIQVOT LECTV DI-

gnissima, in hac usq; diem nusquam prius edita, ceteraq; eiusdem uiri planè diuini

omnia, quæ extare creduntur opuscula, plusquàm deprauatissime ubiq;

iam olim excusa, nunc demum ad autographorum exem-

plarum fidem per Alardum Aemstelreda-

mum emendata, & additis

scholijs illustrata.

Epistola Ioannis Phrissemij.

ERVDITA cum primis Philippi Melanthonis epistola, mores, eruditio-
nem, uitamq; Rodolphi compendio perstringens.

Cum alijs cognitu perquàm necessarijs, quæ uersa deprehendes pagina.

COLONIAE

apud Ioannem Gymnicum.

TOMI POSTERIORIS INDEX.

Aphthonij Sophistæ progymnasmatâ, Rodolpho Agricola interprete.
Prisciani Casariensis præexercitamenta, ex Hermogene translata.
Commentariola aliquot in Senecæ Declamationes.

ORATIONES RODOLPHI.

Oratio de natiuitate siue de immensa natalis diei IESV CHRISTI letitia.
Oratio in laudem Matthiæ Richii.
Oratio dicta in studiorum ad hyemem inuolutione.
Oratio gratulatoria dicta Innocentio VIII.

EPISTOLAE RODOLPHI.

Parensis Isocratis ad Demonicum Rodolp. interp.
Isocrates de regno eodem interp.
Luciani libellus de non credendis delationibus Rodol. interp.

DIALOGI RODOLP. INTERP.

Axiochus Platonis de contemnenda morte Rodol. interp.
Micyllus siue Gallus Luciani eodem interp.

Carmina

Rodolphi.

Epitaphia

EPITAPHIA IN MORTEM RODOLPHI AGRICOLAE.

Hermolai Barbari, Veneti oratoris, Patriarchæ Aquileiensis, in Rodolphum
Agricolam Epitaphion elegantissimum, & de quo dubites utro sit di
gnius, ipso ne qui scripsit, an hoc quem eo exornauit.

Inuida clausurunt hoc marmore fata Rodolphum

Agricolam, Phrisij spemq; decusq; soli.

Scilicet hoc uiuo, meruit Germania laudis

Quicquid habet Latium, Græcia quicquid habet.

Adolphus Occo Phrisius Medicus, Rodolpho Agricola Frisio conterraneo so
dali chariss. epitaphia hæc pientiss. edidit.

D. I M. S.

Pietati & memoria Rodolphi

Agricolæ Frisij Germanorum

Sue etatis omnium facile doctissimi.

Vixit Annos 42. menses 2.

Ioannes Camerarius Dalburgius Vormaciensis episcopus, præceptor incompara
bili ac bene merenti Saxum, signumq; solemne collocauit.

Δύσυχὰ ἑλληνικά.

Τὺ μοῖος ἔχει ῥώδ'ολφον ὁδ' Ἀγρίκολαμ περὶ πολλῶν
ἔνλογον ἥδ'ε σοφόν, πνεῦμα πάρεσι διφ.

ἄλλο.

Ἀψάνα χθονὶ κατέχει, ἡδ'ἀσκη δ' ὄνομα φήμην
ἄλλ'εἰς διφ' ἔλειθ' πνεῦμα ἔχ' ἀθάνατον.

ἄλλο.

ἐνὶ κλύουσῃ τεθνεῶτα καλῶς πάλιν ἔασομαι ἐντὸς
οικίῳ ἐν τῷτῳ πνεῦμα παλιν ῥέθει.

Frisia me genuit, Rodolphus ego Agricola. At nunc

Heidelbergæ tenet, meq; eadem rapuit.

Ossa tenet tellus genitrix, delapsaq; cælo

Pars melior superest, spiritus æthereus.

ALIVD EIVSDEM.

Quisquis adis magni templum uenerabile patris,

Ad noua ne pigeat sistere busta pedem.

Frisorum quondam Rodolphus ego Agricola oris

Natus, Heidelbergæ tristitia fusa tui

ELOGIA

Corpus terra tegit, par̃ta est studijs mihi fama
Non totus perij. Spiritus astra colit.

ALIVD EIVSDEM.

Agricola hic iaceo Rodolphus, Frisia tellus
Aedidit, atq; Heidelbergæ ferox rapuit.
Terra parens fouet ossa sinu, cœloq; profecta
Pars melior superest: morte carens anima.
Terra parens hominum patria est, eademq; sepulchrum est.
Cui culta est uirtus, non nisi faustus obit. Aut aliter.
Cui culta est uirtus uixit & ille satis.

ELOGIVM RODOLPHI AGRICOLAE.

Agricolæ lector lapis hic tegit ossa Rodolphi
Quo genuit nullum Frisia terra parem.
Namq; per ingenuas late caput extulit artes,
Ingenijq; dedit lumina magna sui.
Scrutatus penitus naturæ arcana potentis
Astrorum cursus, consiliumq; poli.
Deq; Deo quæcunq; sacris sunt scripta libellis
Et uera Christi religione IESV.
Idem etiam Rehtor clarus, summusq; poëta
Et Graio, & Latio nobilis eloquio.
Nec Soïmy ignarus, linguas sed promptus ad omnes
Germanam, Gallam, atq; Italicam tenuit.
Tum fidibus curas doctus lenire canoris
Artificiq; manu pingere quæ libuit.
Nec tantas summis labris gustauerat artes
Qualibet ast magnus eximiusq; fuit.

SIGISMVNDVS FVLGINAS SECRETARIVS,

aut scriba Innocentij Pontifi. Octauii.

Rodolphus Agricola, uixit annos 42. Hic natione Friso, philosophiæ, theologiæ
ceterisq; liberalibus disciplinis in patria primum, mox cultioribus studijs Latine
Greceq; linguae in Italia operâ summâ dedit. Hebrææ postremo etiam cognitionē
habuit, musica quoq; et picturæ apprime studiosus fuit, in singulis quoq; disciplinis
supra quàm credibile est profecit. Obijt dum ex urbe patriam repetit. Anno Chri
sti M. CCCC. LXXXV. quinto Calen. Nouembris.

Elogium

ELOGIUM ALIVD.

Inuidet ingenijs terras mors lurida summis,
 An deus ad superos optima quæq; trahit?
 Vicerat agricolæ nomen uirtute Rodolphus,
 Seq; suis titulis fecerat astricolam.
 Cecropiæ & Latiae cultor, Solymæq; Minervæ,
 Picridum, Phœbi, Mercurijq; decus.
 Non una in lingua, non dogmate clarus in uno.
 Certabant pariter uox, manus, ingenium.
 Quid dignum his umbris fas est optare uiator?
 Quæ nequeunt homines præmia, dent superi.

CELTIS PROTVCIL. poëte laureati.

Tribus poëtis Frisia nobilis
 Claret, Rodolphus primus Agricola,
 Qui Græca miscebat Latinis
 Et cithara cecinit canora
 Rhæni per urbes atq; per Italas.
 Notusq; Gallis atq; Britannicis
 Et qua tumescit fluctuosus
 Danubius bibulis harenis.
 Adolphus alter qui medicus fuit,
 Clarus per oram nostram Alemanicam.
 Doctus Pelasgis disciplinis
 Et latijs pariter Camœnis.
 Vlsenius sed carmine maximus
 In tertio nunc ordine fulgidus
 Morbos fugat, blandusq; tristes
 Carminibus relesuare mentes.
 Qui uarijs mundum experientijs,
 Artem medendi dans peragruerat.
 Et Maximilianum sequutus
 Indice numine uel Iodoci.

* 3 Alay

JOHANNES ALARDVS AEMSTELRE- DAMVS NICOLAO CLENARDO S. D.

Vbinde ad intermissa Rhetorices studia, nolim, uelim cogor & *ἐπ' αὐτόν* respicere. Siue qd' ita futurū mihi persuaserim, ut si nihil in eis lucri, nihil item accessionis (quod uel in primis optabamus) certe quod proximum est, nihil iacturæ faciamus, siquidem non minore studio retinetur hæc facultas, quàm paratur. Siue quod compertum habeam, neminem quenq̃ in eo disertum esse posse, quod nesciat, neq; si optime sciat, ignarus tamē sit facundiæ, diserte id ipsum posse quod sciat dicere: Siue quod D. Augustino autore, didicerim, citra Rhetoricen, Ecclesiasticum concionatorem, uerba ueritate annunciare non satis cōmode posse, modo ita docere, delectare, & mouere uelit ut amice, ut intelligenter, ut attente audiatur, & sic quidem audiatur quo aculeus in auditorū animis relinquatur. Proinde cum proximis hisce uacatiōibus paululum aliquid rhetoricari statuissem, multumq; & diu mecum reputassem (in omnibus enim negotijs, priusquam aggrediare aliquid, adhibenda est præparatio diligens) qua nam potissimum compediaria uia id quod sequeretur, utcumq; assequeretur. Quemadmodū enim Neoptolemus apud Ennium philosophari sibi ait necesse esse, sed paucis, nam omnino haud placuit: Ita & nobis quidem rhetoricari. Neq; tamē uel de fece haurire uel riuulos uellem sectari, sed fontes unde omnia manant uidere, iuxtaq; à capite quod optarem arcessere. Nulla certior occurrebat uia, quam si Aphthonij Sophistæ progymnasmata Rhetorica, in quibus uertendis, primum ingenij sui specimen edidit Rodolphus Agricola uir plane diuinus primū diligēter excuterem, ut hisce quasi gradum aditumue facerem ad recōditiona rhetorices præcepta. Deinde absolutissimos Rhodolphi Agricolæ de inuentione dialectica libros acuratius expenderem, & ob id expenderem quod in eo uiro nullius non artis aut perfectæ aut certe non dubia uestigia reperiuntur, quodq; nihil eo in inueniendo diligentius, nihil in iudicando acrius, aut exactius, nihil in tradēdo plenius aut uberius, nihil in explicando castius aut politius, ut prorsus alterum ab auro illo Ciceronis seculo proferre non possimus, qui omnes iustæ eruditionis numeros impleuerit, quique (ut de Vatiniō oratore pronunciauit Octauius Augustus) ingenium in numerato habuerit nisi Rodolphum. Erat etiā in animo, ut ante complures annos, primum prodita a nobis ea dialectica mox prælegimus Louanij: ita rursum & eadē publicitus, auspiciari Coloniz. Id quo minus effecerim, in causa fuit sudor ille letalis, imo fatalis, ita acriter de repente seuiens, perinde quasi inter-

nitio

EPISTOLA.

nitionē humano generi minaretur. Qui nos ex hac nāſſa exire coēgit non ad ſu-
 gam, ſed ad ſpēm mortis melioris, hoc potiſſimū nomine, quōd ſemper mihi, ſi quid
 aliud certe hoc longe deſideratiſſimum fuerit, ut libros eos omnes, & integros &
 quam emendatiſſimos haberet poſteritas. Quippe quos annos ab hinc amplius duo
 decim per confertiſſimos hoſtium cuneos reptans, quum luculento rei familiaris
 diſpendio, tum preſentiſſimo corporis periculo Dauentria allatos, ſed plane muti-
 los, ſed prodigioſis mendis undecumq; perſcatentes. Vt ut erant tamen, cum alio
 uſmodi non darentur, & quales quales eſſent ab omnibus deſiderarentur, Theodo-
 rico Aluſtenſi uiro bono iuxta ac perhumano Louanij primi omnium gratis exhibui-
 mus excudendos, teſtatiq; ſumus, ſi quid deſideraretur, ut id tēporis ſane q̄ mul-
 tum deſiderabatur etiā tum, poſterioribus (ut habet prouerbiū) melioribus eſſe
 ſarturos. Interea οὐδ' ἀλασκοπῶν ἐρχομῶ, hoc eſt undecumq; omni qua licuit
 circumſpectiōe uenati ſumus quod ad hanc ſarturam facere uideretur. Neq; quicq;
 multis iam annis æquē animum meum diſcrutauit, ac ἡ ἀποκαταδ' οὐκ' αὖ τῷ ἀρχε-
 ῖν πρὸ exemplaris, non ita multo ante q̄ Dauentriam uſq; proficiſceremur, per quē
 neſcio Danorum Satrapam, ex inſtructiſſimo Pompei noſtri Occonis armario, no-
 bis Aemſtelredami ampliſſimis pollicitationibus intercepti Romanq; uerſus dela-
 ti. Itaq; cum perſæpe librum abijcientes, ac tam inſignē αὐτόργαφον iacturam de-
 plorantes tantum non animum deſponderemus, ecce tibi ὁ ἀπὸ μηχανῆς θεός
 apparuit. Ecquis ille dices? dicam nimirum, Pompeius Occo quem multis nomini-
 bus Phriſiæ decus optimo iure poſſumus appellare, quam ingenio, doctrinaq; &
 ciuilitate mirum in modum illuſtrat. Qui honeſtiſſimis progenitus maioribus, do-
 meſticum ſplendorem magna ex parte iuuandis, prouchendis, ornādīsq; literis im-
 pendit, & ſic impendit, ut quemadmodū in alijs omnibus, ita in hoc quoq; pulchero
 rimo beneficiorum genere neminem poſt ſe non longo interuallo reliquerit. Is in-
 quam Pompeius per literas me ſubmonuit, non quod pueri clamitant in ſaba ſe re-
 periffe, ſed ſibi reſtitutum eſſe tandem αὐτόργαφον illud inuentionis dilecticæ ano-
 nos minimum duodecim non ſine multis & magnis periculis per multorum barba-
 rorum manus ſurſum deorſum uerſus iactitatum, priuſquam eſſet exhibitū. Quod
 olim ſemel atq; iterum utcumq; contrectatum, mox eius amore correptus non ſecus
 ac Daphnem Apollo πᾶσι π' ἰχθύνει Ζηῆρ' ſum ſemper inſecutus. Quiduis pericu-
 li ſubire nō grauatus haſtenus et, ut uerbis utar Ariſtophanis, κ' ἂν μὲ χερὶ Διὶ
 τῷ πυρός, ἐθέλω βαδίζειν. Nec opinor Proſerpinam à Plutone abductam ad
 campos Elyſios, à Cerere matre toto orbe diligentiſſime quaſitam eſſe. Porro au-
 tem cum exemplar à Iacobo Fabro Dauentrienſi uiro pio ac docto Louaniū uſq;
 allatum

· E P I S T O L A .

allatum accuratius una cum D. Martino Dorpio expendissem, deprehendi omnia aut fere omnia perturbatius esse descripta. Alia enim uelut obeliscis confossa erant, alia rursus ceu asterisci quidam in margine notata. Quædam bis terue paucis interrim commutatis uerbis repetebantur, quædā sic erant immutata, ut uix agnosceres. Quoties aut capita tota uel expuncta omnino, uel in aliū erant locū traducta: quoties pagellæ aliquot desiderabātur? quoties interlitis medijs margo sic erat occupatus, ut extrema uerba legi nō possent? quoties ita confusa atq; permixta oīa, ut nec caput, nec pes usq; existeret? Proinde dici nō potest, imo ne cogitari quidē, quo mihi animus gaudio gestierit, simul (ut adagio dictū est) ἄμα ἃ τὸν ἀχισίαν μετὰ τοῦ θεοῦ hoc est, qd' ex lucubratiōes cognitu dignissimæ rediissent tandem in manus amici tā ἐπιλαβρινῶς, tāq; gloriæ Rodolphi sitictis, quā q potest esse sitientissimus. Deū immortalē q̄ sepe forte temcre eueniūt, quæ nō audeas optare. Ne tantā igitur τοκαίριον amitterē, præcipitoq; moras omneis, ὅρα οἷα ῥῦπο, quo q̄ possemus ocysime, aduolaremus Aemselredamū, Rodolphoq; iā olim uehemēter cōcupito potiremur. Adco etiā celeritas in desiderio mora est. Adcoq; cupienti animo nihil satis festinatur. Ac ὧς δ' ὅτ' ἀνὴρ Δόρπειοι λιλαίει) ὅτε ὡς ἡμεῖς νῦν ἀνέλκνομεν βοῆς ὀνοπέ τοκίλῳ ἄρα τῶν, ἀπασιῶς δ' ἄρα τῶ κατέδιν φάσθαι) κελίοιο, Δόρπης ἐποχιοῦται λέτε γυναικὶ ἔοικε. Sic ego quoq; maximo tenebar desiderio, quo post tot impendia facta, post tot labores gnauiter exantlatos, post tot deniq; longa mihi exilia ex uasliū maris æquor aratū, tā recōditas opes tāq; incōparabile margaritiū, uel per transfennā semel modo daretur nobis intueniendi potestas. Vt possem dicere, me oīno nō ignorare ecquid lucubrationū Rodolphi Agricolæ Pōrciæ nā possideat bibliotheca, neq; tamē plane nosse, ac uidisse tanq̄ si in aliquam locupletem ac refertā domū uenias, nō explicata ueste, neq; proposito argēto, neq; tabulis ex signis propalā collocatis, sed his oībus multis magnificisq; rebus cōstructis, ac recōditis. Quid multa? Posteaquam ergo Pōrcius ille noster ualde spectandi Rodol. Agricolæ cupidū me deprehēdisset, ac etiā atq; etiā ab eodē ualde cōtenderē, ut ἐπισκευῶν τοῦ τοκίλῳ καὶ τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ ἀνέλκνομεν illud semel iterumq; liceret exosculari, liceret ex exosculato ex hymnis Homericis Mercurio succinere: σύμβολον ἔστι μοι μέγ' ὀνήσιμον οὐκ ὀνείζω χαῖρε φῶν ἐξέεσσα χοροῖν τυπέ δαίτῳ ἐταῖρον ἀπασιῶν τοσοῦτον ἔστιν ἐμοὶ ἔστιν ἐστὶν. Et illud eiusdē ex Odyssea: νῦν δ' ἔστιν τὸ δὲ μακρόν ἐξελθὼς ἐπὶ τέλει οἷον ἔστιν ἔστιν ἔστιν. Vide inq; mi Occo q̄ iniquus sum, præ studio, dū efficiā id qd' cupio, neq; modum honestatis, neq; qd' te orē cogito, nam si cogitē, remittā iam te onerare molestijs. Tum Occo: Quæ Pallas σοὶ δ' ἐν νῦν μὲν θῆκε μένος καὶ νόον. Quod ego inquit, ut abs te

EPISTOLA.

me impetraturū sperare, tua istæc toties iā cognita mihi spē fecit humanitas, quæ
 sola hos nobis animos fecit, ut quo affectus vocabat, et quo uoluntas inclinabat, ab
 eo ne nos pudor aliquis reuocaret. Scis enim illud αἰδώς δ' οὐκ ἀγαθὴ κεχρημέ-
 νω ἀνδρὶ παρῆναι. Tum subridens. Quin tu cessas inquit οὐδ' εἰ μοι αὐτῷ θυμὸς
 ἐνὶ σὺν θεῷ σιδ' ἐστὶ ἀλλ' ἐλεήμων. Neq; hoc te orādo impetrare à me oportet
 qui amicorū sciam cōmunia esse oīa, præsertim cū id in cōmune studiosorū cōmo-
 dum tātōpere te uelle intelligā. Habe tibi habe inquā πλὴν ἀποκαρσάοκίην σὺ,
 habe quicquid est huius ornamenti mihiq; meisq; unice chari. Quamq; copiā instrue-
 tam uno in loco, quasi per transennā atq; cancellos præteriens strictim aspexisti,
 fac in lucē proferas, euoluas aperiasq; ac totam omnibus omnium oculis exponas.
 ἐξουδ' ὅπως ἐθέλῃς ἢ τοι φίλον ἐπ' αἰὼ θυμῷ. Vide pensum tuū lepide accures,
 et opus qd' olim primus omnium partim mutilū, partim deprauatum dedisti excu-
 dendum, iā nunc recōcinnatum emendatius multo, multoq; locupletius dato, perin-
 de atq; priā statim æditiōe pollicitus es. Posteaq; ergo nactus sis ἀρχέτυπον si qd'
 forte adhuc ex uaria exēplariorū inter ipsa collatiōe, adhibito sobrio iudicio, ex-
 clusaq; cōtentiōe mutādū putabis, erit adiumento tibi uir oīno acris iudicii oīq; re-
 rū copia instructiss. Iacobus Volcardus Bergēsis. Erit D. Hermānus à Gauda uir
 summa eruditiōe, uerū morū integritate neutiq; inferior se. Erit et Corn. ille tuus
 Crocus, q literas æquauit, cū uite sanctimonia præcipuis iuuetutis instituēde arti
 sex τὶ μακρὰ Δ' ἐλέγξει; ὁλως ἀντὶ τῶ ὄρα πλὴν ἀκαδημικῶ δοκῶ. Alius alia
 ter inquit fortasse, ego ita sentio. Quod si principio hūc ad modū prodisset, nihil
 addubitarim, quin iā olim uel ipsum Aristotelem ē medijs illis suis λυκειοῖς proflis
 gassent, et Rodolphū Agric. ueterē Louaniēsis academīæ alūnum obuijs (q' aūt)
 ulnis suscepissent. Ac nō iniuria cū Aristophane dixissent παροτρὺ μὲν οὐν ἐφίλα
 φῶ μὲν ἐν σκότῳ τὰ παρ' ἀγαθῶν δ' ἀπαντὰ πρὸς λύχνου βουλευέσθαι μου.
 Nec opinor tā læta simili prole puerpera est, quā ut de Rodolpho Agric. prole,
 matri multo simillima, uniuerſa nostra gēſiat florētissima Academia Louaniēsis,
 cui dialectices, studijsq; theologici primitias debet, q' illi tā est honestamēto uicifi-
 sim, quā illa illi nō est pœnitenda. Deinde reclusis κιβωτίωε scrinijsq; aliquot mi-
 nime uulgaria nobis indidē promit auctaria, nempe fasciculos literarū Rodolphi
 Agric. hoc mihi noīe chariora, q' transmissa illi essent à fratre germano Haionis,
 soceri sui Guielmo Vbbino oriētalis Phrisiæ cancellario uiro nō solum domestica
 fortuna, ac maiorū suorū imaginibus, uerum etiā religiōis ueræ Christianæ ac mo-
 rum integritate Phrisiam suā illustrante simul et cōmēdante. Ad extremū Pom-
 picius quum me semper alias φιλοφρόνως δ' ἐξένισεν, tum certe potissimum con-

†

tinuo

E P I S T O L A.

Vincto (qua est liberalitate) quicquid habuit Rodolphi Agricola ab amunculo suo Adolpho Occone Sigismundi Archiducis Austriae medico celebratissimo, non tam legitimo Rodolphi Agric. herede, quā assiduo eiusdē studij collega (neq; enim est sanctius sanguinis uinculo cōiungi q̄ studijs sacrisq; ipsdē initiari) relictū candidus impertitus est. Quibus equidē opibus tā recōditis mihi quidē gratis haud illibera liter exhibitis, alijsq; eiusdē uiri lucubratiōibus hinc inde iam olim meo studio oue ἀμωβι comquisitis, tum promiscue studiosos oēs, tum in primis te libens uel hoc nomine donauimus, qđ coniecturis aliquot in spem adducar, nullū tibi deinceps relictum iri prætectū, iam libris omnibus, ægre quidē, sed tamen undecunq; à nobis resitutis, quo cōmentarios illos tuos, in libros de inuentione dialectica multis ab hinc annis meditato diutius suppressas. Annotatiōes aliquot inter castigandū interq; prægenuum paucis admodū mensibus, multis et magnis distentissimi negotijs, tumultuarie adiecimus, adiecturi autem multo plures, easq; limatiores, nisi certo scirem infinitis partibus, explicatiora abs te homine ingeniosissimo inuentionisq; dialecticae callentissimo breui proditura omnia. Semper enim unum te pluris quā multos multarū disciplinarum professores putauī, tuoq; unius iudicio multo flere malim quam omniū reliquorū. Proinde nō dubito quin qđ me ualde uelle cognoscas, in ea tu meipsum cupiditate uincas. Itaque confido fore ut quod autore te uelle coepimus, adiutore assequamur tandē. Exēpla aliquāto plura inferuimus, ut usum locorū imperiti cernerent. Nā olim ita tradebatur ars, ut praeceptorum nullus omnino neq; modus, neq; finis esset, de usu praeceptorū altissimum erat silentiū. Atqui nihil aliud agere mihi uidetur is, qui nō addit exēpla praeceptis, q̄ qui in tenebris egregiā picturam collocat. Nos igitur ut magis perspicua praecepta fierent alicubi plura etiam q̄ oportuit ascripsimus exempla. Bene ualebis amiciss. D. Nicolae. Aemstelredami Calendis Maijs. 1528.

A L A R D V S A E M S T E L R E D A M V S

Sibrando Pompeio Occoni S. D.

Querenti mihi, multūq; et diu cogitāti amicissime Sibrande, qua nā re studijs tuis possem prodesse q̄ plurimū, nulla certior occurrebat μεθοδικὰ q̄ si absolutissimū Aphthonij libellū per Rodol. Agricola accuratius translatum nostrisq; cōmentarijs illustratū et ante annos cōplures à patre tuo charissimo, uiro in omni genere officiorū diligētissimo mihi usurariū acceptū, nō sine fœnore ad te tandē muneri trāsmittere. Quod enim munus tibi (cuius prima statim atas manifestum iter ad eloquētiæ lumē ostendit) afferre maius meliusue possumus, q̄ si cum exhibeamus libellū unde uelut uno fasce cōplexa scitoq; cōpendio perstricta prae-

reliquit

cipua

E P I S T O L A.

eipua progymnasmatū ornamēta, breui, idq; nullo aut ferè nullo negotio poteris p̄discere, his pr̄scriim tēporibus, quibus ita ea prolapsa sunt, ut omnibus oīm opib; adiutanda sint. Nunc enim ut honores, ut omnis dignitatis gradus: sic & harū quoq; orationū splendor & usus antiquatus est. Aut hæc porro uia cōpendiaria est, aut nulla omnino per quā assequare, ut methodo hæc quasi gradū quendā adiūsumq; facias ad inuentionē dialecticam. Omnia mihi summa de te promitto. Illud totis uiribus adnititor, ut & parentum expectatiōi facias satis, facies aut cū alijs in rebus tum hæc uel maxime id tēporis, si te non temere (ut ferè sit) præcipites in matrimonium, uerū pergas in hæc Rhetorices studia, in quibus es (ut esse iure debes) totus, annos adhuc aliquot perpetuos incūbere. Talis tibi iā nunc datur occasio in celeberrimo apud Louaniū collegio trilingui, qualis haud scio an unq̄ postea dabitur. Proinde uide ut ne cōmittas, cū omnia abunde satis suppetāt, tute tibi de fuisse uidere, audio & non sine ingenti animi lætitia audio, Comra. Goclenium utriusq; linguæ facile principem, necnon & Rutgerum Rescium professore Græcum æquo suam utrunq; industriam huc destinasse, ut id tibi sint quod Achilli fuit Phoenix ille Homericus. Bene ualebis. Colonia.

A L A R D V S L E C T O R I.

HAbes optime lector exercitationis modos quatuordecim ad parādā orationis facultatē, ad augendāq; itē eloquentiā cū primis necessariis: ut quos & primos habuit, & diu solos primæ Rhetorices institutio. In quibus si te diligenter exerceas, nimirū cōperies nihil esse qd' ad ulla dicēdi præexercitiā perlineat, qd' in hisce nō sit traditū, discussum, & absolutum. Fruere lector & faue.

A L A R D I A E M S T E L R E D A M I T R I M E T R O N.

VIS eloquenter, apposite, concinniter.
 Accommodate, splendide, lepide, probe,
 Et apte, & ornate, atq; consentaneæ,
 Probabiliter, magnifice, ciuilitè,
 Scite, diserte, perspicue, dilucide,
 Graphice, politè, grauitèq;, & granditer,
 Vis copiose, breuiterq; dicere.
 Vis & paratum, & obuium semper tibi
 Habere nullo & consequi negotio:
 Quid quaq; de re quolibet dicas loco.
 Hæc absoluta Rhetorices primordia
 Paucis sed aptis scripta propædæmatis.

EPISTOLA.

Fac lectes, rumines, exerceas.

Ad tot paranda eloquij comperdia

Aphthonius unus ἀφθόνιος suffecerit.

IOANNES PHRISSEMIUS ALARDO

do Aemselredamo uiro doct. s. ac amico integerimo S. D.

CVM nemo haecenus de re literaria ad me scripsit Alarde suauissime, cuius mihi literæ inter summas etiã occupatiões meas nõ singularẽ aliquã attulerint uoluptatem, tum uero tuæ istæ, tanto me gaudio, tanta læticia persuderunt, ut haud sciam, ecqua mihi unquã in uita res acciderit æque grata: certe gratior iucundiorq; nõ accidit. Et quid mihi per deũ immortalẽ gratius, quid iucundius monumētis Rodolphi? quẽ ego uirũ facio tanti, ita admiror, ita suspicio, ita uencror, ut quoties ea de re sermo incidit Latinũ cum Plutarchũ, hoc est, ciuilẽ quendã et philosophicũ oratorẽ solcã appellare. Atq; hũc tu autorẽ, nõ corruptũ, nõ mendosum, ut haecenus, sed elimatum, sed integrũ, plancq; talem, ut germanũ ac γνήσιον esse exẽplar istud nõ dubites, ante dies paucos in manus tuas uenisse scribis, et ut q̃primum diligenter emendateq; in rem oĩm studiosorum ædatur, te cupere. Quã in re felicitatẽ an candorẽ ac liberalitatem istã tuã magis prædicem ac demirer, equidem nescio, cũ et summæ cuiusdã felicitatis loco mihi ponendũ esse uideatur, quod tibi uni à propitio nimirum numine aliquo datũ sit, monumẽta uiri tanti ab interitu uindicare, quodq; thesaurũ talẽ ac tantũ, uni Alardo acceptũ referẽt studiosi oēs. Sed nõ candidum ac liberale minus qd̃ rem adeo charã, et quæ ad faciendã quoq; si huc tu spectasses, facere poterat, nõ ut Aspēdius quispiã Citharista uni tibi seruãdam, sed in cõmunem oĩm studiosorũ utilitatẽ publicandã putaris. Quod institutum tuũ utinã imitarentur hodie multi, qui perpetuo latere, ac à blattis tineisq; corrodi malint autores bonos, q̃ sine cõpendio aliquo suo in lucẽ prodire. Superest unũ, ut matures id qd̃ cœpisti, ut q̃primũ huc aduoles, ut ne diu tãti beneficij expectatiõe suspensos teneas animos studiosorũ ut hi non prius benefacere te uoluissẽ, q̃ et benefecissẽ intelligãt. Id si facies, nemo maiorẽ unquã gratiã inierit apud studiosos q̃ tu, nemo maiori illos beneficio sibi deuinxerit. Quãdo nõ minima beneficij pars est, nõ diu rem distulissẽ. Neq; dubito ego, quin si nõ splendida ac te digna at tolerabili certe cõditione hic tibi futurus sit locus apud chalcographum aliquem. Quod ut obtineri non possit, mihi sane curæ id erit, ne cum iactura ac dispendio tuo huc te contuleris. Matura modo, et quidem recta ad me, si non diuitem ac magnificum, at beneuolum certe ac liberalem hospitem habiturus. Vale Colonia sexto calendas Aprilis. Anno M. D. XXIX.

EXI.

EXIMIA VIRTUTE ET DOCTRINA PRAEDITO D. ALARDO

Amselredamo Philippus Melanthon S. D.

Ab eo tibi gratiam doctiss. Alarde, quod occasionem mihi offers de Rodolpho Agricola, ea mandandi literis, quae mihi adolescenti & quadam puerili cupiditate saepe interroganti duo gravissimi viri narrarunt: quibus cum Rodolpho non modo familiaritas, sed etiam quaedam studiorum societas fuit Capnio & Pallas Heidelbergensis, qui (ut eius quaedam scripta testantur) diligentius ac purius loqui solebat, & de artibus multo gravius iudicabat, quam ceteri ipsius collegae, qui tunc sacras literas enarrabant. Erat enim me puero recens Heidelbergae memoria Rodolphi. Nam Dalburgius Vangionum Episcopus, apud quem vixit Rodolphus, proximo anno ante bellum Bauaricum florenti adhuc aetate e vita decessit, usus perpetua quadam felicitate, qua etiam evocatum puto, ne spectator esset illarum calamitatum, quae postea secutae sunt. Porro non modo Dalburgii autoritas, sed (ut animaduerti) etiam Plinij amicitia Rodolphum Heidelbergam pertraxit, quo cum Ferrariae coniunctissime uixerat. Sic autem uocabat ipse Pleningerum virum equestri natum loco, & praestanti ingenio praeditum. Vix enim ulla sunt dulciores amicitiae, quam haec scholasticae, societate studiorum contractae, quae etiam postea alla-
te ad Remp. nonnihil momenti adserunt in multis graviss. negotiis, ut Solonis & Pisistrati amicitiam puerilem profuisse tranquillitati Atticae civitatis arbitrantur, & Eudemum cum Dione, schola Platonis coniunxit. Sed omitto exempla. Memini autem me audire ex Pallante fuisse mores Rodolphi castissimos, & omnibus bonis viris probatos: adeo ut non modo propter famam doctrinae, sed multo magis propter uitae & morum gravitatem, & (ut ipse referebat) singularem prudentiam & moderationem omnium actionum, consuetudo eius a praestantiss. viris expeteretur. Consulebatur ab omnium artium professoribus, si quis inciderat nodus, ad cuius explicationem opus erat aut historiarum, aut Latinae linguae, aut Graecorum autorum cognitione. Itaque ingeniosi ab ipso admoniti multa in Aristotele dexterius ac simplicius tractabant. Audierat enim Ferrariae Theodorum Gazam, qui in Aristotelis doctrina excelluit. Cumque Heidelbergae consuetudo fuerit (ut mihi uideatur plena humanitatis) ut in publicis disputationibus, professores si quando hae-
bat disputator, interserentur: audio saepe difficiles nodos publice a Rodolpho, de fato, de causis, de Endeuchia & similes explicatos esse. Quare & disputationum

† 3 catus

E P I S T O L A

cœtus propter ipsum erant frequentiores, & ad eos confluebant nō tantum scholastici, sed multo etiam studiosius grandiores natu, qui Academiæ præerant. Nec defuit eius officium iuriconsultis: amabat enim leges, & propter ipsarum dignitatem, & quia continere eas, doctrinam, historias, & bonam philosophiæ partem affirmabat, deniq; mores & humanitatem utriusq; ciuitatis, uidelicet Atticæ & Romanæ conspici magna ex parte in legib. dicebat: quare plerasq; sine notitia antiquitatis intelligi posse negabat. Ostendebat & in Canonibus germanum sensum sæpè ex historijs & Ecclesiæ moribus petendum esse. Nam quum ortum esset cœtamen de hoc dicto: Frustra seruat Euangelium, qui non seruat Canones, & imperiti quidam disputarent, quàm dura uox esset, si ad omnes ritus Ecclesiasticos trāsferatur, admonuit Rodolphus Canones initio uocatos esse sententias Synodorum de dogmatib. ut in Synodo Nicena damnati sunt errores Samosateni, Catharorum & Arii. De talib. decretis recte & proprie dici affirmabat, frustra seruari Euangelium, si illi Canones non seruentur, qui ueram & firmam sententiam scripturæ explicant, de illis controuersijs. Hanc se interpretationem à Rodolpho accepisse Pallas sæpè predicabat, nunq̃ non adijciēs honorificam cōmemorationem de morib. & de eruditione Rodolphi. De Theologia uero solitus est accuratius disputare, ut satis adpareret cum tota mente, totoq; animo amplecti & uenerari Christiānam religionem, & abhorrere ab impietate, facrat enim aliquandiu familiaris cius ui suo Basilio Groningo Theologo Parisiensi, quem reuersum ex Gallia, Basiliæ Capnio etiam se audiuisse dicebat: qui quidem Basiliū narrabat Græcam & Hebraicam linguam mediocriter calluisse, in Theologia uerò & medicina, ac reliquis philosophiā facile omnibus illius ætatis professoribus antecelluisse. Accensus igitur Rodolphus Basilijs doctrina, cumq; etiam in Italia Theologos audisset, & ipse scriptores Ecclesiasticos Græcos & Latinos excuteret, & si probabat uoluntatem in recentioribus, qui summas rerum uidissent in unum corpus ac methodū cōtrahendas esse, hanc enim docendi rationem necessariam esse in omni genere fatebatur, tamen iudicium, modum & puritatē non obscure desiderabat, ostendebatq; qui mores, quæ opiniones recentium temporum conueniant cum ueteri Ecclesiā, quæ non conueniant. Nihil fingo: nam mihi sermones quidam ipsius recitati sunt à uiro optimo, καὶ ὅτι μάλιστα ἀξιοπύστω. Sæpè etiam adiuuabat theologos in red dēdis Græcis sentētijs sacrorum librorū: ut in hoc dicto. Et DEVS erat uerbum, monebat λόγον subiectum esse, ut uocant Dialectici, propter articulū iuxta Græci sermonis consuetudinem. Et huiusmodi alia multa. Hæc, ut studiosos iuuaret, cōmiter inter eruditos & graues uiros disputabat, non rixabatur cum indoctis.

Cum

P H I L I P P I M E L A N T H O N I S

Cum igitur proceres aliquoties eius doctrinam & mores Philippo principi Palatino prædicassent, Princeps cupiens eum audire (magnopere enim delectabatur eruditis sermonibus) complecti eum familiariter coepit. Cumq; primū de Græcis, Latinis & Ecclesiasticis historijs multa sciscitatus esset, petiuit Epitomen historiarum sibi componi. In hac audiui Rodolphum complexum esse ordine seriem imperiorum, initia, incrementa, & inclinationes religionum & morum mutationes, collata etiam esse tempora Græcæ historiæ cum sacra. Id id Compendium contraxit electas materias maxime utiles, cum ex poetis, tum ex historicis Græcis, Herodoto, Thucydide, Xenophonte, Gemisto. Aspersit & inter narrandū sententias ad admonendum principem de multis partibus Reip. Id scriptum ualde auxit principis & procerum studia erga ipsum, cum non modo eruditionem ipsius, sed etiam singularem prudentiam, quæ lucebat in illis narrationibus de causis mutationum, quæ in imperijs accidunt, admirarentur. Quare postea sæpè in cōsiliū de Rep. adhibitus est. Hæc memini nō rarò prædicare Capnionē & Pallantem, quæ multis de causis libenter recensui. Et si enim eruditio Rodolphi iudicari ex scriptis ipsius potest, tamē mores & uitæ cōsuetudinē & testimonia magnorū uirorum de ipso nosse adolescentib. prodest. Sæpè enim eruditorum exempla aliquid de studijs monent, ut quò dirigenda sit manus (ut ita dicam) rectius prospiciant. Fortassis etiam magis admirabuntur & amabunt Rodolphum, si cogitabunt Gæzæ & aliorum doctorum uirorum consuetudine usum esse. Cum autem eius monumenta plurimum conducant adolescentiæ studijs, præclare te de studijs mereri iudico mi Alarde, quod sumptu & labore tuo ædi curas, cū cætera Rodolphi scripta, tum libros eius Dialecticos integros, qui hæctenus mutili circumferuntur. Porro cū Aristoteles uocet Dialecticos libros ὀργανον, satis admonet hanc artē maxime necessariā esse. Lumen est enim, omnium non modo artium, sed etiam disputationum ciuiliū & Ecclesiasticarum. Quare plurimum refert adolescentiam in ea recte & prudenter institui. Nec uerò ulla extant recentia scripta de locis & usu Dialectices meliora & locupletiora Rodolphi libris. Proinde optime te mereri de Rep. iudico quod integros & emendatos ædi curas, quos quidem uelim omnes adolescentes, qui solidam eruditionem expetunt, a sūdūe & (ut Horatij uerbis utar) Nocturna uersare manu, uersare diurna. Bene uale. Francoforti 28. die Martij, Anno M. D. XXXIX.

V I T A R O D O L P H I E X T R I T E M I O.

Rodolphus Agricola Groningensis, natione Friso, uir in secularibus literis eruditissimus, & diuinarum scripturarum non ignarus, philosophus, rhetor & poëta

poëta omnium sui temporis celeberrimus, Græci & Latini sermonis peritus, & Hebraicæ linguæ non ignarus, ingenio excellens, sermone disertus, Ioannes Camerarij de Dalburg Vormatiensis episcopi, uiri æque doctissimi quodam præceptor, in gymnasio Heidelbergensi docendo & scribendo principatum facile obtinuit inter omnes etiã cuiuscunq; facultatis doctores, scripsit quædam ingenij sui excellentissima opuscula, quibus nomen suum immortalitati consecrauit, & posteritati reliquit, De quibus extant subiecta: Vita Francisci Petrarchæ, liber unus. Carmen de sancta Anna, lib. unus: Anna parens summæ ge. Dialectica subtilissima, libri tres. Epistolæ & orationes uariæ, liber unus.

Variâ insuper & elegantissima carmina edidit, quibus ingenium suum prope diuinum ostendit. Transtulit ex Hebraico psalterium, ex Græco quædam opera Platonis. Dionysij Areopagitæ uolumina traducere incipiens, morte immatura præuentus, imperfecta reliquit. Scripsit etiã alia. Moritur Heidelbergæ mente in Deum porrectissima, sub Friderico imperatore tertio, & Innocëtio papa octauo, Anno domini M. CCCC. LXXXV. Indictione tertia. Sepultus est Heidelbergæ apud fratres Minores, non sine iactura Latinarum literarum.

ERRATA QVORVM PRIMVS NVMERVS PAGINAM, secundus autem uersum siue lineam, tertius uero ueram subindicat lectionem.

P Agina 4. uersu 4. illecebris. Ibi. 15. Luscinia 9. u. a. f. 4. resperfa 12. ἰσπῶτα & κάρ πους 15. Demosthenes 16. κρᾶσι 17. dicuntur. ibidē, uerba sunt. ibidem, rex unicus 19. d. f. 20. obscuris 21. 6. cohærente 23. 20 in poëticen. ibidem procul 31. naturæ conueniunt 34. 10. laudum. ibid. potissimum 35. plantæ 36. in medio quia istis 39. Ioannis 40. 7. quæ quidem 42. ἀθανάτων. ibidem ἀγορήτης & mox ἐν ἁδῇ 44. in m. uituperandis 48. 6. coturnices 53. 13. Quid si reuiuiscāt. ibidem Cataneus 57. batramyomachiz 58. 11. Gracis ibidem 37. infindunt 61. 3. cosmographi 62. in m. summā rerū 66. ad si. sint tanq̃ 67. in medio circiter supercilium 68. 2. demonstramus 75. in epilogo, omnia 76. 3. unū 122. labe. 123. u. d. fi. 3. & pleriq; qui 129. paterna, ibidē testis & oriente. 126. in m. μελίτῳ. ibidem tamen 128. 1 aduentus. ibidem 3. utrocunq; 129. u. d. fi. 10. seruare. ibidem u. ult. muneribus. ibidē. Quæ 130. 3. delendos ibidem in m. appareat 131. 14. integra. 132. ἀλκίται 133. 1 progenituram ibidem, emanuel ibidem ἀπάτωρ 145 21. indicio. 147. abundat cognitione 150. 3. dilutum 156. 3. Erythræi. ibidem in m. crederet 157. 10. onere 158. 12. multiplici 103. 12. meteorologicis 165. 11. Sc. tuam 170. in m. quibuscunq; ibidem mox nemini 171. 12. cuius. ibidem Aeschlinis. 173. 15. propulistis. 176. maxime. ibidem parium, ibidem in fine & quæ in eo 179. 2. d. f. animi 80. in m. desiderentur. 182. 1. ridere. 187. u. d. f. 3. negligentia 199. u. d. f. 12. ulla 202. 9. meo coætu 203. 11. optima 204. u. d. f. dicendum. 206. u. d. f. 9. quæquàm. 208. ult. desiderijs 209. 3. malle. ibidem in m. posses. 212. in m. fere grato schola, ibid. in f. ἔκτῳ 213. 9. tatum uerba & præterea nihil fuere. ibi. mox excidisse. ibid. u. a. f. 9. commouere 215. 4. pollice ref 220. u. a. f. 10. dispungi, id aut erit. 230. 4. patristui 234. 14. Cuiusmodi res, & mox, quas resefficiat. 235. in m. quisquis honoratus est, ibidē u. a. f. 2. filis 236. u. a. f. 12. canora. 260. u. a. f. 11. concilio. ibidem mox, inquam 261. in m. in noctem 262. 3. Triptolemo. ibidem in m. ad exitium f. 265. in m. Græce enim. 266. 7. Hegium. ibidē τοιαῦτα. 275. 3. aut aliud. ibidem. 12. cur te in. ibid. obstrepero. 276. 14. Quisq; fere. f. 269 5. pruriturum, f. 190. u. a. f. 10. omni. 314. 4. magis 315. 13. crinem.

ALAR.

ALARDVS AEMSTELRE DAMVS PETRO NANNIO

S. D.

QUOD petis ut studiosis omnibus, maxime tamen nostratibus, tuum commendem auditorium, deligamq; qd auditoribus tuis (ut hoc seculo à literis prorsus abhorrent) sic satis frequentibus, prius auspicere quàm dialecticam prælegas inuentionem: Virumq; si non petisses, etiam facturus eram. Ecquid ni facturus uero? Nam si

Basilius ille Magnus, uir integerrimus, ἡλληνικῆς ματαιοπονίας ἀναπλίων, omniumq; rerum copia instructissimus, non sat habebat, τῷ ἔσθῃ καλῶς μένῃς παιδείᾳ ὡς πλεῖστον progressum esse, atque adeo eloquentiæ fastigium attigisse: cæterum ex Cappadocia omni iuuentutem hinc inde cōquirebat, ut eam Libanio Sophistæ traderet in rhetorum studijs exercendā: Ac si quando unum aut alterum felici ingenio præditum nactus esset, Deus bone, quàm gestiente lætitia calamo scribebat: ἰδοὺ ἵτις ὁ καππαδόκης. Qua me tandem decet esse sedulitate erga iuuentutem cum omnē, tum præsertim Hollandicam, ut primum inflāmemus eam, per amplificationem ostēdentes quanta sit progymnasmatum dignitas, à quibus uiris exulta, quid magni promittant, quantam adferant utilitatem. Deinde ut ei sub oculos ponamus non parū multos maxime cognitos, qui studijs suis summas opes, amplissimos honores, libertatem, auctoritatem, dignitatemq; cōsequuti sunt: deinde splendidis pollicitationibus, iuxta ac exoticiis, alijsq; id genus illecebris captem? Nosti enim puerorum animos quibusdam falsis falix gloriolæ choragijs atq; blandimētis ad amorem studiorum inescandos. Scis etiam illud Horatijs:

Ut pueris olim dant crustula blandi

Doctores, elementa uelint ut discere prima.

Ad extremum, in transennam scholarum nassamq; doctē ducam, atq; pedicis irretiam, ut à teneris usque annis fideliter instituantur. Iuuenum enim in primis rationem habere cōuenit, ut in optimos uiros adolescant, & κηφάλον δὲ παιδείας λέγοντων πρὸ ὁρὸν τροφὴν, inquit Plato. Alioqui haud temere ad frugem peruenient: nam ut indulgentia parentum: sic & uoluptates lususq; ferē non sinunt spectatam satis alioqui indolem maturescere, uel iam maturam tandem ad exquisitam eruditionem peruenire, quod nusquam gentiū minor sit honos bonis literis & eloquentiæ. Id si per ætatem pueri, quibus adhuc odiosæ sunt literæ, resciscant, impēdio plus oderint & præceptiones, quæ in omni disciplina nescio quid natura subamarum habēt. Nec enim dulcis ulli disciplina infantix est, ut inquit Prudentius. Verum hoc molestiq; comes pensat utilitas: iuxtaq; quicquid sit illud tædijs, nondum illecebris deliniti facilius concoquunt atq; deuorant. Ad hæc decet & hoc quoq; prospicere me, ne peius quàm hæctenus fecerim, faciam. Equidem cum id semper

A nobis

E P I S T O L A.

nobis à multis usq; annis studio fuerit, & omnis mea cura soleat in hoc uer-
fari, ut boni aliquid efficiam in bene instituenda iuuentute, si id minus (quæ
admodum iam nunc mihi id non est integrum per βαρνηρίαν) ut certe literas
proucham: tum id ætatis iam sumus, ut si quid aliud, hoc certe potissimum
nostræ debeat esse functionis: quandoquidem (ut id dicam uerbis Homeri)
μὴ τῆς βελῆ καὶ μύθοισι, ἢ γὰρ γίρας ἐστὶ γέροντων. Debeo igitur quantumcunq; pos-
sum in eo quoq; laborare, ut sint opera, cōsilio, labore nostro rhetorices stu-
diosiores adolescentuli nostrares. Quod si semper aliàs, nunc uero non iniu-
ria multo maxime necessariū esse crediderim: siue quod & rhetorices & elo-
quentiæ studium à plerisq; desertum, prorsus antiquari ac uelut obsolesce-
re uideamus: idq; eo tempore, quo multo uehementius erat retinendum &
studiosius adaugendum. Nam quo indignius rem honestissimam atq; utilif-
simam uiolat, profanat atq; fastidit barbarorum & improborum temeritas
audaciaq; summo cum rei literariæ detrimento: eo studiosius & illis resisten-
dum erit, & rei literariæ consulendum. Siue quod passim plures propemo-
dum reperiantur παυλοτέρως quàm διατρέχει. Et uereor ne breui uentura sit
ætas, adeoq; iam sole clarius cœpta sit exoriri, qua bonæ literæ tam turpi-
ter explodantur, quàm paucis abhinc annis sese fortiter exeruerūt. Deum
immortalem, quot hodièq; uulgo obambulant beluæ plus quàm importunis-
simæ, quæ quasi fatali malo se deuouisse uidentur dñs manibus, nisi bonas li-
teras, hoc est, omnes quas ipsi non didicerunt, iam propemodum extinctas
funditus extinxerint, & πῶς τὸν τρόπον exciderint, atq; in his cum primis rhe-
toricen. Nam ut huius neglectus omnium bonarum disciplinarum, omni-
umq; elegantiorum authorum πανολεθρίαν inuexit, ita metuunt futurum, ut
hac renata & illæ resforescant. Et iam dudum nobis extinxissent, nisi mani-
bus & pedibus quotquot sunt nostræ homines turbæ, gnauiter obstitissent,
atq; adeo collatis signis fortiter depugnassent. Accedit ad hoc mali etiam
illud incommodi, quod artem rhetoricam doceant quidam, sed sic, ut si quis
obmutescere concupiat, nihil aliud discere debeat. Tantumq; illi absunt à
perfectiōe consummatorum thetorum, ut fundamenta eorum quæ cogitāt,
nondum iecerint. Qui uidentur mihi copiosius de arte, quàm ex arte dicere
posse, præcipereq;. Minimum est enim de arte loqui, quod & hi faciunt: sed
multo maximum ex arte dicere, quod eos minime potuisse uidemus omnes.
Quisq; (ut hoc ὡς ἐν ᾧ περὶ ἁπλοῦς percurram) ὅπως ἡρῶς μοι ἐστὶ ῥήτορες. In quos non
male fortassis quadrabit illud:

ἰκῶν ἢ εἰς τὸν μελιτῆ, εἰς τὸν δὲ σιωπῆ

ῥήτορ ἢ ἰκῶν. ὁ δὲ ῥήτορ ῥήτορ ἰκῶν. & Ausonianum illud:

Hæc Ruffi tabula est. quid uerius? ipse ubi Ruffus?

In cathedra. quid agit? hoc quod & in tabula.

Quid quod ab alijs præpostero dicendi ordine, prius ad Ciceronis, alio-
rumq; item Ciceronianorum imitationem inuiti suspensisq; manibus ado-
lescentes protruduntur, quàm prima artis thetoricæ præcepta uel primori-
bus labris degustarint? Alij & si fortasse non male tradiderint, non tamen

fatis

E P I S T O L A.

fatīs exercent, nec item periculum faciunt, ut auditores specimē aliquod de clamandi aliquoties tandem exhibeant, cum tamen (ut Fabius est autor, & idem quoq; nulli non notissimum sit) in omnibus minus soleant ualere præcepta quàm experimenta. Nec exigunt progymnasmata eorum quæ tradita sunt, quod à plerisq; teste Galeno dicitur, ad calculum uocare, hoc est, instare ei qui exercetur, & in hoc animaduerrere ubi labatur, eaq; sola corrigere. Nec instant ijs quos exercent, donec in singulis præexercitamentis eò pro uexerint, ut iam non errent. Deinde conueniebat, doctores rhetoricos ludo præfectos uarijs modis exercere discipulos, multis propositis exemplis. Sunt qui tantum præcepta tradunt, nec exercent multis propositis exemplis: qui perinde facere uidentur, ac si faber præcipiat discipulo, ut & metiatur, ut æquet, ut dirigat & circum describat, nec interim det illi cubitum quo metiatur, nec xystron quo poliat, neq; regulam ad quam dirigat, neque circinum quomodo circunducat. Quid hic cœmmentorem, quòd nec ad sint commonstratores artificij, ueluti solent pictores discipulis, qui non docent solum, sed quod est efficacissimum, in tabula quapiam insigni demonstrant, quid ex arte factum sit, quid contra. Apud alios deniq; longiore circa prima rudimenta mora nō tantum *χρησιμίζουσιν* coguntur, sed inani quadā profluentia loquendi imbuuntur. In quod uitium fere incidunt, qui dialecticorum ac thetorum præceptis, declamatorisq; palæstris linguam potius armanant uerbis, quàm pectus honestis rationibus. Et tamen res sic habet, ut nisi quod quisq; cito potuerit, nunquam omnino possit perdiscere. Sunt & in rhetoricorum rudimentis non pauca magis ad ostentationem, quàm ad usum accommoda. Neq; mediocris est turba cum apud Latinos, tum apud Græcos eorum qui de progymnasmatibus dicendi conscripserunt, ac de suo quisq; conatus est aliquid aliorum inuentis addere. Cæterū meo quidem iudicio, nemo id felicius præstat uno Aphthonio, ut qui præceptionum multitudinem in compendium contraxit, moxq; ad usum uocauit lectorem, in ipso interim argumento commonstrans, quid ex arte dictum sit, quid secus. Iam uero ut ad pauca redeam & mittam aliorum ineptias, afferamq; in medium id quod huius proprie est instituti: Non potest dici quàm sit insignis artifex Aphthonius Sophista, ut qui lectorem alliciat, inescetq; commoda breuitate, luce, ordine, alijsq; id genus epitomis: quib; non minore diligentia, quàm fide discantis agit negotium, non id statim captans, ut ipse doctus appareat, sed ut lectorem doctum reddat. In hisce progymnasmatibus, quàm scito compendio, quàm miro ordine, qua simplicitate rhetorices summam cōplexus est, ceu simulacro quodam nobis deliniato? Porro autem si eos qui præceptiones scribunt, tum demum optime scripsisse putant omnes, quum parcissime ac luculentissime eas tradiderint: sanè non minimā hac in re laudē Aphthonium meruisse contenderim. Adeò unus hic ad paranda rhetorices rudimenta *ἀφθονίως* suffecerit. Habes qualis sit artifex Aphthonius: accipe nunc qualis is quoq; sit nactus interpretem. Quòd si iuxta diuum Hieronymū optimus sit interpres, qui linguas & rem optime teneat, opindè Rodolphum Agri-

Argumentum progymnasmatum Aphthonij.

E P I S T O L A

collam (in quò nullius non artis aut perfecta, aut certe non dubia uestigia reperiuntur) utraq; in re haud in postremis habendū, meritoq; omnibus Aphthonij interpretibus præferendum, quippe qui id præstiterit quod (semper in primis spectandum est interpreti) ut sententiam bona fide uerbis quàm aptissimis afferat. Hactenus ad ineptos rhetorculos, ad Aphthonium, ad interpretem: nunc ad id quod tuæ erat caput epistolæ. Audio equidē, & iam pridem istuc lætus audio, scholas Alcmarianas, in quibus & nos admodum adolescentes te aliquoties in Herennianis rhetoricis exercuimus, frequentæ re iuuenes aliquot omnis generis, optimæ speciei, & abs te pulcherrima uitæ præcepta, ueramq; dicendi uiam uelut ex oraculo petere. Sed hoc quoq; nomine impensius mihi tuum arridet gymnasiū, quòd non riuulos consecraris, sed fontes, & à capite quod optes arcessas, unde manāt omnia. Ne uiuā, nisi huiusmodi sint Aphthonij quoq; progymnasmata. Quamobrē ut gratā faciamus iuuentuti tuæ, mittimus tibi Aphthonium, hoc est, absolutissima dicendi primordia, quibus ueteres illi Sophistæ iuxta ac Grammatici nondum rhetoricen capientes instruebant, ne scilicet sicci omnino atq; aridi pueri rhetoricibus traderentur, assumpta tamen interim à dialecticis argumentandi ratione. Quæ quidem prorsus omitti iam nunc uideo desidia quorundam & infantia, non enim fastidio putem. Mitto itidem adolescentes treis subactissimi ingenij. Tu uide probā nactus materiam, probum te adhibeas artificem: hoc est, reddas eos σώφρονας, μετρίους, ἐυγνώμονας καὶ δυνατοὺς ἐπικινῆσαι. Quando porro ex hac πανοικιολῷ rusticitatis uernacula, ubi Deus uenter est & in diem uiuitur, & doctior adeoq; sanctior est ille qui ditior, cui nimirum oppido iure cognomen est Epidamno, κομῶ, non Musis addicto, plures ad te discipulos possem transmittere: nisi alia rerum facies appareat, ne suspicari quidem possum.

Est mihi ex sorore nepotulus, ὃς μοι πολύχρητος τρέφεται θαλίῃ ἐν πολλῇ: ἀλλ' ὅταν ἔβηται καὶ ἔβης μέτρον ἵκηται, & cum in tum colle-

gium cooptari uelim, aliosq; complures ei comites (si quæ licebit) adiungam. Tu fac quod nihil ambigo te fa-

cturum, ut de te olim tui de prædicent audito-

res, quod est apud Homerum de Phœ-

nice: διδασκίμηναι τάδε πάντα, μὴ

θῶντι ἐν τῷ ἱμῖναι περὶ τῶν

τίσιν. Vale apud πρ

απόλλων. 1529.

Aphthonij

APHTHONII SOPHISTÆ

PROGYMNASMATA, RODOLPHO

Agricola Phrisio interprete.

FABULA I.

Abula initio poetarum fuit. Postea uero quod erudicendis pueris apta erat, à rhetoribus est etiam usurpata. Est autem fabula oratio falsa, similitudinem exprimens ueritatis: Dicta quoque Sybaritica & Cilix & Cypria, ex inuentoribus nomen permutans. Euicit tamē ut magis Aesopica uocaretur, quod omnium optimas Aesopus fabulas conscripsit. * Et sunt fabulae

* Fabulae diuisione.

rum aliae quidem rationales, morales aliae, aliae mixtae. Rationales sunt, quibus aliquid facientem hominem effingimus. Morales, quae ratione carentium morem imitantur. Mixta est, in qua utrumque, rationale & irrationale iunguntur. Id autem cuius uel docendi causa, uel admonendi fabula recensetur, si proponas, *πρὸς μὲν οὖν*, id est (ut ita dixerim) praefabulare: si subijcias fabulae, *ἐπιμύθιον*, id est, subfabulare appellatur.

IN APHTHONII SOPHISTAE PROGYMNASMATA, Rodolpho Agricola Phrisio interprete, commentaria per Alardum Aemstelredamum.

APHthonii sophistae progymnasmata.) Quandoquidem libellus iste Progymnasinata inscribitur, ob id optimum fuerit initio paucis subindicare quid sit progymnasma. Igitur temporibus eis quo primum res Atheniensium, deinde populi Romani magnae & potentes fuere, fuit & in Graecia, & Romae eloquentia in summo pretio & ueneratione. Itaque pueri protinus instituebantur ad benedicendum, ut quum adoleuissent, possent in iudicijs, & consilijs publicis & priuatis proferre facundiam, quod praexercitamentorum genus uocabant *προγυμνάσματα*. Ergo qui apud Grammaticos ea percepissent, quae praexercitamenta uocabantur, quae apud Graecos Hermogenes, & ad huius aemulationem Aphthonius, apud nos Priscianus scripta reliquit: tum ad Rhetoris scholam adducebantur, proponebanturque eis themata, qualia in libris declamationum Senecae descripta sunt, quorum alia ficta erant, alia ex historijs & poetis sumebantur, qualia hodie apud Graecos sophistas plerumque extant, ad quae themata in scholis pueri exercebant se stilo, scribendo in utramque partem, pro modo ingenij, & eruditionis, quisque quam optime poterat. Deinde qui profectum processerant, & commodius iam poterant scribere, hi ea ipsa quae scripserant, ediscebant, & tum dicebant: nonnulli (qui summus iam profectus erat) statim proposito themate sine scriptura dicebant. Hoc ergo erat declamare, in scholis exercitationis causa dicere. Itaque declamatio non aliud est, quam oratio scholastica ad similitudinem forensis orationis dicta. Vide Rodolphum Agricolam lib. inuentionis dial. 1. c. 25. Sophistae.) Sane quae eleganter Sophistam definit Plato in Dia

A ; logo

2   A P H T H O N I I   P R O G Y M N A S.

Iogo de ente. Isochrates in Encomio Helenes. Idem in oratione aduersus sophistas. Cicero lib. 4. Acad. quæst. Lege Prouerb. *μὴ δὲ σοφιστῶν, ὅστις ἐκὼν ἀντὶ σοφῶν*, id est, Sapientem ego odi, qui sibi sapit nihil. Rodolphus Agricola in commentario in prologum Senecæ: Rhetor, inquit, dicitur Græce, quod Latine orator, qui causas in foro agit. Qui docet autem, Græce Sophistes uocatur, quod nos possumus interpretari doctorem: apud Latinos uero fere obtinuit consuetudo, ut Rhetor qui docet, Orator, qui dicit uocaretur. Hæc ille. M. Cicero: Eorum erat iste mos, qui tunc sophistæ nomina bantur, quorum è numero primus est ausus Leontinus Gorgias in conuentu poscere quæstionem, id est, iubere dicere qua de re quis uellet audire. Libanius quum ei Iulia huius præfecturam offerret, respuit, dicens pulchrius esse sophistâ agere, quàm principem, huius gloriam cito perire, illius esse perpetuam. Suidas. Erudiendis pueris apta) Sic fere Fab. Quintil. primo Orat. institut. lib. cap. 15. A rhetoribus est etiâ usurpata. Tameñ non minus Herodotus, quàm alij complures fabulis usi sunt, tamẽ ñs multo priores fuerunt poëtæ, qui uoluptatis gratia fabulis utuntur, Rhetores uero admonendi causa. Quum Alexander pacem hac lege deferret Atheniensibus, si ciues octo sibi dederent, inter quos erat Demosthenes: Demosthenes apologum reculit de lupo, qui pacem obtulit ouibus, si canes dederent. Lupi nomine signans Alexandrum: canum, eos qui tum populi rem curabant: ouium, plebem Atheniensium. Aristote. lib. Rhetorices 2. cap. 22. Cicero primo de inuentione lib. cap. de narratio. ne. T. Liuius primæ decadis lib. 2. Macrobius lib. 1. cap. 2. Vñs est fabula & Cicero in oratione pro Sex. Roscio: Videtis ne quos nobis poëtæ. & quæ sequuntur. Idem pro Milone, in ea quæstione qua disputat: an possit ullus ab altero occidi iure. Primum præter reliqua quæ subiicit exempla, opponit aduersariis etiam testimonium ex fabulis quæsitum. Idem 3. Verrina. Rodolphus Agricola lib. de inuentione dialecti. 3. cap. 12. Venuſta admodum fabula est & apud Galenum in exhortatione ad bonas artes. Est autem fabula oratio) Id ita post Fab. Quintil. lib. 2. cap. 4. explanari poterit efferri: Fabula (ut huius est instituti) est sermo fictus, delectatiõis, utilitatisq; gratia, imaginem quandam morum exhibens. Quam ideo primam pueris tradi thesorum scholæ præceperunt, quòd non modo ad linguam expoliendam, uerumetiam ad formandos, morumq; institutis imbuendos cum audiendi quadam illecebra, molles adhuc animos, tracturosq; altius quicquid rudibus annis perceperint, haud parum conducere arbitrati sunt. Nam & delectant uehementius, & efficacius persuadent, dum capti uoluptate qui audiunt, facile ñs quibus delectantur, assentiunt. Siquidem tantum ualuit notus ille Menenij Agrippæ, de corporis humani membris à uentre dissidentibus, sermo, ut grauiter irritatâ plebem, à periculosissima seditione reuocaret, & cum patribus in concordiam redegerit. Et Aesopus Samiis persuasit ne nouarẽ magistratus, confictio in id apologo de uulpe muscis obsita, quod ipsum & de Themistocle, & Atheniensibus proditum est. Stesichorus quoq; poëta, Hymenenses Phalaridem tyrannum ducẽ exercitus sui eligere uolentes, fabula equi admissio freni ceruicis proſtigantis deterruit. Accedat his oratorum longe princeps Demosthenes, qui uulgatissima de lupis & agnis fabula, de asini umbra, Atheniensium seruauit & magistratum & urbẽ. At ne uetustissimi quidem ac nobilissimi poëtæ, Homerus, Hesiodus, Archilochus, Horatius, nec Liuius in historia, nec grauissimi quicq; philosophi, inter quos & diuinus ille Plato, humilem huius generis usum putauerunt. Quin oratores harum usu, & fastidium leuant, & attentionem conciliant nonnunquam. Certẽ non raro inter exẽpla ad ornamentum eloquẽtiæ assumunt, summa non utilitatis modo gratia, sed etiam iucunditatis, nec raro in medijs incedunt colloquijs. Difficile uero dictu est, quantũ hoc exercitationis genus puerorũ conferat studijs, propter argumẽti mirã suauitatem: nihil audiunt libentius, nihil capiunt facilius: nihil meminẽre firmius. Scribendæ aut fabellæ, autore Fabio, sermone puro, & nihil se supra modum extollente. Porro ut delectent, multum adiuuabit si eis uerba ita accommodabimus, ut tanquam præſentes uideantur: id quod cum alijs modis, tum in primis uerborum præſen-

præsentis temporis usurpatione fiet commodissime: Cæterum quin præteriti tempore uerba primum ponas, nihil uetat, sed ad præsentia sensim obrepas. Exempla in promptu sunt. Præterea si faceta quadam mutatione, quod est in hominum uita, ut uulgares hominum affectus, sermones, sententias, dictaq; fabulæ affingemus. Exemplum aptissimū est in Satyris Horatii de mure rustico & urbano. Profuerit & illud, si circumstantiarū nonnihil aspergamus, locū, tempus, modum, instrumentum, causam, & huiusmodi, modo ne quid nimis. Poterit autem & fufius & contractius exponi fabula: ut cunq; uid. bitur, aut res postulabit. Id fiet, si nunc simplici narratione utemur, nunc dilatabimus præfatione commendationis. Commendamus tum autorem ipsum, tum apologorum genus, ita ut fecit A. Gellius in cassitæ fabula. Deinde ipsius apologi paulo uberiori explicatione, sermone etiam inducti distributo personis. Vtriusq; exemplum multo optimum, est illa apud Gellium & Goudanum fabula, de cassira auicula, ab hoc pure & succincte: ab illo splendidius aliquanto copiosiusq; narrata. Hic uero refert personarum naturam ac decorum sedulo obseruare, quæ res & ad *πικρὺν* affingendum peculiariter cōducit, ut, exempli gratia. Leo regium quiddam & tyrannicū præ se fert. Forma superbit pauo. Lupus prædo est, garula hirundo, circonia pia, formica laboriosa, stolidus asinus, uulpes uafra, qua utitur fabula, ut Dauo comœdia. Notantur sæpe uerbo apologi, maxime si noti sit, ueluti si dicas: Si tua scripta damnant imperiti, noli laborare: quidenim mirum si gemam aspernatur gallus Aescopius: Aut hoc pasto: Qui se maiorum splendore ac uirtutibus uenditant, ipsi ignaui atq; inglorij laud secus atq; Aescopi cornicula ridiculi sunt. Posteaquam Romani traiecerant in Asiam aduersus Antiochum regem, isq; legatos ad Scipionem de pace misisset: id, inquit Scipio, prius factū oportuit, non nūc, quum & frenum & fessorem recepisti. Alludit ad apologum de equo & fessore, notio rem quā ut hic sit commemorandus. Sunt etiam adagia nonnulla huc spectantia, quod genus sunt: Leonis uestigia queris. Quid attinet undas præteritas numerare? Et quod uulgo dici solet, puero præfocato clauditur puteus. Cæterum quod *πικρὺν* Græci, Latinorum quidam affabulationem uocāt, hoc est, apologi interpretationē, initio ponas an in fine, non magni refert. Quin & ab hac incipere, & in hanc desinere concessum est, absit modo tautologia, quæ est indecora eiusdem uerbi aut sermonis iteratio, uitium cum sædum, tum odiosum. Similitudinem exprimens ueritatibus. Hoc loco succurrit & illud obiter admonere, quos Aristoteles 2. rhetoricorū libro, cap. de exemplo λόγος siue ἀπόλογος appellat, hos Hesiodus ἀνέως uidetur uocasse, in opere quod inscribitur ἔργα καὶ ἡμίραι. Aphthonius uero simpliciter μύθους, fabulas nominat. Seneca in libro de consolatione ad Polybium: Non audes, inquit, te usq; eo producere, ut fabellas quoque & Aescopos logos. intentatum Romanis ingenij opus, solita uenustate connectas. Sunt qui eos μύθους λόγους uocent. Plautus in Stichouit utur apologo pro fabula, rei similitudinem afferente: Præsentē te huic, inquit, apologum agere unum uolo. Ac mox ibidē: Miror quō euasurus apologus. Plutarchus Chero. in consolato. ad Appollonium: Quemadmodum iris nihil aliud est quā relucētia solis refracti in nubibus: Ita fabula quādam est ueri representatio. Plutarchus de poematis audiendis: Quemadmodum in picturis plus mouet color, quā linea, propterea quod propius hominis formam repræsentet ille magisq; fallat: Ita mendacium admixta ueri similitudine, magis allicit mouetq; quā simplex oratio, quæ nihil habet fuci. Ut Democritus medicus Confidit mulieri omnem curationē austerā recusanti, lac caprarū dedit, quas lentisco pascebat: Sic is qui prorsus à tetricis philosophiæ præceptis abhorret, fabellæ quādam amœniores proponēda, sed quæ philosophiā respiciant. Lege Lamiam Angeli Politiani. Vide adagium: Ollas ostentare. Basilus Magnus: β. αἰῶν γὰρ μάθημαὶ πικρὺν παραμένει, τὸ δὲ μετὰ τῆς τῆς καὶ χάριτος ἐκ δόμων μονιμωτέρων πᾶσι ταῖς ψυχαῖς ἐνίσταται, id est, Disciplina uiolenter inculcata, ferē non admodum feliciter coalescit, aut diu subsistit: id autem quod festiuis aliquod oblectamentis, & cum gratia quapiam in animo sensim inscribitur, radi-

4   A P H T H O N I I P R O G Y M N A S.

et illic agit, & fixius infidet, adhærescitq; diutius. Cicero in partitionib. oratoris: Maxima autem facit fidem ad similitudinem ueri, primum exemplum, deinde introducta rei similitudo, fabula etiam nonnunquam & si sit incredibilis, tamen homines commouet. Sybaritica; Sybaritæ omnigenis deliniti illecebris, ex solis rationalibus animantibus fabulas cominenti sunt. Angelus Politianus in miscellanis cap. 13. Lege in Chiliadibus Erasmi prouerbiū: Sybaritica oratio. Et Cilix) Cilices uero pariter & Cyprî strenuè foris negociantes, & quoquouersum uagantes, quia animalia aliquot alia atq; alia forma conspiciari essent, iccirco cœperunt & ex rationis expertibus fabulas cōmīnisci. Vide adagium: Cilix haud facile uerum dicit. Quod omnium optimas Aescopus) Quintil. libro 5. cap. 11. Illæ quoq; fabulæ, quæ etiā, &c. Aul. Gellius certè lib. 2. cap. 29. magna cum laude fabulæ Aescopo tribuit. At Quintil. eo quē modo citauimus libro refert ad Hesiodum, quod in Hesiodi Georgicis subinde eadē fabulæ narrentur, ac etiam ad allegoriā trahantur. Porro Plutarchus in Symposio septem sapientum, commemorat Aescopum accepisse scribendarum occasionem fabularum, ex eo qui est apud Hesio. ἢ ἱπποῖς καὶ ἡμίραις apologo de accipitre & lucinia. Hæc ad hunc locum intelligendum suffecerint: qui plura uolet cognoscere, legat is Philostratum in imaginibus, Ludouicum Cælium libro antiquarum lectionum 8 cap. 47. Et Antonium Codrum sermone 9. Aliæ quidem rationales) Locum hunc & quæ sequuntur in calcem usq; omnia, paulo diuersius reddidit Ludouicus Cælius lib. 10. antiquarum lectionum cap. 7. Vt ita dixerim.) Iam illud tametsi minutulum humiliusq; uideatur, tamen non grauabimur propter imperitiores, admonere: uidelicet, quod in usurpandis uerbis nouatis, aut durius translatis, auctore Quintiliano, nos oporteat πρὸς πλεονεξίαν, hoc est, præcastigare & uelut occurre re uocabulo, si quando uel obscurius, uel alioqui durius uidebitur. Id autem cuius uel docendi causa, uel admonendi fabula recensetur.) Ab hac sententia non ita longe uidentur distare ea quæ in ipso statim adagiorum frontispicio disserit D. Erasmus Roterod. Quomodo paræmia differat ab his, quæ uidentur illi confinia. Vide Quintilianum lib. 8. cap. 4.

E X E M P L V M.

Media fruebat æstas, atq; leto inter arbuscula cicadæ carmine strepebant. Laborabant uero formicæ, colligebantq; frumentum, quo futura hycemis inopiam tolerarent. Veniente deinde hyceme, formicæ laboribus suis pascabantur, cicadis uero ignaua illa uoluptas est

sub fabula uersa in famem. Hoc pacto ij qui in iuuenta defugiunt laborem, in senectâ cgestate tabescunt.

I N E X E M P L V M.

Inter arbuscula.) Nihil tale quiddam in Aphthonio, mutuatus est autem interpres id quod est apud Verg. in Bucolicis: At mecum raucis tura dum uestigia lustrò, Sole sub ardenti resonant arbuscula cicadis. Et in 3. Georgicôn: Et cantu querulæ rum pene arbuscula cicadæ. Non ita dissimilis fabula est apud Platonem de cicadis in Phædro, quam uertit Philippus Melanchthon in rhetoricis cap. de allegoria. Extat & apud Plutarchū Chr. in symposio septem sapientum eiusdem prorsus argumenti, cum superiore Aphthonij exemplo apologus sanè quā festiuus de cane ignauo, quem mira uerborum parsimonia perstringit. Nos eundem aliquantò fufius explicatum, ac exercendi stili gratia utcunq; τὰς ἀφ᾿ ἑαυτοῦ uersum non grauabimur huc ascribere. Apologus.

Artis

Acris sauebat hyems, ubi uero immodico præ gelu canis dies plusculos alissit, totusq; diriguisset, atq; adeo ei iam pilis tergum inhorruisset, ut uix ægreq; in pedes cōsisteret: queribunda uoce, circumq; supraq; cursitans, terram scalpurit, tandem satis cēns residet in clunes, caudamq; remulcens subiecit pauitantem utero, subinde fesse & ar ecquo sese abderet latibulo. Cæterum cum nihil perfugij (ita ut ferè sit in miseria) usq; offerretur, quàm potuit arctissime sese contrahebat, consiliuq; erat sub æstætē proximam, ex uepretulis extractis atq; tabellulis aliquot hinc inde collectis, humile aliquod extruere cubiculum. Nec id magni admodum credidit esse negotij: quādoquidem contracto circum, pedibusq; ac parte omni inferiore in sphaeræ formam cōuolutus, huc illuc circumrotaretur. Iam uero cum media ferueret æstas, & flagratio-ribus radijs excanderet dies, meridiana porrectus in umbra, quantus quātus esset ali- quādiu suauiter apricaretur, ac quoquo uersus identidem circumuolutarctur, deterri- tus umbræ magnitudine, maioremq; & proceriorem opinione sua sese cōtemplatus, spem omnem ædificandi semel abiecit, siue quod maioris uideretur esse molis, operē, sudoris uē, quā quæ uerno calore possent exantlari, siue quod pluscula opus esset supellectile, ut & laxè & magnifice posset habitare. Indignum etiā clamitans, id scilicet curare canem, qui quæ est indagine, quamlibet abstrusus specus uenaretur at- que offenderet. ἐπιμύθιον. Ad eundem ferè modū ignaui homines, quibus semper sunt ferix, inedia laborantes, ubi iam satagunt rerum suarum, tum demum statuunt sibi prospicere, ut suppetat in numeratoq; sit, unde se suosq; tueantur. Porro ubi primū fe- licior aliquis dies affulserit, lautiusq; inciderit epulū, ne cogitat quidem, tantū abest, ut cōmodum sese instruant, cōmuniant sibiq; prospiciant, quo futuræ paupertatis in- opia tolerent, & id malū quod desideret φῶτα μιγᾶλων ἐπισφα ἔργων, modicè aut etiā intra modum ferat. Iam uero ad reliqua properabimus, si prius illud unum monue- rimus, extare inter alias Græcorum epistolas, lepidam quandam ad Lystratum epi- scolam autore Theophylacto, sub Sostrati nomine conscriptam, quæ nimirum miræ quadam hypotyposi sub oculos ponit eandem de cicadis fabulam, quā uel hoc nomi- ne potissimum putem hic non silentio prætereundam: siue quod eiusdem sit argumen- ti, siue quod non dissimile ueri sit, ad huius exemplar & respexisse Theophylactum.

Σῶστρατος Λυσιστράτου.

Ἐπειδή σοι πολλὰ καὶ θαυμασὰ παρατίσαντες ἢ πενητόν τις ἐδῶκα μὴν ὑφαίνειν ἰσὺν, φέ- ρει δὴτα φέροι καὶ μυθικῶν ἀπαρξέωμιθα λόγων. ἴσως γὰρ ἢ οὗς διανοίας ἐφίκοιτο δὴ τὰ λε- γόμενα. ἐν τοῖς νοβλάστοις τῶν δένδρων ὁ τέλει δ' οὐκ ἔστιν, ὥστε καύματι ἐκιδάδει. καὶ ἢ ἑαυτοῦ ἀρμονίας αἰσθανόμενος ἐπιτίρπιν. ὁ δ' ὅς μὲν καὶ παρὶν τοῖς θείουσιν καὶ περὶ πᾶν ἄλλοι τὰς διατρίβας ἐπιποιῶν. καὶ τοῖς κόλποις ἢ γῆς πᾶν ἑαυτοῦ τροφὴν ἐθισαύωμι, ὥστε πρὸς μὲν τῶν ὡν ὁ μὲν καὶ τὸ τέλει. παρὸς ἕκει τοῖνυν ἐκ τῶν βορείων ὁ ἕλκισ: ἀπὸν μὲν ἑαυτοῦ. καὶ ὁ χειμῶν ἀπὸν τῆ γῆς. ἢ ὅτι θάλασσα τὰς γαλυνιαίας ἀποδίδας διελύσκει. οἱ πλω- τῆρες τοὺς λιμένας ὡς σωτήρας οὖτως ἀσπάζονται. καὶ ὁ εὐωγὸς ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ ἁλίᾳ κατὰφινει. καὶ ὁ μὲν καὶ ἐν ταῖς λαοῖς ἢ γῆς καὶ πῶς πόνους ἐχέειν ἐξίστην ἰδιότητος. ἐκίτεν δὴ ὁ τέλει ἢ φιλοπόνου μὲν καὶ τῶν θισαυῶν μεταχῆρ. ὁ δ' ὅς μὲν πόνου ἐκίτεν ἑαυτοῦ θυρῶν ἀπὸ πῆμιτο πολλὸν αὐτῶν ἢ ἀργίας καταχέων ἢ γέλωτα. καὶ τῶν θισαυῶν ἀσμάτων αὐτῶν ἀνιμίμνησι. δόσις ὁ μὲν ἔχει λιμὸν πᾶν ὡδὴν. ὁ δὲ πῶς πόνους τρυφῇ, ἀσμάτῃσι οἱ μὲν λιστράτε. ἀρ- γὸς γὰρ ὡς ἀθλιώτερος. ἔστι πῶς πόνους: ὡδὴν ματῆρ διπλάσια ἄπασιν δὴτα ἢ ἀργείας ὡς βέλπει. τὰ ἢ φύσις γὰρ δῶρα κατὰ φύσιν. τῇ καὶ τῇ καὶ ἐνρωσίᾳ τοῦ σώματος. ἐκόςμην παρὶν ἐπιστήμη πονῶν ἀσκήρ μὴ βολόμενος.

Sostratus Lystrato.

Quandoquidem plurimis iuxta ac admirandis erga te exhortationibus, nihil
B aliud

aliud quàm Penelope telam retexere uisi sumus, age uerò age & fabulosis sermonibus de integro aggrediamur. Ita fiet fortassis, ut quæ dicuntur, adlubescere animo incipiant tuo. Cicada olim tempore anni flagrantissimo, inter recentes salubunda plantulas perstrepebat, suorum se cantu uoluptati indulgens oblectabat. Formica contra messoribus sese adiungens, cōmeatus in cauernas recondendi sollicita, in arca se exercebat, tantò cicada prudentior. Progresso iam à septentrionibus sole, autumnus præterierat, hyemsq; terræ incubuit. Mare autem tranquillitatem soluit. Nautæ salutares amplexi portus. Agricola uerò foculo se admouit. Formica interim cauis abdita, suos sibi labores opportunum habuit famis solarium. Adit itaque industriam formicam cicada supplex, ut se reposito impertiret penu rogicans. At illa cantillatricem ab ostio alegans suo, ignauiam eius largo risu prosequuta est, simul & æstiuas cantiones in memoriam reduxit. Itaq; huic quidem breuis canendi uoluptas in famē abiit, illi uerò sudores suauissimum peperere obsonium. Hæc in te quadrat Lysistrata fabula, qui per ignauiam istam tuam quouis es febricitante miserior, duplum ocio se deuorans. Apagēsis cum istac inertia ô præclare, pudeatq; te isto robore istaq; corporis firmitate, nulla tamen rerum peritia ob inertiam exulta præditum, tantum infamiae naturæ dotibus conciliare. Hæc in eos quadrat fabula, qui iuuentutem ocio ac desidia transigunt, quostandem grandiores factos, tum egestas misera, tum grauius contemptus excipit, quod neq; habeant, neq; sciant. Prou. 6. Abi piger ad formicam, cuius contemplare morem ut sapiēs fias. Illa tamen nec principem, nec præfectum, nec ducem habeat, tamen æstate cibum parat, & colligit in messe alimentum. Quamdiu piger dormies? Ecquādo à somno surges? Paulū modo, inquis, dormitabo, paulū modo somno uacabo, paulum modo conferam manus, & componā me ad recumbendū. At interea ceu uiator ueniet inopia, & obruet te paupertas ceu latro. Prouerb. 10. Egestatem adfert manus ociosa, sed manus sedulorum ditat. Qui colligit in æstate, prudens est: qui dormit in messe, confunditur. Prouerb. 10. Quatuor minuta sunt in terra, quæ prudentia uincunt etiā sapientes. Formicæ imbecille genus, & tamē in messe cibum sibi parant. Cuniculi infirmum genus, qui in rupibus habitant. Locustæ, quæ quanquā non habeāt regem, tamen agminatim prodeunt. Illud quoq; quando in fornicarum mentionem incidimus, non grauior ascribere, quod est apud D. Hieronymū in uita Malchi monachi: Post grande, inquit, interuallum dum solus in eremo sedeo: & præter cælum terramq; nihil uideo: cœpi mecum tacitus uoluere: & inter multa cōubernij quoq; monachorum recordari, maximeq; uultum patris mei, qui me erudierat, tenuerat, perdiderať. Sicq; cogitans, aspicio formicarum gregem angusto calle feruere, ferre onera maiora, quàm corpora. Aliæ herbarum quædam semina forcipe oris trahebant, aliæ egerebant humum de foueis, & aquarum meatus aggeribus excludabant. Illæ uenturæ hyemis memores, ne madefacta humus in herbam horrea uerteret, illata semina præcidebant. Hæ luctu celebri corpora defuncta deportabant. Quodq; magis mirum est, in tanto agmine egrediens non obstabat intranti: quin potius si quam uidissent sub fasce & onere concidisse, suppositis humoris adiuuabant. Quid multa? pulchrum mihi spectaculum dies illa tribuit. Vnde recordatus Salomonis ad fornicarum solertiam nos mittentis, & pigras mentes tali exemplo suscitantis, cœpi tædere captiuitatis, & monasterij cellulas querere, ac fornicarum illarū similitudinem desiderare, ubi laboratur in mediū, cumq; nihil cuiusq; propriū sit, omnium omnia sunt. Ambrosius 6. lib. Hexameron cap. 4. Est tum etiam in natura quadrupedū, quod imitari nos sermo adhortatur propheticus. Quo exemplo cauēamus desidiā exiguitate uel infirmitate corporis, à uirtutis studio non reflectamur, neq; reuocemur ab illius propositi magnitudine. Exigua est enim formica, quæ maiora suis audet uiribus, neq; seruitio a i operadum cogitur, sed spontaneæ proposito prospiciētiæ futura alimētorum subsidia sibi præstruit. Cuius ut imiteris industriā, scriptura cōmonet te dicens: Confer te ad formicā ô piger, & emulare uias eius, & esto illa sapientior. Illa enim nullam culturam possidet, neq; cam quæ se cogat ha-

bcns,

bens, neq; sub domino agens, quemadmodum praparat escam: quæ de tuis laboribus sibi mensem recondit, & cum tu plerumq; egeas, illa non indiget. Nulla sunt ei clausa horrea, nullæ impenetrabiles custodiæ, nulli immobiles acerui. Spectat custos, furtaq; prohibere non audet. Aspicit sua damna possessor, nec uindictat. Nigro cõuectatur agmine præda, per campos feruens semite comitatu uiantum: & quæ cõprehendi angusto ore non possunt, humeris grandia frumenta truduntur. Spectat hæc dominus messis, & erubescit tam parca piz industriæ negare compendia. Chrysostomus Hem. in Matth. 70. Quemadmodum formicæ duntaxat corporis curam habent, pariter & nos, imò uerò multo peius, nō enim pro rebus solum necessarijs laboramus, ut illæ, sed pro superfluis. Vitam illæ nullo crimine agunt, nos auaritiæ seruientes, nō illas, sed lupos atq; leones imitatur. Augustinus: Quemadmodum formica æstate colligit, unde in hyeme pascatur: sic unusquisque Christianus in rerum tranquillitate, quam significat æstas, colligat uerbū Dei, ut in aduersitate & tribulationibus, quæ hyemem nominat significat, habeat unde spiritaliter uiuat. Vergilius Lib. Aenci. 4. Ac ueluti ingentem formicæ farris aceruum Cum populant, hyemis memores, testōq; reponunt; It nigrum agmen campis, prædamq; per herbas Conuectant calle angusto, pars grandia trudunt Obnixæ frumenta humeris, pars agmina cogunt, Castigantq; moras: opere omnis semita feruet. Iuuenalis: Prospiciunt aliquando uiri frigusq; famemq;, Formica tandem quidam expauere magistra. Ludouicus Bigus lib. 2. ad Szozam: Cuncta Cleonæo flagrabant sidere, meq; Vrbe grauem ruris sollicitabat amor. Haud procul egressus sole inclinante sub ulmo Longo formicæ agmine conspicio. E foueis pars haurit humum, pars claudit aquarum Ostia, constructis firmiter aggeribus. Multæ oris maiora trahunt se forcipe grana, Aueris multæ posteriore pede. Pars humeris molitur opus, pars educat ægras, Pars effert celebri corpora functa rogo. Pars hyemis memor instantis, ne rursus in herbam Humida succrescant semina, dente premit. Quodq; magis mirum est, inter tot millia nunquam Impedit egrediens introeuntis iter. Quin potius si quam uideat sub pondere uictam, Erigit elapsam, sæpiq; fasce leuat. Cætera quid memorem? quæ concursatio? quanta Sedulitas? studium quale? quis ordo foret? Sic mecum, me ne è somno miserabilis unquam Eruerō? nunquam cura salutis erit? Tantillæ ut seruent animantes frigore uitam, Vnanimes agitat quàm grauis ecce labor. Ast ego diuinæ munitus acumine mentis, Nesciero uitæ consuluisse meæ? &c. De ingenio, industria, politiaq; formicarum plusquàm mira narrât autores, nec minus comperta tamen leges apud Plinium lib. 11. cap. 30. Vide declamationem, quæ Formica inscribitur, autore Phil. Melanch. Lege posteriorem Copiæ commetarium ad calcem de exemplo fabuloso. D. Erasmus in parabolis: Formicæ triticum arrodūt ea parte, qua germinare incipit, ne sibi reddatur inutile; Sic potentes quo ministris

8 A P H T H O N I I P R O G Y M N A S.

perpetuo urantur premunt, ne si emerferint, tædio seruitutis relinquunt aulam. Industrium animal formica, sed non laborat nisi sibi: Ita nonnulli mortales sibi duntaxat consulunt, & suum modo negocium agunt. Vt Indica formica aurum è cauernis erutum seruant tantum, non fruuntur: Ita diues avarus nec fruitur ipse suis opibus, & alijs inuidet illarum usum. Quemadmodum formica si semel antro, & apes si semel aluearibus eijci contingat, peregrinantur: Ita quidam si semel patriam exeant, exules se putant. Erasmus lib. Ecclesiastæ 2. Porro quod exemplum sumptum est ab animante bruto, sic mitigari potest, si dicat hoc non esse alienum à consuetudine scripturarum, quum Solomon nos mittat ad formicam, ut ab ea discamus industriam. Ee dominus in Euangelio reuocat discipulos suos ad exemplum passerum, liliorum, & grani synapis. Fidem uero poterit hoc pacto conciliare, si dicat hanc non esse anilem fabulam, sed à uetustis, grauibz & pluribus autoribus literis proditam historiam, quæ nulli uideri debet incredibilis, quum etiam quotidianis experimentis uideamus animantia natura fera, beneficijs hominum cicurari & ad obsequium redigi. Idem eodem loco: Rursus quum Solomon hortatur nos ad exemplum formicæ, ut illius exemplo patemur in iuuentute, quo aliam in senectute, non inutiles est admonitio, sed qualè ethnicus ingereret filio suo. Multo autem uberior est fructus, si totam hanc uitam interpretemur ætatem nostram, in qua datum est bene agere. Hanc oportunitatē qui negligit, post mortem hyems est, in qua non licet bene operari, sed quisq; mercedem accipit, prout gessit in corpore, siue bonum, siue malum.

N A R R A T I O I I.

Diuisio
narratiōis

Narratio est rei factæ uel tanquam factæ expositio. Diuiditur autem in poëticam, historicam & ciuilem. Poëtica est quæ habet expositionem fictam. Historica, quæ uetustam rerum commemorationem. Ciuilis est, quæ rhetores utuntur in causis. Insunt autē narrationi sex:

Narratio-
nis uirtu-
tes.

Persona faciens, res facta, tempus circa quod, locus in quo, modus quo pacto, causa propter quam. Quatuor uero sunt uirtutes ipsius, perspicuitas, breuitas, probabilitas, & uerborum proprietates.

I N N A R R A T I O N E M I I.

Narratio est rei factæ. Cicero de inuentione lib. 1. Quintilianus lib. 2. ca. 4. Idem lib. 4. cap. 2. Aristoteles lib. rhetorices 3. cap. 16. Illorum quoq; peruestita licet, attramen hic obiter coarguenda est sententia, qui plures quatuor orationis partes recensent, quanquam haud nesciam duas duntaxat ponere Aristotelem. Exordium, est oratio animi auditoris idoneè comparans ad reliquam dictionem. Narratio, est rerum gestarum, seu ut gestarum expositio. Confirmatio, est quæ nostræ parti fidem, firmamentumq; argumentando adiungimus, & aduersariorum argumenta, obiectionesq; diluimus. Partitio, uelut initium est confirmationis. Confutatio seu reprehensio, eiusdem confirmationis pars est. Ac proinde non est, ut has distinctas esse partes credamus: autor est Quintilianus. Peroratio siue Epilogus, compendium renouat auditori, quod fusius disertum est. Latini quidam appellat enumerationem, Græci ἀνακεφαλαιώσις. Ex hisce orationis partibus duæ ad rem docendam pertinent: narratio & confirmatio. Reliquæ duæ in hoc adhibentur, ut commoueatur auditor, quæ sunt principium & peroratio. De quibus multa. F. Quintilian. lib. 4. & 6. Cicero de orato. ad Q. Fratrem, & Rodolp. Agricola lib. 2. de inuentione dialecti, cap. 24. Vel tanquam factæ. Illud indicandum paucis, hoc in loco abesse non nulla

Nulla ab autographo. Post hæc enim uerba (uel tanquam factæ expositionis) hæc sequi fortasse conueniebat, ut Græcis Latina responderent: Differt autem enarratio (ut ita dicā) ab enarratione, siue narratio ab expositione, ut poëma à poësi. Poësis enim tota Ilias est, Poëma uero armorum Achillis apparatus. Tum deinde post subnectendum: Diuiditur autem) Has narrationis species optime (ut alia omnia) explicat Rodolphus Agricola lib. secundo de inuentione dialect. ca. 22. Poëtica autem narratio mysteria sunt genera: ἱστορικῶν, δραματικῶν, καὶ μίμων. Diomedes lib. secundo, Quintilianus lib. primo cap. 15. Narratiunculas à poëtis celebratas notitiæ causâ, non eloquentiæ tractandas puto. Cicero primo de oratore: Est enim finitimus oratori Poëta, numeris astrictior paulo, uerborum autem licentia liberior. Huc adde Ouidianum illud: Exit in immensum fecunda licentia uatum, Obligat historica nec sua uerba fide. Seneca lib. de beneficijs 1. cap. 3. Quemadmodum nomenclatori memoriam loco audacia, & cuiusque nomen non potest reddere, imponit: Ita poëta non putant ad rem pertinere uerum dicere, sed aut necessitate coacti, aut decore corrupti, id quæque uocari iubent, quod belle facit ad uersum. Historica.) Cicero lib. de oratore 2. Fab. Quintilianus lib. 2. cap. 4. Apud rhetorem initium sit historia. Rodolph. Agrico. lib. 2. de inuent. dialect. cap. 16. Ciuilis est.) Quintil. lib. 2. cap. 1. Si rhetor prima officia operis sui non recusat, primo à narrationibus statim, & laudandi uirtu perandique opusculis cura eius desideratur. Insunt autem narrationi.) Ad ea in primis adiutare poterint circūstantiæ, quas Græci περιστασεις appellant. Ex partim sunt rerum, ut causâ, locus, tempus, occasio, casus, facultas, instrumentum, modus, atque id genus alia. Partim personarum: ut genus, natio, patria, sexus, ætas, educatio siue disciplina, habitus corporis, fortuna, conditio, animi natura, affectio, studium, antedicta, commotio, nomen. Quas pensiculate simul & enucleate scriptas reliquerunt, Quintilia. lib. 5. cap. 10. Idem lib. 6. cap. 1. Cicero lib. de inuentione 2. de coniecturali constitutione. Consultus Chirius Fortunatianus artis rhetoricæ scholicæ lib. 2. in ipso statim exordio. Idem lib. 3. ubi agit de Thesi. Sulpitius Victor ad Marcum Silonem, Georgius Trapezuntius lib. rhetori. 3. & 5. D. Erasmi in commentario de Copia rerum, in undecima locupletandi ratione. Idem lib. 2. & 3. Ecclesiasticæ. Rodol. Agrico. lib. 2. de inuent. dialect. cap. 25. Vide attributa personarum iuxta ac rerum ad locos Rodol. Agri. per nos redacta, simul & adiectis exemplis enodatis explicata. Per spicuitas.) Cicero 2. de oratore: Iam uero narrationem quod iubet uerisimilem esse, apertam & breuem, recte nos admonent. Hæc est eloquendi obseruatio. Nam rerum perspicuitas, quomodo præstada sit, diximus in præceptis narrationis, similis autem ratio est in omnibus. Nam si neque pauciora, quam oportet, neque plura, neque inordinata, aut indistincta dixerimus, erunt dilucida, & negligenter quoque audientibus aperta. Quintilianus lib. 1. ca. 11. Oratio cuius uero summa uirtus est perspicuitas, quam sit uiciofa, si eget interprete. Idem lib. 2. cap. 3. Nam & prima est eloquentiæ uirtus, perspicuitas. Idem lib. 8. ca. 2. Oratio simplex, & in affectata habet quandam purum, qualis etiam in feminis amatur, ornatum. Rodolphus Agricola lib. 2. de inuentione dialectica ca. 3. Illud non erit ignorandum nobis, perspicuitatem orationis, uerbis constare & rebus: & quæ sequuntur, sunt enim cognitu dignissima, proinde accuratius expendenda. D. Erasmus priore copiarum commentario cap. 11. Breuitas.) Breuis narratio est, in qua nihil superuacaneum est. Estque tolerabilius aliquid esse superuacaneum, quam eam esse nimis concisam. Nam ut ait Quintilianus, superuacua cetero dicuntur, necessaria cum periculo subrahuntur. Hæc autem breuitas reliquarum quoque orationis partium uirtus est. Aperta erit itemque breuis, si fuerit tantum ipsa narratio, hoc est, si ordini rei gestæ nihil extrinsecus fuerit adiectum. Probabilis, si argumentorum & questionum semina quædam fuerint utique responsa modo, nec argumentandi genera ponantur, ut omnibus quæ facta esse dicimus, adsit & causa cur facta sint, & persona quæ fecit, & facultas quare facere potuisse credatur, & locus ubi facta est. Nec satis est narrationem per se probabilem esse, nisi etiam rei propositæ ita sit

accommodata, ut firmiter menta totius causæ hinc duci possint. Hisce de rebus lege P. Quintil. lib. 4. cap. de narratione. Multum conducit adiecti ueris credibilis rerum imago, quæ uelut in rem præsentem perducere audientes uidetur. Plurimū adiuuanti attulerit ad hæc exactius intelligenda. Cicero in parti. orat. in narrationis præceptis, & Rodolp. Agric. lib. 2. de inuent. dialect. cap. 3. ubi ista fufus edisserit. Quintilianus: Aperi, inquit, & dilucida erit oratio, si fuerit primū exposita propriis uerbis, & significatibus, & non sordidis quidem, non tamen exquisitis, & ab usu remotis: tum distincta rebus, personis, temporibus, locis, causis, ipsa etiam pronuntiatione in hoc accommodata, ut ludeat, quæ dicuntur, quā facilitate accipiat. Neque uerō mediocriter profuerit expositio consequens, cuius meminit Rod. li. 2. c. 22. in qua alia ex alijs ulro consequi uidentur, hoc est, si pendebunt ex priori sequentia, & ad commemorationem eorum quodammodo expectabuntur. Talis est tota illa pro Milone narratio, quæ perpetuo ceu uinculo quodam ita connexa est, ut res non iungi inuicē, sed à natura coherere uideantur. In 4. accusationis Verrinæ, est narratio de Ennē Cerere, de Segeſtana Diana, de Syracusarum ſitu. Apud Vergilium lib. Aenei. pri. in ipsa statim fronte, est narratio quæ à loci descriptione sumpta, ducitur per causas propter quas Iuno remorata est Troianos. Erasmus Roteroda. lib. Ecclesiastæ 2. Vehementius autem afficit narratio, si sit probabilis. hoc est, si naturæ ac mori respōdeat, si ordine textatur, si sit euident, rem ueluti depictam oculis subiūciens, si decorum seruet in personis & in sermocinationibus ac dialogismis, hoc est, in affingendo suum cuique sermonem, uelut in historia cæci nati, &c.

E X E M P L V M.

Persona
faciens.
Res facta.
Modus &
pactio.
Causa pro
pter quā.

Si quisquam est qui rosæ decorem miratur, is animo mihi Veneris reputet uulnus. Amabat enim dea Adonidem, contra Mars ipse deam amabat, pariq; dea Adonidis amore, quo Mars Veneris tenebatur. Flagrabat deæ desiderio deus: dea sequebatur hominem, similis utrorumq; ardor, tametsi natura inter se ut dii homoq; differret. Inuidens Mars Adonidi, perimere ipsum decreuit, unicum abolendi amoris remedium, mortem ipsius arbitratus. Percusso demum Adonide, quum rem dea accepisset, ut succurreret festinabat: raptq; properanter inter rosaria cursu, spinis incidit, calcemq; pedis perstrinxit. defluens autem ex uulnere sanguis, rosæ colorem in nouam faciē mutauit. Sicq; rosa quæ initio fuerat alba, in hunc quo nunc aspicitur trāsijt colorem.

Locus in
quo.
Tēpus circa
quod.

I N E X E M P L V M.

Si quisquam est qui rosæ.) Fabulam hanc non insuauem uertit & Angelus Politianus Miscellaniorum centuria. 1. cap. 11. Cæterum meo quidem iudicio (si quid ego possim iudicare) ut absit inuidia uerbo, ἡμφοτέρωθεν florulentius & (ut ita dixerim) picturatius multo est quod reddidit Agricola. Subscribam Politiani uerba, quo lector uersionem conferat uersioni. Qui rosæ, inquit, pulchritudinem demiratur, plagam Veneris consideret. Amabat Adonim dea, Mars ipsam. Quodq; dea foret Adonidi, Veneri Mars erat. Deus Deam adamabat, deaq; hominem sequebatur. Par cupido, tametsi genus dispar. Perimere Adonim Mars zelotypus tendebat, finem putans amoris Adonidis necem. Ferit Adonim Mars: Adcurrit auxilio Venus festinans, in rosas incidit ac spinis implicuit. Ita pedem perforauit, qui uulnere manarat cruor.

truor, de se rosam colorauit. Sic rosa quæ prius candida, quod nunc cernitur, facta. Ouidius 10. Meta. fabulæ huius meminit. Forſitan audieras aliquē. Fuit autem Adonis Cynaræ Cypriorum regis, & Myrrhae filius, à Venere ob elegantem formā unicē adamat, quem in Idalia monte uenantem primo ætatis flore aper occidiſſe fertur, mortuum uero amaſium multis deſcuiſit lachrymis, quibus cum nihil proficeret ad doloris lenimen, pueri cruorem commutauit in florem. Veneris reputet uulnus.) Elegans in primis eſt quod Theocritus ait in Adonidis epitaphio:

ἄγριον ἄγριον ἔλκος ἔχει κατὰ μέρον ἄδωνος
μαῖον δ' αὖ κυθίρεα φέρει πῶτι κάρδιον ἔλκος.

Calcēq; pedis perſtrinxit.) Nihil eſt quod hoc cuiq; mirū debeat uideri, quādoquidē Theocritus in eo quod modo citauimus Idyllio, eam dicat ἀσάνδαλον cucurriſſe:

ἄδ' ἀφροδίτα λυσάμεινα πλάκα μῦδας ἀνὰ δρυμὸς ἀλάλησαι
πινθάλια, νηπλίκτος ἀσάνδαλος, αἱ δ' εἰ βάτοι νῆρ
ἐρχομῖνα τῖροντι κρήϊρον ἅμα δριποντοί.

Illud magis mirum fortaſſe fuerit, quod Homerus Iliados 5. memoriæ prodiderit deos nec edere, nec bibere, ſanguiniſq; prorsus expertes eſſe. Exemplum autem narrationis eſt apud Terentium in Andria: Interea mulier quædā ab hinc triennii, &c. cuius artiſciū minime uulgare ſubaperit Rodolp. Agricola lib. de inuent. dialect. 2. ca. 23. Idem li. 2. de inuent. dialect. cap. 15. de expoſitione & narratione Vergili: Vrbs antiqua fuit. Et apud Ciceronē pro Milone: P. Clodius cum ſtatuiffet omī ſcelere in prætura. Vide Rodolphum lib. 2. cap. 22. Eſt etiā mire elegans uenustaq; narratiuncula in oratione Annibalis ad Scipionē decad. 3. libro 4. In nouam faciem mutauit.) Senſus autem ad hunc habet modum in Græcis, ſanguinē ſuo colore roſam imbuiffie. Id ita fortaſſe reddi poterit explanatius: Sanguis autē qui à uulnere profuebat, roſæ colorem in ſuam mutauit faciem.

CHRIA SIVE VSVS. III.

Hria, id eſt uſus, eſt ex perſona alicuius dicti factiue breuis cōmemoratio. Vocata uero eſt uſus, quod utilis in primis ſit. Eſt aut uſuum alius rationalis, actiuus alius, alius mixtus. Rationalis eſt, qui oratiōe ſola utile aliquid demōſtrat. Quale eſt: Plato

Diuiſio
uſus.

inquit, uirtutis ramos ſudore & laboribus enaſci. Actiuus, qui factū ſolū aliquod recenset, ut: Pythagoras interrogatus quāta eſſet hoīm uita, prærumper uidendū ſe præbens, ſubito abſcōdit, uitæ humanæ menſurā, cōſpectus breuitate indicans. Mixtus eſt, qui ex utroq; & oratiōe & facto conſtat. Quale eſt Diogenis illud: qui quū uidiffet adoleſcentulū immodēſtius agentē, pædagogū uerberauit, ſubijciens: Quid ita talia doces? Hæc uero diuiſio eſt uſus. Diſpones uero ipſum his capitibus: Laudabis primum perſonam, deinde explicabis uſum: poſtea confirmabis, primum cauſa aliqua, hinc ex contrario, deinceps ſimilitudine, exemplo, teſtimonio ueterum, poſtremo epilogo breui concludes.

IN CHRIAM SIVE VSVM.

Chria, id eſt, uſus, eſt ex perſona.) Breuis ſimul & docta chriæ definitio, quando omnem diſputationē ab ea incipiendam eſſe rectiſſime docet Cicero. Dicti factiue breuis.) Hinc eſt quod triplicis differentiæ chriæ ſint: aut enim dictum ſolum

solum continent, aut factum aut utrunq; ut infra. Vocata uero est usus.) Metho-
 dico quodam ordine, post definitionem chriæ seu usus, uocis quoque inquiri inter-
 pretationem: quare nimirum chria, usus recte dicatur, quod uidelicet utilis sit. Est
 autem usum alius rationalis.) Diuisio usus. Quintilianus tamen lib. primo, cap. 14.
 paulo diuersius: Chriarum (inquit) plura genera traduntur: Vnum simile sententiæ,
 quod est positum in uoce simplici, dixit ille, aut dicere solebat: Alterum quod est in re
 spondendo, interrogatus ille, uel cum ei dictum esset, respondit: Tertium huic nõ dis-
 simile, cum quis non dixisset, sed aliquid uel fecisset, etiam in ipsorum factis chriam
 esse putant. Hec ille. Plato inquit, uirtutis ramos sudore.) Eandem sententiã pul-
 chre quoq; & Hermolaus habet: Sine labore (inquiens) sine uigilijs perucnire nemo
 potest ad ea quæ nos à uulgo separant & à populo. Et Hesiodus ἐν ἱργῶν καὶ ἡμέραις
 τῶν ἀρίτων ἰσθῶπα θοὶ προπαροῖθι τῶν καμ
 ἀνάσθαι. μακρὸς δὲ καὶ ὄρθι· οἷμα· ἐπ' αὐτῇ.

Idest: Virtutem posuere dei sudore parandam:

Arduus est ad eam, longusq; per ardua callis.

Silius denique Italicus: Ardua (inquit) uirtutem profert uia. Plato inquit.) Recte
 Platonem nominat: nam ex definitione chriæ constat, nomen autoris citari oportere.
 Hinc & alij Chriam sic definiunt: quod sit breuissima expositio alicuius facti uel
 dicti, cum autoris nomine citato. Pythagoras interrogatus.) Cum multi multa di-
 cerent de breuitate uitæ humanæ, hic bullam esse, ille fornum & florem uernalem: Py-
 thagoras, conspectus breuitate, eisdem mensuram indicauit. Rodolph. Agri. li. pri-
 mo cap. 27. talia, pronunciata re esse edocet, quo loco & eiusdem exempli meminit.

Quale est Diogenis illud.) Simile de Crate refert Fabius lib. pri. cap. 24. Vt Cra-
 tes (inquiens) cum indoctum puerum uidisset, pædagogum eius percussit. Elegantissi-
 mum quoq; cum primis huius loci exemplum esse potest, quod de C. Furnio Crasino
 memoria proditum est. Is enim manumissus, cū multo plures fructus in paruo ager-
 lo, quàm ex amplissimis agris uicinias perciperet, in magnā inuidiam deuenit, ceu
 fruges alienas pelliceret ueneficijs. Quamobrem à Sp. Albino Curuli die dicta, me-
 tuens damnationem, cum in suffragium tribus oporteret ire, instrumentum rusticū
 omne in forum attulit, & adduxit filiam ualidam, atq; (ut ait Piso) bene curatam ac
 uestitam, ferramenta egregie facta, graues ligones, uomeres ponderosos, boues sa-
 guros. Postea dixit: Veneficia mea Quirites hæc sunt, nec possum uobis ostendere aut
 in forum adducere lubricationes uigiliarum & sudores. Omnium sententijs itaq; est
 liberatus. Dispones uero ipsum his capitibus.) Quæ in præexercitijs Hermo-
 genis à Prisciano translatis per quàm appositis explanantur exemplis. Postremo
 epilogus breui concludens.) In epilogo, quæ præcipua sunt in toto argumēto, insigun-
 tur auditorum animis. Eras. Roterod. lib. Eccle. 2. Epilogus compendio renouat au-
 ditori, quod fufius disertum est: Latini quidam appellant enumerationē, Græci ἀνα-
 κριθαίσις. Ea res triplicem adfert utilitatem. Prima est, quod renouat auditoris me-
 moriam. Altera, quod totam causam simul oculis subiicit. Tertia, quod quædam ar-
 gumenta per se tractata uidentur imbecilliora, ea tamen ualent in turba, solidiori-
 bus admixta. Hic obseruandum, ut epilogus quàm paucissimis uerbis absoluator, ne
 non tam uideatur epilogus, quàm noua oratio. Eoq; Græcis dicitur ἀνακριθαίσις,
 quod capita modo rerum repetantur.

E X E M P L V M.

Encomiū
 personæ.

* Audari iustum est propter egregiā doctrinā Isocratem, qui nomē
 ipsis profecto studijs clarissimū dedit, quātāq; uis esset ipsorū, expe-
 riendo exercendoq; ostendit. Eò sanē gloriæ processit, ut potius de
 disse nomen studijs suis, quàm laudem ab ipsis accepisse uideatur.

Quibus

Quibus autem uel reges admonens, uel instituens priuatos, bene de hominum meruit uita, longum esset recensere. Verum quod de eruditione tradidit, haud ab re fuerit cōmemorare. * Amator, inquit, eruditōis, à laboribus auspicatur, sed laboribus desinentibus in utilitatē. Quod quā uere ab eo recteq; dictum sit, uel hinc erit perspicere. * Amantes enim eruditionis, à ducibus eruditionis conquiruntur primum: ad quos accedere, uersariq; apud ipsos, ut formidolosum est, ita relinquere stultissimum. Et pueri quidem nunquam metu uacant, & quem adsunt præceptores, & quem uenturos expectant. Succedunt præceptoribus pædagogi duriori aspectu, castigantes uerò cædētesq; duriores. Itaq; & pœna antè metu ipso est grauis, & metum grauius subsequitur experimentum: errataq; omnia puerorum seuerissime uindictantur, recte facta uero uelut ad ea demum nati sint, exactissime exiguntur. Iam uero pædagogis ipsis etiam patres sunt molestiores, in deambulationibus inquirentes, & uctantes egredi in publicum, forumq; ipsum suspectum habentes: quod si animaduertere oportuerit, grauius & uelut naturæ etatisq; obliti coërcent. Veruntamen per ista quum ad uirilem ætatem peruenerit puer, cumulat uirtutibus. * Qui uero ueritus ista, fugerit magistros, deseruit patres, pædagogos auersetur, prorsus expers eruditionis manebit. fugiensq; metum, simul cum ipso doctrinam relinquit. Hæc nimirum Isocrati animum induxerunt, ut eruditionis acerbam uocaret radicem. Quemadmodum enim qui terram colunt, in ipsam multis antè laboribus subactam semina deiiciunt, fructus uero maiori comportant uoluptate: sic qui ad studia accinguntur, multa cura sequentem demum gloriam comprehendunt. Aspice autem mihi Demosthenis uitam, qui oratorum omnium laboriosissimus, omnium quoq; clarissimus euasit. Tantum enim illi studij superabat, ut comam natiuum capitis ornamentum detonderet, multo optimum ornamentum putans uirtutem, & laboribus consumpsit, quæ ad uoluptates reliqui profundunt. Idcirco præclare hoc (ut omnia) Hesiodus ait, asperam esse ad uirtutem uiam, carum uero molle: eadem uero quam Isocrates sententiā. Hesiodus enim uiam uocauit, Isocrates autem dixit radicem differentibus nominibus eandē uterq; sententiā explicantes. * Respicientes ergo ad ista, laudabimus merito Isocratem, pulcherrime hæc de eruditione tradentem.

* Vfus explicatio.
* Primum confirmat à causa.

* Hinc ex cōtrario.

Deinceps similitudine.

Exemplo.

Testimonio ueteris

* Postremo epilogo breui.

IN EXEMPLVM.

Laudari iustum est Effusissime laudatur Isocrates à Cicerone, cum sæpè aliis, tum maxime in Bruto de claris oratoribus: Eius enim domus, inquit, cunctæ Græciæ ludus, &c. à Quintiliano lib. 10. ca. 1. à Plutarcho, Philostrato & Dionysio Halicarnasæo in uita eius. Quin & ipse Isocrates in Panathenæica recenset, quanta bona corporis, fortunæ simul & animi suæ consequutus. Qui nomē ipsius profecto

profecto studijs clarissimum dedit.) Cicero pro Marco Caelio: An una aliam causam esse ullam putatis: cur in tantis præmijs eloquentiæ, tanta uoluptate dicendi, tanta laude, tanta gloria, tanto honore, tam sint pauci, semperque fuerint, qui in hoc labore uersentur? Omittendæ sunt omnes uoluptates, relinquenda studia delictationis, ludus, iocus, conuiuium, sermo etiam pene omnium familiarium deserendus, quæ res in hoc genere homines à labore, studioque dicendi deterret, non quo aut ingenia deficiant aut doctrina puerilis. Vel reges admonens.) Isocrates in oratione de retributione. Cicero lib. de orato. 3. Alijs ne artibus hunc Dionem instituit Plato: alijs Isocrates clarissimum uirum Timotheum Cononis præclarissimi imperatoris filium, sed enim ipsum imperatorem, hominemque doctissimum. Cicero: Ecce tibi exortus est Isocrates magister istorum omnium. Cuius è ludo tanquam ex equo Troiano, innumeri principes exierunt, sed eorum partim in pompa, partim in acie illustres esse uoluerunt. Vide lib. illum Isocratis de regno, ad Nicoclem Cypri regem, Rodol. Agric. Erasmo Rote. Stephano Nigro alijsque item interpretibus. Vel instituens priuatos.) Cicero de oratore perfecto: An non clarissimus ille præceptor Isocrates, quem non magis libri bene dixisse, quam discipuli bene docuisse testatur, cum de Ephoro atque Theopompo sic iudicaret, ut alteri frenis, alteri calcaribus opus esse diceret. Quintilianus libro 3. cap. 1. Aristoteles cum florere Isocratem nobilitate discipulorum uideret, &c. Vide adagium: ἀσχηρόν σιωπᾶν, &c. id est: Turpe filere. Et Macrobius libro 7. Saturnalium cap. 1. Amator inquit eruditionis.) In calce paræneseos Isocraticæ ad Damonium, simile quiddam habetur. A ducibus eruditionis conquiruntur.) τῶν τῶν παιδείας ἡ γὰρ μόσι συνήτῳται. Ioannes Cataræus sic reddidit: Qui enim bonis artibus capiuntur, hi sanè cum professoribus conuersantur. Nunquam metu uacant.) Quid si sic legamus? Pueri quidem nunquam metu uacant, siue apud præceptorem sint, siue adituri sint, ante sensum mali timor præuenit, timorem uero excipit punitio. Lege Platonem in Axiocho. Pædagogus duri.) Qualis est Lydus ille pædagogus in Bacchidibus Plautinis, optimus formandæ pueritiæ magister atque grauis finis uitiorum censor. Castigantes uero exdentesque.) Cicero in 3. de orato. Dicebat Isocrates doctor singularis, se calcaribus in Ephoro, contra autem in Theopompo frenis uti solere: alterum enim exultantem uerborum audacia, alterum cunctantem & quasi uerecundantem incitabat. Idem refert Quint. lib. 2. cap. 9. Seuerissime uindictantur.) Cicero lib. 4. ad Herennium cap. de sententia: Qui adolescenti peccatis, & quæ sequuntur. Verantes egredi.) πρῶτῳ ἀναγνώστῳ: aliter interpres uidetur legisse πρῶτῳ ἀναγνώστῳ, mihi magis arridet Rodolphi uersio. Naturæ ætatisque obliui.) Terentius in Heauton. Quia iniqui sunt patres in omnes adolescentes iudices, qui æquum esse censent nos iam à pueris illico nasci senes, Nequillarum affines esse rerum quæ ferè ad adolescentia: Ex sua libidine moderantur quæ nunc est, non quæ olim fuit. Plinius lib. epistolarum nono. ad Iuniolem: Cogita & illum puerum esse, & te fuisse, atque ita hoc quod es pater utere, ut memineris hominem te esse, & hominis patrem. Vide adagium: Ne sis patruus mihi. Ut eruditionis acerbam uocares radicem.) D. mœcritus τῆς μὲν ἑξ ἑαυτῆς παιδείας ἵψη τῶν πικρῶν τοῦ δὲ καρποῦ τῶν γλυκῶν, id est, D. mœcritus quidem radicem eruditionis amarum esse dixit, fructus uero dulces. Vide adagium: Ignauis semper feriæ sunt, & Qui è nuce nuclium esse uult, frangit nucem. Hieronymus in primum Heremix caput: Et quomodo nux siue amygdalum amarissimum habet corticem, & testa durissima cingitur, ut detractis austerioribus & duris, fructus dulcissimus reperiatur: Sic omnis correptio, & labor continentix amara quidem uidetur ad præsens, sed fructus parit dulcissimos. Vnde & uetus illa sententia est: literarum radices amaræ, fructus dulces. Chrysostomus in epistolam ad Hebræos Homil. 10. Et si uirtus amara sit, tamen fructus profert dulciores, ut in arboribus cortex pene semper amarus & asper est, fructus autem ipsi suauitate iucundi sunt. Iul. Rufinianus de figuris sententiarum: ἀποφῶτισμα sententia responsua apud Tullium

Tullium: Literarū radices amaras, fructus dulces. Hieronymus aduersus Rufinum: Litera marsupium non sequuntur, sudoris comites sunt & laboris, secia ieiuniorū, non saturitatis: continentia, non luxuria. Demosthenes plus olei, quā uini expēdisse dicitur, & omnes opifices nocturnis semper uigiliis praeuenisse. Qui terram colunt. Huic finitima sunt, quae leguntur in canonica Iacobi ca. 5. Esdra 4. ca. 8. Et apud Chrysostomum homelia in Genesim 20. sub calcem. Vide adagiū: Semper agricola in nouum annum diues. Omnium laboriosissimus. Cicero in 4. Tuscula. Cui non sunt audita Demosthenis uigilia, qui dolere se aiebat, si quando opificum ante lucana uictus esset industria. Idem in calce libri primi de oratore miris laudibus Demosthenis diligentiam denobilitauit. Notissimum est & illud: Interrogatus Demosthenes, quenam pacto factus esset orator, respondit: plus uino oleum impendens. Vide & Eras. Roterod. lib. Ecclesi. 3. Superabat. Illud non indignum relatu, quod super hac uoce annorari Aulus Gellius libri primi cap. 22. Verg. lib. 2. Georg. Superat tener omnibus humor. Laboribus consumpsit. Hoc est, id laboribus impendit, quod alii uoluptatibus. Capitis ornamentum. In priore ad Corinthios cap. 11. Detonderet. Plutarchus in uita Demosthenis. Hae leuicula non tam subinde inculcarem, nisi perspicerem hanc diligentiam, uel illud praestaturam, ut his adimiculis a iuuentute possent teneri hae aureola dicendi primordia. Hesiodus ait. Versus porro ipsius poetae super hac re, in Chria adduximus. Citat idem quoque testimonium ex Hesiodo Lactantius lib. 6. de uero cultu cap. 3. & 4. ac interpretatur Rod. Agric. lib. primo de inuentione dialectica ca. de fine. Vide adagium: Difficilia quae pulchra. Cicero: Virtuti sudorem dii immortales anteposuerunt, longa autem est & ardua uia ipsa & aspera primum, ubi in cacumen uentum est, facilis est quae dura extiterat. Basiliius de exhortatione ad baptismum: Quis dormiens tropaeum fixit? Quis in de litis acerbis coronae fortibus uiris debita ornabitur? nullus minime currens brauium assequetur. Labores gloriam pariunt, & angustiae periculaq; coronas fruemur.

SENTENTIA. IIII.

Ententia est oratio breui complexu aliquid quod adhortandum, dehortandum uel pertinet, explicās. Sententiarum uero alia exhortās, alia dehortans, alia emenciās. Est item alia simplex, alia composita. Præterea, alia probabilis est, alia uera, superlata alia. Exhortans sententia est, ut: Oportet amicum praesentem amare, uolentem uero, mittere. Dehortans, ut:

IIII.
Sententia
rū diuīsiō.

Turpe, quicte ducem totas deperdere noctes.

Enunciāns, ut: Pecunijs opus est, sine quibus nihil eorum quae necessaria sunt, reus fieri. Simplex autem, ut:

Optimum id augurium est, patriam tutariet armis.

Composita, ut:

Multos esse malum reges, rex unicus esto.

Probabilis, ut:

Qualeis amicos quisq; habet, talem scias.

Verā, ut:

Expert

Expers malorum uita nulli contigit.

Superlata, ut: Infirmius nihil homine. Hoc ergo pacto sententia diuiditur. Tracta bis uero ipsam eisdem capitibus, quæ in usus explicatione diximus. Laudabis primum, deinde explicabis, tum confirmabis ex causa, ex contrario, similitudine, exemplo, testimonio ueterum, demum breui epologo concludes. Differt autem sententia ab usu, eo quod usus per sepe actiuus est, sententia uero semper rationalis: deinde quod usus semper habet additam personam, sententia & sine persona effertur. Theognis:

Exhortas
sententia.

In mare fluctuagum, ne te premat aspera cecitas,
Desili, & à celsis corruce Cyrne iugis.

IN SENTENTIAM IIII.

Sententia est oratio. Rodolp. Agricola commentario in prolog. declama. Seneca: Sententia est, ut uult Aristot. commune aliquod pronunciatum, quod ad partem aliquam morum uitæq; pertinet: quisquis ergo de simili re dicit, potest eas in orationem suam transferre. Itaq; si dicat Hector: Pulchrum est mihi pater laudari abs te laudato uiro, non est proprie id quod uocamus sententiam: sed si dicat detrahitis personis: Pulchrum est laudari à laudato uiro, iam dicitur sententia. Hæc ille. Seneca in Prologo declamationum: Aliquo die nil præter has translatitias, quas proprie sententias dicimus, quæ nihil habent cum ipsa controuersia implicitum, sed satis apte & alio transferuntur, tanquam quæ de fortuna, de crudelitate, de seculo, de delictis dicuntur, hoc genus sententiarum supellestilæ uocabat. Ac paulo antè: Cum uos sententias audire uelitis, &c. Hoc fuit (inquit Rodolphus ibidem) uiriū, quod posterior ætas & seueriores eloquentiæ censores præcipue obiecerunt Senecæ, nimius scilicet amor sententiarum, quibus & minutis sæpe pondera rerum eleuabat, & crebris & condensatis cursum orationis & impetum confringebat. Erasmus Rot. lib. 3 ecclesiastæ de generibus sententiarum: Superest sententia, Græcis γνώμη, quæ comoda breuitate demonstrat quid in uita sit agendum, aut quid fieri solcat. & quæ sequuntur. Gnomæ ab Aphthonio secustractantur atq; ab Aristotele, propterea quod Aphthonius progymnasmati loco eam tradat, Aristoteles uero ut speciem argumenti quod orationi inseratur. Est igitur ueluti orationis ἀπλολογία sententia, quale est illud apud Ciceronem pro Deiotaro: Pereant amici, dum inimici unâ intercidant. Et apud Terentium: Obsequium amicos, ueritas odium parit. Aristoteles lib. rhetor. 2. cap. 22. Idem in præceptis ciuilibus ad Alexandrum cap. de sententia. Fabius Quintilia. lib. 8 cap. 5. de generibus sententiarum. Idem lib. 12. cap. 10. Seneca epistola 33. Erasmus Rot. in commentario de Copia rerum cap. de sententiis. Plato: Statim à teneris rectè consuefieri oportet. Vergilius lib. 10. Breue & irreparabile tempus Omnibus est uitæ, sed famam extendere factis: Hoc uirtutis opus. Hieronymus in epistola ad Theophilum: Oportet enim (ut nosti) iuxta ueterem sententiam, non esse tristè eloquentiam. Probabilis. Hieronymus in epistola ad Gauden. Aegre reprehendas, quod sinas consuefere. Cicero fami. epist. lib. 7. Qui ipse sibi sapiens prodesse nequit, nequicquam sapit. Exhortans. Sic Odysseæ lib. 2. Pallas in speciem Mentoris exhortatur Telemachum ad uirtutem, exemplo aliorum illustrium heroum: ἄλκιμος ἴσθ' ἵνα τίς ἦς, ὁ φρονέων, ἐν τῇ πατρίδι. id est, Strennuus esto uti tete & postera prædicet ætas. Idem Odysseæ ν. τίς λαβὴ δὲ κρηαδὴν ἦς, καὶ τῶν ἄλλοπότην ἔτλης, id est, Obdure anima, & quædam grauiora tulisti. Seneca in Oedipo: Latere semper patere quod latuit diu

diu: Sape eruentis ueritas patuit malo. Oportet amicum praesentem amare.) Hospitis aduentus tibi gratus, siq; recessus. Fortasse το φιλεῖν nō male redderetur, comiter accipere, aut amicē habere, quomodo Græci dicūt φιλοφρονῶς ἐξελίγειν τὸ φιλεῖν id est, amicē habere, pro tractare: quemadmodum bene haberi dicantur. Plaurus mercato- re: Magnifice uolo summos uiros accipere, ut mihi rem esse reanur. Terē. in Eunuc. Accipit hominem nemo melius prorsus neq; prolixius. Accipere etiam est in conuiuium ducere, & pascere, ut Vergi. Omnes porticibus rex accipiebat in amplis. Turpe quiete.) Versus est Homericus ex 2. Iliad. libro. Vide adagium: Non decet principem solidam dormire noctem. Pecuniis opus est.) Versa sunt Demosthenis in pri- ma Olynthiaca. Huic confine est illud ex epigrammatis Græcanicis, χρῆμα τ' ἀνὴρ πανυχρὸς δ' ἐνδὲ πῶς τ' ἴσθαι. χρῆμα ἀνὴρ ἀρχὴ ἀνδρα λίκανυσι καὶ τὴν κατὰ σκευὴν ἔλα καὶ τὸ γινώσκειν. Quidas: τ' ἀργύρων ἴσιν αἶμα καὶ ψυχὴ βροτοῖς ὅσις δὲ μὴ ἔχῃ τοῦτο μὲν δὲ κτῆσαςτο οὐτ' αὖτε. (ᾧ τῶν τιθῆναι παρὶ πατῆ. Simplex autem.) Solon: γηράσκω δ' ἀπὶ πολλὰ λίσσασκόμεναι. id est, Assidue discens plurima, fio senex. Cicero: Honestum illud Solonis est, quod ait uersiculo quodam, senescere se multa indies addiscentem. Ope- rum id augurium.) Iliad. 12. Citatur ab Aristotele lib. rhetor. 2. cap. de sententiis, & à Cicerone quoq; de senectute. Composita.) Hoc est, quum una cum altera confer- tur, notat doctq; hoc artificium Philip. Melanch. lib. 1. rhetor. 1. cap. de partium com- paratione. Multos esse malum.) Iliad. β. ἐν ἀγαθῷ πολυκυράνῃ τις κόραν. id est, Suetonius in Calig. Non opus ut multi, sed princeps imperet unus. D. Erasmius sic uertit: Multos imperitare malum est, res unicus esto. Vide adagium: Imperatorum multitu- do Cariam perdidit. Aristoteles 12. lib. metaphysicæ, hunc Homeri uersum adducit ad primi, uniusq; mentis confirmationem: Rex sit, duxq; unus numero, haud iuuat esse tyrānos. Bessarion sic conuertit: Res mala multiplici terras ditione teneri: Esto unus princeps, populos in pace regendos Iustitiæq; dedit magni regnator olympi. Qua- les amicos.) Senarius est. Expers malorum.) Et hic quoq; Trimeter est iambicus, cuius generis est illud Homeri: πολλὸν φέρτερον ἴσιν τὴν ἀμύνην ζῶντας ἀμαρτῆν. Vera.) Aristoteles lib. 2. rhetoricorum inter exempla hunc senarium citat: ἐν ἴσιν ὅς τις πᾶν τ' ἀνὴρ ἰσθαι μὲν, id est, Felix per omnia nullus est mortalium. Idem Aristoteles: ἀρχῶν φύλαξ τῶν νόμων. Cicero: Magistratus est uiua lex. Pindarus: πολλὰ δὲ ἀνθρώποις παρὰ γνώμων ἴπιστα. id est, Mortalibus autem multa præter spem siue sententiā eueniunt. He- rodotus de Cambyse uerissime dixit, insanire eos, q; sacros ritus derident. Infirmitus nihil homine.) Versus est Homericus ira redditus ab Erasmo: Nil homine enutrit tel- lus infirmis alma. Lege adagium: Homo bulla. Rodolp. Agri. in Axiocho Platoni- ca sic: E cunctis hominum generi fors pessima uitæ, Stant quæcunq; super terram spi- rantq; meatq;.

E X E M P L V M.

Ndignum Theognidi uisum est, Poeticam uelut rem ineptam accusa- ri: itaq; relictis fabularū cōmentis, ipse ad formādos mores uitamq; instituendā, ipsam traduxit. Quū uideret enim poetas cōpositis fa- bulis uelut præclaro aliquo inuento gaudētes, ipse satius duxit, quo

modo recte uiuatur, carmine cōplecti. * Laudandus certe ob utrūq; & qd' metri gratiā, & quod meliorum admonens, institutionis attulit fructū. Sed huius ut alia omnia, ita hoc in primis merito quis laudauerit, qd' de paupertate dixit. Et quod inquit? Viuens in paupertate, præcipitem mittere se quo ipsam uitet, non dubitet: • Laudat

C 3 tanquam

Explica- tio.

tanquam melius sit praeputare uitam relinquere, quàm solem dedecoris sui habere teslem. Dixit quidem ille hæc, quæ rectissime ab eo dicta esse constabit, si quis uerum uolet intueri. * Degens enim in paupertate, quum adhuc minor natu est, nequit exerceri ad uirtutem: ut uero ad uirilem perueniat ætatem, improbißima faciet, legatus enim pro patria, pecunia corrumpetur, concionaturus quò spes lucri duxerit, cò flectet orationem. Ius uero dicturus, pro largiente pronuntiabit. * Vacui autem paupertatis curis & pueri, ad spem protinus honestissimam uirtutis attolluntur: & uiri facti, cuncta splendide administrant, iam in pace sumptum edendis publice muneribus, faciendisq; ludis præbentes, iam in bello impensas in toleranda militiæ onera conferentes. * At uero quemadmodum grauius astricti uinculis, quo minus liberum ipsis sit quod uelint agere, uinculis prohibentur: sic in paupertate degentibus, obstat, quominus exercere libertatem possint, ipsa paupertas. * Irum uides, qui quum Ithacensium unus esset, non tamen id iuris sibi, quod reliquis ciuibus erat. Verum tam molesta sibi fuit paupertas, ut nomen quoq; inopia permutaret, neq; quum uero nomine uocaretur, respondens Irus dicebatur, cognomenq; ex professione capiebat. Et quid oportet Irum dicere? Ipse qui Ithaca quoq; potiebatur Vlysses, postquam domum rediens paupertatem simulabat, ipsius etiam sensit mala, delusivus enim & ab ancillis * inebriatus est. Adeo etiam species est paupertatis molesta. * Præclare ergo, recteq; Euripides inquit, Mælum esse nihil habere, neq; paupertatem nobilitate leuare. * Quomodo ergo quis satis & pro dignitate laudabit Theognidem, talia tamq; grauius de paupertate monentem?

I N E X E M P L V M.

IN mare fluctuagum. Inter alia terricula, quæ de paupertate prodiderunt poëtæ, in primis memoratur hæc Theognidis carmina, ad quæ alludit & Lucianus in Timone siue Mysanthropo: Ex his equidem nō paucos noui qui sic perditæ te amarint, ut sese aëreo è scopulo piscosi in æquoris alta præcipientes abiecerint. Idem in dialogo de mercede conductis: Ac forsitan tibi hoc uolebas Theogni, cum diceres eam in altum mare ac præruptis de scopulis præcipientem dari oportere. Theodoretus de curatione Græcarum affectionum lib. 11. adducit locum hūc quem Zenobius Acciaolus ita uertit: Pauperiem fugitare decet, pelagiq; sub undas, Vertice uel montis mittere præcipientem. Alius hunc ad modū: Pauperatis enim duræ terræq; marisq; Quærere Cynæ aliquod conuenit effugium. Ac satius multo est inopem succumbere morti, Quàm dura pressum uiuere pauperie. Contra Horatius nō pauperiem siue paupertatem, sed ipsas opes procul abiciendas esse iubet in Odis lib. 3. oda. 14. Vel nos in capitolium Quò clamor uocat, & turba fauentum, uel nos in mare proximum Gemmas, & lapides, aurum & inutile, Summi materiam mali Mittamus, scelorum sibi bene pœniter. Terent. Phor. Nunquam æque, inquit, ac modo paupertas mihi onus uisum & miserum & graue. Horatius: Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes, Impiger extremos currit mercator ad Indos, Lucanus lib. Phars. 1. Paupertas fugitur totorq; arcessitur

efficitur orbe. Ex hoc opinor fonte promanauit etiam illa Plauti in Trinummio nimis quàm deridenda sententia: De mendico male meretur, qui ei dat quod edat aut bibat. Nam & illud quod dat, perdit, & illi producit uitam ad miseriam. Vide Lactantium de uero cultu lib. 6. cap. 11. Cic. 5. lib. de finibus: Paupertas si malum esse, mendicus non malus esse non potest. Et Plato lib. 11. de legibus, mendicos uocat esse in urbe. Prouerb. 19. Omnes fratres pauperis oderint eum, & propinqui eius procul discedunt ab eo. Prouerb. 17. Qui ridet pauperem, conuitium facit factori eius, & cui calamitas alterius uoluptati est, non feret impune. Prouerb. 28. Qui pauperi dat, is non egebit: mal: dicitur autem auertenti oculos suos. Demosthenes: *δικαιοὶ ἐν ἰλιεῖν οὐ τοὺς ἀδίκους τῶν ἀνθρώπων ἀλλὰ τοὺς παρὰ λόγον δισυχύντας.* Lege orationem Gregorij Nazianzen: ni de cura pauperū, siue de amādis pauperibus. Proinde consultiſſimum fuerit cum Solomone in Prouerbis cap. 30. dicere: Duo abs te rogavi, quæ antequam moriar quæ so largiare, procul à me moue uanitatē, & mendacium, inopiam & diuitias ne dederis mihi: Demensum suppedita mihi, ne ubi satur fuero, mentiar, ac dicam: Quis est Deus, ne ue per inopiam furtum committam, & polluam nomen Dei mei. Legatus enim pro patria, pecunia corrumpetur. Quenadmodum autem fures solent obiecta eis canibus uocem adimere, ita quibus charius est priuatum emolumentum, quàm reipublicæ publicum, n̄ oratoribus latrare incipientibus pecuniam uelut offam in fauces iniiciunt, ut fiant & furibus prodant rempublicam. Notus sane in Demosthenem iocus eius qui dicebat non ἀνέγκην esse quod pateretur Demosthenes, sed ἀργυράνην, quo minus dicere possit contra legatos Milesiorum. Demosthenes à legatis Milesiorum pecunia corruptus, ut in curia postridie contra horum postulata nihil diceret. prodiit in concionem fingens se laborare angina morbo, atq; ideo loqui non posse. Quam rem quo patribus ac populo facilius persuaderet, multa lana collum inuoluerat, tum è turba & fece illa populari quispiam cui simulatio morbi subolebat, exclamasse fertur cum non anginam, sed argentanginam pati. Velut rem ineptam accusari. Fabius Quintil. lib. 5. Sententijs quidem poetarum nō orationes modo sunt refertæ, sed libri etiam philosophorum, qui quanquā inferiora omnia præceptis suis ac literis credunt, repetere tamen auctoritatē à pluribus uerbis non fastidierūt. Ouid. 3. artis. Nunc hederæ sine honore iacent, operataq; doctis Cura uigil musis nomen inertis habet. Ad formandos mores. Horatius lib. 2. epistol. 1. Osetenerum pueri, balbumq; poeta figurat. Torquet ab obstrusis iam nunc sermionibus aurem. Mox etiam pectus præceptis format amicis, Asperitatis & inuidiæ corrector, & iræ: & quæ sequuntur. Ipse satius duxit. Testatur hoc ipsum & Plauto cum sæpe alijs: tum potissimum in Menone, & libro de legibus 1. Ob utrunq; Horatius in arte, omne tulit punctum qui miscuit utile dulci. Merito quis laudauerit. Ethnicus, at non ita uere Christianus. Videatur hoc inepte à me dictum, nisi Iuuenalis quoq; satyra 6. idem prorsus asseueret: Nullum crimen abest, facinusq; libidinis, ex quo paupertas Romana perit. Aristides dicere solet se multo iustius paupertate gloriari posse, quàm Calliam Atheniensium ditissimum amplissimis opibus. nulli eam indecoram esse dictitans, nisi qui inuiti pauperiem ferrent. Prouerb. 14. Qui pauperem calumniatur, conuiuium facit ei factori. Et honorat Deum quisquis miseretur pauperis. Hæc diximus breuius equidē quàm res petat, sed ad id quod agimus non fuit dicendum pluribus. Quod de paupertate dixit. Nempe in elegiacis suis ad Cynum sententijs, isq; prorsus aureis. Exerceri ad uirtutem. Horatius lib. 3. carmi. ode. 24. Magnum pauperies obprobrium, iubet Quiduis & facere & pati, uirtutisq; uiam deserit arduæ. Mantuanus in bucolicis: Pauperies inimica bonis est moribus, omne Labitur in uitium, culpæ scelerumq; ministra est. Democritus: τὰ μέγιστα τῶν κακῶν οἱ πικνὸς ἐκπιφύγουσι ἐπὶ δόλῳ, φόβῳ, καὶ μίσῳ οἷς πλεῖστα καὶ ἡμῶν οὖν κακῶν, id est, malorum omnium colluuiē summamq; pauperes longe à finibus suis propulsarunt. Nempe insidias, odium, liuorem, quibus de rebus quotidianum negotium iugē

iugis commercium diuitibus est. Pecunia corrumpitur.) Est autem Græcis *ῥυπαρία* muneribus corrumpi, ut in gratiam alicuius dicas sententiam, id quod Pythagoras appellat *κύναις ἰσθίον*, id est, fabas edere. Nam antiquitus fabis suffragia terebantur. Itaque *συμβολικῶς* fabas edebant qui quæstum ex ea re faciebant. Herodotus ite principes corrupte iudicantes *ῥυπαρίων* appellat, id est, doniueros. Olim in Demosthenem hunc Homeri uersiculum *ἴδ' ὅτι τὰς ἀνὴρ τεχνάων καὶ ἀναίτων αἰτιώωντο*, id est, For san & innocuum culper uir sauius & acer: uulgo iactatum fuisse multorum testimonij constat. Propterea quod accepta pecunia nonnunquam & malos defenderet, & oppugnaret bonos. Idem ut Plutar. ait, sex milibus nummum unius diei reticentiam uendidit, aut secundum Aul. Gellium aureo accepto calice ab Harpalo cum uiginti talentis. Eo flectit orationem quo.) Lege adagium: Argentanginam patitur. Pro largiente.) Ibi fas ubi maxima merces. Quemadmodum grauib.) Similis est parabola siue collatio in medio primæ Tusculanæ disputationis. Cognomenq; ex professione capiebat.) Cum prius esset ei nomen Arnæo, tamen iuuentus omnis Iri appellabat, propterea quod quoquo uersus quoties quispiam moneret, nuncius iret. Fabula est libro odysseas 18. Omisit autem Agricola *ἀρναῖον γὰρ τὴν ἀρχὴν παρεκλίβεις*, id est, Arnæus enim ab initio uocatus. Ouidius in Ibi: Qualis erat nec non fortuna binominis Iri. Plautus in Stich: Gelasino nomē mihi indidit paruo pater: Propter paupertatem hoc adeo nomē reperi. Quia iam inde à pusillo puero ridiculus fui. Eo quæ paupertas fecit, ridiculus fore. Nam illa omnes artes perdocet, ubi quem attigit. Crocociū ancilla hunc sic alloquens: Gelasine salue. Gelasinus: Non est id nomen mihi. Croco. Certo me castor id fuit nomen tibi. Gela. Fuit, uerum id usu perdidit, crocogus nomine ex uero uocor *μικροτρώγων*, id est, micas comedens. Qui Ithaca quoq; patiebatur.) Videtur mihi & hic locus unus esse ex illis, quos nihil ambigo emendaturum fuisse Rodolphum, si modo opus uel ē primis repurgasset schedulis. Quippe ubi nos reposuimus: qui Ithaca quoq; potiebatur, ibi etiam exemplar manu Rodolphi scriptū, non Ithaca quoq; potiebatur: Sed Ithacæ quoq; patiebatur, habebat. Græce sic est: *ἰθάκῃς κρατῶν*. Cicero in calce libri primi de oratore: Vt Ithacā illam in asperis saxulis tanquam nidulum affixam sapientissimus uir immortalitati antepone ret. Ab ancillis inebriatus est.) Locus hic mihi uidetur non omnino carere mēdo, sic, ut adduximus, scriptū erat in autographo. Caterum opinor Agricolam uel aliud habuisse exemplar, uel quod magis crediderim, deprauatum iuxta ac mutilum. Ex his enim quæ annotauit D. Eras. in priorem ad Timotheum epistolam ca. 3. Non uolentem *παρρηγοῦν* Chrysostomus, inquit, cumq; hoc Theophylactus negat accipiendū de uinoso, sed de feroci & de elato, & ad uim parato, quales sunt qui uino temulenti debacchantur. Hæc ille. Amphis apud Athenæum lib. 10. *ῥυπὴν γὰρ ἐντελὴς ἐν πωτὶ παρῆναι*, id est, ubi cœna frugi, nulla debacchatio. Ex his inquam adducor ut credam *παρρηγοῦμεν* potuisse uerri, uiolenter agitur est, aut iniuria laceratus est, aut indignis modis in eum debacchatæ sunt ancillæ, aut delusus est ab ancillis inebriatis. Hæc lectio quam ostendimus, mihi uidetur simplicior magisque germana. Quod si cui diuersa placent, per me suo quisq; iudicio fruatur. Nos admonemus, non preimus: & ira nostra conferimus in medium, ut nullius omnino sententiæ præiudicemus. Fabula est apud Homerum lib. Odys. 17. Adeo etiam species.) Forte sic non pessime: Adeo paupertatis uel opinio, aut imago molesta est. Euripides.) Inter senarios poetarum legitur & illud: *πνίξ δ' ἄτιμον καὶ τὸν ἐν γυναικὶ πνίξ*, id est, Clarumq; reddit pauperis inglorium.

R E S T I O

RODOL. AGRICO. INTER. 71
RESTRVCTIO SIVE SVBVER-
SIO. V.

Estrectio uel subuersio, quod ἀνασκευὴ Græci uocant, est proposita alicuius rei reprehensio. Subuertenda uero neq; manifesta ualde, neq; prorsus incredibilia, sed ea quæ uelut mediæ sunt conditionis. Oportet autem quum subuerrere aliquid uoles, primum eos reprehendere qui dixerunt, deinde subijcere rei expositionem, postea ipsam subuerrere his partibus, obscuro uidelicet, incredibili, impossibili, non coherentibus, indecoro, inutili. Hoc autem præexercitamentum omnem propemodum uim artis in se complectitur.

IN RESTRVCTIONEM SIVE SVBVER-
SIONEM. V.

Restrectio uel subuersio est. Aristoteles lib. rhetorices primo, cap. de excusatione & defensione. Quintil. lib. 2. cap. 4. Narrationibus non inutiliter subiungitur opus destruendi, confutandiq; eas, quæ ἀνασκευὴ κατὰσκευὴ uocatur. Sunt qui uocant improbationem siue refutationem. Lege Quintilian. lib. 5. cap. 13.

Neq; manifesta ualde, neq; prorsus incredibilia. Quint. lib. 12. cap. primo: Pertractare enim quomodo aut pro falsis, aut pro iniustis aliquando dicatur, non est inutile, uel propter hoc solum, ut ea facilius & deprehendamus & refellamus, quem admodum remedia melius adhibebit, cui nota quæ nocent fuerint. Reprehendere primum eos.) In hoc exordij partem explebis. Subijcere rei expositionem.) In isto narrationem. Postea ipsam subuerrere.) In alijs confutationem. Aristoteles ad Alexandrum definit quid sit iustum, legitimum, utile, honestum, iucundum, facile, possibile, necessarium. His partibus, obscuro uidelicet, incredibili, impossibili, non coerente, indecoro, inutili.) Has sua forij generis partes: nempe utile, honestum, rectum, decorum, laudabile, legitimum, æquum, consuetum, tutum, iucundum, necessarium, possibile, facile, & horum contraria, adiectis sanè quàm appositis exemplis, luculenter explicat D. Eras. Roteroda. l. b. 2. de ratione concionandi circa genus suum. Terent. Adelphis: Ego nouus maritus anno demum quinto & sexagesimo siâ, atque anum decrepitam ducam: id ne estis autores mihi? Et si hoc mihi prauum, inceptum, absurdum atq; alienum à uita mea uideatur: Si uos tantopere uultis, fiat. D. Augustinus libro primo de ciuitate Dei cap. 31. Nascitur ille Scipio, uir optimus, cauâ theatri senatum constituere molientem, ab hac dispositione. & cupiditate cempescuit, persuasitq; oratione grauissima, ne Græcam luxuriam uirilibus patriæ moribus paterentur obrepere. Exempla in singulas, partes ex Hermogenis præexercitamentis peras licebit. Sanè quàm appositum subuersionis exemplum est apud Erasmus Roterodamum libro secundo de ratione concionandi ubi subuertit. re mater infantem mandet alteri lactandum, sed proprijs uberibus alat quæ d genuit: Quod matres infantes suos elocant alendos, pugnare docebo cum lege naturæ, & quæ præcedunt. Cû multa etiam sint exempla in Epiro. I. h. moral. F. h. Melanch. t. m hoc è multis est appositissimum, quod hic expl. cetur: An sensalia sine consensu parentum facta, debeant esse rata.

D EXEM.

EXEMPLVM.

Primi eos
reprehendit
qui dixerunt.

Oëtarum coarguere ineptiam, absurdum mihi uidetur, quum uel ipsi fidem sibi detrahant, hisq; maxime præter alia, quæ de dijs tam impudenter fabulantur. Prorsus enim superuacuum uidetur, poetarum ullam nos habere rationem, qui decorum, quorum cura omnia

gubernantur, nullam ipsi habeant curam. Et graue quidem uideretur, quissquis ab ipsis decorum in fabulam missus esset. Apollinem uero quem artis suæ ducem uideri uolunt, impudentiæ suæ materiam esse, quis esset qui æquo animo perpeti possit?

Deinde
subiicit
rei expositionem.

Libet ergo audire qualia de Apolline & Daphne consingant. * Daphne, inquit, ex terra Ladoneq; fluuiio procreata est. Hanc ob egregiam speciem eximiumq; oris decorem, Phœbus adamauit: cupiensq; deus reslinguere desiderium suum, asperrantem fugientemq; sequutus est, sed comprehendere nequit. Verum terra mater, absumpta filia, florem eo quo puella nomine, pro ipsa exhibuit: ipsam uero in arbusum uertit, cuius rami propter desiderium puellæ in coronam Pythio Tripodi dicati sunt. Flos uero in mercedem cessit diuinationis. Huiusmodi quidē sunt quæ illi fabulantur, quæ quàm sit in promptu cōsutare, hinc facile liquebit. * Daphne ex Ladone & terra procreata est. Quis oro tam demens, ut ex his quenquā nasci posse credat? Ipsa homo fuit: illi autem diuersam, & suam uterq; habebant naturam. Quomodo uero Ladon terræ coniunctus est? an quod aquis ipsam inunda-

Subuertit
obscuro.
Incredibile.

dat? Quia omnes ergo fluuij, terræ mariti dicantur, quum nullus ipsam non aquis suis irriget? Quod si ex fluuiio homo nata est, quid ni ex homine fluuium quoque nasci posse credemus? Qui minus enim tales ex filijs poterunt gigni, quàm ex quilibet ipsi prodierūt? Iam quo pacto nuptias fluuij terræq; nominant? Sentientium enim coniugium: terra autem fluuiusq;, sensus sunt prorsus expertes. Ipsa uero Daphne utrum paternum sequuta genus, inter fluuios numeranda est, an pater si

Impossibile.

liæ homo putandus? * Verum esto, concedatur poetis nasci Daphnem ex terra & Ladone. Nata ergo puella, apud utrum enutrita est? Ut demus enim nasci ita potuisse, ut educaretur fieri tamen non potuit. Vbi enim uersata est puella? Hercule apud eum qui genuit: cequis ergo hominū uitā in fluuiio ducit? Obluiscetur enim naturæ suæ pater, citiusq; submerget fluctibus quàm alet. Verum sub terra apud matrem habitauit. Latebat ergo, nulliusq; aspectui in occulto posita patebat. Cuius autem latebat decor, nullius animam mouere desiderio potuit. * Vis & hoc assentiamur poetis? Quomodo tandem amauit Deus, & impotenti affectu à natura sua degenerauit? Amor enim omnium quæ humanis sollicitant mentes, molestissimus

Indecoro

ius autem latebat decor, nullius animam mouere desiderio potuit. * Vis & hoc assentiamur poetis? Quomodo tandem amauit Deus, & impotenti affectu à natura sua degenerauit? Amor enim omnium quæ humanis sollicitant mentes, molestissimus

fiſſimus eſt. Impium autem uidetur, grauiſſima natura noſtræ dijs quoq; attribue-
re. Nam ſi omni ex parte noſtris teneantur inccn. modis, quæ in re mortalibus præ-
ſtabunt? Nihil autem malorum eſſe quod non experiamur, certum erit, ſi amore
(quod omnium peſſimum eſt) torquantur. Sed neq; dii ina natura hanc agritudi-
nem capit, neq; credibile eſt Phæum adamaſſe. * Inſequens uero puellam Phæ-
bus, quomodo ab ea uictus eſt curſu, Deus ab homine? Viri enim mulieribus præ-
ſtant, & deum ſœmina ſuperauit? & quæ reliquis hominibus par eſſe non poteſt,
ei deus ceſſiſſe credetur? Quamobrem autem ſi. gientem puellam mater excepit?
An quia malas nuptias putauit? Quomodo ergo ipſa facta eſt mater? An uero bo-
nas credidit? Quis ergo bonum id filia inuidit? Aut ergo mater non fuit, aut ma-
lam fuiſſe matrem conſtabit. * Quid ita uero terra ſecum ſuis ipſa operitus diſe-
ſenſit? offenditq; Phæum, filiam auferens: rurſumq; reddita, eiſdem nominis ar-
bore ipſum oblectans. Non debebat gratificari illi, ſi ceſſendere ipſum uolebat.
Quare demum deus arbore illa tripodas coronauit? arbor enim deſiderij fuit mer-
ces, diuinitio uero uirtutis eſt indicium. Quomodo ergo Deus coniunxit ea, quæ
natura repugnant? Quid autem ita mortalis cauſa fuit, finis uero immortalis? *
Sed finis ſit: neq; crim. plura de poëtis dicam, ne ipſorum ineptiam longius inſectâ-
do, in eandem quam in illis reprehendo uanitatem, uidear incidiſſe.

* Non co-
hzrentie.

* Inutili.

* Epilogo.

I M E X E M P L V M.

Coarguere ineptiam.) Quidam ita inſulſe ſcripſerunt poëticen, ut eam ſua in-
fantia cōmendarent porius q̃ infamarunt. Vide adagiū: Peius Babbis tibia ca-
nit. Neq; uero me clam eſt, quāto ſupercilio quidā cōtēnant poëtica, ſeu r̃m
pluſquā puerilē, quanto Rhetoricen, attamē hęc quālibet faſtidita, inſignes illos, de-
dere Theologos, quos nunc procliuius eſt negligere, q̃ uel intelligere uel imitari. Vel
hic locus ut impendio placebit craſſis quibuſdā ἀμύμονος, qui ſibi in cœlo uidentur eſſe,
quod procul abſint à poëtica, cū tamen interim nihil q̃ potaticā ſomnient, in hie n̄q;
crepentq;. Vt autem equum (quod aiunt) in campum prouocemus, atq; ranis aquam
propinemus, noſtraſq; ipſi uincta cædamus: Viſum eſt tribus uerſiculis annotare, un-
de barbari iſti, quibus iam olim odio eſt poëtica, mutuati ſint πῶς ἐπὶ λόγῳ eorum, qui
poëticen uidentur traducere. Atq; in his eſt Plato 7. lib. de legibus & urdecimo. Au-
guſtinus in calce libri confeſſ. primi: Gregorius Nazianzenus in ſermone in τῇ ἀγίῃ
φῶτι τῶν ἐπιφανῶν D. Hieronymus in epiſtola ad Damafum, cuius initium: Beatitudi-
nis tuæ. Cicero in principio ſecundæ quæſtionis Tuſculanæ. Idē in calce quartæ quæ-
ſtionis Tuſcula. Hermolaus Barbarus in orationibus duabus contra poëtas. Ioan-
nes Campanus in epiſtola cuius eſt initium: Suades tu pro pietate tua. Maximus Ti-
rius ſermone 7. Virum recte Plato de ciuitate ſua expulerit Hemerum. Impuden-
ter fabulantur.) Quid impudentius quā quod Homerus equis Achillis & nauibus
quibuſdā ſermocinem attribuit? Auguſtinus ad Memorium epiſtola 31. Non ergo il-
la innumerabiles & impiæ fabulæ, quibus uariorum plena ſunt carmina poëtarum,
ullo modo conſonant libertati. Gregorius Nazianzenus in libris de theologia, hęc
oſ minus libere, quā ſalſe paſſim ſuggillat, & Auguſtinus quoq; paſſim in libris de

D a ciuitate

ciuitate Dei, nominatim lib. 2. de ciuitate, cap. 22. & de consensu euangelistarum li. 3. cap. 22. & 23. Sed quid attinet hec uno aut altero constabilire exemplorū? Cum Lucia, nus ille in dialogis suis nusquam non aduersus istos destomachetur atq; incessat, nec id sanè prorsus ab re. Id exemplis quoq; docere, nisi per se clarum esset. Quod genus est (ut alia permulta multò prodigiosissima præteramus) Iuppiter inquit, cōuersus in cygnū, cum Læda Tindari uxore concubuit, quæ peperit ouum, unde nati sunt Castor, Pollux, & Helene. Nullam ipsi habeant curam.) Quippe qui Iouem poëtarum deorum facile principem, mulierosum, adulterum, emaculatorem, & quidem famosissimum iuxta ac spurcissimum *ῥωτὴν μίαν* denobilitant. Constat enim Iouem deum fuisse longe in illofissimum, salacissimūq; quinō una tantum corporis partem regnat, sed è fœnore Bacchum, è cerebro Palladem produxerit. Qui deorū, quorum cura omnia gubernantur, nullam ipsi habeant curam.) Seneca lib. de uita beata: Quis iste furor, quæ ista inimica dijs hominibusq; natura, infamare uirtutes. & malignis sermonibus sancta uiolare? Si potestis, bonos laudate: si minus, transire. Quod si uobis exercere tetram istam licèciam placet, alter in alterum incurstate. Nā cum in cœlum in sanitis, non dico sacrilegium facitis, sed operam perditis. & quæ sequuntur de poëtarum cum Ioue lusu. Plato lib. de rep. 3. ex Homero Iouem usq; adeo libidine incensum narrat, ut omnium rerum, quas optimo consilio agendas statuerat, oblitus, cum primum Iunonem uidit, ita arserit, ut ne tantisper quidem potuerit differre, quoad domicilium ingrederentur, sed humi ubi forte erat, uxorem amplexus, desiderium explere uoluerit, fassus se amore ardentius concitatum etiam eo tempore, quo primum mutuo amplexu clam ne quid parentes sentirent, coniuncti fuerant. Proinde non iniuria Plato poëtas censuit urbe depellēdos esse, nec iuuentuti permitendum, ut eorum libros lætarentur, ne teneræ adhuc mentes deorum autoritate permotæ, his corrumperentur, quæ abolere postea ualidior ætas non posset. Et graue quidem uidere.) Argumentum est à minori. Artis suæ ducem.) Fulgentius Placidas in Mythologijs lib. primo. Daphni inquit.) Daphne Thessala uirgūcula, Penei fluminis filia fuisse fertur: hæc cum fugeret Apollinem, à quo efficti in adamabatur, deorum commiseratione mutata est in Laurum arborem, quam eam ob causam poëtarū sacram faciunt Apollini. Fulgentius in fabula de lauro. Ouid. primo metamor. Phœbus amat, uisq; cupit connubia Daphnes. Idem in eodem: Primus amor Phœbi Daphne Penæia nympa, Nympa precor Penæia mane nō insequor. Hostis. Martialis lib. 11. Torquebat Phœbum Daphne fugitiua. Oui. Multi illā petiere, illa auersata petentes, Impatiens expersq; uiri. Franciscus Petrarcha in æcloga 3. quæ inscribitur Daphne, siue pastoricius amor: Omnia Thessalidem sequeris per confraga Daphnem. Ladon, si uiuis est Arcadiæ Apollini sacer. Claud. Plurima Parrhasius tunc inter corpora Ladon Hæsit. Ouid. metamor. Donec arenosi placidum Ladonis ad amnem. Seneca lib. 6. naturalium quæ est. Ladon flumen inter Helim & Megaleupolin medius est, quem terrarum motus effudit, &c. Aspernanrem fugientemq;.) Ouid. primo Fastorum: Fastus inest pulchris, sequiturq; superbia formam: Et risum uultu despicit illa suo. In coronam Pythio.) Plinius libri decimi quinti ca. 30. Idem lib. 12. cap. primo. In mercedem cessit.) Ioannes Boccacius lib. genealogiæ 7. ca. 29. Amor enim omnium quæ humanas.) Documento poterit esse Alcefirmarchus adolescens apud Plaurum in Cistellaria: Credo ego amorem, &c. Et apud eundem in trinummo Lysiteles adolescens in scēna cuius hoc est initij: Multas res simul. Ad extremum Seneca in Hyppolito. Si amore quod omnium pessimum est.) Decantatissima est *μυρία ἄπλω, καὶ ἀποσίτης*, quam graphice depingit Homerus *odyssea* 8. & Ouid. lib. metamor. 3. Offenditq; Phœbū filiam afferens.) Politianus in Daphnen: Complexus uirides frondosæ uirginis artus,

Sic quoq; mutata dixit, Apollo fruar:
Viq; nouas gustu bacchas tentauit, eandem

Hei

Hei mihi seruat ait, nunc quoque amariciem.

Tripodas coronauit.) Græce tripas tripods, dicitur trium pedū instrumentum, quod ob auxilium tertij pedis fortius se sustentat quasi bipes esset, & propter hoc Græcia uiros fortes tripodibus donabat. Ipsi enim non facile succumbunt, nec calamitatibus cedunt, imò ita se gerunt, quasi ad miniculum habuerint maius quàm ceteri, ita ut quasi tercio pede suffulti alios uicerint. Tripodes teste Seruio in Vergiliū li. Aeneid. 4. erant mensæ in templo Apollinis Delphici, quibus superpositæ Phebades uaticinabantur, hinc illud: Ad tripodas quem non spreuisset Apollo. Plinius li. 34. ca. 3. Et Ioannes Boccacius lib. gencalogiæ 7. cap. cap. 29. Vide Prouerbiū: Ex tripode.

Mortalis causa.) *πρόφασις*. Ioannes Catanzus Maria uertit amica, & *πάρε* amator, quod ut apertius sit, ita non temere ausim præire Rodolphi Agricolæ uersioni: maneat incolume suum cuius iudicium. Ne ipsorum inepriam.) Frequentius utuntur oratores hac uoce in plurali numero. Cicero lib. 11. epistolarum: In quæ si peccat, magis ineptiis, quàm improbitate peccat. Terentius tamen in Adelphis utitur in singulari numero: Ita me dii ament, ut uideo ego tuam inepriam. Antidorus.) Aristoteles lib. τῶν μὲν τὰ φυσικὰ primo: ἀλλὰ κατὰ τὴν παροιμίαν πολλὰ φέρονται αἰετοί, id est, Sed iuxta Prouerbiū: Multa mentiuntur poëtæ. Est autem, ni me fallit memoria, hemistichium Homericum de citharædis solitis in conuiuio canere. At hoc dictū quosdam usq; adeo mouet, ut prorsus ab omnibus omnium poëtarum scriptis abstineant, non in minima portione eruditionis. Plutarchus in libello cui titulus: quomodo sint adolecentibus audiendi poëtæ: Quemadmodum polypi caput esu quidem suauissimum, & esculentum, cæterum somnia parit tristitia ac prodigiosa: Ita poëtice in qua sicuti sunt permulta cognitum iucunda, tum frugifera: Ita sunt nonnulla, nisi caueas, pestilentia: Porro ex huiusmodi rebus id quod inest commoditatis, conueniet excerpere: quod noxium, uitare. Iuxta Simonidis doctrinā apiculas imitari, quæ præteritis reliquis, ad ea duntaxat aduolant, unde: possunt aliquid ad mellificium idoneū excerpere, nec aliud colligunt, quàm quod sit usui futurum. Quemadmodum aranei ex sese texunt telas: Ita & poëtæ ex seipsis comminiscuntur mendacia. Sic enim Plutarchus in libello cui titulus de Osiride: διὰ ποικίλται καὶ λογιγράφοι κατὰ πῖρ οἱ ἀρχαῖοι μνηστῆρες ἀφ' ἑαυτῶν ἀπὶρχὰς ἀνυποβίτες ὑφαίνουσι καὶ ἀποτίουσι, id est, Qualia poëtæ & oratores ueluti aranei gignent ex seipsis à nullis suggesta exordia texunt producuntq;. Comœdias & tragœdias non audiebant Lacones, ut nec serio, nec ioco quicquam audirent repugnans legibus. Leges enim prohibent stupra, incestum & adulteria: prohibent dolos, iniurias, furta cæteraq; flagitia, ac in fabulis talia poëtæ dijs assignunt. Nec placuit illis quorundam excusatio, fabulas ad uoluptatem fingi, nō ad fidem ueri. Voluptas ea corrumpit imbecillum animos. Plutarchus πῶς δὲ τὸν νῦν ποιήματα αἰοῦν: Quidam amethystum adhibent in comotationibus aduersus ebrietatem. Mulrò magis in audiendis poëtis præcepta sunt adhibenda, ne quid inficiant animum. Quæ de dijs pie, honesteq; dixerunt poëtæ, hæc Plato recipi iubet & obseruari: quæ uerò minus rectè illi finxerūt, hæc detestari, & perinde ac pestē uitare, quin imò ipsos qui ita carmen exercent, pellendos ciuitate censet ac præcipit. Quod &

D. Augustinus testatur, cum in secundo libro de ciuitate Dei, sic dicat: Theologiam poëticam Plato penitus repudiauit, & poëtas duxit esse pellen-
dos ex urbe, quam instituit. Homerum etiam ipsum, ut in eius poetica pater, propter inhonesta quædam de dijs figmenta, reprehendit. Vide Lactantium lib. quinto de iustitia cap. primo. Eteundem de uero cultu lib. sexti cap. uicesimo.

D ; CONFIR

CONFIRMATIO SIVE ASSEVERATIO. VI.

Ataſceue, hoc eſt, cōfirmatio uel aſſeueratio, eſt propoſita rei comprobatio. Aſſeueranda uero, quæ neque prorſus manifeſta ſunt, neque omnino fidem ut fieri poſſint, habent: ſed quæ medijs quodammo do ſunt generis. Oportet autem aſſeuerantem cōtrarijs uti eorum, quibus reſtruentes utuntur. Primum enim laudet eum qui dixit quod aſſeuerandū eſt, deinde rē exponat, poſtea contrarijs eorū quæ diximus ſupra, cōprobet ipſam: pro obſcuro quidē manifeſto, pro incredibili probabili, & poſſibili pro impoſſibili, & coherente pro repugnante, & decenſe pro indecoro, & conferente pro inuſuali. Sane hæc quoq; exercitatio omnem uim artis intra ſe complexa eſt.

IN CONFIRMATIONEM VEL ASSEVERATIONEM. VI.

CAtaſceue, hoc eſt.) Diſtu mirum, quid ſequutus Agricola, legit: Paraſceue, hoc eſt, cōfirmatio, uel aſſeueratio, eſt propoſita rei comprobatio. Cum apud Aphthonium ſit κατὰ φύσιν. Cuius errati, ſi forte in mendosum incidisset exemplar, ut certe uidetur incidisse, uel unus Fabius Quintilia. poterat commonefecisse, qui sic habet libro 2. cap. 4. Narrationibus non inutiliter subiungitur opus destruendi confirmandiq; eas, quod ἀνασκευὴ κατὰ φύσιν uocatur: legendum est ergo cataſceue, non paraſceue, ut erat in autographo. Neq; omnino fidem.) Ingenioſe hoc ut omnia Rodolphus Agricola lib. 2. de inuentione cap. 22. & 23. non ita procul ab initio ediſſerit. Ariſtoteles in præceptis ciuilibus cap. de confirmatione: Primum quidem dicentis opinio, ſin id minus poterimus, rerum conſuetudines ordinabimus, demonſtrabimusq;, & hæc quæ dicimus, uel & his ſimilia hoc modo fieri conſueſſe: deinde uerò exempla aſſeremus, ſi qua eſt, cum his quæ à nobis dicuntur ſimilitudinem adducemus, ea autem exempla capiamus oportet, quæ tum rei congruant, tum ipſis auditoribus, uel loco, uel tempore ſint proxima. Sin autem ſecus ſint, debemus ex alijs quæ maxima & notiſſima ſunt accipere, poſt hæc uerò ſententijs utendum. Idem Ariſtoteles libro 1. rhetorices cap. 17. Reſtruentes.) Ut reſtructio prius pro improbatione ſiue conſutatione, ſic & nunc quoq; reſtruentes pro improbantibus eleganter uſurpat.

Eorum quæ diximus ſupra.) Cap. de reſtructione, ſub finem. Omnem uim artis.) Quod ſane in parte uerum eſt, non in totum. Proinde necceſſe eſt ſubaudias ferè aut ſimile quiddam,

EXEMPLVM.

Primi laudat eos, qui dixerunt
Ad aſſeuerandum eſt.
Deinde rē exponit.

P

Oëtæ quiſquis uituperat, ipſas mihi uituperare Muſas uidetur. Si enim quæcunq; canunt poëtæ, Muſis inſtincti profundunt, quid ni plane Muſis bellum indicit, qui poëtarum reprehendere conatur inuenta? Ego quidem quicquid poëtæ dicūt, maiorem in modum laudo: potiſſimum uero quod aiunt Daphnen à Phœbo eſſe amatam. Quid rogo tandem

landem tam procul à fide abhorrens istud habet? Daphne, inquiunt, è terra nata est & Ladone. * An hoc ergo tam prorsus incredibile? Nōne rebus omnibus aqua & terra sunt origo? nōne semina rerum omnium elementa præbent? Si uero quicquid gignitur, procedit ex terra & aqua, nimirum Daphne eisdem orta est, quibus omnia, principijs Ladone & terra, genita scilicet inde, unde cuncta procreantur. Superabat autem Daphne facie reliquas omnes. Recte quidem. Quæcumq; enim ex terra se proferunt, primo uelut natiuo proprioq; conspicua decore pulcherrima uidentur. Multa enim imitatio decoris pulcherrimis quoq; rebus tempore accedit: quæ uero nata, primum uidentia se præbent, ea uelut quæ nullum adhuc decoris sui damnum fecere, blandissime oculos nostros morantur. Recte igitur Daphne formam præstabat, primum ex terra procreata. * Phœbus igitur quæ decore superantem omnes uideret, amore ipsius est captus: non iniuria. Quicquid enim in terris est, quo res illæ sunt conspicuæ atq; admirandæ, id est omne à dijs ipsis tributum. Si uero bonorum omnium amabilis in primis est pulchritudo, quid mirum si iucundissimum decorum munus, Deum quoq; habuit amatorē? Quæ enim dij donant, ea desiderant omnes. * Conabatur autem amans Deus desiderio succederi: sic enim res habet: uirtutes non sine conatu maiore comparantur, & labore opus est quisquis eas assequi uelit. Hinc ergo conabatur desiderans, nec tamē desiderans comprehendit. Ingens enim est uirtus, nec ad extremam ipsius metā quisquam potest peruenire. Aiunt igitur amare Phœbum, non terram scilicet, nec deorum maiestatem uanis commentis dehonestantes, sed uirtutis ostendentes naturā. Norat enim persequens Phœbus id quod sequebatur. * Fugiente autem puella, mater ipsam excepit. Cuncta enim quæcumq; sunt mortalem sortita naturam, qualis & ipsa fuerat Daphne, unde orta sunt, eodem reuertuntur: idcirco in terram cecidit Daphne, ex terra prognata. Accipiens autem puellam terra, pro ipsa reddidit arbusculum. Vtraq; enim terræ sunt opus, & in ipsam homines reconduntur, & ex ipsa arbores nascuntur. * Procreatum autem arbusculum Apollinis honori dicatum est: dij enim extra complexum prouidentie suæ ne arbuscula quidem reliquerunt. Sed coronantur è natis, & primitiæ prodeuntium è terris, ipsis sacrantur. Sed & arbor diuinationis facta est merces. * Conueniens & hoc puto. Puellare enim nomen continentie tribuitur, & dare responsa, ex continentia procedit. Quoniam enim uoluptatum expers puella est, uirtutibus consecratur. Neque enim posset capax futurorum esse, sædis contaminatum uoluptatibus pectus. * Propter hæc ergo poëtas ego admiror & laudo, ipsumq; ueneror carmen.

• Postea cō
probat ma
nifesto.

• Probabili

• Possibili

• Cōhærent

• Decente.

• Cōferre

• Epilogo.

IN EX.

Poëtas quisquis.) Hic demum dignus est campus tractandis poëtarum allego-
rijs. Habemus nimirum hoc loco artificium enarrandi fabulam nequaquā uul-
gare. Vide Erasmus in Copia, & de conscribendis epistolis, ac Philippum Me-
lanch. in rhetoricis cap. de allegorijs. In his quæ cernino fide carent, nisi iocabimur,
præfari conueniet, à uiris priscis ac sapientissimis ista non sine causa fuisse confecta,
neq; temere tot iam seculis magno mortalium cōsensu fuisse celebrata. Deinde quid
sibi uoluerint, interpretabimur. Vide Eras. in poster. Copiæ commenta. de exēplo fa-
buloso. Item & lib. Eccle. 2. Vituperare musas uidentur.) Plutarchus in Symposio
sic musarum etymon tradit: ἄς ἐμῶ δ' ἔννοιαν αἰὶ καὶ φιλακίλφῳ οὕτως ὡς ὁμαζόν.

Musis instincti profundunt.) Vt Cicero: Sæpe enim audiui poëtam bonum nemi-
nem, id quod à Democrito & Platone in scriptis relictum esse dicunt, sine inflam-
matione animorum existere posse, & sine quodam afflatu quasi furoris. Ouidius Fast. 6.
Est Deus in nobis, agitante calescimus illo, Impetus hic sacræ semina mentis habet.
Isocrates in Panathenæico: Etiam si nihil aliud boni poëticæ disciplinæ aliaq; confi-
cere possunt, plerosq; tamē adolescentium non à paucis auertunt erroribus, quibus
nūquam meliora studia inueniri puto, nec magis decora. Senioribus uerò iamq; pro-
batis uiris non porro huiusmodi exercitia congruere aio. Aeschines in Demosthe.
ὅτι τὸ τοῦ γὰρ οἶμαι ἡμᾶς παῖδας ὄντας, τὰς τῶν ποιητῶν γνώμας ἱκανθῆναι ἢ ἀνδρῶν ὄντων
ἄντας χρῶμεθα id est, Ob hoc reor uos in pueritia constitutos poëtas edificere, ut uiri
facti eorum sententijs fruamini. Quintilianus: Plurimū dicit oratori conferre Theo-
phrastus lectionem poëtarum, multiq; eius iudiciū sequuntur. Vt tigrides si quis tym-
panis circumsonet, in rabiem agi dicuntur, adeo ut seipsas deniq; discerpant: ita quos-
dam offendit quod alijs addit animum, puta musica, eloquentia, poëtica. Plutarchus
παῶς δὲ τὸν νότον ποιήματα ἀκούειν: Vt apicula ex flosculis succum mellis colligit, cum aliq;
non delitescitur nisi colore & odore, sic philosophiæ studiosius & ex poëtis inuenit,
quod ad bene uiuendum conducatur, cum aliq; tantum uoluptate deliniantur. Plutar-
chus quomodo iuuenes debent audire poëmata: Quemadmodum qui ea quæ sunt
per se pulcherrima, contaminat, admixtis ijs quæ sunt turpissima: Ita si quis poëticæ
administret obscenitatem, suo utiq; uitio. Nam ars per se sincera est. Vt aromatum,
florum, similibusq; odor gratior sentitur è longinquo, quàm è proximo (offendunt
enim nonnunquam naribus admota, quæ procul delectabant) Ita sunt quæ si leniter
attingas, placeant: sin excutias accuratius, & propius inspicias, gratiam amittunt:
quod genus sunt poëtarum fabulæ, aut gentium historiæ. Vtitur interdum & Plato
fabulis, sed non more poëtarum, quos apte improbat, & è sua Rep. prorsus expellit:
uerum id fabularum genus probare uidetur, quod ad honestatem spectat, & ad uirtu-
tem hortatur, ac diuinæ naturæ rationem figmentis quibusdam non ineptis mode-
stissime inducat, plerunq; etiam quæ palam pronunciare non decet, quasi subtiliori-
bus quibusdam uelis obrepta ostendit. Quintil. lib. 12. cap. 4. ostendit oratorem non
debere negligere fabulas poëtarū. Eusebius de præparatione euangelica lib. 12. ca. 2
de fabulis. D. Ambrosius in præfatione lib. in euangelium Lucæ 4. fabulam de Vlysse
ad malum ligato, laudī sanctæ crucis eleganter admodum accommodauit. Non sine
causa ridet Hieronymus eos, qui poëtarum fabulas ad Christum detorquent, nisi si qd
ad mores commode desceat, ueluti fabula Protei in inconstantes, Phaërontis in
temerarios, Tantali in auaros & parcos, Midæ in diuites stolidos, Danaës in ius pecu-
nia corruptum, Ixionis & Danaïdum in frustra laborātes. Quandoquidem dubium
non est, quin ueteres in hunc usum pleraq; commenri sunt Musis instincti. Cicero pro
Archia: Arqui sic à summis hominibus, eruditissimisq; accepimus, cæterarum rerum
studia, & doctrina, & præceptis, & arte constare, poëtam natura ipsa ualere, & men-
tis uiribus excitari, & quasi diuino quodam spiritu afflari. Quare suo iure nosse ille
Ennius

Ennius sanctos appellat poëtas, quod quasi deorum aliquo dono atque munere commendati nobis esse uideantur. Sit igitur iudices factum apud uos humanissimos homines hoc poëtarum nomen, quod nulla unquam barbaria uiolauit. Saxa & solitudines uoce respondent: bestia sæpe immans cantu flectuntur atque consilium: nos instituti rebus optimis non poëtarum uoce moueamur? Cui hac non satis arrideant, is legat licebit Ludouicum Cælium libro antiquarum lecturum 4. primo & 2. capitibus, ubi adducit in medium singulare poëtes encomium, & Quintil. lib. 10. cap. 1. Horatium lib. 1. sermonum satyra 4. Eundem lib. 2. epistolarum 1. epistol. Et lib. 4. carminum, ode 8 Iuuenalem 7. satyra, Apologiam Hermolai pro poëtis, Budeum in pandectis, Politianum in Miscellanis cap. 4. Erasmus in opere de epistolis conscribendis ca. de fabulosis exemplis. Et Augustinū de utilitate credendi cap. 4. Nonne semina rerū omniū elementa præbent.) Plutarchus in cōmentario: Aqua ne an ignis sit utilior.

Quæcunque enim ex terra se proferunt.) Vt enim exoriens sol, fulgorē ante præmittit, qui cacumina montiū illustrans, intuentiū oculos maxime oblectat, uberius lucis afferens spem: ita splendescenti animo præfulget in superficie corporis decor, qui quod spem afferat melioris multo decoris, Philosophorum exhilarat aspectū. Hæc Maximus Tirus de amore Socratis, sermone 8. qui non parū lucis attulerit huic fabulæ. Amabilis in primis est pulchritudo.) Isocrates in Encomio Helenes: At uerò qui non mente captus iudicet? Debeat, si deas de pulchritudine certare uideat, ipse pulchritudinē despiciat, nec maximā putaret esse donū, cui & illas potissimū intētas cerneret. Hæc ille. Apollo præter alia epitheta dictus ἀλκόμενος, hoc est, splendide formosus formosusque; splendidus, ac pulchre uenustus. Decor quem tā opere Socrates ille Platonici exoptauit, certē non alius quā qui bonorū studiorum ac honestissimarum disciplinarum puritate nobis obuenit. Annotarunt & illud eximī philosophi, quod corporis harmonia plerumque est concors cum animi uirtutibus iuxta ac uirtutibus. Tum ipsam mentem facies indicat. In hunc modum Homerus Iliados 6. Thersitem depinxit, & Cicero in oratione pro Quinto Roscio Comædo, scribit hominibus asserere coniecturam tacitam corporis figuram. Velleius Paterculus inquit, in Vatinius deformitatem cum ingenij turpitudine certasse, adeo ut animus eius dignissimo domicilio inclusus uideretur. Ad hæc Marcus Cælius ingenium Galbæ male habitare dicebat, quod hunc eloquentia clarum habitus corporis deturparet atque destitueret, ut omnino uerum esse liquido liqueat, quod aiunt protrito uersiculo: Grator est pulchro ueniens e corpore uirtus. Vide Platonem in Phædro: Fieri nō potest, ut Aspasius inquit, omnino deformis sit, bonus sit. Martialis li. 12. Crine ruber, niger ore, breuis pede, lumine læsus: Rem magnam præstas Zoile, si bonus es. Id est omne a dijs ipsis tributum.) Memoria proditum est a Physiologis augustissimam quanque hominis speciem plurimum e cælo trahere, siue enim mundi ipse æternus rector nobilissimum animum missurus in corpus, speciosum prius atque illo dignum metuitur hospicium: Siue animus ipse cum uenerit, diuinitatis suæ cōsciū, pro habitu suo sibi fingat, & exornet habitaculum: Certum est alterum alterius officio crescere, & cum se mutuo quasi fœdere iunxerint, utraq; maiora consurgere, ut eos qui tali naturæ sunt habitu, iam non natos, sed a Deo ipso factos formatosque esse scribat Cicero. Legem Marcilium Ficinum de uita cœliis paranda. Reconduntur & nascuntur.) ὁμοειδὲς αὐτῷ γέσθ. Ne arbuta quidem reliquerunt.) Hoc Aphthonij dictum, pulchre conuenit cum eo quod dicit Christus Matthæi 10. cap. Nonne duo passeruli minuto assue uenunt, & unus ex illis non cadit in terram sine patre uestro? Et dare responsa ex continentia.) Basilius in Esaiam prophetam: Quemadmodum prophetarunt puræ ac pellucidæ animæ ueluti specula factæ diuinæ operationis imaginem integram, & inconfusam, nulla ex parte turbata affectibus repræsentabant. Orige decima & 4. in Leuiticum ho. & secunda in Genesim. Lys's Pythagoreus in epistola ad Hipparchum. Fœdis contaminatum uoluptatibus.) Plato in dialogo de scientia. Angelus

E Politianus

Politianus in præfatione Charmidis Platonis. Ad hunc igitur modum docent intel-
ligenda esse poetarum inuolucra. Primum Plutarchus in commentario, quomodo iu-
uenis debet audire poemata: Deinde Maximus Tirus passim in sermonibus. Ad ex-
tremum D. Erasmus in opere de conscribendis epistolis cap. de fabulosis exemplis.

LOCVS COMMVNIS. VII.

*Communis locus est oratio, bona aut mala quæ alicui insunt augmen-
tans. Dictus autem est communis, quoniam communiter omnibus eis
conuenit, quibus ea res de qua agitur, inest. Oratio enim in prodito-
rem, omnibus in commune proactioni obnoxii aptatur, Videtur au-
tem uelut secundæ orationi & conclusioni similis: ideoq; proœmium communis lo-
cus non habet. Fingimus autem aliquid proœmij simile, exercendorum iuniorum
causa, positoq; eo, subijcies primum caput ex contrario, hinc rei expositionem: nō
quidem tanquam docens, nota enim res est, sed ut exasperes. Post hanc afferes cō-
parationem, qua ex collatione id de quo agitur in maius extollas, hinc sententiam
uel mentem, caput uidelicet quod ita uocatur, exprobrans facti intentionem: dein
de digressionē coniecturali antecedentem uitam in criminum suspicionem deuoca-
bis, post id uelut misericordiæ occurrendum est: tum uelut postremis exercitame-
ti huius locis, legitimo, iusto, utili, possibili, honesto, euenturo concludendum.*

IN COMMVNEM LOCVM VII.

Communis locus est.) Eras. Rote. lib. Ecclesi. 2. Loci dicuntur communes, quod
ab utraq; parte tractentur, licet non in eadē causa. Veluti qui te stimonijs gra-
uiatur, suadet non esse fidendum testimonijs. Contrā qui iuuatur, dicit pro te
stimonijs: atq; item de cæteris, quæ suprà retulimus, quum de inartificialibus agere-
mus. Eras. lib. Ecclesiastes 3. Locos communes hic appello sententias frequenter inci-
dentes, quæ si per amplificationem adhibeantur, siue in laudem, siue in uituperium, ad
iuuant ad persuadendū id quod destinauimus. Frequentius tamen incidunt in genere
demonstratiuo. Cicero in paradoxis: Ego autem illa ipsa, quæ uix in gymnasijs, &
in ocio Stoici probant, ludens conieci in communes locos. Hieronymus in epistola ad
Pammachium de optimo genere interpretandi: Volo in chartulis meis quaslibet in-
eptias scribere, commentari de scripturis, remordere lædentes, digerere stomachū, in
locis me exercere communibus, & quasi lunatas ad expugnandum sagittas repone-
re. Cicero lib. de inuentione secundo, sub calcem de constitutione coniecturali, scito
compendio perstringit quid in locis communibus sit obseruandum, & quonam pacto
sit eis utendum. Omnia enim ornamenta eloquutionis, in quibus & suauitatis, & gra-
uitatis plurimum consistit, & omnia quæ in inuentione uerborū, & sententiarum ali-
quid habēt dignitatis, in communes locos conferuntur. Locos communes nemo feli-
cius tractat quā D. Ioannes Chrysostomus. Quintilianus lib. 2. & 4. Idem lib. 10.
cap. 5. Emporus rhetor de loco communi. Dictus est autem communis.) Cicero li.
3. de oratore: Consequuntur etiam illi loci, qui quanquam proprii causarum, & in-
herentes in eorum neruis esse debent, tamen quia de uniuersa re tractari solent, com-
munes à ueteribus nominati sunt, ut in depulatore, in proditore, in parricidā.

Georgius Trapczontius libro rhetoricorum 2. cap. 1. Communis est locus, qui ab his quæ aut antecedunt, aut consequuntur rem, aut quæ in gestione negotii sunt, uel augeat peccati atrocitatem, uel conuestione misericordiam capiat, qui communis ideo appellatus est, quia quamuis contra hunc aut illum dici uideatur, tamen ad uniuersos eiusdem criminis reos efferatur necesse est. Omnibus in commune. Vt contra tyrannum locus est, quisquis recip. leges uiolauit, capite plectendus esto, hac enim oratione in omnes qui legibus non obtemperant, commode utaris licebit. Videtur autem uelut secundæ orationi, & conclusioni similis. *ἡ δὲ ὑπεροχὴ δὲ τοῦ καὶ ἐπὶ λόγῳ.* Porro totus hic locus, ut prima fronte non nihil uidetur obsecutus: ita lucidissimus erit, si huc adhibeantur ea, quæ commemorat Philippus Melanch. lib. rhetoricorum 2. ca. de dispositione, & Rodolphus Agricola lib. de inuentione 2. cap. 19. Loci quidē communes, inquit, ut rhetores uocant, non sunt aliud, quàm maiores ratiocinationum propositiones, ut quæ in proditorē, adulterum, sicariū dicuntur. Cum uolumus enim probare Cælium damnandum, ostendimus ueneficum esse, quod ubi explicatum est, quid restat aliud quod ratiocinationi desit, nisi maior, omnis ueneficus est damnandus, & quæ sequitur. Nota enim res est. Ea est ratio locorum communium, ut cū persuasi uulgo sint, qui illis nititur, facile quoque persuasurus uideatur. Vt nemini faciendam esse iniuriam, nemini uim inferendam esse, qui ratum habet, permouebitur, ut uindicando modum faciat, non omnia etiam hosti in hostem permissa esse. Sententiam uel mentem. Bisariam explicat uocem hanc *γνώμη*. Lege Quintilianum lib. 8. cap. 5. in principio. Cicer. in rhetoricis lib. primo. Eras. lib. 3. Ecclesiastæ de generibus sententiarum. Misericordiæ occurrendum est. Cicer. lib. de inuentione 2. cap. de deprecatiōe. Legitimo, iusto, utili, possibili, honesto. Hac optime, ut omnia, definit Aristoteles cap. de genere deliberatiuo, in præceptis ciuilibus ad Alexandrum. Bonorum tria sunt genera, honestum, utile, suauē. Honestum est bonum humanarum actionum, & significat actiones consentientes iudicio rationis. Vtile, significat res, quæ expetuntur, non propter sese, sed quia ratuæ conueniunt ad eam conseruandam. Suauē, cognatum est utili. Significat enim id, quod ideo expetitur, quia animo aut sensu motus iucundos facit.

EXEMPLVM.

Vemadmodum legibus constitutum est, ipsaq; apud nos iudicia censuerunt, pendat legibus pœnas is, cuius scelere nec leges fuerant amplius permansuræ. Quod si præsentī absolutus iudicio æquabilior rem populo sese foret præbiturus, esset forte quod quis sibi remitteret pœnam. Quam uero elapsus in præsentia sit longe uiolentior futurus, iniustum certe fuerit futuræ tyrannidis initium præsentī delicto condonari. * In reliquis autem fortasse non magnum iudicium periculum fuerit, si quamuis nocentem impunitum patiantur elabi. Tyrannidis uero affectatæ si absoluitur, certum est ad iudices præcipuum pertinere discrimen, quos cum ipsis iudicijs sublatum iri constat, potente rerum tyranno. * Videmini autem mihi iudices in eius solum, quod in præsentia est, contemplatione mentem habere defixam, uirtutis seueritatisq; maiorum nostrorum obliti: quorum iustius erat reputare animoq; proponere sententiam, qui nobis uelut maximum incomparabileq; munus reipub. omni domina-

Prius
prociuit.

* Prociuium posterius.

* Ex contrario.

tione solutam reliquerunt. Optime quidem illi atq; rectissime. Quando enim fortuna ipsa uarietate sua inconstantem se diuersamq; hominibus præbet, proinde mentes quoq; hominum ad recte secusq; agendum multiplici flexu trahuntur. Hinc in æqualitati fortunæ, legum æqualitatem opposuerunt, institueruntq; rem publicam, uelut unam ciuium omnium sententiam facientes, ut fortunam nunc prementem res cuiusq; nunc extollentem, legum constantia æquaret. * Cuius iste aut immemor, aut contemptor potius, scelestissimo secum consilio instituit, ut rempublicam deleret, taliaq; secum differebat: Quorsum hoc ergo per deos immortales? supra omnes positus, omnibus me patiar æquari? Frustraq; permitto cumulare opes mihi fortunam, si eadem quæ reliqui faciam, eadem seram: & collecti pauperes iudicant quod pauperibus uidetur. Lex est, mihiq; præfertur: quousq; ergo hæc? aut quis erit his modus? Occupabo arcem, & pessime periturus longe abigam leges, eroq; reliquis ego lex potius, quàm reliqui mihi. Hæc secum ipse cogitabat, nondum uero uotorum suorum finem assequutus est: obstitit enim beneuolentia deorum. Quid ergo non iniquissimum est, si propter ea quæ frustra conatus est, summam dijs gratiam debemus, propter eadem hæc hunc hodie conseruari? * Scelestus est homicida, sceleratior tamen multo tyrannus. Ille enim unum quisquis is fuerit, perimit, hic uero totas conuellit ciuitatis fortunas. Quanto ergo minus est parum offendere, quàm occidere omnes: tanto contra eo qui hominem occidit, grauior est tyrannus. * In alijs autẽ reis euenit plerunq;, ut tametsi grauissima admiserint, mentem eximant delicto, animoq; defendantur. Solus autem tyrannus fiduciam non habet, ut inuitum se dicere queat tantum scelus suscepisse. Nanq; si inuitus tyrannidem aggrediretur, esset fortasse ratio aliqua, huius ipsum conatus absolvere. Verum quum ante attentatam rem, multum secum diuq; deliberauerit, quomodo iustum cuiquam uidebitur culpa carere ipsum, qui ante opera mente quoq; factus est tyrannus? * Alij ergo quicumq; in ius uocantur, præsentis solum criminis rationem reposcuntur: & propter prioris uitæ recte facta, plerunque præsentibus ignoscitur. Solus uero iste utriusq; temporis iudicium subeat oportet. Liqueat enim immoderata præterita tulisse ipsum, quibus ad tantum flagitij peruenit. Et præsentia certe præteritis longe sunt molestiora. Itaq; utrorumque det poenas, & eorum quæ ante, & eorum quæ præsentis sceleris conatu deliquit. * Libet autem uidere, cuius preces præsentis ipsum discrimini sint exempturæ. Liberi nempe? Verum quum supplicantes uobis, flentesq; illos uidebitis, putate assistere uobis leges, quarum uos respectu moueri multo rectius est, quàm liberorum ipsius. Illos enim speratæ dominationis fuerat relicturus hæredes, leges uero quod

iudicandi

• Expositio rei.

• Comparatio.

• Sententia nel mens exprobrās facti intentionem.

• Digressio coniecturalis.

• Misericordiz officium.

iudicandi decernendiq; de ipso potestatem habetis, præstant. Itaq; per quas quòd iudices estis, uobis datur, pro eis iustus fuerit uos sententiam ferre. * Si enim res etc leges iubent eos qui patriam liberant, honoribus prosequendos esse, relinquatur necessario, ut qui in seruitutem deducere ipsam conantur, puniatis. * Iustum autem est, ut tantum uobis det poenarum, quantum ipse sceleris admisit. * Proderitq; corruens tyrannus: Statum enim legum confirmabit. * Expeditum autem, de ipso sumere supplicium. Neq; enim quemadmodum ipse ad afferendam tyrannidem satellitibus, ita uos ad depellendum ipsum auxilijs opus habetis. Sed sufficiet iudices sola uestra sententia, cuius quum à republica ius potestatemq; acceperitis, * pulcherrimum quoq; erit pro reipublicæ salute ipsam experiri: faciliq; cognitione totam hanc præsentem tyrannidis potestatem auferetis.

• Legitimum.
• Iustum.
• Utile.
• Possibile

• Honestum.
• Euenturum.

I N E X E M P L U M.

Ipsaq; apud nos iudicia censuerunt. Cicero 3. off. Nam quod ad Phalarim attinet, perfacile iudicium est: Nulla est enim societas cum tyrannis, sed potius summa distractio est, neq; est contra naturam, spoliare eum si possis, quem honeste est notare, atq; hoc omne genus pestiferum atq; impium ex hominum communitate exterminandum est, etenim ut membra quadam amputantur, si & ipsa sanguine, & tanquam spiritu carere cœperint, & nocent reliquis partibus corporis: sic ista in figura hominis feritas, & immanitas beluæ, à communi tanquam humanitate corporis segreganda est. Si quamuis nocentem. Quamuis pro quamlibet eleganter usurpat. Hieronymus ad Pamachium super obitu Paulinæ uxoris: Quamuis clarus honor uilescit in turba, & apud uiros bonos indignior fit ipsa dignitas, quam multi indigni possident. Pendat legibus poenas is. Sapientiæ 10. & 6. cap. Ἰδὲ γὰρ ὑποκρίνεις μὴ ἀπαράντητορ ἢ δεικνύει πικλῶς τυραννίδος, hoc est, uerbum uerbo reddatur: Oportebat enim illis quidem inexcusabilem inopiā superuenire exercentibus tyrannidem. Potenti rerum tyranno. Documento sunt apud Athenienses Pisistratus, Dionysius apud Syracusanos, Phalaris apud Agrigentinos. Fortuna ipsa uarietate sua. Plinius lib. 2. natura. histo. ca. 7. Marcus T. in calce orationis pro Publio Sylla ad iudices. Idem in proœmio lib. 3. de orato. Aufonius: Fortuna nūquam sistit in eodem statu: Semper mouetur, uariat, & mutat uices. Et summa in altum uertit, ac uersa erigit. Taliaq; secum diserebat. Non nihil faciet ad huius exempli artificium, id quod est apud Eras. Rot. in Copia rerum, decima locupletandi ratione ex Luciano in tyrannicidam. Et apud Ciceronem in calce libri primi de inuentione. Quorsum hoc ergo per deos. Διαλογισμός, siue παροπρία est, hoc est, schema quod uocatur sermocinatio. Sceleratus est homicida. Cicero pro Sexto Roscio Amerino: Supplicium in parricidas singulare excogitauerunt, ut quos natura ipsa retinere in officio non potuisset, magnitudine poenæ maleficio summouerent, infui uoluerunt in cullum uiuos, atque ita in flumen deici. Plato de rep. lib. 9. Chrysostomus homilia in Genesim 10. & 9. & 20. Iuuenalis Satyra 6. 8 & 13. Grauior est tyrannus. Plato in 8. de rep. Idem in dialogo de scientia. Aristoteles primo rhetorices cap. 10. & 4. de maiore & minore iniuria. Cicero Tufculan. quæst. libro quinto de Dionsyio. Ratio aliqua huius ipsum conatus absolueret. Græcanica est phrasis. Sic Horatius alibi: Tempus abiire tibi.

E 3 In laudem

Aus est oratio, bona alicuius enumerans. Laudandæ uero sunt per sonæ, res, tempora, loci, ratione carentia animalia & plantæ. Per sonæ, ut Thucydides aut Demosthenes: res, ut iustitia aut temperantia: tempora, ut uer, æstas: loci, ut portus, horti: bruta animalia, ut equus, bos: plantæ, ut uites, olea. Laudamus uero et cōmuniter et *singulatim: Cōmuniter, ut omnes simul Athenienses: priuatim, ut Atheniensem unum aliquem. * Hæc uero diuisio est laudis. Dispones autem ipsam hoc pacto: primum. proœmium pro qualitate rei pones. Inde subijcies genū, quod diuiditur in gentem, patriam, maiores & patres. Post id educationem explicabis, quæ institutione, arte & legibus continetur. Hinc præcipuum laudem omnium caput subdes, res gestas, quas diuides in ea quæ sunt animi, & quæ corporis sunt, & quæ fortunæ. Animi, ut quæ fortitudinis sunt, quæ prudentiæ. Corporis, ut decorem, uelocitatem, robur. Fortunæ, potentiam, amicos, opes. Adde deinde comparisonem, qua id quod laudatur, alteri collatum tollatur in manus. Postremò epilogo qui precationi similior sit, concludes.

• Ali. & singulos cōmuniter.
• Diuisio laudis.

I N L A V D E M.

Rodolphus Agricola lib. 3. de inuent. cap. 13. Laudationem uero tunc proprie fingamus hoc nomine, cū laudamus rem nullū alium in usum nisi ut laudemus. In hoc itaq; orationis genere, quoniam præcipue uoluptatē admirationemq; sectamur audientium, quæ non contingit nisi magnis quibusdam recensendis, quæ per sepe cum fidei etiam periculo petuntur, aut minoribus in eum modum extollendis, ut magna uideantur. Laus & laudatio quomodo differant, qui uelint scire, legant Senecam lib. epistola. 17. epistol. 103. Equidem nihil arbitror æque necessarium esse, ac illud diligenter expēdere, quod D. Erasmus in adagio: Ne bos quidem pereat, protulit. Primum quæ potissimum sunt laudanda: Deinde qua arte pro dignitate tractanda. Primum, inquit, quod affers ad Encomium, sit uerum. Deinde quod uerum est, sic tractetur, ut fiat etiam uerisimile. & quæ sequuntur. Agestilaus quoties audiebat aliquos ab alijs laudari aut uituperari, existimabat non minus esse discendos eorū mores qui loquebantur, quā eorum de quibus loquebantur. Erasim. Rote. lib. Ecclesia. 2. Aeschines laudauit Philippum Macedonum regem, triplici nomine, quod esset formosus corpore, quod eloquens, quod ferret multum uini. Has partes sic elusit Demosthenes, ut diceret primam laudem esse fœminarum non regis, alteram esse iophistarum, tertiam spongiarum, in quibus pro optima habetur, quæ est bibacissima. Prou. 27. Prædicans amicum suum, magnis clamoribus, mane confurgens, maledicere ei iudicabitur. In defunctorum autem laudes uberius effundenda est uis eloquentiæ, quum iam mitior est inuidia, & minor adulandi suspicio. Quæ autem laudatio uiuis potissimum sit tribuenda, perpulehre docet Eras. Rote. in eo quod modo citauimus, adagio. Cice. 2. de oratore: Summa laus est, non extulisse se in potestate, non fuisse insolentē in pecunia, non se prætulisse alijs propter abundantiam fortunæ, ut opes & copia, nō superbiz

superbiæ uideantur, ac libidini, sed bonitati ac moderationi facultatem & materiam dedisse. Laus est oratio.) Tradunt rhetorum præceptiones tria esse genera causarum: Demonstratiuum, quo laudamus aut uituperamus, Deliberatiuum: quod in sua dendo ac dissuadendo consistit. Iudiciale: quo accusatur quis, aut defenditur. Quint. lib. 3. cap. 4. & 9. Aristoteles lib. rhetorices 1. cap. 9. Lactantius lib. 1. de falsa religione cap. 15. Extant apud Ciceronem in partitionibus oratoris in demonstratiuo genere optima utilissimaq; præcepta, quæ maxime faciunt ad laudandi uituperandiq; rationes. Et apud Aristotelem in præceptis ciuilibus ad Alexandrum cap. de genere demonstratiuo. Et ad eundem in eisdem ca. de laudandi uituperandiq; speciebus. Ad extremū nihil ad æque profuerit ad hunc locū exactius intelligendum, ac id quod habet Rod. Agri. li. 3. de inuentione dialectica ca. 12. circa medium, ubi doctissimè rationē laudandi prosequitur. Ex præceptionibus generis demonstratiui, Chrysostomus celebrat Babylā, Basilii quadraginta martyres. Vide Gregoriū Nazianzenū in oratione ad Heronem philosophum, in qua seruat hæc præcepta. Extat & oratio funebris Isocratis, Euagoras inscripta, in qua diligenter obseruat quæ hic præcipiuntur. Quintil. lib. 2. ca. 1. Si rhetor prima officia operis sui non recusat, à narrationibus statim & laudandi uituperandiq; opusculis cura eius desideratur. Idem lib. 2. cap. 4. Omisit hic interpret uersus aliquot, quos ita reddidit Ioannes Cataueus: *Græce ἱππομύχην* appellata, eo quod *ἱππομύχης*, id est, in uis antiquitus caneant. Nam antiqui *ἱππομύχης* angiportus dicebant, differt ab hymno & epæno, quod hymnus deorum sit: Encomium autem mortalium, & quoniā epænus uerbis paucis fiat, Encomium autem secundum rhetoricā artem proferatur. Bona alicuius enumerans.) Gellius lib. 10. & 9. ca. 3. Cic. 3. ad Herennii. Idem in calce secundi libri de oratore. Quint. li. 3. ca. 9. Trapezontius lib. 4. rhetoricorum. Rodol. Agricola lib. 2. de inuent. dialect. cap. 17. Et idem lib. 3. cap. 9. Exemplum laudis est apud Titum Liuium lib. 9. de bello Macedonico & Asiatico, ubi laudat Martium Portium Catonem. Laudandæ uerò sunt personæ.) Sic Helenam laudat Isocrates à genere, forma, &c. Sic Cicero pro lege Manilia, Pompeij laudes celebrat. Apud eundem in calce lib. 2. de oratore recenserentur laudanda laudandi q; ratio, genus, fortuna, uires, opes, diuitiæ cætera q; quæ fortuna suppediat. Vide Plin. lib. 7. cap. 25. Res, ut iustitia, aut temperantia.) Hieronymus ad Oceanum in epistola cuius initium: Nunquam fili: Reddamus (inquit) quod paulo antè promissimus, & è schola rhetorum, aquarum laudes, & baptismi prædicemus. Cicerō in oratione pro Roscio Amerinio, & in Catone maiore, habet laudes agriculturæ. Plinius terram laudat lib. 2. cap. 65. Et Cicero pro Archia poeta studia laudat humanitatis. Encomium Italiæ legere est apud Verg. lib. Geor. 2. Apud Ioannem Chrysostomum aduersus Gentiles in demonstratione quod Christus sit Deus, insigne Crucis encomium uidere est, quo nihil eruditius reperiatur. Ratione carentia animalia.) Sic Plinius Lusciniam, sic Vergilius 4. Georgicon apes copiosissime laudat. Sic psittacum Ouid. 2. elegiarum libro deplorat ac laudat. Idem quoq; facit Statius ad Meliorem lib. 2. Sylvarum. Plautæ.) Vide Homerum *odys.* 10. de moly, & Plinium li. 25. cap. 4. Vt equus.) De equorum laude multa legere est apud Plinium li. 8. cap. 24. Herbæ.) Plinius lib. 21. cap. 6. Sic apud Græcos Polion herbam inclytam, Musæi & Hesiodi laudibus ad omnia utilem prædicari cōstat, super cætera ad famam etiam dignitatis prorsus miram: si modo (ut tradunt) folia eius mane candida, meridie purpurea, sole occidente cœrulea aspiciuntur. Sic Nepenthes herba ab Homero prædicatur, quod addita poculis, omnem conuiuij tristitiam discutiat: sic moly, sic lotos. Plinius lib. 25. cap. 4. Laudatissima herbarum est, Homero teste, quam uocari ab dñs putant moly. Idem lib. 7. cap. 29. Laus personarum est apud Thucydidem lib. 2. in oratione funebri Periclis, apud Demosthenem in funebri, apud Isocratem in Euagora et Helena. Personæ.) Homerus *Iliados* 7. hoc carmine & Agamemnonis laudē expressit, & Alexandri uirtutem est uaticinatus: ἀμφοτέρων, βασιλῆως τ' ἀγαθὸς κρατερός τ' ἀρχεμύχης

αὐτῷ, id est, Dux bonus, ac miles præpollens uiribus idem. Priamus apud Homerum Iliad γ. Agaménonis formam laudat ad hunc modum: ὅστις ὁ δ' ἐστὶν ἀχαιῶν ἀνὴρ κῆρυτι μὴ γαστρὶ, κτοί μιν κίφαλῃ καὶ μίσσεντι ἄλλοι ἱάσιν καλοῦ δ' ὄντω ἱγὰρ οὐ πω ἴδον ἐφραλμοῖσιν οὐδ' ὄντω γὰρ αἰ. γ. ἑσθλῶν γὰρ ἀνδρῶν ἰοίαι, id est, Erasmo interprete, in adagio: Quid Achiuos è turre iudicatis? Ille quis est cedo, Craius homo, magnusq; bonusq; Sunt alii hunc, fateor, superantes uertice plures, Verum æque pulchrum memini me cernere nunquam, Nec reuerendâ æque regem præferre uidetur. Maiores & patres.) Iliad. 14. Diomedes nescio quid persuaturus principibus, primum recenset natalitium splendorum, uirosq; strennuos unde duxerit originem, ac mox subiungit: Hæc ut uera sunt, ita mihi commemoranda, & uobis audienda fuerūt, ne uos existimetis humilibus me ortum esse natalibus, neue degenerasse credentes. nostram contemneretis adhortationem. Quas diudiv in (a quæ sunt animi.) Quintilianus: Aliâ ætatis gradus gestarumq; rerum ordinem sequi speciosus fuit, ut in primis annis laudaretur indoles, tum disciplinæ, post hoc operum, id est, factorum dictorumq; contextus. Fortunæ bona.) Cicero in calce libri de inuentione secundi: Sin distributius tractare quis uolet, partiatur in animum & corpus, & extraneas res licebit: animi est uirtus: Corporis ualētudo, dignitas, uires, uelocitas. Extraneæ res sunt, honos, pecunia, affinitas, genus, amici, patria, potentia, & cætera quæ simili esse in genere intelligentur. Te rentius in Heauton. Quid reliqui est quin habet quæ quidem in homine dicuntur bona, parentes, patriam incolumem, amicos, genus, cognatos, diuitias. Præcimum pro qualitate rei pones.) Docet id artificij Rodolphus Agric. li. de inuen. dialect. ca. 24. Idem in calce capitis 12. lib. 2. Et lib. 3. cap. 13. Et Philip. Melanc. li. rheto. 1. cap. de genere demonstratio. Quod diuiditur in gentem patriam.) Quint. li. 3. cap. 10. omnia ista explicat, & quidem effusissime. Cicero ad Herennium lib. 3. Georgius Trapezontius lib. rhetoricorum 3. Laudum omnium caput.) Translatio est. Quo modo dicimus caput malorum, caput factionis, & caput est artis decere quod faciās. Cicero in Bruto: Caput autem est hoc, quod te diligentissime percipere & meminisse uelim. Ve quæ fortitudinis sunt, & quæ prudentiæ.) Lege D. Augustinum de ciuitate Dei lib. 4. cap. 9. Vbi maximas D. Pauli laudes celebrat. Rodol. Agri. lib. 3. ca. 12. Non sunt alia proprii hominis quàm animi & corporis bona. Nam fortunæ bona, sola dicuntur, istis subseruiunt. Fortunæ potentiam.) Cicero lib. de oratore 2. Qui laudabit quempiam, intelligit exponenda sibi esse fortunæ bona, quia sunt generis, pecuniæ, propinquorum, amicorum, opum, ualētudinis, formæ, uirium, ingenij, ceterarumq; rerum quæ sunt aut corporis, aut extraneæ. Si habuerit, bene his usum: si nō habuerit, sapienter caruisse: si amiserit, moderate tulisse. Deinde quid sapienter is quæ laudas, quid liberaliter, quid fortiter, quid iuste, quid magnifice, quid pie, quid grate, quid humaniter, quid deniq; cū aliqua uirtute aut fecerit, aut tulerit. Hæc & quæ sint eius generis, facile uidebit qui uelit laudare quempiam, & qui uituperare, contraria.

Qua id quod laudatur, alteri collatum tollatur.) Rodol. Agric. li. 3. cap. item 3. Aperta uero comparatione res crescunt, quotiens alijs quibus eas præferimus adhibentur, & earum collatione magnitudo ipsarum colligitur. Id quod probat exemplo ex oratione pro M. Marcello desumpto, Erasmus in opere de conscribendis epistolis cap. de amplificatione, sub finem. Vergilius Aeneæ laudes, ex amplificata Turni uirtute, adauget. Sic iridem Apostolus in posteriore ad Corinthios epistola ca. 3. præfert functionem euangelicam Mosaicæ, & nouum testamentum ueteri, laudat quidē uetus, sed ut nihil ad nouum. Qui precationi similior sit.) Finienda autem laudatio est peroratione, quæ ostendat nostram in dicendo mediocritatem imparem esse susceptæ rei laudibus. Habet autem peroratio enumerationem & affectum, quo ut in lætis monemus ad congratulandum: ita in tristibus uel consolamur, uel mouemus commiserationem, aliorumq; comprecamur clementiam. Vide Ciceronem in rhetoricis lib. 2. sub calcem.

EXEM

E X E M P L V M.

Igni sunt quos laudibus prosequamur, qui utilia uitæ inuenerunt, Procreant
 atq; quorum industria pulcherrima rerum facta sunt locupletiora,
 et inuenta honesta illorum ingenijs accepta referri par est, qui ea
 in lucem protulerunt. Merito ergo Thucydides oratione mihi cele
 brandus est, qui ipsius plurimum attulit ornamentis. Omnes enim de ulla humana
 rum rerum parte bene meritos æquum est uenerari: Thucydidem uero eò magis,
 quòd pulcherrimo omnium illustrando curam suam impendit. Neq; enim quicquam
 eloquentia pulchrius. Neq; Thucydide quenquam bene dicendi gloria præstantio
 rem inuenire est. * Natus autem Thucydides eam est patriam, quæ et uitam pa
 triter sibi et eruditionem præberet. Neq; enim aliò in loco natus est, quàm unde
 omnis benedicendi ratio profluxit: originemq; uitæ sortitus Athenis, * reges ge
 neris habuit sui authores. Itaq; ab ultima protinus origine, clariore maior fortu
 na est illustratus. Vtraq; ergo habens, et generis amplitudinem, et ciuitatis sta
 tum popularem, quo clarior utrinq; fieret, est ab utroq; adiutus. Ne enim ad inius
 stas opes, potentiamq; delaberetur, æqualitate legum prohibitus est: neq; in obscu
 ra reliquæ plebis uilitate delitesceret, felicitate generis est consequutus. * Tali
 bus igitur procreatus, in republica interq; leges educatur, quæ certe optimas esse
 uitæ magistras, in confesso est. Inter leges autem armaq; uiuere instituens, erudi
 tioni simul atq; rei militari operam dare decreuit: neq; studia armis deserens, ne
 que arma (ut præcipuam prudentiæ partem) relinquens: unoq; conatu duarum di
 uersarumq; artium curam habebat, coniungens ingenio pariter ea quæ natura
 sunt separata. * Ut tandem ad uirile peruenit robur, occasionem quæsiuit profes
 rendis eis, quæ pulchre fuerat in ætate meditatus. Nec defuit casus, bellumq; pro
 tinus est ortum, ipseq; res ab uniuerſa gestas Græcia, literis complexus postcrita
 ti mandauit, conseruator eorum et uelut restaurator, quæ bellorum delcuit iniu
 ria. Nec passus est quod quisq; gessit, temporum situ aboleri. Ex ipso ergo cogno
 scitur, captam esse Plateam, scitur Atticam esse uaslatam, tenetur Atheniensium
 clasibus Peloponnessi oras esse nauigatas. Certatum est nauali pugna apud Nau
 pactū: non est nos Thucydides id passus latere. Lesbus ab Atheniëſibus est capta,
 id quoq; ab ipso indicatur. Cum Ambraciotis pugnatum est, hoc et ne diuturni
 tas aboleret, effecit. Iudicium Lacedæmoniorum non ignoratur. Sphaacteria et
 Pilus ingentes Atheniensium labores nō latent. Concionantur Corcyraei Athenis,
 Corinthij ipsis contradicunt. Aeginates accusaturi, Lacedæmona proficiſcuntur.

* Patria

* Maiores

* Educatio

* Res ge
stæ.

Iam uero à belli consilio Lacedæmonios Archidamus absterrens, contra Sthenelaides ad bellum suscipiendum impellens. Ad hæc Pericles legationem Laconicam contemnens, neq; passus deficere animo propter pestilentiam Athenienses. Cuncta hæc, Thucydides opera ingenioq; in omne æuum ab obliuione uindicantur. * Quis autem Herodotum ipsi comptrauerit? Ille enim ad uoluptatem legendum scripsit, hic omnia ex rebus ipsis atque ueritate deprompsit. Quanto uero quod ad alienam sit gratiam, infra id est quod sit ad ueritatem, tanto post se Thucydides Herodotum relinquit. * Erant alia quoq; permulta, quæ de Thucydide dicerentur, nisi quo minus omnia diccremus, laudum suarum nobis obstaret multitudo.

•Compa-
ratio.

•Epilogus

IN EXEMPLVM PRVS.

Qui ipsius plurimum attulit.) Cicero in oratore perfecto: Thucydides cum doceret eos, qui partim in dicendo, partim in scribendo principes exiierunt, domus eius officina habita est eloquentiæ. Idem li. de oratore 2. Thucydides omnes dicendi artificio, mea sententia, facile uincit, quia ita creber est rerum frequentia, ut uerborum prope numerum, sententiarum numero consequatur: Ita porro uerbis aptus, & pressus, ut nescias utrum res oratione, an uerba sententiis illustrentur. Quod à Luciano de Demosthene proditum est: id de Thucydide quoq; non prorsus in epetè posset accommodari, ut dicatur eloquentiam quum ante se uelut mortua & machinis propulsa esset, uiuam & suis uiribus nobilem reddidisse. Neq; enim quicquid eloquentia pulchrius.) Cicero in principio lib. 1. de oratore: Quid enim est aut tam admirabile. & quæ sequuntur. Idem lib. 2. de natura deorum: Iam uero domina rerum eloquendi uis, &c. Quintil. lib. 1. in calce ultimi cap. Idem lib. 2. cap. 10. & 7. Et idem lib. 1. cap. 11 in fine. Apud Ciceronem sic Antonius: Tanta oblectatio est in ipsa facultate, &c. Rodol. in oratione dicta in studiorum ad hyemem innouatione. Valerius lib. 8. cap. 9. Gloria præstantiorem.) Per calami lapsum omisit hic interpretæ, id est, inuenire est: proinde à nobis additum. Nactus autem Thucydides eam est patriam.) D. Hieronymus ad Marcellam, in epistola cuius initium, Mensuræ charitas non habet: Certe etiam si præclarus orator reprehendendum nescio quem putet, quod literas Græcas non Athenis, sed Lilez: Latinas non Romæ, sed in Sicilia didicerat, quod uidelicet unaqueq; provincia habeat aliquid proprium, quod alia æque habere non possit. Unde omnis benedicendi ratio profluxit.) Cicero in Bruto: Studium autem eloquentiæ non erat commune Græciæ, sed proprium Athenarum. Cicero de claris oratoribus: Magni interest, quos quisq; audiat quotidie domi, quibus cū loquatur à puero, quemadmodum patres, prædagogi, matres etiam loquantur. Ab ultima protinus origine.) Rod. Agr. li. 3. ca. 8. Conuertimus tamen interim, & ab initio ordinem ducimus, primumq; non quod optimum, sed quod uilissimum, facimus. & quæ sequuntur. Ultimum interim est nouissimum, interim primum. Verg. Tu sanguinis ultimus autor. In ordine duplex quoq; potest esse ratio, primum atq; in gradu. Si enim ab imo inceperimus, summum uocabitur ultimum. Sin cōtrā à summo, quod imum est, uocabitur ultimum. Scribit etiam Seruius in Vergilium 9. Aeneidos libro, id quod ab hac loquendi phrasi non prorsus alienum est, nempe ea quæ sinistra nobis uidentur intuentibus cœlum, illic dextra esse, sic opinor esse inter primum & ultimum.

Eruditioni simul atq; rei militari operam dare.) Hunc ad modum instituebantur olim honesto loco nati. Cicero in 3. de oratore: Nam uetus illa quidem doctrina ea dem

dem uidetur & recte faciendi, & benedicendi magistra. Neq; enim disuncti doctores, sed idem erant uiuendi præceptores atq; dicendi, ut ille apud Homerum Phœnix, qui se à Peleo patre Achilli iuueni comitem esse datum dicit ad bellū, ut illū efficeret oratorem uerborum, actoremq; rerum. Fabius lib. 2. cap. 3. Sit ergo tam eloquētia, quā moribus præstantissimus, qui ad Phœnicis Homericæ exemplum dicere ac facere doceat. Idem lib. 2. cap. 18. & 22. Idem lib. 11. cap. 1. Ne enim ad iniustas opes, potentiamq; Id ita reddidit Petrus Mosellanus uir pius ac doctus: Dum neq; iniuria cuiusquam æquato ciuium iure copias amplas habet, & popularium ferē tenuitatē generis sui opibus ditat. Ab utroq; adiutus.) Cicero de claris oratoribus: Facis est comes, oculiq; socia, etiam benē constitutæ ciuitatis quasi alumna quædam eloquentia. Ad quod alludit & D. Hieronymus: Quibus fere nihil mihi solet cum literis cōuenire. Est enim alumna pacis eloquentia, lætis ac tranquillis rebus efflorescit. Inter leges autem armaq; uiuere instituens.) Testatur hoc Thucydides ipse de sese li. 4. belli Peloponensiæ. Quint. lib. 5. ca. ultimo. Nisi forte existimamus Ciceronem hæc male in ipsa argumentatione dixisse: Silere leges inter arma, & gladium nobis interrim ab ipsis porrigi legibus. Res ab uniuerſa gestas Græcia.) Cicero in oratore ad Brutum: Thucydides autem res gestas, & bellā narrat, & prælia grauitè sanè & probe, sed nihil ab eo transferri potest ad forenſium uſum & publicum. Ipsa illa conciones, ita multas habent obscuras abditasq; sententias, ut uix intelligātur, quod est in oratione ciuili uitium uel maximum. Posteritati mandauit.) Libris octo, quos reliquit de bello Peloponēſium pariter & Athenienſium, ē quibus mutuari licebit, si singula quæ hic referūtur, retractatis uoles explicare. Profuerit itidē diligenter, si cratis orationē euoluissē, quæ inscribitur Panegyricus. Et uelut restaurator quæ bellorū.) Cic. li. de orato. 2. Historia uerō testis temporū, lux ueritatis, uita memorię, magistra uite, nuncia ueritatis, qua uoce alia nisi oratoris immortalitate cōmēdatur? Lucianus de ratione cōscribēdæ historiæ. Fab. li. 9. ca. ultri. Angelus Politianus præfatione in Suetonij expositionē. Maximus Tirus sermone 12. Rod. Agri. li. 2. de inuent. dialect. cap. 22. Neq; passus est quod quisq;. Thucydides cum exularet, belli Peloponensiæ historiā scripsit, propter hoc Lacedæmonijs plurimum gratificatus est, Athenienſium autem tyrannidem & auaritiā accusare, quum alia contra eos scribendi nō præstaretur oportunitas. Capram esse Platæam.) Thucydides lib. 2. & 3. belli Pelopo. Isocrates in Plataico. Atticam esse uastatam.) In ipso statim exordio lib. 4. & libri primi. Atticā ingressi, Elcusi nam usq; populati sunt duce Phisroanacte. Peloponēſi oras esse nauigatas.) Libro 2. Nauali pugna.) Vide librum Thucydides primū. Lesbus ab Athenienſibus. lib. 3. Cum Ambraciotis.) Aldus legit τὸς τοῦ ἀμπρακίωτος. Suidas per C. Historia est lib. 2. Iudicium Lacedæmoniorū.) Desiderantur hæc omnia sequentia apud Petrum Mosellanum: Huius iudicij meminit lib. 4. simul & quinto. Phaëtria & Pylus.) Vtriusq; fit mentio lib. 4. Corcyriæ Athenienſis.) Et hoc est libro primo. Aeginates.) lib. 4. Archidamas ab Herrens.) Lib. primo & secundo. Sthenelaidēs.) Huius apud Lacedæmonios oratio est libro primo. Pericles.) Libro primo & secundo. Propter pestilentiam.) Quam mira hyporyposi ob oculos ponit lib. secundo. Ille enim ad uoluptatē legentium.) Herodorus cōscripsit libros historiārum, sed qui plus fabularum, quā ueræ historiæ contineant. Rodol. Agrico. lib. 2. cap. 22. Si non aliunde paratum sit, quo possit uanitas scribentis coargui, quale Herodoti nonnullis, & aliorum quorū scriptorum qui indulserūt ingenij suis, contigit. Cognoscitur, scitur, tenetur, indicatur.) Ostendat copiam per synonymiā. Encomion D. Ioāni Chryso. Quū optimi quiq; uiri plurimū laudandi sunt, tum nō potissimum qui uirtutes eruditione, eruditionē uirtutibus decorarunt, quorū uel alterū omni laude superius est. Cæterū quū D. ille Ioānes Chryso. lōge horū princeps sit, tan: o nimirū præ ipsis maior i proſequendus est laude, quanto ipsi præ cæteris. De quo studioſe uos moneo, diligenter ut auscultetis, quan-

do id & eximia illius meretur præstantia, & uestra postulat utilitas. Natus est autem Antiochiæ celebri cum primis urbe quondam & copiosa, atq; eruditissimis hominibus liberalissimisque studiis affluenti, adeoque Christiana, ut ex ea Christianum nomen in uniuersum orbem sparsum sit. Neque d: fuit illi genus, clarissimis imaginibus illustre opibusq; florens. Parentes sortitus est Christianos omnijugis uirtutibus apprime cumulat. Ita factum est ut à puero uirtuti assuefactus fuerit, & à diuitiis ad optima quæque adiuuus. Educatus est in bonis artibus, quæ quædam in prima ætate præcæteris curæ omnibus esse debent. At ubi iam excessit ex ephœbis, liberiusq; uiuendi fuit potestas, non quod plerique omnes faciunt adolescentuli, ocio transegit tempus, pulcherrimum dei immortalis munus, multo minus lasciuia, obscœnis fabulis, aliisque hoc genus uitæ: sed studio cupide sese addixit, relictis ethnicorum scriptorum nanijs, diuinas amplexus literas, meditans in lege domini diu noctuq; uiuendi, non di-
sputandi causa, ut nunc plerique: sed ita nec sua felicitate contentus, persuasit etiam Theodoro & Maximo condiscipulis olim suis, ut pomposa relictâ uita, simplicem sequerentur. Ipse Basilio Cæsareæ postea episcopo uiro, aut heroë potius prorsus diuino, multum usus est. Iam uero in uirum ætate prouectus, occasionem qua quæ in umbra meditatus erat, in lucem ac hominum prospectum proferret, expectabat, cum subito Zeno episcopus Hierosolymis reuertens, lectorem in ecclesia Antiochena constituit. Quo sic Chrysostomus est usus officio, ut haud ita multo post diaconatum promoueretur, ac mox presbyteratum. Scripsit id temporis non paucos suauitate pariter ac utilitate præstantes libros. Vitam uero egit castimonia sanctimoniaq; non uulgari illa & plebeia, sed singulari atque insignita conspicuam. Quid hic singulatim innumeras uiri uirtutes commemorem, & tempore & ocio exclusus? Illud tamen præterire nec possum nec debeo, unde earum eminentiâ omnium. perspicere in promptu est, quod Arcadius imperator, ut ciuitatem suam imperij summi sedem, omnidæcorum & opum genere florentissimam, splendidiorem faceret, Ioannem hunc nostrum Chrysostomum ad episcopij functionem Constantinopolim ab Antiochia usque euocauit. Accepistis quo pacto episcopatum sit assecutus, nunc audite quomodo gesserit. Nihil tamen quicquam de pristina sua uel sanctimonia, uel diligentia remisit: sed auxit etiam, ieiunio, precationi, exhortationi, increpationi, doctrinæ, scripturioni, semper intentus, omnesq; in pulcherrimo opere curas habuit cupiditatesq; defixas. Poterat quidem uel pro annis læte, uel pro opibus dignitateq; molliter, ac delicate, uel pro gratia licenter agere: sed cuncta hæc ex uero æstimâs pro derelictis ire & meliorum desiderio uicta facessere iussit, seque totum Deo dedit. Nusquam ad conuiuium itabat, ne uocatus quidem, ut ne per cuiusquam familiaritatem ab æquo & bono abduceretur. Comis adestibus se. Constans in arguendis delictis. Catholicæ fidei assertor indefessus aduersus peruicacissimos hæreticos, qui id temporis impijs suis dogmatis orientem lacerabant, adeo ut ea res grauissimam Augusti indignationem pariter ac inuidiam illi conciliarit, quæ nec noctu, nec interdiu uirum quiescere passa est, donec efficeret, ut in exilium ultra Cappadocas deportaretur, atque hinc
 rursum aliò, ita ut tandem inhumanitate satellitum & intollerabili solis
 æstu in uia decesserit, uir dignus qui nunquam moreretur, nisi tales manerent celestis illa immortalitas, quæ illi non contingere non potuit, qui sic à pueris D E O adhæsit, qui tanta innocentia lubricam transiegit ætatem, qui tam sedulo Dei honori
 animarumq; lucro in reliqua uita sua studuit, qui
 ita denique pro uera fide morti occubuit.

EXEM.

EXEMPLVM.

Sapientia adipisci felicitatis est. Laudare aut pro dignitate ipsam, Procris
 maius est quam ut nostris id uiribus assequi possimus. Tantum enim
 illi superat gloria, ut commune quoddam deorum immortalium bo-
 num esse credatur. Quum enim deorum unusquisque, uelut descriptam
 officij sui tueatur partem, Iuno nuptijs praesit, bellis Mars cum Pallade, Vulcanus
 inter ignes fabriles suas exerceat partes, ducat nauigantes Neptunus, & quisque
 alius aliud sibi uendicet, sapientiam in commune sibi asserunt omnes: praecipue ue-
 ro pra omnibus Iupiter, quanto reliquis maior est, tanto omnium quoque sapien-
 tissimus aestimatur: Vnaqueque sapientia est, quae uel maxime aeternam Ioui praestat po-
 testatem. Et di quidem natiuam ipsam cognatamque sibi habent, munere autem ipso-
 rum in terras quoque delata est: & deorum filij, hominum ipsam generi intulerunt.
 Quamobrem merito laude prosequendi mihi uidentur poetae, qui Palaemedem Neo-
 floraque, et si quis alius sapiens olim fuisse canitur, deorum fuisse filios tradiderunt.
 Non quidem illi uano commento deorum naturam uelut permutare conati, quam-
 ne di quidem ipsi permutare possent, sed generis permixtione communicationem
 indicantes uirtutis: ut qui diuina quadam ceteris admiratione praestarent, deorum
 filij crederentur. Nec immerito illorum in deos referre genus, quorum sapien-
 tia maior quam humana, originem uidebatur affirmare diuinam. Sola autem ipsa
 utroque reru statu, aequas habet uires. Nam reliquarum rerum alia bello solum probatur,
 alia laudamus in pace. Sapientia uero praecipua est utriusque temporis moderatrix. Sic
 in bello uersatur, tanquam prorsus artium pacis ignara: sic pacem continet, tanquam nunquam agita-
 ta strepitu bellorum. Denique, tam apte utrique sese accommodat, ut in utro horum aestimes, ei
 soli uideatur esse dicata. Fert pacis temporibus leges, & omni tranquillitatis utitur
 more, in bello uero uictoria praebet. Neque armis solum superiorem facit, sed in conci-
 onibus quoque praestat inuictum. Itaque & inter bellantes, et inter pacatos sola pre-
 cellit, primasque sibi uendicat sapientia. Sola quoque diuinitatis proxime exprimit
 similitudinem. Sola enim uelut deus futura prospicit. Quia ipsa quoque terram agric-
 colis attribuit, nauigantibus assignauit mare: adeo non fruges colligere sine sapi-
 entia, non naucm nisi sapientis gubernatoris praesidio freti, ascendere auderemus.
 Itaque quicquid exhibet mare, quicquid hominum usibus terra profert, merito sapi-
 entiae munus cuncta censentur. Ne coelum quidem, et si quid secretius in ipso latet,
 dimisit in occulto, quantum solis se porrigit ambitus, quod spatium stellarum una
 quaeque circumscribit, ipsa peruestigauit. Despexit intra terras etiam: & quo pacto

*uita defuncti agemus, ipsa nobis aperuit. Troiam quam capere temporis diuturnitas non potuit, sapientie actus subegit: & omnem Persarum potentiam, unius *
 Cōpara- Cyri consilium parauit. Cyclopi oculus erutus est prudenti Ulyssis inuento. Sicquicquid est quo quisquam uincat, ab ipsa sapientia deriuat. Quis ergo ipsi fortitudinem comparasse uelit, quum quicquid uiribus fieri possit, ipsa etiam sapientia praestet? Adcoq; si ipsam fortitudini ademeris, per se fortitudo culpanda uideatur. Erantq; & multa alia quae de sapientia diccremur, nisi maiora essent, quam quae possent modica oratione complecti.*

IN POSTERIVS EXEMPLVM.

Sapientiam adipisci felicitatis est.) Lege Salomonis orationem pro impetranda sapientia: Sapientie nono. & 3. Regum cap. item 3. Huc refer illud Isocraticum, σοφία γὰρ μόνη τῶν κτιμάτων ἀθάνατος, id est, Sola enim rerū omnium immortalis est sapientia. Et Ciceronianum illud libro epistolarum ad Atticum tertio οὐδὲν γλυκύτερον ἢ πᾶν ἰδίαι, id est, Nihil dulcius quam quiduis nosse. Exempla laudis, sapientiae (si forte desideres) suppedirabit. Cicero de finibus libr. quinto. Quintilianus libro primo capite ultimo. Idem libro duodecimo capite ultimo. Desid. Erasmus in opere de describendis epistolis cap. quomodo proponenda materia. Guilielmus Budaeus in annotationibus in pandectas. Et de asse. Laudare eam.) Prouerbiorū tertio, & octauo. Sapientiae septimo & decimo. Ecclesiastici tertio & quarto & uigesimoquarto & trigesimo. Iob uigesimo octauo: Sapientia uero ubi inuenitur, & quis est locus intelligentiae? Nescit homo pretium eius, nec inuenitur in terra suauiter uiuentium. Superat.) Non quitum est cognosci ex autographo, supererat ne an superat scriptum esset. Superesse pro abundare, uel abunde esse, nonnunquam capitur. Vergilius: Auxilioq; urbes Italiae populiq; supersunt. Aulus uero Gellius primi libri cap. uigesimo secundo annorauit quae sit huius uocis obseruatio elegantiaq;. Vergilius libro Aeneid. duodecimo utitur pro est. Vidi oculos ante ipse meos, me uoce uocantem Murranum, quo non superat mihi carior alter. Ibidem: Aut quid iam miseræ superat mihi. Graece est πῦρ ἄλλῃ, id quod praeter alia significat & superest. Descriptam officii sui tueatur partem.) Apud Homerum Iliados π per treis Saturni filios cūta sunt distributa. Neptunus quidem sortitus est incauum habitare mare: Pluto autem tenebras caliginosas: Iupiter uero cælum. Acquor enim incauum Neptuno obuenit, & ipsas ditis habet tenebras: at cælum Iupiter altum. Vide Maximū Tyrium sermone decimosexto.

Et di quidem natiuam ipsam.) Rodolphus Agricola commentario in secundā Senecae declamationē, rationem reddit, quor di uno i scribendū est, non duobus, quem admodum uulgo scribitur. Munere autem ipsorum in terras.) Plato in Protagora. Cicero in proœmio libri 1. de inuentione. Vide Adagium uel: ὅς ἐστι κοινός, id est, communis Mercurius. Palamedem.) Is a gruibus, quæ uolando miros seruant ordines, ordinem acciei, & aliquot literarū figuras edidicit, quarum meminit Plinius libro sept. naturalis historiae cap. 56. Nestor atq;. Nestorem semper Agamēnon sibi adhibuit consulem. Huic Homerus plusquam melleam quandam facundiā affingit, sic emā ait in Iliados α: τοῖσι δὲ μέλιτι

ἰδὲ πῶς ἀνέριος λίγυς πολὺν ἀρορετῆς:

τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκύνει.

Id est, Post hos assurgit Pylcus dux ille disertus Nestor, cuius ab ore fuit uox melle liquenti dulcior. Cicero de senectute: Dux Graeciae non optat ut Aiaces similes decem habeat,

habeat, at ut Nestores quinq. Quod si acciderit, non dubitat quin breui Troia sit peritura. Non quidem illi uano commento.) Sic uanum capitur & Sapientia 13. Vani sunt hoies oēs in quibus non subest scientia dei. Et apud Vergilium in 2. Aeneid. Vanum etiam mēdacemq; improba finget. Deorum naturam uelut permutare conati.) Græca sic fortasse reddi possent: Non illis deorum naturam attribuētes, ita em reuera di fuissent, & communione generis commune in sese bonum declarassent, sed quatenus id bonum sibi accersuerunt, deorum filij existimari sunt. Sapientia uero præcipua est utriusq;.) Cicero Tuscula. quæst. libro quarto: Ergo is quisquis est, &c. Idem libro Tuscula. quæst. quinto: Sapientis est enim proprium, &c. Plato in Menæchmo. Seneca libr. decimoquarto epist. epistola 89. Horatius libro quinto carminum ode 3. Si fractus illabatur orbis, Impavidum ferient ruinæ. Idem libro secundo ser. satyra 7. Lactantius libro quinto de iustitia capite 14. Diuus Augustinus epistola 52.

Sola quoq;.) Anaphora, siue repetitio est. Diuinitatis proxime exprimit.) Quæ de re copiosius nos instruit *σοφία πολλομένων, καὶ ἐκκλησιαστικός* cap. 24. Quantum solis se porrigit ambitus.) Ingens inter primæ classis astrologos ab initio semper extitit dubitatio, quanto tēporis spatio sol duodecim zodiaci signa percurrrens, unde profectus est, rediret, & quantum solis, &cæt. Sunt qui scribunt spacium solis esse ccclx. partium siue graduum. Sapientia astus.) Respexit ad molem immanis equi, dolisq; & arte Pelasga in Troiam adducti. Et omnem Persarum potentiam.) Ioannes Catauius Maria hoc totum omisit. Rodolphus autem Agricola uidetur legisse *κυρῶν*. In eo quod mihi contigit uidere exemplari est, καὶ πρῶτον ὅλην διδύμοις *δύναμιν* δι' ἐνὸς κυρῶα βουλόμενος, id est, Et unius adepta consilium omnem Persarum potentiam superauit, siue dissoluit, ut forte referatur ad Alexandrum, quem Plutarchus in uita ipsius refert Persas in fugam uertisse. Nam Cyrus Mædis regnū ademit, & Persis constituit. Idem & Iudæis omnia restituit. 1. Esdræ 4. Suspicio hic subesse mendii, etiam si ad hunc modum constanter habent exemplaria. Fere tale est quod apud Galenū in exhortatione ad bonas artes legitur: An Græcorum temp. seruare potuisse id tēporis, quum aduersus barbaros bellum gerebant, Milonis uis quam in tauro gestando declarauit, potius quàm Themistoclis sapientia? qui primum recto iudicio deprehendit sententiam oraculi, deinde bellum quemadmodum oportebat, gessit. Vnicum enim consilium prudens multas superat manus. Cæterum incitia cum armis peior est quouis malo. Confine est superiori Aphthonij sententiæ illud Prouerbiorum tertio: Deus sapientia fundauit terram, & condidit cælum intelligentia, & scientia eius abyssus deriuantur, & nubes rorē pluunt. Ciclopis oculus.) De oculo Ciclopis eruto fabulatur Homerus Odysseæ libro nono.

VITUPERATIO. IX.

Vituperatio est oratio, quæ mala alicui insunt complectens. Differt autē à loco communi uituperatio, quòd locus communis pœnas exposcit, uituperatio uero solum habet uelut nudum conuiuium. Diuiditur autem in eadem capita quibus laus, possuntq; uituperari eadem omnia, quæ & laudari: personæ, res, tempora, loci, bruta animalia atq; plantæ. Vituperamus uero & communiter & singulatim. Vbi uero procemium feceris, adiunges genus: quod diuides eadem qua in laude ratione: deinde educatiōem & res gestas, & cōparationem & epilogum ita facies, quemadmodum in laude.

Diuisio uituperationis.

Excmo

Vituperatio, est oratio. Quintilianus libro 2. cap. 4. Aristoteles in præceptis
 ciuilibus cap. de laudandi uituperandiq; speciebus. Idem ad eundem in eisdem
 de genere demonstratiuo. Rodolphus Agricola libr. de inuentione dialect. 3.
 cap. 12. Solum habet uelut nudum cõuicium. Vitimur hoc artificio quoties aut ad
 uersarios perstringimus, aut mores publicos, aut priuatos notamus. Vt Isocrates in
 oratione aduersus Sophistas. Vt Liuius in oratione Por. Catonis contra luxuriam
 mulier. decad. 4. lib. quar. Et contra bacchanalia lib. nono decad. 4. Secũda Cicerõis
 Philippica accommodatissima est uituperationi, ut in qua plenis (quod aiunt) uelis
 inuehitur in M. Antonium. Idem in Verrem. Idem in oratiõẽ post reditũ in senatu.
 Idem in Lucium Pisonem, cui grauissima in senatu obiicit crimina, omniq; cum gñe
 uituperatiõis profcindit. Homerus Iliados 11. Chrysostomus homelia in Ge. 18. mul
 tis conuictis debacchatur in Cain. Vituperatur ingeniosissime iuxta ac copiosissime
 Cain à diuo Hieronymo in consolatione ad uirginem in exilium missam. Diuus Hier
 onymus in epistola cuius initium: Samuel quondam, in qua grauiter obiurgat Sabi
 nianum diaconum impostorem: apparet hoc quoque thema declamatoria ratione
 tractatum ab Hieronymo.

EXEMPLVM.

Neque uirtutem merita laude frustrari rectum est, neq; itidem sine rea
 prehensiõẽ dedecora relinqui. Quoniam si non ita fiat, id quod præ
 cipuum est amborum præmium, utriq; aufertur. Laudandis quidem
 gloria recte factorum, uituperandus uero scelerũ turpitudine. Omneis
 autem male audire æquum est, qui malos sese præbuerunt. Tanto magis uero omni
 bus Philippum, quod omnes improbos longe omni scelere superauit. * Natus enim
 est ex ea gente, quæ pessima est omnium barbarorum, & quæ nõ certis consistere
 sedibus potuerit propter ignauiam: sed coacta sit locum è loco permutans, uarijs
 erroribus iactari. Argui enim primum ipsos finibus exturbauerunt. Hinc diu uas
 gi, ad eã tandẽ quã nũc incolũt regionẽ, perlati sunt. Duplice itaq; infelicitate im
 plexi, & q̃ melioribus coacti sunt cedere, & q̃ in imbecilliores, uiolenti iniusti
 fuerũt, nunq̃ tuto habitare aut uacui metu agere potuerũt. * Hac ex gẽte natus, ui
 liore adhuc pro modo ortus est urbe. Vt enim ultimi barbarorũ sunt Macedones:
 ita Pella Macedoniae urbs est postrema. Ex qua ne quũ mancipia quidẽ acceper
 rint hoies, tãti putãt. * Hac ergo progenitus patria, maiores habuit patria ipsa lã
 ge magis pudẽdos. Philippus enim inter maiores ipsius fuit, propter generis dede
 cus, quo minus rerũ potiretur, prohibitus. Hinc Amyntas pater ipsius, ut regnaret,
 alienis opibus fuit fulciẽdus: expulsus enim Atheniẽses reduxerũt. Tali igitur or
 tus patria, tales sortitus generis autores, apud Thebanos moratus primũ obses fu
 it. * Nec quis media in Græcia uersaretur, mores cõuictu mutãs ad meliora desle
 xit, sed

xit, sed barbaricam semper impotentiam inter Græcā retinuit institutionē. Quumq;
 sit omne humanum genus in Græcos atq; barbaros diuisum, ipse uelut ex utrisq;
 commixtus, similem improbitatem in dissimilibus gentibus exercebat. * Orsus er
 go primum à cognata gente, ipsam subegit, uelut à perfidia rerum suarum initia
 auspicatus. Inde et finitimos aggressus populos, perdomuit: captisq; deinde Peo-
 nibus, Illyricos est adeptus. Triballorum quoq; gentem inuadens, et quicquid præ-
 terea in proximo erat terrarum, omnia uno uelut impetu deuicit. Et corpora qui-
 dem barbarorum pugnando cepit, mentes autem cum corporibus nequiuic capere.
 Verum defectionem meditabantur, quamuis armorum metu seruirent, erantq;
 liberi animo, licet præsentī terrore premerentur. Subactis ergo finitimis barba-
 ris, continua uia Græcos inuasit. Primumq; ad Thraciam positas urbes occupa-
 uit, cepitq; Amphipolim, Pydnam subegit, islisq; Potidæam adiunxit, neq; Pheras
 extra Pegasæos, neq; Magnessam extra Pheras ducens. Sed cunctæ Thessalorum ca-
 piebatur urbes, et uelut generis mercedem seruitutem ferebant. Dignum sane fue-
 rit, exitum quoque ipsius recensere: postea enim quàm pleraque quæ inuasit opo-
 presserat, subiceratq; contra fœdera eos, qui fuerant fœderibus deuincti, offensi
 uiolatis fœderum sacris, di, conuenientem perfidiæ suæ finem dederunt. Neque
 enim pugnantem atq; in acie, ut testes mortis suæ spectatoresq;, uiros fortes ha-
 beret, ipsum occumbere uoluerunt: sed in medijs obruerunt uoluptatibus, conue-
 niens Philippi sceleribus funus exhibentes ipsas uoluptates, quò documentum in-
 temperantiæ illius, uiuo morientiq; præberent. * Quis autem est qui Echetum illi
 putet posse conferri? Echetus enim præscisis extremis aliquibus corporis mem-
 bris, reliquum saltem corpus relinquebat. At Philippus totos cum corporibus
 ipsis homines perimebat. Quantoq; scuius est totum deleri hominem, quàm par-
 tem aliquam auferri, tanto perniciosior est Echeto Philippus. * Desinere autem à
 sceleribus suis Philippus nesciebat, quum mihi uictō magnitudine scelerū suorum,
 necesse sit ut desinam piura de ipsis facere uerba.

• Res gestæ

• Comparatio.

• Epilogus

I M E X E M P L V M.

Natus enim est ex ea gente. Quò rectius intelligas quæ sequuntur in calcem
 usque, quantum attineat ad historiarum cognitionem, abunde fecerit satis Pau-
 lus Orosius libro tertio, cap. 12. ad 15. caput. Plutarchus in uita Alexandri
 Magni: Thucydides belli Pelopon. lib. 2. Iustinus lib. 8. & 9. Et quod melioribus co-
 acti sunt cedere. Petrus Mosellanus id ita uertit: Sic ut illinc melioribus cederent,
 hinc uerò se etiam peiores, hoc est, pessimos pellerent. Nam quod Argis sunt expulsi,
 ignauia, quod uerò hic imbecilliores suis sedibus depulsi, rapendi studio fa-
 ctum est. Ut enim ultimi barbarorum. ὧσι, id est, pessimi siue abiectissimi: sic
 enim uertit Petrus Mosellanus, adducens hunc locum ex Aphthonio, in lib. cui indi-

G dixi

dit titulum de primis apud rhetorem exercitationibus. Non raro fit, ut ab infimo ordinem ducamus, primūq; non quod optimum, sed quod uilissimum, faciamus. Sic in magistratibus quæsturam primam, postremam dictaturam, & in metallis plumbum primum, aurum postremum numeramus. Ad hunc modum Rodolphus loquitur li. 3. Sic etiam ne affectus quidem meretur nomen, quisquis est à mentis tranquillitate proximus. Et ibidem quæ quietos magis & propius à tranquillitate distantes. Plinius li. 19. cap. 1. Vltimūq; hominum existimati Morini. Vrbs est postrema.) Pella ciuitas est in Macedonia, in litore maris Aegæi, ut ostendit Herodotus lib. 7. quam Pompeius Mela scribit maximè illustrari alumnis Philippo & Alexandro filio, nam in ea Alexander natus dicitur. Iuuenalis in satyra, Omnibus in terris: Vnus Pelleco iuueni non sufficit orbis. Fuit autem Pella ciuitas nimisquàm exigua. Lucanus in 10. Exiguæ secura fuit prouincia Pellæ. Vrbs est postrema.) πολλὴ γὰρ τῆς μακεδονικῆς τῆς τοῦ φιλώτατος, hoc est, abiectissima iuxta ac pessima. Ex qua ne mancipia quidem quæ acceperint homines, tanti putant.) Videret non nihil mendii aspersum & in Græcia quoq; ac (ut mea fere sententia) pro ἵς οὐδὲ δολοῦμαι νοὶ χάρουσι ἀνθρώποι: Forte legendum δολοῦμαι, quod ita non incommode fortasse uerras licebit: Ex qua etiam seruos sibi esse grauate admodum ferūt homines. Mosellanus sic extulit: Vt in qua ciuitate ne frugi quidem seruorum ullus sit prouentus. Tanti putant.) Puto δεικτικὸς non prorsus inepte potest accipi, perinde atq; cū dicitur: Ne huius quidem facio, ostensio pilo aut flocco. Philippus inter maiores ipsius.) Iserat huic auus, Philippoq; quous Basilide illaudatori cognominis. παῖδοι γὰρ τοὶ παῖδες ἐμοῖσι πατρὶ φίλονται, οἱ παῖδες τοῦ πατρὸς ὅτι πατρὸς ἀφ' αὐτοῦ. Propter generis dedecus.) Vt qui nothus esset, id quod satis colligitur ex uita Alexandri Magni apud Plutarchum. Plutarchus existimat spurios dictos nothos, quod duabus his literis prænotari soleant, S. P. Hisq; significari, sine patre. Vt qui uestes flagellant, corpus non attingunt: sic qui generis uitium aut paupertatem exprobrant, non proprie tangunt ipsum hominem, sed exterius calumniantur. Quamuis in media Græcia.) Rodolp. lib. 1. de inuent. dialect. cap. de adiacentibus: Vt pisces in mari nati educantur, nihil tamen sapient salis marini: Ita quidam inter barbaros & geniti, & educti, longe absunt ab omni barbarie. Eodem spectat illud, quod Plato in Timæo refert, sæpe naturas efferatiores reddi ἀπαιδευτοῦ τροφῆς, id est, mala educatione ac uita, & iubet uitiosam naturam refrenare disciplina, doctrina, & honestis exercitijs. Orsus ergo primum à cognata gente.) Celebratur elegans Lacedæmonij dictum, apud quem cum quidam laudibus uheret Philippum, quod ciuitatem opulentissimam euerxisset: Atqui, inquit, non posset tale condere. Huiusmodi uoces inscribi deberent principum animis, qui cum ne minimam quidem urbem extruant, di sibi uidentur, quod urbes & agros perdant. Agæsiopolis Cleombroti filius, quum quispiam apud ipsum ceu rem magnificam prædicaret, quod Philippus Macedonum rex intra pauculos dies subuerxisset Olynthum: Atqui per deos, inquit, talem ciuitatem longe maiore temporis spacio non extructurus est. Significans multo regalium esse condere urbes, quàm conditas demoliri. Hæc Plutarchus in apophtheg. Apud Thebanos moratus.) Græce est apud Athenienses. Barbaricam semper impotentiam.) Impotentes ad iram, libidinem, luxuriam, reliquaq; nec se frenare potentes, sunt barbari omnes. Inter Græcos atq; barbaros.) Barbari, ait Festus, olim dicebantur omnes, exceptis Græcis. Strabo barbaros dictos tradit fuisse ab initio, qui difficulter, & duriter loquantur. Postea ad eos tralatū est hoc nomen, qui non essent Latini. Mentis autem cum corporibus.) Quibus planè consona sunt quæ scribit Iacobus Volcardus Bergenſis in oratione de usu eloquentiæ. Velut à perfidia.) Misit centum talenta Philippus Atheniensibus, quibus Demosthenes qui Græciæ libertatem cum prudentia sua, tum eloquentia tutatus est, sibi traditur. Philippus etiam teste Cicerone ad Atticum libro primo epistolarum: Omnia castella expugnari posse dicebat, in quæ modo a sellis onustus auro posset ascendere.

Sed

Sed in medijs obruerunt uoluptatibus.) Plutarchus in uita Alexandri Magni, nō ita procul ab exordio paulo diuersius, ac Iustinus, Philippi interitū recenser. Qui Echetur illi puret.) Fabula est apud Homerum *Odyssæ* lib. 18. in principio statim. Simile ferē quiddam est in arcanis litteris Iudicum primo, dixit Adombezech: Septuaginta reges amputatis manuum ac pedum summitatibus, colligebant sub mensa mea ciborum reliquias, sicut feci, ita reddidit mihi Deus.

COMPARATIO. X.

Comparatio est oratio, ex collatione aliquid disquirens, quo id quod comparatur, in maius extollat. Comparantur autem uel bona bonis, uel bona malis, uel mala malis, uel magna paruis, uel parua maioribus: Prorsusq; comparatio duplicem habet uel laudem, uel uituperationem, uel alterutrum ex laude uituperationeq; compositum. Est itaq; totus hic comparationis locus accr in primis, maxime uero parua maioribus conferens. Comparari uero eadem omnia possunt, quæ laudari possunt, quæq; uituperari: personæ, res, tempora, loci, pecora atq; plantæ. Non oportet autem comparantem totas res totis conferre, supinum enim est & nequaquam pugna, sed capiti caput conferendum, quum diuidere totas, laudis sit mos, non comparationis. Comparatio autem in hoc non est posita, quando totum hoc præexercitamentum comparatio uocatur.

IN COMPARATIONE M.

Comparatio est oratio.) Quintil. 4. ca. 2. li. D. Erasim. in posteriore copie commentario, de contentione demonstratiua. Vide eundem lib. Ecclesiastæ 2. de laudatione per comparationem: Et ibidem sub calcem de comparationibus laetius tractatis. Est & generalis quædam contentio præsertim in genere demonstratiuo, quoties laudandi uituperandiue gratia, personam cum persona conferimus. Rodolph. Agricola lib. primo de inuentione dialect. ca. 24. Idem lib. 3. de inuentione dialect. cap. item 3. Posuerim itaq; uel inter utilissimas exercitationes Dialecticæ, augendi rationem, cum priores illas, tum hanc postremam ex comparatione. Quando omnis hominum deliberatio, omniaq; consilia ferē inter magis, nimisq; bona iustantur. Neq; quicquam est quod acrius expēdere uim rerum intueriq; doceat, quàm comparatio. Cerrissimum iudicium ex collatione nascitur. Vide adagium: Purpura iuxta purpuram diiudicanda est. Cicero pro lege Manilia: Summa enim omnia sunt Quirites, sed ea magis ex aliorum contentione, quàm ipsa per se cognosci atq; intelligi possunt. Confer enim Cicero Pompei uirtutes cum uirtutibus aliorum imperatorum. Nec est aliud quo crebrius aut commodius utimur in amplificando. Nam quid non crescit aut minuitur, cum alio collatum? Id exemplis aliquot operæpretium fuerit docere. Quintilianus lib. 10. cap. 1. comparat Demosthenem & Ciceronem. Homerus Iliad. 11. strenuū militem cum ignauo componit. Verg. 11. comparat Acneam cū Hectore. Apud Terentiū Heauton. confert Antipho suā amasiā cum Cliniz: Nam hic Clinia, etsi is suarū rerum satagit, atramen habet bene ac pudice educā, ignarā artis meretriciæ. Mea est potēs, proci, magnifica, sumptuosa, nobilis. Cicero in Bruto Catonem cum Lyfia confert. & Catonē retrorsum cū Scipione. Lege compendii Plutarchi, in quo Aristophanis & Menandri alterius ad alterū ponit cōparationem. Cicero in oratione pro Murena, confert studium Iuris cum militari disciplina. Cicero 1. Philip. confert Tarquinium cum Antonio. Idem 8 Philip. D. Paulus 2. Corin. 3. confert ueterem legē cum noua. De comparatione Hieronymi & Augustini, uide cū

primis eruditam Erasmi epistolam ad Ecclesiā. Chrysoft. hom. 82. in Matthæ. ex ca. 26. Vultis igitur in medium dæmoniis & avaris productis alterum alteri cōparemus? &c. Qua collatione nihil est eruditius. Comparatione Moysi & Helias crescit laus uirginis. Nuptiæ quidem non malæ, quas honestauit seruator, quas præter alios suscepit Moses ille: sed cœlibatus tantò præstantior, quāto Mose maior Helias. Ille manna è cœlo deduxit, hic ignem. Ille conturnices aduolare fecit: Hic uerbo cœlum clausit, & aperuit cataractas eius. Mosi locutus est Deus, cum Helia conuersatus est. Moses mare diuisit, & traduxit populum: Helias curru igneo in cœlum sublatus est: ille in mari uiuator, hic auriga in aëre. Breuiter, ille terrenis miraculis, hic cœlestibus gloriosior. In Adelphis confertur cum aspero, & inclementi patre, urbanus & comis pater. In eadem Comœdia est elegans contentio uitæ urbanæ, & rusticæ. Cōfertur Annibal cū Fabio Maximo, Cato cum Cæsare apud Salustium in bello Catil. Isocrates in oratione funebri, quæ inscribitur Euagoras, cōfert Euagoræ παῖδες, cum aliorum strennue gestis. Cicero lib. Off. 1. uitam publicam & priuatam siue umbratam inter se confert. Vide Lactantiū li. 7. de diuino præmio cap. 15. Comparat Seneca Romanū imperiū, homini per ætates statū mutanti. Apud D. August. lib. 4. ciuitatis diuinæ ca. 7. est collatio pauperis optime sorte sua secū cōtenti, cū diuite undiq; mīserijs differto. Extrat Chrysostomi libellus in quo confert uerū monachū cū principibus, diuitibus ac nobilibus huius mundi. Est & uirginis ac martyris comparatio per Eras. Ro. Galenus in exhortatiōe ad bonas artes, cōponit fortunā cū Mercurio. Ex collatione aliquid disquirens. Rod. Agri. li. de inuen. dialect. 1. ca. de comparatis, & ibidem ca. de similibus. Idem Agri. lib. 2. ca. 4. in medio. Eras. in copia libro secundo nona locupletandi ratione. Quo id quod comparatur in magis extollat. Homerus Hectoris uirtutem attollit, ut Achillis laus augeatur. Et Vergilius Turnum amplificat, quo crescat Aeneæ uictoris gloria. Cicero pro lege Manilia ideo in tantū bellū magnitudinem extulit, ut Pompeij inde uirtus magis pateret. Aristoteles primo rhetorices libro cap. 9. ubi agit de amplificatione. Erasmus in opere de conscribendis epistolis cap. de amplificatione. Rodol. lib. 3. cap. 9. Aperta uerò cōparatione res crescunt, &c. Aristoteles in præceptis ciuilibus ad Alexandrum, capite de genere deliberatiuo & de genere demonstratiuo. Cicero in 3. de oratore circa medium. Comparationis autem duo sunt modi. Eras. Rote. lib. Ecclesiastes tertio: De personis hoc erit exemplum: Omniu iudicio laudatissimus Imperator fuit Traianus, laudator Antonius philosophus, quorum uirtutes non sint extenuandæ. Nam id est inuidum laudandi genus, quæ clara sunt obscurare, ut clarius appareat quod admoueris (quod solent pictores) sed attollendæ potius, tum eū quem ornandū suscepisti, facere illis superiorem. Eras. Ro. li. Eccles. 2. Est quædā laudandi ratio per cōparationem, Græcis γὰρ Λατίνis usitator. Sic apud Platonē Alcibiades laudat Socratē, cōparans eū Satyris, Marsyæ ac Silenis. Equidē ut fateor cōparationē in encomijs posse incidere, ita mihi uideatur ineptū, si tota oratio constet cōparatione: ut autē lector intelligat, quid sit per collationē laudare, dabo exemplū, ut si quis Maximilianū Cæsarem laudaturus, cōponat eū uiris aliquot omniū cōsensu summis, puta cū Alexandro Magno, cū Iulio Cæsare, cū Traiano, cū Probo, cū Antonino, ac decerpēs quod in singulis fuit eximium, ostēdat Maximilianū in omnibus fuisse parem, aut etiā superiorem. Cōparantur autē uel bona bonis. Hos cōparandi modos accurate nimirū tradit Aristot. cap. de genere demonstratiuo in præceptis ciuilibus. Vel mala malis. Aliquoties malos cū malis conferimus, ut collatus cū sceleratioribus, ita demum minus illaudatus uideatur. Velut apud Athenē Antiphanes cū ἰχθυόωντας fecisset omniū sceleratissimos, tamen excipit menfarios his quoq; nocentiores. Vel parua maioribus. Quintilianus lib. 5. cap. 11. Ad exhortationem uerò præcipue ualent imparia, admirabilior in femina, quā in uiro uirtus. Cicero in 2. Tuscula. Hoc pueri possunt, uiri non poterunt? Hic sœnymus: Proh pudor, fragilior sexus uincit seculum, & robustior superatur à seculo.

culo. Totas res totis conferre.) Tullius lib. ad Herennium quarto: Non enim res tota toti rei necesse est similis sit, sed ad id ipsum ad quod refertur, similitudinem habeat oportet. Hæc ille. Iam uero quandoquidem παραβολῆς Cicero uertit collationem, & ea Græcis sic similitudinis contentio: paucis obiter, & in transcurso quantum commodum erat, admonendum hoc quoque, in arcanis literis non esse necesse similitudinem aut parabolam quadrare per omnia, ut notum est in parabolis de nocturno fuffossore domus, de pecunia forneratori debita, de dispensatore iniquo, de uite & palmitibus, de pueris in foro canentibus, & id genus innumeris. Id quod testatur & Erasmus in annotationibus in Matthæum cap. 21. & 24. Et in Paulum ad Romanos capite septimo. Et Diuus Augustinus de ciuitate dei libro 16. capit. 2. Quod de re sue agitur in libro nuper admodum excuso, cui titulum nuncupauimus, Similia sacra.

Sed capiti caput.) Quod genus est, si ita dicas: Magnus Alexander militaris glorie peritia, maior Scipio: ille enim imbelles homines, hic Hispanos, ac Carthaginenses omnium bellicosissimos subuertit. Modestia ille laudabatur, quod Darii uxorem ac filias ne uidere quidem uoluit: quam hic modestior, qui & uidit & abstinuit? Fit etiam comparatio si unamquamque rem uni uel pluribus conferamus, ut Ciceronem in eloquentia Demostheni, in philosophia Platoni, in prouidentia Themistocli, in iustitia Aristidi, in liberanda patria Trasibulo. Hæc Georgius Trapezontius libro quarto rhetorices de genere demonstratio. Sic Georgius Nazianzenus in Monodia, Basilium magnum comparat patriarchis & prophetis. Sic tidem Ioannes Chrysostramus octaua homilia in laudes diui Pauli, comparat eum omnibus sanctis. Vsurpat autem interpres caput, eo modo quo ueteres illi linguæ latinæ principes. Plautus Mercatore: Ad capita rerum peruenias. Cicero Attico: Quod caput est, ipsum non noui.

E X E M P L V M.

Polenti mihi uirtutem conferre uirtuti, cum Achille haud immerito Procius componendus fuerit Hector. Sunt quidem ipse per se uirtutes nimirum abunde honestæ, comparatæ tamen admirabiliore uidentur.

Patria ergo nati sunt non eadem, laudata tamen uterque. Ille enim in Phthia, unde Græciæ ipsius primum prodijt cognomentum: hic uero Troiæ, cuius habitatores deorum quoque primi fuerunt. Quod si pari natum esse loco assert aliquid ad laudem, nihil quidem hac in parte Achilli posthabendus est Hector. Nati autem uterque præclara patria, parem quoque generis habuerunt dignitatē. Uterque enim ad Iouem originem suam initiumque generis sui refert. Pelei enim filius Achilles fuit, Acaci uero Peleus, & Aeacus Iouis. Sic quoque Hector Priami, Priamus autem Laomedontis, & Dardani Laomedon filius, Dardanus quoque Ioue prognatus est. Progenitore autem Ioue nati uterque, reliquam quoque maiorem seriem habuerunt claritudine æqualem. Ut enim Achilles Acacum habuit & Pelea, quorum ille Græciam liberauit pestilentia, hic Lapythis deuictis, ob egregiam uirtutem deæ coniugium est affecutus: Sic Hectoris Dardanus progenitor fuit, deorum primum dignus habitus conuictu: pater autem Priamus imperauit urbi, cuius muros ipsi quoque dii fundarunt. Quod si non minus est quam deæ sortitum esse coniugia, deorum, idque optimorum mensa conuiuioque usum esse, nihil est quod quisquam maiorum gloria

Educatio. gloria Hec̃tori præferat Achillem. Talibus autem uterque maioribus procreati, ambo ad fortitudinis sese studia contulere: & ille quidem à Chyrone educatus est, huic Priamus ipse præceptor uelut naturæ quadam uia, uirtutis monumenta tradebat. Par itaque similisq; educatio, parcm utriq; conciliat laudem. Vt autem ad uirile peruenire robur, eodem in bello par uterque animi uirtutisq; specimē præbuerunt. Hec̃tor enim Troianos dūcebat, solusq; uelut obex propugnaculumq; ciuitati datus, tuebatur ipsam: stetitq;, quā diu fauentibus dis & auxiliariis est usus. Cadens deinde, ipsam quoq; Troiam post se traxit atq; euertit. Achilles uero Græcorum præerat armis, terrore; omnes uincebat Troianos, Palladis fultus numine atq; auxilio: occumbensq;, spem uictoriæ in reliquum abstulit Græcis: & ille quidem uictus à Pallade interiit, hic autem cecidit ab Apolline confixus: natiq; ambo ex dis, ambo quoq; deos habuere mortis autores: utq; diuinitus generis iniecti, ita uitæ etiam exitum accipere. Quod si similis utriq; uita fuit, similisq; mors utrumq; abstulit, quid est quo non Hec̃tor par sit, quoq; cedere debeat Achilli? Plura erant quæ dicerem de utriusq; uirtute, nisi quemadmodum his quæ dixi, ita in reliquis per omnia ipsorum gloria esset æqualis.

Res geste

Epilogus.

IN EXEMPLVM.

CVM Achille.) Et Aristoteles libr. rhetorices secundo, cap. 22. comparat Achillem cum Hec̃tore. Cōponendus fuerit) Vergilius in Tityro: Sic paruis componere magna solebam. Ille enim in Phthia, unde Græcia.) Strabo geographicorum libro nono: Quidam etiam Phthiam eādem quā Helladem siue Græciā & Achaiā opinantur esse. Hāc autē alterā partem austrālē, diuisa Thessalia uniuersa, cū ipsam diuidant, uerum poëta duo facere uidetur, Phthiam & Helladem seu Græciam, &c. Deorum quoque primi fuerunt.) Fortasse hi fuerunt dñi illi penates, quos Aeneas in Italiam portauit. Lege Augustinum libro primo de ciuitate capite tert. ubi adducit illud Vergilianum: Ilium in Italiam portans, uictosq; penates. Sunt qui per hos deos, & Neptunum, & Apollinem uelint intelligi, quos legimus muros Troianos extruxisse. Dñi patrū quorum sub numine Troia est. Vergilius libr. Aeneid. 8. An non uiderunt mœnia Troiæ, Neptuni fabricata manu confidere in igneis? Pergama à Neptuno & Apolline mercede cōductis extructa esse recenset Homerus il. 4.

Pelei enim filius Achilles fuit, Acari uero Peleus & Acacus Iouis.) Refert Isocratis uerba ex oratione funebri, quæ inscribitur Euagoras. Quod tantum indicasse, huic explicando loco uidebatur esse satis, nisi uenisset in mentem, pueris quibus hæc potissimum scribimus, raro suppetere huius auctoris copiam, unde hæc perant, proinde non sumus grauati, hanc illis impertiri operam, ut de hac re ipsius Isocratis uerba hæc transcriberemus: Acacus enim, inquit, Iouis proles, stirpis Theucridiū auctor, hoc ipsum in tantum commonstrauit, ut quum in Græcia factæ essent sordes, neque pauci mortalium interempti, postquam calamitatis magnitudo increbuisse, uenerunt urbium magistratus, supplicantes ipsi, quod per eius natalium splendorem atq; pietatem facillime à dñs præsentium malorum expiationem impetrari posse arbitrantur: qui seruati, uotiq; sui totius compotes facti, publicum Aeginæ Græcis templū condiderūt, quo loco precibus deos Græcis placarat: qui & per hoc tēporis quo inter homines

homines demorabatur, non sine inclita nominis sui fama, extremam tandem fati su-
stinuit diem. Defunctus itaque uita, Plutoni atq; Proserpinæ maximo cum honore
assidere fertur. Huius filij Telamon & Peleus, quorum alter cū Hercule aduersus Lao-
medonta bellum faciens, primas assecutus est, Peleus autem pugna aduersum Cētau-
ros, strenuè se gerens, primasq; tenens, cum alijs plerisq; periculis comprobatus The-
tidi, immortalis Nerei filix mortalis ipse cohabitauit, huiusq; solius in nuptiis, inter
eos qui à dijs progeniti sunt, Hymenæum cantatum esse aiūt. Ab utrisque porro, nem-
pe à Telamone Ajax & Teucris, à Peleo uerò natus est Achilles, qui maximū & cla-
rissimum uirtutis suæ specimen exhibuerunt. Ioannes Bocatius genealogiæ deorū
libro 12. capite 50. & 51. Peleus fuit Acaci regis & Aeginæ filius, maritus Thetidis deæ
aquarum, & pater Achillis. Et Acacus Iouis.) Ex Europa, ut autor est Seruius su-
per lib. Aeneidos 6. quod mirantur quidam Seruium ita scripsisse, cum dicat Seneca
in Hercule furente, & Ouidius libro metamor. septimo, illum Iouis fuisse filium ex
Aegina. Priamus autem Laomedoneis.) Ioannes Bocatius libro de genealogia 6.
capit. item 6. & 13. Et libro 12. capite 52. Quorum ille Graciam liberauit pestilen-
tia.) Vide Isocratē in oratione funebri quā modo citauimus. Plutarchus autem
in Thesei uita meminit pugnx Cētaurorum & Lapitharum. Et Cicero in Pisonem.

Hic Lapithis deuistis.) Lapithæ in Thessalia sunt, qui cum Centauris bella gesse-
re. Vergilius libro georgicon 2. Horatius libro carminum, Ode 18. At ne quis modici
transiliat munera Liberi, Centaurea mouet cum Lapithis rixa super mero, debilita-
ta. Plinius libro quarto. Strabo libro nono. Ouidius 12. metamor. Si plura uoles, le-
ge fabulam ex Seruio 7. Aeneidos. Late hoc bellā describūt Diodorus libro quinto,
& Ouidius 12. metāmor. Vnde sumpta sit fabula, docet Palæphetus. Deæ coniugū
um.) Sentit de Thetide aquarum præside. Ipsi quoque dh fundarunt.) Apollo iu-
xta ac Neptunus. A Chirone educatus est.) Ioannes Bocatius lib. septimo ca. 16.
& libro fastorum quint. Germanicus in Arato: Hic erat ille pius Chiron iustissimus
omnes Inter nubigenas, & magni doctor Achillis. Seneca in Troiade: Iam trucis
Chiron pueri magister Tinnulas plestro feriēte chordas, Tum quoq; ingentes acue-
bat iras Bella canendo. Habuit & Phœnicem præceptorem Achilles, cuius rei me-
minit Homerus Iliados nono. Huic Priamus ipse præceptor.) Lærtius autor est,
Aristotelem solitum discitare: parentes qui liberos erudiendos curassent, longe ho-
norabiliore esse his, qui solum genuissent. Hos enim uiuendi tantum, illos etiam be-
ne beateque uiuendi autores esse. Plato in dialogo qui Theages inscribitur: Non
enim hætenus cognoui, cui rei maiorem diligētiā, quisquis mentē habet, adhibere
debeat, q̄ ut optimum filiū reddat. Crates etiam si licuisset, ubi in altissimā conscen-
disset urbis speculam, se uociferaturum discitabat, quorsum ruitis homines, qui o-
mnē in comparādis pecunijs studium facitis, filiorū uero quibus eas relinquetis, nul-
lam sane curam suscipitis? D. Hieron. Non est parui apud deū meriti, bene filios edu-
care. Idem in epistola ad Lætā de institutione filix: Ipse si Paulā miseris, & magi-
strum & nutritium spondeo. Gestabo humeris, balburientia senex uerba formabo,
multo gloriosior mundi philosopho, qui non regem Macedonum Babylonio peritu-
rum ueneno, sed ancillam, & sponsam Christi erudiam, regnis cœlestibus offerendā.
Hieronymus in epistola ad Principiam uirginem: Apollo uirum apostolicum & in le-
ge doctissimum, Aquila & Priscilla erudiunt & instruunt eum de uia domini. Si do-
ceri à cœmina non fuit turpe Apostolo, mihi quare turpe sit post uiros docere & scœ-
minas? Hæstor Troianos ducebat.) Homerus Iliad. 22. Titus Liuius li. 5. primæ de-
cadis. Achilles uerò Græcorum.) Iliad. 18. cæterisq; proxime sequentibus libris.

Et ille quidem uictus.) Homerus Iliad. 22. Hic autem cecidit.) Ouidius metam-
or. 6. staua epistola heroidum: Pelides utinam uitasset Apollinis arcus. Vergilius in 6.
Ouidius lib. met. 11. Homerus Iliad. 11. in certamine deorum, quod Apollo Hæstorem li-
berarit ab Achille, Hæstorem per Pallada fraudatum narrat M. X.

ETHO

Thopœia. i. (ut ita dicamus) imitatio, est expressio morū personæ propositæ. Sūt aut tres ipsius species: idolopœia, id est, cōformatio: prosopopœia, id est, effictio: et eo quo diximus nomine ethopœia, id est, sermocinatio. Est autem ethopœia, quæ notam habens personam, mores solū effingit, unde et Ethopœia uocatur, ut qualia faceret uerba Hercules, Euristheo sibi imperante. hic notus quidem est Hercules, dicentis uero effingimus mores. Idolopœia est, quæ personam habet notam, sed defunctam et loqui non potentem, quemadmodū ἐν Διμοίῃ Eupolis finxit Aristides in oratione ὑπὲρ τῶν ἀσώπων. Vnde et idolopœia uocatur. Prosopopœia est, quando finguntur omnia, et mores et personæ, quemadmodum Menander fecit Argumentum. Argumentum enim nec rem, nec personam habet propositam, unde prosopopœia est dicta: fingitur enim ipsa cum moribus persona. Diuiditur autem ethopœia: namque alia affectum exprimit, alia mores, alia utrunq;. Ad affectum pertinet, quæ prorsus animi significat motū, ut: Qualia uerba Hecuba faceret, Troia subuersa. Moralis est, quæ solos exprimit mores, ut: Quid diceret mediterraneus, primum conspiciat mare? Mixta est, quæ mores habet pariter et effectum, ut: Qualia loqueretur Achilles, super occiso Patroclo de bello deliberans. Mores enim consilium habet, effectum uero amicus occisus. Tractabis ethopœiam genere dicendi aperto, breui, florido, disuncto, omni flexu atq; figura remota. Proq; capitibus, diuis des tribus ipsam temporibus, præsentī, præterito et futuro.

• Ethopœia.

• Idolopœia.

• Prosopopœia.

• Diuisiones ethopœiæ.

IN ETHOPOEIAM.

Ethopœia, id est (ut ita dicamus) imitatio est. Guillem. Budeus in annotationibus in pandectas: Sunt ethopœi iidem, ut opinor atq; Ethologi. i. histriones qui mores imitantur eius personæ quam sustinet, autore Suida. Vnde Ethopœia. Quintil. li. 9. id est, est morum alienorum imitatio, cuius exempla licet apud eum uidere. Meminit & Priscianus in præexercitamentis. Ethos inquit Quintil. uno uerbo latine dici non potest. Lege Emporium rhetorē de Ethopœia. Et eo quo diximus noīe ethopœia, id est, sermocinatio. Erasmus Roterod. lib. 3. Eccles. de sermocinatione: Est autem sermocinatio notationis pars, siquidem illa affingit mores, hæc orationem. Vtræq; pertinet ad hypotyposin quæ partes omnes complectitur. Idolopœia. i. cōformatio. In quarto i. rhetorices ad Herennium cap. de cōformatione. Euristheo sibi imperanti. Euristheus astu Iunonis subornatus, Herculi imperabat uaria quotidie aggredi monstra: quibus illum perire contingeret. Notissima est apud Homerum 8. Iliad. lib. fabula de Euristheo. Bocatius libro duodecim. capite 14. Iſocrates in Eucomio Helenæ. Si quidem huic boues ex Erythia adferre, oues Hesperiorum abducere, Cerberum ab inferis extrahere, aliosq; id genus labores demandabat Euristheus, ex quibus nulla ad mortales commoditas, ad se uero periculum tantummodo rediturum erat. Est autem ἠθροποιία. Quintilianus lib. nono capite 2. Imita-

Imitatio mortis alienorum, quæ ὑποποιία uel (ut alij malunt) μιμησις dicitur. Iam inter leuiiores affectus numerari possunt. Est enim posita serè in eludendo, sed uersatur & in factis, & in dictis. Teren. Phor. Nā qui erit rumor populi (inquit) si id feceris, olim cum honeste potui, tum non est data. Nunc uiduam extrudi turpe est. Idem Eunuch. At ego nesciebam quorsum tu ires. Tale est & illud pro Quintio, quod Sextius Neuius ridet nostram amicitiam, sed cum ab eo officia boni cōsideramus: & quemadmodum natus, inquit, & quemadmodum educatus sum memini, uetus est, de scurra diuitem facilius, quā patrem familiās fieri posse. Iulius Ruffinianus: Ethopœia est alienorum affectuum qualiumlibet, dictorumq; imitatio non sine reprehensione, Latine dicitur figuratio uel expressio. In Ἰμῳ Eupolis.) Id est, in comœdia cui id fuit nomen. Eupolis ueteris comœdiæ scriptor, submersus dicitur ab Alcibiade, quod quēdā illius uiria carpsisset. Erat enim ea licentia ueteris comœdiæ, ut liquet ex Aristophane. Politianus in miscellaneis cap. 10. Samus Eupolim qui bapras fabulam docuerit, ab ijs ipsis in mare submersum, contra quos baptas emiserat. Angelus Politianus Miscel. centu. prima cap. 9. Hic Eupolis autore Plinio in quadā ad Tacitum epistola, τῆς πρὸς in labris Periclis sēssasse scribit. Aristides in oratione.) Plutarchus in uita Aristidis. Vnde & Idolopœia uocatur.) Idolum, Græce ἰδῶλον, simulachrum dicitur uel inanis imago, ut Cicero lib. primo de finibus tradit. Et ποιεῖν facio, hinc ἰδωλοποιία. Prosopopœia est.) Quintilianus lib. 6. cap. 1. in calce. In affectibus mouendis præcipue utiles sunt prosopopœiæ, id est, fictæ alienarum personarum orationes. Aquila Romanus de figuris sententiariæ & elocutionis: Prosopopœia, est personæ fictio. Hæc figura plurimum in se continet dignitatis, cum rem ipsam loquētem inducimus, aut defunctos aliquos quasi excitamus ab inferis, & in conspectu iudicis collocantes, oratione hos circumdamus: talis est illa pro Cæli Appij Cæci persona inducta contra Clodiam, ira dicens: Mulier quid tibi cum Cælio, quid cum adulescuntulo, quid cum alieno? Sæpe enim quæ nostra persona dicentes uix ferant iudices, supposita dignitate personæ liberius dici, & conuenientius poterunt. Iulius Ruffinianus de schematis dianæ: Prosopopœia, est figura sententiæ, qua oratio, ad alterius personæ orationem imitandum retorquetur, Latine dicitur deformatio, uel effiguratio. Quintilianus lib. 4. cap. 2. Idem lib. 9. cap. 2. Cice. in 4. ad Herēnium interpretatur conformationem. Georgius Trapezontius lib. rhetor. 3. Erasmus in lib. cui titulum fecit de Copia rerum, cap. de personæ descriptione. Idem li. 3. de ratione concionandi, de conformatione. Prosopopœia, ut Alexander dicit, est personæ fictio, quæ aut nunquam fuit, aut fuit quidem, sed non amplius est. Quod genus est illud Demosthenis: ὁ μὲν οὖν παρὰν καιρὸς μὲν οὐκ ἔστιν αὖτις φωνὴν ἀφ' οὗτος, Id est, præsens igitur occasio tantum non dicit uocem emittens. Quintilianus lib. 3. cap. 10. Neq; enim ignoro plerunque exercitationis gratia poni & poëticas, & historicas, ut Priami uerba apud Achillem, aut Sillæ dictaturam deponentis in concione. Cicero li. de finibus 4. Quid si reminiscant Platonicus illi, & deinceps qui eorum auditores fuerint, & tecum ita loquantur. Quintilis. declamatio 4. Finge tibi, &c. Idem lib. 12. cap. primo: Videor mihi audire quosdam. Horatius lib. 3. car. ode 9. Quid si prisca redit Venus. Cicero in Miloniana. Idem in paradoxo, quod honestum sit, id solum bonum esse. Seneca in Troiade. Et D. Hieronymus in commentarijs in ecclesiasten cap. 9. προσποιίας facit more rhetorum, & poetarum, dicens: O homo, quia ergo post mortem nihiles, &c. Idem in commentarijs ad Ephesios cap. 5. Surge qui dormis, & exurge a mortui. Ilius uero inquit quasi προσποποιίας spiritus sancti Apostolus figurauerit ad exhortationem pœnitentiæ, hæc dicta memorabit. Menander.) Fuit is Comicus Græcus. Terentius enim Phormionem & Ecyram ab Apollodoro transtulit, reliquas quatuor a Menandro. Fecit argumentum. Ἰαχχῶν Rodolp. Agricola recte uertit argumentum, Ioannes uero Cataucus reprehensionem. Argumentum nec rem, nec personam.) Cicero primo ad Herennium cap. de narratione: Argumentum, h est

est res ficta, quæ tamen fieri potuit, uelut argumenta comœdiarû, huiusmodi est apud Terentium: Nam is postquam excessit ex ephœbis Sofia. Hecuba.) Hecuba regis Priami uxor, statura procera, & uirili animo, piaq; & benigna, cæterum amisso uiro, patria & nobilissimis filiis, in canem conuersa est. Ouidius lib. 14. metamorpho. Qualia uerba.) Euripides in Hecuba. Seneca in Agamemnone. Itidem in Hyppolito. Qualia uerba faceret Phœdia Hyppolito interfecto. Qualia item Andromache Hectoris mortuo, ut est apud Homerum Iliados 6. Extrat enim hac de re declamatiuncula Libani Sophistæ, Erasmo interprete. Qualia diceret M. Tullius cum in Macedonia exularet. Quid diceret Fulvia Antonii uxor, cum M. Tullii caput in manibus retineret? Σκιδας πρὶ φολονίας τῆς Αντωνίου γυναῖκος: Αὐτὴ κικέρωνος τοῦ ῥήτορος ἀποτίμωσα τὴν κεφαλὴν καὶ ἐπὶ τοῖς γόνασι λαβῶσα, πολλὰ μὲν εἰς αὐτὴν ἰξυβρίσαι καὶ ἱμπύσαι. τί ἂν εἶπεν ἡ αὐτὴ διακρίσασα νόμα ἐκείνου τὴν γλῶσσαν ἰξυλεύσαι. καὶ τὴν ἐλὼν τὴν κεφαλὴν κατὰ τὴν ἴσασιν ἴσαι πολλά τι καὶ μὲν ἀποσφραγίσαι, ἐπὶ τὸ εὐμαρτεῖ θῆναι προστάξιν ἰσθὲν κατ' αὐτὴν διμυγοῶν κένοντο, ἐκείνῃ καὶ ὁρώτο. Id est, primum illud maledictis ac diris execrata est, deinceps etiam inspuens gremio suo apposuit: acriusq; inspiciens, linguam quoq; illi faucibus extraxit: & in eam sæpe aciculam infixit, qua tunc ad ornamenta capitis utebatur: ne quid omnino posset ab aliquo desiderari, in quo mulieris scuitiaz argumenta deessent. Qualia Cleopatra uix abstracta ab Alexandro, & data Demetrio regi. 1. Macha. 11. Huic addatur illud ex Daniele cap. 4. Deambulans in aula Babylonis Nabuchodonosor, ait: Nōne hæc est Babylon ciuitas magna, quæ edificauit in domum regni in robore fortitudinis meæ, & in gloria decoris mei: cumq; sermo adhuc esset in ore eius, &c. Et Sapientiz 5. cap. Lucæ 12. Quid faciam quod nō habeo, &c. Quæ solos exprimit mores.) Iuuenalis satyra 15. Quid diceret ergo? Vel quod non fugeret, si nunc hæc monstra uideret Pythagoras? Qualia loqueretur Achilles super occiso Patroclo.) Locis hic est apud Homerum ἰλιά. τ. ubi depingit Achillis complorationem ad Patrocli cadaver. De bello deliberans.) Aristotel. lib. rhetorices primo, ca. 3. Laudant enim Achillem, quod Patrocli sodalis ultionem suscepit, cum sciret parum se hac de causa uicturû, cui mors huiusmodi pulchrior, uita uero utilis fuit. Lege Homerum lib. Iliad. 16. & duodecimo. Ouid. meta. 13. Ambrosius lib. primo de Cain & Abel sic introducit crapulam loquentem ad suos milites: Bibite & inebriamini, ut cadat unusquisq; & non resurgat, ille apud me primus erit, qui omnium perditissimus, ille meus est, qui suus non est, ille mihi gratior, qui sibi nequior.

E X E M P L V M.

Præsens.

E miseram, quam aliam præ aliis deflebo calamitatem? Orbata nunc liberis, quibus antea fueram insignis. Quæ copia infelici mihi ad quam redacta est inopiam? Non sum iam misera unius filij mater, quæ antea tam multis conspicua incedebam. At quanto satius foret

sterilem fuisse potius, quàm in lachrymis atque luctus fœcudam. Longe enim infeliciori sunt loco hæc, quæ orbitatem suam deflent, eis quæ nunquam pepererunt. Hoc enim quod experimentum amoris filiorum sumpserunt, destitutis postea acerbißimû est: Sed infelicem me, quæ parem ei qui me genuit, sum experta fortunam: Orta enim ex Tantalo, qui conuictu deorum felix, tandem ab ea est deorum amicitia euolutus, huius quoque cladibus meis approbo me esse genus. Coniuncta

Præteriti

enim

R O D O L . A G R I C O . I N T E R . 55

enim sum Latonæ, perq; hanc ipsam nunc his opprimor malis, & ipsius familiaritatem, filiorum orbitate deploro. Hicq; mihi finis est cum dea coniunctus, ut in calamitatibus degam. Prius namque quam ipsi sum cognita Latonæ, felicior ipsa fui mater: ut autem sum illi notior facta, desolata sum liberis: quorum antea quam me nosset ipsa, insigni fui multitudine beata: Iacet ille sexus utriusq; lætus filiorum numerus, inopemq; me lachrymarum felicitas effecit. Quò me uertam infelix? ad quæ desleat? quod mihi ad tot defunctos liberos sufficiet sepulchrum? Miseram me, in tantis malis meis ipse quoq; me describit calamitatum mearum honor. Sed quid ista queror? certum est mihi deos orare, ut in aliam uertant me naturam. Vnum miserrimarum mearum uideo remedium, ut in alicuius quod sensus uitæq; sic expers, formam commuter. Sed uereor misera, ne & sic quoq; quamuis mutata, inter lachrymas agere non cessem.

Futurum.

I N E X E M P L V M.

ME miseram, quam aliam.) Niobes ob filiorum filiarumq; numerum, se Dianæ atq; Latonæ præferentis, ac eam ob causam natis orbatæ, fabulam multis carminibus retulit Ouidius meta. lib. 6. Quot autem fuerint Niobes filii ac filię, magna est apud Græcos autores diuersitas. Nā Home. 24. Iliados lib. pueros puellasq; eius senos dicit fuisse: Euripides bis senos: Sappho nouenos: Bacchilides, & Pindarus bis denos. Quidam alij scriptores tres fuisse solum dixerūt. Autor est Gellius cap. 6. 20. Noctium Atticarum. Propertius lib. 2. Nec tantum Niobe bis sex ad busta superba Sollicito lachrymans defluit à Siphyllo. Politianus: Quo fiet mæsta filix Niobe, Niobesq; sepulchrū. Quæ copia infelici mihi.) Exaggeratio est ab ætatis defumpta, sic Cicero pro P. Quintio: Miserū est exturbare fortunis omnibus, & quæ sequuntur. Non sum iam misera unius filij mater.) Quò rectius amplificationis huius artificium intelligas, legito quæ Fabius tradit de amplificatione lib. 8. ca. 4. Et lib. 6. cap. primo & 3. ac lib. 5. cap. 10. Et in declamatione nona: Parum est quod, &c. Cicero in partitionibus oratorij. Et in 3. lib. de Oratore. Georgius Trapezontius lib. rhetoricorum 5. Erasmus in nona dilatandi ratione. Extrat in hoc genere exemplum & apud Hieronymum in epistola ad Iulianum potentem, & diuitem, qui inter paucos dies amisit duas filias, & uxorem, mox incurstantibus barbaris, bonam possessionum partem perdidit. Et apud Lucam in actis cap. 21. Et Paulum in priore ad Corinthios, cap. 6. Orta enim ex Tantalo.) Ioannes Bocatius lib. 5. ca. 30. Idem lib. 21. cap. 2. Tandem ab ea est deorum amicitia.) Tantalus cum frequenter deos hospitio comiter exceperisset, & quodam tempore defuissent epulæ, filium suum Pelopem occisum dñs epulandum apposuit. Huius quoq; cladibus.) De fœna Tantal: apud inferos, legito Senecam in Hercule furente ac Thyeste, & Fulgentij Placiadem lib. 2 de mytholo. Platonem item in Axiocho. Quod sensus uitæ sit expers formam commuter.) D. Hieronymus in epitaphio Nepotiani ad Heliodorū: Et Nioben, quia multum fleuit, in lapidem, & diuersas bestias commutatam finxit antiquitas. Idem Hieronymus in quadam ad Oceanum epistola: Nioben putares, quæ nimio fletu in lapidem uersa est: Niobe, inquit Cicero, fingitur lapidea, propter æternum credo in luctu filietium. Erat Niobe filia Tantal, uxor Amphionis, quæ filios habebat sex, totidēq; puellas. Eo successu insolens, contempsit Latonam, quæ nō nisi duorum mater esset, Apollinis ac Dianæ. Hæc enim fabulæ narrant post occisos liberos, quos permultos

H a habe

habebat, præ dolore in saxum conuersam fuisse, illud innuentes, immodico dolore diriguisse. Id saxum, quod fabulæ dedit occasionem, in Siphyllo Phrygiæ conspici, tradit Homeri scholiastes. Lachrymarum fontes emittens.) Ouidius metamor. li. 6. fabulam elegantissime narrans, de saxo sic loquitur:

Flet tamen, & ualidi circumdata turbine uenti,
In patriam rapta est, ubi fixa cacumine montis
Liquitur, & lachrymis etiam nunc marmora manant.
Fabula Niobes est etiam apud Homerum *li. 9.* sed paulo aliter, quàm enarrat Ouidius. Sic enim ille:

Exigis ut priamus natorum in funere plaudat,
Et Niobe festos ducat ut orba choros.

DESCRIPTION. XII.

Descriptio, est oratio, narratione id quod propositum est, diligenter uelut oculis subiiciens. Describuntur autem personæ, res, tempora, loci, bruta animalia, & plantæ. Personæ, ut Homerus:

Latus erat humeris, ore ater, crineq; crispus.

Res, ut nauales pedestresq; pugne, quemadmodum historici. Tempora, ut uer aut æstatem, differens quàm multi in his se proferant flores. Loci, ut Thucydides portum Thessprotarum *χερσέσιον* dixit, id est, hymalem, uelut figura. Describentes uero personas, à summis ad ima usque ire oportebit, id est, à capite ad pedes. Res uero ab antecedentibus, & eis quæ insunt ipsis, quæq; ex ipsis solent prouenire.

Diuisio de Descriptione: Tempora uero & loca ex eis quæ ipsis continentur. Descriptionum autem aliæ sunt simplices, compositiæ aliæ. Simplices, ut quæ pedestres uel nauales explicant pugnas: Compositiæ, ut quæ res pariter temporaq; coniungunt, ueluti Thucydides, qui nocturnam in Sicilia pugnam describit. Simul enim & pugnam quomodo facta sit, & nocte quomodo gerebatur comprehendit. Oportet autem describentem dicendi figuræ uti tenui, & multiplicibus orationem uariare schematibus, prorsusq; res imitari quas describit.

IN DESCRIPTIONEM.

Descriptio, est oratio. Rodolphus Agricola lib. de inuentione dialectica primo cap. 5. Descriptio enim quæ poëtis crebro, nonnunquam oratoribus in usu est, ea uerbosius rem exprimit, nec in id adhibetur, ut quid sit res, indicet, sed qualis sit, uel ut inspiciendam ante oculos ponat. Idem Rodolphus lib. 2. cap. 28. Quod solebant qui docebant rhetoricen, inter præexercitamenta ponere puerorum, quod Græce *ὑπογραφὴ*, Latine à plerisque descriptio uocatur. Laurentius Valla lib. primo dialecticæ ca. 20. Velut oculis subiiciunt.) Eras. Ro. lib. Eccles. 2. Nec illud modo spectabit ad descriptionem, ut ea quadrer ad rem descriptam: sed totam rei speciem, uelut in tabula depictam, ponet ob oculos, ut spectatorem uel in amorem rapiat, si uirtutis imago describitur: uel in odium, si uitium depingitur. Cicero in Verræ actione 3. Oppidum est in Helleponto. & quæ sequuntur. Rutilius Lupus de figuris libro posteriore de characterismo, mira quadam *ὑπογραφὴ καὶ ἀνατυπῶσι* describit ebriosum adolescentulum. Quint. lib. 8. cap. 3. circa finem fere, pluribus & his quidē appositis modis explicat exemplis. Idē li. 6. ca. 3. in calce. Cic. in 4. ad Herennium de notatione, effusioe, & de

& demonstratione. Erasmus Roterodamus in quarta locupletandi ratione. De x scribuntur autem.) Quanquam hæc ab Erasmo nostro in posteriore copia commentario bene copiose tractentur omnia, nos tamen pauca admodum exempla quæ ipsi obseruauimus, adducamus, sed summa sequar fastigia rerum, ne te longis ambagibus, q̃ satis est, morer. Personæ.) Vt Homerus: Latus erat humeris, ore ater, crinēq̃ crispus. Quod & sic uerri poterat: Ore nigro, latis humeris, crispōq̃ capillo. Omisit interpres (ut Homer. in Odyssea ad Eurybaten) sic enim in Græco est, quanq̃ malim omitti. Fabula hæc est apud Homerum Odysseæ decimo & nono libro. Eum p̃co paulo natu maior sequebatur, eūq̃ tibi referā qualis erat, curuus in humeris, siue gibbosus, cute nigra, uertice crispus. Sic Homerus Iliad. 6. Therfiten ad portēfū usq̃ deformem describit, capite acuminato, eoq̃ raris capillis consperso, tum oculis strabis, humeris contractioribus ad caput, altero pede claudum, postremo graculorum instar, bonis sententijs obstrepentem. Sic Plautus in Captiuis: Sed qua facie est tuus sodalis Philocrates, dicam tibi: macilento ore, naso acuto, corpore albo, & oculis nigris, subruustus aliquantum, crispus, concinnatus. Erasmus Roterodam. lib. 3. eccles. An non nobis uidetur natura mentis turpissimē imaginē in ipso corpore depinxisse? Caput turbinatum, oculi strabi, nasus aduncus, os uiperinum, lingua hæsitans, uox gallinacei, gibbus intergo propemodum capite altior, uenter prominens, crura distorta, pedes utroq̃ claudicātes. Sic Cicero gregem Catilinę suis depingit coloribus. Quos pexo capillo nitidos, aut imberbes, aut barbatos uidetis, manicis, & talaribus, ac itristis tunicis amictis, non togis. Apud Homer. lib. 15. Iliad. est hypotyposis hominis ira feruescentis. Eadem est & apud Plautum item in Captiuis, ac Platonem in dialogo de scientia. Apud eundem Homerum Odysseæ 2. Mercurij descriptio. Polyphemi descriptio odys. 1. Apud Galenum in exhortatione ad bonas artes, est fortunę & Mercurij descriptio. Gratiarum seu Charitum descriptio est apud Senecam li. primo de beneficijs, & Ioannem Campanum de ingratitude fugienda. Descriptio philosophi est apud Platonem in dialogo de scientia. Et apud Politianum in Lamia.

Res.) Vt est descriptio καταιδης apud Homerum Iliad. 16. Tempestatis apud Vergilium lib. Aeneid. 3. & Ouidium 2. metamor. & Senecam in Medea. Cataclysmi apud diuum Hieronymum in uita Hilarionis. Vehementis pluuię apud Ciceronē lib. epistolarum 3. ad Quintum fratrem. Et Plinium Nouocomensem lib. epistolarū octauo. Apud Senecam lib. naturalium quæstionum 3. est diluuij descriptio. Tumultum graphice describit Vergilius lib. 12. Aeneid. Ast fratres animosa phalanx. Est & longe appositissima conuiuij descriptio in Penulo Plautina. Iustitię, Cellij libri 14. cap. quar. Palladis clipei celaturę Politiani in Miscel. cap. quar. Apud Homerum in calce Batrochomiomachię, mirifica Cancrī descriptio. Descriptio arcę Noë, Exod. 25. Aedificationis turris Babel, Gen. 11. Captiuitatis Babylonicę, 4 Regum ultimo. Templi descriptio est apud Gregorium Nazian. in oratiōe habita in funere patris. Primo Regum 17. descriptio est Goliath, & armorū pariter & cōflictus. Nauales.) Lucanus libro Pharsa. 3. Quintus Curtius lib. 4. de oppugnatione urbis Tyri. Nauigationis descriptio est apud Senecā in Medea & Agamēnone. Pedestresq̃.) Homerus Iliad. 6. & 8. Marcus Tullius libro 15. epistolarum familiar. Ioannes Chrysostomus libro sexto de sacerdotio. Extat Aiakis & Vlyssis contentio, Metamor. 14. Hectoris & Aiakis Iliad. 6. Turni ac Aeneę 12. Aeneid. Tempora.) Rodolphus Agricola libr. primo cap. de tempore. Ouidius septimo metamor. Treis aberant noctes.

Quam multi in his se proferant flores.) Ouidius quar. tristitiū: Vere prius flores, æstu numerabis aristas: Poma per autumnum, frigoribusq̃ niues. Quam mala quę patior toto iactatus in orbe. Homerus Iliad 16. de muscis uerno tempore circumq̃ supraq̃ mulctralia uolantibus. Vergilius 6. Aeneid. Quam multę glomerātur aues, ubi frigidus amnis Trans pontum fugat, & terris immittit apricis. Loca.) Quintilianus libro. 9. cap. 2. Rodolph. Agricola libro primo capi. de loco. Ithacę descri-

ptio est Odysseæ 1. & J. Specus uero Caliphus Odysseæ. 1. Labyrinthi Dedalij, meta. 8. In Adelphis: Nostin porticum apud macellum hac deorsum præterito. Tartari descriptio. 11. 8. ἡμίπιδος. Cicero in Verrem act. 6. Aetna loco est præcelso atque ædito, quo, &c. Agri fertilis, iuxta ac sterilis descriptio. Cicero pro Cluentio, Syracusæ urbis. Cicero 6. Verrinarum actionum, Aethnæ conflagrantis. Gellius libr. 17. cap. 10. Cyprrianus lib. de laude martyrii ad Moysen & Maximum, gehennam ita describit: Sæuiens locus, gehennæ cui nomen est. Bruta animalia. Iliad. 15. de equis aligeris. Bassilius Magnus & Ambrosius in lib. hexameron. Petrus Crinitus de honesta disciplina lib. 17. cap. 8 adducit locum quendam, quo Augustinus graphice admodum multipedem depingit bestiolâ. Plantæ. 1. ἑδυσ. 1. descriptio moly. Est radice quidam nigra, sed lacteolus flos. Portum Thesprotarum dixit. 1. χιμῶν Græcus dicitur hyems, inde χιμῆϊος, id est, Agricola interprete, hyemalis. Meminit huius rei Thucydis lib. primo belli Peloponnesi. Donec, inquit, circumacta iam estate, Corinthij cum socij ipsorum laborarent, nauibus, atq; exercitu misso, castra in Accio posuerunt, & circa Chimerium Thesprotidos, Leucadis tendendæ causa, aliarumq; ciuitatū quæcunq; suarum partium erant. Ab antecedentibus, & eis quæ insunt. Cicero libro primo de inuentione cap. de confirmatione: Deinde ante rem gestam quæ facta sunt continenter usq; ad ipsum negocium, deinde in ipso gerendo negotio quid actum sit, deinde quid postea factum. Idem ad Trebatium in Topicis: Ante rem enim quæruntur, & quæ isthic similia sequuntur. Sic in descriptione historia, obseruandum erit, ut primum consilia, deinde acta, post euenta describantur. Tempora uero & loca. Vtrumq; copiose profequitur Agricola libro de inuentione dialect. primo. Quomodo facta sit. & nocte, quando gerebatur. Historia est apud Thucydidem libro 1. Re instructa, Corinthij, sumptisq; trium dierum cibariis, nocte à Chimerio soluunt tanquam pugnaturi, nauigantesq; prima luce, Corcyrensiū naues conspexerunt: ad conflegendum omnia instruunt. Hæc ille. Sic & David abstulit à Saul dormiente noctu in tentorio, hastam & cyathum. 1. Regū 26. Figura uti tenui. Quæ quotidiāno sermoni similimā est, qua scribuntur epistolæ familiares. Fabius libro 4. cap. 2. Gellius libro 7. cap. 14. Cicero in opere de perfecto oratore: Sed quorū officia oratoris, tot sunt genera dicendi: Subtile in probando, modicum in delectando, uehemens in flectendo, in quo uno uis omnis oratoris est. Res imitari quas describit. Ve id accurate, atq; feliciter absoluas, cum ingenio ualeas oportet, tum rerū naturas, quas sis descripturus (sunt autē infinitæ uarietates) penitus animaduersas habere necesse est. Et quemadmodum pictor, coloribus, figurisq; describit: sic aut res, aut uitas, aut uirtutes eorum de quibus loqueris deformes, oportet. Vergilius 1. Aeneid. libro:

Inde ubi clara dedit sonitum tuba, sinibus omnes
Haud mora profluere suis, ferit æthera clamor
Nauticus, adductis spumant frera uersa lacertis.
Infundunt pariter sulcos, totumq; dehiscit
Conuulsum remis, rostris stridentibus æquor.

EXEMPLVM.

Rees urbibus in publicum sunt præsidium constitutæ. Sunt enim uelut hostium arêtrices, firmanturq; non magis ipsæ urbibus, quàm ipsas urbes tuentur. Atheniensium autem arcem media Athenarū complectitur regio. Ea uero arx, quam urbi suæ posuit Alexander, ob quam causam nomen habet arcis, ob id ipsum quoq; urbi additam esse, obuium est uis

est uidere. Quòd enim supra urbem posita, ex summo tuetur ipsam, rectius hoc sibi conueniet nomen, quàm ea qua glorianter Athenienses. Hanc autem sicuti se habet, ita oratione quoque prosequemur. Cuius quidam medio è solo extollitur, ingenti in sublime spatium se proferens: hunc arcem uocant propter utraque hæc, et quòd hostes arceat, et quòd sit in urbis arce, id est, summo, locata. Viæ ad ipsum ducunt duæ, sed dissimiles. Hæc enim uia est, illa uero patet ingressus. Mutatisq; proinde nominibus, id ipsum quod sunt, uocantur. Hæc nanque parte pedibus quâuis paratus et expeditus accessus est, capaxq; curruum uia. Illi uero quæ curribus inuia est, additæ sunt scalæ, gradusq; supra gradum ex inferiori in sublime deducens. Neque prius quàm centenarium expleuerint numerum, desinentes, idemq; numeri est uiaq; finis. Vestibulum dehinc gradus excipit claustris mediocribus obfirmatum, quatuorq; sublimes et maximæ columnæ, quæ uias omnes ad unum deducunt ingressum: columnis his alias minores pluresq; columnas domus obtendit, quæ colore uario conspicuæ, eximium præbent loco ornatum. Tectum autem diæte in circulum circumactum, ingentem multiplicemq; imaginem complectitur rerum. Introcunti autem arcem locus offertur, quatuor eisdemq; æquis lateribus diuisus: proinde quoque tota ædificij figura efficitur quadrata. Aula in medio est, columnis inclusa: eam porticus excipiunt, et eæ quoque æqualibus diuisæ columnis, ita in medio dispositis, ut neutram in partem sint nihil quicquam deflexæ. Vnaqueque autem porticus ad obliquam alteram finitur, et duplex est columnas ad utranque porticū diuisa, ut illa quidem desinat, hæc uero rursum incipiat. Additæ autem porticibus introrsum armaria, quibus libri reconduntur, eaq; semper, si cui uacet aut libeat legere aliquid, patent, totamq; uelut urbem ad philosophiæ cultum adhortantur. Alia item loca sunt ad uenerationem deorum uetustorum instituta. Tectum porticuum auro distinctum, uertices columnarum ære fabricati, auroq; superne inclusi. Neque uero aulæ simplex ornatus est, uerum alius atque alius: quorum hic quidem Persei continet certamina, ille autem aliud. Media autem arce columna immensa altitudine se profert, quæ locū ipsum facit illustrem. Haud enim in promptu quis quò progrediatur, habet, nisi indicem uiarum hanc subinde respiciet columnam: Quin et arcem ipsam terra mariq; conspicuā præstat. In uertice columnæ principia rerū, primaq; elementa sunt expressa. Prius autē q̃ media transeat, ædificiū est quoddā, pluribus hostijs patēs, quorū cuiq; à deorū uetustorū aliquo est inditū nomē: duæ dehinc pyramides lapideæ posite, et fons profluēs, Pistratarū fonte haud paulo melior. Mirādū etiā id quoque spectaculum, eo quòd eorū qui fabricati sunt arcem, uel ut uno tanto opere non

vi non sufficiente, numerum nominatq; comprehendit, duodecimq; pariter in ipso arcis fastigio conspiciuntur artifices. Descendentes autem ab arce mollis offertur locus, stadio ad similes idq; ipsum loci est nomen: alia item parte alius quoq; ad similia accommodus, non tamen ad planum ferens. Et ornatus sane arcis pulchritudoq; maior est, quam ut paucis narrari possit. Quod si quid prætermisimus, admiratione rerum in se rapientium animum, est effectum. Sed & quæ pro magnitudine explicari non poterant, ea relinquere satius est uisum.

IN EXEMPLVM.

Sunt enim uelut hostium arctrices.) πόλιω γὰρ ἄρakai γιγνῶσθαι. Ad uerbum enim sonant uertices siue fastigia. Rodolphus autē ut exprimeret παρανομασίαν, hoc est, annominatiōem, ex urbium, fecit hostium. Nec id porro infelicitur, si Latinam respicias phrasim. Vrbi super.) Intelligit Alexandriam, de qua Iulius Solinus ca. 45. Alexandriam, & operis ipsius magnitudo, & autor Macedo nobilitauit. Quintus Curtius quar. gestorum Alexandri uolumine. Strabo geographiæ libro 17. De arce Alexandrina tot sunt ab historicis relata, ut nemo fere sit, qui non eius excellentiā plane norit. Nomen habet arcis.) Alludit interpretes ad id quod prius dixit, sunt enim uelut hostiū arctrices. Solinus cap. 2. Ab Arcadibus arces duxisse nomen existimant, alij ab arcendis hostibus dictas uolūt. Supra urbem posita ex summo.) Locus est à nomine rei, quem alij nominis interpretationem uocant. Agricola lib. primo de inuentione cap. 22. Rectius hoc sibi conuenit nomen.) Respexit ad ἀρόπη. Clius quidam.) Rodolp. Agricola libro tertio, capite nono: Iam in locorū regionumq; situ describendo, diligenter positionem eorum sequatur oportet, & orationem uelut per loca circumferenti sibi, ut primum quodq; occurrit, sic aptissime primum dicitur. Ab imis ad summa pergit.) Hanc describendi rationem docet & Erasmus in opere de conscribendis epistolis circa finem, capite de demonstratiui generis epistolis. Propter utraque hæc, & quod hostes) Locus est à notatione siue ab etymologia, liberius hoc aliquantō, sed tamen summo cum iudicio: respexit enim ad etymologiam huius uocabuli arx. Græca sic reddi possint: Vtranque ob rem ἀρόπολις appellatur, & quod in rupem erigitur, & quod in ipsa rupe arcem habet. καλεῖται δὲ ἀρόπη διὰ τὸ ἀρόπησθαι ἀπὸ τοῦ ἀρόπος ὅτι ἐστὶν ἀρόπη τὸ πῦρ. Quamuis paratus.) Id est, quamlibet siue quantumlibet. Illa uero quæ curribus iniuium est.) Ad hūc sanè modum erat in autographo. Cæterum opinor legendum esse, illi uero quæ curribus inuiā est, addite, & cæ. Videtur etiam Rodolphus prorsus hic ἑλληνισμῶν, nam quod est illic ἑντα δευτέρῳ ἀμάρτυς ἄκατος, seruato etiam genere, iniuium reddidit. Ioannes Maria interpretatur: Illa uero qua curru uchi impossibile est. Dicta.) Dicta significat cœnationem siue locum in quo habitamus, & dicitur à διατόμου, quod significat uiuio & uersor. Secundum Varronem uero, quod in ea per diem edatur. Dicta etiam est uictus. Hieronymus: Qui ægrotat, non aliter recipit sanitatem, nisi tenui cibo & castigato uictu quæ λεπτή διατα, id est, tenuis uictus dicitur.

Armata.) Strabo lib. 17. meminit Musei Alexandri. Persei certamina.) Fuit is Philippi filius, qui puer admodum missus est ad bellum, meminit eius Titus Liuius cū saepe aliās, tum maxime de bello Macedonico & Asiatico lib. 10. Pyramides lapideæ posita.) Qualis earum figura, formaq; abunde tradit Plinius ca. 12. 36. naturalis historiæ. Dicta pyramis ἀπὸ τοῦ πύρ, id est, ab igne, quod ignis figuram maxime imitetur. Lege Iul. Solinum capit. 45. In ipso arcis.) Opinor legendum, ut restituiamus, in ipso arcis fastigio, uidetur plane simile quiddam desiderari. Principia rerumq;

tumq; prima elementa. Plutarchus primo li. de placitis philosophorum, in quo describunt principium & elementum. Descriptio elementorum est in principio 15. meta.

Stadio assimilēs. Stadium aliās certa magnitudo est, aliās locus in quo curritur. Suidas innuit duplicem esse stadij rationem, siue appellationem: alteram qua intelligitur spaciū quod homo unico spiritu, cursu suo transmittere queat, quod pro currentis robore, aut fragilitate, nunc breuius, nunc longius redditur. Alteram quæ sit Geometrica, de qua Plinius lib. 2. cap. 33. continens pro certo sexcentos & 25. pedes, qua utitur cosmographi, quæ & à longissimo cursu humani stadio sumpta uidetur.

THESES. XIII.

Thesis, id est consultatio, est rei alicuius inuestiganda per orationem disquisitio. Consultationum autem aliæ ciuiles sunt, aliæ contemplatiuæ. Ciuiles sunt, quæ actionem habent ciuitati accommodatam, uelut: An ducenda uxor sit, an nauigandum, an muri faciendi. His enim omnibus ciuitatis status continetur. Contemplatiuæ uero, quæ ad solam animi considerationem pertinent, uidelicet: An globosum cœlum, an multi sint mundi. Hæc enim in usum hominibus non ueniunt, sed mente sola peruiidentur. Differt autem consultatio ab hypothesi, id est, causa, quod causa definita est, consultatio uero in definita. Definitio autem fit persona, re, causa & reliquis, ut, muri sint ne faciendi, perquisitio est sine persona. Quod autem inuadentibus Persis Lacedæmonij cōsulunt muro Spartam circumdare, causa est. Personam enim habet, Lacedæmonios deliberantes: rem, murum Spartæ addere: causam uero, inuadentes Persas. Prima autem omnium præexercitamentorum consultatio contradictionem & solutionem uelut questio capit. Diuiditur thesis primum eo quod uocamus aggressum, quem proœmij loco ponēs: hinc finalibus utēris capitibus, legitimo, iusto, utili & possibili.

Diuisio consultationū

Definitio.

Diuisio theses.

IN THESIN.

Thesis, id est, consultatio. Rodol. Agric. comment. prologi in Senecam: Thesis dicitur apud nos positio. Cicero propositum uel consultationem uocauit, est genus questionis commune sine circumscriptione personarum, locorum, & temporum, ut: An colenda sit amicitia, an ducenda uxor. Alia est, quæ uocatur hypothesi, id est, suppositio, quam Cicero in lib. partitio. controuersiam uel causam uocat, quæ habet in questione certas personas, loca, tempora, & reliqua genera attributorum, ut: An Ciceroni iungenda sit amicitia cum Cæsare: an Cato tempore belli ciuili recte duxerit Martiam uxorem. Hac ille. Quintilianus lib. 2. ca. 1. An ignoramus antiquis hoc fuisse ad augendam eloquentiam genus exercitationis, ut theses dicerent, & communes locos. & cætera citra complexum rerum, personarumq; quibus ueræ fideiq; controuersie continentur. Quintilianus lib. 12. cap. 2. Peripatetici studio quoq; se quodam oratorio iactant. Nam licet dicere, exercitationis gratia ferè ab his est institutum. M. Tullius in opere de oratore perfecto ad Brutū: Hæc igitur questio à proprijs personis, & temporibus, ad uniuersi generis orationem traducta, appellatur

I

tur

tur thefis. In hac Aristoteles adolescentes non ad philosophorum morem tenuiter differendi, sed ad copiam rhetorum, in urrang; partē, ut ornatus, & uberius dici possit, exercuit. Quintil. lib. 10. cap. 5. In hoc optime facient infinitę quęstiones, quas uocari *θεσς* diximus, quibus Cicero iam princeps in repub. exerceri solebat. Illud indicandum paucis, thesin aliquoties dici consultationem, siue perquisitionem, quęstionem infinitam, & propositum: Hypothesein uerō causam, controuersiam, finitam quęstionem. Consultatio est rei.) Copiosum est hoc pręexercitamentum, & in uarios patens usus. Huc enim ferē redeunt cuncta, quęcunq; consilio hominum deliberationeq; uersantur: duo enim ista in consulendo maxime sequimur, expediat necne, & an fieri potest. Lege caput, quę sunt consultanda, apud Aristot. in pręceptis ciuilibus.

Consultationum autem.) Aristoteles primo rhetorices lib. cap. de quibus solear esse consultatio atq; deliberatio. Idem in lib. de causis ciuilibus ad Alexandrum multa plura commemorat, de quibus consultamus. Cicero in 2. de oratore: Sed quid fieri possit, aut non possit, quidq; etiam sit necesse, aut non sit, in utraq; re, maxime est quęrendum. Inciditur enim omnis deliberatio, si intelligitur non posse fieri, aut si necessitas affertur, & qui id docuit, non uidentibus alijs, is plurimum uidit. Ad consilium autem de rep. dandum, caput est nosse remp. ad dicendum uerō probabiliter, nosse mores ciuitatis, qui quia crebrō mutantur, genus quoq; orationis est sæpe mutandum. Quintilianus lib. 2. cap. 4. Theses autem quę sumuntur ex rerum comparatione, ut rustica ne uita an urbana potior, iuris periti an militaris uiri laus maior: mire sunt ad exercitationem dicendi spaciose atq; uberes, quę uel ad suadendū officium, uel etiam ad iudicandum disceptationem iuuant plurimum. Maximus Tirijs in sermonibus suis habet plures eiusmodi, quod genus est: Quod bellatores ciuitati utiliores sunt quā agricolę, & contrā: uitam actiuam meliorem esse contemplatiua, et cōtrā. Ciuiles sunt.) Quod genus est: Nū seni administranda resp. An expediat uni committi summam eorum. Pręter ne principem ē philosophię pręceptis haurire sapientiam potius, quā experimentis miseram (ut uocant) colligere prudentiam. Est ne iudicandum iuxta æquitatem, an iuxta ius scriptum. An iure consulti ab oratoribus inscitiz infantizq; traducti, iura Ciuilia citra eloquentiam intelligere atq; explicare non possint. An Christiani licite utātur philosophia morali. Liceat ne Christianis retinere diuitias. Verum pręceptū sit ā facultatibus discedere. Liceat ne Christianis bellum gerere, exercere magistratus. Liceat ne fures suspendere. Contemplatiuz uerō quę ad solam.) Cuiusmodi magnam partem sunt scholasticorum *τορα διατρίβω*, cuius generis hoc est: An homo creari potuisset *ἀναμίττει*, innumeratq; id genus alia. An multi mundi.) Plutarchus lib. de placitis philosophorum 2. Idem de causis physicis & Sympotiacis. Seneca in naturalibus quęstionibus. An globosum cælum.) Plinius lib. 22. cap. 1. & 2. Differt autem consultatio.) Differentiam hęc fufius explicat Quintil. lib. 3. ca. 5. Cicero 2. libro de Oratore. Idem in partitionibus oratoris: Duo sunt, ut initio dixi, genera quęstionum: quorum alterum finitum temporibus, & personis, controuersam causam appello, alterum infinitum, nullis neq; personis, neq; temporibus notatum, propositum uoco. Quod causa definita est.) Cicero in partitionibus: Quid quęstio, quānam habet partes? Respondit pater: In finitam, quam consultationem appello, & definitam, quam controuersiam nomino.

Differt autem consultatio ab hypothēsi.) Cicero in topicis: Quęstionū duo sunt genera: alterum infinitum: alterum definitum est, quod *ὑπόθεσις* Gręci, nos causam: Infinitum quod *θεσις* illi appellant, nos propositum possumus nominare. Causa certis locis, temporibus, actionibus, negotijs cernitur, aut in omnibus, aut in plerisq; eorum: propositum autem in aliquo eorum, aut in plurimis, nec tamē in maximis, &c.

An globosum cælum.) Demonax: *ἄλλω ἱσταίντων τὸ κόσμον ἐκφρόνως ἐμψυχῶν, ἢ σφαρονδῶς, ὑμᾶς εἰπεῖν περὶ τοῦ κόσμου πολυπραγμοναῖτε περὶ δὲ τῆς σαυτῶν ἀκοσμοῦ ὁ φρονίτερος*. Alijs curiosa indagine disquirentibus, an mundus rationis expers sit, an anima

anima præditus, & sphæræ nihilominus figuram teneat: Vos, inquit, plus a quo de mûdo solliciti, uestram ipsorum immunditiem interea parû provida consideratione perscûlatis. Hæc in usum hominibus non ueniunt, sed mente sola prouidentur.) Cicer. in Topicis: Quæstionum autê quæcunq; de re duo sunt genera: unum cognitionis, alterum actionis. Cognitionis sunt hæc quarum finis est scientia. Vt si quærat: a natura ne ius profectum sit, an ab aliqua quasi conditione hominum & pactione. Actionis autem huiusmodi exempla sunt: sit ne sapiētis ad remp. accedere. Definitio autem sit persona.) Nemo sanè meo quidem iudicio apertius hanc rem omnem sub oculos ponit, quàm unus Rodol. Agri. lib. 2. de inuent. cap. 10. ubi ponit discrimen inter thesin & hypothesin. Et reliquis.) Nempe circumstantijs, de quibus abunde satis diximus suprà cap. de narratione, & in attributis ad locos Rodol. per nos redactis. Vt sint ne murt facienti.) Quò res ita iuuentuti magis innorescat, uisum est pauca adducere exempla ex Plutarcho: An inter pocula sit philosophandum. An liberi maiora beneficia parentibus dare possint, quàm acceperint. An senes impèdio plus gaudeant mero. An grauiores sint animi morbi quàm corporis. Vt a animalium sint prudētiora, terrestria ne an aquatica. Aqua an ignis utilior: An brutis insit ratio: Quâ obrem ieiunantes sitiunt magis quàm esuriunt. Plus ne conducant ad bene uiuendû, an officiant rhetorica præcepta. An conscientia bene actæ uitæ recordatio iucundissima sit. An in principe requiratur eruditio. An cum principibus maxime conueniat philosophum disputare. An quisquis sit medicus, eundem omnino & philosophû esse oporteat. An sit in mendando aliqua uis uerborum. Pli. li. 28. ca. 2. An athletarum ex ercitatario aliquid utilitatis afferat uel publice ciuitatibus, uel priuatim ijs a quibus exercetur. An iustæ sint leges, admittentes uim ui repellere, eaq; de causa hominem occidere. An hæretici sint exurendi. An propter amicos, ab honestate declinandum sit. Cælibatus ne melior an coniugium. Utendum est enim & his exemplis, ut quæ discuntibus magis sunt familiaria. Inuadentibus Persis.) Historia est apud Thucydidem. Huic non ita multò dissimilis est fabula plane lepida apud Homerû lib. Ilia. 3. de principibus circa Priamum sedentibus, atq; inter sese colloquentibus in editione turri, de reddenda Helena, qui simul atq; incidentem conspexissent Helenam, alius ad alium dicebat, profecto num indignum est Troianos Græcosq; tot mala, tanto temporis spacio sustinere ob hanc faciem, quæ prorsus nō humana, sed immortalis cuiusdam deæ uidetur? Cæterû etsi tam diuina sit specie mulier, tamē eam satius erit ad penates suos remittere, q̃ retinere, ne nobis postea sit liberisq; nostris causa calamitatis. Vide Quintil. li. 8. ca. 4. Et huc quoq; profuerit exempla adducere ex Plutarcho alibi. Athenienses ne maiore gloriâ bellicis rebus cōsequuti sunt, an professione sapientiæ. Veri magis inopinabilia dicant, Stoici ne an poëtæ. An Pompeius Cæsaris potentiâ fugiens, recipiendus sit in regnum Aegypti. An Ctesiphon ab Atheniensibus iure profligatus sit, quod diceret se de re quauis uel totû diem posse dicere. An Cato recte cēsuerit Græcos Roma esse profligandos, ne cū laude dicendi teneretur, tum rerû gerendarû ac militariâ gloriâ cōtemnerent. An a Iuliano Imperatore recte lata erat lex, ne Christiani docerent oratoriâ, ut auctor est Aug. in 8. confessionû. An donatio facta Ecclesiæ Romanæ per Constantinû, ualuerit an nō. Velut quæstio capit.) Rod. Ag. lib. de inuen. 2. ca. 8. & ca. 10. Aggressum.) i. q. 1. Cataucus uertit, præmiû ex directo ad narrationē tendens. Petrus Mosellanus id ira extulit, primû ingre. tus aliquis ad argumentationem uice exordij erit, &c. Postremo breui epilogo uelut perorandum. Quem præmiû loco pones.) Fab. Quintil. lib. 3. cap. 10. Initium tamen quodcunq; debet habere aliquam præmiû speciem, nec enim abrupte, nec unde libuit, incipiendum, quia est aliquid in omni materia naturaliter primum. Hinc finalibus uteris capitibus, legitimo, iusto, utili, & possibili.) Vide Erasmus Roterod. lib. 2. de ratione concionandi, circa suaforij generis partes Ibidem: Nemo tamē putes his omnibus partibus quas commemorauî, semper utendum esse.

EXEMPLVM.

Aggressus
nice proce-
mit.

I quisquam omnia pariter laudare uolet, is mihi matrimoniū laudet. Demissum enim ex cœlo est. Ipsumq; rursum cœlū deis impleuit, eosq; procreauit, quorum munere paternum hominibus tribuitur nomen: cisdemq; quos progeniuit, dedit rerum naturam tuendam. In terras autem acceptum, reliquis omnibus originem dedit: quæq; singula natura sua fluxa caducaq; erant, ea stabiliiuit posteritate, æternitatemq; ipsis successione adinuenit. Primum aut maxime ad fortitudinē subeundaq; cōstanter pericula homines impellit. Quoniā enim uxores liberosq; defendit, pro quibus suscipiuntur bella, certū est eo quo ad sumenda arma hortatur, eo quoq; ut erecti bellorum cūctus subeamus. Quin iustos etiā, nedū fortes homines efficit. Cognationū enim necessitudines iuraq; tribuit, quorū respectu metuq; ab inferēda iniuria homines coërcet, itaq; iustitiā simul docet cū fortitudine. Sed et sapiētes facit, quippe quibus charissimorum pignorū iniecit providentiā atq; curā, quodq; maxime quis miretur, ipsam temperantiā secū affert matrimoniū, et in medijs uoluptatibus modestiæ quoq; inuenit locum. Legem enim libidinibus præscribens, temperantiæ sine uoluptates coërcet. Quæq; ipsa per se accusatur uoluptas, eā matrimonio coniunctā laudamus. Si ergo matrimoniū deos dedit, et procreādo posteritatē omnē firmat, si fortes itē iustosq; facit, et sapiētes præstat et tēperantes, quis est qui nō pro uirili quatenus possit, ipsum sibi putabit esse laudandū? * Sanē, inquit, sed calamitatū multarū matrimonium est causa. Fortunā mihi uideris, non matrimoniū accusare. Quæ enim aduersa hominibus accidunt, eorū fortuna est causa, nō matrimoniū. At contra, quæ leta matrimonium tribuit, ea certe nequaquam fortunæ accepta possunt referri. Rectius ergo est matrimonij bona laudare, quā accusare mala quæ ex ipsa afferuntur fortunæ. Iam uero si quis maxime humanorum casuum aduersa uolet matrimonio assignare, nihilo tamen idcirco magis fugiendum erit. Num si quæ reliquis in rebus nos offendunt, ea continuo nos ab ipsarum cura deterrebunt? Agedum singulas excutiamus artes: omnes habent aliquid quod quis accuset. Agricole procellis infestantur, grandine excutiuntur: non tamen si quos tempestas offendit, ideo statim agros relinquunt, sed perseverant colere. Neque nautæ si quid ex cœlo accidit ipsis, continuo post tempestatem dissolunt naues, cessantq; nauigare deinceps metu eorum quæ pertulerunt: uerum difficultates fortunæ tribuentes, ad opes quas mari parauerunt, reuertuntur. Belli etiam pugnaq; militantium absumunt uitam: non quia occumbunt aliqui, idcirco desce-

• Contra-
dictio.
Solutio.

deserunt militiam: sed quia pugnautes ob fortitudinem laudantur, hoc ipso etiam quod ceciderunt gaudent, & instantem fortunæ asperitatem præsentis gloriæ bono rependunt. Neque enim propter mala, meliora fugienda sunt, sed bonorum causa & asperissima perferenda. Nōne ergo absurdum est, agricolis, nautas item & milites difficultates meliorum gratia tolerare, matrimonium uero nobis auersandum putare, qui habeat aliquid quod offendat? Sane, inquit, sed uiduitatem mulieribus, puerisq; orbitatem affert. Mortis hæc mala sunt, hancq; nobis difficultatem circumdedit natura, quam tu quidem accusare mihi uideris: quod nō homines efficit ut di essent: accusareq; matrimonium, quod non dis mortales coniunxit. Quid insimulas matrimonium eorum quorum est apud mortem causa? Quir nuptiarum dicis, quod ipsius est naturæ? Patere perire eum qui natus est, quocunque tandem pereat modo. Quid si occidunt homines quia nati sunt, eademq; uia coniugem uiduam relinquunt, natosq; ex se filios faciunt pupillos? Quid hæc matrimonij dices culpa fieri, quæ solum ab ipsa fiunt natura? At ego e contrario orbitatem uiduitatemq; puto matrimonio refarciri. Mortuus est illi pater, eoq; nomine pupillus est, reddit rursus alium sibi matrimonium patrē. Itaq; hoc malum non ex matrimonio prodit, sed matrimonio occultatur, siq; matrimonium non causa orbitatis, sed abscondit potius ipsam & restaurat. Sic uiduitatē quoque quam obitu mariti attulit natura, matrimonium nouis iterum nuptijs immutat. Quam enim mors reliquit uiduam, hanc rursus matrimonium uiro coniungit: atq; uelut conseruator muneris sui, ea quæ dedit initio, ablata quoque restituit. Auferre ergo uiduitatem solet matrimonium, non facere. Pater quoque morte liberis orbatur, rursusq; alios matrimonio assequitur: suq; secundo matrimonij munere pater, cui id quod semel iam habuerat paternum nomen, erat ablatum. Quid ergo matrimonij bona in crimen ipsius conuertis? Videris mihi non arguere, sed laudare nuptias uelle. Quando enim enumerare nuptiarum bona cogis, laudator matrimonij factus es potius quam reprehensor. Vituperansq; matrimonium, ut recenseamus laudes ipsius adducis, causamq; præbens munera sua recognoscendi nobis, eo ipso quod crimina tua refutamus. Esto, inquit, sed laboriosa tamen res est matrimonium. Verum, sed labores quoque matrimonium soluit, & auferuntur per nuptias, quæcunque exercitos homines reddunt. Facilis quidem res est, cum muliere sociari: quantulum autem uirum in thalamo uxori coniungi? Iamquam in promptu speratur puer, speratusq; se profert, et in lucem prodicens, mox patrem appellat. Addicitur deinde arti alicui discendæ, patrisq; sit laborum particeps. In concionibus exinde uersatur, pascitq; in senectâ patrem: & prorsus in

Contra dī
tio.
Solutio-

Cōtradi-
ctio.
Solutio-

Epilogus.

quodcūque res ipsa poposcerit, aptum se expeditumq; præbet. Adco nō est oratione recensere, quanta matrimonium asserat bona. Ingens ergo res est matrimonium, & deos procreans, & mortalibus ut di esse uideantur, successione præstās: Docetq; operatos sibi fortia atque iusta, simulq; prudentiam & temperantiam, quin & reprehensas alioqui uoluptates honestas facit. Idcirco plurimi faciendum esse matrimonium inter omnia facile constat.

I N E X E M P L V M.

IS mihi matrimonium laudet.) Extat Erasmi liber de institutione Christiani matrimonij, in quo nihil desideres quod ad matrimonij pertineat, potissimum a medio, uel aliquantulo ante medium ad calcem usque. Eiusdem declamationem suasoriam matrimonij habes in libro de conscribendis epistolis eodem autore. Eiusdem dilutionem eorum quæ Iodocus Clithoucus scripsit aduersus declamationem suasoriam matrimonij. Eiusdem colloquia proci & puellæ, Eulaliæ & Xantippes. Ioannes Chrysostomus homilia in Genesin 20. & 21. circa eum locum: Placuit Enoch deo postquam genuit. Idem homilia 1. in epistolam Pauli ad Philemonem. Ioannes Campanus de dignitate matrimonij. Antonius Mancinellus 9. sermonū libro. Apud Marcellum Ficinum libro quarto epistolarum, non uulgare matrimonij encomium est. Extat & Cuthberti Tonstalli in laudem matrimonij oratio non prorsus inepta.

Demissum enim ex cælo est.) Aphthonius ut egregius artifex, admiscet exhortationi laudem, iuxta rhetorum præcepta. Prouerbiorum 18. Inueniēs uxorem, inuenit bonum, & hauriet uoluptatem a domino. A domino, inquit, bonum hauriet, quia id uitæ genus multas afflictiones adfert. Prouerbiorum 19. Domus & diuitiæ hæreditate obueniunt a parentibus: A domino autem prudens uxor. Suscipiuntur bella.) Documento est bellū Troianum ob Helenam raptam. Lege primi Regum cap. 30. Et tertij Esdræ 4. Primi Machabæorum 3. & 8. Danielis 13. Ab inferenda iniuria.) Vetus est illud: Sanguis communis utriusque est. absistamus a bello. Charissimorum pignorum inquit prouidentiam.) Vergilius lib. Aeneid. 8. Cum sæmina primum,

Cui tolerare colo uitam, tenuiq; Minerua
Impositum cinerem, & sopitos suscitaret ignes,
Noctem addens operi, famulasq; ad lumina longo
Exercet penso, castum ut seruare cubile

Coniugis, & possit paruos educere natos. Cicero in calce 3. Verrinarum: Habemus enim liberos paruos: incertum est, quā longa nostrum cuiusque uita futura sit. Consulere uiui ac prospicere debemus, ut illorū solitudo & pueritia, quā firmissimo præsidio munira sit. Cicero lib. 7. ad Atticum: Filiola tua te delectari lætor, probari spero. γὰρ φυσικὴν εἶναι πρὸς τὰ τίκνα. Etenim si hæc non est, nulla potest homini esse ad hominem naturæ adiunctio: qua sublata, uitæ societas tollitur. Legem enim libidinis præscribens.) Homerus: αἰὲν ὄφελος ἀγαθότερον μὲν, ἀγνοεῖν ἀπολλίσθαι, id est, Outinā exalebs uixissem, orbisque perissem. In priore ad Corinthios. cap. 2. Superest, ut qui habet uxores, sunt tanquam nō habeant. Temperantiz sine uoluptates coercet.) Xystus Pythagoricus: Adulter etiam propriæ uxoris omnis impudicus, uel amator ardentior. Eam matrimonio coniunctam laudamus.) Prioris ad Corinthios septimo.

Calamitatum multarum matrimonium est causa.) Quarum κατὰλογον bene longum, non minori iudicio, quā sedulitate recenset Diuus Hieronymus aduersus Iovinianum. Idem in calce epistolæ cuius initium: Vereor ne officium, ad Saluinam de seruanda uirginitate. Idem Hieronymus ad Furiam de uiduitate seruanda, in epistola cuius initium: Obsecras literis, exaggerat incommoda secundarum nuptiarum.

Ambros

Ambrosius lib. de uirginibus primo. Laetetur licet fecundo se mulier nobilis partu, quo plures generauerit, plus laborat. Numerat solatia filiorum, sed numeret pariter & molestias. Nubit & plorat. Qualia sunt uora quae stentur? Concipit & grauescit, prius utique impedimentum fecunditas incipit asserere, & fructum. Parturit & aegrotat. Quam dulce pignus, quod a periculo incipit, & in periculis definit, prius dolori futurum quod uoluptati. Periculus emittitur, nec pio arbitrio possidetur. Quid recenseam nutriendi molestias, instituendi & crapulandi? Felicitum sunt istae miseriae. Habent haeredes, sed auget dolores. Nam de aduersis non oportet dicere, ne sanctissimorum parentum animi coteremiscant. Quos locos uisum est mihi obiter indicare, ut qui in nuptiis confutandis, atque subuertendis, uelint *μελετᾶν*, eis & argumentum & artificium superpetat. Ad hanc rem conducunt & epistolae aliquot D. Hieronymi, nominatim ad Eustochium de custodienda uirginitate. Et epistola eiusdem aduersus Vigilantium, cuius initium: Multa in hoc orbe monstra. Et sermo D. Gregorii Nazianzenii in dictum euangelij Matthaei 16. Cum consummasset Iesus sermones hos, quisque qui capax est capiat. Et Augustinus de nuptiis & concupiscentiis ad Valerium cap. 1. Patrum temporibus tempus fuit amplectendi, nunc uero ab amplexibus continendi. Et Erasmus in opere de conscribendis epistolis ca. de genere dissuasorio. Et Ioannes Campanus de fratris obitu sub finem, contra posteritatem optantes. Cicero 13. epistolarum lib. Aducenda autem uxor sic abhorret, ut quidam libero lecto neget esse iucundius. Cice. Nihil est coelibae lectulo latius atque fortunatius. Erasmus in posteriore Copiae commentario, in decima locupletandi ratione, aliquot rationes indicat, quibus matrimonium dissuadeas. Ne uidear esse plane *μισόγαμος*, adijciam pauca ex arcanis literis: Propterea relinquet homo, Genesis 2. Matth. 19. Ephesi. 5. 1. Corint. 7. Hebraei. 13. Exempla casti matrimonij praeter alia, uidere est Genesis 18. 1. Pet. 3. Tobiae 3. & 6. Danie. Socrates rogatus ab adolescente quodam, utrum melius censeret uxorem ducere, an non ducere. Vtruncumque, inquit, feceris, poenitebit, indicans & coelibatum, & coniugium habere suas molestias, ad quas perferendas, esset praeparandus animus: coelibatum comitatur solitudo, orbitas, generis interitus, haeres alienus. Matrimonium perpetua sollicitudo, iuges querelae, dotis exprobratio, affinium graue supplicium, garrula socrus lingua, subfessor alieni matrimonij, incertus liberorum euentus, aliaque innumera incommoda. Proinde non hic est electio, qualis est inter bonum & malum, sed qualis inter leuiora & grauiora incommoda. Eorum fortuna est causa. Vt Christianis fortuna nihil est, quamuis alioqui magnam eam faciant deam Ethnicis, ita nihil illi tribuendum est. Diuus Augustinus fortiter retractauit, quod olim aliquid tribuisset fortunae. Agedum singulas excutiamus artes. Inductio est *προσμελετική*, locupletandae orationi accommodatissima. Ad faciendam enim fidem non uulgariter adiuuant exempla, praesertim cum per inductionem, quam Graeci uocant *παράδειγμα*, adhibentur. Quo in genere plurimus est Socrates Platonis: utitur & Lucianus eiusmodi inductione, in sermone aduersus indoctum multa librorum supellectile tumentem. Quintilianus libro 2. capite 17. Et Augustinus libro primo contra Cresconium grammaticum cap. primo. Ioannes Chrysostomus concione de Lazaro prima: Etenim si agricola protinus ab agricolatione resiliat, quod semel atque iterum, aut saepius acciderit aëris inaequalitas, &c. qui locus plurimum huc attulerit adiuuenti. Agricole. Redit agricolis labor actus in orbem. Pura orbitatem uiduatatemque matrimonio sarciri. Inuersio est, qua docemus id quod contra nos produci tur, pro nobis facere, ut non sepelissem, si occidissem. Ita Paulus in Gala. Nunquid lex aduersus promissiones, si non iustificat, imo si lex iustificaret, esset aduersus promissiones dei. Ob fortitudinem laudantur. Thucydides summis effert laudibus Atheniensium cladem, qui pro patria & libertate uitam amiserunt. Queritur Aeneas apud Vergilium Diomedis manu non occubuisse. Neque nimis propter mala. *ἐπιφώνημα* est. Videris non arguere, sed laudare nuptias uelle. Violatio est quam Graeci

Græci *βίαιος* appellant: ea est argumentatio, in qua ex aduersariorum ratione, non id quod ipsi uolunt, sed quod nobis utile est, sequi demonstrauius. Laboriosa tamen res. *ἀντιπροσέτις*, id est, obiectio, qua uelut cōcedimus ab aduersario propositum, sed subiicimus aliud quo nos detorqueamus aduersarij obiectionem. Cliniam à matrimonio prorsus abhorrentem, sic Sostрата apud Terentium in Heauton. affatur: Hæc dum incipias, grauias sunt dumq; ignores: ubi cognoris, facilia. Terentius in Phormione: Prima coitio est acerrima, si eam sustinueris, post illam iam ut lubet ludas licet.

Rursumq; alios matrimonio assequitur. Pisistratus quum alteram uxorem ducere statuisset, liberis ipsum percontantibus, nunquid in ipsis haberet de quo querere tur: Nequaquam, inquit, imò ob id potius alteram duco, quod collaudem uos, cupiamq; mihi & alios istiusmodi liberos nasci. Erasmus libro Ecclesiasticus 2. Quoniã porro in rebus humanis incommoda commodis permixta sunt, qui suadet, excerpere commoda, atq; uerbis exaggerabit incommoda: si neque negari possunt, neque dissimulari expedit, extenuanda sunt contra, qui dissuadebit. Negantur, quum id qd uidetur esse incommodum, docemus esse commodum, aut contra.

LEGISLATIO. XIII.

Egis quoq; inductionem quidam exercitamentum esse putauerunt. Est enim propemodum tota causa, non tamen omnia quæ in causa sunt, intra se continens. Affert personam quidem, sed incertam & non omnibus notam. Vnde & in consultationis magis est parte q̃

• Diuisio
legis.

cause. Quatenus enim figuram in se habet personæ, superat consultationem: quia tū prorsus definitionē non habet, idcirco citra causam substitit. Est autem duplex legis inductio, confirmatio positæ legis, atq; consutatio. Lex aut̃ est inuentū deorum, communis constitutio ciuitatis, correctio utrinq; erratorum. Diuisio autem inducendæ legis est ista. Tractabis eam capitibus eisdem, quibus negotialem legis timo, iusto, utili, possibili. Proæmium facies, postq; proæmium subijcies contrariis: hinc capitibus prædictis uteris. Vnde & hoc exercitamentū à causa differt.

IN LEGISLATIONEM SIVE INDUCTIONEM.

Quidam exercitamentū esse putauerunt. Quintil. lib. 2. cap. 4. Legum laus & uituperatio iam maiores, ac prope summis operibus suffecturas uires desiderant, quæ quidem suauioris, an controuersis magis accomodata sit exercitatio, consuetudine & iure ciuitatū differt. Apud Græcos enim laror earum, ad iudicē uocabatur. Romanis pro concione suadere, & dissuadere moris fuit. Idē Quintil. li. 7. cap. item 7. & 8. Aristoteles lib. 1. rhetorices cap. 13. Idem Ethicorū 5. Cicero: Oīm exterarū rerū oratio, mihi crede, ludus est homini, nō hebeti, neq; in exercitato, neq; cōmuniū literarū, & polioris hūanitatē experti, in causarū cōtentionibus magnū est quoddā opus, atq; haud sciam, an de humanis operibus longe maximum. Chirius Consultus lib. 2. Cum lex fertur, uel rogatio, quæri solet an obscura, an dubia, an anceps, an minus plena, an cōtra legem uel decretum, uel morem referatur, an honesta sit, an utilis, uel iusta, an necessaria, an facilis in accipiēdo, an possibilis in faciēdo, an alia lege satis caueatur, id quod in hac noua significatur, an hoc alio modo fieri possit, qd noua lege cōprehēditur, q̃ aīo quis legē ferat, q̃ aīo quis cōrradicat, cōiectura, quæ q̃rimus q̃ causa, qd factū sit uel fiet, cū q̃rimus τὴν βέλτην, qd sit futurū, si lex fuerit probata uel si nō fuerit accepta. Quæ in causa sunt. Lege quæ prius ex Topicis

Topici Ciceronis annotauimus in hypothesin cap. de thesi. Definitionem non habet. Hoc est, personam, rem, causam, locum, tempus, modum agendi, instrumenta, quæq; alia eius generis sunt. Confirmatio positæ legis atq; confutatio. Quintil. libri 7. ca. 2. & 7. cæterisq; item cap. proxime sequentibus. Lex autem est inuentum deorum. Desumpta est hæc definitio ferè ad uerbū ex Demosthene in oratione quæ in Aristogytone prior inscripta est: καὶ τούτ' ἐστὶ νόμος ὃς πάντας προσέκειται πιστῆσαι διὰ πολλὰ καὶ μάλιν ὅτι πᾶς ἐστὶ νόμος ἑνὸς μὲν καὶ δωροὶ θεῶν δόγμα δὲ φρονίμων ἀνθρώπων. ἐπ' ἀνθρώπων δὲ τῶν ἐκκαυσίων καὶ ἀκαυσίων ἀμαρτημάτων πόλις δὲ συνήκει καὶ καὶ ἢ πᾶσι προσέκειται (hæc τῶν ἐν πόλει, id est, lex est, cui omnes homines obtemperare cōuenit, cū ob alia multa, tum uel ea maxime, quod lex omnis inuentū quidē ac munus deorū est, decretū uerò prudentiū hominū, ad hæc flagitiorū consultorum, incōsultorumq; emēdatio: Conspirantis deniq; ciuitatis conuentū, ad cuius præscriptū omnes in ciuitate agentes, uitam instituere par est: hæc Guillemus Budæus in annotationibus in Pandectas. Philippus Melanth. lib. dial. 1. cap. de definitione: Lex, est inuentum & donum deorum, decretum uirorum sapientum, correctio delictorum consulto uel in consulto admissorum, urbis commune pactum, secundum quod omnibus ciuibus conuenit uiuere. Aristoteles in præceptis ciuilibus ad Alexandrum cap. de genere delib. ratiō: Lex autem est communis ciuitatis consensus, qui scriptis præceperit quomodo unumquodq; agendum sit. Idem ad eundem cap. quæ sunt cōsultanda. Leges sunt (ut summam dixerim) ciuitatis publici consensus, qui scriptis terminant atq; imperant, quid unicuiq; agendum. Cicero lib. de legibus primo: Lex est ratio summa insita à natura, quæ iubet ea quæ facienda sunt, prohibetq; contraria. Aristoteles lib. 3. politicorum: Lex (ut Papinianus inquit) est commune præceptum uirorum prudentium, delictorum quæ sponte uel ignorantia contrahuntur, cōercio, communis reip. sponso. L. 1. ff. de legibus Δημοσθένης ἐφ' ὅτι πόλις εἶναι φύχῃ τοὺς νόμους. ὥσπερ γὰρ τὸ σώμα ἐκτρέφει φύξιν τὴν ψυχὴν, οὕτως καὶ πόλις μὲν ὄντων νόμων καταλύσθαι, id est, Demosthenes leges ait urbis esse animam: sicut enim corpus decedente anima concidit: ira sublatis legibus, actum est de reip. Cicero Philip. 10. Est enim lex nihil aliud, nisi recta, & à numine deorum tracta ratio, imperans honesta, prohibensq; contraria. Quibus negocialem.) De negociali constitutione, Cic. in partitionibus oratoris, & lib. 2. de inuent. Geor. Trapezont. lib. rhero. primo, cap. quot sunt status. Isocratis oratio de pace, & eiusdem Philippica atq; Aegineticus negocialis status. &c. Et Ciceronis item pro Ligario. Legitimo, iusto.) Quintilianus lib. 2. cap. 4. Nec ignoro plures fieri à plerisq; partes, sed nos iustum, pium, religiosum, cæteraq; his similia honesto complectimur. Aristoteles li. rhero. primo cap. 6. & 9. Si quis desideret aliud exemplum, atq; id sane appositissimum, is legat obiurgatoriam orationem illam de bacchanalibus abolendis, quæ est apud T. Liuium lib. 9. de bello Asiatico. Ad hoc iuuabit statu cognitionis, & quæ his cognata sunt, intentionis, depulsionis, rationis firmamenti, contentis, & iudicationis.

E X E M P L U M.

Ecce mihi uidetur per omnia lex ista laudanda: nec rursus ea quæ scripta, prorsus reprehendenda crediderim. Quod enim poenam adulterijs decernit, laudo plane: quod uero iudicum sententiam non exspectat, culpandum certe uidetur. Si namq; largitionis metu, ne quæ iudices corrumpantur, iudicia præuenit, suspicax nimirum est & iniquæ nimium erga iudices mentis: si uerò iusta iudicare uos, quemadmodum facitis certe, uos au-

bitratur

Procedit

Contra-
rium.

Contradi-
ctio.
Solutio.

Contradi-
ctio.
Solutio.

Simulatio.

bitratur, iniquum esse constat, si lex iudices quidem laudet, tollat autem iudicandi potestatem. Aliae sane leges, quaecumq; deum ea sunt, & quaecumq; ratione peralata, discrepant forte ab alienae ciuitatis legibus, sed & alterius rursus legibus conueniunt. Haec autem sola lex omnibus simul repugnat ciuitatum institutis. Videamini autem mihi multo rectius de hac lege cognituri, si omnia recensitis consultata uestra atq; decreta. Duces bellorum, sacerdotia, plebiscita, omniaq; adeo quae circa rem militarem pertinent, iudicum subeunt diligentiam. Fitq; dux ille quem iudex constituit, sacrificat qui iudici uidetur, iustumq; decretum est quod populi sententia perrogatum est. Victores quoq; praemia non accipiunt bellorum, nisi iudicata: Quomodo ergo non absurdum est, omnia iudiciorum arbitrium expectare, solam uero praesentem legem iudicum subterfugere cognitionem? Sanè inquit, sed magne sunt moechorum iniuriae. Quid autem? sicariorum an non longe grauius scelus? quid proditores sicarijs? quid item sacrilegos proditoribus, an minus uidelicet credemus nocentes? Attamen quamuis deprehensus iudicum sententiam experitur: neq; proditor poenas dat, nisi decernente iudice: Neq; perimitur sicarius, nisi eo qui accusat, coarguente delictum: Neq; qui numinibus dicata praeripiunt, puniuntur, antequam iudex admissum cognouerit scelus. Nonne ergo iniquum est maiora iudicum uindictae reseruari, neq; quicquam eorum criminis loco, nisi iudici liqueat, aestimari: solum autem adulterum perire sine disquisitione, de quo maxime omnium cognosci oportebat, quanto rarius id contingere uidemus? Et quid refert, inquit, occidam adulterum, an iudicibus tradam, si utraq; uia morte poenas luet? Hoc interest scilicet, quod inter tyrannum atq; leges, quodq; inter rempublicam & regnum. Tyranni enim est promiscue quemcumq; libitum fuerit occidere, legum uero non nisi cum qui ante sit iudicio conuictus. Hocq; uel hinc maxime liquet, quod quaecumq; populus ante concionibus perquisierit, de eo postea iudicio cognoscitur. At leges ea quae incerta sunt, puniunt tanq; deprehensa. Populus item discepta: tunc omnia atq; contentione disponit, quo sint explicatiora omnia. Contra uero solus est pro omnibus, qui imperare & tyrannide gerere decreuit. Quid ergo? multum ne intererit occidere adulterum, & iudicum sententijs puniendum tradere? Ad haec quoq;, qui per se adulterum occidit, seipsum arbitrum poenae admissi sceleris facit: qui uero iudicibus tradit ipsum, penes illos uult esse potestatem iusq; animaduertendi. Neminem autem dubitare crediderim, quin aequius sit eius qui accusatur, arbitrium esse apud iudicem, quam apud accusatorem. Quin etiam qui suo arbitratu adulterum occidit, alterius rei gratia occidere ipsum, aduersum se suspicionem relinquit. At qui iudicio exhibet, solum iusta sectari, praesentisq;

senisq; sceleris dolorem uidebitur ulcisci. Est, inquit, sed grauiores dabit poenas subito percemptus: alioqui enim medium ad iudicium usq; uitæ lucrabitur tempus. At contra porro habebit, si iudicetur: Acerbissime enim iudicio destinatus deget. Ipsa enim expectatio mali, malo fere est magis acerbæ. Supplicium deinde repetitio pœnæ cumulusq; uidetur: morieturq; sæpe, qui iam pro mortuo habitus est, expectationemq; habebit exitu duriorcm. Occisus autem de improviso adulter, non dolet, sensumq; mortis, pœnæ celeritas aufert: insensibilis enim exitus, qui antequam expectetur contingit: diu uero expectatus ut semel solum fiat, exagge- rat tamen metus diuturnitate tormenta. Age uero, si libet, considera hæc, conferq; inuicem: Ille per se ipsum occidit adulterum, nullumque facit ultionis suæ testem: alius iudicibus tradit, multosq; adhibet supplicio spectatores. Acerbior haud dubie ultionis modus, quicumque oculis est plarium subiectus. Et optabilius alioqui adulteris, utcumq; fuerit, occulte perire, opinionem apud plerosq; relictis, inimicitiarum causa esse occisos. Conuicto autem apud iudices crimine, indubitatam iam reus & nullis interpretationibus expositam sustinet pœnam, & præter occultam illam mortem, apertam exploratamq; iudicum cognitionem. At grauis est adulter, omniumq; scelerum magnitudinem supergressus: coarguatur ergo prius, hinc occidatur: iudiceturq; potius, quam pœnas ante cognitionem incerto crimine pendat. Quemadmodum enim sublatis adulteri, certiorcm facient procreationem, neq; quisquam cuius sit filius deinceps dubitabit, ubi paterni nominis infidiæ, adulteria fuerint adempta. Itaq; quum sit adulterium publica quædam rerum naturæ iniuriæ, publica quoq; sententia plectatur. Vereor enim ne adulter secreto occisus, multos post se alios relinquat. Quando enim nesciunt reliqui quare perierit, improbe facta nihilominus æmulabuntur: atq; hoc ipsum quod punitus est, timeo ut non finis sit, sed initium futurum malorum.

Cōradio.
Solutio.

IN EXEMPLVM.

Nec mihi uidetur per omnia lex ista laudanda. Respexit ad legem Iuliam de adulteriis & stupro, quam tulit Augustus, gladioq; iussit animaduerti in alieni tori corruptores, adulterosq;. De hac Iuuenalis saty. 2. Vbi nunc lex Iulia dormis? Solon suis legibus instituit, fas esse deprehendenti moechum, interficere in ipso adulterio. Plato 9. de legibus lib. Adulteram etiam lege sanxit impune occidi uiro posse. Marcus Cato in oratione quæ inscribitur de dote, ait ius fuisse marito, uxorem in adulterio deprehensam necare. Autor est Gellius lib. 10. cap. 23. Lege orationem Lyfiæ Atheniensis de Heratosthenis adulteri nece defensione. Vide Cicronem de controuersis quæ in scripto uersantur, lib. de inuent. 2. Plurimum conferet adiumenti ad exempli huius explicationem, quæstio illa, quæ est in calce Epitomes philosophicæ moral. autore Phil. Melanc. Iure ne interfecit Mars Neptuni filium propter stuprum Alcyppe filia Martis? Prorsus reprehendenda. Aristotel. 2. rhetor. cap. de locis

K 2 Enchyme

Enthymematum: Vt Androcli Pythco leges reprehendenti exhibilarunt, quoniam dixit lege opus esse legibus, quæ ipsas corrigat. Nam & sale piscibus: non enim probabile, nec credibile uideatur, cum in mari enutriantur, salis egere, oliuaceis quoque oleo, quamuis non credibile oleo ea egere, ex quibus oleum gignitur. Quod uero iudicum sententiam non expectat, culpandum uideatur. Quod autem ut hoc obiter ad hiciamus, Deut. ca. 19. dicitur, Ne forsan proximus eius cuius effusus est sanguis, dolo re stimulatus, persequatur & apprehendat eum, si longior uia fuerit, & percuriat animum eius, qui non est reus mortis, quia nullum contra eum qui occisus est, odium prius habuisse monstratur: idcirco præcipio tibi, ut tres ciuitates separes. Nullo modo sic debet intelligi, quasi uindex ille priuata manu debeat uel certe ei liceat homicidium occidere, perinde atque uerba pro seditiosis uidentur sonare. Cæterum quod ipso agente causam occisi, iudices per legitimos testes causam debeant expedire, quod quoniam sit illo impellente pariter & urgente, ob id dicitur ipse facere, iuxta illud: Quod per nos alii faciunt, nos fecisse recte dicimur. Nam nulli licet seipsum uindicare, sed mea est, inquit, uindicta: ideo instituit iudices & magistratus. Deutero. 17. Iudices & præfectos constituit in omnibus portis tuis, quas dominus Deus tuus dederit tibi per singulas tribus tuas, ut iudicent populum iusto iudicio. Exod. 21. Præcipit ad deos (sic enim uocat iudices) de ferri causas, & ibi uel arbitrio, uel iudicio definiri componique. Non sunt crimina siue publica, siue priuata, castiganda per uulgum, aut unumquemlibet priuatum, sed publico gladio per magistratum. Lege Ciceronem lib. de inuentione 2. de relatione criminis cap. de iuridicali constitutione. Et Erasmus in declamatione tyrannicæ respondente, ubi subindicat, num permittendum, ut priuati in alios animaduerrant. Archidamus Zeuxidami filius, roganti, qui nam essent Spartanae ciuitatis præfecti: Leges, inquit, ac legitimi magistratus. Grauitur censuit in rebus bene instituta supremam autoritatem legibus deferendam, nec ulli magistratui fas esse quicquam contra leges publicas tentare. Themistocles Simonidi perenti, ut in negotio quodam sententiam iniustam pronunciaret: Neque tu, inquit, bonus poëta fueris, si præter musicæ modulus caneres: neque ego princeps bonus, si contra leges pronunciem. Si lex iudices quidem laudet. Cicero pro Cluentio: Vt corpora nostra sine mente, ita ciuitas sine lege, suis partibus, ut neruis & sanguine & uiribus, uti non potest. Duces bellorum sacerdotia. Inductio siue enumeratio est, de qua Aristoteles. 1. rhetorices lib. ca. 2. Rodol. de inuentione li. 2. cap. 18. Cice. lib. primo de inuentione. Plebiscita. Gellius lib. 10. cap. 2. Et Lucius Feneftella de magistratibus sacerdotibusque Romanis. Omnia adeo. *ἰπαραρροισ* est, id est correctio. Quid autem sicariorum. Omisit interpres id quod præcedit: Sane, inquit, sed magnæ sunt mæchorum iniuriæ. Quid autem sicariorum. Sunt autem sicarii homicidæ, & qui homines occidendi, furti uel faciendi causa, cum telo ambulauerunt, & qui in rebus capita libus dolo malo falsum iudicauerint, falsum uel testimonium dixerint, unde est lex Sempronia seu Cornelia, de sicariis. Vide titulum ad legem Corneliam de sicariis et ueneficis. Qui numinibus dicata præripuerunt. Periphrasis est sacrilegorum. Quanto rarius id contingere. At hodie nullum fere flagitium frequentius passim edicunt atque designatur, idque impune. Tyrannum. Tyrannus est, qui unius rerum potitur, & ius dicit ex suo arbitrio sine legibus. Hoc enim tyrannum proprie dixerunt ueteres: postea hæsit appellatio tantum in sceleratis & crudelibus principibus, qui latrocinium in imperio exercuerunt. Tyrannus autem à rege distat factis, non nomine. Quæ de re lege Senecæ librum primum de clementia cap. 12. Vsurpamus id uocis eleganter pro rege, & contra. Vergilius Aeneid. 7. in oratione Latini regis: Pars mihi pater erit dextram terigisse tyranni. Regis nomen erat Romanis inuius, principis nomen erat amabile. Quod si quis se unum constituere principem nitebatur, quamuis bonus esset, tyrannus appellabatur, & odium hominum uitare non poterat: infamia itaque reuera tempestate non minus, quam uitio, insensum erat unius uiri imperium.

perium, quod quia tyrānidis nomine uocabatur, Plato tyrannum requirit ueteri uſu unicum principem, ita appellans, quemadmodum apud Latinos quoque hoc nomen in bonam partem frequentiffime uſurpatur. Ex hoc loco ſubodorari licet, uerū eſſe quod legitur apud Chæroboſtum, Tyrāni uocabulum recens eſſe, quid ſit item τυραννίς, ſane ꝯ pulchre indicat Plutarchus in uita Homeri, ubi tres ſtatus reipu. βασιλεία, ἀριστοκρατία, καὶ δημοκρατία definit, ibiq; addit tyrannos olim ſepultura indignos iudicatos eſſe. Equidem ſi quis omnia omnium ſcripta propius expendat, non dubiū, quin non parum multas dictiones à nobis non raro, ſecus etiam nūm uſurpari, ac olim à ueteribus, offendat. Vides enim, ut regiæ nomen dignitatis, a liquories fuit Tyrannus. Nunc autem apud quem non male audit, & quidem nō iniuria. Tyranni enim eſt promiſſue.) Iſocrates in oratione de pace, graphice tyranni & principis diſcrimen expreſſit. Medium ad iudiciū uſque uirtus lucrabitur.) Eccleſiaſtici capite uigeſimo tercio: Homini fornicario omnis panis dulcis, non fatigabitur transgrediens uſque ad finem. Atque contentione.) In interitio uerſum aſcriptum erat concione, quod Græco magis reſponder. Ipſa enim expeſtatio.) Clauſula eſt.

Omniumq; ſcelerum magnitudinem ſupergreſſus.) Quantopere adulteria ſint deo inuiſi, ex compluribus ſacræ ſcripturæ locis liquet. Abimelech poſt raptam Saram comminatur deus, ni redderet eam ſaluam marito, fore ut nunquam recedat gladius a domo ipſius. Item Dauid regi per Nathan dictum: Non recedet gladius à domo tua, poſt raptam uidelicet Bethſabecam. Aegypti tempore Abrahæ impendio plus uid:bantur abhorrere ab adulterio, quàm homicidio. Proinde timebat: Abraham ne occiderent eum, & deinde poſt uxorem ſuam Saram Pharaoni offerrent, proindeq; nollet ipſam cognoscere, quàm diu crederet eam habere maritum, Genetiſ duodecimo. Dauid propter adulterium, homicidium quoque & proditionem deſignauit, id: o filium abſtulit ei deus. ſecūdo Regū 12. Mulier in adulterio depræheſa, mandabatur à Moſe lapidari, Leuitici uigeſimo. Cum relatum fuiſſet Iudæ, quod Thamar ex adulterio concepiſſet, ait, ducite eam ad comburendam, Genetiſ 38. Admonendum hoc quoque, quod ſi quis in adulterium dicar, multa illi non de perſona tantum, ſed de ipſo uiri genere dicenda erunt, eritq; danda opera, ut intelligat auditores, quanta ſit in eo uitio turpitude. Apud Aegyptios, Valerio teſte, libro ſexto, capite quinto: mulier adulteri damnata, mutilabatur naſo, ut ea corporis parte deturparetur, qua placuerat. Apud Germanos ſi maritus uxorem in adulterio deprehendiſſet, eam acciſis crinibus, nudatam coram propinquis, domo exigebat, & der omnē uicum uerberibus agebat. Apud Placiados moris erat, ut qui fuiſſet in adulterio deprehendiſſus, ignominioſas pœnas daret, impactis in pudendam corporis partem raphanis, qui apud illos miræ magnitudinis eſſe dicuntur, quod ſi raphani forte nō fuiſſent ad manum, ſcelæo utebantur, id eſt, ligonis ligno. Apud Romanos olim mos fuit, ut mulieres adulteri conuiſtæ, uirili toga indutæ, in publicum procedere cogerentur, ut eſt apud Iſidorum non omnino peſſimum autorem. Cui adſtipulari uidetur & Martialis cum ait: Coccina famoſæ donas, & ianthina mœchæ. Vis mage, quæ meruit mittere, mitte togam. Zeleucus legem ſtatuuit Locris, ut in adulterio deprehendiſſis, oculi eruerentur, quam legem cum filius eius uiolaſſet, eidem oculum unum excuſi iuſſit, & ſibi alterum quoque, ut latam legem firmius probaret. Tenedius quidam rex legem tulit in adulteros, ut utriuſq; corpus ſecuri cōcideretur, cui legis exemplum in filium addidit. Adulteri pœnam apud Romanos ex Catonis oratiōe reſert Gellius cap. 20. lib. 13. M. Cato: In adulterio uxorem tuam ſi deprehendiſſes, ſine iudicio impune necares. Illa te ſi adulterares, digito non auderet contingere: neque ius eſt. In Bacchi. Plaurinis: Nihil eſt lucri, qđ me hodie facere mauelim, quàm illū cubantem cum illa opprimere: Ambo ut necem. Sempronius Muſca C. Gallum deprehendiſſum in adulterio, flagellis cædit. C. Neuius L. Oſtauium ſimiliter deprehendiſſum, neruis cōtudit. Carbo Aſtineus à Bebenno; item Pontinus à Ceruo deprehendiſſus, & caſtratus.

castrati sunt, aliaq; id genus exempla commemorat Valerius lib. sexto de pudicitia. Gracchum in adulterio repertum, Numius interemit. L. Gracchus. C. De adulter. Sed quid ab externis? propria exempla petamus. Quando sancta sit nimium lex illa quam in Leuitico capite uigesimo secundo Moyses sanxit: Si moechatus quis fuerit cum uxore alterius, & adulterium perpetraverit cum coniuge proximi sui, morte moriatur & moechus, & adultera. Idem Deuteronomij 22. cap. Si dormierit uir cum uxore alterius, uterq; morietur, id est, adulter & adultera, & auferas malū de Israel. Iob 31. Si deceptum est cor meum super muliere, &c. Ecc 23. Quid quod impense placuit deo zelus Phineas filij Eleazari, quando perfodit uirum cum muliere Madianitide, licet alioquin & magni essent ac nobiles, Numer. 25. Diuus Augustinus epistola 61. quæ est ad Dulcitium, uult adulterium puniri à principibus terræ. Idem libro primo de libero arbitrio cap. 3. Diuus Hieronymus ad Innocentiū, de muliere septies ista: Hanc (inquit) cum ex amore consularis inuideret, oblatam sibi quandam mulierculam unā cum adultero (nam hoc crimen maritus impeggerat) carceris horrore circumdedit. Ex hoc apparet, adhuc ætate D. Hieronymi adulterium capite solere puniri, nunc magnatum lusus est. Plautus in Mercatore, ubi Syra anus loquitur: Ecastor lege dura uiuunt mulieres, &c. Apud Cumanos mulier in adulterio deprehensa, ducebatur in forum, ut illic lapidi insistent, omnibus esset conspicua. Deinde impositam a fino, atque ita per totam ciuitatem circumductam, reducebant ad lapidem, ut ibi rursus esset omnibus spectaculo. His actis, habebatur infamis per omnem uitam, & ignominia gratia ~~uocatus~~ dicebatur, quod asinum equitasset. Lapis autem nefastus ac detestabilis habebatur, in quo steterat mulier. Scribunt quidam quod antiquitus homicida & adulterantes simiam circumferre quoquo irent, sint coacti, hac tamen lege, ut simia anum is qui crimen patraisset, ad os suum haberet. Apud Hebræos adultera lapidabatur. Apud Romanos aliquando minitabatur lex Iulia. Apud Cumanos summa ignominia supplicij loco erat. Nunc apud Christianos ludus est adulterium, apud quos tamen matrimonium est sacramentum. Quid superest, nisi ut præmia decernantur his qui muliorū uxores constuprarūt? Olim in ecclesijs prophetae uiuæ defodiebantur: Nunc uiolare uirginem Christo dicatur, pietas. Hactenus Erasmus in adagio, Onobatis. Lege adagium: Bos porrecto ultra Taygeton capite. Erasmus Roterodamus Enchr. militis Christ. cano. 6. pariter. 2. §. 3. Idem adagio: Hic bonorum uiroꝝ est morbus. Quis non execratur furcem? At longe foedius est adulterium, quod tamen proceres propemodum sibi laudi tribuūt. Quum Dionysius intellexisset filium, cui principatum relicturus erat, ingenui uiri coniugem adultera esse, iratus interrogauit, an unquam tale quicquam in patre comperisset, hic adolescens: Tu enim non habebas patrem regem: nec tu, inquit Dionysius, filium regem habiturus, ni talia perpetrare desinas. Tyrānus in filio dignum ex heredatione crimen iudicabat adulterium, qui hodie magnatum ludus est. Quum puella multa nocte ad Alexandrum esset deducta, cum eo dormitura, rogauit rex ubi fuisset tam diu: illa respondente, se expectasse donec maritus isset cubitum, ministros accitos acriter obiurgauit: Reducite, inquit, hæc: parum enim abfuit, quin uestra culpa fuerim factus adulter. Egregium castitatis exēplum, tum in iuvene, tum in rege. Nam apud illos simplex stuprum, pro nullo crimine habebatur. Apparet autem tum fuisse morem, qui adhuc durat in Italia, ut uxores secubarent à uiris, nisi si quādo uo carentur. Si propter unius Lucretiæ uiolatam pudicitia, Romani reges exacti sunt: quid hisce temporibus in tantā foedissimarum libidinum adulteriorumq; turpitudine fieri conuenit? Augustinus libro de ciuitate dei 3. capit. 5. Antiqui Romani reges in stupro detectas uestales sacerdotes, uiuas etiam defodiebant, adulteras autem scæminas, quamuis aliqua damnatione, nulla tamen morte plestebant. Vsq; adeo grauius seueriusq; uindicanda putabant adira diuina, quā humana cubilia uindicabant. Certiorem facient procreationē.) Philosophus nescio quis ad adolescentem soluta, atque impudica natum matre, cum saxa in forum iactaret, caue, inquit, o ado

Iescēs, ne patrem quoque serias, ut qui in populū iactēs, populi enim est filius, adeoq nullius est filius, uel si ita mauis, cuiusq potius est filius, qui adulterq matris filius est.

Cuius sit filius deinceps dubitabit.) Apud Homerū Odysseæ primo, Telemachus Mineræ dicit: Mater me sibi eius filium prædicat suum, cæterum id ego haud comperum habeo. Nemo enim adhuc patrem suum nouit. Odyss. α. μήτηρ μιν τ' ἱμὶ φησὶ τοῦ ἱμμεναι, αὐτὰρ, ἔγνω, οὐκ οἶδ' α, οὐ γὰρ πω τίς τοι γόνον αὐτὸς ἀνέγνω. Augustinus in li. de fide rerum inuisibilibum capite 2. Quod si hæc dicant, coguntur fateri incertos sibi esse parentes suos, quia & hoc alijs narrantibus crediderunt. Publica quædam rerum naturæ iniuria.) Origenes in commentarijs in epistolam ad Romanos capi. 2. ubi refertur perempto Vria Ietro, uxorem ipsius accepisse David, quomodo ergo dicit, tibi soli peccaui, cum utique in ipsum Vriam peccauerit, & in propinquos eius, sed & in ipsam Bersabee, atq omnem domum eius, cum intulisse maculam uidetur adulterijs? Vereor enim ne adulter.) Annotauit Guilieimus Budæus in pandectas, quædam esse uerba, quæ idem sine negatione, ac cum negatione polleant, ut uereor, timeo, metuo, caueo, & si qua sunt eiusdem significationis: uereor ne ueniat, uereor ut ueniat. Timeo ne moriar, & timeo ut moriar, caue ne facias, & caue ne facias. Terentius: Sed pater adest, caue te esse tristem sentiat. Lege Vallam libro tertio, ca. 30.

Timeo ut finis.) Prouerbiorum sexto: Sulti cum mæchantur, uitam amittunt, plagam & dedecus auferunt, nec ignominiam unquam abolere possunt. Nam apud uirum, cum zelotypia uritur, non est ueniz locus, sicubi ulcisci datur, nec ignoscet, ut maxime placare coneris, nec muneribus quamuis multa offeras, flecti se patitur.

EPILOGVS.

ERant alia quoque permulta, quæ merito in hæc prorsus aurea Aphthonij progymnasmata annotari poterāt, nisi quo minus annotaremus amnia, annotati onum nobis obstaret multitudo. Quanquam uereor, ne hæc multa nimium uideātur. Colligamus igitur præexercitamentorum quæ hisce nostris commentarijs utcunque illustrauimus, summam: doceamusq cuius quæq sint generis.

CENSURA IN APHTHONII PROGY

mnasmatum elenchon per Alardum Aemstelredamum.

Fabula quidem non multum indiget exercitatione.

Deliberatio
ui sunt ge
neris

Iudicialis sunt generis

Demonstratiui
sunt generis

Fabula

Historia

Chria siue utilitas

Sententia

Thesis.

Comprobatio

Improbatio

Locus communis,

Laus

Vituperatio

Imitatio

Comparatio.

Sunt

SVnt autem ut hoc ceu auctarium adiciam, hi exercitationis modi 14. ad augendam eloquentiam cum primis necessarij, ut quos & primos habuit, & diu solos, prima rhetorices institutio: hisce em̄ praxercitamentis ueteres illi sophistæ, artem dicendi exercuerunt. Arma sunt hæc quodammodo præparanda semper, ut is cum res poscat uatris. Quæ qui pertinere ad orationem nō purabit, is ne statuā quidem inchoari credet, cum eius membra fundentur. Assumpta tamen interim à dialecticis inueniendi ratione, quam porro (ut compendiaria assequaris uia) primum oim̄ censeo tibi iterū atq; iterū diligenter euoluendos, atq; adeo ad uerbū discendos Rodolphi Agricolæ de inuentione dialectica libros omnes, quos in hunc usq; diem mutilos, nunc demum per nos ad autographi exemplaris fidē accuratius emendatos, & additis annotationibus nostris illustratos, curauimus excudendos. Hoc in eum finem retulerim, quod ut citius fatigatur, qui quodnam ingreditur iter nescit, aut si sciat maxime, tamen ignorat, quā mōgum sit: Ita minore tædio rem literariam gerit, cui studiū aggrediēdi ratio modusq; sit præcognitus. Et profecto studia nihil profunt perueniēdi aliquo, nisi illud quod eō quō intendas ferat deductū, cognoris.

FINIS.

PRISCIANI GRAMMATICI CAESARIENSIS PRÆEXERCITAMENTA

menta ex Hermogene translata, cum scholijs Alardi
Aemstelredami.

Elencus.

1 Fabula	4 Sententia	7 Laus	10 Descriptio
2 Narratio	5 Refutatio	8 Comparatio	11 Positio
3 Vfus	6 Locus cōmunis	9 Allocutio	12 Legislatio.

Alardus Aemstelredamus Arnoldo Alctorio Agrippinati, iuueni cum
primis erudito S. D.

Utm Priscianus autor nusquam non diligentissimus, non solum eruditissimus, ubiq; corruptus sit, tum in hisce præexercitamentis multo corruptissimus. Dictu uerò mirum, quæ portenta uerborum hic supposuerunt quidam impudentissimi, qui hunc librum ita deprauauerunt, ut ad restituendum Delio quopiam opus sit. O audatiam illiteratorum, nihil non audentium: tantum scilicet indoctorum impudentia potuit, ut libellus hic optimus nusquam esset *αἰσχρὸν ὄν*. Hoc igitur opus cum in omnibus (quæ mihi uidere contigit) exemplaribus diuersissime reperissem inscriptum, collatis ac pensulatis accuratius omnibus, ita nuncupandum censuimus: Prisciani Grammatici Cesariensis præexercitamenta ex Hermogene translata. Siue quòd ita memoriæ prodidit Rodol. Agricola comment. in prologum Senecæ: Ergo, inquit, quum apud grammaticos ea percepissent, quæ præexercitamenta uocabantur, quæ apud Græcos Hermogenes, apud Latinos Priscianus scripta reliquit. Siue quòd idem quoq; Aphthonio à se uerso hæc præexercitamenta coniuncte adiccerit: Siue quòd in exemplari bibliothecæ S. Pantheleonis apud Colonienfes titulus fuerit: Prisciani Sophistæ ars præexercitaminum secundum Hermogenem uel Libanium. Videtur ita quæ mihi Priscianus hoc olim in Aphthonio restrictius egisse, quod pridè uir optimus Petrus Mosellanus, ut theologus summus, ita in nulla disciplina non exquisitedoctus & exercitatus, locupletius atq; retractatus egit in opusculo, cui titulu in didit, de primis apud rhetoricem exercitationibus: uterque tamen (nisi me fallat nasus) ex æquo huc respexit, ut notiora, eaq; appositissima subnecteret exempla, quæ

L non

non raro in Aphthonio aut desideres, aut certè obscuriora sint, & non satis exposita uideantur esse his, qui parum adhuc in rhetorum præceptionibus exercitati sunt, atq; uersati. Proinde res ipsa docet utrunq; id uitium demum spectasse, quò explicatiùs aliquanto quàm Aphthonius sua traderent omnia, & merito quidcm. Utendum est enim his exemplis, quæ sunt magis familiaria discipulis. Quæ mea sit sententia de horum autore præexercitamentorum, confido te intelligere. Sit tamen cuiq; liberum quod uelit sequi. Illud paucis mihi admonendus es, ad hos exercitationis modos plenius intelligendos, nonnihil, imò plurimū momenti allaturum esse Fab. Quintil. lib. secundo cap. quarto, ubi agit de primis apud rhetorem exercitationibus. Arma sunt hæc quodammodo præparanda semper, ut ijs cum res poscat utaris. Quæ qui pertinere ad orationē non putabit, is ne statuat quidē inchoari credet, cum eius membra fundentur. Obsecro te Arnolde suauiss. si uenandi studium ac uoluptas homines per niues ac pruinas in montes syluasq; rapit, præexercitamentorum necessitatibus eam operam nō adhibebimus, quam uel aucupiū lusum ac uoluptas elicere solet? Caterum si tu ita pergas, erga nos, aliosq; item præceptores tuos beneficia beneficijs obtegere, ut iam pridem iterum atque iterum haud illiberaliter occepisti, confido fore, ut te de me bene meritum esse olim non poeniteat. Sed cesso pluribus proloqui, ne remoram faciam studijs tuis, neue mihi Cleomenis illud aliquis obijciat: Quorsum nobis de rebus pusillis magna texis procemia? Posteaq; meo hortatu, nactus es apud Lutetiam, Bartholomæum Latomum præceptorem, uirum tam eloquentia quàm moribus præstantissimum, qui ad Phœnicis Homerici exemplum dicere ac facere doceat. Idcirco non committas, ut usquam uidearis oblate occasione quiduis discendi atq; faciendi defuisse.

Bene ualebis. Coloniae Natali

D. Gregorij. Anno

1539.

Priscia

77 PRISCIANI CAESARIEN

SIS PRAEEXERCITAMENTA

ex Hermogene translata.

IAbula est oratio ficta uerisimili dispositione imaginem exhibens ueritatis. Ideo autem hanc primam tradere pueris solent oratores, quia animos eorum adhuc molles, ad meliores facile uias instituunt uitae. Vbi sunt ea tamen uetustissimi quoque auctores, ut Hesiodus, Archilochus, * Hora. Hesiodus quidem lusciniæ, Archilochus autem uulpis, * Hora. muris. Nominantur autem ab inuentioribus fabularum alie Aesopie, alie Cyprie, alie Libycae, alie Sybariticae. Omnes autem communiter Aesopie, quoniam in conueniuntibus frequenter solebat Aesopus fabulis uti. Et pertinet ad uitae utilitatem, & * est uerisimilis, si res, quae subiectis accidunt personis, apte reddantur: ut puta de pulchritudine aliquis certat, pauca hic supponatur. Oportet alicui astutiam tribuere, uulpecula est subiicienda: Imitatores aliquos hominum uolumus ostendere, hic similes est locus. Oportet igitur modo breuiter, modo latius eas differere: Quomodo autem hoc fiet? si nunc narratione simplici proferantur, nunc etiam sermo inductis fingatur personis: exempli causa. Similes conuenerunt, & consilium habuerunt de urbe condenda, & quia placuit illis, paratae erant incipere aedificationem: sed uictus inter eas prohibuit ab incepto, quod facile capiantur, si intra muros conclusantur: sic breuiter dices: si uelis producere, sic. Similes conuenerunt, & consiliabantur de urbe condenda, quarum una in medium ueniens concionata est, quia oportet ipsas quoque ciuitatem habere. Videtis enim, aiebat, quod * ciuitatem habendo homines habeant etiam domos * singuli, & concionem uniuersi, & in theatrum ascendentes delectant animos spectacionibus, & audicionibus uariis: & sic proferes orationem in morando, dicens, quod & plebiscitum scriptum est: & fines etiam orationem ueteris similes. Expositio autem fabularum uult circuicionibus carere & iucundior esse. Sed oratio, quae utilitas fabulae retegatur, quam ἐπιμύθηον, id est, epimythion uocant, quod nos affabulatione possumus dicere, à quibusdam * etiam praepositur, à plerisque postrema ponitur. Sciendum uero, quod etiam oratores inter exempla solent fabulis uti.

• Homerus
• Homerus

• Et.

• ciuitates
• singulas.

• prima.

SCHOLIA IN PRISCIANI GRAMMATICI PRAEEXERCITAMENTA, per Alardum Aemstelredamum.

IN FABULAM.

Hesiodus quidem lusciniæ. Ἰπὶ ἱερῶν καὶ ἱμερῶν: ὡς δὲ εἶπον βασιλεὺς ἱπῶν, & cetera. Archilochus autem uulpis. Basilii Magni de euoluendis gentiliis scriptorū libris: Archilochus uulpis calliditate multiplicitateque gaudet. bimus? Hæc

L 2 ille

Alc. Ceterum quid certi de uulpe Archilochæa adstruam, non habeo, nisi quod in cō-
 lecturam uocer, cum quodam poematis genere uulpem miræ uersucæ & calliditatis
 animal induxisse, unde uel nomen etiam obtinuerit: sicuti dicimus Luciani gallum:
 Psittacum Strati. Culicem Maronis, aliaq; his similia. Meminere Archilochi Plin. lib.
 7. cap. 19. Quintil. li. 10. ca. 1. Horatius in arte, Gellius lib. 17. cap. 21. Suidas. Cælius
 Rhodoginus lib. 6. cap. 17. Lege adagium: Archilochum teris. Plutarchus τῷ πῶλε
 πρᾶξιμος: Quidam ē poētis eligunt deterrima, ut ab Archilochō obscœna dicta in
 mulieres, &c. Archilochi poētæ mordacitas uulgo celebratissima fuit. Is Lycambem
 socerum à quo fuerat repudiatus, huiusq; filiam adeo uirulentis uerbis infestatus
 est, ut uerq; se laqueo præfocauerit. Aristoteles lib. rhetorices primo, cap. de exem-
 plo. Horatius muris.) Horatius lib. secundo sermonum satyra sexta: Rusticus ur-
 banum marem, mus paupere fertur Accepisse cauo. Omnes autem communiter
 Aesopiz.) Quintilia. lib. 5. cap. 11. Oportet alicui astutiam tribuere.) Ambrosius
 cap. 3. sexti Exameron: Fraudulenta uulpes (inquit) foueis se latibulisq; demergens,
 nonne indicio est infructuosum esse animal, odioq; dignum propter rapinam, despe-
 ctui propter infirmitatem, & ideo suæ incautū salutis, dum insidiatur alienis? Persius
 satyra. 9. Astutam uapido seruans sub pectore uulpem. Imitatores aliquos homi-
 num.) Respexit ad nominis etymon. Modo breuiter, modo latius.) Apuleius in
 libro de deo Socratis, apologum illum Aesopicum de uulpe & coruo mira uerborum
 parsimonia perstringit, & eundem plurimis uerbis quāni fusissime explicat. Idem
 egimus & nos in apologo inter lusciniā & cuculum, de certamine canendi, asino iu-
 dice. Vide Rodolphum Agricola de inuentione dialect. lib. primo cap. de similibus
 sub calcem. Quomodo autem hoc fiet.) Optime id, ut alia omnia, docet D. Eras-
 mus Roter. ca. de exemplo fabuloso, & de apologis item, in Copia. Et finge etiā
 orationē ueteris simia.) Id quod facit Angelus Politianus in Lamia, in fabula de au-
 bus & noctua. Quod etiam oratores.) Marcus Tull. in oratione pro Sexro Ros-
 cio, & pro Milone. Idem quoq; tertia Verrina. Inter exempla Aristoteles libro
 rhetorices primo, cap. de exemplo. Reliqua uel perstrinximus in Aphthonio, uel per
 se satis aperta sunt.

DE NARRATIONE.

Arratio est expositio rei factæ, uel quasi factæ: quidam tamen xgō
 ap, id est, usum posuerunt ante narrationem. Species autem narra-
 tionis quatuor sunt, fabularis, fictilis, historica, ciuilis. Fabularis est
 ad fabulas suprā dictas pertinet: fictilis ad tragœdias siue comœ-
 dias fictas: historica ad res gestas exponendas: ciuilis, quæ ab oratoribus in expo-
 nendis sumitur causis. Nunc autem * ad eam, quæ ad exercitationem pertinet, di-
 cemus, quam uarijs proferre modis solemus. Per rectum, per inclinatiuum, per cō-
 iunctiuum, dissolutum, & per comparatiuum. Per rectum, ut Medæa Aetæ filia
 fuit, hæc prodidit aureum uellus, & sequentia. Rectum autem nominatur, quod
 per totam, uel etiam ampliorem orationem casum seruat nominatiuum * Inclinat-
 ta dicitur, in qua obliquis utimur casibus: ut Medeam Aetæ filiam dicunt amauit
 se Iasonem, & reliqua: quia alios quoque casus assumit. Coniunctiua uero figura
 est, quæ arguentes utimur: ut * quod enim nō fecit Medæa malum? Non amauit qui
 dēm

edecā.

Indicati-
ua.

quid em
Medæa
non, &c.

dem Iasonem? prodidit aurum uellus? interfecit fratrem? & sequentia. Dissolutum uero fit sic: Medea Acetæ filia prodidit aureum uellus, Absyrtum interfecit, & sequentia. Comparatiuum uero est hoc: Medea Acetæ filia debens pudicitiam seruare, turpitudine amoris prodidit eam: & quam decebat custodem fraternæ fieri salutis, interfecit fratrem: & quæ debuit tutari aureum uellus, tradidit insidiatori. Et rectum quidem historiæ conuenit: est enim planius: inclinatum uero magis * certaminis rhetoricis: coniunctiuum quoque ad arguendum accommodatius: dissolutum autem perorationibus, siue conclusionibus, est enim passiuum, id est affectus animi commouens. * certantibus.

IN NARRATIONE.

VT Medea Acetæ filia. Ouidius lib. transformationum 7. refert fabulam. Et Cicero pro lege Manilia nonnihil de eadem perstringit. Vide Rodolp. Agricolam lib. 1. de inuenti. dialectica, ca. 25.

DE VSV.

 Sus est, quem Græci ῥῥῥῥ uocant, commemoratio alicuius orationis, uel facti, uel utriusque simul, celerem habens demonstrationem, quæ utilitatis alicuius causa plerumq; profertur. Vsum autem alij sunt orationales, alij actiui, alij mixti. Orationales sunt, quibus inest oratio sola: ut Plato dicebat musas in animis esse ingeniosorum. Actiui uero, in quibus actus inest solus: ut Diogenes, quum uidisset puerum agentem indecenter, pedissequum uirga percussit. Mixti, si addas, percussit dicens: Quare sic crudisti? Interest autem inter usum & commemorationes hoc, quod usus breuiter profertur, commemorationes uero, quas Græci ὑπομνήματα uocant, longiores sunt. A sententiâ uero differt, quod sententiâ indicatiue profertur, usus uero saepe etiâ per interrogationem, & responsionem: præterea quod usus etiam in actu solent inueniri, sententiæ uero in uerbis tantum: & quoniam usus habet omnino personam, quæ fecit, uel dixit: sententiâ uero sine personâ dicitur. Traduntur tamen differentiæ usuum plures à ueteribus, alij* uero sunt indicatiui, alij interrogatiui. * enim. Sed nunc ad instans ueniamus, hoc est ad operationem, & ordinationem ad usum pertinentium capitulorum. Disponendum igitur sic, primum, ut laus breuiter dicatur eius, qui dixit, uel se cit, deinde expositio ipsius usus, hinc causa: ut Isocrates dicebat stirpem quidem doctrinæ esse amarâ, fructum uero dulcem. Laus, Isocrates sapiens fuit. & producis * per tempora locum: postea sequitur eloquutio ipsius usus, non enim oportet * nomen ipsum per se ponere, sed latius cum in * pedetentim.
* Nō oportet tamen ipsum per se ponere

interpretari. Deinde à causa: maxima enim factorum per laborem perfici solent, perfecta uero afferunt iucunditatem. Deinde utèdum à contrario: nam uilissime rerum non egent labore, & finem teterrimum habent, studiosissima uero res eò trario. Post hæc à comparatione: quomodo enim agricolas oportet laborantes in terram accipere fructus, sic etiam eloquentes. Deinde ab exemplo: Demosthenes inclusit sese in ediculis ad legendum, & multo labore, post accepit fructus coronas & prædicationes * Postea à iudicio argumenteris. Deinde à testimonio: ut, Hesiodus quidem dixit, uirtutis sudorem dii longe posuere: alius poëta dixit, laboribus uendunt dei nobis omnia bona. * Post omnia inferes exhortationem, quod oportet parère illi, qui dixit, aut fecit.

o Præterea
ab iudicio
argumen-
teris.
o Post infe-
res,

I N V S V M.

Alius poëta dixit. Is est Epicharmus, cuius hoc est celebre dictum: τῶν πολλῶν πολλὸν ἡμῖν πᾶντα τ' ἄγρια θύει. Alius Comicus uenuste dicit item: Δὴ nihil non bis gratis dederunt, nisi somnum.

D E S E N T E N T I A.

Sententia est oratio generalem pronunciationem habens, hortans ad aliquam rem, uel dehortans, uel demonstrans quale sit aliquid: Dehortans quidem, quomodo in illo Homérico: Non oportet per totam noctem dormire consultorem uirum: & illo Virgiliano:

Heu nihil inuitis fas quenquam fidere diuis. Hortans uero, ut in illo: Oportet pauperiem fugientem etiam latissimum pontum penetrare, & ad scopulos * inclinare precipites. Demonstrans uero qualitatem rei, ut: Prospere enim agentes indigni occasionem accipiunt * in sapientem malefaciendi. Præterea sententiarum alie sunt ueræ, alie uerisimiles, * alie coniunctæ, alie superlatiue. Veræ quidem, ut: Non potest inueniri uita hominis carens molestia, &: Heu nihil inuitis fas quam fidere diuis. Verisimiles autem, ut: Si quis cum malis conuersatur libenter, nunquam de hoc bene interrogauero, sciens quoniam talis est, quales illi, cum quibus conuersatur. Et, una salus uictis nullâ sperare salutem. Simples uero: ut possunt diuitie & dementes facere & humanos, &: Quid non mortalia peiora cogis Auri sacra fames? Coniunctæ, ut: Non est bonum multos esse reges, unus rex sit, &: Obsequium amicos, ueritas odium parit. Superlatiue, ut: Nihil * imbecillius homine terra pascit, &: Fama malum, quo non aliud uelocius ullum Mobilitate uiget. Operatio uero sententiæ. Consimilis est meditationi usus, de quo superius dictum est: Prouenit enim à laude breui eius * qui dicit, à simplici expositione ipsius sententiæ, à causa, à contrario, à comparatione, ab exemplo, ab iudicio,

o applica-
re.

o inspicien-
ter.
o alie sim-
plices.

o acrius.

o dixit

iudicio, à conclusione. Fit autem sententia, exempli causa: Non oportet per totam noctem dormire uirum multis consulentem. Laudabis igitur eum qui dixit breuiter, deinde simplici expositione eloqueris sententiam, ut: Non decet uirum in summa potestate multis præfidentem ab occasu solis usque ad ortum opprimi somno. A causa: Debet enim præses semper in cura esse, somnus uero curas omnibus auferit. A contrario, contrarium est enim rex, & priuatus: & somnus, & uigilia: Quomodo ergo molestum non est, si priuatus homo per totam dormiat noctem, sic intolerabile * si rex non uigilijs curisq; consulat sibi parentum saluti. A comparatione: Quomodo enim gubernatores, & si cæteri dormiant, soli pro communis uigilant salute, sic oportet imperatores curare pro suis. Ab exemplo: Hector enim noctu uigilans, & curas, speculatorem ad naues Græcorum mittebat Dolonem. Ab iudicio, ut Sallustius quoque hoc comprobatur dicens: Sed multi mortales dediti uentri, atque somno indocti incultiq;, uitã sicuti peregrinantes* transire. Conclusio uero habet exhortationem plerumq;: ut oportet & nos necessarias res suscipientes, nimia cura, uigilijsq; eis consulere.

• si rex nō uigilet cōsulatq; sibi parentiū salutē.

• egere

INSENTENTIAM.

In illo Homericō. Retulit quod est apud Homerum in Iliados libro secund. *Ἰν ἡρώδῃ τῷ ἑνὶ βιβλίῳ ἀνδρῶν*: Id est, Rodolpho Agricola interprete: Turpe quidem ducem totas deperdere noctes. Des. Erasmus Roterodamus sic uertit in Chiliadibus: Haud dignum ducem est noctem dormire per omnem. Oportet pauperem fugientem. Allusum est ad carmē Theognidis antiquissimi poetæ, quod & ab Aphthonio adducitur. Lucanus: Paupertas fugitur, totosq; arcessitur orbe. Prosper enim agentes, ut digni occasionem accipiunt. Cicero in calce libri tertij de natura deorū: Diogenes quidem Cynicus dicere solebat harpalum qui temporibus illis prædo felix habebatur, contra deos testimonium dicere, quod in illa fortuna tam diu uiueret. Dionysius cum sanum Proserpinæ Locris expilauisset, nauigabat Syracusas, isq; cum secundissimo uento cursum teneret, ridens: Videtis ne, inquit, amici, quā bona à dijs immortalibus nauigatio sacrilegis detur, & quæ sequuntur de eodem tyrāno.

Non potest inueniri uita hominis carens molestia. Id ex senario ab Aphthonio Sophista adducto, ita uertit Rodolphus Agricola. Expers malorum uita nulli contigit. Non est bonum multos esse reges. Et de hoc diximus in Aphthonio. Fama malum. Carmen Vergilianum est. Quoniam talis est, quales illi cum quibus conuersatur. Lege Adagium: Corruptum mores bonos colloquia praua. Et qualis uir, talis oratio. Et: Pares cum paribus facillime congregantur.

DE REFUTATIONE.

Refutatio est improbatio propositæ rei, quam Græci ἀναστροφήν uocant. Confirmatio uero ex contrario comprobatio. Quæ uero planissime sunt falsa, uel uera, nec refutanda sunt, nec cōfirmanda, quales sunt fabule, Aesopiæ uel historiae indubitabiles. Oportet enim refuta-

refutationes & confirmationes de illis rebus fieri quæ ancipitem adhibent opinio-
nē. Refutandum igitur ab incerto, ab incredibili, ab impossibili, ab inconseque-
te, ab indecente, ab incommodo. Ab incerto, ut incertum erat tempus, in quo Nar-
cissum fuisse dicunt. Ab incredibili, incredibile est Arionem malis affectum uoluisse
cancre. Ab impossibili, impossibile erat Arionem à delphino seruari. Ab incon-
sequente, quod & contrarium dicitur, ut contrarium erat uoluisse perdere liber-
tatem eum, qui eam seruasset. Ab indecente, indecens erat Apollinem, cum sit de-
us, * uoluisse mulieri uim inferre. Ab incommodo, cum dicimus, quod neque pro-
dest hæc audire. Confirmes uero à contrarijs.

uoluisse
iungi mor-
tali

R E F U T A T I O.

IN quo Narcissum dicunt.) Ouidius tertio metamor. libro. Incredibile est Ario-
nem malis affectū.) Aulus Gellius li. 16. ca. undeuicesimo. Et Plutarchus in sym-
posio septem sapientū. Huic confine & illud est q̄l narrat Lucianus de electro siue
cygnis. Voluisse mulieri uim inferre.) Aliās, uoluisse iungi mortali, quæ lectio
porro mihi magis arridet: respexit enim ad fabulam de Apolline & Daphne, quam
refert Aphthonius cap. de restructione.

DE LOCO COMMUNI.

ocus communis exaggerationem habet manifestæ rei, quasi ex ar-
gumentationibus iam peractis, non enim querimus in hoc, an iste sa-
cilegus, uel uir fortis sit, sed rei conuictæ, & manifestæ exagge-
rationem facimus, cui tamen legibus supplicium sit definitum, uel
premium. Dicitur autem communis locus, quia conuenit contra omnem, uerbi cau-
sa, sacrilegum, uel etiam (ut quibusdam placet) pro omni uiro forti. Oportet au-
tem sic progredi per inquisitionem contrarij, deinde ponere ipsam rem post com-
parationem, quam sequitur sententia, postea coniectura præteritam uitam crimi-
neris à præsentibus: dehinc amoueas misericordiam per capitula, quæ finalia dicū-
tur, id est utili, iusto, legitimo, honesto & similibus, & per demonstratōē * huius
rei actæ. Principia enim in loco communi pure non inuenis, sed usque ad formulā
quandam seruatur, * quod ut exemplo manifestum fiat, sit locus communis contra
sacrilegum, principia igitur dicenda sunt usque ad formulam hoc modo: Omnes
equidem oportet maleficos homines in odio esse uobis iudices, maxime uero eos,
qui contra deos aliquid audent. Secundum quasi principium: Ergo si uultis face-
re, ut ceteri quoque sint pessimi, isti concedite: sin hoc minime placet, istum sup-
plicij afficite meritis. Tertium: Videtur enim reus in periculum duci solus, re au-

ipsum

• Et ut ex-
emplū tibi
manifestū
 fiat.

tem

Rem uera uos quoque in discrimen extremum uenietis, contemptio enim iurifuranti-
 di, & fidei, religionisque uiolatio * nescio an minores * habeant sacrilegio pœ-
 nas. Post has igitur formulas principij ante quam in ipsam rem ueniamus, de con-
 trario est dicendum, * quod leges constituerunt prudentissime deos aris placare
 ri, templa eis deuouerunt, donarijs ornauerunt, hostijs honestauerunt, festis die-
 bus redeuntibus celebrauerunt. Et inferes etiam approbationem tractando cau-
 sam: quod iustissime has leges constituerunt, deorum enim placatorum providen-
 tia custoditur salus Resp. uiolatorum uero proditione corrumpitur. Sic progred-
 dere ad propositum: Quæ cum ita sint, iste quid est ausus facere? Et exponis rem
 non quasi docens, sed quasi exaggerans: quod uniuersæ nocuit ciuitati, & com-
 muni, & priuatis rebus, & timendum, ne tale scelus consequatur sterilitas fru-
 gum, ne hostium superemur armis, & similia. Post hæc ad comparationes uenies:
 quod homicidis multo est iste peior, quanta uero sit differentia, ex lexis conijce-
 re possumus. Homicidæ enim contra homines audent, sacrilegus autem in ipsos
 sceleratam exercet audaciam deos, tyrannis iste similis, sed tamen ex illis non
 omnibus, sed pessimis omnium: illorum enim facinus est seuisimum, quod sacratas
 dijs diuitias auferunt. A maiore uero ad minus comparationes per increpationem
 induces, ne minuere crimen uidearis, ut: Non est iniquissimum furcm quidem uel
 iniuriosum affici supplicio, sacrilegum uero absolui. Licet autem etiam præteris-
 tam cuius uitam a * presenti criminari: quod à paruis coepit, & ad hoc pessimum
 facinus progressus est: Ergo non solum sacrilegum, sed etiam furem, atque effra-
 ctorem, & adulterum habetis. Excutes & etiã sententiam, per quam uenit ad ta-
 le peccatum: quod nolens ingenue laborare, uel arando cibum acquirere, per sa-
 crilegia uult diuitias querere. Præterea à consequentibus dices: quod per hunc
 imminuta maiestas templorum, diffamati sacerdotes, segniores ad offerendum
 ornamenta delubris redditici ciues. Vtere autem etiam amotione misericordiæ.
 Amouetur autem misericordia finalibus * capitulis, id est iusto, utili, possibili, de
 centi, & descriptione ipsius iniuriæ, ut: Non istum mihi attendatis, qui nunc la-
 chrymat ante conspectum uestrum, sed illum contumuentem deos, aduentem fa-
 na, cuellentem fores, auferentem donaria * sacra. Et post omnia perores in ex-
 hortationem desinens: Quid moramini? quid cogitatis de eo, qui iam pridem om-
 nibus uidetur esse damnatus?

IN LOCVM COMMVNEM.

Quasi ex argumentationibus iam peractis.) Enodatiùs explicuit id quod ob-
 scurius aliquanto dixit Aphtho. *Αντιρρολογία δὲ τῆς καὶ ἐπὶ λόγῳ*, id est, uiderur
 autem uelut secundæ orationi & conclusioni similis. Tyrannis iste simili-
 mus.)

mus.) Aldus legit: Sed tamen ex illis non omnibus, sed pessimis omnium. Alii sic habent: Non tamen omnibus, sed pessimis omnium. Opinor legendum: non tamen in illis omnibus, sed pessimis omnium.

D E L A V D E.

Aus est expositio bonorum, quæ alicui accidunt personæ, uel communitè, uel priuatim: communiter, ut laus hominis: priuatim uero, ut laus Socratis. Laudamus etiam res, ut iustitiam, et multa animalia, ut equum, nec non etiam arbores, et semina, et montes, et flumines, et similia. Sciendum autem, quod et laus, et uituperatio sub uno, eodemque genere referuntur demonstratiuo, quod et ex eisdem locis utraq; profiscuntur. Quid autem interest inter has, et locum communem, uidentur enim in quibusdam * unum esse: hoc quod in loco communi pro uiro forti dicentes, eo consilio dicimus, ut præmium petamus: laus autem per se testimonium uirtutis habet. Loca uero laudis, uel uituperationis hæc sunt, gens, ut Latinus, Græcus: ciuitas, ut Romanus, Atheniensis: genus, ut Aemilianus, Alcæonides. Dices etiam siquid nascendo euenit uiro uel ex somnijs, uel ex signis, uel huiusmodi quibusdam prænunciationibus: deinde sequitur uictus, quomodo in Achille, quod medullis leonum pastus est: hinc educatio, quomodo eruditus est apud Chironem: nec non etiam natura animi, corporisq; tractetur, et eorum utrunq; per diuisionem: dices enim de corpore quidem, quod pulcher, quod magnus, quod scitus, quod fortis: de animo uero, quod iustus, quod moderatus, quod sapiens, quod strenuus. Postea laudabis à professionibus, id est, quod officium professus est, philosophicum, uel rhetoricum, uel militare: omnibus autem est exquisitissimum de gestis dicere, ut militarem uitam degens quid in ea gessit. Laudabis etiam, uel uituperabis extrinsecus, id est à cognatis, amicis, diuitijs, familia, fortunis, et similibus. Præterea etiam à tempore, quantum uixit, multum, uel parum: utrunq; enim occasiones laudis uel uituperationis præbet. Ad hæc ex qualitate mortis, ut pro patria pugnans, uel si quid mirabile in ipsa morte euenit, uel etiam ab eo, qui cum interfecit, ut Achilles ab Apolline interfectus est: et exquires etiam, quæ sequuta sunt post mortem, si certamina in eius honorem sunt celebrata, quomodo Patroclo ab Achille, et Anchise ab Aenea: si oraculum aliquod datum est de osibus eius, quomodo de Orre et Palinuro: si filios habuit laudabiles, quomodo Achilles Pyrrhum. Maximam uero occasionem in huiusmodi orationibus suppeditant comparationes, quas pones in quo loco tempus admoneat. Consimiliter autem multa quoque animalia,

esse ni
mum con
iuncte.

malia, quomodo conuenit, & à loco, in quo nascuntur, laudantur: & à dijs, in quorum sunt tutela: ut columba Veneri, equus Neptuno dicitur esse consecratus. Præterea dices, quomodo pascitur, qualem habeat animum, quale corpus, aut quod opus, quid utilitatis, quale spaciū temporis uitæ: necnon etiam comparatione, & omnibus accidentibus locis uteris. Res autem laudes ab inuentoribus: ut Venationem Diana inuenit, & Apollo. Et ab his, qui ea usi sunt: ut Heroës uenationibus utebantur. Maxima autem facultas in huiusmodi rerum laudationibus datur ex contemplatione eorum, qui eas res afficiant, quales sunt tam animis, quam corporibus: ut uenantes fortes, audaces, acuti, integri corporibus. Hic non ignores, quomodo etiam deos debeat laudare. Similiter arbores à loco, in quo gignuntur, & à Deo in cuius sunt tutela, ut oliua Mineruæ, laurus Apollinis: etiam à pastu, quomodo pascuntur, & id si multa cura egent, admireris: sin parua, id quoque laudabis: dices autem quomodo de corpore staturam, pulchritudinem, pullulationem, quomodo de mali arbore, & quid utile * habent, in quo maxime morandum. Comparationes autem ubique assumenda. Quin etiam urbium laudes huiusmodi locis non difficulter acquires, dices enim & de genere, quod indigenæ: & de uictu, quod à deis nutriti: & de eruditione, quod à dijs eruditi sunt: tractes uero quomodo de homine, qualis sit * statura, quibus professionibus est usa, quid gesserit. • habeat • structura

IN LAUDE M.

Vel ex signis, uel huiusmodi quibusdam prænuntiationibus. Sic laudaturus Platonem, posset adducere illud ex Pausania in Atticis: Σωκράτης τῷ προτιραϊᾷ νύκτι ἢ πλατῶνι μέλλει ἔσεσθαι μαθητὴς ἰσπῆναι εἰ κύνες ἴς τὸν κόλπον εἰδὲν ὄντιον: Socrates prima nocte quàm Plato futurus esset discipulus, inuolare ei cygnū ad sinum, uidit somnio. Quomodo eruditus est apud Chironem. Vide quæ annotauimus in Aphthonium cap. de laude. Achilles ab Apolline interfectus est. Et de hoc quoque diximus in eo quem modo citauimus loco. Patroclo ab Achille. Homerus Iliados duodeuicesimo. Anchisæ ab Aenea. Vergilius lib. Aene. quinto. Ut columba Veneri. Verg. in sexto. Equus Neptuno. Vergil. libro primo Georg. Oliua Mineruæ. Plinius libro duodecimo, cap. primo. Laurus Apollini. Plinius lib. duodecimo, cap. primo.

DE COMPARATIONE.

Comparatio est uel similium, uel diuersorum, uel minorum ad maiora, uel maiorum ad minora collatio. Ea usi sunt etiam in communi loco augentes per comparationem crimina. Assumitur tamen & in laude, & in uituperatione eiusdem rationis causa. Quoniam

tamen doctissimi oratorum ea quoque per se pro exercitatione sunt usi, dicamus: etiam de hac. Proccedentes igitur per loca laudationis, comparamus & urbem urbi, ex qua sunt uiri, & genus generi, & uictum uictui, & professiones professionibus, & gesta gestis, & ea quæ accidunt extrinsecus, ut diuersos mortis modos, & quæ eam sunt consequuta. Similiter si arbores * comparare uolueris, conferes etiam præfideiui eis numina, & loca in quibus nascuntur, & fructus, & utilitatem, & similia. Res quoque si compares, dices, qui primi eas inuenerint, & eos conferes: præterea qualitatem animi, & corporis. Idem tibi sit præceptum in reliquis: sic enim uel in omnibus, uel in plerisque similia ostendimus, quæ comparamus. Est autem, quando alterutrum præponimus comparando. Est etiam, quando alterutrum uituperantes alterutrum laudamus: ut si comparemus iustitiam & diuitias. Fit autem comparatio etiam ad melius, ut si laudans Vlysssem comparem illum Herculi, minorem similem maiori uirtutibus uolens ostendere. Exigit autem huiuscemodi locus fortem oratorem, & callidum, & celerem, ut agiles possit semper facere transitiones..

IN COMPARATIONE M.

EXigit autem huiuscemodi locus fortem oratorem & callidum. E scholiis nostris in Aphthonium si ita uidebitur, super hac re aliquot exempla petas licebit.

DE ALLOQUVTIONE.

Alloquutio quæ à Græcis ἁποποιία dicitur est, imitatio sermonis ad mores, & suppositas personas accommodata: ut quibus uerbis uti potuisset Andromache, Hectore mortuo. Confirmatio uero quam Græci παρομοιοποιία nominant, est quando alicui rei contra naturam datur persona loquendi: ut Cicero patriæ, & Reipubl. in inuectiuis dat uerba. Est præterea simulachri fictio, quam Græci εἰδωλοποιία dicunt, quando mortuis uerba dantur, quod facit Cicero pro Cælio, uerba dans Appio Cæco contra Clodiam. Fiunt autem alloquutiones & finitarum, & infinitarum personarum: Infinitarum, ut quibus uerbis uti potuisset, ad suos aliquis profecturus à patria: finitarum uero, ut quibus uti potuisset uerbis Achilles ad Deidamiam profecturus ad bellum Troianum. Alloquutionum uero quedam sunt simplices, quando supponitur aliquis ipse per se loquens, quedam duplices, quando ad alios loquitur: per se quidem, ut quibus uerbis uti potuisset Scipio uictor reuertens: ad alios uero, quibus uerbis uti potuisset Scipio post uictoriam ad exercitum. Vbiq; autem est seruanda proprietas & personarum;

et temporum. Alia sunt enim uerba iuuenis, et alia senis, et alia gaudentis, et alia dolentis. Sum autem quedam alloquutiones passionales, quedam morales, quedam mixtae. Passionales sunt, in quibus passio, id est, commiseratio perpetua inducitur, ut quibus uerbis uti potuisset Andromache, mortuo * uiro. Morales uero, in quibus continentur mores, ut quibus uerbis uti potuisset rusticus, cum primū aspexit nauim. Mixtae uero utrumque habent, ut quibus uerbis uti potuisset Achilles interfecto Patroclo. habet enim et passionem funeris amici, et morem de bello cogitantis: sed operatio procedit per tria tempora, et incipit à praesentibus, recurrit ad praeterita, et transit ad futura: habet autem stylum suppositis aptum per sonis.

Hectore:

IN ALLOQUUTIONEM

Andromache Hectore mortuo.) Homerus Iliados sexto. Extat etiam hac de re declamatiuncula Libani Sophistae. Cicero patriae & reipub. in inuestiuis dat uerba.) Cicero in Catilinam: Quae tecum Catilina & quodammodo tacita loquitur. Rursum: Etenim si patria quae mihi uita multo est charior, si cuncta Italia, si omnis resp. sic loquatur: Marce Tulli quid agis? & cetera. Verba dāns Appio Ceco.) Nemp: haec: Mulier quid tibi cum Caelio, quid cum adulescentulo, quid cum alieno? Achilles ad Deidamia.) Deidamia, siue ut alij uolūt, Deiamia, filia fuit Licoridis Scyri regis, qua cum Achilles consuetudinem habuit, & inde natus est Pyrrhus. Vbiq; autem est seruanda proprietas.) Lege Erasmus Roterodamum in copia de personae descriptione, circa medium. Interfecto Patroclo.) Iliados duodeuicesimo. Et morem de bello cogitantis.) Aristoteles libro rhetorices primo, capite tertio.

DE DESCRIPTIONE.

Descriptio est oratio colligens, et praesentans oculis quod demonstrat. Fiunt autem descriptiones tam personarum, quam rerum, et temporum, et status, et locorum, et multorum aliorum. Personarum quidem, ut apud Virgilium: Virginis os, habitumq; gerens, et uirginis arma Spartanae. Rerum uero, ut pedestris praelij, uel naualis pugnae descriptio. Temporum autem, ut ueris, aestatis. Status, ut pacis, uel belli. Locorum, ut littoris, campi, montium, urbium. Potest autem commixta esse demonstratio: ut si quis describat pugnam nocturnam, simul demonstrat et rem, et tempus. Conuenit igitur res quidem describere ab ante factis, et quae in ipsis eueniunt, uel aguntur: ut si belli dicamus descriptionem, primum quidem ante bellum debemus dicere de lectis habitis, sumptus paratos, timores qui fuerunt: hinc congressus, caedes, mortuos, uictorias, laudes uictorum: illorum uero qui uicti sunt, lachrymas, seruitutem.

Sim

Sin uero loca, uel tempora, uel personas describamus, habebimus aliquam etiam narrationem, de qua supra docuimus, & à bono, uel utilis, uel laudabili rationem. Virtus autem descriptionis maxime planities, & præsentia, uel significantia est: Oportet enim eloquutionem penè per aures oculis præsentiam facere ipsius rei, & exequare dignitati rerum stylum eloquutionis, si clara res est, sit & oratio similis: sin submissa, huic quoque aptabitur qualitas uerborum. Sciendum autem, quod quidam non posuerunt descriptionem in præexercitamentis, quasi præoccupatam & in fabula, & in narratione: in illis enim quoque describimus & loca, & fluuios, & personas, & res. Sed quoniam quidam eloquentissimorum eam quoque tradidere inter præexercitationes, non incongruum est cos imitari.

IN DESCRIPTIONEM.

Pædestris prælii, uel naualis pugne descriptio. Si quisquam est qui de his quæ sequuntur petat exempla, is legat Erasmus in posteriore copiae commentario, de descriptione rei. Et nostra in Aphthonium commentaria. Vt si bellicamus descriptionem. Erasmus in copia à secunda uariandiratione ad descriptionem usque. Sed quoniam quidam eloquentissimorum. Quos nominatim adduximus in Aphthonij caput de descriptione.

DE POSITIONE.

Positio est deliberatio alicuius rei generalis ad nullam personam certam pertinens, uel aliquam partem circumstantiæ: ut si tractemus, an nauigandum, an ducendum uxorem, an philosophandum, non addentes cui, sed ipsam rem per se, & per accidentia eius requirentes: ut an illa res sit facièda, quæ faciètibz solet illud et illud accidere. Quod si finitā assumamus personam, & sic deliberemus, non positio iam, sed suppositio est, quæ magis ad controuersias pertinet. Sunt igitur positionum aliæ ciuiles, aliæ priuatae. Ciuiles quidem, quæ communibus, & ad ciuitatem pertinentibus subiaccunt opinionibus: ut an rhetoriæ dandum studium, & his similia. Non uero ciuiles, uel priuatae, quæ sunt propriæ aliquarum disciplinarum & eas profitentium: ut an pile foram habeat mundus, an multi sint mundi, an ignis sit sol. hæ enim quæstiones ad philosophos pertinent: nam oratores in alijs sunt exercitandi. Nominauerunt autem quidam has actiuas, illas * autem inspectiuas, siue intellectiuas. hæ enim posunt agere, illarum autem finis est inspectio, siue intellectus. Est autem inter locum communem & positionem hoc differentiæ, quod locus communis est conuictæ, et manifestæ rei exaggeratio: positio autem dubiæ rei quæstio. Positionum autem

aliæ

aliæ sunt simplices, aliæ ad aliquid cōparantur, & duplices uidentur esse. Si enim dicamus, an * luctationem exercēdam, an agriculturam, duplex: oportet enim ab altero dehortari in alterum hortantem. Diuiduntur autem positiones capitulis, quæ finalia nominantur, id est iusto, utili, possibili, decetnei. ut iustum est ducere uxorem. & quod à parentibus accepimus reddere uitæ, quod prodest: multa enim ex nuptijs accidunt solatia, quod possibile. A similibus enim facile possumus dicere, quod decet non more ferarum degere. hoc modo confirmes. Refutes autem ex contrarijs, necnon etiam incidentes obiectiones reprobes. In peroratione uero hortationibus utēris, & communibus omnium moribus hominum.

I N P O S I T I O N E M.

A Npila formam habeat mundus.) Apud Aphthonium est: Anglobosum cœlum, an multi sint mundi. Has actiuas, illas autem inspectiuas.) Lege Aphthonium de Thefi, & quæ in eum locum ex Cicrone annotauimus.

Non more ferarum.) Quintilianus libro nono, capite secundo. Est emphasis etiam inter figuras, cum ex aliquo dicto latens aliquid eruitur. Vt apud Vergilium: Non licuit thalami expertem sine crimine uitam degere, more feræ. Quanquam enim de matrimonio queritur, ramen huc erupit eius affectus, ut sine thalaminis uitam hominis non putes, sed ferarum.

DE LEGISLATIONE.

I Egis quoque lationem in præexercitationibus ponunt, quoniam etiā in negotiali* (& lationibus legum, & accusationibus) utuntur que stione. Differentiam autem hanc esse dicunt, quod in negotiali circumstantia est, in præexercitatione non est: ut fert aliquis uendendos esse honores sine tempore, & sine reliquis circumstantiæ partibus. Diuiditur autem manifesto, legitimo, iusto, utili, possibili, decenri. Manifesto, ut apud Demosthenem: facile est id omnibus discere, & cognoscere simplicia, & manifesta esse iura legum. Legitimo si dicamus, quod contra ueteres leges. Iusto, * quando dicimus, quod & contra naturam, et contra mores. Vtili, * quando dicimus, quod & nunc & in futurū lædit. Possibili, * quando dicimus, quod neque potest fieri. Decenri, * quum dicimus, quod iustum est fieri.

**• & latidīs
legn̄ & ac
cusationē**

• quum
• quum
• quum
• quidicim
qd in glo
riam est.

IN LEGISLATIONEM.

Facile est id in hominibus discere, & cognoscere.) Alias sic: Facile est id omnibus discere & cognoscere, simplicia & manifesta esse iura legum. Opinor id esse de sumptuex Demosthenis oratione quæ in Aristogitonem prior inscripta est, ubi definitur quidnam sit lex.

90
SOL. ANNEI SENECAE DE
CLAMATIONES ALIQVOT, CVM
Rodolphi Agricola commentariolis.

L. ANNEI SENECAE DECLAM A
tionum libri primi ad Nouatum, Senecam & Melam
filios, prologus.

Exigitis rem magis iucundam mihi, quàm facile. Iubetis enim iudicare, quid de his declamatoribus sentiam, qui in aetatem meam inciderunt, & si qua memoriae meae nondum elapsa sunt, ab illis dicta colligere: ut quamuis notitiae vestrae subdusati sint, tamen non credatis tantum de illis, sed etiam iudicatis. Est fateor iucundum mihi redire in antiqua studia, melioresq; ad annos respicere, & vobis querentibus, quod tantae opinionis viros audire non potueritis, detrachere iniuriam temporum. Sed cum multa iam mihi ex me desideranda senectus fecerit, oculorum aciem retuderit, aurium sensum hebetauerit, nervorum firmitatem fatigauerit, inter ea quae retuli memoria est, res ex omnibus partibus animi, maxime delicata & fragilis, in qua primum senectus incurrit. Hanc aliquando in me floruisse, ut non tantum ad usum sufficeret, sed in miraculum usque procederet, non nego. Nam duo milia nominum recitata, quo ordine erant dicta, referebam: & ab his qui ad audiendum praecceptorem nostrum conuenerant, singulos uersus à singulis datos, cum plures quàm ducenti efficerentur, ab ultimo incipiens usque ad primum recitabam. Nec ad complectenda tantum, quae uellem, uelox erat mihi memoria, sed etiam ad continenda quae acceperat. Nunc autem & aetate quassata, & longa desidia, quae iuuenilem quoque animum dissoluit, eo perducta est, ut etiam si possit aliquid praestare, tamen promittere non possit, & diu ab illa nihil repetiui. Solbat bonae fidei esse. Nunc quia iubetis, quid possit experiar, & illam cum cura scrutabor. Ex parte enim spero bene. Nam quaecumque apud illam, aut puer, aut iuuenis deposui, quasi recentia, & modo audita sine cunctatione profert. At si qua illi intra proximos annos commisi, sic perdidit & amisit, ut etiam si saepius ingerantur, toties tanquam noua audiam. Itaque ex memoria, quod nobis satis sit, superest. Neque enim me de his interrogatis, quos ipsi audistis, sed de his qui ad nos usque non peruenerunt. Fiat quod uultis, mittatur senex in scholas. Illud necesse est impetrem, ne me quasi certum aliquem ordi-

ncm

nem uelitis sequi, in contrahendis quæ mihi occurrent. Necesse est enim per omnia studia mea errem, & passim quicquid obuenerit controuersiarum, apprehendam. Sententias fortè ponam pluribus locis in una declamatione dictas. Non enim dum quero, aliquid inuenio, sed sæpe quod querenti non comparuit, aliud agenti præsto est. Quædam uero quæ obuersantia mihi, et iam ex aliqua parte se ostendentia non possum occupare, eadem securo & reposito animo subito emergunt. Aliquando etiam scriam rem agenti & occupato, sententia diu frustra quæsitæ, intempestiue molestæ est. Necesse est ergo me ad delicias componam memoriæ meæ, quæ mihi iam olim precario paret. Facitis autem iuuenes mei rem necessariam & utiilem, quod non contemni exemplis seculi uestri, prioris quoque uultis cognoscere. Primum, quia quo plura exempla inspecta sunt, plus eloquentia proficitur. Non est unus, quamuis præcipuus sit, imitandus, quia nunquam par fit imitator auctori. Hæc natura est rei: Semper citra ueritatem & minor est similitudo. Deinde ut possitis aestimare quantum quotidie ingenia decrescant, & nescio qua iniquitate, & ad malum pronitate naturæ, eloquentia se retro tulerit. Quicquid Romana facundia habet, quod insolenti Græciæ aut opponat, aut præferat, circa Ciceronem effloruit. Omnia ingenia quæ lucem nostris studiis attulerunt, tunc nata sunt. In deterius deinde quotidie data res est, siue luxu temporum (nihil est enim tam mortiferum ingenijs quàm luxuria) siue cum præmium pulcherrimæ rei cecidisset, translatum est omne certamen ad turpia, multo honore quæsuq; uigentia, siue facto quodam, cuius maligna perpetuq; in omnibus rebus lex est, ut ad summum perducta, rursus ad infimum, uelocius quidem quàm ascenderant, relabantur. Torpent ecce ingenia desidiosa iuuentutis, nec in ullius honestæ rei labore uigilatur. Somnus languorq; ac somno & languore turpior, malarum rerum industria, inuasit animos. Cantandi saltandiq; nunc obscœna studia effœminat tenent, & capillum frangere, & ad muliebres blanditias uocem extenuare, mollitiæ corporis certare cum fœminis, & immundissimis se excolere munditijs, nostrorum adolescentium specimen est. Quis æqualium uestrorum, quid dicam satis ingeniosus, satis studiosus, imo quis satis uir est? Emolliti, eneruesq; quod nati sunt, inuiti manent, expugnatores alienæ pudicitiae, negligentes suæ. In hos nec Dij tantum mali permittant, ut cadat eloquentia, quam nō mirarer, nisi animos in quos se conferret, eligeret. Erratis optimi iuuenes, nisi illam uocem non Marci Catonis, sed oraculi creditis. Quid enim est oraculum? Nempe uoluntas diuina hominis ore Oraculū. enuntiata. Et quem tandem antisitem sanctiorem inuenire sibi diuinitas potuit, quàm Catonem, per quem humano generi non præciperet, sed conuicium faceret.

N

ret?

¶ uulsi

¶ forte, ui
ris

Declama-
re quid sit

ret? Ille ergo uir quid ait? Orator est Marce fili, uir bonus, dicendi peritus. Itenunc & in istis fluxis atque expolitis, & nusquam nisi in libidine, uiris, querite oratores. Merito talia habent exempla, qualia ingenia. Quis est qui nunc memoriae studeat? Quis qui non dico magnis uiribus, sed suis placeat? Sententias à disertissimis uiris factas, facile in tanta hominum desidia pro suis dicunt, & sic acerrimam eloquentiam, quam prestare non possunt, uiolare non desinunt. Eo libentius quod exigitis faciam. Et quaecunque à celeberrimae facundiae uiris dicta tenco, ne ad quenquam priuatim pertineant, populo dedicabo. Ipsi quoque multum praestaturus uideor, quibus obliuio imminet, nisi aliquid tradatur posteris, quo memoria eorum producat. Ferè enim aut nulli commentarij maximorum declamatorum extant, aut quod peius est, falsi. Itaq; ne aut ignoti sint, aut aliter quam debeant noti, summa cum fide suum cuique reddam. Omnes autem magni nominis in eloquentia uideor audisse, praeter Ciceronem. Nec Ciceronem quidem etas mihi eripuerat, sed bellorum ciuiliū furor, qui tunc totum orbem peruegabatur, quo intra Coloniam meam me continui. Alioquin potuissem eum audisse in illo atrio, in quo duos grandes praetextatos ait secum declamare solitos. Potui & illud ingenium, quod solum populus Romanus par imperio suo habuit, cognoscere, & quod uulgò de alio dici solet, sed de illo proprie debet, potui uiuam uocem audire. Declamabat autem Cicero, non quales nunc controuersias dicimus, nec tales quidem quales ante Ciceronem dicebantur, quas theses uocabant. Hoc autem genus materiae quo nos exercemur, adeò nouum est, ut nomen quoque eius nouum sit. Controuersias nos dicimus, Cicero causas uocabat. Hoc uero alterum nomen Graecum quidem est, sed in Latinum ita translatus, ut pro latino sit. Scholastica controuersia multo recentius est, sicut ipsa declamatio, quia apud nullum autorem antiquum, ante ipsum Ciceronem & Caluū inueniri potest, qui declamationem distinguit. Ait enim declamare est, iam non mediocriter bene dicere. Alterum putat domesticae exercitationis: Alterum esse uerae actionis. Modo nomen hoc prodijt. Nam & studium ipsum nuper celebrari coepit. Ideo facile est mihi ab incunabulis nosse rem post me natam. In alijs autem an beneficium uobis datum sim nescio, in uno accipio. Latronis enim Portij charissimi mihi sodalis memoriam saepius cogor retractare, & à primis pueritiā usque ad ultimum eius diem productam familiarem amicitiam cum uoluptate maxima repetam. Nihil illo uiro grauius, nihil suauius, nihil eloquentia sua dignius. Nemo plus ingenio suo imprauit: nemo plus sibi indulsit. In utraque parte uehementi uiro modus deerat, nec intermittere studia sciebat, nec repetere. Cum se ad scribendum concitauerat,

iungo

iungebantur noctibus dies, & sine interuallo grauis sibi instabat, nec desinebat,
 nisi desecerat. Rursus cum se dimiserat, in omnes lusus, & in omnes iocos resola-
 uebat. Cum uero se syluis montibusq; tradiderat, omnes illos agrestes in syluis de
 montibus natos, laboris patientia ac uenandi solertia prouocabat, & in tantam
 sic uiuendi peruenerat cupiditatem, ut uix posset ad priorem consuetudinem res-
 trahi. At cum sibi manum iniecerat, & se blandiendo quò abduxerat, reuocabat,
 tantis uiribus incumbebat in studium, ut non tantum nihil perdidisse, sed multum
 acquisuisse desidia uideretur. Omnibus quidem prodest subinde animum relaxare.
 Excitatur enim ocio uigor, & omnis tristitia quæ conuinuatione pertinacis
 studij adducitur, feriarum hilaritate discutitur. Nulli tamen intermissio manife-
 stius proderat. Quoties ex interuallo dixerat, multo acrius uiolentiusq; dicebat.
 Exultabat enim nouato & integrato robore, & tantum à se exprimebat quare-
 tum concupierat. Nesciebat dispensare uires suas, sed immoderati aduersum se
 imperij fuit. Ideoq; studium eius prohiberi debebat, quia regi non poterat. Itaq;
 solebat & ipse, cum se assidus & nunquam intermissa contentione fregerat, sen-
 tire ingenij lassitudinem, quæ non minor est quàm corporis, sed occultior. Corpus
 illi erat & natura solidum, & multa exercitatione duratum. Itaque nunquam
 cum ardentis impetus animi desceuit. Vox robusta, sed sordida lubricationibus,
 & negligentia non natura infuscata, beneficio tamen laterum extollebatur: &
 quamuis inter initia parum attulisse uirium uideretur, ipsa actione accrescebat.
 Nulla unquam illi cura uocis exercendæ fuit. Illum sortem, agrestem, & † Hispa-
 næ cōsuetudinis morē non poterat dediscere, utcunq; res tulerat ita uiuere. Nil
 uocis causa facere. Non illam per gradus paulatim ab imo usq; ad summum per-
 ducere. Non rursus à summa contentione paribus interuallis descendere: Non
 sudorem olei unctione discutere, non latus † ambulatione reparare. Sæpe cum
 per totam lucubrauerat noctem, ab ipso cibo statim ad declamandum peruenie-
 bat. Iam uero cum rem inimicissimam corpori faceret, uetari nullo modo pote-
 rat. Post cœnam ferè lucubrabat, nec patiebatur alimenta per stomachum, per
 somnum quietemq; æqualiter digeri, sed perturbata & dissipata in caput age-
 bat. Itaque & oculorum aciem confuderat, & colorem mutauerat. Memoria &
 natura quidem felix, sed plurimum adiuta arte. Nunquam ille quæ dicturus erat,
 ediscendi causa relegebat. Edidicerat illa, cum scripserat: cum id in illo magis
 mirabile uideri possit, quod nec lente & anxie, sed eodem perè, quo dicebat, im-
 petu scribebat. Illi quidem qui scripta sua torquent, qui de singulis uerbis in con-
 siliū ueniunt, necesse est, quæ toties animo suo admouerint, nouissime affigant.

† ablati-
nes

At quoruncunque stylus est uelox, tardior memoria est. In illo non tantum naturalis memoriæ felicitas erat, sed ars summa, ad apprehendenda quæ tenere debebat, et ad custodienda, adeo ut omnes declamationes suas quascunque dixerat, teneret. Iam itaque superuacuos sibi fecerat codices. Aiebat se scribere in animo cogitata. Dicebat ita, ut in nullo unquam uerbo, eum memoria deceiverit. Historiarum omnium summa notitia, iubebat aliquem nominari ducem, et statim eius acta cursu reddebat. Adeo quæcunque in animum eius semel descenderant, in promptu erant. Video uos iuuenes mei plus iusto ad hanc eius uirtutem obstupescere. Alia uos in illo mirari uolo. Hoc quod tantum uobis mirum uidetur, non operosa potest tradi arte. Intra exiguum paucissimorum dierum tempus, poterit quilibet facere id, quod Cyneas fecit, qui missus à Pyrrho legatus ad Romanos, postero die nouus homo et senatum, et omnem urbanam circumfusam senatui plebem, nominibus suis persalutauit. Aut quod ille fecit, qui recitatum à Poëta carmen nouum, suum esse dixit, et protinus memoria recitauit, cum hoc ille, cuius carmen erat, facere non posset. Aut quod fecit Hortensius, qui à Sisenna prouocatus in auctione perdidit diem totum, et omnes res et precia, et emptores ordine suo recensuit argentarijs recognoscentibus, ita ut in nullo falleretur. Cupitis statim ista discere. Suspendam cupiditatem uestram, et faciam alteri beneficium locum. Interim hoc uobis in quo iam obligatus sum persoluam. Plura fortasse uideor de Latrone meo uobis, quàm audire desideratis, exposuisse. Ipse quoque hoc præuideram futurum, ut à memoria eius, quoties occasio fuisset, difficulter auellerer. Tamen nec his contentus ero, sed quoties me inuitauerit memoria, libentissime faciam, ut illum totum et uos cognoscatis, et ego recognoscam. Illud unum non differam, falsam opinionem de illo in animis hominum conualuisse. Putant enim fortiter quidem, sed parum subtiliter eum dixisse, cum in illo si quæ alia uirtus fuit, etiam subtilitas fuerit. Id quod nunc à nullo fieri animaduerto, semper fecit. Antequam dicere inciperet, sedens questionem eius quam dicturus erat, controuersie proponebat, quod summæ fiduciæ est. Ipsa enim actio multas latebras habet, nec facile potest, si quo loco subtilitas fuerit, apparere, cum orationis cursus iudicium audientis impedit, dicentis abscondat. Ast ubi nuda proponuntur membra, si quid aut numero, aut ordine excidit, manifestum est. Quid ergo? Vnde hæc de illo fama? Nihil est iniquius his, qui nusquam putant esse subtilitatem, nisi ubi nihil est præter subtilitatem, et in illo cum omnes oratoriæ uirtutes essent, hoc fundamentum tot et tantis superstructis molibus obruebatur. Nec deerat in illo, sed non eminebat. Et nescio an maximum uitium subtili-

tatis:

tatis sit, nimis se ostendere. Magis nocent insidiae, quae latent. Vtilissima est dissimulata subtilitas, quae effectu apparet, & habitu latet. Interponam itaque aliquibus locis quaestiones controuersiarum, sicut ab illo propositae sunt. Nec his argumentis subtexam, ne & modum excedam, & propositum tam meum quam uestrum, cum uos sententias audire uelitis, & quicquid ab illis abduxerit, molestum futurum sit. Hoc quoque Latro meus faciebat, ut amaret sententias, cum condiscipuli essemus apud Marullum rhetorem, hominem satis aridum, paucissima bellice, sed non uulgato genere dicentem: cum ille exilitatem orationis suae imputaret controuersiae, & diceret: Neceesse est me per spinosum locum ambulanti, sustinere pedes habere, aiebat Latro: Non me hercules tui pedes spinas calcant, sed habent. Et statim ipse dicebat sententias, quae interponi argumentis quammaxime declamantis Marulli possent. Solebat autem & hoc genere exercitationis uti, ut aliquo die nihil praeter epichemata scriberet, aliquo die nil praeter enchyremata, aliquo die nil praeter has translaticias, quas proprie sententias dicimus, quae nihil habent cum ipsa controuersia implicitum, sed satis apte & alio transferuntur, tanquam quae de fortuna, de crudelitate, de seculo, de delictis dicuntur. Hoc genus sententiarum supellectilem uocabat. Solebat schemata quoque per se quaecunque controuersia reciperet scribere. Et putant illum homines hac uirtute caruisse, cum ingenium quidem eius hac dote abundauerit, iudicium autem eius fuerit strictius. Non placebat illi orationem inflectere, nec unquam recta uia discedere, nisi cum hoc aut necessitas coegisset, aut magna suasset utilitas. Schemata negabat decoris causa inuenta, sed subsidij, ut quod palam aures offensurum esset, si palam diceretur, id oblique & furtim surreperet. Summam quidem esse dementiam, detorquere orationem, cui res etiam esse liceret. Sed iam non sustineo uos morari. Scio quam sit odiosa Circensibus pompa. Ab ea autem controuersia incipiam, quam primam declamasse Latronem meum memini, admodum iuuenem in Maxilli schola, cum iam coepisset diem ducere.

N. 5. RODOL.

RODOLPHI AGRICOLAE

IN PROLOGVM SENECÆ PRÆCE,

dentem commentariolum.

Senecæ
uita.
Corduba.

Libros hos declamationum quos explicaturi sumus, Lucius Anneus Seneca scripsit. Is equestri ordine fuit natus Cordubæ, quod oppidum est partis eius Hispaniæ quam Beticam uocant, à Bet fluuio qui eam perfluit, in eloquentia temporibus suis clari in primis nominis & insignis, philosophiæ quoque studiis à primis annis deditus, Phorini Stoicidiscipulus fuit, Claudij Cæsaris temporibus, incertum quibus accusantibus aut quibus criminibus in exilium re-

legatus est in Corsicam insulam. Postea quum Agrippina Neronis mater Claudij matrimonium adepta esset, occisa à Claudio priore uxore sua Messalina propter adulterium, reuocatus est ab exilio Seneca, ut erudiendæ adolescentiæ Neronis adesset, quam obrem, affecit deinde imperium Nerone, Seneca potentiam opesq; amplissimas consecutus est. Post quum inciperet ad uitia & crudelitatem reliquaq; uitæ dedecora prolabi Nero, reprehendentem Senecam & ad meliora reuocantem iniquius ferebat, adeo ut quum Seneca certior fieret plerisque se apud Neronem criminari, & opum magnitudinem cultumq; uitæ materiam sumere ad infamandum se & in odium principis ducendū. sponte sua Seneca bona sua omnia obtulit Neroni, quæ recusabat quidem Nero uelle se capere, & blande testō dissimulatoq; oñio illi permittebat. Postea quum pleriq; insignes uiri Romæ ad occidendum Neronem coniurassent, detectaq; foret ea coniuratio, & sumptum de coniuratis supplicium, Seneca quoque tanquam & is in coniuratis fuisset, iussus est à Nerone mortem suo arbitrio sibi parare, ergo apertis primum uenis brachiorum & crurum, quum lentius sanguis ex uenis senio arctatis proflueret, uenenum quale Socrates in carcere bibit, sumpsit, & quum ne sic quidem moreretur, in feruens demum balneum illatus mortuus est. Fratrem habuit Gallionem, itidem dicendi laude clarum. Filios genuit Neuatum, Melam, & Senecam: quorum Mela, testimonio Cornelij Taciti, pater fuit Lucani poetæ, ut fuerit Seneca nō patruus, sicut uulgō dicitur, sed auus. Seneca filius is fuit qui Tragedias quæ solæ extant Latine scripsit. At pater Seneca inter plurima monumenta ingenij sui quæ reliquit, quorum magna pars temporum iniuria periit, pars ad nos comminuta & fragmentata peruenit, scripsit decem hos libros Declamationum ad filios suos, qui libri etiam nunc confracti sunt, & tantum partes quasdam habent eorum qui à Seneca scripti sunt: qualescunq; tamen, digni qui legantur, & omni cura explicentur. Quia autem libri isti Declamationum inferibuntur, optimum fuisse in initio dicere paulo aperrius, quid sit declamatio. Igitur temporibus eis quo primores Atheniensium, deinde populi Romani magnæ & potentes fuere, fuit & in Græciæ & Romæ eloquentia in summo precio & ueneratione, itaq; pueri protinus in scholis instituebantur ad bene dicendum, ut quum adoleuissent, possent in iudiciis & consilijs publicis & priuatis proferre facundiam suam. Ergo quum apud grammaticos ea percipissent quæ præexercitamenta uocabantur, quæ apud Græcos Hermogenes, apud nos Priscianus scripta reliquit, tum ad rhetoris scholam adducebantur, proponebanturq; eis thesauri, qualia his libris descripta sunt, quorum alia fista erant, alia ex historijs aut Poëtis sumebantur, qualia hodie apud Græcos Sophistas pleraq; extant, ad quæ thesauri in scholis pueri exercebant se stylo, scribendo in utraq; partem pro modo ingenij & eruditionis suæ quisq; quam optime poterat. Deinde qui profectus procefferant, & commodius iam poterant scribere, hi ea ipsa quæ scripserant ediscebant, & tum dicebant: nonnulli, qui summus iam profectus erat, statim proposito thesa-

te, &

Senecæ
Lucani.
Seneca
Tragicus
Senecæ
filius.

te, sine scriptura dicebant. Hoc ergo erat declamare, in scholis exercitationis causa dicere. Itaq; declamatio non aliud est quàm oratio scholastica, ad similitudinem forensis orationis dicta. Exigitis.) Hoc est proœmium librorum, quo ex lege proœmiorum tria facit. Filios enim suos ad quos scribit beneuolos & attentos & dociles reddit. Beneuolos, quia se paratum ostendit, & uolentem facere quod exigunt: dicit enim rem iucundam sibi esse, quia rediturus est in memoriam iuuenilium studiorum, & melior pars uitæ rursus ei est pertractanda, id autem non esse sibi difficile, quia hoc opus sit memoriæ magis quàm ingenti, quia oporteat reminisci eum eorum quæ clari in dicendo uiri quos ipse audiuit dixerunt, quod solum sit memoriæ opus, quam certe Seneca habuit tam præstantem, ut ex omni hominum genere inter paucos esset admirabilis, quod facile ex uerbis illius perspicui potest. Deinde ibi, Facitis autem iuuenes mei: red sit attentos eos & dociles. Attentos, quia ostendit petere eos rem utilem & profuturam studiis multorum. Dociles, quia dicit originem declamandi, hoc est, rem ostendit de qua dicturus. Tum præterea quod uelit primo libro ponere declamationes Portæ Latronis, magna & arctissima familiaritate secum coniuncti. Ibi, Ipsis quoq; multum præstaturus uideor, hæ partes suis locis uberius dicentur. Exigitis.) Exigere quādoq; petere significat, ut hic: quādoq; peragere. Verg. i. Acne.

Omnes ut tecum meritis pro talibus annos

Exigat. Ouidius in fine Metamorph. Iamq; opus exegi. Quandoq; sperare. Terent. in And.

Iamq; opus exegi. Quandoq; sperare.

Ut quas posthac faciet de integro comœdias

Spectandæ an exigendæ sint uobis prius.

Iucundam, per u scribendum est, non per o, non enim à ioco dicitur, sed à iuuat, quod est delectare, habetq; primam non ut iocus breuem, sed longam syllabam. Iuuenalis

Iucundum & charum sterilis facit uxor amicum.

Iubetis.) Aliquando iubere significat imperare, ut hoc loco. Statius in primo Theb.

Vnde iubetis ire deæ.

Aliquando significat poscere. Ouid. in i. de arte:

Verberibus iussas præbuit ille manus.

Antiqua.) Antiquū & uetus promiscue ferè unum pro altero accipiuntur. Iuuenalis:

Antiquum & uetus est alienum Posthume lectum

Concutere. Dicitur autem utrunq; de eo quod adhuc durat. Priscum uero quasi peristum, id est quod iam perijt. Horatius in Odis:

Ut redeunt in aurum tempora priscum.

Et alio loco: Quid si prisca redit Venus. Id est, quæ ante tempora fuit. Senex de

eis dicitur de quibus iuuenis, hoc est de animantibus, nec de hominibus solum, sed & de reliquis animalibus. Iuuenalis:

Et uetus indulget senibus clementia porcis.

Vergilius in tertio Georgicorum de equo dicit: Frigidus in Venerem senior.

Meliores annos per metonymiam dixit, id est, commutationem nominis, non enim anni meliores sunt, sed uita quam intra annos uiuimus. Opinionis, id est, famæ in

hoc loco, diciturq; passiuè uir magnæ opinionis, id est de quo habetur magna opinio,

Aliquando pro sententia animi accipitur, sic dicimus opinionem Platonis, opinionem

Democriti. Seneca in consolatione ad Martiam: Præsumpta opinio de non timendis

terribilis. Detrahare, auferre uel remouere. Quod autem detrahare pro infamar

re dicitur, figurate dicitur, quia detrahitis quis alienæ laudi. Iniuriam temporum,

id est obliuionem, nam diuturnitate temporum omnibus rebus euenit obliuio. Me-

moria quādoq; ponitur ut hic pro ea parte animi quæ res perceptas continet: quan-

doq; pro ætate quæ in uniuscuiusq; memoriâ potest uenire. Cice. in tertio de Officijs:

Craippo huius memoriæ principi philosophorum. Floruisse, per translationem

pro uiguisse ponitur. Vsum quādoq; pro cōsuetudine accipimus. Oui. in i. de Art.

Vsus opus mouet hoc, Vati parete perito.

Quando

Quandoq; pro comoda facultate administrandarum rerum. Horatius:

Pauper enim non est cui rerum suppetit usus. Id est, administratio : quandoq; pro utilitate. Vergil. in Buc.

Quin tu aliquid saltem potius quorum indiget usus. Millia.) Mille quando numerali, est cardinale, sic dicit Ovidius: Mille modi restant. Estq; pluralis numeri, omnis generis: quandoq; est collectiuum, tunc est singularis numeri, neutri generis, additurq; ei genitiuus pluralis. Horatius: Mille ouium pascit. Dicimusq; eo modo, unū mille, duo millia, quatuor millia. Præceptorem dicimus præcipue magistrum artis alicuius quæ opere continetur: reliquarum artium, quæ solum cognitione continetur: institutores uel doctores rectius dixerimus. Præstare, quædoq; significat antecellere. Salustius in Catil. Omnes homines qui præstare sese student cæteris animantibus. Quandoq; significat præbere. Iuuenalis:

Præstabat castas humilis fortuna Latinas. Martial. Ut præstem Pyladen aliquis mihi præstet Orestem. Quandoq; significat facere quod dixeris, ut hic. Et in libro de Clementia: Non præstas fidem. Deponi.) Deponere nonnunquam demittere, deorsum ponere. Vergilius in 12. Aeneid.

Ille ut depositi proferret fata parentis. Aliquando alicuius fidei pecuniam aut simile committere, unde & in iure ciuili actio ex deposito dicitur. Modo, quædoq; significat id quod tantum, uel solum. Vergilius in quarto Aeneid.

Tu modo posce deos ueniam. Quandoq; non sicut uulgus exponit, idem quod iam significat, sed quod paulo antehac. Lucanus in quarto:

Qui modo in absentem uultu dextraq; furebas. Commisi.) Committere quandoq; significat alteri tradere, sic hoc loco accipitur. Teren. in And. Nec satis dignam qui committas primo partu mulierem. Quandoq; significat facere. Cicero Fabio Gallo: Non committam ut ipse tibi insanire uidear: quandoq; significat quasi coniungere. Sic Sueton. in uita C. Caligulae, Senecam commissiones meras scribere, id est, ut sic dicatur, solas consuturas, & quasi collectionem facere rerum male coherentium. Vsq; præpositionem Donatus dixit esse, mihi magis uidetur esse aduerbiū, nam nunquam iungitur uerbo cum casu, nisi addatur ei præpositio ad, aut alia aliqua. Vergilius in Bucolicis:

Vsq; ad aquam & ueteris confRACTA cacumina fagi. Videtur autem mihi sicut à quis, quiscūq; & quisq; sic ab ubi, usquā & nusquā & usq; dictum esse, unde & quandoq; pro semper positū inuenitur. Illud necesse est impetrē.) Non dixit ut impetrem, sicut paulo post: Necesse est enim per omnia studia mea errem, non addidit, ut errem. Mos est polite loquentium sic dicere, necesse est faciam, necesse est dicam, non ut faciam, ut dicam. Passum, dicitur quasi temere ex passu in passum obuēnit. Controuersiarum.) Controuersia dicuntur causæ quas Declamatores dicebant declamando, sanè de quocunq; per disceptationem quæritur, controuersia dicitur, & res controuersa uocatur ea de qua ambigitur. Illud autem monendum non esset, penultimam eius nominis corripit, nisi usus indoctorum hoc sicut plerq; corrumpere, nam philosophia, theologia, geometria, deberent habere accentum in antepenultima ad rationem latine loquentium, tamen quia græca sunt, & græco more penultimam acunt, ut cunq; excusati uidentur proferri penultima acuta. Præsto est.) Credo hæc uerba Præsto & Cedo, quemadmodum & Amabo, longo usu loquendi à significatione uerborum ad aliarum partium orationis uim esse detorta, ut quum diceretur, adesto, responderet alter, præsto adsum, id est, facio quod uis, adsum. Inde tandem usu eò deductum, ut intelligeretur præsto pro eo quod est promptum aut paratum. Sic & cum diceret quis, dicam tibi hoc, respondebat alter, cedo, id est, permitto dic: & ibo per fundum tuum, dicebat alter, cedo ito, id est, permitto ut eas, quod & Terent. significasse uidetur in Heauton. dicēs: Dumq; sermones cedimus. Inde postea consuetudo tenuit ut diceretur, cedo manum, cedo cantarum. Obuersantia, id est circum mentem ue-

lue

Int circumeuntia. Occupare, quandoque significat opere aliquo negotiosum facere. Horatius in Poëtica:

Occupet extremum scabies. Quandoque praeuenire, uel quod latine maxime in eam significatiōem dici uideo, praeuerti, sic hic ponitur. & Plinius in epistola:

In ciuitate in qua omnia ab occupantibus aguntur, id est, praeuertentibus.

Seriam.) Serium dictum puto quasi sine risu: dicimus rem seriam & hominem seriū, nam seriosus apud emendare loquētes nō inuenitur. Frustra quasi frustra dicitur, quia quod frustra fit, fraudat desiderium eius qui id facit, sic & pro defraudo defrudo inuenitur apud Plautum, sicut pro claudio cludo. Precario dicitur fieri qđ ob preces fit, unde apud Iurisconsultos dicitur quod ui. clam, uel precario. Facitis autem iuuenes mei.) Facit deinde Seneca attentos auditores, quia dicit rem esse necessariam & utilem, ut cognoscantur ingenia priorum, cuius tres reddit causas: Prima causa est, quia multum proficitur ad eloquentiam, respiciendo ingenia & exempla multorum, quod maxime fiet si multi clari, qui interierunt, rursus per Senecam uelut reuocentur ad uitam, & ea quae optime ab illis dicta sunt, rursus in lucem proferantur. Post ibi, Deinde ut possitis aestimare, dicit secundam causam quare utile sit ut mandetur literis eloquentia eorum qui mortui sunt, ut ex illorum comparatione possit intelligi quantum studia decrescant quotidie, & quantum iuuentus illius seculi declinauerit, & minor sit in dicendo quā fuerint priores illi, hinc sumpta occasione Seneca acerrime inuehitur in desidiam & inertiam iuuentutis seculi sui, ut dimissa omni honestorum studiorum cura, ad luxuriam se & turpes uoluptates conuerterit. Deinde tertiam causam ponit ibi, Ipsis quoque multum praestaturus uideor, quoniam multum pertineat ad memoriam eorum extendendam, qui magni in dicendo fuerunt, ne in obliuionem ueniant, ut egregie dicta ab illis literis mandentur. Nam dicit, aut nihil eos scriptum ferē post se reliquisse, aut falso inscripta sub illorum nomine proferri, additq; facile istud sibi esse ut omnes priores in dicendo claros colligat, quia omnes quicunq; fuerunt declamatores egregij nominis audiuerit, praeter Ciceronem, simul cum his originem declamandi & prima initia exponit. Sequitur, In alijs autem. Necessariam.) Necessarium dicitur aliquando id sine quo res esse nō potest. Aliquādo dicimus necessarium nostrum hominem quem uel cognatio uel usus rerum nobis aliquo maiore uinculo alligauit. Exemplis, hoc est eloquentia, quam imitemini in exemplum. Praecipuus dictus est qui praecipit, id est praecedit, uel praestat in aliqua re. Autori.) Autorem uocat eum cuius sunt primae partes in re aliqua, quae caput rei & indocti principalem uocant. Quotidie, dicitur sicut quotannis, quod omnibus annis significat, sic quotidie quasi quot diebus dictum, interpositumq; est i ut fieret mollior pronuntiatio uerbi, hinc est facile uidere per q & non per c scribēdum esse. Pronitate.) Pronus dicitur proprie antrorsum in terrā inclinatus. Ouidius in pri. Metamor. Pronaq; cū spectēt animalia cetera terrā.

Os homini sublime dedit. Inde figurate dictum est pronum, quod quasi inclinatum in decliue fuit, quod promptum uel paratum est. Insolenti pro superba posuit hic, sic & uulgo accipitur. Proprie dicitur quod praeter solitum est. Terentius in And. Quid tu hic insolens. Circa Ciceronem, id est, circa Ciceronis tempora. Fuerunt enim tunc multi in dicendo clari, ut Hortensius, Caluus, cui multi palmam eloquentia latina dederunt, Pollio, Messala, & multi praeterea. Luxuria non proprie significat id quod nos hodie per eam accipimus, hoc est impudicitiam, sed magis omnem affluentiam & superfluam lasciuiam & delicias uitae. Sic Ouidius in epistolis:

Luxuriat Phrygio sanguine pinguis humus.

Id est lasciuir, cuius contrarium est frugalitas.

Sive quum praemium honestissimae & ceter.) Vult innuere praecipuam causam quā obrem perierit eloquentia, quam Fabius Quintilianus ponit in libro de Causis corruptae

O

rupta eloquentia, nam quādiu populus Romanus in libertate fuit, ut quisque eloquentissimus erat, ita plurimum potuit in ciuitate. Postquam uero Iulius Cæsar armis oppressit remp. & omnia unius uoluntate gerebantur, tunc potentia & dignitas & honores quæ antea à populo propter eloquentiam dabantur, in solius Cæsaris potestate erant. Ergo dicit, Postquam cecidit præmium honestissimæ rei, hoc est, quādo ista amplius pro eloquentia sperari non poterūt, etiā tunc neglecta & prætermissa est coli eloquentia. Siue fato quodam &c. Simile est ei quod Sallustius dicit in Catilinæ: Omnia orta occidunt, & aucta sic senescunt. Sic & Lucanus in primo:

Summisq; negatū stare. Vnde & Hippocrates dixit in Aphorismis, quod apud Græcos in prouerbum uersum est: Bonæ ad summum habitudines sunt fallaces uel periculose. Languor, id est segnities, uel torpor, uel mollities. Languidum em̄ dicitur quod se demittit, qualia sunt membra, uel collum dormientis hominis uel mortui. Psallendi.) Psallo græcum est, sed à Latinis perinde ac si suum esset acceptū. Hoc autem interest inter cantare & psallere: Cantare enim proprie uoce modulari significat: Psallere uero per musica instrumenta. Sic Gellius in decimonono noctiū Att. dicit: Pueros habebat qui uel uoce canerent, uel psallerent lyra. Quanquā Cornelius Tacitus uitans græcum uerbum, dixit seruum canere per tibia doctū. Saltandi.) Saltare latine dicitur quod hodie barbæ corizare dicimus, unde & exultare uenit, hoc est uehementer saltare, quod uulgo per gaudere ponit, quod si fiat per transumptionem dicendum est, quoniam soleant homines nonnunquam præ gaudio saltare. Et obiter aliud uerbum explicemus, quod exultandi uerbo in sacris literis sæpe iungitur, iubilare, quod quid sit, non omnes intelligunt. Est autem iubilū sonus inconditus pastorum, aut aliorum hominum plaudentiū, aut gaudium clamore testantium, unde dicit Calpurnius in Bucolicis:

Et læti ueniunt ad iubila tauri. Dictum est hoc nomen ab interiectiōe iu, sic em̄ solent gaudentes clamare, iu iu iu triumphæ aut Bacche. Inde dictum est iubilare.

Capillum frangere.) Sic ad nostrā usq; memoriā solitus est crinis calido ferro cripari, qd ferrum latine calamistrū dicitur. Specimen, media breui pronunciat, si significat ostensionē aut exhibitionē aspectus, quasi hoc est quo se spectari cupiūt. Vergilius in 12. Solis aui specimen. Dicitur à specio uerbo antiquo. Aequalium.) Aequalis dicitur quem hodie focium uocamus uigilo quia æqualem habeat ætatem.

Quod nati sunt, inuiti manent.) Vult dicere, quia mollitiem & delitias & teneritatem mulierū affectant, inuiti manent qd nati sunt, id est uiri, & si fieri possent, in feminas cuperent se uertere. Magni Catonis.) Duo sunt Catones clari apud literatos nominis, quorū alterū maiorem uocant, qm̄ alterius proauus fuit. Hic & alio nomine Censor uocatur, quoniam censuram gesserat: Alter Vicensis uocatur, quia in bello ciuili, quod inter Iulium Cæsarem & M. Pompeium gestū est, quū Vticæ, quod oppidum est Africa, esset, audiens uictas Pompeij partes in Africa esse, seipsum occidit. Nam quæ pueri in scholis Catonem uocāt, eius libelli quis fuerit autor parū constat. Est enim uerisimile Catonem uocatum esse eum librum, qm̄ acrem & seueram morum censuram peragat, ad imitationem Catonis maioris, quem satis certū est rigidum & acerbum fuisse censorem. Hic ipse est de quo hoc in loco Seneca loquitur. Oraculum quid sit, Seneca apte & explicite definiuit, quod quo planius intelligatur, sciendum est ueteres Gentiles in tēplis suis habuisse loca quæ à Jpse græce, id est, inaccessibleia uocabant: in quæ quū homo intrasset, quibusdā quidem locis uir is erat, quibusdā mulier, q̄ intrauerant protinus nō aliter q̄ qui apud nos obsessi dicuntur, apprehendebantur, & urgente dæmone in furorē uerbebantur, & ad omnia quæcunq; quærebant hi qd consulendum deū (ut illi dicebant) uenerāt, respondebant. Interrogabant aut de pace, de bello, de remedijs pestilentia, famis, morborū, & de alijs rebus, prout cuiq; publice aut priuatim opus erat, tū responsa ea q̄ reddebantur interrogationibus, oracula uocabantur, qm̄ deus, id est dæmon, quæ consulebant oratione, id est, uoce

uoce hominis qui intrasset adytum, enunciabat quid esset faciendum consulentibus.

Antistitem.) Antistes uisitate pro antistite sacrorum, id est sacerdote accipitur, sicut hic etiam Seneca accipit, diciturq; ab antestando, id est, prestando uel pcellendo, itaque ex proprietate significationis suæ etiam pro quolibet accipi potest q̄ alicui res præstet. **Quintilianus in Mathematico:** Sicut constat apud sacræ artis antistites, id est, professores uel doctores dixit. **Dedicabo.)** Nota hic interpretatione huius uerbi dedico contra cōmunem nostrū morem. Vulgō em̄ dicunt grāmatici indocti, dedicare quasi deo dicare, quū proprie dicatur dedicare quasi ab alijs unedicare. **Commentarij dicuntur libri,** in qbus celeriter ea quæ cōmenti sumus, id est quæ excogitamus, congrimus uel colligimus. **Magni nominis,** id est insignis famæ. **Bellorum ciuiliū,** quæ gesta sunt inter Augustum Cæsarem & M. Antoniū aduersus interfectores Iulij Cæsaris. **Coloniā.)** Colonia proprie dicitur oppidū uel bello uictū, uel alijs casibus exhaustū, in q̄ i uel milites uel ciues alterius oppidi ad colendū & habitandum mittuntur, unde & colonia Agrippinensis dicitur, quā hodie uulgō Coloniā uocamus, ab Agrippina Neronis matre illic nata. Et colonia Traiana ea quā Santes hodie uocamus, qm̄ ibi Traianus accepit nuntium quod factus esset Imperator. Et hic coloniā suā uocat Cordubam, in qua natus fuit. **Arriolo,** ab arrio dicitur. Est aut̄ atrium id qd̄ ante aedes est postquam primū ostium intrauimus, quod sub diuo est, & non rectum aut clausum ædificijs. **Prætextatos.)** Prætextati dicebantur nobiles adolescentes qui nondum uirilem togam sumpserant. Erat em̄ prætexta genus tunicæ, qua soli nobiles utebantur, ita dicta quia genere quodam texturæ extrinsecus ornata esset. **De alio dici &c.)** Hoc de Demosthene græco oratore dici solet, qui à Luciano dicitur eloquentiam quam ante se uelut mortua & machinis propulsa esset, unam & suis uiribus mobilem reddidisse. **Declamabat autē Cicero &c.)** Vult dicere Ciceronē nō esse usum ad declamandū tali genere theatrū, qualia nunc in scholis finguntur, qualia sunt quæ paulo post Seneca ponet. **Theses.)** Thesis dicitur apud nos positio, Cicero propositum uel consultationē uocauit, est genus questionis cōmune sine circūscriptione personarū, locorū & tēporum, ut: An collenda sit amicitia, an ducenda uxor. Alia est q̄ uocatur hypothesis, id est suppositio, quam Cic. in lib. Partitionum controuersiam uel causam uocat, q̄ habet in quæstiōe certas personas, loca, tēpora, & reliqua gēia attributorum, ut: An Ciceroni iungenda sit amicitia cū Cæsare: an Cato tempore belli ciuilis recte duxerit Martiā uxorem.

Caluum.) C. Caluus insigni facundia fuit ætate Ciceronis, q̄ nonnullos adeo de ditos sibi habuit, ut om̄ibus eū oratoribus præferrent. **Incunabulis.)** Cuna sunt leuuli puerorū in quibus agitatur, unde incunabula dicitur prima illa ætas quam pueri in cunis peragunt, hinc per translationē pro primis iniths ponitur. **In alijs autē.)** Hic iam uelut propriū huius primi libri proœmium ponit Seneca, & uitam studiūq; & genus dicendi Portij Latronis cōmemorat, hoc em̄ satis apparet fecisse Senecam in om̄ibus horū librorum præfationibus, ut cuius autoris declamationes esset in q̄q; libro explicaturus, eū autorē insigni aliqua cōmemoratione illustraret. Sed qm̄ hi libri fragmentati & t̄m concepi in manus nostras peruenerunt, sicut reliqui librorū & declamationū partes, ita præfationes etiam librorū magna ex parte perierūt. Ergo hic ut dicimus, Portij Latronē qualis in studijs fuerit explicat, & primū quo impetu erga studia fuerit, qualis uox, q̄ firmitas corporis, postea q̄ insignis memoria, postremo genus dicendi illius & q̄ modo se exercuerit, exponit. In alijs, scilicet autoribus declamationū, quos ponē. **Bñficiū** pprie dicitur qd̄ gratis & nulla accipiēis obligationē datur. **Latronis.)** Latro hic est propriū nomē, qm̄ aut̄ appellatiuū est, significat apud ueteres eū q̄ mercede militabat, quē hodie stipendiariū uulgus uocat, autor est Fest. Pōpeius. Deinde apud posteriores eū significat q̄ uias obsidet, & uiatores spoliāt, nā q̄ occidit hoīes, grassator dicitur. Iuuenal. Interdū & ferro grassator agit rē.

Retractare hoc loco Seneca pro eo quod est rursus tractare ponit uel repetere.

○ a **Aliter**

Alier Vergilius in duodecimo: Nihil est qđ dicta retractent Ignauī Aeneadē. Id est reuocet, uel inficietur. Sic Augu. inscripsit librū Retractionū, eū in qđ emēda uitae, qđ sibi uisus est minus exacte dixisse. Indulsiť.) Indulgere significat nō ueniā dare quēadmođū nos uulgō dicimus, & Nonius Marcel. inter reliquae eius uerbi significationes ponit, sed idē est qđ obsequi, uel benignum p̄bere, sic hoc loco dicit: Nemo plus indulsiť, id est, Nemo in geniu suū benignius tractauit. Lufus.) Inter lusum & locū hoc interest, qđ lufus magis dicuntur illi, qđ opere aut corporis exercitio fiunt, ut est cursus, saltatio, alea, pila: iocus magis in uerbis est. Solertia ā solon, quod teste Pompeio totū uetere lingua significabat, & Arte dicitur quasi tota ars, aut totus artifex, sic & solennis, quasi totius anni festus dies, & sollicitus quasi totus citus, id est agiturus. Prouocabat.) Prouocare apud ueteres id significabat qđ hodie in iudicijs appellare uocamus, unde dicebat cui Senatus cognitio displicebat, prouoco ad populum, id est populum iudicem inuoco. qñq; significat ad certamen uocare. Iuuenalis:

Patritios omnes opibus quum prouocet unus. Vix dicitur fieri, qđ fit quidem, sed parum abest ut non fiat. Proprie aut dicitur fieri, qđ non fit, sed par: abest quin fiat. Suerionius tñ in uita Neronis dixit: Vt uix reductus sit, pro eo qđ est, propē redactus sit. Tristitia, id est, asperitas uel molestia. Pertinacis.) Pertinacem Varro in libris de Lingua latina dici uult ā pertendendo, quum id Plautus rectius uidetur ostendere ā prinendo, id est, iugiter tenendo dictū esse, sic em apud eum in Captiuis duobus interrogatur: Quid tu ais, tenaxne pater est eius? Respondeturq; imō xēpolpertinax. Feriarum.) Feriae dicuntur festi dies, & deinde omnes quibus ā publiis actionibus iudiciorum aut aliarum huiusmodi rerū cessatur, dictae ut arbitror ā feriendo, qm̄ tunc uictimae solitae sint feriri, id est cedi. Dies aut quibus laborare licet, profesti dicuntur, id est procul ā festis. Nouato.) Nouari dicitur ager quando dimissus uno anno requietus, deinde feritur, unde & noualia hi agri uocantur. Vergilius in Bucolicis: Impius hāc tam culta noualia miles habebit. Hinc dixit Seneca nouatum robur post ocium ac quietem ā studijs reparatum & confirmatum.

Dispensare, id est, p̄ partes diuidere. Assidua.) Assiduus ab assidendo dictus est. Cōtentione, imperu, conatu, instantia. Corpus.) Prosequitur de uoce Latronis & firmitate corporis, quale id fuerit. Solidū ā solo dictū est, quia firmū est ut solū, id est extrema terrae cutis cui insistimus. Vnde & solea dicta uidetur, qđ ea solū attingimus. Duratum.) Durare quandoq; actiuum uerbum est, ut hic. Sic Lucanus:

Nam certa damna Durata iam mente malis firmaq; tulerunt. Quandoque neutrale est, significat persistere. Vergilius in primo Aeneid:

Durate, & uosmet rebus seruate secūdis. Lucubrationibus.) Lucubrare dicitur ad lumen studere. Quintil. in decimo instit. Quibus fuligo lucubrationū bibenda.

Negligentia. Negligere non dicitur ut uulgō intelligimus pro obliuisci, sed est cōtrarium eius qđ est diligere, significatq; uel cōtēnere uel paruifacere. Laterū.) Latus & latera, p̄ corpore saepe, p̄sertim, p̄ superiore parte eius accipiuntur, id est, p̄ thorace & uentre, quanq; proprie significant id qđ oēs intelligunt, firmitatemq; p̄cipue tribuimus eis & debilitatē, propterea qđ ea maxime ex lateribus p̄cipiuntur. Hispanae cōsuetudinis morē.) Hispanus homo dicitur, res Hispaniēses: homo germanus, res germanica: hō teuto, res teutonica, sic Martialis dixit: Ne librū ad urbē nō Hispanū, sed Hispaniēsem mittamus, id est librū qđ sit factus in Hispania, sed nō uideatur habere ingeniū Hispani. Cōfunditur tñ hāc saepe apud autores, p̄sertim poetas, itaq; hic etia Seneca dixit, Hispanae cōsuetudinis, nō Hispaniensis. Non sudorē olei.) Ita erat mos ueterū ungi oleo aut in sole aut ad ignē. Ablutione, id est balneo. Digeri, id est p̄ mēbra dispergi. Nā qđ in stomacho fit, id, pprie nō digeri, sed concoqui dicitur. Et colorē mutauerat, id est decolor factus est & pallidus. Memoria & natura.) Hic laudat insignē Latrōis memoriā, qđ est p̄cipuū instrumētū oratoris. Est aut memoria aut naturaliter bona, aut si min⁹ bona est, arte adiuuatur. Est aut ars ea ā multis tra-

dicta, Cicerone, Quintiliano, & à plerisque itē nostri seculi scriptoribus, & est res sanē maioris exercitiū aut laboris ad faciendū, q̄ ingenū ad percipiendū. Latroni certe in primis egregiā fuisse memoriā facile est uidere ex his quæ de eo Seneca cōmemorat. Felix.) Felicem crediderim à fortuna dictum, cui plurima fortuna proueniat. Ediscē di.) Ediscere est ex scripto memoriæ mandare. Lente hic dixit pro tractim uel paulatim. Lentum autem dicitur proprie quod flexibile. Verg. in Bucolicis:

Lenta salix quantum pallenti cedit oliuæ. Anxie, id est sollicitē, ab angendo dicitur, unde omnis grauior cura anxietas animi dicitur. Imperū, id est ui, ab impetēdo, inuenitur; apud poetas impere in ablatiuo, ut apud Ouidium: Impete nunc uastosis ut & rite pro ritu. Stylus à σῦλ Græco dicitur, id est columna. Sed ars summa, & cæ.) Duas ponit uirtutes perfectæ memoriæ fuisse in Latrone, quarum prior est, celeriter percipere quod discendum est: altera uero ea quæ percepta sunt fideliter continere. Codices.) Codex liber à uetere consuetudine dicitur, solebant enim prisci in tabulis scribere, quas caudices uocabant, deinde mutato sono literarum, codices, sicut & plaudo plodo, & cautes cores dixerunt. Aicbat.) Aio proprie significat affirmo. Sic Terent. in Eunuchō: Ait aio, negat nego. Historiarum.) Historia à Græco historio, quod est narro uel recenseo dicitur. Ducem, id est aliquem clarum uirum, ut Miltiadem, Themistoclem, Alexandrum, Scipionem, Cæsarem, aut quemuis talium præstantium uirorum qui magnas res gessisset. Acta, id est res gestas. In promptu erant. Solet dici, hæc res est in promptu, id est, parata est ad manum, ut statim promi, id est proferri possit. Plus iusto, id est plus quàm oporteat. Sic Ouidius:

Cur mihi plus æquo flauī placere capilli. Virtutem.) Virtus à uiro quasi uirilitas dicitur. Operosa, difficili, laboriosa. Exiguum ab exigendo dictum est, id est contemnendo, quia modicum sit & uile, & nullius precij. Quod Cyneas fecit.) Pōnit ali qua insignia exempla egregiæ memoriæ. Cyneas iste legatus fuit missus Romam à Pyrrho rege Epirotarum; qui bellum cum Romanis gessit, uictusq; tandem rediit in Græciam, unde uenerat, & quum Argos ciuitatem oppugnaret, iactu fragmenti lapidis molaris à muliere quadam Argiua occisus est. Legatus uocatur quem hodie barbare loquentes ambassatorem dicunt. Plebem.) Plebs dicitur populi pars altera. Populus enim Romanus in patres, hoc est senatum & plebem diuidebatur. Patres enim dicti centum quos in consilium publicum Romulus initio conditiæ Romæ assumpsit, quiq; ab eis progeniti fuere Patritij uocabantur: at quorum progenitores ex his patribus non fuere, Plebei dicebantur, quanquam in senatu essent. Aut quod illi fecit.) Huius Quintilianus etiam meminit quum de memoria tractat, quis tamen hic fuerit non explicat. Hortensius.) Hic insignis fuit orator Romæ, & diu palmam eloquentiæ tenuit, deinde æqualis est ei factus Cicero; demum proximus habitus est post Ciceronem. Auctione.) Auction dicta est quidam mos uendendi res, quando exposita re uenali traditur illi quisquis pollicetur plurimum se uelle dare. Dicta autem est auctione quoniam semper ex sequentis pollicitatione augetur. Argentarijs.) Argentarius dicitur ille quem hodie uel mensarium, uel bancarium uel trapezitam ut ueteres uocamus, uel quod communius est, campforem. Suspendam, per metaphoram, id est differam, protraham. Occasio proprie dicitur commoditas temporis ad rem aliquā gerendam. Euelleretur, id est auferretur, scilicet mihi Senecæ. Illud unum nō differam.) Nunc de genere dicendi Latronis dicit, ostēditq; deceptos in eo plerosq; qui crediderunt eum fortiter dicere, sed parum subtiliter, nam & subtilitatem etiam in primis laudibus illius fuisse docet, sed propter robur & impetum orationis non ita appauescit eam. Argumentum autem subtilitatis hoc facit, quod priusquam inciperet dicere, sedens adhuc proponebat omnes quæstiones controuersiarum quam erat dicturus, ut appareret nihil latere eum de quo ambigi posset in controuersia, & ut ea omnia quæ proposuerat oratione exequeretur. Qua irre sciendum est, unam controuersiam sepe aut ferè semper potius in multas diuidi quæstiones. Exempli gratia: Socra-

tes in

tes iniuste ad mortem cōdemnatus fuit Athenis, positisq; in carcere, permittitur sibi si fugere uelit, occulta ē carcere fuga. Deliberat ergo Socrates an fugiat. Hic primū venit generalis quæstio, an iuste quisquam possit contra sententiam iudiciū ciuitatis facere, deinde an erumpere ex carcere, iam si ad mortem cōdemnatus sit, post hæc an cui Atheniensi hoc liceat, an iam grandi ætate, an philosopho, an uxorem & filios habenti, & reliquæ quæstiones, quæ omnes ex persona Socratis ducuntur, has omnes quæstiones qui potest in qualibet controuersia peruidere, & in dicendo exequi, certissimum præstat sine dubio subtilitatis documentum, has ergo quæstiones quum antequam inciperet dicere Latro proponeret, & in dicendo seruaret, ne aberraret ab eis, certum est ei non defuisse subtilitatem. Sed dicit Seneca subtilitatem propter reliquas dicendi uirtutes absconditam in eo fuisse, nec apparuisse tam notabiliter in eo. Differam.) Differre quandoq; significat differentiā habere, ut: differt homo ab equo dicimus. Quandoq; significat moram facere, ut Verg. in sexto:

Diffulis in seram commissa piacula mortem. Id est protracta. Aliquando significat in diuersum ferre, ut Terent. Difficor misera doloribus, id est, discerpor, distrahor. Fortiter, id est magnis & grauib; sententijs & uehementibus. Parum subtiliter, non astute, uel insidiosè, uel circumspicte, uel acute. Sedens.) Quum enim declamarent surgebant. Fiduciæ.) Fiducia in bonam partem dicitur: dicitur enim fiducia habere, qui certa spe fretus confidit. Confidentia uero in malam partem dicitur plerumq; apud autores, qua quis contemnere confidit, quanquam confidere etiam in bonam partem dicatur. Verg. in primo Aeneidos:

Ausū & affictis melius considerare rebus. Actio, pronuntiatio dicitur: pronuntiatio autem magis ad uocem, actio uero ad gestum pertinet. Si quo, si quis, si quid, & similia, enclitice legenda sunt, ut accentus in si transferatur, quod hinc deprendere licet, quod ueteres si qua similis actio post si poneretur, c litteram inferebant, ut tanquā una dictio pronunciaretur, itaq; dicebant sicubi, sicunde, pro si ubi, si unde, & necubi hndem. Apparere dicitur ab ad & parere, id est obedire. Hinc ministri magistratuum apparitores dicebantur, quoniam semper obediunt & in conspectu sint. Hinc ergo figurate quicquid in conspectu est apparere dicitur. Manifestum, certum, exploratū, credo dictum quasi quod manu feratur: sicut in festum, qui in alium fertur. Et festum a sacris ferendis dictum uidetur. Oratoriæ uirtutes.) Quæ multæ sunt, copia, suauitas, lenitas, ornatus, magnificentia, grauitas & aliz. Fundamentum.) Bene dixit fundamentum, nam primum est in omni controuersia uidere quid in omnem partem possit prodesse, quid obesse nobis, quod quum diligenter dispexerimus, tunc illi subtilitati & acumini iudiciū reliquæ uirtutes oratoriæ accommodantur. Superstructis molibus, id est additis ornatis & uirtutibus eloquentiæ. Obruebatur, id est abscondebatur, sic enim semper fit, ut quanquam fundamentum firmissima totius ædificij pars sit, & cui reliqua omnia innitatur, tamē minime appareat. Et nescio, &c.) Acute & uerissimæ sunt hæc sententiæ. Infidiaz, ab insidendo dictæ sunt: quoniā qui infidias parant, saltus aut loca syluestria aut alioquin occulta infideant. Effectu apparet, id est persuadet, & peruincit animos auditorum. Et habitu, id est specie uel aspectu. Argumenta, Seneca hoc loco pro argumentationibus ponit. Argumētum enim res est, uel. ut inquit Cicero, probabile inuentum ad faciendam fidem. Argumētatio uero, argumenti est per orationem explicatio. Sententias audire, &c.) Hoc fuit uitium quod posterior ætas & sæuiore eloquentiæ censores præcipue obiecerunt Senecæ, nimis scilicet amor sententiarum, quibus & minutis sæpe pondera rerum eleuabat, & crebris & condensatis cursum orationis & impetum confringebat. Marullum.) Proprium nomen rhetoris, quem apparet præceptorem Senecæ fuisse. Rhetorem.) Rhetor dicitur Græce quod Latine orator, qui causas in foro agit. Qui docet autem, Græce Sophistes uocatur, quod nos possumus interpretari doctorem, apud Latinos uero ferè obtinuit consuetudo, ut rhetor q; docet, orator qui dicit, uocaretur.

Aridum,

Aridum, non copiosum nec cultum, à similitudine locorum aridorum dictum est. Vulgato genere, id est non usitato more eloquendi, sed nouo & peculiari. Necesse est me.) Sententia est, necesse est quum de re exili & tenui dicā, ut oratio mea exilis sit & arida, recte, quia respondit Latro exiliter orationis suæ nō ex rei uitio, sed ingenij sui conditione prouenire. Quāmaxime, id est statim & mox in præsentia illius temporis, sicut enim plerique dicūt quū maxime, id est iā admodū. Solebat autē) Dicit quomodo solitus sit exercitari Latro, ut uno die scriberet nihil præter argumentationes, alio nihil præter sententias, alio solū figuras. Deinde morē eius fuisse nunq̃ obliquare orationem schematibus, nisi id exigeret necessitas. Epichere mata.) Epichere ma Quintilia. Interpretatus est aggressionem, estq̃ id quod alij syllogismum uocāt, dictumq̃ est Epichere ma, hoc est aggressio uel conatus, quia eo aggredimur, uel conamur rem demonstrare. Enthymemata.) Enthymema ab ἐνθυμημα Græco, id est cogito dicitur, quasi cogitatum, uel animo conceptum. Et hoc nomine aliud Aristot. significat, aliud Cice. & Seneca, & qui circa eos fuerunt, aliud nostræ ætatis dialectici. Aristot. enim definit enthymema esse syllogismum ex uerisimilibus & signis constantē, adeo nulla alia re differē enthymema à syllogismo, nisi quod certo genere materia cōstat. Cicero uoluit nomine enthymematis accipi genus argumentationis ex contrarijs ductæ, ut: Quem alienum fidum inuenias, si tuis hostis fueris? Quid satis est, cui Roma parum? Si hostis Catilina, cur tu ciuis? Nostri dialectici uolunt enthymema esse syllogismum imperfectum, cui altera propositionum hoc est maior aut minor deest, ut: Hunc ego si tantum potui sperare dolorem: Et perferre soror potero. Hic autem enthymema accipiendum est pro eo quod secundo loco dixi, hoc est argumentatione ex contrarijs ducta. Translatitias.) Dixit hic translatitias sententias, quia commodè ad quemuis usum transferri possunt, ut quæ non de certa una redicuntur, sed in commune, de instabilitate fortunæ, de luxuria, de auaritia, & ut paucis dicam, Sententia est, ut uult Aristot. commune aliquod pronunciatum, quod ad partem aliquam morum uitæq̃ pertinet: quisquis ergo de simili re dicit, potest eas in orationem suā transferre. Itaq̃ si dicat Hecor, Pulchrum est mihi pater laudari abste laudato uiro, non est proprie id quod uocamus sententiam: sed si dicat detractis personis, Pulchrum est laudari à laudato uiro, iam dicitur sententia. De seculo, id est quæ ad reprehensionem seculi pertinent. Ferē enim à prima origine rerum priora secula laudata sunt, præsentia reprehensa. Supellestilem uocabat.) Per translationem nempe. Supellestis enim est instrumentum omne domesticum, quo ad quotidiana ministeria utimur, ut sunt mensa, lances, canthari, lintei, uideturq̃ nomen id à super & lecto dictum, quoniam ueteres in lectis cōnabant, unde omne instrumentum quo cōna explicatur, & instruuntur lecti, supellestilem dictam esse uidetur. Schemata.) Schema Græcum est, interpretatur figura uel habitus, oratores figuram dicunt, suntq̃ nonnunquam dicta schemata omnes figuræ quibus ornatur oratio, siue eæ sint in singulis uerbis, siue in collatione uerborum, siue in sententijs. Hic autem capit schema pro figura sententiæ, quæ uelut obliquatur oratio, ut quod recte uel non satis decore uel non satis utiliter dici potest, id circuitu quodam dicatur. Vnde & controuerfias quasdam figuratas dicunt auctores, in quibus euenit sæpe ut quum per unius criminis defensionem in alterius suspicionem cadendum sit, quod ne fiat, uel rem pro re, uel personam pro persona, uel rem pro persona, uel personam pro re subiiciunt. Itaq̃ Cicero pro Ligario quum Tubero obiiceret Ligario contra Cæsarem eum fuisse, quum tamē ipsemet Tubero contra Cæsarem arma tulisset, & Cicero hoc ipsum obiiceret Tuberoni, qd̃ quidem si tanquam crimen obiiciebat, necesse erat ut premeret eodem crimine Ligarium, quem defendebat: Si tanquam inuidiosum, necesse erat offendere aures Cæsaris, qui iam nihil asperius in Tuberone dictum æquo animo laturus erat. Substituit ergo pro persona Tuberonis personam suam, & dicit seipsum etiam contra Cæsarem fuisse, hocq̃ in summam laudem clementiæ Cæsaris conuertit, apud quem hoc audet

tam

tam libere confiteri. Abundauerit.) Abundare, sine aspiratione scribendum est, dicitur à præpositione ab & undo, quasi propter plenitudinem effluere. Schemata obscura ea sunt, per quæ quod aperte dictum aures offenderet, occultius dicitur, quale est apud Curtium, quum interrogare uult Darius rex de uxore sua, an intulerit ei uim Alexander, & propter ingentem amorem feminæ puderet eum tam obscenis de ea uerbis uri, dixit: Ausus ne est aliquid & dominus & iuuenis? Significans in iuue ne uoluntatem libidinis, in domino potestatem, quibus duabus rebus, uoluntate & potestate, omnia fiunt, significauit quidem id ipsum quod apertius dicturus erat, sed ab omni turpitudine uerborum abstinuit. Scio quàm odiosa, &c.) Hoc uult dicere, quum res expectatur, odiosi sunt longi apparatus, quibus differtur id quod expectatur. Erant enim Circenses ludi equestres Romæ quibus equites decurrebant: ante quæ committerentur autem ludi, præcedebat pompa, hoc est præmissio equorum, qui in cōspectu populi traducebantur ociosi, ut uiderentur à spectatoribus, & reliquus apparatus ludorum fortè ostendebatur populo. Pompa à Græco pempo, id est mitto dicitur, quia præmitti solet ante ludos aut triumphos, aut alia id genus. Dicere diem, id est polliceri certam diem qua dicturus erat. Sic Iuuenalis:

Lætam fecit quum Stadius urbem,

Promissitq; diem. Dicebatur etiam dicere alicui diem ad Prætores, aut ad populum, qui ad certam diem aliquem in ius aut ad populi cognitionem uocabat.

L. ANNEI SENECAE DECLAMATIO prima primi libri, cui titulus, Patruus abdicans adoptatum.

Rubrica.

liberi parentes alant, aut uinciantur. Thema. Duo fratres disidebant inter se, alteri filius erat. Patruus in egestatem incidit. Patre uetante, adolescens illum aluit, ob hoc abdicatus tacuit. Adoptatus à patruo est. Patruus accepta hereditate, locuples factus est. Egeere coepit pater. Vetante patruo aluit illum adolescens. Abdicatur, contradicatur.

PRIMA PARS PRO NEPOTE.

Declamatio.

Eò iam perductus erat, ut omnem spem ultimorum alimentorum in ea sola domino poneret, in qua habebat abdicatum & inimicum. Ipse, inquit, ali me uetuit. Imitationem alicuæ culpæ, innocentiam uocas. Omnis instabilis & incerta felicitas est. Quis crederet iacentem super crepidine Marium, aut fuisse consulem, aut futurum? Quid non timendum felicibus putas? Quid desperandum infelicibus? Ne circum plura instabilis fortunæ exempla te mittam, uide quis alimenta rogetur, & quis roget. Nō sum hospes grauis. Vnum senem aduoco. Hoc tibi uitio placeat pater. Perierat totius orbis, nisi iram finiret misericordia. Iactatus inter duos patres, utriusq; filius, semper tamen felicioris abdicatus, illud tamen pater deos te flor, diuitem te relinquo. Circumibo tecum pater limina aliena: Omnibus ostendam, & me qui alimenta dedi, & te qui negasti. Abdicari non possum ob id quod feci, lege

lege cogente. Quid si flere me uctes, cum uideo hominem calamitosum? Non sunt affectus nostri in nostra potestate. Quaedam iura non scripta, sed scriptis omnibus
* certiora sunt.

• fortiora

PARS ALTERA PRO PATRVO CONTRA NE- POTEM.

Crescere proposuit ex mea inuidia homo, qui se melius idestare potest, quam defendere. Iustus meus metus est, ne heredem ingratum scribam, inimicum relinquam. Etiam si tu non odisti eum, qui fecit mihi iniuriam, tamen ego odi illum, qui fecit tibi. Desinit esse filius, qui non tantum à patre abdicatus, sed ab alio adoptatus est. Audite quàm ualde eguerim. Fratrem rogavi. Quis es tu, qui de facto patrum seras sententiam? Ad te arbitrum odia nostra non mittimus. Iudices habemus deos.

EXTRA CONTROVERSIAM.

Alfius Flavius pretextatus apud Cestium controuersias declamabat. Semper autem commendabat eloquentiam eius aliqua res extra eloquentiam. In puero de clamante lenocinium erat ingenij ætas.

IN PRIMAM SENECAE DECLAMATIONEM commentariolum.

Liberi parentes alant. Hoc est thema huius primæ declamationis. Vocabantur autem themata in scholis declamationum ea quæ breuiter continebant controuersiam quæ declamabatur, quæ poetæ Comici & Tragici argumenta uocant operum suorum. Sunt autem themata aut ficta aut facta. Ficta sunt quæ autor quisque aut declamator sua uoluntate composuit, quale est hoc, & ferè omnia istius uolaminis. Facta sunt quæ ab historicis, aut ab oratoribus, aut à Poëtis sumuntur, ut est apud Quintilianum thema declamationis quæ Cymon redemptus inscribitur. Ab oratoribus, ut Polycrates qui accusationem Socratis scripsit, & Cestius Pius qui orationi Ciceronis pro Milone & alijs nonnullis rescripsit. A poetis sumuntur, ut Aristides Sophista qui facit, sumpto ab Homero themate, Vlysiem suadere Achilli, ut redeat in gratiam cum Agamemnone, & pro Græcis pugnet, cui Libanius Sophista, is qui præceptor Iuliani Apostatæ fuit, respondit. Sciendum præterea est fuisse omnibus declamationibus nomina sua, quæ ferè incitua librariorum aut corrupta aut de prauata sunt. Itaque hæc uocatur, Patruus abdicans adoptatum. Ponit in hoc themate legem primo, unde propè tota hæc controuersia nascitur, quæ lex est, Liberi id est filij, parentes alant, aut uinciantur, id est alligentur uel mittantur in carcerem. quod hinc uero sequitur, factum est, unde hæc controuersia oritur. Duo fratres dissidebāt, hoc est inimici erant inter se, alteri, fratri scilicet, filius erat patruus, id est frater cui non erat filius, in egestatem incidit, id est inops aut pauper factus est, patre huius fratris qui filium habebat, uetante, id est prohibente, ne faceret adolescens, scilicet filius, illum hoc est patruū, aluit. Ob hoc, scilicet factū, abdicatus scilicet filius, id est de modo à patre expulsus, tacuit, id est non contradixit. Adoptatus scilicet hic abdicatus, id est in filiū rursus assumptus à patruo est, scilicet suo quæ aluit. Patruus accepta hæreditate, scilicet per mortē alicuius propinquorum aut amicorū, locuples, id est diues factus.

P

Quæ

Etus est. Egere id est inops esse, corpit id est incepit, pater scilicet abdicati, uetante patruo, scilicet qui adoptauerat, aluit illū, hoc est patrē, filius abdicatur, scilicet ob hoc, filius contradicit, id est in iudicio patruo abdicare respondet. Pender autē tora hæc cōtrouersia ex lege quæ dicta est, ut liberi parentes alant, cuius legis scriptū hoc est. Verba pro se filius assumit, quibus iubetur patrē alere. Contrā patruus non uerbis legis, sed menti & sententiæ eius insistit, mouetq; duplicē controuersiam. Primam definitionis, An nomine parentis sit censendus qui abdicauit filium cum qui & ab alio iam adoptatus sit: quum enim iam omnia iura parentis per abdicationē recusauerit, & expulserit filium domo, & hæreditate accipiendā excluderit, & patriam in eo potestatem, quam apud Romanos pater in filiū uitæ & necis habebat, deposuerit, quæ omnia per adoptionē pater etiam adoptiuus acceperit, uidetur lex eū uoluisse nomine patris cōtineri. Deinde ut contineatur nomine patris, alia tamen nascitur cōtrouersia: Vtrum lex indifcrete se ad omnes patres ac filios extendat. Quid enim si pater sit exul? quid si hostis patriæ? quid etiā si filius sit puer? quid si debilis? quid si militare pro patria cogatur? quid si iubeatur in exiliū ire? uidebitur certe lex eū noluisse astringere, quæ iubet ut filij parentes alant. Ergo potest aliquid interuenire quod filiū excuset ut non cogatur alere parentē. Videndū igitur an tantundē rationis habeat filius qui sit abdicatus à patre, & ab alio adoptatus. Hoc itaq; genus cōtrouersię uocāt Statū legitimū ex scripto & sententia. Liberi quandoq; dicūtur qui serui nō sunt, quādoq; filij uocātur liberi, non tamen omnes nec omniū, sed eorū qui ipsi serui nō sunt: neq; enim qui seruus est recte filios suos, si præsertim & mater ancilla sit, liberos uocauerit. Vult autē Gell. liberos pro filijs tantū plurali numero dici. Quintilianus tamē in Cædō in limine dicit: Liberi & parentis is est affectus. Fratres. Fratrem dici uolunt quasi se re alterum. Alteri.) Inter alterum & secundum quid interfit quæsitum est. Secundus semper alterum significat, est enim secundus semper alter à primo: sed alter non utique secundus est, nam & primus alter à secundo est, itaq; dicimus primus & secundus: sed unus & alter ut secundus non differentiam solum, sed & ordinem significet. Alter uero solum differentiam, præterea quum dixit in Bucolicis Vergilius:

Alter ab undecimo iam tum me ceperat annus. Intelligit duodecimū annū: quod si dicatur secundus ab undecimo, intelligitur tertius decimus, primus enim ab undecimo, est duodecimus. Egestatē.) Egestas & paupertas hoc differūt, quod egere significat carere eo quo sit opus: pauper dictus est quasi paulū parans, hoc est qui parū habet, potest autē hic esse ut nihil ei qd necessariū sit desit. Itaq; Seneca in 7. epist. dixit: Quanta nobis uerborū paupertas, imō egestas sit. Adolescens.) Festus Pomp. nescio qua cauillatione per u uult scribi, ut adulescens dicatur, & Græcā eius originē facit, quum certū sit ex significatione ab adolescere dici, & idcirco per o scribendū esse. Abdicatus.) Abdicare dicebatur filium pater, quē quia male obediret aut turpius uideret, expellebat domo. Est autē aliud qd exheredare, quia exhereditatio nō nisi post patris mortē locū habebat, quū apertis tabulis testamenti filius exheres scriptus inueniebatur. Tacuit.) Inter tacere & filere interest qd inter speciem & genus, quisquis cōfillet, tacet: nō quisq; tacet, fillet: tacere enim est nō loqui, filere etiā ab omni sono aut murmure aut strepitu parcere, unde & uēri filere, & Verg. noctē silentē dixit. Adoptatus.) Adoptare est alienū aliquē in ius & nomē filij sibi assumere, qd in Italia hodie etiā uisum est, apud nos minus notū habetur. Hæreditate.) Hæres ab hærendo dictus uidetur, qm in eo domus & familia defuncti hæreat, hoc est innixa sit. Locuples dictus est à plenis locis, qd propter copiam rerū oēs angulos domus suæ plenos habeat. Corpit, non est præteritū à capio, sed deficiens uerborū, sicut odi, meminī, cuius etiā infinitiū Catonem dixisse corpere, Gellius est autor. Eō iam perductus erat.) Hæc sunt, ut ita dicatur, fragmenta decerpta ex his quæ pro parte filij in hac controuersia dicta fuerunt, nec est ullus ordo aut cōtinuus textus sententiarū, sed solum quicquid & unicumq; placuit decerptum est ab eo, qui hos libros declamationū, ut prædiximus, cōminuit

minuit ad hunc modum & confregit. Hoc ergo quod dicit, Eo iam perductus, &c. potest uideri pars narrationis fuisse. Dicit autem istud ideo ut ostendat iniquitatem patrum, cuius tanta egestas fuit, ut solum speraret alimenta ex domo fratris sui, qui illi inimicus erat, quum abdicasset etiam filium, qui alere patrum consueverat, tamen filius se passus abdicari & adoptari a patruo paupere, ut posset illum alere, nunc tamen patruus immemor tanti beneficii abdicet eum qui in tanta necessitate illum aluit, quod iniqui hominis & digni inuidia uidetur esse. Habent autem omnia uerba quadam uim & efficaciam. Eo enim inquit, iam perductus, hoc est quasi a necessitate compulsius, ut non solum spes, sed & omnem spem alimentorum, quodque maius sit, ultimum etiam, hoc est quæ solum a morte tueantur famem, in domo, & ea sola poneret, in qua habebat abdicatum, a quo scilicet nihil posset sperare, & inimici a quo nihil sperare deberet: quæ ergo fuit dura conditio istius? Ipse inquit ali, &c.) Contradictio est patrum, quam sumit filius ut dissoluat: dicit enim patruus, quia pater tuus prohibuit ne tu me aleres, iure ne & cum alas uideor prohibere. Imitationem alienæ &c.) Dissoluit contradictionem dicens, non posse eum uideri idcirco iure facere, si imitetur alienam culpam, hoc est faciat quod alius facere non debuerit. Efficax sine dubio & acris responsio, & breuiter cum magna significantia collecta. Omnis instabilis, &c.) Locus communis fuit dictus ad coercendam superbiam patrum ex felicitate sua conceptâ. Crepidine.) Crepido fragmentum rupis est a crepando dictum, solent enim in excauatis aut fractis rupibus circa itinera mendici sedere. Marius.) Hic fuit C. Marius qui sextus Consul de Iugurtha prius, deinde de Teutonibus in Italia uictis triumphauit, postea dissensione ciuili fugiens ab urbe, & post uarios casus in Africam ueniens, Carthaginiam, cens in crepidine medicauit: rursus collectis seruis & omni genere noxiorum aut cuiusuis alterius conditionis hominum, rediit Romam, & uictor inimicorum crudelissime uictoria exercens morbo uitam finiuit. Nec circum plura, &c. Concludit hunc locum præfenti rerum exemplo, quo nullum potuit efficari. Quum enim is qui poscebat alimenta diues fuisset, & posceret alimenta ab eo quæ a se abdicatum pauper adoptauerat, satis uidetur nulli fortunæ credendum esse. Non sum hospes grauis.) Vult dicere, non multos accipio hospitio aut inuito, quia adueco uerum senem, id est patrem, & placui tibi hoc uitio, id est hac uel benignitate uel liberalitate, quod iam per ironiam uocat uitium, quia id sibi a patruo obiciebatur, estque argumentum a pari ductum, quia enim gratum fuit tibi ut te in egestate tua aluerim, quum inimici tui filius, debes nunc id ipsum in patre meo æquo animo pati. Perire totus.) Locus communis fuit ad comprimendam iram patrum, ex quo hac sententia sumpta est. Iactatus inter duos.) Cōmiseratio filii est. Illud tamen deos, &c.) Conclusio fuit huius loci ad inuidiam patrum dicta, quum enim pauperem alueris, & quo melius id facere posset, passus sit abdicari se ut ab eo adoptaretur, nunc a diuite expellatur. Deos testor) Testari quandoque significat testes inuocare, ut Verg. in 2. Aenei. Vos æterni ignes & non uiolabile uestrum Testor nomen ait. Quandoque testamentum condere, unde & intestatus dicitur qui testamentum non condidit. Intestabilis uero in aliam sententiam dicitur, quem testari, id est te stem ciere uel inuocare nemo possit propter improbitatem uitæ. Circumibo tecum pater.) Hoc de patre non adoptiuo, sed uero dicit. Limina, id est domos uel ostia, per synecdochen pars pro toto posita, estque limen quod ad ingressum ostiorum pro foribus ex lapide uel alia materia eleuatus quam reliquum solum ponitur. Qui alimenta dedi, scilicet ut sciant homines quæm crudeliter a patruo cui data sunt exulsus sum, & te qui negasti: ut nunc demum intelligatur iustete fuisse tam duro fratri iratum. Abdicari, &c.) Hoc pertinet ad id quod prædiximus, descriptio legis: quia lex iubet parentes alere, ergo quum id feceris, non potest abdicari. Quid si fieri me, &c.) Hoc pertinet ad alteram controuersiam qua mouetur questio filio, An nomine patris is qui abdicauit contineatur. Vult ergo dicere ut non contineatur eo nomine, tametsi adhuc erga eum affectus parentis, cui non possit imperare: & affectus ut non con-

C. Marius

P a tina

tineatur in scripto legis, cōtinetur intra ius naturæ in loco parentis, quod omni scripto potentius est. Calamitosum à calamitate dictum est. Volunt autem calamitas dici à calamis, quod sit tempestas quæ calamis incidat, ut est grando, aut turbines, aut reliqua id genus mala quæ segetem euertunt aut destruunt. Potestate.) Potestas & potentia differunt. Potentia ad facultatem magnarum rerum pertinet, ut est regnū, principatus, ducatus: Potestas ad vires nostras. Inde dicimus, fac mihi potestatem dicendi, & filios dicimus in patria potestate esse, nō potentia. Sic Hieronymus in præfatiōe veteris testamēti: Cera mollis & ad fingendū facilis, etiā si plastæ manus essent, potestate tamen totum est, &c. Idco traductores textuum Aristotelis omnes corrupte dixerunt potentiā & actum, quū debuissent dicere, potestatem & cōsummationem, id est perfectionem uel cōpletionem. Crescere proposuit.) Hæc est pars abdicantis patruī. Quod ita dicit: Crescere proposuit, &c. uidetur ad exordiū pertinuisse, quo uoluerit patruus molliri inuidiā, quam illi filius adoptiuus ex specie crudelitatis parare uoluit, ut sit sententia, quoniam filius beneficus fuerit in patrum, posse illum multa sibi impropere atq; iactare, hoc est grandia loqui potius q̃ se defendere, hoc est dicere quæ ad ius causæ pertinent. Proposuit.) Proponere proprie significat quemadmodum mercatores solent aliquid pro foribus aut fenestris aduendendum exponere, unde in lege Panes propositionis dicuntur. Quandoq; proponere significat aliquid præmittere unde conclusio inferatur, sic propositiones dicuntur apud dialecticos id quod hodie uulgō præmissas uocamus. Nam id quod uerū aut falsum significat, quod Petrus Hispanus & reliqui propositionem uocant, id Boëtius enūciationem interpretatus est, Cicero melius pronuntiatum uocauit, estq; simile si omne id propositionem uocemus, quale est si omne nomen substantiuum subiectū dicamus, quemadmodū ex omni pronuntiato propositio fieri potest si in syllogismo ponatur, sic ex omni nomine substantiuo potest fieri subiectū, non tamen dicitur substantiuum nisi ex relatione ad prædictū, hoc est quum in pronuntiato ponitur. Præterea proponere dicitur quemadmodū hic pro eo quod est in animo instituere. Sic Iuuenas. Si te propositi nondum pudet. Inuidia tam dicitur eius, ut ait Cicero, qui inuidet, q̃ cui inuidetur. Vergilius in 4. Aeneid. passim dixit: Quæ tandem Ausonia Teucros cōsidere terra Inuidia est. Actiue dixit Horat. in 1. epist. Inuidia uel amore uigil torquerere. Iustus meus metus, &c.) Argumentationis pars est pertinens ad causam. Vult enim dicere, iure abdicō hunc, quod si non faciam, metuendū est mihi ne ingratus, hoc est, hunc filium adoptiuum non obsequentem mihi scribam hæredem, & relinquam inimicum scilicet hæredem, hoc est fratrem meū ad quem munere filij sit hæreditas peruentura. Inimicum.) Inimicus & hostis differunt. Inimicus significat omnem quem odimus qui amicus non est: Hostis hodie significat eum cū quo bellū publice geritur. Veteres aut hostem peregrinum uocabant. Etiam si tu non odisti eum qui se. &c.) Mollis color uel figura est qua pater uidetur abdicare filium, non in odium illius, sed in odium fratris qui prius hunc ipsum abdicauerat. Definire esse filius, &c.) Argumentationis collectio uel conclusio uidetur fuisse, contra eam partem filij quā diximus esse positā in definitione nominis patris uel parentis: ostendit enim patrem naturalit̃r nō posse amplius ab hoc uocari patrē eū, à quo fit abdicatus, hoc est per quē amiserit ius filij ne possit esse hæres illius, præsertim quū sit iā ab alio adoptatus, hoc est alit̃r acceperit patrē. Nec enim credibile est legē uoluisset filius duobus parentibus alendis astrictus esse. Audite q̃ ual. &c.) Inuidia est contra fratrem inimicū, & habet duplicē emphasim, id est significationē uel indicationē inuidiæ: per se enim miserabilis persona est, tam egena ut inimicū rogare cogatur, deinde inuidiosum est fratrem pro tam miserabili rogandū esse. Quis es tu, &c.) Patruus hoc dicit ex grauitate personæ suæ, quia iam per adoptionē pater erat. Videtur aut inter omnia humana necessitudinis uincula nomen patris esse sanctissimum. Ergo dicit: quis es tu scilicet iudex, qui audebis cōtradicare abdicationi meæ, & inter patrē, filium, sententiam tuam.

tuam interponere. Non enim mittimus scilicet nos patres, ad te arbitrum, id est ad tuam cognitionem, odia nostra, scilicet in filios. Iudices habebimus deos, quoniam illi soli sunt ueneratione supra patris nomen, & soli possunt discernere quid recte aut secus inter patrem & filium geratur. Extra controuersiam.) Id faciebat Seneca non solum in procerum librorum, sed ubicunque uisum est, ut si quid dictum factumue esset, quod aliqua parte prodesse ad eloquentiam posset, id insereret, quale est quod hic commemorat. Dicit enim Iunium Albi Flauium praeextatum solitum declamare, semper erat autem aliquid extra declamationem, propter quod eius eloquentia placeret, praecipuum autem lenocinium, hoc est, ille stamentum uel praetextum quo puer declamans placeret, erat aetas, quoniam in tenera aetate plus admirationis & beneuolentiae mereretur facundia quae supra annos esset. Praetextatus.) Praetextati dicebantur nobiles pueri. Romae enim interior uestis quae utebantur, tunica dicebatur, camignobiles illaboratam & inculatam habebant: nobiles uero praetextam, id est certae texturae genere pictam & ornatam; unde praetexta dicta est, & praetextati qui ea utebantur, necdum togam uirilem assumpserant. Ante togam sub paedagogis erant, quorum custodia & imperio coercerantur. Post sumptam togam ex ephebis dicebantur excedere, & desinebant sub imperio custodum esse. Commendabat.) Commendare aliquando significat aliquid curae alicuius mandare. Vergilius in secundo Aeneidi:

Secq̃ suosq̃ tibi commendat Troia nepotes. Aliquando gratiam aut beneuolentiam parare. Sic Mart. Errat Qui commendandum se putat esse suis. hoc praesto hic accipitur. Lenocinium.) Leno, lena facit forminino genere, sicut leo leena, Laco Lacena. Dicitur autem leno qui questum ex prostitutis mulieribus facit, & conciliator est aut nuntius alienae impudicitiae. Vnde lenocinari dicitur, & lenociniū commendatio uel conciliatio proprie impudicae consuetudinis: usus tamen obtinuit ut per translationem pro qualibet iucundiore gratia aut fauore accipiat.

L. ANNEI SENECAE DECLAMATIO
secunda primi libri, cui titulus, Virgo prostituta.

 Accedens casta castis, puris pura sit. Thema. Quaedam uirgo à Piratis capta uenit. Empta à lenone, & prostituta est. Venientes ad se exorabat suprem. Militem qui ad se uenerat, cum exorare non posset, eum lucentem, & uim inferre uolentem occidit. Accusata, absoluta, & reuersa ad suos est. Petijt sacerdotium: Contradicitur.

PRIMA PARS CONTRA VIRGINEM
petentem sacerdotium.

Sacerdos uestra adhuc in lupanari uiueret, nisi hominem occidisset. Quid mihi sacerdotē, cuius precaria est castitas? Id enim deerat, ut templa eas recipiant, quas aut carcer, aut lupanar eiecit. Indignam te sacerdotio dicerem, si transisses per lupanar. Fortuna, inquit, pati coegit, & miseri debent omnes mei. At nos miserandas non facimus sacerdotes: Nec est apud nos maximus honos ultimorum:

P 3 malos

malorum solatium. Ita domi custodita est, ut rapi posset. Ita chara fuit suis, ut rapta non redimeretur. Ita rapta pepercere pirata, ut lenoni uenderent. Sic emit leno, ut prostitueret. Sic uenientes deprecata est, ut ferro opus esset. Mouet me respectus omnium uirginum, si in ciuitate nulla inueniri potuit, nec meretrice castior, nec homicida purior. Nulla est satis pudica de qua queritur. Omnes, inquit, exorauī. Si quis dubitat an meretrix esset, audite quā blanda sit. Ponamus tres sacerdotum petere. Vnam quæ rapta sit, Alteram quæ prostituerit, Tertiam quæ hominem occiderit. Omnibus negabo.

PARS ALTERA PRO VIRGINE

petente sacerdotium.

Voluerunt Dijs esse miraculo, in captiua libertatem, in prostituta pudicitiam, in homicida innocentiam. Narrent sanè omnes tanquam ad prostitutam uenisse, dum tanquam à sacerdote discesserint. quā pudica sit, miles ostendit: quā innocens, iudex: quā felix, reditus. Inter tot pericula dijs illam non seruassent, nisi eam sibi seruaturi fuissent. Totus populus ad seruandam pudicitiam cōtulit, quicquid ad uiolandam attulerat. Dicat pudicitiam suam Dijs quibus debet.

EXTRA CONTROVERSIAM.

Longe recedendum est ab omni obscœnitate uerborum & sensuum. Quædam satius est uel cum causæ detrimento tacere, quā inuerecunde dicere.

RODOLPHI AGRICOLAE IN SECVNDAM

Senecæ declamationem commentariolum.

Sacerdos casta &c.) Hæc declamatio controuersiam habet positā in genere causæ legitimo scripti & sententiæ. Quum enim lex dicat, Sacerdotem castis castam, & puris puram esse debere: quā is pro se suscipit, qui prostitutam à sacerdote reo repellit, uidetur ista neque casta esse quia prostituta fuit, neque pura esse, quia homicida. Contra qui defendit, dicit, non idcirco quia prostituta sit non esse castam, quod quidem in genere coniecturali positum est: neque ut occiderit hominem, uideri homicidam debere uocari tamen, sed ita solum si contra ius occidisset, quod ad statū definitiuum pertinet. Dicit ergo, Sacerdos casta castis sit. Sacerdos communis generis est, dictus à sacerdotibus docendis. Sacerdos ergo id est fœmina quæ sacris præest, sit casta castis, scilicet eis religionibus quas caste coli oportet. (Multi enim erant quibus nihil erat necesse, cuiusmodi erant Veneræ & Bachanalia) & pura puris religionibus, quas non licebat fieri per eam quæ non esset purus, id est, homicidio aut alio insigni scelere cōtaminatus. Quæ uirgo à piratis, id est, perdonibus marinis capta uenit, id est uendita est, emptæ à lenone & prostituta est, id est, libidini hominum pro mercede expōita, uenientes

nientes ad se, scilicet libidinis causa, exorabat stipem, id est, impetrabat ut in elemosynam ei gratis pretium darent: militem qui ad se uenerat cum exorare non posset, scilicet quin ut cœperat explere libidinem, eum luctantem, scilicet secum & uim inferre uolentem occidit, accusata scilicet ob eandem huius, absoluta scilicet à iudicibus, reuersa ad suos est, scilicet in patriam, petiit sacerdotium, s. quia nemo libens in matrimonium ducere uoluisset. Contradicitur. Piratis.) Pirata Græcum est, dictus à *πῆρ* (*pêr*), id est ex perior, quia multa pericula maris & certaminum experitur. Casta.) Castus à carêdo dictus uidetur, quod caret, id est, abstinet à Venere. Vnde incestus, id est, non castus dicitur, quamquam alij id nomen à cestus quod græcum est, cingulumq; Veneris significat, sed id longius petiturum est, & ad significationem parum conuenit. Accipitur autem castitas apud ueteres non modo pro pudicitia, sed pro omni abstinentia scelerum. Venit.) Veneo à uenum & eo dicitur. Exorabat.) Differunt orare & exorare. Orare est rogare: Exorare impetrare quod rogatur. Sic Terentius in Adelphis: Orator ad uos datus sum, finite ut exorem. Stipem.) Stips apud ueteres significat quod hodie græco uerbo elemosynam dicimus, id est, miserationem. Vnde & stipatores dicuntur, & stipendium. Militem.) Miles quid significet, hodie ferè plurimorum errore ignotum est. Vulgus militem uocat eum qui apud ueteres ius habebat aureorum annulorum, quæ erant insignia equestris ordinis, hiq; equites uocabantur. Vnde Horatius dicit in Arte:

Romani tollent equites peditesq; cachinnum. Ergo quibus hodie ius est aureorum ornamentorum, equites, aut equestris ordinis uiri dici debent. Miles uero omnis ille qui in bello armatus operam dat, quod hodie indocti stipendiarios uel satellites uel quiduis aliud uocant: Vnde & militare, in bello operam præbere, & militia exercitium rei bellicæ apud omnes literatos uocatur. Accusata.) Accuso ab ad & causor causaris dicitur, murata per synæresim, id est, coniunctionem a & u in u, ut claudoccludo. Sacerdos uestra &c.) Hoc ad inuidiam dicitur, quasi dicat non esse dignam honorem sacerdotij, quæ ex una turpitudine, scilicet meretricatu, per aliam turpitudinem, scilicet homicidium liberata est. Lupanari.) Lupanar dicitur prostibulum, id est, locus in quo prostituta, id est, meretrices habitabant. Lupam enim ueteres meretricem uocabant. Quid mihi &c.) Est quasi obiectio contra aduersarium, quasi dicat, sacerdotem tam castam esse debere, ut non solum non uiolata, sed etiam tentata uel appellata sit de impudicitia, quod necesse erat huic contingere quæ erat casta solum per preces suas, quia aduocantes exorabat ne sibi uim inferrent. Precaria.) Precarium dicitur quod precibus impetratur. Sic Seneca paulo ante: Quæ parer mihi olim precario. Id enim deerat &c.) Hoc acriter & inuidiose dicitur. Id enim deerat, inquit, scilicet ad contumeliam: uel per ironiam dicitur, quasi non deerat, sed tale est quod omnino fieri non debeat. Vt templa eas recipiant.) Cum magna cura uerba pensitauit, opponens templo lupanar aut carcerem, & recipiant, contra eiecit, quasi quibus in lupanari aut carcere locus non dabatur, illas indignissimum sit in templa recipere. Templa à templando, id est, conspiciendo dicta sunt, quia ueteres antequam templa conderent templabantur, id est, uidebant quale se augurium præberet, ut templum id feliciter fieret: uel quia contempla, id est, eminentia & conspicua erant. Carcer quasi coarcer dictus est: significat autem singulari numero locum quo homines uincti asseruantur: plurali uero carceres dicuntur hi loci quo equi aut currus pro præmio cursuri continentur. Sic Lucanus in primo Pharsalia:

Vt quum carceribus sese effudere quadrigæ.

Indignam te sacerdotio &c.) Argumentum à maiori. Si indigna est quæ transit per lupanar, quanto indignior quæ uixit in lupanari. Fortuna inquit. &c.) Contra dictio est dicentis, prostituta, quia enim non suo uitio prostituta fuit, sed eius quam cepit, putat id non posse sibi, pro crimine obijci quod sibi non sua improbitate, sed fortunæ uoluntate cõrigit. Misereeri. Misereor dicimus cum genitiuo solus, ut misereor tui. Misereor im-

perso

personale accusatio & genitio iungitur, ut: miseret me tui. Misericordia accusatio iungitur, ut Vergilius in quarto Aeneidos:

Num lachrymas uictus dedit, aut miseratus amantem est. At nos miserandas.) Dissoluit contradictionem. Nos, inquit, non facimus sacerdotes, quia miseranda sunt, neque felicitatem sacerdotalis nominis damus infelicibus. Honos.) Vetus more homines, lepos, labos, arbor, habent s pro r in fine. Ultimorum, id est maximorum, quia post ultimum nihil est, sicut supra maximum nihil. Ita domi custodia &c.) Egregia argumentatio qua docet indignitatem personae, quae omni ratione semper contempta fuit, esse genus inductionis, ut haec uelut forma arguendi illis & illis, & illis cōcepta fuit, ergo omnibus est cōtēnenda. Cōtēnenda est, ergo indigna sacerdotio est. Mouet me &c.) Pars argumentationis est ducentis ad inconueniens, quasi dicat, in sacerdotium sumi debet castissima & purissima, ergo si haec tanquam castissima & purissima assumitur, nulla uidetur uirgo esse purior homicida, aut castior prostituta, quod prorsus absonum est dicere: quare nequaquam in sacerdotium assumenda est. Nulla est satis pudica &c.) scilicet ut in sacerdotē assumatur: quum enim sacerdos debeat esse antistita quaedam & magistra pudicitiae, dignum est ut sit certa & indubitata pudicitiae. Omnes inquit &c.) Cōtradictio est pro parte proposita, quasi dicat non hoc quod prostituta fui in crimen impudicitiae mihi uertendum est, quia exorauī omnes, hoc est, effeci precibus ut ab omnibus pudica manerem.

Si quis dubitat &c.) Conuertit hanc contradictionem aduersarius in eā ipsam pro qua posita est, sumpto ex coniunctis argumento, ut: Omnes exorauī, ergo blanda est: blanda est, ergo est meretrix. Est sanē genus hoc argumentandi acerrimum, quando datur aliquid ex his quae aduersarius pro se posuit, conuertere & retorquere in eum, & suo illum gladio iugulare, ita tamen si uehemens & firmum argumentum possit duci, alioquin friuolum uidetur & hominis uerba cauillant: & hoc quod hic posita est non satis dignum argumentū uidetur ingenio & fama Porcii Latronis, cuius haec est declamatio. Meretrix dicta est à merendo, quia impudicitia corporis meretur, id est quæstum facit. Ponamus tres &c.) Hoc est acre argumentum & pugna, habetque imaginem inductionis, ut: negabo illi crimen & illi & illi, ergo magis simul omnibus negabo. Hic autem & cum criminibus personas diuisit, poterit alioquin argumentum commodè in una persona explicari, ut dixisset, Ponamus hanc quae sacerdotium petit, raptam tantum fuisse, ponamus eam tantum prostituisse, ponamus hominem occidisse, ex quauis harum causarum sacerdotium ei negarem, quanto magis ex omnibus negabo. Omnibus negabo.) Deest conclusio, scilicet quum omnibus, id est, tribus illis praedictis negem, quanto magis uni, quae sola fecit id quod omnes illae fecissent. Prostiterit.) Prostare neutrale uerbum est, significatque in loco publico expositam impudicitiae stare. Prostituere actiuum est, & significat aliquam ad prostandum exponere. Leno ergo prostituit, meretrix prostar. Negabo.) Negare quandoque significat contrarium eius quod est affirmare. Vergilius in Bucolicis:

Sed reddere posse negabat. Quandoque significat petentem repellere, ut hic. Sic & Martialis:

Si nil Cinna petis, nil tibi Cinna nego. Voluerunt dei esse &c.) Haec est pars proposita, in qua praecipue sumit colorem ex iudicio diuino, tanquam maxime debeat deorum ministerio consecrari, quam Dii sibi ex tam multis calamitatibus saluam esse uoluerunt, qui color per totam orationem seruandus ei fuit qui hanc partem dicebat: adiuncto fauore personae, qui naturaliter ex tam multis aduersis illi parabatur. Videtur ergo hic locus in principio positus, ex praemio acceptus esse, maxime enim ad personae commendationem pertinet: quid enim est quod maiorem commendationem pararet personae, quam tantum fauorem deorum, ut inter tot aduersa seruarent illam, ut liberaretur cum captiua esset, maneret pudica, quanquam prostituta esset, & facere salua innocentia homicidium. Dei.) Dei uel di pro miscue dicitur

Di scriben-
dum est &
non dei.

reitur, usitatus apud communes di est. Id autem uno i scribendum est quemadmodum ratio postulat, non duobus quemadmodum uulgi scribit, cuius rei ratio nobis paulo latius aperienda est. Sciendum est ergo uetustissimos solitos esse i longum per e & i diphthongum scribere: erant itaque diphthongi latinæ quatuor, æ, œ, ei, & au, nam eu nisi in interiectionibus. heu & heus, in nullis dictionibus latinis inuenitur. Scribunt ergo pro dico deico, & scribo screibo, & pro mariti maritei, quod hodie quoque in quibusdam uetustissimis inscriptionibus licet intueri in Italia, quæ præscriptæ poribus factæ sunt. Postea hæc diphthongus cōsuetudine abolita est, positumque est solum i pro e & i. Ergo id accidit seruatumque est in his non solum in quibus dictionibus nihil mutabatur, sed etiam est quibus e ad declinandi rationē pertinebat: dictū est itaque isdem, pro eisdē, & idē pro eidē, & hi p hei, & di pro dei. Quod autem nō possit p duo i scribi, manifestum est ex hoc, quoniam di una syllaba est, duæ uocales autem unam syllabam facere non possunt, nisi uel fiat diphthongus ex eis, uel altera transcat in uim consonantis. Ex duobus autem i nulla diphthongus latina constat, transire autem in uim consonantis præcedente muta non potest. Ergo scribendum est di, & similes dictiones uno i & non duobus. Pudicitiam.) Pudicitia, & pudor, & pudentia differunt. Pudicitia enim in corporis integritate consistit: Pudentia in animi uerecundia: Pudor & p pudicitia & p pudentia accipitur. Innocentiā.) Innocentia nō significat id quod hodie hoc nomine intelligimus, id est secordia uel torpor animi, sed quasi omnes uirtutes hoc nomen complectitur, qui enim innocens, hoc est nō nocens est, is uidetur prorsus bonus esse. Narrent sanē.) Purgatio est eius quod obicitur prostitutam fuisse, quid enim refert prostitutam & in turpi loco fuisse eam, si tamen omnes qui ad eam uenerunt, discesserunt tanquam à sacerdote, id est, tam caste quàm uenerunt.

Quam pudica sit &c.) Confutat quasi una collectione omnia quæ contradici possent. Quoniam enim iubeat lex castam esse debere & puram sacerdotē, ista in milite castitatem suā ostendit, in iudicio puram se esse probauit, deinde ista etiam Deis ita uideri felicitas redditus sui declarauit: non enim Deos tamen illi felicitatis daturos fuisse, nisi eam ministerio suo, id est, sacerdotio eam uoluissent seruare. Torus populus &c.) Argumentū sumptū ex iudicio populi, quum enim ad uiolendam eā populus uenisset, & non tamen tamen dederit stipē, uidetur iudicasse populus eam non solum pudicam esse, sed etiam ut esset, facere suis opibus uoluisse. Dicat pudiciā suam Dijs &c.) Hoc est efficax & honestæ frōris, ut ita dicā, argumentū, quum enim uideatur solo munere deorum consecuta esse ut casta permaneret, iustissime cōsecrat pudiciā suam Dijs, per quos eam seruauit. Dicare proprie est aliquid alicui uelut in suam potestatem assignare. Sic Vergilius: Coniugio iungam stabili, propriamque dicabo.

Extra controuersiam. Longe &c.) Hoc uult dicere, quoniam enim hi qui contra prostitutam dicebant sumerent occasionē ad exprobrandum ei fornicatē lupanaris, & quæ necesse fuerit ibi eā audire, quanquam salua pudicitia, & cum quolibet uersari, & quæ pati liberius multa & inuerecundius dicebant, à quod monet Seneca omnino abstinendum esse, licet enim nonnulla si dicantur prodesse causæ possint, tamen si sint turpia dictu, ta cenda potius quam inuerecundi hominis famā subeundam. Hoc etiam postquam Seneca dixit, notandum uidetur parum probabilē uideri totum colorē partis illius quæ contra, pstitutam est, & magis conuenire eam orationē a spero illi & libero ingenio Latronis, quam uero oratoris iudicio, tota enim oratione in prostitutam inuehitur, & suspensiones impudicitie & aliorum in eam criminū spargit, quod primum minime fauorabile est, ut calamitates cuiquam obiciantur, præsertim ei quæ inter omnia aduersa tamen innoxia permanserit: deinde & extra uel potius contra thema hæc ipsa dicuntur, datur enim in themate pudicā eam quum prostituta esset mansisse, in cuius honorem etiam ab homicidio absolutam esse constat, quare necesse est omnium fauorem hac in parte pro ea stare, neque æquis accipere auribus hac parte infamari eam, unde ei præcipue admiratio accedit. Detrimeto.) Detrimentum à detero dicitur, quia de-

scribit

teris aliquid rebus nostris, hoc est, damnum uel iacturam affert.

L. ANNEI SENECAE DECLAMATIO
 tertia primi libri, cui titulus, Incesta saxo deiecta.

Rubrica. **I**ncesta saxo deijciatur. Thema. Incesti damnata antequam deijceretur, Vesta inuocauit, deiecta uixit. Repetitur ad poenam. Contradicitur.

PRIMA PARS CONTRA INCESTAM.

Declamatio.

Id enim deerat ut modestior in saxo esset, quàm in sacrario fuerat. Dubitari non potest quin tandiu deijcienda sit, donec efficiatur, propter quod deiecta est. Patrocinium suum putat pereundi infelicitatem. Quid tibi importuna mulier imprecet? nisi ut ne bis quidem deiecta pereas. Exponam cum quo stuprum uel quando commisit. Quia probaui, istam damnastis. Non putas legem caruisse ut perires, quæ cauit quemadmodum perires? Male de Dijs existimas, si sacerdoti suæ tam se ro succurrunt. Ita Dij maluerunt damnatam absoluerè, quàm sacerdotem?

PARS ALTERA PRO INCESTA.

Damnata deiecta est, absoluta descendit. Putares puellâ non deijci, sed demitteri. Lex sacerdotem non ad saxum usq; deferret, nisi sententiam deorum expectaret. Erat altitudo montis, etiam secure aspicientibus horrenda.

RODOLPHI AGRICOLAE IN TERTIAM

Senecæ declamationem commentariolum.

Incesta saxo deiecta.) Lex est ut incesta, hoc est, sacerdos Vestæ in stupro deprehensa deijciatur, id est, præceps mittatur de saxo, id est rupe aliqua. Quædam quæ esset damnata incesti, antequam deijceretur deam Vestam inuocauit, hoc est, orauit ut ita sibi auxilio esset quemadmodum sciret esse se pudicam: quum deiecta esset salua permāsit, repetitur rursus ut deijciatur, quia lex uidetur uoluisse ut moreretur, deijci debere: ergo quandiu mortua non sit, legis uoluntati non esse satisfactū. Contradicat, quia deiectâ defendit: quum enim dicax lex, damnatam deijci debere, hæc quæ damnata deiecta sit, uidetur iussis legis nihil reliquum esse in ista. Est itaque genus legitimum ex scripto & sententia legis nascens, cuius sententiam quidē tuetur accusator, scriptum uero defensor. Vestam.) Vesta dea erat ignis, in cuius tēplo perpetuus ignis ardebat, erantq; custodiæ eius consecratæ uirgines Vestales quæ pudicitiam suam deæ consecrabant, & quibus capitale erat in stupro deprehendi, post sexagesimum annum si qua uoluisset licere ei nubere, erantq; propemodū similes sanctorum testimonialibus nostri temporis. Incesti.) Incestum ab in, id est, non, & castus dictū est, proprièq; uocatur impudicitia in personam aliquam, uel affectum sacris incurrens, ut est uel in consecratam deo, uel in coniunctam cognitiōe tam aeterna, ut per legem uxor esse non possit. Id enim deerat &c.) Hæc est pars accusatoris reposita ad

vis ad pernam eam quæ deiecta fuerat, primumq; hoc inuidiam trahit quod ausa sit in saxo Vestam inuocare, quasi dicat, Non esse mirādum si tam immodesta fuit ut au-deret in saxo inuocare Vestam quum sit ausa in eius sacrario licet impudica esset uer-sari. Sacrarium dicitur in templis locus in quo sacra reponuntur, quod uulgo sa-cristiam uocant. Dubitari non potest & c.) Hoc acriter dicitur. Non enim lex frustra deici uoluit damnatam, nec ob aliud quā ut moreretur, nam si uoluisset mo-ri damnatam, non utique de tam sublimi deici iussisset, ergo quādiu factum nō est qd fuit causa statuendæ legis, non est obeditum legi. Quin, id est qui non. Quā-do autem ponitur in medio constructionis iungitq; duos scilicet, accipitur pro ut nō, sicut qui & quo pro ut accipimus. Sic Vergilius in quarto Aeneidos:

Quo regnum Italiæ Libycas aduerteret oras. Quando iungitur imperati-uo, ut quin age, legendum est disiunctim, ut dicamus quin, id est, qui non, hoc est quæ-re non, scilicet agas, deinde age subiiciendum est. Quum iungitur indicatiuo, sim-pliciter & coniunctim legitur, quin paras, id est qui non, quare non paras. Patro-cinium (suum & c.) Vult dicere: Hæc putat se defensuram esse per hoc quod sit ad pe-reundū infelix, id est, quod semel deiecta non perierit, sed necesse sit eam bis deici.

Patrocinium à patrono dictum est. Patronus dicitur qui seruum libertate dona-tum manumisit: quemadmodum enim ad seruum dominus, sic ad libertū patronus dicitur. Inde qui aliquem capitis reum in iudicio defenderat, apud ueteres dictus est etiam patronus, quoniam is reo quasi usum uitæ reddidisset, sicut seruo dominus ma-numisso: & inde patrocinium, id est defensio dicitur.

Tantum scripsit Rodolphus Agricola in has Senecæ declamationes.

L. ANNEI SENECAE DECLAMATIO QVAR-ta primi libri, cui titulus, Fortis sine manibus.

Adulterum cum adultera qui deprehenderit, dū utrumq; corpus in-terficiat, sine fraude sit, liceat adulteriū & in matre filio uindica-re. Thema. Vir fortis in bello manus perdidit. Deprehēdit adul-terum cum uxore, de qua filium adolescentem habebat. Imperauit filio ut occideret. Non occidit. Adulter effugit, abdicat filium, conradicit.

PRIMA PARS PRO FORTE CONTRA FILIUM.

Solus ego ex omnibus maritis nec adulterum dimisi, nec occidi. Quis non pue-tet aut me sine filio, aut filium sine manibus? Conceptus est iste, à quo sciemus. Cū adulterum deprehendi, tunc primū sensi me manus in bello perdidisse meas, domi etiam filij manus perdidit. Tā frustra ad filium, q̄ ad gladiū cucurri. In bellum non peruenit, & ante patriæ q̄ patri negauit manus. Vsq; eò pugnaui pro nobis, ut pro se non posset. Adolescens quos dimissi sequere. Non potui, inquit, matrem occidere. Quo sis excusator, adijce & patrem.

PARS ALTERA CONTRA

fortem hominem pro suo filio.

Alterum putavi paricidium, matrem coram patre occidere. Non semper sce-

Q 2 lera

tera nostri sunt iuris. Et truces animos misericors natura debilitat. In tam inopinati flagitij spectaculo, toto corpore stupui. Pater tibi manus defuerunt, mihi omnia, priusquam in memoriam reuerterer, exierant. Maius erat scelus, quod imperabas, quam quod deprehenderas. Si quid exegeris ultra vires meas, dicam, Ignosce; non possum. Ignoscit pater filio, nauigationem recusanti, si non ferat mare: Ignoscit non sequenti castra, si non potest, quamuis ipse pater militaris sit. Ipsam legem recita. Liceat marito, liceat & filio. Quare tam multos nominat, nisi quia aliquos putat esse, qui non possint? Exierunt adulteri inter patrem debitum & filium stupentem.

DE NATIVITATE SIVE

IMMENSE NATALIS DIEI IESV CHRISTI LAETITIA

Rodolphi Agricola Phrisij oratio, quae nuper admodum in publicum prodijt, sed sanè quàm deprauata, nunc per Alardum Aemstelredamum ad autographi fidem accuratius emendata, luculentisq; ac compendarijs eiusdem scholijs illustrata, in quibus potissimum explicatur id quod ad Dialecticam attinere uidetur, atq; hoc maxime iuxta Rodolphi de inuentione Dialectica praecepta..

DE NATIVITATE, SIVE IMMENSE NATALIS diei Iesu Christi letitia Rodolphi Agricola Phrisij oratio.

Longo uetustatis more seruatum fuit doctissimi uiri, ut natales singulorum hominum dies, priuatorum quidem à sua cuiusq; familia, principum uero & clarorum uirorum, consensu letitiaq; publica, populorum atq; prouinciarum celebrarentur. Etenim diem illum credebant sibi uelut solennem renouato quotannis gaudio colendum, qui primus queng; mississet in possessionem lucis & uitae, quiq; reliquis omnibus patefecit aditum diebus, & ut bonorum omnium quae in uita percipimus capaces essemus effecit. Tanto uero magis eum diè gratulationibus uenerationeq; putabant prosequendum; quo praestans aliquis egregius uirtutibus natus uir esset, quanto plus est pulchriusq; quàm uiuere, communi multorum uitae salutiq; prodesse. Obscuriores enim homines censebant nasci ut morerentur, ita natales illorum dies in hoc tantum ut occiderent exiri; illum uero diem qui illustrem quempiam & quem nasci publicae utilitatis interesset.

tresset, protulisset in lucem, non putabant ortus, occasusq; spacijs metiendum, sed
 iniiciendam manum in annos redeunti, & si fieri posset, clarum perpetua luce &
 sine ullo noctis interuentu tuendum. Nobis autem doctissimi uiri quid hodie facien-
 dum est? quis animus in præsentiā sumendus? Natus iterum nobis adest Christus,
 quæ oratio laudi nostræ? quæ laus gaudiorum? quod gaudium felicitati tantæ sufficiet?
 Natālē agimus eius, cuius (ut stupens inquit propheta) generationem quis enarra-
 bit? Qui non modo summus homo, sed quod omni summo sublimius, etiam est Deus,
 quiq; quum ab æterno natus sit atq; nascatur, fecit etiam ut & hodie dici possit
 esse natus. Cuius & nos ut uita uiuimus, sic nati sumus natiuitate: subiit mortalita-
 tem nostram, ut imagini nos immortalitatis suæ faceret conformes, exinaniendo
 seipsum, nos extollens, factusq; filius hominis, ut filios nos faceret Dei. Ingeniū
 omnia, inusitata & perinde nobis quoq; felicia & sausta, quorumq; neq; magnitu-
 dinem satis uenerari, neque nouitatem stupere, neq; fructum muneraq; nostra non
 modo æquare gratia, sed ne memoria quidem completi quimus. Quum sit autem
 mihi ex prisco more de huius dici lætitia paulo pluribus hoc loco differendum, de
 qua quicquid differitur nihil satis est, & nihil non est satis, sic enim sentio ut dico
 nihil satis est, quod omnis cogitatio, nedum oratio humana, infra illius dici magni-
 tudinem est posita, contra quoq; nihil non satis, quod quidquid pio puroq; dicitur
 affectu, ille satis dictum putat, qui ex ore infantium etiam & lactentium perficit
 laudem. Exoratos ergo uos uelim, ut hanc qualemq; dictionem meam solita ue-
 stra & sepius experta mihi excipiat humanitate. Præbebitis uos (oro) mihi ea
 māsuetudine, qua crebro præbuislis, & ueniam quam in minoribus nonnunquam re-
 bus dedistis tenuitati ingenij mei, eam nunc immēsis in rebus magnitudini ipsi quæ-
 so tribuat. Mihi uero fiducia ad dicendum nonnulla ex præsenti temporis nasci-
 tur ratio. Dicam enim ad præsēpia, dica: n de infante recens nato, inuoluto pan-
 nis, uincto, uagiente, & nube fragilitatis nostræ magnitudinem suam tegente. Aus-
 dendum certe eritendumq; & quomodocunq; tentandum dicere, uel nunc apud
 eum saltem, qui quum sermo sit Dei patris, iacet factus pro nobis infans expersq;
 sermonis. Quis ad conspectum eius iam uel timeat accedere, cuius totum est in la-
 chrymis robur, uel dicere uereatur, cuius est omnis sermo uagitus? Dicturus ergo
 de tam sublimi immensoq; & modum omnem cogitationis humanæ excedente my-
 sterio, non uideo quibus uerbis aut qua ueneratione aptius rem tantam prosequar,
 quàm qua rex Propheta admiratus est illam: A domino, inquit, factum est istud,
 & est mirabile in oculis nostris. Sic est profecto, a domino factum est istud. Quis
 enim rem tantam potens posset, nisi is qui potens facere, dominus est omnium po-

tens, cuius cuncta nutum sequuntur, quicquid dixit & facta sunt, mandauit & credita sunt, omnia quidem facta scilicet ab eo, neque quicquam est quod imperium illius possit effugere. Asperissima illa & in parte rerum naturæ fera & indomita reputata, ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, hæc tamen faciunt uerbum eius, cuncta dominum cum sentiunt, cuncta itaque ab eo sunt facta. Sed tamen uidentur uelut minoris negotij atque curæ opus omnia fuisse, nec à domino tanquam pro magnitudine sua, sed potius ab artifice, tanquam pro ingenio esse parata. In quam sententiam & à gentili uate, hominum repertor dictus est, & alius itidem opificem rerum cum & imaginem mundi melioris uocauit. Hoc autem proprium uerumque domini, id est immensæ illius infinitæque potestatis est opus, quod non ad alia tantum, sed & ad seipsum pertinens, effecit. Reliqua enim quum de tenebris abyssi omnipotentia sua protraheret in lucem, & alijs esse, alijs uitam, alijs mentem, cuique pro conditione naturæ suæ distribueret, omne in ipsis rebus opus illius est finitum, nihil circa se constituit, nihil nouauit. At in hoc insolito stupendoque opere suo, quum pater uerbum suum, quo cæli firmati sunt, nouissimis diebus in terram missum, id quod non erat, uoluit assumere, & filius consubstantialis æterno patri, atque compar, accepta serui formæ, in terris uisus est, & cum hominibus conuersatus, hoc est reuera quod à domino dicere possumus factum, hoc dominus iussit, dominus suscepit, & quod factum est opus in domino permansit, hoc immensæ potestatis, maximi roboris fuit, quemadmodum scriptum est: Exultauit gigas ad currendum uiuam, à summo cælo egressio eius. Quid ni de summo cælo? qui ex sinu patris, cælum & omnia quæ in eo sunt pugillo continentis descendit, quumque infinitus, incomprehensibilis, immortalis, impassibilis esset, non exhorruit uirginis corporis angustias, nec alienum à maiestate sua putauit, fragilitatis nostræ conditionem subire, & assumere figmenti similitudinem nostri, omnibus expositam doloribus, luctuum omnium miseriæque, capacem, & ut uno uerbo dicam, Deus quum esset, homo nedum, sed (ut de seipso affirmauit) uermis est factus, atterendus pro omnium nostrum salute, atque conculcandus, hoc ergo necesse est mirabile sit in oculis nostris, quippe quod magnitudinem & nouitatem omnium eorum quæcunque à primo rerum exordio facta miramur, excedit. Facta quidem sunt cælum et terra, & quicquid eis continetur, de nihilo. Stupendum fortasse sit istud, si modo uirium nostrarum metiamur: at si decem æstimamus, quid est quod miremur? Res effectæ sunt quantæcumque, quidem, finitæ tamen, & quæ certo naturæ suæ claudentur ambitu, & effectæ ab eo, cuius potestas nullis terminis comprehenditur, nulla mensura præfinitur. Sic quoque cum humanitatem suscepisset nascendo, clausum

puellaris

treisset, protulisset in lucem, non putabant
 iniiciendam manum in annos redeunti, & sine
 fine ullo noctis interuentu tuendum. Nobis
 dum est: quis animus in praesentia sumendum
 quæ oratio laudi nostræ? quæ laus gaudiorum
 Natalē agimus eius, cuius (ut stupens inquirit)
 bit? Qui non modo summus homo, sed quæ
 quicquid ab eterno natus sit atque nasci
 esse natus. Cuius & nos ut uita uiuimus
 dem nostram, ut imagini nos immortalis
 seipsum, nos extollens, factusque filius
 omnia, inusitata & perinde nobis quæ
 dinem satis uenerari, neque nouitate
 modo æquare gratia, sed ne memoriam
 mihi ex prisco more de huius dici
 qua quicquid differitur nihil satis
 nihil satis est, quod omnis cogitatio
 tudinem est posita, contra quod
 affectu, ille satis dictum putat
 laudem. Exoratos ergo uos
 fra & sepius experta mihi
 inasuetudine, qua crebro per
 bus dedistis tenuitati ingratum
 so tribuat. Mihi uero futurum
 tur ratione. Dicam enim
 nis, uincto, uagiente, &
 dendum certe emittentem
 eum saltem, qui quæ
 sermonis. Quis ad
 chrymis robur, uel
 de tam sublimi in
 sticio, non uideo
 quam qua rex
 & est mirabilis
 animi remanet

aut nobiliore aliqua à se creatam assumpisset . Iam uero dum in humana
specie nasci propter homines , & ut hostis redimeretur impendi filium,
cuius benignitatis amorisq; modum excedit, cui non modo non laudem, nō ue-
honem, sed ne nomen quidem quisquam satis dignum queat inuenire. Quamo-
tem nasci uoluerit & fragilitatis humana suscipere formā, nō tamen usquā
circa illum cessauit magnitudo. Qui & cum cunctis & pro cunctis uel
sci, natus tamen est quemadmodum nemo, quippe natus de uirgine, ut quem
modum fratres sibi facturus erat, qui non ex sanguinibus (ut ait Ioannes) neque
uoluntate carnis, sed ex deo nati essent: sic ipse quoque non sanguinis uolupta-
seruentis contaminatione, sed à uirgine matre conceptus, integra quoque ma-
uirginitate nasceretur. Ecce, inquit Isaias, uirgo concipiet & pariet filium,
uocabitur nomen eius Emanuel. Virgo dicit, taceat calumniator Iudæus, desi-
t sacrum inuercere sermonem, & in perniciem suam male interpretari quod be-
scriptum est, uirginem enim concepturam parituramq; uates sacer prædixit,
non adolescentulam. Quum enim iussisset dominus Acham ut signum peteret, aut
in profundo inferni, aut superne in cælo, negaretq; ille tentaturum se dum, ipse
Iesus signum affirmavit illi se daturum nouum, insolitum, non ante auditum, uirgi-
nis fecunditatem: si ergo debebat esse signum, necesse erat ut uirgo conciperet,
uirgo pareret: aut si pareret adolescentula, quod potuit in illo uideri signum uni
Acham datum, quod apud omnes cunctis diebus momentisq; fieri uidemus? Pro-
pheta itaq; qui hanc populi illius obliuionē contra uerum præuiderat, ne quis
quam illorum errore decipi posset aut pertinatia falli, omnes admonitos uoluit,
quum & ante Iudæos sic alloqueretur: Audite audientes & nolite intelligere, ui-
dete uisionem & nolite cognoscere. Quasi dicat, quis credat uobis, quis fidem ha-
beat, quum audiueritis uideritisq;, & similes tamen uos surdis cæcisq; præbeatis.
Conueniens autem decentissimumq; erat, ut dei filius homo futurus nasceretur ex
uirgine. Primum, ut sine uiri semine procreatus, à peccato Adæ ad omnem poste-
ritatem diffuso liber inueniretur. Acquum fuit enim, ut qui expiaturus culpam o-
miniū uenit, omni ab culpa ipse foret immunis. Deinde ut qui filius esset æterni pa-
tris optimi & undiq; consummatissimi, is filius quoq; fieret matris intemeratæ, et
nulla humane inquinatiōis labæ cōspersæ. Postremo quoq; ut q filius dei nascitur
ex corde parētis sine matre, is filius futurus hominis, itidē nasceretur sine patre,
& quemadmodū ex dei hominisq; filio unus futurus erat Christus, sic unius & unus
tantū pater foret, quum una foret & mater. Quis rem tantam ulla oratione, ullis
satis commode queat prosequi uerbis? Profecto digna laus eius tantum sermonem
super

creffet, protulisset in lucem, non putabant ortus, occasusq; spacijs metiendum, sed
 iniiciendam manum in annos redeunti, & si fieri posset, clarum perpetua luce &
 sine ullo noctis interuentu tuendum. Nobis autem doctissimi uiri quid hodie facien-
 dum est? quis animus in præsentiā sumendus? Natus iterum nobis adest Christus,
 quæ oratio laudi nostræ? quæ laus gaudio? quod gaudium felicitati tantæ sufficiet?
 Natale agimus eius, cuius (ut stupens inquit propheta) generationem quis enarra-
 bit? Qui non modo summus homo, sed quod omni summo sublimius, etiam est Deus,
 quiq; quum ab æterno natus sit atq; nascatur, fecit etiam ut & hodie dici possit
 esse natus. Cuius & nos ut uita uiuimus, sic nati sumus natiuitate: subiit mortalita-
 tem nostram, ut imagini nos immortalitatis suæ faceret conformes, exinaniendo
 seipsum, nos extollens, factusq; filius hominis, ut filios nos faceret Dei. Ingenua
 omnia, inusitata & perinde nobis quoq; felicia & sausta, quorumq; neq; magnitu-
 dinem satis uenerari, neque nouitatem stupere, neq; fructum muneraq; nostra non
 modo æquare gratia, sed ne memoria quidem complecti quimus. Quum sit autem
 mihi ex prisco more de huius dici lætitia paulo pluribus hoc loco differendum, de
 qua quicquid differitur nihil satis est, & nihil non est satis, sic enim sentio ut dico
 nihil satis est, quod omnis cogitatio, nedum oratio humana, infra illius dici magni-
 tudinem est posita, contra quoq; nihil non satis, quod quidquid pio puroq; dicitur
 affectu, ille satis dictum putat, qui ex ore infantium etiam & lactentium perficit
 laudem. Exoratos ergo uos uelim, ut hanc qualemcunq; dictionem meam solita ue-
 stra & sæpius experta mihi excipiat humanitate. Præbebitis uos (oro) mihi ea-
 m̃a s̃uetudine, qua crebro præbuisis, & ueniam quam in minoribus nonnunquam re-
 bus dedistis tenuitati ingenij mei, eam nunc immēsis in rebus magnitudini ipsi quæ-
 so tribuatis. Mihi uero fiducia ad dicendum nonnulla ex præsenti temporis nasci-
 tur ratio. Dicam enim ad præsepia, dicam de infante recens nato, inuoluto pan-
 nis, uincto, uagiente, & nube fragilitatis nostræ magnitudinem suam tegente. Aus-
 dendum certe eritendumq; & quomodocunq; tentandum dicere, uel nunc apud
 eum saltem, qui quum sermo sit Dei patris, iacet factus pro nobis infans expersq;
 sermonis. Quis ad conspectum eius iam uel timeat accedere, cuius totum est in la-
 chrymis robur, uel dicere uereatur, cuius est omnis sermo uagitus? Dicturus ergo
 de tam sublimi immensoq; & modum omnem cogitationis humanæ excedente my-
 sterio, non uideo quibus uerbis aut qua ueneratione aptius rem tantam prosequar,
 quàm qua rex Propheta admiratus est illam: A domino, inquit, factum est istud,
 & est mirabile in oculis nostris. Sic est profectio, à domino factum est istud. Quis
 enim rem tantam potens posset, nisi is qui potens facere, dominus est omnium po-

tens, cuius cuncta nutum sequuntur, quicquid dixit & facta sunt, mandauit & creata sunt, omnia quidem facta scilicet ab eo, neque quicquam est quod imperium illius possit effugere. Asperissima illa & in parte rerum naturæ fera & indomita reputata, ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, hæc tamen faciunt uerbum eius, cuncta dominum cum sentiunt, cuncta itaque ab eo sunt facta. Sed tamen uidentur uelut minoris negotij atque curæ opus omnia fuisse, nec à domino tanquam pro magnitudine sua, sed potius ab artifice, tanquam pro ingenio esse parata. In quam sententiam & à gentili uate, hominum repertor dictus est, & alius itidem opificem rerum eum & imaginem mundi melioris uocauit. Hoc autem proprium uerumque domini, id est immensæ illius infinitæque potestatis est opus, quod non ad alia tantum, sed & ad seipsum pertinens, effecit. Reliqua enim quum de tenebris abyssi omnipotentia sua protraheret in lucem, & alijs esse, alijs uitam, alijs mentem, cuique pro conditione naturæ suæ distribueret, omne in ipsis rebus opus illius est finitum, nihil circa se constituit, nihil nouauit. At in hoc insolito stupendoque opere suo, quum pater uerbum suum, quo cæli firmati sunt, nouissimis diebus in terram missum, id quod non erat, uoluit assumere, & filius consubstantialis æterno patri, atque compar, accepta serui formæ, in terris uisus est, & cum hominibus conuersatus, hoc est reuera quod à domino dicere possumus factum, hoc dominus iussit, dominus suscepit, & quod factum est opus in domino permansit, hoc immensæ potestatis, maximi roboris fuit, quemadmodum scriptum est: Exultauit gigas ad currendum uiam, à summo cælo egressio eius. Quid ni de summo cælo? qui ex sinu patris, cælum & omnia quæ in eo sunt pugillo continentis descendit, quumque infinitus, incomprehensibilis, immortalis, impassibilis esset, non exhorruit uirginei corporis angustias, nec alienum à maiestate sua putauit, fragilitatis nostræ conditionem subire, & assumere figmenti similitudinem nostri, omnibus expositam doloribus, luctuum omnium miscriarumque capacem, & ut uno uerbo dicam, Deus quum esset, homo nedum, sed (ut de seipso affirmauit) uermis est factus, atterendus pro omnium nostrum salute, atque conculcandus, hoc ergo necesse est mirabile sit in oculis nostris, quippe quod magnitudinem & nouitatem omnium eorum quæcunque à primo rerum exordio facta miramur, excedit. Facta quidem sunt cælum et terra, & quicquid eis continetur, de nihilo. Stupendum fortasse sit istud, si modo uirium nostrarum metiamur; ut si decem æstimamus, quid est quod miremur? Res effectæ sunt quantæcumque quidem, finitæ tamen, & quæ certo naturæ suæ clauderentur ambitu, & effectæ ab eo, cuius potestas nullis terminis comprehenditur, nulla mensura præfinitur. Sic quoque cum humanitatem suscepisset nascendo, clausum

puellarie

puellaris uteri thalamum egressus est, idem à morte resurgendo signati monumenti peruius: claustra, idem post resurrectionem ascendendo discipulos, hostia conclusa petrauit, quid ergo in his magnam apud illum est? si quemadmodum uoluit, factis usus est rebus, qui quemadmodum uoluit eas effecit. Quid dicam sub modica fræ? Et panis specie, conuiuis discipulis corpus suum suis manibus esse datum? quid calcatas siccis illius pedibus aquas, fluctibus tumidas, commemorem? quid uita defunctos rursus redditos uitæ loquar? parum etiam hoc est, quicumq; omnibus seculis mortui morituriq; sunt, cantu nouissimæ tubæ excitati, uitæ ab eo reddentur, et rursus in carne sua sistentur ad tribunal. Sunt hæc quidem miranda nobis, ut quæ nostræ cogitationis intelligentiæq; transeant uires: promptum tamen est, ut ille omnia possit, cui obediunt omnia, nec difficile uideri debet illi, ut uitam reddat defunctis, quam amiserunt, qui etiam, quam nondum habuerunt, potuit præbere. Verum ut qui Deus est, is homo factus, nascendo miseras nostras subiret, et ab illa immensa æternaq; magnitudine sua descendens is qui infinitus est, iungeretur ei quod angustis quoq; naturæ continetur terminis, atq; duo, quorum alterius certus, alterius nullus est finis, illa tamen uelut nodo quodam alligari inter se, astrin-giq; possent: id prorsus tantum supra omnia est, quantum is qui fecit hoc, quiq; ipse subiit, omnibus antecellit. At uero hoc amplissimum Dei opus quum tantum sit, non tamen magis est magnitudine sua stupèdum, quàm ueneradum colendumq; bonitate. Quid enim tanto inceptu parauit Deus? succurrere uoluit forte rerum naturæ laboranti? Nequaquam. Stat illa stabitq; legibus suis, ut inquit Propheta: Fundasti terram et permanet, ordinatione tua perseuerant dies, quoniam omnia seruiunt tibi. Humane miseriæ subuenire uoluit, hominum generi hæc est opera tributa: sed iure fortasse, amantibus nempe et magno charitatis sibi foedere deuinctis auxilium tulit. Ne id quidem, sed eis qui ex primi parentis culpa hostium essent loco, quiq; omnes filij iræ nascerentur. Verum digni erant quibus ignosceretur, ignorantia lapsi sunt, nesciuerunt quantum patrarent mali. Contra uero lex dicta erat, et mors transgredientibus constituta pœna, ut si minus tam multis in officio muneribus Dei contineretur, quod in horto uoluptatis positi erant, quod laborum omnium dolorumq; forent expertes, quod in omnia quæ terra educatur, teguntur aquis, spiritu uegetantur, ius imperiumq; cepcrunt, qui tantis bonis non mouerentur, saltem imminentis exitij metu deterrerentur à peccato. Magna sanè clementia Dei fuit, si hos nō delendos prorsus exterminandosq; censabat, maior si quomodolibet iterum in gratiam secum credebat reduccndos, maxima uero et im-mensa, si cum creatura foret liberada per creaturam, in usum illum angelicam na-
turam

turam aut nobiliore aliquā à se creatam assumpisset. Iam uero dum in humanæ miseriæ specie nasci propter homines, & ut hostis redimeretur impendi filium, id omnem benignitatis amorisq; modum excedit, cui non modo non laudem, nō uenerationem, sed ne nomen quidem quisquam satis dignum queat inuenire. Quamuis autem nasci uoluerit & fragilitatis humanæ suscipere formā, nō tamen usquā diuina circa illum cessauit magnitudo. Qui & cum cunctis & pro cunctis uellet nasci, natus tamen est quemadmodum nemo, quippe natus de uirgine, ut quemadmodum fratres sibi facturus erat, qui non ex sanguinibus (ut ait Ioannes) neque ex uoluntate carnis, sed ex deo nati essent: sic ipse quoque non sanguinis uoluptate seruentis contaminatione, sed à uirgine matre conceptus, integra quoque matris uirginitate nasceretur. Ecce, inquit Isaïas, uirgo concipiet & pariet filium, & uocabitur nomen eius Emanuel. Virgo dicit, taceat calumniator Iudæus, desinat sacrum inuertere sermonem, & in perniciem suam male interpretari quod bene scriptum est, uirginem enim concepturam parituramq; uates sacer prædixit, non adolescentulam. Quum enim iussisset dominus Acham ut signum peteret, aut in profundo inferni, aut superne in cœlo, negaretq; ille tentaturum se dum, ipse deus signum affirmauit illi se daturum nouum, insolitum, non antè auditum, uirginis fecunditatem: si ergo debebat esse signum, necesse erat ut uirgo conciperet, uirgo pareret: aut si pareret adolescentula, quod potuit in illo uideri signum uni Acham datum, quod apud omnes cunctis diebus momentisq; fieri uidemus? Propheta itaq; qui hanc populi illius obstinationē contra uerum præuiderat, ne quisquam illorum errore decipi posset aut pertinatia falli, omnes admonitos uoluit, quum & antè Iudæos sic alloqueretur: Audite audientes & nolite intelligere, uide uisionem & nolite cognoscere. Quasi dicat, quis credat uobis, quis fidem habeat, quum audiueritis uideritisq;, & similes tamen uos surdis cecisq; præbeatis. Conueniens autem decentissimumq; erat, ut dei filius homo futurus nasceretur ex uirgine. Primum, ut sine uiri semine procreatus, à peccato Adæ ad omnem posteritatem diffuso liber inueniretur. Acquum fuit enim, ut qui expiaturus culpam omnium uenit, omni ab culpa ipse foret immunis. Deinde ut qui filius esset eterni patris optimi & undiq; consummatissimi, is filius quoq; fieret matris intemeratæ, et nulla humanæ inquinatiōis labæ cōspersæ. Postremo quoq; ut q filius dei nascitur ex corde patris sine matre, is filius futurus hominis, itidē nasceretur sine patre, & quæadmodū ex dei hominisq; filio unus futurus erat Christus, sic unius & unus tantū pater foret, quum una foret & mater. Quis rem tantam ulla oratione, ullis satis commode queat prosequi uerbis? Profecto digna laus eius tantum sermonem
super

superat humanum, quantum quod factum est excedit hominis vires. Summus ille rerum conditor deus, qui (ut Ecclesiastes ait) ascendit cælum atq; descendit, ille iam in humili tugurio natus conspicitur. Qui continet ventum in manibus suis, illius manus inuolutæ iam pannis, et alligatæ fascia cernuntur. Qui alligauit aquas quasi in uestimento, ille ne crepundia quidem habet, quo nouus partus eius uestitur. Qui terminos terræ suscitauit, illi deest in terris quo reclinetur caput suum. Cuius nomen, cuius et filij nomen, nemo nouit, quippe quod est supra omne nomē, quiq; ut alius inquit: Rex est regum, dominus dominantium, huius (ò miranda benignitas) aula regia iam tugurium est, thalamus est præsepe, lectus fœnum, excubitores bos et asinus. Bos cognouit possessorem suum, et asinus præsepe domini sui, utrumq; simplex et rude inter cætera animal. Sic est nimirum: Abscondisti à sapientibus hæc, et reuelasti ea paruulis, et is qui noluit bouē et asinum uni aratro iungi, adhibuit nunc eos iunctos natiuitatis suæ testes, ut ostenderet quātumuis uarij ritibus, quamlibet moribus discordes essent homines, nullos tamē fore natiuitatis suæ et felicitatis huius optatissimæ noctis expertes. O felicissimam noctē et omni serenissimo purissimoq; die clariorem, qua populus qui ambulabat in tenebris, uidit lucem magnam, et habitantibus in umbra mortis est lux exorta. Quamque noctem illustrat uultu suo pulcherrimo prodiens in mundum, is qui lux est uera, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundū, nox læta, nox optata, quæ prima tantarum rerum mysteriorumq; tantorum conscia fuisti, et fœsis omnibus, felicibusq; diebus aditum atq; uiam præbuisi. Dies, inquit rex uates, diei eructat uerbum, et nox nocti indicat scientiam, dies ergo loquitur, dies profert, nox est quæ indicat, nocti id datum est primum nouisse. Recte sane noctē natiuitatis suæ statuit tempus, ut undiq; in tenebris esset, qui generis humani tenebras erat fulgore suo discussurus. Quemadmodum enim nox illa omnium noctium per quas euoluitur annus, et spatium longissima fuit, et frigoribus maxime seua, sic nec ulla fuit ætas quæ crassiore errorum caligine, grauioribus omnis generis uitij foret oppressa, quàm qua dei filius subueniendum malis nostris putauit. Cuncta detestandis superstitionibus plena, quum quisq; deum sibi quem uisum esset fingeret, et nemo sentiret de deo quod alius, nemo quoq; quod sentire deberet. Vulgus quidē colebat sed impijssime, et quod de homine credere, pro homine fecisse summum nefas esset, id religionis gratia facere deo cupiebant uideri. At docti, alij cum cognouissent, cū dissimulabant, et qui pleriq; in minoribus rebus, ne pro uita quidem dicebant esse mentium, hi tamen pro deo quem optimum maximum (ut est) uocabant, non audebant uerū fateri. Alij erant qui affirmarent nullā illi

R

rerum

rerum humanarum esse curam, & omnia quomodocūq; fors tulisset, cæco & incerto impetu ferri. Alij quo facilius se tam perplexis & sinuosis quæstiōibus, quæ de deo proseruntur euoluerent, non esse penitus quicquam, id quod deum dicimus contendebant. Quid credendum est de reliquis officijs uitæ illos statuisse, quibus hac sua sententia summa rerum omnium fuerat quæ sita libertas? Nunquam ergo fuerat acrior cupiditas, sæuior auaritia, profundior gula, luxus furiosior, portentosior libido, nunquam publice priuatimq; maiores doli, seditiones, fraudes, bella, fusus per omnes terras mariaq; sanguis, scelera ubiq; summa & pares sceleribus pœnæ. Cupiebat fecisse quisq; de quo querebatur, nec tam graue putabat quicquid id erat pati, quàm non & sibi licere tantundem. Merito tam densam noctem mentibus ablaturus humanis uenit in nocte, & cuius aduentus ut animis omnium erat ignotus, ita oculos etiam lateret. Quis autem noctis huius sacratissimæ imaginem queat animo effingere uel oratione complecti? Conuersus erat in hyemem annus, & sol quā longissime ab orbe nostro digressus, letiorem rerum secum abstulerat frontē, horrebant pruinis niuibuscq; cuncta, & adductis in augustum diebus plurimam temporum partem sibi noctium uendicabant tenebræ. Coactus tum Ioseph cum coniuge sua uirgine prægnante itinerum subire dolorem, ut ciuitatem suam profiteretur, isq; Bethlechem quum peruenisset, ne locū quidem in diuersorio refocillandis grauidæ coniugis laboribus inuenit, necesse habuit in desertū tugurioriolū diuerti, & terræ cælorumq; reginam, quæ dominum atq; redemptorē mundi gestabat utero, eam longissima noctis hybernæ frigora ut toleraret in uasto & diruto tecto collocare. Expleuerat legitimos uirgo prægnantiū menses, & protulit in lucem se is per quem lux erat initio facta, nullo parientis dolore, sicut nullo uirginitatis in pariente matre damno. Ergo qui materna origine nobilissimus, paternæ incomprehensibilis erat, nascitur sæuissimo anni tempore, medijs horridissimæ noctis tenebris, non tectorū tutela clausus, non præsentibus inopiæ suæ solatijs ullis, omnibus humanis auxilijs, omnibus præfidijs destitutus, & quisquā post hac suos iactat natales, aut debita titulis generis sui aurum atq; purpuram credidit? Quid ergo possumus ne solitudinem illic fuisse, & domini sui non assistisse angelos natiuitati? qui natum eū pastoribus, & leti nunciauere, aut solitas illic noctium māsisse tenebras? nec esse cælesti cuncta fulgore illustrata? quū & his ipsis pastoribus noua de cælo lux refulserit, & testes tati partus stella magis sit in Orientem conspecta, aut non ingenti gaudio consciam tanti partus uirginem matrem, custodemq; uirginis Ioseph esse per fusos, quum etiam gaudium de cælo uniuerso nunciū sit mundo, auditq; uox cænantū angelorū: Gloria in excelsis deo, & in terris

terris pax hominibus bonæ uoluntatis. Illi quidē semper est gloria in excelsis: Gloria enim & diuitiæ in domo eius. Nunc tamen quædamodum ab illo pax nobis est data, ita à nobis illi noua quodammodo gloria prouenit. Non enim mortui laudabūt te domine, neq; omnes qui descendunt in infernum, sed nos qui uiuimus benedicimus domino. Quum ergo in morte totum genus tneretur humanum, & omnibus esset uia, quæ perducit ad inferos calcanda, quæ laus illi contingere ex mortuis, quæ contingere gloria poterat ex hoste? nunc uiuimus, nunc renati sumus cum illo, nunc licet ut illi ex hoc nunc in seculum usq; benedicamus. Itaque quid posset quisquam letius, aut pio magis affectu prosequendum cogitare, quàm hoc noctis huius felicissimum tempus? quæ rerum naturæ tristissimus hic hybernus horror, tam stupenda lætitiæ exhilaratur, uirginis sterilitas tam mirando fecundatur: perperio, densissime noctis caliginē cœlestis fulgor illustrat, uirgo mater clausum ulnis suis eundem ut omniū: sic suum factorem, eundem filium modo de se natum intuetur, atq; materno uagientem placat amplexu, pastores immensi nuncium gaudij de cœlo percipiunt, nouæ spei sydus ostenditur ueritatis ignaris, prædicatur gloria in excelsis deo, hominibus in terra pax nunciatur. Attoniti nimirum tantarū rerum nouitate stupentesq; hærebimus & dicemus: A domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Non equidem inuenio doctissimi uiri, quibus uerbis letissimum hoc tempus animis uestris commendē, aut quibus uocibus illud, quibus laudibus celebrandum putem, non licet tacere nobis, & laudare pro dignitate nisi solus ille qui fecit posset. Quid facimus? angelos sequamur duces, uocem illam de cœlo perlatam, ab exercitibus decantatam cœlestibus, à terris auspicem summæ felicitatis acceptam, illam totis animis, toto pectore, tota uoce cogitemus, repetamus, concinamus, credamus illos diuinorum conscios arcanorū, rem felicissimam faustissimis quoq; prædicasse uerbis, illos imitemur, & quum omni tempore, tum præcipue letissimis his noui puerperij diebus, carmen illud subinde repetentes dicamus: Gloria in excelsis deo, & in terris pax hominibus bonæ uoluntatis.

Dicta Heydelberge. Anno 486.

SCHOLIA IN ORATIONEM RODOLPHI AGRICOLÆ de natiuitate siue immensa natalis diei Iesu Christi lætitiæ, quibus ea potissimum breuiter explicantur, quæ ad inueniendi rationē pertinere uidentur, per Alardum Aemstelred.

Odolphus Agricola nō ita longe à fine libri secundi de inuentiōe Diælectica, explicaturus quomodo postea apud autores argumentationes colligendæ sint, & formæ suæ reddendæ, inter cætera illud obseruatum dignissimum præcipit: Nec, inquit, inuenienda solū generalis est quæstio in qua omnia continentur ea, quæ dicuntur tota oratione: sed specialis etiam, quæ generali continetur, ad quam præsens argumentatio adhibetur, quam querimus explicare. Ex hac igitur oratione plane diuina, diuinisq; pronun-

R 2 cūctis

etatis atq; testimonijs undecunque differtissima, generalem hanc quaestionem colligas licebit, in qua summa rei uertitur, & ad quam uelut statum: quod κρινόμενον, κρίνεται uocant rhetores argumentationes omnes referri debeant: An natali IESV CHRISTI iure omnibus ex æquo impensissime latandum est. Iam uero cum aliter de longiore syllogismo iudicari non possit, nisi detracto orationis ornatu, nuda eius membra coniungantur atq; introspiciantur. Proinde quo tota oratio facilius agnosci poterit, membra eius sub oculis ponemus, quæ tota, aut ferè tota in hoc syllogismo consistunt: Singuli singulorum hominum natales late celebrantur: Hodie iterum nobis natus adest CHRISTVS. Ergo hodie Christi natalis late celebrandus est. Item: In quocunq; natali annunciat gloria in altissimis DEO, ac in terra pax hominibus bona uoluntas, & gaudium magnum quod futurum est tibi populo: is natalis merito summa celebrandus est læticia. Atqui in augustissimo hoc IESV CHRISTI natali eiusmodi annunciantur. Hic igitur natalis merito summa celebrandus est læticia. Lege Rodolph. Agricol. lib. 2. de inuent. dialect. cap. 18. & 19. & maxime cap. 27. Opus est in primis scire quæ sit quaestio, cui argumentationes adhibentur, &c. Autoris consilium, quod in oratione hac sequutus est, tum demum in procliui fuerit assequi, si legas eiusdem lib. 2. de inuent. dialect. cap. 17. ubi subindicat quo pacto in quauis re, summa quaestionis constituenda à circumstantijs & attributis personarum, rei & conatus. Ab re igitur hic auspicatur. Quaestio: An ob infantè IESVM CHRISTVM seruatorem nostrum nobis recens & natum, & datum, sit ex animo latandum? D. Basilius in sanctam Christi natiuitatem: Quis ita segnis animo est: quis ita ingratulus, ut non gratuletur rebus praesentibus, ut non exultet renideatq; ? pertinet hoc festum ut publicè ad omnes creaturas. Longo uetustatis more.) Proæmium siue propositio est. Doctissimi uiri.) Doctis, prudentibus, grauib; seueris auditoribus breuior oratio paratur, autore Rodolpho lib. 3. de inuent. dialect. cap. 7. Principium uero & clarorum uirorum.) Vt Pharaonis, Genes. 41. & Herodis item, Marc. 6. Vide August. in Vet. & No. testamen. quaestio. 120. Renouato quotannis gaudio colendum, qui primus quenq; misisset in possessionem lucis.) Quandoquidem hæc scholia dumtaxat imperitioribus scribimus, & ea lege scribimus, ut in utranq; partem discant μιλῶν. Ad hæc cum Cicero lib. 1. Tuscula. quaest. mire laudet consuetudinem illam Peripateticorum, quod hi soliti fuerint de omni re in utranq; partem disserere, id qd libro de finibus bon. & ma. quinto, idem quoque sic testatur: Ab Aristoteleq; inquit, principe de singulis rebus in utranq; partem dicendi exercitatio instituta, ut non contra omnia semper, sicut Arcefilaus, diceret, & tum ut in omnibus rebus quicquid ex utraq; parte dici possit, exprimeret. Quod quàm est utile, tam à paucis præstari solet. Ne nos quidem illud nobis sumemus, quasi hac in parte magnum aliquid facere possimus, sed tamè quando in rebus magnis etiam uoluntas laude sua carere nō soleat, non alienum arbitror ab instituto, si paucis obiter indicem, apud plures luctuosa esse puerperia, recensq; natum sietu parentes excipere. Contra uero lata esse funera, adeo ut mortuos gaudio prosequantur. Qua de re sic meminit Val. Max. de institutis antiquis: Thraciæ uero illa natio, inquit, meritisibi sapientiz laudem uendicauit, quæ natales hominum flebiliter, exequias cum hilaritate celebret. Euripides in Ctesiphonte, inquit primo Tuscula. disputa. M. Cicero: Nam nos decebat cæcus celebrantes demum lugere, ubi esset aliquis in lucem æditus, humana uaria uitæ reputantes mala. At q labores morte finisset graues, omnes amicos laude & læticia exequi. Strabo lib. geographiæ 15. Herodotus lib. 5. Pomponius Mela lib. 2. Hac de re elegas refertur historia 2. Reg. 12. cap. Hiere. 2. Maledictus qui nunciat patri inco, natus est tibi masculus. Maledictus dies est in qua natus sum. Job 3. Pereat dies in qua natus sum. Origenes in lib. Iob sub finem. Idè Homelia in Leuit. 8. Philippus presbyter in Iob: Pereat, inquit, dies in qua natus sum. Et Hiere. Maledicta dies in qua natus sum. Ecclesiastæ 7. Melius est ire ad domum luctus. Plinius in præfatione historiæ nat. li.

7. Idem

7. Idem cap. 16. septimi lib. & cap. 30. D. Augustinus cap. 14. 22. libri de ciuitate Dei: Quis, inquit, non exhorreat & mori eligat si ei proponatur? Vide adagium: Optimū non nasci. Extat in hanc sententiam Epigramma Archiæ poëtæ, quod quoniam elegantissimum est, non grauior ascribere.

Θρήικας ἀνίτω, ὅτι θανάτῳ μὴ ὕψος

μητίρ' ἐκ κόλπῳ πρὸς φάσιν ἱρχομένων

ἱμπαλίσ' ὀλέθρου ὅσους αἰὼνα λυπώντας

Ἀπρῆδης κερῶν λάτρης ἱμαρ-τε μὲρ

οἱ μὴ γὰρ ζώντες, αἱ πάντ' αἰσθητῶν

ἐς κακά, τοῖ δὲ κακῶν ὕψος αἰ-φ' ὀφθίμηναι.

Id nos ex tempore sic utcunq; uertimus.

Ecquis non isto laudari nomine Thraces,

lure recens natos quod lachrymare solent?

Quod fortunatos contrā, multumq; beatos

Censent, quos abolet mors inopina statim.

Semper enim uiui properant ad pessima quæq;

Ast mors omnigeni certa medela mali est.

Plutarchus autem de audiendis poëtis ē Tragico quopiam hos refert senarios quos

Artistides in Themistocle Euripidis esse censet τὸν φύστα ἐρηνῶν ἐῖς ὅς' ἱρχεται κακά τοῦ

ῥαυθόντα καὶ πόνῳ πειπαυμένων χαίροντας ἐνθυμούντας ἐκπίπτειν δόμων, id est, D.

Erasmo interprete,

Plorare natum ut maxima ingressum mala:

At mortuum, uitæq; subductum malis

Efferre lætos gratulantesq; ædibus. Plato in Axiocho, Rodol. Agricola interprete:

Nascens flet qui tanta uitæ intrat mala. Priuatorum) A diuisione. Et ut bono

rum omnium.) Ab efficiente. Tanto uero magis.) Argumentatio est à maiori de-

ducta. Quo præstans.) Ab effectu siue euentis. Quanto plus est pulchriusq;.)

A coniugatis. Ut morentur.) A fine. Etenim diem illum.) Ratio. Tanto ue-

ro magis.) Confirmat à circumstantiis siue attributis personarum. Obscuriores.)

Contentio rhetorica est siue Antithesis. Natus iterum nobis adest.) Minor propo-

sicio est in qua dociles reddit auditores. Natalem agimus.) Minoris propositionis

probatio per expolitionem. Ut stupens inquit propheta.) Ita Esaias cap. 53. à pro-

nunciatis. Qui non modo summus homo.) Ex diuerforum siue differentium loco.

Diligenter obseruat id quod præcipit lib. 3. de inuentione ca. 9. ut dicatur quæ sit sub-

stantia eorū. & quæ sequuntur. Quiq; quum ab æterno natus sit.) A tempore & à

differentiis siue propriis. Atq; nascatur.) Psal. 3. Ego hodie genui te. Vide Petrum

Longobardum in sententiis Theologicis lib. 1. Distin. 9. Cuius & nos uita uiui-

mus.) A coniugatis. Subiit mortalitatem nostram.) A fine. Beneuolos efficit au-

ditores. Vtiturq; amplificatione ex relatione ad aliquid ut uocant, quo ex genere il-

lud est: Qualis fuerit Helenæ pulchritudo, propter quam Græci iuxta ac Troiani sa-

piētissimi uiri decennali bello perpetuo tanta perpessi sunt. Ad eum sanè modum

& hinc quoq; paratum est colligere, qualis fuerit CHRISTI IESV saluatoris nostri

erga genus humanum amor, quod nostri causa tantum sese deiecit creator omnium.

Hæc præter alia sexcenta à D. Paulo prodita refer illud ex priore ad Corint. cap. 8.

Nostis enim beneficentiam domini nostri IESV CHRISTI quod propter uos pau-

per factus sit cum esset diues. Erasmi lib. 3. Ecclesiastes: Ad genus humanum à Sata-

næ tyrannide liberandum, deoq; uindicandum, Dei filius homo factus crucis suppli-

cium pertulit. Hinc enim ratiocinamur quàm horrēda res sit peccatum, quàm misera

seruitus mancipium esse satanæ, quàm metuenda ira Dei, quanta Dei charitas erga

genus humanum, quod tam admirabili ratione seruare uoluerit. Factusq; filius ho-

minis.) A differentibus. Ut imagini nos immortalitatis.) Roma. 8. Exinaniendo

R 3 scip,

Stipsum.) Philip. 2. Et perinde.) Id est, multum. Suetonius: Quare aduentu eius non perinde gratus. Potest accipi pro æquo seu pariter. Plinius Iunior: Funus Ruffi claris simi uiri, & perinde felicissimi. Vtrorumq; autem significatu capias non male cohererebit. Ingentia omnia, inusitata.) Reddit attenros. Cicero in partitionibus orat. Fit etiam suauis oratio quando aliquid aut diuersius, aut inauditus, aut nouum dicit. Delectat enim quicquid est admirabile. Cum sit mihi ex prisco.) Conatus est. De quo uide Rodol. lib. 2. de inuent. dialect. cap. 13. De huius diei latitia.) Hinc cōiectura facta indidimus orationi titulū (sine titulo enim siue inscriptiōe offendimus) De immensa diei, &c. Quicquid differitur nihil satis est.) Vtrunque pulchre ut omnia subaperit D. Augustinus lib. de doctri. Christia. 1. cap. 6. Iob 37. Et ad Deum formidolosa laudatio digne cum inuenire non possumus, magnus fortitudine, & iudicio, & iustitia, & enarrari non potest. Ideo timebunt eum uiri, & non audebunt contemplari omnes qui sibi uidentur esse sapientes. Ex ore infantū.) A pronuntiatis Psalm. 8. Exoratos ergo uos uelim.) A laude personarum quærit beneuolentiam. Verum sic laudare non est adulari, sed potius addiligēter auscultandum exhortari.

Et ueniam quam.) Anthiteton à minori. Nihil satis & nihil non satis.) E contradicentiū loco. Iacet factus pro nobis infans expertusq; (sermonis.) Argumentum est à priuantium loco deductum. A domino factum.) A causa efficiente. Quis enim rem totam.) Ab euentis. Neq; quicquam est.) A toto. Asperrima illa.) Argumentatio illa quæ à partibus dicitur. Ex præsentī tēporis.) Lege caput de tempore lib. 1. de inuentio. dialect. Dicam enim ad præsepia.) Res est (ut Rodolphi uerbis utar lib. 2. cap. 11. De infante recens nato, inuoluto pannis.) Luc. 2. Ab euentis. Nube fragilitatis.) Translatio est. Vagiente & tegente.) Schema est ἐμῶν τῶν. Quod Cicero ad Herennium uertit similiter cadens: utitur autem perquam familiariter hac exornatione cum hic, tum aliās sæpe Rodolphus. Qui quum sermo sit Dei patris.) Sapiē. 18. De quo si quis plenius uelit edoceri legat D. Erasmi apologiam de In principio erat sermo. Colos. 2. In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Cuius totum est in lachrymis robur.) Respexit ad illud quod est apud Plinium in præfatione natur. histo. lib. 7. Dicturus ergo de tam sublimi.) Narratio siue (ut loquitur Agricola) expositio est argumentosa, consentanea & per se consequens, de qua latius agit lib. 2. de inuentio. dialect. cap. 22. Excedente mysterio.) 1. Timo. 3. Et citra controuersiam magnum est pietatis mysterium. Deus manifestatus est in carne, iustificatus est in spiritu, &c. Quam qua rex.) A pronuntiatis. A domino inquitens.) Psalm. 117. Et est mirabile in oculis nostris.) Ecclesiastici 39. A seculo in seculum respexit, & nihil est mirabile in conspectu eius. Sic est profecto.) Confirmatio. Quis enim rem tantam.) A causa efficiente. Potens posset.) Tum à coniugatis, tum à connexis item. Cuius cuncta nutum sequuntur.) De specie loquens genus adiungit, id quod sit amplificandi gratia. Vide posteriorem Copiæ commentarium in prima locupletandi ratione. Eras. lib. 2. de ratione concionandi: Qui enim turpe est, cætera omnia fungi his muneribus, ad quæ obeunda sunt creata, solum lucere, nubes irrigare, boues arare, asinos gestare onera, solum hominē non agnoscere cui rei sit natus. Est autem ad id factus homo, ut cognoscat, timeat, ametq; conditorem suum. Quis dixit & facta sunt.) Psalm. 32. Coloss. 1. Qui est imago dei inuisibilis primogenitus omnis creaturæ, quoniam in ipso condita sunt uniuersa in cælis & in terra, uisibilia & inuisibilia. Asperrima illa.) A specie ad genus. Spiritus procellarum.) Dicitur spiritus etiam uentus, res apertissime corporalis. Vnde etiam in Psalmis: Ignis, grando, nix, spiritus tempestatis. Vide Augustinum de Genesi ad litteram, & eundem de spiritu & anima, libro uno cap. 32. Ignis, grando, nix.) Psalm. 148. Hæc enim faciunt.) A maiori. Cuncta dominum cum sentiūt.) Ab effectis & relatis quoq;. Hominum repertor.) Opinor autem apud Vergilium alicubi legi: Hominumq; repertor. Et alius itē opificem.) Ouidius li. Metamor. 1.

Narus

Natus homo est, nanq; hunc diuino semine fecit

Ille opifex rerum mundi melioris origo. D. Athanasius cum in eos inuheretur qui ex aliqua subiecta materia mundum à deo confectum esse contenderent, eos refellere ratione, quia si uera hæc essent, deus non factor, sed opifex uel faber potius appellaretur, innuens proprie deum appellari factorem, quod ex nihilo omnia condiderit, eius uerba hæc sunt contra Arrianos *ὁ θεὸς ἰσχυρὸς ἰργασόμενος καὶ συντιθεὶς, ἰλλαντὸν καὶ ὁρόνμα καὶ τυχόντης, οὐκ ποιητὴς ἀλλὰ κτίστης ὁ θεός.* Hoc autem proprium. A differencia. Cum de tenebris abyssi. Gene. 1. A quibus non ita multum dissident quæ fabulatur Ouidius lib. 1. Transformationum. Et alijs esse. A diuisione. Omne in ipsis rebus opus. Lege caput de Actibus apud Rodolph. lib. 1. cap. 12. Nouissimis diebus. Heb. cap. 1. Quo cæli firmati sunt. Psalm. 32. Verbo domini cæli firmati sunt. Filius cōsubstantialis. A relatis. Cyrillus in sermone de incarnatione domini: Non enim similis substantiæ ut quibusdam uidetur hæreticis, sed ὁμοῦς, hoc est, consubstantialis, id est ex nostra substantia, dicit enim: Seruum Abraham apprehendit. Qui autem dicit ὁμοῦς, hoc est similem substantia, nō dicit uerum hominem, sed similitudinem filij hominis, &c. Augustinus libro contra Maximum secundo: Pater, inquit, & filius unus sunt eiusdemq; substantiæ. Hoc est illud ὁμοῦς quod in concilio Niceno aduersus hæreticos Arrianos à catholicis patribus ueritatis autoritate firmatum est. Et dein: Quid est homoussion nisi unus eiusdemq; substantiæ? Quid inquam homoussion? nisi: Ego & pater unū sumus. Non ergo inter prophanas uocum nouitates hoc uitrandum est. Serui forma. Philipp. 2. Exultauit ut gigas. Psalm. 138

Ex sinu patris. Ioannis primo: Unigenitus filius qui est in sinu patris ipse enarrauit, A loco. Pugillo continentis. Retulit id quod legitur Esaiæ cap. quadragésimo. Quis mensus est pugillo, &c. Quumq; infinitus, incomprehensibilis. A differētijs siue à proprijs diuinæ naturæ. Figmenti similitudinem. Philippen. secundo. Ut de ipso affirmauit. Psalm. 21. De nihilo. Gene. primo. Res effectæ sunt. Ab euentis. Cuius potestas. A connexis. Quid dicam, commemorcem, loquar. Vt utur occupatione admista synonymia. Clausum puellaris uteri. Lucæ secundo. A morte resurgendo. Matthæ. uicesimooctauo: Hostia conclusa penetrauit. Ioan. uicesimo. Quid ergo in his magnum. Ab efficiente pariter & à minori. Sub modica fracti panis specie. Vel hic locus argumento fuerit Rodolphum scholasticam Theologiam non in postremis habuisse, ab ecclesiæq; traditionibus ne latum quidem digitum discessisse. Conuiujs discipulis. Matthæ. uicesi. sexto. Marci decimo quarto. Luc. uicesi. secundo. Ioan. decimotertio. Quid calcatis. Matth. 14. Quid uira defunctos. Lucæ septimo. Matthæ. 4. Ioan. undecimo. Parum etiam hoc est. Magnificentissimum quiddam expectetur necesse est, ad quod hæc quæ sunt alioqui plus quàm stupēda comparata, perpusilla uulgataq; uideantur. Lege nonam amplificandi rationem in posteriore Copiæ commentario. Cantu nouissimæ iuræ. Ioan. quinto. & Thessa. primæ cap. quarto. Sistentur ad tribunal. secund. Corinth. quinto. Nec difficile uideri. A maiori. Quale est quod ex Ouidio citat Agricola libro primo de inuentione cap. uicesimo septimo: An perdere possim quæris, seruari potui. Qui Deus est is homo. A duersis siue distantibus. Qui infinitus est. A differentijs seu proprijs. Augustus quoque. Antithesis ab amplificatione desumpta. Quodenim tanto inceptu parauit. Subiectio est exornatio rhetorica locupletandæ dictioni sanè quàm apposita commodaq;. Theodoricus Cyrenensis episcopus sermone sexto. Ut inquit propheta. Psalm. 118. Qui ex primi parentis culpa. Rom. 5. Filij iræ nascerentur. Ephē. 2. Et eramus natura filij iræ sicut & ceteri. Lex dicta erat. Genesi. 2. In quocunq; enim die comederis, morte morieris. In horto uoluptatis. Gene. 2. Quod laborum omnium dolorumq;. De quibus si quis plura uelit scire, legat Petrum Longobardum in sententijs theologicis libro 2. distinctione 19. Ut si minus tam multis in officio numeribus. Qua fusus explicatur

cantur ab Augustino lib. 14. de ciuitate cap. 15. & à Ioanne Chrysostomo homilia in Genesin 26. E totius loco ad partes. Magna sane clementia dei fuit.) Pietate ac misericordia sua dignum putauit deus, ut hominem quem propter peccatum merito in mortem proiecerat, reuocaret ad uitam. Rodolph. Agricola libro tertio de inuentione dialect. capite item tertio: Laudationibus in primis conuenit &c. utitur artificio in quo mirum esse artificem Lucianum indicat D. Erasmus in decima locupletandi ratione posterioris copiz commentarij. Idem libro de ratione concionandi secundo de partitione quæ per fictionem gradibus peruenit ad summum. Si tantum aggressus fuisset &c. Hos non dolendos.) Explicat quæ sunt officia partesq; clementiz. Maior si quomodolibet.) Amplificatio siue exaggeratio in qua non modo ad summum, sed quodammodo supra summum incrementis atq; gradibus aliquot peruenitur. Vide Gregorium Nazianzenum libro tertio de theologia. Et Erasmi. Roteroda. libro tertio Ecclesiastes: Si quis homo gratis tibi donaret in singulos annos censum mille drachmarum, non hunc ex animo diligeres, ac pro uirili tua gratiam referre studeres? Si quis hospes te suo ære redemisset è misera seruitute Barbarorum, aut è tetro carcere liberasset, an non cum uirum adamares, ac per omnem uitam coleres? Si quis in prælio aut naufragio periturum sua uirtute seruasset, an non eum hominem numinis loco coleres, professus nullam unquam parem illi gratiam abste referri posses? Quæ igitur ingratitudo est, Christum deum & hominem qui te condidit nobilissimam secundum angelos naturam, cui totum debes quicquid habes, qui tibi præter corporis alimoniam, gratis donauit iustitiam, gratis impartit spiritus sui dona, qui pro te cum Satana depugnauit, qui te caprum non ære, sed suo sanguine redemit, qui super hæc omnia ad cælestis regni consortium inuitat, sic negligere, auersari, sic quotidie criminibus offendere, ac pro tanta beneuolentia tantam contumeliam reponere? Hic pluribus gradibus increuit oratio à minoribus. Interdum & paria comparantur, sed tum uerbis efficiendum est, ut quod exaggeramus, maius esse uideatur quam prima fronte apparet. Paria uidentur si mulier accepta pecunia procurauit abortum, & aliud dedisse pharmacum quod ciceret abortum. Atqui hoc posterius Cicero facit atrocius hoc modo: Quanto est Oppianicus in eadem iniuria maiori supplicio dignus. Siquidem illa cum sui corporis uim attulisset, seipsam cruciauit. Hic idem fecit per alieni corporis uim atque cruciatum. Paria uidebantur quod fecit mulier, & quod fecit Oppianicus, nisi Cicero uerbis fecisset inæqualia.

Propter homines.) A fine. Impendi filium.) Primæ Ioannis 4. In hoc apparuit charitas dei, quod filium unigenitum misit in mundum, ut uiuamus per illum. 1. Petri tertio: Quia & Christus semel pro peccatis nostris mortuus est iustus pro iniustis. &c. Romanorum quinto: Commendat autem charitatem suam deus in nobis, quod adhuc peccatores essemus &c. Iam uero deum in humana miseria.) Hoc quantum sit tam nemo potest pro dignitate comprehendere, quam nemo potest comprehendere quæ sit ipse deus qui se totum nobis donauit. A destinatis. Vide Ciceronem libro 2. de inuent. cap. 1. ubi agit de beneficijs quæ sunt attendenda ex ui, ex animo eius qui fecit &c. Et Aristotelem libro Rhetorices 2. cap. de gratia. Huc addas licebit illud Ecclesiastici 35. Speciosa misericordia dei in tempore tribulationis quasi nubes pluuiæ in tempore siccitatis. Sed ne nomen quidem.) Fortasse utcumq; quadra ret charitatis uocabulum, deus enim charitas. Quamuis autem nasci uoluerit & fragilitatis humanæ.) Erasmus Roterodamus libro Ecclesiast. tert. His mihi uideor non absurde attexturus, quod quemadmodum in eadem persona fuit Deus & homo, ita in tota dispensatione qua uersatus est in terris, deprehendas licet summæ illius naturæ pariter & nostræ terrestris manifesta indicia. Concipitur in utero fœmineo, sed de spiritu sancto, & angelo paronymo. Illud hominem decebat, hoc deum ac dei filium. Stans mensibus gestatus est & creuit inter latebras humani corporis, sed nondum creatus agnoscitur dominus ab Elizabeta, agnoscitur à Ioanne, qui tunc gestabatur

statur & ipse: prædicatur à Zacharia oriens ex alto mundi redemptor. Nascitur humano more, uerum ante omnia secula natus ex patre deo deus nascitur. Nascitur ex muliere, sed ex uirgine: nascitur sine commixtione uiri, ac matris integritatē non uiolauit, sed consecrauit. Fascis aliorum infantium more est inuolutus, sed idem resurgens semet ē fascis euoluit. In præsepi reclinatus est, sed huic angeli cœlitus decantant hymnum deo dignum. Natus tamen est quemadmodum nemo.) Basilii in sanctam Christi natiuitatem: Etiam hinc liquet quod non pro communi natura domini caro condita sit, statim enim carne absolutus erat fortis ille, non paulatim fingendo formatus, ut indicant uerba: Non enim, inquit, quod creatum est, sed quod genitum est &c. Quippe natus de uirgine.) Augustinus de ecclesiasticis dogmatibus cap. 1. Neque sic est natus ex uirgine Christus, ut & diuinitatis initium homo nascendo acceperit, quasi antequam nasceretur ex uirgine, deus non fuerit. Sicut Arthemion & Berillus & Marcellius docuerunt, sed æternus deus & homo ex uirgine natus est. Ut ait Ioānes.) cap. 1. Interea quoq; matris uirginitate.) Non tamē usquā diuina circa illum cessa. mag.) Chrysostomus homilia in Ioannem 10. Factus est enim filius hominis, dilectissimus dei filius, ut filios hominum filios dei faceret. Superbum nanque cum homini copulatum est, illud quidem nullo in propria gloriam detrimento affectum: hoc autem ex multa elatum humilitate, quod certe in Christo factum est, suam nanque naturam descensu suo nihilo inferiorem reddidit, nos autē cum ignominia ante & in tenebris essemus, ad supernam erexit gloriam. Non aliter quā cum rex inopem, mendicūq; studio, & beneuolentia quadam alloquitur, nihil se indignū facit: illum uero omnibus admirandum reddit, quod si in contingenti hominum dignitate nihil honoratiorem abiectioris consuetudo offendit, multo minus immortalem illam substantiam, cum nihil non proprium habeat quod adsit, nihil quod absit, cum omnia dona firma, stabiliq; in æternum possideat. Id quod copiose ostendit Diuus Hieronymus aduersus Heluidium. Ecce inquit Esaias.) capite 7. A pronuntiatis. Porta hæc clausa erit, & non aperietur, & uir non transibit per eam, quoniam dominus deus Israel ingressus est per eam eritq; clausa principi, Ezechielis 44. Daniel. 2 de lapide abscisso de monte sine manibus. Hiere. 31. Creauit dominus nouum super terram, fœmina circundabit uirum. Emanuel.) A nomine rei. Post Adæ peccatum longe quidem factus est ab homine deus, sed cum uenit Christus in carnem, propinquus factus nobis, dictus est Emanuel. At certe cum ueteribus sanctis fuit semper per gratiam, ergo nobiscum est, postquam dictus est Emanuel, aut frustra sic dictus, si totus à nobis migravit tam breui post tempore. Quid miri polliciter est cum ascendens diceret: Ego uobiscum sum usque &c. Et uocabitur.) Hebraice est: Et uocabit ipsa nomen eius Emanuel, ut ostendat propheta Messiam non habiturum hominem patrem qui eius nomen imposeret. Solenne nanque fuit apud Hebræos ut semper ferē patres non autem matres filijs nomina inderent. Iam uero quod Luce 2. dicitur: Et uocabis nomen eius Iesum, satis indicat angelum cum propheta pulchre cōuenire. Lege Petrum Galatinum de archanis catholice ueritatis libro 3. capite 15. Virgo dicit.) Alludit ad Haalma quod interpretantur adolescentulam, cum sonet uirginitatem. Iussisset dominus Acham. Refertur historia Esaiæ cap. 7. Et uocabitur nomen eius Emanuel.) Locum hunc non minus copiose quā luculenter explicat Tertullianus in libro aduersus Iudæos cap. de probatione natiuitatis Christi. Hieronymus libro primo aduersus Iouinianum: Loquatur Esaias spei nostræ fideiq; mysterium: Ecce uirgo in utero concipiet & pariet filium, & uocabis nomen eius Emanuel. Scio Iudæos opponere solere in Hebræo uerbū Alma non uirginem sonare sed adolescentulam. Et reuera uirgo proprie bethula appellatur: adolescentula autem uel puella non alma dicitur sed naara. Quid est igitur quod significat alma? Absconditam uirginem, id est, non solum uirginem, sed eam in πύλῃ uirginem, quia non omnis uirgo abscondita est, nec ab hominū sorrito

separata conspectu. Denique & Rebecca in Genesi ob nimiam castitatem & ecclesiæ typum, quem in sua uirginitate signabat, alma scribitur non bethula, sicut manifestum esse poterit ex sermonibus pueri Abraham, qui loquitur in Mesopotamia & dicit: Dominus deus domini mei Abraham, si tu dirigis uiam meam per quam ego ingredier, ecce dum stetero super fontem aquarum, uirgo quæ gredietur ut hauriat aquam & dixerit ad eam: Da mihi paululum aquarum ut bibam de hydria tua, & responderit: & tu bibe, & camelis tuis haurias, hæc erit uxor quam præparauit dominus filio domini mei. In eo enim loco in quo ait uirgo quæ egredietur ut hauriat aquam, in hebraico scriptum est alma, id est, uirgo secreta, & nimia parentum diligentia custodita. Aut certe ostendat mihi ubi hoc uerbo appellatur & nuptæ, & imperitiâ confitebor: Ecce uirgo in utero concipiet & pariet filium. Hactenus Hieronymus Basilius homilia in sanctam Christi natiuitatem. Ne quis autem subuertatur Iudaicis cauillis, qui dicunt non uirginem, sed adolescentulam à prophetis dictam esse. Ecce enim, inquit adolescentula in utero concipiet: Primum igitur omnino absurdissimum est, quod à domino pro signo datur, id commune & in omni natura consentaneum spectari. At quid ait propheta? Adhuc constituit dominus loqui Achaz dicens: Postula tibi in profundo uel in alto, & dixit Achaz: Nequaquam postulabo, neque tenebo dominum. Ac paulo infra dicit: Ob hoc dabit dominus uobis ipse signum: Ecce uirgo in utero concipiet. Quia autem neque in profundo neque in alto Achaz signum postulauit, ne disceret, quod ille qui in penitissimas partes terræ descendit, idem sit qui supra omnes cælos ascendit, ipse dominus signum dedit, signum mirabile & prodigiosum, multumque à comuni natura diuersum, feminam scilicet eam, quæ & uirgo, & mater esset, & in sanctificatione uirginitatis manens, fecunditatis benedictionem possideret. Quod si nonnulli eorum qui Hebraicam uocem interpretati sunt, per uirginem, adolescentulam reddidere, nil ea res sententiæ officit. Inuenimus enim in consuetudine scripturarum pro uirgine subinde adolescentulam capi, ut in Deuterio. ait: Si quis inuenerit puellam uirginem, quæ sponsa non est, & ui allata cum ea cubuerit, & deprehensus fuerit, dabit homo ille qui cum ea cubuit patri adolescentulæ quinquaginta didrachma. Ioannes Occolampadius Hypo. in Iesaiam libr. 3. capit. 7. Non adolescentulam.) Ecce adolescentula illa.) Commoniti autoritate Matthei & Lucæ euangelistarum, hanc prophetiâ de uirgine Maria & Christo esse dictam certi sumus. Illa enim adolescentula & uirgo, illæsa uirginitate, spiritu sancto, non uirili semine concepit & peperit. Nihil ad nos quiduis nugentur & contradicant Iudæi. Interpretatus autem sum iuxta uerborum tenorem in præsentem, eo quod propheta rem futuram, prophetis oculis, tanquam præsentem conspiciatus fuerit, ac dicat: Ecce prædico signum futurum, idque tam certum ac si præ oculis cerneretur. Nullo modo enim cum Iudæis, uel de uxore Achaz uel de uxore prophetæ exposuerim, obstrepunt autem Iudæi, quomodo his qui tunc uiuebant, id quod multo post futurum erat, esse poterat signum. Si hoc ab homine dictum fuisset, neutrum sufficiens fuisset signum, sed quia à deo concessum, nihil eo certius esse debebat: præsertim quod de illo Abraham, Isaac, Iacob, & Dauid facta fuerat promissio, quæ nunc in memoriâ reducitur, & implenda prædicitur, tamen si illi impietate sua meruissent, ne benedictionis tantæ participes forent. Est autem Christus noster heri & hodie. Unde quis incredula tunc fuerit generatio, deus tamen eam seruauit propter faciem Christi sui. Vel dicat Iudæi de quo sit dictum: nam si de alio, scriptura non obtinuerit; de Ezechia nequit intelligi, quod tempore huius prophetiæ nouem annorum erat: nec est quod de uxore Achaz uel propheta intelligatur: nam si eo tempore natus fuisset puer quo dicta est prophetia, hoc est, quarto uel quinto anno, puer ita adoleuisset ut puer non potuerit dici, usque ad tempus quæ relicta est terra à facie duorum regum, quæ exterminari. Igitur spem iubentur habere in illo, quæ patribus eorum promissus. Item non dicitur quod deus dedit signum, sed dabit. Proinde & 70. uerterunt in futuro ἡ γὰρ σὺ λήψεται, id est, uterum geret. Sed expeditamus uerba ordine. Primum dicit, Ecce, ut non uulgare significet miraculū, sed signū deo dignū & excellens. Et quale hoc miraculū, si puella ex uiro concipiat: nam hoc quid die contingit. Iam si miraculū in hoc saluare uolūt, quod propheta præ-

dixit

dixit primogeniturā filiū, & in re futura ac incerta, certum affirmavit: poterat enim & semellam parere, qd hoc ineptius esse queat? In futuris em̄ contingentibus nemo si gnum iure dixerit, si quis feliciter cōiectet. Quis diceret em̄ miraculū, si qs ab aleone primo iactu unionem in om̄ibus tesseriis dicat p̄nci, quum hoc etiā aliās posset cōtingere. Igitur aut uirginem fateatur incorruptā, aut miraculū indicari negent. Deinde *et nomen* *אֲדֹלֶפְטוּלָה* *adolescentula*, p̄d incorrupta accipitur in scriptura: ut de Rebecca legitur, & de ea q̄ uiolata est in cāpo. Et non solū significat uirginem, sed in *uenculā idoneā partui*. Nā *אֲדֹלֶפְטוּלָה* significat *adolescentē*. & additione *אֲדֹלֶפְטוּלָה* *adolescentulam*. Hebræi in uno loco de incorrupta exponunt. Prou. 30. ubi legitur de uia uiri in adolescentula. At non uidetur bene: tunc em̄ & artes inspicendi uentris. & maiori pudicitia scriptura loqui solet. Sed rectius mysterium illud ineffabile p̄cognoscitur. Minus enim notū est rationi humanā, q̄ uolatus aquilæ in cælo, uel reptatio serpentis super petram, uel nauigh in mari. Nā ut Ezechiel dicit: Egre dietur & ingredietur rex, & porta manebit semp̄ clausa. Anima duerte & hoc, q̄ nulla hic uiri fit mentio, & mos scripturæ est, ut uiro gñatio adscribatur. Nam si Iesaiæ fuisset uxor, dixisset: Ecce uxor pariet tibi filium, sicut de Abraham legimus: Sara uxor tua pariet tibi filium. Hic autē omnia tribuuntur uirgini, q̄ prægnaus fit qd pariat, q̄ uocet nomen eius. Vltimū tamen oēs in secūda persona exponūt futuri, pro imperatiuo *אֲדֹלֶפְטוּ* uocabis, id est uoccs. Parit ergo filiū, Melchisedec sine patre in terris: sine matre in cælis. Nomen autē *Immanuel* ex duabus dictionibus constat *אֱמָנוּל* nobiscū, & *אֵל* deus. Et ubi uocatus est Christus Emmanuel: Quia dictus est Iesus q̄ saluū faciat populum à peccatis suis. Nā hoc propriū opus, & solius dei est, in quē & solū peccatur. Fuit autē nobiscum, non solū gratia, ut cum patribus, sed & corporali præsencia.

Male interpretari qd bene scriptum est.) August. lib. 18. (sup̄ Ioannem: Neq̄ nate sunt hæreses & qdam dogmata peruersitatis illa queant animas & in profundū p̄cipitantia, nisi dum scripturæ bonæ intelliguntur non bene, & qd in eis non bene intelligitur, etiam temere & audacter asseritur. Si ergo debet esse signum.) Ab antecessoribus atq̄ cōringētibz. Vide Aug. in principio li. de doctrina Christiana 2. & q̄ in eū annotauimus locū. Vates sacer p̄dixit.) Prædixit Iacob patri archa Gene. 44. Prædixit & angelus Matt. 1. A pronunciat. Quū & ante Iudæos sic alloqueretur.) Esaia 6. Mar. 4. Acto. 18. Ad oēm posteritatem diffuso.) Roma. 5. In q̄ peccauerunt om̄es. Ut qui filius esset.) A relatis. Ex corde parentis sine matre. Erudite hoc ut omnia explicat Gregor. Nazian. in oratione in natalem saluatoris. Bassius in sanctā Christi natiuitatē. Et Longobard. 1. sententiarū distin. 9. & 31. quæst. Si forte. Conueniens autē.) Confirmat à decēte, æquo & conferente. Sine matre sine patre.) Heb. 7. sine patre, sine matre *ἀπατὴρ ἀμήτωρ ἀγνιολόγος*. Quis rē tantam ulla.) Vbi mare illud eloquentiæ Tullianæ, ubi torrens fluuius Demosihenis, nunc profecto muti essetis ambo, & uestra lingua torpesceret. Inuenta est res quam nulla eloquentia explicare queat. Hiero. in epist. ad Sabinianum Diaconū. Qui ut Ecclesiastes ait.) Prou. 30. Quis cōprehendit uentos manu sua? Quis conclusit aquas in uestem suam? Quis fundauit fines terræ? Quod nomen est illi? Quod nomen est filio illius? Nostin? Esa. 40. Quis mensus est pugillo aquas, & cælos palmo ponderauit? Quis appendit tribus digitis molem terræ & libravit in pondere montes & colles in statera? Hiere. 31. Qui fecit terram in fortitudine sua, & pręparauit orbem in sapientia sua, & prudentia sua extendit cælos. Dante eo uocem multiplicantur aque in cælo, qui leuat nubes ab extremo terræ, fulgura in pluuiam fecit, & producit uentos de thesauris suis. Ille iam in humili rugurio.) Elegans cum primis antihæsis est à loco desumpta. Qui continet uentū in manibus suis.) Job 28. Qui uentis pondus. Qui alligauit aquas quasi in uestimento.) Job 29. Qui ligat aquas in nubibus suis. Ille ne crepundia quidem habet.) Crepundia sunt non modo uestes, sed

bullæ, ensiculi, securiculæ, crepitacula & puerilia ornamenta à crepando, hoc est tin-
niendo dicta, quoniam infantes huiusmodi crepitaculis maxime gaudent. Qui terminos
terræ suscitauit.) Eodem quod modo citauimus est prouerbij cap. Hier. 5. Me ergo non ti-
mebitis qui posui arenam terminum mari? Esa. 40. Qui extendit. Job 38. Circūdedi
mare terminis meis. Cuius nomen & filij nomen nemo nouit.) Atque hoc est in cau-
sa cur fortasse, אֲדֹנַי Adonai, hoc est dei nomen tetragrammaton Hebræis ineffabile
dicatur, quod tunc reuelatum eis non fuerit trinitatis sacramentum etsi literis utcumque fuerit
adumbratum. Hinc Exodi 6. Dicit deus: Et nomen meum adonai non indicauit eis. De
quod lege Ioannē Reuchlinū de uerbo mirifico. Super omne nomen.) Philip. 2. Quicquid
ut alius inquit.) Nempe Moses Deut. 10. 1. Timoth. 6. Quæ suis temporibus ostendet
beatus & solus potens rex regum & dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem
& lucem inhabitat inaccessibilem, quem nullus hominum uidit, sed nec uidere potest.

Bos cognouit possessorem.) Impar exemplum est quod ducit ex Esaia cap. 1. Cognito-
uit bos possessorem, & asinus præsepe domini sui. Irael autem me non cognouit, po-
pulus meus non intellexit. Primum non parum discriminis est inter bouem a sinum uerum, &
inter homines. Subest autem emphasis & in nomine Israelis, qui populus erat electus ac le-
ge diuina eruditus. Dein multum interest inter hominem & deum. Homo iumentum foras
pascit ad sordidam operam. Deus ad hoc ipsum condidit hominem, ut conditorum suum
agnosceret ac uitam æternam consequeretur. Abscondisti à sapientibus hæc.) Matt. 11.

Verumque simplex. Vergil. in Bucolicis: Quid meruere boues animal sine fraude.
Quo reclinetur caput.) Matt. 8. Luc. 9. Vulpes foucas habent. Et is qui uoluit
bouem & asinum uni aratro.) Deut. 22. Non arabis in boue simul & asino. Ut ostenderet
quantum uis uarij ritibus.) Ro. 3. An Iudeorum Deus tantum, an non & gentium? Eph. 2. Nunc autem
in Christo. Nullos tantum fore natiuitatis.) Ad Titum 2. & 3. ca. Basilii in sanctam Chri-
sti natiuitatem. O felicissimam noctem.) Exclamatio est per Apostrophem, qua obiter
laudat noctem in qua dominus noster Iesus Christus primum prodijt in lucem. Populus
qui ambulabat in tenebris.) Testimonium hoc extat apud Esaia ca. 9. Quæ illumina-
uit omnem hominem.) Ioan. 1. Dies inquit rex uates.) Psal. 18. Recte sane noctem.)

In primis continua digressio est. Quemadmodum enim nox illa.) A similibus.
Et spacio longissima fuit.) Si hæc (ut Plautinis utar uerbis) ob eam rem nox est facta
longior. Dum ille qui cum uult uoluptatem capit. Quanto iustius, nox illa omnium fa-
cta est multo prolixissima, Dum ille pro nobis quas uoluit erunas exantlauit. Sic
nec ulla fuit ætas.) Id passim ostendit August. in ciuitate diuina, & Greg. Nazianze-
nus in oratione in festo Epiphaniæ. Grauioribus omnis generis uitijis.) Quæ par-
tim in prophetis partim in euangelicis produntur literis. Cuncta derestandis su-
perstitionibus.) Superstitio gentium, quoniam ueri dei noticiam non habebat, in uarios ritus
degenerauit, quosdam etiam prodigiosæ absurditatis. De quibus Verg. Omnigenumque deum
monstra & latrator Anubis. Lege D. Hic onymij commentarios in Esaia ca. 19. & 46.
qui huic loco non nihil attulerunt momenti. Quis quisque deum sibi quem.) Treceros au-
tem deos habuisse memoriam præditum est (ni fallor) à Varrone. Vide Suidam in τῶν θεῶν
Sapient. 13. De his quæ uidentur bona non potuerunt intelligere eis qui est, necque
operibus attendentes agnouerunt artificem: sed aut ignem, aut spiritum, aut celerem aerem,
aut gyrum stellarum, aut uiolentem aquam, aut luminaria cæli, rectores mundi deos puta-
uerunt. Quorum siquidem specie delectari hæc deos putauerunt. Esaia 42. 44. 46. 4. Re-
gum 18. Et unaqueque gens fabricata est deum suum, posueruntque eos in phanis suis. Esaia 2.
Et repleta est terra omnis idolis, opus manuum suarum adorauerunt quod fecerunt digiti
eorum. Nemo quousque quod sentire deberet.) August. lib. de doct. Christiana 1. ca. 7. In
annotationibus autem nostris in hunc locum fusi ista profequimur. Vide 1. Corinth. 8.
At doct.) A diuisione.) Alij cum cognouissent. Roman. 1. Nulla illi res huma-
natarum.) Id falsum esse abunde satis constat ex Matt. cap. 10. & Luc. 12. Nunc, inquit,
duo passeris. Hinc illud Socraticum: Quæ supra nos nihil ad nos. Lege Lactantium

Libro

Ab. diuinarū Institū. 3. ca. 20. Iob 22. Et dices: Quid enim nouit deus? & quasi per caliginē indicat: Nubes latibulū eius, nec nostra cōsiderat, & circa cardines cœli perambulat. Quæ de deo proferuntur.) A Cicerone lib. de natura deorum. Ne pro uirā quidem.) Augustinus ad Consentū de mendacio. Idem in calce lib. 1. de doctri. Christia. Non esse penitus quicq̃.) Quorum præter alios fuit Lucianus ille cognomento ἄλφ. Rerum omnium fuerat quæsitā libertas.) Iob 11. Vir uanus in superbiam erigitur, & tanquā pullum onagri se liberum natum putat. Ose. 7. Reuersi sunt ut essent absque iugo quasi arcus dolosus fracti sunt. Item secun. Pet. secun. Nunquam ergo fuerat acrior cupiditas.) Explicat per species id quod in genere prius dixit de grauioribus omnis generis uitijs. Hieronymus in Oseam dicit in nocte natalis domini omneis Sodomiticū crimine pollutos subito extinctos. Scelera ubiq; summa.) Horat. Venimus ad summū. Iuuenalis item: Omne in præcipiti uitium stetit. Bella, susus per omnes terras mariaq; sanguis.) Hieronymus lib. 1. Commen. in Esaiam ca. 2. Veteres reuoluamus historias: & inueniemus usq; ad uicesimū octauū annū Cæsaris Augusti, cuius quadragesimo primo CHRISTVS natus est, in Iudæa in toto orbe terrarum fuisse discordiā, & singulas nationes cōtra uicinas gentes arsisse studio præliandi, ita ut cæderent & cæderentur. Orto autem domino saluatore, quando sub præside Syriæ Cyrino prima est in orbe terrarum facta descriptio: & euangelicæ doctrinæ pax Romani imperij præparata, tunc omnia bella cessauerunt, & nequaquā per oppida & uicos exercebantur ad prælia: sed agrorum cultus, militibus tantum legionibusq; Romanis contra Barbaras nationes bellandi studio delegato, quando impletus est angelorum ille concentus: Gloria in excelsis DEO, & in terra pax hominibus bonæ uoluntatis, & in diebus eius orta est iustitia & multitudo pacis. Merito igitur.) Epiphonema siue conclusio entymeinatis rhetorici. Conuersus erat in hyemē.) Periphrastica est hyemis descriptio à genere, adiuncta specie amplificandi gratia. Coactus tum Ioseph.) Luc. 2. Coactus tum Ioseph cum coniuge sua uirgine. Compendio perstringit historiam Messiae seu Christi nati. Id quod ita futurum prædixit & uetus testamentum. Gen. 48. Non auferetur sceps. de Iuda. Deute. 18. Prophetam de fratribus tuis suscitabo 2. Reg. 3. Esa. 7. Ecce uirgo, &c. cap. 8. Prophetissa peperit filium Maher Salai, ca. 9. Puer natus est nob. & fil. Deute. ca. 11. Egredietur. Dani. 9. Miche. 5. Tu Bethlehem. Habacuc 2. Si moram fecerit, &c. Veniens ueniet. Hagg. 2. Desiderium omnium gentium. Ne locum quidem.) Apposita est hypothesis ab attributis siue circumstantijs rerum personarumq; sumpta. In diuersorio.) Non fuit CHRISTO nascituro locus in diuersorio. At ne nūc quidem nos locū illi daturos declaramus, cum eundem, sed iam glorificatum quod maius, seipsum nobis offerētem adire, & suscipere grauamur, aut frigide præparamus ad suscipiendū, præterea cum pauperes non uestimus, declaramus nos illi panniculos non daturos fuisse, si CHRISTVS in terris uersaretur, quid est in rebus nostris quod illi non gaudentes impartiremur? Et ecce is nobis adest in proximo egente, & grauamur illi uestem aut certe panem porrigere. Per quem lux initio.) Gen. 1. Nullo parentis dolore.) Quem uel Homero teste lib. Iliados 11. constat esse multo acerbissimū. Ergo qui materna.) A genere siue natalibus. Nascitur sæuissimo anni tempore.) Sane quā artificiosa est amplificatio, in qua singulæ uoces incrementum habent. Etenim per se calamitosum fuerat non sæuissimo anni tempore nasci, non in tenebris etiam, non densissima noctis caligine. Sed hæc utrunq; toleranda. Illud nonne multo calamitosissimū: nasci sub diuo, casula omnibus exposita, nullis obstetricum adminiculis, breuiter dēsideratis omnibus humanæ opis leuamentis. Vide Rodolph. de inuent. dialect. lib. 3. ca. item 3. Quid ergo putamus ne.) Argumentationes sunt à minori. Aut solitas illic.) E priuantium loco. Ex eodemq; est illud: Non mortui. Et quisquam posthac suos.) A cōparatis. Utinam hæc attenderent pleriq; Thraiones nihil quā stemmata maiorum nusquam non depreciantes ac proinde sibi quiduis licere existimantes. Noua lux de cœlo refulsit.) Luc. 2. Audita uoce angelorum ma-

ius gaudium fuit, quàm quod uniuerſi paſtores acciperent, uix ſatis credere, ſe quiſqꝫ
 audiſſe, & alij alios intueri mirabundi, uelut ſomni uanæſm ſpeciem quod ad quonqꝫ
 pertineret, ſuarum aurium fidei minimum credentes proximos interrogabant. Ma
 gis in oriente.) D. Hieronymus in Daniele: Suphi uel Philoſophi dicũtur ſapientes
 Græcis, Iudæis Rabбини, Chaldæis magi. Quos Aegyptij prophetas, eos Latini ſapi
 entes, Perſæ magos, Græci philoſophos, Indi gymnoſophiſtas, Aſſyrij Chaldæos di
 cunt. autor eſt Strabo. Stella magis ſic in Oriente conſpecta.) Baſilius Homilia in
 ſanctam CHRISTI natiuitatem, paucis indicat qui dicantur Magi, & qualis ſtella
 illa fuerit. Ibidem & ſic ait: Et angelorum choros ſtatuunt, dicentes: Gloria in altis
 ſimis DEO, & in terra pax, in hominibus bona uoluntas. Sic enim Græce legitur.
 Luc. 2. cap. Expleuerat legitimos uirgo prægnantium menſes.) Hieronymus ad Eu
 ſtochium de custodia uirginitatis: DEI filius, pro noſtra ſalute hominis factus eſt fi
 lius: Nouem menſibus in utero ut naſcatur expectat. Faſtidia ſuſtinet, eruentus egre
 ditur, pannis inuoluitur, blanditijs delinitur: & ille pugillo mūdum includens præ
 ſepis continetur anguſtijs. In deſertum tuguriolum diuerſi.) Hieronymus ad Eu
 ſtochium in Epitaphio Paulæ matris: Et ego miſera atqꝫ peccatrix digna ſum iudica
 ta, deoſculari præſepe in quo dominus paruulus uagit, orare in ſpelunca in qua uir
 go puerpera Dominum fudit infantem. Hęc requies mea, quia domini mei patria eſt.
 Hic habitabo, quoniam SALVATOR elegit eam. Parauit lucernā CHRISTO meos
 anima mea illi uiuet & ſemen meum ſeruiet. Vniuerſo nunciatum ſit mundo.)
 Luc. 2. Gloria in excelsis DEO.) An non mirabilius Deum eſſe hominem quàm an
 gelos eſſe conditos à DEO? An non mirabilius eſt Deum inuolutum pannis uagire in
 præſepi, quàm illum regnare in cœlis quos condidit? Hinc demum angeli gratulabũ
 di uelut in facto omnium maxime ſtupendo canunt gloriam altisſimis. Hic meminiſ
 ſe conuenit quid gloria ſignificet. Cicero pro M. Marcello: Vide quæ ſo ne tua diuina
 uirtus admirationis plus ſit habitura quàm gloriæ. Si quidẽ gloria eſt illuſtris ac per
 uagata multorum & magnorum. uel in ſuos ciues, uel in patriam, uel in genus om
 ne hominum famæ meritum. Idem quoqꝫ in tertio Tuſcula diſputationum: Et glo
 ria ſolida quædam res & expreſſa, non adumbrata. Ea eſt conſciens laus bono
 rum incorrupta uox bene iudicantium de eccellente uirtute, ea uirtuti reſonat tanqꝫ
 imago. Gloria enim & diuitiæ.) Ita Dauid rex propheticus prophetaqꝫ regius,
 Pſal. 111. Non mortui laudabunt.) Pſal. 113. Nouo quodã.) Auguſtinus de doctri
 na Chriſtiana lib. 1. cap. 6. Nunc renati ſumus.) Ad Titum 1. per lauacrum regene
 rationis. & ad eundem cap. ſecundo: Nunc uiuimus. Itaqꝫ quid poſſet.) Ab effectis
 noctis obiter laudatæ. Quæ rerum naturæ triſtiſſimus.) A contrapſito ſiue con
 tentione quæ Græci ἀντίθετα uocant, cum contrarijs opponuntur contraria. Virgi
 nis ſterilitas.) A priuantibus. Clauiſum uulnis ſuis.) Sanè quàm prudenter hoc nec
 minus pie adiectum. Paſtores imenſi.) Lucæ 2. Nouæ ſpei ſyduſ.) Matthæ. 2.
 A Domino factum eſt iſtud.) Pſal. 117. Epiphonema eſt. Eſa. 52. Conſolatus eſt domi
 nus populum ſuum, redemit Hieruſalem, parauit dominus brachium ſanctum ſuum
 in oculis omnium gentium, & uidebunt omnes fines terræ ſalutare Dei noſtri. Illā
 totis animis toto.) ἀναφορὰ eſt ſiue reperitio. Reperamus, concinamus.) δαλντορὰ
 ἀσύνΑτορ. Diuturnorum conſcios.) Alluſit ad etymum uocabuli angeli. Homeruſqꝫ
 ἑσπέρη καὶ τὸ τίμνται ὅτ' ἄγγελοι αἰσιμαῖς. Id eſt hoc quoqꝫ præclarum eſt, ubi nun
 tiuſ optima nouit. Rem felicisſimam ſanctiſſimus quoqꝫ.) Iulianuſ in epiſtola ad
 Baſilium ἡ μὲν παροιμία φησὶν οὐ πόλεμος ἄγγελλας ἐγὼ δὲ προσέειπον ἐν τῇ κωμικῇ ἡ
 ὡς ἄγγελοι εἶπον. Id eſt, Prouerbio dicunt. Haud bellum annũcias. Ego uero illud ad
 diderim ex comœdia, aureorũ nunciuſ uerborum. Si par eſt cum applauſu fauoreqꝫ excipere,
 quæ dicuntur in rem noſtam, nihil eſt pace præſtantius, nihil hoc nuncio gratioſius.
 Prouer. 13. Nunciuſ impiuſ conſpiciet in mala. Legatuſ uerax ſalubriſ eſt. Prouerb. 13

Aqua

Aquæ frigida ei qui loquitur animo nuncium bonum est. Gloria in excelsis Deo & in terris.) Annunciamus noua, prædicamus publica, noua lætaq; nunciantis uox meretur applausum. Præconis enim uox aures penetrat. Quid autem sonat præco legis? Anima quæ peccauerit morietur. Et nisi perstiteritis in his quæ scripta sunt in libro hoc, omnes imprecationes euenient tibi. Præcepta denunciat & minis terrorem incutit præco Mosais. Quid præco gratiæ angelicus? Annūciat omnibus gentibus sub quocunq; cælo degentibus paratā esse per fidē in IESVM CHRISTVM remissionē omnium peccatorū. Annunciat pacē bonæ uoluntatis hominibus in terra, non per legis opera, sed per dei liberam uoluntatem ac benignitatem gratuitam quæ erat in CHRISTO mundum reconcilians sibi. Annunciat pro uindicta bonum. Pro exitio peccatis hominum debito, salutem.

Posteaquā scholia hæc (ut supra quoq; testati sumus) imperitioribus dictauimus, ob id non grauabor in eorum gratiam huc ascribere carmen nostrū, quo ut nos locū hunc, sic & illi reliq; huius orationis locos amœniores conētur uersibus exprimere.

EXPOSTVLATIO IESV CHRISTI CVM PVRPVRA- tis, asotis atq; Thra sonibus.

Aula mihi stabulum, thalamus præsepia, fornum

Lectus, & excubitor bos a sinusq; datur.

Nocte in tempesta, patrijs semotus ab agris

Cum sæuit boreas, cumq; rigescit hyems:

Mille fatiscenti rimis casulaq; domoq;

Imo spelunca, si bene perspicias.

Quando hæc prægnanti sint diuersoria matri

Ac aliud nusquam suppetit hospitium.

Sub diuo, medioq; gelu, densisq; tenebris

Nascor, & humanæ nil mihi fertur opis.

Et quisquam posthac sua iactet steminata, luxum

Aut fastum titulis debitum, opes uē putet?

Alia eiusdem cum eisdem.

Esaiæ primæ

Ecce suum possessorem bos noscit, eiq;

Gnauiter inseruit, quo licet obsequio.

Et præsepe sui domini cognoscit a sellis

Vt simplex animal, sic & utrunq; rude.

Ac modice pastum stipulis, farragine, forno

Gnauam operam domino nauat ubiq; suo

Natus in hoc, lautisq; diu nutritus ab escis

Agnoscat, timeat, capter, adoret, amet,

Vt seruatori cunctis inseruiat horis,

Altoremq; animo & corpore suspiciat.

Electus populus, diuina & lege peritus

Ille suum dominum nescit, & ille deum.

Ille scelus sceleri cumulat, planeq; proteruit

Ille nec exhibitum supputat obsequium.

Ille reluctatur, cessat, cane peius & angui,

Odit, dedecorat, spernit & obloquitur.

Et miratur adhuc tanti quæ causa tumultus,

Totaq; cur bellis undiq; terra fremit.

Vnde fames, simul & pestis grassantur ubiq;

Ac quibus ē scatebris hæresis elicitur.

Ecquis tam cæcus, qui non uidet omne malorum

Agmen, ab hoc riuo fonteq; defluere?

RODOL

138
RODOLPHI AGRICOLAE
 PHRISII ORATIO IN LAV-
 dem Matthiae Richili.

Praeclari quidem, sed grauiſſimi munus laboris, magnifice re-
 ator, uosq; praestantiſſimi patres in praesentia me uideo ſua
 ſinere. In quo (quod optandum praecipue dicturo fuit) neq;
 copiam de ampliſſimis, neq; fidem de uulgaſſimis rebus uer-
 ba ſacturus deſiderarem, uerum hoc quod impleuiſſe ſum-
 mam mei uoti uidebatur, uel maxime nunc me premit ac ur-
 get. Quum enim hanc hominum cuiuſq; conditionis, ordinis atq; etatis ornatifi-
 morum doctiſſimorumq; frequentiam, quam hic circumſuſam uidetis, intueor, in-
 telligo tantam eſſe Matthiae Richili Reſtoris deſignati, tamq; diffuſam gloriae opi-
 nionem, ut, quoniam neq; pro dignitate ſua, neq; pro ueſtra expectatione ipſam
 poſſim aquare dicendo, uerear ne laudibus ſuis, quas augere debeo, nonnihil angu-
 ſtijs orationis meae uideatur eſſe detractum. Quid nanq; par, quid dignum tanta
 eruditionis, tanta humanitatis, tanta in omni genere uirtutis excellentia, uel elo-
 qui poſſum uel cogitare? Quid praeterea nouum aſſerre aut inauditum, quod non
 potius exploratum uobis ſit, atq; perſpectum in uita, praefertim hominis, qui qua-
 tus eſt, iam annum intra complexum (ut ita dicam) ueſtrum, eſt ea cum dignitate
 uerſatus, & tanto ardore ad ornandum cum ſtudia conſenſerunt ueſtra, ut cre-
 dam honeſtiſſimum ueſtrum illud de eo iudicium debere uel in praecipua laudum
 ſuarum parte numerari? Virtutes igitur ipſius, quarum iam pridem in oculos om-
 nium ſplendor incurrit, quia quo minus aperire poſſimus illae occuparunt: conabi-
 mur tamen utcumq; dabitur recensere. Iuuat enim ipſum ſibi oſtendere, atq; praee-
 terito ex uita tempore pulcherrime peracto ad reliquam futurae etatis exiſtima-
 tionem tuendam, paribuſq; colendam ſtudijs adhortari. Iuuat quoq; gratulari &
 diligentiae ueſtrae, qui talem uobis praeficiendum putaſtis, & felicitati, quibus talis
 oblatuſ eſt quem praeficere poſſetis. Me uero (ſi quid tanta in re licet indulgere)
 ante omnia iuuat, pulchro ſplendidiffimarum rerum tractatu animum meum (ut
 cui monitis hiſ opus eſt) ad optimas artes excitare. Equidem quum Matthiae aſ-
 fluentiſſimas opes, quum ingenium, corporis & animi decus, quum ſuauiſſimos
 ipſe mecum mores reuoluo, proſecto iſ eſſe mihi uidetur, in quo fortunam cuſ na-
 tura, cumq; ambabus uirtutem, tres potentiſſimas rerum dominas contendiffe cre-
 dam, cuius ipſarum potiſſimum beneficij gratia teneretur, aut quae plenioribus
 ipſum

ipsum muneribus manuq; largiore cumularet. Cumularunt certe, & quæq; csi of-
 ficio suo functi, nec cui plus debeat, facile discreueris. Sibi quidẽ haud dubie uir-
 tus ipsa plurimum debet, qui reliquarum blandissimis delinimentis, quæ seuera quo-
 que ingenia solent auferre, præteritis, solam dignam, quam omni opera, omni cu-
 ra sequeretur & expeteret, existimarit. Hoc uero ad optima tendenti sibi in pri-
 mis feliciter obuenit, ut non exteris monitionibus egeret, non à longa uetustate re-
 petitis, non per ignotas quasitis gentes, opus haberet exemplis: domestica gloria
 maiorumq; suorum ad omnia honesta ductu, facile contentus, quamcunq; uitæ par-
 tem sequi, undecunque erumpere, & ingenij sui lumen proferre uoluisset. Quæ
 in parte transeam tot aurosum, proaurosumq; laudes. Neq; enim mediocri quisquã
 oratione posset eas explicare, & ut perueniam aliquando quò hæc oratio nostra
 festinat, ipse mihi per proximos quosq; gradus est apprehendendus. Vt aut à pro-
 ximis ordiamur, offerunt se nobis uiri duo equestris ordinis Ioannes & Henricus
 Richili, prudentissimi domi, militiæ strenuissimi patrui huius Matthiæ. Quorum
 hic, Henricum dico, serenissimi maximiq; Imperatoris Frederici aulam multis se-
 quatus annis: ea tempestate quum Imperator ipse ad urbem coronæ regiæ accipie-
 re causâ proficisceretur, palatii ipsius fuit præfectus. Alter Sigismundi ducis Au-
 striæ nobilissimi uiri, patrisq; sui clientelam summa cum laude obiuit. Ambo fide
 præstantes, pacis belliq; artibus clari, tantum apud principes suos decus sunt asse-
 quuti, ut non moderatione inter sequenda, non prudentia inter ancipitia, non ro-
 bore inter aduersa quisquam par ipsis haberetur. Iam uero Andreas Richilus pa-
 ter istius, deus bone, qualis uir, quanta in eo eruditio, quæ uirtus? Qui medicas am-
 plexus artes, quantum sibi ex illis opinionis pararit, uel hinc arbitror facile lique-
 re, quod in sacro Constantiensi conuentu, iussus sit à Cæsare Aeneas Silvius docto-
 ratus illum insignibus ornare. Idem Aeneas ipsius, id est Pij, quum Papa esset, idem
 Pauli quoq; idem Cæsaris inuictissimi medicus. Hunc omnes propè superioris Ger-
 maniae principes uelut præsidium quoddã & numen uitæ salutisq; suæ colunt atq;
 uenerantur, ut quod de eloquentissimo uiro legimus, huic non incommode tribue-
 rit quisquam, esse sibi par orbi terrarum ingenium, quippe cuius curæ, cuius tute-
 læ summa se diuinarum humanarumq; rerum cõmiserit potestas. Quod si id quoq;
 putarem ad laudes præstantissimi uiri pertinere, & diuitijs rerum uilissimæ pare-
 ti in humanæ societatem gloriæ irrepere liceret: cõmemorare possum domum pa-
 ternis opibus auitisq; fundatam. Præter hæc ob summam erga principes uiros ob-
 seruantiã maximis beneficijs, auctam, pro unius morbi nonnunquam depulso peric-
 culo mille aureos ampliusue numeratos. Sed quid deesse sibi in tanta Imperatoris

gratia posset: quam præcipue ex armorum insignibus, quæ sibi contulit, licet intue-
 ri: ut ipsum in decus familiæq; ornamentum, quantum proxime potuit, sit adiunx-
 isse uisus. Verum non est mihi uir clarus ita laudandus, & ille quidem fluxa hæc
 esse nouit, atq; sicut non esse fugienda, quum se offerant: ita nec quum habeas ma-
 gnopere amplectenda: quumq; uoluerint abire, in fortunæ sinus, unde sunt profe-
 cta regerenda. Quid Georgium dicam fratrem Matthiæ, iuris ciuilis pontificijq;
 doctore peritissimum? Cuius si ingenij magnitudinem, si præstantiam eruditionis,
 si admirabilem æqui boniq; curam exequi parem: fieri non posset, ut eò quò tendi-
 mus, perueniret oratio. Quinetiam properanti mihi cunctaq; retinacula rumpen-
 ti, manum iniicit prensatq; Clemens frater istius alter, neque finit ut sua se laude
 fraudem: luuenis eo decore, ea suauitate atq; gratia, ut inter primos cubicularios
 Cesaris habeatur, eiq; gratus in primis uniceq; dilectus. Hæc quidem uelut signa
 sunt pauca de multis, quibus ducibus tam domi suæ tritum Herculis illud biuium
 Matthiæ noster ingressus, plenum laboris, plenū sudoris, ad uirtutis iter, per aspe-
 ra obstantiaq; cuncta prorumpens, mollem illam uiam blandissimosq; pandentem
 sinus, reliquit, spreuit, effugit. Quumq; sciret nobilitatem, ceteraq; generis deco-
 ra (ut sapientes autores tradiderunt) si per se consideres, ad titulos magis quàm
 ad rem pertinere, totis (ut aiunt) neruis contendendum statuit, ut & ipse quàm
 dignissimus his, & hæc ipso quàm dignissimæ uiderentur. Igitur quum puerilibus
 studiis excessisset, possetq; per ætatem animus concipere maiora, Imperatoriæ pri-
 mum aulæ fuit illatus: quodq; longissimis alij asscquuntur meritis, id quoque ultro
 est ei concessum, ut ministerio cubiculi Principis adhiberetur, prima adolescentiæ
 rudimenta in regia orbis terrarum, ut maxima, sicq; sanctissima, poneret: atque à
 tenero disceret nihil sine uirtute magnum parari, contra uero cum ea recte cumu-
 lta sperari. Ibi rebus omnibus, omnibusq; studiis, quæ non modo ad ætatis illius
 commendationem, sed ad egregiam etiam futuræ gloriæ spem pertinent, incre-
 dibile dictu quantam beneuolentiam, quam gratiam, quæ studia, circa se omnium
 excitauit. Nemo adeò fuit qui dubitaret, si arma sequi, militiamq; , quemadmo-
 dum facturus putabatur, tractare cœpisset, futurum, ut quantum sibi dignitatis
 ex mitioribus his atque proinde melioribus artibus acceperat, tantum splendoris fa-
 meq; ex illis esset additurus. Rerum nanque natura sic est. Proferunt se matu-
 rius magnarum rerum exordia, sicut & territura nos tonitrus densis adhuc se-
 pta nubibus, horridius fremunt: sic uersura in se mentes hominum oculosq; uir-
 tus, pleniore statim gradu ad id tendit, ad quod omnes eam, aliquando perue-
 nire potuisse mirentur. Postea uero animum ad priora studia reflectens, quum
 sibi

sibi persuasisset eruditioni cuncta doctrinaeq; posthabenda, missione rursus accepta, toto se ad philosophiam impetu uertit, ut quod intercapedinis à studiis fecerat, non modo nihil abstulisse, sed novos uelut stimulos alacrioresq; uires collegisse crederetur. Viennam ergo urbem totius Germaniae studiis clarissimam profectus, breui, audiendo, differendo, meditando, eam de se praeuit opinionem, ut liberalium artium doctissimus haberetur, & omnium consensu fieret doctor. Hic autem ut patris sui, sicut bonorum, ita & gloriae esset heres, neque in tam praestanti familia ullum sine exēplo decus maneret, quum diu secū multumq; reputasset quā potissimum se uia tolleretur humo, caputq; infereret astris, tandē sedit in animo medicinam uelle complecti, cuius discendae causa doctissimam hanc petens urbem, ea modestia, grauitate, dignitate se gessit, quam semper in eo uidistis, quamq; tam praclaro, tam egregio donandum munere censuistis. Vnde igitur ordiar? quod initium sumam? quāuē primam laudem ipsius attingam? Honestissimam ne doctoris gratiam commemorem? firmissimum robur dicam? tranquillissimam ualeitudinem narrem? Notiora sunt haec quā ut eis quicquam à nobis dicendo possit laudis afferri, & quae oculis malo uestris, quā praedicanti mihi credatis: Tum quod haec quae apud nonnullos populos naturae benignitate habentur, in Germania (ut magnis est autoribus uisum) superiore praesertim, ut ipse me blandius tractem, ius sunt potius naturae quā munus ipsius. Quid maximam ingenij uim, quid summam exequar doctrinam? Quantus in dialecticis, quantus in physicis sit differendo, saepe ipsum audiendo, contraq; dicendo eslis experti. Nam facundiam, quam (ut uerum fatear) in ipso ne magnopere suspicabar quidem, tantam in eo, cum nuper apud illustrissimum principem diceret, expertus sum, quanta non modo in homine aliarum artium detento studiis esse posset, sed quanta in multis, quorum haec sola cura esse solet. Audistis eam quoque doctrinae partem, quae rationem tradens bene uiuendi, mores hominum mentesq; ad optima instituit ac format, quis non planē fateatur hanc ita in animo tenere defixam, ut non didicisse, sed natus ad eam uideri possit? Excute quaeuo uerum. Considera in tanta erga ipsum fortunae benignitate summam continentiam. Inter tam uaria hominum ingenia, omnibus acceptam, in hac aetatis insolentissima parte, tantam moderationem. Vide constantissimum inter difficilia, in magnis erectum, diligentissimum in minimis. Haec quisquis perspexerit, audeat dicere quicquam sibi eorum quae ad praecepta pertinent bonae integraeq; uitae, deesse? Iam occurrit nutrix illa rerum humanarum & unica salus medicina, quam, ne quid in futuram expectationem sui minuiam, promittere malo quā laudare. Audietis, quotidie licebit interesse, con-

gredi quoque & experiri licebit. Cognoscetis hominem qui uestrae per omnia satisfaciatur opinioni: spem, quinctiam omnium desideria superabit. Tum scietis uerum hoc esse, honestas artes quocunque se flexerint, cumulo rapi, & sicut arbuta quaedam quae tenebris inclusa, ubicunque patuit caelum toto se porrigunt truncato: Ita uirtutem quum bona fide animo se naturae felicioris immergit, uno uelut tractu reliqua secum studia praecelata proferre. Gaudeo me Hercule, atque si quid mihi creditis, & huius nostrae nationis, & uestro in primis nomine triumpho, tam felicia mihi cuncta, tam fausta propono. Quid enim hoc rectore poterit esse aduersi, si cum uirtute omnia sequunda? Nemo in illo quicquam inconsultum metuat, prudentissimus est. Nemo insolentiam animi cogitet, modestissimus est. Nemo iniuriam timeat, aequissimus est. Benemercentes sua confirmabit humanitas, languidos excitabit industria, improbos seueritate compefcet, uidebitisq; hanc rempublicam uestram omnibus numeris perfectam, & si quando recte, nunc rectissime constitutam. Quod si quid longius prospicio, non tantum sibi unius gratiam anni debebitis. Quicquid ab integritate primae uestrae institutionis detraxit uetustas, restituet, purgabit quoque quam longa negligentia partem uitia prefferunt: eorum qui hunc post se gesturi sunt honorem, mentes, laudis uirtutumq; suarum accendat exemplo. Quis enim tam iacentis erit animi, quem non excitet? Quis tam frigide ignauus, quem non inflammet tantus gloriae subiectus stimulus? Pax tanti praelata fulgoris? Continget hoc probitati ipsius pulcherrimum, ut eadem opera se maiorem, meliores alios fecisse dicatur. Ecquid ergo huius ornatissimi uiri decus uirtutesq; inclytas agnoscitis? Agnoscitis certe, atque etiam pridem agnouistis, quum speciosissimo ipsum magistratu, hocque Rectoris insigni nomine dignati fuistis. Quoniam id parum uobis uidebatur, quod omnibus antehac maximum fuit, nec satis putastis si solita, si usitata acciperet: & honorem quem hoc anno sibi ne sperare quidem licuisset, qui tantis precibus, tanto ambitu impetrari solet, ultro uolentibus propensisque animis obtulistis. Detraxisistis uobis iura uestra, uetustisque priuilegijs cessistis, & seruatum tot annis morem, haec (quae omnia) uirtus sua perfregit. Laudandus ipse quod haec meruit, laudandi uos qui digna meritis eius premia dedistis. Iam illustrissimo principi nostro Galeaceo MARIAE uiro, qui hoc nostrum seculum orbemq; terrarum gloria gestisq; rebus exornat, quam satis dignam orationem comparem, prorsus ignoro. Prudentiam ne mirer? Vt qui in tanto beneficio tam diligenter prospexit, ut id non nisi dignissimus haberet? An magis benignitatem laudem? Qui quum merita uiri tanto honori paria uidit, precibus nostris sine cunctatione concessit.

cessit. Sed quis illi laudando sufficiet? Qui nō modo ueterum laudes splendoremq; prioris ætatis, sed ingenia laudantium uiresq; superarit. Te uero Matthia præstantissime, supererat ut admonerem, atq; ad colendam iustitiam resq; amplificandas tui ordinis hortarer: sed totū hoc superuacuum tua mihi integritas fecit. Audco te tibi monitorem dare, tuis consilijs, diligentia, industria committere. An scilicet ego timeam ulla te parte arctissimam æquitatis regulam transiturum? Facturum aliquid inæignum te aut tuis moribus alienum, neue ab honestissimis uitæ tue rationibus aberres? Vnde hic mihi metus? aut quid de te mihi nō debeo polliceri? Qui me his omnibus pro te exhibeo sponso rem, improbe petiero ut fidei meæ uelis habere rationem. Persuasum enim mihi est, quū ego de aliena sim sollicitus laude, fieri non posse, ut tu quicquam de tua remittas. Vides ex cuius uiri quā integri, quā ornati manibus hunc suscipias magistratum. Vides quanti muneris hi tuis humeris imposuerint pondus, qui quum omnia debere se tuis uirtutibus uoluerunt uideri, tu certe omnia illorum beneficio debes. Vides quantopere tibi sit illustriissimi principis dignitas tuenda, quanta enitendū cura ut ratio cōstet, & sibi, quod te alijs credidit præferendū, & tibi, quod res noui exempli & antehac incognita in te sit constituta. Vnum est quo satisfacere omnibus possis, ut tecū ipse certes contendasq; quum priuatus cuncta rectissimè gesseris, ne à te in tanto positus honore uincaris. Vos autem quos omnes gaudentes alacresq; totis hic animis adesse cerno, tam optatæ diei nobis hodie præstate fructū lætum, & eum lætis festis uocibusq; cōcelebrate, extollite, ornate. Virtutes amate uiri: fauete laudibus, colite dignitatem, & eum quem tantis studijs, tanto consensu, in hoc ordinis uestri fastigio collocastis, obseruantia, diligentiaq; uestra firmate, fulcite: ut quæ admodū initum uobis esse certamen, hinc uestre beneuolentiæ, illinc uirtutū suarū prospiciunt omnes: ita nemo sit qui cui uictoria cesserit, prospicere possit Dixi.

IN LAVDEM MATTHIAE RICH.

li scholia per Alardum Aemstelredamum.

PRæclari quidem sed grauissimi munus laboris.) Nihil æque conducit ad probe tenendum huius orationis artificium, ac illud, quod de laudandi locis prodidit Rodolphus Agricola libro tertio de inuent. dial. & c. cap. 12. Quoniam autē laudantur bona & c. usque in eis uero generibus. Et Aphthonius item in progymnasmatibus cap. de laude. Herculis illud biuium.) Cicero libro officiorum primo: Nanque Herculem Prodicus dicit, ut est apud Xenophontem, cum primum pubesceret & ceter.

Sicut & territura nos tonitrua.) Seneca libro epistolarum decimo octauo, epistola Cui tempestas minatur antequam surgat: Crepant ædificia antequam corruant, prænunciat fumus incendium & c. Vergilius libro Aeneidos duodecimo: Qualis ubi ad terras abrupto sydere nimbus, It mare per medium, miseris heu præscia longe

Horrescunt contra agricolis, dabit ille ruinas

Arboribus stragemq; satis ruet omnia late

Ante uolant sonitumq; ferunt ad littora uenti.

T 3 Rodol

144
RODOLPHI AGRICOLAE

IN LAUDEM PHILOSOPHIAE, ET RELIQUA-
 rum artium Oratio, dicta in studiorū ad hyemem innovatione.

Prudenter hoc, & recte in primis uisum est maioribus nostris
 instituire, illustrissime princeps, magnifice rector, uosq; prae-
 stantissimi uiri, ut quotannis post aestiuarum uacationum à stu-
 dijs intercapedinem redeuntem, rursus nouum cum hyeme la-
 borem à cohortatione, commemorandisq; laudibus studiorum
 auspiciemur: ut intelligerent quantum spei propositum ha-
 berent, quàm certa ipsos solidaq; maneret felicitas, qui reliquis omnibus relictis,
 per praeceptis illud & plenum sudoris iter eruditionis atq; doctrinae, ad tranquilla-
 lam inconcussamq; sapientiae sedem penetrare statuissent. Contra, si quis perspie-
 ciat hunc impetum animi uestri, hunc tam flagrantem circa bonas artes amorem,
 ut praeceditis etiam, multumq; à tergo relinquitis hortatē: fateatur profecto, ni-
 hil minus cōuenire uobis, quàm moneri, aut oratione excitari. Quid ergo segnio-
 res illos fuisse credemus, qui hos mentibus stimulos addēdos esse censuerunt? Ne-
 quaquam uero, quippe quorum diligentia industriaq;, laus seculi nostri magna ex
 parte fulcitur. Sed maximi uirorū, qui totis sese praecordijs doctrinae dederūt,
 nullam curam tantae rei, nullum studium suffecturum putabant, quodq; ingentibus
 interim contingere desiderijs solet, illa quoq; sibi q̄ superarent, minora credebāt.
 Deinde quo magis unicuiq; uestrū pulcherrimam uitae suae sectam approbarēt,
 rectum putauerunt, quàm splendido in curriculo uersaremini, quantum studiorū
 nomine laudis sustineretis, in memoriam subinde reuocare. Non, quod equidē arbi-
 tror, ut hortatio esset, quae in hac praesertim re, ut apud ignauos inutilis foret, ita
 apud industrios superuacua fortasse: sed ut hac commemoratione quisq; uelut fas-
 ciem uirtutum suarum intuitus, praecoci ista & subnascēte iterum atque iterum
 gloria recte factorū suorum gauderet. Gaudet sanē optimus quisque contempla-
 tione sui, & sola omnium letissimis seipsam oculis introspectit uirtus. Sed dicturo
 mihi in praesentia de laudibus studiorum humanitatis, atq; adeo ducis uitae nostrae
 philosophiae, praeter uulgatam illam difficultatem, quod difficillimum est in laude
 temperamentum, & quisq; prout magni minorisue putat ea de quibus uerba sūt:
 aut dignitati rerum parum, aut ueritati nimium dici putat: Alia quoque priuatim
 me circumstat molestia, quod istis de rebus iā totiens est tam copiose ornatēq; hoc
 in loco dictum. Solent igitur alij tedium earundem rerum crebro redeun-
 tium, le-

rare ingenio atq; eloquentia, si minus possint materia placere. Ego autē ad Oceanum, & prope ad ultimos rerū naturæ terminos natus, quid est quoddā ab isto germanico horrore ingenij sperem hac in re uel nouū, uel his limatissimis auribus dignum posse proferri? Vestra oportet uestra mihi adsit humanitas, ut hanc qualemcunque dictionem meam, pro modo benignitatis uestræ, quæ hanc prouinciā suscipienti mihi in consilio fuit, potius quàm pro meo ingenio æstimetis: ut inter ceteras philosophiæ laudes hanc quoque liceat mihi numerare, tales eam facere uiros, apud quos audentem supra uires promptius excipiat fauor, & citra conatū præstanti parata sit uenia. Nobis autem orationis huius initium ab eo proficiscatur potissimum, quod est in ipsa re præcipuum, id est, ab ipsa philosophiæ dignitate: quam summam esse & prope immensam, quo certiore quis iudicio colligat, quàm quoddā reliqua nostra omnia conditionem habent, ut inter minora ista rerum humanarum nasci, prouenire, produci possint, taliaq; sint quæ ab homine dari queant, & accipi ab homine? Philosophia uero inuestigatrix cœlestium, æternorumq; , & eorum quæ nulli se mortali aspectui dignentur aperire, scrutatrix, ipsa quoque perpetua, incorruptaq; manens, solius (si uerum fateri uolumus) diuinitatis est munus. Cuius enim sit nisi dei immortalis, id dare homini, quod se pulchro supersit? Nec metuat finem, solumq; omnium quæ in uita parantur, sit diuturnius uita. Et alia quidem ut assequi quisquam possit, satis est hominem natum esse, & spiritu isto communi luceq; fruī. at philosophum esse, id plus est esse quàm hominem. Neq; temere sibi improvidoq; casu philosophia metatur hospitium, sed optimam quanq; , & à uitiorum contactu liberrimam seligens mentem, quæ bona sua cognoscat, quæq; maxima capiat, optima intelligat: hanc paulatim attollit, & dignā sese, paremq; sibi præstat, & demū humiliū curarū uilia ista fomēta calcantem erigit, supra fortunā, supra humana omnia ponit. O quantū hoc est, & q̄ uere diuinum, quod tam paucis hominibus contingit? Quæ potest autem maior esse, quæ certior philosophiæ diuinitas, quàm nullis claudi terminis, nullo spatio contineri? uadit enim sacer uiri eruditi animus liber, solutus, nullisq; coercitus metis, & quacumq; rerum natura patet, uagatur: nec terras & maria solum, sed sydera ipsa, cognatosq; cœlos pererrat: non tenuissima effugiunt ipsum, non altissima inaccessa sunt, non densissima resistūt: comprehendit, exuperat, penetratq; cuncta. Quinetiam uelut in possessionem quandam suā ueniens, omnia sui facit iuris. Quid ni sui iuris? Nempe quæ non alij usui, quàm spectaculo & admirationi sacrarum mentium, opifex ille rerum uidetur destinaſſe. Totus ergo in his est, omnesq; in pulcherrimo opere curas habet cupiditatesq; defixas: non ille uilia cōcupiscit

piscit, non illicitis distringitur uotis, & solus quaecūq; sunt, nouit, quaecumq; uult,
 potest. quid est quo propius deum possit imitari? Nec mirum uideatur, quod dixi
 posse quaecūq; uelit, philosophū, potest certe quodcūq; uult: neque enim uult quod
 nō possit, addam etiam, quod nō liceat. Astringit hanc quoq; laudē deditis sibi philo-
 sophia, quod eadem opera & docet, & emendat, purgat animos, atq; à uitijis re-
 uocat. non metu, ut iura atq; magistratus, sed moribus: non simulatione, ut qui amo-
 bitioni seruiunt, sed ueritate sua, ui sua, efficacia. Nam quū omnia inter se contra-
 ria, in mutuam perniciem natura armauerit, certum est bonarum malarumq; ara-
 tium non magis esse posse uno in pectore consortium, quā in uno membro mor-
 bi & sanitatis, in uno homine mortis & uitae. Ipsa certe studia, peruigilesq; cir-
 ca literas cura, nonne secum frugalitatem, parsimoniam, temperatiam, omniumq;
 affectuum moderationem ducunt, atque totum sibi aduocantes hominem, dissecto
 quicquid turbidius mentem percellit, componunt ipsam, quietiq; reddunt? Non
 ira illum agitat, odium macerat, non amor concoquit, non inuidia consumit, qui
 deuocatus fluxis his rebus studio se querendae ueritatis addixit, & sacras in consi-
 lium consortiumq; coelestium rerum immiscuit cogitationes, nec domat incurren-
 tia sibi uitia, nec tangitur enim ipsis, sed tanquam ex sublimi despicies ridet, atq;
 contemnit. Nec uero me latet, posse imperitis uideri magnificētius ista à me, quā
 uerius dici, ut quorum animi nihil tale norunt, nihil tale concipere possint. Itaque
 in promptu erat magnis ista exemplis docere, & proferre uiros seculorum me-
 moria consecratos, qui ista dixissent, & fidem quoq; uerborum, opere firmassent:
 nisi superuacuum putarem uetera, longeq; posita scrutari, cum uos ipsi satis mihi
 abundeq; magnum huius sententiae documentum prebeatis. Namque cum uideam
 alios uestrum, relicta natali, educatriceq; domo, & sole quoq; patrio, qui non sine
 causa iucūdisime dictus est nitere, huc uelut spontaneū in exiliū proficiscētes, alios
 autem hic natos domi atq; inter suos, non aliter atq; in exilio sint, his omnibus ab-
 dicatis, soli se philosophiae deuouere, quid est quod locupletiores ullos testes requi-
 ram? Poteratis enim nobilitate clari, inter affluentes opes in ipso uitae flore, uel
 pro amīs late, uel pro opibus molliter, uel pro gratia licenter, transmittere etate-
 tem. At uos simul atq; uobis incude studiorum animus labore eruditionis incaluit,
 cuncta haec ex uero assumata pro derelictis ire, & meliorum desiderio uicta sa-
 cessere iussistis. Itaq; quod difficilimum semper est habitum uincere blandicias re-
 rum humanarum, quodq; multi sudoris, maximiq; negocij illis quoq; est, qui instru-
 cti, in hoc se solum pararunt, ut hostem uirtutum omnium uoluptatem, tam dome-
 sticum, tam pertinaciter certantem deuincant, id uobis tribuit philosophia, non
 diffi-

difficulter, non moleste, sed molliter, & tanquam aliud agens, atque in magnitudine suae accessionem, quodque maximum omnium, mutat ad meliora mentem, nec fatigat: quodque omnium iucundissimum, aufert à uoluptate, nec torquet. Libet me hercule quaerere causam tantae efficaciae, tam praestantis suae uirtutis, nec aliud inuenio quicquam, quam quod est cognatum quiddam, proinde iucundissimum atque aptissimum mentibus nostris situm in diuinarum humanarumque rerum cognitione inuestigatione, idque proprium est & natium animi nostri opus, quod iugiter queat & sine intermissione perferre. Corpus enim corporaque omnia pigris & inertibus concreta elementis, non moueri, non efficere quicquam, sine aliena ui, externoque impetu possunt, quin & diutius agitata atteruntur, & acrius concita fatiscunt, ipsumque quo mouetur uigorem, fatigant atque contundunt. Aëra uidemus, ubi caelo sua constitit facies, immotum manere, atque tranquillum, maria post procellas atque tempestates sterni, pigraque iacere, terras non nisi imbribus labefactas, solibus excoctas, laboribus domitas, tandem uelut inuitas, uictasque famem nostram satiare. Ipsum quinetiam caelum credo, nisi inuicta illud indefessaque uis perpetua uertigine rotaret, quieturum iam pridem fuisse, quod traditur utique quandoque fore, ut quiescat. Adeo omnibus his non conatus aut uigor inest ullus, neque norunt aliud quicquam natura monstrante, quam torpere. Animus contra uegetus, alacer, expeditus, opere gaudet, excitaturque actione, quodque reliquis labor est, id est sibi natura. Necesse ergo est incredibili ipsum perfundi gaudio, quandocumque suum ipse negotium agit, id est, quoties relictis omnibus, proiectis curis, reuocatus redditusque sibi, pura illa sinceraque, & naturae suae simillima perfruitur contemplatione, siue quam intra se defixoque intuitu, pulcherrimam illam dei formamque naturam suam admiratur, siue cum uolucres per omnem mundum, omnemque rerum naturam sparsit cogitationes. Quod enim potest esse maius, quod plenius gaudium, quam uidere se omnibus, quae circa se sunt, praestantiorum natura, uirtute potentiorum? Hoc enim est, quo non tanquam ueloci momento perlabente, semel sit perfungi sibi, ut deinde desideretur: sed quod renatum quotidie, & subinde renouatum, semper de integro mentem expleat, & usu quidem in uetustatem abeat, oblectatione semper sit nouum, hoc est, quod non caecum animus ipse aut incognitum habet, sed conscius tanti naturae suae boni, quotidie supra se abit, seipso maior excrescit, idque uidet, intelligit, pertractat. Praecipua felicitatis pars est, scire se esse felicem. Quis ergo locus hic turpi cuiquam, aut foedae relinquitur uoluptati? auersatur refugitque ipsae bonae mens, non tantum quia naturae suae dissentiunt, sed quia dulcibus, & idcirco perniciosius malis abundant, nec enim totae unquam aut simpliciter contingunt. Su

V

specta

pecta, primum est animo pestis sua, utq; auferatur ab ipsis, nonnunquam reluctatur, tamen semper ad meliora respectans repugnat. Deinde quoq; ubi uel defecerunt, uel satietate expleuerunt, continuo poenitentia fastidiūq; succedunt: & quisquā mortaliū obsequitur libidini, tantiq; est trepidare primū, deinde dolere? At quāto præstātor (si tamē conferri fas est) quāto melior ea, quā ex præceptis institutisq; philosophiæ mēs assequitur letitia? ea integra est, pura est, inturbata est, atq; quo uberius hausta, eo magis desiderium sui accendens, nec urget plenitudine, & satietate non fastiditur, atq; diuturnitate tedium non mouet, solāq; præstat, ut nec desiderio futurorum agamur presentibus, nec presentium amore futura metuamus. Utq; semel mensuram iucunditatis, quā præbet philosophia, complectar, tanta est, ut sub ipsa reliqua omnia nostra secunda quidē, sicut sub sole sydera minora, lateant: aduersa, sicut tenebræ naturā fulgore permutent. Permutant, inq; quū in sapientiā inciderint, naturam suam aduersa. Quibus hoc dighe prosequar uerbis, quibus laudibus tantam maiestatem, tamq; præsens philosophiæ numen exequē? Dat illa propter quæ continuis decum fatigamus uotis, subiicit suis legibus fortunā, et quis ferocem seuientemq; in uacuum effundere minus cogit. Res profecto maior est, q̄ quæ ab hac mea imbecillitate, & apud paucos dicatur: sed quæ sonantem uberrimamq; fecundā poscat, & quam quicquid usquam est hominū, queat exaudire, quando genus humanū nulla in re impensius elaborauit, q̄ ut imminentes casū impetus, periculāq; euitaret. In hoc æquatas nubibus alpes, & niuib. mōtes glaciēq; concretos, labante uestigio perreperimus. In hoc fragili nos in maria naue iaciētes, arbitrio uentorū fluctuumq; pendemus inter undas: in hoc auis solitudines interferas, ferisq; spe prædæ effratiōres hoīes pererramus inter ignotas gentes aliena patria, ubi uel hyberni caleant soles, uel æstiuo gelu rigeat terra, per ferrum, ignes, saxa raptamur. augemus uires nocendi fortunæ, dū ne noceat prospicimus, prouocamus pericula periculis, & mortis metu ruimus in mortem, & tanquā contra naturam detortē, atq; à tergo habentes oculos, uidet quisq; quod fugiat, quod se præcipitet, considerat nemo. Nōne merito exclamet philosophia,

O stultas hominum mentes, o pectora ceca,

Qualibus in tenebris uitæ, quantisq; periclis

Degitur hoc æui?

Illā ergo miserta nostri, benignā medicamq; humanis malis adhibet manum: illā iactatum turbine rerū animū confirmat, & restituit: illā docet ueris cuncta precij aestimare, & secundarū rerū satietatē à modo desideriorū nostrorum, solatia aduersorū ab animi nostri robore petenda. Torquemini, inquit, metu malorum, non malis.

malis. Nescitis miseri quid fugiatis, quid sequamini: & timori uestro sæpe remedia quæretes, in peiora quàm fugitis, ultro uenitis. Prodata equidẽ scio carmina, occultaq; sacra, quibus aduersa casuũ + ira numinis auerteretur. Tenet rectã in
+ fortassis irati, ac proinde auerteretur.

omnia, philosophia frontẽ, & aduersa hæc ipsa esse negat. Docuerunt alij, qua ratione indito sensibus stupore, inter dolores tormẽtaq; patiẽtia præstaretur mortuorũ. Illa melius docet, quomodo sciẽtes potius ista sentiẽtesq; contẽnamus. Omni itaq; loco, omni tẽpore adest nobis, & contra fortunæ tela propugnat fida, benigna, crecta, excelsi inuictiq; animi. Non paupertatẽ aspernatur, nõ exilium refugit, nõ carcerem exhorret, ascendit etiã in eculcum, discussisq; tormentis, cõsolatrix, cõfirmatrixq; cõtra supplicia consistit. Mortem potestas aliqua intentat. Vixi, inquit, & quem dederat cursum fortuna, peregi: breuissima est imperij istius, & nulla, nisi non utaris, occasio. aufert fortuna opes: nõ est q; ingenio gloriaris, & tanquam molesta sis, utendũ accepi, tollas licebit quod dedisti. Tormẽta mihi natur tyrannus. Habeo gratias, inquit, naturæ, quòd nõ ipsa potius debilitate morbisq; explorare me uoluit: nunc habeo saltẽ cui exprobrẽ, & de quo querar. Morbi infestant. hæc parte dicit, rerum naturæ addicta sum, quæ si modcrate imperet, perferam: sin grauius deseuia, propẽ est libertas, in quam uelut ab iniusto domino proclamẽ. potẽstne ulla præstãtior esse uirtus, quàm eius quæ uincit ista, quæ sic timentur? Quosdã inuenimus, propter singulas herbas inuentas, uel propter unius morbi excogitatam medelam, aut inter numina habitos, aut immortale apud homines nomen consequutos: cuius igitur numinis maiestas, quæ immortalis gloria digna ipsa philosophia reperietur? quæ nõ unum alterũue malorum remediũ protulit, sed omnia pariter quæsiuit, inuenit, ostẽdit: nec paucis opem fert morbis, sed ad quorumcunq; mentionem homines perhorrescunt, quæcunq; horridis circumstrepunt nominibus, uno simul impetu cuncta profligat. Scrututem summus apud nos orator, morte peius metuẽdã esse dixit. At Diogenes ipsam nõ fortiter modo, sed libenter pertulit captus à piratis, & uenundatus, quum à cõgnatis, ut redimerent, pecunia offerretur, asseruit sibi conditionẽ suam, ostenditq; non esse ullum uitæ genus malum putandum, in quo nõ esset ad bonã mentẽ uia præclusa. Persuadet Platoni philosophia, & nauigare in Siciliam cõpellit, non metuit ipsa iubente mare, piratas, tyranni fastum, tyrannoq; grauiore sículas uoluptates. Et tãti fuit, ut aliũ nõ se meliorẽ faceret. Plotinus, qui diu quidẽ laceßierat asperius fortunã, tandem graui diuturnoq; correptus morbo, ut paulatim corpus fœda tabe difflucret, atq; horrida sensim croderet pestis: perstitit ille tamẽ semper in fortunam perorare, tãto quidem maiori autoritate, quod causæ cuius ante patronus fuerat, nũc

V 2 quog;

Videtur
aliquid de-
esse, ut ab
latius opi-
niōe, aut si
anile quip-
pam.

quoque sicbat et testis. Vadit ipse in carcerem suum moriturus Socrates, et ductos rem suum erecto gradu plenoque praecedit, permittitur sibi, suadeturque effugium, at ipse contemnit, tanto sibi visum est grauius morte timuisse mortem dilutum: deinde constanti manu sumit uencenum, atque intrepidus, hilaris et sitienti similis haurit, collaudato quoque eo, qui porrexerat, praesentes amicos, tanquam alieni exitus spectator adesset, solatur atque confirmat. Unde tanta uiris istis constantia, tam praesens mirandumque robur, nisi quod docuerat ipsos philosophia, omnia ad quae trepidant imperiti, quaeque uanis cuncta terroribus implent, non mala esse, nisi eorum et quae uera sint bona, ignorat? Est ne ergo quod posset quisquam maius dicere, maius excogitare philosophia? per quam omnium quae timentur, sperantur, omnium quaecumque optat amor, ira imprecatur, assequimur securitatem, quodque summum in rebus humanis contingit, ut ne uoto quidem sit opus. Si quis autem assit fortassis istarum rerum imperitior, quam ferri a me tantis laudibus philosophiam audiat, ut haec sit praecipuum maximumque eorum, quae a principe deo, genus accepit humanum, utque hac ipsa duce, homines proxime deum accedant, ipsam pulcherrimo uirtutum agmine comitata, pectora nostra implere sui amore, alia omnia sperni, relinqui, solamque syncretico constantique gaudio nostra desideria cumulare, postremo ipsam esse, quae inter tantam turbam accidentium humanorum, et sine metu nos faciat tutos, et sine periculo securos. Si quis inquam imperitior audiat haec, nonne me iure interroget atque dicat? Quae est ergo haec tam praecleara tibi et laudata philosophia, quod ipsius officium, quid pollicetur, liceat intueri, liceat cognoscere: explica ipsam, et uel breuiter complectere, atque in summam quandam collatam ostende. Rectius arbitrio nostro quisque credemus, cupiant id omnes maxime cognoscere, cuius sua plurimum putant interesse: haec qui dicat, non iniusta mihi uidebitur exposcere. Nec fraudabo ipsum uoto suo. Et conuenientissimum utique uidetur, ut qui de ipsa nequeam dicere pro dignitate, explicem ipsam potius, et spectandam a facie atque pro ingenio suo cuique aestimandam proponam. Philosophiae igitur nomen est Graeco exprimentes, amorem dixerunt esse sapientiae, id est, amorem diuinis res, humanasque cognoscendi, cum bene uiuendi studio coniunctum. Mihi quidem haec finitione ipsa uidetur liquere, quicquid dici ad laudem cogitarique possit, in unius amplitudine nominis huius esse conclusum. Nos tamen per partes eamus, et altius intranspicientes, paulo exactiori diligentia consideremus ipsam. Dignum etenim reddet istius operae premium nobis, et si non aliud, hoc saltem, quod ipsa utique dignissima est, ut quisque uelit ipsam nouisse, uel ideo tantum ut nouerit. Quum sint autem tria praecipue in homine, quibus reliquo animantium genere

generi præset : Vnum quo cognoscit omnia, & naturam cuiusque perquirat : Alterum, quo actiones suas, uitæq; ordinem instituit, ac format : Tertium, quo profert pronunciatq; ea quæ cogitauit, & ut suis singula uerbis notemus, intellectus, quo cognoscit, ratio, quæ consulit : sermo quo eloquitur. Treis proinde suâ cui libet parti philosophia adhibuit disciplinas, quarum quæ ad loquendum pertinet, Græci logicen, nostri rationalem : quæ uitam instituit, illi ethicen, nos moralem : quæ rerum naturas considerat, nos naturalem, illi physicen nominauerunt.

Ordinem autem à rationali dicere, quoniam pueri quoq; discunt ab ipsâ incipimus. Primum, tria sunt quibus perfectæ orationis munus absoluitur, ut emendata sit, ut probabilis, ut ornata: quorum integritas à Grammatica petitur, fides à Dialectica, à Rhetorica cultus: longum erit si nunc singulatim de unaquaq; dissipicere pergam. Et de Grammatica quidem quanti laboris sit totam complecti, ut singulis uerbis sua origo, uis, proprietas reddenda, tam uaria struendæ orationis præcepta tenenda sint, suus cuique uerbo sonus, suis quodq; literis scribendum. Tam multos deinde oportet reuoluat autores, omnem historiarum uetustatem teneat, rerum secreta quæ poëtæ fabulis inuolucrunt, comprehendat. Et ut semel dicam, cunctarum prorsus artium, si minus uersanda penetrabilia, uestibus tamen introspicendum, ut non immerito dictum sit, multo plus operis ipsam in recessu habere, quàm ostendat in fronte. Sic in Dialecticis quoq; ut promptissimi, & in omnem partem flexibilis ingenij opus sit uidere unicuiq; conuenientia, pugnantia, similia, differentia, eadem, diuersa, rei cuiuslibet substantiam finiendo explicare, partes diuidendo annumerare, quæcumq; insint argumentando colligere, simulq; & uitare aduersarium, & occurrere, atq; regeſtæ perſæpè impetu, suo metipsum telo confodere. Ipsa nanq; uiam aditumq; omnium artium aperit, & certos cuiusq; rei locos inueniendæ promit & signa, in quæ defixo animo, in promptu sit quid pro quaq; re contraq; possit dici, prouidere. Itaq; mihi quidem sententia illorum minime uidetur abhorrere uero, qui quicquid Orator sibi de inuentione usurpat, id proprium esse Dialecticæ putant. Disponere autem, excolere & perpolire, quæ quidem uelut summam orationi manum rhetor imponit, ea propriè ad rhetoricam pertinere: sed hæc ipsa tamen negotium felicitis naturæ sunt, multæ artis, longæ exercitationis, inter tantam rerum, locorum, temporum, dictum, audientium, uarietatem, nosse discrimen: & suum cuiq; orationi genus, uelut neruos fidicinem aptare, tantaq; rei istius difficultas est, ut qui id planè bene posset, omnibus seculis reperti sunt pauci: in quibus autem desideraretur nihil, nihil reprehenderetur, omnino nulli. Sed longum est ut dico proficui omnia, & sin-

gulationem de unaquaque dicere. Verum quia tres simul unum perficiunt absoluntque eloquentiae corpus, satis fuerit dixisse, tantas esse vires eloquentiae, ut non fortunis hominum corporibusque dominetur, sed ipsis affectibus, et quae omnis imperij uidetur impatiens, imperet uoluntati. Praeclare itaque apud Euripidem Hecuba in hanc sententiam inquit,

Quid ergo reliquis artibus mortalium
Cura elaborat? cuncta ut est par quaerimus,
Regina rerum, quaeque cunctis imperat,
Neglecta nobis permanet fecundia.
Nec discit ullus praemio dato, ut queat
Suadere, si quid cupiat, atque consequi.

Multi uidelicet hanc est reliquo philosophiae corpore decerpisse contenti, alijs omnibus neglectis, bene dicere, quam bene sapere maluerunt, quum tantas uiderint esse vires ornatæ compositionisque dictionis, ut haud facile esset aliud quicquam inuenire, cui paratius esset apertiusque iter stratum, siue utilitatem, siue famam, siue gratiam populi, benevolentiamque sequerentur, illustrataque sunt, et potissima exempla, plura quidem priscis seculis nostris, tamen nonnulla eorum qui sola fecundia freti, ex infimis ad summam potentiam, ex tenuissimis ad amplissimas opes, ex obscuris ad maximam claritatem peruenerunt. Nos autem, quibus est initio de philosophia suscepta oratio, nullam nisi sanctam, nec sordidis ullis auaritiæ cupiditatisque monstrosam contaminatam eloquentiam, intra complexum ipsius permittimus. Nec eam quae peiora suadeat, delicta defendat, hoc dignabimur nomine, sed quae hortetur ad meliora, et recte facta collaudet, pulcherrimam, honestissimam, et de omni parte ingeniorum optime meritam, siue qui ipsi praedicanda fecerunt, siue qui bene facta aliorum praedicarunt: huic Poetae nominis sui debent aeternitatem, huic Historia claritudinem maiestatemque suam. Oratores hac ipsa consequuntur, ut non in praesentia solum profint, sed ad posteros ingenij sui monumenta transmittant. Philosophi quinetiam tametsi negligetiori ipsam uideantur habuisse cura, ab ipsa tamen magna ex parte spectantur. Nec paucis tam magna res praecipitis, quod multi putauerunt, constat: sed omnes philosophiae peruestigandae sunt partes, ipsamque in primis, quam physicam uocari diximus, cognoscere necesse est, ut omnium rationem affectuum animorumque uenas calleat, quibus rebus intumescant, atque rursum residant. Et quum pro natura sua cuique rei oratio sit aptanda, quomodo id faciet, qui naturam cuiusque exploratam, diligenterque perspectam non habuerit? Sed quoniam naturalis partis philosophiae locus admonuit, de ipsa quoque cursim dicamus.

mus. Omnia quorum indagamus naturas, triplici maxime sunt differentia. Quædam enim crassiori corporeâq; materia composita, nasci, interire, moueri nata cum ipsis qualitatibus corporeis, omnem quæstionem tractatumq; habent: horum notitiam proprio physice nomine donamus. Alia sunt & ipsa quoq; in corporibus fixa: seorsum tamen natura sua & sine corporum respectu atque mentione tractantur, quorum scientiam ob egregiam præter alia omnia certitudinem, mathematicam Græci, id est, ut ita dicamus, disciplinalem uocauerunt. Tertia parte sunt ea, quæ pura atq; omni labe defecata substantia constant, qualis est conditor rerum omnium Deus, & felices illi nobilesq; & altissimorum arcanorum conscij spiritus, quorum inuestigat naturam Theologia. Eam uero partem, quam proprie naturalem diximus uocari, tametsi multi uarie, atq; multipliciter usurpent: totam tamen sibi certissima illa salus atq; præsidium rerum humanarum, medicina, iure quodam suo uidetur uendicare: cuius quidem laudes propter tam multiplicem in ipsa eruditionem, tantam rerum uarietatem & copiam, separatim sibi longissimamq; poscerent orationem. Habet enim hoc præter reliquas peculiare, ut non solum mentem erudiat, sed & corporis agat curam, & totum hominem tueatur atque conseruet: quod si cui alteri scientiæ, huic certe licere oporteret initia, originestq; suas deorum inuentioni (ut arbitrata uetus est, consecrare. Tanta tamq; incredibili diligentia ingenioq; herbarum, arborum, lapidum, metallorum, animaliumq; omnium proprietatem scrutata est, & omnem omnium partium uim efficaciamq; quæsiuit, ausaq; cura sua in altissima se maria demergere, intimos terræ retegere sinus, uassissimis incerrare syluis, inaccessos montium crepere uertices, extremas terrarum metas peragraré, ut nihil quod usquam gigneretur, relinqueret ignotum, penetravit, aperuitq; cuncta, totamq; rerum naturam, non cognitioni solum, sed seruituti quoque & usibus exhibuit humanis, ut uel hinc maxime credere libeat diuinum quiddam, homine maius inesse homini, quando nullus mortalis labor tantæ rei suffecturus uidebatur. Quid de tam multiplici corporis humani partium forma, qualitate, usu, quis dicat quæ cuncta perspexerit cura & salutaria cuiq; noxiq; discreuerit, tantam morborum pro temporum, locorum, ætatum, sexuum, complexionum diuersitate multitudinem, & sua singulis remedia diligentiissime prouisa, exactissime attributa, scrupulosissime dimensa, quod fuit tam fecundum ingenium ut hæc inueniret: tam fida memoria, ut complecteretur? diuinum profecto diuinum est, quid enim aliud sit iniicere manum fugienti uitæ, perituumq; hominem sibiipso restituere? Viuere quidem spirituq; frui hominis sit: dare uero uitam, & instantis fati discutere necessitatem, hoc mihi uidetur porro diuini

diuinum. Nec ipse humanus aliter uidetur animus aestimasse, qui collecto tantarum rerum inuestigatione magnitudinis suæ experimento, indignū putauit herere circa eas terras, gradumq; ad cœlestia paraturus sibi primū magnitudinū, figurarumq; rationē mensuramq; comprehendit, addita deinde numerorum proprietate atq; natura, demum cœlo se intulit. Et tam uarios uagosq; astrorū toto mundo recursus, uim etiam omnium potestatemq; cognouit, & natum ex tam præcipiti cœlorum uertigine concentum suauiolem, purioremq; quā ut crassīs his auribus nostris influere possit, inuenit, quem hic quoque expressit sonis cuncta modulatione fluentibus, certaq; numerorum discretione dimensis. Primum igitur istorum Geometriam, alterum Arithmeticam, Astronomiam tertium, postremum Musicā, omnia pariter (quod prædiximus nomen) mathematicam uocarunt. Magno hæc in uoce Chaldeis primum, deinde Aegyptijs habita. Græcis postea literis latinisq; celebrata, in maiori apud priscos ueneratione fuit, nostro seculo secordia, auaritiaq; hominum, quando pro optimis quæstuosissima discuntur, non tam culta quidē, nequaquā tamen neglecta permansit, habet adhuc nec immerito amatores suos, & sunt qui quamuis nudā frigentemq; pulcherrimarum artium complectantur umbram. Geometria, atq; Arithmetica propter indissolubilem rerum quas docent consequentiam, quodq; tam necessaria est & tam cohæres omnium series, ut nihil diuellere suo loco possis, nihil dimouere, ipsa sua certitudine ingentem præbent animo uoluptatē. Itaq; nonnulli hæc sua studia secuti, rerum principia, quod ea firmissima esse oportet, hinc deduxerunt, omnem substantiam numeris constare credentes. Ipsa autem Astronomia præter id quod hanc ipsam quam in his quæ circa nos sunt, difficile erat colligere, certitudinem in cœlo quoq; perspexit. Adidit etiam ut ex ipso tanquam diuinorum interprete consiliorum, uentura prospiceret, & gentium terrarumq;, paces, sterilitatem, copiam, pestes, salubritatem prænunciaret, describeretq; singulis etiam ab ipso uitæ initio, ordinem ipsius, modum, finem, pauperum regna, regum prædiceret paupertatem, ingenti certe miraq; fiducia artis, ut quisquam audeat prædicere, quid is cui dicitur, sperare non audeat, non debeat timere. De Musica quid attinet dicere, post illustrissimi principis nostri iudicium, qui cum ipsi tantum tribuat, quantum omnes uidemus, nō committam ut uideat, nō satis laudatū putare, quod ipse tātōpere probarit, quum ipse talis tantusq; uir, non solum quam habet dignitatem, tueri suo testimonio, sed etiā si nullam habuisset, nouam sibi præbere sui nominis autoritate potuisset: sed paratius mihi alioquin de ipsa dicendum est, etiam ob hoc fortasse, ne ipse placere mihi, studijsq; meis mollius uidear esse blanditus. Quid igitur relictum erat animo

cuius,

eius, qui per hæc omnia iuerat, nisi ut Theologia duce quæreret, quid id esset, cuius numine potestateq; sustineretur hæc tanta moles, cuius imperio statutis semper certisq; legibus rerum perpetuus duraret ordo. de qua quum dicendum mihi, optimum uidetur uti consilio Timæis, qui Iphigeniæ immolationem pictura expressurus, quum dolorem omnem quantum arte sua assequi posset, in aliorum uultibus consumpsisset, desperas patris Agamemnonis quas par erat, imitari se lachrymas posse, faciem ipsius uelauit, satius putans, prorsus non attingere, quam parum feliciter tentare. sic ego cum alijs quoq; imparem me uideam, modestissimi credo pudoris de ipsa silere, & maiestatem suam non aliter quam religiosa stupentq; taciturnitate mirari. Vna restat ultimaq; philosophiæ pars, quæ uitam atq; mores hominum formandos sibi fingendosq; desumpsit, & nomine inde accepto moralis uocatur. Ea tota in exhortationibus contra cupiditatem, affectuumq; impotentiam primū, deinde præceptis uitæ tradendis cōsumitur. Maxima ipsius dignitas est maximus usus, tamq; late q̄ hominum uita patet, nec quisquam priuatim, aut publice, nō ocio aut negotio, pace aut bello, in turba aut solus recte, nisi hac magistra, atq; præmōstrante, gesserit quicquā. Multiq; adeo solam hanc philosophiæ noie dignati, aliarū partium inuestigationem uelut superuacuam, & oblectamentum putauerunt esse animi nō in crer otiū suū perire patientis. Cælū enim terrasq; legibus semel acceptis, semper stare, nihilq; nostræ indigere curæ, longamq; illorū inquisitionem parum nobis, illis nihil prodesse: componere autem uitam, & actiones ad præscriptū instituere uirtutis, hoc ad nos pertinere, nec quicquam tam hoīs esse proprium, q̄ res humanas peruidere. Inde præcipuam quoq; ductam Socratis laudem, quod primus euocatam cælo philosophiam, in urbibus, atq; in hominum cœtu collocarit. Et fatendū sanè est, si necessitatis sequimur rationē, istius partis præcipuam nobis esse curam habendā in uita, sine qua bene prorsus uiuere nequimus, & reliqua magis ad uoluptatē animi nostri, quam usum pertinere. sed ita tamen necessaria quoq; quod sine cognitione ipsoꝝ nequaq; quæ de moribus præcipiuntur, aut ostendi satis, aut percipi possint. Deinde summa, quam animus ex rerū illarum tractatu percipit, iucunditate, omne sordidarū curarum eximunt onus, nec fluxū quicquam, aut caducum cōcupiscere sinunt ipsum, quodq; in unnaquaq; re maximum est, fundamēta iaciunt, aperiuntq; uirtutibus aditum, quo facilius deditam sibi, docilemq; mentē subintrent. Magnus ergo circa morālē partem philosophis labor acceptus, ingens doctissimorū hoīm effulsit studium, nec una tantū sentētia, aut uia itum: sed scidit in opiniōes sese docentium multitudo, atq; inde omnes familiæ philosophorū, originē discriminaq; sumpserunt, hinc paruo lati Epicurci,

X

hinc

hinc horridus Stoicorū rigor, hinc mitis, & rebus humanis maxime accedens uetus academia, minimumq; ab academia dissidentes Peripatetici, hinc Cyrenaici, Etythraei, Pheraei, Italici, & quicūq; alij numerantur hodie magis, q̄ noscuntur. Est ex hac hoīm diligentia circa ipsam perspicere, magnū in ipsa momentum esse, magnam uim positā, ad recte beneq; uiuendū, & necesse esse sine suo ductu, fluctuare res nostras, & passim tanq̄ sine gubernaculo, sine rectore iactari, ad quā solā respicientes, uitae nostrae tranquillum inoffensumq; dirigimus cursum. Ipsa docet consilium nos recte, omniaq; prudenter cū ratione suscipere. Ipsa omni decore modifiq; nos cōponit. Ipsa aequilitatē erga cunctos iustitiāq; demonstrat. Ipsa laetis nos immotos, aduersis pares facit: uno uerbo dicā, hoc ipsum quod quēq; dicere nō pudeat, uiuo: ipsa docetē praestatur. facies hāc est et imitatio quēdā philosophiae, in peius utique detorta, cuius si uerū unum daretur exemplar uidere ei, quē supra poscentem, querentemq; de ipsa fecimus: fateretur, haud dubito, tantā esse dignitatem ipsius, tantā pulchritudinē, ut nedum nō satis attolli uerbis pro sua praestantia possit, sed nec animo cōprehendi, credetq; omnibus ipsam laudibus esse maiorem, ex cuius fontibus uiderat omnium laudum defluere riuos. Celebramus aliquem eruditione clarū, Philosophia docuit: miramur alterius eloquentiae flumen, ē Philosophia hausit. Veneramur prudentiā rempublicā recte gubernantis, Philosophia monstrauit: extimulante ipsa, magnitudine animi ille per omnia uoluit ora: mouente ipsa, iustitia illum cunctis fecit insignem: eadem impellente, reipublica patriaq; ille se uitamq; suam impendit. Nec uero hae laudes solae, quae propriae ipsius uideri possunt, oriūtur ex ipsa, sed reliqua etiā, qualia sunt opes, nobilitas, forma, robur, uelocitas, ingenium, & quaecūq; aut à natura ingenta sunt, aut à fortuna tributa, nō nisi cōmendante ipsa suamq; illis notā imprimente, laudantur: iudicium omnium censuramq; peragit, & seuerissima expendit aestimatione cuncta, pari fide atq; autoritate, nec est quod quisquā dissentiat, aut repugnet, quodq; de Pythagorae qui primis ipsius inuenit nomen, traditur, id proprium certe est suum, ut omnis affirmatio ipsius, impleat fidē, sitq; hoc potissimū in ea, nec ultra quisquā requirat, amplius dubitet: ipsa dixit. Haecenus suffecerit laudes philosophiae prosequutū fuisse. Haecenus demonstrasse quae sequerentur praemia, quid sperarint, qui illā sibi omnibus alijs putassent praeferendā, cōmunia quidē hāc, & quae pertineāt ad oēs: Quae dicam aut, peculiariter nostra sunt bona, qui in pulcherrima hac urbe uersamur, urbs ipsa studijs aptissima, & optimus doctisq; deditissimus princeps. Neq; enim uel ignorāda nobis est hāc tanta nostra felicitas, uel dissimulanda. Equidem Ferrariā, quā rectissime, fere aurēā Carbo noster solet interpretari, non alia mihi uidetur

videor nota magis proprie signaturus, q̄ si dicam Musarum ipsam esse domiciliū.
 & Veneris, Veneris dico (absit sinister interpret) nō illius quam flammis furibun-
 disq; sacibus armauit uetustas, qua nihil est bonis artibus perniciosius, aut magis
 inimicum: sed Veneris, id est uenustatis, ocij, pacis, omniumq; rerum ubertatis, &
 Musis ob id præsidiis humanitatis atq; eruditionis, quæ ocio gaudet, quiete alun-
 tur, merito dicata. Hanc tu optime princeps, optimis temperatam legibus gubero-
 nas, & pulcherrimis exornas gloriæ tuæ titulis, nec publicè solum, & in commu-
 ne prodes, sed singulos quoq; honestissimis emendas uirtutis tuæ, atq; probitatis
 exemplis. Ignoscas tu quidem, si laudum tuarum reueritus pondus, humeros meos
 à tanto honore subducam, solam eam quæ propria est huius loci, dixisse cōtēnus.
 Quis enim modica oratione tantum uirtutum, gloriæq; cumulum speret à se pos-
 se complecti? Qui Herculeum hoc nomen non casu aut temere, sed diuinantiū quo-
 dam præsagio, sis ab ipso incipientis uitæ initio cōsequutus. Nec uanis fabulosisq;
 commentis, aut occidendis feris, aut monstris domandis, qualis ille famæ uetustate
 celebratus Hercules: sed ueris illud atq; certis asseruisti uirtutibus, quarum licet
 quotidie exempla mōnumentaq; uidere, nec uno tantum genere, sed omnibus pari-
 ter tam æquali indiscrētaq; laudis comparatione, tamq; singulis in suo genere ab-
 solutis, ut quamcumq; quis obuiam sibi arripiat, eam non primam, sed solam putet.
 Quis in re militari quum præstanciam tuam uideat, ut idem consilio prouidentis sa-
 fimus, idem ubi res poscat, manu promptissimus, idem quoq; tocrātissimus si aspe-
 riora premant, & cum se ostendant letiora, acerrimus instantissimusq; urgere
 successus, ipsamq; prouocare fortunam, ut nulla pars Italiæ sit, quæ non laborum
 fuerit tuorū spectatrix atq; testis. Mars ipse uelut altiozem tibi certiorēq; gio-
 riæ suæ notam, inusturus sanguinē, grauisimaq; uulnera spectare sustinuit, & nobi-
 les laudaturis populis cicatrices ostendit: quis inquam quum hæc uideat, ullam cre-
 dat pacis tibi, ciuiliūq; rerū uel notitiam esse uel curam? At cum hic ipse perspi-
 ciat tantam esse circa te quietem, tantam tranquillitatem, neq; (quod militares ani-
 mi plerunq; solent) concerpi à te, quod postea spargatur, auferri quod donetur, ne
 que multos nudari, ut unius cumuletur opes: sed soli tibi decrescere quicquid alijs
 tua liberalitate accesserit, inde circumspecta frugalitas tua, qua ex te nascenti mu-
 nificentiæ sufficere possis. Inde modestia circa te moderataq; omnia: Nēne hæc qui
 uideat, cogatur mirari unde animo classico tubisq; & omni martio fragori assue-
 to tam pacata quies, unde cōtrā tam sedato tamū robur, tam acer uigor ardensq;
 impetus? Inuendis legibus iureq; reddēdo ea æquitas seueritasq; tua tam pari om-
 nia libra sine ullo cuiusquam respectu, aut gratia expenduntur, tanquam omnes

quorum apud te res disquiruntur, prorsus ignores. Petentium uero à te aliquid aut opem orantium, tam propensa benignitate preces uotaq; accipis, sic ultro quoq; desiderijs ipsorum occurras, ut nemo non se tibi familiariter existimet charum. Quid? quod principalibus districtum curis, cum tanta quotidie negotiorum circum strepet turba, ut nisi tua tibi prudentia tempora dispenses, nequaquam sint tam multis suffectura rebus. Tu tamen circa diuinum cultumq; sacrorum tantus, tam pia iungis intentione uersaris, ut mirum sit id posse principem, quod in his etiam qui soli se religioni dicauere miramur. Refers igitur amplissima istarum quoq; uirtutum tuarum premia: charitatem, primum erga te, curamq; dei, qui dato tibi suauissimo filio, presenti pignore fidem suam erga te benignitatis firmavit, et imperium perpetuo stabiliiuit, atq; stabiliet herede. Proximo uero hostili illo tumultu cum tanto assu, tam uaria multipli; fraude instruxissent nedum consilia sua, sed etiam expli- cissent, tam feliciter deus ipse praesens tibi manifestumq; numen ostendit, suaq; potestate tam aperte cuncta discussit, tanquam digito (quod dici solet) indicare uellet, gratiam se iustitiae tuae atq; pietati referre. Populus uero tuus quantum te amet, non alia magis re quam suo de te iudicio cognoueris, qui quum dominus rerum potestate, autoritate sis princeps, hocq; sciat, hoc intelligat: ipse tamen in animis suis reuereri te maulit ut patrem, sentire tanquam de patre, neq; tu minus hac magnitudine tua nomen istud putaris, satis enim fuerit tibi, quod deo maximum est, quod ipse rerum omnium dominus et princeps, non alio se magis gaudet ab hominibus, quam nomine coli paterno. Itaq; uelut conatu quodam apud uos, hinc inde suscepto, quod summum quisq; habuit, mihi uidetur attigisse. Tu quidem quantum quis erga deum obseruantissimus erga populum maxime benignus, erga te uero deus quantum homini indulgentissimus, populus quantum optimo principi esse gratissimus posset. Verum ut praedixi tam immensa laudi nec hoc sufficeret tempus, et maxima utiq; foret opus facundia, et sunt tibi quidam clarissimi Guarini, Carbonesq; tui, est decus illud, et deliciae Musarum Titus Stroza, sunt alij pleriq; doctissimi disertissimiq; uiri, qui nomen uirtutesq; tuas, quocunq; uisum ipsis fuerit, orationis genere queant non solum commemorare splendide, uerum etiam immortalitate donare. sed et ego quoq; aliquando. Verum autem quid de me dicam, unde queam enim quandoque tam indulgentes huic rigori, tam propicias sperare Musas, ut teneam aliquid, aliquid coner? Vos praestantissimi uiri, uos decebit, pro uirili queng; emiti, ut hanc principis gloriam omni scriptorum artiumq; genere celebretis, quam ob reliquas innumerabiles ipsius uirtutes, tum ob hanc quae proxime nos complectitur, quaeq; huius est propria loci, quod tam beniuola est illi benignaq; cura nostri

IN LAVD. PHILOS. ORATIO. 159

noſtri, ut dignetur ex illa ſe principalis faſtigij magnitudine ſubmittere, & non diligenter modo, ſed ſollicite quoque ſtudiorum noſtrorum, id eſt gloriæ felicitatisq; noſtræ agere reſpectum. Cumulat ingenti nos beneficio, quando quidem humanitate doctrinaq; dari nullum poteſt maius, dat id cuius ſane præter meriti ſui conſcienciam, nullus ſit ad ipſum fructus rediturus, nec dat tanquam obliget, ſed pro quo ultro quoq; quàm quiſq; auidiſſime acceperit, tam ſit plurimum debiturus. Pro quo aliquando ſit additurus opes nobis, circumdaturus dignitatē, & quæ ſumma humanitas eſt, tanquam ſuam velit imputari ſibi bonitatem. Quid aliud dicam? quàm, O optimum erga nos principem, O hoc principe felices: hæc ſunt quæ proprie ad nos pertinentia, nos peculiariter reſpiciunt: hæc itaq; incitent diligētiā noſtram, ſtudia noſtra exacuant, & dignos nos tanta bonitate principis uſu probemus. Neq; committamus ut ipſe uideatur donare potuiſſe, quod nos nequeamus ſuſtinere, excipere neſciamus: nec iſta quidem ut hortor dico, quid enim attinet ſponte currentes, ſed quia iuuat commemorare bona noſtra, atque ſi non alia uia, hac ſaltem qua poſſumus, agnoſcendo, fatendoq; uitare ne uideamur ingrati. Vos ergo ornatiffima iuuentus largiſſimos pandite meritis principis noſtri ſinus, ipſe rectorem prudentiſſimum dedit: ipſe doctiſſimorum copiam uiroꝝ conſtraxit: ipſe titulos, honores, dignitatem, diligentiæ cuiuſq; propoſuit: quod ueſtrum eſt partiū, id ſolum reſtat, ut ſtudio, uigilantiāq; ueſtra, hæc omnia cumuletis. Sequimini, ut facitis, hunc generoſiſſimū ueſtri pectoris ardorē. Hortetur hic uos animus ueſter, qui quotidie hortatur, obedite illi cui maxime obeditis: ille quid faciendum ſit monet, ille ſemper dies nocteſq; inſtrepit auribus noſtris, ille ſemper ſuggerit hoc, ſemper intonat: in quo cunctorum eſt ſumma, ſtudeamus.

DICTA A RODOLPHO AGRICOLA

Phriſo, in præſentia Herculis Eſtenſis, Ferrarienſis ducis.

Anno domini M. CCCC. LXXVI.

IN ORATIONEM RODOLPHI DE LAVDI

bus ſtudiorum humanitatis, atq; adeo ducis uitæ noſtræ philoſophiæ, ſchoolia per Alardum Aemſtelredamum.

Rudenter hoc & recte in primis uiſum eſt maioribus noſtris. Rodolphus in quodam ad Langium carmine: Laxanda mens eſt, nanq; rumpi, Quæ nimium rigeant, uidemus. Amas Aegypti rex admonitus, quod perfunctus negotiis forenſibus potaret, omniq; uoluptatum genere ſolueretur, reſpondit: Qui arcus habent, eos non intendere, niſi quum opus eſt: quos ſi ſemper intendant, rumpēdos eſſe, ac ne tum quidem fore uſui, quum exigit uſus: Ita qui nulla relaxatione curas ſuas ſoluunt, aut

X 3

mente captos, aut corpore male affectos euadere. Post æstiuarum uacationum.) Vacantias pro uacationibus quis non dicit? adeo & Academiæ hæc sarrago loquendi occupauit. Suetonius Augusto: Hanc cum aliquando seuerius quàm cæteras emendasset, præ tumultu recusantum ferre non potuit, nisi adempta leniæ uel parte pœnarum, & uacatione triennij data, cunctisq; præmijs. A cohortatione commemorandisq; laudibus studiorum.) M. Tullius prius in Hortensio laudat philosophia, accendit ad illius amorem, quàm eam docuit. Exant & confimili argumento orationes aliquot, principio Angeli Politiani: Deinde Ioannis Campani. Ad extremum Martini Dorpij. Extat & Iacobi Sadolerti de laudibus philosophiæ libri duo. Genus orationis *ἱκνωμασμένη* est, in quo diligenter obseruauit id quod ipse Rodolphus de laudandi ratione prodidit lib. de inuentio. dialect. .3. cap. 12. Difficilimum est in laude temperamentum.) Eodem quem modo citauimus libro capiteq;. Ego autem ad Oceanum & prope.) Natus est uero Rodolphus nobili Phrisiæ oppido Groningæ, quæ non ita longe à fronte præterlabitur Oceanus. Ira apud industrios superuacua fortasse.) Ouidius trist. Qui monet ut facias, quod iam facis, ille monedo Laudat, & hortatu comprobat acta suo. Tales etiam facere uiros.) Ab efficietium loco est. Cicero: Efficit hoc philosophia, medetur animis, inanes sollicitudines detrahit, cupiditatibus liberat, pellit timores. M. Varro: Si quærum operæ sumpisti ut tuus pistor bonum faceret panem, eius duodecimam philosophiæ dedisses: ipse bonus iam pridem esses factus. Nunc illum qui norunt, uolunt emere millibus centum: te qui nouit, nemo centussis. Principum utilitatem afferet accuratius expendisse orationem Nazianzeni Theologi ad Hieronem philosophum ab exilio egressum: Etenim, inquit, iuxta sententiam meam philosophandum honorandaq; est philosophia, si nolumus penitus ab honesto excidere, aut rationis expertes censerī. & quæ sequuntur, ubi per pulchre describit officia pariter & effectus siue euentus philosophiæ. Non enim parit impudentiā, &c. Lege orationem D. Gregorij Nazianzeni quum post ea quæ cōtra Maximum gesta fuerant, reuertetur ex agro, in qua non minore sacundia quàm copia philosophi actus graphice depingit. Vt uulgus ineptum magno labore magnoq; impendio remedia ab extremis Indis aut Aethiōibus petunt, cū in hortis nobis nascatur, quo morbis mederi possimus: Ita præsidia beatæ uitæ magno molimine foris quaerunt in imperijs, in opibus, in uoluptatibus: cum in animo sit, & philosophiæ studio, quod nos beatos efficiat. Physiognomon qui se profirebatur ex habitu corporis & oris liniamētis posse hominis ingenium certo deprehendere, inspecto Socrate, pronunciauit illum esse hominem bardum a: stupidum, tum mulierosum ac puerorū amoribus impurum, uinolentum & intemperantem. Cum amici uehementer indignati minarentur homini, Socrates illos cohibuit, dicens: Nihil, inquit, meritis est: omnino talis eram futurus, nisi me philosophiæ gubernandum tradidissem. Quam summam esse & prope immensam.) Aristippus eos qui liberalibus imbui disciplinis, philosophiam negligerent, dicebat esse similes procis Penelopes, quod hi cum Melanthe & Polydora ancillis rem habuerint, & omnia potius habituros se sperauerint, quàm doming nuptias. Sēnt liberales disciplinas esse ueluti pedissequas philosophiæ moralis, quæ cum primis sit adhibenda, & cuius gratia reliqua discuntur omnia. Simile quiddam dixisse fertur & Aristoteles de Vlysse, qui quum descendisset ad inferos, ait illum cum omnibus ferè manibus fuisse colloctum, quum ipsam reginam ne uidere quidem potuerit. Nicolaus Damascenus doctrinam peregrinationi similem esse dicere solebat. Sicut enim longe peregrinantes alibi diu, alibi non immorantur, ubi domum cōtigeris ibi demum quiescere: sic in disciplinis a se. breuius, alibi diutius immoramur: philosophiæ tandem tanquam ad scopulos syrenæos adherendū esse perpetuo. Suidas. Philosophia uero inuestigatrix.) Cicero lib. d. Orat. primo: Philosophi d. nique ipsius qui de sua ui ac sapientia, unus omnia penè proficetur, est tamen quædam descriptio, ut is qui studeat omnium rerum diuinarum atque humanarum.

humanarum vim, naturam, causasque nosse, & omnem benedicendi rationem tenere, & persequi: nomine hoc appellatur. Idem in ipso statim exordio lib. offi. 2. & Tuscul. quæst. lib. 5. Plato in lib. qui inscribitur philosophia seu amatores, Politianus in Laetia. Plurimum huc adferet adiumenti & philosophi descriptio, quæ est apud Rodol. Agric. lib. de inuent. dialect. 2. cap. 29. Scrutatrix ipsa quoque perpetua. A proprio pariter & differentia, siue (ut uocant) propria passione. Quam malis claudi terminis. Præcipua regum felicitas est, quod nulli seruiunt, sed quicquid uolunt, facile efficiunt: tum quod nullius egent: atqui hoc ipsum homini præstat philosophia multo uerius, quam regnum monarchis. Si herus corpore male affectus auscultat seruo rei medicæ perito, multo magis decet animo ægrum auscultare seruo philosophiæ perito: quod enim ars medica præstat corpori, hoc philosophia præstat animo. Philosophus item animorum male habentium medicus est. Non ille uilia concupiscit. Ab actibus. Lucianus in Timone: ἐλπίσκει γὰρ καὶ μετρίον χρὴ εἶναι τὸν φιλοσοφῶντα, καὶ μηδὲν ὑπὲρ τῆς ψυχῆς φρονεῖν. Id est, oportet enim philosophum paucis contentum ac frugalem esse, neque quicquam ultra peram querere. Quidam multa deſtomachans in philosophos etiam hoc adiecit, quod conspiceret illos semper obsidere forcs diuitum: cui Aristippus: Et medici, inquit, ægrotantium domos frequentant, nemo tamē ægrotus esse mallet quàm medicus. Scite retorſit in diuersum conuicium: philosophi prædicant felicitatem quam uni sapienti uindicant, & tamen assidue uerſantur apud diuites, aliquid uenantes ab illis. Vnde colligebat diuites esse beatiores quàm philosophos. Sed ille interpretatus est philosophos ideo potissimum colere diuites, quod ob luxum ac delirias cæteris mortalibus & stultiores, & corruptiores, magis egerēt præceptis sapientiæ, philosophus autem animorum male habentium medicus est. Porro beatius est esse medicum quàm ægrotum. Adsum ō Diogenes, inquit Alexander, tibi subuenturus, quandoquidem uideo te multis egentem. Cui Diogenes: Vter nostrum pluribus eget, ego qui ultra peram & pallium nihil deſidero: an tu qui non contentus patrio regno, tot periculis tmet obijcis, ut latius imperes, adeo ut uix totus orbis tue cupiditati uideatur satis futurus? Vix credibile est, quod de Aristippo refert Bion, cū famulus in itinere geſſās pecuniam, onere premeretur: abiice, inquit, quod nimium, & fer quod potes. Non ira illum agit. Ab adiacentibus. Vt quidā gemmas quasdam secum ubique circumferunt, aduersus morbos maleſicia, ebrietatem, tonitrua, ruinas, cæteraque mala: Ita quædam philosophiæ decreta semper ad manum habenda aduersus incurſuros animi morbos, libidinem, iracundiam, ambitionem, auaritiā & his conſimiles. Democritus: οἱ μὴ χαλιδῶντες ἐν δόλῳ ἡμῶν προσμαίνονται, οἱ δὲ ἐκ φιλοσοφίας λόγοι ἀνυπία, id est, Hirundines quidem serenitatem nobis proxime imminere indicant: Depromptæ autem ē philosophia rationes, perturbationum sedationem. Nec domat incurrentia sibi uiria. Quemadmodum equus indomitus ad omnem usum incommodus est ob insciam ac ferociam: ita qui rapitur affectibus, quos solos domat philosophia, ad omnem uitæ consuetudinē inutilis est. Nisi superuacuum putarem uetera longèque posita scrutari. Cicero lib. 3. de oratore: Sed quid ego uetera conquiram, cum mihi liceat uti præsentibus exemplis atque uiuis? Qui non sine causa iucundissime dictus est nitere. Ouidius lib. 1. de ponto: Non dubia est Ithaci prudentia, sed tamen optat Fumum de patris posse uidere foci. Cicero lib. primo de oratore: Ac si nos, id quod maxime debet, nostra patria delectat, &c. Idem lib. de finibus 5. Tantus est igitur innatus nobis cognitionis amor, &c. Poteratis enim nobilitate. Confirmat à circumstantiis. Aërea uidemus ubi cælo. ἱππεύων ἐστὶ. Pulcherrimam illam deiformemque naturam Cicero in 3. de Oratore: Sed ut in plerisque rebus incredibiliter hoc natura est ipsa fabricata, &c. Præcipua felicitatis. ἱππεύων ἐστὶ. At quanto præstantior. Antithesis est sanè quàm appositā. Dat illa propter quæ. Ab euentis. Nonne merito exclamet. Vir sapiens Celsa mentis ab arce, Erroresque hominum inconsultaque gaudia ridet. Docuerunt alij. Ab antithetis.

Cla.

Clarus Orator.) Cic. 2. Philippica: Sed inter pacē & seruitutem plurimū interesse pax est: tranquilla libertas: Seruitus postremum malorum omnium, non modo bello, sed morte etiam repellendum. Idem in eundem Antonium: Agitur autem ut liberi ne uiuamus, an mortem obeamus, quæ certē seruituti anteponenda est. Seruitutem summus apud nos.) Homerus *odys.* ρ ἡμισι γὰρ τ' ἀντὶς ἀποδινύτω ἐνυόσπῃ (vīs autē ρθ' ἢ τ' ἄρ' μιν κατὰ δουλῶν ἡμῶν ἔλκει, id est, Dimidium mentis Iupiter hīs adimit, quos seruituti facit obnoxios. Lege quintum Ciceronis paradoxon. Diogenes ipsam non fortiter modo) Diogenes percontāti quid lucri caperet ex philosophia: ut nihil, inquit, aliud, certe hoc, quod ad omnem fortunam paratus sum. Hoc dictum uix sapit Diogenem, quanquam illi ascribitur. Quodam die quum populus theatrū egredere, Diogenes aduersus populum nitens ingrediebatur: interrogatus quur id faceret: Hoc, inquit, in omni uita facere studeo. Sentiens hoc esse philosophari, in omnibus actionibus quā maxime à multitudine dissidere, propterea quod uulgus hominum cupiditatibus agitur, non ratione. Posteaquā regno fuit expulsus Agathocles, cuidam dicenti, quid tibi Plato & philosophia profuit? Vt tantam, inquit, fortunæ mutationem facile feram. Neq; enim sibi manus admouit, quod alij solēt, sed Corinthi ludum literarium aperuit. Persuasit Platoni philosophia nauigare.) Cicero πρὶ τῶν τριῶν quinto. Et D. Hieronymus in epistola ad Paulinum. Vadit in carcerem ipse moriturus.) Plato iuxta ac Xenophon in Apologia pro Socrate. Philosophia igitur nomen.) Cicero in ipsa statim fronte lib. officiorum secundi: Hanc quæ expetunt, igitur philosophi nominantur. Nec quicquam aliud est philosophia (si interpretari uelis) quā studium sapientiæ. Sapientia autem est (ut à ueteribus philosophis definitum est) rerum diuinarum & humanarum, causarumq; quibus hæ res cōtinentur, scientia, & quæ sequuntur. Vide Rodolphum lib. 1. de inuen. dialect. cap. 8. Mihi quidem hæc finitio.) Rodolphus lib. 3. de inuen. dialect. cap. 9. Vt dicatur quæ sit substantia eorum, quod definiendo fit: Tum quæ partes sint rei. Hinc uis illa quæ agit & patitur, & ea ipsa quæ agit, quæq; patitur, & quæ reliqua substantiam rei circumstant. Græci λογικῶν, nostri uero.) Rodolphus lib. 2. de inuen. dialect. cap. itē. 2.

Tria sunt quibus perfectæ orationis.) Rodolphus lib. de inuen. dialect. 2. cap. 2. Tria ergo constat in omni oratione esse oportere, &c. Seneca in epistola ad Lucillium 89. Philosophia tres partes esse dixerunt & maximi, & plurimi auctores, moralem, naturalem & rationalem. Prima componit animum, secunda rerum naturam scrutatur, tertia proprietates uerborum exigit, & structuram, & argumētationes, ne pro uero falsa surrepant. Cicero lib. de oratore primo: Philosophia in tres partes est distributa: in naturæ obscuritatem, in differendi subtilitatem, in uitam atq; mores. Videtur quæ annotauimus de philosophiæ diuisione, deq; alijs eodē spectantibus, in secundum lib. de inuentione dialect. cap. 11. Cūctarum prorsus artium, si minus uersanda.) Rodol. lib. 1. de inuen. dialect. cap. 16. Sunt autem reuoluendi, &c. Vt non immerito dictum sit.) Fab. Quintilianus lib. primo ca. 5. Plus habet in recessu, quā fronte promittit. Et rursum: Quæ uel sola ex omni studiōrū genere plus habet operis, quā ostentationis. Atq; regeſto persēpe imperu.) Docetur id artificij libro de inuen. dialect. 2. cap. 2. Regerimus uel in ipsam rem, &c. Minime uideretur abhorere uero.) Nouē dictum hoc. Vide Vallam lib. 5. cap. 101. Plinius tamen aliquoties ita locutus est, ut annotauimus lib. 1. de inuen. dialect. Terentius Hecyra: Nā omnino ab horrere animum huic uidemus nuptiis. Suetonius in Calig. Nec abhorret à ueritate. Catullus: Sæuæq; abhorrebas prisci præcepta Catonis. T. Liuius lib. 4. ab urbe cond. de Posthumia uirgine uestali: Crimini obnoxia ob suspicionem, propter cultū amœnorem, ingeniumq; liberius, quā uirginem decet, parum abhorrens famam. Regina rerum.) Quintilianus lib. primo in calce postremi capituli. Hoc dignabimur nomine.) Nam eloquentia aliud nihil est, quā bene loquens sapientia, teste Cicero ne orato. part. Et Fabius ex uarijs scriptorum finitionibus, maxime probat illā Clesias

this & Chryssippi, qui benedicendi dixerunt esse scientiam. Deorum inuentioni.) Ouidius lib. metamorph. primo: Inuentum medicina meum est, opifexq; per orbem Dicor, & herbarum subiecta potentia nobis. Omnium quorum indagamus.) Hanc indaginem, artiumq; ordinem longe pulcherrimum ubiq; confundi, testatur Rodolphus in præfatione lib. de inuentione dialect. 2. Studiisq; meis mollius uidear esse blanditus.) Rodolphum musices fuisse callentissimum, testantur numeri & cantica quæ eius nomine etiamnum circumferuntur. Optimum uidetur uti consilio Timantis.) Aemulatus est id quod est apud Ciceronem circa mediū libri de oratore per festo. Fab. Quint. l. b. 2. ca. 4. Et Gellii lib. 19. ca. 3. Præstat, inquit, uituperari, quam frigide laudari. Atq; inde omnes familiæ philosophorum.) Cicero de oratore, diffusius has enumerat sectas. Inde præcipuam quoq; ductam Socratis laudem.) Cui illud ascribitur, & in primis celebratur: Quæ supra nos, nihil ad nos. Sic enim respondere solet admirantibus quod de moribus semper, de astris, deq; meteorologis nunquam disputaret. Omniaq; prudenter cum ratione suscipere.) Percontanti Dionysio quid eximium haberent philosophi præ cæteris hominibus: Vt, inquit Aristippus, etiam si omnes leges aboleantur, tamen æquabiliter uicturi simus. Vulgus legum præscriptis arceatur à peccando, philosophus rationem habet pro legibus, non ideo quod rectum est faciens, quia lex iussit, nec à scelere temperans, quia lex uetuit: sed quia nouit illud per se rectum esse, hoc per se turpe. Orator quidam Aristippum reum defendit in iudicio, uicitq; litem. Is quum uelut artem suam præferens philosophiæ, diceret, quid tibi profuit Socrates Aristippe? Hoc, inquit, quod oratio quæ pro me dixisti, uera fuit. Defenderat ut uirum bonum & innocentem. Vt autem talis esset, qualis ab oratore prædicabatur, Socrates præstiterat, à quo philosophiam didicerat. Orator non hoc efficit, ut quis sit uir bonus: sed ut talis uideatur iudicibus, etiam si non sit. Præstantius igitur est quod præstat philosophus, quam quod orator. Quodq; de Pythagora, qui primus) Pythagoras ille Samius interrogatus quemnam se esse profiteretur, non sapientem se, ut superiores fecerant, sed sapientiæ respondit esse amatorem. Lege Ciceronem lib. 2. de oratore, & Augustinū ciuitatis diuinæ lib. 8. cap. 2. Hactenus suffecerit.) Transitio est. Ipsa dixit.) Allusum est ad prouerbium ἀνὴρ ἴσῃ, id est, ipse dixit. Equidem Ferrariam quam rectissime.) A nomine rei siue notatione. Carbo.) Fortasse is est cuius meminit & Baptista Mantuanus in Fausto: Alter erit Marius, raso ore uidebere Carbo. Qui Herculeum hoc nomen.) Ab etymologia siue interpretatione. Guarini Carbonesq; tui.) Enallage seu ἰσχυρῶς numeri est. Sic Martialis: Pythagoras, Zenonas, inexplicitosq; Platonas. Titus Stroza.) Fuit is pater Herculis Strozii, quorum poemata sanè quàm festiua, nec minus exculta exant ab Aldo excusa. Quid enim attinet.) ἀποσιώπησις est, id est, reticentia: deest enim impellere, aut simile quippiam. Sic Teucer ad Agamemnona apud Homerum ἰλ. θ. ἀτρίδῃ κούρῃ τι μὲν αἰωδόντα καὶ αὐτὸν ὀτρύνει. Agnoscedo fatendosq; uitare, ne uideamur ingrati.) Fertur inter Græcicas sententias & hic senarius: Dignus malo est, bona qui parum nouit sua.

RODOLPHI AGRICOLAE PHRISII GRATVLATORIA ORATIO, PRO IOANNE Camerario Dalburgio, Vormacien. Episcopo, ac oratore illustrissimi Philippi Comitis Palatini Rhæni, dicta Innocentio octauo Pontifici maximo.

Enimus beatissime pater, iusto uenerationis officio, recens hoc celsitudinis tue fastigium prosecuturi, quod ut faceremus gratulari murq; quum sanctitati tue, tum felicitati, uel (si rectius est ita dicere)

X re)

re) uniuerſe reip. Chriſtiane, miſit nos ſummo religionis, ſummo pietatis, & in ſa-
 lutē tuam, & in ſacroſanctā Romanę Eccleſiæ ſedē præditus affectu, uir illuſtriſſi-
 mus Philippius, comes Palatinus, Rheni, Bauariæ, dux, & ſacri Rom. imperij prin-
 ceps elector. Videtur autē præſandū eſſe mihi, qđ præſari res ipſa me cogit, hoc
 eſt, optandā eſſe mihi, & ante oīa huic qualicūq; diſtioni meæ ueniā petendā à Sc.
 tu. & ampliſſimo ordine ſenatus cardinaliū, qui diuinū tuū participāt conſiliū. At
 bitror aut orationis gratiā, et quēuis eloquēdi cultū atq; ſplēdorē, ex homine Ger-
 mano expectari magnopere neq; poſſe neq; debere, & mihi quidē aduerſus hanc
 ſollicitudinē æquitas eſt animi uel eo cōſtantiſior, quod perſuaſum habeo, Sc. tuam de
 Philippi in te officio ſtudioq; nō ex hac quæcūq; ca fuerit oratione mea, ſed ex
 rebus illius, operibusq; facturā æſtimationē. Quod niſi diſtictus ipſe teneretur,
 multiplici magnorū negociorū cura, nec illū neceſſaria quēdā ratio rerū ſuarum
 reuocaret ab inſtituto tanto, laborioſo quidem, ſed tamen illi uotis omnibus expe-
 tito, non ille legatis ad Sc. tuam mittendis, aut alienæ uocis uteretur miniſterio,
 ſed hoc quamuis longum difficileq; ſuſcepſiſſet iter, & quantum pietas ſua, gau-
 dium, quam uoluptatem ex hac publica cunctorum percepſiſſet lætitia, præſentē
 tibi, præſens ipſe declararet. Credidiſſet quanquam tenui ſc tamen indicio perfun-
 ctum, quantaquaque teneretur erga ſanctitatem tuam ſacramq; ſedem deuotio-
 ne, quod illi Chriſtiani nominis ſtadium, qua religionis noſtræ cura ſollicitudinēq;
 duceretur, nec ſatiſfeciffe officio ſe putaret, ſed ſolum pignus hoc, obſidemq; men-
 tis dediffe, quo reſpici poſſet, nihil tantum eſſe, tamq; arduum ſuſceptu, modo in-
 crementis id tuis uſibusq; Eccleſiæ Rom. conduceret, quod non ipſe prompto eſſet
 animo alacerq; ſubiturus. Accepit hanc à maioribus ſuis perſuaſionem, quam pro-
 tinus à primis comprehenſam annis, & cum ſucceſſu deinde ætatis auctam, altius
 ſubinde pectori ſuo arctiusq; ſemper infixit, ut nihil in rebus humanis ſanctius,
 grauius, uenerabilius putaret, quā ſacræ ſedis apoſtolice maietatem. Nec poſſe
 quicquam utiliſ Eccleſiæ, quicquam hominum generi ſalubrius contingere, quā
 ut ſumma dei benignitate daretur illi prudentiſſimus gubernator, ſanctiſſimus re-
 ctor. Aequum eſt proſecto principes omnes hanc tenere ſententiam, ut in R. ſe-
 dis ſalute contineri ſuam arbitrentur ſalutem, & nedum principes, uerum cum
 ſtos ſic animatos eſſe oportet, & credere pro ſua cuiq; portione excubias agen-
 das eſſe pro ſedis huius incolumitate, & magnitudinem eius quibuſcūq; poſſint
 rebus, ſi cui ſunt opes, opibus, cui prudentia conſilio, cui robur uiribus prouehe-
 re, quod ſi cui nihil aliud ſit, precibus ſaltem pijsq; ad decum uotis nuncupandis il-
 lum inuare. Sibi nanque maiores noſtri Romam communem generis humani eſſe
 patriam

patriam uolebant, nec intelligi potuisse in exilio fuisse eum, qui undecunq; ueniēs Romæ fuisset, hacq; ratione, uelut sacro quodam affectu animos omnium beneuolentiamq; urbi terrarum principi obligant. Quam ergo necesse est esse nunc mentem, quod studium cunctis erga hanc urbem, & sanctissimum illius atq; adeo orbis terrarum antistitem & rectorem? quum ncdum terrena cunctorum ea iam sit patria, sed quicunq; bona fide ciues illius fuerint facti, & legibus eius paratas in omnia dederunt manus, eosq; cœlestis patriæ faciat ciues. Huius in R. Ecclesiā deuotionis, qua omnes Christiani nominis, principes esse spero & opto. Philippo possum locupletissimus esse testis, ut facillimum sit tibi beatissime pater perspicere, quo necesse fuerit illum cumulari gaudio, quantæ se compotem credere felicitatis, cum audiuiisset nauiculae Petri gubernaculis esse Sc. admotam, & ab optimo Deo optimam rerum humanarum ecclesiam esse optimæ tuæ prouidentiae commissam. Adductus est in eam spes, in quam uideo cunctos in hoc nouo tuo pontificatu concessisse, rem Christianam si quando aliās, tuo certe ductu, tuis auspicijs illustrem felicitissimamq; futurā. Quid enim non credemus, uel Sc. tuam posse impetrare à deo ad hominum felicitatem, uel uirtutem efficere apud homines, ad dei placationem, quid non prudentia tua institucere, magnitudo animi peruincere, constantia cōsummare, uigilantia uero tua quod institutum, peruietum, cōsummatumq; fuerit, quid non confirmare poterit ac tueri? Nihil lapsum est aut quassum in Christianæ religionis cultu, cerimonijsq; quod non integritas, diligentia, pietas tua, erigere rursus & stabilire possit, si quid usquam desyderabitur, si qua in parte labanti succurrēdum erit fidelis populi tutelæ, tua sollicitudo sufficiens in omnes usus præsidium præstabit. Tu publicas priuatasq; res, tu sacras, tu prophanas, tu temporaria, æternaq; bona nostra, immenso prouidentiae tuæ sinu complecteris, exactissimo modo rationis tuæ formabis exemplo, & clementissima in omnes dispensabis benignitatis tuæ manu. Dirigis tu quidem pater beatissime, uitam hominum & actiones eorum, moresq; in saluberrimum habitū componis, autoritate iubendo, monitis hortando, seueritate castigando, sed ante omnia exemplo uirtutum tuarum ducendo eos, & tanto iam tempore prætentatum à te iter uelut digitis indicando, quis nō prouidentiae consilijsq; tuis, se salutemq; suam committi tutissime putabit? Cuius cum summa sit prudentia, tum exploratissima semper in omni uita fuit naturæ immensa bonitas, & nunc propensissimus in subditos omnes perspicit amor. Quicquid iusseris, nemo erit qui recusare cupiet, certatim in hoc contendetur ab omnibus, ut quàm maxime dictis tuis audiens quisque conspici possit. Est tibi quidem à Deo rerum omnium tradita potestas, non tu tamen (quod multis usu uenit)

potestatem iustitiæ titulis manibus exornas, sed iustitiam pridem tuis conceptam precordijs, potestate nunc instructam expeditamq; tenes, adeoq; nunquam quid possis, semper quid uelis ostendis. Vis autem, uoluistiq; semper omnibus quàmplurimum prodesse, affectus es itaque (uel nos potius per te sumus affecti) ut quantum ante prodesse uolueris, tantum nunc possis, tantum etiam et prosis. Video me beatissime pater in amplissimum campum tuarum laudum esse perlatum, quanquàm initio mihi censuerim abstinendum ab eis, ut quæ non meam modo, sed præstantissimi cuiusvis sacundiam et ingenium uincant, satiusq; duxerim modè sit eas taciturnitate uenerari, quàm oratione quæ longe inferior futura perstringere. Aegypti sacerdotes accepimus olim inter sacra solitos sonum tantum uocalium literarum decantare: id illis pij, gratissimiq; Deo concentus loco fuisse. Credebant puto nullum se posse dignum Deo carmen canere. Fusio itaque muto illo, et sine mente (ut ita dicam) sono, quum pro rerum dignitate nihil possent, hoc ipsum ut arbitror significabant, nihil se posse, et plurimum uelle. Germanos item nostros proditum est priscos illos, priusquam sacræ Christianæ fidei mysterijs essent initiati, quicquid id erat quod Dei colerent loco, nullis sustinuisse simulacris effingere, quod crederent falsa DEO non conuenire, uera se reperire non posse: adeo uisum est utrisque his rectius esse, prudenter quenque secum reputare quod possit, quàm imprudenter conari quod nequeat. Sic mihi commemorandis laudibus tuis, plenum insolentiæ uidetur, si quis uel conetur eas extollere quæ per se sunt amplissimæ, uel recensere quæ sunt innumera, uel quouis modo demonstrare, quantum lumen, et splendor omnium oculos iam mentesq; perstringat. Illa beatissime pater, illa quidem mallem, si commode possem commemorare, quæ protinus cum nouo pontificatu tuo felicitati publicæ prouenere: pax gentium, fecunditas terrarum, salubritas uitæ: frangebant armis omnia, arx ipsa orbis terrarum Italia, bellis grauissime quatiebatur, Galliæ uelut omine letiore excepturæ pontificatum, tum primum respirabant. Hispaniæ, Britannicæ, Sarmatæ, aut externis, aut domesticis concitæ motibus erant. Iam uero perpetua bellorum comes caritas annonæ, iam sicubi quies ab armis erat, crudelior armis pestilentia sequebat, quinetiam ex aliorum comparatione tolerabilius miseri sibi uidebantur qui una tantum, aut altera cladium istarum, et non omnibus urgerentur. Hæc cuncta tam grauiâ, tam acerba, pontificatus tui protinus uelut salubre quoddam affulgens rebus humanis sydus repressit, dissipauit, abegit. Agitatus est magnis bellorum motibus uir sacræ memoriæ Xistus pontifex Sc. tuæ præcessor, quæ ille summo consilio suscepta, prudentissime ad

ministra

ministravit, constantissime pertulit, magni hoc uel summi hominis est, tot undique circumfremantibus tempestatibus armorum, non moueri animo, non concuti: sed rectum in omnia constantemq; dirigere uultum, summi hoc ut dico, sed hominis: at hæc cum noua tua dignitate rerum omnium prolata tranquillitas, non hominis solum habet laudem, sed de hominis laude, uirtutibusq; plenum diuini fauoris præ se fert iudicium. Coniunxit quippe deus in tua ad pontificatum uocatione suum cum hominum sententia iudicium, nec id dubijs utiq; colligendum coniecturis. Homines enim præficiendo te rebus humanis rectissime se facere ut uolebant, sic & sperabāt: deus uero quā recte fecerint, signis maximis iisdemq; lætissimis indicauit, tam felices enim successus, tantam prosperitatem, cōspiciam, salubritatem nouæ tuæ circumfudit dignitati, ut cum ad eam cuncti te prouehi plurimum uellent, immenso plus tamen gauderent te prouectum. Quod itaq; uulgo de principibus dici audimus aut legimus, dei hominumq; consensu, ad principatum uocatos eos esse, id unius tui uocationem proprie signantissimēq; definit, quis potuit enim esse maior consensus? uolebāt homines pontificem te fieri & facere, quod uolebant, idq; ipsum ut uellent, ut facerent deus instinxit, & quod instinxerat, summa rerum omnium felicitate cumulauit, & incommodis, cladibusq; terrarum omnibus serenissimum hunc tuum, & plenum nativæ benignitatis opposuit uultum. Quam uero uultū tuum dico, latine tantum loquor, & non ut aurium ineam gratiā, nec enim in cuiusquam suspicione relictum uelim hoc me non ex integra animi sententia dicere, uidimus enim proximis his diebus corporis tui uires pondere curarū iniquius affectas, & ut publico te conspectui subduceres, necessaria ualetudinis tuæ ratio coëgit. Quid ergo? Nōne statim uultus tuus ab omnibus est desideratus? nōne senserunt continuo mala publica decesse sibi domitorem suū, nōne rursus pestilentia, rursus arma prorumpunt? Quin Beatiss. pater diligenter omniq; cura ualetudinem tuam confirmas, recte te fruendum rebus humanis, & uidendum tantum te præbe, simulq; cuncta conspectui tuo incommoda cessisse uidebis. Potuit aditus pontificatus tui mala hæc uetusta & actis altissime radicibus ita firma dissipare. Poterit certe hæc eadem tenera adhuc & uelut in herba reprimere dignitas tua, iam stabilita. Hinc ergo uenit uenietq; maior indies publica, per omne Christianum nomen lætitia, hinc omnium in te affectus, non qui in rectorem aut dominum, quæ nomina per se inuidiæ plerunq; subiacent: sed qui in auctorem salutis, datorem felicitatis, parentem bonorum omnium, aut si quod his aliud ætioris pietatis excogitari uinculum poterit. Noua hinc quoq; spes omnium ita subit mentes, in qua magis ipse quotidie firmor, ut si unquam futurum, nunc certe

Imperio & ductu felicitatis tuæ perpetuus ille & perniciosissimus Christiani nominis hostis Turca retundatur. Quum sit enim malis nostris hæcenus abusus, & dissensiones armaq; Christianorum suam crediderit occasiõem, quis dubitet quin quorum creuit aduersis, eorum rursus sit felicitate præceptus iturus? Vidimus quidam quàm grauitè multos iam annos deus immisiss in Christianos principes bellicis, mutuis eos certaminibus attriuerit & profligarit, nec licet dissimulare nobis quorsum pertinuerit tantum in nos effundi malorum, modo uidere uelimus quid sit ea secutum, infestissimus ille latro, qui pridem boni consulebat, & intra angustissimum Asiæ angulum licere tuto sibi latere, quiq; sæpe sine Christianarum uirum præsidio, se non satis munitum, intra regni sui fines putabat, tandem tot regnis, prouincijs, rebus publicis expugnatis, & in ditione execrandam redactis, eo magnitudinis processit, ut quorum ante perhorrescebat mentionem, illis nunc sit uultu timori: Parum dico, imo quibus antea ne nomen quidem illius satis fuerat notum apud eos, nunc omnia ferro illius miscantur, flammis colluceant, sanguine recondudent. At qui iam tandem placatoris animi signa nobis dat deus, reddita cum pontificatu tuo quies est temporum, æstus armorum resedit. Scire cupimus, an temerè hæc letiora contingant, respiciamus quare contigerint tristiora. Quod ergo reliquum est, non expergiscetur omne nomen Christianum, non arma cuncti rapiunt, non obuiam ibunt crudelissimo hosti, immanissimo tyranno, dum tu beatisiss. pater innocentia, sanctitate, religione, pietate præes, peculiare quoddam præsidium terris. Orabis tu quidem, & sacris precibus militum tuorum mouebis ac animabis arma. nullius, tuo ductu in hostes irritum decidet telum, nullius frustra gladius uibrabitur, nullum sine uulnere iaculum mittetur. omnium uulnera torrens sanguinis, omnium sanguinem perfidorum anima sequetur, dumq; tu castas, ut Moyses ad deum, leuabis manus, nullus erit metus, ne aut impius hostis impetum nostrorum perferat, aut pius noster exercitus illius cæde lassetur. Oportet tales bellorum exitus de cuiusuis pontificis pietate sperare, cum uero tuæ dignitatis iniurijs tanta bene gerendarum rerum affulserint omina, cessare ultra, & occasiones perdere, non iam cunctantium, sed segnium, ignauorum & indormientium felicitati suæ potest uideri. Possum quidem Beatisiss. pater hoc T. Sc. de Philippi principis nostri promittere deuotione, nihil esse quod ille cupiat æque, quàm quicquid est opum armorumq; sibi, in hanc tam piam conferre militiam. Non ille laboribus aut periculis, non sanguini aut uitæ suæ parsurus erit, modo profundere hæc in aliquos Christiani populi sibi contingat usus, nec uero hac in re solum, sed ubicunq; possit aliquid R. ecclesiæ tuæq; Sc. uel dignitati asstruere, uel fortunis, id illi tam gratum esset.

esset futurum, ut immensi muneris duxerit loco, suum hac in pietate officium, studiumq; deponci. hoc ille cum iustum religiosumq; putet, tamen uelut hereditate à maioribus susceptum propemodum necessarium esse sibi persuadet. Nullum est adeo genus uirtutum, aut ullius illustrioris rei, sed ne cultus quidē et obseruantia in sacram R. sedem, cuius non ipse domi suae plurima sit clarissimaq; reperturus exempla. qua de re si ad institutum orationis huius id pertinere putarem, et nisi praeterea uererer, ne hac tua abuterer audiendi benignitate, maxima mihi nasceretur copia dicendi. Possem ab illo Ario iusto literarum monumentis insigni initium facere, qui cum Bauariae praefesset fidei et uirtutis, ergo à senatu rex est et amicus populi R. appellatus, uir fortissimus, et ab omnibus inuictus praeterquam ab uno, sed eo à quo non tam turpe fuit uinci, quam gloriosum cum illo decertare, et eo quidem cuius uiribus et armis orbis terrarum et urbs haec orbis uictrix atq; domitrix cessit. Dicerem Carolum, qui gloria rerum gestarum magnus cognominatus, Germanis primus imperij habitus est autor, commemorarem Hëricum, qui cū coniuge sua Romanorum pontificum decreto, inter sanctos est relatus. Recenseres alios itidem Henricos, Ludouicum etiam et Robertum Philippi proauum, omnes Romanos aut reges, aut imperatores, eosdemq; ingentibus in uniuersam rempublicam Christianam, et in sacram hanc sedem beneficijs illustres. Fuit Robertus item auus principis nostri, qui cuius uenerationis fuerit in Ro. antistitem, uel uno illius facto licet aestimare: erat ei collata in matrimonium filia ducis Sabaudiae, eius quem felicem nominatum, pleriq; Romani pontificis specie ambiebant. Erant id temporis plena erroris omnia, alijs aliò quocunque spes aut fauor rapuisset inclinantibus. Robertus tamē posthabitis charissimae sibi coniugis affectibus, et omni affinitatis iure relicto, priuatis necessitudinibus suis, publicam Romanae ecclesiae prætulit dignitatem. Pater autem Philippi Ludouicus ea religionis et uirtutum omnium iecerat fundamenta, ut nisi praematura foret morte defunctus, nullius praeco in Romanam sedem merita laudarentur. Huius frater Fridericus Philippi per aetatem tutor, difficile dijudicatu est prudentior, fortior an felicius fuerit, qui crebro admodum collatis cum hoste signis, cum praesens ipse dimicauerit, uictoriā quae natura incertissima est ut ubiq; industriae suae certa esset, uirtute profecit. Quindecim Germaniae principes bellum illi uno eodemq; tēpore cupidissime indixerunt, id quum acerrime gererent inferrentq;, tres ex eis una acie uictos cepit, eoque res perducta est, ut conditiones pacis à nullo acciperet, omnibus daret. Primus is ueterem rei militaris disciplinam quantum temporum ratio passus est renouauit, primus Germaniam post Augustum Caesarē purgare latrocinijs

est adorsus. Fuit tempus quo simulatè & fictione hostiū coactus est alienioris animi in sacram hanc sedem de se opinionem præbere, tempori & urgenti se necessitati cessit. Postea uero quàm datus est liberior de omnibus cognoscendi locus, tum quidem est illius accepta excusatio, præstititq; deinde quod semper antè præstiterat, ut ecclesiam Romanam nullo in loco fidei obsequiūq; sui pœniteret. Horumque fugia clarissimorum uirorum cum Philippus sectanda sibi uirtutibus omnibus & recte factis instituerit, adsumus Beatiss. pater illius nomine, & omne obsequium, studium, pietatemq; illius, & quicquid est quo obediencia sacræ R. sedi à Christiano principe debita præstari uberrime amplissimèque potest, id illius iussu tuæ proferimus dicamusq; Sc. Putes si quid opū illi, si quæ sunt fortunæ, si quæ uires: nec ea modo quæ sua sunt, sed quibz cunque gratia, meritis, necessitudine deuinctis, pro suis utitur, ea omnia ante tuæ Sc. esse deposita pedes, & hanc deuotionem suam ut clemens atq; benignus accipias precatur. Orat quoq; se, liberos, familiam, domumq; & quicquid est ditionis suæ, Sc. tua ea uelit indulgentia humanitatèque completi, quæ semper ipse maioresq; sui ab sacra sede pctiuerunt semperq; sunt affecti: ipse dabit operam, proq; uirili enitetur, ut quoniam munificentia meritisq; in Sc. tuam conferendis, quantum cupit, præstare non potest, quod potest, cul tu certe & obsequio omnia præstet, quumq; deuotione erga sanctitatem tuam, alteri quidem cesserit memini, tum ipse quotidie secum omni obseruantie genere deceret.

Dicta anno post natū Christum M. CCCC. LXXXV. Pridie No. Iul.

IN GRATVLATORIAM ORATIO nem scholia per Alardum Aemstelredamum.

Enimus beatissime pater.) Quòd autem Pontifex Romanus beatissimus dicitur, nō est nouum uocabulum. Sic enim scribit Hieronymus ad Damasum, Augustinus ad Bonifacium, & Erasmus in institutione principis Christiani mirum in modum probat morem, quo Romanū pontificem sanctissimi titulo honorant. Dum enim hoc audit, assidue commoneatur, quid ab illo præstari oporteat, & quid in illo sit pulcherrimum: non si ditissimus sit, aut latissimè imperet, sed si sanctimonia præcellat. Recens hoc celsitudinis tuæ fastigium prosequuntur.) Diligenter obseruat in hac oratione id quod li. de inuent. dialect. 2. cap. 13. docet in gratulatione obseruandum: In gratulatione, inquit, personas primū necesse est beneuolas esse. Res uerò erit, ut aliquid eius cui gratulamur commodis aut dignitati accesserit. Conatus autem, quoniam ob beneuolentiam fauemus rebus illius, ut ostendamus nos lætari. Quæstio ergo erit, an illius præsentis comodo lætemur. Lege D. Erasmi opus de conscribendis epistolis, de gratulatoria epistola, ad calcē ferè. Dumq; tu castas, ut Moyses ad Deū, leuabis manus.) Historia refertur Exod. 17. & 32. Psal. 105. Et dixit ut disperderet eos, si non Moyses electus eius stetisset in confectione in conspectu eius, ut auerteret irā eius ne disperderet

deret cos. Hieronymus aduersus Vigilantium: Vnus homo Moyses sexcētis millibus armatorum impetrat à deo ueniam. Lege Numeri cap. 16. Quo obedientia sacra R. sedi.) Apud Germanos magna ex parte hodie excussa est obediētia episcoporum, sed ita, ut ne prophanas quidem magistratibus pareatur. Nemo hodie est, qui non ecclesię oppedit eiusq; p̄cepta rideat, & episcopos ipsos exhibet, atq; suggillet, ex animo item magistratui nemo obtemperat, miserabilia enim inobediētia mancipia facti sumus omnes. Habet uulgus aures prurientes, suos prophetas, qui p̄textu libertatis euangelicę, episcopis p̄cipiendi auctoritatem auferunt, qui quo feroci (uulgū puto) chamum & frenum remittunt, ut effrenis sessorem excutiat, scēq; per p̄cipiētia ipse dedat. In qua re, ut in alijs item multis, uidemus spiritum nostrarium prophetarum, à catholicorum spiritu p̄ter modum discrepare. Catholici obediētiā cum primis illustrarunt, eius in cōlo maximum meritum esse docuerunt. Nullum ergo in ecclesia catholica locum habet, qui auctoritati rētorum detrahit, quicq; obediētiā merito derogat, ut dicitur. 8. q. 1. Sciendum. Primi Regnorum cap. 15. Melior est enim obediētia, quā doctrina: & auscultare magis, quā offerre adipem arietum, quoniam quasi peccatum ariolandi est, repugnare: & quasi scelus idololatrię, nolle ac quiescere. Sola igitur obediētia, est quę fidei meritum possidet, sine qua, quisquis is erit, infidelis cōuincitur, etiam si fidelis esse uideatur.

A L A R D V S A E M S T E L R E D A M V S

Rutgero Rescio S. D.

Olim suauissime Resci, quum perquā iuuenis unā cum Bartholomeo Coloniensi, uiro cum Latine, tum etiam Gręce (ut temporibus illis) satis erudito, Alcmarię bonas literas profiterer, uix credas quanti pauculas admodum Rodolphi epistolas, lucubratiunculasq; & fragmenta hęc ceu τῶν λαχάνων προσήκοντες αὐτῶν uice uindicata redemerim, idq; ab Antoni Sufatenis filia Barbara, uirgine cum primis Latina & facunda, principio apud Campos, deinde Aemstelredamum, postremo Alcmariam patrum memoria cum patre optimo formandę iuuentutis magistro, publicē docente. Quam opinor Daphnen tibi, sic satis fuisse familiarem sub id temporis, cum Alcmarię, perquā adolescens, Gręce doceres. Nactus has opes quibusuis gemmis mihi chariores, pulchrē mihi uisus sum, quicquid erat peculij in eas expendisse, tantisper dum non ita multo postē elegantissimam Ciceronis orationem pro Q. Ligario euoluissē. In cuius calce cum ita scriptum reperissem: Nihil est enim tam populare, quā bonitas: nulla de uirtutibus tuis plurimis, nec gravior, nec admirabilior misericordiā est: homines enim ad deos nulla re potius accedunt, quā salūre hominibus dando. Nihil habet nec fortuna tua maius, quā ut possis: nec natura melius tua, quā ut uelis conseruare quā plurimos. His uixdum degustatis, mox mihi detractę sunt cristę, sensiq; me (quod aiunt) χάλικα χρωσιον, id est, ærea pro aureis cōmisse. Proinde quęso te, mi Resci, diligenter excusso Demosthene, scrupulum hunc mihi quā ocysime uelim eximas, hoc est, supposititios ne an non, fortis hos esse censeas. Bene ualebis, Alcmarię.

AD ALEXANDRVM MACEDONVM REGEM DEMO

*sthenis simul & Aescinis oratiuncule aliquot Rodolpho Agricola**interprete.*

Nihil habes, rex Alexander, uel fortuna maius, quā ut possis: uel natura tua melius, quā ut uelis seruare quā plurimos. Nulla enim de uirtutibus tuis quamuis multę sint, uel generosior misericordiā, uel admirabilior clemētia. Nec per aliud accedere ad deos propius

Z *potes,*

potes, quàm ut salutem conferas hominibus, uel dando si eguerint: uel parcendo si deliquerint: uel indulgendo si supplicauerint. Cū enim uincamur à dijs in omni munere, uel uirtute: sola clementia est quæ nobis deos reddit æquales. Proinde gaude, tam excellenti bono tibi ingenito fructe, fructe tum fortunæ tuæ gloria, tum excellentiæ clementiæ, quam expendere debes ad omnes, & ad eos maxime, apud quos educatus fuisti, & eruditus scientiæ lumen accepisti, & hunc celsitudinis principatum & fortunam sumpisti. Nemo siquidem tam iniustus erit rerum æstimator, qui dubitet quin parua fuerit Atheniensium in recipiendis Thebanis aduersum te delinquendi uoluntas: tum statim cognito serenitatis tuæ nubilo, supplices ad te uenimus. Is enim quem delicti poenitet, profecto declarat se maluisse non peccare, quàm poenitere. Verum si aliqua tenemur culpa, expertes tamen facinoris sumus. Thebanos tam miseros, quàm miserabiles, urbe nostra recepimus, non ut hostes tuos, sed ut tuos, sed ut tuæ tantæ uictoriæ reliquias, & quasi de nauis confracta delapsos seruauimus. Victis à te portas aperuimus. Aduersus te tamen arma non sumpsimus: humanitate potius iudicabis deliquisse, quàm scelere. Non odio tuo, sed errore. Non prauitate aliqua, sed forsitan fatua pietate. Adde, quod animus tuus his angustiis terminis, quos natura dedit mortalibus ad uiuendum, nunquam potuit esse contentus: sed immortalitatis amore flagrauit, nec uita tua dicenda est, quæ solum corpore continetur & spiritu, sed diuina est. Dimisisti Græciam, fregisti Lacedæmoniam, Thebas destruxisti, Persas postmodum de bellaturus & Indos. Sed hæc omnia sunt hominum, quæ & naturam, & conditionem, ut fieri possunt habent: uerum animum uincere, sibi imperare, iracundiam cohibere, uictoriam temperare, uictis indulgere supplicantibus: quisquis hoc facit, non hic summis comparandus, sed Deo similimus iudicandus. Ne credas igitur iracundiæ, quæ inimica est naturæ consilio. Ne credas uictoriæ, quæ natura sui est insolens & superba: sed uince teipsum, qui cæteros & gloria uincis & uirtute. Quis enim uel nobilitate, uel probitate, uel optimarum artium studio, uel clementia, seu aliquo alio laudis titulo te præstantior? Quis clarissimorum regum, magnitudine bellorum, præliorum numero, uarietate uictoriarum, celeritate consueciendi, mentis amplitudine, pertinacia, clementiæ in subditos, liberalitate in omnes, tibi potest conferri, æquari gloria? Gloria siquidem tanta est tua, licet maior sit futura, quod tropheis tuis & monumentis allatura finem non sit ætas, nec ullius fulmen ingenij.

ÆSCHINIS IN ATHENIENSIVM

senatu habita Oratio.

Remis

Reminiscor Athenienses, Alexandrum hac nostra in urbe liberalibus artibus eruditum, & Aristotelis disciplinis institutum, mores nostros, & ingenia nostra, apud nos didicisse. Ars regnandi ei tradita est, nos quoque nouimus ipsius magnitudinem, & constantiam, nouimus liberalitatem, & clementiam. Proinde mitigandus est, ut mihi uidere uideor obsequijs, non expectandus rebellionibus aut contumelijs. Illam indignationem animi quam in nos armauit, in beneuolentiam facile conuersurus, si nos obsequentes sibi supplices inuenerit.

D E M O S T H E N I S O R A T I O.

Admirans uehementer admiror uiri Athenienses, quoniam modo timiditas tem nobis incutiens Aeschines, in deditionem & pueri potestatem monet nos uenire, quod à bellorum studijs, quibus semper inclinati fuimus, suadet nos abstinere. Cum olim contra Persas non immerito suasit assumendum. Vos uiri Athenienses, uiri fortes, & inclyti, bellum Alexandri horrebitis, qui Magetas fudistis, uicistis Corinthios, Lacedaemones superastis, qui tot millia Persis regis à sinibus uestris uirtute uincendo uestra propulsistis? Quibus mare ad nauigandum non sufficiebat, portus ad applicandum, terra ad confessum, flumina ad potandum, qui montes in planiciem deducebant, ualles montibus coequabant, maria pontibus sternebant. Quos tota Graecia uix capiebat: quorum iacula & tela uix aer admittebat: rem ridiculam, si huic puero inconsulto obuiare non audemus: qui tot praelijs, tot uictorijs pollemus? Profecto subtili consilio, duces & oratores nostros sibi dari postulat, ut spoliata urbem suis *

D E M O S T H E N I S I N E O D E M

senatu oratio.

Apud uos in quaestione uerti uidere uideor, utrum sumenda sint arma nobis aduersus Alexandrum, an eius conditionibus & mandatis sit obsequendum. Super quo sententia Aeschinis laudanda, nec Demadis (si res exegerit) improbanda. An uires nobis non desint, si necesse esset ad bellum, sed nec praesentis pacis commodum, quod est finis belli, uidetur negligendum. Monet nos Demas exemplo antiquarum uicticiarum arma sumere. Sed exhibeat quaesores duces, quales priscis temporibus constat nos habuisse. Non adest qui spolijs Persarum insignibus urbem nostram ditauit. Non adest Meltiades, qui Darium cum sexcentis millibus equitum in campis Maratonijs uictum turpiter fugauit.

Z   2   Non

Non adest Themistocles, qui Xerxen decies centenis millibus equitum elatum, quatuor milium & ducentorum numero terribilem, exigua latentem nauicula fūgere cōegit. Nunc aliud tempus est, aliud pro tempore ineundum est consilium. Videte, ne dum libertatem quærimus, seruitutem amittamus. Videte, ne si quosdam noluerimus, uniuersos tradamus. Cæterum qui vult in bello felicem consequi victoriam, necesse est ut bellum præparet, militem instruat. Hostis timidus & insolens, in portis est cum exercitu non timido & imbelli, sed robusto & audaci: nos imperitos, non satis paratos inuenit. Proinde non prouocemus eum, nec reuocemus. A Persis sinamus eum abire, forsitan non reuersurum. Ne forte impetum & iram, quam dudum concepit in Persas, cogatur in nos parturire. Nec dicamus nolle parere Alexandro, qui seruimus Philippo. Ne forte similes efficiamur Thebanis.

ROD. AGRICOLA ANT. LIBERO SVSATENSI S.

Vid est suauissime Antoni, quod tamdiu nulla mihi ex te redduntur literæ, quam ergo causam uis ut esse credam? Oblitū te nostri putēs? Dilectiores certē tibi sumus, quā ut id mihi de te persuadere possim. An fugisse te laborem? Ne hoc quidem credere possim, hominē cui nulla temporis pars ocio surripitur, nulla hora sine honestissimorum studiorū labore perit, tantillæ huius operæ tedium cepisse. An non fuisse qui perferrent? Nihil minus. Tam crebri enim eunt, atq; redeunt quotidie, ut cum alijs ex rebus tibi occasio fuerit scribendi fortasse quærenda, hæc etiam commoditas uel nolens tī sese ingerit ultro. Quid igitur suspicabor? nouum aliquid, magnū aliquid, & tale quiddā, quod quale sit, nec cōiectura assequi possū. Age ergo exime hunc mihi scrupulum, & ut hac quæ me acerrimē torquet, sollicitudine exoluas: scribe. Scribendū est aut tibi, primum ut hæc nostra familiaritas, ita ut parū studiorū est cōciliata consensu, sic quoq; codē, quo cœpit, literarū amore firmetur. Quod si in te ueris adhuc puerorū animis, quos eisdē scholis fortuna cōiunxit, tantā habet uim eisdē studijs crudiri, ut cōtractas inde amicitias ad extremā usq; senectā uideamus sanctissime durare: Quātō magis id erit nobis adnitendū, quos non casus, sed optimarū artium cōmisit ardor: ut sicut honestissime hanc amicitiae nostræ fidē colere cœpimus: ita diligentissime etiā in reliquum uberibus eam incremētis roboremus? Deinde etiā scribendū est tibi, & amici desiderio mos gerendus. Quid enim iucūdius mihi, aut quid gratius esse poterit, quando res nostræ non simul esse nos sinūt: quā amorem erga me tuum, ex tuis cognoscere literis? Hoc enim epistolarum munus est, quod absentium beneuolentiam interciderere non permittit, hoc etiam

magno

magnorum damna temporum sarciantur, hoc quamuis ingentia locorum interval-
la cōiungit. Quicquid multis diebus, multis quin etiam annis egimus: modica com-
plectimur charta, & cum longissime disiunctis, ea fide, eoq; affectu, uelut si coram
adessent, secunda, aduersaq; omnia communicamus. Et hæc quidem multis no-
biscum communis est causa. Mihi uero tuæ literæ singularem quandam suggerunt
desiderij propriamq; rationem, libet tenere eas, & quàm longissime iterū iterumq;
perlegere, libet uerba omnia pensare, perspicere sensus, rerum uim intueri. Et
quicquid est ingenij tibi atq; eruditionis, omni ex parte quàm pressissime confide-
rare. Ecquid enim aliud libeat mihi, quàm tuam illam humanarum artium peritiā,
tota animi intentione tractare, gaudcamq; id mihi aliquando contigisse, ut tam ho-
nesto amicitiam uinculo neccerem, talemq; me reperisse amicum, cuius & ego stu-
dia iure probem, cui & mea quoque probari posse confidam. Postremo quoq; scri-
bas oportet, & si non aliam ob causam, tamen uel ideo ut scribas. Scis tu quidem
quantas laudes scribendi exercitationi tribuerit uetustas, utq; solum optimum di-
cendi artificem semper uocarit, ex hoc omnem eloquentiæ & copiam & facul-
tatem uelut fonte manare. Quicquid admiramur in Cicerone, laudamus in Quinti-
l. in Plinij, Liui, Salustio predicamus: Oratores, Historici, poetæ, omneq; eru-
ditorum genus his est initijs profectum. Nec est, quod credamus, seculis istud esse
mutatum, quandoquidem hac nostra etate omnis eloquendi non profectus solum,
sed & fructus atq; laudes ad has est angustias scribendi redacta. Aeschimi inter
oratorias laudes est habitum, quod splendida fuerat uocis. Ipse quoq; de Demo-
sthene dixit: Quid si audisset ipsam bestiam sua uerba resonantem? Interrogas-
tusq; Demosthe. cui primas in eloquendo partes tribueret: Et primas, & secun-
das, & tertias quoque pronuntiationi se dare respondit. Hinc Cicero est regnare
in iuditijs dictus. Hinc Hortensius magis quàm cum legeretur placuit auditus. Hinc
Periclem non dicere, sed fulgurare solitum & tonare ueteres tradiderunt. Quid
igitur nos, quibus hæc benedicendi sunt præsidia atque adiumenta sublata: Quid
inquam faciemus? tacēbimus? nequaquam. Sed nitamur diligentius, atq; cum tempo-
rum iniuria certemus, contendamus discere, & uere ingenias illas humanitatis ar-
tes toto nisu conemur amplecti, excudereq; aliquid, & relinquere, aut quod non
spreuissent priores, aut quod non improbet posteritas, & ut (si quid minus feceris-
mus) non nostræ socordiae, sed senescētis & prope ruentis seculi uitium fuisse ui-
deatur. Tu igitur (ut redeam unde digressus sum) ut scribas aliquid, quàm creber-
rimè tuas ad me literas dato, poteris grauiora, poteris tibi fortasse utiliora scri-
bere: Mihi certe non poteris gratiora. Vale. Anno LXXI. Nonis Februar.

QUID est suauissime Antoni.) Tota epistola hæc schematum flosculis scater, & in his primas sibi uendicat ἀπόφασις, id est subiectio, exornatio cum primis utilis, & elegans, ut si qua alia, ad exercendam iuuentutem augendamq; eloquentiam marime necessaria. Ea est cū quærimus quid responderi aut possit, aut debeat. Deinde subiicimus id quod dici potest aut oportet. Vide rhetoricam Herennianam, libro quarto. Quid igitur suspicabor.) Vtitur similiter desinenti, repetitione conuersione. Age ergo exime mihi scrupulum.) Plinius ad Seuerianū tertio: Exime mihi hunc scrupulum, cui par esse non possum. Vide adagium: Scrupulum iniicere. Scribe scribendum.) ἀνασπλωσις est. Ita ut parum studiorum conciliata.) Vbi absoluta similitudo, ibi uehementissimus amor, unde est illud: ἡμοιοῦσι τῆς φιλότιμος μήτηρ, id est, similitudo mater amoris. Eisdem studiis.) Quintilianus: Neq; enī est sanctius sacris eisdem, quā studiis initiari. Quod si in teneris adhuc.) A minori. Hoc enim epistolarum munus est.) D. Hieronymus in epistola ad Marcellā: Epistolare officium est de re familiari, aut de quotidiana conuersatione aliquid scribere: & quodam modo absentes inter se præsentes fieri, dū mutuo quid aut uelint, aut gestum sit, nunciant, &c. Quamuis ingētia.) Id est, quamlibet. Tota animi intentione.) Ira utitur & Cicero in Tuscul. Vt onera contentis corporibus facilius feruntur, remissius opprimunt: simillime animus intentione sua pressum depellit omne pondus, remissione autem sic urgetur, ut se nequeat extollere. Vtq; stilum optimum dicendi artificem.) Cicero in primo de oratore. Idem C. Fabio Gallo: Vt geo igitur transuersum unguem (quod aiunt) à stilo, is enim est dicendi opifex. Ee Quintilianus libro decimo: Vt laboris, sic utilitatis etiam plurimū affert stilus. Nec immeritō M. Tullius hunc optimum effectorem ac magistrū dicendi uocat. Erasmus a Jagio: Exercitatio potest omnia. Lege quæ annotauimus in Rodolphum Agricola libro tertio de inuent. dialect. cap. 16. ubi idem argumentum tractat, & quidem copiosissime. In Cicerone laudamus.) Confirmat ab exemplis. Aeschini.) Is Demosthenis æmulus fuit, qui cum Demosthenem diceret omnem in oratione fiduciā habere, tibiis assimilauit eum, quibus si collā dematur, reliquum corpus inutile est, & ille contrā Aeschinem trutinæ similem, quæ à quacūque parte infunditur, eō inclinat. Quod splendide fuerat uocis.) Plinius in epistolis: Erat Aeschines si Demostheni credimus μεγαφωνότατος, uel ut alibi legitur, λαμπροφωνότατος, hoc est clara & spicuatq; uoce. Quid si audissetis ipsam bestiam sua uerba resonantem.) Hic locus est in epistolis Pliniū iunioris libr. epistolarum 11. τί δὲ ἐν αὐτοῦ τῷ θυρίῳ ἀκκοῦτε, id est, quid si ipsam bestiam audissetis? Ciratur à Diuo Hieronymo in epistola ad Paulinū. Interrogatusq; Demosthenes.) Quintilianus libro undecimo. Hinc Cicero.) Socratica est inductio siue ἐπαγωγή. Hinc Hortensius.) Cicero in Bruto, & Quintilianus libro undecimo, cap. de pronuntiatione. Hinc Periclem.) Hic est Pericles ille, qui bellis Peloponnesiacis princeps fuit Atheniensium, nactus hūc dignitatis gradum eloquentia, quæ tanta fuit, ut poētæ, adeoq; Cicero ipse, non eum loqui dixerint, sed fulminare, tonare, & permiscere. Plinius iunior: Verba sunt poētæ, ἡς δὲ τῷ ἱερωτάῳ συνίμια τῇ ἑλλάδι. Vide Rodolphum libro secundo, capite 13. & 24. & quæ in ea annotauimus loco.

Rodolphus Agricola suo Antonio Libero S. P. D.

ANnam matrem imprimendam dedi: quō plures testes stultitiæ meæ domestico præconio (ut Ciceronis uerbis utar) colligerē. Quid facerem enim? Nolui deesse mihi ipse, & uel concessam omnibus, uel correptam iā uindicatamq; libero

libertatem quiduis audendi non placuit amittere. Recte nec ne, illi uiderint, quorum periculo ista facio. Quum nemo mea turbæ non scribat aliquid, & nomen cupiant proferre omnes: si laudandum est, amplector communem conditionem: sin uitio dandum, erit mihi iustior uenia uel hinc, quod sequor exemplum, non probo. Hanc itaque culpam præstabunt hi qui cœperunt: ego ut neque honorem cupio, si bene cesserit: sic neq; fraudi mihi erit, si aliter uisum fuerit eis, quibus huius rei permissa est censure. Oro autem, ut ad hanc formulam, id quod apud te reliqui, emendes diligenter. Fuit apud me quidam magister Gerardus Gaudensis, qui tecum locutum se esse aiebat de commentario quodam Vergilij, quod nuper è Gd lia attulisset quidam sodalis suus. Vix sperare ausim politius quippiam futurum, quia tam exacte minima quæq; in eo explicari Gerardus prædicabat: quicunque doctiores enim sunt, circa ea ferè quæ reconditiora sunt laborant: & quæ uulgius latent: ea proferunt in lucem, & summa magis (ut Vergilij ipsius uerbis dicam) sequuntur fastigia rerum. Quicquid tamen erit, si ad me miscrit, ut affirmabat se facturum: non fraudabo eum sententia mea. Colonix imprimuntur quedam rhetorica nouiter condita: magnum sanè, & loquax uolumen, ut deprehendere ex annotatione capitum totius operis potui: sed quod male de summa rei sentire coegit, est: quod is, quisquis demum ista scripsit: uidetur mihi fortè copiosius de arte potuisse dicere, quàm ex arte. Erant enim ea quæ uidi horrida, & (quid aliud dicam) barbara, & scholarum nostratum sordes redolentia. Continget tamen illi fortasse, quod ferè stultis solet: ut & suam turbam inueniat, & alijs errorem suum allinat. Habèt enim uel præcipuum hoc malum deteriora, quod non intra autores suos subsistunt: nec ferè quicquam tam peruerse fit: cui non modo patronus, sed etiam sectator non sit paratus. Vale. Ornatisimis & amantissimis uerbis meo nomine salutem diccs magistro Ioanni Bernhaldi, & magistro Iacobo Silio. Magister Alexander Hegius, qui hic ludo literario præest, saluere te iubet. Iterum uale. Datum Dauentrix VII Idus Aprilis, anno LXXXIII.

VT Ciceronis uerbis utar.) Cicero libro de oratore secundo: Hominis est ut tu Cautule de quodam declamatore dixisti, stultitix suæ quàm plurimos testes domestici præconio colligentis. Quicunque doctores enim sunt, circa ea.) D. Hieronymus: Doctiss. quicq; uix singulas quæstiones explicare possunt multis uoluminibus. & indocti quiduis audent. Et uel concessam omnibus, uel correptam iam uindicantq; libertatè quiduis audendi.) Profecto ingenerosum est, ut ait Seneca, sapere solum ex commentario, & quasi maiorum inueta nostræ industriæ uiam præcluserint, quasi in nobis effœta sit uis naturæ, nihil ex se parere, quod ueritatem si non demonstret, saltem innuat uel de longinquo: Hæc ille. Horatius in arte: Pictoribus atq; poetis, Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas. Hanc itaq; culpam præstabit.) Ad est, autore Cardinale Hadriano stabit pro culpa, Cicero de oratore: Perge modo Crasse

Crasse, inquit Mutius: Iſtam enim culpam quam uereris, ego præſtabo. Idem Tuſcu-
diſputat. Cum id quod ab homine non poterit præſtari, euenerit, id eſt, caueri & pro-
hiberi. Sic neq; fraudi mihi erit.) Id uitio uertetur, aut mihi aſcribetur. Cicero pro
Cluentio: Quæ res nemini unquam fraudi fuit. Idem in Philippiis: Quibus certè
pietas frandi eſſe non debet. Quædã rhetorica.) Ita Quintilianus ferè lib. orat.
inſtit. primo. Magnum ſanè & loquax uolumen.) Inſcriptum hoc titulo, ars di-
cendi ſiue perorandi, alba (quod aiunt) amuſſi, quiduis congerens, quo longius redde-
ret uolumen. Cuius totus ſermo eſt inſans, incompoſitus, inſuſus, diſfluens, ſordidiſ-
ſimis uerborum portentis ſcatens. Quorum uel recordatio nauſeam moueat gene-
roſis ac bene natis ingentiſ. Videtur enim potius habuiſſe ſtudium, ut liber magnus,
quàm bonus eſſet. Rodolphus Agricola libro tertio de inuentione dialeſt. capit. 12.
Implentur ingentia uolumina librorum: & totis paginis dicuntur, quæ ſingulis inter-
dum uerſibus poterant abſolui. Sed ſumma ſequar.) Vergilius libro Aeneid. pri-
mo: Longa eſt iniuria, longæ ambages, ſed ſumma ſequar faſtigia rerum. Contin-
get tamen.) Seneca: Nunquam tam bene cū rebus humanis agitur, quin peſſima pla-
ceant plurimis, optima pauciſſimis. Hieronymus in proœmio libro 12. comment. in
Eſaiam: Nullus tam imperitus ſcriptor eſt, qui lectorem non inuenerit ſimilem ſui,
multoq; pars maior eſt Mileſias fabellas reuoluentium, quàm Platonis libros.
In altero enim ludus & oblectatio eſt: in altero difficultas, & ſudor mixtus labori.

Videtur mihi forte copioſius de arte potuiſſe dicere, quàm ex arte.) Cicero in pro-
œmio libri ad Herennium quarti: Tum quis eſt qui poſſit id quod de arte ſcripſerit,
niſi aliquid ſcribat: & quæ ſequuntur.

R O D O L P H V S A G R I C . R O D O L . L A N G I O S .

Graudeo humaniſſime Rodolphe, cōmuniūq; ſtudioſorum noſtrorū nomine plu-
rimum lætor, tum uero gratulor gloriæ tuæ, camq; in primis admiror. Ita
conſentiente, ac propè publica omnium uoce, tuæ ad me doctriinæ ſummæq; erudi-
tionis laudes perferuntur. Quocunq; me uerto, quemcunq; doctū conuenio, om-
nia tui plena ſunt, oēs te narrant, neq; ullus, qui de literatis eſt, te præterit ſermo.
Rem facis me hercule ut arduam, ita quoq; pulcherrimam, & hac claritate nomi-
nis tui digniſſimam, qui ucterem illam & uerè ingenuam eruditionem excitare,
in hac præſertim barbarie, aſſerereq; audeſ. Equidem ingenij tui uim, honeſtiſſi-
mamq; animi inſtitutionem, quibus digne proſequar uerbis, nō inuenio. Vnum hoc
tibi affirmo (neque uelim id à me dici blandius credas) ingentem de te concipio ſpe-
duciam, ſummamq; in ſpem adducor, fore aliquando, ut priſcam inſolenti Italiæ et
propemodum occupatam benedicendi gloriā extorqueamus: uindicemusq; nos
& ab ignominia, qua nos barbaros, indoctosq; & elingues, & ſi quid eſt his in-
cultius, eſſe nos iactitant, exoluamus, futuramq; tam doctam atque literatam Ger-
maniam noſtram, ut non latinius uel ipſum ſit Latium. Proinde quaſo adnitere, et
cura omni, omnibuſq; (ut aiunt) neruis contendito, ut quanto ſtudio hanc tibi glo-
riam paraſti, tanta eam conſtantia tueare atque conſirmes. Aude ſapere ita ut
facis, & quamuis magnam indoctorum manum aude conſemnere. Nihil te multo
tudo

tudo mouerit, ipsa plerumq; sibi obstat turba, & rarum est, ut inter se consentiāt, quibus non conuenit cum ueritate: prouocandi sunt hostes isti literarum, & in faciem coarguendi, ne sic quidem facile erit, ut in uiam redeant, & desipere desistant. Ego quidem, quanquam & molliore sum fronte, & propter conscientiam tenuioris ingenij, minus audeam: inarDESCO tamē nonnunquam, & bilcm feruentis stomachi quandoq; acerbius effundo. Mallem hæc præsens tecum agere, & spero si in patria hæc hyemem manebo, tēporisq; ratio patietur, fore, ut te conueniam: est enim mihi si quid aliud, certe hoc desideratissimū, ut te uideam, aliquotq; tecū exigā dies, utinā totam ætatē liceret, quod si unquam licebit, malo id doctior & dignior tuis literis, faciā, possimq; quāto te animo ante colere cœpi, tāta cōmoditate atq; concordia eruditionē tuā & studia sectari. Vale. Datū Ziloe 7. Kal. Nouēb.

Rodolphus Agricola Ioanni Reuchlin S.

Ἐγραψάσμοι, ὡς τῇ δευτέρᾳ ταῖς σὺ ἐπιστολαῖς ἤτι δ' τῆς ῥήτορσιν εἰδομένον πρότερον ἀποκρίνωμαι, ἀκούψῃ μὲν σε, ἐπαγγέλλεσθαι με πλὴν ἀρετῆς, τὸ δ' ἐπαγγέλλεσθαι σοὶ οὐχ' ὀρθᾶσαι πῶς εὖ γε ταῦτα λέγοντί σοι, ἀλλὰ εἰς οὐ τὴν ἑξῆς τὸ ἀλκίως, λόγῳ μὲν δ' ἰσχυρῶς καὶ κενῶς δ' ἢ ἡκίκοις ἐκινῶμαι. οὐτε γὰρ ἐπαγγέλλομαι πλὴν ἀρετῆς, οὐτε δ' ὡς ἀμικρὸν ἂν τῶς γὰρ ἢ πῶς καί τοι ἡ γὰρ μάσε τῶς τῶς ἢ τοιούτων ἡνῶς ἀκούσας δ' λόγῳ. ἀλλὰ ὑπὸ τῇ τὰ ταῦτα μὴ ἀντί ἐμὸς τε καὶ ὑπὲρ ἐμὸς λεξάντων πρὸς τὸ τοιοῦτον δ' ἢ τοι δ' ἰσχυρῶς τῆς πρὸς ἐμὸς, ὅτι οὐ μὲν λέγῃ με προσηκόντων, ἢ τοι δ' ἰσχυρῶς τῶς πρᾶγμα τῶς ἀγνοίᾳς ἐπαγγέλλομαι, ἐγὼ γε πρὶ ἐμῶν οὐδ' ἐμὸς οὐτε γενναίωτερον οὐτε λαμπρότερον ἂν ἐπαγγέλλεσθαι τολμῶμαι. οὐδ' ὡς θεὸς ἐπαγγέλλομαι, ἀλλὰ πρὸς ταῦτα γε εἰ τι βέλτερον ἐδ' ὡς ἀμικρὸν ἂν, νυνὶ ἤτι τῇ ἐπαγγέλλομαι γνώμῳ, βεβαρῶς ἀρῶμαι ἡνῶς ὡς ἐν βαρῶς ἀρῶμαι, ἡνῶς γὰρ οἶμαι τὰ ἀλκίως λέγῃ, ἀλλῶς ἐν ἡνῶς πρᾶγμα τῶς ἀλκίως πρὶ αὐτῶν ἡνῶς ἐπαγγέλλομαι ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἄλλως, καὶ ἄλλως ἐν ἡνῶς δ' ὡς ἀμικρὸν μοι ἐπαγγέλλομαι ὡς πρὸς τὰ ἐκ ἀλκίως, τὰ δ' ἐκ ἀλκίως τῇ ἢ μετέξατε καὶ γνωριμότερα φωνῇ ἐμοί: ἢ ἀμικρὸν γράφῃ.

Postulas à me uir doctissime, uti literas ad te dem, idq; prope conuittio à me es flagitas: ego contrā, ad dandū cunctatior sum. Sapimus uterque, tu quòd quicquid est hoc studiorum meorum, maius tuo iudicio quàm alienæ credere prædicationi. Ego quòd hæc temere mihi uideor cōmittere debere, ut iudicium tuum subcā hominis tā multiplicibus disciplinarū literarumq; ornamentis expoliti. Quarum rerum abunde locupletes testes tuæ mihi literæ fuerunt. Gaudeo (ita me deus amet) uicem tuam, & quum anini naturæq; tuæ felicitati, tum uero in primis fortunis Germaniæ nostræ gratulor, quam si unquam, nunc aliquando expergefica-

A4 ri opore

vi oportebit, & ab hac barbarie qua tot iā seculis uelut stupido sopore uel potius
 ἀνδράγω τῷ oppreſſu tenetur excitari. Quod aut̃ eruditissime simul prudētis-
 ſimeq; ſententiā tuam de Hebraicis literis ad me perſcribis, facis tu quidē huma-
 niſſime, credo etiā uera te dicere, quid faciā tamen? ſi aliud mihi uidetur, ſcis enim
 quot hoīes tot ſententiā, ut in rebus humanis perſepe in memē mihi ueniat dubi-
 tare, ſit ne uerū id quod priſcis nōnullis uiſum eſt, eſſe id optimū in eis quod ſit ani-
 mo cuiuſq; gratiſſimū. Itaq; mirū in modum ſententiā ea Græci poētæ mihi proba-
 tur hac in parte οὐνεχ' ὑπερθεμ' ἐοδλάτε καὶ τὰ χεῖρα θεῶν ἐν γούνασι κέτα
 μοῖρης εἰς ἐν πάντα μεμῖν μένα καὶ τὰ μὲν οὗτις δέρεται ἀθανάτων ἀλλ'
 ἀποτόπῃ τετύκται, ἀχλὺν θεσπεγὶν κεκαλυμμένα, τοῖς ἐπὶ χεῖρας οἷν
 μοῖρα τίθησι, καὶ οὐχ ὁρώσ' ἀπ' ἐλύμπς εἰς γαῖαν προΐκσι τὰ δ' ἄλλους
 ἄλλα φέρονται, πνοῖν ὥς ἀνέμοιο. Itaq; adducar ut putē ſatis iuſtā cauſam mi-
 hi eſſe, quare debeant eæ literæ mihi placere, hoc ipſum q; placent. Vt tamē ſcias
 quanq̃ nō recte, non tamen ſine ratiōe me errare, puto uos magnos uiros qui cla-
 rum uobis ſplendidūq; ex illuſtrioribus ſtudijs paraſtis nomen, etiā ſine hiſ literis
 facile rationē uite ueſtræ poſſe reddere. Quæ quidē ſi deſint uobis, nō magnopere
 deſidere: ntur ſin aſint uero, magnæ laudi dentur, acceſſionē tamen quandā & ue-
 lut appendicem clariorū ſtudiorum minores has artes & eſſe uultis & aſtimari.
 At ego qui mihi ſterilē hanc (ut ita dicā) arenam excolendā ſumpſi, niſi aliquid am-
 plius q̃ uulguſ ſolet coner, quid erit quo à ſegniciæ noiē hac mea ſtudia defendā?
 Itaq; ſi minus in unoquouis eorū præſtare poſſum, numero me tucar oportebit. Et
 hæc cauſa mihi cōis forte cū multis eſt, id qd' dicā proprie meū eſt. Reliquas lite-
 ras alijs didici, cupiui enim pro uirili mea ſi qua poſſem literariæ Reipub. patriæ
 noſtræ prodeſſe, qd' niſi ſpectaſſem, erat mihi eadē quæ omnibus uia & ad res pa-
 randas uberior, & ad noiſ claritatē illuſtrior, & ad hoīm cōmendationē gratior.
 Has aut̃ mihi diſcā, ſtatui enim ſenectutis requiē (ſi modo ea me manet) in ſacrarū
 literarū perquiſitiōe collocare, quū itaq; neceſſe habcā tūc libros eos legis intēte
 pēſculateq; lectitare, uideor mihi eadē op̃a & literas hebraicas diſcēdo eos lege-
 re, & legēdis eis hebraice diſcere poſſe, ſimulq; τὴν ἰδιότητα ἐκένου τοῦ λόγου
 μυσῆος τοῖς πολλοῖς γέμδων pernoſcere. Baſilius quoq; noſter quē deterruiſſe
 te ſcribis, acriter me incitauit, ſecutus tamē fortāſſe impetū meum, & calcaria (ut
 dicitur) currenti ſubdēs. Quin tu quoq; qui contraria ſentis, neſcio an acerrimis
 me ſacibus extimules, turpe nanq; fuit mihi uel nolle id, uel non poſſe percipe-
 re in hoc ſtudiorum ocio, quod tu tantis tamq; diuerſis diſtrictus ſtudijs diſcere po-
 tuiſſi. Baſilius de quo ſcribis, in patria eſt, fuit mihi arctiſſima cū eo familiaritas,

nuncius

nuncius interpellat. Vale, Heidelbergæ, quinto Idus Nouemb.

Rodolphus Agricola Ioanni Reuchlin Phorcensi S.

QUum Plinius meus uel noster potius (quid enim debeo non commune utriq; nostrum putare præter inscitiam meam) & cum præsertim quem quantum mihi longius usus familiaritasq; uitæ conciliauit, tantum tibi studia præclara uirtutesq; deuinxerunt tuæ. Is ergo quum ad te proficisceretur, non potui sine meis ad te literis cum dimittere, non quod certa aliqua aut digna causa esset scribendi, sed ut memorem me tui perspiceres, hoc est, ut tantum scriberem, quanquam hoc ipsum scribere, tibi præsertim homini cuiusmodi te censeo, *ὡς τὰ αὐτῶν ἐαυτῷ ὄσι καὶ αὐταρξὶ ἔχει τὴν πρὸ φασιν αὐτῶν*. Audio duxisse te uxore, quod ut felix faustumq; tibi sit, eueniâtq; uotis omnibus precor, laudôq; sententiam tuam & uehementer (ita me deus amet) probô. Ipse quoq; in priori etate id facturum me destinauerâ, sed postea quàm iam incepti diligentius me ipse introspicere, auersus sum ab eo consilio, non incommodis rei uxoriæ quæ multi *κακότεχνοι* multis uerbis prosequuti sunt, sed deterruit me potius genus uitæ meæ, & animus leuissimis etiam curis impar, καὶ φιλικούχον τι τῆς φύσεώς μου ἦγε μάλλον ἀπὸ πρᾶξι καὶ ὡς ἀλκιβεύατορ ἐπέμεινε ἑαυτῷ πᾶν τοῦτο ὅτις. Quid enim necesse est mihi uitia mea speciosis circumdare nominibus: itaq; fortem te felicemq; hoc ipso instituto tuo iudico, tamen ut pro hac ipsa fortitudine tua in reliquum par tibi respondeat felicitas, id quantum quicquam mihi, tantum tibi doctissime, humanissime opto atq; semper optabo. Implere chartam, sed nuncius interpellat. Vale. Datū pridie Non. Februarias Heidelbergæ.

Rodolphus Agricola Alexandro. Hecio suo S.

REdcūti mihi domū reddita sunt literæ tuæ. Absuerâ enim quindecim dies, negotij cuiusdam obeundi causa, à senatu nostro in Hollandiâ nomine reip. nostræ ablegatus. Quod acceperis autem, Antuerpiæ uisum me fuisse: id secus, atque res habet, tibi narratum scito. Quod aperire ludum literarium Dauentriæ auspicatus es, ut felix id, faustumq; tibi eueniat, opto. Quanquam non ignorē hanc primam huius negotij frontem, parum blande tibi respondere, & locus ipse pestilentia uastatus, & proinde horridus, & uelut abominandus tibi uidetur: quodq; hinc sequitur: necesse est, auditorium tibi infrequens, & penē desertum, nedum non celebre, & expectatione tua dignum contingere. Quanquam id damnum, facile, & breui quidem, ut spero, tibi resarciat & felicior temporum uertetas, & redditum salubrius cōsulū. Ego intra oppidum hætenus me continui, quam nonnunquam reprehendar, & sint, qui in temeritatis parte hanc, uel fir-

mitatem, elucius fortè contumaciam animi mei numerent, solco uidere, hocq;
 tantum respondere: Si finis hic me manet, ut pestilentia defungar, non esse sube-
 undum mihi periculum, ut sunt perforandæ mihi nares penina, quemadmodum pul-
 lis pituita laborantibus. Quid quæris? Ego puto omnia futura esse, non quidem
 necessario, neque enim in ea sententia sum: sed tantū futura esse, moriar ego pes-
 tilentia, aut non moriar, utrum horum uerum est, id eueniet, quicquid autem fa-
 ciam, uerum id est, quicquid igitur faciam, itidem & eueniet. Scio quid respon-
 deas. Si uerum, quod futurum dicitur, atque proinde futurum est, futura etiam
 sunt, quæ uiam aditumq; præbent ad id quod uerè futurum dicitur. Vides parum
 dialecticè hoc responderi, cum propositorum nihil possis negare, neq; culpæ ar-
 gumentandi formulam. Deinde licbit eandē controuersiam facere de medijs il-
 lis, per quæ ad finem peruenitur: quæ de fine facta est: an & per se uerum sit, futu-
 ra ea esse, & an per ea ad finem futurum uerum sit peruentum iri. Postremo ut
 scrupulosam hanc cauillationē missam faciā, & apertius loquar, quod futurū dici-
 tur, extra scientiam meam iacet, iacet & extra arbitrium meum: ut sit mei autem
 arbitrij ea eligere, per quæ credam futurū illud prehendi uel uitari posse, quis
 mihi uates, uel quis deus potius perducentium eò quò uolumus, aut contra aufe-
 rentium ab eo, hoc est, utilium inutiliumq; certam, & exploratam ostendet notā,
 quum uideamus ab una uia multos prouenire exitus, & contra multas uias eodē
 per sepe tendere: itaque cum omnia fecimus, omnia curauimus, quæ credimus in
 rem fore: tum id demum affecuti uidemur, ut rectius speremus, & maiora fidu-
 cia faciamus uota, hinc scilicet uulgò dicitur fortunā in omni re dominari. Hinc
 Iuuenalis ait: Ille crucem precium sceleris tulit, hic diadema. Tragicus quoq; ex-
 clamat: Multi ad fatum uenere suum, dū fata timēt. Quòd si uere igitur futurū ali-
 quid dicitur, futurum id certe est, sequar quidem futurum utiq; est, fugiam licet,
 futurum tamen est. Sed potest, inquis, non fieri: possit sanè: quid ad rem, possit, nec
 ne fieri, si idē utriusq; sit exitus, aut quid mea interesse credis interea me cū pos-
 sim uiuere, quā cum non possum, nisi iuxta hanc potestatem perpetuo tormento
 spes metusq; pectus meum diuellant, & alternis sibi uendicent, sollicitiorq; perue-
 niam eò, quò & uolenti, & nolenti est utiq; perueniendum. His rationibus cū ina-
 niter repuli metum, facio tamen quæ profutura puto, & quantum mediocri cura,
 diligentiaq; consequi possum, conor: ut fortasse (quanquam nihilo tutius, quā qui
 periculosissime) securus tamen sic in hac luce quomodocunque degam. Sed unde,
 aut quorsum nobis hæc intēpestiua philosophia? Fuit ad me Henricus frater missus
 à domino Bartomæensi, dedi illi libros meos portandos Heidelbergam, per quem
 scire

scire uelim, fuerit ne allocutus te ex itinere, id enim facturum se dixit: & si fuit, quid de eo tibi sit uisum. De pestilentia quam primum potes, facito me certiorcm, quomodo apud uos aut cesset, aut seuiat. Cupio enim ut primū commodē potero, iter suscipere, & te Dauentriæ, si tutū putabis, cōuenire. Vale. Datū Groningæ.

Rodolphus Agricola Ioanni fratri S.

Rodolphus Philippi ex literis quas ad eum dederas, pertulit ad me nuncium, quem illi mandasti cupere te, si qua possem, ut ad te uenirem: addidit etiam coniecturam, quid id esse crederet, quod tantopere ex me scire uelles: quod ego quoque credo coniectare me posse. Videor enim intelligere quid apud uos egerit Nicolaus caduceator, uel (ut uulgariori uerbo utar) Heraldus Maximiliani. Quod si quid hac de re scripsisses, possem siquid certi habere de his quæ scire uelles, respondere: nūc nihil tibi interroganti respondere me, ut superuacuum, sic stultum uidetur. Quod autem cupis, ut ad te ueniam, non est mihi nunc facile factum, nam & tempus quod sit, ipse uides: & res meæ non patiuntur, ut scis, hinc me temere abire. Quod si tamen talis quicquam sit, quod ad res, aut negotia clarissimæ foeminae domine tuæ pertineat, libens, paratusq; aut omnia diligentissime scribā, aut ipse quocunque illa iubebit, ueniam. Secutus sum aulam Maximiliani dimidium hunc annum, & tantorum laborum, & itineris molestiam pertuli, & cum mendacissimis illic, & avarissimis perinde monstris aliquibus hominum conflictatus sum: impetraui nostris cōmeatum fidei publicæ pro hoc autumno qui præterijt: præterea effeci, ut si uelimus prosequi denuo causam illam, in qua iam pridem per contumaciam condemnati sumus, ut nosti: possimus rursus experiri de iure nostro: releuabimurq; à priore sententia, per contumaciam lata, omniaq; nobis facillime ex sententia nostra cedent: nisi nobis ipsi, quod plerumq; solemus, uelimus desesse. Nihil est opus ut quæras, quam gratiam pro hac sollicitudine mea, quam benivolentiam apud ciues nostros meruerim: scis morem & ingenia nostrorum hominum: quæ quanquam & antehac iam dudum cognoui: tamen nūc prolixissime, & uberrime expertus sum. Itaque statui in futuram æstatem, si qua possum, diuolare me hinc, & aliquo loco sedem inclinanti se & labenti circumspicere atatis: quod nisi bellum hoc Traiectense ubique omnia turbaret: fortè iam prouidissem aliquid quò me reconderem: nunc pendeo animo, & omnia circumspecto, & quocunque spes me uberior rapiet, illuc accedam. Utinam casus me in meliorem aliquem portum impingat, quia fortasse, si modo quicquam tolerabile eueniat, in primo cadauere, quemadmodum coruus ex arca Noë emissus, hærebo. Perueniam in aula Maximiliani in summam & artificissimam familiaritatem Cancellarij

Burgundia, quem superiore anno Bruxellæ uidiſti: item & Cancellarij Brabantie, non pecudis illius mutila, quæ hætenus fuit, ſed alterius docti & inſignis uiri, qui in locum illius ſuffectus eſt, adeo ut Cancellarij Burgundia, ubicunq; is adeſſet, ſerè quotidianus eſſem conuiua. Præter hos, & alij erant & uetere conſuetudine ſtudiorum, & nouo uſu & familiaritate in amicitiam adducti, qui omnes, & ante omnes Cancellarius Burgundia, ſummopere conati inferere me familiæ Maximilianæ, nihil nõ promittebant mihi, ſi modo ſcirẽ uti fortuna mea, habitaq; eſt crebra apud Maximilianũ de me mentio, cum tanta prædicatione rerũ mearũ, ut ipſum me puduerit laudum mearum. Itaq; inter multa reſpondi ſemper gratiſſimum tale tantorum uirorum eſſe mihi de me iudicium, ſed nondum poſſe me conſtituere, quid facturus eſſem, quum adhuc miniſterio oppidi noſtri addiſtus eſſem, & non ſatis honeſtum mihi uideretur, ſi alteri adhuc deuinctus, alteri me etiam obligarem. In ſumma, noſti & ἀγαξία, hoc eſt (quomodocunq; latine dicere poſſum) lenitudinem meam, uel amorem quietis, & difficile eſſe mihi qui totam ætatem in ſtudijs conſumpſi, illa nunc relinquere, quum iam confugendum mihi ad ea eſſet. Itaq; malui adhuc retinere quietem meam, & in libertate hac permanere. Fui Aquisgranæ apud dominum N. qui humaniſſimè me excepit, mihiq; apud illum triduum aderat illic Theodricus Plinius noſter, & Adolphus, D. Bartolomæus à Vuelda, ſumusq; letiſſimi, & in omnem priſtinam noſtram conſuetudinem libertatemq; uitæ effuſi ſumus, iuſſeruntq; ut te ampliſſimis uerbis ſuo nomine ſalutarem. Fui Antuerpiæ, diuertiq; illic in eadem domo quindecim dies cum noſtro magiſtro Iudoco, qui priore anno nobiſcum Bruxellæ fuerat, uiximusq; familiariſſime unũ: motusq; impulſu eius, ſcripſi oblata occasione, nonnullos uerſiculos, epitaphia & hendecasyllabos de ipſo, tam gratos ei, ut affirmaret nolite pro eo locum ſe in Martialis epigrammatis habere, & alia nõnulla, quæ ſi nũc ad manum habuiſſem, miſiſſem tibi: is tibi etiam iuſſit ſalutem dicerem, itidem & Bruxellæ omnis familia diuerſorij noſtri. Tu quaſo quod ſemper dicere & monere te ſum ſolitus, fac ſacra gratijs, & ingenijs hominum te accommoda, ſemper quod ſummiſſius agas, quàm potes, neq; unquam gratiæ, aut fortunæ tuæ extrema linea uelis uti, quoniã ſummitati rerum, præcipitium proximum eſt. Vale feliciter, & honeſtiſſimo æquitũ, D. Magiſtro Hiccio obſequium meum commenda.

Nomine reipub. ablegatus.) Haud ſcio an non rectius legatur, legatus aut allegatus. Nam ablegare eſt ſerè in exilium eicere, aut à conſpectu remouere. Plautus in Caſt. Hinc adoleſcentem peregre ablegauit pater. Terentius in Hecyra: Aliquod eſt mihi ablegandus dum parit Philumena. Et proinde horridis.) Proinde non raro

capitur pro eo quod est ideo uel potius, itaq; quapropter semper dependet à superio-
re sententia. Pestilētia defungar.) Id est, moriar atq; liberer ita uitæ laboribus, idq;
pestilentia. Ut sint perforandæ mihi nares.) Remedium aduersus pituitam, Plin-
ius subindicat lib. 10. cap. 57. Non quidem necessario.) Neq; enim quia futurum
quid est, proinde necessario erit. Nam etsi futurum potest, tamen non esse.) Vide
Gellium libro tertio, cap. primo. Fortunam in omni re dominari.) Salustius in Ca-
tilinario. Tragicus quoq; exclamat.) Verba sunt Senecæ Tragicæ in choro quin-
ti actus Oedipi, legendum arbitror, non ut scriptum offendimus: Multis precium me
tuisse nocet, Sed inultis ipsum cinnuisse nocet, factum scilicet.

Rodolphus Agricola Alexandro Hegio suo S. P. D.

Non facile dixerim, quantum mihi uoluptatis literæ tuæ attulerunt, quum
quod tuæ, id est charissimæ mihi hominis erant, tum quod intelligo quotidie
politiorē te, limatiorēq; fieri, et summam in spem adducor, aut tuo ductu, tuis
monitis et institutione, aut nullius præterea uiribus cultiores literas in Germa-
niam peruenturas, et arcem aliquando occupaturas: ostendi eas domino Vormæ-
cienſi, qui itidem ut ego Germaniæ nostræ spei gratulatus est, atq; Mæſte uirtute,
inquit, sic itur ad astra. Quod petis, ut Luciani Mycillum, quem Latinum feci, ti-
bi mittam, dedicemq; tuo illum nomini, utrumq; si non petisses etiam, facturus erā:
sed uereor ne tam celeriter illum tibi mittere queam, nondum recognoui, aut è pri-
ma schæda illum repurgauī, adeo ne respexi quidem, postea quā traduxi. Occu-
pant me studia domini, quanquā parum, quia parum uacat ei propter multitu-
dinem negociorum, quibus quotidie distinctur: deinde nonnihil temporis absūmit
mihi, quod prælego publicè, tametsi id ipsum satis suspensa peragam manu. Est au-
ditorium mihi, ut hoc loco, satis frequens, sed tamen sunt eiusmodi fere, qui prop-
ter cupiant hæc studia, quā commodius possint: maxima pars magistri sunt, aut
scholastici (ut nos dicimus) artium, quibus necesse est omne tempus illis suis cauila-
tionibus impendere, angustissimum et uelut subcisiuum dici fragmentum quodā-
dam in hæc studia patet illis, quo fit, ut ipsi minus possint, et ego segnius coner.
Ergo hæc quæ dico, quanquā leuiter quidem, occupant me tamē. Accedunt, præ-
ter Latina et Græca, quæ mihi quocunq; possum modo, tuenda sunt, quanquā
et nōnihil damni in eis me facere intelligo. Sed accedūt ad hæc (ut dico) studia He-
braicarum literarum, quæ mihi nouum et plenum molestiæ negocium exhibent,
ut mihi uidear cum Antæo iuctari, et multo plus laboris in his (id quod minime
arbitrabar futurum) quā in Græcis exhaurire, nisi fortē tamen æquiore animo,
præteritorum meminimus laborum, quā præſentes subimus. Verum utcunq; sit,
decretum est persilire. Primum, quia cœpi, ut constantia tunc errorem, deinde
quia in Græcis, in quibus quantumuis parum effecerim, possumus tamen affirmare
re, neq;

re, neq; operæ me, neq; impēse poenitere. Quia in his ergo uoluptas maxima, quā capiebam, & adhuc capio, deflorescit nonnihil, & eo ipso fortassis ad fructum tēdit, putauī mihi rursus animum nouis quibusdam studiorum illecebris excitādum. Ad hæc puto mihi illustriori aliquo peruincendum esse, ut quòd sterilia hæc literarum studiis, tota uita consector, iudicio uidear id, non segnicia facere. Sed ut (qđ uerissimum & perinde rectissimum esse puto) dicam, destinaui senectutem meam (si modo me manet senectus) studio sacrarum literarum, uideorq; mihi una opera nunc ueteris, &c. Nosti enim stomachum meum, ut nequeam sectari barbarorum impuritatem, horrorem eorum, qui nunc omnia occuparunt. Nosti contrā quoq; stomachū illorū, ut clament, ut insaniant, & contumeliæ ducāt loco, si quis audeat scita illorū cōuellere, & conari docere: pueros se, superuacua, deprauata, quæq; senibus sibi rursus dediscenda sint, didicisse, possunt tamen hæc facere, ut deberem: ut desistam, non poterunt. Vale, honestissimis uerbis salutato meo nomine hospitem tuum M. Richardum, & modestissimam scēminam coniugem eius. Datæ præpropre, Vormaciæ, tertia septimanæ, sic uisum est mihi uocare, quod nos uel barbare Feria secunda, feria tertia, uel ἑθνικὴ τέρως, Lunæ, Iouis, Martis, Mercurij dicimus.

MAste uirtute inquit. Vide prouerbium ἐὰν ὀψῶς. Satis suspensa peragam manu.) Erasmus adagio: Suspensa manu. Quæ mihi nouum & plenum molestie negotium exhibent. D. Hieronymus in epitaphio Paulæ matris ad Eustochium uirginem: Hebræam linguam, quam ego ab adolescentia, multo labore ac sudore ex parte didici, & infatigabili meditatione non desero, ne ipse ab ea deserar. D. Hieronymus in præfatione in Daniele: Deniq; & ego adolescentulus post Quintiliani & Tullij lectionem ac flores rhetoricos: cum me in linguæ huius pistrinum reclusissem, & multo sudore, multoq; tempore uix cœpisssem anhelantia stridentiaq; uerba resonare, & quasi per cryptam ambulans rarum desuper lumen aspicerem: impegi nouissime in Daniele, & tanto tadio affectus sum, ut desperatione subita omnem laborē ueterem uoluerim cōtemnere. D. Hieronymus in epistola ad Marcellam: Nos ut scis Hebræorum lectione detenti, in Latina lingua rubiginem obduximus, in tantum, ut loquentibus quoq; nobis stridor quidā nō Latinus interstrepāt. Ut mihi uidear cum Antæo luctari.) Plautus in Persa: Cum Antæo deluctari mauelim. Superauit erum, nis suis erumnas Herculis. Boëtius lib. 4. de laboribus Herculis: Srauit Antæum Libycis Harenis. Fuit autem Antæus terræ filius, qui lucta cōgressus est Herculi. Quod certamen Diotinus ita depinxit:

τὸν ἥσαν ἐς αἶθλα πάλας ἡσκησε κραταῖας
 ἅλ' ὑποσείων. ὅς, δ' ἰος ἀγνία.
 καὶ τὰ δὲ σφιν ἀγῶν, οὐ χαλκίς ἀντὶ λίθου.
 ἀλλ' ὅς, (ὡὰρ, οἶσται, ἢ θάνατον.
 αὐταῖς τὸ πῶμα, πρίπῃ δ' ἱρακλία νικᾷ
 τὸν δ' ἰος, ἀργίῳ ἀ' πάλα οὐ λιγύων.

Id est, Angelo Politiano interprete:
 Incaluere animi dura certare palestra
 Neptuni quondam filius, atq; Iouis,

Nec

Nec certamen erant operoso ex ære lebetes,

Sed quod uel uitam, uel ferat interitum.

Occidit Antæus, Ioue natum uincere fas est,

Estq; magistra pales Græcia, non Libya.

Quod uerissimum & perinde rectissimum.) Perinde aliquoties significat æquæ ac pariter. Cicero: Et Dolabellā perinde diligo. Plinius in epistolis: Funus Ruffini clarissimi uiri & perinde felicissimi. ἰσωνότητος.) Id est, gentilius siue magis ethnicè. Augustinus in psalmū 91. in præfatione psalmi: Dies nostri à dñs uocantur, & male nominis Mercurij, melius esset si ab ecclesia diceretur feria 2. & 3. Vide Iacobum Fabrum Stapulensem in commentarijs in Paulinas epistolas.

Rodolphus Agricola suo Alexandro Hegio S. D.

Dolui suauissime Alexander (si quid mihi credis) & quàm potui egerime tui, ut ex literis tuis accepi, fuisse te hic interea, quum ego abessem. Nec id tam quod tu spe profectionis tuæ frustratus es congressu, sermonibusq; nostris, q̃ quod mihi usus studiorum meorum, licet breuis, licet exiguus, aliquis tamen ereptus est, quantuluscunq; is fuisset. Putassem enim magnum eum, quando nihil mihi iam non magnum est quicquid occasionis mihi datur ad studia, & omnibus carenti pro maximo est quodcunq; contingit. Difficile est, ut explicem tibi, quàm mihi omnia mea, & ipse ante omnia displiccam. Perit mihi quotidie studiorum, nescio amor an usus dicam, certe usus, & ob id fortasse paulatim & amor. Sentio q̃ magnum damnum fecerim literarum, posteaquam ex Italia decessi, si tamen ea sunt literæ meæ, in quas magnum possit damnum cadere. Iam labi memoria autorum, tã historie excidere, iam uerborum proprietates, copia, decor defluere incipiunt. Si quid soluta oratione tento scribere, difficulter sententias, & eas pigras inertesq; & quæ tantum impleant locum, suppedito. Oratio ipsa horrida, dissecta, incomposita, qualis fortasse semper, sed nunc tamen solito magis, talisq; quæ rem, quam dicere cupio, designet potius quàm explicet. Versum rarissime quidem, sed si tamen facio, non pedes in ordinem, non sonus carminis, non spiritus respondet, & utcunq; prouenire, non qualia probem, sed qualia possum effundo, aut exprimo (uerius dixerim) & reluctanti pectore euello. Cuius rei, præter alia, hæc mihi causa est, quàm quum alijs magnam credo, tamen mihi maximam esse intelligo: deest enim acerrimus mihi studiorū stimulus, exactor eorū & socius, qui cū cōmunicē, in cuius aures ego, ut itidē in meas ille deponat qcquid cogitādo inuenerit, scribēdo effecerit, legēdo didicerit, & uel laude dignū, uel acriori iudicio annotarit, quiq; semp ingerat aliquid, percōtetur, dubitet, disceptet, modo negligētū liberiori reprehēsiōe cōstringet, modo conatū benigniori prouehat laude, utq; semel sincere omnē inter studia beneuolētiæ fructū cōplectar, q̃ dicere uerū, quiq; audire sciāt et

Bb

uelit

uelit, cū quū te mihi esse persuadeā. pro summo tuo studiorū amore, proq; candore
 animi tui, nihil est omnīū quod malim, q̄ posse unā nos etatē degere. qđ quia p̄ res
 nostras nobis non licet, facile aestimabis, quod nobis solū restat, cōgredi quandoq; et
 colloqui, q̄tū m. hi doluerit id proxima mea profectio nobis esse praeceptum.
 Quia uero hunc usum amicitiae rariorem nobis prospicio futurū, ad literas redea-
 mus censeo, oculorūq; damna, animorum uoluptate refarciamus. Interea tamen ne
 qua cessare beneuolētiā tuā patiar, aliud mihi pignus animi tui deposcā, quod
 quale sit, paucis dicam. Est mihi frater Henricus, minor q̄ Ioannes natu, huic desia-
 derium incesit discendi literas, nescio an satis consulte, tamen quia dehortari ne-
 queo, detertere eū nolo. Fuit Monasterij ad Fridericū nostrū, dimidium paulō am-
 plius annū, ibi prima etate percepta rudimenta, quātum per id temporis potuit,
 recollectit. Iam Fridericus aliō profectus est, datus cuidam domui pater. Henri-
 cus in patriam redijt, orat instatq; ut rursus cum aliquō ad studia mittam. Circun-
 tuli mentem quorsum, uisumq; est potissimum ad te. Exploratū enim habeo, liben-
 ter te mea causa, quicquid poteris, gratum illi facturum. Admoue bis interim ocu-
 los, dabisq; operam, si modo uerius est amor discendi, quem praefert, ut illum prae-
 ceptoris diligentia confirmet, uictui necessaria, ut solent nostrates, secum afferet,
 pecuniae pro tempore mittentur, diuersorium, ubi tibi commodum uidebitur, pro-
 spiciet. Reliqua omnia ex tua sententia. Hoc quoque perquam uelim scire, ecquis
 apud uos sit, qui subsiciuis operis doceat adolescentes, ubi à schola publica uas-
 cant, quemadmodum scis Fridericum nostrum solere, & sit ne liberum quibusuis
 non capitatis adire, datis mercedibus. Valde enim cuperem prima cum elementa
 q̄citisime perdiscere. Quoniam mea sententia, longiore circa haec mora, non tan-
 tum tempus amittunt pueri, sed quēadmodum à nostris scis tradi, horrore quodā
 barbaricq; imbuuntur, ut postea non ferius modo, sed difficiliora meliora percipi-
 ant. De his omnibus me q̄ primū poteris, fac, oro, certiore, mittā eum proxia-
 mis diebus ad te, ubi literas tuas accepero. Plinium, quē petis à me, quanquam cre-
 bro in manibus habeam, perferendum illi ad te dabo. Possum uideri transisse, ne-
 dum impleuisse iustum epistolae modum, quam Demetrius Phalereus breuem uol-
 uit esse, alioqui si lōgior sit, librum potius, cui salus praescripta sit, q̄ epistolam ui-
 deri. Mihi uero (qui facilius epistolae, q̄ amicitiae nostrae leges uiolauero) contra,
 magnus est autor, qui stultū dicat esse certū epistolae finē imperari, quum pro re-
 rum modo necesse sit magnā eam minoremue fieri. Quid inquit, necesse est sapien-
 tia uel puerilibus cubitis, uel schoenis Persicis metiri? Quo aequiore animo in hanc
 legem committā. Quod & si nō essent mihi multa quae scribere, abunde tamē iusta
 causa

causa, multa scribendi, hoc ipsum esset quod tibi scribo. Quæris quid inter mimū, histrionē, & personā intersit. Mimū & histrionem idē crediderim esse, cum dico qui fabulas in scena agit. Nisi quod mimus à græco μιμῶ, id est imitor, originem ducit, Histrionis Thuscum uerbum esse autores affirmant. Fuit tamen & poema apud ueteres, quod mimos uocarent, salibus tantū & dicacitate gratū, & humilissimi inter omnia δρᾶματικά generis. unde ego etiā mimi nomen serē humilius q̄ histrionis apud autores inuenio, quanq̄ tamen Paridem Iuuenalis histrionē uocet, Quod non dant proceres, dabit histrio. idēq; pantomimus fuerit. Persona à personando dicta, est id quo histriones faciē suam in scena tegebant, alienamq; præsegebant. Ut est apud Iuue. Personā thyrsūq; tenent, & sublegat ætī: ut sit quod Græci προσωπίου uocant, uel μορμολύκιον, quanq̄ τῆς μορμολυκίας nomē ad terrōrē incutiendū magis pertineat. Dicitur etiā persona, is qui psonam sustinet κατὰ συνεκδοχὴν, ut: Est mulier, nempe ipsa uidetur, nō persona loqui. Scurra latinum nomen esse eius, quod parasitū Græci uocant, puto, nulloq; distare, nisi q̄ parasitus ἀπό τοῦ παρῆσσι τᾶσθαι uelut honestiore parte nomen habet. Scurra à libertate, licentiāq; linguae dici uidetur. Vterq; uerō is, qui uictus querendī causa, omnū se ludibriorū patientiæ addixit. De parasito Iuuen. Viridē thoracā iubebit Afferri, minimasq; nuces, asscūq; rogatū Ad mēsam quoties parasitus uenerit infans. De scurra, Populi frōs durior huius. Qui sedet & spectat triscurria patriciorū. Subiicit deinde quæ sint ea: Planipedes audit Fabios, & quæ sequuntur. Nebulo quid sit, idē autor docet: Et eodē iure natātes, Mergere ficedulas didicit nebulone parente. quanq̄ nebulonis noīe, quod ex uerbis Gellij significari uidetur, proxime accipiamur hi, qui hodie retia circūserunt, & dicacitatis certamine uictum querunt. Nepos dicitur (ut arbitror) quasi nō potēs gula, idē serē qui apud Græcos ἄσωτος. Leccatoris nomen germanicū est, ut pleraq; alia apud nos corrupta: quale est reisa, burgimagister, scultetus. Sicut ē Gallia, p̄ ssagiū, pro expeditione bellica, guerrā pro bello, treugam pro inducijs accepimus: ἀνθρώπου nomē unde ducatur apud Græcos, æque ineptum puto querere, q̄ apud nos unāc hoīs, quasi ullius rei nominandæ debeat hominibus antiquior fuisse cura, q̄ sui ipsorum, siue ab ἀνὰ καὶ τρέπω, siue (ut alij) ἔσπω, κατὰ μεταβολήν τοῦ siue τρέπω dicī quis uelit, ingenij magis, q̄ ueritatis opus crediderim, quocūq; modo dicatur. Vesper extremū diei est. Salust. in Iugurti. 1ā dici uesper aderat. Catul. Vesper ad: si iuuenes, cōsurgite uesper olympo, Expectata diu tix tandē lumina tollit. Nā quod tu uespere apud Ouidiū pro plaga occidētali legis, τροπικῶς dictū est, ut apud eundē, Eurū ad Aurorā Nabatheāq; regna recepit. Aurorā enim proprie cæli

faciē dicimus, rubore propinquantis solis suffusam, dein. le tēpus diluculi, tamen etiā κατὰ συνανδ' οὐρανὸν orientis partē. Vespera quoq; apud Plin. est in 8. li. epist. Varijs, inquit sermonibus uespera extēditur. Et sub uesperū dicit Cæsar in comment. belli ciuilib: nā quod nos uesperas pro uespertino officio, quemadmodū pro matutino, quomodo ueteres locuti sunt, matutinas dicimus: nō satis latine dici puto. Bonū sero, sit ne latinū, quemadmodū bonū mane, addubito. nā mane aduerbiū quū sit, inuenimus tamen apud Persium: iā clarū mane fenestras intrat, et angustas ostēdit &c. Sic etiā fuerit ne sero, apud ueteres aliquādo in locū nominis: nō quin sciā apud nullū autorem, qui extet, huius locutiōis esse exēplum. Illud certū est, quemadmodū ad uerā loquendi legem corruptū est, ita bonū serum nō male dici, sic enim est apud Suctoniū in Augusto: Et iā dici serum erat. Rubeus audio, qui putent barbare dici, ego apud Pliniū inuenio, nisi tamen sit erratū in litera, et u pro n positū, et debeat rubens esse, ego quū rubri nomē habeam, tutius malim, q̄ licētius loqui. De analogia deriuandorum cōponendorūq; nominum, uix mihi permiserim quicq; fingere, qd' non apud autores inuencrim. Varia multiplexq; res est eaq; de qua nihil præcipi perpetuū possit, et in qua nihil audeā, nisi sit fortasse (ut inquit Horat.) necesse indicijs mōstrare recētibus abdita rerum: tamē ego et Soeratitas et Platonitas et entitas forte dixerim, quis repugnet Vallengis noster. Quid ni tā libere, quū necesse sit, q̄ Cicero nulla necessitate, Appietatē et Lentulitatem, et Pollio Patauinitatē quandā dixit sonare T. Liuii? Tignum est lignū minus trabe, cui tectā domorū incumbunt, forte à tegendo dictum, quāq; dicat Cæsar, tigna bina sequi pedalia paulū ab imo præcuta, et reliqua quæ sequūtur. Deinde subdit, hæc utraq; insup bipedalibus trabibus immisissis. ut mihi uideātur ista nō mensura, sed usu in ædificijs distare, ut tignū sit cui incumbat aliquid, trabs cui tabulata insernantur. Affer ab asserendo, id quo gestamē aliquod, aut libitinā manu asserimus, hoc est prehēdimus, nomen habet: nā quod uulgo asserem uocamus, tabula dicitur proprie. Cōtignatio, cōclauatio tignorum est. In Pandectis est titulus de tigno iniuncto, cū legas censco. Dioecesis ἀπὸ διοικουμένου διοικισίς, id est, administratio uel procuratio dicitur, quo nomine et Cicero usus est ad Atticū: Mihi Cāpaniæ dioecesis attributū est: debetq; latino sono pronunciari, circūflexo in penultima accentu, quēadmodum et paracletus dicere, qd' græce παράκλητος est, debemus. Scribis cupere te ut dialectica mea ædatur. Dialectica scēmiæo genere ars ipsa est, ἡ διαλεκτική, ut ἡ ἀριθμητική. τὰ διαλεκτικά, τὰ ἀριθμητικά, quēadmodū georgica, et bucolica, libri sunt. Vnde M. Manlij libri astro-nomicῶν, nō astronomice, et Arist. ethicῶν, non ethice inscribitur. Scribis etiam quanto

quanto tēpore cum ad te redire iubebis, ne dubita, quin si in illis literis, & reliquis, Latinum est illud, quanto tēpore: sed in ea significatione, qua tu uis, improprium est. Nō enim queris quanto tēpore, hoc est, q̄ celeriter, aut q̄ tandē profectiōe ad me redeundi explicaturus sit, sed intra quantū, aut post quantū temporis ad me rediturus sit: ut si dicas eandē figuram orationis alijs uerbis, duobus ad te mensibus redibit, intelliges duobus cum mēsis in itinere futurū. sin dicas: intra duos menses (nam infra duos, in tēporis significatione barbarū est) aut post duos mēses redibit, iam planū est dicere te, post duos cum mēses ad me rediturū. Deinde est, ut plura breuibz cōplectar: rectius erat, ut plura paucis complectar. Breuia uerba sunt, quæ paucis syllabis cōstant, sicut longa quæ multis: ex multis paucisq; uerbis longa proinde breuisq; fit oratio. Est etiā iuuenū insitutores. Iuuenes scīs uulgo uocari, quicumq; sunt minores natu, & ego scio: mallē adolescentiū aut puerorū dixisses. iuuenes enim sunt, qui uiro proximi sunt, qui iam nō admodū in ludū literarium eunt. Præterea scribis quid tignū, quidūc cōtignatio, & reliqua. Subijcis deinde in fine, ubi ex te rogauero, querēdi finē faciam, hoc si præcessisset interrogatiōe, scite per uerbū futuri de futuro pronunciaffes, ut esset, reliqua sunt, quæ ubi ex te rogauero, querēdi finē faciā. deinde sequeretur, quid tignū, quidūc cōtignatio: nunc quum res præterijt, de qua interrogaturus eras, mallē dixisses, quod quū rogauerim, dicendi finē faciam. Nec latet me, id κατ' ὑπερβατον dictū esse, & nullam aliā esse frequentiorē figuram in omni genere exornādæ orationis: sed multa eueniūt, quæ repugnēt, aut uerborū genere, aut struēdæ orationis ratione, quo minus omnis ornatus omni loco cōueniat. Habes quid facere te uelim, & ad interrogata respōsum, & de epistola tua censurā, quæ si tibi parū grata sunt futura, desines posthac exhibere mihi negociū, aut si perges molestus esse, nimirū paria pro paribus expectabis. Apud Græcos in proucrbio est, cicadā alis prehēdendā non esse, quæ ut coeperit strepere, desinere nesciat. ita ubi qd' uelis ex me audire quæ sis, seu etia mercede quod nolis audiendū est, faciliusq; loquacitatē meā euoces, q̄ cōpescas. Quin tu calamū arripis, hocq; multū me ferre nō sinis, & quū fines tuos defenderis, tum meis infr bellū, meoq; me cōfode exēplo, cuius rei diligētes uigilatiq; labores mei, nedū negligētius profusa epistola plenā tibi atq; uberē præbuerit materiā. nec est qd' offensum iri me uereare. Agam etiā gratias ultro, idq; in præcipua beniuolētiæ tuæ parte numerabo. Nec tā nihil tibi displicuisse in ea, si totam probaris, q̄ totā contēpsisse, si nihil improbaueris, putabo. Vale, Arnoldo nostro presbytero & philosopho, meo nomine salutem dicas. Ioānes frater honestissimis uerbis saluere te iubet. Iterū uale. Datū Groningæ, XX. Septēb. Anno LXXX.

DEst enim acerrimus mihi studiorum stimulus.) Idem propemodum conqueritur & Cicero libro familiar. epistolarum 4. ubi subindicat quæ nam sit ratio cur do-
 leat se non posse studiis uacare. Demetrius Phalerius.) De quo diximus in episto-
 la Rodolphi de formandis studiis. Qui stultum dicat esse certum epistolæ finē.)
 Erasmus in opere de conscribendis epistolis. Vel ὅχιονος perficis metiri. ὅχιονος men-
 sura terræ 50. continens stadia. Herodotus libro 11. Hermogenes in paragrapho περὶ
 μέτρων ἀνόντων παρατάξις ἐκινῶν ἐστὶ καὶ περιῶν ὁδῶν μέτρων ἐς τριάκοντα σάδια, ὅχιονος δὲ
 διγύπτου οἱ ἱσχυρὰ σάδια, id est, Parasanges gentile nomē nimirum Perficum est men-
 sura uiarum quantum triginta stadij. At schœnos Aegyptium est similiter sexaginta
 continens stadia. Queris quid inter Mimū, Histrionem.) Erasmus Roteroda-
 mus in scholijs in Hieronymum: Histrion tantum agit: Mimi quod scribunt hoc idem
 agunt. Hæc ille. Cicero: Histrion si paululum se moueat extra numerum aut si uersus
 pronunciatus est una syllaba breuior aut longior exhibatur & exploditur. Rursus
 in tertio libro de fin. bonorū & malorū: Vt enim Histrioni actio, saltatori motus, nō
 quiuis sed certus quidam est datus: sic uita agenda est certo genere quodam non quo-
 libet. Idem de oratore: Histrion quid deceat querit, & non idem facit orator. D. Augu-
 stinus libro primo de doctrina Christiana capite 18. Histrionis Tusculum uerbū
 esse.) Hister appellatus fuit is, qui primus ab Hetruria Romam accersitus Histrioni-
 cam artem exercuit, Liuius 7. Quod Mimos uocarent.) A. Gellius de Publianis
 Mimis, & Diomedes lib. 2. Mimus, est sermonis cuiuslibet motus siue reuerentia, uel
 factorum cum lasciuiā imitatio. Idem ὁ παντομίμος. παντομίμοι sunt, qui gesti-
 bus corporis in omnem partem flexis, nullam sententiam non imitantur. Id quod
 uocis ratio indicat, siquidem πᾶν omne sonat Græcis, μιμῶ imitor. Augustinus lib.
 2. de doctrina Christiana, cap. 25. Illa enim signa quæ saltando faciunt histriones, si
 natura, non instituto & consensione hominum ualere, non primis temporibus sal-
 tante Pantomimo præco pronunciaret populo Carthaginis, quid saltator uellet in-
 telligi. Persona.) Vide adagium: Fucum facere. Cicero: Nec adhuc quam personam
 teneant, aut quid profiteatur intelligere potuerunt. μορμολύκης.) De quo diximus
 in scholijs in Axiochum. Qui apud Græcos ἄσως. ἄσως.) ἄσως populus luxu perditus,
 ex re nomen habens: Græcis enim ἄσως dicitur intemperans, parumq; sobrius. Cū
 Cicero lib. de finibus primo: Nolim enim mihi fingere ἄσως, ut soletis, qui in mensam
 uomant, & qui de conuiujs auferant: ut, crudiq; postridie se rursus ingurgitent, qui
 solem (ut aiunt) nec occidentem unquam uiderint, nec orientem, qui consumptis pa-
 trimonijs egeant. Vt pleraq; alia apud nos, quale est reysa, burgimagister, sculte-
 tus.) Lege farraginem sordidorum uerborum, siue Augiæ stabulum, repurgatum
 per Cornelium Crocum Aemstelredamum. Auroram enim proprie.) Vergil. lib.
 Aen. 11. Aurora interea miseris morcalibus almam Extulerat lucem, referens opera
 atq; labores. Idem 12. Punicis inuecta rotis aurora rubebit. Vallengis noster.) lib.
 1. in dialēctice cap. 4. Appietatem. Lentulitatem.) Cicero familiarium epistola-
 rum li. 3. in epistola ad Appium. Et Pollio Parauinitatem.) Quintilianus lib. 1. ca.
 20. Rursum idem lib. 8. cap. 1. & Rodolphus Agricola lib. de inuentione dialēct. 2. ca.
 pi. 9. Tignum, est lignum minus trabe.) Tigni appellatione in lege 12. Tabularum,
 omne genus materiæ ex qua ædificia constant, significatur, de uerborum & rerum si-
 gnificatiōe. ff. nou. Tit. 1. L. Lex duodecim. §. Tigni appellatione. Græcos in Pro-
 uerbio est, Cicadam alis præhendēdam non esse.) Vide adagium: Cicadam alis corri-
 puisti. Vt olympiæ porticus uocem acceptam arte sepius reddit, unde Heptaphonō
 oppidum uocant: Ita quosdam si uno tangas conuicio, sexcenta regerunt: aut si pau-
 cis ad loquendum prouoces, garriendi finem non faciunt.

Rodolphus Agricola Iacobo Barbiriano suo S. P. D.

Pedi

DEdi Colonia discedens literas Ioanni Rinko, communi amico nostro, quas tibi redderet, quibus literis epistolæ tuæ paucis, ut tum tempus ferebat, & festinatio mea patiebatur, respondi. Respondi uero eis, quæ & negocij minus habebat, & te quoq; certum habeo minoris fecisse. Nam quibus ego maluissem, quæq; te magis expectasse scio, prorsus tibi ut responderem, id temporis non uacabat. Scribis suauissime Iacobe, idq; optas dari tibi facultatem degendæ mecum uitæ, quo posses, id quod maxime cupis, uelut ductu auspicijsq; meis, studia tua institue re atq; formare. Vellem equidem tantæ mihi eruditionis, tam magni in literis doctrinisq; usus conscius essem, ut istud tam iure meritoq; deberes cupere, quàm te scio uere id atq; ex animo optare. Horiarer te, ut rebus omnibus relictis, quæcunq; uel utilitatis specie te deuinciunt, uel uoluptatum illecebris blandiuntur, eruditionem studiaq; me duce, sequerere. Et incisis omnibus, uel abruptis etiam uinculis, quibus alligatus teneris, prona præcipitiq; ad optima tenderes uia. Facerem id non modo tua causa, cuius maxime & deberem & uellem, sed & mea quoque, quum sperarem tantum nominis opinionisq; apud multos cõsequi posse, tantumq; fuisse me plerisq; persuasum iri, quâ tum te monitis præceptioneq; mea factum uiderent, quantumq; fieri te posse exploratum habeo, & de te ingenij uis, amor studiorum, naturæq; tuæ felicitas, mihi promittunt. Nunc quum ad nullam tantam spem mei uocare te possim, quæ ullo incommodo rerum tuarum tibi sit redimenda: rebus ipsis parcamus oportet. utq; optabile nobis esset, si unum aliquem in locum nos felicior casus conculisset, sic hoc desyderium nostrum est nobis hac commoda rerum tuarum conditione leniendum, & iucundissima putanda, quæ optima sunt. Ut tamen interea præceptoris apud te munere fungar, & per literas quæ datur ostendam, qua ratione tibi putem studia tractanda, paucis, & quantum epistolæ capit angustia, quod optimum censeo, explicabo. In studijs formandis duo præcipuè spectanda crediderim, prius, quod studiorum maxime genus cuiq; sectandū sit. Deinde qua ratione quis in eo quod elegerit, plurimum efficiat. De utroq; ordine dicam. Studiorum genus alteri necessitas uel rerum, uel naturæ suæ assignat. Alter uoluntate sua ad id quod optimum censet, sese adiungit. Ut enim cui angustior res familiaris contingit, eas serè sequitur artes, unde promptissimum putat posse necessitatibus suis præsidium se parare. Ut etiam cui segnior natura, obtusior mentis acies est, si modo perdere nolit operam, ea sequi debet, non quæ maxime cupit, sed quæ rectissime potest. Sic is cui facultatum uberius copia, & felicius ingenij uis tributa est, nimirū errabit, si non totis uiribus ad optima feretur. Quamdoq; ad summa pertingere possit, malit inter secunda potius tertiâ ue subsistere.

Ergo

Ergo ciuile ius aliis, alius pontificum sanctiones, alius medicinae artem discendam sumit. Plerique etiam loquaces has, et inani strepitu crepitantes, quas uulgo artes iam uocamus, sibi uendicant. Et perplexis disputationum ambagibus, uel etiam (ut uerius dicam) enigmatibus diem terunt. Quae tot iam seculis nullum inuenerunt Oedipodem, qui ea solueret, nec inuentura sunt unquam. His miseras adolescentium onerant aures, haec subinde ingerunt, inculcantque. Et in plerisque meliorem ingenij spem, atque frugem in tenerioribus adhuc annis, uelut in herba enecant. Laudo eas omnes tamen, plus certe laudaturus, si recte ordineque tractarentur. Nec enim tantum desipio, ut solus damnum, quas tam multi laudant. Quid ni laudem uero? quibus uideam multos summas opes, amplissimos honores, auctoritatem, famam, dignitatem consecutos. Et quas certe uendibiliores (ut Ciceronis uerbo utar) sciam, et plane fatear, alijs nonnullis, quas steriles et ieiunas uocant, ut quae magis possunt animum explere, quam arcam. Si lucri ratione itaque ducaris, habes ex illustrioribus illis aliquam quam sequaris, ut diues fias, dum tamen scias hanc laudem, ut contingant, tibi cum foeneratore fore communem. Sin rectius credis, quae honesta sunt, propter se expetenda, et quas habes facultates, suffecturas putas modestiae tuae, quandoquidem immodestiae, et quantumuis paruae, nimiae sunt, et quantumuis magnae non sufficiunt: censeo ut ad philosophiam te conferas, hoc est, enitaris ut recte de rebus omnibus sentias, et quae sentis, commodè ut possis eloqui. Sentire autem recte duplex est, proinde et duplex conditio rerum, quas inquiremus. Aliæ namque res ad actiones moresque nostros pertinent, quibus omnis ratio uitae, recte riteque degendae continetur, quam philosophiae pars ea quae moralis uocatur, tradit. Huius prima nobis, et praecipua habenda est ratio. Haec autem est petenda tibi non modo à philosophis qui literis eam tradidere, ut sunt Aristoteles, Cicero, Seneca, et si qui sunt alij, uel Latini, uel Latine ita redditi, ut digni sint qui legantur: sed ab historicis etiam, et poetis, et oratoribus. Quoniam ij et benefacta laudando, et quae contra facta sint uituperando, non docent quidem, sed quod efficacissimum est, exemplis propositis, quae recte secus uel fiant, uelut in speculo ostendunt. Per haec gradus ad sacras literas faciendus est, et ad illarum praescriptum dirigendus uitae nobis ordo, saluberrimusque illis ducibus de nostra salute credendum. Reliqua omnia aliorum tradita, plus minusue, erroris tamen habent admixtum aliquid. Neque enim contingere potuit eis, ut rectum, et nulla aberrantem parte cursum uitae instituerent, qui quis esset uitae praepositus finis, aut nescirent, aut ueluti per nubem spectantes suspicerentur, dicerentque constantius quam crederent. At sacrae literae, tam longe ab omni errore remotae, quam qui eas tradidit, deus, haec sunt quae sola nos certa, solida, rectaque

reſtaq; ducant uia, quæq; omni diſcuſſa caligine, ſequentem ſe non falli, non excide-
dere, non uſquam aberrare patiantur. Sunt & aliæ res, quarum cognitio magis ad
ornamentum animi noſtri, honeſtamq; uoluptatem, quàm ad neceſſarium utique
uſum pertineat, cuiuſmodi eſt omnis diſputatio de natura rerum, multiplex certe
uariuſq; negocium, & multipliciter quoq; à multis ſummo ingenio, facundiaq;
uiris tractatum. Quæ ut non neceſſaria ſit ad boni uiri mentem formandam, effin-
gendamq;, non parum tamen contulerit, uel eo quod ubi hæc cura perquiſitioq; re-
rum, bona fide ſibi cuiuſquam uendicauerit animum, nullum ſordidis, uilibuſq; cu-
ris locum relinquit. Deinde quod docet contemnere, atq; pro nihilo putare ea, ad
quorum coſpectum uulguſ ſupet, per quorum poſſeſſionem etiam eis qui felices
putantur, miſcreatur, quando oſtendat, quàm uanis omnia ſutilibuſq; conſcient cau-
ſis, dicatq; nullam rerum nature poſſe perniciem contingere maiore, quàm ſi om-
nes eius uel ſordidiſſimæ partes tales ſiant, quales nunc ſunt aurum, gemmæq;,
quibus publica humani generis inſania, ſummum eſſe præcium uoluit. Poſtremo,
quia quando intelligimus hac monſtrante, fragilis huius, caduciſq; corporis noſtri
habituſ, omnibuſ caſibuſ obnoxium, diſcimus omnem curam nobis ad animam
eſſe transferendam. hancq; excolendam, in qua nulla nobis opera fruſtra, aut peri-
tura colatur, quippe in quam quicquid collatum ſit, immortale ſicut ipſa eſt, æter-
numq; ſit manſurum. Tranſeo multa, neq; enim epiſtola eſſet, ſed uoluminis opus
omnia complecti, quæ in hanc poſſent ſententiam dici: hoc ſatis eſt oſtendiſſe, quod
tute minime ignoras dignam hanc partem eſſe ſtudioſorum, in qua uiri boni mens ela-
boret. Nec ego aditum tantum, primaq; initia harum artium percipere te uelim,
quod nunc uulgo in ſcholiſ fieri uidemus, quodq; tu pridem cum magna laude pul-
chre prolixeq; præſtituſti, ſed res ipſas attingendas cenſucri. Iam terrarum,
marium, montium, fluuiorum ſitus, & naturas, gentiuſq;, in hiſ mores, terminos,
conditionem, imperia uel accepta, uel prolata, iam arborum herbaruſq; uires,
quas Theophraſtuſ, iam animantium hiſtoriam, generationem, partes, quas Ariſto-
teles literiſ mandauit, perquirendū. Quid dicam, quæ de re ruſtica tractata ſunt?
quid, quæ de medicina? aliuſ rem militarem, aliuſ architeſturam, aliuſ pingendi, ſin-
gendiq; rationem conſcripſit, quas artes tametiſi non ſum neſcius, non intra partē
eam diſciplinæ claudi, quæ rerum naturam ſcrutatur, tamē quia cognatæ ſunt
illi, & ab eiſdem ſerè prodeunt fontibuſ, non eſt quòd nunc in eo magnopere ſim-
ſollicituſ, quando ad eundem ordinem redigendas putem. Hæc ergo omnia quæ di-
xi, & ad mores noſtroſ, & ad rerum naturam pertinere, ex eiſ diſcenda tibi ſunt
autoribuſ, qui rebus cognitu digniſ, clariſſimuſ eloquentiæ lumen addiderunt, ut

una opera & rerum notitia tibi, & quod post eam proximum feci, commode elo-
 quendi ratio contingat. Quis quidem de re scis multa à summis uiris tradita esse
 præcepta. Quod tamen ad corruptam institutionem loquendi emendandam per-
 tinet, quam pueri in scholis accepimus, huius mihi admonendus uideris. fac suspec-
 tum tibi sit quicquid hætenus didicisti, dānes omnia, atq; abijciēda putes. nisi me
 liorū autorū testimonio, & uelut decreto rursus in eorū mittaris possessionē. Præ-
 terea quicquid apud emēdatos autores leges, utilissimū fuerit id ipsum q̄ maxime
 proprijs & idē significantibus uerbis reddere uernaculo sermone. hac enim exer-
 citatione assequeris, ut quoties dicendū tibi aliquid scribēdum uē fuerit, quando cō-
 cipiēdis uerbis apud animū tuū, sese quo natura fert, uernaculus sermo protulerit,
 statim quoq; Latini uerba iampridē illi hoc usu accommodata sequantur. Ad hæc
 quoq; siquid scribere uoles, optimum erit id ipsum quā plenissime rectissimeq; pa-
 trio sermone intra animum tuum formare, deinde Latinis pure propriēq; id si-
 gnificantibus explicare. Sic fiet ut omnia aperte, & quā maxime plene dioan-
 tur. Omnes enim siquid in dicendo est uitij, facillime in eo perspicimus sermone, ad
 quem sumus nati. & si quid uel dilucide parum, uel breuius quā conueniat, uel
 contorte nimium, nec satis cum re proposita coherens, dictum fuerit, in eo ser-
 mone expeditius annotabit quisq; quem notissimum habebit. Postremo ut hunc lo-
 cum concludam, quicquid eris scripturus, des operam, ut quā purissime id rea-
 cte tantum, Latineq; inter initia eloquaris. ornate dicendi posterior erit cura
 quod contingere certe, nisi sana & integra sit oratio, non potest. Euenit enim elo-
 quencie, quod corpori, in quo si non omnia membra sine suo quodq; loco disposita,
 si sine à recto habitu detorta, si magnitudinis suæ modum egressa, frustra illi cir-
 cūdederis ornatum. Pugnabit enim cum ornamentis suis corpus, & illustriorem
 deformitatem eius decor externus faciet illi comparatus. Sed de hac parte, quæ
 tibi studia potissimum se standa putem, hætenus. Reliquum est ut dicam, quo
 pacto plurimum in studijs fructus consequuturum te credam. Alius aliter fortasse
 se ego ita sentio: Quisquis in percipiendis doctrinis cupiet dignum aliquem la-
 borum fructum adipisci, illi tria esse præcipue præstanda, ut planè recteq;
 percipiat quod discit, ut fideliter quod percepit, contineat, ut & ex eo aliquid
 ipse deinde parere proferreque ualeat. Primum, diligentis lectionis est opus, se-
 cundum fidæ memoriæ, tertium assidue exercitationis. In lectione id conandum
 in primis est, ut id quod legimus, quā maxime fieri poterit, intelligamus,
 & penitus habeamus perspectum nec rem tantum quæ traditur, sed & uer-
 borum in disertis autoribus uim, proprietatem, structuram, ornatumq; pera-
 spicias

spiciamus, quis decor, quod pondus sententiarum, quæ uis explicandi, & res res-
conditas proferendi uerbis, & uelut in lucem conspectumq; protrahendi. Nec
tamen istud eò pertinet, ut si uel per se obscurior, uel nobis ignotus occur-
rerit locus, statim resistendum illic, nec progrediendum ultra putemus, aut
(quod nonnulli) statim proijciamus librum, damnemusq; studia, & ingenium
nostrum depleamus, diligentia enim, non indignatione ad profectum est opus.
Transendum ergo si quid erit ubi intellectus non possit crui, & in aliud
referuandum tempus, donec uel homo, uel liber nobis contingat, qui id ape-
riat, uel alia lectio, quod crebrum est, doceat, dies enim (quod dicere soleo)
dicem docet. Quod si Quintilianus inter uirtutes grammatici numerandum pu-
tauit aliqua nescire, quantomagis nobis, ut non dicam necessarium, saltem cum
uenia erit nonnulla ignorare. Nolim tamen uideri cuiusquam desidia patrocia-
nium me his commemorandis parare, nam contra uideor mihi nulla re alia,
cuiusquam studium posse uehementius accendere, quàm si ostendam ipsam sibi
lectionem aperire uiam, & omnem legendi laborem legendo superari. Pro-
ximum est, ut memoria firmiter, quod accepit, asseruet. Constat autem me-
moriam in primis natura, ea tamen adiuuatur arte, quam alij quidem aliter tra-
didere, sed sic tamen, ut summa rerum eodem ferè redeat. Eam artem duo-
bus maxime usibus accommodam arbitror, aut enim subito dicendum est, &
maior aliquis rerum numerus commemorandus, in quo periculum aduendum
est, ne uel ordine, uel numero destituamur, ut quum legati apud principem,
aut senatum aliquem, uel proponimus petita nostra, uel partis aduersæ cogi-
mur respondere postulatis, tunc certe ab hac arte commodissime præsidium
petetur: aut quando exercere memoriam uolumus, id hac uia facile & quàm
minima molestia facere licebit: quod sanè ad memoriam firmandam utilissi-
mum esse, & Quintilianus autor est, & rei usus (si quis experiri uolet) ex-
pedite docebit. Si quod aliud enim, memoria uel maxime est, quam creber
usus auget, quàmque incuria negligentiaq; destituit. In ijs uero quæ perpetuo
animo nostro cupimus hæere, optimum contenderim esse, quàm intensissima
cura primum complecti ea, deinde quàm creberrime ab animo nostro repos-
scere, & subinde admonendo eum ad fidem præstandam cogere. Postremo ut ani-
mo uacuo, & (quantum datur) ab aliarum curarum turba ocioso, id agamus,
quod quidem in actionibus omnibus & negocijs, quicquid id est, quod ulla par-
te nostri fieri debet, exploratum est, ut nemo pluribus æque sufficere possit: in-
genium certe, id est, quod ubi intenderis (ut inquit Salustius) ualet, quod si in

multas diducto curas, contingere minime potest. Tertium est, & quod proposueram postremum, quo pacto ex ijs quæ discendo percepimus, ipsi excudere aliquid proferreque ualeamus, neue studia nostra apud animum segnia, & (ut ita dicam) sterilia reponantur, sed quod semina solent in terra condita, fructum aliquem uberiorem cum foenore profundant. Amplius, copiosusque est hic locus, & dignus, qui pluribus diceretur, quemque ego aliquando exactiori cura mihi puto discernendum, quando hic præcipuus esse uidetur longi laboris, sollicitudinisque in studia collatae fructus: quod si nihil ipsi ad posteros mandare poterimus, nihil extra ea quæ didicimus, ad præsentem proferre, quid tandem inter librum & nos intererit? nisi quia liber quidem ea, quæ semel in illum cõgesta sunt, bona fide semper seruat, redditque nobis, ut quæ accepimus, continere possimus, iteranda sunt toties, & subinde in animum inculcanda. Complectitur sanè locus hic duo, quorum utrumque per se, quando sit magnum, coniuncta certe plurimum in studijs laudis merentur. Horum alterum est, ut quæ didicimus, in usum prompta habeamus, & ubicunque res postulat, parata. Plerosque enim uideas, qui quando multa didicerint, multorum habeant memoriam: ubi proferendum tamè sit aliquid eorum, tum nihil succurrat eis, nihil queant meminisse, adeo sciunt quidè, sed id ipsum scire se nesciunt. Alterum est, ut ex eis quæ accepimus, ipsi præter hæc inuenire aliqua possimus, & cõficere, quæ nobis asseramus, nostraque esse queamus affirmare. Duo sunt autem, quæ præcipue huic parti profutura crediderim. Horum unum est, ut certa quædam rerum capita habeamus, cuiusmodi sunt uirtus, uitium, uita, mors, doctrina, ineditio, beneuolentia, odium, & reliqua id genus, quorum usus ferè communis ad omnia, & tanquam publicus sit, hæc crebro iteremus, & omnia quæ didicimus, quantum fieri potest, certè quæcunque discimus, ad ea redigamus, ut repetendis capitibus illis, ea quoque quæ ad ea redeamus, repetantur. Sic fiet tandè ut omnia quæ discimus, certa nobis, præsentiaque, & propè sub conspectu mancant. Poterit autè per sepe uel exemplum unum, uel una sententia, in multa capita conferri, ut quod de ui illa etæ Lucretiæ, apud Liuium est, primum de pudicitia, quanti scilicet ea facièda sit, cuius damnum Lucretia morte putauit pèsandum, post de pulchritudine, quantum malorum ea sepe sit causa, quantum etiam puditiæ ab ea periculi sit. Iam de morte, ut ea mala non sit habèda, quæ Lucretia impudicæ uitæ prætulit: hinc de libidine, quas clades, quæ bella ea mouerit, utque etiam ingentia mala magnorum sepe bonorum præbeant causam, quando ex eo scelere populo Romano sit libertas quæsitæ. Sententia itidem diuidetur, ut est uirtus placitis abstinuisse bonis, ad uirtutis caput ducetur, dicit enim uirtus est placitis bonis abstinuisse.

ducetur

ducetur ad caput boni, non omnia bona expetenda esse, quoniam placitis bonis absti-
nuisse, est uirtus, ducetur ad caput abstinentiæ, quia abstinuisse placitis bonis, est
uirtus. Secundum quod huic parti adiumento erit, id est, ut in ijs quæ discimus, di-
ligenter pensimq; uerba omnia conferamus inter se, et latiori quodam tractu ex-
plicemus. Sumamus exempli gratia, quod apud Vergilium est, Optima quæq; dies
miseris mortalibus æui, Prima fugit. Primum optima, inquit, qualia sunt putanda
bona humana, quando optima prima sint, eaq; nedum abeant, sed fugiant, et sem-
per peiorum expectatione torqueant, quæ etiam duriora uideantur, necesse est,
ex meliorum, quæ præcesserunt comparatione. Sequitur dies æui, id est uita no-
stra, ea quàm parui est faciëda, si fugax est, et optima protinus initio, uelut in flo-
re consumitur. Quæ potest autem esse felicitas in uita, quando qui fruuntur ea,
mortales nedum, sed et miseri sunt? Hinc iam miseris mortalibus, quid ni miseri,
quorum talia bona sunt, talis est uita, quiq; morti obnoxii sunt? Postremum est, pri-
ma fugit, prima ergo nondum usu cognita, non ulla perfunctione possessa, ut sem-
per quæ sequitur, quantumuis forte per se bona, tamen melioris collatione durâ
uideatur. fugit etiam, nō dimittitur, nō abire iubetur, quàm fallax ergo, quàm in-
certa, quàm nequaquam nostri iuris aut arbitrij est. Quod si quis latius ista et per
omnes locos dialecticos fuderit, quatenus cuiusque natura capax eorum est, ingēs
utiq; copia et ad dicendum, et ad inueniendum se præbebit. quod quomodo faci-
endum sit, maius est, quàm ut epistola id capiat, et copiose est à me ea de re in tri-
bus libris eis, quos de inuentiōe dialectica scripsi disputatum. Quisquis ergo pri-
us id recte, et cum cura tractauerit, præsertim si rationem dialecticæ inuentio-
nis illi adiūxerit, ingēs illi, paratissimq; de omni serè proposita re differēdi facul-
tas continget, modo ea res illa ex parte ad eas pertineat, quas didicit artes. Hocq;
pactō ueteres illos professores artium, quos Græci sophistas, id est doctores uo-
cabant, exercuisse deprehēdo, quantum ex Aristotele, et Platone conijcere licet,
atq; ad eam eruditionem, promptitudinemq; dicendi peruenierunt, ut de qua re au-
dire quis uellet proponi iuberent, dicerentq;, quandiu, quantumq; uideretur de
eo, quod esset propositum. sic Gorgias Leontinus, primus tam audacis cœpti au-
tor, sic Prodicus Chius, sic Protagoras Abderites, atq; Hippias Eleus, et institutū
ti, et alios docuere. At id quod secundum feci, multum iudicij parabit in ijs, quæ
discuntur, et nouas argumentationes, nouasq; sententias, aut ueteres, sed quibus
noua facies sit, inueniet. estq; eiusmodi, ut si stilus ei addatur, statim exercere clo-
quentiam possit, et ad bene dicendum aditum parare. Sed hæc hætenus, ut pro re
rum conditione pauca, ut pro modo epistolæ nimis multa. Ut enim Demetrio Pha-

Iteco uisum est in libro, quē περὶ ἑξωντίας, id est, de explicatiōe scripsit, epistola
 quae grandior facta est, non tā epistola dici debet, quā liber, cuius initio sit salus
 adscripta. Verū id utcunq; aestimari poterit, haud ponam equidem in magno dis-
 crimine, mihi statutum est aliquo modo, quocunq; possum, studia tua iuuare, quod
 ipsum si non potero, ostendere tamen ut me uoluisse intelligas, quod uoluisse, ut in
 malis, quae effectū exigūt, parum est, ita in amicitia, cui pro effectū est animus,
 tale est, ut nihil plus exigi, nihil maius praestari possit. Veni Heidelbergam (ut de
 meis etiam rebus certiore te faciā) postridie Calendas Maij. excepit me episco-
 pus dominus meus benigniter, & omnibus humanitatis beneuolentiaq; officijs cu-
 mulatissime prosequitur. Vide ineptiam meam quāeso, uel (ut uerius dicam) stultiti-
 am, constitui discere Hebraice, tanquam non satis temporis & operae in paucis
 ijs Græcis, quas scio, mihi perierit, Consequutus sum præceptorem quendam,
 intra paucos annos ad fidem nostram conuersum, cui Hebræi etiam in omni laude
 eruditionis, disciplinarumq; suarum primas descrebant, & quem præcipue solle-
 bant doctoribus nostris opponere, si quando ad disputationem de fide uocarētur.
 Hunc episcopus mea causa, domi suae alendum suscepit, experiar quantum pote-
 ro, spero fore, ut aliquid efficiam, & forte uel ob id ipsum efficiam aliquid, quia
 spero. Ioannes Rincus narrauit mihi acerbiorē casum tuum, quem pertulisti ea
 parte, quā minime uoluisses scio, dolui nescio an uicem tuam, an illius improbitatē,
 dolui tamen, & elegijs aptissimo talibus querelis carmine, dolorē tuū prosequutus
 essem, si modo tam quietus animo, compositusq; fuisset, ut potuisset ad scribendū
 aliquid coegisse manus aut mentem. Oro te mitte ad me aliquid ex ijs, quae ad ca-
 nendum composuisti, sed quod accuratum sit, & cum laude ostendi uelis. Habemus
 & hic cantores, apud quos crebram mentionem tui facio, eorum magister nouem
 & duodecim etiam uocibus canendos modulos componit, sed nihil suorum aus-
 diui quod tribus aut quatuor uocibus caneretur, quod magnopere placeret mihi,
 nec ego tamen animum meum iudicij loco pono, potest enim fieri, ut meliora sint,
 quā ego possim intelligere. Vale, & me tui amantissimum tibi persuade. Salue-
 re iubeas meo nomine, ornatissimum doctissimūq; uirum magistrum Ambrosiū
 Dinter, Nicolaum item Hagam nostrum, humanissimum uirū magistrum Iacobū
 Crabbe uicinum tuum. In primis uero toto animo deditissimum tibi Ioannē Rinc-
 um, suauissimum adolescentem, meis uerbis saluta. Versiculos quos ad te misi, po-
 stea recognoui, deprehendiq; in Anna matre tres aut quatuor mendas, quod uitio
 impressorum permutatae sunt literae, eas castigauī, dedi q; ea gratia hunc ad te co-
 dicem, ut & huius quod apud te est exemplar emendes. Haec cum literis da ope-
 ram, ut

nam, ut reddantur Adam Iordano, canonico regulari ad sanctum Martinum Louanij. Iterum optatissime uale. Datæ Heideberge, septimo Idus Iunij. Anno 84. diligenter me & loquacissime fac de omnibus rebus tuis certiores, per hunc ipsum, qui has tibi reddat.

ARGVMENTVM PRÆCEDENTIS EPISTOLÆ.

Illud indicandum paucis, ea quæ hæc epistola cum primis erudita de formandis studiis docet Rodolphus, eadē esse aut ferē eadē, quæ tradit & D. Erasmus in quadā protreptica ad Petrum Viterium epistola, de ratione studij pærisq; instituendis, & idem posteriore Copiæ commentario de exemplis: Quæq; sunt apud Rodolphum lib. inuent. dial. 3. cap. 16. Eruditionem studiaq; me duce sequerere.) Diogenes eruditionem omnibus hoc sermone commendabat, quod diceret eam iuuenibus adferre sobrietatem, senibus solarium, pauperibus diuitias, diuitibus ornamentum: propterea quod ætatem suapte lubricam coërceat ab intemperantia, senectutis incommoda honesto solatio mitiget, pauperibus sit pro uiativo. non enim egent eruditi: diuitum fortunas ornet. Quæ ratione tibi putem studia tractanda.) Ut citius fatigatur, qui quā longum sit iter nescit, ita minore tēdio rem gerit, cui studij suscepri ratio, modusq; præcognitus. Vnde promptissimum putat posse necessitatibus suis præsidium se parare.) Ut frequentius conuenitur ad spectaculum, ubi nonnihil theatricæ stipis confertur: Ita disciplinæ à pluribus coluntur, quæ præter uoluptatē ac dignitatem, emolumentum etiam & commoditatem afferunt. Ut etiam cui senior natura.) Adagio: Aulædus est, qui cytharædus esse non possit. Quam summam esse & prope immensam.) Aristippus eos qui liberalibus imbuti disciplinis, philosophiam negligerent, dicebat esse similes procis Penelopes, quod hi cum Melanthe & Polydora ancillis rem habuerint. & omnia potius habituros se sperauerint, q̃ dominæ nuptias. Sensit liberales disciplinas esse ueluti pedissequas philosophiæ moralis, quæ cum primis sit adhibenda, & cuius gratia reliqua discuntur omnia. Simile quiddam dixisse fertur & Aristoteles de Ulyssæ, qui quum descendisset ad inferos, ait illum cum omnibus ferē manibus fuisse collocutum, quum ipsam reginam ne uidere quidem potuerit. Pleriq; etiam loquaces has, & inani strepitu crepitantes.) De quibus abunde satis annorauimus in præfationem libri secundi de inuentiōe dial. 1. c. 11. similiter & in secundum librum D. Augustini de doctrina Christiana capite 11.

Et perplexis disputationum ambagibus.) Diogenes Platonis διατριβή, id est, exercitationem, κατὰ τριβλήν, id est, contationem, uoce deprauata uocabat, quod à comuni uita semorus disputationibus in senesceret, quum Diogenes in publico uiuens, mallet philosophice uiuere quā disputare. Quas uulgo artes.) libro 3. de inuentiōe dial. 1. cap. 12. Ut quæ magis possunt animum explere quā arcam. Vide μαρτίαν ἰκκαμίν. Et Prouerbum: ἐὺδὴν πρὸς ἄλφειτα. Suffecturas.) αἰσχυρὰ ἐν δὲ τῷ πλοῦτι τὸ πρὸς παντὶ περιγίνετο, id est, nullæ enim diuitiæ satis magnæ esse possunt corruptis moribus. Nullum inuenerunt Oedipodem.) Plautus Stichus: Nā isti quidem hercle orationi Oedipo opus.) Est coniectore, qui Sphyngi interpretis fuit.

Laudo eas omnes.) Et nos earum laudem compendio perstrinximus in annotationibus nostris in præfationem libri secundi de inuentiōe dial. 1. c. 11. Hoc est, enitaris ut de rebus omnibus sentias.) Copiosius id indicat Rodolphus in oratione in laudem philosophiæ. Aliæ nanque res ad actiones.) Libri secundi de inuentiōe dial. 1. cap. 1. & in ea quam modo citauimus oratione. Sed quod efficacissimum est, exemplis propositis.) Lib. inuentiōis dial. 1. cap. 19. Præceptis enim aures ferē imbuuntur, exempla docent oculos. Reliqua omnia aliorum tradita. Tradit id inge-

tercio uisum est in libro, quē περὶ ἐγωνυρίας, id est, de explicatiōe scripsit, epistola
 quae grandior facta est, non tā epistola dici debet, quā liber, cuius initio sit salus
 adscripta. Verū id utcunq; estimari poterit, haud ponam equidem in magno dis-
 crimine, mihi statutum est aliquo modo, quocunq; possum, studia tua iuuare, quod
 ipsum si non potero, ostendere tamen ut me uoluisse intelligas, quod uoluisse, ut in
 multis, quae effectū exigūt, parum est, ita in amicitia, cui pro effectū est animus,
 tale est, ut nihil plus exigi, nihil maius praestari possit. Veni Heidelbergam (ut de
 meis etiam rebus certiore te faciā) postridie Calendas Maij, excepit me episco-
 pus dominus meus benigniter, & omnibus humanitatis beneuolentiaq; officijs cu-
 mulatissime prosequitur. Vide ineptiam meam quae so, uel (ut uerius dicam) stultici-
 am, constitui discere Hebraice, tanquam non satis temporis & operae in paucis
 his ijs Graecis, quas scio, mihi perierit, Consequutus sum praepceptorem quendam,
 intra paucos annos ad fidem nostram conuersum, cui Hebraei etiam in omni laude
 eruditionis, disciplinarumq; suarum primus descerebant, & quem praecipue solle-
 bant doctoribus nostris opponere, si quando ad disputationem de fide uocarētur.
 Hunc episcopus mea causa, domi suae alendum suscepit, experiar quantum pote-
 ro, spero fore, ut aliquid efficiam, & forte uel ob id ipsum efficiam aliquid, quia
 spero. Ioannes Rincus narrauit mihi acerbiorē casum tuum, quem pertulisti ea
 parte, qua minime uoluisses scio, dolui nescio an uicem tuam, an illius improbitatē,
 dolui tamen, & elegijs aptissimo talibus querelis carmine, dolorē tuū prosequutus
 essem, si modo tam quietus animo, compositusq; fuisset, ut potuisset ad scribendū
 aliquid coegisse manus aut mentem. Oro te mitte ad me aliquid ex ijs, quae ad ca-
 nendum composuisti, sed quod accuratum sit, & cum laude ostendi uelis. Habemus
 & hic cantores, apud quos crebram mentionem tui facio, eorum magister nouem
 & duodecim etiam uocibus canendos modulos componit, sed nihil suorum aus-
 diui quod tribus aut quatuor uocibus caneretur, quod magnopere placeret mihi,
 nec ego tamen animum meum iudicij loco pono, potest enim fieri, ut meliora sint,
 quā ego possim intelligere. Vale, & me tui amantissimum tibi persuade. Salue-
 re iubeas meo nomine, ornatissimum doctissimumq; uirum magistrum Ambrosiū
 Dinter, Nicolaum item Hagam nostrum, humanissimum uirū magistrum Iacobū
 Crabbe uicinum tuum. In primis uero toto animo deditissimum tibi Ioannē Rin-
 cum, suauissimum adolescentem, meis uerbis saluta. Versiculos quos ad te misi, po-
 stea recognoui, deprehendiq; in Anna matre tres aut quatuor mendas, quod uitio
 imprestorum permutatae sunt literae, eas castigaui, dedi; ea gratia hunc ad te co-
 dicem, ut & huius quod apud te est exemplar emendes. Haec cum literis da ope-
 ram, ut

nam, ut reddantur Adam Iordano, canonico regulari ad sanctum Martinum Louanij. Iterum optatissime uale. Data Heidcibergæ, septimo Idus Iunij. Anno 84. diligenter me & loquacissime fac de omnibus rebus tuis certiores, per hunc ipsum, qui has tibi reddat.

ARGUMENTVM PRAECEDENTIS EPISTOLAE.

Illud indicandum paucis, ea quæ hæc epistola cum primis erudita de formandis studiis docet Rodolphus, eadē esse aut ferē eadē, quæ tradit & D. Erasmus in quadā protreptica ad Petrum Viterium epistola, de ratione studij pæcisq; instituendis, & idem posteriore Copiaz commentario de exemplis: Quæ sunt apud Rodolphum lib. inuent. dialect. 3. capi. 16. Eruditionem studiaq; me duce sequerere.) Diogenes eruditionem omnibus hoc sermone commendabat, quod diceret eam iuuenibus adferre sobrietatem, senibus solatium, pauperibus diuitias, diuitibus ornamentum: propterea quod ætatem suapte lubricam coërceat ab intemperantia, senectutis incommoda honesto solatio mitiget, pauperibus sit pro uiatico. non enim egent eruditi: diuitum fortunas ornet. Quæ ratione tibi purem studia tractanda.) Vt citius fatigatur, qui quā longum sit iter nescit, ita minore tēdio rem gerit, cui studij suscepi ratio, modusq; præcognitus. Vnde promptissimum putat posse necessitatibus suis præsidium se parare.) Vt frequentius conuenitur ad spectaculum, ubi non nihil theatricæ stipsis confertur: ita disciplinæ à pluribus coluntur, quæ præter uoluptatē ac dignitatem, emolumentum etiam & commoditatem afferunt. Vt etiam cui senior natura.) Adagio: Aulædus est, qui cytharædus esse non possit. Quam summam esse & prope immensam.) Aristippus eos qui liberalibus imbuti disciplinis, philosophiam negligerent, dicebat esse similes procis Penelopes, quod hi cum Melanthe & Polydora ancillis rem habuerint, & omnia potius habituros se sperauerint, q̃ dominæ nuptias. Sensit liberales disciplinas esse ueluti pedissequas philosophiæ moralis, quæ cum primis sit adhibenda, & cuius gratia reliqua discuntur omnia. Simile quiddam dixisse fertur & Aristoteles de Ulyssē, qui quum descendisset ad inferos, ait illum cum omnibus ferē manibus fuisse collocutum, quum ipsam reginam ne uidere quidem potuerit. Pleriq; etiam loquaces has, & inani strepitu crepitantes.) De quibus abunde satis annorauimus in præfationem libri secundi de inuentiōe dialectica, similiter & in secundum librum D. Augustini de doctrina Christiana capite 31.

Et perplexis disputationum ambagibus.) Diogenes Platonis διατριβή, id est, exercitationem, κατὰ τριβήν, id est, contationem, uoce deprauata uocabat, quod à communi uita semorus disputationibus inscensceret, quum Diogenes in publico uiuens, mallet philosophice uiuere quā disputare. Quas uulgo artes.) libro 3. de inuentiōe dialect. cap. 12. Vt quæ magis possunt animum explere quā arcam. Vide μωρίας ἰγκώμην. Et Prouerbiū: ἐνδὲν πρὸς ἄλφεια. Suffecturas.) αἰσχυρὸν ἐνδὲν γὰρ πλοῦτος τρόπῳ πανκροῦ περιγίγνεται, id est, nullæ enim diuitiæ satis magnæ esse possunt corruptis moribus. Nullum inuenerunt Oedipodem.) Plautus Stichus: Nā isti quidem hercle orationi Oedipo opus.) Est coniectore, qui Sphynghi interpretis fuit.

Laudo eas omnes.) Et nos earum laudem compendio perstrinximus in annotationibus nostris in præfationem libri secundi de inuentiōe dialectica. Hoc est, enitaris ut de rebus omnibus sentias.) Copiosius id indicat Rodolphus in oratione in laudem philosophiæ. Aliæ nanque res ad actiones.) Libri secundi de inuentiōe dialect. capit. 2. & in ea quam modo citauimus oratione. Sed quod efficacissimum est, exemplis propositis.) Lib. inuentiōis dialect. 2. cap. 19. Præceptis enim aures ferē imbuuntur, exempla docent oculos. Reliqua omnia aliorum tradita. Tradit id
inge

ingeniosissimè D. Augustinus libro de doctrina Christiana secundo. Nullum fordidis uilibusq. Plutarchus de auditu. Deinde quod docet contemnere. Rodolphus in oratione in laudem artium. Quando ostendat. Lege Hypocratis epistolam ad Damegetum à nobis latinitate donatam. Iam terrarum, marium, montiumq. D. Erasmus in methodo uerae theologiae. Iam arborum herbarumq. uires. Augustinus de doctrina Christiana libro. Et rerum notitia tibi, & quod post eam. Horatius in arte: Recte scribendi sapere est, & principium, & fons.

Ad corruptam institutionem loquendi emendandam pertinet. Ad eam rem iam iacta sunt fundamenta per Cornelium Crœcum nostrum, in eo coactu, in farragine sordidorum uerborum. Apud emendatos auctores. Cicero libro de oratore primo. Statim quoq. latina uerba. Horatius in arte: Verbaq. prouisa re non inuita sequuntur. Quisquis in percipiendis doctrinis cupiet dignum aliquem fructum adipisci. Richardus Pacæus de fructu qui ex doctrina percipitur. Ipse deinde parere. Plutarchus in commentario, quomodo pueri debent audire poemata. Sed & uerborum. Quintilianus lib. 2. cap. 5. Dies enim (quod dicere soleo) diem docet. Adaghs: Discipulus est prioris posterior dies: Si crebro iacias, aliud aliàs ieceris: Senesco semper multa addiscens. Quod si Quintilianus. Lib. pri. cap. 10. Argumentatio est à maiori ad minus. Nonnulla ignorare. Hieronymus aduersus Vigilantium: Non parum est scire quod nescias. Cicero prima disp. Tuscula. Nec me pudet ut istos, fateri nescire quod nesciam. Quintilianus libro primo: Non uult omnes omnium schedas excutere, ne illic inmodica lectione obruatur iudiciis. Quam alii quidem aliter tradidere. Cicero libro de oratore secundo ad calcem. Quintilianus libro decimo, capite secundo. Et autor ad Herennium libro 3. Quintilianus autor est. Libro modo citato. Ut inquit Salustius. In Catilinario. Quam intentissima cura. Quintilianus in prologo libro decimo. Quando hic præcipuus esse uidetur. Plutarchus in comment. quomodo iuuenes debent audire poemata. Ut certa quædam rerum capita habeamus. Perinde atq. in domestica suppellectile, haud aliter in re literaria quoq. utilissimum fuerit, seorsum habere singula quæq. distincta, ut ad id quod uelis, ilico manus possis absq. errore porrigere. Columella libro de re rustica 12. cap. 2. Preparatis igitur receptaculis, oportebit suo quicq. loco generatim, atq. etiam speciatim nonnulla disponere, quo facilius, quum quid postulabit usus recipere possit. Nam uetus prouerbiū est. Paupertatem certissimam esse, quum alicuius indigeas, uti eo non posse, quia ignoretur ubi proiectum iaceat, quod desideratur. Hætenus Columella. Sentit autem, ni fallor, si quis habeat domi, quod quum utendum est, inueniri non potest: eum magis egere eo quod habet, quam si non haberet. Etenim qui non habet, rogat alicunde commodato: qui habet, ubi uentum est ad articulum, quo sit utendum: nec suum habet, quod ubi sit, nescit: nec alienum habet quo possit uti. Scribit D. Erasmus in uita D. Hieronymi eum cuncta in locos communes retulisse, quæ memoratu digna legisset, hoc ipsum quoque testatur de se & ipse D. Hieronymus in epistola ad Rusticum: Hæc omnia, inquit, quasi pulcherrima scripturarum prædia, succurrens in unum locum uolui congregare, & de speciosissimis floribus coronam tibi texere poenitentia, quam impones capiti tuo. Hinc paratum est colligere lecta apud auctores eum solitum esse in locos redigere. Quintilianus libro 16. capite 3. sub calcem. D. Erasmus posteriori Copiæ commentario de ratione colligendi exempli. Idem in methodo siue compendio theologiae de locis theologicis parandis. Idem libro 4. de ratione concionandi. Philippus Melanthon in rhetoricis libro primo. Idem in opusculo quod inscribitur, Philippi Melanthonis de locis communibus ratio. Huc refer, quod memorabiles dicti sunt tituli librorum, tanquam memoriarum præsidia, cuiusmodi etiam illi, de quibus ait Fabius libro secundo qui ex singulis locis singulos titulos faciebant, ut si quando opus esset ex tempore, inde quod liberet depromeret. Vide Gellium libro ultimo, capite item ultimo, de titulis. Sed de his satis. Nec enim omnia

Omnia omnium testimonia complecti in animo est, nec possum. Sufficiat hoc pacto quærere uolentibus aperuisse uiam, qui plura super hac re uelit legere, legat ea quæ scripsimus in posterioris Copiæ commentarij caput de ratione colligendi exempla.

Virtus uitii, uita mors, doctrina ineruditio.) Cōueniet capita rerū, iuxta rationē affinitatis & pugnantia digerere. Nam Quintiliano autore lib. 12. cap. 1. & 5. Virtus quid sit, aduersa ei malitia detegit, & equitas fit ex iniqui contēplatione manifestior.

In multa capita conferri.) Erasmus lib. cop. 2. de exemplo fabuloso. Est uirtus placitis abstinuisse bonis.) Ouidius in epistola Helenæ ad Paridē. Aul. Gellius lib. 6. cap. 8. de Alexandro: Visti hostis uxorem facie incluta mulierem uetuit in conspectū suum deduci, ut eam ne oculis suis quidem contingeret. Lege scholia nostra in Buconicon D. Erasmi ubi compendio perstrinximus locum communem de uirando pernitioso libidinosoq; aspectu. Quod apud Vergiliū est.) Georgicon 3. Optimo quæq; dies.) Istuc ipsum exemplum Vergilianum, & Seneca lib. 19. epistolarū, epistola 109. fusius explicat, & perinde explicat & accommodat, atq; hic præcipit Rodolphus. Vnde non dissimile ueri, Rodolphū ē Seneca mutuātū esse quicquid faciat ad hanc præceptionem. Et per omnes locos dialecticos fuderit.) Rodol. lib. 2. ca. 28. de inuen. dialect. In tribus libris eis, quos de inuen. dialectica.) Peruasit quidem iam multos ista persuasio, tras præterea libros de inuentione dialectica etiamnū desiderari, sexq; numero ab Rodolpho Agricola scriptos fuisse. Quem porro rōrem per uniuersum terrarum orbem Iacobus ille Faber Dauentriensis, audior aliquanto quā par erat fame, cætera uir perinde bonus ac studiosus: disseminauit in quadam ad Culihermum Medicum epistola, huic Rodolphi epistolæ præfixa. Illius etiam, inquit, de inuentione dialectica, sex libros quando oportunitas, publicaturus, de quibus in fine παρανίστως ipse meminit. Hæc ille. Principio cum ista legissem, atq; ita rem serio habere credidissem, nihil cunctatus, per confertissimos gregariorum militum cuncos, tanquam Corycæos auscultatores ē regione arcis Hattēniensis hærentes, nō sine magno uitæ periculo, maiore etiam rerum dispendio elapsus, Dauentriam usq; peruenimus tandem. Ibi in ædibus Theodorici Bornæi, uiri perhumani, inter prandendum scisci tanti mihi à Fabro nostro nunquid haberet sex illos de inuen. dialect. libros, respōdit etiam, & quidem manu ipsius Agricolæ descriptos. Postridie eius diei cum ad tēpus mihi constitutum bene mane adfuissem, mox pro recepta consuetudine sua bibliothecam suam per transennam modo dedit introspicēdam, addiditq; nemini cuiquam quamuis charo fidoq; in eam unquam aditum patuisse, ac proinde non ægre ferrem, si foris cogerer hære. Hic simul atq; libros suos omnes, mihi librorum heluoni excuriendos, atq; adeo deuorandos obiecisset, tandem uice austarij, Rodolphi Agricolæ libros ὡς τῶν λαχάνων προσωπίδας tanquam assem daret elephantī, in manus dedit, eosq; mutilos & multorum manibus descriptos, nec plures itidem tribus. Tum ego, quid est, inquam, in causā, cur scripseris te εἰς ἀνταρσίαν sex aditurum, quorū in calce παρανίστως nullā esse prorsus factā mētionem, nemini non notissimum. Hoc si notius est, quā ut negari possit, fatearis ingenue necessum est, cum hæc scriberes, te somniasse, ne quid dicam acerbius, id quod miror equidem excidere potuisse tibi homini integerrimo, quando neutrum ex ijs uel ulla ex parte uerum esse facile deprehendere est. Profecto, inquit, ita mihi hætenus rudis indigestaq; moles uoluminis huius imposuit. Equidem putabam eum & reliquos absoluisse, de quibus aliquando se scripturum pollicetur libros. Ac (ut ingenue dicā) quemadmodum per febrem somniasui, ita id somnij epistolæ alleuimus eo prætextu, ut uendibiliores essent nostris nobis merces. Nondum enim diligenter expendimus. nec adhuc irem per occupationes licet expendere. Quo nam, inquam, istuc modo? Nam tot tantisq;, inquit, distineor negocijs, ut ex his memet nequeam expedire. Proinde quando ea gratia non sine maximis impēsis huc ueneris, & symbolum dederis, tamq; liberalem de prædicaris Theodoricum Alostensem Louaniensium typographum: quæso te, mi Alarde, ut unā cum

Dd tuo

tuo D. Martino Dorpio Theologo, uiro undeciq; literatissimo hosce libros tres pro
 be restitutos Louani cures ocus excudēdos, fabulamq; illam de sex libris à me edē
 dis studioforum animis eximas, & quid tibi de librorum numero uideatur, lectorcm
 admoneas. Illud interim tamen uelim sedulo accures, ut Theodoricus Alosthēsis (quæ
 est hominis liberalitas) pro exemplari nobis ducatos aliquot ut minimum 20. annu
 meret. Habes, optime lector, unde sex librorum tumor emanauit, nunc quo pacto si
 dem meam (iussurandū enim conceptis uerbis dedi) de eo refellendo liberem, acci
 pe, Rodolphus Agricola lib. de inuentione dialectica .1. cap. 2. Sed uos de priore illa
 quæ ad inueniendum pertinet, his libris loquemur. Idem lib. 2. ca. 10. Sed ista, inquit,
 tenuiora sunt, nec huius instituti, alijs libris si quando de argumentationum lege,
 hoc est, de iudicandi parte scribendi otium dabitur, copiosius simul & apertius ista
 dicemus. Hæc ille. Quos sanē libros si maxime absoluisse ut porro non absoluisse ue
 risimillimum est, tamen ex illo nō continuo posset ostendi atq; conuinci, præter hos
 quos iam pridem dedimus integros, tres adhuc de inuentione dialectica scripsisse, &
 proinde opus quod ad autographum exemplar per nos accuratius emendandum, Co
 loniæ curauimus adendum apud Ioannem Gymnicum, mutilum esse, nihiloq; retrā
 statius atq; castigatius esse prioribus æditionibus. Sic enim sycophantas aliquot clā
 cularios audio susurrare. Deum immortalem quem stomachum effunderem in hos
 polymythos, nisi me Christianus prohiberet pudor. Ad extremum, neminem quen
 quam tam stupidum esse crediderim, quoniā (si modo dialecticæ inuentionis commen
 tarios nuper ædiros diligenter excutiat) deprehendat eādem, prorsus esse absolutos.
 Cuius rei quod potest esse manifestius testimonium, quam quod ipse Rodolphus in
 calce lib. 3. scribat: Ista, inquit, ferē sunt, quæ de parte illa dialecticæ (quam inue
 niendi uocant) arbitror potuisse dici. Porro si quid desideretur, ut certē desideratur
 etiamnum, id operis non de inuentione dialectica, sed de iudicādi parte fuerat inscri
 bendum. Vt Fabro nostro suum condonemus somnium. Illud quis ferat, adhuc repe
 riri, magnos alioqui nominis professores, non uulgariter in hisce libris uersatos, qui
 id reuocent in dubium, omnes ne libri an non, extent. Extant autem omnes, nempe
 tres, elegantissimi iuxta ac absolutissimi. His alias poteram, & plures subnectere cau
 sas, si ambitiose testimonia conquirerem. Verum quid attinet de rebus tam apertis
 plura requirere? Sed harum nœniarum plus satis. Quanquam quid tam multa in re
 perspicua? nisi quod apud quosdam religio sit uel latum (quod aiunt) culmum à quā
 libet alioqui falsis discedere rumoribus. Quos Græci Sophistas.) Lege principium
 commentariorum nostrorum in Aphthoniū Sophistam. Exercuisse se deprehē
 do.) Rodolphus Agricola lib. de inuentione dialectica, 2. cap. 25. Sic Gorgias Le
 ontinus.) Proposita enim quæstione primum rei genus quærebant, deinde speciem,
 tum proprium, præterea totum & partes, postea coniugata, & externa adiacētia &
 actus, & reliquos item locos. Postremo per communes locos argumentorum, nasce
 batur eis incredibilis ad discendum & copia & materia. Gorgias Isocratē docuit
 primus huius iactabundi instituti autor, ut testis est Valerius Maximus. De Prodicō
 diximus in scholijs, in Axiochum. Abderites Magorum Persarum auditorum pessi
 me sensit de dijs. Hippia omniugam eruditionem, describit L. Apuleius libro secun
 do floridorum, & Cicero quoque libro tertio de oratore, in ipso statim operis fron
 tispicio. Ve enim Demetrio Phaleræo uisum est in libro.) Δημήτριος Φαληρέως πρὸς
 ἱρμηνεύσαι δὲ ἄγαν καλὰ καὶ πρὸς ἴτι κατὰ τὴν ἱρμηνεύουσαν οὐ μὰ τὴν ἀλήθειαν ἰσι
 πταὶ γίνεσθαι ἀλλὰ συγγραμμάτων τὸ χαίρειν ἔχοντα πρὸς μαγαμήνουν, κατὰ πῖρ τὰ πλά
 των· πᾶλλὰ καὶ ἡ ἱοναδίδω. Efficiam aliquid quia spero.) Vergilius: Possunt, quia
 posse uidentur.

RODOLA

RODOLPHVS AGRICOLA

Iacobo Barbiriano suo, S. P.

Reditæ sunt mihi, suauissime Iacobe, in itinere simul quaternæ literæ tuæ. Quarum alijs quid à me fieri cupias, alijs quod neque ipse ueniam, neq; literis quid facturus sim, certiores te faciam, acerbius conquereris. Eïs omnibus quo aptius respondeam, et tu simul quid faciendum mihi sit, facilius cognoscat, paulò altius necesse est rationem itineris mei repetam, quod facientem me tuæ literæ deprehenderunt. Est oppidum uicinum nobis, quod Campos uocant. Eò pri die decollationis Baptistæ, negocij cuiusdam, tum animi quoq; leuandi causa, domo profectus eram. Illic redduntur mihi literæ ex Theoderico Plinio, ornato homine, et mei amantissimo, qui iurisciuius doctor in primis eruditus, in consilio est Comitum palatini. Credo uidisse te illum superiore anno in comitatu domini Augustensis, quia perpetuo magistrum Adolphum nostrum affectabatur. Iuuenis decora facie, et flauis crispantibusq; capillis insignis. Is itaq; scribebat Cancellarium Comitum palatini, cui Ioanni Dalburgio nomen est, hominem nobilem apprime, atque egregie eruditum, et mihi longa uitæ consuetudine, summa beneuolentia, summo studiorum consensu, charum, atq; perinde deuinctum, ad Vormacienſis ecclesiæ episcopatum postulatum esse. Orare illum et summopere hoc à me, summoq; studio contendere, ut ad se uenirem, quàm primum id facere possem. Acturum se mecum ea fide, ea beneuolentia, quam iam pridem in eo cognouissem, et experimento compertam habere. Munificentia uero tanto propensiore futurum, quàm paratior eius nunc sibi facultas esset, quàm antea fuisset. Curaturum se, et omni enixurum opera, ut intelligerem non sibi magis ipsum honore rebusq; auctum esse quàm mihi, diuisurumq; cuncta mecum, et (quæ lex amicitiae apud ueteres sancta est) omnia nos communia habituros. Addebat ad hæc Theodericus preces suas, monere, rogare, exposcere, ut uenirem, iuncturos nos rursus uetus contubernium, nam et ipse domi domini Cancellarij degit. Repetituros pristina studia, omnem intermissam consuetudinem, alacritatemq; lætioris uitæ reuocatuſ. Abrumpeſcem modo quicquid morari me posset, et uenirem, daremq; hoc uel amicitiae nostræ, si minus utilitate rerum, uel utilitati, si minus amicitia permouerer. Aut certe potius his utriusq; concederem, quorum utrumuis crederet ut peruinceret, sufficere posse. Hæc literas cum perlegissem, cœpi dubitare mecum, ecquid statim ad eum proficiscerem. Deterrebat me itineris longitudo, decem enim iam milas domo aberam, et scire septuaginta restabant. Quia tamen iter auspiciatus eram, et

Dd 2 pedem

pedem e limine protuleram, quod uulgate prouerbio, maxima profectio-
 nis pars
 est, statui persistere in incepto, & si non aliud, adire cum, & salutare homi-
 nem amicissimum, & illius fortunæ dignitatique gratulari. Profectus ergo sum, ue-
 ni Heidelbergam, id oppidum est studijs omnium illustrium artium (ut apud Ger-
 manos) non ignobile, illicque ferè semper Palatinus statua habet. Ibi tum cancella-
 riarum inueni, exceptus sum ab eo humanissime, & summo (ut præ se ferebat)
 gaudio, summa etiam multorum doctorum hominum expectatione, quibus illius
 predicatione nomen meum erat notum. Ipse etiam princeps uir equitate, iusti-
 tia, moderatione, clementia, religione, omni uitæ morumque suauitate, & (ut se-
 mel dicam) omni principis priuati-
 que hominis laude consummatissimus meo iudi-
 cio. Is quoque ea benignitate se mihi, ea humanitate præbuit, ut neque ille plus
 facere debuerit, nec ego tantum potuerim sperare. Hortabantur multi can-
 cellarium, curaret prorsus ut manerem, neue quouis me pacto ab se dimitte-
 ret, futurum me magno usui studijs multorum, multos & diligentes audito-
 res habiturum, & honesta me laborum præmia manere, siue auditorum profe-
 ctum, siue lucrum, siue principis gratiam spectare uellem, siue simul omnia, quæ-
 cunque modesti hominis uoto sufficerent, nequaquam mihi defutura. Cancellarius
 itidem omnia quæ Theodericus illius nomine antea ad me scripserat, coram polo-
 licebatur. Noscere se animum meum dicebat, ut cupidus essem libertatis, nec fas-
 cile alicui me imperio addicerem. Victurum itaque me domi suæ meo more, meo
 arbitrio, æquè ac si in mea essem. Nihil oneris se mihi iniuncturum, nisi quo stu-
 dia eius (si quæ possem) iuuarem, cui rei certum haberet me haud grauatæ operam
 præbiturum. In reliquis ut mihi aptissimum uideretur, facerem, irem, redirem, cū-
 ctæ ex animo meo uersarem. Quam ego maxime pro mea uoluntate uiuerem, tam
 id illi gratissimum futurum. Quid multa? Pudit tandem tam multis liberalibusque
 pollicitis, tamque multorum desiderijs claudere me aures, & ultro proferenti se
 fortunæ subducere sinum. Ita quaquam nec ad id ueneram, nec eam spem attule-
 ram mecum, cessi tamen, & exorabilem ea in re me præbui, quam ipse sanè (ut ue-
 rum fatear) summo studio orare debueram. Dixi rediturum me in patriam, &
 eo compositurum res meas, deinde Aprili uel Maio mense, cum aptius iam faciendo
 itinere tempus esset, eos me repetiturum, nisi si qua necessitas, uel quod æquam neces-
 sitati habeat excusationem, interueniret. Hac conditione discedens, quum in itinere
 essem, uenissémque nauis ad id oppidum, quod uulgus Baccarachum uocat, ego quia pri-
 me nobilitatis uinum Rhenense illic prouenit, ob hoc uelut Baccho sacrum, Bac-
 chi aras, ueteres id uocasse puto. Illic ingressuro nauem mihi nuncijs occurrit,
 quæ

quem deditissimus tibi, Ioannes Rinck tuus, præcipiti festinatione in id misce-
 rat, reddi:q; mihi, ut prædixi, quaternas literas tuas, nuncias certe animi amo-
 risq; erga me tui, noti quidem mihi, atq; perinde iucundi, & maximopere deside-
 rati. Quibus literis quantum sim permotus, hinc conijcias licebit, quod perlectis
 eis, omnium eorum quæ hæcenus tibi tam uerbosa, molestiq; narratione recen-
 sui, fuerim oblitus. Et oblitus propè eius, quod parum decet, quin facturum me spon-
 ponderim, id est, rediturum me unde discessi. Quum eodè tempore ad Confluen-
 tes uenissem, correpta subito charta, epistolam exaravi ad Plinium meum, qua pla-
 nè dubium eum, incertumq; animi mei reliqui, ut qui ipse non possem tam propè
 re constituere quid factururus essem. Addidi tamen, quum Colonia uenissem, ibi ex
 amici cuiusdam sententia, quem illic haberem, prudentem admodum hominem, et
 amantem mei, consilium me sumpturum. Simulq; binas literas tuas intra illius epi-
 stolam complicui, quo planius omnia perspicere posset. Post hæc ut ueni Colonia,
 contuli cū uno aut duobus familiaribus consilia, & quantum potui, omnia expendi,
 elegiq; an optimum nescio, fortuna uiderit: certe non quod mallet, sed quod illis
 maxime probabatur. Quæ de re has ad te literas dedi octauo die q̃ tuas acceper-
 ram. Quod ergo pertinet ad id, quod ab Senatu Antuerpiensi mihi offertur, & tu
 ut accipiam, enixissime oras, uellem suauissime Iacobe, si quid aliud in omni uita,
 amori certe, beneuolentiæq; tuæ morem gerere, & quacumq; possem in re, animo
 tuo obsequi. Cuius animi mei quā possem indicia multa colligere, & proferre ge-
 nus uitæ nostræ, animosq; earundem artium studio concordēs, officia, beneuolen-
 tiam obseruantiamq; item erga me tuam, meum etiam in te amorem, meum studiū,
 debitum quidem, cum his ipsis meritis in me tuis, tum certe tibi ipsi, id est, uirtuti-
 bus tuis, & ingenio pulcherrimarum artium ornamentis expolito. Verum ut hæc
 missa faciam, unum hoc satis magnum testimonium mihi esse arbitror huius meæ
 uoluntatis, quod superiore anno tantopere concupiui operam meam Reip. uestræ
 locare, & id ferè præter morem meum propensius, & maiore ambitu expetebā,
 si modo id quod usus rerum mearum poscere uidebatur, hoc est centum coronas
 tos uoluissent de publico dare, quum tantis monitis, suasibus, impulsu, & (quod su-
 perbum est dicere, sed tu uerum dicere me nosse) propemodum blandimentis &
 promissis uir amplissimus, & honestissimus Cancellarius Burgundiæ, ut aula me
 Maximiliani insererem, pellicere nequirit. Quid tu? oppidi ne uestri pulcherri-
 mi quidem illius, sed tamē qualemcumq; aspectum, tanti fuisse mihi putas: an iocun-
 diorem hominum consuetudinem, quæ propè nulla mihi adhuc parata erat: an lu-
 crum, quod maius etiam ubcriusq; neglexeram: quàm hic uel peterem, uel speras-

rem? Quid ergo? Libera studijs quies, & tu inquā tu studiorū socius. Quē ego in laudem meam educare, & ut illustres artifices solent ueluti praestantius quoddam diligentiae meae monumentum relinquere cupiebam. Hae erant, cur tantopere habitare Antuerpiae desiderauerim. Quare igitur, inquis, nunc quod datur, non accipis? Primum non est id iam liberum mihi, quum alteri promiserim. Quanquā autem fidem meam nondum eo nodo astrinxerim, quem nequā expedire, si res poscat, ille tamen uelut promiserim, hanc sibi non aliter ac certam induit persuasione. Quem frustrari me non minus mihi esset durum, quā fidem fallere inhonestum. Deinde etiam nō datur quod petebam. Datur schola, res acerba, difficilis, morosa, aspectu ipso, accessuq; tristis, & dura, ut quae flagris, lachrymis, eiulatu, perpetuam carceris faciem praeseferat. Quod si cui alij rei, huic, uel maxime nomen à contraria uerbi interpretatione potest inditum uideri? Graeci enim scholā, id est ocium dicunt, Latini ludum literarium uocant eam, quum nihil sit aut ociosum minus, aut scuerum, & ab omni ludo magis abhorrens. Rectius sanē Graecus comicus Aristophanes, qui *φρογυσιγγοιον*, id est, curarum locum appellat. Scholam ergo ego? Vbi tempus impartendum studijs? ubi ocium, ubi quies ad aliquid inueniendum, uel excudendum necessaria? Vnde una aut duae horae (ut scribis) explicando alicui impendenda? cum praecipuam temporis partem cura puerorū ad se uocet, & usque adeo omnē tolerantiam magistri conturbet, ut quicquid temporis reliquum est, non tam studijs tribuere possis, quā ut respires, atq; mentem resumas. At possum remissione illam sollicitudine curare. Possum quidē, sed si ego negligens fuero, quis tandem ministrorum diligens erit? Quasi uero, quum ego, cuius negotium geretur, curam atq; operam laxauero, alius, cui licet etiā meo periculo segni esse, sit uigilantius partes suas executurus. Ego ita puto, primam prudentiae partem esse etiam atq; etiam uidere quid suscipias. Proximam, quod susceperis, gnauiter administrare. Id uero quod tu in praecipua lucri parte numeras, honestorum ciuium munificentiam, qui explicando alicui alicui, unam, aut duas horas sibi in diem poscerent, haud sanē satis paratum illi rei futurum esset ocium, quoniam praecipua diei pars cum pueris terenda esset. Quod si huic etiam spei satis fuisset ausus incumbere, maluissem eam conditionem superiore anno accipere, & tunc quoq; eam solam, quā scholae coniunctam mallet. Sed res est fluxa, labilis, & incerta. Primo enim feruore (id quod saepe in alijs expertus sum) multi se proferunt, deinde ubi usu res parumper refrigit, & ille primi ardoris impetus elanguit, quosdam aliae occupationes auocant, quosdam satietas capit, quae ardentissimis plerumq; desiderij proxima est. Nonnulli numerū sequuntur, & quod faci-

entes

entes alios uident, recte fieri putant. Alium labor, aliam merces grauat. Sic fit, ut ex magno sæpe numero uix quartus quisq; quini: usue remaneat. Tandemq; opera luditur, ut non unquam grauis ære domum mihi dextra rediret. Possum ego tibi iamdudum communis hominum sensus ignarus, & expers omnis humanitatis uideri, ut qui deberem pro munere ultro oblato mihi gratissimum ostendere me, & id honestioribus uerbis prosequi, & laudibus adornare, nunc insecter illud, & pro pemodum contemnā. Faterer profecto, & hanc culpam agnoscere, nisi propositum esset mihi, male tibi fidem beneuolentiæ meæ probari, quā laudari orationem, utq; intelligeres tantum apud me ualere amorem desideriumq; tuum, ut quā uideres in re ipsa parum momenti esse, propter quod expetere eam tanti putarem. Tu tamen unus pro omnibus facile mihi satisfaceres. Et quod causis negaturis essem, id tamen haud cunctanter beneuolentiæ tuæ tribuere uellem, nisi prior ille me occupasset, qui sibi tantum iuris in pectore nostro uendicat, quantum tibi concedo. Nunc quoq; nisi itinera ubiq; armatis infessa essent, & omnia bellū occuparet, uenirem ad te, coramq; pro te satisfecissem his, quibus uenturum me promissisti, ostendissemq; facile te, & hoc, & quoduis aliud apud me potuisse conficere, nisi eo tempore mihi literæ tuæ redditæ essent, quo non possem ipse iam quod uellem, de me amplius polliceri. Quod possum autem suauissime Iacobe, maximas tibi, uberrimasq; & habeo, & ago gratias, pro hac tam diligenti enixaq; cura rerum mearum, quod intelligo te omni opera, omni studio conari, aut quacumq; posses, aliquid semper uelles incrementis meis adstruere. Deinde nihil æque cupio, q̄ dari aliquādo tempus mihi, atq; facultatem, quo possim honestissimis illis uiris, qui tuo de me iudicio amoriq; crediderunt, & hoc munere auctum ornatumq; me uoluerunt, gratus & tanti memor beneficii uideri. Quod scribis tuo more iocans, esse eos qui maiore expectatione aduentus mei teneantur, quā si dux Carolus domum aliquando esset rediturus, id tale est, ut magis audire me delectet, quā credere libeat. Sed de Carolo quando in eius mentionem uenisti, quia omnibus locis multus est uariisq; de illo sermo, & quidam est qui magna uulgi persuasionē Carolus esse creditur, qui Bruxellæ, quod Sueuiæ oppidulum est, genus uitæ supra humanum morem horridum, atque asperissimum peragit, scito fuisse me plus octo diebus loco, qui una tantum milia ab eo distat oppido. Et iuissem eò, allocutusq; hominem fuisset, nisi grauiore uiri, & quibus res exactius poterat esse cognita, affirmassent mihi Carolum eum non esse. Deinde rediens in naui casu in colloquium familiaritatemq; cuiusdam insinuaui me, qui triginta amplius annis domus Burgundiæ minister fuerat. Is se dicebat apud Nancium postrema illa clade, quæ

accepta

accepta est, ordines duxisse, & captum fuisse cum multis, & Caroli corpus sine ulla dubitatione, certissimisq; signis illic agnitum sepultumq; esse. Præterea se cū hoc uiro longum habuisse colloquium, sed & illum constantissime negare Carolū se esse, & neq; staturam, neq; loquendi, non dico sonum, qui mutatur multis casibus, sed habitum & formam illam uerborum conuenire. Deinde barbam huic modicam esse, quæ Carolo latissima erat. Hunc rudes & crassas prorsusq; rusticas habere manus, quum Carolo teretes atq; subtiles essent. Præterea neque cicatrices, neq; reliqua quæcunq; essent signa, conuenire: itaq; si qui illa spe teneantur, deceptum eos iri, & uanam esse exitu inuenturos. Vulgus tamen (qui mos illius est, libentissime incredibilia quasi comperta, & loqui, & credere) constantissime hunc Carolū esse asseuerat. Sed ut finē aliquando faciā epistolæ, quia respublica uestra pueris suis, & teneræ illorum, primæq; ætati præceptorem quærit, suntq; eis uelut fundamenta totius reliquæ iacienda, & instituendi molles eorum & anni & animi, qui facile dirigentis manū in omnes flexus sequitur, utq; ab initio bene secūsue formati fuerint, ita deinde omnium studiorū ferè omnis futuræ ætatis spem de se præbebunt. Admonebis ciues, & quantum poteris, adhortaberis, ut non splendidos titulos, nec grandia nomina, nihilq; huic curæ profutura sectentur, hoc est, ut Theologum aliquem, uel physicum, quem uulgo artistam uocant, huic rei præficiant. Qui quum uideatur multa sibi de omnibus rebus posse dicere, dicere ipsum nescit, ut qui literarum & loquendi rationem & leges ignoret. Quid enim Theologus uel physicus in literario puerorum ludo? Profecto (ut græco diucribio utar) id ipsum quod canis in balneo. Querant ergo ubicunq; possunt aliquem, qui, ut apud Homerū Phoenix Achillis ille magister, docere possit, dicere & facere, eūq; si inueniant, omni sibi parent mercede. Nec enim consilium est eis de re uili atque contempta, sed de filiis suis, quorum utilitati futuræq; uitæ omnis illorū labor inuigilat. In quos ut boni sunt hereditate transmissuri, ita uitam, si possunt, transfundere uelint. Quorsum autem hæc omnia eis? Si sic instituantur, ut ferè sint his ipsis indigni, adde, quod ut filiorū illis, sic primæ in filiis ætatis exactissima est illis habenda cura. Quæ quemadmodū omnium quæ traduntur, capacissima est, ita omnium quæ cepit, siue profutura, siue noxia sint, tenacissima. Non est autē de re ulla diligentius statuendum, quàm quæ post se facillimum poenitentiae locū, & dissilium ad meliora regressum relinquit. Sed finis sit. Habes magnam & molestantem epistolam, cuius longitudini antequam totam perlegas, quater irascris scio. Volui autem primū paria tecum facere, quumq; tu multas ad me literas dedisses, nequirem; itidem multas ad te dare, statui multarū numerum iunius huius magnitudi-
dine

dine æquare. Deinde uisum est mihi quàm plenissime reddere tibi rationem rerum
 mearum, quo ferres æquiore animo, si quod tu cupis, & ego, quia cupis, ob id ma-
 xime uellem, cogere tibi negare. Postremo iuuat me fabulari tecum, & omnia non
 dico quæ in animo habebam (illis enim non liber, nedum hæc literæ sufficerent) sed
 quæ una epistola complecti possem, ea profundere apud te, & in amici pectore
 collocare. Vale. Iudocum Bessellium humanissimum & ornatissimū hominem & or-
 namentum Musarum omnisq; eruditionis, si quando poteris, meo nomine accurat-
 issime saluta. Nicolao Hage plurimam item salutem ex me dicito. Festiuium etiā
 corpusculum illud, & facetiarum leporumq; omnium arculam, amores tuos scis,
 quomodo meo nomine salutabis. Sed heus tu, penè hoc oblitus eram, non possis cre-
 dere quantum mihi placuerit simplex illa puritas & integritas literarum tuarū.
 Studes uideo, recte facis, laudōq; te, & ut instas moneo prorsus, hortorq;, & præ-
 ceptorem, quæ tibi occasio rerū negat, tuo studio, tua tibi diligentia teipsum præ-
 be. Iubeo bene te sperare. Noui enim ingenium tuum, nihil erit quod id diligentī
 cura non efficiat, quodq; non intento studio peruincat. Iterum atq; iterum uale.
 Datum Colonia, Calendis Nouembris. Anno. XCII.

ARGVMENTVM PRAECEDENTIS EPISTOLAE

E Pistola hac longe doctissima Rodolphus Agricola senatui Antuerpiensi summa
 tum fide, tum facundia suadere conatur, ut ludo literario præficiat aliquē, qui bo-
 nas literas didicerit, nec uti solēt, aut Theologo, aut infanti physico id muneris cō-
 mittat, qui cū se quaq; de re dicere posse confidant, ipsum dicere quid sit, ignorent. Et
 quum nondum didicere quid sit scire, nullius rei sibi non arrogant scientiam. Lege
 adagium: Inscitia confidentiam parit. Qui autem Theologo quidem, sed solū Theo-
 logo committit puerum in grammaticis rudimentis instituendum, lanam in officinā
 fullonis (ut habet diuerbiū) ferre dicitur. Magistrum Adolphum nostrum.) Quo-
 cum Rodolphus communem habebat bibliothecam, multo instructissimam, quam
 nunc Aemstelredami asseruat Pompeius ille noster Occo Phrysius, relictā ei ab Adol-
 pho Occone auunculo uiro rei medicæ experientissimo. Atq; egregiè eruditum.)
 Testatur hoc præter alia & epitaphia Græcæ Rodolpho conscripta. Ut apud
 Germanos.) Id est, secundum quod nunc sunt Germani. Valla 2. lib. elegant cap. 28.
 Cicero de senectute: Multæ etiam ut in homine Romano, literæ erāt. Octauo die
 quam.) De hac phrasi lege Vallam lib. 1. cap. 59. Ut cupidus essem libertatis.) Quā
 dulce bonum est libertas, quæ morte emitur, & misera res seruitus, cui mors antepo-
 nitur. Quid igitur mentis dicemus his esse, qui se sponte dedunt in eam seruitutem,
 unde nec dato peculio possunt redimi, nec gratuita manumissione liberari? Quod
 uulgus baccarachum uocat.) Eundem sanè ad modum & apud Harlemum amœnissi-
 mum Hollandiæ oppidum, uicis ceruisiarīs admodum & celebris, dicitur Bacchanes.
 Pro Bacchus est, quæ deū olim ibi arcem occupasse, testatur etiam nnum a soti crudiq;
 bibones, hoc est, abbates amphoræ (sic enim isti lurcones loquūtur) quotannis ibidē
 aliū atq; aliū publicitus ē prificis usq; seculis designat. Vnde non iniuria quidam deno-
 bilitauit eiusmodi uentres, ut qui nihil prius habent quam quotidianis a desse cōpo-
 rationibus, & ijs in multam usq; noctem extractis, καὶ παρὰ πότον βοχνητὸς μὲν

E 6

λαγ κω

λας κύντας ἐπιπῶν ἀναγκάζονται μόλις καὶ σίνοντι τὰ πρόσωπα διασρέφοντι ἐκτιλοῦσι τὸ πρῶτον.
 Arceseder Bacchus, neglectus cessit Apollo. Nil est hic aliud uiuere, q̄ bibere. Id quod usus rerum mearum.) Vsum quandoq; accipimus pro commoda facultate administrandarum rerum. Horatius: Pauper enim non est, cui rerū suppetit usus, id est administratio. Datur schola.) Recusat munus, tanquam humilius, parumq; sese dignū. Quemadmodum apud Homerum *odys.* p. ἐν γὰρ ἐπὶ σάβημοισι μένεντι πῆλκος ἱμῖ, id est, Nam ut maneam in stabulis, iam non mea postulat ætas. Cicero de oratore perfectio: At dignitatem docere non habet cerre si quasi in ludo, sed si mouendo, si cohortando, si percontando, si communicando, si interdū etiā unā legendo, audiendo, nescio cur non docendo etiam aliquid aliquādo si possis meliores facere, cur nolis? Res acerba, difficilis, morosa.) Diogenes Euclidis scholā, q̄ arguta quidem, sed ad recte uiuendum inutilia docere uidetur, χολῆν, id est, bilem ac molestiam appellabat, quum schola Græcis sonet ocium. Plato in Phædro: Εμὸς δὲ πρὸς ταῦτα οὐδαμῶς ἐστὶ σχολή. τὸ δὲ αἷτιον ὃ φίλε τέχνη, τὸ δὲ ἐν δυνάμει πῶ κατὰ τὸ διελθόντων γράμματα γῶναι ἑμαυτὸν. γὰρ δὲ δίκαιο φαίνεται τὸ τοῖς ἀγνοῦντα τα ἀλλότρια σκοπεῖν, οὐ γὰρ χαίρειν ἰασσάσθαι, id est, mihi uero ad hæc ocium non est, ob eam ὁ amice causam, quia nondum queo, scilicet Delphicum præceptum, meipsum cognoscere. Ridiculum igitur puto, cum mea ipse ignorem, aliena perscrutari uelle, quare hæc ualere sinas. A contraria uerbi interpretatione.) Quintilianus libro primo capite 10. & Augustinus Dathus de uocibus per Antiphrasin dictis. Græci enim scholam.) Ausonius Grato schola nomine dicta est. Iusta laboriferis tribuantur ut ocia Musis. Græci propriè σχολᾶς uocant non ipsum discendi locum, sed magis disputationes, p̄lectiones, atque id genus alia. Quæ res Platonis dialogos legenti statim est obuia. Aristophanes qui φροντιστήριον.) Retulit quod est apud Aristophanem in nubibus. Vide adagium de fumo disceptare. Cum præcipua temporis cura.) Documento fuerit optimus ille formandæ pueritiæ artifex Lydus in Bacchidibus Plaurinis. Quæ ardentissimis plerunq; desiderijs.) Cicero 3. de oratore: Difficile enim dictu est, quæ nam causa sit, cur ea quæ maxime sensus nostros impellunt uoluptate, & specie prima acerrime commouent, ab eis celerrime fastidio quodam & facietate abalienemur, & quæ sequuntur. Nonnunquam grauis ære.) Versus est Vergilianus ἐ Τύτυρο, q̄ mihi hoc loco supposititijs esse uidetur. Artistam.) Id est, τεχνόλογον, siue ἱπποαρχὴν, id est, septem artium peritum, tot enim numerantur artes liberales. Quam si dux Carolus domum aliquando esset rediturus.) D. Erasmus adagios Glaucus comesa herba habitat in mari. Dictum apparet per iocum de ijs qui cum perierint, tum uulgo creduntur uiuere, qualis opinio complures annos nostratium animos occuparat ad insaniam usq; de principe Carolo Burgundiorum duce, qui cum interisset in bello, tum haud deerant qui non dubitarent magno periculo rerum suarū si asseuerare illū adhuc in uiuis. Qui facile diligentis manū in omneis flexus sequuntur.) Diuus Hieronymus in epistola ad Gaudentium de infantulæ institutione: Ut enim qua in areola digitum sequitur præcedentem: ita ætas mollis & tenera in utranq; partem flexibilis est, & quocunq; duxeris, trahitur. Illic congruunt.) Cū ab alijs permultis, tū uero ab eius medico Gard. Lusitano (ut Græco diuerbio utar) τί κενὸν κενὸν ἔσθαι. Vitur eo adagio & Lucianus in sermone aduersus indoctum longa librorum suppellectile tumetē, rursum in para sito. Vide prouerbium: Quid cani & balneo? Quadrabit in eos, qui ad rem quampiam prorsus sunt inutiles, ita ut in balneo nullus est omnino canum usus. Vt apud Homerum Phœnix.) Cicero in tertio de oratore: Nam uetus quidem illa doctrina eadem uidetur & recte faciendi, & benedicendi magistra, neque disuncti doctores: sed idem erant uiuendi præceptores atque dicendi, ut ille apud Homerum Phœnix, qui se à Pelzo patre Achilli iuueni comitem esse datum dicit ad bellum, ut illum efficeret oratorem uerborum, actorū rerum: Homerus *Iliad.* 8. Διδασκόμενα τὰ δὲ πάντα μύθῳ τὴν ἔκτῃ μάλιστα πρῶτον.

Tura

ἡπάρειπυ. Quintilianus libro secundo capite 18. rursus libr. undecimo cap. primo, Ita omnium quæ.) Quintilianus libro primo. Non est autem de re ulla diligentius statuendum.) Platon in Euthyphone: Iuuenum in primis rationē habere conuenit, ut in optimos uiros adoleſcāt: Idem καὶ φάσκει δὲ παιδείας λίσσασθαι τὴν ὀρθὴν τροφήν.

RODOLPHVS AGRICOLA I A

cobo Barbiriano suo, S. P.

Quid est suauissime Iacobe? tam celeriter oblitus es nostri? tam facile ex animo tibi effluximus? ergo multa alia quæ parauimus, quæ instituiimus, quum essemus unā, tantum † & præter uerba nihil fuisse. Quomodo possum adduci, ut credam te tam penitus oblitum esse, nedum familiaritatis, & illius breuis quidam, sed (ut mihi uisum est) iucundissimæ consuetudinis nostræ, uerum etiam spectuæ & destinationis ad studia, quam ipse tibi iam fingebas, & cuius etiam iam tū futura fruebaris uoluptate? Quoniam ego quoque statueram (si id quod cupiebam, euenisset mihi, ut ad uos me reciperem) omni cura atque diligentia te instruere, & uelut in peculiarem quandam gloriam meam in studijs educare. Et cō te perducere, quo solco nunquam putare me peruenire potuisse, si quis mihi cū essem ea ætate, qua tu nunc es, dux formatorque studiorum fuisset. Fieri certe non potest, ut putem ista tam cito excedisse tibi. Itaque me ipsum præbeo iudicem tibi, nescio an iustum, certe mitem & clementem, fingoque excusationes pro te, & contra me ipsum causam tuam defendo. Cogito te nō habere quenquam, cui possis literas ad me perferendas dare. Rarissimum enim est, ut quisquam istinc ad nos profisciscatur. Et nostri adhuc propter nostrā illā quā ego proſequebar, nō audēt istuc uenire. Præterea uenit in mentē mihi, nihil potuisse te de re nostra cōficere, quā curandā suscepas, propter bella, quæ nunc geruntur. Et idcirco in alios usus pecuniæ necessarii. Et quod publica tractant plerique indocti, & ultro contemnentes literas. Vel aduersantes etiā, & quod ego aberā, qui ut præſens aliquorū cōmonere studia potuiſsem, ita absens facilius memoriæ eorum elapsus sum, & desiderium ſegnius effeci. Hæc omnia persuadco mihi obſtitisse cœptis tuis, quo minus id quod conabar assequi posses, & conatus tuos irritos permansisse, atque quū id quod maxime cuperes scribere, creptum eſſet, tibi factum esse etiam, ut nihil scriberes credo. Hæc ego ut dico, mihi pro te fingo. Et ingenium meum in excusationē tui adduco, quod an iuste & uero faciam, tu quidem potes ſcire, qui hæc quomodocumque ſe habent, rectius quā ego noſti. Facio certe humaniter & modeste, & ut dignum est animo atque beneuolentia in te mea. Malo enim omnia ſuſpicari, & cre-

EE 2 dere

dere potius, quàm putem aut de uoluntate tua quicquam mutatum, aut de beneuolentia detractum. Est enim simplicis & erecti animi, non temere quicquam sinisterius opinari. Et quàm quisq; plurimum fidei præstare paratus est, tam facile lime de aliena sibi fide persuadet. Sanè inceptū illud non pro uoluntate nostra cessasse nobis, eo æquiore animo sero, quòd initio ut crebro tibi dicebam, parum spei capiebam quicquam futurum esse. Tu quidem ad sperandum paratior fuisti, sed ego (quod exitus docuit) certior augur. Sed de hac re satis superq;. Quàm uellem scire quid agas, hoc est, quid ualeas, quæ bella, quam pacem habeas, quomodo tibi cum letissimo & lepidissimo corpusculo illo, quod Veneres omnes Cupidinesq; sinxerunt, conueniat, quorsum reliqui conatus tui, recentes illos dico, quum ego discederem, quorsum (inquam) concesserunt? Mææ Musæ non tacent solū, sed prorsus obmutescunt. Ideo neq; uel unum uersum, posteaquam Antuerpia decessi, feci. Neq; uel cano, uel psallo, aut ullam partem illius studij attingo, ut uidear aliæ quando mihi meipsum perdidisse. Oro ut hoc ipso nuncio quomodo ualeas, & quid actum de re ea, quam cœperamus, & quid tibi impedimento fuerit perscribas. Spero fore, ut hac æstate crebriores ad te dem literas, si modo tutus comcatus fiat mercatoribus nostris in Brabantiam. Et ipse si forte hinc diuellere ad tempus aliæ quod me potero, ad te ueniam. Tanto enim desiderio loci illius tencor, ut facile omnia mihi ex illius comparatione sordescant, & uilia fiant. Eam humanitatē hominum, eum cultum, gratiamq; rerum omnium, eam ante omnia sanitatem & beneuolentiam, ut quā nulla re minus frui mihi concedatur, nihil est quod æque tamen, non audeo dicere sperem, sed uel cupiam, uel optem. Vale. Salutem dicito honestissimo uiro, in eo nomine, Hieronymo de Tiel, M. Ia. Engel. & ne per ambasges te morer, omnes notos, ubi uidebis, & ubi commodū erit. Etiam atque etiam uale. Datæ Groningæ, biduo post Annunciationis Mariæ.

QUum essemus unā, tātum.) Deesse aliquid oportet. Non temere quicquam sinisterius opinari. Cicero: Vt quisque est uir optimus, ita difficulter alios improbos suspicatur.

R O D O L P H V S A G R I C O L A

Ioanni fratri S.

FVi in aula Palatini apud Dalburgium nostrum, & Theodericum Plinium, qui Dalburgij contubernalis est uiginti circiter dies, acceptus non modo ab his, sed à plerisque alijs humanissimè: qui horum prædicatione nomen meum norant.

Mulum

Multum mihi placuit aula illa, quum summa principis ipsius mansuetudine, & ingenij suauitate, tum amicorum omnium modestia, concordiaq; uita. Itaq; quum Dalburgius obnixè mecum ageret, ut ad se uenirem, atq; domi suæ agerē: illa mea quam semper soleo expetere libertate, pollicemurq; se curaturum ne quicquam mihi deesset ad commode uiuendum, neq; id mihi ex meo parandum esse: gessi morem illi, & prima æstate, quum aptum faciendo itineri tempus erit, uenturum me promisi. Mouit me & occasio perpetua studiorum, & qualiacunq; literarum mearū, non inhonesta exercitatio: Palatinus enim semper ferè Heidelbergæ degit, paratumq; erit mihi semper habere aliquos, qui uel doceant aliquid, uel discāt. Fuit oblata mihi conditio Antuerpiæ, opulenta certe: poterā enim lucrari circiter tre cētos Renēses annuos, sed ministerium parum liberale erat, præfuturus enim scholis literarijs eram, quæ res quum ipsa per se sordidior sit: tū studijs meis plurimū impedimenti fuisset allatura. De sorore nostra nescio: quid statueris, aut uelis statuere: commouisti rem, quam perficere non uideris mihi posse. Parum bellè fecisti: sed hæc aliās, & plura, nuncius enim festinabat, ne uacaret mihi in præsentia plura scribere. Cupis ut ad te ueniam, nescio quid sit illic negotij mihi futurum, aut quid faciam ibi. Hymis est, & pigrior sum. De discessu meo nemini dixeris: Nolo id ab omnibus sciri. Vale. Pridie D. Thomæ Anno LXXXII. Illustrissima domine tuæ obsequium meum commenda.

Rodolphus Agricola Ioanni fratri. S. P. D.

Misi fratrem nostrum Henricum in patriam, cupijt enim ipse eo proficisci: postquam nunciatum nobis est de morte sororis nostræ. Dolco grauiter et ægre fero casum illum, ut par est quia soror erat, tum quod multum ingenium, moresq; eius si uiuere potuisset placebant, nunc quia Deo aliter uisum est, querelæ omnes molestæ sunt, & superuacua, & cum necessitate deliberandum est, & ferendum quod res cogit. Quod ad res meas pertinet. ueni Heidelbergam expectatus omnibus & expetitus, humanissimèq; exceptus sum à domino Vortatiensi: qui me summa benignitate, & mansuetudine prosequitur. facio quicquid mihi libet, eo, uenio, ago, quiesco. prorsus ex meo arbitrio, sed nescio quo pacto hic tam inuitus, & prorsus contrà animum meum sum, ut non uidear mihi tota uita ullo loco fuisse: cum quo minus mihi conueniret: aut in quo ægrius degerem, quàm hic sum. Difficile est mihi seruitutem discere iam increscente ætate, & quamuis seruitus nulla à me exigatur, tamen nescio an eò grauius onus incumbat mihi, quòd necesse habeo quam alius mihi remittat: eam mihi ipsi imperare, & ipsa me libertas in

Ec 3 340

grauiore[m] seruitutem adducit. Deinde semper quasi Horatij illud per os mihi redit. Patrie quis exul, se quoq[ue] fugit: assueram iam regioni nostrae, & illa etiam mihi, uidebarq[ue] iam mihi quietem aliquo loco circumspicere, & uitam aliquam in partem collocaturus esse: nunc reuulsus iterum, & eò perductus, ubi omnia ferè noua, aut ignota mihi, & rursus uelut de integro uita est ordiend[a], & ea uita, in qua non mihi uideor permansurus: ita huic etiam me assuefaciet, adhuc tamen non potuit, & magis me in quietum reddidit mora, quàm composuit. Fortè mollientur ista tempore, & dies sicut omnibus omnes: ita quicquid huius rei perferendū est mihi: fratris causa perferam oportet: cuius rebus possum hac uia maxime consuler[e]. Est in domo ampla satis, & familia numerosa: in qua nihil non ignoscitur ei, & ut ita ne fiat ab omnibus, petiui: & tamen in gratiam meam plus illi sèpè, quàm uellem permittitur. Satis studiosus est, & ingenio satis prompto, & expedito: si modo probum & modestum esset, & tam honorem, bonamq[ue] existimationem hominum cuperet, quàm inanem & stultam ostentationem cupit. Potest tamen fieri, ut hæc usu & etate leniantur. Nam ut tollantur, uix audeo sperare. Tu quomodo ualeas, & qua ratione res tuæ agantur, cupio scire. Fac uigiles oro, si quo modo posses aliquid inuenire, unde tibi uitæ præsidium esset: nam fauorem principum ut mereri, sic multò magis tueri laboriosum, & multæ operæ est, ut scis: deinde etiā res per se anceps & lubrica, & quam per sèpè fortunæ magis, quàm meritis imputare possis. Coloniae quum essem, ad coenam semel uocatus sum à Vastardo hospite. D. Veonis. Video adhuc non satis cum posse rusticum illum pudorem, quem apud uos didicit, exuere: & de ea re querelam etiam domesticorū inter se, quum abesset ille, audiui quanquàm ambagibus loquerentur, & crederent non intelligere me: quam rem agerent. Fac me de rebus tuis certiore[m]. Vale. Illustribus domini obsequium meum commenda: Magistrum Hiccium meo nomine, & benignissimè me saluta: & suauissimam foeminam hospitam tuam G. Etiam atq[ue] etiam uale. Datae Heidelbergæ X. Calend. Augusti, anno LXXXIIII. Plinius noster plurimam salutem tibi dici iussit. Sumus adhuc contubernales. Palatinus alit ei duos equos, & habet salarium centum aureorum quotannis. Est industrius, & gratus Principi, & omnibus aulicis: & qui ut nunc usum prompti, & prudentis inuenis præstat, ita spem magni uiri promittit.

Rodolphus Agricola Ioan. fr. a. S. P.

Redditæ sunt mihi literæ tuæ, quibus idem de sorore nostra scripsisti, quod in mandatis dederas Agneti, quæ superioribus apud uos fuit. Sunt (puto) quindecim

decim aut amplius dies, ex quo pater ad me fuit. Narravi illi rem, iussiq; mittere ad me eam. Dixit intra triduum aut quadriduum missurum se, postea nec misit hasctenus, nec mandavit quicquam. Suspicio nolle eam ad nos redire. Itaq; nihil habeo: quod possum explorare de ea re scribere: quod siue faciat, siue non faciat: non est quod ei uelim magnopere molestus esse. Vtcumq; enim res ei bene aut secus cesserit, suum erit commodum, sua querela. Valto. Datum Groningæ.

Rodolphus Agricola Ioan. fratri. S. P.

Ioannes Vuiardi frater Domine Priorisæ uenit ad me, dicens audisse se magnificum D. Ennium dominum tuum quæsisse habere sibi tonsorem proprium, inter ministeria sua. Nunc uti res Ioannis sunt, uellet, si quomodo possit, hoc ministerij munus, apud te cum consequi. Orauit me ut se tibi commendarem, quò curares pro eo apud Dominum Ennium, ut hoc nomine cum in familiam suam acciperet. Commendo tibi cum, & suo nomine: nosli enim modestiam eius, & sororis, cui omnem commendationem debeo, & nulla satis est. Iuuat cum si quid potes, aut si aliud nequis, tamè honesta cum excusatione dimitte, ut sentiat nihil ei minus, quam commendationem meam defuisse. Sororem nostram pater tandem post festa Pentecostes misit ad oppidum, quum ferè omnis occasio discendi aliquid in hac breuitate temporis, prærepta esset: scis enim quicquid pellicorum operum sit, ad festorum aduentum solere parari. Nunc tamen diligenter discit quantum potest: & præterea texturam puluinariam, quam ipsam egregie scit Bela uxor Ioannis ministri mei, cuius auus domi diuertitur. Accepiliteras Henrici fratris nostri, ad me, & ad te datas, quas tibi mitto: de quo (ut semel dicam) ego prorsus eum quicquam bene facturum despero. Vale datum Groningæ. Anno LXXXII.

S A L V E.

Hodie proficiscor in Holandiam nomine Reip. nostræ cum Euerhardo Hubbeldingo: ut componamus causam, tam diu tamq; multipliciter semper frustra tractatam, cum Dederico Hockelem. Quorsum res casura sit, difficile est uaticinari, quod tamen spem aliquam pollicetur, ultro literis Reip. Dordracensis scriptis, nomine Dederici uocati sumus ad rem transigendam. Mihi hoc iter incommodè accidit: nam aut debebat metus me pestilentie à prosecutione detertere, aut si hunc timorem contemnere auderem, satius esset me eò proficisci, quò ipse mea causa decreui pergere. Sed tamen nolui negare orantibus, quia tantò arctius nunc eos mihi obligaturus eram hoc merito meo (si tamen ij sunt qui ullo merito obligari

gari

gari possunt (quantò nunc mihi liberius erat & iustius negare) quum primum rediero, si duret hæc coeli serenitas, ipse ad meum iter parabo. Biduum est ut acerbißimus mihi nuncius allatus est, Adelheidem hospitam nostram Nouimagij, Agnetem filiam, & huius maritum fato functos esse. D. Rodolphus Runt item diem suum obiit. Elisabeth filia in cygno, grauitè & supra spem uitæ ægrotat. Tu quid de omnibus rebus tuis constitueris, aut constituturus uideris, facito quum primum rediero, certiozem. Vale. Illustribus dominis tuis obsequium meum commenda. Magistrum item Hiccium, si apud uos est honestissimis uerbis meo nomine saluta. Etiam atq; etiam uale.

Rodolphus Agricola Ioanni fratri, S.

Venit ad me nudiustertius pater tuus turbatus & gemens. Et prope cum lachrymis questus est mihi, Henricum fratrem nostrum Pridie eius diei, etiam sibi abstulisse cætum florenos nostræ monetæ, ex pecunia sacra, cuius, ut scis, curam ille gerit. Orauit ut quàm primum ad te literas darem, ut si quo casu ueniret ad te Henricus, teneres eum, pecuniamq; rursus ab eo extorqueres: sic enim uidetur hætenus significasse uerbis, cupere se si quâ posset, in Saxoniam studiorum causa proficisci: itaq; credidit eum peruenturum ad te esse, oraturumq; aliquid in subsidium uiatici: tu si ad te ueniat, censeo, si modo occultè potes & honestè, ita ut facile arbitror futurum, ut possis acerbissime tractato illum, & uel in carcere conijci facito. Destinaueram apud me iam Louanium mittere illum, & quomodo cunq; potuisssem comparcere, & corradere, quæ sumptui eius suppeditassem. Venieram in spem etate iam, & liberaliori hominum studiorumq; consuetudine, iam debere ad meliora respicere, & mentem aliquando honestiorem induere: sed quæ neq; tot tamq; acerba conuicia & castigationes emendant, neq; emendant nostræ exempla, neq; beneficiorum meorum, uel priorum memoria, uel spes futurorum: nescio quid dicam: desperare in fratre durum: sperare in tam perditò, propemodum stultum: uellem duplum illius damni accepisse me, ut id ille non fecisset. Consolatus sum patrem, quàm lenissimè potui, dixiq; cogitaret se illi hereditatem maternam (id quod iure cogere potuisset) tradidisse. Nos illi in tempore, uel auxiliū, uel consiliū inuenturos, quo pecuniam illam alicunde reperiret. Haberet modo rem occultè si posset, neq; damnum infamia cumlaret. De Traiectensibus ingentia mendacia fuere hic, & acceptarum & illatarum cladum: nunc post omnia fuit hic tabellarius Ducis Cliuensis, qui dixit, in eo tumultu, de quo scio te audiuisse, quum tot occisi dicerentur, non plus ducentos quinquaginta captos, uel cæcos.

Jos. Reliqua omnia facta esse. Arnhem Dux Cliuchsis, item & Hattem occupauit: de oppido Gehrie itidem sunt qui dicant. Vale, & illustribus dominis tuis obsequium meum commenda. Datum Groningen. Agnetis.

Rodolphus Agricola Ioanni fratri suo salutem.

Reddedit mihi literas tuas, cui eas dederas: Aënius dominus tuus Vormaciæ: coactus enim fuerat manere illic, & quiescere quindecim, aut amplius dies, quod unum illi, & si recte memini, sinistrum genu intumuerat. Itaque quum ad sacrum Paschæ diem, cum domino meo illuc uenissem, allocutus sum eum sæpius, & curavi ut dominus dissimulanter inuitaret eum: quanquam tamen antea quis esset: occulte Domino dixissem. Postea quum dominus noster orator Comitis Palatini ad urbem proficisceretur, cum sedecim equis, & ego essem una: allocutus sum cum in urbe sanum, & bene habentem, fuimus in itinere Ferrariæ, sed parum mansimus: uenimus enim decima nona hora, & reliquum exegimus ibi. Mirum est, quomodo omnis ager Ferrariensis, qui circa Rodigium erat Venetias uersus, uasatus sit. Ville omnes dirutæ & exustæ, arcum in quo feræ principis erant, totum uasum, feræ omnes cōsumptæ, arbores defectæ, murus cuius subuersus, monasterium angelorum & Cartusia, magna ex parte desolata, arbores omnes in uia angelorum excisæ, plateæ Ferrariæ confractæ adhuc & plenæ multis locis luto, & fimo: mortua sunt Ferrariæ partim fame, partim pestilentia, partim casibus bellorum, plus quam quindecim hominum milia. N. noster allocutus est me cum summa cupiditate, & gaudio, & iussit tibi plurimam salutem dici: adhuc est illi uetus consuetudo, quæ fuit cum Diamanta tua: ea uidua est facta, ipse docet filios. D. Theophili. Dio tefaluus, Aloisius Tita omnes mortui sunt Romæ, Ioannes Plinius noster est in conubernio Cardinalis ad uincula, affecutus est plus quam quadringentos aureos annuos ex beneficijs, pater eius hac æstate est mortuus: nouerca triennio antea. Spero circa mundinas nostras Groningenses uenturum me in patriam: quod si non potero, ad festum Paschæ sequens haud dubie ueniam, quod & mallet, & mihi commodius esset. Honestissimæ scemine Gertrudi tuæ meo nomine ornatissimam salutem dices, & sorori eius Nobili, & præstantissimæ scemine Domine tuæ obsequium meum commenda. Vale, propter scriptum Romæ, secunda septimana ante diem corporis CHRISTI. Anno LXXX.

Rodolphus Agricola Ioanni fratri Salutem.

ff Curato

Curatores hospitalis Sanctæ Gertrudis oppidi nostri, diligenter me orantur, ut accurate causam eorum commendarem tibi. Cupiunt, ut mos eorum est, publicè apud uos à populo rogare stipem, uel (ut nos loquimur) eleemosynam in sumptus pauperum: quos, ut nosti, numero plures quàm pro facultatibus suis alunt, quumq; non liceat uestris locis iniussu Dominæ, cuiquam publicam stipem petere: poposcunt à me, ut meis literis illorum ad te preces perferre, quo adiutor illis & intercessor ad Dominam fieres: ut ea permittat eis populi sui beneficentia uti. Itaq; si quid potes hac in re apud Dominam, uel suadendo, uel mouendo, uel orando: uides facile quicquid est huius beneficij uel meriti, eius impensas apud alios: apud te uerò laudem futuram. Henrici fratris nostri literas accepi, qui ubi sit, & quid agat, facile ex literis ipsis intelligere est. Ad patrem suum itidem literas misit, quibus ordinem rerum uerbosissimè scripsit, quo ordine ad Dalburgum nostrum perueniret: sed quantum conijcere possum, magnā partem emendatus est, orauit enim patrem, ut diligentissime rogaret me, ignoscerem sibi, quòd dixisset Dalburgo nostro: se illuc à me missum esse: quum tamen totum ordinem, alium narrauerit. Possem omnibus uicijs eius ignoscere: sed uanitas illa, & mentisendi ad omnem occasionem facilitas, & par impudentia: ea sunt quæ non solum animum meum ab eius auertunt amore, sed etiam de eius salute ferè cogunt desperare, & timeo ne antea quàm illuc ueniam, aliquid dedecoris moliatur: neque iam ex nonnullis quæ dixit: quantum ex literis illius conijcio: satis integram institutionem rerum mearum illic reliquit: & adeò nonnunquam eò me adducit, ut ambigam mecum, an propter eum illuc profisciscar. Satiùs tamen puto proficisci, si ulla uia ad sanitatem possit reduci. Timidus enim est natura, & illic parata facultas, & libera est quocunq; uelim modo eum castigandi, & emendandi, aut si id frustra id erit extra fines Palatini ciijciendi. Credo ferè post mensem hinc me abiturum: nisi quid aliud eueniat. Ab eo sanè inuitus: sed perdere rationem omnem uitæ hoc loco sine ullo fructu aut uel re, uel spe bona: Vides cuius dementiæ sit. Quòd si ad certam aliquam diem scirem Emedæ te futurum, darem operam ut eò uenirem, ut Auricam ueniam nullam rationem inuenio: malo me fastui hominum uestrorum estimandum: quàm iudicandum relinquere. Soror Remmaka neptis nostra diem extremum obiit: cura ut oretur pro ea. De Episcopo Dauid ut captus sit, priorem audiui scire: conuentus publicus est Amersfordiæ, omnium oppidorum diocæsis: Miserunt nostri hodie manè duos illuc, Assuerum Eater, & Garmodum Altema: quia à reliquis oppidis diocæsis enixissime, ut id facerent, rogabantur.

bantiur

bantur. Credo Dauid episcopatu cessurum. Dux Cliuensis, & Maximilianus ita-
dem legatos suos ad componendas res suas Buscumducis misere, aut cito pax
erit, quantum uideo, aut in atrocius quàm unquam bellum res erumpet. Vale,
Illustri Domine tuæ obsequium meum commenda. Datum properatissime, sab-
bato post corporis CHRISTI. Anno LXXXIII.

IN EPISTOLAS AD IOANNE M FRA-
trem scholia.

Rodolphus Philippi.) Quæ sequuntur abñcienda censerem (sunt enim eiusmodi,
ut ex eis plus Rodolphi nostri gloriæ decessurum quàm accessurum uideatur) Nā
si D. Erasmus Roterodamus ubi illi Nicolai nostri Canni iuuenis æque literatæ
que incorrupti obsequium commendasset, transmissa cum eodem in laudem Ma-
thiæ Richilii oratione, in calce illius adiecisset. Hanc orationem fortè nacti ceteris
adiicimus, quod nihil sit eius uiri, quamuis ex tēpore, quamuis alieno stomacho scri-
ptum quod non diuinitatem quandam præ se ferat.

Nostri ἀπασις.) Plutarchus hoc genus hominum ignauum, quod tecto greditur
umbra quodq; semper amat desidere domi οἰκουπόδ; appellat, quasi dicas custodes
domus. Et in libello πρὶ τῷ ἰουβύλλῳ non probat hanc οἰκουπόδ; καὶ ἀπασις. Lege
Prouerbum ἀνάπαισις τῶν κακῶν ἀπασις.

Potest tamen fieri ut hæc usu & ætate leniantur.) Naturalia uitia, inquit, Seneca:
Leniri quidem arte possunt, inci & extirpari non possunt, uitia ætatis cum æta-
te deponuntur Seneca epistola 10. lib. epistolarum primo: Quæcunque, inquit, attri-
buit conditio nascendi, & corporis temperatura, cum multum se diu; animis com-
posuerit hærebunt. Adagijs: Ipsa olera olla legit. Naturam expellas furca, tamē usq;
recurrat. Insuit quod exhauritur, Podex peruincens loturam.

RODOLPHI AGRICOLAE TRA-

ductio in epistolam de congressu imperatoris Friderici, & Car-
oli Burgundionum ducis.

ANTHONIO SCROFINEO, RO-

dolphus Agricola salutem dicit.

Nūxisti mihi, ut literas illas quas de cōgressu imperatoris Friderici,
& Caroli Burgundiorū ducis, Gallice perscriptas legisse me t. bi nar-
rauerā, in Latinū sermonē cōuerterē. Gessi morē uoluntati tuæ, nō ta-
mē uerbū ē uerbo exprimens, sed latius nom. unq; contractius ue res
explicans. Ordinem quoq; rerum sicubi commodius uisum est, commutauī. Tu sis

F s 2 qua

qua parum Latina tibi uidebuntur, aut nescisse me meliora, aut ut excusationem aliquam ignorantiae meae prætextam, rerum culpam putabis, quarum nonnullas, quod nostro aeo reperta sunt, difficile crediderim priscis appellare nominibus. Neque enim fieri potuit. Vetustati quæ res ignorarentur, &c. nota earum essent rerum nomina. Sed hæc utcumque sint, una eademque maxima excusatio mihi tu, qui iussisti. Malui enim audacter suscipiendo obsequi tibi, quam offendere negando prudenter. Hæc erat sententia epistolæ.

ARNOLDVS DE LALAING, PRÆ-

positus D. Mariæ Brugensis, Paulo Bensi, rectori Papiensi,

S. D

Perspectum mihi fuit, summo te studio, summaque uoluptate conuentum imperatoris & ducis nostri auditurum. Idcirco rem omnem quam potui diligentissime perquisitam exploratamque scripsi. Certior factus ab imperatore dux uelle se magnis arduisque de rebus coram secum agere, compositis rebus ducatus Gelsenensis, quem bello subegerat, in Lothoringiam aduenienti imperatori est obuiam profectus. Erat secum ferè dimidia pars, quem in dicta expeditione habuerat. Metense oppidum est Lothoringorum clarum ijs locis, & natura opereque egregie munitum. Id cupiebat ingredi dux. ciues reputantes, & armato, & potentiori, & inter hostem amicumque dubio credere periculosum, quum non nisi præfinito numero comitum, & quibus (si uim pararet) pares se crederent, illum admissurum se dicerent, respondit maluisse se quod cogere posset, impetrare. Esse sibi clauis portarum in promptu, arma exercitumque significans. Statim habet in agro Treuerensi. Exercitus, per uillas testaque uicorum sparsus, tres in longitudinem, in latitudine binas continet leucas. Tertio Calend. Octobris Imperator Treuiros uenit, comitatus filio suo, & Turchi filio. Treuiorum ciuitas ad Mosellam flumen sita, sexaginta supra Mosellæ & Rheni confluentem milibus, & rerum gestarum magnitudine, & uetustate urbis (quippe quam circa Troiana conditam tempora ipsi affirmant) præclara. Gallica olim gens, & quæ diu ambitiose inter Germanicas uideri uoluerit, donec tandè promotis finibus Germani, & occupato quicquid Galliarum ad Rhenum pertinet, Treuiros quoque in imperium nomenque suum adgere. Huc cum uenisse Imperatorem dux accepit, ipse proficisci postridie parabat. Quem ubi appetere auditum est, simul ipse Imperator cum omni strepitu fortune sue, simul episcopus Treuirensis, & quicquid nobilitatis dignitatisque tota in ciuitate fuit, paulo minus leuca, obuiam processit. Postquam in conspectum utrinque

uentum

uentum est, dux uenerabundus detecto capite, equo desiliit. Itidem imperator faciens, procumbentem in genua ducem amplexus sustulit. Dicta ergo redditaq; salute, & à duce reliquis etiam, quibus hic debebatur honor, saluere iussis, rursus equos inscendunt. Ibant iuncto gradu imperator atq; dux, sequebantur filius imperatoris & Turchi, Post hos ut cuiq; nobilitas uel claritudo erat. Ingens numerus utriq; principi, qui tubis buccinisq; præcinerent. Tributa hæc quoq; duci ab imperatore dignatio, ut ducis ipsius primi agminis essent, soli q; canerent. Præcedebant ducem pro numero gentium, quibus imperat (caduccatores nescio, an nomenclatores dicam) uulgus Gallorū Heraldos uocat, genus hominum Galliæ Germanisq;, & reliquis ad occidentem nationibus usitatum, Italiæ nō perinde cognitum genus, nobilitatem, decus principum, insigniaq; per gentes familiarum nosse, ipsorum muneris habetur, quibus maioribus nobilissima quæq; domus propagata, quid in quaq; honeste, egregie, fœde, turpiter factum patratumue, ipsi præcipue uel norunt, uel nouisse creduntur. Tuti, ac uelut sacrosancti, in pace honorati, in bellis quoq;, quamuis seuis, intacti. Libertas ac licetia scelerate facta principum reprehendēdi, minor nunc quidem, olim maxima. Ausi adire mensas regum, & resupinatum (summæ id ignominie loco habebatur) panem apponere, & lintecum, quo mensa insternitur, medium perscindere, & alia dedecoris notandi causa facere. Sed hæc, quemadmodum pleraq; robustior in uita posteritas, magna ex parte neglexit. Nomen tantū, & uetustæ uenerationis potius memoria, quam præfens autoritas remansit. Hi insignia singularum gentium, nomenq; præferentes, ducem (ut diximus) præcedebant. Gladium dux maiori (ut par erat) potestati concedens, imperatori submittit, Erat uidere cuncta opulentiæ, maiestatisq; plena. Strepebant tubæ buccinæq;, & funalia, flammantesq; obiter cerei, noctē incenderāt. Iam fremitus, & ardor hominum equorumq;, & omnia ostro atq; auro fulgentia. & hæc per tranquillitatem, tanquam exposita spectaculo notabiliora, omnium in se aures oculosq; conuerterant. Imperator uestiebatur textili auro, uestis ad pedes profusa, & circum collum replicata, perq; humeros more Thurcorum sparsa, limbo circum pedes, manusq; ingentis precij margaritis picturato. Ipse grandis natū, sed uirenti adhuc atq; solida senectæ. Dux autem circiter quadraginta natus annos, in ipso ætatis robore, medio rerum gloriæq; cursu conspicuus, armis se totum texerat. Fulgebat desuper chlamys, unionibus, carbunculis, adamantibus distincta, quam qui paucissime ducentorum millium scutatorum æstimauerunt. Tā multorum paupertate constat, ut unus uestiatur. Scias necesse sibi esse, uelut ex imenso & inexplibili cupiditate haurire, cui tantum libeat in re modica profusere.

dere. Filius imperatoris decimumoctauū agens annum, insigni facie, egregio prae-
 etate & capacissimo paternae fortunae ingenio, indutus sanguineum intertextum
 argento. Thurci filium aiunt captum in bello, quod cum imperatore Trapezun-
 tio rex Thurcorum gessit, Romae dehinc ad pontificem maximū missum esse, mox
 ab eo imperatori dono datū. Amictus patrio more, ueste aurea figurata erat. Cri-
 nem in nodum collegerat, sicut Sarmatae solent, toruus aspectu, prorsusq; hor-
 ror, & patria uasitas uultu apparebat. Iam pleriq; alij duces, comites atq; prin-
 cipes, uiri magni memorandiq; si soli fuissent, nunc solum tantorum nominū ac-
 cessio. Praecipui quoq; honore, aut opibus, populi Treueren. propē sexcenti equi-
 tes, amicti omnes rubeis uestibus, iactantes duci officiū suum, & imminentes forte
 metus praeuijs beneficijs occupaturi. Imperator & dux multo & (quantū ex uul-
 tu cōiungere erat) benigno sermone iter emetiētes, quū tandē per mediā urbē ad fo-
 rū uenū est, lōgis inter se precibus utrinq; lōga obsequiorū ostētatiōe, uter alterū
 domū comitaretur, contēderūt. Cōcedēte uero neutro, & ambobus tamē honorē
 obstatē abnuētibus, ualefaciētes inuicē discedūt. Imperator in aedes amplas atq;
 magnificas in prospectu fori, dux extra muros urbis ad S. Maximinū (cōnobiū id
 est diui Benedicti) diuertit Calēdis Octob. Quū prandissent, dux iā pridē opperē-
 entem se imperatorē domi suae conuenit. Stabat imperator in aula aureis sericisq;
 sapetibus instructa, innixus abaco, & cogitabundo similis. Utq; aduenientē ducē
 conspexit, obuiā in medium atrium progressus, humanissime salutatū, dextera
 apprehendens, in aulam perduxit. Ibi adhibito uno principali ducis scriba, diu
 multumq; incertum qua de re colloquuti, ubi satis uisum est, circumlatum ex mo-
 re uinum & bellaria, discessumq;. Ibi iterum instare imperator, uelle foras comi-
 tari ducem, abnuere uero dux, neq; ulla id ratione pati. Tandem uictor dux, cum
 medias scalas transisset, imperatorem sequi parantem, proptere rediens, inq; medē-
 am reducēs aulam, abscessit. Postridie dux rursus reuisit imperatorem, abduxitq;
 secum ad sanctum Maximinū, ubi diuertisse ipsum praediximus. Induebatur impe-
 rator purpura intertexta auro, dux praeter pileum, uestem gestabat ducalem, fi-
 lius imperatoris damascenam uiridem uestierat. In reliquo comitatu tantū texti-
 fabrefactiq; auri, quantum uel his gentibus, uel hoc seculo difficulter, nisi qui ui-
 disse, putaret fuisse. Non errauerunt forte qui dixerunt, peregrina luxuria pa-
 triam gloriam commutasse Germanos. Quis credat horū maiores sago, aut pel-
 libus, quas feris detraxerāt, uestitos, toties Romana arma exercitusq; fuisse. &
 quaua uersum trans flumina, maria, montesq;, auxisse fines? Ingressi sunt cons-
 clame quoddā imperator, unaq; episcopus Mogunciacus, secretorum suorū intio

Huius arbiter, & dux cū principali scriba. Cæpit noīe imperatoris episcopus dicere de re Christiana, quo loco, quāq; difficili in statu esset, tū duci de maiorū suorū splendore, tū præcipue quoq; de sua laude rebusq; gestis subnectere causas, hortariq; ut opē ferret. Dignū prorsus eo uigore, eo uiriū & animi impetu opus, cōsultare in cōmune sacro Christiano nomini, & una op̄a de deo hoībūsq; optime mereri. Pulcherrimū idē tutissimūq; inceptū, extra fortunæ incerta, supraq; liuorē de tractionis positū. Quippe in quo aduersa reprehensione, secūda carerent inuidia. In hanc sententiam cum multa dixisset Moguntiacus, respondit dux, cupere quo possent à pluribus, quæ pro se dicenda uiderētur, exaudiri, in locum ampliorem se reciperent. Concessum in cænaculum quoddam grande, ornatum auleis, in quibus exactissimo opere res Alexandri cius, qui orientem perdomuit, erant intextæ. Huius rei præcipua admiratione, qui curas, studiaq; sua interius norunt, aiunt ipsum teneri. In medio sella eminentior, gradusq; quibus adibatur, subsellia quoq; instrata auro. Confedit imperator, ad dexterā erant episcopi, Magontiacus, Treuerensis, Metensis, filius imperatoris, Marchio balnearū, post Lodouicus & Albertus duces Bauariæ, Comites montis uigilantis & Vuirtenbergēsis, filius Thurei, & clarissimorum uirorum magnus, quantum locus capere poterat, numerus. Ex altero latere dux Burgundiæ, episcopi item Leodiensis, & Traiectensis, reliquaq; aulicorum nobilitas. Astabat proxime ducē scriba amictus purpura uillosa, uir (ut apud Gallos) eloquēs, & promptior quàm facundior. Is Latine orsus dicere, primum orationē Moguntiaci recensuit, tum de rege Francorum, beneficia Philippi patris in ipsum, meritaq;, ex quo exul paternam fugiens iram, hospitio ab eo exceptus, hinc ut opera sua reductus in regnum, post hæc cœpta compositaq; bella, & quæ alia ad hanc rem pertinebant, multis uerbis commemorabat. Tū de principe Aquitaniæ subiecit, diligentissime omnia explicans. Postremo ad postulata respondit, dolere principem suum communem uicem Christianorū, & recentī memoria acceptas clades, se si quem alium grauissime ferre. Quanquam autem ipse id sibi non sumeret in ea regum principumq; magnitudine, & opibus, ut se cum esse putaret, qui uel auxilio uires firmare posset aliorū, uel autoritate commouere mentes deberet, si tamen tuti populi sui saluæ res permittantur, effecturū se, ut nemo in ipso quicquam, præter successus, felicitatemq; desideret. Intelligatq; omnes ad hanc rem nec uiro sibi animos, nec principi opes, nec Christiano religionem defuisse. Facto dicēdi fine, dux imperatorem ad ædes suas usq; reduxit. Dux Aquitaniæ (de quo supra mentio) frater regis erat inuisus sibi atq; insensus. Huius causa quod rex prope pro exherede ipsum habebat, susceptum inter ducem

Burgun-

Burgundia & regem bellum iactabatur. Postea uero quàm dux uictum in acie regem, & obsidione Parrhisij pressum ad conditiones accipiendas coëgit, maiora diuersioraq; quàm pro hoc incepto uictoriae præmia recepit, ut crederent qui malignius interpretabantur, cuicumq; cupiditati suæ speciosum hunc titulum circundedisse. Ipse frater autem proximis annis miscranda peste consumptus, mortem obiit. Aegrotabat grauiter & morbi ignoto genere, decidere ungues, capilliq; defluere, ut suspitionem præberet hausti ueneni. Et ut est uulgus, ad optima facienda tardū, ad dicenda pessima promptissimū, ingensq; libido de maximo quoq; turpissime aestimandi, autorem necis cum uideri uoluerunt, cui fuerat, dum uixit, inuisus, & ad quem mortis præmia redibant. Paucos post dies oratus à duce imperator, secum pransus est. Conuiuium maximo apparatu magnificentiaq; instructum erat, ut propemodum nuptijs suis, quarum ferè per omnem Galliam Germaniamq; celebratur fama, exæquaretur. Haftenus epistola, & si qua uisum est mihi rerum cognoscendarū adijcere causa. Reliqua ex his qui affuere. Agebatur ut filio imperatoris in matrimonium ducis filia locaretur, nec satis conuenit. Haftenus imperator procuratorem, seu (ut ipsi dicunt) uicarium imperij ducem, perinde ut ipse poscebat, creare paratus erat, si modo dux antea nuptias firmasset. Dux contra procuracionem præsumere uelut ex tuto uolebat, deinde de nuptijs cōmuni se sententia statuturos, procuracionis huius hoc aiunt esse munus debere, adnissurum ducem studio uiribusq; quantum posset, omnia quæ usquam imperio ablata sunt, ad priscam Romani principatus maiestatem rursus redigere. Ingens materia & audenti, & prospero, & ad quoduis audax coëptū in speciem abunde multum iuris. Præterea alia quædam petisse ab imperatore dicitur, quorum nihil neq; negatum, neq; tamen satis pronis auribus auditum. Spectacula quotidie, atq; ludæ equorum, concertatio, hastatorum concursus, simulacra pugnarū, & in certamen opulentiæ, fortunarumq; fulgor ostentatus, Maior imperatori clarorum uirorum numerus atq; nobilitas, apparatu splendoreq; rerū dux effusior. Equidem audiui, qui affirmaret æmulatione inter ipsos agi. Et utrumq; oblitum mensuræ suæ, illum quidem inuidere minori, hunc uero contemnere maiorem.

I N E P I S T O L A M D E C O N G R E S S U

su imperatorum Frederici & Caroli.

HAc epistola sanè q̄ graphice describitur, quo nam pacto Carolus Philippi filius Burgondorum Dux, cum Frederico tertio Augusto, Maximilianij patre, patrum memoria Nouesij sit congressus. Qui postea Maximilianus Mariam Caroli unicā filiam duxit, è quibus natus est Philippus, ex q̄ & Ioanna Hispaniensi Carolus quintus Cæsar, q̄ nunc rebus præest. Leucas.) Gallicū uocabulū sicut passagiū, pro expeditione bellica. Guerrā pro bello: treugam p̄ inducijs, sic & Leucam siue milā, pro miligri accepimus. Treuiros uenit.) Vbi D. Hieron. fatetur se suis manibus Hilarium

rium

filii descripsisse. Filio suo.) Maximiliano. Treuirorū ciuitas.) τριφυλία est. Gallica olim gens.) Ita fere Cæsar in cōmentarijs. Ausi adire mēsas regum.) His ad plenū intelligendis nonnihil momenti attulerit lectus Erasmi libellus, cui linguam fecit titulum, in q̄ idem copiosius refertur: Si q̄s, inquit, orsus fuisset sei morem obrectatoriū in conuiujs principū, ius erat olim caduccatori, quē Heraldum uocāt, panē impositū inuertere. Tam multorū paupertate.) Appositissimū est επιπονημα. Trapezontio.) Trapezus, urbs est in ponto. Tantorū nominum accessio.) Hoc est, imperatoris & ducis comites, & uelut appendices, ac ne sic dixerim, umbræ. Vno principali ducis scriba.) Quem uulgo Cancellariū uocāt. Quis credat horum maiores sago aut pellibus.) Cæsar 4. belli Gallici, & Cornelius Tacitus de moribus Germaniz. Vir apud Gallos eloquens.) Id est, secundum qd nunc sunt Galli. Vide Laurent. lib. 2. elegan. cap. 68. Tum de rege Francorū.) Ludouicus undecimus cū ē domo à patre turpiter esset eiectus, ad Philippum se contulit, à quo, quādiu uiuit pater, amice habitus est à morte uero patris, in regnū rediit, ad qd profecti sunt & Philippus, & Caroli filius. Acceptas clades.) Byzantion captum & Græcorum imperium. Frater regis.) Ludouici undecimi. Nuptijs suis.) Quibus duxit Isabellam Lusitanam.

Rodolphus Agricola Ioanni Agricolæ suo fratri S. D.

Nihil habeo, mi frater, quod uel ego aptius tibi pro nostrā necessitudine (ut qui frater sim tuus) asserere possim, uel tu potius pro tua etate (ut qui prima iuuentæ spacia ingrederis) ex me expectare debeas, q̄ ut undecūq; possim, ea tradā tibi, quibus & oratione ornatior, & eruditione melior euadas. Idq; dignū ego studijs meis, dignum amore nostro arbitror munus, ea parare tibi, quorū usus non tempore intercidad, non casibus obnoxius sit. Sed quemadmodū natura perpetuo nos pignore deuinxit, ita illa quoq; quæ à me accipis, solida proinde sint, ppetuoq; tibi adiumento futura. Quod si pulchre ille apud Poëtā monuisse filiū uidetur, qui inquit, Disce puer uirtutē ex me, uerumq; laborem, Fortunā ex alijs: Et ille quidem, cuius omnis conatus pendebat ex fortuna, omnis ad fortunā labor dirigebatur: Non immerito uirtutis ego tibi hortamenta colligam, qui uitā hactenus eis impendi studijs, quæ uera certissimaq; ad uirtutem ducunt uia. Quæq; in rebus humanis quid expetendū sit, quid fugiendū, qd rectē secūsue fiat, uelut in speculo conspiciendū nobis, considerandūq; proponunt. Cum sint aut permulta, quæ ad uitæ pertineant institutionē, Græcis Latinisq; literis conscripta, egregia imprimis, & admirabilis Isocratis ad Demonicū Paræncsis mihi uidetur. Ea enim suauitas est dicēdi, is ornatus, & (ut ita dicā) sculptura oratiōis, tanta præterea maiestas, utilitas, decor præceptorū, ut si quemadmodū pugiles meditados quosdā nodos, ne xusq; habent, quibus inter certamina subito uel nō cogitātes etiā utantur; ita nos quoq; oporteat certa quedā, & ad manum posita uitæ habere præcepta, quæ oēs nostras, uelut ad filiū dirigāt actiones, quorumq; tenax infixā mētibus nostris me-

Gg moria

moriam, recti nos limitē egredi ubiq; uetet, hic libellus aptus, uel maxime ad hāc rē atq; accommodatus mihi uideatur. Eum itaq; in latinum sermonem ē Græco conuerti, rē scrupulosam conatus, ut numeros quoq; quorū ille fuit obseruantissimus, & schemata, uel (ut nos dicimus) exornationes orationis, quoad possem, imitarer. Per similitur enim cadentia, & desinentia, & acuta, & contrapōsita, & reliqua quos id genus ornatus, uoluitur oratio. Quorū ut studiosus præcipue Gorgias Leoninus, præceptor ipsius aliq; ætatis illius Sophistæ fuerunt, ita diligentior ipse, ut sequuta ipsum, non affectata uideremur. Hunc ego legendū tibi etiā & ad uerbum quoq; cōdiscendū censeo, semperq; ante oculos, tanquā regulam quandam, uiteq; præscriptum, habendū. Ita fiet, ut non solum instruat os tuū, uerum animum quoq; emendet. Quemadmodum enim ad doctrinam præcipuum, intelligere quæ legat, ita ad uirtutem maximum facere, quæ intelligas. Vale.

VT numeros quoq; quorū ille fuit obseruantissimus.) Cicero in Bruto: Isocrates cetera melius, quā superiores, tum primus intellexit etiam in soluta oratione dū uersum effugeres, modum tamen & numerū quendā oportere seruari. Rursus, Isocrates, inquit, primus omnium repperit etiam orationem solutam numeris, & modulis quibusdam illigandam esse, ita tñ ut à uersu, qui mensuris constat, orationē discerneret. Gellius lib. 18. capit. item 18. Et Isocrates in oratione de retributione. Per similitur enim cadentia & desinentia.) ὁμοιοτάτων ἢ ὁμοιοπύων intelligit de quibus Herenniana rhetorica in 4. & Diomedes libr. 2. capite 7. & Georgius Trapezontius de morata oratione. Erasmus Roterodamus libro 3. Ecclesiastę de similitudinibus. Aequata.) Quintilianus lib. 9. cap. 3. Etiam ut sint qđ est quartum, membris squilibus quod ἰσοκωλον dicitur. Si quantum in agro locisq; desertis audacia potest, tātum in foro atq; iudiciis impudentia ualeret: ἰσοκωλον est & ὁμοιοπύων sed ὁμοιοτάτων & παρὸν μέγεθος est, nemini modo posse alteri dare matrimonium nisi quem penes sit patrimonium. Contrapōsita.) Contrapōsiti idem qđ contentionem uocāt. Quintilianus 9. cap. 3. sub finem: Contrapōsita autē uel ut quidam uolunt contentio ἀντίθετον dicitur. Præcipue Gorgias Leoninus.) Cicero in oratore pfecto: Super hęc quæ Græci ἀντίθετα nominant cū contrariis opponuntur cōtraria, numerum oratorum necessitate ipsa efficiunt & eum sine industria. Hoc genere antiqui iā ante Isocratē delectabantur & maxime Gorgias cuius in oratione plerunq; efficit numerum ipsa concinnitas. Inter oratōes Isocratis Atheniensis oratoris & philosophi clarissimi, à Ioāne Lonicerō uersas extat etiam parænesis ad Demonicum eodem interprete circūfertur itidem eadem, denuo cum Græcis collata per D. Erasmum. Quod autem post illud: Adulantes aduersare & cetera quæ sequuntur, sit additū: Si amplexus fueris amicos quia pessimum gratificantur, non habebis unquam qui tibi ad ea qui sunt optima sequendum obstitant, siue ut uertit Ioannes Lonicerus: Si recipias amicos qui ad pessima tibi gratum faciunt: non habebis, qui optima tibi in uita infensi sint. Hoc est, si te pessima conantem, amici non deserunt, quāto magis si præclaris rebus operam nauaris præsto erunt, & ita præsto erunt ut inde plurimum uoluptatis capiant, tantum abest, ut uirtutem tibi inuideant. Hęc cum neq; in Græco nec in in dētrō γράφει exemplari latino habebantur, seu notha seclusimus.

Isocrates

ISO CRATIS AD DEMO³²⁹

N I C V M P A R A E N E S I S , R O .

dolpho Agricola interprete.

In multis Demonice rebus, multum inuenimus distantes bonorum mentes, atque malorum cogitationes, multo uero maxime accipere discrimen circa mutuam consuetudinem uitae. Hi enim praesentes solum amicos uenerantur, illi eos quoque qui longe absunt, beneuolentia prosequuntur. Et malorum qui dem amicitias tempus exiguum dissoluit, at bonorum ne omnis quidem cui tractus extinguat. Quum putem igitur eos qui gloriam expetunt, quique suos eruditioni conatus destinant, bonos, et nequaquam malos decere sectari, hanc orationem dono tibi misi, indicium erga te beneuolentiae, signumque cum Hipponico familiaritatis. Decet enim liberos quemadmodum facultatum, ita amicitiae quoque paternae hereditatem suscipere. Video autem occasionem nobis conuenientem, et praesentis nos opportunitatem temporis adiuuantem. Tu enim erudiri cupis, ego erudire alios aditor: tu sapientiae studio teneris, ego deditos illi recta uia deduco. Quicunque autem exhortatorias ad amicos suos orationes conscribunt, putant illi quidem opus assumunt, non tamen circa id quod est in philosophia praestantissimum, laborant. Qui uero adolescentibus praemonstrant non ea, quibus uehementia in dicendo conquirat, sed quo pacto uita moribusque industrii fiat, tanto magis quam illi audientibus prosunt, quantum interest, quod illi ad sola eos uerba confirmant, hi uero ipsorum quoque facta emendant. Quamobrem nos non exhortationem tibi parantes, sed institutionem tibi scribentes, pergemus nostri te consilij participem facere, quas res oporteat adolescentem desiderare, et quae rursus opera uitare, qualibus item hominibus se coniungere, et quomodo suam ipsorum uitam instituere. Quicunque enim uitae cursum hoc itinere fecerunt, hi soli ad ipsam uirtutem ingenuae adire potuerunt. Quae non res honestior, non constantior est ulla. Pulchritudo enim uel ualitudine perit, uel tempore flaccescit. Diuitiae, uitiorum sunt potius quam integritatis ministrae, facultatem nepe desidia praebentes, et ad uoluptates curam iuuentutis excitantes. Robur prudentiae coniunctum profuit, sine illa uero saepius qui id habet, offendit, et corpora quidem eorum qui se exercet, adornat, industriam uero mentis obscurat. Virtutis autem possessio, quorum bona fide mentibus ipsa coaluerit, sola consenscit, diuitijs potior, utiliorque generis splendore. Quae fieri nequeunt ab alijs, ea suis uiribus subdens, et multitudini metuenda constanter expectas, desidia de decus, laborem laudem arbitrat. Hocq

Gg 2

Hocq; cognitiū per facile est ex gloria certaminū Herculis, operūq; à Theſeo geſtō
rū. Quibus morū præſtantia tantū laudis inſigne operibus adiecit, ut omnis tempo
rū poſteritas rebus, quas geſſerūt, offundere nequiuertit obliuionē. Sed & tu quoq;
memor patris cui, tui uiuēdi ſectæ ſtuduertit, pulchrū habebis atq; domeſticū corū,
quæ à me tibi debentur, exēplum. Neq; enim parui uirtutē faciens, neq; ſocordia
ueditus, egit etatē: ſed corpus laboribus exercebat, animo pericula ſubibat. Neq;
extra modū diuitias expetebat, ſed præſentibus quidē fruebatur bonis ueluti mor
talis, gerebatq; curā futurorū uelut immortalis. Neq; uero contēpte uitā inſitue
rat, ſed elegans erat, & magnificus, ſimulq; expoſitus amicis. Impenſiusq; lauda
bat officio ipſum proſequentes, q̄ genēris ſibi neceſſitudine deuinctos. Perſuade
bat enim ſibi multo ad amicitia efficaciorē eſſe naturā lege, mores genere, electio
nem neceſſitate. Tempus in præſentia nos deſiccret, ſi omnes illius actiones enume
rare pergamus, exacte q; de illis alio nobis erit loco diſſerēdum. Nunc ſignū quod
dam Hipponici ſuſtulimus naturæ, ad quē, uelut exemplar, uitam formes oportet.
Legemq; tibi mores illius putes, & imitatorē te, æmulumq; uirtutis paternæ præ
beas. Turpe nanq; fuerit, pictores pulcherrima quæq; exprimere animantum, &
liberos non imitari induſtriam parentum. Exiſtimes autem nullum ita pugilē con
tra aduerſarios ſuos decere meditari, ſicut te conſiderare, quo pacto cum patris
tui uiuendi ratione decertes. Fieri autē non poteſt, ut animū quiſquam taliter for
met, niſi multis ante honeſtisq; præceptis fuerit expletus. Corpora nanq; modera
tis laboribus, animus uero actionibus honeſtis roboratur. Experiar igitur breuiſ
ſer ea tibi exhibere, quibus obſeruandis, in uita plurimum mihi uidearis uirtutis
bus additurus, & gloriam cunctos apud homines conſequuturus.

Primū quidē pie diuina colas, nō ſolū ſacrificans, uerumetia quod iuraueris,
præſtans, illud enim affluentiæ opū eſt ſignum, hoc morū probitatis indi
ciū.

Numen uenerare ſemper quidem, præſertim uero quod ciuitas, ſic enim ſimul
uideberis ſacra deo facere, legibusq; obtemperare. (tos.

Talē te exhibeas erga parētes, quales exhibere ſe tibi optaueris ex te pro
gna.

Firma exercitationibus te corporis, non eis quæ robori, ſed quæ ſanitati con
ducunt. Id aſſequetis, ſi deſinas laborare, tolerando adhuc labori ſufficiens.

Neque in riſum procliuiſ eſſe uelis, neque in uerba conſidens: illud enim ſulti eſt,
hoc uero furentis.

Quæ factū turpia ſunt, ea ne dictū quidem putes honeſta.

Fac aſſueſcas nō triſtis eſſe, ſed cogitabundus: propter illud enim ſerox, pro
pter hoc prouidus eſſe crederis.

Putes

Putes in primis decere te modestiam, pudorem, iustitiam, temperantiam, istis enim omnibus excellere probitas adolescentium uidetur.

Neq; latiturū te, si turpe quippiā feceris, speres: ut enim alios celes, te ipsum tamen conscium habes.

Deū time, parentes honora, amicos reuerere, legibus obedi, uoluptates secta re gloriæ iunctas: oblectatione enim cum honestate nihil est melius, sine illa uero nihil est peius.

Obtrectationes deuites, et si fuerint falsæ: uulgus enim ueritatē ignorat, opinio nemq; potius spectat.

Sic facito cuncta uelut neminē cœlaturus: tametsi enim parumper occultes, postea tamen detegeris.

Plurimū tibi opinionis adiunges, si appareat ea te non facere, quæ si fuerint ab alijs facta, reprehendas.

Si cupide didiceris, multa quoq; disces. Quorum habes doctrinā, ea meditatio num custodias curis: at quæ discis, ea perceptis adiunge doctrinis. Acque nanq; turpe est eum, qui utilem audit orationem, non addiscere, & cui datur ab amicis munus aliquod, non accipere.

Vitæ ocium studio participandæ eruditionis impende: sic enim difficulter ab alijs inuenta, facile tibi percipere continget.

Putam multitudinem præceptionū, multis opibus esse potiore: istæ enim celeriter delabuntur, ille in omne permanet tempus. Sola enim rerum omnium immortalis est sapientia.

Non te pigeat longū facere iter ad eos, qui conducibile se aliquid docere possentur: turpe nanque fuerit mercatores tanta transire maria, quo cumulationes suas opes efficiant: adolescentes autem ne terra quidem suslinere proficisci aliquò, quatenus meliorem suam faciant mentem.

Moribus fac ut sis conis, uerbis autē ut affabilis. Est autem comitatis, benigne obuios appellare: affabilitatis, familiariter cum ipsis uerba communicare.

Benignum te præbeas cunctis, optimis autem utaris: sic enim & illis inimicus non eris, & istis amicus fies.

Neq; crebra conuenias eosdem, neq; diu cum eis agas de eisdem: satietas enim est omnium.

Exerce spontaneis te ipsum laboribus, ut adactos quoq; perferre queas.

A quibus turpe est animū uinci: eorum omnium temperantiā exerce, lucri, iræ uoluptatis, doloris. Id autem tibi cominget, si lucrum putaris id quo gloriam au-

gras, non quo diuitijs addas. In ira, si talis sis aduersus peccames, quales delinquēti tibi esse alios uelles. In iucundis: si turpe putaueris, seruis te tuis imperare, uoluptatibus uero seruire. In aduersis, si alienas respicias calamitates, tibiq; quod homo sis, in memoriam subinde deducas.

Verborum magis quam pecuniarū deposita tuere, decet namq; bonos uiros mores se iurciurando fideiiores uideri præstare.

Consentaneū puto, perinde malis non credere, quēadmodū fidē bonis habere.

Quæ nolis effferri, nemini dixeris, nisi tantūde expediat ea taceri, & tibi diuini, & illis qui audierint.

Iusiurādum adactū propter duas accipito causas, uel ut te ipsum turpi crimine exoluas, uel ut amicos tuos in magnis periculis serues. Pecuniarum autem gratia nullum numen iuraucris, etiam si iuste iures, uideberis enim alijs peierare, alijs pecuniarum cupidus esse.

Nullum fac amicū, nisi exploraueris antē quo pacto prioribus sit usus amicis: spera namq; ipsum erga te futurum talem, qualis & erga illos fuit.

Tarde fias amicus, factus autem da operam ut permanear, tantūdem autē dedecoris est, & nullum amicum habere, & crebros amicos subinde mutare.

Neq; cum damno amicos probes, nec inexpertus ipsorum esse uelis, hoc autē facies, si & cum nullius indigeas, te similes indigere, & illa quæ uulgari nihil reserat, uelut occultanda concedas: deceptus enim opinione nihil offēdes, non deceptus, mores illorum rectius nosces.

Amicos proba & ex uitæ aduersitate, & ex periculorū societate: durum enim igne perspiciamus, amicos uero inter aduersu cognoscimus.

Amicis uteris hoc pacto commodissime, si non ut ab ipsis rogeris expectes, sed oblatu ultro ipsis in tempore succurras.

Aequè putes turpe & ab inimicis superari iniurijs, & ab amicis beneficijs.

In familiaritate proba non solum malis tuis indolentes, uerumetiam bonis non inuidentes: multos enim qui cū infelicibus moerent, prosperitatis illorum inuidia torquet.

Absentium amicorum fac memineris apud præsentēs, ut rationē eam istorum quoque absentium habere uidearis.

Circa uestitum elegans, non splendidus esse uelis: est autem elegantis quidē magnificum, splendidi uero profusum.

Ama rerum non immensam possessionem, sed moderatam perfruitionem.

Contēne diuitiarum studio occupatos, atq; eis quæ habet uti nescientes. Simile namq;

Namq; contingit illis, quod equum possidenti bonum, & equitare nescienti.

Adnitere diuitias tibi, pecunias scilicet atq; possessiones apparare.

Sunt autem pecunie illorum, qui recte ipsis frui sciunt: possessiones, qui ipsis uti qucunt.

Dilige quas habes facultates, duas ob causas, ut & magnū aliquod damnum rescire, & amicis laborantibus possis opem ferre: ad reliquum uitæ usum, nō plus equo, sed moderate ista concupisce.

Amplectere quidem præsentia, quæ nūq; meliora.

Nulli calamitatē exprobaris, cōmunis enim est fortuna, & futurū incertum.

Bonis benefac, honestus enim thesaurus est gratia, quæ à bono uiro debetur.

Si malis benefacias, simile tibi cōtinget, quod qui alienos canes pascūt: illi enim danti, sicut temere occurrenti allatrant, mali quoq; eos, qui prosunt, sicut qui nocent, similiter offendent.

Adulantes auersare perinde ac fallentes: utriq; enim quum fides ipsis habetur, iniuria afficiunt eos, qui sibi crediderunt.

Comem te præbe eis, quibus cum uersaris, & non insolentē: superborū enim factum uix serui quoq; perferant, at morum comitatē, cuncti benigniter acceptant. Eris autem comis, si neq; iurgator sis, neq; implacidus, neq; cum omnibus contendas, neq; iræ eorum, cum quibus agis, celeriter occurras, ne si iniuste quidem fuerint irati. Sed effruescencibus concedas, deinde ipsos, ubi relanguerit ira, repræbendas. Neq; inter ridicula serijs, neq; inter seria ridiculis gaudeas. Intempestiuū enim ubiq; est molestum. Neq; ingratis gratiam ineas, quod multis cuenit, qui faciunt quidem, sed ægre tamē amicis inserviunt. Neq; cupidus fueris uel culpandi, quia graue est, uel castigandi, quia est acerbum.

In primis caue tibi à bibendi consuetudine. Quod si quando tulerit tēpus, ante ebrietatē surge. Cum fuerit enim mēs uino corrupta, patitur idem quod currus solent, qui suos effuderunt aurigas, illi namq; nullo ordine (suis destituti rectoribus) feruntur, animus quoq; plurima peccat ratione subuersa.

Immortalia sentias, magnitudinem animi præ te ferendo, mortalia uero moderate præsentibus perfruendo.

Tanto modestiam meliorē immodestia putes, quantum est quod alia quidē omnia peruerse facta, lucro sunt eis qui illa admittunt. Sola autem immodestia damno afficit ipsam habentes, plerumq; enim quos uerbis offenderunt, illis rebus peccatas luunt.

Quorū conciliare tibi amicitia uelis, boni quippiā de eis predices apud illos,

qui

qui sunt renunciaturi. Principium enim amicitiae laus est, inimicitiae uituperium.

Quum consulis, praeterita sumas in exemplum futurorum. Latēs enim ex eo quod apertum est, expeditissime poterit cognosci.

Delibera diu, celeriter uero confice quod decreuisti.

Optimum puta contingere nobis à Deo prosperitatē, à nobis ipsis prudentiā.

Quibus de rebus libere te proloqui pudet, uisq; cum amicis aliquibus de eis communicare, uerbis uelut de alieno negotio utere. Sic enim illorum sententiam nosces, teq; ipsum haudquaquam manifestum reddes.

Quando super tuis rebus aliquē in consiliū tibi assumes, consydera primū, quo pacto suas ipse res gessit. Qui enim male administrauit suas, nunquam bene consulet in alienis.

Ita poteris maxime ad consulendum excitari, si calamitates, quas affert temeritas, spectes. Sanitatis namq; tunc praecipue curam habemus, quam ualitudinis aduersa dolorum recordamur.

Regū imitare mores, illorumq; uitae rationē sectare: uideberis enim amplecti illos, uel emulari. Itaq; apud multitudinem tibi maiorem continget laudem assequi, et constantiore ipsius beneuolentia perfrui.

Obsequere legibus, quas reges statuunt. Firmissimā tamen legem mores illorum putes. Sicut enim qui remp. gubernat, opus habet populum obseruare: ita sub principatu uiuentem, maxime regem decet honorare.

Magistratu praeditus, nemine ad obcurda ministeria malo utere: quae enim ille deliquerit, eorum in te culpa referetur.

Ex publicis administrationibus abeas non opibus cumulator, sed gloria honestior. Multis enim opibus praestantior est multitudinis laus.

Nullam rem inhonestam, neque dicto, neq; facto iuueris. Videberis enim ipse talia facere, qualia facientes alios tueris.

Sic te compara, ut alijs superior esse possis: sis tamen aequo contentus, ut iustitiam uidearis expetere, non propter imbecillitatem, sed propter aequitatem.

Elige iustam potius paupertatē, quam diuitias iniustas, tanto enim praestantior est opibus iustitia, ut ille solis uiuentibus prosint, haec uerò defunctis etiam gloriam praestet: et ille passim improbis contingant, haec malis prorsus sit inaccessa.

Neminē tibi iunxeris eorū, quibus iniustitia lucro est, sed potius eos qui propter iustitiam ferunt iacturas. Iusti enim et si nulla alia re superent iniustos, honesta tamen spe ipsos antecellunt.

Omnium curā gere, quae ad uitam pertinet, maximeq; omnium prudentiā exerce.

erce. Maximum enim in minimo est mens bona in humano corpore.

Operam da, ut sis corpore laborum patiens, animo sapientiæ appetens, ut illo facere possis decreta, hoc decernere facienda.

Quicquid dicturus es, prius apud animū tuum expende, multorū enim lingua præcurrit cogitationem.

Putā rerum humanarum nihil esse firmum, ita nec in prosperis letitia gessies, nec in aduersis dolore concides.

Duo tibi tēpora ad dicendū deputa, uel cum sint aliqua, de quibus exploratum habeas, uel de quibus dicere sit necesse. In solis enim istis potior est silentio sermo. In reliquis melius fuerit tacere, quā loqui.

Gaude quum tibi contigerint bona, moderateq; dole ubi inciderint mala, ne uis trius tamē animi alijs esse uelis manifestus. Absurdū enim est recōditas in domibus opes asseruare, & cogitationem in propatulo positam circumferre.

Magis dedecus uitæ quā periculum. Oportet enim malis formidabilē esse sionem uitæ, probis uero uitam cum turpitudine coniunctam.

Conare imprimis uitā in tuto collocare, quod si tamē contigerit in periculum te deuocari, quære in bello salutem cum honesta opinione, & non cum pudenda fama. Mori nanq; cunctis prouidentia decernit, sed honeste uita decedere, tantum modo bonis uiris proprium natura concessit.

NEC mirum tibi uideatur, si multa quæ diximus, haud quāquā præsens tuæ conuenient ætati, non enim id me latebat: sed statui eadem opera & præsentis uitæ consilium tibi proferre, & futuri tēporis monita relinquere, quæ quanto tibi sint usui futura, facile cognosces: qui uero cum beniuolentia tibi consulat, difficulter consequeris. Vt ergo reliqua non ex alio requiras, sed hinc uelut ex ærario proferas, decreui nihil eorum prætermittere, quæcunque tibi possent in consilium asferre. Gratiam autem habeo Deo ingentem, si quam de te concepī non me fallat opinio, plerosq; enim uidemus, ut tibi iucundissimis potius, quā saluberrimis delectari, ita seducenibus à uero amicis potius accedere, quā illis qui ad meliora hortentur. Te uero puto contraria instituisse pergere, indicio mihi tuam circa reliquum uitæ cultum industriam sumens. Qui enim rectissima sibi ipse agere indicit, consentaneum est cum aliorum ad uirtutem exhortantium monita non segniter amplecti, præcipue excitabit te, ut rerum honestarum amore te nearis, si prospexeris quod & ex ijs imagines habemus. In secordia nanq; facinorarum libidinum studio continuo sunt labores uoluptatibus adiuncti. Enixus ue-

Hb

ro ad

ISOCRAT. LIBEL. DE REGNO

ro ad uirtutem conatus, modestaq; uitæ institutio, synceras semper, certioresq; referunt oblectationes. Et illic quidem gauisi primum, postea dolemus, hic post dolorem uoluptates capimus. In cunctis autem rebus non ita principij memini-
mus, quemadmodum exitus sensu mouemur. Plurima enim in uita non propter res ipsas agimus, sed consequentium gratia elaboramus. Cogita autem quod malis conuenit passim quicquid obuium est agere, hanc enim protinus uitæ sibi regu-
lam præscripserunt. Bonos uero oportet nequaquam uirtutem negligere, uel in-
mudorum currere reprehensiones. Cuncti enim non perinde oderunt eos, qui se fallunt, sicut qui probos esse se iactant, nullaq; in re uulgo hominum sunt præ-
ferendi: rectè quidem, nam si eos, qui solis uerbis fraudem struunt, improbamus,
quomodo eos qui tota oberrant uita, non aspernandos putabimus? meritoq; cre-
diderimus istos non solum in seipsos delinquere, sed et animi sui esse proditores.
Ipse enim, opes illis gloriamq; et amicos peperit. Illi uero seipsos indignos
hæc sua felicitate fecerunt. Quod si oportet eum qui mortalis sit, scrutari cona-
iectura coelestium mentem, arbitror illos in familiarissimis suis maxime ostensa-
disse, quomodo bonis sint malisq; hominibus affecti. Iuppiter enim Herculem
et Tantalum genuit, quemadmodum fabule tradunt, omnesq; credunt, et illum
quidem propter uirtutem immortalitate donauit, hunc propter improbitatem
grauissimis calamitatibus oppressit. Quibus utentem exemplis expetere decet ho-
nestatem, et non modo his quæ nos diximus inherere, sed ex poetis pulcherrimum
quodq; ediscere, et reliquos eruditos, siquid dixerunt utile, scrutari. Quemadmo-
dum enim uidemus apem omnibus flosculis insidentem, et de unoquoq; optimam cap-
tentem, ita eos oportet qui uitæ disciplinam expetunt, nullius rei rudes esse, et
undiq; quæ sunt utilia, colligere. Vix enim quis hac diligentia, naturæ poterit ero-
rata superare.

ISOCRATIS ATHENIEN-

SIS PHILOSOPHI, ET ORATORIS

clarissimi libellus de regno, ad Nicoclem Cypri regem, Rodol-

pho Agricola Phrisio interprete.

Vi solent Nicocles uobis regibus uestes proferre aut æs, aurum
ue fabrefactum, aliud ue quicquam huiusmodi rerum, quarum ipsi
inopes sunt, et uos abundatis: admodum aperte mihi uidentur
non munus, sed mercaturam facere, multo certiori arte hæc ipsa
uendentes eis, qui de professio insitioriam exercent. At ego pul-

cheta

eherrimum crederem donū futurum, simulq; utilissimum, & maxime decorū dano
 ti mihi, tibiq; accipienti: si possem præfinire cuiusmodi institutis consecrandis, &
 quibus uitādis operibus, opime & ciuitatē, et regnū administrares. Nam priuatos
 quidē multa, quæ intra modestiā comincāt, idq; maxime qđ nō in uoluptates effun
 duntur, sed necesse habet quotidie circa querendū uictū decertare. Deinde leges
 quibus in ciuitate regūtur. Ad hæc libertas etiā: quodq; aperte et in amicis repre
 hēdere, & in inimicis coercere alterius in alterū delicta. Præterea poetarū quidā
 eorū, q̄ etate præcesserūt, præcepta, quomodo uiuendū sit reliquere, ut par sit ex
 his omnibus eos euadere meliores. Principibus uerò tale nihil exisist. Verū quosde
 cebat magis q̄ reliquos ad modestiā esse formatos: postea q̄ in principatu constite
 rint, abhorretes ab admonitionibus perseuerāt. Plurimis nāq; hominibus ad eos nō
 datur accedere, qui uero cum eis uiuūt ad gratiā loquuntur. Compotes itaq; facti
 opū plurimarū, rerumq; maximarū: quoniā parū rectē his utuntur: his de causis
 adduxere plerofq; in eā dubitationē, utrū satius sit uitā præferre illorum qui pri
 uati exigunt etatē clemēter, modestēq; uiuum: an eorum qui sunt in principatu.
 Quum respexerint enim ad honores & opes, atq; potentiā: æquales Deo arbitra
 tur eos, qui in regno degunt: ubi uerò cogitauerint metus, & pericula, & recēsen
 tes inuenerunt illos, à quibus minime oportuit perēptos: hos in familiarissimos sibi
 scire coactos, alijs utraq; hæc accidisse: rursus quouis modo uiuere putant expe
 dire, magis quā cum his calamitatibus, uel Asiæ totius imperio potiri. Huius autē
 inæqualitatis, & perturbationis hæc est causa: quod sicut sacerdotiū, sic regiam
 esse cuiusuis hominis arbitratur, quod est humanarū maximū rerū, & plurimam
 providentiā deposcēs. Sanē singulis in actionibus quibus ex rectus maxime quis
 posset eas more peragere, & cōmoda quidē tueri, noxiaq; uitare, id eorū qui sem
 per assunt, opus est consilio explicare. In cōmune uerò, quæ scētari cōueniat uitæ
 præcepta, & quibus inherere, complecti conabor. An sit aut minus hoc ubi cō
 summātū fuerit, dignū futurū instituto, difficile fuerit ab initio peruidere: multa
 namq; & metro dimēsa poemata, & solutis uerbis cōscripta uolumina, ubi fuerint
 adhuc ea intra componentiū cogitationes, magnas expectatōnes præbuere: con
 summata uerò, & ceteris ostensa, multo minorem sp̄c gloriā consequabantur.
 Veruntamen & hoc certe inceptum honestum est: querere quæ prætermissa
 sunt, & præcepta principatibus dare. Nam qui priuatos homines instituunt,
 solis illis profunt: at si quis eos qui multis imperant, ad uirtutem cohortetur,
 utrisque sunt usui, & eis qui imperia habent, & eis qui sub illis uiuunt: illis
 enim tutiores principatus, his uero res publicas faciunt modestiores.

Est igitur primum difficiendum, quod sit regnantium opus: si enim summam, & uim totius negotij pulchre comprehēderimus: huc intuentes, cōmodius & de ceteris partibus dicemus. Puto uerò cūctos in hoc consentire, officium illorum esse, ciuitati periclitanti finem facere aduersorum, & in felicitate positam conseruare, magnamq; facere ex parua: reliqua enim quæ in diem incidunt, istorum facienda sunt causa. Hoc quoq; perspectum est, oportere eos qui & ista poterunt præstare, & consilio providere, nō secordes esse: sed id circūspicere, quo pacto mentis ac ceteris antecellant: certum est enim tale habituros eos regnum, quales suos ipso rum animos firmauerint. Itaq; nulli athletæ conueniet ita corpus suum, sicut regibus animum exercere. Cunctæ namq; ludorum celebritates nullam partem eorum proponunt præmiorum, de quibus uos in diem quanq; certatis. Quæ cogitantem, animum te aduertere oportet: ut quantum honoribus ceteris præstas, tantum uirtutibus illis emineas. Neq; putes diligentiam in reliquis utilem rebus esse, ad id autem quo meliores nos prudentioresq; sciamus: uim nullam habere. Neque tantæ damnaueris homines infelicitatis, ut circa feras inuenerimus artes, quibus animos earum mansuescere cogamus, & maioris dignas faciamus: nos uerò ipsos nihil ad uirtutem iuuare possimus, quum præsertim institutio curaq; plurimum nostris prodesse mentibus possit. Hoc pacto mentem componas, & eorum qui præsentēs tibi sunt, optimorum utere congressu, & aliorum quos quidē possis, accersere. Neq; poetarum probatorum, neq; sophistarum doctrinas profitentium ullius rudem esse te putes dicere: sed illorum auditor, horum fias discipulus, præbeasq; te ipsum his qui intra te sunt, minorum uel inferiorum iudicem, qui supra, maiorum concertatorem: his enim exercitationibus, expeditissime fias talis: qualem proposuimus oportere eum esse qui sit recte regnaturus, & ciuitatem quem admodum oportet administraturus. Præcipue uerò te ipse excitabis, cohortaberis: si putaueris grauem esse peiores melioribus præesse, & stultiores prudentioribus imperare, quanto namq; intentius aliorum dementiam contempseris, tantò ualidius mentē tuam exercebis: hinc ergo incipere eos oportet qui quicquam sint recte facturi. Ad hæc & hominum te, & ciuitatis amore teneri oportet, neq; equorum enim, neq; canū, nec hominū, neq; alterius ullius rei fieri potest ut rectē quis principatum gerat: nisi gaudeat eis quorum eum oportet facere curam. Multitudinis habeas rationem, prorsusq; connitere ad gratiam illi præesse, sciens & in paucorum principatibus, & in rebus publicis. hæc ipsæ plurimum tempus perscuerant, quæ quidem commodissime uulgus obseruauerint.

Pulchre quoq; popularis ciuitas: si neq; turbam permiseris facere contumelias,

neq;

neq; passum contumelias contempnas: sed provideas ut optimi honores assequatur, & reliqui prohibeantur iniuria: hæc enim elementa sunt prima & maxima com-
mode reipublicæ. Decreta multasq; abroga, & permuta quæ non recte sunt la-
ta, & ipse quidem fac præcipue sis inuentor optimorum: sin minus, imitare quæ
apud alios recte se habent. Quere leges per omnia iustas & utiles, & seipsis
probatas. Ad hæc quoque eas quæ minimas habeant ambiguitates, & celerrimas
quantum fieri potest, cognitiones ciuibus præsent: hæc enim cuncta insint opor-
tet recte statutis legibus. Industrie uero his ipsis lucrû, improbitati damnum
proponas, ut hanc fugiant, ad illam sint animo propensi. Iudicia rerum de quibus
inter se ambigunt, fac non ad gratiam, neq; altera alteris contraria: sed semper
eadem de eisdem decerne, decet etenim expeditq; regum mentem circa iusta, si-
cut bene conditas leges usquequaq; sibi constare. Ciuitatem rege quemadmodum
domum paternam, apparatu rerum splendide actionibus diligenter & gloriâ si-
mul, opesq; consequare. Magnificentiam proferas non ullis sumptuosius rebus,
moxq; perituris, sed & in his quæ prædiximus, & rerum pulchritudine, & ami-
corum beneficijs: hæc nanque tales impense tibi ipsi permanent, & post te futuris
gratiora, quàm quæ in ea impendisti relinques. Quæ ad rem diuinam pertinet,
fac quemadmodum maiores tibi tui tradiderunt. Credas autem hoc sacrificium
esse pulcherrimum maximumq; cultû: si quàm optimû te iustissimumq; præbueris.
Certior enim spes tales, quàm multum in sacra profundentes boni aliquid à supe-
ris consequaturos. Honoribus prosequere dignissimis quidem coniunctissimos ti-
bi: uerissimis uero beneuolentissimos. Custodiam corporis tui tutissimâ putes esse
amicorum uirtutem, ciuiumq; fauorem, & tuam prudētiam. Per hæc enim & pa-
rare quis, & tueri principatû potest. Curam gere priuatarum domû, putesq;
res suas prodigentes de priuato tuo consumere, & re facientes tuas opes auge-
re, omnia nanq; eorum qui in ciuitate degunt, propriis sunt recte gerētium princi-
patum. In omne tempus fac uidearis tantum ueritati honorem habere, ut uerba
tua sint aliorum iureiurando credibilia. Cunctis hospitibus tutam ciuitatem
tuam præsta, & ad pacta conuenta iustam. Plurimi facito aduentantium eos, nō
qui munera tibi conferunt, sed qui accipere à te deprecantur. Istos nanq; honorans,
maiores etiam apud ceteros gloriam consequeris. Metum ciuibus tuis deme,
neq; uelis formidandus esse delinquentibus nihil: quo pacto enim alios aduersum
te affeceris: eodem tu quoque aduersum illos eris. Acrem quidem te monstres,
nihil eorum quæ fiunt ignorando, ac modestum minora delictis supplicii statuendo.
Regius sis non asperitate neque grauitate animaduersionis, sed quia omnes

intelligentia tua uincantur, credantq; de sua salute rectius te consulturum. Bellicosus esto peritia, atq; apparatu, pacatus uero nihil prater equum tibi arrogando. Sic te exhibeas imbecillioribus te ciuitatibus, sicut potentiores se tibi uelles exhibere. Contende nō de omnibus, sed de his quæ uincenti tibi sint usui futura.

Contēndos puta non eos qui sunt utiliter uicti, sed qui cum calamitate sunt uictoriam consequuti. Magnānimos arbitrare non maiora suscipientes q̄ possint sustinere: sed qui mediocria desiderant, efficere uero quæ aggressi fuerint, possunt. Acmulus esto non maximum principatum possidentibus: sed rectissime præsenti utentibus. Neq; prorsus felicem te putes futurū, si cūctis hominibus cū metū atq; periculis imreraris: sed si talis sis, qualē oportet, & rebus ut sunt in præsentiā usus, moderata cupias, eorumq; nullius egeas. Amicos habe nō cunctos qui uelint: sed ingenio tuo dignos, neq; quorū tibi maxime consuetudo placebit: sed cum quibus ciuitatē rectissime gubernabis. Diligēter iudica de his qui tecum sunt, idq; scito omnes quibus congressus tui non patet, similē te eis, quibus uteris putabunt.

Rebus quas ipse facere non potes, tales præfice, q̄ uelut eorum quæ illi fecerint, sit tibi ipsi ratio reddenda. Fidos puta non quicquid dixeris fecerisue laudātes, sed errata tua reprehēdentes. Da libertatem dicendi prudentibus, ut habeas, qui de quibus dubites, tecum inquirant. Discerne inter eos qui arte tibi blandiuntur, & beneuolētia obsequuntur, ne plus improbi q̄ boni ferant. Audi aliorum de alijs orationes, simulq; conare dicētes cognoscere quales sint: & de quibus dixerunt, eisdemq; coërce pœnis deferentes, quibus & delinquentes, impera tibi ipse nulla parte minus q̄ ceteris, hocq; maxime regiū putes, si nulli seruias uoluptati, sed de fideriorum tuorū magis q̄ ciuium sis potēs. Nullam familiaritatē temere aut inoportunē admittas: sed adduc te ipsum illis cōsuetudinibus gaudere, ex quibus & ipse auctior fias, & alijs melior esse uidearis. Noli gloriam etiā carū affectare rerū, quas etiā mali facere possunt: sed ex uirtutibus animū sume, quarū improbis pars nulla continget. Illos esse uerissimos putes honores: non qui in aperto cum metū exhibentur, sed quādo secū quisq; magis mentē tuam q̄ fortunam uenerabuntur.

Cela si quando contigerit de uili re quapiam te gaudere, proferq; cū circa maxima fueris intentus. Non postules reliquos modeste uiuere, reges aut intēperantes, uerum tuam continentiam reliquis exemplum propone, scitoq; totius ciuitatis mores regibus similes esse. Signū sit tibi rectē te regnare, si populares uideas tua diligentia opulentiores, modestioresq; factos. Maioris aestima opinionem hominū, q̄ magnas opes filijs tuis relinquere: hæ nanq; mortales sunt, illa immortalis: & gloria pecunie possunt acquiri, pecunijs uero gloria nequit emi: & hæ qui

dem fore

dem jordidis etiam affluunt, illam non nisi præstantes assequuntur. Indulge uestibus, & reliquo corporis ornamento: ceteris in negotijs quæ admodum oportet, rege: rigida mentē tene, ut qui te uiderint, ex aspectu dignū te principatu credāt, & familiares tui propter tui animi robur eandē quā illi sentētiam habeant. Considera uerba tua & actiones tuas, ut in quæ paucissimis erroribus labaris. Potissima res est, certū in summo positārū tēpus contingere: uerum quando id comprehensu difficile est, defectus potius elige, quā excessus: moderatiōes enim plus in indigētia quā excessibus roboris habēt. Facetus esse conare, & grauis: hoc enim principatū decet: illud familiaritatē cōciliat. Est autē istud oīm rerum difficillimū: inuenies enim plerūque qui grauitatē præferūt, frigidos esse. quiq; urbani uolūt esse, contēnendos uideri, oportet autē ambabus his formis uti, & quod in utraq; noxiū est, cuitare. Si quid uolueris exactē cognoscere, eorū quæ ad reges attinet scire, experiētia assu me, & philosophia. Philosophia nāq; tibi uias ostēdet, exercitatio uerō operibus insumpta, faciet ut rebus uti possis. Contēplare quæ sunt acciduntq; priuatis & principibus: si nāq; præteritorū memineris, melius etiam cōsules de futuris. Indignū puta priuatorū nōnullos mori uelle, quo defuncti laudētur, & reges formidare his admonitiōibus, ex quibus uiui gloriā nanciscuntur. Imagines uelis uirtutis tuæ potius monumentum quā corporis relinquere. Adnitere maxime in tuto te ciuitatēq; tuam seruare: quod si necesse fuerit in periculū te deuenire: malis honeste mori, quā turpiter uiuere. In cunctis operibus memineris, curesq; qua ratione nihil hoc honore facias indignum. Non despexeris tuam uelut totā simul dissolubile naturā, sed quādoquidē mortale sortitus es corpus, immortalē animā: experire animæ quoq; memoriā immortalē relinquere. Da operam ut de actionibus honestis loquar, ut assuescas similia eis quæ dixeris facere. Quæcūq; reputāti tibi optimi uisa fuerint, ea operibus exequere. Quorū imitariis gloriā, facta quoq; imitare. Quæ pueris tuis suas seris, his ipse fac insistas. Vtere his quæ dicta sunt: aut meliora quære istis. Sapientes arbitrare, nō qui exacte de paruis cōtendūt: sed qui bene de maximis dicūt, neq; eos qui felicitatē alijs pollicētur: ipsi quod in multa inopia positi: sed qui ipsi moderata de se prædicāt, quosq; rebus se & hoībus accommodare qucūt, & quos nō perturbant pmutatiōes uitæ: sed rectē modesteq; ferre aduersa, & prospera qucūt. Nec mirū uerō tibi sit, si pleraq; diximus quæ tute nosti: nec enim hoc me præterijt: uerū sciebā quā tā multi essent numero & priuati, & principes, alij horū dixerint, alij audierint, alij quosdā facientes uiderint, quædā et ipsi sint sequuti: uerū in his oratiōibus quibus institutio uitæ cōtinetur, quærere cōuenit non res, in quibus neq; inopinatum, neq; incredibile, neq; ab usu rerum abhorrens

ubili

hūbil est inuenire. Sed arbitrari hunc acceptissimum esse, qui in aliorum mentibus dispersa colligere plurima possit, & pulcherrimè eloqui de eisdem: quoniam & huius rei certus sum, poëmata, aliorumq; opera autorum, quæ consulunt, ea omnes utilissima putare, ueruntamen non libentissime illis auscultant, sed id euenit eis quod & circa legumlatores: etenim illos cuncti laudant, uerum congressu illorum uti nolunt, uerum cum peccantibus malunt quàm cum deterrentibus uersari. Cuius rei signum quis statuerit Hesiodi, & Theognidis, & Phocyllidæ poëma, hos etenim aiunt optimos hominum uitæ consultores extitisse: quicq; dicant ista, satius tamen ducunt uitam ad aliorum demētiam, quàm ad istorum formare præcepta. Quod si quis præterea selegcrit præstantium poëtarum, eas quæ sententiæ uocantur: hoc eodem pacto erga illas afficerentur, libentiusq; audiuerint uel leuissimam comœdiam, quàm hæc tantâ arte elaborata. Quid autem opus singulatim de unoquoq; dicentem immorari, si nanq; libeat nobis in uniuersum naturas hominū spectare, inueniemus plerosq; non gaudentes cibis saluberrimis, neq; optimis institutis, neq; rebus præstantissimis, neq; utilissimis disciplinis: sed prorsus repugnantes utilitati, uoluptates habentes, idq; seueros & industrios uisos esse, attamen quæ recta sunt factu, quid non prætereuntes? Itaq; quomodo quis talibus istis uel monēs, uel docens, uel utile quippiam differens satisfacere possit, qui præter ea quæ dicta sunt, inuident quidem sentientibus rectè, qui insensatos eos simplices arbitrantur, sicq; uerum in rebus fugiunt, ut neq; sua ipsorum sciant: sed dolent de suis cogitates, gaudentq; de alienis differentes: parati corpore potius mala tolerare, quàm animo laborare, & quicquam eorum quæ necessaria sunt, perspexisse. Inueniat autem quis eos ubi conuenerint inter se, uel fundentes conuicia, uel ferentes: in secessu uerò non consultantes. Dico quidem hæc non aduersus omnes, sed aduersus obnoxios eis quæ sunt dicta. Illud ergo manifestum est, eum qui uolet quiduis uel uersu, uel solutis uerbis scribere uulgo magnopere placitum, necesse habere non utilissimam quæerere orationem, sed fabulis confertissimam. Audientes enim ista gaudent: spectantes uero certamina, & contentiones, grauantur. Quapropter Homeri poëma, eosq; qui primi tragœdiam inuenerunt, dignum est mirari: quoniam perspicientes hominum naturam utriq; formis his ad poëma utebantur. Ille nanq; contentiones & pugnas deorum fabulis commentus est: hi uerò fabulas in certaminibus, & actus producere, ut non solum audiri à nobis, sed spectari etiam possent. Hæc ergo quum sint exempla, abunde demonstratum est eis quibus propositum est, auditores oblectare ab emendatione, consilijsq; dandis abstinentum esse: illa uerò dicenda scribendaq; quibus uiderint turbam gaudere. Hæc enumeravi, credens

NON

non decere te unum de multis, sed principē esse multorum: nec eandē, quam reli-
qui mentē habere, neq; res graues, neq; prudētes homines uoluptatibus iudicare:
sed ex utilibus eos actionibus probare, præsertim quum de exercitationibus dubi-
tent, qui circa philosophiam uersantur, dicuntq; alij contentiosis orationibus, alij
politicis, alij alijs quibusdam prudētiores futuros. Illud uerò cuncti fatētur, opor-
tere cum qui rectē sit institutus, ex unoquoq; horum ulm consequi bene consulē-
di. Oportet igitur dimissis ambagibus, ad confessā ueniētem, eorum confutationē
accipere, præsertim ubi tēpus sit suadentes spectare: sin minus, in uniuersum de
rebus dicētes, eosq; qui nihil eorum quibus opus nouerunt, nihili putare. Certum
nanq; est, cum qui nulla re sibi ipse sit utilis, nunquam alium prudentē facturum.
Eos autem quibus præsens est animus, quiq; plus quàm cæteri perspicere possunt:
magnificito colasq; statuēs bonum cōsiliarium: utilissima est maximeq; rerū om-
nium regia supellex: putesq; illos amplissimum tibi regnum, qui plurimum pote-
runt animo tuo prodesse. Ego sanē quæ scio, te monui, hisq; quæ mihi sunt copijs
te ueneror. Tu uerò uelis reliquos, id quod initio dixi, non consuetā tibi munera
conferre, quæ longe maiore pretio uos à dantibus, quàm uendētibus paratis: sed
italia, quibus si instanter utaris, & nullam prætermiseris diem: non absumes, sed
maiora indies melioraq; præstabis.

ILLVSTRISS. ET REVERENDISS. DOMINO AC

principi D. Erardo à Marca. tt. S. Chrysogoni Card. Archiepiscopo
Valent. Episcopo Leodicē. Duci Bulioñ. Comiti Loffen. &c.
Haio Hermannus Phrifijs, Cæs. Ma. Conf. S.

CVM nuper è bibliorheca Pompei Oconis foceri mei nactus essem hunc libel-
lum plane aureolum, dignum statim argumentum iudicauī, quod & à prin-
cipe assidue legeretur, & multo magis in animo ipsius cogitationēq; sem-
per uersaretur. Nam cum infinitis undiq; uitis dynastiarum aulas scatere uidemus,
tum nulla me hercule ex his delatione capitalior pestis existit. Hinc. n. si uel priscoe
annales reuoluimus, uel ad hæc tēpora nostra respicimus, plurimas præclare funda-
tas familias euersas, plurima item regna pessundata comperimus, quodq; magis in-
rere, complures Imperatores cætera continentes & egregie moderatos, nimium de-
latoribus tamen indulgendo, maximarum rerum gloriam imminuisse: & qui hosti-
les acies fortiter ferro sæpe conrunderant, calumniæ pares utiq; non fuisse. Quineti-
am cæteræ animi labes aut præcaueri & deuitari ab homine non omnino stulto, aut
sanari ad extremum haud ita difficulter possunt, hæc excellentes etiam atq; optimos
uiros ex insidijs adoritur. & quia incautos plerunq; nec opinantesq; opprimit, pro-
fus insanabile malum est. Iure igitur in cælum laudibus feriuntur, & inter rara mo-
derationis ac sapientiæ exēpla numerantur Cæs. Aug. duo, Alexander Scuerus Ner-
uæq; Traianus, quorum alter delatores partim in unam cymbam impositos in pro-
fundum demergi iussit, partim uero relegandos atq; in ultimas, insulas deportandos
curauit. alter Tutinum familiarem suum consimili fere uitio laborantem, quippe
I i qui

qui ad nutum suum Impera. cuncta facere iactaret, fumumq; , ut ipse dicebat, ueneret, fumo ē stipulis humidis uiridib; materia excitato exanimari uoluit. Quocirca cum hic liber de non credendis delationibus ē Græco elegantissime latinus factus esset ab Rodolpho Agricola uiro omnium qui unquam in Germania literis claruerunt, multos iudicio cum acumine & doctrina, tum bene dicendi laude & orationis quadam dignitate præstantissimo, eum ego ē tenebris erutum, in quibus hucusq; delituit, tui clarissimi nominis auspicio nunc primum inuulgare tibi; dicare decreui. non quo tu quicquam his præceptis indigeas, scio enim tuæ amplitudinis aureis huiusmodi susurronibus minime omniū parere, sed ut reliqui principes per te & abs te delatores adulatorib; odisse ac fugere discant, intelligantq; uel ex hoc libello & multarum magnarumq; calamitatum causa hodieq; etiamnum sit & semper fuerit, delatio. Præterea (sandum est enim) cum tibi inter ecclesiasticos proceres longe optimo & secundum Pontifi. Max. opibus, potentia, gratia maximo florentissimob; principi aliqua uirtutis significatione notus commendatusq; esse cupere, commodissime ad id ine peruenturum speraui, si Dinocratis illius architecti apprime nobilis solertiam, quoquo possem modo imitarer. Is, ut Vitruuius autor est, cum aditum sibi ad Alexandrum Macedonum regem per purpuratos ac familiares eius patefacere minime posset, cōsiliū a suo pte ingenio mutuatus est, cumq; esset præstanti admodum corpore magnamq; oris dignitatem præ se ferret, occasione captans, quo tempore iuri dicundo rex præsidebat, nudatis membris, oleoq; peruncto corpore, ac populea frōde coronato capite, lauo humero leonis pelle amictō, dextera ipse clauā gestans ad tribunal prodijt, qua nouitate permotus Alexander uiam ei, ut accederet, dari imperat, sciscitantiq; quisnam esset, aut quid tam inusitato cultu sibi uellet? Dinocratem esse se respondit, quæsisse eo habitu aliud nihil quàm regiam commendationem atque audientiam, afferre porro se multas & egregias cogitationes tanti regis maiestate neuiquam indignas, inq; his de monte Arho in uirilis statuz formam redigēdo eo quidem artificio ac positu, uti laua manu urbis amplissimæ mœnia cōtineret, dextera uero pateram, qua fluuiorum omnium qui ex eo monte profluerent, decursus exciperet. Ego uero præfuleminentissime, quanquam nullis naturæ dotibus magnopere considerem, tamen incredibili illa rui in tanto fortunæ fastigio humanitate fretus animatusq;, pro montis illius transformatione, quando aliud hoc quidem tēpore nihil possum, Luciani librū τῆς τοῦ μὲν παλαιῦν τῆς ἀρχαίας ἐστὶν ἡ Græco in Romanum sermonem ad te tralatū affero. de quo uere illud affirmare possum, multas & quouis principe dignissimas in eo cogitationes inesse, cuiusmodi Dinocrates si ad Alexandrum pertulisset, quis non cum longe præclarius cum de rege ipso, tum de genere humano uniuerso meritum fuisse fateretur? Quàm multos enim ille dum credulitatem suam delatoribus temere nimis accomodat, homines indermatos indicta causa excarnificari atque interfici iussit? quā in multis item ipse inter epulas manus afferre nō dubitauit? Credo equidem, quanquam erat ille effrenato quodam furore percitus, uastisq; & impotenti nimis ingenio natus, si præcipitem animi impetum, huius lectione libri, intra rationis gyrum coercere omnino non potuisset, aliqd salte de tāta ferocia & crudelitate remisisset, neq; amicissimorū atq; etiā innocentissimorū hoīm ne faria eēde manus suas cruētare in animū unquā induxisset. Habet profecto hic libellus multa egregia præcepta, quibus uelut oleo quodā doctri-
næ salutari delibuci & instructi, delatorum fraudes & quasi nex, si qua lucta inciderit, effugere possimus. habet & magnam in perpussillo uolumine exemplorum rationumq; uarietatem. Ea si tanquam Hercules claua pectus obarmaueris, facile eius generis monstra a tuis adibus (sicuti facis) propelles arcebisq;. Iam cum docet principem ubique simplicem & apertum, & aduersus calumniæ leuitatem, generosa quadam animi altitudine præditum esse debere, an non uelut nudo corpori leoninā pellem circumdare uidetur? Qui uero in principatu positus cum sis, Vlyssæa quadam præ-

sentia, delatorum susurros, non aliter quàm Sirenum exitiales cantus, surda aurè præterire potest, huic nō populæam coronam, sed laurcam triumphalem perpetuam scilicet apud posteros commendationem, & nominis nunquam intermorituri decus promittit ac præstat. Et hæc quidem ad Dinocratis imaginem hæctenus. Reliquum est ut hoc munusculū nostrum, meq; ipsum in primis, qua literas literatosq; omnes soles, singulari tua bonitate complectare. Quod si feceris, multo me in posterum alacriorem reddideris ad ea suscipienda, quæ tibi si minus immortalitatem parere, at non mediocrem apud studiosos omnes gratiam & laudem parare poterunt. Tibi enim uelut palatino cuidam Apollini studiorum suorum primitias consecrare debent, quicunq; Musarum sacris initiati in earum adytis non minore fructu quam uos luprate uersantur. non enim doctos amas tantum fouesq; sed & ipse doctissimus es, ut iam dubitari possit, plus ne intelligendo studendeq; ingenio & rerum cognitione, an agendo uirtute & moribus in omni liberali doctrina sis progressus. Tuam in rep. administranda sapientiam & laudant & mirantur omnes, quod cum tot tamq; diuersos populos, & rerum nouarum plus satis cupidos in tua ditie ne habcas, qui tamen tanta cum æquabilitate & iustitia eos tamq; pacate gubernarit, ante te inueniunt sit nemo, nemo etiam ut sit, qui de tuæ dominationis acerbitate iure queri possit. Mitto reliqua ornamenta laudum tuarum, liberalitatem in donando, in ædificando magnificentiam, in consulendo fidem atq; prudentiā, & in omni uictu regiū splendorem cum admirabili quadam temperantia uitæq; continentia coniunctum. Nam quid ego de fidelitate tua & diuina quadā constātia dicā? quis est qui ignoret q̄ tu firmitus à Cæsare semp steteris? ut semp in sentētia pmanferis? Sed hæc aliās. Nūc hoc indicasse non erit alienum, incidere nonnunquam tempora, in quibus aurem delatoribus præbuisse plerisq; saluti fuit, atq; ut de cæteris silē, Iulius Cæsar si delatorios libellos ilico lectitasset, neque propter animi magnitudinem oblatos contempsisset, non tot uulneribus in senatu confectus, Idus Martias nece sua in perpetuum nobilitatas reliquisset, ut non incommode à Domitiano Imp. dictum sit, miseram esse principum uirorum conditionem, quibus de coniuratione comperta non crederetur nisi interfectis. Tu nihilominus hūc libellum, si quid subcisuis horis tibi erit ocn, legere non grauabere, meq; de eo in tuæ spem gratiæ prolato non solum amandū posthac, sed euendum etiam atq; ornandum putabis. Vale. Leouerdiz. Calendis Nouemb. Anno M. D. XXIX.

RODOLPHI AGRICOLAE PHRI

sij ad Ioannem episcopum Augustensem præfatio.

IN mercibus æstimandis uenerande præsul per sepe id euenit, ut quū multæ sint, quarū in æquo sint præcia, nō unam aliquam præferre cæteris possis, unā tamē aliquam præ cæteris eligas, non quia melior sit, sed quia gratior. Sic & in uirtutibus tuis, quas cunctas quidem omnes & ego cum omnibus illarum maxime laudo, inter eas tamen aliū aliam fortasse, ego uero hanc præcipue miror, quod aduersus delationes, quas apud te hominē in principatu positum multas fieri necesse est, perspexi tam inuictum te, tamq; immotum præstare animum. Hæc ego re permotus Luciani libellum, quem de delatiōibus non credendis scripsit, ex Græco latinū feci, non quidem ut illius præceptione te uel peritissimum uirū doceam, quorū sum

li 2 enim

enim? sed ut te tibi ostendam, testemq; Lucianum faciam, quanta sit ea uirtus tua, qua tam blandam, tamq; insidiosam & prope cognatam pectoribus nostris superas pestē, quæ persepe clarissimorum uirorum gloriæ maculam ducit, fortissimorum constantiam frangit, consultissimorum prudentiam fallit. Iactentur sanè bellica quantumuis decora, & humano sanguine resperxisse manus, moribundiq; hostis membra calcasse, uirtus uocetur, dum tamen constat inuictissimum quenque illorum huic animi malo parem non fuisse. Nam illis quidem sicut periculum de altero est, sic uictoria, sic laus de altero uenit. at quanto maius est uincere seipsum? Sed nos Lucianum ipsum dicentem audiamus.

● LVCIANI DE NON FACILE

LE CREDENDIS DELATIONIBVS

libellus, Rodolpho Agricola interprete.

Rauis in primis res est ignorantia, malorumq; multorum hominibus causa, quæ uelut caliginem quandam rebus offundens, ueritatem obscurat, & uniuscuiusque uitæ noctem circundat. Similes enim sumus omnes eis, qui in tenebris errant, potiùsque quod cæci solent patimur, in illud quidem temere incurrentes, istud transcentes, quum minime sit opus,

& quod in proximo & ante pedes est, non uidemus: aliud uero longo à nobis spacio remotum, tanquam offendens metuimus, prorsusq; cauere non possumus, quo minus omnibus in rebus uelut in lubrico lapsæmus. Quæ res eis qui tragœdias docent, mille iam fabularum dedit occasiones, Labdaci scilicet Pelopisq; posteros & reliquos id genus. Etenim multa maximam malorum partem, quæ in scenam ascendunt, licet uidere ab ignorantia, uelut tragico quodam numine exhibitam esse. Hæc autem dico quum ad alias res respiciens, tum præcipue ad delationes, quæ falsa contra familiares contraq; amicos recipiuntur, per quas & domus euerse sunt, & urbes pleraq; pericrūt, patrumq; contra filios, & fratrum contra germanos, & filiorum contra parentes, & amantium contra charissimam sibi corpora furor exarsit, multaq; sunt amicitie diremptæ, multe domus confusæ, propter habitam detractionibus fidem. Vt igitur quàm minimum capiamur ab eis, uisum est mihi hæc oratione uelut quadam pictura ostendere, cuiusmodi res sit delatio, & unde proueniat, & quas res efficiat. Sed uerius Apelles Ephesus olim nobis hanc expressit imaginem. Delatus enim & hic Ptolemæo fuit tanquam

Theas

Theodotæ coniurationis, quæ facta fuit in Tyro, particeps fuisset. At ne uiderat quidem unquam Apelles Tyrum, nec Theodotes iste quis esset scibat, nisi quantum audierat Ptolemæi quendam esse præfectum, qui res in Phœnice administraret. Verum quidam artis æmulus, cui Antiphilus nomen erat, motus inuidia, quod honorem illi à rege haberi uideret, simulq; laudibus illius propter artem indolens, accusauit istum apud Ptolemæum, tanquam ei in illa coniuratione cuncta cum illo communia fuissent, quodq; uidisset cum quidam in Phœnice Theodotæ in conuiuium iunctum, & tota cœna ad aurem cum illo colloquentem. demum affirmauit, defectionem Tyri, & Pelusij occupationem ex Apellis factam esse consilio. Ptolemæus uero, ut qui cæteris in rebus prorsus animi nõ ualde potens esset, & in adulatione, qua principes solent, educatus ita exarsit, sicq; conturbatus est ab hac inexpectata delatione, ut nequaquam an haberet res aliquid uerisimile reputaret, neq; quod artis erat æmulus delator, neque quod minor erat ut tantam posset instituire prodicionem pictor, isq; beneficijs à se affectus, & supra omnes eandem professos artem honoratus. Sed neque nauigasset ne unquam Apelles in Tyrum requirens, protinus iræ se permisit, & regiam uociferatione compleuit, ingrati, insidiatorem, coniuratum clamitans. Quod nisi quispiam eorum qui comprehensi fuere indigne ferens Antiphili impudentiam, misertus fuisset duram Apellis uicem, dixissetq; nihil quicquam ad eum pertinere rerum illarum: recisa foret illi ceruix, & malorum, quorum nulla fuit penes eum culpa, pœnas dedisset. Ptolemæus uero usque adeo pœnituisse fertur pro eis quæ contigerant, ut Apellent quidem centum donaret talentis, & Antiphilum illi daret in seruitutem. Memor autem Apelles periculi sui, tali quadam tabula delationem suam est ultus. Ad dexteram uir sedebat aures habens prægrandes, Midæ propemodum auribus æquales, hic manum porrigebat de longinquo accedenti delationi. astabant duæ mulieres, ignorantia (ut mihi uidetur) & suspicio. Altera ex parte muliercula raræ & admirandæ pulchritudinis accedebat, flagrans animo concitaq; & iram furorẽque præ se ferens. In sinistra ardentem habens facem, dextra adolescentem quendam criminibus trahens manus ad cœlum tendentem, & dei fidem testantem. Ducebat illam uir pallidus & deformis acri obtutu, similis eis, qui ex diutina diriguerunt uoletudine. hunc esse quem inuidentem uocamus, poterit aliquis coniectare. Sed & aliæ duæ pone sequebantur, adhortantes, deducentes adornantesq; delationem. & quemadmodum eas explicabat, qui tabulam illam circumferebat, hæc captatio erat, illa uero deceptio. In proximo ueniebat quædam cultu admodum lugubri, ueste atra, laceraq; cute. hæc erat pœnitentia, sed reprehendebatur

ex, & idcirco retrorsum conuersa flebat, cumq; pudore summo aduentem respiciebat ueritatē. Hoc pacto Apelles periculū suum pictura imitatus est. Nos quoq; si uidetur, secundū Ephesij istius pictoris artē delationis cōditiones recēscamus. Primumq; definitione cōplectamur eam, ut & nos hoc modo tabulā quandā consequamur. Est ergo delatio accusatio secreto facta, latens accusatū, & contradicēte nemine, unius tantum partis affirmatione credita. Hæc sit ergo nobis orationis huius materia. Quum sint hic autem tres personæ, deferentis, & delati, & ad quem sit delatio, singulatim dispiciamus earum unamquamque, & qualia uerisimile sit circa illam contingere. Primumq; producamus (si uidetur) cum, cuius primæ sunt in hac (ut dicitur) fabula partes: autōrē dico delationis. Hic aut quod nequaquā uir, bonus sit, cunctis facile liquere crediderim. Nemo enim qui uir bonus est, alteri malorū fiet causa: sed bonorū uirorū est, beneficijs cōciliare amicos, non per iniuriā alios criminari: nec assumpta beneuolentiæ speciem gratiā sibi alieno odio parare. Quod aut sit iniustus hic & legū transgressor, & impius, & dāno afficiat eos qui utūtur illius opera, facile est uidere. Quis enim nō fateatur in omni re equitatē, et in nullo præ ceteris eximū esse, propriū opus esse iustitiæ, inæqualitatē uero & eminentiā iniustitiæ esse? At qui delationē secreto contra absentes instituit, necesse est multū sibi de alterius iure sumat: totū nēpe sibi uendicās auditorē, et illius occupans aures, alterius eas partis orationi præcludit, omnemq; ad eas præsepit auditum, quum prius fuerint delatione repletæ, postrema improbitatis hoc esse dixissent, quicumq; optimas unquam tulere leges, ut Solon, ut Dracon, qui iurifurandi religione iudices obstrinxere, quo utraq; ex æquo partes audirent, paremque utrisq; beneuolentiam impartirentur, donec posterioris oratio priori comparata, peior melior'ue uideretur: ante uero quàm hinc inde accusatio cum defensione conferretur, impium prorsus iudicium & indignum religione iudicium arbitrabantur futurum. Deum quoq; laturum id grauius contenderim, si accusatori securo quæcumq; uolet dicere permittemus: claudentes deinde aures accusato, aut ore taciturno, priore uicti oratione sententiam feremus. Non igitur immerito quis cōtra ius & leges, contraq; iudiciorum iusurandum affirmet fieri delationes. Quod si quis non satis fidei legum latoribus habeat, iubentibus taliter fieri iudicia debet iusta & in neutram propensa partem, uidetur adhibiturus orationi meæ poetā quandam præclare hac de re pronunciantem, uel legem potius ferentem, qui inquit: Ius, nisi pars audita sit utraq; dicere nolis. Arbitror enim & hunc sciuisse, quum multiplices in hominū uita sint iniuriæ, nihil inueniri peius aut iniquius posse, quàm aliquos sine ullo iudicio uel cognitione condemnari, quod quidem pro-

fus

sus delator facere conatur, cum quem detulit expertem iudicij subiiciens audientis
 ire, & defensionem accusationis secreto peruerit. Timidus enim est & oris ne
 quaquam liberi, quisquis talem se præbet nihil in apertum proferens, sed sicuti qui in
 fidiis struunt, alicunde iaculantur ex tuto, ut neq; contra resisti, nec decertari se
 cum possit, necessq; delato sit, incerto ignotoq; bello perire. Quod signum quidē
 est maximū sani nihil à delatoribus dici. Quandoquidē si quis sibi conscius sit uer
 ra se in crimē uocare, nimirū coarguet in aperto, & rationē reposcet, & uerum
 oratione disquiret. quē admodum ē diuerso quisquis in aperto nequit uincere, in
 diis fraudēq; parat aduersus hostes. Istos autē præcipue est in aulis regū uidere,
 qui principum sibi potentiūq; amicitias in gloria ponunt, ubi multæ inuidiæ, inu
 mēre suppositiōes, plurimæ adulationū criminationūq; materiæ. Vbiq; enim spes
 uberior, illic & inuidia molestior, & odiū periculosius, & æmulatio malignior.
 Omnes enim in alterum quisq; acres figunt oculos, & quē admodum singulari cer
 tamine decertantes obseruant, si quam possint partem in aduersarij corpore ui
 dere nudatam, quumq; uelit quisq; primus esse, depellit & uelut cubito proxi
 mum quenq; detrudit. Et quisquis ante se est, cum si potest detrahit ac prosterō
 nit: ubi iam si quis probus est, nullo prorſus negocio subuersus, deiectus, expulsusq;
 discedet. At qui promptior in adulationes, & cui ad hanc fraudē fides paratior,
 hic pœnitus uictor subnixus incedit. Homericum itaq; illud planē est hac in par
 te uerum: Mars communis erat, perimens iacet inde peremptus. Nempe quum nō
 sit eis de re modica certamen, uarias alter contra alterum excogitant uias, qua
 rum breuissima simul & periculosissima est per delationem, principium quidem
 ab inuidia, & nonnulla efficiendi spe capiens, ad miserandos tragicosq; exitus,
 omniumq; plenos calamitatum deducit. Neq; uerò facile quiddam est istud aut sim
 plex, sicut fortasse quis putauerit, sed multæ artis, experientis ingenij, exactæq;
 meditationis est opus. Nec enim tantam ad nocendum uim haberet delatio, nisi pro
 babili quadam ratione institueretur, neq; fortiozem cunctis ueritatem superaret,
 nisi multa mentem ducuntia probabiliaq; & alia præparasset innumera aduersus
 audientes. Defertur igitur ut plurimum maxime quisquis honoratus est, & hoc
 ipso eorum quos post se relinquit expositus inuidiæ. Cuncti namq; telis suis hunc
 petunt, uelut obstaculum quoddam & impedimentum præ se uidentes eum, pu
 tatq; quisq; primum se fore, si modo illum in uertice positum expugnauerit, & ab
 amicitia fuerit amolitus. Quale & in ludicro cursorum certamine fieri uidemus,
 illic enim protinus demisso repagulo bonus cursor tendens ad anteriora solum, &
 ad metam dirigens mentem, inq; pedibus habēs uictoriæ spem, nihil aduersus eum
 qui

A la mē
 Sa.

qui proximus est molitur: neq; est ulla in re concertatoribus molestus. Contrà malus ille & expers premij certator, proiecta uelocitatis spe, ad malitiam fraudesq; diuertitur: hocq; solum ex omnibus proficit, quo pacto uel retinens currentem, uel impediens alioqui moretur: quippe qui si decidat ab hac spe, aliam utiq; nullā uictoriam speret. Istorum similia in amicitijs feliciū contingunt: qui prior enim est in decursu, protinus sunt illi insidiæ paratæ, & nihil metuens comprehensus in medio, ab eis qui odere, laceratur: at illi cari habentur, & amicorum sibi ex aliorum iniuria induunt opinionem: tunc delationis fidei conducentia comminiscuntur: non temere quidem, sed in hoc omnis opera impenditur, ut ne quid absonum neſtant aut à persona abhorrens. Ergo quæ insunt delato, crebro peiorem in partem deflectunt: hincq; nō incredibiles instruunt calumnias. Sic medicum tanquam ueneficum insimulant, diuitem tanquam tyrannum, potentio-rem tanquam proditorem: quin & auditor nonnunquam præbet delationibus occasionem, quas perfidi illi ad istius mores cōcinnantes adaptant. Si nanq; uiderint de uxore sollicitum, inuuit, inquit, in cœna uxori tuæ, & coniectis in eam oculis suspirauit: rursus in eum Stratonice non asperere quidem, sed prorsus benigne lasciucq; : & huiusmodi quedā ad hunc adulterij crimina parātur. Quod si poëtica tenetur studio, hancq; sibi laudem uendicat, repræhendit scilicet uersus tuos Philoxenus, carpsitq; , & enormes contra legem carminis, & incompósitos dixit. Ad eum qui religiosus est deditusq; diuinis, impius & irreligiosus esse dicitur amicus, quiq; diuina aspernetur, providentiamq; rebus ulla præſſe neget: quod simulac audiuit, protinus uelut aculeo in aurem stimulatus incensus rapitur, sicut consentaneum est, & amicum auersatur, non expectata diligentiore rerum peruestigatione. Prorsus enim excogitant eiusmodi, quibus exploratum sit eis ualidiſſime posse auditoris iram exasperari, & qua procliuius animus cuiusq; est, ea maxime incumbunt, iacula & hastas intorquentes in eum, ut de repente perturbatus ira, ne ocium quidem habeat difficiendæ ueritatis: sed neq; si paret quis defensionem, admittet eam, oratione, quæ præter spem allata est, tanquam uera occupatus. Esse uero promptiſſimum aduersario delationis genus audientis studium manifestum est: quando & apud Ptolemæum, cui Dionysio cognomen fuit, non defuit qui Platonicum Demetrium criminaretur, quod aquam biberet, solusq; omnium muliebrem bacchanalibus non sumeret uestem. Quod nisi mane uocatus bibisset inspectantibus cunctis, & sumptis mulſticijs pulsasset cymbala, saltassetq; , perierat tanquam regie incensus uia-
te, & qui contraria regis uoluptatibus sentiret & doceret. Apud Alexandrum uerò grauissimi criminis loco aliquando fuisset, si quis Hephæſtionem statuisset nō colere

colere neq; adorare. Postquam enim mortem obierat Hephæstion, Alexander ob illius amorem uoluit hoc quoq; reliqua magnificentiæ adijcere, deumq; facere illum, qui iam homo non erat. Continuo igitur templa statuabant urbes, & lucificabant, & aræ sacrificiaq; diesq; festi nouo illi Deo sanctiebantur: eratq; cunctis iusurandum sanctissimum Hephæstion. Si uero quispiam inter hæc renideret, aut non uideretur omni pietatis cum ritu colere, morte pœnas luebat. Colligentes animo iuuenile hoc Alexandri desiderium adulatores incendebant illud mox atq; inflammabant, insomnia narrantes Hephæstionis, & apparitiones eius quasdam, morborumq; curationes tribuentes illi, & uaticinia in uulgus spargentes, sacrificabant demum præseni illi propicioq; numini: quibus auditis gaudebat Alexander, & tandem uera esse ea sibi persuadebat, gloriaq; ducebat sibi, tanquam non solum ipse Dei filius esset, sed & deos facere posset. Ad quàm multos igitur putamus his temporibus redundasse Hephæstionis diuinitatem delatos, quod non uenerarentur communem hunc omnibus deum, & id propterea depulso, & ab amicitia regis elapsos? Quin & Agathocles Samius, ordines apud Alexandrum ducens, & apud eum in honore habitus parum absuit, quo minus in cauem cum leone fuerit coniectus. Deferebatur quod præteriens Hephæstionis sepulchrum illachrymaret: sed illi dicitur auxilio fuisse Perdiccas, omnes deierans deos ipsumq; in primis Hephæstiona apparuisse uenanti sibi conspicuum deum, iussisseq; diceret Alexandro ut Agathocli parceret: non enim fecisse hæc illum tanquam non credentem diuinitati eius, aut pro mortuo fletum, sed pristinae consuetudinis memoria uictum. Adulatio igitur illo tempore delatioq; præcipue locum sibi uendicabant ad Alexandri compositæ dolorem. Sicut enim in urbis oppugnatione non eminentia, non præcipitia, aut muris tuta inuadunt hostes, sed si quam partem uiderint, uel custodijs uacuam, uel uetustate dirutam, uel humilitate peruiam, ad eam omnibus uiribus intendunt, uelut ea facillime penetrare possint urbemq; potiri. Sic delatores & quamcunq; partem animi debilem, confractam aut accessu facilem conspexerint, eam quatunt, ad eam machinas admovent, deumq; expugnant, quippe descendente nemine, neq; conatum præsentiente. Deinde quum semel intra muros irruerint, igni populantur omnia, & ferre, flamma fgaq; cuncta permiscunt, cuiusmodi uerisimile est capta mente, inq; scruputem deducta fieri debere. Sunt autem illis aduersus absentes instrumenta, fraus, mendacium, periurium, blandicia, impudencia, milleq; alij apparatus, quorum maximus adulatio est cognata, uel soror uerius delationis. Nec enim quisquam tam generosi roboris est, neq; cui sit usq; adeo adamantino muro mens circumsepta, quem non de

KK lationes

lationes uincant, suffodiente præsertim mentem, fundamentaq; subuertente adulatione. Et hæc quidẽ extrinsecus sunt. Intus uero multiplices adiumento sunt delationi proditioes, porrigentes manus & ultro portas aperientes, & omnibus comitantes modis ut capiatur auditor. Prima est rerum nouarum cognoscendi cupiditas, quæ natura cunctis hominibus existit. Deinde mentis humane inconstans fastidium. Postremo non expectata orationis illecebræ. Letamur & (nescio quo pacto) clanculum cuncti suspicionibus, & dictis, & significatis aurem præbentes: noui namq; quosdam, quorum tam gratæ à delatoribus titillabantur aures, uelut si leuiter pennis demulcerentur. Postquam igitur his omnibus auxilijs instructi irruerint, per uim nimirum capiunt: nec difficilis est uictoria, quum nemo repugnet, incursionibus nemo resistat, sed eo qui audit sponte quidem seipsum tradente, & delato periculorum suorum ignaro. Velut enim quum urbs noctu capitur, ut dormientes perimuntur delati. Quodq; est omnium miserrimum, est ille nescius eorum omnium quæ facta sunt. Accedit ad amicum hilarius, ut qui nullius errati sibi conscius sit, & eadem quæ solet cuncta dicit & facit, quum sit omni ex parte infidijs clausus. Et hic quidẽ, si generosum quicquam habeat, aut liberum, animiq; sit erectioris, prorumpit in iram, feruoremq; mentis effundit, & tum demum defensionem præsentiens cognoscit amico se temere succensuisse. Sin uero illiberatior abiectiorq; fuerit, admittit quidem eum, extremisq; labijs arridet, clam tamẽ odit, stringitq; dentes, & ut poëta inquit:

In fundo collocat iram. Quo quidem neq; iniustius neq; sordidius arbitror quicquam, mordentem labia subternutrire bilem, conclusumq; intus odium adaugere, alia clam gestantem in pectore, alia palam dicentem, & læta comicaq; persona luctuosissimam plenamq; ueneni tragœdiam agentem. Istudq; potissimum contingit, quotiens ex multo tempore delati amicus habitus fuerit delator, & eadem adhuc speciem præbet: namq; tunc eorum qui deferuntur nec uocem audire uolunt, nec defensionem, fidem accusationis ex spectata tanti temporis amicitia præsumentes: nec id reputant cum animo suo multas persæpè causas odiorum & inter amicissimos interuenire, quæ lateant alios: & nonnunquam aliquis quorum penes se culpa est ea præueniens in alterum accusatione impingit, hocq; tentat effugium, quo minus ipse deferatur. Sanè nemo tentabit inimicum deferre. Non enim iam credetur accusationi, cuius in aperto est causa: at eos, quibus amicissimi uidentur, adoriuntur, illud captantes, ut suam erga audientes beneuolentiam indicent, pro quorum commodis ne familiarissimis quidem suis parcut. Sunt autem qui tametsi cognouerint per iniuriam amicos sibi delatos, tamen eorum quæ crediderunt

diderunt pudore, nec admittere deinceps eos nec aspiciere sustinent, tanquam iniuriam susceperint ab eis hoc ipso, quod eos nihil aduersus se fecisse cognoscunt. Repleta est igitur multis malis hominum uita propter delationes tam facile tamque inexplorate receptas. Inquit itaque Antia: Aut moriaris Præte, aut confice Bellerophonem, Turpia qui inuitam Veneris me pacta poposcit. Quum quidem prior ipsa tentasset eum, contemptaque fuisset, et tamen iuuenis in commissione pugne cum Chimæra prope perierat, periculo continentiam suam et probitatem aduersus hospitem luens, impudicæ femine dolis circumuentus. Phædra quoque similia priuigno suo obijciens, ut imprecaretur pater diras Hippolyto filio suo effecit, nihil (Deus bone) nihil prorsus impium conato. Recte dicat aliquis: Sed est magna interim autoritate delator, et qui cæteris in rebus iustus prudensque uideatur, et cui par sit credere, quia nihil sit aliàs tale molitus. An ergo quisquam iustior est Aristides? ille tamen accinctus est contra Themistoclem, et populum contra eum concitauit, suo ut aiebat erga rempub. extimulatus studio. Iustus nempe quantum ad reliquos Aristides, homo tamen erat et qui irasci posset, et amaret aliquos et odisset. Quod si uerum est, quod de Palamede memoratur, prudentissimus Græcorum omnium, et reliquis in rebus optimus, fraudem insidiasque fertur struxisse uiro cognato sibi et amico, et nauibus ad eorundem societatem periculorum profecto. Usque adeo inditus est hic hominibus istis in rebus error. Quid enim memoret aliquis iniuste Socratem ad populum Atheniensem accusatum tanquam impium et insidiatorem? aut Themistoclem, aut Miltiadem post tantas uictorias in suspicionem prodicionis Græciæ adductos? Innumera sunt enim exempla, et plurima propemodum nota. Quid faciendum est igitur ei, cuius animus aut de uirtute cuiusquam, aut de ueritate in ambiguo pendet? Id puto quod Homerus in fabula de Sirenibus commenta significat, rectum nauigationis cursum tenere iubens, et præteruehi perniciosas has audiendi uoluptates, et aures obturare, neque incõsulte patefacere eas his, qui sunt aliquo grauiore animi motu præpediti: sed diligentem ianitorem rationem scilicet, præficere cunctis eis quæ dicuntur: et quæ digna quidem sunt admittere et expendere, contrà excludere et depellere indigna: foret etenim ridiculum domibus ianitores præponere, et mentis aditum negligere patientem. Ergo si quando adeat aliquis qui talia afferat, conueniet ipsam rem secū considerare, neque dicentis ætatem respicere, neque reliquam illius uitam, neque dicendi peritiam. Quanto fuerit enim ad persuadendum paratior, tanto diligentiori cura sunt omnia perquirenda: nec oportet enim alieno credere iudicio, quanto minus accusatoris odio. Sed ueritatis indagacionem sibi quisque reseruet, et delatori

Kk 2 quidem

quidem assignanda est inuidia, utriusque uero documenta sententiae conspicua sunt sumenda, hocque pacto conuenit odisse aut amare, quem fuerit uisum. Prius uero quam haec fiant, ex prima statim permoueri delatione quae est medijsfidijs puerile: quamque contemptum et omnium maxime iniustum? Sed horum omnium causa est quod initio diximus ignorantia, quodque mores uniuscuiusque uelut in tenebris latent. Quod si Deus aliquis uitas hominum retereret, abiret fortasse in barathrum delatio, nullum hic inuentura locum, quin forent illustratae res omnes lumine ueritatis.

IN LVCIANVM DE CALVMNIA

scholia.

MAlorumque multorum hominibus causa.) Quorum bonam partem perstrinxit D. Augustinus de unico baptismo contra Petilianum cap. 16. D. Hieronymus in calce epistolae ad Rusticum monachum de uiuendi forma, hoc initio: Nihil Christiano felicius. Scholiastae item Psalm. septi. D. Erasmus epistola quam praefixit Enchirid. militis Christiani: Nihil inquit, tam circumspecte dici potest, & cetera. Idem Ench. militis Christiani cap. 8. Ibidem canone quinto. Similes enim sumus omnes eis.) Lucretius libro secundo:

Nam ueluti pueri trepidant, atque omnia caecis

In tenebris metuunt: sic nos in luce timemus

Interdum nihil quod sunt metuenda magis, quam

Quae pueri in tenebris pauitant fugiuntque futura.

Labdaci scilicet.) Labdacus fuit Polydori filius, filij Cadmi, & frater Lay. Pelopis.) Pelops Tantalij regis Phrygum filius fuit. De quo lege Ioanem Boccacium lib. 12. cap. 1. & lib. 9. cap. 6. & 7. Haec autem dico quum ad alias res.) Locus est a genere ad speciem, amplificandi gratia adiunctam. Per quas & domus euerse sunt, & urbes pleraque perierunt.) De quibus Erasmus scitissime, ut nihil supra, in Lingua, medio circiter opere: Nunc consideremus, inquit, quanta pestis humanae uitae sit lingua calumniatrix, hoc est, uere diabolica. Quod enim Latini calumniam dicunt, Graeci uocat diabolon, & quae sequuntur, ad pagellas minimum quatuor. Exod. 21. & Deuter. 19. de poena calumniae. Multaque sunt amicitiae diremptae.) Demosthenes: ἡ μάχη καὶ μὴ τῆς μὲν, ἢ δὲ διαβολῆς χάρις φιλίας. Velut quadam pictura.) Lege posteriorem Copiae comment. de descriptione rei. Cuius modo res sit delatio.) Rodolph. lib. 1. de inuentione dialectica cap. de definitione. Vnde proueniat.) Ibidem de efficiente. Et quas res effecit.) Ibidem de effectis seu euentis. Cui Antiphilus nomen erat.) A nomine rei. Artis aemulus.) Adagio: Figulus figulo inuidet, faber fabro. Animi non ualde potens esset.) Ab adiacentibus. Vt nequaquam an haberet res aliquid uerisimile reputaret.) Docet id artificij Aristoteles lib. rhetorices tertio in locis ad dissoluendum calumniam. Recisa foret illi ceruix.) Thearidas quij gladium core acueret, rogatus a quopiam, num esset acutus: acutior, inquit, calumnia. Grauirer innuens, rerum omnium nocentissimam esse calumniam. Midas propemodum auribus aequales.) D. Eras. adagio: Midas auriculas a fini: Ad dextram, inquit, uir quispiam sed et auriculis maximis, quales ferme Midas fuerunt, & c. Hunc esse quem inuidentem uocamus.) Admiratione dignum est cur non dixerit: quem uocamus Liuiorem. Graece enim est φλόγος. Inuidentiam siue inuidiam non potuit appellare. Nam quum Lucianus finxit uirum, uirilem quoque in eo sexum seruatum oportuit. Sed reprehende-

batur

bat & idcirco.) Illachrymans seſt in tergum refleſtebat, uerecundę aduſtantem ueritatem reſpicebat. Primumq; definitione cõplectamur.) Illud uide, lector optime, ut egregium ſeſe oſtendit artificem Cicero in primo officiorum: Omnis quæ à ratione ſuſcipitur de aliqua re inſtitutio, debet à definitione proſciſci, ut intelligatur quid ſit id de quo diſpureretur. Vide Rodol. lib. 1. de inuen. dial. c. 5. Eſt ergo de latio.) Laurentius Valla lib. elegan. 6. ca. 50. Cicero lib. 1. officiorum. Quum ſine hic autem tres perſonæ.) A diuiſione. Nemo enim uir bonus.) Ab efficiente. Beneficijs conciliare amicos.) Ab aſtibus. Nec aſumpta beneuolentiæ ſpecie.) Hoc quod ſæpe teſtatus ſum, nec me ſæpius piger teſtari, mire felicem eſſe Rodolphi uerſionem, uel hic clariffime eluſcit. Et in nullo præ cæteris eximium eſſe.) Melanthon reddidit: Ne quid nimis. Forſaſſe non proriſus inepte ſic uerti poterit: præq; cæteris tibi non plus licere, ſiue præ alijs prærogatiuam habere. Non enim intelligit de excellendo, ſed de præter ius uſurpando. Qui iuriſſurandi religione iudices.) Demotheſtes in ipſo proutinus exordio aduerſus Aefchinem. Quo utraq; ex æquo partes audirent.) Copioſe iuxta ac luculenter locum hunc explicat D. Eraſmus Roterod. adagio: Ne de lite pronuncies. Quod ſi quis non ſatis.) A pronũciatis. Poetam quendã.) Non Heſiodũ aut Theognidem, ſed Phocylidẽ, cuius hoc eſt carmẽ planẽ aureolum: μήτε δίκην δικάσῃς, τῶν ἄμφω μὲν ἀκούσῃς. Id eſt, Eraſmo interprete: Ne iudex fueris, partes nĩ audiueris ambas. Melanthon ita: Nec niſi librato dirimat ſententia litem, Parte quid ex utraq; queat, examine cauſa. Alicunde iaculantur ex tuo.) In ἀγῶνι. Quid ſi ex inproſpecto uel improuiſo? Melanthon uertit: Ex abdito alicunde ſpeculaculantur. Iſtoſ autem præcipue eſt in aulis.) A loco, ubi ſunt calumniatores. Homericum itaq; illud.) Iliados εὐκὺς ἰνὸν ἀλὶ γῆ, τοὶ κτενύντε καὶ τὰ τῶν. Id eſt, Eraſmo interprete: Communis Mars inq; uicem perimit perimentẽ. Vide adagium: ἀπὸς κοινὸς. Id eſt, Mars communis. Neq; fortiorem cunctis ueritatem.) Tercio Eſdra tertio item cap. Forte eſt uinum: fortior eſt rex: fortiores ſunt mulieres. Super omnia autem uincit ueritas. Deſertur igitur ut plurimũ maxime quiſq; honoratus eſt.) Haſtenus de delatore, nunc ad delatũ. Cicero 2. de oratore: Inuidet aut homines maxime paribus aut inferioribus, cũ ſe relictos ſentiunt, illos aſit dolẽ euolaſſe, ſed etiã ſuperioribus inuidetur ſæpe uehementer, & cõ magis, ſi intolerãtius ſe iactant, & æqualitatẽ cõmunis iuris præſtantia dignitatis, aut fortunæ ſuæ tranſeunt. Ariſtoteles lib. rhetor. 3. in locis ad calumniã diſſoluendã. Et adagio: Lior ut ignis ſemper alta petit. Quale & in ludicro.) A ſimilibus. Nihil aduerſus eũ qui proximus eſt molitur.) Cicero lib. officiorum 3. Scite Chryſippus, ut multa, qui ſtadium inquit, cucurrerit, eniti & contendere debet, quã maxime poſſit, ut uincat: ſupplantare eum, qui cũ ceter, aut manu depellere, nullo modo debet: Sic in uita ſibi quenq; petere quod pertineat ad uſum, non iniquum eſt: alteri ſubripere, ius non eſt. Reprehendit ſcilicet uerſus tuos Philoxenus.) Philoxenus poeta uſque adeo non potuit crimina Dionyſi probare, ut maluerit reduci ad fodinas lapidarias. Hiſtoria referretur adagio: In lapidinas. Eſſe uerò promptiſſimum aduerſario.) Efficaciſſimum delationis genus eſt, quum id in calumniã uocetur, quod auditoris ſtudio planẽ repugnat. Quãdo & apud Ptolemæum.) Ad faciendam fidem non uulgariter adiuant exempla, præſertim cum per inductionem, quam Graci uocant παραγωγή, adhibentur. Quo in genere plurimus eſt Socrates Platonicus. Soluſq; omnium muliebrem.) Cum Dionyſius in conuiuio iuſſiſſet, ut ſinguli in ueste purpurea ſaltarent: purpura uerò tum regũ erat geſtamen, nunc ſutoribus etiã cõmunis. Id Plato facere reſuſauit hiſ trimetris ẽ fabula quapiam: Muliebri ego haud quã indui quẽ ſtola, Vir natus ipſe, & ex uirili germine. Deut. 22. Nõ induetur mulier ueste uirili, nec uir uterur ueste fœminea. Et ſumptis multiſ.) Multitiã, indumẽta dicebãtur minutiffimis filiſ contexta. Vnde à multis filio & propterea ſubtilibus, nomẽ inditũ, uel à mulcendo, quoniam carnem demulceant. Pulſaſſetq;.) Adagio: Dithyramborum poetis

tis infanior. Alexander ob illius amorem.) Alexander autem inter amicos quos habebat præcipuos ac potentissimos, omnium maxime uidebatur honorare Craterum, sed omnium maxime diligere Hephæstionem. Craterus enim inquit, amat regem, Hephæstion amat Alexandrum. Id Græce iucundius dicitur: φιλεῖται ὁ βασιλεὺς & φιλεῖται ὁ σπῆς. Sentiens Craterum in his quæ ad regiam dignitatem, præstare fidum amicum. Hephæstionem priuato quodam affectu diligere Alexandrum. Pariter itaq; licet dissimiliter amantibus, diuersa ratione persoluit præmium. Craterum ornauit dignitate, Hephæstionem ad intimam admisit familiaritatem. Tanquā non solum ipse dei filius esset.) Alexander in Ammonis templo quum d uate dictus esset Iouis filius: Nihil, inquit, mirum. Nam Iupiter omnium natura pater est, sed ex his optimos quosque peculiariter suos facit. Ordines apud Alexandrum ducens.) Dictu mirū quā apposite transtulit τὰς ἀρχὰς, quæ nō parū multi uocant centurio-nem: ordinem uero dicuntur ducere apud Latinos, q cohortibus turmisue præfunt.

Sunt autem illis aduersus absentes instrumenta.) A destinatis. Est ille nescius eorum omnium quæ facta sunt.) Calumniæ morsus non solum perniciosissimus est, uerum etiam ineuitabilis, quod clancularius plerumq; Vide proverbium: Non est remedium aduersus sycophantæ morsum. Alia clām gestantem in pectore, alia palam.) Homerus libro Iliad. 2. ἵχθῆος γὰρ μοι κῆνος ὁ μῶς ἀϊδαποῦ ληιστὸς χ' ἵτερον μὲν κτεῖναι ἐνὶ φρεσὶν ἄλλ' ἄνιπν. Inquit itaq; Antia.) Homerus Iliados 2. τῆ θνάσκῃ ὧ πρὸ τ' ἡ κῆαν γὰν ἐλλεροφόντην. Id est, Præte aut tu morieris, aut Bellerophontem interime.

Quum quidem prior ipsa tentasset eum.) Eadem plane historia narratur & Gesnefos 39. cap. Periculo continentiam suam.) Hoc est, pœnam pro pudicitia, suamq; in hostem reuerentia referens. Phædra quoque similia priuigno.) Cum Phædræ libidini consentire nollet Hippolytus, furore incensa illum redeunt Theſco accusauit, quod illi uim uoluisset inferre. An ergo quisquam iustior est Aristide.) A comparatis: Aristides cognomento iustus, semper suo unius præsidio fretus, rempublicam administrabat, d sodalitatibus abhorrebat, uelut ab amicorum potentia, quæ ad iniuriā alijs inferendam adderet animum. Ille tamen accinctus est contra Themistoclem.) Erat Aristidi simulatq; cum Themistocle. Huic quum delectus esset collega ad peragendam legationem: Vis, inquit, Themistocles, ut in his montibus similitatem deponamus? Nam si uidebitur, reuersi illam resumemus. Quod de Palamede memoratur.) A Vergilio lib. Aen. 2. & Plinio libro naturalis historiz septimo.

Socratem ad populum Atheniensem.) Xenophon in apologia pro Socrate.

Aut Themistocle.) Themistocles primum Athenis, mox tota Græcia depulsus ad Persarum regem confugit. Aut Miltiadem.) Is ubi Persas uicit ad Marathonem, in carcere damnatus interijt. Lege Platonis Axiochum. Quod Homerus in fabula de Sirenibus.) Homerus Odyss. 12. Cicero libro de finibus bon. & mal. quinto. O decus Argolicæ quin puppim flectis Vlyſſes, Aurib⁹ ut nostros possis agnoscere cantus, & cæt. Iuuenalis saty. 9. Ouidius 3. artis: Monstra maris Sirenes erant quæ uoce cauora, Quaslibet admissas detinuere rares: His sua Sisyphides auditis pene resoluit Corpora nam focis illita cæra fuit. Quanto fuerit enim ad persuadendum paratior.) Rodolphus Agricola libro de inuentione dialectica secundo, capite 17. Contrarij argumentofius, & sollicitè dicenti minus habetur interim fidei. Putamus enim non fuisse de fide nostra dubitaturum, nisi fidem sibi ipse non haberet: & quia sciret non dicere se uera in eam persuasionem uenire, ut ne uerisimilia quidem nobis putaret uisum iri. Vnde ductum etiam in proverbium est: Neminem satis credibiliter alijs mentiturum, nisi qui fuerit antea sibi mentitus. Quod si deus aliquis uitas hominum retereret.) Ac ut inquit ille, diceret:

Aspice nanque omnem quæ nunc obducta tucati
Mortaleis hebetat uisus tibi & humida circum
Caligat, nubem eripiam.

Alar

Sollicitas (ita uiuam) me nostri Haionis aduersa ualetudo, qua etiam nū misere tenetur, nec omnino citra periculū, ita ut ab angina hac non temere reualiturus esse uideatur. Quae quidem res admonere te debet, q̄ sint hęc omnia fluxa & caduca. Qui in paucis annis, q̄ tu peteres Bononiā, duxit in uxorem chariss. sororem tuam Annam, forminam prater q̄ diuitem, formosam atque pudicam, etiam optimam, idē in ipso uernātis ætatis flore, locuples, uenustus. Cēs. Conf. ad miraculū usq; ingeniosus. Verumenimvero haud quenquam hęc iuuant. Itaq; mi Occo, primas sibi sollicitudinis partes quæ prima sunt obtineant, summam curā salus summa uindictæ. Axiocho super per nos ad autographon castigato, scholiisq; nostris illustrato diligenter instra, qui te morte appropinquante refugientem, atq; metu exalbescentem soletur, confirmet uacillantiem, animumq; idē idem tuum ad transitum adducat, quem inde abducere & caro, & mundus, & dæmon postulant. Nihil uidelicet est magnum re, quod exiguum tempore. Atq; hęc uita, praterquam quod breuis est, etiam ærūnosa est, curis anxia, laboribus inquieta, periculis (ut uides) incerta. Nihil ita quotidie ob oculos ut mortem, uidemus: at qui sit, ut nihil perinde ac mortē obliuiscamur, uel potius negligamus? Cito abeunt dies nostri, utinam bene abeant. Breui temporis spacio, ne dācam momento, transcunt oblectamenta, & reliqua manēt sine fine tormēta. Væ gbus ea prius experiunda sunt, q̄ credenda. Proinde sedulo danda est opera, ut paratos inueniat extrema necessitas, quæ sæpe præuenit imparatos. Certam nobis imponat sollicitudinem incerta conditio. Quotidianus sit illius periculi metus, cuius nescitur incursus. Quæ tunc finiri haudquaquam poterunt, nunc redimi possunt per uoluptatum fugam, uitæ correctionē, elemosynas, lachrymas milleq; iustitiæ atq; misericordię opa. Quid igitur tandē per uarios errores festinamus ad mortem, qui tot accepimus uias ad salutem? Nullus pratercat dies, quo non uel semel cogites, & magno mentis affectu cogites, tantam philosophorum uitam commentationem mortis esse. Illud haudquaquam hic pratercēdum silentio, q̄ mirifice tractet Socrates apud Platonem in Phædone, nihil aliud esse philosophari, q̄ mortis meditationē, hoc est, exercitationem & præparationem ad mortem. Mors abducit animum à corpore. philosophia semouet animum ab amore rerū corporalium, erigens ad ea quæ uerē sunt, hoc est, intelligibilia. Ita sit, ut philosophi animus lubens emigret à corpore, cum ab imperatore uocatur, quippe iam ante assuetus abesse à rebus corporeis, & hanc separationem diu meditatus. Contrā stulti mortem horrent, quod animus altissimo corpori sit immerſus, & insolens sit à corpore seungi. Gratissima est tua in acerbissimo casu moderatio, laudo q̄ uirum te esse memineras, imo Christianū, nō immemor qd præcipiat nobis ille, in quo loquitur Christus, ne doleamus de his qui obdormierūt, quemadmodum & cæteri spem non habentes, cuius sentētia pluris nobis esse debet, quā effeminatorum hominum damnata consuetudo. Quod enim inanes, ne dicam impiæ lachrymæ ac querimonix, cum quod factum est, infectum fieri non possit, atq; ita factum, ut gaudere magis conueniat, nisi dolore dignum censes ē miseris ad felicitatem, ē laboribus ad requiem, ē tenebris ad lucem, ē morte ad uitam, ē terra ad cælum transferri. Non tantum cogitādum quem amiseris, sed multo magis, quem paulo mox sis recepturus, quanquam non amissus, sed cōspectui modo nostro subductus est: quod præcessit ille, nos propediem sequemur. Non uitam morte, sed qua fuit pietate potius mortem uita commutauit: siquidem Christiano homini hęc uita mors est, mors uita. Sed frustra ego hęc ad te, cui domi ista nascuntur. Vale Traiecti.

D. Nicolao Cannio, præcipuo bonarum literarum ornamento, cognato tuo uacillaturo, plurimam ex me dicero salutem.

Rodel.

Rodolpho Langio salutem.

Libellum Platonis, qui Axiochus inscribitur, latinum feci. Tuq; potissimū cui dicarem cum occurrebas, q; facillime sperabam beneuolentiæ me tue posse imponere, ut cum acciperes eum, amici sibi potius sinū q̄ iudicis superciliū offerres. Tibi ergo atq; adeo uni tibi, dicaui eum. Vnde nanq; tantum fiduciæ mihi, ut audeam immensum illud diuinūq; Platonis dicendi flumē populo meis uerbis cognoscendum proponere? Quod si tu fortē laborem meum probabis, erit quod gaudeam magis pro amore tuo, quem ego in causa putabo, quā ut ingenio meo blandiar. Sin displicebit, hæc tibi opera mea perierit. Idq; uel æquiore animo ferres, quod ego quanquam felicissimi mihi laboris conscius essem, in tuis tamen auribus, tuoque iudicio acquieturus eram, quem solum studiorum meorum magnum theatrum puto. Vale.

PLATONIS AXIOCHVS LIBELLVS PVLCHERRIMVS

de non metuenda morte, Rodolpho

Agricola interprete.

Pertusus

Perueni ad Cynosarges mihi, cum ad illū uenissem, uox cuiusdam allata est clamantis, Socrates Socrates. Utq; conuersus circumspēctabam unde ea redderetur, Axiochi filium uideo Cliniam, ad Calliroēn currentem, cum Damone musico, Charmidaq; Glauconis filio. Horum alter quidem musicā docebat, alter ex familiaritate amabat, simulatq; amabatur. Visum est ergo mihi rectā despectenti occurrere ipsis, ut quāprimum conuocaremus. Perfusus autē lachrymis Clinias, nunc tempus est inquit, Socrates, ut uulgatam semper de te sapientiam ostendas. Pater enim ex aliquo iam tempore, uiribus de improviso destitutus est, et prope est exitum uitæ, molesteq; fert adesse sibi finem, tametsi antehac contemneret mortis timore trepidantes, comiterq; derideret. Perge ergo, proq; tua consuetudine ipsum confirma, ut alacriter cō quò ducit necessitas, sequatur, utq; ille mihi ad reliqua hoc ipso etiā pie colatur. **S O C R A.** Nullam ex me Clinia moderatam rem non impetraueris, quātiò nunc magis ad eam me uocans pietatis officia? Acceleremus autem. Si enim ita res habet, festinato opus est. **C L I N I A S.** Vbi te modo uideris Socrates, rectius habebit. Crebro enim iam cuq;

id euenit sibi, ut exanimatus rursus resciceretur. SOCRATES. Quo citius autē perire
 niremus, ea quæ circa murū cognominata est† ab Itono iuimus. In proximō nanq;
 habitabat portæ, quæ est apud Amazoniā columnā. Inuenimus ipsum ergo resum
 ptis rursus sensibus, et corpore robustum, defectum uero mente, prorsusq; indi
 gentem consolationis, reuoluentem crebro se, suspiriaq; cum lachrymis atq; manu
 um crepitu ciente. Aspiciens autem ipsum, quid hoc inquam rei Axioche? Vbi
 nobis illa pridem magnifica uerba, continentēsq; laudes uirtutum, et maius quā
 ut dici posset, in te animi robur? Sicut enim timidus athleta, cum in gymnasio insi
 gnem te præbueris, ad certamen ipsum defecisti. An non meditate cōsiderabis na
 turam uir tantus, et rationi obsequens, utq; nihil aliud, Atheniensis? quod (com
 mune uidelicet hoc et apud omnes iactatū) peregrinatio quædam est uita, quodq;
 decet peragentes ipsam alacriter, et † tantū non Pæana canentes, ad postremam
 accedere necessitatem, tam molliter uero habere se, tamq; ægre, pueri more diucl
 li, nequaquam prudentiæ præ se fert altioris ætatem. A X I O. Recte quidem So
 crates ista mihi dicere uideris, uerum nescio quo pacto ubi propius accessit periz
 culū, fortia illa grandiaq; uerba occulte subter euolant atq; negliguntur, et obori
 tur metus quidam, mentem multipliciter cōturbans. Si hac luce, hisq; priuabor bo
 nis, et mentis sensuumq; expers iacebo, ubicunq; demum putrescens, et in pulue
 rem uermesq; cōuersus. SOCRATES. Imperspecte coniūgis Axioche propter impe
 ritiam, cum sensuum orbitate, sensum, tibiq; ipsi contraria et facis et dicis. Neq;
 cogitas quod simul quidem defles id quod sensibus carebis, simul ob putrefactionē
 doles, amissionemq; uitæ oblectamentorum, ueluti morte sis in aliam uitam transi
 turus, neq; in omnimodam abiturus sensuum abolitionem, eandem in qua priusquā
 nascereris fuisti. Vt enim cū Dracon Clisibenesq; gubernabant rempublicam, ni
 hil tibi male fuit (necdum enim cœperas esse ut male tibi quicquam accidere pos
 set) itaque neq; post mortem erit. Nullus enim ut male tibi esse quicquam possit,
 es futurus. Quin tu igitur hanc omnem discutis ineptiā, illud cogitans, quod so
 luta semel hac compage, animoq; rursus in proprium restituto locum, relictū istud
 corpus terrenum, atq; rationis expers, † nequaquam est homo. Nos etenim anima
 sumus, animal immortale, mortali inclusum monumento. Istud autem tabernaculū
 non sine malo nobis circumdedit natura, cuius læta quidem abstrusa, et uolueria,
 pluribusq; doloribus admixta, acerbæ uero improuisa, diuturnæ, prorsusq; uacua
 gaudiorum. Valetudines nempe sunt sentientium membrorum hælceræ, et morbi
 interni. Quibus necessario (quoniā per corporis meatus sparsa est) condolens ani
 ma, cœlestem et cognatū desiderat æthera, sit itq; cupide supernæ illius consuetu
 dinem

† transit
rius.

solum

† amplius

Ll ..... dinem

in me, gaudiaq; uitæ. Discessus itaq; e uita, mali cuiusdam est in bonum commuta-
 tio. A X I O. Quam malam ergo Socrates uitam putes, quid ita uiuere perse-
 ueras? cum rerum sis indagator, & nobis, id est multitudini, intelligentia præses.
 S O C R A. Nequaquam uerū de me Axioche testimoniū dicis. Arbitraris enim,
 quem idmodum uirgus Atheniensium, quandoquidem res inquirō, alicuius quoque
 me scientiam habere. Abs est autem tantum ut reconlitoria sciam, ut uoto optaues-
 rim etiam uirgata me ista nouisse. Sunt autem ista quæ dico, Prodicti sapientis tra-
 dita. Illa quidem duobus obolis, illa duabus, illa quatuor drachmis redempta. (Gra-
 tis enim uir iste neminem docet) estq; mos sibiq; semper Epicharmi illud in ore ha-
 bere, Mene manus fricat, da aliquid, & aliquid cape. Nuper ergo cū apud Cal-
 liam Hipponici filium declamaret, tantis differuit contra uitam, ut ego ad ea quæ
 nullius sunt momenti, ascripserim ipsam. Ex eoq; iam in mortem mihi animus pro-
 pendet. A X I O. Quæ dixit igitur? S O C R A. Dicam sanè tibi ea, quorum mihi
 ueniet in mentem. Quæ pars enim ætatis, inquit, calamitatibus uacat? Nonne sta-
 tim à principio plorat ut primū natus est infans? Vitamq; à lachrymis auspica-
 tur. Quæ tandem non premit ipsum molestia? Semper enim uel penuria, uel frigo-
 re, uel calore, uel uerberibus urgetur. Antea quoq; quā loqui possit, quanta pati-
 tur? flens scilicet, hancq; solam habens molestiæ suæ querelam. Vbi septimum de-
 inde expleuerit annum, multosq; labores exhauserit, iam custodes, gymnastæ, ma-
 gistri ludi, iam adolescenti, Critici, Geometræ, rei militaris præceptores, ingens
 plane dominorum multitudo. Post ista ubi in ephebos inscriptus est, peior iam me-
 tus, Lycæum, academia, gymnasiarcha, uirgæ, nullaq; prorsus malorum mēsurā.
 Omnis adeo adolefcētis sub moderatoribus est labor, qui ex Ariopagi delecti con-
 filio, præsumt iuuentuti. Deinde cum fuerit istis exolutus, iam curæ palam emera-
 gunt, reputatioq; quod potissimum uiuendi instituant iter, præq; sequensibus in-
 commodis priora illa puerilia uidentur, & infantium reuera terrentia, ex-
 peditiones enim & uulnera, perpetuiq; certaminum labores. Hinc iā fallens sub-
 repti senectus, in qua confluit quidquid est infirmum fragileq; naturæ. Quod nisi
 ocyus quis uitam, uelut æs alienum reddiderit, astans supra caput natura, tanquā
 fenerator reposcit usurā. Ab alio quidē uisum, auditū ab alio, per sepe utrunq;.
 At si quis diutius cunctetur, debilitat ipsum, excruciat, membrisque destituit. Alij
 itaque multa senectute repuerascunt, animoq; bis pueri sunt senes. Dij ergo pro-
 pter hoc ipsum (ut quibus notissimæ sint res humane) quos plurimi faciunt, eos ci-
 tius auferunt e uita. Agamēdes itaq; & Trophonius cum Pythij Apollinis ædifi-
 cassent templum, orantes dari sibi quod optimum esset, cum obdormissent nunquā
 deinde

deinde surrexerunt. Sic etiam Iunonis Argivæ sacerdotes, precante matre ipsorum ut gratiam ipsis aliquam Iuno pietatis illorum referret : quum enim cunctaretur iumenta , succedentes ipsi vehiculo matrem ad templum usque pertraxerunt , post preces ergo nocte decesserunt . Longum foret autem poetarum dicta recensere , qui diuinioribus poematis ea quæ ad uitam attinent nostram , uelut ex oraculo decantant , quemadmodum deplorent ipsam . Vniusque solum memoratu dignissimum habeo meminisse , qui inquit :

Quam superi miserum flumen mortalibus æui
Neuere , ut uiui descendenda per omnia durent .

Iterumque ,

E cunctis hominum generi fors pessima uitæ
Stat , quæcunque supra terram spirantque meantque ;

De Amphiarao quoque quid dicit ?

Iuppiter hunc totis animis , hunc magnus Apollo
Diligit , et iusti metas non attingit æui .

De illo quoque qui ita iubet , Nascens fleat qui tanta uitæ intrat mala , quid tibi uidetur ? Sed cesso , ne commemorando alios , rem contra quam institui , longius ducam . Quod autem uitæ quisquam institutum , quam artem deliget , ut non queratur de ipsa , atque presentibus offendatur : Opifices mercenariasque recensamus artes , ex nocte in nocte usque laborantes , et uix tolerantes uitæ necessarios sumptus , complorantes se ipsos , omnemque uigiliam suam mœrore lachrymisque complentes . At nauam dicamus , per tanta penetrantem pericula , quique (uelut Bias ait) neque inter mortuos est , neque inter uiuos . Terrestris enim homo uelut ambigenus , ipse in mare sese proiecit , totusque arbitrij factus est fortunæ . Verum dulcis est agricultura . Est sane , nonne tota tamen est (quod aiunt) huius , semper paratam doloris habes causam , nunc quidem siccitatem , nunc pluuias , nunc uerdinē , nunc rubiginem , nunc uel æstum intempestiuum , uel frigus conquerēs ? Ipsa quoque honorata in primis rei publicæ cura (multa enim prætereo) per quantas rapitur anxietates ? Quæ gaudia quidē habet , surunculi in modum , trepida semper atque simulis repleta , repulsas uero acerbis , et milles morte peiores . Quis enim beatus esse possit vulgi uiuens arbitrio ? et si faucatur sibi plaudaturque , populi scilicet ludicrum iactatus , insectatus sibilis , damnatus , mortuus , et misericordia prosequutus . Vbi namque Axioche tu , qui in republica uersaris ? ubi Milciades obijt , ubi Themistocles , ubi Ephialtes ? Vbi itē qui nuper in republica duces fuerunt ? quando ego quidē in eā non sum adductus semetipsum (neque enim honestū mihi uidebatur) ut insaniēti populo , dominus

nōis particeps fierē. Theramenes autē & Callixenus deinde cōstitutos præficiētes
 magistratus, ut indēnati necarētur hoīes, effecerunt, tuq; solus resistebas ipsis cū
 Ereptolemo ē trīginta milibus in cācionē coactis. A X I O. Sunt ista Socrates ut
 dicis, itaq; ex eo suggesti me facietas cepit, neq; mihi quidq; acerbius uisum est re
 publica. Perspicuū id quidē illis, qui in ipso sunt negotio uersati. Tu nanq; dicis
 hæc uelut qui de sublimi spectaueris, nos uero qui fecimus periculū, quāto exactio
 us scimus? Populus enim charissime Socrates, ingratus est, instabilis, crudelis, inui
 dus, immodestus, ut qui sit ex colluue turbæ, & stultis insolentibus collectus. Huic
 autē qui assentatur, multo ipse miserior est. S O C R A. Quādo igitur Axioche eā
 quæ liberalis maxime omnū est artium, omnū maxime abominandam putas, quid
 reliqua uitæ instituta, an non putabimus prorsus esse fugienda? Audiui etiā Prodiu
 cum quandoq; dicentem, quod nihil quicquam neq; ad uiuentes mors, neq; ad deo
 functos pertineret. A X I O. Quomodo dicis ista Socrates? S O C R A. Quoniam
 am neque circa uiuentes est, hi uero qui obierunt, non sunt amplius. Itaq; neque
 apud te est, nondum enim obisti, neque si quid tibi accidat, est circa te futura, non
 enim eris. Stultus est igitur dolor de Axiocho, qualis neque est, neque futurus sit.
 Axiochum mente torqueri, sitq; simile ueluti si Scyllam quis aut Centaurum re
 formidet, quæ neque iam imminet tibi, neque sint unquam ad exitum tuum affu
 tura. Existētiū enim rerum est metus, quæ non sunt autem, nemo est qui per
 timescat. A X I O. Tu quidē docta ista uerba, ex ea quæ nūc pullulat garrulitate
 protulisti. Illinc enim hæc est quæstius captatio oblectandæ iuuentuti adornata.
 Me uero amissio bonorum, quæ sunt inuita, tristem reddit. Tametsi Socrates pro
 babiliorem etiā hac quam modo dixisti, & crepueris orationem. Non enim erras
 bunda iam mens ducitur apte coherentibus uerbis, neq; coniungunt mentem ista,
 sed in ostentationem, splendoremq; orationis parata multum absunt à ueritate.
 At animi agritudo nequaquam captiosis sistitur uerbis, sed illis acquiescit solum
 quæ ualeant ad mentem usque penetrare. S O C R A. Coniungis imprudenter
 Axioche, & bonorum priuationi, malorum substituis sensum, quod tunc mortuus
 sis, oblitus. Eum nanque qui bona amittit, contraria ledunt, patitur mala, at is
 qui non est, nihil in eius quo priuatur locum recipit, quomodo ergo esse ullus pos
 set in eo dolor? quod nullam ledentium notitiam exhibebit. Quod si non ab initio
 Axioche per imprudentiam unum aliquem sensum cum morte componeres, ne
 quaquam metueres ipsam. Nunc ipse te subuertis, timens amissum ire animam,
 aliamq; animam ipsius amissioni circūdas. Et turbaris quod sis sine sensu futurus,
 hocq; ipsum non sentire, alio sensu comprehensurum te putas. Ad hæc multæ sunt
 perpul-

+ strepue
 ris.

perpulchræq; de animæ immortalitate rationes. Neq; enim mortalis natura in tam
 varias res attollere se possit, ut contemneret ingentium ferarū vires, maria trans-
 mitteret, conderet urbes; respublicas constitueret, respiceret etiam in cælum, &
 astrorum uideret reuolutiones, cursusq; solis & lunæ, ortus item & occasus, de-
 fectus celeritatē, distantiis, æquinoctiaq; & duplices cōuerisiones Pleiadum, etiā
 hyemis atq; æstatis uentos, imbrium casus, & horrendos turbinum raptus, ut cō-
 prehensos quoq; mundi labores seculis traderet, nisi diuinus quidam mēte nobis
 stris spiritus inesset, quo complexum notitiāq; tantarum attingeret rerū. Tran-
 sis itaq; non in mortem Axioche, sed ad immortalitatem, neq; in amissionem bono-
 rum, sed synceriores ipsorum perceptionem, neq; ad uoluptates mortali confus-
 sus corpori, sed ab omnibus prorsus molestiis purgatus. Illuc enim ex hoc solutus
 carcere proficisceris, ubi requieta, lætaq; omnia, & nulla satiscētia senecta, tran-
 quillāq; illic perages uitam, ab omnibus liberam incommodis, & imperturbata
 placidā quiete, rerum contemplans naturam, atq; philosophiæ, non ad turbam,
 neq; in speciem, sed ad puram germanāq; deditus ueritatem. AXIO. In contra-
 rium me Socrates hac oratione abstulisti. Non enim metus iam me, sed desiderium
 tenet mortis. Utq; rhetores imitatus grandius aliquid dicam, iam dudum superna
 mente concipio, & immensum illum diuinumq; recensco cursum, collegiq; ex infir-
 mitate me, sumq; iterū uelut nouus effectus. SOCR. Si uis aut aliā quoq; rationem,
 cape quam retulit mihi Gobrias magus. Is dicebat secundum Xerxis in Græciam
 transitum, auum suum sibi cognominem missum esse in Delum, quo eam tueretur
 insulam, in qua binæ sunt numina prognata. Ibi illum ex æneis quibusdam tabulis,
 quas attulissent ab Hyperboræis Opes & Hecæærgus, didicisse animam postea
 quā a corpore sit exoluta, in ignotum quendam locum subterraneo discedere re-
 cessu, in quo Plutonis sit regia nihilo minor quā aulā Iouis. Terra enim mūdi me-
 dium tenente ambitum ipsius esse globosum, cuius alterum quidem semiorbem, dii
 superi acceperunt, inferi alterum, atq; hi quidem fratres ipsorum, hi uero filij fra-
 trum. Vestibula autem, quæ aditus ad Plutonis est regnum, ferreis esse claustris at-
 que clauibus obfirmata, quæ aperientem fluuius excipit Acheron, post quem Co-
 cytus est. Eos ubi quis traiecerit, ad Minoā & Rhadamanthē est accedere necesse.
 Vocāt hunc campū ueritatis, in quo iudices sedēt eorū qui aduenerint, ut uitā uni-
 uscuiusq; recognoscētes, & quæ quisq; ratione corpus inhabitans etatē peregerit.
 Mentiendiq; ibi nulla facultas. Quibuscunq; autem in uitā melior aspirauerit de-
 mon, ijs sedes incolunt piorum, ubi crebri horti scatent omnigena fructuum uber-
 tate, fontes puris labuntur aquis, uariisq; prata omnimoda floribus uernant, con-

uentusq; ibi sunt philosophorum, theatra poetarū, exultantiū corona, musiciq; cōcentus. Ad hæc instructa diligenter conuiuia, & ipsa sese suppeditans affluentia mictus. Non enim frigus illis, non æstus est grauis, sed temperatus aër funditur, mistibus solis radijs illustratus. Hic etiam est initiatis dignatio quædam, & religiosa ibidem quoq; peragunt sacra. Quomodo ergo hic tibi honor non imprimis habebitur collegæ deorum? Herculem nanq;, Liberumq; patrem descendentes ad inferos, priscus est sermo hic initiatos fuisse, & fiduciam quo illuc irent, ab Eleusina accepisse. At illi, quibus per scelera uita fuerit peracta, per Tartarum à Furijs ad Erebum Chaosq; rapiuntur, ubi impiorum est locus, inexplēbilesq; Danaï fliarum urnæ, ubi Tantalī sitis, præcordia Titij, Sisyphi inexplicitum saxum, cuius finis ab alio incipit rursus labore. Ibi circumlambentibus ipsos feris, indefinenter lampadibus adusti, & omni poenarum afflicti cruciatu tormentis laniantur immēsis. Ista quidem ex Gobria ego audiui, tuum uero de ipsis erit Axioche iudicium. Illud nanq; ratione adductus solum constanter scio, quod omnis immortalis est anima, quæcunq; ex hoc loco transfertur, & prorsus expers doloris. Siue sursum ergo Axioche, siue deorsum, beatus sis oportet, qui probe pieq; uixisti. AXIO. Pudet me Socrates dicere tibi quiddam. Tantum abest ut timeam mortem, ut nunc ipsius etiam tenear amore, usq; adeo & hæc mihi & illa de cælo persuasit oratio. Contemno etiam uitam, ut qui in melius sim domicilium transiturus. Nunc paulatim ea quæ dicta sunt, ipse mecum recensebo. Tu uero meridie fac adsis mihi Socrates. SOCRA. Faciā ut dicis. Ego quoq; ad Cynosarges, unde huc uocatus sum, redeo ad dcambulationem.

I N P L A T O N I S A X I O C H V M

Scholia.

Libellum Platonis.) Dialogum hunc multo pulcherrimum, permulti Græcorū vobis supposititiumq; esse censent, nō Platoni, sed Xenocrati Platónico ascribēdum, cuius titulo uertit & Marsilius Ficinus. Diogenes autem Laertius in uita Xenocratis testatur Platonem de morte quoq; scripsisse. Idem porro Laertius in uita Platonis. Ex his autem (inquit) dialogis qui Platoni inscribuntur, hi sine ulla cōtrouersia adulterini sunt. Mydon, siue Hypostrophus, & Axiochus. Paululum hæc in parte secum etiam dissentit D. Eras. Rote. Siquidem in scholijs epistolæ D. Hieronymi in epitaphiā Nepociani: Extrat & Axiochus, inquit, si modo is Platonis est, in quo Socrates Axiochum ægrotantem consolatur. Idem rursus in adagio: Manus manū fricat, Platoni tribuit. Socrates inquit, in Axiocho Platonis ait. Similiter huic scribit & in adagio: Quid cani & balneo. Et, Fricantem refrica. Amici sibi potius finum.) Vt hic: itidem & alijs persæpe durius utitur pronomine. Tibi ergo arque adeo uni tibi.) ἑαυτοῦ, id est, correctio. Diuinumq; Platonis dicendi flumen.) Cicero: Tum si Iupiter, inquit, lingua humana uti uoluisset non aliter quā Plato ipse loqueretur. Idq; uel æquiore animo feret.) Vt quædam probe immutata probō, ita omnia probare haud quaquā possum. Non enim iam de reciprocis sui & sibi

autori peculiaribus loquor, sed de alijs, qualia sunt, uel æquiore animo feres; & principio statim dialogi pertusus lachrymas, aliq; id genus, quæ calami fluxu, uel in autographo accidisse uerisimile est. Atq; huius rei lector admonere satius esse duximus, quàm receptam lectionem probabiliorē temere conuellere. Quamquam ista uarietatis quantula tandem est portio? Quod mihi uel inuito uerbosius annotandum hic fuit, ne quis protinus nouitate lectionis offensus, temere ac sine causa omnia non tam mutata quàm deprauata contraminataq; esse uociferetur. Acquiesceretur erat.) De hac uoce uide Adrianum Cardinalem. Magnum theatrum.) Commo dissimile theatrum uertas spectatorium, *θεάτρον* enim spectare significat. Theatra autem domus erant publicæ spectatoriæ multorum milium capaces, unde uel ludi uel sacrificia spectarentur. Cicero lib. epistolarum 13. Theatrum quidem sane bellum habuisti. Epicurus: Satis magnum alter alteri theatrum sumus. Antigonus secundus: Zenone defuncto, quem unum ex philosophis maxime suspiciebat, dicere solet, gestorum suorum theatrum esse sublatum, quod a Iulius uiri iudicium potissimum componeret suas actiones, quem unum pro multis hominum millibus habebat. Huc nō male quadrabit quod dixit ille, mihi cane & musis. Adagio sibi canere, &: Ne unus dignus.

In Axioclum.

AD Cynosarges) Vide prouerbiū, *ἰς κυνόςαργος*, id est, ad Cynosarges. Suidas *ἰν τῷ ἱερῷ*. T. Liuius de bello Macedonico & Asiatico lib. 1. Philippus signo receptui dato, castra ad Cynosarges templum Herculis gymnasiumq; (& lucus erat circumiectus) posuit. Axiochi filium uideo.) Eclypsin Græcam supplicuit. Græci enim non est filium uel filio *κλεινίαν* *ἰρῶ τὸν ἀξιοχόν*, &c. *καὶ χαρμίδον τὸν γλαύκων*. Ad huius mutationē & Latine dicimus Deiphobe Glauci, & Heccoris Andromache pro Glauci filia & Hectoris uxore. Hoc genere (Seruio autore) circa patres & maritos dūtaxat utimur. Aristophanes *ἰπερ' ἔγχεμα μεγακλείους τὸν μεγακλῆϊς ἀδελφίδην*. Aliquādo tamē uidetur & ad seruos referri ut Terē. Forte huius uideo Byrriā. Ad Illissum uenisse.) Plato in Phædro

Ad Callirroen.) hoc est, ad fontem pulchre fluentem, idq; Athenis. Meminit huius Hefychius in dictione *σωδακάρευν* dicens fontem esse Athenis uocatum *σωδακάρευν* uel à cannalibus aquam fundentibus, qui à Thucydide dictus est *ἰνδακρευν* ab alijs autem *καλλιρόην*. Perfusus autem.) In autographo erat pertusus, mihi magis probatur ut legamus perfusus cum Græce sit *ἀδακρυμίν*. Ut uulgatam semper de te sapientiam ostendas.) Ut qui uel ab Apolline iudicatus est sapiens. Socrates apud Platonē in Phædone mirifice tractat, nihil aliud esse philosophari, quàm moris meditationem, hoc est exercitationem, & præparationē ad mortem. Mors abducit animam à corpore, philosophia semouet ab amore rerum corporalium, erigens ad ea quæ uere sunt, hoc est intelligibilia. Ita fit ut philosophi animus lubens emigret è corpore, cum ab imperatore uocatur, quippe iam ante assuetus abesse à rebus corporeis, & hanc separationem diu meditatus. Contra stulti mortem horrent, quod animus altissime corpori sit immerfus, & insolens sit à corpore seungi. Vide apud Ciceronem prima quæstione Tuscula. orationem qua facit Socratem Plato usum ad indices iam morte multatum. Molesteq; fert adesse sibi finem.) Luctaturq; metu, letumq; instare tremiscit. Plato: Eo postquam deuenit quisquam, ut breui iam moriturū se opinetur, incidit in eum timor, & cura quædam eorum quæ in uita superiore neglexit. Cicero de finib. Quis est omnium, aut quotusquisq; cui mors cum appropinquat, nō refugiat timide sanguis atq; exalbescat metu? Seneca in epistolis: Nemo tam imperitus est, ut nesciat sibi quandoq; moriendum, tamen cum prope accesserit, tergiuersatur, fremit, & plorat. Quid sis miser? quid trepidas? Omnes hæc necessitate ducuntur. Eo ibis quo omnia eunt. Ad hanc legem natus es. Hoc patri tuo accidit, hoc matris: hoc maioribus, hoc omnibus ante te, hoc omnibus post te. Quantum te populus moriturum sequitur: quantum comitabitur. Fortior (ut opinor) esses si multi tibi com-

memores,

memorentur: Multa milia hominum hoc ipso momento quo tu mori dubitas: animū uarijs generibus emittunt. An non putabas te ad id aliquando peruenturū, ad quod semper ibas? Tametsi antehac contemneret mortis timore trepidantes.) Plane sic legendum iudicarem, si Græce esset μορμολύκοι τὸ θάνατον, at in duobus exemplaribus, quæ uidi scriptum offendi τὸν θάνατον, ac scio quidem facilitē esse lapsū ex u in r sed accentuum diuersa est ratio. Et μορμολύκοι pro larua usurpatur ut in uita Aesopii, tum Rodolphus ipse epistola ad Alexandrum Hegio: Doleo suauissime Alexāder: testatur μορμολύκοι nomen ad terrorem incutiendum pertinere. Basilii Athanasio ἡ κομιδὴ γ' αὖ πᾶσι ἐστὶ τὰ τοιαῦτα μορμολύκεα διδοικώς, id est: Sane uehementer essem puer talibus terribilimentis expauescerem. Idem alicubi, μή με μοιῶσι ὡς αὖ μὴ τίνα τρεφὼν ἑνὶ τῷ μορμολύκει ἐπιθῇ. Vt pueris cum terrentur personis, damus eas in manus & uersatas ostendimus inanes, ut discant non timere. Ita conueniet adhibita ratione res specie terrificas excutere ut cum uiderimus non esse quod apparent. Pueri laruas timent, at uere timendum ignem non timēt. Sic & nos timemus mortem quæ est larua contemptu digna, peccatum uero non timemus quod est uere timendum, & ignis more conscientiam comedit. Ipsum confirma.), Axiochus uersatur in consolatorio genere, primum lenit mala, mox ostendit quæ mali specie discruciant, non esse mala, sed bona. M. Tullius lib. Tuscula. quæstio 3. subinducat rationes aliquot in consolando quempiam in aduersis diligenter obseruandas. Idem facit & D. Fulgentius in quadam ad Gallam epistola. Vt alacriter.) D. Eras. in opere de conscribendis epistolis in exemplo consolatoriz epistolæ. Quo ducit necessitas.) Notum est, omnibus ex æquo moriēdum, nec ullis uiribus arceri sati necessitatē. Iuxta illud Homericum Iliad. 5 ἐν δὲ γὰρ ἐν δὲ εἰς ἡρακλῆος φύγι κῆρα. Nec uis Herculeat fatum euita uit acerbum. Exanimatus rursus reficeretur.) Græce est συμπτώματα ἀνασφάλαι, id est casu siue fortuito reualuisse. Quid sit autem σύμπτωμα uidere est apud Galenum lib. 2. περὶ συμπτωμάτων Resumptis rursus sensibus.) A parte totum, hoc est, omnes sensus nominauit, nam ἄφῃ solum sensus manus, hoc est palpatio. Defectū uero mēte) D. Eras. priore Copiæ commēta. ca. 175. Ea quæ circa murum) τὰς ἰτονίους. Vide nū si reddi potuerit. Ea, quæ iuxta murū cognominata est ab Itoniis, uia iuimus. Nec hoc dico ut ab autoris uerbis discedas, sed quo admonēa Marsilium uertisse. Ergo secus muros per Itonios agros ad eum perreximus. Continentes.) οὐκ ἔστι perpetuæ iugesq; & assiduæ. Sicut enim timidus athleta.) ὁμοίως est. Cicero lib. 2. tuscula. quæst. Vt enim sit in prælio ut ignauus miles ac timidus simulac uiderit hostem abiecto scuto fugiat quantū possit ob eamq; causam pereat, nonnunq; etiam integro corpore, cum ei qui steterit nihil tale euenerit: Sic qui doloris speciem ferre non possunt abijciunt se atq; ita afflicti & exanimati iacent, qui autem restiterint discedunt sapissime uictores. Optimum est pati, quod emendare non possis, & deum quo autore cuncta proueniunt, sine murmuratione comitari. Malus miles est qui imperatorem gemens sequitur. Seneca epistola postre. lib. 18. Ad certamē ipsum defecisti.) Vide pro uerbium: Verbis tenus factis procul. Peregrinatio quædam.) Seneca lib. de consolatione ad Martiam. Gen. 21. 1. Pet. 2. ad Hebræ. item 11. Vir tantus.) Tam grandis natu τοσούτῳ τῷ χροῖον. Vtq; nihil aliud, Atheniensis.) Qui natura ingeniosus est, & in ipso sapientiz domicilio natus. Et solum non.) Modo non & tantum non Latinis usitata sunt, solum non equidem nondum legi. Quod Græcis est familiarius μόνον ἐν χῇ, id est, tantum nō siue propemodum. Lucianus in Nigrino: καὶ μόνον ἐν καλῶν, id est, flebam ferē. Lege annotationes Budæi in pandectas pro tantum non. Teren. in Phor. dixit modo non. Is enim pellexit per epistolam, modo non montes auri pollicens. Pæana canentes.) Virgil. Aen. 6. Vide adag. Io Pæan. Grandiæq; uerba oculte subter uolant.) Apposito usus est uocabulo. Græci enim uerba πῆρύντα subinde appellant. Homerus Iliad. 8 καὶ μὴ φωνήσας ἐπὶ ἀπὲρ ἔντα προσέειπε. Mentis sensuumq; expers.) ἀσθη καὶ ἄπνη, id est, forma sensibusq; priuatus. In puluerem uermesq;

mesq.) ἐν τοῖς καὶ κνώδαλα, ἰὺ λ' ἔτι apud Græcos uermes sunt in putridis uulneribus na-
ti, nō raro tamen pro lumbricis oblongis rotundisq; capiuntur, qui etiā & σκῆληκες κνώ-
δαλα uero proprie marines beluæ uocantur, quasi dicas κνώδαλα τῶν ἐν τῇ θάλασσῃ
ναμῖν. Homerus aut̃ usurpat κνώδαλα pro terrestri animalculo. Id quod sensibus ca-
rebit.) Noue hic dictū id quod, quamq; alioqui elegās. Interrogatus Diogenes nū quid
mali esset mors, quo, inquit pacto malum, quū præsente nō sentiamus? Quod autem
abest, nulli malū est. Dum sentit homo, uiuit, nondū igitur adest mors: quæ si adsit, ab-
est sensus. Malū autē non est, quod nō sentitur. Hæc ratiocinationē quiddā tribuit Epī-
curo. Mors quidē mala non est, sed iter ad mortē miserū est. Id si metuimus, tota ho-
minis uita, qd aliud est, q̃ iter ad mortē? Homerus θάρσει, μὴ λητῖται θάνατον κατὰ θυμὸν
150. Dracon) Angelus Pol. Inuentū Attegi, dicuntur iura Draconis. Vera est fama ni-
mis, nil uisi uirus habent. Clisihenes.) Is primus Athenis legē tulit de exilio, q̃ &
primus omnī ipse in se expertus est. Vide Isocratis Areopageticū. Nihil tibi male
fuit.) Cic. Natura uero sic se habet, ut quomodo initiū nobis rerū omnīū ortus noster
afferat: sic exitū mors, quæ ut nihil pertinuit ad nos ante ortū: sic nihil post mortem
pertinebat. In quo quid potest esse mali? cū mors nec ad uiuos pertineat, nec ad mor-
tuos, alteri nulli sunt, alteros non attingit. Nullus enim.) Id est, nō. Animal im-
mortale.) Adde & rationale. Est enim rationale propria hominis natura. Nulli quippe
animali nisi homini inest, conuenitq; homini quatenus talis est: hoc est, homo eo ma-
xime uidetur homo esse q̃ sit capax rationis. Hominis etiā nō qua sentit spectandum
est summum bonū, sed qua mentis est atq; cōsiliū capax, hac enim maxime censetur.
Istud aut̃ tabernaculū) Hac uoce, eadē plane trāslatione usus est & D. Petrus: Quam
diu inquit, sum in hoc tabernaculo, & uelox est depositio tabernaculi mei. Plato in
Cratylō σῶμα deduci ostendit à σῆμα, id est, sepulchrū, q̃ animæ uigor in illo delites-
cens marcescat. Idē quoq; Macrobius tradit. Alij à πῶμα deriuant, id est a cadauere.

Non sine malo nobis circūdedit natura.) D. Augustinus lib. 2. ca. 34. de peccato.
meri. & remis. Deus mortem corporis propter peccatum homini inflixit, & post pec-
catorum remissionem propter iustitiam exercendā non ademit. Vlcera) φλεγμοναί
Infra uertit furunculosis ubi hac de re copiosius agemus. Cælestem & cognatū de
siderat æthera.) Nam inde sumpta est autore Platone. Est enim animus cælestis ex
altissimo domicilio depressus, et quasi demersus in terram, locū diuinæ naturæ æter-
nitatisq; contrarium. Hæc Cicero de senectute. Mali cuiusdam est in bonū commu-
tatio.) Cic. 1. tusc. disputatione: Quæ cum ira sint: magna tamē eloquētia est utendū
atq; ira uelut superiore ē loco concionandū: ut homines mortē uel optare incipiant,
uel certe timere desistant. Nam si supremus ille dies non extinctionē sed commuta-
tionē affert loci, quid optabilius? Sin aut̃ perimit ac delet omnino, quid melius quā
in medijs uitæ laboribus obdormiscere, & ita conuiiente somno consopiri sempiter-
no? D. Ioannes Chrysostomus: Mori nihil aliud est, q̃ uestimento exui, corpus enim
tanquam uestimentū animæ circūdarum est. Imo mori est carcere exire. Abest autē
tantū ut reconditiora sciam.) Socrati in more fuisse aiunt, ut diceret se hoc unū scire
q̃ esset infcius, atq; omnis scientiæ expert. exigua enim portio eorū quæ discimus cer-
ta & immota est, adeoq; si Academici credimus, hoc scimus solum quod nescimus.
Prodici sapiēris) De Prodic Chio sofista Platonis p̃ceptore. Vide Platonē in Hip-
pia maiore, & Quint. li. 3. ca. 1. Ex insula Chio discipulus Protagoræ ob corruptam
institutionē Athenis eicitū bibere coactus est. autor est Suidas. Epicharmi illud) Ho-
rar. lib. 2. episto. 1. Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi. Huic poëtæ in-
uentū comædiæ tribuunt. Fuit alter eodē nomine philosophus doctrina iuxtaq; & eru-
ditione insignis à q̃ Plutarchus Chæro, bonā philosophiæ parti mutuatus est. Theo-
doretus Cyrenēsis. Horū enim bene cōscius Epicharmus ille Pythagoræ. Laertius re-
fert Platonem magnā ex Epicharmo utilitatē accepisse. Hieron Epicharmo comico
poëtæ q̃ præsente ipsius uxore dixisset quiddā inhonestū, muliā dixit Epicharmus

Mm Siculus

Siculus erat iuxta regionis naturā plurimi ioci. At rex tantū iudicauit esse tribuendā reuerentiæ, coniugio, ut crimē exstimaret audiente uxore iocari lasciuus. Gravis enim uir iste.) Quint. lib. 12. cap. 7. Manus manū fricat.) Hunc senariū paulo diuersus citat. D. Eras. adagio: Manus manū fricat ἡ δὲ χεὶρ τῆς χεῖρα κνίει, ὅς τι καὶ λάβει το Plato hūc ad modū habet τὰς χεῖρας νίει, ὅς τι καὶ λάβει τι, id est, manus manum lauat Idē pollet utraq; metaphora, nam mutua cōmoditas est quotiēs, uel fricat, uel abluat manus manū. Idē Adagio: Fricantē refica. Quāq; Aldina æditio pro φρονῆν habet φωνῆν, id est, in ore habere, & melius Trochaicus tetrameter cōstabit si pro λάβει: τι λεγας λάμψιμι, &c. Et adag. Simul & da & accipe. Tantis differuit cōtra uitā. Idem quoq; fecit Hegeſias apud Ciceronē in 1. tusc. Augusti. lib. 1. ciuitatis diuinæ cap. 22. Cleōbrotrū seruāt lecto Platonis libro, ubi de immortalitate animæ disputauit se precipitē dedisse de muro, atq; ita ex hac uita emigrasse ad eam q̄ credidit esse meliorem. Quæ dixit igitur.) Malū ut in alijs est exemplaribus autē, cum etiam Græce sit si. Quæ nullius sunt momenti.) Vt uitam parui admodū precij esse deputarim, planēq; in postremis habuerim. Quæ pars enim ætatis ætatis inquit.) Inductio est ἀποδομις λήγου Platonica, propositio, & locupletandæ orationi accōmodissima. Quid? quod ad faciendā fidē, non uulgariter adiuuant exempla præsertim cū per inductionē, q̄ Græci uocant ἐπαγωγὴν adhibentur, q̄ in genere, plurimus est Socrates Platonicus. Nonne statim à principio plorat.) Diuus Aug. lib. 21. de ciuitate Dei cap. 14. Vitamq; à lachrymis auspicatur.) Plinius in præfatione natur. hist. lib. 7. Quæ tandem non præmit ipsum molestia.) Idē argumenti recenſet Hippocrates in quadā ad Damagotū epistola à nobis latinitate donata. Vbi septimum deinde.) Vide Platonē in Protagora, & Plautū in Bacchidibus. Iam custodes.) Id abest à Græco exemplari ac uicissim omiſſum qd Græce habetur τυραννίδες, hoc est, tyrannidē exercentes magistri Iudi. Critici.) De grāmaticis intelligit, qui dicti sunt κριταί ut testis est Polit. in Læmia & Miscella. Sub moderatoribus est labor.) Græce est χροῖς, id est, tēpus. Vide tur aut Rodol. legiſſe πόνος, id est labor. Mihi magis prior probatur lectio. Lyceum Academia, Gymnaſiarcha) Quatuor apud ueteres philosophos gymnasia multū celebria fuere, Academia Plato. Vnde D. Hierony. lib. 2. contra Iouinianū de Platone: Sed & ipse cum eſſet diues & thoros eius Diogenes lutatis pedibus conculcaret, ut posset uacare philosophiæ elegit Academiā uillam ab urbe procul non solum, desertam sed & pestilentem ut cura & assiduitate morborū, libidinis impetus frangeretur, discipuliq; sui nullā aliam sentirent uoluptatē, nisi earum rerum quas discerent: Lyceum Aristoteli. Porcile Stoicorum. & Cynosarges Cynicorū. Quod potissimū uiuendi instātuant iter.) Cicero in 1. officiorū libro. Perpetuiq; certaminū labores, subintellige consurgunt, aut simile quiddam. Fallens subrept senectus.) Iuuenalis: Obrept nō intellecta senectus. In quam confluit quicquid est infirmum.) Vide prouerbiū. Ipsa senectus morbus est. Iamq; senerator.) Quē admodum mutua pecunia æquo animo reddenda est: Sic uitæ munus q̄ mutuo accepimus à dijs citra querimoniā est reponenda. Plutarchus in consol. ad Apol. &c. Vt apparatus scænz, quia cōmodo datus est statim redditur & sine querela: Ita quicquid in uita contigit magnificū, siue serius siue mox à fortuna repetatur, æquo animo reddemus, si his tanq; cōmodatitijs utimur. Cicero: Pellantur ergo istæ ineptiæ pene aniles, ante tēpus mori miserū esse, quod tandem tēpus: naturæ ne: at ea quidē dedit usurā uitæ tanq; pecuniæ, nulla præstituta die. Quid est igitur q̄ querare, si reperit cum uult: ea enim cōditione acceperas. Anī moys bis pueri sunt senes.) Lege adagium ἡς πᾶσις ὁ γέροντος, id est, bis pueri senes. Quis plurimi faciūt eos citius auferunt è uita.) Videmus quosdā prorsus inutiles Thioniæ ætatē uiuere, paucissimos egregio præditos ingenio ad senectæ limen peruenire. Vide Homerū ὁδὸν ω & prouerbiū: Mors optima rapit, Deterrima relinquit. Extrat & de hac re, cum primis elegans quedam. D. Eras. epist. ad Iudocū Gauriū. Agamēdes itaq; & Trophonius.) Historiā refert Cicero in Tusculanis. Plutarchus in libello

consol

cōsolatorio ad Apolloniū. Idem in uita Solonis. Iunonis Argiua (acerdotes) Virg. 1. Georg. Tardaꝑ Elcufinz matris uoluentia plaustra Historia refertur ab Heredoto lib. 1. Suida ἰν τῷ κροίσῳ. Et Iuuenale saty 10. Vniusꝑ solum) Sentit de Homero, cuius hi sunt uerfus. Quā super i miserū) Homerus ἐδωκεν. i. ni fallor aut certe πῶς γὰρ ἐπιπλάσσει τὸ βῆαι δειλαῖσι βροτοῖσι (ὡς ἀνθρώποις, id est, Erasmo interprete. Sic etenim sta tuere Dei mortalibus agris, ut uiuant curis districti. E cunctis hominū generi) ἰλῆα, ἔ. i. u. m. γὰρ ἵππεσ' ἰσὶν, οἱ ὑπὸ ἵππων ἀνδρὸς πάντων, ὁσάτι γὰρ ἰνὶ πνύα ἢ καὶ ἵππῳ. id est, ut reddidit Erasmus Rote.

Nil aque miserum est ut homo, quæcunꝑ animantum

Vitalesꝑ trahunt auras serpuntꝑ per arua.

De Amphiarao.) Vide Homerum lib. ἐδωκεν 15. Nascens flet qui tanta uitæ intrat mala.) Plutarchus de audiendis poetis ē tragico quopiam hosenarios refert, quos Aristides in Themistocle Euripidis esse censet

τὸν φύναι θρηνῶν ἵς ὅς τ' ἔρχεται κακά

τὸν δ' αὖ βυβλίῃ καὶ τῶν πικρῶν παλαιῶν

χαίροντας ἐν φημι δὲ τὰς ἐκ πικρῶν δόμων, ὁ, id est, Erasmo interprete:

Plorare natum ut maxima ingressum mala,

Ac mortuum, uitæꝑ subductum malis

Efferre latus gratulantesꝑ ædibus.

Genes. quinto: Et complacuit Enoch Deo, & non est inuentus postmodum, quia Deus illum transtulit. Sapientia, octauo: Rapius est ne malitia mutaret intellectum illius, placita enim erat Deo anima illius. Contra quam) Id est aliter ac. Quod autem uitæ.) Extat in hanc sententiam Epigramma Posidippi, siue quemadmodum alijs placet Crateris Cynici, quod uertit D. Erasmus in adagio: Optimum non nasci. Per tanta penetrantem pericula.) Homerus odyss. θ & cdyss. κ. ἐν γὰρ ἰγὼ γ' ἔπι φημι κακῶϊσιν ἄλλοι θαλάσσης πλάγισσύνες δ' οὐκ ἐν κακῶϊσιν ἄλλοι βροτοῖσι. Velut ambigui generis.) ἀμφίβιῳ. Sunt autem Græcis amphibibia, quæ communem & ambiguum in utroꝑ elemento terra, scilicet & aqua uitam degunt, ut Crocodilus, castor, lutra, anates, & id genus alia. Neꝑ inter mortuos est.) διὼν ὁ χρυσόσεμῳ ἱερῆϊς ὑποβίβῳ πῶς ἔσονται πάντες πλείους ἰσθμῶς, πῶς μὲν ἐφ' ἑχέρισσιν ἰσθμῶν διαπερθεῖν, πῶς πλείους ἴσιν ὑποβίβῳ θανάτῳ. Id est, D. Chrys. interrogatus à quodā uiuos ne plures esse putaret an mortuos. Respondit facile id quidē inuētū est modo à dubitatione illa liberaretur, nō nauigantes inter hos aut illos sint habendi. Iuena. Satyra 12. Quidam Lampen Aeginetam effertenti ac felicem prædicanti, quod prædiues uidebatur multorum nauigiorum dominus. Lacon nihil, inquit moror felicitatem de funibus pendentem. Quum omnes diuitiæ sint in manu fortunæ, tum ex præcipue quas negociatores commiserunt nauibus, ruptis funibus sequitur naufragium. & hinc mercium omnium interitus. Vnde philosophus quidam interrogatus utrum putaret maiorem esse numerum uiuorum an mortuorum, uicissim rogauit utro loco haberet nauigantes, quod hi uersantes in summo uitæ discrimine uix essent habendi pro uiuis. Velut Bias ait.) Diogenes in uita eius. Dulcis est agricul. ura.) Cicero de senectute, & Plinius multis in locis. Quod aiunt, Hulus.) Vide Prouerbum rangere siue mouere hulus. Furunculi in modum.) φλυγμονή. Est autem φλυγμονή hulus cum rubore, duricie, dolorisꝑ pulsandi & febre, dicitur autem φλυγμονή ἀπὸ τῶ φλὺγας, id est, ardere, quod locum affectum ardere faciat. Aut est tumor cum inflammatione circa febrem & horrorem. Galenus libro definitio. medicarum. Dioscorides libro primo cap. 196. Cornelius Celsus libro quinto cap. uicessimo octauo: Furunculus uero est tuberculum acutum, cum inflammatione & dolore maximiꝑ ubi iam pus uertitur. Vulgi uiuens arbitrio.) Cicero in ipso statim frontispicio orationis Ligariæ & D. Hierony. ad Nepotianū de uita clericorū: In oratione inquit, pro Q. Gallo, &c. Qui loci shietonymi (ut id ciber annotemus) mi

Mm 2 h

hi uidetur, non carere mendo, opinor autem legendum, pro Q. Ligario, uerum hæc ut παράγραφοι missa faciamus. Theramenes autem & Callixenus.) Græce sic est εἰ δὲ περὶ θανάτου καὶ καλλίξενου τῇ ὑστερᾷ πρὸς ἑκατέρους ὄντας καὶ χειροτόνησαν τῶν ἀνδρῶν, ἀπὸ τοῦ θανάτου. Aduerbum: Qui uero circa Theramenem & Callixenum posttridie præsides doloſos substituētes hi homines uiolenta manu occiderunt indicta causa, scilicet iuxta sermonis Græci proprietatem sonat, Theramenes autem, &c. Arbitror autē in Actis apostolicis ca. 13. eadem figura dictū εἰ περὶ τοῦ παύλου qua Græci dicunt εἰ ἀμφὶ τοῦ πλάτωνος: Platonem ipsum sentientes. Marſilius Ficinus sic reddidit. Qui autem circa Theramenem & Callixenum posttridie præsides infidiatores subigentes indiscreta homines morte damnarunt. Quibus tu una cum Triptolemo tribus milibus concionantibus repugnasti. Porro quantum attinet ad historiam, Theramenes à triginta tyrānis occisus est cumq; poculū ueneni biberet, quod superſuit, propino, inquit, hoc poculum Critiæ. Vide apud Xenophontem ubi & oratio Critiæ exat contra Theramenem. Theramenes unus triginta tyrannorum, domo in qua multī accumbebant in cenantēs illapsa, solus incolumis euasit. Hanc ob rem quā ab alijs felix prædicaretur, ille magna exclamās uoce, O fortuna, inquit, cui me occasione seruas. Sensit uir prudens se nō esse seruātū, sed maiori malo reſeruātū. Nam aliquanto post interfectus est. Miltiades Darium cum sexcentis milibus equitum in cāpis Marathonijs uisū turpiter fugauit. Themistocles Xerxem decies cētenis milibus equitū elatum quatuor millium & ducentorum numero terribilem, exigua latentem nauicula fugere cōgēit. Miltiades ubi Persas uicit ad Marathonem in carcere damnatus interiit. Themistocles uero qui uicit Xerxem ad Salaminem insulam nauali prælio, in exilium eiectus à suis ciuibus, obiit. Vide Plurarchum in uitis. Ingratus est Atheniensibus Themistoclem cōtumelia afficiētibus, quid tumultuamini, inquit, aduersus eos, à quibus sæpenumero fuistis affecti cōmodis. Aiebat autē se similitē platanis sub quā umbra accurrūt homines afflicti tēpestate, & easdē simul ut rediūt serenitas uellunt, cōuictisq; petunt. Sentiens hunc esse populi morem ut in belli periculis implorerent opem fortium uirorum, in pace contemnunt, ac uexant eosdē. Ingratus est instabilis crudelis.) Egrege illud ut omnia similitudinibus aliquot sub oculos ponit D. Gregorius Nazianzenis in apologetico. Huic autem qui assentatur.) Vide pro uerbum seruire scenæ. Non sunt amplius.) Apud Ethnicos, apud Christianos autem & sunt & erunt semper. Si animæ humanæ intereunt cum corpore (quod utique impium est sentire, & à Cicerone de senectute acerrime confutatur.) post mortem, nec dolor ullus, nec sensus reliquus est: propter quem deberet mors timeri. Si uero post mortem manent superstites animæ nostræ (ut uere manent: quemadmodum Cicerō multis astruit rationibus) ad meliorem transeunt uitæ sortem, ac qualitatē, iam sciugata à mole corporis quā hic habuerant, quarene sic quidem timenda mors est. Stultus est igitur dolor.) Connexio siue ratiocinatio est. Nihil est dolendum, quod neq; ad uiuētes, neq; ad defunctos pertinet, mors est huiusmodi, nō igitur mors est dolenda. Axioche mente torqueri.) Exemplum est dialecticū à simili desumptū. Scyllam quis aut Centaurū.) Homerus odyss. 12. Quæ nunc pullular garrulitate.) Quid tu ais optime Axioche, si tibi Socratica hæc ratiocinatio, nō minus moralis quā erudita, uidetur esse παραλογισμός quædā, id est nugatio, neq; em̄ Socrates merced: docebat ut Prodicus, quid ergo dicerēs, uel quo nō fugerēs si nūc audirēs, has παραλογισμὰς & spinosulas argumentandi rationes, quibus silicernia ista in modū ranarū cōtinenter coaxant, obstreperunt, atq; uociferantur. Illinc enim hæc est questus capratio.) Plato in dialogo de ente, Sophistā inq̃, cōstat nihil aliud esse, q̃ artificē questus gratia, cōtentiosum, cōtradictionibus ambigentē, impugnādo certantē, lucri præ ceteris studio sum. Isocrates in oratiōe aduersus Sophistas Cic. 4. li. acad. quest. Sophistæ appellantur hī q̃ ostēditiōis aut questus causa philosophantur. Me uero amissio bonorū) Ecclesi. 4. 1. O mors q̃ amara est memoria tua homini pacē habēti in diuitijs. Absunt multa

tum à ueritate.) Vide prouerbiū: Veritatis simplex oratio. Sed illis acquiescit.) De hac uoce. Vide Adrianū Cardī. Eū nanq; q bona amittit.) Syllogismus est pariter ἀντίστοιχόν. Quod si non ab iintio.) βίσιον est. Ad hanc multæ sunt perpulchræ; de animæ immortalitates ratiōes.) Locus est ab actibus, d: q Rodol. Agric. li. 1. inuent. dialect. cap. 12. Aequinoctia; & duplices conuersiones.) A bruma ad solstitium usq; ab antichthonibus ad nos ascensus solis est, à solstitio uero in brumam usque à nobis uicissim ad ἀντίχθονας descensus est, proinde duo sunt tropi qui & conuersiones, cancri, quum incipit descendere sol & capricornum ascendere. Pleiadum etiam.) Pleiades septem stellæ sunt in cauda tauri, quas uirgilias latini appellant, quod uerno oriantur tempore ut refertur à Plinio Higino. Gellio. Seruio & Politiano in miscel. Quo complexum notitiarū tantarum attingeret rerū.) Rodol. Agric. lib. 2. de innent. dialect. cap. 7. Sed ad immortalitatē.) In priore ad Corinth. ca. 15.

Illuc enim ex hoc solutus carcere proficisceris.) M. Tullius in calce primæ Tusculanæ quæst. Sed desiderium tenet mortis.) Vide D. Augustinum in quinquagena circa illud: Concupiuit anima mea desiderare iustifica &c. Superna mente concipio.) In galat. cap. 2. Collegi; ex infirmitate me.) 2. Corinth. 12. Plinius libro 5. epistolarum, Nuper me. Gobrias magus.) γοβρύς ἀνὴρ μάγος, id est, Gobrias uir magus.

Secundum.) Id est post. Xerxis in Græciam.) Xerxes rex Persarum maximis copiis bellum intulit Græcis, quod bellum & Græcis & Latinis scriptoribus celeberrimum est. In Delum.) Delos insula est in Aegæo mari, dicta quasi δῆλος quod cum Latona parturiret essetque ei à Iuoune terra interdictum, subito insula illa exitit quæ sortum excepit, hinc Apollo Delius & Diana Delia. In qua bina sunt numina.) Apollo scilicet & Diana à Latona prognata. Ab hyperboreis.) Hyperborei montes sunt in extremis Europæ, quæ etiam Asiam contingunt supra Meotidem. Opis & Hecaorgus.) Deæ sunt quas Græci κενταύριδες & κενόιδες uocant quæ profectæ Delum cū Latona ex hyperboreis usq; adfuerunt deæ parturiētī, proinde humano putantur præesse ortui. In q Plutonis sit regnum.) Apud Homerum Iliad. ο τρεῖς γὰρ ἑκατόν, &c. trifariam cuncta sunt distributa. Neptunus quidē sortitus est incauum habitare mare, Pluto autem tenebras caliginosas, Iupiter uero cælum.

Aequore enim incauum Neptuno obuēnit & ipsas Ditis habet tenebras, at cælum Iupiter altum. Lege Maxi. Tyrium sermone 19. Ambitū ipsius esse globosum.) τὸν δὲ πῶλον ὄντως σφαιροειδῆ. De cælo hoc intelligendum est: Cælum autem globosum cum sit, significat mediam mundi totius partem cessisse superis, alteram uero inferis dijs, à quibus nimirum dijs inferis, alij sunt fratres superiorū deorum, alij nepotes ex fratribus. Vestibula autem.) τὸ προαίσιον est. Cocytus est.) Quæ hic narrat de Cocyto copiosius edisserit Plato sub finem dialogi qui inscribitur Phædrus. Fit huius mentio & in libro Iob prophetæ, in quem scribens Philippus presbyter ita narrat: Cocytum inferorum flumen esse dicunt, Nos autem in scripturis diuinis eundem fluuium torrentem puteum, caminum, ignem æternum, lacum, stagnum legimus & gehennam. Ad Minoa & Rhadamanthum.) Vide adagium Rhadamanthæum iudicium, ubi non pauca reperiās quæ faciant ad hunc locum. Minos & Rhadamanthus Iouis & Europæ filij legumlatores Cræteneses, quandoquidem iustissime uixerunt, eam ob rē putantur inferis ius dicere Horat. Et Iouis arcanis Minos admissus. Virgilius: Quæ sitor Minos urnam mouet. Iuuenalis satyra 13. Prætoris uicerit urnam. Horatius libro 2. carminū ode 13. Seneca in principio Tragædiæ 8.

Melior aspirauerit dæmon.) Δαίμων ἀγαθός. Lege prouerbiū Dñ bonorum largitores. Hi sedes incolunt piorum.) Cicero in calce quæstio, primæ Tusculanæ. Hic est initiatis dignatio quædam.) Athenienses hortabantur Diogenē, ut mysterijs initiaretur, addentes quod initiati apud inferos principatum tenerent. Ad quæ Diogenes: perquam ridiculum est inquit, si Agefilaus & Epaminondas in cæno degunt, & Paretion fur ac uilis simi quig homines, quod initiati sunt, in beatorum insulis erūt.

Mm 3 Graui

Grauer taxauit sacerdotum mores, qui quæstus gratia blandiebantur hominū imperitorum superstitioni, persuadentes initiationem conferre felicitatem post hanc uitam, quum ea parata sit his qui pijs & egregijs factis eam promeruerint, siue sint initiati, siue non sint. Vbi crebri horri scærent.) Horatius in Epodo. Exultantiū coronæ.) Plato in Phædro. Instrusta diligenter conuiuia.) Gregorius Nazianzenus in epistola ad Basilium uocat *παρασχοῖα*, id est, conuiuū ex omni genere deliciarum apparatus. Et ipsa sese suppeditaris affluentia uictus.) Absunt ab exemplari autographo & hæc uerba καὶ ἀνέπατος ἀλυσία, ἢ ἰδέα διακτα, id est, sincera latitua suauisq; uictus siue diæta. Quomodo ergo hic tibi honor.) Duo adducit argumenta quibus subindicat magnū Axiocho habitum iri apud inferos honorem, aliterum q̄ ex gente deorum sit qui ibi dominantur, alterum q̄ initiatus sit, cui hominū generi magna illic est dignatio, tum etiam q̄ sit iniuriatus sacris Eleusinis quæ maximi esse præcipi deputantur apud inferos, propter Proserpinam inferorum reginam & Cererem Plutonis socrum. Ab Eleusina.) Sacra Eleusina in honore Cereris agebantur apud Eleusim, summa religione mysticisq; ceremonijs à quibus arcebantur prophani. Capitale autem erat ex his mysterijs quicquam in uulgus efferre. Eleusis ciuitas est Attica in qua Ceres & Proserpina colebantur, ubiq; maxima iuxta ac religiosissima erant mysteria, quæ prophanis religio erat uel aspicere. Per tartarū à furijs.) Has fabulas omnes aut fere omnes refert Horatius in Epodo, ode 18. Idem lib. 1. carminum ode 12. Homerus in calce odyss. 11. Plato in Protagora poetarum fabulis esse putat similia, & excogitata figmenta: qualia sunt triceps apud inferos cerberus (ut Ciceronis in primo Tusculanarum utar uerbis) Coccyi fremirus, traiectione Acheronis, mentum summam aquam attingens, siti enectus Tætalus, & illud quod Sisyphus uersat saxum sudans nitendo, nec proficit hulum, inexorabiles etiam iudices: Aæacus, Minos & Radamanthus. Seneca lib. de consolatione ad Martiam: Illa q̄ nobis inferos faciunt terribiles, fabula est &c. Vulgus enim nugas esse credit quæ de inferis tradunt poetæ. Er, ut Iuuenalis inquit, Nigras in gurgite ranas. Nec pueri credunt. Demiror ego quid Ciceroni uenerit in mentem ut in oratione pro Cluentio infernum putet esse fabulam, demiror itidem cur & Plato quoq; lib. 3. de repub. prodierit à poetis de inferis & etiam cruciatibus pueris non esse audienda memorie prodiderit. Vbi est inferorum locus.) Plato in Phædro. Idem lib. de repub. 10 & 12. de tormentis inferorum & gaudijs beatorum. Idem in Phædone & Gorgia. Augustinus lib. de ciuitate dei 21. cap. 11. Platonicoꝝ opinio de purgandis post mortē per supplicia hominibus &c. Seneca in Hercule furente. Inexplebilesq; Danaï.) Danaides puellæ ob sponfos necatos has pœnas apud inferos dare dicuntur, ut situlis perstillantibus aquam hauriāt, atq; in dolium item pertusum infundant graui nimium sed inutili labore. Cuius fabulæ mentionem fecit Horatius in odis. Et inane Lymphæ dolium fundo percuntis in imo. Item Tibullus: Et Danaï proles Veneris quæ rumenta lãsit. In caua læthea dolia portat aquas. Plato in Gorgia refert hæc fabulas omnes ubi scribit & Danaides puellas apud inferos hoc pœnæ genus pēdere ut assidue aquam in dolium pertusum uasis non pertusis inferant. Horatius lib. 2. carm. ode 14. Vide prouerbium: Danaïdum dolium. Tantalī fitis.) Homerus *ὁδυσ. λ.* sub finem. Plato in Gorgia, Cicero 4. quæstione Tuscul. Quintilianus in fine declamationis 12. Petronius Arbitr apud Fulgentium. Horatius lib. 2. carm. ode 18. Idem sermone. 1. satyra pri. Seneca in Hercule furente. Idem in principio 8. tragœdiæ, & præcipue in Thyeste. Vide prouerbium Tantalī pœnæ. Præcordia Titī.) Homerus *ὁδυσ. λ.* Horatius libro tertio carminum ode. 4. Seneca in 8. tragœd. Ouidius primo de ponto:

Hic inconsumptum Tyti semperq; renascens.

Non perit ut possit saepe perire iecur.

Sisyphi inexplicitum saxum.) Cicero in 4. Tuscula. Horatius lib. 2. carm. ode 14. & 18. Idem lib. 3. car. ode 12. Idem in Epodo. Iuuenalis satyra 11. Nec rota nec fune
nec fas

nec faxi aut uulturis atri, Pœna. Vide prouerbium saxum uoluere. Vergilius in 3. georgi. Cocyti metuet tortosq; Ixionis angues. Immane inq; rotam, & non exuperabile saxum. Omni pœnarum affligit. Plato in Phædro. Plutarchus commentario de sera numinis uindicta. Cyprian⁹ li. de laude martiri ad Moyſen & Max. Sæuens locus gehenna. Theodoricus de curatione Græc. paſſi. ſermone 11. Iliados octauo in ipſo ſtatiim exordio. D. Auguſtinus lib. 21. de ciuitate dei cap. 9. Bernardus in ſermonibus de diuerſis, ſermone cuius hoc eſt initium: Notas mihi feciſti uias uitæ.

Omnis immortalis eſt anima.) Socrates ſemper aperte profeſſus eſt animam eſſe immortalē. Cū immortalis ſit anima nō eſſe deplorandos, qui cum fiducia bene actæ uitæ hinc demigrant in uitam feliciorē multis modis apud Platonē docet Socrates.

Vt nunc ipſius etiā teneat amore.) Demotheſenes cum Antipatrū fugeret, Archiblandis uerbis ſe ei uitam ſeruaturum pollicenti: Abſit, inquit, ut uiuere turpiter malim, quam honeſtē mori, poſtquam Xenocratem & Platonem de animæ immortalitate diſſerentes audiui. Lege Ciceronem in Tuſcula. de Hegēſia ſic deplorāte humanæ uitæ miſeriam ut immortalitatis amorem incuſſerit. Qui in melius domiciliuſum.) Apud Ciceronem in lib. de ſenectute, inquit Cato: Et ex uita iſta diſcedo tanquam ex hoſpitiō: non tanquam ē domo. Commorandi enim natura diuerſoriū nobis, non habitandi dedit. Cleanthes apud Senecam epiſtola poſtre. libro 18.

Duc me parens celiq; dominator poli.

Quocunq; placuit, nulla parendi mora eſt

Aſſum impiger, ſac nolle comitabor gemens

Malus patiar quod pati licuit bono

Ducunt uolentem fata, nolētē trahunt. Hæc ille. Vt auis capta ſi diutius alatur in carcere etiā ſi dimittatur ſtudet eo redire: Sic animus diu uerſatus in hoc corpore non facile reuellitur, At puerorum animus libentius euolat. Supra modum deſiderus uino, ſecem quoq; exorbet: Sic admodum uitæ audis, qui ne extrema quidem ſenectū uult mori. Vſqueadco & hæc mihi & illa de cœlo perſuaſit oratio.) Deum immortalem ſi ex tantula oratione, eaq; extemporalī, homo ethnicus multo propenſiſſimus ſit factus in mortem, qua tandem promptitudine decet eſſe nos Chriſtianos, ex tot tantis Chriſti adhortationibus, ut uigilemus, quandoquidem neſcimus, quādo dominus ueniet, an media nocte, an gallicantu, an mane ne cum uenerit de repente, inueniat nos dormientes, proinde tibi in diem, imo in horam iamiam de tranſitu cogitandum, & ſi quid tale acciderit ut a deo denunciatur uideatur ut ex eas ē uita lætus, & gratias agens parcas, emittiq; te ē custodia, & leuari uinculis arbitrere, ut in æternam & plane in tuam domum remigres, portum tibi paratum & refugium certo ſcito, quo utinā uelis paſſis peruchamur, ſi enim reſtantibus uelis reſiciamur tamen eodem paulo tardius referamur neceſſe eſt. Porro autē priuſquam ſcholiis hiſce ſub id temporis cum Axiochus a nobis emendaretur, *avτοχολιας* cōgeſtis colophonem addimus, operæ precium duxi, auſtarij uice obiter adncere pauca quæ nonnihil faciant ad hunc dialogum enodatiuſ explicandum, ut extremus actus noſter ſit optimus, hoc eſt, ut uitæ laudabiliter actæ, lubentes & alacres auream imponamus coronidem hoc eſt mortē piā. Plato in Apologia pro Socrate & Xenophon in apologia pro eodem, Cicero tuſcula. prima. In oratione qua facit Socratem Plato uſum ad iudices iam morte mulctatū. Plutarchus in libro cōſolatorio ad Apolloniū. Seneca epiſtola 78. Quomodo fabula, ſic uita non quādiu, ſed quam bene acta ſit reſert. Nihil ad rem pertinet quo loco deſinas quocunq; uelis tantum bonam clauſulam impone. Seneca ad Luciliū epiſtola 4. & 24. & 30. & 36. & 55. 77. item 78. Idē ad Gallionem de remedijs fortuitorum, & de conſolatione ad Marſiam, & lib. 50. de beneficijs, & lib. 6. naturalium quæſtionum. M. Cicero: Hoc mediatum ab adoleſcentia debet eſſe, mortem ut negligamus. Idem: O miſerum ſenem, qui mortem contemnendam eſſe in tā longa ætate non uiderit, Cicero lib. 6. famul. epiſtolarum. Ita em

uiue

uiuere, ut non sit uiuendum miserimum est, mori autem nemo sapiens miserum dixit. Idem, Mors misera non est aditus ad mortem miser est. Aristoteles τὰ πῶρ' αὖθις ὅρα, ὅρ' φοβούνται, ἴσασι γὰρ πάντες ὅτι ἀποθανοῦνται, ἀλλ' ὅτι ἐν ἡγῶν ἐν δὲ ἐν φροντίσει. Quæ id gissimo inquit tractatu à nobis absunt non metuunt. Nam quum moriturum sese nemo ignoret, mortem tamen quam prope esse non suspicatur minime expauescit. Idē ἱκτοῦ βίου κρατίζου ὑπὲρ ἐλθεῖν ἐς τὴν ὥσ' ἐκ συμποσίου μὴτ' ἀφ' ὧν μὴτ' αἰσθύνοντα. Id est, ex uita discedere optimum, ueluti ē conuiuio non sit: bundum nec temulentū. Demosthenes in Aeschinē: τῆρας μὲν γὰρ ἀπασιν ἀνθρώποις ἐστὶ τὸ θάνατος, καὶ ἐν ἐπισημῇ τῇ αὐτῶν κακότητι τῆς δὲ τοῦ ἀγαθῆς ἀνθρώπου ἐγγερόν μὲν ἀπασιν ἀνθρώποις τοῖς καλοῖς τὸν ἀγαθὸν προσελλομένους ἐλπίδα θνήσκειν δ' ὅ, τι ἄν ὁ θῆος δίδω, γινώσκω. Id est, Cunctorum quidē hominum finis est mors, etiam si in cubiculo seipsum includens conseruet. Decet uero probos uiros, semper res magnas ac præclaras aggredi, bonamq; sibi spem proponere. Quæcunq; autē euentū deus dederit generose perferre. Ex Alceste Euripidis:

Προτὸς ἅπασιν κατθανόν' ἐφύλιτα

Κῆρα ἐστὶ τῆς ἀν' ὅσας ἐξ ἐλπίσιν αὐτῶν

τὴν αὐτοῖς μὴτ' ἀλλοδαπῶν ἐλπίσιν αὐτῶν

Τὸ τῆς τύχης γὰρ ἀφάνης ὁ προσέδοται id est,

Cunctis necesse est emori mortalibus

Nec ulla mens mortaliū tam callida

Norit diem quæ crastinum se uiuere

Obscurum enim, fortuna quodcunq; euehit

Nec quid uelit, licet arte comprehendere.

ἡ ἀλλὰ δὲ: πάντες τὸ θανάτου κτερούμεθα καὶ τριφόμεθα ὥς ἀθῆλη χοίρων σφαζομένων ἀλόγως. Ex tragædia Vari: Mors misera non est, aditus ad mortem est miser.

Cicero: Pellantur ergo istæ ineptiæ pene aniles, ante tempus mori miserū esse, quod tandem tempus: naturæ ne? At ea quidem dedit usuram uitæ, tanquam pecuniæ nulla præstituta die, Quid est igitur quod querare si repetit quum uult? Ea enim conditione acceperas. Percontanti cuidam qua ratione sibi pararet eximiam gloriam, si mortem inquit Agefilaus contempseris. Nihil enim in bello præclare rei geret, cuius animus mortis metus occupauit. Idem affectus in omni uita mortalium à pulcherrimis facinoribus reuocare solet. Cicero pro Sextio: Mortem inquit, quam etiam uir gines Athenienfes regis opinor Erychtei filiæ pro patria contempnissē dicuntur ego uir consularis timerem. Cum à lætali somno esset experrectus Diogenes medicusq; rogaret quid ageretur. Recte, inquit, nam frater fratrem amplectitur. Alludens ad Homerum qui θάνατον & ὕπνον germanos finxit, quod somnus mortis sit imago. Iliados 6. οὐδ' ἐστὶ γὰρ δὲ βίη ἡρακλῆος φύσις κῆρα. Nec uis Hercula fatū euitauit acerbum. Omni bus ex equo moriēdū est, nec ullis uiribus potest arceri fati necessitas. Homer. odyss. 5. οὐδ' ἐστὶν ἐμὴν τὴν ἀνδρῶν. &c. Augustinus de gratia noui testamenti cap. 32. complura adducit testimonia cum ē sacris tum prophanis literis quibus mors somno comparatur. Chrysostomus homel. In Gen. 44. Lactantius lib. 2. de origine erroris cap. 13. & 19. Idem lib. 7. cap. 11. Cyprianus lib. 3. ad Quirinum cap. 58. Ambrosius de bono mortis. Augustinus lib. 2. cap. 34. de peccatorum meritis & remissione. Idem in tractatu 9 in epistola Ioannis. Erasmus Roterodamus Ench. milit. Christ. capite. 5. Socrates ait ita demum animam feliciter emigrare ē corpore si prius per philosophiam mortem fuerit diligenter meditata, hoc est, multo ante per rerum corporalium contemptum & spiritualium amorem & cōtemplationem assueuerit à corpore abesse. Idem: Terret mors corporis, multo magis formidanda mors animæ. Cicero pro Cluentio. Idem pro Sextio. lib. 6. familiar. epistolarum. Idē in calce 2. Philip. Quintilianus decla. 4. & 10. & 17. Ouidius: Nec mihi mors grauis est posituro morte dolores. Vergilius lib. 22. Vsq; adeo ne mori miserū est? Horat. lib. 2. epist. in calce. Idem lib. 1. carminum:

Albus

Albus ut obscuro deterget nubila cælo
Sæpe notus, neq; parturit imbres
Perpetuos, sic tu sapiens finire memento
Tristitiam uitæq; labores

Iuuenalis satyra 10. Mors sola fatetur, Quantula sunt hominum corpuscula. Iuuenalis satyra 15. Sed melius nos &c. Multiplicari hæc in quantum libet possint, neque enim scholia essent, sed uoluminis opus, omnia complecti: quæ in hanc possent sententiam dici, mihi satis est iuueni paucis subindicasse, hoc est, ut breuissime annotari potuerunt, ita annotasse.

ALARDVS AEMSTELREDAMVS ARNOLDO BYRCH-
manno Alestorio, adoleſcēti utriusq; linguæ nō uulgariter crudito. S.

Permulta in hac uersione signa insunt suauiss. Aleſtori, ex qbus adducor in coniecturam, ut aliud prorsus fuisse exemplar Agricola, aut certe non satis emendasse, aut potius nunquam relegisse. Proin quod è doctiss. uiris, qui cum Rodolpho Agricola consuetudinem egerunt, audire memini, id lucubratiōes ipsæ palā præ se ferunt. Nempe nihil aut ferè nihil suorum operum, ne è primis quidē schedulis repurgasse. Testatur id ipsum Rodolph. ipse in quadam ad Alexandrum Hegium epistola de Mycillo siue Gallo Luciano. Testatur etiam Erasmus: Verterat, inquit, Luciani dialogos aliquot, sed ut ipse erat gloriæ negligens, & pleriq; mortales rem alie nam sanè q̃ indiligenter solent curare, nondum in lucem emerſerunt. Sed nihil auſim mutare, quòd nostra tenuitas ad subactiss. illud & acerrimum Rodolphi iudicium haudquaquam posset aspirare. Iam uero quemadmodum qui decretum inferunt ad populum, ascribunt, Bona fortuna, ne nihil de suo uideātur addidisse: Ita & tu iam nunc me cogis in tui gratiam, alieno libro quas nescio nugæ ascribere, & rem nugacem nugaciter tractare. Quid non est camelum saltare, si hoc non sit? Quasi non satis erat, iam olim in euangelicæ gallinæ notatione ineptisse, nisi & nunc in Galli gallinacæ descriptione rursus ineptiūm esset. Age profiliat gallus, quandoquidem ita tibi uidetur. Maioribus iam distinemur negotiis, quàm ut sit integrū quicquā in Mycillum annotare. Illud indicasse utcunque suffecturum crediderim, si legas Plinium libro decimo. cap. 21. & Erasmi adagio: Priusquam gallus iterum ce cinerit. Paucula autem illa, quæ annotata in Gallum transmittō sui admonēdi gratia libro suo adscripserat Ioannes Vphouius Recklinchusanus. Quæ propterea libentius adieci (ipso ægre quidem hoc, sed tamen in tui gratiam permittente) quòd scirem cum tui amantissimū, & non uulgariter de tuo ingenio sentire. Quod in causa fuisse puto, ut te in disputationibus brumalibus (quas de quolibet uocant isti) sibi adiungeret collegam. Bene ualebis. Bartholomæum Latomum præceptorem tuū meis uerbis plurimum salutabis, eundemq; duobus hisce tomis lucubrationum Rodolphi Agricola donabis. Coloniae Calendis Maij.

IN GALLVM GALLINACEVM
per Alardum Aemstelredamum.

Quis posuit in uisceribus hominis sapientiam? uel quis dedit gallo intelligentiam? Job tricesimo octauo. Prouerbiornum tricesimo. Isaia uigesimo secundo.

Quamquam multa uigil nobis fert commoda gallus,
Hæc tamen è multis commodiora putem:
Sive quod obstrepere lucem uocat ore morantem,
Sive quod instantem clamat adesse diem.

Nn Sine

Siue quoddam incautus solis denunciat ortum,
 Inq; opera ignauos excitat artifices.
 Siue quoddam hæc cœlum crebro sola aspicit ales,
 Venturique sagax excubat exitum.
 Gallus gallinis præfectus pluribus unus
 Vnicus hic tanto uir satis usque gregi est
 Fœcundus quod sit fœtus, numerosaque proles,
 Cantans dulcisona prouocat illecebra.
 Riualetque procul tectis ab herilibus arcens,
 Non à corte foras longius egreditur.
 Imperitatque suo generi, & quacunque moratur
 Sede, sat exercet, quod tenet imperium.
 Inque suo sterquilinio nimium audet, ouatque,
 Quisque fere proprijs regnat in ædiculis.
 Abstinet inuentis ungui quas scalpurit escis
 Argutoque salax conuocat ore pecus
 Cnauiter uxores pullos, totamque cohortem
 Asserit, ac hostes calcibus extimulat.
 Quod si palma datur, uictor plaudentibus alis
 Mox canit, ast uictus clam fugit atque silet.
 Deque propagata fortuna & prolibus auctis,
 Mire sollicitus, semper & aduigilans
 Sic uigil, assiduus, condus, frugique maritus,
 Prospicit uxori nocte dieque sua.
 Coniugis ut castum possit seruare cubile,
 Et paruos natos arte fouere sua.
 Non sua contemnens, aliena negotia curans,
 Claudus uti tutor desidet usque domi
 Semper ab hac opera, summo uenerandus honore,
 Ille uiri ueri uera erit effigies.

LVCIANI SOPHISTAE GRAECI GALLVS, ET EST

dialogus de humanorum statuum uanitate pulcherrimus,

Traduxit Rodol. Agric. Phrisius. Micyllus cerdo.

Pse te pessime Galle Iuppiter perdat, tam inuidum, acriterque
 uociferantem, qui me diuitias adeptum, et dulcissimo præhen-
 sum somno, admirandaque felicitate quadam beatum, tam strid-
 dulum, atque sonorum exclamans expergescisti: ut ne uel no-
 ctu saltem liceat mihi hæc multo quam tu molestior effugere pau-
 pertatem. Quanquam si coniecturam facere oportet, ex hac
 quiete qua adhuc tenentur omnia: quodque nondum antelucani frigoris horror
 me (ut solet) mordacius urget, hoc enim aduenientis diei horologium mihi certissi-
 mum est, ne noctis quidem adhuc est medium. at in somnis hic uelut aureum illud
 uellus

bellus asseruas protinus: à uespera clamauit, sed nequaquam credo bono tuo. sine modo, dies cueniat, continuo sumam pœnas de te baculoque casum conficiam. Nunc enim negotium mihi exhiberes in tenebris psultans. GAL. At ego tibi mi Micylle domine gratum me arbitrabar facturum, si de nocte quoque quantum possem occuparem. quo promptius, pleraque operum tuorum lucubrando properares, si saltem ante solis exortum una perfecta crepida cibo tuo panem preparasses. quod si dormire tibi dulcius est quiescam equidem tibi. longeq; magis mutum me piscibus exhibebo. at tu uideas censeo, ne somno diues esurias experrectus. Micyllus. Proh Iupiter prodigiose, tuque aduersorum depulsor Hercules: quid hoc mali est? ergo iam humana uoce loquitur Gallus. GAL. Tandem tibi monstrum esse uidetur hoc? si eadem qua uos uxor uoce. MICYL. Qui non monstrum? quin auertite dii quicquid hoc est infestum à nobis. GAL. Tu mihi Micylle prorsus esse uideris indoctus, neque Homeri relegisse poemata, in quibus Achilles equus, relicto longe hinnitu suo in medio proelio constitit differens et integros contextens uersus, non quemadmodum ego nunc hæc sine ullo metro, sed et uaticinabatur ille, et futura præcinebat, neque tamen stupendum quicquam uidebatur facere, neque quod audiebat Hercule (ut tu modo) maiorum depulsorem aduocabat, prodigium id quod audierat arbitratus. Tacti si quid fecisses? si uel Argus gubernaculum loqueretur tecum, quemadmodum in Dodona quondam suapte uoce uaticinabatur phagus, aut pelles uidisses repentes, aut bouum carnes uerubus confixas mugientes. ego uero Mercurij contubernalis doctissimi, disertissimique; deorum omnium, præterque hoc cohabitator, conuiuatorque; uester, mirum tandem si potuero humanam perdiscere uocem? Quod si fidem dederis non id te enunciaturum haud cunctarer etiam ueriores tibi recensere causas, unde hæc mihi sit communis uobiscum uox, quodque hoc pacto loqui possum. MICYL. profecto mihi non hoc somnium est, ita mecum colloquens Gallus, dic ergo per Mercurium oratus charissime, quenam alia tibi uocis est causa, ut taceam autem, neue ad quenquam hæc proferam, quid opus est uerere? quis enim fidem mihi habeat narranti, si hæc dicentem Gallum audiuisse me prædicem? GAL. Audi igitur. Certum autem habeo maxime me incredibile tibi dicere Micylle. hic enim qui nunc tibi Gallus uidetur non multo ante fuit homo. MICYL. Audiui equidem olim tale quippiam de uobis scilicet, ut Gallus quidam adolescens amicus fuerit Martis, compotorumque; dei, unaque; cum eo et saltaret, et amores cum illo communicaret, ubi ergo ad Veneris concubitum Mars proficisceretur, assumpsisse sibi Gallum, et quoniam maxime solem habebat suspectum, ne despiciens se Vulcano deferret, pro foribus semper adolescentem relinquere solitum indicaturum quado unquam sol apparuisset, hinc tandem obdormisse Gallum, atque inuitum præsidium prodigii

Non 2 disse

disse: solemque secreto astitisse, Veneri & Marti secure in quietem solutis, quod crederent Gallum si quis superuenisset indicaturum: hoc pacto Vulcanum à sole certiores factum comprehendisse eos, iniectis circumstrictisque uinculis eis, quæ contra eos pridem fuerat fabricatus, dimissum uero ita (ut dimissus est) Martem iratum Gallo conuertisse eum in auem hanc cum his ipsis armis ut pro galea supra caput habeat cristam, idcirco uos Marti satisfacturos, nunc quum nihil profuit ubi senseritis orientem solem multo ante clamore eius ortum significantes. GAL. Dicunt quidem & hæc Micylle, res autem mea aliter sane prouenit: atque admodum nuper in Gallum tibi sum mutatus. MICYL. Quomodo, cupio enim maxime hoc cognoscere. Ecquid pythagoram nosti? GAL. Superbum illum sophistam dicis: qui leges tulit ut neque gustarentur carnes, neque fabæ comederentur suauissimum mihi saltem obsonium à mensa relegens: ad hæc hominibus toto quinquennio nihil loqui persuadens. Nosti nempe illum qui ante Pythagoram fuit Euphorbus? MICYL. Magum autem & portentorum effectorem hominem fuisse o Galle. GAL. Is ipse ego tibi sum Pythagoras, itaque desine malediceret mihi, præsertim ignarus quomodo quisque fuerim. MICYL. Sed & hæc longe portentosiora illo, Galeas scilicet philosophus. Age dic tamen fili Mnæsarchi quæso quomodo nobis prodieris pro homine auis: pro Samio Tanagraeus. Neque enim probabilia sunt hæc, neque creditu facilia, quandoquidem iam duo mihi uideor in te obseruasse multum à Pythagora aliena. GAL. Qualia? MIC. Vnum quod loquax es atque clamosus, ille totos quinque annos tacere adhortabatur. aliud: idque prorsus ab illius legibus abhorrens. Hæc enim quum nihil esset mihi quod tibi pabuli obijcerem: ueni ut scis fabas habens quas tu nihil cunctatus collegisti: itaque aut mentitus sis necesse est, aliquid te esse oportet, aut si Pythagoras es, fraudem legi feceris tantumque admiseris piaculi fabam comedens: quantum si patris caput edisses. GAL. Non nosti sane Micylle quæ sit horum causa, neque quæ unicuique uitæ sint accomodata. tunc non edebam fabas: philosophiam enim præferebam, nunc comedere profecto: auis enim hic est & non interdictis nobis cibis. Verum si tibi placet, audi quomodo sum hic ipse ex Pythagora factus, & quam multas ante peregi uitas, & quomodo quoque sum transmutatione persumctus. MIC. Dices tu quidem mihi nempe perquam iucundum hoc erit auditu, adeo si quis mihi tulcrit optionem utrum mallet te ne hæc audire narrantem, aut felicissimum illud paulo ante somnium rursus uidere: haud sciam utrum potius eligerem. Usque adeo cognata puto hæc tuæ cum iucundissimis illis per quietem uisis, atque ex æquo æstimo teque & somnium illud admirandum. GAL. Adhuc quoque tu somnium id quodcumque tan-

deme

dem id uisum tibi erat tecum reneluis, & uanas quasdam eius imagines retinens: inanem & ut poëticus sermo dicit, uolucrem quandam felicitatem memoria sectaris. MIC. Verum, neq; obliuiscar, scilicet Galle unq̃ uisionis illius, tam multū melis mihi reliquit abiens somnium, ut uix aperire ab illo rursus in supercilia somnum possum, qualem enim uersatæ in auribus pennæ faciunt, talem mihi puritum uisa præbuerunt. GALLVS: Vehementem Hercule quendam huius somnij narras amorem, quod si uolucres est, ut aiunt, terminumq; uolandi somnium habet: Profecto iam præscriptum transiit, & apparens etiamnum oculis immoratur tam meleum tamque conspicue uisum. Cupio ergo quale sit id tam desiderabile audire. MICY. Paratus sum dicere, dulce enim mihi meminisse, & aliquid de eo narrare, tu uero Pythagora quando de tuis dices mutationibus? GALLVS: Posteaquam somniare Micylle desieris atq; mel illud abstergeris ab oculis, nunc autem prius dicito ut sciam per Eburneas ne portas: an per corneas uolans hoc ad te uenerit somnium MICYL. Per neutram harum Pythagora. GAL. Atqui Homerus duas has solasq; dicit. MICYL. Iube ualere ineptum illum poëtam nihil de somnijs habere explorati: egena fortassis somnia per has egrediuntur portas qualia ille uidebat, neq; id clare admodum: ut qui ipse cæcus esset, at mihi per aureas quasdam portas suauissimum hoc somnium aduenit aureum ipsum existens aureisq; omnibus circumdatū multumq; secum perferens aurum. GALLVS. Cessa optime Mida aurū colligere, prorsus enim ex illius optione somnium tuum: totasq; auri fodinas mihi dormisse uideris. MICYL. Multum Pythagora aurum uidi. GAL. Multum? Quid dicit putas bonum ne? Qualem fulgorem choruscans Pindarus laudans de eo reduc quæso in memoriam mihi si nosti, quum aquam optimum, & deinde aurum laudat recte faciens in principio protinus illius omnium carminum pulcherrimi. Nam illud queris: Optimum quidem aqua, aurum uero uelut ardens ignis nocte nitet inter nobiles insigniter opes. MICYL. E castor hoc ipsum, tanquam enim mecum uidisset somnium pindarus ita laudat aurum, ut autem scias quale id fuerit audi sapientissime Galle. Non cœnasse me heri domi nosti, Eucrates enim diues ille, ubi laueram in foro me conueniens, iussit in tempore ad se cœnatum uenirem. GALVS: Plus satis noui istud, totam esuriens diem donec mihi iam de multa nocte uenires madidulus quinq; illas afferens fabas, non sanè admodum largam cœnam Gallo: qui pugil quondam fuisset atque in olimpijs non obscure certasset. MICYL. Posteaquam cœnaueram rediens obiectis tibi fabis protinus dormitū ibam, hinc mihi, ut Homerus inquit, reuera Somnium adastat diuinum sub nocte silenti. GALL. Quæ ad Eucratem pertinent prius narra Micylle, cuiusmodi ea fuerit

cœna, utq; sese habuerint in conuiuio omnia. Nihil enim prohibet quo minus rursum cœnes, tanquam somnia quædam, iterum cœnam illam refingens, & memoria ruminans ea quæ comedisti. MICYL. Arbitrabar molestum me facturum si hæc narrarem, quando autem & tu cupis dicam. Quum non antea Pythagora in tota uita apud diuitem quempiam cœnasset, quod felix faustumq; foret Eucrati heri occurro: alloquutusq; illum ut mos mihi erat donum decedebam ne essem illi de decori, si in sordida illum uiliq; ueste affectarer: hic ille, Micylle, inquit, filie hodie celeberrimam natalem uocauitq; amicorum sanè multos: quum uero quendam eorum dicant prius habentem non posse cœnare nobiscum, tu ubi laueris pro illo fac uenias, nisi qui uocatus est ipsum se dicat uenturum: cuius nunc porro est incertus. Hoc audito, ueneratus illum abiui: precatus omnes deos febrem quampiam aut lateris dolorem, aut podagram prius affecto illi immitterent, cuius uicarius ego successorq;, & pro eo cœnaturus uocatus fuero: deinde ad balneum usq; longissimū mihi uelut seculum quoddam uisum est: subindeq; respectabam quotam in horologio lineam umbra coningeret, & quando iam oporteret lauissse. Post ubi aduenerat tempus in celeritatem me ipse conijciens ab eo cultiorem in modum compositus, & pannum meum conuertens, quo mundior in eo proferrem partem: deprehendo ad ostium, & alios multos, & quidem illum à gestantibus quatuor allatum, cuius me locum in cœna tenere oportebat, cum qui languere dictus est, præferebatq; plane se non sat commodè ualere, suspirabat enim tussiebatq; & altum quiddam uelut ex antro, & ad quod parum tute accederes excrebat, luridus, squalens, & tumore distentus, annos circiter sexaginta natus, dicebatur autē philosophus quispiam esse, eorum qui cum adolescentibus nugantur: barba saltem tanquam hirci tragice admodū erat, & cui magnopere tonsore esset opus: succensenteq; medico Archibio, quod tali ualitudine, abiret tamē, officium, inquit, prodi non oportet, cum præsertim qui philosophus sit: tametsi innumeri obsecant morbi, arbitritur enim Eucrates se à nobis esse contemptum. At ego nequaquam, inquam, uerum laudabit te, si domi potius apud te ipsum mori malueris, quàm in conuiuio animam una cum pituita screando profundens. Verum ille præ magnanimitate ne audiuisse se hoc conuicium simulabat. Post paulum Eucrates aduenit e balneo, uidensq; Theopopolim (id enim philosopho nomen erat) magister, inquit, rectè fecisti ipse ad nos adueniens, nihilominus tamen, & absenti cuncta forent præbita: ordine enim omnia ad te missa essent, simulq; ingrediebatur, porrecta ante manu huic in seruos inuitenti, ego igitur abire parabam, cōuersus ille diuq; cunctatus, ubi ualde me tristem uidit, accede, inquit, & tu Micylle, unaq; nobiscum cœnato,

filius

filium enim in gynecæo cum matre ut uestatur iubebo, ut & tibi sit locus. Ingre-
dior itaq; lupus frustra iam propemodum hians, erubescēsq; quod Eucratidis filium
uideret ē cōuiuio expulisse. Hinc ubi accumbendi tēpus erat: primum sustollentes
collocauere Theſmopolin, non ocioſe Hercle quinq; robusti adoleſcentes cœruica-
lia circumſurcientes illi undiq;, quo poſſet in eo habitu permanere atq; perpeti.
Deinde quum nemo ſuſtineret iuxta illum acumbere, me proxime ſub illo ut accum-
berem una menſa fecerunt, cœnabamur hinc ò Pythagora opipare lauteq; in auro
argentoq; multo, erant & pocula aurea & ſpecioſi miniſtri, & cantores, & mimi
interea: prorſusq; iucundiſſime illic agebatur, uerum unum erat quod non medio-
critèr male me haberet, Theſmopolis ipſe interturbans, & neſcio quam mihi nar-
rās uirtutem docēsq; duas negationes unam facere affirmationē, quodq; ſi dies ſit,
noctē non eſſe, quandoq; autē & cornu dicebat me habere: huiuſmodiq; multa ni-
hil poſcenti mihi ē philoſophia proferens colligebat interrumpēbatq; gaudium
non ſineus audire eos qui pſallerent cithara quiq; cantarent: hæc nempe fuerat
Galle nobis cœna. GAL. Nō ſuauiſſima quidem Micylle: eoq; maxime quod cum im-
pto illo ſene ſucris in copulam cōiectus. MICYL. Audi uero & ſomnium, uiſum
eſt mihi Eucratem ipſum ſine liberis neſcio quomodo diem ſuum obiſſe adcitoq;
me, & teſtamento condito bonorum omnium me ſcripſiſſe heredem aditaq; à me
hereditate aurum argentumq; magnis quibuſdam capedinibus exhauiſſe indefie-
ciens ingentiq; copia ſcaturiens: reliqua quoq; ueſtem, menſas, pocula, miniſtrosq;
omnia ut par erat mea fuiſſe. Hinc albis uectus quadrigis extollebar cūctis intuēti-
bus cōſpicuus atq; inuidioſus, præcedebāt multi, pedites alij, alij equites pluresq;
ſequebantur, ego habens illius ueſtem grauesq; annulos ſedecim ſerme inditos di-
gitis. Iubebam ſplendidum mihi conuiuium, quo amicos exciperē, apparari, at illi
(ut in ſomnio ſolent) præſto aderant, & iam dudum prolata erat cœna, iamq; ſre-
mebat conuiuium, in hoc quum eſſem, atq; hoſpitaliter aureis pateris, ad bibendū
præſentium unumquēq; inuitarem, appoſita iam placenta, tu intempeſtiue excla-
mans perturbāſti conuiuium nobis, ſubuertiſtiq; menſas & omnem opulentiā
illam uentis auferendam dediſti, nunquid immerito ſuccenſuiſſe tibi uideor? quum
libenter uel tres continuas noctes, tale mihi ſomnium eueniens uidere uoluſſem.
GAL. Adeo ne auri diuitiarumq; es cupidus Micylle, hæc q; ſola præ omnibus ad-
miraris, beatumq; eſſe credis multum auri poſſediſſe? MICYL. Non ego ſolum Py-
thagora, ſed & tu ipſe quoq; quum Euphorbus eſſes aurum argentumq; crimibus
intexēs ibas cōtra Græcos pugnaturus, in bello etiā ubi ferrū geſtare ſatius eſſet,
tu tamen pulchrum duxiſti prælij periculum facere, cincinnos auro religatos ha-
bentem

bentem, uideturq; mihi Homerus idcirco gratijs similes dixisse crimes tuos: quod
 auro essent argentoq; distincti, longe namq; prestantiores eos, gratioresq; uisos
 esse certum est: ubi essent auro implexi simulq; cum illo fulgerent: tametsi tuæ qui
 dem res ô auricomæ moderatæ: si quum Pamphi filius esses honorem haberes auro,
 ille uero deorum omnium hominumq; pater Saturni & Rheæ filius quæ quondâ
 Argolicæ illius puellæ captus est amore: quum nihil haberet in quod amabiliorem
 se conuerteret, neq; quo Achrisij custodiam corrumpere: audis usit aurum fa-
 ctus & per tectum desflens, ea quam amabat potiebatur. Itaq; quid est quod tibi
 deinceps dicam quos usus aurum prebeat: utq; qui id habeant, pulchros, sapien-
 tes, fortes reddat gloriam honoremq; adiungens, & ex obscuris inglorijsq; non
 nunquam conspicuos celebratosq; breui faciat. Vicinum sanè meum eandem quam
 ego facientem artem Simonem: qui nō ita multo ante hac mecum coenauit, quum pi-
 sa coquens duo frustra lucanici sarciminis saturnalibus iniecissim. GALL. Noui,
 simum illum breui statura: qui testum catinum auferens post coenam abiit sub
 ueste habens eum: qui solus nobis erat, ipse etenim uidebam Micylle. GAL. An e-
 go ille furatus est cum deinde tam multos deiecit deos? Sed quid ita tunc non
 exclamasti, neq; indicasti Galle spoliari nos cernēs? GAL. Occulabam quod solum
 tunc potui. Quid autē Simo, uidebaris enim mihi nescio quid de eo dicturus. MI-
 CYL. Cognatus erat huic mirum in modum opulentus, nomen ei Drimylus, qui ui-
 uens ne obulum quidem dederat Simoni, quomodo posset enim? qui ne ipse quidem
 pecuniam attingeret, hic ubi nuper mortuus est: lege omnia bona Simoni obue-
 runt, & nunc ille sordidis obsitus pannis: ille catinum circumlinguens alacer sub-
 nixusq; incedit purpura, hyacinthinaq; amictus, seruos, uehicula, aurea pocula,
 eburneisq; pedibus mēsas habens, honoratus ab omnibus, neq; deinde aspicere nos
 dignatus. De proximo itaq; aduentem eum quum uidissim salue inquam Simon,
 hic ille iratus, dicito, inquit, mendico huic ne meum imminuat nomen, non enim Si-
 mon, sed Simonides uocor, quodq; maximum est iam & forminæ illum amant, ille
 uero lasciuit, & eas ipsas contemnit, & adit alias, at ille ab eo neglectæ alijs per-
 niciem minantur. Vides quantorum bonorum causa sit aurum: siquidem deformes
 homines transformat, & amabiles reddit, quemadmodum poeticum illud ueneris
 cingulum. Audis & poetas dicentes. Aurum o beata prosperitas, splendida, potēs
 possessio, rursusq; Aurū est quod omne robur omnium tenet. Sed quid est Galle,
 quod interea tu riseris. GAL. Quod propter imperitiam Micylle, perinde ut uul-
 gus, tu quoq; in diuitibus deceptus sis, qui scilicet longe miseriorem quàm nos de-
 gunt uitam: tibi autem dico hoc sæpenumero & pauper & diues factus, & omne
 uito

filium enim in gynecæo cum matre ut uescatur iubebo, ut & tibi sit locus. Ingre-
dior itaq; lupus frustra iam propemodum hians, erubescēsq; quod Eucratis filium
uideret cōiuiui expulisse. Hinc ubi accumbendi tēpus erat: primum sustollentes
collocauere Thesmopolin, non ociose Hercle quinq; robusti adolescentes ceruicæ
lia circumfarcientes illi undiq; , quo posset in eo habitu permanere atq; perpeti.
Deinde quum nemo sustineret iuxta illum acumbere, me proxime sub illō ut accum-
berem una mensa fecerunt, cœnabamus hinc ò Pythagora opipare lauteq; in auro
argentoq; multo, erant & pocula aurea & speciosi ministri, & cantores, & mimi
interea: prorsusq; iucundissime illic agebatur, uerum unum erat quod non medio-
criter male me haberet, Thesmopolis ipse interturbans, & nescio quam mihi nar-
rās uirtutem docēsq; duas negationes unam facere affirmationē, quodq; si dies sit,
noctē non esse, quandoq; autē & cornua dicebat me habere: huiusmodiq; multa ni-
hil poscenti mihi ē philosophia proferens colligebat interrompebatq; gaudium
non sinens audire eos qui psallerent cithara quiq; cantarent: hæc nempe fuerat
Galle nobis cœna. GAL. Nō suauissima quidem Micylle: eoq; maxime quod cum in-
epto illo sene fueris in copulam cōiectus. MICYL. Audi uero & somnium, uisum
est mihi Eucratem ipsum sine liberis nescio quomodo diem suum obisse adcitoq;
me, & testamento condito bonorum omnium me scripisse heredem aditaq; à me
hereditate aurum argentumq; magnis quibusdam capedinibus exhaustisse indefi-
ciens ingentiq; copia scaturiens: reliqua quoq; uestem, mensas, pocula, ministrosq;
omnia ut par erat mea fuisse. Hinc albis uestus quadrigis extollebar cūctis intuēti-
bus cōspicius atq; inuidiosus, præcedebāt multi, pedites alij, alij equites pluresq;
sequebantur, ego habens illius uestem grauesq; anulos sedecim ferme inditos di-
gitis. Iubebam splendidum mihi conuiuium, quo amicos exciperē, apparari, at illi
(ut in somnio solent) præsto aderant, & iamdudum prolata erat cœna, iamq; fre-
mebat conuiuium, in hoc quum essem, atq; hospitaliter aureis pateris, ad bibendū
præsentium unumquenq; inuitarem, apposita iam placenta, tu intempestiue excla-
mans perturbasti conuiuium nobis, subuertistiq; mensas & omnem opulentiam
illam uentis auferendam dedisti, nunquid immerito succensuisse tibi uideor? quum
libenter uel tres continuas noctes, tale mihi somnium eueniens uidere uoluissē.
GAL. Adeo ne auri diuitiarumq; es cupidus Micylle, hæc q; sola præ omnibus ad-
miraris, beatumq; esse credis multum auri possedisse? MICYL. Non ego solum Py-
thagora, sed & tu ipse quoq; quum Euphorbus esses aurum argentumq; criminibus
intexēs ibas cōtra Græcos pugnaturus, in bello etiā ubi ferrū gestare satius esset,
tu tamen pulchrum duxisti prælij periculum facere, circinnos auro religatos ha-
bentem

benem, uideturq; mihi Homerus idcirco gratijs similes dixisse crimes tuos: quod
 auro essent argentoq; distincti, longe namq; prestantiores eos, gratioresq; uisos
 esse certum est: ubi essent auro implexi simulq; cum illo fulgerent: tametsi tuæ qui
 dem res ô auricomæ moderatæ: si quum Panthi filius esses honorem haberes auro,
 ille uero decorum omnium hominumq; pater Saturni & Rheæ filius quæ quondâ
 Argolicæ illius puellæ captus est amore: quum nihil haberet in quod amabiliorem
 se conuerteret, neq; quo Achrisij custodiam corrumpere: audis ut sit aurum fa-
 ctus & per tectum defluens, ea quam amabat potiebatur. Ita q; quid est quod tibi
 deinceps dicam quos usus aurum prebeat: utq; qui id habeant, pulchros, sapien-
 tes, fortes reddat gloriam honoremq; adiungens, & ex obscuris inglorijsq; non
 nunquam conspicuos celebratosq; breui faciat. Vicinum sanè meum eandem quam
 ego facientem artem Simonem: qui nō ita multo ante hac mecū coenauit, quum pi-
 sa coquens duo frustra lucanici furciminis saturnalibus iniecissem. GALL. Noui,
 finum illum breui statura: qui testum catinum auferens post cœnam abiit sub
 ueste habens eum: qui solus nobis erat, ipse etenim uidebam Micylle. GAL. An er-
 go ille furatus est cum deinde tam multos deierauit deos? Sed quid ita tunc non
 exclamasti, neq; indicasti Galle spoliari nos cernēs? GAL. Occulabam quod solum
 tunc potui. Quid autē Simo, uidebaris enim mihi nescio quid de eo dicturus. MI-
 CYL. Cognatus erat huic mirum in modum opulentus, nomen ei Drimylus, qui ui-
 uens ne obulum quidem dederat Simoni, quomodo posset enim? qui ne ipse quidem
 pecuniam attingeret, hic ubi nuper mortuus est: lege omnia bona Simoni obue-
 runt, & nunc ille sordidis obsitus pannis: ille catinum circumlinguens alacer sub-
 nixusq; incedit purpura, hyacinthinaq; amictus, seruos, uhicula, aurea pocula,
 eburneisq; pedibus mēsas habens, honoratus ab omnibus, neq; deinde aspicere nos
 dignatus. De proximo itaq; aduentem eum quum uidissem salue inquam Simon,
 hic ille iratus, dicito, inquit, mendico huic ne meum imminuat nomen, non enim Si-
 mon, sed Simonides uocor, quodq; maximum est iam & foemina illum amat, ille
 uero lasciuit, & eas ipsas contemnit, & adit alias, at illæ ab eo neglectæ alijs per-
 niciem minantur. Vides quantorum bonorum causa sit aurum: siquidem deformes
 homines transformat, & amabiles reddit, quemadmodum poeticum illud ueneris
 cingulum. Audis & poetæ dicentes. Aurum o beata prosperitas, splendida, potēs
 possessio, rursusq; Aurū est quod omne robur omnium tenet. Sed quid est Galle,
 quod interea tu riseris. GAL. Quod propter imperitiam Micylle, perinde ut uul-
 gus, tu quoq; in diuitibus deceptus sis, qui scilicet longe miseriorem quàm nos de-
 gunt uitam: tibi autem dico hoc se penumero & pauper & diues factus, & omne
 uite

uite genus expertus, tu ipse quoque paulo ante cognosces. MICYL. Hercule iam
 tempus est ut et tu dicas quomodo mutatus sis, et quid de quaque uita habeas ex-
 plorati. GALLVS. Audi, tantumque prenoscas uelim neminem me qui felicius quam
 tu uiueret uidisse. MICY. Me ò Galle? ita oro tibi eueniat, adducis enim me ut tibi
 maledicam. Sed dic age ab Euphorbo incipies: quomodo cōuersus in Pythagorā
 sis, et ordine deinde ad Gallum usque, uerisimile est uaria te et uidisse et tulisse
 in tam uarijs uite formis. GAL. Postquam ex Apolline primū anima mea deuolans in
 terrā in hominis immersa est corpus, cuiusmodi sententiæ damnationē pertulerit
 longū esset dicere, et alioquin haudquaquam fas talia uel me dicere, uel te audire.
 Postquam factus sum Euphorbus. MICYL. Hoc prius dicito sim ne ego quandoque mu-
 tatus quemadmodū tu? GAL. Prorsus. MIC. Quis fui ergo? et quid habes de hoc
 quod dicas: cupio enim et hoc scire. GAL. Tu formica Indica una earū quæ illis
 effodiunt aurū. MIC. Deinde infelix ego cunctatus sum uel paucula frustula deuo-
 rare sicque in hanc uenire uitā. Verū quid posthac ero eloquere, credibile enim et id
 te scire, quod si boni quid sit, surgēs protinus me strāgulabo à clauo supra quē tu
 constitisti. GAL. Hoc quidē quod nulla opera queas discere. Sed postquam factus sum
 Euphorbus (ad id enim redeo) pugnaui ad Troiā, et à Menelao occisus, tēpore po-
 stero in Pythagorā ueni, mansi autē tam diu sine habitaculo, dū mihi Mnēsarchus fa-
 bricaretur domū. MIC. Sine cibo amabō et sine potu? GAL. Prorsus, nec enim his
 nisi corpus opus habebat. MIC. Aure Troianæ, dic id mihi prius, tales fuerūt qua-
 les fuisse eas Homerus dicit, GAL. Vnde ille nosset eas Micylle, qui quū illa tū maxi-
 me gererēur, camelus erat in Bactris, equidē tantū tibi dico nihil egregiū tūc esse
 factū, neque Aiace tam magnū fuisse, neque Helenā tam pulchrā ut pulchrior esse nō
 potuerit, uidi enim albam sanē quandam, et longum habentem guttur, ut facio-
 le conijceres Cygni filiam esse, ceterum planē grandem natu et Hæcubæ scire
 equalem, quippe quæ et antea raptam Theseus in Ephidnis habuerat, qui Herculis
 fuerat ætate. Hercules autē prius et Troiā ceperat memoria patrū nostrorū eorū,
 si qui tunc erant. Narrabat hæc mihi Panthus dicens à se admodū adolescēte Her-
 culem uisum. MIC. Quid autē Achilles adcone erat ad omnia præstātissimus? an fa-
 bua inanis et hæc quoque? GAL. Cū illo Micylle non sum colloquutus, neque est quod
 possem de Græcis omnia tibi tam exacte dicere, quomodo enim? qui hostis essem
 amicū tamē eius Patroclū nō magno negotio interfeci lancea perfridēs illū. MIC.
 Te quoque deinde Menelaus longe facilius. Sed hæc satis: iam Pythagoræ res dicas.
 GAL. In summa Micylle homo sophista eram (uerum enim ut arbitror dicendum
 est) alioquin nec indoctus, nec pulcherrimarū disciplinarū inexercitatus. Peregris

oo natus

natus sum in Aegyptū ut sapientiæ causā cū prophetis cōgrederer, descēdensq; ad
 adyta, libros Ori, Isisq; perdidici, rursus nauigans ad Italiā ita eius ætatis Græ-
 cos affeci ut Deum esse me canerent. MIC. Audiui hæc, utq; mortuus uisus sis re-
 uixisse ostenderisq; aureā eis coxā quondā, illud autē dic mihi qui uenit in mentem
 tibi legē condere, quā neq; carne neq; faba quis uesceretur. GAL. Non me hæc in-
 terroga Micylle. MIC. Quamobrē ō Galle? Quoniā pudet me de his dicere tibi
 uerū. MIC. Atqui nihil opus erat cunctatione quo minus narrares hæc homini cō-
 tubernali, & amico, non enim sustineo dicere domino. GAL. Nihil in hoc sani, aut
 sapientiæ erat, sed uidebam, si consueta & eadem quæ reliqui, decernerem mini-
 me homines in admirationem me rapturum: quanto plus autem peregrini moris
 accerferem: tanto admirabiliorem me arbitrabar eis futurum, idcirco nouare res
 institui, & nō enunciahilem fingens esse causam huius, quo conijcientes alius aliud
 omnes fierent attoniti, quemadmodum in obscuris fieri oraculis uides, derides
 me? MICYLLVS. Ex parte sanē ut tu Crotoniatas, & Metapontinos, & reliquos
 qui te taciturni sequebantur adorantes uestigia quæ tu calcās reliquisses, Pytha-
 goram autē exuens quem tibi post eū circundedisti? GAL. Aspasiā ē Mileto me-
 retricē. MIC. Hec cū hac oratione tibi. Ergo & mulier ad reliqua factus est Py-
 thagoras, & fuit quondā quo tu præstantissime Galle oua parceres, & cū Pericle cō-
 eumbebas, quum Aspasia esses carpebasq; lanus, & stamen nebas, & in meretriciū
 usq; modum effœminatus es. GAL. Omnia hæc feci, nec solus ego, sed & ante me
 Tiresius & Elatæ filius Aencus, quantumcunq; itaq; cōuiciorū congesseris in me,
 tantū & in illos congeres. MIC. Vtra igitur iucūdior tibi uita fuit cū uir esses, an
 cū Pericles tecū cōgrederetur? GA. Vides cuiusmodi istud interrogaueris, cuius
 respoſio nec Tiresiæ profuit. MI. Verū & si tu nō dixeris, Euripides satis indica-
 uit ita dicēs: Mallem ter astitisse scuto q̄ parere semel. GAL. Atqui admonebo te
 Micylle nō tā multo post parturientiē, fies enim & tu quondā fœmina, idq; in lōgo
 circuitu sepe. MI. Quin suspēde te Galle, qui omnes putas uel Milesios, uel Samios
 esse. Te dicūt igitur Pythagorā existentē, in ætate etiā atq; etiā conspicuū fuisse,
 Aspasiā deinde factū tyrāno, post Aspasiā deinde uir an fœmina fuisti? GA. Crates
 Cynicus. MI. Hui Hercule, tantā dissimilitudinē, ex meretrice philosophus? GA.
 Deinde rex, deinde pauper, paulo post satrapa, deinde equus, & graculus, & ra-
 na, & alia mille. Longū enim esset enumerare singula. Postremū uero sepe Gallus:
 gauisus enim sum hac uita, & apud multos scriuiui, reges, & pauperes, & diuites,
 tandēq; tibi adsum deridēs te urgenē quotidie deslemēq; paupertatē tuā, & diui-
 tes admirantē, q̄ nescis cuiusmodi perferūt mala. Qd̄ si uideres quibus distimētur
 curis

auris, primū te ipse derideres q̄ semper diuites perq̄ felices putas. MI. Nonne Pythagora, aut si qd maxime gaudes uocari, ut nō perturbare oratione si alias aliud te uocē. GAL. Nihil quidē intererit siue Euphorbū me, siue Pythagorā, siue Aspasiam, siue Cratē me uoces, sum enim hęc omnia: uerū Gallū me uocās, id quod nunc me uides esse, rectius feceris, ut nō dedecores uelut uilē putans esse hanc auiculam præsertim tot intra se animas habentem. MICYL. Quin tu Galle quando omne fere genus uitæ expertus es, omniāq; nosti, dic dilucide scorsum diuites quomodo, & scorsum quomodo pauperes, ut sciam uera ne dicas hęc affirmans me feliciorum esse diuitibus. GAL. Ecce Micylle hoc modo de his dispice. Tibi neque bellum magna est cura, nec metuis ne incurrentes hostes populentur agrū tuum, aut hortum conculcent, aut uincas deuasent, sed ubi tubam audieris, solum id circumspectis quam in partem uersus quæras salutem periculumq; effugias, at illi, & de seipsis solliciti sunt, angunturq; animo ē muro uidētes agi ferriq; quæcunq; in agris habebant, & si tributum pendendū sit, soli uocantur, sin in expeditionem eūdum, ducentes exercitus illi aut equitum præfēli primi subeunt pericula, tu cui crate contextum sit scutum leuis & expeditus ut te salues, paratus in uictoria congiarium accipere ubi uictor dux sacrificauerit. Rursus in pace, quū sis unus ē populo ascendens in contionē regnum in diuites exeres, illi te tremunt, supplicant tibi, largitionibusq; ambiūt utq; balneas habeas, & spectacula omnia illi procurāt, tuq; quæstitor eorum censorq; quæadmodum dominus, nonnunq; ne ad rationē quidē reddendā admittis, & si ita placuerit, aut lapidibus missis obruis eos aut publicas bona. Nec uero delatorē metuis neq; prædonem ne obicem domus tuæ transcendens aut perfodiens murū, aurū tibi præripiat, neq; tibi negotium ullū est, aut debitorēs appellandi, aut decertandi cum execrādis rei tuæ domesticæ procuratoribus, & te ad tam uarias curas discerpendi, sed ubi crepidam unam effecisti, accepta octo obolorū mercede, surgis & circa dalenopsian, ubi lauisi si tibi uisum fuerit, pisciculorū quippiā mercatus, aut capitula aliquot ceparū exhilaras te, ipse canēs plerumq;, & optimā hanc paupertatem sapienter instituens, propter hęc ergo satius es, & corpore uales, & frigora inuictus perfers, exacuunt namq; labores te, & non contemnendum ostendunt colluctatorem, cum his, quæ alijs quoq; insuperabilia uidentur, nullus itaq; grauiorū horū morborū tibi insidias tendit, sed si quādo leuis te præhēderit febricula, paulisper illi indulgens protinus resisiis ab ea, & abstinentia illā repellis, illa itaq; statim territa te deserit, uidēs te frigida immergi & medicorū obseruationibus ualere iubemē. Diuites autē intemperantia miseri, quid mali non sustinēt: podagras, tabes, pulmonis dolores, aquā intercutē, hi n. m. q; pre-

ciosarum illarū exitus coenarū sunt. Quin etiam alij eorū quēadmodū Ictros diu
 in sublime tollentes, & soli appropinquantēs ignari cera sibi adnixas pennas esse
 ingēti per sepe cum sonitu ruerūt prācipites in pelagus delapsi, qui uero ut Deda
 lus, nō ualde alte aut eminenter se tulerunt, sed circa terrā, & ut nonnunq̄ etiā ma
 ri cerā suam aspergerēt, his plerumq; sine periculo fuit uolatus. MICY. Modestos
 quosdā & prudentes dicis. GAL. Reliquorū scēda admodū cernerēs naufragia,
 quū Cræsus uulsis alis pyramq; conscendēs, risum Persis prāberet aut Dionysius
 tyrānide ciectus Corinthi doceret literas, postq; tantum principatū pueros coge
 ret syllabas iungere. MIC. Dic age Galle mihi tu quum rex esses (dicis enim & te
 quondā regnasse) quali tum ea perfunctus es uita? nēpe scēlicissimus fueris oportet
 id habēs in quo bonorum omnium est summa. GAL. Ne quæso huius me admonetō
 Micylle, tam etiam atq; etiam miser eram, extrinsecus cunctis ut dicis felicissimus
 uisus, introrsum uero anxietatibus plenus innumeris. MIC. Qualibus tandem? mi
 randa enim & non satis credibilia loqueris. GAL. Imperabam regioni non exi
 gue Micylle, omniumq; rerū feraci, quāq; hominum & numero & pulchritudine
 in primis laudari digna foret, fluminibus irrigua nauigabilibus, & mari por
 tuoso exposita, erat mihi exercitus ingens, equitatus instructus, stipatores non pau
 ci, triremes quoq; & pecuniarum affluentia immensa, auri etiam fabrefacti plu
 rimum, & reliqua principatus tragœdia. omnis ad ostentationem. insigniter apa
 parata, itaq; quum progrederer, adorabat me uulgus, & deum se quendam uide
 re credebat, alijq; super alios concurrebant ad me uidendum, illi & in tecta scē
 dētes magni putabant si diligenter uehiculum meum uidissent, & paludamentum,
 & diadema, prācedentesq; me & sequentes, at ego conscius mihi quanta me an
 gerent torquerentq; ignoscebam quidem illorum inscitie, mei autem ipsius mise
 rebat me qui similis essem magnis Colossis illis, quales fecere Phidias, aut Myron,
 aut Praxiteles, extrinsecus enim hi Iupiter aut Neptunus sunt speciosissimi multo
 auro atq; ebore elaborati, fulmen aut procellam, aut tridentem sustinentes, quod si
 inclinans intropexeris, uidebis uctiles quosdam clauos fauillasq; per totum opus,
 transmissi. tigna. item cuneos que & picem, & lutum, & id genus scēditatem
 multam intus uelut domum asseruantem. Prætereo dicere foricum multitudinem,
 muriumq; qui tanquam rempubli. quandam nonnunquam in eis administrant, tale
 quiddam & ipsum est regnum. MICYLLVS: Nondum lutum & clauos & ue
 stes dixisti qui sunt in principatu, neque multam illam scēditatem cuiusmodi sit,
 quum certe eminere conspicuum, & tam multis imperare adorari que diuini
 cum illo Colossi exemplo faciat, sit que planē illustre quiddam, tu ergo iam &

et quæ

et quæ intra Colossus sunt dicito. GALLVS. Quid primum eloquar tibi Micyllæ metus et terrores et suspensiones odiumque eorum cum quibus uiuunt, et insidias et somnos idcirco exiguos eosque extrema tantum ut aiunt linea attingentes: plena perturbationum somnia, cogitationes multiplices, et spes semper malas. iam soli similitudines inquietudines et pecuniarum conquisitiones: iudiciaque, expeditioes, edicta, conuentiones, et expensorum rationes et quibus ne per somnium quidem ullam sit uoluptatem percipere, sed necesse pro omnibus circumspicere, et innumeras perpeti molestias. Nanque nec Atriden Agamemmona dulcis habebat Somnus, uoluentem mente et permulta parantem, praesertim quum sternerent Graeci omnes. Offendit autem Lydum filius quod est surdus. Persam Clearchus Cyro externos asciscens, alium Dion, cum nonnullis Syracusiorum in aure loquens, alium Parmenio laudatus, et Perdicam Ptolemæus. Ptolemæum Seleucus, sed et hunc male habet, quod quem amat, non nisi coactus secum manet: et pellex alterius consuetudine gaudens, et iam dicti nonnulli defecisse, et duo, quatuor uestipatores inter se muscitantes. Quodque maximè est, suspectos oportet habere: qui amicissimi sunt, et ab eis semper periculum aliquod expectare uenturum. Ego itaque à filio meo uenenum percipit, hic ipse ab eo quem amabat. hunc quoque et alia aliqua similis mors abstulit. MICYL. Scilicet Galle grauius sunt hæc quæ dicis, mihi itaque tatius multo fuerit sutoriâ facere incuruum, quam amica inuitatione aconito alioque ueneno mixtum haurire et patera aurea poculum, mihi nempe periculum est si prolapsus culter à scissu aberret recta. digitosque mihi cruentet inscissos, at hi mortifera peragunt, ut ais conuiuia, idque inter innumera prorsus mala. Deinde ubi corruerint similes maxime uidentur tragicis histrionibus, quorum multos est uidere Cecropas aut Sisypchos aut Telaphos diademata habentes, et gladiorum capulos eburneos, intermixtamque auro comam et uestem itidem auro picturatam, quod si quis ut interim cecidit, impellens aliquis eorum in media prolabitur scena, risum spectatoribus praebet, persona cum ipso diademate contracta, et uero histrionis capite cruentato nudatisque brachijs eius. Licet enim tunc uidere uestem miseros esse centones, et solearum illi foedissimum esse ornatum, neque pro ullo pedis illius modulo. Vides optime Galle ut me quoque iam similitudines docueris effingere. Sed tyrannis tale quiddam est uisa. Quum uero equus aut canis, aut piscis esses quomodo oro eam pertulisti uitam? GAL. Longam nobis commoues orationem, neque ad hoc pertinentem tempus, sed in summa. nullam peregi uitam quæ non minus molestiarum mihi sit habere uisa quam humana. Solis namque naturalibus desiderijs, necessitatibus: quæuis earum fuerat dimensa, publicanum autem equum, aut delatricem ranam, aut

graculum sophistam: aut superbū culicē, aut impudicū Gallū quæ uos sectamini, nō inuenias in illis. MIC. Vera fortassis sunt hæc Galle, ego uero quo pacto affectus sum, non me pudet dicere tibi, nōdum possum enim dediscere desiderium id quod à puero habui ad diuitias perueniendi, quinetiam somniū adhuc illud mihi ob oculos uersatur aurum ostentans, quodq; in primis me enecat, est Simon in tantis lasciuiens bonis. GAL. Medebor tibi Micylle, & quia nox adhuc etiamnum est, surgens sequere me, abducam nanque te ad hunc ipsum Simonem, & ad aliorum diuitum domos ut quales res eorum sint perspicias. MICYL. Quo pacto istud foribus clausis? nempe murum me coges perfodere? GAL. Nequaquam, sed Mercurius cui sacer sum hoc mihi dedit eximium, si quis è cauda mea pennam longissimam quæ propter longitudinem inflexa est (sunt autem mihi duæ tales) dexteram earum utrumtamen cuiunque ego eam euellens dederō, habere quandiu nolucro, aperire is omne ostium potest, & uidere omnia non uisus ipse. MICYL. Latuit me Galle quod & tu magus esses, quod si mihi semel hoc præstiteris, uidebis rem omnem Simonis breui huc translata, ipse enim adiens transferam, & ille rursus corrodet pellium sordidarum præsegmina. GAL. Haud fas fieri istud, iussit enim Mercurius mihi si faceret quid eiusmodi qui pennam haberet, ut exclamans ego proderem illum. MICYL. Incredibile dicis, qui fur sit ipse, ut alijs id inuideat, abeamus tamen, abstinebo enim ab auro me si potero. GALLVS. Euellere Micylle prius pennam, quid hoc? ambas euulsisti? MICYL. Tutius ita Galle, tibi que minus indecorum id erit, ne claudices ex altera cauda parte, esto. GAL. Ad Simonem primum abimus, an ad alium aliquem diuitum? MICYL. Nequaquam. Sed ad Simonem, qui pro bisyllabo diues iam factus, quadrisyllabus esse postulat, assumus ad fores, quid iam deinceps facio? GAL. Appone pennam ad scram. MICYL. Ecce Hercules, profecto aperta est tanquam clauem ianua. GAL. Progredere interius, uides uigilantem eum, & rationes facientem. MICYL. Video ecastor ad obscuram & sicientem lucernulam sedentem, estque pallidus, quod unde sit Galle nescio, prorsusque dirigit, & emarcuit à curia nempe, neque enim alioqui egrotare dictus est. GALLVS. Audi quæ dicit, tum unde sic se habeat scies. SIMON. Sane talenta illa septuaginta ualde tuto sub lecto defossa sunt, neque alius quisquam nouit, sedecim uero illa Sossylus equiso sub præsepi abscondentem me uidit, per Hipponam uerisimile est illum quum neque industrius sit, neque laboriosus, diripuisse multo plura istis. Aut uide tibeum salsamentum illi tam magnifice heri obsonasse dicebatur, aut mulierini arem emisse, quinque totis drachmis, hi res miseri mei profundunt. Sed

neo

nec pocula mihi in tuto deposita sunt tam multa numero, metuo itaq; ne quis parietem suffodiens surripiat ea, multi inuident insidiaturq; mihi, maximeq; uicinus hic Micyllus. MICYL. Hercule, tibi nanq; similis & catinos sub ueste habens discedo. GAL. Tace Micylle ne adesse nos deprehendat Simon, Optimum ergo, uigilem me ipsum omnia asseruare, surgam circuibog; per omnem domum, quis hic. uideo te Hercule compiler, posteaq; canis es bene habet, effodiam rursus aurum numerabog;, ne quid dudum me fefellerit. Ecce strepuit rursus quispiā aduersum me scilicet, oppugnor ab omnibus, ubi mihi culter, comprehendero aliquem, sepe liamus iterum aurum. GAL. Tales Micylle res Simonis, abeamus & ad aliū queriam quousq; adhuc paululum noctis superest. MICYL. Proh infelix qualem uixit uitam, ita queso inimicis meis diuitiæ eueniant, in collum ergo percussam cum abire uolo. SIM. Quis me percussit? miscrum me, compiler. MICYL. Flora & peruigilias age similisq; tibi color auro tuo fiat, & illi intabescas. Nos autem ad Gniphonem sceneratorcm (si uidetur) adeamus, nō enim longē habitat. Aperta et hæc est ianua. GAL. Vides & hunc uigilantem semper curis, scensq; suum computantem? cui iam dirigerunt digiti, quem paulo post cuncta hæc relinquendum oportebit uel silpham fieri, uel culicem, uel muscam. MICYL. Video miscrum & amentem hominē, & ne nunc melius silpha uel culice uiuentem, ita & is ipse à rationibus suis prorsus consumptus est, ad alium abeamus. GAL. Ad tuum si placet Eucratē, ecce iam aperta est ianua, ingrediamur itaq;. MICYL. Hæc omnia paulo ante mea fuerunt. GAL. Etiamnū diuitias somnias, uides itaq; Eucratē ipsum grandem natu hominem, quod factu nedum, sed & dictu turpe sit. MICYLLVS. Video mediusfidiū impudicitiam quandam & abominandam patientiam & libidinem non humanam, sed uxorem aliubi à thoro & ipsam conlupratam. GAL. Quid ergo, uelles & hæc hereditate accipere o Micylle? & Eucratē omnia consequi bona. MICYL. Nequaquam Galle, fame perire prius, quàm tale quippiam paterer. Valeat aurum & cœnæ, duo oboli, sunt potius opes mihi, q̃ compilari & seruis. GAL. Nunc (dies enim iā est prope crepusculum ipsum) abeamus ad nos, domum. Reliqua alio itcm tempore uidebis Micylle.

S C H O L I A I N G A L L Y M.

HOC enim aduenientis diei horologium.) Id fieri docent Physici per artem piscandi. At infomnis hic uelut aureum.) Allusum ad fabulam de dracone, peruigili custode aurei uelleris. Ouidius in metamor. Longeq; magis mutum me piscibus exhib.) Aristoteles autor est secundo de anima pisces non zdere uocem, quia non respiciunt

rent, ær enim respiratus uocis organum est. Contradicit Plinius quem uide lib. octa-
uo, cap. 7. & prouerbium: magis mutus quàm pisces: Athenzum principio libri. 8.

Ne somno diues, esurias experrectus.) Salomon in Prouerbij cap. 6. Vsq; uquo pi-
ger dormis? quando consurges è somno tuo? Paululum dormies, paululum dormita-
bis, paululum conseres manus tuas ut dormias: & ueniet tibi quasi uiator egestas
& pauperies quasi uir armatus. Quin auertite di.) Vergil. 3 Aenei de Cyclope:
Dij talem terris auertite pestem. Aduersorum depulsor Hercules.) De Hercule &
quibus monstris terras liberarit plena sunt omnia. Achillis equus.) Homerus
ιλιαδ. τ. in fine τὸν δ' ἄρ' ὑπὸ (υγῳφιν, προσίφην πῶδας ἀϊόλους ἵππος &c. Quemadmodum
in Dodona.) Vide prouerbium Dodoneum æs. Neq; fabæ comederentur.) In Chi-
liadibus à fabis abstinet. De disciplina Pythagorica Gellius libro. 10. capite nono.
καλλὰ δ' ἀνέπιγράμματα :

ἡ μὲν γὰρ παιδεία ἐν ἀνθρώποις σιωπῇ
μάρτυρα πύθαγόρα τὸν σοφὸν ἀντὶ τὸν ἵχθω
ὅς λαλῆεν ἰδὼς ἱτίους ἰδίδασκε σιωπᾶν
φάρμακον ἰσχυρὸν ἐγκράτης ἐν ῥά μινος

Atq; Homerus duas has.) Οδυσ. τ. Διοίαι γὰρ τι πύλαι ἀμεινωνῶν ἱστὴν ὄνειρον. Quem
locum expressit Vergilius in fine sexti: Sunt gemini somni portæ, quarum altera fer-
tur, Cornea, &c. Ouidius 11. metam. Videturq; mihi Homerus idcirco gratijs si-
miles. Homerus ιλιαδ ρ. in cede Euphorb. αἵματι δὲ δύναντε κῆματι χαρίττι σσιρ ὁμοίαι. Id
est, sanguine irrigata comæ Gratijs similes. Poëticum illud Veneris cingulum.)
Homerus ιλιαδ. ξ. Erasmus in prouerbio: Cestum Veneris habet A Menclão.) Nex-
eius describitur in principio ιλιαδ ρ. Patroclum illius amicum.) In fine Iliad. 16.

Ne per somnium quidem.) Erasmus in prouerbio hoc, ubi etiam huius dialogi ar-
gumentum paucis indicat. Offendit autē Lydum filius quod est surdus.) Cresum
intelligit Lydorum regem, quem filiū habuisse, Athim nomine, mutum præter alios
commemorat Solinus cap. sept. quem locum uide. Porro Græcè κωφός est qd proprie
significat mutum quemadmodum transtulit Erasmus, accipitur etiā ἀντὶ τοῦ βέλταμε-
νους τὴν αὐτὴν. Id est, pro eo cui auditus est uitiatas hoc est surdo, propterea quod qui,
ut phisici tradunt, natura surdi, idem & muti sint oportet. Nanq; nec Attriden.)
Homerus in principio ιλιαδ. κ. ἀλλ' ἐνὶ ἀτρείδῃ κ' ἀγαμέμνονα ποιμήνα λαῶν ὕπνος ἵχε-
γλυκίος. πολλὰ φρεσὶν ὀρμαίνοντα. Quos uersus sic reddidit Erasmus in prouerbio: Nō
deceat principem. At non Attridem pastorem Agamemnona plebis, Somnus habet
dulcis, uersantem pectore multa. Vides uigilantem eum, & rationes facientem.)
Simillimum his Tantalus hoc est, auarissimis hominibus & animo inquietissimis fa-
cit Plautus suum Euclionem. Vides itaq; Eucratem ipsum, grandem natu homi-
nem.) Honestæ admodum præcisio in re ualde turpi. Significat autem masculam
Venerem. Exaggerat eam turpitudinem ab ætate. Cum enim, ut Cicero inquit, libi-
do nmni ætati turpis sit, tum senectuti turpissima est.

VT AGRICOLA, POSTQVAM TOTIVS VINDI-
demiam peregerit non prius desistit q̃ minutos etiam acinos decer-
psit: Ita nec ego desistam nisi impertiam omnia quæ sciā
utilia tibi futura. Fruere lector ac fauc.

Spicilegium in laudem Matthæi Richili.

V Erum non est mihi uir clarus.) Ita ferè Basilii in laude Gordij martyris non
longe ab initio. Ita nec cum habeas magnopere amplectenda.) Psalm. 61.
Diuitias si affluit nolite cor apponere. Hæc quidē uelut signa.) Alluim ad
Æoqum Isocratis in præfatione ad Demonium: Nunc signū quoddam Hippocratici. &c.
græce

grece δῆγμα est. Ve Sapientes homines tradiderunt.) Iuuenalis. Stemmata quid faciunt &c Plenum laboris, plenum sudoris.) Hesiodus primo ἵγ' καὶ ἡμῖν.

τῶς δ' ἀρετῆς ἰδρωτὰ θεοὶ προπείριον ἴθικαν
ἀθάνατοι μάχης δὲ καὶ ὄρεος ὄϊμος ἐπ' αὐτῶν
καὶ τοῦ χυτοῦ πρῶτον. ἵππῳ δ' εἰς ἀνδρομάχῃ
ἐν δὲ ἵππῳ πᾶσι χαλκῷ περὶ ἰούσα.

Sicut bonorum ira & gloriæ hæres.) Isocratis in præfatione ad Demonici: πρὶν περὶ τῶν πᾶσι δὲ ὡς περὶ τῆς εὐστίας οὕτω καὶ τῆς φιλίας τῆς πατριῆς κληρονομεῖν. Via sol Ierret humo.) Vergil. princip. 1. Georg. Tentanda uia est qua me quoque possim, Tolle humo, uictorq; uirum uolitare per ora. Tādem sedit in animo.) Vergilius. 4. Aeneid. Si mihi non animo fixum immotumq; federet. Vnde igitur ordiar.) Dubitatio quam excipit præteritio. Quantus in dialecticis.) Distributio rhetorica, exemplum primæ rationis locupletadi orationem apud Erasimum. Inter tam uaria hominum ingenia omnibus acceptum.) Sic Terentius laudat Pamphilum suū in Andria. Prudētiam ne mirer? Vergil. Iustitiæ ne prius mirer belline laborum?

RODOLPHI AGRICO

LAE AD IODOCVMBES

selinum Hendecasyllabon.

Acto lumine lubricum renidens
Et quam frons e potes nitens serena
Blandam, molliculam, meram salutem
Dices Musa uiro: chorils tuarum
Quem totum sibi uendicat fororum,
Quem gaudens animus labore lato

Finxit candidula manu: lepores
Aspirans Venus: indiditq; quicquid
Est illi salis & facetiarum
Iuuerunt posits pharetra amores.
Et blandæ Charites decore toto
Perfudere uirum, simulq; cuncti
Dant ridere, loqui, uidere letum,
Et si dulce uelit, uelit modestum. 2
Dant cantare decens, & hanc cæcantes
Quæ curas teneris parit puellis.
Et pectus miseris reuoluit imum
Vox suavis, & tenero uibrata flexu
Fac sumat cytharam in manu nitente.
Psallet quasle tuas putes sorores

& tremulo

Pp

Vox,

Vox, aut posses tuum sonare Phœbum
 Cursu tam facili chelin percerrat.
 Tam metro modulos decente nectit,
 Quin et docti sinu suo Minerva,
 Hunc solum excoluit graues per artes
 Artes quas madidas comas Thalia
 Nardo semper habens, rosisque fractas,
 Ludo, et liberiore læta uino.
 Haud est nosse tuum, sciunt sorores
 Artes, ingeniasque nobilesq;
 Et frontis rigidas parumque lætas,
 Quas aut Uranie grauisue Clio
 Facundis melius modis sonabunt.
 Sed pergas age perferasque iussa.
 Respectas? quid inepta? quid moraris?
 An restas? dubitasque quis sit iste,
 Quem dico? hic meus intimis medullis
 Certa mente meus fideque certa,
 Et totus meus est, meus ludocus
 Splendor Besseliæ domus, decorque.
 Iam gaudes scio, iam tibi paratam
 Speras frontem hilarem, manuque læta
 Prædet te cupidus, putas, et illud
 Credi, qui suus est amor, licebit.
 Sed quod uos nimium iuuat Camœnæ,
 Quod semper petitis, quod ob labores
 Et somnos uenit, estque fructus unus
 Laudari, meliora det deus, ne
 Tantum desipias, ut ipsa speres
 Quod te optare tuus pudor uctaret,
 Et nulla ratione quod mereris.
 Solos docti iocos licente ludo,
 Et mensas placido mouere risu,
 Corrugas faciem, caputque quassans,
 Hunc credis tibi perditum laborem.

Haud

Haud est quod metuas, nec hoc peribit.
 Nec perdes operam, dabit uel ipsa,
 Quod pluris fatearis esse. quodq;
 Malim, quàm me hedera ter obligatam
 Frontem cingere nobili ue lauro,
 Quo socer. us nimium rependat. at tu
 Mirandum esse putas, quod hoc sit, atq;
 Non laudabit, ais, quid ergo? Amabit.

AD CRIBELLIVM MEDIOLANensem Rodolphus Agricola.

Arces Insubrium petens potentum,
 Pergas Musi. precor gradu citato.
 Neu cancri metuas furcentis aestum,
 Cursum saepe micro leues licebit.
 Nec tu turpe micro putes olerē.
 Nam non insolitum madere Musis,
 Germano quoq; mitteris madenti.
 Sed portis, ubi te superba cepit
 Vrbs, recta pete dulcis, atq; nobis
 Dilecti magis omnibus Cribelli
 Aedes quas tibi cognitas putamus.
 Aedes, quas comitatus ipse uestro
 Phœbus saepe solet choro subire.
 Harum limina tu nec impotenti
 Ictu concutias, nec acre clamans
 Perturbes animo uirum caueto,
 Contente ucteres sequentem, & astris
 Quo doctum caput inserat parantem
 Sed magnus uelut exiit triumphos
 Pompeius, foribus uctans ministrum
 Doctis obstrepere, hoc memento pacto
 Cunctos pectore dimouere fastus.
 Et te, certum habeo, benignus, atq;
 Gaudens excipiet, simul tuumq;
 Ob nomen, simul & quod ipse misit.

PP 2 Ergo

Ergo cum tibi porriget, prehende.
 Velox blanda premens ad ora dextram
 Dextram, nam faciem caueto tangas,
 Ne ledens anima mala, bibisli
 Si fortasse licentius, rubescas.
 Hinc multam ut sibi dixeris salutem,
 Rodolphus tuus hocce, quale cernis
 Crassum, nec tenui satis politum
 Lima carmen, inane porro carmen,
 Et quod nil aliud uocare possis,
 Dic, mittit, nihil hinc licebit addas.
 Scit quid ueneris, ultro & ipse dicet.
 Namq; est pollicitus mihi libellum,
 Qui mihi charior omnibus libellis
 Est, & charior Indicis lapillis
 Quid ni? & charior est utrisq; oculis.
 Librum, quo pariter duobus æuum,
 Et longum dedit absq; sine nomen
 Traiano, atq; sibi meus Secundus,
 Atq; à morte simul tuctur ambos.
 Hunc si det, capias manu modesta,
 Nec turpis steteris rigente collo,
 Sed ceruice simul, genuq; flexo
 Discedens iubeas ualere semper.
 Quod si forte neget, nihil queraris,
 Sed tantum uitio mihi dabis, quod
 Stultus uersiculis rogavi ineptis.
 Sin det, muneris hos tui putato.
 Nam tantum preciumq; rettulere,
 Sat claros puto, sed dabit, boni sunt.
 Nam dixit bene quisquis impetrauit.

AD RODOLPHVM LANGI

um Rodolphi Agricola carmen.

Formosa rerum iam facies perit,
 Nudasq; sternunt arboreæ comæ

Terræ

Terras, & os late sonantum
 Conticuit uolucrum per agros,
 Et sol reflexos retro abigens equos,
 Nigros reuifit nunc Garamantes, &
 Si qui iacent, qui forte Nilum
 Fonte bibunt modo profluentem.

Ergo omnis altè mons niuib. latet
 Oppressus, horret saxea candidis
 Moles pruinis, & soluta
 Voluitur alpbis è supremis

Nix montis instar, præcípites quoq;
 Syluas trahens, & saxa sonantia,
 Surdisq; fundens uota diuis
 Ipse miser rapitur uiator.

Et sericarum splendida mercium,
 Sparguntur imis scrinia uallibus,
 Auroq; multo plumbeæ spes
 Cum domino perit cempta bullæ.

Pendere uidi uertice montium
 Amnes gelatos præcipiti iugo.
 Marmor putares, atq; passos
 Saxificæ faciem Medusæ.

Vidiq; sparsas cautibus horridis
 Mortes uirum, quas uis hyemis dedit,
 Acuiq; spem longam futuri
 In rigidis niuib. sepultam.

Duro premebat pectore ferreum
 Durissimis cor par adamantibus
 Calcare gressu quisquis ausus,
 Primus erat glaciem labante,

Quisq; cælo reprec rupibus,
 Siue Hercules, seu quisquis hic extitit,
 Cui fama fallax atq; tantis
 Causa fuit fera gloria ausis.

Mortalium quo gens ruit improbs.

Vicisse uel quid laudis habet bonæ.

Quicquid timetur, qui feroces

Corde tamen patitur tyrannos

Nec ferre se quem cuncta ferunt potest,

Quin terra mentis comprimimus mala,

Qui calcitras iras spem metumq;

Herculeos superat labores,

Est uera nostri gloria seculi,

Rodolphe gentis Teutonicæ decus,

Docta ualens lingua, ualensq;

Mente bona pariterq; docta.

Arcana rerum tu penetralia

Calles, ad altam quæ uia gloriam,

Ducat peritus, clara rebus,

Ex solidis tuis nascitur laus,

Sed celsa seu te sydera detinent,

Seu sacra terris quid creet omnibus

Rerum parens natura queris.

Sive premis ratione mores,

Huc huc fac assis, cordaq; tristibus,

Exolve curis, risibus et iocis,

Curui senis sydus retundens,

Vince foci hyemem meroq;

Rugasq; fronti demito nubile

Io Bache ter Io Bache quater sonans,

Laxanda mens est, namq; rumpi

Quæ nimium rigeant uidemus.

RODOLPHI AGRICOLAE, DE OMNIBVS SAN-

ctis, hymnus.

VOx resonans toto fundat iam carmini mundo,

Atq; pio populus lucem hanc ueneretur honore,

Ingens quæ quicquid stellantis regia cœli

Coniunct, omne decus terris quod ad astra relictis

Prorupit, seu turba prior, quæ conscia mundi

Nascentis uisum concredere uiderat orbem,

In linguas animasq; redit, uox sacra canoros
 Concinet modulos, à laudēq; cuncta resultent.
 Nunc rerum ille parens unus pariterq; triformis,
 Nunc genitrix colitur, pacis quæ pignora sacre
 Contulerat mundo, colimus nunc mente tueretur
 Qui propiore deum, uenerandaq; iussa capeffunt.
 Nunc homines cælum meritos, iam quisq; suorum,
 Hic proxi colit, hic patris, nati atq; sodalis
 Sanctam animam, sperare licet, sperare iubemur,
 Et similes aditus superos tentare colendo.
 Laus igitur tibi sit pater Optime Maxime, tuq;
 Virgo parens, uos angelicq; chori, sacer atq;
 Coetus apostolicus, uos sanguine martyres almo
 Perfusi, & confessorum labor, atq; pudicus
 Virgineus matrumq; chorus, conferte benignos
 Ad laudes animos, precibusq; mouete tonantem,
 Ut cum summa dies hominem dissoluerit, astra
 (Qua licet) & uestre rapiat consortia laudis.

RODOLPHI AGRICOLAE

Anna mater.

ANna parens summae genitrix ueneranda parētis
 Quæ pandis populis prima salutis iter
 Atq; paris matrem: cuius quem non capit orbis
 Ipse libens subiit uiscera casta Deus,
 Te cano, tu sancti posco mihi carminis haustus
 Ingere uoce sacra pectora nostra rigans.
 Ast mihi si centum sint uno pectore mentes,
 Et totidem linguas, tot moueamq; sonos:
 Nulla tamen te digna queam preconia laudum
 Dicere, nec meritis te cecinisse modis:
 Exuperat quoniam mortalis carmina laudis
 Virtus: qua superas sydera summa poli,
 Gloria maior & hæc: cui non certauerit ulla:
 Quam tibi præ cunctis filia clara tulit.
 Filia, qua maius nihil est meliusue creatum

Ge

Germine mortali, filia uirgo parens,
 Filia: quæ summo potuit deducere cœlo,
 Corporis & nostri claudere ueste Deum,
 Quamq; uocat matrem: summi sapientia patris
 Et matrem trepidi nos miserumq; genus:
 Natus ab hac ille est, & matrem natus honorat,
 Audit & humanas hac perhibente preces,
 Anxia quam nunquam miserorum uota fatigant,
 Sed placidam mœstis porrigit usq; manum:
 Hancq; petit sibi spem: cui nil sperare relictum est,
 Hanc portum medio naufraga turba mari.
 Visceribus parta est hæc Anna tuis: & quanti
 Gaudia magna patri, gaudia fertq; tibi:
 Utq; futura foret quæ post suspiria risum,
 Gaudia post lachrymas, lætitiâq; daret.
 Nata statim meruit sic exhilarare parentes.
 Auspiciûmq; ortus gaudia ferre sui.
 Scilicet istud erat: quod spes dilata parentum
 Torqueret cupidos per sua uota diu
 Cætus, & frustra tribui sibi sepe rogarent
 Prolem, nec possent flectere uota Deum,
 Iam sineremq; preces, iam tristia pectora mœror,
 Et desperantum clauderet ora dolor,
 Illud erat: læta caperent quod munera mente,
 Difficiliq; foret gratia plena bono,
 Quod uenit ex facili faciles segnesq; tenemus,
 Quod spe, quodq; metu torfit: habere uiuat,
 Quin decuit tantum longa expectatio partum,
 Et magnam magnas antecuenire notas.
 Ergo bonus Ioachim sterilis quum degeret annos
 Atq; foret superum munere prolis egens,
 Forte pios uenit templis ut ferret honores,
 Et sibi placaret uictima cæsa Deum:
 Protinus horrendum uerbis & uoce sacerdos
 Intonat & sacris iussit abire locis,

Ocius

Ocyus heus inquit: procul hinc procul esto profane,

Neu te grata Deo munera ferre putes,

Nec mihi credideris, Deus est, cui credere debes,

Ille tuas clausa reijcit aure preces,

Ni faceret: pridem coniunx tua socra fidelem

Augeret populum munere læta Dei,

Nunc neq; prole iuuas gentem benedictio nec te,

Sacra Dei tangit, tu quoq; cede sacris,

Cede sacris, aras donis nec polluc spretis:

Quæ neq; grata Deo, nec mihi grata dabis:

Dixerat antistes, Ioachim nil hiscere contra,

Sed rubet, & mœstum fert celer inde gradum,

Inq; salutatam uitæ, thalamiq; sodalem,

Linquens, alta gregum pascua saxa petit,

Pastorum qua fida manus: quibus additus ille:

Et gemitu pectus uexat, & imbre genas.

Inde manus oculosq; ferens ad sydera cœli,

Sic, inquit, gemitu præpediente sonum

Quem coluere patres, Abrahamq;, Isaac, & Iacob;

Sancte Deus qui audis omnia, quiq; uides,

Scis ut mente tibi sim cordeq; deditus omni,

Et mihi qua uires sunt tua iussa sequar,

Te rogo: quando nequit uis hoc humana mereri,

Quod ueneror: dignum teq; piumq; putes,

Et mihi da charam sæcunda coniuge prolem,

Atq; pium liceat nomen habere patris.

Nec tam prole super moucor (moueor licet illa

Multum) fas sit, & haud improba uerba precor

Quam mihi ne cultusq; tuus soluendaq; dona

Obsint, atq; pie te coluisse ueta,

Utq; licere sciam, tu quouis munere forma,

Aut prole, aut alio, sed rogo prole magis,

Sic ait, aſt illi cœlesti miſſus ab arce,

Nuncius aſſiſtit talia uerba ferens,

Parce Deum lacrymis inſeſſere, parce querelis,

Qq

Audiris

Audiris, iubet hæc me tibi ferre Deus,
 Vade domum, dabitur tibi quod petis, Anna tumentes
 Prole feret gaudens uxor amata sinus,
 Hæc erit, ut dicas, est tanti cuncta tulisse,
 Tam clarum populis proferet illa decus
 Dixit, & in tenues sublatus protinus auras,
 Fulminis ut rapidi stridula flamma fugit,
 Ille stupens facieq; in terram pronus adorans
 Voce Deo grates fert dupliciq; manu
 Luna sed interea quinos compleuerat orbes,
 Nescia coniugij dum foret Anna sui:
 Seu uiuat, Ioachim, seu morti cesserit atræ,
 Ut quoq; mos trepidis pessima quæq; timet,
 Aduenit, & mœstam solatur nuncius idem,
 Et pavidam mentem spe meliore fouet,
 Inde domum lætus Ioachim redit, omnia constant
 Pollicitis nono mense fit Anna parens,
 Non animis, non uoce puto leue claudere cuiquam,
 Quis fuit his recti, quis pietatis amor.
 Qua meruere sacri uirtute fideq; parentes,
 Vota serant tantis ut cumulata bonis.
 Grandis enim meriti cœlestes cernere uultus
 Cernitur, & Gabriel proximus astat eis.
 Grandeq; iam ueteris solatia sumere luctus,
 Attulit è cœlo nuncius almus opem,
 Grande ratas precibus naturæ uertere leges,
 Verterunt sterilis fit modo leta parens,
 Et magnum fecisse Deo non irrita uota,
 Vincit & illorum spemq; precesq; Deus.
 Quid tantam prolem, quando hæc est omnia supra,
 Maior & humanis nobiliorq; bonis.
 Sed tamen accipiunt, & quum contingere uotis
 Cetera non sperent, hoc neq; posse putent.
 Nasceitur ergo, sacrisq; salutat fletibus orbem,
 Quæ mundi lachrymas tollere prima uenit.

Virgo

Virgo maris, terræq; decus, decus ætheris alti
 Nascitur, & roseo percipit ore diem,
 O dulcis pietas, ô gaudia, quis fuit illic,
 Plaudendi trepidis, læticiæue modus?
 O si sancta scias mater, solatia mundo,
 Quæ dabit hæc oculis quam manibusq; tenes
 Utq; sit hæc quondam summum paritura tonantem,
 Et mortale Deo compositura genus,
 Lætitiæ tantæ satis una ne pectora credis,
 Totq; tuo poterunt gaudia corde premi.
 Ut sine spe mater fias, natæ quoq; mater,
 Cui matris decus, & uirginis adsit honor.
 Quodq; sit his maius, natæ, quæ sceta superno
 Platu, hominem simul, & sit genitura Deum.
 Salve sancta parens, & tæ nata inclyta salve,
 Quas caro, quas pietas, has quoq; iungat honor.
 Natam mater amas, & natæ mater amaris,
 Laus capit una duas, ut tenet unus amor.
 Bis tamen Anna potens hoc partu, bisq; beata,
 Et prolis titulis, nobilis atq; tuis.
 Conspicuos præstant alios benefacta parentum,
 Tu contra natæ nobilitate nites.
 Magna quidem meritisq; tuis, pietate, fidēq;
 Quis neget, at nata hæc splendidiora facit.
 Acceptumq; refert munus tibi maximus orbis
 Hanc, post dona Dei cui bona cuncta refert,
 Hæster quod populum scelerati fraudibus Aman
 Eruit, & regis mitior ira fuit.
 Iudith & Hebræis ferrum flammæq; minantem,
 Hostem tartaræas fecit adire domos.
 Laudibus & colitur Iudith, & laudibus Hæster
 Semper, & æternum nomina clara tenent.
 Et tamen exiguos perituris addidit annos
 Vtræq; & hæc meriti summa duabus erat.
 Ne uitæ nec opum fieret serus arbiter hostis

Neu natus ferat, aut uxor amata iugum.

Magna quidem, fragilis sed uite munera, quæq;
Sint qui habeant, sint qui non habuisse petant,

Quanto tu maior, quanto felicior Anna

Quæ das, quo mulier plus nihil ulla tulit.

Natam quæ cælo dominum deduxit aperto,

Cursus & ad cælos hinc patefecit iter.

Natam quæq; deiq; hominum commercia prima,

Reddidit, & pacis ianua prima fuit.

Quæ non hostiles clades, non barbara ferri

Vincula, nec quantum flamma famelicæ queunt,

Non quantum mare, terra, queunt ætherue minari

Coniurant licet, & perdere cuncta uelint.

Sed quæ reppulerat ucterem cunctosq; prementem

Iram, quam meruit per genus omne parens.

Diras quæ nobis terras dedit, æthera clausit

Prorsus, & abruptit fœdera cuncta Dei.

Quam sequitur, quicquid cælo terraq; timeamus,

Et labor & dolor & mors fera dente minax,

Hanc uicit tua nata parens, seuumq; leonem

Vertit, & hunc agnum præsiliit esse Dei.

Et dominum summis in se detraxit ab astris,

Parcere culpæ hominum factum hominemq; docet.

Tu felix igitur, & tanta prole beata

Anna, precor nostras sume benigna preces.

Quod potes atq; facis, nata tu mater adhortans,

Vota simul iunctæ reddite nostra Deo.

Non crit, ut quisquam duce te diffidere uotis

Debeat, oratu sic modo uota iuues.

Te duce quisq; ferat rectos ad sydera uultus,

Nec timeat uanas inualiasq; preces.

Nil tibi nata negat, nil & negat ille parenti,

Ille colit matrem, te quoq; nata colit.

Ergo uoca matrem te, se uocet illa parentem,

Tuq; tuum tibi ius, asserat illa suum.

Iam

Iam nihil exposcent mortalia pectora frustra
 Quodq; uoles, simul id nata deusq; uolent.
 Scilicet hæc ita sunt, & non decepta rogantum
 Spes facit, ut precibus te lachrymisq; petant.
 Te cuncti fugiunt morbi, pallorq; dolorq;
 Noxia quæq; animo, corpore quæq; sedent.
 Quicquid id est, hoim quod curas cordaq; lassat,
 Te fugit, ut uentos nubila pulsa solent.
 Quumq; foret laudi nostræ nimis, alta parentis,
 Astra tenes superis, quod sociata choris.
 Quod tua sublimem te misit ad æthera uirtus,
 Mira quidem miris muneribusq; potens.
 Vitaq; per omnes numerosq; gradusq; probata
 Cui laus, quæ paucis morte uenire solet.
 Alloquij superum consors, & læta stupendis
 Donis, nec solita fertilitate parens,
 Quin nimis hæc laudi, nunc quis te laudibus æquet,
 In nos tot meritis, quum tibi crescat honor.
 Illa quidem sunt summa, sed hæc tua gloria nobis,
 Gratiior & miseris blandior iste fauor.
 Te positam cælo lætam, & sine fine tenentem,
 Prædere mēs hominis quæ nequit, os uic loqui,
 Felicitas tamen hunc terris aduercere uultum,
 Inq; bonis tantis nostra uidere mala,
 Quodq; tuo fletu docta es, succurrere flenti,
 Tristibus & lætam ferre piæmq; manum,
 Nemoq; quod iustis precibus tua numina pulsans
 Sollicitis frustra uocibus orat, opem
 Hinc tibi nomen & hinc ueneratio sacra parentis
 Et qui te sequitur maximus orbis amor.
 Hinc spectanda nites trepido fiducia mundo
 Nocte uelut tumido fulgida stella mari.
 Teq; petit sexus, petit ætas omnis & ordo,
 Teq; gradus omnes diues inopsq; petunt,
 Lubrica tu firmans fortune munera præstas,

Qq 3 Ne fus

Ne fugiant nostros lapsa repente sinus.
 Et bona quæ miser hic uitæ sibi postulat usus
 Aggeris, & rursus iam fugitiua refers,
 Maternus partu tibi fert mater, tibi castas
 Casta memor nata uirgine uirgo preces.
 Præsidiumq; petit curis, quibus æstuat inum!
 Pectus, adhucq; rudis corde micante pudor.
 Sunt, quos fama procax facta atq; infecta canedo
 Opprimit, & populi uox facit una reos
 Sunt, quos tristis agit Luctus lachrymæq; cadentis
 Semper, & assiduis imbribus ora natant.
 Sunt, quos sæuus amor telis furialibus urget
 Et pedibus uictor colla retorta premit,
 Posceris auxilio, tu uulgi comprimis ora.
 Tu luctus releuas, & tibi cedit amor,
 Cedit amor, cedunt unà dolor, ira, paransq;
 Iam laqueos, iam enses, iamq; uenena furor.
 Dirus & in dubijs augur timor attulit ad te
 Nec uacuum sensit pondus habere preces.
 Seu quæ terra premēs sequitur uis hostica, seu quæ
 Carceris obscuri uincula sæua tenent,
 Seu gemit, inq; horas ceruicem tradere ferro,
 Carnificisq; putat colla secanda manu.
 Ille fame, is flammis uitam dare, rupibus alter
 Præcipitis scopuli membra rotanda timet:
 Quid tumido dicam qui pendet nauita fluctu,
 Et iactant laceram flatus & unda ratem?
 Quid uastis cinxit quem syluis ira ferarum,
 Prædonumue furens non minus ira seris?
 Tu cunctis tu tamen ades, te preside fidunt:
 Quosq; suus metus, & quos alicuius agit,
 Fidaq; non spernis suspiria mater amantum,
 Grataq; pro charis soluere uota iuuat,
 Certa loquor, magnisq; mihi comperta periculis
 Hecq; reus uoti carmina reddo mei,

Nanç

Nāq; ferox languor stratis afflixerat ægrum
 Non uis, non color, aut corpus ut ante manet,
 Victor adest morbus: mors ad caput ore cruento,
 Horrida terribili concrepat arma manu,
 Frigore iam febris corpus, iam coxerat æstu,
 Æstu, quo rapido non calet Actna magis,
 Æstu qui uires uenasq; resoluerat omnes,
 Quiq; animo tantus, corpore quantus erat,
 Concutiens subito mores mentemq; furore,
 Verbaq; iam totum mors quoq; uisa foret,
 Illa potens herbis ars, sacraq; cura medentum,
 Cessit, & ingenium uicerat omne dolor,
 Quid faciam? quid sperem? quem precer? Anna parēs hæc
 Ut spes una fuit, sic erit una salus.
 Hæc medicum numen simul attulit, illicet ægris
 Artubus ac animo uita uigorq; redit.
 Hinc adeo flagrent quouis mea pectora molu.
 Ardeat & curis mens animusq; mihi,
 Atq; premant magnæ quantumuis facta ruina:
 Anna uocata mihi dulce leuamen ades,
 Tu mihi certa salus, in te mea uita recumbit,
 Tu dux, tu portus: tu requiesq; mihi,
 Te dicent igitur mea carmina, laus tua semper,
 Viuet & insigni nomen honore feram,
 Quantum uoce quæam, quantum contendere lingua,
 Quantum animo, quantum flatibus, ore, cheli:
 Laus erit Anna tibi, decus Annæ, Annâ canet orbis,
 Annaq; pro sacro numine nomen erit,
 Postq; deum, cui prima redit laus omnis in æuum:
 A quo laus decus & gloria cuncta uenit,
 Postq; tuam natam: laus est hæc summa parentis:
 Tertia stans triplicem quæ facis Anna chorū,
 Laus tua dicetur, tua gloria, tu quoq; semper
 Proxima cum primis iuncta duobus eris.
 Ergo ades, & perfer suspiria nostra tonanti:

Utq; ferat placidus crimina nostra, roga.
 Posce bonam mentem nobis, & dedita menti,
 Dedita nec uitij corpora fœda suis,
 Sint ualide uires, sit opum moderata facultas:
 Famaq; quam metuat tangere liuor edax,
 Si tamen hæc prosint, si non, procul omnia sunt,
 Et iubcas laxo fundere cuncta sinu,
 Quod satis est cœlo: sit uitæ. se quoq; mortis,
 Non properanda ferat, non fugienda dies,
 Puraq; uelamen quum corporis exu: t huius
 Mens, teneat summi splendida templa poli,
 Hoc pater Anna uelit mundi fac maximus autor,
 Hocq; tuæ natæ natus & ipse uelit:
 Hoc sacer amborum uelit ardor spiritus, unus
 Viuunt quiq; triplex secula cuncta deus:

I N F A C I E M C I C E R O N I S I N I
 tio orationum suarum pictam.

Ora uides, audisq; diserta tonitrua lingue,
 Quid rogo de uiuo plus Cicerone feras?

I N F A C I E S D V O R V M A M A N
 tium pictura expressas.

Ecce dat ars oculos, datq; ora simillima ueris,
 Quantum erat ut uocem dii facilesq; darent.

R O D O L P H I A G R I C O L A E E P I G R A M M A.

Postera quid portet dubium lux, accipe præsens
 Quod datur, & celeri prospera carpe manu.
 Quodq; feret Æmpus, fer letus, & aspera forti
 Mente doma, uitæ si tibi grata quies.

A L I V D E I V S D E M.

Optima sit uitæ quæ formula queritis, hæc est,
 Mens hilaris faciens quod licet, idq; loquens.

A D C A S P A R E M A B B A T E M M O N
 tis sancti Georgij, Rodolphi Agricola carmen.

T Andem sepe mihi precibus uotisq; petitum
 Tempus adest, tandem leta dedere dei.

Da da Phœbe lyram, date uos mihi carmina Musæ,
 Ipsaq; fer teneros huc elegia pedes.
 Lata canam, toto quis me sit letior orbe,
 Grandia quis pleno pectore tanta capit.
 Redditus est nobis magni conspectus amici,
 Cerno uiri uultus, contineoq; manus.
 Qualis erat uasti post longa pericula ponti
 Duluchij letus uidit ut ora parens.
 Post latebras matrisq; dolos, cum dulcis Achilli
 Patroclus uidit lumina, qualis erat.
 Talis ego aspicio uultus probitate uerendos,
 Leticiamq; fatens occupat ora rubor.
 Et stupeo, nec adhuc penitus comprehendere possum,
 Vnde sit optati copia tanta boni.
 Ut te post longos (nec spes erat amplius) annos,
 Intuitus uerbis alloquar ipse meis.
 Et paribus studiis tempus reminiscier actum,
 Et dulci liceat rursus amore frui.
 Sume precor multam simul optatamq; salutem
 Quamq; potes rebus tu dare, uoce cape.
 Nec uotum tenuis dulcissime Caspar amici
 Spreueris, exaudit uota modesta deus.
 Gaudeo cuncta tibi flatu spirare secundo,
 Fortunamq; tuis moribus esse parem.
 Quam uictam totis repulisti uiribus olim,
 Nunc redit atq; sinus appetit ultro tuos.
 Hoc probitas, firmæ hoc meruit cōstantia mentis.
 Durus ex hoc casto stans tibi corde rigor
 Et meruere bonæ generosi pectoris artes,
 Quæ uitam atq; animos excoluere tuos
 Sermoq; cui cedant morientis carmina cigni
 Qualem est in Pilio fama fuisse sene.
 Summus amor recti, summa inconcussa q; uirtus.
 Magna quoq; in magnis exiguisq; fides.
 His tibi materiam uicturæ in tempora laudis

Rr

Collis

Colligis: & mortis tristitia iura fugis.

Omnia mors sternit: quod natum est, occidit: una

Fine caret uirtus, & benefacta manent.

Viderat ista Sigismundus: quid non uidet ille?

Inclita qui rerum est gloria, quiq; decus.

Quo melior terris: quo non est iustior alter,

Fortis & in duris qui ratione potens,

Quemq; ego præteriti, quo mundus splenduit auri

Ante Iouem exemplum certa; signa puto.

Viderat: & toto penitus te pectore fixit,

Et dixit: Caspar tu mihi magnus eris.

Tu mihi magnus eris, grauium qui pōdera rerum

Gestet, & in cunctis cui mihi prima fides.

Dixit: opes simul & magnos concessit honores

Quos potuit: non quos sumere dignus eras.

Omnia nam dederit: superat tamen omnia uirtus,

Nec tanti quicquam maximus orbis habet.

Ergo licet fructus nostri mihi desit amoris,

Gratulor ex uoto cedere cuncta tibi.

Fortē dies ueniet rursus qui fœdera uitæ

Conserat: & iuncto claudat utrunq; loco.

Et studijs totos liceat impendere soles,

Verbaq; de mirer, quæ tibi docta fluunt.

Laudatosq; uelim clarosq; effingere sensus,

Quosq; stilo formas ingeniose tuo.

Quod si futa uetant: alio si forte uocamur,

Atq; mihi uitam sic deus ire negat,

Tu tamen ante omnes præclari nomen amici

Accipe: te reddent noxq; diesq; mihi.

Semper & hærebunt uultus mihi mente benigni,

Dulcibus hærebunt amula uerba sauis.

Assi ego, ni labor hic frustra mihi durat in annos,

Sed dabitur studijs nomen habere meis,

Et seu grande loquens carmen, connectere coner

Dura, quod & fortes arma uirosq; canat,

Stu iungam lachrymis elegos, & questibus aptos.

Forte & Apollinæ filâ mouebo lyra,

Sive cadant iunctis pedibus seu uerba solutis.

Et nobis aliquis gloria parte uenit.

Quicquid ero, cunctis mihi tu laudabere chartis.

Atq; mihi nullum te sine nomen erit.

Tu memor esto mei: quid enim precer amplius à te?

Cum mihi non aliud gratius esse queat.

Hoc precio quoduis facere & perferre iuuabit,

Hoc ductus precio dulcia cuncta putem.

Rac iubeas: ibo Mauros, uisamq; Syenem,

Et sequar aduersi frigora sæua poli.

Aurora uisam rosea ceruice cubile

Pressum: & Phœbeas quæ rapit unda rotas.

An dubitas ne ficta loquar, maioraq; ueris?

Quod si uana putas nudaq; uerba, iube.

Sis memor ergo mei: nunquam tu pectore nostro,

Nondum uiuus ero: non quoque morte cades.

IN LAUDEM PAPIÆ PANEB

gyricon per Rodolphum Agricolam.

VRbs Ticini decus ô magnum et mirabile rerum
Cuius par cœlo & terræ quoq; gloria par est:

Salus, clara uiris & magnis turribus ingens

Quis digno meritis dicet tibi carmine laudes?

Bella quis, & bellis dubia certâtia palma

Laudabit studia & digno donabit honore?

His etenim (liceat uera ædere) uincis Athenæ.

Te petit Hispanus, Gallus quoq; flauaq; pubes

Te Germana petit. longis nos mittit ab oris

Frisia. in ignotis tanta est tua gloria terris.

Nec mihi nunc Crassos, non raptū morte Catonē,

Non Puteos memorasse uacat non artibus omnes,

Omnibus excultos. sæcla hos uentura loquentur

Quod potero precibus te psequar, optime rector

Rerum, tuq; parens uirgo, sacrataq; turba

Coelicolæ ciues urbem hanc defendite, sicq̃;

Felix sit uestro sub numine tuta Papia.

AD LVCAM CRASSVM IV

ris utriusq; doctore, Rodolphus Agricola.

CRasse uir egregios pleno qui pectore mores
Et ius omne tencs, sit tibi multa salus.

Sume precor fructus parcis quos carpsimus hortis,

Et quamuis modicos sumito queso libens.

Plus missurus eram sed te quoq; munere dignum,

Maiori, non me præterisse puta:

Sed mala hyems nocuit, pueri nocuere rapaces,

Fauit & hortorum non mihi rite deus.

Vtrum autumnus ubi turgescet plurimus uuis,

Arbore & è grauidæ gemmae poma fluent:

Vberiore manu reuomentes poma canistro,

Hortu'us & quicquid fert meus ipse dabo.

Idq; quod alma Ceres & quod pater ipse Lyæus

Est reliquis, credas hoc mihi solus eris.

Interea paruum non spernens munus amici

Rodolphi interdum sis memor atq; uale

CARMEN HEROICVM DE VITA

diui Iudoci, per Rodolphum Agricolam.

REgia progenies, ueterum stirps clara Britannum

Ecce nitet rutila Iudocus luce per orbem,

Ingens quale micat sydus, quo sæpe uiator

Nocte regens iter, & montis prærupta, uel undas

Stagnantis fluij, nigraeue paludis hiatum

Effugit, & multo mercatur luminis uoto.

Magna salus hominum, dubijs spes magnaq; rebus

Luctu magna ferens animis solatia pressis,

Sydera qui meritis, qui terras nomine comp'et.

Hunc res nulla potest, non purpura murice tincta,

Non aurum, aut gemmae, non aula tenere parentum,

Nec retinere potest, miseris mortalibus omni

Arte, labore omni per fasq; nephasq; petita

Impes

Imperij laus, & uolentis gloria regni,
 Quin spernax tumido calcet pede cuncta, petatq;
 Te pater ô superum, studijs ingentibus illi
 Querere, & solum te pectore concipit imo,
 Ergo domo cedens, natalia deserit arua,
 Scq; peregrinis satius putat abdere terris,
 Ut non mente Deum: charorum occurso fratrum.
 Fratrum (quos tredecim genitrix fecunda reliquit)
 Aut bis ternarum gemitus lachrymae sororum,
 Non patriæ res, aut nota consortia lingue
 Excutiant, toto sed cœlica gaudia nisu
 Appetat & liber superos, & numina cernat:
 Hinc quia tetra uidens ferri delicta per urbes
 Et raram populis curam rectiq; boniq;
 Pura ut mente Deum, diuinâq; numina tractet,
 Humanos refugit cœtus, syluasq; pererrat,
 Lustra feris habitata petens, & collocat inter
 Frendentes sedem beluas, usq; est adeo nil
 Quod rigida timeant uirtutes usq; adeo nil
 Horret amor, superumq; afflatus mentibus ardor.
 Quid magna acta uiri repetam, quæ claudere non est
 Versibus, aut nullus potis est æquare canendo?
 Concessisse minus, & feruida corda ferarum
 Passa uirum, placidas gremiumq; petisse uolucres,
 Atq; manus inter gauisos ludere pisces.
 Utq; aquile cantu, qui tempora diuidit ales
 Erutus, ipsa cadens uitam æthere liquit in alto
 Hic fera serpentis moueant ut tædia syluæ
 Vulnera perpeffus, suasit pater ipse malorum,
 Atq; gemens, hoc est uinci se uulnere fassus
 Hic etiam limphas tellure effundere siccam
 Iusserat, hic etiam panem, qui iam ultimus illi
 Victus erat, quater auditis largitur egenis
 Cura Deo fuit, & nullo ductore per undas
 Sponte sua redeunt grauida tot fruge carinae.

Scilicet esse uiri sacer his se pectore monstrat
 Spiritus, atq; animi sanctos impleſſe recessus
 Poſt ubi durus ei multos ſeruatus in annos
 Viuendi rigor, & magnæ conſtantia mentis
 Et labor & iunctæ precibus noctesq; diesq;
 Abſtulerant uires, artusq; attriuerat ætas
 Sicq; Deo uiſum meritis quo præmia digna
 Suſciperet gaudens corpus terrasq; reliquit
 Aſtra petit, læto chorus hunc ſacer ipſe paratu
 Excipit, & toto funduntur gaudia cœlo,
 Funduntur terris: noua ſenſit numina terra,
 Atq; dedit uictum cornu bona copia pleno
 Ipſe chorus ſenſit, uoluuntur gratius anni
 Gratius & Phœbus formoſaq; ſydera fulgent,
 Aſt ueluti clauſum denſa inter nubila fulmen
 Murmura cæca ciet nondum mortalia terrens
 Pectora, ſed uſſic ſcīdit ut fera clauſtra tumultu,
 Atq; oculos flammæ fragor horridus occupat aures
 Iungere tum palmas ſupercroſq; in uota uocare
 Pergimus, haud ſecus ut triſti cum corpore nexus
 Terrenos fugiens mens alta ſuperuolat aſtra
 Emicat & populos ruit inclyta fama per omnes
 Magnarumq; animi pauitant miracula rerum
 Atq; diem feſtum ſolennia ſacra quotannis
 Inſtituunt, cumulant donis ingentibus aras
 Luſtus & omnis opem, ſed opem petit omnis egeſtas
 Ergo tibi ſummas agimus pater optime grates
 Cui placitum terras tanto donare patrono
 Tuq; adeo nullos hominum fruſtrato rogatus.
 Cultor magne Dei titulis uitaq; ſacerdos
 Quæ ualet ullius uiuax ſacundia uel quod
 Ingenij flumen dignas tibi ſundere laudes?
 Vis tibi mordaces animis depellere curas
 Artubus & morbos tu neruos tendere tortos
 Et firmos trepidis pedibus daſ figere grefſus

Tuq;

Tuq; diem reuocas, & lumina clausa resoluis

Tu rigidas flectis linguas, uociq; negatum

Pandis iter, sonitus tu das nouisse loquentis

Auribus occlusis, tibi ferrea uertere fata

Concessum membris animasq; reponere stratas,

Seu uero furor & nigrans felle ueneni

Tincta rapit bilis, feruensq; insania mentem

Mutat, siue ferox non umbras & tartara linquens

Corporibus mersit se pluto, pectora motus

Vexat anhela, micant oculi turbataq; passim

Stat coma, non solito murmur prouoluitur ore,

Auxilium praestes, agitataq; corda residu. et.

Quid tumido uolitans in fluctu nauita, cuius

Obruit unda caput, nec sat rate tutus & arte est

Vota facit, uenti fugiunt & turbida cessat

Ira maris, quid quod sese referentia retro

Sistere lucra iubes, pellis damna inuida quidq;

Firmas esse facis, sed matrum segnia longo

Tempore secundas optato uiscera partu

Salue sancte mihi s:mp: multumq; tremende

Maxime confissor tibi nos debere fatemur

Quodcunq; hoc uitae est quas coeli carpinus aurae.

Tu uarios inter iactatum frigora & aestus

Febribus, & lacrum praestas reualescere corpus.

Salue iterum salue & uotiuas optime laudes

Accipias placidus, maioraq; ferre uolentes

Pauperis ingenij tenues ne despice riuos.

RODOLPHI AGRICOLAE PHRISI.

Prisca Ioannes amans artis monumenta perire

Non finis, in priscis tuq; ferere uiris.

Gemma nihil, nihil est aurum nisi terra, sed arte

Crescit honos, artem secula nulla premunt,

Summa petit Christus spectat pia turba suorum

Hic stupet, hic lachrymas fundit, ac ille gemit.

Credas uelle sequi, uellent, uenientq; sed olim.

Additur

Additus his praesul tuq; Ioannes eris.

Regna reuiscntem Christum & per inane meantem,

Finxit, uti spectas, ingeniosa manus.

Hoc finxisse maius fuit an fecisse? Deo nil

Magnum, hominis magnum est fingier arte Deum.

RODOLPHI AGRICOLAE IN MOR-

tem Mauricij comitis Spiegelbergi, epicedion.

PHebe ueni nigra crines umbrante cupresso,
Neue manu citharam,sertaue fronte geras.

Et tibi dulcisono crepitu sint carmina, longe

Proferat ex habitu se, facieq; dolor.

Tristis ades comitem te tristibus aduoco sacris,

Vatis ut officio funera flenda colas.

Vos quoq; Pierides Heliconia turba sorores,

Huc & cum moesto iungite fratre gradum.

Vos quoq; si fas est turbari lumina fletu

Diuum, si lachrymas uester habetq; dolor.

Famaq; non uana est, quod fleuerit Orphea mater,

Membra uidens Thressas spargere rapta nurus.

Candida iam manibus contundite pectora, iamq;

Tingit: purpureas rore cadente genas.

Ille pius uates, & toto pectore uester

Mauricius cultor, uester alumnus obit.

Horrida nec timuit tam clarum tangere nomen,

Nec nos luctificis mors agitare modis.

Atq; tot annorum studio curaq; paratus

Ingenij torrens aureus ille perit

Aret & Aonijs deductus fontibus amnis,

Fusaq; germano Castalis unda solo.

Quam primus nostris potandam finibus ille

Intulit, ignoto pectora fonte rigans.

Non illum probitas, non laus insignis auorum

Non tuitus uestri est nominis altus honor.

Cuncta iacent rapido mors omnia subruit ictu,

Et decus & titulos pauca claudit humus.

Quis

Quis ueſtram tanto ſumam iam tollet honore
 Gentibus Arctois carmina docta ferens?
 Eripiet morti quis nomina clara, quis actam
 Poſt uitam tribuet uiuere poſſe uiros?
 Scilicet id metuens Lacheſis fera, funere clauſit
 Os, quod functorum uita futura fuit.
 Os quod debuerat multis dare ſecula ſimæ,
 Mortis & anguſto claudere ſine manus.
 Ergo agite officio tumulum cèlebrate dolentes
 Cum planctu lachrymæ, cum gemituq; fluant.
 Sic ego, quum ſubito mortali pulchrior ore,
 Voceq; uiſa mihi proſus adeſſe dea.
 Calliope puto erat, ſtringebat laurea cirmem,
 Vox quoq; quæ ſyluas, ſaxa trahatq; fuit.
 Hæc ait: O nimium mœſto conſuſe dolore,
 Duraq; dilecto funere fata gemens:
 Nil eſt quod mortem culpes uel fata, nec unquam
 Auſa foret ſacrum tangere Parca caput.
 Quin cupijt Lacheſis ſtamen producere uitæ,
 Et noua de ſectis uellera nere colis.
 Quippe memor manes, ut quodam acceſſerit Orpheus
 Soluerit & mortis ferræa clauſtra lyra.
 Eurydicenq; ſuam modulato carmine poſcens,
 Ceperit ab fallens irrita merces iter.
 Sic quoq; nunc timuit, mortis ne uincula cantus,
 Frangeret, hic cupiens ruruſus adire ditem.
 Fortius & pro ſe faceret, pro coniuge fecit
 Quod Thrax, nec cupidus fleſteret ora retro.
 Incipiantq; homines iam paſſim carmine fata
 Fleſtere, ſi tantum carmina poſſe ſciant.
 Elic certe faceret, nigrisq; emergeret umbris,
 Sed non umbrarum percolit ille domos.
 Nec mors hunc rapuit, longis ſed feſſus ab annis
 Linquere iamq; diu membra caduca petens,
 Deſeruit corpus, uitam quoq; uita ſecuta

Certior, hoc dedit, ut non queat inde mori.
 Et cupide reputans cognati gaudia cœli
 Hauserat unde nouo spiritus ore diem.
 Astra pius tenet, astra uidens temnensq; sepulchrum
 Peruolat omne: patet qua uia laxa poli,
 Quantum ad occasum se porrigit orbis ab ortu,
 Quantaq; Phœbeis orbita feruet equis.
 Et quæ discurrent magno uaga sydera mundo,
 Quæ rectum peragunt, quæue retorta gradum,
 Quod spaciū terris, Nereus quibus æstuet undis
 Quæq; colant gentes aspera plana mare.
 Et mores uarios uariæ commercia lingue
 Artes siue animos, corpora siue iuuent.
 Quid ualeant gemmæ, quid carmina sacra, quid herbæ
 Imo quæq; siui terra metalla premit.
 Omnia nunc nouit, uidet omnia, nec latet illum
 Quicquid habet cœlum tartara quicquid habent.
 Et gaudens læta atq; æterna sorte beatus
 Numina summa uidet triplicis usq; Dei.
 I mortem accusa nunc, fataq; tristia desce
 Mortuus hic forti sit, quis rogo uiuus erit?
 Tu nunc hominem uitamq; putas hoc corpore cludi,
 Est homo mens, manet hæc uitamq; nempè manet.
 Spiritus à superis uester uenit, inde solutus
 Morte carens abit hinc, ad superosq; redit.
 Rettulit ad superos certe hunc pietasq; fidesq;
 Ductaq; legitimis uita peracta uis.
 Ergo uidens uestris ridet, damnatq; querelas
 Mauricius, eernens ad quid, & unde uenit.
 Non illum curæ, non spes, dolor, iræue torquent
 Quæ miseris cruciant pectora uestra modis.
 Liber & crumpens fragili de carcere tandem
 Viuit adhuc, fuerant uitamq; morsq; simul.
 Nunc tantum uiuit, procul & mors æthere mansit,
 Quod moritur, terræ est reddita terra suæ

An ne doles, oculis quod sit sublatus, & illum
 Non cernens etiam luce carere putas?
 Certe spirat adhuc, non hunc obliuia feri
 Temporis à cuncta posteritate manent.
 Spirat & ingenij laus sudatiq; labores.
 Vis istud doceam me ratione loqui?
 En age sume manu, quod condidit, & lege carmen
 Voce sua loqueris, plus ualet illa tua.
 Huius & ingenio simul huius es ore disertus,
 Viuit, nempe dabit hic, quod potes, illa loqui.
 Docta nec immerito, uigilataq; carmina sperent,
 Perpetuum nullo sine premente decus.
 Dilabuntur opes, uires franguntur, & annis
 Et morbo formæ gratia carpta perit.
 Viribus humanis & quæ surguntq; uigentiq;
 Viribus humanis debilitata ruunt.
 Mentibus at Vatum Deus insidet, ut caret ille
 Morte, caret Vatum sic quoq; morte labor.
 Quid quod in exemplum uirtutum gloria c. det?
 Et poterit nullo tempore fama mori.
 Natis quisq; suis uellent monstrasse priores
 Talem, quo cuperent teste probanda sequi.
 Regula talis erit, qua discant recta minores,
 Segnes quaq; boni probra decusq; ferant.
 Quem memorans olim natio pater, hunc mihi dicet
 Nosse dedit genitor, quem pater ante sibi.
 Ut sequereturq; iubens erit hic tibi doctor honesti
 Inquit, & hunc studijs exprime quæso bonis.
 Qui claras annis hausit iuuenilibus artes,
 Musarum cupido pectore sacra colens.
 Quicquid & est studijs quod Masas auget & ornat
 Moribus, & mentem quod redimere queat.
 Praesentes quod ament, quod postera secula loquantur,
 Sic animi, manuumque erat illud opus.
 Complexus uigili meditatistq; omnia cura est

Sterneret ut laudi nobile promptus iter.
 Utq; solent animos quorum fortuna tumentes
 Prægrauat arato flumine plena ruens.
 Non hunc diuitiæ generis, non inclytus ordo,
 Lubrica non uitæ tempora prima mouent,
 Ocia pigra sequi segniûe satiscere luxu
 Victaq; delicijs turpibus ora dare.
 Sed petit intentæ cura meliora, colitq;
 Restat, licet dura sint aduenda uia.
 Ergo ubi sacra quibus se prima dicauerat ætas
 Rite colens summo soluerat illa Deo:
 Inde uices studijs lucis tribuebat, et umbræ
 Non sterilem quenquam passus abire diem.
 Scriptaq; iam ueterum tractabat clara uirorum
 Quos uetat ingeniumq; eloquiumq; mori,
 Libera iam numeris, docta iam lege reuincta,
 Post quoq; uenturis uerba legenda dabat.
 Hinc ubi se uirtus ad res uertebat agendas,
 Facta ferens docui quæ facienda forent.
 Est et adhortandis quæ uis firmissima cunctos
 Exemplo fugiant quid cupiantue monet.
 Inq; dies sese certabat uincere semper,
 Parta nouis augens accumulansq; bonis.
 Non fuit hoc animus feruens anniq; calentes.
 Sed mores uitæ perpetuusq; tenor,
 Sic puer incepit quantum est cœpisse minores,
 Fractaq; sic didicit tempora ferre senex.
 Ne suprema quidem lux hunc deprendit inertem
 Doctior optabat dum meliorq; mori.
 Nec latuit probitas, precium titulosq; recepit
 Quos tribuit meritis inclyta Roma suis,
 Summa datura quidem, sed et est laus hæc sua, summa
 Tollere quum posset, parua putare satis.
 Hunc age nate sequens tibi pectore fige tenact,
 Ferre gradum cupiens quò prior ille tulit,

Sic

Sic olim puero senior sic ibit ad omnes
 Perq; manus uiuus posteritatis aget.
 Reddi ergo terris hunc non pete, non petit ipse,
 Et tibi si detur scuius hoste nocces.
 Certus habet cœlum: cupidi quò tendimus omnes
 Quod nos sollicitos nocte dicq; tenet.
 Morte doles, magis hoc quod sit letabere felix
 Felicem gaudes, partius ergo dole.
 Non amor aut pietas erit hoc: iniuria summa est
 Illi si quum sint omnia leta, doles.
 Terge genas igitur, lachrymas & siste cadentes
 Inuidiaq; premens desine fata queri,
 Ille quidem saluus manet, æternumq; manebit.
 Et meliore loco, iam meliorq; manet.
 Tu tamen humanis indulge sensibus, atq;
 Laudis & officij pars tibi nulla uacet.
 Et memori semper charum ser pectore nomen
 Hoc tibi nox reseat, hoc reseatq; dies,
 Floribus & tumulum spargas lauroq; coronas
 Perpetuisq; rosis ossa precare cubent.
 Nescius ac ne quis sacra calcet busta uiator:
 Hoc breue sic carmen saxa notata ferant:

E P I T A P H I U M M A V R I C I I

à Rodolpho Agricola æditum.

ECCĒ Spagelbergi Comes ordine clausus auorum
 Mauricius, pollens moribus, ore, fide:
 Embrica præposito, quo leta Colonia fratre,
 Templo Petre tuo sacra colente fuit,
 Condidit hic corpus studijs senioq; solutum
 Laus, decus ingenij, gloria, fama manent,
 Pectoribus uiuent hæc doctis, uiuat ut astris
 Mens sacra, funde deo, qui legis ista, preces.

R O D O L P H I A G R I C O L A E I N

Philippum, Philippi ducis Brabantie

Nothum epitaphium.

SS 3 Hæc

HAC quicumq; uia transis, aduerte uiator
 Lumina, qdq; uelim paucula uerba lege.
 Ecce iacet meritis & sanguine clarus auorum
 Cruibeca quo domino gaudia longa tulit.
 Quem qui belligeros iusta ditione Brabantos
 Rexerat, & gentis gloria summa fuit,
 Liber, & à thalami sciunctus iure Philippus
 Procreat, atq; suum nomen habere dedit.
 Ipsa sibi titulos, aurumq; parauit equestre
 Virtus quoq; manet secula cuncta decus.
 Grandia tam paruo fera mors premit ossa sepulchro,
 Mens ea quæ meruit moribus, astra tenet.

A L I V D.

SI genus & probitas, magnæq; modestia mentis
 Flectere fata queant, siue mouere preces,
 Quod nollet (neq; enim tanti sibi uita) Philippus
 Viuus adhuc populi maximus esset amor.
 Hunc creat absq; thoro, tenuit qui iusta Philippus
 Sceptra Brabantiaci duxq; decusq; soli.
 Quod potuit magna matrem uirtute redemit,
 Et uirtute equitis nomina clara tulit.
 Cum summas potuisset opes sumpsisse, modestas
 Maluit: & domino Cruibeca lata fuit.
 Scœua quod hic speres nihil est mors: nãq; per æuū
 Viuent: fama uiris mensq; sacrata deo.

A L I V D.

Quisquis ades, cuius blâde mortalia mentem
 Sollicitant: monitis spernere disce meis.
 Sum genitus, rapidū et iuuenile cadente Philippo,
 Læta Brabantiaco quo duce terra fuit.
 Sed cupijt genuisse thoro: dignusq; uidebar,
 Quod potui illius nomen amorq; fui.
 Et genus æquanti bellis, ac mente manuq;
 Aurea promerui munera clarus eques.
 Quid memore cultus, quid opes, nomenq; decusq;?

*Cuncta iacent, fluidis nunc age fide bonis.
Nec mea fata dole (scrup csl) tua fata timeto.
Sors mea praterijt, sors tua dura uenit.*

A L I V D.

P *Atris nomen habens, satus at sine lege Philippo
Clara Brabantiaci iura tenente soli,
Clarus eques titulis, domino quoque Cruibeca clara.
Quicquid erat, modicus nunc iacet ecce cinis.*

A L I V D.

D *VX cui dat uitam absq; thoro nomenq; Brabantus
Crubica equesq; tenens iura Philippe iaces.*

M A R G A R E T A E E T L O D O -
uicæ sororum epitaphium.

M *Argareta iacet simul & Lodouica, tenellas
Quas rapis ab nimium mors properante manu.
Has genuit Hampuans dominusq; decusq; Ioannes,
Laude equitis simul & iuris honore nitens.
Burgundeq; domus columen, magnoq; minister
Rectore, prima fides, consiliumq; ducum.
Nondum ter uacue uiderunt cornua Lune,
Parca scrox summum clausit utriq; diem.
Vita nequiuert eas, iunxit mors, utq; fuerunt
Vnus amor patris, unica claudit humus.*

R O D O L P H I A G R I C O L A E.

H *OC satus Heimanno tegitur sub marmore Petrus,
Mors quem prostratum te puto scens pudet.
Dignum nanq; fuit uel multis uiuere seclis
Pectus amicitiae dulce potensq; fide.
Non erat, ut repetas priscae incluta nomina famæ
Certior ulla fides, gratior ullus amor.
At tu quisquis amas tam firmæ pignora mentis
Huc ades, & Petro dic pie parce pater.*

Obijt Kalendis Nouemb. Anno Christi M. CCCC. LXXI.

F I N I S.

3 9015 00824 4793

**DO NOT REMOVE
OR
MUTILATE CARD**

Cat. No 23 520

